

inferioribus, sed etiam à maioribus. & in Prouincia degentibus Rectoribus Prouinciarum debetur atque defertur.

Vigesima prima consideratio. Apud nos etiã sunt alie diuerse, & penitus distincte iurisdictiones à iurisdictionibus ordinariis Balliuatus, & Cancellariæ contractuum supra nominatis, qui etiam habet omnimodam iurisdictionem in certo genere causarum: vt sunt grauati duo in Burgun, Quorũ vnus dicitur grauarius Burgundiæ, & habet cognitionem in sua grauaria in tribus Balliuatib. Diuionensi, scilicet, Auxeti, & Montis. Alter vero est Heduenfis, qui cognitionem habet in Balliuatib. Cabilonen. & Cadrelen. Et cognitio seu iurdictio eorum se extendit circa forestas, ligna, & nemora Principis, & de forestatis in eis, & etiam circa aquas & flumina: & tales etiam immediate subunt Curie supræmæ. Ita, quod ab eorum sententiis immediate ad supræmam curiam appellatur: & communiter solent tenere & exercere eorum iurisdictionem in auditoriis publicis. Sed an tales debeant præferri Balliuo semper vsque nũc nõ præferunt Balliuus, sed Balliuus eos præcedit, in quibuscumque congregationibus. Sed ex præcedenti consideratione cogita, an Balliuus possit cognoscere de forestatis seu emendis factis in lignis, seu nemoribus & stagis Regis, cum isti habeant iurisdictionem ordinariam in certis rebus, seu in certo genere causarum. Audiam alias magnum grauatum Franciæ, qui dicitur magnus Magister aquarum & forestarum, dicentem, quod isti grauati erant sub eo, sicut sunt alij in Frãcia, & quod volebat constituere locum tenentem generalem in Burgundia, sed non credo, quod possit facere sed alter non inuisto. Et tales grauati possunt dici præfecti lignorum, seu forestarum & aquarum. Et hac dictione *foresta* vitur text. in *ca. cum dilecti. ex ra. de donat.* & ibi gloss. i. exponit, quod foresta est locus, in quo feræ includuntur, & habet quis vltim venadi, sed hic generalius capitur, etiam si in illo nemore non esset clausura, dummodo sint arbores altæ, & vix illa loca carerent feris. Sed grauati vocantur ad similitudinem illorum, qui antiquitus grauati dicebantur, qui aucupio Principis præerant, hodie qui custodiæ & gubernationi forestarum, & aquarum præstant, & præstantur, vt dixi in *Comento nostro super consuetudinibus ducis Burgundie. Des forestis, & riuieres. c. 7. in fin.* Et sic videtur esse præfecti in dignitate seu ordine spectabili, secundum quod sunt communiter alij præfecti, vt dicit Spe. in *rub. de iurisd. omni. iud. ad principium. ver. medi.* Sed si hoc esset verum, videretur quod præferri eis Balliuus, seu præsidibus Prouinciarum, qui videtur esse clarissimi, vt sæpe supra dictum est: licet etiam spectabiles dici possint, saltem hi, à quibus nõ appellatur. Nec credo, quod grauati nostri sint spectabiles, sed inferiori gradu collocabantur: verum bene credere magnum grauatum Franciæ debere precedere Balliuos, & senescallos præter Prepositum Parisiensem, qui æquiparatur præfecto vrbis, vt supra *hac part. 55. consideratione.* Et iste est maior omnibus aliis, & habet iurisdictionem in palatio Parisiensi in mæsa marmorea. Alia tamen vetustissima circa huiusmodi officia, & notanda habet Cælius *lib. antiquarum lectionum 14. c. 6. in fi.* qui ingenium exercuit in laudabili tantæ materie descriptione: & ibi syluarum præfecturam consulis iungi solitam comprobat, & pro hoc primum citat Virg. illud ex Bucolicis:

Sic animus syluarum, syluarum sint consule dignæ.

Qua in parte (vt ait scientissimus poeta) amorem respicit veterem, quo consulibus syluarum & collium iniungebatur cura, ne compingendis seu

fabricandis nauibus materia vnquam deesset, quæ sane prouincia minor dicebatur, vt à maioribus distingueretur, quas consulares dicebant. Proinde in Cæsare Suetonius ab optimatibus datam scribit operam, vt Prouincie futuris consulibus minimi negotij, id est, syluarum collisque decernerentur. Apud Iureconsultos de prouinciis minoribus mentio est, in quibus syluarum statuitur cura. Hæc ille. Opinor, quod voluerit intelligere, & allegare rubricam cum duabus eius *ll. de expressis, c. li. 12. C. sed in l. 2. interpretet, vt Lucas de Pen. & Ioan. de Plat. ex illis verbis insertis in d. l. 51. ibi: scilicet: absque permissu magnitudinis sue arborem præcendi vel transferendi licentiam denegandam.* referunt ad permissionem præfecti prætorio, & non consulis. Sed hoc non arguit inconcussæ, quia non constat, cui dirigatur illa lex. & sunt verba suppletina à dictis interpretibus. in casus illius legis positione: Et si ita esset, Forestarii, nostri adhuc magis gloriarentur. Et in hac materia libet paululum spacium. Certum est quod super illa *l. 2.* fundatur constitutio, seu ordinatio Regia: qua cauetur, vt de forestis Regiis nulli sit licitum incidere arbores, non mercatores ad mercatum Regis, nec eas collapsas alibi trãsserre absq; permissione Forestariorum sub certa pœna, vt in simili notat ibi Bart. & post eũ Io. de Pla. pro quo gl. optim. in *ver. salutis in l. si seruis vestri. C. de nox. lib. 4. l. 1.* & hoc ex identitate rationis.

Etiã dicitur, quod quædam possunt concedi per istos Forestarios, seu præfectos syluarum, quæ non possunt concedi per alios, vt etiam in simili ibi notat Io. de Pla. Qui & ibi notat vnã arborem æstimari ad valorem vnus libræ auri, & multa alia: puta, quando quis dicatur incidere arborem & sic pœnam incurrisse, & si incidit tantum partem arboris, & non totã, an incidat in pœnam incidetis arborem; & qui incidit geminam arborem vna copula coniunctam, an puniatur pro vna, vel duab. De quib. quæst. ad eum: ibi recurre.

Vigesima secunda consideratio. Idem à simili, vt in præcedenti consideratione dicendum esset de granatariis, qui tantum cognoscere possunt de sale, & de pluribus abusibus & damnis commissis circa illud: quoniam tales possunt dici præfecti salis Sicut dicitur de præfecto annonæ, & de aliis præfectis de quib. in præcedenti consid. aut forte Comites horreorum, & in simili vitur his verbis text. in *l. vn. C. de pistoribus. lib. 11.* Sed cũ hæc officia nõ sint in principalia officia præfecti salis, sed sunt solum subalterna sub generalibus Frãciæ: quibus data est omnimoda cognitio, potestas, & iurdictio de sale, tanquam sit de his, in quib. Rex habet plura alia commoda, indictiones, seu gabellas: Ideo tales subalterni officiales non sunt in tanta dignitate, quanta principales: Prout etiã videmus de receptoribus particularibus Prouinciarum, seu præfecturarum, qui dicuntur coactores, qui non tanta potiuntur dignitate, quanta & generales, & thesaurarij generales, & receptores generales, de quib. supra dictum est in *parte præcedenti.*

Quicquid tamen sit, isti granatarij habent iurisdictionem, & cognitionem in delinquentes super sale. Et ab eis appellatur ad supræmas Curias Parlam. prout de Balliuo seu præside Prouinciarum.

Et de his memorat Gagui. in *suo compendio super Francorum gestis, lib. 4. cap. 2.* vbi ait: Cum multa & graua bella inter Philippum Valesium Francorum Regem, & Eduardum Angliæ Regem mota essent cum Philippo parum pecuniæ sufficeret, nouam exigendæ pecuniæ formam excogitat, qua sine cuiusque conditionis discrimine omnes Regnicolæ tenerentur. Sal, quo nemo facile abstinet, comparari aliud quam

ex publicis, quæ instituerat, Pro impetrariis verat. Quod autem à mercatoribus, aut emptum hæctenus, aut posthac emendatum esset: Id ab iis, quos ad id negotium deputaret granatarios, per vices temporum, precio indistincto distribuendum fore. Id tributi genus, etsi graue multis visum est, ad hanc tamen usque ætatem penditur, ingeniosum profecto (ait ille) inuentum, quo nemo à tributo liber est, & vnde ingens Regibus pecunia quorannis venit.

Vigesima tertia consideratio. Idem videtur esse dicendum de Electis Franciæ, qui habent suas certas & distinctas prouincias in Regno, & cognoscunt de tributariis, capitationibus, seu collectis, de quibus etiam cognoscebat, & cognoscere poterat antequam præfessæ prouinciæ: ut tenet Petrus Cothereau in suo *schedulari magistratum ciuilium in de præsidib. prouinciarum*. Et ibi scribit, quomodo nomen præfessæ est generale ad omnes magistratus, & prouinciarum Rectores. Ex quo videretur dicendum, quod etiam tales iudices particulares habentes cognitionem, & potestatem in certo genere causarum ultra Balliuos, & Senescallos possent etiam dici Præsides, quod non est dicendum ex ante deductis in præcedentibus consider. Cum talibus non sit attributa iurisdictio priuatiue: sed accumulatiue, ex quo (ut sæpe dixi) videntur iudices dari ad certum genus causarum.

Vigesima quarta consideratio generalis est. In qua dico gerentes magistratum in loco sui magistratus, & iurisdictiois cæteri paribus ratione magistratus præferendi sunt omnibus aliis, & in sedendo, cum honor deferatur in sedendo. Bald. in l. quous. C. vbi seniores, vel clarissimi. Iacob. Rebuffi in l. 2. C. de prouincialis sacror. sermior. lib. 12. Et debet Iudex seu magistratus sedere in tribunali sublimiori. cap. Episcopi, us, 95. dist. Nam quolibet tribunal habet plures gradus, primum videlicet, & supremum, in quo debet sedere ipse magistratus, seu iudex ad ius reddendum. Secundum, & inferiorem, vbi recipiendi sunt viri illustres, cum personaliter coram eo super criminali actione disceptatur. Tertium, & inimum, qui reliquis altercantibus deputatur, ut patet in d. l. iurisdictio. §. sedendi. vbi est text. Et in secundo gradu seu loco debent sedere aduocati, secundum eorum gradus prærogatiuam. infra dicam. facit l. §. C. de offic. diuers. iud. Non autem in primo. l. 1. C. de offic. ciuil. iud. ut sit delectus aliquis inter eos secundum Spec. in l. de aduocato. §. 5. in c. hic dicitur in in prin. Pro quo facit text. in c. fr. incip. Episcopo. 17. dist. Et quantumcumque quis sit maximus, & illustris, non est honor iudicibus sedere cum eis in tribunali. text. in Authent. ut ab illustribus. §. sancimus. in l. gloff. in verb. indigne. collat. 5. ita dicit Lucas de Penn. in v. br. Cod. de apparitorib. præfessæ vrbis. lib. 12. Et de laude & honore huiusmodi iudicium ample scribit Rodericus in suo *spec. vna humana*, lib. 1. c. 13. quod tales sunt honorandi à cunctis mortalibus. Imo etiam non apud gentiles plurimum honorabatur, ut ait Val. Quoniam Apollo requisitus de iustis magistratibus respondit se nescire, vtrum Deorum numero, an hominum aggregari deberent. Adeo enim hoc exercitium apud eos illustre fuit, ut illud omni potentatui præferrent. Quod etenim, teste Cicerone, præclarus dignusque inter mortales exercitium excogitari potest, quam vnum hominem in Republica reperiri, qui communi utilitati seruiat, qui communia pro suis, sua pro communibus habeat, qui vult & sciat personam ciuitatis gerere, dignitatem, decusque sustinere, &c. ut ibi. Et non solum tales honorari debent, imo beati dicuntur, ut habetur Ps. 105. Qui faciunt iudicium, & iu-

sticiam in omni tempore. Tales enim ob dignitatem sunt honorandi. c. ut debent. in gl. 1. extra de appel. Spe. in l. de aduocato. §. 5. in prin. vbi dicitur: quod iudex debet sedere propter honorem, & aduocatus stare. text. in l. quisquis. in fin. C. de postul. Et idem Specul. tit. de disputatio. & alleg. aduocatorum. §. 6. in prin. Imo iudices sunt nobiles, & acquirunt nobilitatem ex officio iudicis: intellige tamen de iudicibus Principis, in loco vbi sunt iudices, ut est text. & ibi Bar. in l. iudices. C. de dignitatibus. lib. 12. Dixi in Commento nostro super consuetud. duca. Burgund. tit. Des enfans de plusieurs l'cets §. 4. in gl. 1. vers. & ideo etiam & infra latius dicam.

Aduerte, quod iudicis appellatione venit maior iudex, in Authent. de iudicibus collat. 6. & in Authent. Ut omnes obediant iudi. prouinciarum. collat. 5. Bald. in leg. 1. in 2. lect. in princip. ff. de iurisdict. omn. iud. & etiam ordinarius, ut in d. Authent. ut omnes obediant. §. si vero aliter. & ibi notat gloss. in verbo, iudex. Et in tantum honorandus est iudex in loco suæ iurisdictiois, quod debet sedere in cathedra præ omnibus aliis, text. est in Authent. de iudicibus. §. sedebant. collat. 6. Imo dicit Angel. ibi coguntur sedere in cathedra facit text. in Authent. ut ab illustribus. §. sancimus. collat. 1. & in d. l. 1. C. de offic. ciuil. iud. & d. l. fin. C. de offic. diuerso. iud. d. l. quisquis. §. fin. C. de postul. & d. l. §. sedendi. C. vbi seniores, &c. Spec. tit. de sententia. §. iuxta. verb. item est nulla ratione modi.

Et talis sedes dicitur sapientiæ & scientiæ, secundum Hieron. in tract. de p. d. & credulitate. Et ad hoc legitur 2. Esaya 8. cap. quod Eidera stetit super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum & legendum librum legis Moylis. Et qui bene sederit super cathedram, honorem accipiet cathedræ, qui vero malè sederit, iniuriam facit cathedræ, text. in c. malis. 40. dist.

In tantum est etiam honorandus, quod inter alios debet habere ornamentum in capite ex veluro ferico, vel alio nobili pannotum circum cuius est circulus aureus, quod ornamentum proprie dicitur fasciæ: dicitur fasciæ, eo, quia olim fascies erant lanistæ, id est, fasciæ purpureæ, quibus redimebantur coronæ lauri, quas, qui gestabant in summis fascibus, id est, dignitatibus, & magistratibus positi dicebantur. Et aliquando dicuntur fasciæ, & non fascies, ut in l. argumentum. ff. de auro & arg. leg. Et tales deponebant iudices finito officio in aduentu successoris. text. in Authent. ut iudices sine quoquo suffragio. §. necessitatem. in princip. collat. 2. Et tales olim iudices fasciati præerant omnibus aliis, quorum præsentia terrorem in omnibus inducebat. Hodie vero apud nos, & in Parlamento Parisienti, & in aliis Parlamentis Franciæ tale ornamentum dicitur mortarium: ut dixi supra in l. parte in 9. concl. in fine.

In tantum etiam tales iudices honorantur, quod doctorali cappa induuntur, quæ infula dicitur, de qua in l. 1. C. de temp. & reparat. appel. & in l. si. C. de primicer. lib. 12. & in l. si. in prin. C. de decurio. lib. 10. Et infula proprie dicitur ornamentum honoris, & est magna adiectio honoris deferenti: Et dicitur infula, quasi influa, secundum Cy. in l. si. C. de quadri. præscripte. ex quo in ea influit dignitas, qua ornantur iudices, & consiliarij d. l. si. C. de decurionib.

In tantum est etiam honorandus Index, quod filius index præfertur patri, ut refert Anus Gellius in 2. notisum Atticorum lib. cap. 1. vbi ait: Quod filius in gerendo magistratu præferendus est patri & eidem patet, cedere ac præstantiorem locum dare debet. Recitando ad historiam de clarissimo viro præfide Creta pro-

tae provinciae. Qui cum ipse, & eius pater Athenas ad visendum coguoscendumque Taurum Philosophum adiissent, ac inter eos, qui potius sederet, ac potiorum locum obtineret, disceptaretur: hanc super ea re Taurus perpense & ponderate tulit sententiam. In publicis locis atque muneribus, atque actionibus patrum iura cum filiorum, qui in magistratu sunt potestatibus collata, interquiescere paululum & conuiuere. Sed cum extra Rempublicam in domestica re atque vita sedeat, ambuletur, in conuiuio quoque familiari discumbatur: tum inter filium, magistratum, & patrem priuatum publicos honores cessare, naturales, & geminos exoriri conuenit.

Et ibi etiam narratur historia de filio Quinri Fabij Maximi existente Consule, qui patrem equo descendere iussit: de qua etiam apud Valerium Maximum in titulo de Institutis antiquis. Nam apud veteres Romanos instituto cauebatur, neminem equo insidentem ad Consulem venire debere, sed honoris gratia, antequam Consuli appropinquasset, descendere. Caius Valerij verba sunt hæc: Idem Fabius à Senatu legatus missus ad filium Consulem Suesam, postquam animaduertit eum ad officium suum extra in mœnia oppidi processisse, indignatus quoque, quod ex licentibus nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ sedere perseverauit: quod cum filius sensisset, proximo licitori, ut sibi appareret imperauit: Cuius vocis Fabius continuo obsecutus: Non ergo (inquit) fili summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui, an scires Consulem agere, nec ignoro, quid patriæ uenerationi debeatur, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico. Facit, quia contemni solet magistratus ac regendi frangitur auctoritas, dum nimium seruat humilitas. *text. in c. quæ iud. 86. dist. 1. Et. Ideo augere debet ex ingenio dignitatis statum, & auctoritatem, ne contemptibilis videatur. l. nec quicquam. S. circa. ff. de officio præconsul. & l. obseruandum. ff. de officio præsidis. & dixi in præmio huius libri.*

Aduerte tamen, quod omnia post religionem sunt ponenda etiam in his, in quibus summæ maiestatis decus concupiscendum videtur, ut in Imperio, ita, quod nullus ratione officij, honoris, seu magistratus, seu consulari aut prætorii dignitate fungatur, consequi debet immunitatem, aut uocationem, seu excusationem prætere debeat ab officio & labore circa sacra impendendo, prout recitat Valerius titulo de seruata religione. Exemplum de L. Furio Bibaculo, viro pij simul ac religiosi animi, qui prætor à patre suo collegij Saliorum sacerdotum magistro iussus, sex licitoribus præcedentibus, arma ancilia tulit, quamuis uocationem huius officij honoris beneficio haberet. Et ibi reddit rationem Valerius; quia nunquam dubitauerunt factis imperia seruire, ita se humanarum rerum, futura regimena existimantia, si diuinæ potentæ bene & constantiter fuissent famulata. Et sic non est dedecus magistratibus, dum deferunt & portant capsas Sanctorum, aut pallium seu velum corporis Christi in festo eiusdem, dum itur processionaliter per vicos vrbs apud nos Christianos.

Ad vnum etiam aduerte, quod Iudices, seu Officiales Principis, quoties contigerit celebrari festum, vel congregationem in honorem Principis, vel fieri focos publicæ lætitiæ, ob partam victoriam contra hostes, vel natiuitatem liberorum, vel pompam, seu processionem mandat fieri ob certam causam, debent huic actui interesse, per text. ad litteram in *l. si quando. C. de sacris, & imagin.* Et ideo cum ibi sint ob reuerentiam Principis, ut ornamentum actui præbeatur, debent a-

lios præcedere.

Iudex etiam aduocatus in sua curia, seu auditorio postulantibus præcipere potest, ut dent ei consilium in causis tangentibus Principem, ut dicit Iac. Rebuffus in *l. sacra. infra. per illum text. C. de proxi. sac. scrip. li. 12.* Et idem notauit gloss. per text. in *l. a. cum. in fi. Ca. de aduoc. diuers. iudi. & c. pastor. alii. s. i. extra de offi. deleg.* quod etiam extende in causis criminalibus secunda in *loa. de Plarea. ibi. per licit. d. as. ff. de publi. iud.* Et licet hodie aduocati non percipiant salaria ex publico, tamen salaria, seu honoraria, quæ percipiunt à clientulis, succedunt loco salariorum publicorum, secundum Bartolum in *l. prouidendum. C. de postul. iud.* Cum illa percipiunt auctoritate Principis, & ad postulandum admittantur cum licentia Principis, seu suorum Iudicum, *l. petitiones. in prin. C. de aduoc. diuers. iudic. l. nemini. & l. petitionem. Cod. de aduoc. diuers. iud.* Scias tamen, quod Paris de Puteo, in *traict. de Synacatu. in verbo prestat. cha. 2. 25.* post longam disputationem concludit, quod non possunt cogi aduocati, & Iurisperiti consulere etiam pro filio sine aliquo salario, & ibi multum se extendit circa huiusmodi materiam. Apud nos seruatur, quod coguntur dare consilium in causis criminalibus, quæ decidi non possunt per Iudices sine consilio quatuor peritorum, secundum Ordinationes, & Constitutiones Regias.

Et quia hic se ingerit occasio, pertractare debet, quod recitat Cælius post Aristotel. *li. 12. Lect. num. Antiquarum, c. 39.* Ire vero ad Iudicem ait, est ire ad ipsum ius, quia Iudex esse debet veluti animatum ius, id est, sanctus, inadulabilis, inexorabilis, erectus, terrificus. Nam Cicero in Legibus, Magistratum esse dicit legem loquentem. Legem vero mutum Magistratum. Et ibi Ægyptium Iudicem (vice adagi) intelligi scribit sanctum; nihil præmio, nihil metu a Iustitiæ semita digredientem: & plane eum, qui gratiæ nihil prorsus tribuit. Num tu es: qui iudicas? Mala utique audita, te non moueant, aut passim dicta absque certa probatione, nunquam credas, sed ante audita diligenter inquiras, nec præcipitando quicquam agas, ut ait text. in *c. nullum. 30. q. 5.* Estque talis iustitia ipsa iustior, & vel Stachane æquior. Est autem Doribus trutina. Non aberrabit utique is à vero. Et, ut in veterum monumentis reperitur, Ægyptiis Regibus ex præscripto legis antiquæ fuit, iudices mox futuros iureiurando adigere, ne si Rex quidem iniusti quippiam iniunxisset, à virtutis medio non declinatos, nec lineam omnino, quod dicitur, moturos: quia patienter (ut ait Romanus Pontifex in *cap. si quando. extra de rescript.*) sustinebitur, si non feceris, quod praua nobis fuerit insinuatione suggestum, facit *c. licet. 16. q. 3. & l. nemo. C. de sentent. & interloc. om. iud.* Etenim quandoque per nimiam importunitatem peccantium Princeps non concedenda concedit. *text. in l. 1. C. de pes. honor. subl. li. 10. & c. cum in iuuentute. extra de purg. canon.* quæ res omnium censetur excellentissima, quando neque hesperus, neque lucifer ita nitet, sicut iustus vir.

Vigesimaquarta consideratio. Quæ dicta sunt de Balliis seu Senescallis in supradictis considerationibus habent locum eius in Locum tenentibus, qui sunt Magistratus iustitiæ, & exercent iurisdictionem omnimodam, & eisdem honor talis, & reuerentia debetur, quæ & domino, *text. in c. vlt. 93. d. st.* Vbi est hoc verbum *Locum tenens.* Dixi supra *ita eadem parte. in 10. consid. vers. sed videtur.*

Intellige tamen de Locum tenentibus generalibus

qui residet & præsent in loco principali sedis Balliuatus, seu Senescallia, cum habeant officium à Rege, qui est lex animata in terris, ut dicit text. in §. *si in Anib. de Consulib. collatio. 4.* & Vigor iustitiæ, secundum text. in *l. prohibitorium. in fin. C. de iure fisci. libr. 10.* Quoniam tales habent eadem potestatem, quam Ordinarius ex codicillis, hoc est, literis Officij, & per statuta, seu ordinationes Regias. Secus autem de Locumtenentibus particularibus seu localibus in aliqua sede Balliuatus, qui est solus commissus ab ipso Balliuo. Quia licet talis honor eidem debeatur & reuerentia, ut tenet P. Francus in *c. grandi. in 5. notabili. de suppl. negl. Pralat.* Tamen non habet eandem potestatem; quia non habet cognitionem causarum meri Imperij: Ita dicit Bald. in *Anib. sed nouo iure. in princ. C. de ier. uis fugit. & sic Locumtenens autoritate hominis non potest imponere pœnam sanguinis, sed Locumtenens autoritate legis vel Principis, sic gl. fi. & ibi per Bart. in *l. 2. C. de off. eiu. qui vicem alicuius iud. vel presid. obtinet* Bar. in *leg. 1. §. hi quib. ff. de leg. 3. dixi in Commento nostro super Consuetudinibus Ducatus Burgund. in rub. Des Iustices. in gloss. & droictis. in additione incipien. concord. predicto,**

Sed an tales Balliui seu Senescalli habentes Locumtenentes possint exercere Iurisdictionem in absentia suorum Locumtenentium, aut commissorum, vel etiam in præsentia: dic quod sic, quando ambo sunt à lege. Nam Locumtenentes generales, ut ante dixi, constituti & ordinati sunt à Principi; qui est lex uiua, & habent Iurisdictionem vniuersalem, secus in aliis. Ita tenet Card. Alex. in §. *ad hoc vers. pone Capitaneus. coll. 2. titul. de pace suran. firmata tenen. in vrb. feudor.* Et ex dictis illius videtur, quod dominus gubernator Cancellariæ contractuum Ducat. Burgund. (de quo ante in 17. consid.) ex quo habet commissos Locumtenentes sub se per seipsum ad exercendam iurisdictionem suæ gubernationis, quod in eorum absentia non potest exercere illam iurisdictionem.

Vigesimalixta consideratio erit de Iudice Locumtenente criminali, seu maleficiorum, qui in iure dicitur latrunculator: ut est text. in *leg. solemnis dicere. §. latrunculator. ff. de iudic. sic dictus; quia de latronibus iudicat. ut ibi dicit gloss. fin.* Hic Iudex in pluribus locis maximæ autoritatis & potestatis est. Nam de causis criminalibus cognoscit: & quia præerat capitalibus causis, & sententiis; ideo quæstor dictus est, secundum gloss. penult. in *l. vni. ff. de offic. quæstoris.* Vnde Budæus in *l. 2. ff. de orig. iuris.* Quætere enim est informationem facere, & legibus vindicare. A quo quæstio pro publico iudicio: accipitur etiam pro tormentis, & inquisitione, ut in *lege stem apud La-beonem. §. quæstionis. ff. de iniuriis. l. 1. §. quæstionem. ff. de Senatuscons. Syllan. & toto titulo. de quæstionibus. ff. & C.* Vnde decernere quæstionem dicimus: & Iudex quæstionis Prætor dicebatur secundum Budæum, vel forte præfectus vrbs, cuius magna potestas erat in criminalibus, ut in *l. 1. ff. de off. præfecti vrbs.* Idem qui & quæstor, qui publicis iudiciis exercendis, & maleficiis puniendis præerat. Virgilius. *Quæstor Minos vnam mouet.* & Claud.

Quæstor in alio

Conspicuum folio pertinet ad crimina Minos.

Et propriè, cum hoc habet potestatem præfecti vigillum, cum de nocte etiam per se & suam familiam circumciuit civitatem ad obuiandum criminibus, quæ communiter fiunt de nocte. *l. pen. ff. de offic. præfecti v. gl.* In vrbe vero Rom. est Iudex ordinarius in hoc, qui dicitur Barizellus, seu Bilizarius, Mediolani vero di-

citur Capitaneus Iustitiæ, sub quo alias assidebam. Parisius vero Præpositus Parisiensis, & habet vtramque cognitionem quo ad se sed habent Locumtenentes diuersas Iurisdictiones suas in Castelletto Parisiensi exercentes. Quippe vnus est, qui de causis criminalibus cognoscit. Alter vero de civilibus, & re pecuniaria. pro quo facit text. in *d. §. latrunculator.* In pluribus aliis ciuitatibus & balliuatibus, seu Senescallis fuerunt etiam de nouo creati tales Iudices, seu Locumtenentes, qui solum cognoscunt de dictis causis criminalibus.

Ex quo in hoc suboriri posset altercatio; Quis istorum præcedere debeat: an Iudex criminalis: an vero Iudex civilis ordinarius. Et videretur, quod iudex criminalis; quoniam indifferenter de his cognitionem habet quæ sunt de mero imperio, ut est animaduertente in facinorosos homines, *Imperium. C. de Iurisdictione omnium Iud.* & quæ versatur in pluribus aliis casibus, quos enumeravi in *Commento nostro super consuet. Ducat. Burgund. in rubr. Des iustices.* Ex quo cum merum imperium dignius sit, & excellentius alijs: quia officio iudicis nobili expeditur, & ad vtilitatem publicam, intersitque Reipublice. ne delicta remaneant impunita, text. in *lata vulneratus. ad si. ff. ad leg. Aquil. & in cap. vi. fairs. §. 1. extra de sentent. excom. cum pluribus alijs cõ. d. v. gl. in vrb. impu. ita. vrb. obique addu. Et ita etiam tenent Doctores, maxime Purpurat. numer. 104. in *d. l. imperium.* vbi expresse dicunt, quod merum imperium concernit ea, quæ respiciunt publicam vtilitatem. Alia vero duo, scilicet, mixtum imperium & iurisdictione concernunt ea, quæ respiciunt priuatam vtilitatem, ex quo præferendum est. Et dicitur dignius merum imperium, cum publica seu communis vtilitas præferatur priuatæ. ut habetur *1. Ethic. 3. & l. vni. §. penult. C. de caducis toll. l. vtilitas & ibi Luc. de Penn. Cod. de princ. libr. 12. & per eundem in l. ex omnibus. Cod. de decursio. lib. 10.* Et dicit D. meus las. post alios in *d. l. imperium.* Quod ex quo imperium est dignius, quam iurisdictione, ideo mixtum participans de vtroque assumpsit nomen ab imperio, & non à iurisdictione. Ex quo dicendum est, quod merum imperium est dignius alijs. Et iudices criminales videntur esse digniores iudicibus civilibus. Et quod in loco indifferenti ipsi. Iudices rerum capitalium præcedere debent dictos locumtenentes civiles. Et vidi Mediolani Iudicem maleficiorum (qui dicitur Vicarius capitanei iustitiæ) præcedere potestatem Mediolani, & omnes quoscunque alios iudices à senatu inferiores. Ita etiam, quod tempore meo non subiiciebatur Senatui, cum ab eo nec eius sententia appellaretur: Quod videmus hodie etiam in Gallia obseruari, eum à magno Præposito seu generali Domus Regiæ, & à præpositis marescallorum Franciæ non prouocatur, & tamen nullus est iudex in tota Gallia quicumque sit in civilibus, à quo non appelletur ad supremas Parlamento- rum curias.*

Possunt tamen aliqui dicere, quod locumtenentes generales & ordinarij, qui cognoscunt de omnibus causis civilibus sint digniores, & præferantur istis locumtenent. criminalibus. Quoniam isti non videntur esse ordinarij, sed legati ad vniuersitatem causarum. Cum de illis tantum cognoscere possint, nec de alijs se introrittere possint. *d. l. solemnus. §. latrunculator. ff. de iudic.* Et dantur tales tantum in subsidium ordinarij, & non priuatim, sed accumulatiue. Cum omnis iurisdictione criminalium & civilium causarum sic penes præsidem Prouinciæ seu Balliuum, Senescal-

Ium aut Præpositum: vt toto tit. ff. de off. Præsid. qui habent Vicarios seu locumtenentes sub se distinctos. Sed istæ rationes non mihi videntur veræ: quia huiusmodi locumtenentes non sunt delegati, nec habent iurisdictionem accumulatiue ad alios locumtenentes, sed priuatiue. Et etiam dicebatur, cum maior cognitio sit causarum ciuiliū, quam criminalium; cum plures sint & in maiori numero, ex quo plures sub se habet. Ideo videntur esse maiores, & digniores dicuntur, qui plures habent subiectos, & gloria est in lata gente: Dixi supra in 5. part. in 14. consid. vbi posui plura, & in 4. part. in 52. consid. vers. 8. quæ possunt facere pro hac parte, quæ non repero.

Saltem debent præcedere Assessores, & alios consiliarios nouiter creatos à Principe: quia tales non habent tantam potestatem & auctoritatem, quam habet Iudex seu locumtenens criminalis, qui est iudex de per se, & qui in personam suam format sententiam, quod facere non potest Assessor, nec alij Consiliarij, licet Assessores de iure sint antiqui officarij, & de nouo nunc creentur dicti iudices criminales in illa potestate & præminencia, in qua erat iudex ordinarius, seu locumtenens ordinarius alicuius districtus seu Balliuatus, vel Senescallie. Qui etiam in criminalibus & quomodocunque sit, semper erat maior Assessor eum suis consiliariis. Ergo etiam alius, qui est creatus eiusdem potestatis in illo genere causarum, tanquam socius ipsius locumtenentis ciuilis: cum etiam talis Assessor videatur esse illius iudicis criminalis Assessor, sicut & alterius locumtenentis. Etiam tales consiliarij videntur esse consiliarij illius iudicis criminalis, sicut & alterius iudicis ciuilis: pro quo text. optimus in *A. ub. vt defuncti seu funera eorum. c. d. illud. collat. 5. & in A. ub. de iudicib. m. §. 1. collat. 6.* vbi non fit distinctio an ordinario vel delegato iudici assessor seu consiliarij assideat.

Vigesimaseptima consideratio de Assessoribus erit. Quoniam aliquos habemus in Gallia ordinarjos in plerisque Curijs Regijs, qui habent raturam modo consulere in præsentia iudicis ordinarij, & maioris: & in aliquibus locis vocantur Assessores, vt in Senescallia Pictauiensi, vbi est Assessor, & etiam sunt Consiliarij nouiter à paucis annis à Rege nostro Fræcisco creati, sine quibus Assessore & Consiliariis non potest iudicare. Locumtenentes Senescallij; imo nec Assessor in absentia locumtenentis sine consilio dictorum consiliariorum iudicare potest. Et quod Assessores in absentia locumtenentis sint iudices, text. in *A. de iudicibus. §. 1. ubi. nostris enim administratoibus. collat. 6.* Et licet habeat solum assistendi præsidij potestatem; tamen præsidere per absentiam vel aliter impedito præsidere potest, & præsidendi potestas ad illum transfertur d. §. 1.

Et licet de iure Assessor nullam habeat iurisdictionem Bald. in l. precipimus §. quod si à Duce. C. de appell. & in auth. ad hac. C. de iud. vbi etiam dicit, quod subdelegare non potest, apud nos nulli sunt Assessores, sed Potestates in Italia habent Assessores, & tales sedent incontinenti iuxta Potestatem, aut eius Vicarium: prout in Gallia in locis vbi sunt, sedent iuxta locumtenentem; & continuo post eos, & ante omnes alios aduocatos, & hoc maxime, quando tale officium datur à Principe; quoniam hoc casu habet dignitatem etiam illam & eandem iurisdictionem, quam habet locumtenens in eius absentia ex generali obseruantia: Ideo apud hos sunt maiores & in maiori dignitate, quam in Italia, quia tantum iurisdictionis

habent, quantum tribuit eis statutum, & apud nos quantum communis obseruantia ex ordinatione & institutione Regia. Et proprie Assessor est collega iudicis ordinarij, & consulit ei quod agere debeat de iure prout etiam sunt alij Consiliarij ordinarij, sine quibus iudex ordinarius in certis causis iudicare non potest: quoniam ex quo tales Consiliarij sunt à Principe instituti & ordinari, & habent dignitatem vitra alios simplices, & eos debent præcedere, vt infra dicam de examinatoibus, qui apud nos vocantur, *Les enquesteurs*, & inter hos Consiliarios nouiter creatos attendi debet prioritas promotionis in gradu, in prima eorum institutione. Deinde attenditur prioritas promotionis in officio, prout supra dictum est de Consiliariis consistorij, & Parlamentorum, nisi quis esset doctor ita excellens, quod propter eius excellentiam esset alius præferendus, quod fieri potest & debet, probata eiusdem excellentia, eo modo, quo sup. probatum est in 1. part. s. 76. consideratione. & infra in 10. part. in 30. co. §. 1. vbi scriptum est, quod iunior Doct. excellens etiam præferendus est antiquiori: Non tamen credo, quod iudex ordinarius istud debeat facere ex sua ordinaria potestate, sed impetrandum est à Principe, à quo omnis honor & excellentia prouenit & ab eo tanquam excellenti, excellentia distribui debet, & non ab alio. Et non potest quis præsidere vel assidere in prouincia vel ciuitate sua sine Principis licentia. l. si. C. de crimine sacrilegy. l. in consiliariis. C. de assess. & l. si eandem. ff. eod.

Et quoniam hic fit mentio de officio Assessoris, ex quo pauci intelligunt: quid sit eius officium, dicam aliquid amplius. Primo, quod Assessor secundum Specul. in l. de Assessore. dicitur esse isquem ille, qui iudicandi potestatem habet, sibi associat, vt in causa cognitione sibi assideat, & cum ad recte causam decidendum instruat: Et sequitur in pulchro casu Philippus Dec. in consi. 8. col. 3. vers. sed his non obstant. Nā officium Assessoris fuit inuentum, vt propter eorum peritiam succurreretur habetibus ordinariam & delegatam iurisdictionem legibus ignaris. & sic defectus eorum suppleret. Ita probatur in l. i. ff. & Cod. de officio assessor. seu de assessorib. secundum quod ponderat Ang. cons. 272. incip. punctus. Quoniam ex quo imperitus potest esse iudex. l. certi iuris. C. de iud. c. debet habere Assessorem, cuius consilio rogatur, vt ibi dicitur Cyn. Bald. & Dom. meus Ias. ideo dicitur Gemini. in c. statutum. §. Assessorem. de rescript. in 6. quod in iudice sufficit peritia causarum; quoniam defectum scientiæ supplet Assessor, vt tradit Felin. in cap. susciatus. columna quinta de rescript. Non tamen negatur quia peritus habere possit Assessorem dicit. §. Assessorem, prout communiter videmus in Gallia, vbi locumtenentes sunt periti in iure, & qui alias locumtenentes esse non possunt, iuxta text. in *A. ub. de iudicib. §. 1. ubi. Non enim existimauimus oportere habere iudicium quorundam nomina, in iure legam ineruditorum, deinde neque causarum habentium experimentum. collat. 6.* & nisi sint graduati ex ordinatione Regia, tamen adhuc habent Assessores, consilio quorum tenentur etiam iudicare.

Licet videretur, quod deberet esse in hoc differentia; Quoniam de iure iudex peritus habens Assessorem potest iudicare ex se, nec tenetur sequi consilium sui Assessoris: secus in iudice imperito, hoc est, qui non est graduatus; quoniam licet graduatus, præsumptio est, quod est peritus, Ita differentia ponitur per Antonium de Burr. in cap. cum olim. col. fin. de arboris. & per Alexandrū in l. si conueperit. col. fin. ff. de re iudic.

Et aduertendum est, quod variis nominibus appellatur Assessor. Nam secundum D. meum Iasonem in rubr. ff. de officio Assessor. corrupto vocabula dicitur Vicarius. Et aliquando dicitur Comes. leg. 1. §. sed & si Comites. ff. de variis & extraordi. cognition. Et socius & particeps consiliorum iudicis, cui affidet, l. 1. C. de Assessorib. & in aliquibus locis dicitur iudex, ut dicit Paris de Puteo in tractat. de syndicatu, charia 24. in verb. assessor. vbi multa ponit de Assessore. Et aliquando dicitur Consiliarius, l. consiliarios. iuncta gloss. 1. C. de assessor. Ideo qui non potest esse Assessor, non potest esse consiliarius, leg. nemini. & ibi Bald. C. de aduoc. diuers. iud. non tamen Consiliarius & Assessor idem sunt: quoniam licet omnis Assessor possit dici consiliarius; non tamen è diuerso omnis Consiliarius dici potest Assessor, ut dicit Baldus in d. l. nemini. & idem Baldus in leg. non dubium. colum. 4. versicul. Sed Petrus addit alia. Cod. de legib. quem sequitur Ant. de Prato inter consilia Alexand. lib. 4. consi. 59. incip. paucis vtar. Ex quo forte hac ratione Specul. fecit duos titulos, vnum de Assessore, alterum de requisitione consilij.

Et si bene aduertamus quo ad nos, hodie isti Assessores dicuntur; & sunt Consiliarij & Iudices in absentia locumtenentium, & sunt etiam collegæ, & Comites iudicum seu locumtenentium: quoniam non possunt locumtenentes iudicare sine eis, & sunt Iudices in absentia eorum. Et cum sint tales à Principe instituti, ut dictum est, & sint perpetui, ut sunt alij officiales Principis, videntur habere dignitatem. D. meus Iason in dist. rub. de officio Assessor. ponit multos viros multum excellentes, qui fuerunt Assessores; ut fuit Vlpianus, ut probat & dicit de se, in l. metum autem presentem. §. sed quod Prator. versicul. sed ex facto. ibi. Pratorem me assidente interlocutum esse. ff. de eo quod met. caus.

Etiã Sabinus Iuriconsultus l. lex Cornelia. §. hac lege. ibi: sed Sabinus in assessorio, iuncta ibi gloss. ff. de iniuriis. & Cynus fuit Assessor Domini Ludouici de Sabaudio senioris, & refert Angel. in d. l. metum. quod Rayn. de Forliuio, multum gloriabatur, quod fuerat Assessor in ciuitate Pifarum & Tuderti: & vtrobique fuit Bartol. Assessor, ut refert ipse Angel. in l. 1. Cod. de iud. c. & refert Ioan. Andr. in addit. ad Specul. titul. de inramens. calum. §. sequitur. versicul. sed quid de causa. magistrum suum in legibus fuisse assessorem Mediolani. Ego autem fui Assessor seu Vicarius capitanei iustitiæ Mediolani triennio.

Aduerte etiam, quod idem honor debetur Assessori, qui debetur ei, cui assident in causis peragendis. d. l. 1. ff. de officio assessor. quia, ut ante dictum est, & collega & consiliarius, d. l. 1. C. de Assessorib. Quæ, (ut dicit Paris in prædicto loco) sunt notanda ad multa: non tamen sententia profertur, nec formatur in personam Assessoris de iure, nisi aliam habeat potestatem à Principe, eum instituente, ut est in Gallia, vbi instituuntur à Principe. Ideo in absentia Iudicis formant sententias in personas eorum Baldus in leg. 1. Cod. qui accus. non poss. Ideo ait Paris in dicto loco, quod in magna Curia intitulantur in sententia, & Iudices appellantur. Maxime quando dati sunt à superiore, quod fieri debet. l. nullus. Cod. de Assessoribus.

Vigesima octaua consideratio. In loco, vbi redditur iurisdictio per magistrum, secundo loco sedere debent aduocati, ut hic ante dixi in 24. consider. Et tale officium nobilitat hominem, ut est text. & ibi Albertic. in l. laudabile. Cod. de aduoc. diuers. iudic. &

ibi: quod aduocationis officium est honor & laudabile: ut dicit Dominus meus Iason in rubr. C. de procuratoribus. vbi ponit sex doctrinas inter aduocatum & procuratorem. Septimam vide in l. si procurator ad vnam speciem. Cod. eodem de procurat. Et in dicta rubrica dicit, quod ex quo officium aduocati est honor, aduocatus non potest esse procurator, nec exercere officium procuratoris propter vilitatem. secundum Bart. in l. vniuersis. & in l. si quis procuratorem. Cod. de decurionibus. lib. 10. & in l. 1. Cod. de primicer. libr. 12. & gloss. magna in l. generali. Cod. de tabul. libr. 10. dicam infra. Imo aduocati quandoque honorati dicuntur, text. in l. 1. & ibi gloss. 1. Cod. de officio civil. iud. inde honorarium salarium dicitur, quod à clientibus recipiunt aduocati, ut in l. 1. in honorariis. ff. de variis & extraordi. cogn. leg. si sub specie honorarij. Cod. de postu. & in d. leg. 1. §. est enim in gl. honor. ponitur quare dicitur honorarium, & pro modo litis facundia aduocati fori consuetudine & iudicij, in quo aguntur causæ debetur, ut dicit text. in dist. §. in honorariis. Sic, quod licite pro singulis causis, centum aureos recipere potest, ut in d. l. 1. §. si cui. ibi: licet autem quantitas. Et dicuntur non minus militare, quam qui gladiis, clypeis, & thoracibus militant. l. aduocati. Cod. de aduoc. diuers. iud. Imo etiam sacerdotes dicuntur. text. in l. 1. §. nam ut ff. de iustitia & iure. & togati. d. l. laudabile. in fin. Cod. de aduoc. diuers. iudic. Et multis aliis modis nuncupantur secundum Albericum in lege quisquis. columna prima. Cod. de postul. Ea enim officia (ut Salustius ait) honestiora apud omnes habita sunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ denique eloquentia, ac dicendi suadendique artificio constant, ut sunt officia aduocatorum, qui non minus prouident humano generi, quam si præliis atque vulneribus patriam, parentesque saluant. dist. leg. aduocati.

Vigesima nona consideratio. Officium aduocationis etiam laudandum est, cum non solum honestum, licitum, vtile, imo etiam maxime necessarium sit, & meritorium. Licitum enim est etiam iure diuino, ex quo de sui natura peccatum non implicat, licite potest exerceri, ut colligitur, super illo Ioan. 21. Vado piscari, quod fuit verbum Petri, vbi Gregorius ponit hanc doctrinam de quolibet officio, quod dicitur licitum; cum sui natura peccatum non implicat. Nam huiusmodi officium non implicat peccatum, cum regrediat ab habitu, & ad reddendum unicuique, quod suum esse prætenditur. Institut. de iust. & iure. Quod iustum, quod bonum, quod æquum est hominibus persuadent aduocati. Et si non esset licitum, omnibus generaliter prohiberetur seu interdiceretur. Sicuti ars necromantiæ: & tamen est generaliter concessam & specialiter, interdum certis ex causis. l. 1. ff. de postul. & per totum. & C. eod. Ideo sequitur, quod licet aduocato vendere rectum patrociniū, & Iurispetito iustum, & verum consiliū. text. in c. non licet. 11. quasi. 3. & in c. fin. 4. §. 5. & ibi per Ioan. de Turrec. & Anton. Archiepiscopum Florentinum in sua summa, in 3. part. tit. 6. §. 4. vbi ample & ibidem in §. ponit vitia aduocatorum; quæ reticeo, cum hic, quæ ad laudem, & honorem, & non ad dedecus pertractare proprios esse volumus. Et de hoc habetur per Specul. tit. de salariis. §. sequitur in princip. Dicit tamen F. Patricius lib. 3. tit. 6. de institution. Republicæ. quod præmium aduocatorum debet esse, bene de se ab omnibus audire. Nec liceat eis, si fieri potest, pro causa orandi precium, donumve accipere, ut lege Cynthia cauebatur. Turpe quidem & inhumanum est linguarum

linguam hominibus in dicendo quaestui esse; & ut dicit Antipho, Ranusius primus omnium, ob defensionem causam, mercedem accepit. Cuius exemplum multis temporibus Graeci ac Latini secuti sunt: longe plura linguam, quam quaestuosam quatuor mercatorem dicebant. Sed Romani, à quibus exempla probitatis atque virtutis sumenda sunt, l. Cynthia Oratorum auaritia modum statuerunt, & ne iuvenes praemij spe sublata, negligentius causas orarent, Appij Claudij rogatione, legem Cynthiam temperari passi sunt. quod & hodie apud nos statutum, & ordinatum est: cum sit ordinatione Regia certum precium determinatum pro salario aduocatorum in placitando, quod & utilius est ratione ante lata.

Et quod tale officium aduocationis sit licitum, patet per exempla Christi, qui multoties officium aduocationis exercuit in hoc mundo: & continue exercet in caelo. Fuit enim aduocatus Dnae Mariae Magdalenae in tribus causis. Primo contra Martham sororem suam, ut in Euangelio habetur, *Luca 10. in fin.* dum pro ea excusanda dicit, *Martha Martha, sollicita es, & turbata erga plurima. & c. Maria optimam partem elegit, quae non auferetur à ea.* Vbi dicit Augustinus Dominus pro Maria respondit Marthae, & factus est eius aduocatus, qui iudex fuerat interpellatus.

Secundo, fuit eius aduocatus contra discipulos suos, qui fremebant in eam, eo, quod vnguento unxerat caput ac pedes Christi, allegauit enim pro ea dicens: *Quid molesti estis huic mulieri? bonum opus operata est in me: Nam pauperes semper habebitis vobiscum, me autem non semper. Ioh. 12. Matth. 26. & Marc. 14.*

Tertio, contra Simonem leprosum, Pharisaum, qui ipsam despiciebat, tanquam indigna esset tangere Christum: allegauit enim pro ipsa Dominus, dicens: *Cui multum remittitur, multum diligit, Luc. 7.*

Item, etiam fuit aduocatus mulieris deprehensae in adulterio, quam accusabant Iudaei, dicentes, eam debere lapidari secundum legem, ut patet *Ioh. cap. 8.* vbi Christus, allegando pro ea, excepit contra accusatores, quod non erant idonei; quia infames & peccatores, dicens: *Qui sine peccato est vestrum, primus in eam iniiciat lapidem.*

Fuit etiam aduocatus discipulorum suorum multoties, *Mat. 12. in prin.* vbi dicitur: *Quod discipuli euellabant spicas & comedebant, & cum arguerentur à Pharisaeis, excusauit eos, dicens, hoc eis licere in vltima necessitate, ut etiam habetur *Marc. e. 2. in fin. & Luc. 6. in prin. & c. discipulos. de consecrat. dist. 5. & gl. magna in l. neminem. C. de sacrosf.* Et cum Pharisei & Scribae dixissent discipulis Christi: *Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibis Magister vester?* Hoc audito, Iesus responderet illis: *Non necesse habens sani medico, sed qui male habent.**

Et, ut habetur *ad Hebraeos 9. in fin.* introiit Christus in caelum, ut appareat vultui Dei pro nobis, & dicit Beda super illud, quod legitur primo sabbato quadragesimae. Cum sero factam esset, quod est *Mar. 6.* vbi dicitur: *Filius, ut formam hominis impleteret, obsecrandum patrem putat esse pro nobis; quia aduocatus ipse est. Aduocatum enim (ut habetur, *Ioh. 2.*) apud patrem habemus Iesum Christum, iustum, & est text. in *l. si enim. de penit. dist. 2. quem* text. non allegat Alberic. in *l. unica. C. de suffrag.* vbi ponit argumenta supradicta, ad probandum officium aduocationis esse licitum.*

Fuerunt etiam plures aduocati sancti: & inter alios

vnus ex quatuor Doctoribus Ecclesiae, videlicet Ambrosius, qui per in annos causas Romae in Palatio splendide perorauit.

Fuit & beatus Germanus oriundus ex hac ciuitate Heduenfi, quae dicebatur Augustudunum ex vico sanctae Anastasiae, qui nunc dicitur vicus sancti Blasij, qui tandem effectus est Episcopus Parisiensis.

Fuit & sanctus Lipardus frater B. Leonardi, in honorem, cuius est Ecclesia fundata in ciuitate Aurelianensi. Fuit & ille beatus Iuo Brito, cuius vita in hoc multum laudatur, quod aduocatus fuerit & Brito.

Fuerunt & plures alij, quos longum esset enumerare, & plus laboriosum, quam subtile.

TRigesima consideratio. Officium aduocari etiam utile est, cum, ut dicit text. in *l. aduocati. C. de aduoc. diuers. iud.* ambigua facta causarum dirimunt, seque defensionis viribus, saepe publicis in rebus ac priuatis, lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus prauident humano generi, quam si praelis, ac vulneribus patriam parentelque saluarent, & qui laborantium spem, vitam, & posterqs defendunt.

TRigesima prima consideratio. Necessarium etiam est officium aduocationis, quod concordet cum honesto ut dicit Rodericus in *suo Speculo humanae virtutis, lib. 2. cap. 17.* vbi dicit, quod cum hominum mortalium desiderium sit, ut ad id potissimum tendat, ut veritatem agnoscat, teste Philosopho, ex quo, ad ipsum in rebus agilibus, auidius humana properat inquisitio, praesertim cum ob eas hominum cupiditates, quae à vero, quae à iusto plerumque diuertere cogunt, propter rerum humanarum varietates, difficile quidem veritas ipsa & iustitia agnosci potest: Hinc per Esaiam prophetam, de iustitia humana dicitur: *Tantumquam pannus mestruate vniuersa subititia, ut humanam iustitiam, difficulter attingi & cognosci posse liquido demonstrat. Auarius enim, quam iustus homines lites & iurgia mouent: quia, inquit Sapiens: Deum fuisse hominem relictum, & ipsum misit se quaestoribus.* Fuit ergo necesse humano generi, iuris peritos constituere, quorum industria & expectata iuris peritia, eas, sine bellorum fragoribus, quaestiones deciderent, quas humana peruersaque auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum, & merito diuersis honorum titulis illustantur Iuris periti, qui veritatem aperiant. & inter hominum cupidines per suam scientiam coniecturas & regulas, quid verum, quid iustum sit, explicent, atque è tenebris ad lucem vsque deducunt, quorum tanta vis est, ut nonnunquam eas veritates, quas vel natura, vel industria, verius astutia humana in damnium simul & poenam peccati humani generis, occultas fecerit, ipsi Iuris periti, sui ingenij subtilitate, ad Reipub. quietem atque nostram commoditatem, reuelent. Plurimae liquidem veritates incognitae, plurimae iniustitiae impunitae manerent, si Iuris peritorum cessaret sapientia: & sua quaerendarum rerum studiosa sagacitas contemptui, aut non viui haberetur. Denique nemo vnquam dubitauit, verum & iustum multo esse meliora, quam falsum & iniustum. Etenim rationi dissonum, si verum à falso, iustum ab iniusto vinceretur. Quid utique funestum in Republica saepe accideret, si iuris consulti deessent, quorum id praecipuum studium est iustum ab iniusto, falsum à vero discernant. Et quod etiam sit necessarium, est text. ad litteram in *l. laudabile. C. de aduoc. diuers. iudic.* Dicit enim, *laudabile, vitaeque hominum necessarium aduocationis officium.* Rursum, quanto necessarium humanae

Reipublica hoc exercitium fuerit, ex eo patet: Quoniam, ut Philosophus inquit in *Ethicis*: Sunt nonnulli homines pessime quidem persuasibiles: qui enim facile credunt, nisi certissima videant signa: aut fortes habeant persuasiones. Aduocati igitur plurimum sunt commendandi, qui virtute scientiæ certissimas vel propinquas: imo fortissimas persuasiones eliciunt, & illa iudicibus suadent ad iuuandam innocentiam, & reprimendas puniendasque violentias & iniustitias. Et paulo post sequitur (ut paucis agamus) summa est excellentia huius exercitij, quo ipsa vniuersalia statuta humana, quæ generalibus atque indeterminatis verbis statuuntur, lucidius intelliguntur. Nam per iuris peritorum subtilem & ingeniosam applicationem dictarum legum ad causas particulares mentem legum interpretantur: & tandem per hoc nobile aduocationis officium insones defenduntur, oppressi releuantur, & ut paucis multa comprehendamus, iustitia periret, si decisset, qui iustitiam allegaret. Hæc Rodericus vbi supra, cum quibusdam aliis, de quibus infra in 10. par. in 19. consider. vbi fit mentio de præcedentia scientiæ legalis.

Plurimum etiam commendantur aduocati per Prophetam Ps. 83. cum inquit: *Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sin.* Etiam habetur Dan. 12. c. Qui docti fuerint fulgebunt quasi stellæ firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates, transumptiue in c. si. de magistris extra.

Trigesimæ secunda consideratio. Officium aduocationis etiam meritorium est. Apud Deum non modicum, prout dicit Alberic. in d. l. vnic. quæ incipit, *si qui desideria, C. de suffrag.* quod sic probat præsupponendo, quod duo sunt genera operum misericordiæ seu elemosynæ. Quædam enim sunt corporalia, quæ sunt septem, Visitare, scilicet infirmos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captiuos, colligere hospites, vestire nudos, & sepelire mortuos. vnde dicitur:

Visito, potato, cibo, redimo, rego, colligo, condo.

Septem etiam sunt spiritualia, scilicet, consulere dubitantem, corrigere peccantem, consolari tristem, remittere offensam, portare onerosos & graues, & orare pro omnibus, vnde dicitur.

Consules, castigas, solare, remitte, fer, ora.

Et ista sunt potiora absque dubio quam temporalia, ut dixi infra in vltim. par. in 29. consider. Cum igitur per dicta opera misericordiæ seu Elemosynæ multum mereamur, ut habetur *Matth. 25.* Venite ad me benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & deditis mihi manducare; sitiui, & deditis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me, infirmus, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. Sequitur, quod homo plus mereretur per elemosynas spirituales, inter quas est impendere consilium dubitanti, & consolari & adiuuare tristes miserabiles personas, quæ adiutorio carent (cum desolatis & tristibus sit consulendum, l. unica. in fin. Cod. de his qui ante apertas tabul. hær.) & redimere & iuuare captiuos, qui contra iustitiam detinentur, quod faciunt aduocati iuste & debite exercentes officium eorum. Ideo non parum apud Deum merentur. vnde dicit Hostien. in summa sua decretalium, column. 4. quod vita bonorum aduocatorum est melior quam fratrum prædicatorum, vel aliorum religiosorum, dixi alibi.

Et aduerte ex his, quæ dicit Alber. ibi: quia consulit aduocatis, ut patrocinium præstent pauperibus gratis: quoniam hoc faciendo, multum merentur, non tamè dicit omnibus. Et materiam aduocatorum in reliquis plene vide per Anton. Flor. in 3. part. sue summe, lib. 6. Et per Spec. in rub. de aduocato. ad quos vos remitto. Cum hic tantum tractauerim de huiusmodi officio, & de his, quæ tangunt honorem, vtilitatem, & necessitatem eiusdem & quomodo sit honestum, licitum, vtile, necessarium, & meritorium. Nam pericula aduocatorum recitate, esset transcendere materiam huius operis. Sed de his habetur per supradictos, maxime Rodericum in d. l. c. 18. per Ant. Flor. in 4. part. 3. li. 6. & per Alber. in d. l. vn. C. de suffrag.

Trigesimæ tertia consideratio. Inter cæteros aduocatos in quolibet auditorio cuiuslibet magilstratus, præteredus est Aduocatus fisci illius loci, pro quo allego text. in l. 2. quæ incipit: *aduocatus in fin.* ponderando ibi verbum, *germanus. C. de aduoc. diuers. iudic. & habemus. c. l. restituen. d. 9. in verbo, primitibus, C. de. m. Cum etiam inter clarissimos numeretur, per text. in l. laudabiles & l. restituenda. Cod. de aduoc. diuers. iudic. Luc. de Pen. in l. 1. C. de dignit. libr. 12. Dixi in commentu nostro super consuetudinibus Ducatus Burgund. tit. Des de outis & appartenances à gens mariez. s. 19. in gloss. entre nobles. versu. aduert. & titul. des enfans de plusieurs lites. art. 1. 4. in gloss. 1. versu. & idè. &c. Imo etiam spectabilis dicitur, text. in l. in sacris. 3. §. modum. Cod. de proximis factorum serm. libr. 12. Ibi, nec pro tempore virum spectabilem fisci patronum, & in Authen. de iudicibus. §. versus. in fin. ubi: *id est, Apone viro spectabili & fisci aduocato. com. m. 6* Et tales aduocati fisci, possunt ex literis Principis illustri dignitate decorari. l. restituenda. §. sacras. in ve. vbi illustrando. C. de aduoc. diuers. iudic. Verum, vnum ex filiis tali dignitate decorari facere poterunt, secundum text. ibi. Comites etiam merentur appellari. l. 1. C. de aduoc. diuers. iudic. Luc. de Pen. in d. l. 1. & l. mulieres. colum. penult. Cod. de dignit. libr. 12. & olim erant duo aduocati fisci (ut & hodie sunt duo in Parlamento Burgund.) ut de hoc text. in vltim. Cod. de aduoc. diuers. iudic. Vnus generalis, qui in aliqua causa contra fiscum esse non poterat. l. 1. & 2. Cod. de aduoc. fisci. nisi in casibus leg. final. ff. de postul. scilicet, In causa propria filiorum, parentum suorum, & pupillorum, quorum curam gerunt. Alter est aduocatus specialis, prout sunt aduocati fisci in Balliuatibus seu Senescalliis. Qui licet in eorum districtu non possint esse pro aliquo contra Principem: tamen videtur per d. l. 2. esse secus in aliis. Ex quibus videbatur dicendum, quod si aliqua causa ad requestam procuratoris generalis sit deuoluta in curia suprema Parlamenti, quod aduocatus fiscalis alicuius sedis particularis sit ibi postulans, ut est apud nos aduocatus in Balliua Diuionensi, posset esse ibi aduocatus pro priuato contra dictum procuratorem generalem: de quo tamen apud nos dubitatur propter ordinationem regis Ludouici XII. numer. 304. quæ prohibet aduocatis, ne postulare aut consulere habeant contra regem & iura ipsius: vnde melius erit, quod se abstineant, si sit causa, quæ tangat factum regis, ut in l. 2. in fin. Cod. de aduoc. diuers. iudic. Etiam est text. dicens, quod aduocatus & procurator fisci, pro priuatis postulare possunt l. penultim. iuncta gloss. & ibi Bald. Cod. ne fiscus vel Respub. & Paul. in l. sum allegat. C. de dem. tit. Et istud esset verum. si esset stipendiarius, prout olim erat, scilicet sexcentis aureis, quæ præcipiebat ab aerario publico*

publico pro salario *l. hanc. §. sexcenti aurei. C. de aduoc. diuers. iudic.* Quoniam si hodierno tempore, quo solum habent aduocati filci in Balliuatibus apud nos triginta aut quadraginta libras Turon. prohiberentur pro priuatis postulare, ex hoc eorum incommodum consequerentur & egeni efficerentur, quod est contra text. in *d. §. sexcenti. & officia eorum essent eis damnosa. Et*

Cum labor in damno est, crescit moralis egestas. ait ille moralis Cato. Nec reperietur, qui vellet officia exercere. Ex quo solum est prohibitum per ordinationes Regias, ne consulant contra regem. Imo, non est eis prohibitum habere alia officia & pensiones ab inferioribus, prout iudicibus & procuratoribus regis, vt cauetur in ordinationibus d. cti regis Ludouici XII. artic. 33. 34. & 35.

Olim vero tale officium erat annale, *l. cum aduocatio: ibi: annuque completum. C. de aduoc. diu. iudic. & post prærogatum vsque ad duos ann. l. sancimus. 2. C. eo. iii.* Hodie vero in Francia omnia officia regia sunt perpetua: quia venalia: vt infra dicam, ita quod habeatur in vita officiariorum pro patrimonio, vt dicit G. Bene. in *sua repetit. cap. Ray. in verb. duos habens filios. num. 38. exira de testament. & ibi: numer. 40.* ait, quod officarij Franciæ creati, quandiu Regi placuerit, nõ possunt reuocari, & rationem ibidem assignat, & cum hodie, vt iam bis vidimus, à quatuor aut quinque annis circa stipendia integraliter officarij non fuerint soluta, nihilominus non debent aduocari & procuratores prætextu huiusmodi salarij non soluti causas filci desistere: vt dicit tex. in *d. l. C. de aduocati.*

Aduocatus vero filci ab Adriano primum institutus est, teste Budæo in *sua annotationibus in Pandectas. tit. de off. quæstorij. ff.* Et intellige, vt dixi, quod præcedit quosunque aduocatos, etiam eo antiquiores. Quoniam maior est autoritate, argumento eorum, quæ dicuntur per Archid. in *c. quonsam. 16. distinct. vbi* infert, quod vna synodus licet posterior tempore, præfertur alteri propter maiorem autoritatem. Facit; quia claritas tituli designat claritatem & præminentiam bonorum. Iohan. de Imol. & Angel. in *leg. qui soluedo. ff. de hered. b. insti. dicam* latius infra.

Et aduerte, cum hodie (vt dixi) in curia Parlamenti sint duo loco vnus, quod tantum priuilegij & dignitatis habet vnus, quantum & alter: & tantum quilibet illorum habet, quantum solus haberet, sic esset. text. est in *d. l. binos. & l. post. duos. in princip. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* grauiores tamen cause placitantur per primum, verum etiam multa negotia per eum expediuntur, & quisque mallet esse primus quam secundus etiam in honore. Et de loco sessionis eorum in sequenti consideratione patet.

TRigesima quarta consideratio. Post aduocatum filci sedere debet in foro procurator filci, etiam ante omnes alios aduocatos simplices, non habentes aliam dignitatem: cum procurator filci aduocatus dici possit, gloss. est notab. in *verb. restituntur. in l. non intelligitur. §. fin. ff. de iure filci. facit gloss. rubricaria. C. de procuratoribus. vbi* dicit, quod procuratores sunt similes aduocatis: imo procurator dicitur aduocatus. Spec. in *rubr. de salario. §. nunc de procuratorum. verb. nūquid salarium procuratorij. facit* textus in *l. i. §. aduocatos. ff. de varis & extraord. cognit.* quod intellige verum de larga significatione, vt dicit Dom. meus Ias. in *dist. rubr. C. de procuratorib.* vbi ponit aliquas differentias inter eos: ergo sequitur, quod aliquibus est danda conuenientia.

Ideo maxime procurator filci debet dictos aduo-

catos præcedere: cum habeat dignitatem, secundum Aret. §. fin. col. si. Institut. de excep. & ibi Ioh. Fabri allegat. text. in *l. i. C. de mand. Princip. & in l. laudabile. Cod. de aduoc. diuers. iudic.* Idem voluit Roman. *regu. 805.* per textum, quem dicit singularem ad hoc in *leg. nemo perf. eius. C. de dignitat. l. b. 12.* Bonus de Curtili suo tractat. *nobilitatis. in 3. var. re. nu. 142.* Et ibi antepone, quod Doctores aduocati non possunt exercere officium procuratoris priuati, sed bene aduocati licentiatii possunt, rationem ibi assignat de doctoribus: Quia officium procuratoris priuati est vtile: secus dicit in officio procuratoris Principis, quia tale officium confert dignitatem, & est nobile officium, vt dicit Dom. meus Ias. in *dist. rubr. & Iacobus Rebuff. in l. si quis procuracionem. C. de decur. lib. 10.* tamen etiam Ioannes de Platea in *l. vniuersos. C. eod. titul. de decurio.* quod aduocatio est dignitas; sed quia officium procuratoris immediate procedit à Principe, ideo maior videtur esse illa dignitas, quam aduocatorum, quæ non procedit à Principe, nisi immediate & non immediate. Ideo, ex quo causa proxima dignitatis procuratoris filci, est ipse Princeps, a quo omnes dignitates descendunt, vt dictum est supra *in partibus in l. consideratione.* Et Princeps in aduocato non est causa proxima, nec immediata, sed remota, & mediata: ideo maior videtur esse autoritas procuratoris filci, quam simplicis aduocati; cum causa immediata sit potius in consideratione, quam causa mediata, vt eleganter notat Baldus secundum Nicol. de Neapol. in *l. i. col. 3. in fin. ff. solut. matr. & Cap. in cons. 2. in suis cons. criminalibus.*

Et aduertendum est, quod Filcus est duplex, vniuersalis & particularis, vt videmus apud nos. Duo sunt procuratores filci: Vnus generalis, qui semper residet in Parlamento: Alius est particularis, vt in hoc Balliatu Heduenfi, vel in Balliatu Diuionensi, & in alijs Balliuatibus. Et his diebus vidi in curia Parlamenti Burg. quod fuit per eam ordinatum & attestatum procuratori filci, in dicto Balliatu Diuionensi, ne de cætero intitularetur procurator generalis in prædicto Balliatu, sed solum procurator regius in ipso Balliatu Diuionensi. Cum tantummodo ad procuratorem dicti Parlamenti spectet se intitulati facere procuratorem generalem simpliciter in tota patria & Ducatu Burgund. Et de huiusmodi diuisione facit mentionem Præpositus Cardinalis Alexandrinus, in *titu. de pace in firm. §. ad hoc. in verb. feudor. col. 2. versic. quero, virum apud filcum.* vbi dicit, quod talis filcus nullam habet iurisdictionem, & nulla est iurisdicctio penes ipsum. Et ex hac distinctione generalitatis, & specialitatis infero; quod filcus generalis, seu procurator generalis, est præferendus specialibus, cum species subalternetur generi. Et, vt videmus, apud nos obseruatur, quod procurator generalis sedet in Curia Parlamenti inter duos aduocatos fiscales, & tales fiscales habent locum superiorem & superelatum atq; distinctum ab alijs aduocatis simplicibus postulantibus in dicta Curia, & in alijs curijs & auditorijs huius patriæ & Ducatus Burg. puta Balliuatus & Cancellariæ procurator filci semper præcedit alios aduocatos simpliciter graduatos: quod tamen recusarunt alios Cabilonenses, licet ex prædictis constet, quod errabant. Imo, quod plus est, fuit attestatum per dictam curiam supremam Burg. quod si procurator Balliuatus Diuionensis interdum assisteret in ipsa curia, quod sederet in loco & ordine aduocatorum, & ibi præcederet simplices aduocatos non habentes aliam dignitatem, quam aduocationis simplicis,

etiam si essent antiquiores eo.

Et ad vnum singulare aduertendum est, quod procurator generalis Principis in aliqua prouincia, est illustrius, vt tenet Martinus Laudensis in *tract. suo de officialibus dominorum*. Et specialis aliqua prouincia, est spectabilis. *supra ista part. dixi in 4. consider.* per text. & ibi gloss. *rubr. in l. unica. C. de officio Comitis Orientalis*. Eadem ergo maior erit ratio in primo generali aduocato in aliqua prouincia. Et inter alios dicit Purin l. 1. ff. *de officio eius cui mandata est iurisdictio. col. 5. & 6.* Istud esse in procuratore generali Illustrissimi Ducis Burgundiæ.

Trigesima quinta consideratio sit de coactoribus Regiis (de quibus aliquid dixi in *preced. part. in 20. consider.*) qui vulgo dicuntur receptores particulares in aliqua prouincia; seu in aliquo Balliuatu, qui etiã multas pecunias ab ordinario iudice indictas colligunt & recipiunt, & bona confiscata fisco incorporant. Et teste Budæo super *ist. de officio quaestoris. ff. differt fiscus ab ærario*. Ærarium dixerunt pecuniam publicam & Imperij. Fiscum vero pecuniam Imperatoris, quam domanium vocamus; vnde, quia maior summa est pecuniæ publicæ, quam priuatæ, factum est, vt fiscus pro pecunia publica, & inde confiscare dicatur, secundum Aconium.

Aduerte tamen, quod indifferenter dicitur patronus fisci vel patronus ærarij, secundum text. in *l. pen. quæ incip. nemo. C. de aduocatis diuers. lud.* Et hodie, quaestores coactores fisci, pecuniam publicam deferunt, binos fiscos singulis clitelariis equis impendentes, vt ait Budæus. Etiam ad hoc deputantur ipsi coactores, vt soluant salaria aduocati & procuratoris fscalis, & in hoc obseruant dispositionem. *l. per hanc. §. sexcenti. C. de aduoc. diuers. l. 1. d.* scilicet, vt soluantur in Calendis mensis Octobris: & Calendis Aprilis: & quentantiæ fiunt de dicta solutione de data illorum dierum.

Sed an tales coactores debeant precedere in auditorio aduocatos etiam simplices? Et videtur, quod sic, cum habeant dignitatem ab ipso Principe, vt dictum est in *precedenti consider. de procuratore fisci*: pro quo etiam facit text. in *l. restituenda in fi. C. de diuers. iudic. & l. ff. de albo scrib.* vbi dicitur quod promotus ad aliquam dignitatem a Principe potius honorandus est, quam alius, & dixi *sup. in 1. p. g. in 36. col.*

Trigesima sexta consideratio Inter plures aduocatos post fcales alicuius auditorij, seu sedis iudicialis, præferuntur in loco differenti habentes aliqua dignitatem non habenti; eo, quia dignitas istud operatur inter alios æquales, quod præfertur habens dignitatem non habenti, maxime in sedendo, text. est in *c. Episcopus. 90. distin. facit*; quia dignioribus dignior locus habetur. *8. qu. 1. c. istud 63. d. c. metropolitana. c. statumimus. extra de maiorita. & obediens.* Alber. de Rosate in *l. nemo. Cod. de offi. magistri officiar.* vbi alleg. Innoc. in *c. 1. de maiorita. & obediens. & 12. q. 2. c. Vulterrana. & ibi gloss. fin. c. fin. & ibi glo. optima. & per Archidiacono. 17. dist. in c. cum olim. extra de consuet.* Facit text. in *Authent. de Consulibus. §. si vero sursum. ibi: eo quod honorare nobis placet dignos. & ibi gloss. in verbo, dignos. collatio. 4. & text. in §. fin. & ibi gloss. fin. quæ notat, quod digniora proponenda sunt *Institu. de iure natur. gent. & civil.* Cui concordat *l. sancimus. Cod. de sacris in d. & eccles. & cap. statumimus. §. 1. de rescript. in 6. & ille potius debet antecedere, qui magis potitur honore ac dignitate. l. fin. ff. de fide instrum. facit textus in *l. potioris. Co. de offic. re. Etatis prouincia.* qui dicit, quod potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentiæ tribua-**

tur. Faciunt, quæ dicit Alberic. in *epistola inter claras. C. de summa Trin.* Plura alia ad hoc allegat Cæpolla in *tract. de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis*, qui ponit ibi plura priuilegia dignitatis, quæ hic non repero.

Ideo aduocati tantummodo graduati, & non alias qualificati, exhibere debent reuerentiam aduocatis in dignitate constitutis: Quoniam, licet aduocati simplices (vt ita loquar) sint in dignitate, cum aduocatio sit dignitas, vt dicit Ioa. de Platea in *l. vniversos. C. de decur. l. 10.* tamen, quia officium Iudicis, aut aduocati fscalis est maior dignitas, quam sit simplex aduocatio, ideo talibus honor exhibendus est ab alijs. Facit *l. 3. in princip. ff. de aliena. iudicy. mu. & c.* Et est textus, qui ad hoc multum facit in *canon. fin.* qui incipit: *ad hoc. 89. dist. ibi: vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent.* Ex quo videmus, quod in Parlamento huius patriæ, est ordo talis in sedendo, quo ad aduocatos non fcales postulantes in Curia, quod in priori loco sedent Iudices Regij, si qui sunt, aut interdum assistat, & post eos aduocati fcales Balliuatum patriæ. & sequenti ordine; alij aduocati simpliciter postulantes, secundum quod infra dicitur.

Dixit tamen in casu, ex quo quidam aduocatus erat magister requestarum hospitij Regis, licet ad honores tantum, vt sunt multi, quod debeat alios aduocatos precedere, per text. ad litteram in *Authent. vt ordinariæ prefectura. ibi: si vero solo eos participare voluerit honore & c. coll. 5.* vbi est text. ad litteram, quod etiam Princeps potest dare officia non tantum ad effectum administrationis, sed etiam honoris tantum, vt sunt tales magistri requestarum, prout & gl. ibi in verbo. *videatur*, exemplificat de Capellanis domini Papæ.

Trigesima septima consideratio. Cum minor ordine; maior tamē administratione in loco administrationis præferatur maiori ordine. gloss. in *verbo electionis in cap. deliberatione. in princ. de offic. leg. libr. 6.* dixi supra in *4. part. in 44. consi.* Ideo aduocati fcales cum habeant administrationem apud nos in Curia Cancellatus contractuum, sicut & Balliuatus, causas Regis placitando in dicta Curia Cancellariatus præcedere debent omnes alios Iudices eiusdem dignitatis puta spectabilitatis: Ideo præcedere debent Locumtenentes Balliuatus, si ibi assistant vt aduocati. Secus vero, vbi comparent, & assisterent aliquando pro causis suis, vt pro aliquo negotio tangente factum Regis, seu Reipublicæ: quia tunc honor esset eis deferendus. Et de hoc est quæstio inter aliquos aduocatos fcales huius patriæ, & Locumtenentes in Balliuatibus, non in isto, cum ex supradictis, & inferius deducendis videri potest, quid iudicandum sit. In quocumque tamen actu assistant maiores dignitate (puta illustres) semper spectabiles debent eis præstare reuerentiam, & dare locum: si commode fieri possit absque impedimento administrationis fiendæ per spectabilem, vt dixi supra in *4. part. in 27. consider.*

Addo tamen pro complemento huius considerationis, in sequendo communem decisionem illius dubij, quis præferatur, an doctor, vel miles in honoribus sedendo, ambulando, vel opinando: quæ est, quod in actibus militaribus miles doctori præfertur: quia ibi non librorum sed armorum certamina exercentur: in actibus vero scholasticis, & eorum locis, doctor militi præfertur. *l. nemo clericus, vel militaris. C. de summa Trinitate.* vt plenè dixi infra in *9. part. in 1. considerat.* Quod nobis exëplo patefecit Actius poeta antiquus in Iulio Cæsare, cui in collegium poetarum venienti

non affurrexit: de quo Valerius *lib. 2. titu. de fiducia sui.* Magnos, inquit, spacio diuisus est à senatu ad poetam Actium transitus. Is Iulio Cæsari amplissimo, & florentissimo viro, in collegium poetarum venienti, nunquam affurrexit, non maiestatis eius immemor: sed quod in comparatione communium studiorum aliquando superiorem se esse consideret: Quapropter insolentiæ crimine caruit. Quia ibi voluminum, non imaginum certamina exercebantur. Faciunt, quæ scribuntur *in 11. parti. 12. confid. in fine.*

Trigesima octaua consideratio Quoniam inter aduocatos habentes dignitatem, inturgit saepe contentio de præcedentia seu prælatione, maxime euenit his diebus inter aduocatum fiscalem Balliuatus Diuion. & locum tenentem Cancellariæ in dicto loco. Et iam inter duos locum tenentes in dicta curia Cancellariæ: de quibus primo dicturus sum.

Et pro intellectu horum locum tenentium, ad sciendum, an debeant præcedere extra locum suæ iurisdictionis aduocatos fiscales, præmitto, quod tempore, quo Dux regnabat in Burgundia; & quo Dux Burgundia non erat addictus coronæ, ipse Dux Burgundia habebat ex priuilegio regis dictam Cancellariam contractuum: in qua erat deputatus, & commissus vnus gubernator, de quo supra *ista parti. in 20. coi. sider.* Dixi ad regendum dictam Cancellariam, qui in singulis locis, & sedibus, vbi sunt apud nos curia Balliuatus, committitur locum tenentem ad exercendam iurisdictionem: quæ tantum se extendit circa cognitionem instrumentorum quarentigiariorum & sub sigillo dictæ curiæ receptorum. Nunc vero tempore, quo Christianissimus rex Franciæ tenet dictum Ducatum Burgund. semper etiam remansit gubernator dictæ Cancellariæ, qui proprie videtur delegatus ad vniuersitatem caularum. Qui solitus est committere cum suis locum tenent. particularibus, seu localibus. vnum locum tenent. generalem, qui ex quadam vltantia supra alios particulares dicit se habere potestatem. Et quia illustris dominus Cancellarius Franciæ dicit, quod à se ipso dependet omnis cognitio in Francia respectu sigilli Cancellariæ, cuius est fons, & origo, alij autem locum tenent. dicti gubernatoris, & ipse gubernator, sunt tanquam riuuli, & iudices particulares ab eo dependentes: ex quo constituit & ordinauit locum tenent. particulares etiam locum tenentem generalem, prout gubernat. Et licet fuerit inter prædictos locum tenent. particulares ipsius gubernatoris Cancellariæ, & locum tenent. domini Cancellarij, quæstio de potestate & præminetia, & quis illorum maior esset: Tandem attestatum est per curiam Parlamenti Burgund. quod locum tenent. constitutis & ordinatis à prædicto domino Cancellario aduenientibus & præsentibus cessaret potestas locum tenent. præfati gubernatoris: Et hoc: quia licet habeant eandem dignitatem in vno & eodem loco: tamen locum tenentes domini Cancellarij, receperunt dignitatem à maiori, ideo præferendi, & in maiori loco collocandi sunt vt satis notatur *in c. per quas. extra de maio. & obed. & ibi per Felj.* Et ibi ponuntur multa exempla, quæ videri possunt. Facit & pro hac decisione text. *in c. præcipimus. 92. dist. in 2.* quia substitutus à maiori, debet esse in loco maioris, quem text. ad hoc ponderat Lud. Romanus *singulari suo 340. incip. Bart. in l. si filius.* etiam facit: quia delegatus à Papa maior delegato ab Imperatore, cum Papa maior sit Imperatore, vt tenet Purpura. *in rub. de officio eius cui manda. est iurisdic. ff. col. 6. ibi: exto. & dixi supra in 4. parti. in 48. confid.* ex quo, cum istud sit decisum, quo

ad tales non insisto, licet multa in hoc dici possent, quæ viderentur facere contrarium, de quibus forte in sequentibus dubijs dicitur.

Ex his infero vnum: Quod cum ira fuerit decisum, per dictam curiam supremam, quod frustra prætendebatur prælatio, aut superioritas per locum tenentem generalem gubernatoris dictæ Cancellariæ, contra locum tenentem generalem domini Cancellarij in dicta Cancellaria: cum non maior videatur ratio in vno, quam in alio: & tanta virtutis & potentia est generalitas in suo genere, quantum specialitas in sua specie. Specul. *in titu. de locato. §. 3.*

Trigesima nona consideratio. Aliud dubium, seu alia quæstio suborta est, ex istis locum tenent. sedis huiusmodi Cancellariæ in senatu, seu Parlamento Burgund. ex quo tales locum tenent. in ressorto Diuion. voluerunt præcedere aduocatum fiscalem in Balliuatu Diuion. & alios aduocatos fiscales Balliuatum huius patriæ. Mouebantur primo ea ratione: Quoniam clarum est, vt ipsi proponunt, quod ipsi sunt radices, etiam maiores, cum de his immediate applicetur ad curiam Parlamenti: Immo, quod plus est, prædicti aduocati fiscales comparent, & assistunt in suis curijs, & adiutorijs tam pro procuratore Regis, quam alijs, & ibi assistunt, vt fiscales, & tamen ibidem subsunt eis, nec præferuntur eis iudicijs. Ex quo videtur nunc inconueniens, quod in alio loco in differenti, in quo nullam maiorem habent administrationem dicti aduocati fiscales particulares, quam præfati locum tenent. quod ipsi aduocati eisdem præcedere debeant.

Quicquid sit, credo, quod sit error, & quod non debeant præcedere dictos aduocatos fiscales ultra locum, & sedem suæ iurisdictionis. Quoniam constat, quod tantum dici possunt clarissimi, vt satis ante hanc parti. *in 17. confid.* dictum est; Ideo post aduocatos fiscales, qui sunt spectabiles, vt hic ante dixi, ponendi sunt. Quoniam clarissimi post spectabiles enumerantur, vt patet supra *in 1. confid.* & per text. *in §. illi videlicet.* & ibi gloss. *in illo verbo. & in verb. spectabiles. in Auth. de appellat. & infra qua tempora collat. 4.*

Facit etiam; Quia aduocati fiscales habent auctoritatem à Principe, & sunt ab eo creati & dati, & tales locum tenent. ab inferiori à Principe; ergo sunt digniores, vt *in præced. n. confid.* dixi & facit, quod dicit Lucas de Penna. *in leg. albo. C. de decursio. l. b. 10.* quod Romani in albo prius scribebant, qui dignitates, & honores iudicio Principis consecuti essent. pro quo facit *l. 1. ff. de alon scrib.*

Item, aduocati fiscales habent stipendia à Rege, prænominati vero locum tenentes nulla habent stipendia; ergo maior honor debetur eis, argum. text. in gloss. penult. *in c. si officia 39. dist.* vbi dicit text. & meritum probitatis stipendia antea testentur, & notat ibi illa gloss. quod magis præsumitur pro illo, qui plura stipendia habet. allegat ad hoc text. *in leg. nemo. Cod. de offic. magistris officior.* vbi ait text. Is gradus cæteros antecedit, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit antea. Concordet *cap. mereamur. ad fin. 61. dist.* vt infra plenius dicitur *in 10. parti. in 27. confid.*

Item, tales locum tenentes sunt solum delegati ad vniuersitatem caularum ab alio quam à Principe; ideo solum iudices pedanei censendi sunt, prout dicit Specul. *in tit. de iudice deleg. §. 2. vers. 1. in fine.* Sed pedanei iudices sunt infimi; imo etiam post clarissimos situantur, vt supra *in 1. confid. huiusce patriæ.* & per eundem Specul. *in rub. de iurisdic. om. iud. §. 1. vers. infimi.* Qui tales magistratus municipales, cum habeant

solam cognitionem seu Iurisdictionem vnus rei limitata, vt sunt tales locum tenentes, qui solum cognoscunt de causis tangentibus sigillum Cancellarię predictę, & in hoc tantum sunt commissi à Domino Cancellario Franciæ, vel gubernatore huiusmodi Cancellarię, qui est in hoc delegatus à Principe. Igitur tales sunt pedanei, & per consequens inferiores à spectabilibus. Ex quo ergo, cum aduocati fiscales sint spectabiles, sunt illis anteposendi, vt supra dixi: igitur. Imo, proprie sunt iudices chartularij, qui habent potestatem præcipiendi, vt instrumenta recepta sub sigillo dictę Cancellarię executione demandentur præcise in vim præcepti: quod faciunt, cum recurritur ad eos, vt satis declarat Benedictus de Barziz in *sua libel. q. 1. rensig. col. 1.* & sic adhuc plus dicuntur pedanei, vt ante dictum est.

Facit & vltterius; quia ex quo, vt dictum est ante, aduocatus fiscali est maior autoritate extra locum Iurisdictionis dictę Cancellarię, cum sit spectabilis, & Iudices huiusmodi Curię, & sedis Cancellarię prætractę sunt intimi; eo, quia pedanei ad plus non possunt esse nisi clarissimi, ideo debet præferri: cum charitas tituli designet claritatem, & honorem loci. Ioa. de Imol. & Angel, in *leg. qui solvendo. ff. de herediabus instus.*

Et licet locum tenentes in sua sede præcedant aduocatos fiscales; tamen non sequitur, vt extra illa loca debeant eos præcedere. Sicut dicitur de Archipresbytero, qui præcedit Archidiaconum in Missa, vt dictum est ante in *quarta parte. in 44. consil.* Non tamen in aliis locis: Sic, idem de Locumtenen. Cancellarię contractuum Burgund. in sua sede, licet præcedat aduocatos fiscales; quia ibi habet administrationem; non tamen in aliis locis, in quibus non habet administrationem, & sic extra suam administrationem, vbi attenditur maioritas dignitatis, & non administratio. faciunt quę scribuntur in *11. parte, in 11. consil. ante finem.*

Quadragesima consideratio. Hic adaptatur de nonnullis aliis locumtenentibus ordinariis, aliorum Iudicum ordinariorum, puta locumtenentibus grauarij hoc est, magistri forestarum Heduen. aut Draion. qui habent illud officium à Principe, an tales in sede Balliuatus, aut Cancellarię contractuum: seu etiam in Curia Parliamenti debeant præcedere alios aduocatos ibi postulantem, non habentes aliquam dignitatem, præter gradum. Istud potest decidi ex antedictis de Locumtenentibus dictę Cancellarię. Sed vltterius procedendo, quæri posset, An tales Locumtenentes grauarij, in aliis sedibus, quam Cancellarię, præcedere debeant Locumtenentem prædictę Cancellarię. Quia officium eorum est antiquius, & magis ordinariu, quam officium Cancellariatus videtur, quod tales Locumtenentes grauarij præcedere deberent Locumtenen. ipsius Cancellarię; Eo etiam, quia creati sunt Officiales à Rege. Alij vero non. Consulere tamen, in hoc, quod attenderet prioritas promotionis in officio, & qui primo constitutus esset officialis præcederet: vtget tamen pro Locumtenen. seu Iudicibus dictę Cancellarię, quod Iurisdictione eorum maior est, & circa plures maiores causas & materias versatur, & ex hoc honorabilior apparere videtur. Quanto enim quilibet præest melioribus, tanto maior ipse, & honestior est. Verba sunt in *Aubert. de defen. crim. §. 1105 sequitur, collatio. 3.*

Quadragesima prima consideratio. Inter omnes Assistentes in adiutorio Iudicis, post Officiales, in

sedendo Nobiles plebeis præferendi sunt: Ita quod debet sedes eorum esse paulo iudicantium inferior, & contententium altior, *l. fir. vbi gloss. not. in verbo. sedendi. C. vbi Senatores, vel clarissimi.* Idem probat text. in *l. si. in fine. C. de off. diuer. iud.* Dicam in sequenti. *part. in 38. consil.* Vbi de priuilegiis nobilitatis tractatur.

Quadragesima secunda consideratio. His temporibus nouissimis, creati sunt noui Officiarij in Regno Franciæ, qui habent potestatem examinandi testes, loco Iudicum ordinariorum, qui dicuntur in vulgari nostro Inquestarij, hoc est, examinatores seu æquatores, & iudicij inuestigatores: & nulla habent stipendia seu salaria à Principe, sed à partibus secundum ordinationes Regias, habent summam denariorum taxatam secundum vacationes per eos factas. Et quia talia officia multis committuntur, qui illa emunt, & qui non sunt graduati, ex quo quisquis dubitaret, an in sedibus iudicariis, vbi tales Inquestarij dati sunt, debeant præcedere aduocatos, etiam simpliciter graduatos. Credo, quod non, quia cum circa quid speciale se intromittant, & non habent cognitionem iudicandi; licet qualemqualem dignitatem consequantur, eo quia constituti ad hoc à Principe, prout etiam de coquo Principis, qui dicitur habere dignitatem, vt in proxima parte, in 18. consil. dicitur: Tamen non est æquum, quod præcedant graduatos aduocatos, qui & ratione aduocationis habent dignitatem; vt supra dictum est, & quod ratione gradus tanquam graduati cæteris non graduatis præferri debeant.

Super huiusmodi præcedentia post antescrpta, inter nonnullos iuuenes aduocatos graduatos fuit contentio aduersus Inquestarium, seu examinatore, in Balliuitu isto Heduo ita, vt ab eius priuigno, seu filastro fuerunt impetratę literę Regię in Cancellaria Dinio, quibus mandabatur Balliuo nostro, vt graduatos anteponeret dicto Inquestario, & eundem sedere faceret in ordine, & gradu procuratorum Curię: & cum hæc disceptaretur in foro, dubitatum extitit, quid super hac re sententiaretur.

Et licet videretur dicendum; Ex quo (vt actum est) dictus Inquestarius habeat dignitatem à Principe immediate dependente à dignitate & potestate Iudicis, quæ præcedit dignitatem aduocatorum: cum Iudices præcedere debeant aduocatos, vt hic ante dixi in *24. consideratione.* & dicti Inquestarij consentur subrogati in locum Iudicis, quoad examinationem testium, quæ competit Iudicibus, vt est text. qui multum bene facit in *l. Iudices, §. in Aubert. seq. apud eloquentissimum. Cod. de fide instrument.* Ideo ex huiusmodi subrogatione videntur sapere naturam illius, id cuius locum subrogantur. *l. g. §. qui viuisarum. ff. si quis cautionib.* Sed multi dicent, quod ille text. non probat, sed est bonus text. in *cap. Ecclesia S. Maria. exira. vs. l. se non contest.* Probat tamē ille text. stipulationem accessorie positam ad contractum regulari, secundum naturam illius contractus. Ampliat textum ad hoc, & illam regulam Paulus, etiam subrogatum in aliquo discreparet: quia in aliis assumeret naturam eius, cuius loco subrogatur. Ita ampliat notabiliter Paul. in *consil. 131.* cuius initium est, *licet ista differencia vsu.* *col. vltim.* quem allegat Dom. meus Iaf. in *d. §. qui in iuriarum.* Ex quibus concludendum, quod siue Inquestarij præfati sunt accessorie dati ad Iudices, siue sint in aliquibus subrogati, licet in aliis discrepent, tamen reputari debent coniudices, & sapere naturam illorum etiam in accessoriis. Ideo sicut iudices præcedunt aduoca-

præcedunt aduocatos, ita etiam inquestarij præcedere debent aduocatos graduatos, licet non sint graduati. Et forte hac ratione, aut alia motus vnus ex consiliarijs Parlamenti huius patriæ, & Ducat. Burg. executioni demandando quoddam arrestum Curiz posuit inquestarios Balliuat. Auxeri, eis sedem & locum ordinando ante aduocatos & graduatos, licet tunc non essent graduati.

Crederem tamen dictos inquestarios nouiter erectos in Burgund. non debere præcedere graduatos & practicanes in Curis ante eos; quoniam clarum est, eos creatos instar inquestariorum præpositura Parisiensi. in Castelletto, & aliarum sedium Regalium in Francia, vt satis constat ex creatione illorum: nec istud denegant, sed sic est, quod expresse disponitur in ordinationibus Regis, tales examinatores non debere sedere in sede iudicis præpositi: Nec sunt, aut reputantur pro aduocatis, aut Notariis, ex quo tales sedes, scilicet iudicis & aduocatorum sint eis prohibita, obseruanda est ordinatio Regia, quæ optimis fundatur rationibus. Non enim iudex est, nec se iudicem dicere potest: quia nullam habet causæ cognitionem. Est enim solus executor rei sibi commissa, scilicet examinationis testium, quæ etiam alteri, quam iudici committi potest, vt notatur per Albe & alios in *A. ib. sed iud. x. C. de episc. & cl. r.* Ex quo cum tabellio sit capax, Schamilis ad recipiendam commissionem examinationis testium, etiam à iudice, & recipiendo non mutat dignitatem; quia non efficitur maior, quam esset: Ideo item videtur in Principe committente examinationem testium, quoniam videtur illam committere, cum illa qualitate, quam potest habere. Secus si talis examinatio alicui non possit committi, præterquam graduato aut aduocato: quia hoc casu committendo alicui, licet non esset graduatus, videretur eidem conferre dignitatem ad hoc necessariam, & cum eo super hoc dispensare. *l. quidam consul. ff. de e. iud. l. v. l. p. i. ff. de recu. iud.* Sed cum non eidem hoc casu dat maiorem dignitatem, quam habet ille, cui committi potest talis examinatio testium: Quoniam Princeps non videtur no instanti tot specialia concedere, videlicet, quod committat ei talem examinationem priuatine ad iudicem (cui deberet competere) & ultra hæc, det ei dignitatem ultra aut præter naturam actus, quem committit fieri, cum tot specialia non præsumantur concurrere, argum. glo. in *l. i. C. de dotis promiss.* arguendo de lege mortua, quæ talia non admittit, ad legem viuam (quæ est Princeps) quæ debet illam sequi in quantum potest.

Quadragesimatertia consideratio. Licet aduocati in Camera computorum sint, vt alij aduocati fiscales privilegiati, vt dicit Io. de Plat. in *l. si. C. de decur. l. 10.* tamen cum apud nos, & in Camera computorum nulla aut modica habeant stipendia. Ideo extra locum suæ præfecturæ quaritorianæ non debent præcedere aduocatos fiscales præfidatum: Quoniam, vt prædixi supra *in parte in 39. consid.* præferuntur, qui maiora stipendia habent data paritate; ergo multo magis præferri debent, qui habent stipendia, his, qui non habent. Ex quo licet patronus Camere computorum præcedere debeat omnes alios aduocatos solum graduatos; tamen non debet præcedere alios aduocatos fiscales, qui sunt aduocati in sede præfidis prouincie, qui dicuntur Balliuus aut Senescallus.

Quadragesimaquarta consideratio. Inter aduocatos præferendus videtur, qui magis ornatur, & honestioribus vestimentis indutus erit. vnde, vt

dicit Spec. *in. de aduocat. §. sequitur videre.* quem iudex magis ornatum inspiciet, maioris existimabit esse authoritatis, & ei assurgit salutatione debita, & honorifica, dicens *ei, sede à dextris meis.* ad quod quidē tenentur. *l. si. in. C. de offic. diuers. iud.* & cum præ aliis honorabit. *l. per. C. eod. tit.* quod forte procedit de ignotis & alienigenis. Sæpe etenim maxime ignotis vestis est causa honoris, iuxta illud:

Hunc homines decorant, quem vestimenta decorant.

Et iuxta illud metricum:

Vir bene vestitus, pro vestibus esse peritus

Creditur à mille quamuis idiota si ille.

Si careas veste, nec sis vestitus honeste,

Nullus es laudis, quamuis scis omne quod audis.

Ideo consuluit ibi Specu. (quem videas) Quod aduocati gerant vestem suæ professioni congruentem, & ibi scribit, quibus vestib. vesti, & quibus carere debent, de quo latius infra. Et quod honor est in habitu & vestibus, dicturus sum. Et ad propositum vide Lucam de Penna in *l. 2. C. de vestib. oloberis. lib. 11.* & dixi supra *in 1. parte. in 23. consider.*

Quadragesima quinta consideratio. Post prædictos videtur astruendum: Quod inter aduocatos simpliciter graduatos præferendus sit filius aduocati fisci, si sit aduocatus in eadem sede, vbi alias omnes alij cum eo sunt eiusdem qualitat. tex. videtur esse ad literam in *l. laudibile. §. C. de aduoc. diuers. iud.* & in *l. nemini §. filios, & l. neminem, §. filij. C. de aduoc. diuers. iudic.* & quod aliis etiam æque bonis præferantur, secundum tex. & in glo. in *verbo, sumptibus. in l. subemus. C. eod. tit.* facit: quia doctor filius doctoris ceteros in collegio præcedere debet, secundum Martinum de Laude in *tract. de dignit. conclus. 17.* vbi refert ita alias dixisse propter dictum Bal. in *l. G. ill. §. quidam recte. ff. de liber. & posth.* vbi etiam dicit, quod tales debent gratis doctorari, & ceteris parib. præferri aliis. *alleg. gloss. in l. iubemus.* de quo etiam vide per eundem in *tract. de priuileg. 93.* Intellige tamen, prout dicit Luc. de Pen. in *l. vnusquisque. C. de proximis suor. serui. l. 12. col. 1.* Si solito tempore legum doctrinam meruerunt. *d. l. nemini. §. si vero. & d. l. iubemus. §. nec de catero. & l. petitione. §. nec de catero. C. de off. diuers. iud.* & si sunt facultia & studiis eruditi & conspicui. *eo. r. l. per hanc. in pro. vel si per Principem subrogeatur. l. si. §. per. C. de off. Magistr. officior. & l. neminem, C. de re militari. l. 12.* alias non; cum in honorib. simpliciter non succedatur iure hæreditario. *l. 3. §. quæri. ff. de legit. iutor. & potius sunt acceptanda merita, & virtutes, c. Moyses, & c. si ergo §. 2. l. & l. honor. §. de honorib. ff. de mune. & honor. l. si quis. C. de profess. & medicis, l. 10. & l. qui cum vno. §. grauius autem. ff. de re milit. vnusquisque secundum labores suos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates produci & remunerari debet. tex. in *l. si. §. quoniam ideo. C. de off. præf. præ. Africa. & c. concordat. tex. in l. nemo. in fi. C. de off. Magistr. offic.**

Quadragesima sexta consideratio. Inter plures aduocatos eiusdem sedis ceteris paribus præferuntur primo promoti. tex. in *l. 1. & ibi Bart. C. de consulib. & non spargendis ab his. & c. & l. 1. in fi. C. de præpos. sacri cubicali. lib. 12.* & dixi supra *in 4. parte. in 23. consider.* Cum etiam sint anciani supra alios, vt vtat verbis glossæ primæ, in *l. iubemus. in princ. C. de aduocatis diuers. iudic.* & secundum tempus receptionis & admissionis eorum in aliqua curia, gradum sibi vindicare, & in matricula inseribi debent. *l. portionem. in pr. C. de aduoc. diuerso. iudic. & l. si. C. de aduoc. diuerso. iudic.* Et qui primo matriculatus est, præferri debet posterius matriculato, secundum text. in *l. si. ibi. locum*

iuxta matricula ordinem obtineat. C. de off. pref. ubi. Nam qui non sunt in matricula, sunt tanquam priuati. notatur in *Leos. C. de off. Magistri milit.*

Et hic ordo est ordo temporis, qui est vltimus, & de eo non curatur, vbi locum habet ordo qualitatis, vt dicit Lucas de Penna, in *rub. C. de digni. ordo seruetur*, & dictum est supra in *d. 4. part.* & inferius dicitur, vbi de ordine literatorum fiet mentio, scilicet, in *10. parte, in 29. consid.*

Quadragesima septima consideratio. Qui meritis vitæ, nobilitate, autoritate, aut scientia etiam, quando sunt eiusdem facultatis, alios antecellit, præferendus est etiam alteri primo promoti, not. gloss. in *ver. prapromissu.* & ibi Archi. in *c. placuit. in pr. 16. dist.* facit *c. in canonicis. 19. dist.* ideo Episcopus doctor, vel nobilis præfertur primo promoti non doctori. Dominicus de sancto Gemi. in *c. Isidorus.* est ver. sub *d. c. placuit. Fel. in c. 1. extra de maior. & obed.* & secundum Barbatiam. in *c. cum olim. in pr. de consuet.* Doctor etiã tardius receptus, præcedere debet prius promotum: Ego vero allego tex. in *l. 1. C. de annoni. cens. l. 1. 1. & ibi gl. 1. quæ facit pro scholarib. optimis contra doctores insufficientes.*

Videtur tamen quod prædicta non faciunt quem maiorem, cum extrinsecus veniant vt per prædicta remissive Dom. Feli. in *d. c. 1. de maiori.* maxime cum ista excellentia, & melioritas debet probari per quindecim testes. tex. est singularis in *l. unicuique. & ibi notat gl. in verb. super aras. C. de proxim. sac. serm. l. 12.* Dominus meus Ias in *l. cum quid. col. 4. ff. de cer. pet. in 1. lectura.* Et ista excellentia est multum consideranda: quoniam ia multis propter excellentiam hominis, receditur à regulis, Do. meus Ias in *l. subemus. C. de iud. & in repet. l. admonendi in 67. col. ff. de iure iur.* Fel. in *c. super his, de accus. dicam infra amplissime.*

Quadragesima octaua consideratio: Inter aduocatos, doctores præferendi sunt licentiatii, & licentiatii baccalaureis; quoniam doctoratus est dignitas, dixi infra in *10. dar. in 26. consid.* & maior est illius autoritas, quam licentiatii; cum licentiatii tantum habeat potestatem docendi, regendi, & publice legendi not. in *l. vr. C. de professorib. qui in urbe, & c. l. 2. & in l. vn. C. de studiis liberal. vrbis Romali. 11. not.* Ioan. Fab. in *§. responsa. Inst. de iur. natur.* secundum glo. in *c. 1. in verbo interpretari. extr. de postul. Pral. & Panor. ibi,* qui dicit, quod doctor potest interpretari dubia illius facultatis, in qua est doctor, per *d. l. vn. C. de profess.* Et quod ante doctoratum quis non potest magistraliter legere, nec disputare. Et si deret licentia alicui scholari hoc faciendi, potius fit, vt addeat, quam vt doceat. Ex quo magis est credendum doctori, quam licentiatii: nam licentiatii non habet dignitatem, sed tantum licentiam consequendi dignitatem; & dignius est, quod est in actu, quam quod in prosecutione actus: sicut dignior est, qui est cinctus, quam cingendus: Licet quãdoque habeatur pro cincto. & de his scripsi, & de præcedentia doctorum ad licentiatios, & licentiatorum ad baccalaureos in *Commento nostro super concordatis, in tit. de collationibus.*

Quadragesima nona consideratio. Aduocati ex pulchritudine laudem consequi videntur, & propter eam commendabiles fiunt, exemplo Iustiniani, qui Papinianum Iurisconsultum acutissimum (prætermisso omni alio laudis genere, à quo laudari potuisset) ex pulchritudine, veluti summo laudis præ-

conio commendauit, pulcherrimum ipsum nuncupans in *proem. Digest. 9. 3. vers. vobis autem.* Et licet Albert. & Angelus ibi ad decorem scientiæ, & animi referant; tamen ad corporis pulchritudinem & elegantiam referri potest, cum & ipsa plurimum pollet ad felicitatem habendam; quia, vt ait Arist. *l. 1. Eth. c. 8.* Non satis est ad felicitatem idoneus, qui deformis est, aut ignobilis. & refert Bal. in *supracriptione di. Eli. promissu, in verb. Flauius in add.* quod decor corporis cõfert ad felicitatem in hoc mundo; & tanti fecit Alex. pulchritudinem, vt in *conf. 209. in titu. non ponderatis his. col. 2. l. 6.* consuluerit nobilem diuitemque mulierem deformem, quæ pauperem quempiam formosum sibi matrimonio desponderit, non videri nupuisse indigno; cum debeat mulieris nobilitas & diuitiarum copia cum forma viri compensari, vt notant in simili Bald. & alij in *c. super eod. le. second. de resib.* & de pulchritudine dixi in *5. 9. 11. & in 2. parte huius operis.*

Quinquagesima consideratio. Sciendum est, quod in quolibet auditorio, vbi redditur iurisdicctio per magistratum, debet esse Notarius, seu scriba, qui apud nos dicitur grapharius. Quia iudicis officium absque Notario seu scriba commode exerceri non potest. probat tex. in *c. quoniam contra fallam. de prob. extra, & ibi doctores.* Persona enim publica est, vt dicit ibi *tex. & Panor.* & dicitur habere officium honoris, vt est *tex. in l. 1. & 2. C. de primicer. l. 12.* & habetur *Eccl. 9.* In manu Dei potestas hominis est, & super faciem scribæ imponit honorem. Guillelmus le Rouille in *lib. de iustitia & iniustitia, l. 3. c. 4.*

Et quod diuersis nominibus in iure vocentur, vide Ioan. de Platea in *rub. de tabulariis, C. l. 10.* Et in Curiis supremis apud nos sunt officia Regalia, vt supra dixi in *ista par. in 14. consider.* In aliis vero Curiis Regis inferioribus cum emolumenta, quæ proueniunt, & percipiuntur ratione scripturæ, soleant dari ad firmam pro certo tempore. Ideo pendente tali tempore scriptores huiusmodi videntur exercere officia Regalia.

De Notariis vero simplicibus, qui sunt iudices chartularij, vt dicit Barr. in *l. subemus. §. lancimus. circa fi. C. de sac. Eccl.* Quod an verum, vide ample per Bened. de Barz. in *suo libello quarentigiarum in 1. 2.* vbi plura ad hoc. Et licet dicant plures, quod Notarius sit iudex cartularius, quod illud non potest esse ex natura rebellionatus, seu notariatus simpliciter, sed eo: quia sibi conceditur à Principe, quod possit facere præceptum de consensu partium; ideo solum habet iurisdictionem voluntariam, & non contentiosam. Hodie vero apud nos in hac patria Iudices chartularij sunt locumtenentes Cancellariæ contractuum, qui faciunt exequi mandata sua in vim obligationis receptæ sub sigillo dictæ Cancellariæ: de quibus hic ante in *20. consid.*

Et de commendatione huiusmodi scribarum scribit. Vdalricus Zasius in *rep. l. 2. ff. de orig. iur. §. postea cum Appu. Claudius. in verbo scriba.* Et dixi in *parte præced. in 9. consid.* vbi posui de primicerio, qui est scriba Principis, in *11. parte, vbi laudau scribas.*

Quinquagesima prima consideratio. Etiam in adiutorio cuiuslibet magistratus, & iudicis sunt necessarii apparitores, seu executores qui dicuntur esse milites, vt est in *l. omnibus. C. de sporu. is. ibi; quatenus militia exuri pennis luant corporales.* Maxime tales apud nos in Curiis Regalibus dicuntur habere dignitatem. Dum solum hodie creantur à Principe, & secundum Ioan. Fabri in *§. agitur. col. 1. Inst. per quas personas*

personas nobis acqui- dicuntur seruietes, & sunt officiales, vt dicit, qui tenentur cuilibet seruire. Etiam vocantur clientes, & exponit gloss. in l. non dubito. in ver. clientes. ff. de cap. & postlim. reuerfis. hoc verbum clientes, id est, seruietes, & est vulgare Gallorum: & debent portare insignia & baculum in manu depictum, vt tene: Spec. in tit. de curatione. §. sequitur vide- re. versic. quandoque per nuncium. & ver. solutio. Dicunt quidam quod obseruant seruietes nostri; quoniam vbi instat tempus, gerere solent virgam aut baculum depictum, & ornatum armis Regis, hoc est, liliis, qui dicitur communiter massa. Pluribus etiam nominibus nuncupantur, vt satis dixi in commento nostro super consuet. Ducat. Burgund. titul. Des iustices, art.

6. in gl. vbi dicitur quales esse debeant, & de eorum potestate, & in gloss. sequente, inferitur, an eis credatur.

Sed aduerte; quia apparitores proprie sunt de Curia Ecclesiastica, & tales nuncij Ecclesiastici non possunt citare aliquem siue clericum, siue laicum viua voce in via publica, prout recitat Ioannes Galli in suis Arrestis, in Arresto pronuntiato Anno Domini 1346. quod tamen solent facere nostri apparitores Heduen- ses, & male, licet habeant etiam statutum in suo foro in contrarium, nisi sint Notarij causarum, quod est intelligendum in causis iam inceptis, & in quibus iam sunt Notarij seu grapharij.

Septima partis Catalogi Gloria Mundi finis.

OCTAVA CATALOGI

GLORIÆ MVNDI PARS,

NOBILIVM SEV GENTILIVM ORDINEM EXTOLLIT:
præcedentiâque tam inter se, quam quo ad alios deprimat.

Quinquaginta Considerationes habet.

IGITUR prima sit de descriptione Nobilitatis. Vnde secundum auctores nobilitatem diffinientes, dicitur ea esse generis vel alterius rei excellentia ac dignitas, vt ait Iodocus Clithoueus in suo tractat. nobilitatis, in princ. c. 1.

Et licet Bartolus in l. 1. C. de dignitatib. li. 12. multum ample disputer, an nobilitas & dignitas idem sint, tandem concludit, quod non. Sed, vt inquit, nobilitas apud nos inuenta est ad similitudinem & imitationem illius nobilitatis, quæ est apud Deum. vt in Auth. vt Indices sine quoquoq. suffrag. §. itaque, collat. 2. l. 1. & l. 1. in nomine Domini. C. de off. pref. pre. Africa. & l. Imperialia in princ. C. de nup. Sicur ergo ille apud Deum est nobilis, quem Deus sua gratia gratum sibi fecit, ita in foro nostro ille est nobilis, quem Princeps sua gratia, vel lex sibi gratum vel nobilem facit. Non tamè, vt dicit, potest esse similitudo per omnia, ex quo relinquit de nobilitate, quæ est apud Deum, Theologus. Nobilitatem vero, quæ apud nos sic diffinit.

Nobilitas est qualitas illata per principatum tenentem, qua quis vltra acceptos plebeios honestus ostenditur: & ibi ample examinat illa verba diffinitionis, sed non amplectitur omnes nobilitates, de quibus in sequentibus dicitur. Ideo generalior est prima diffinitio, quæ omnem nobilitatem comprehendit, vnde- cunque procedat, siue per principatum tenentem, siue alias; ex quo non recito opiniones per Bart. relatas in d. l. 1. de diffinitione nobilitatis, cum omnes reprehendat Bartol. & stet cum illa supradict. quæ adhuc non est generalis ad omnes, vt dixi, sicut prima Boet. etiam in tertio de Consolatione, prosa sexta, diffi-

nit alio modo dicens: quod est quædam parentum laus de meritis veniens, Et ita etiam diffinit Lucas de Pen. in l. mulieres. C. de incolis. colum. 4. lib. 11. Sed illa est nimis particularis ad nobilitatem generis; quia omnes nobilitates (de quibus infra dicitur) non comprehendit, sed Lundulph. in clem. 2. de sensen. exrom. hanc nobilitatem generis sic diffinit. Generis nobilitas est qualitas siue dignitas proueniens à conuersione clari sanguinis à parentibus originem sumens: & in liberos legitimos per carnem continuata: sed ista est potius descriptio, quam diffinitio. Ita etiam diffinit Bonus de Curt. in suo tract. nobilitatis in 2. part. circa fin. vbi etiam diffinit seu describit nobilitatem animi, & mixtam, de quibus statim dicam in 3. consider.

Secunda consideratio de deriuatione nobilitatis sit. Vnde aduertendum est, quod nobilitas à nosco dicitur, idem significans, quod nobiscibilitas. Hinc nobis idem est, quod notus, & per omnium ora vulgatus. Vnde Virgil.

*Est locus Italia medio sub montibus altis
Nobilis.*

Et Martialis:

*Prostratum Nemees vastaque in valle leoneni
Nobilem, & Herculeum fama canebat opus.*

Propterea indifferenter apud plerosque verbum hoc, *Nobilitas*, & ad eos, qui vel deploratissimis moribus nominatioris facti sunt relatum legitur: Hieron. in Heluidium hæreticum: *Nobilitas factus es in scelere.* Et Laidem illam Corinth. cui decem millia nummorum vno concubitu deposcenti, respondit Demosthenes in libidinem illius exæstans, se pœnitere tanti non emere, ob elegans meretricium, nobile scortum nuncupatum testatur Aulus Gell. in suis Atticis. li. 1. c. 8.

dem & de re, quæ summo eius exitio in omnium ora
deuenerit. Lilius de strage Cannensis:

Nobilis ille clade Romana locus est.

Et Martialis:

Nobilis hic esset pietatis rex à duobus.

Ea proinde ratione eos, qui vel opibus vel generis
claritate, vel virtutibus ceteros antecellunt, seu vulgari-
ores & notiores nobiles appellare solemus, quas
ternas nobilitatis species vno verbo complexus est A-
puleius, dum dicit: *Quem non opes non generis excellen-
tia, sed ingenii mores, virtutesque nobilitauerunt.* & Hier.
*ad Principiam virginem, de obitu Marcella: Nihil in ea
laudabo, nisi quod proprium est, & eo nobilius, quod ex opi-
bus & nobilitate facta est paupertate & humilitate nobi-
lior.* Et ibidem: *Qui virtutes, non sexui, sed animo iudica-
mus, contempteque nobilitatis, ac diuitiarum maiorem glo-
riam ducimus.*

Etiam apud Legistas & Canonistas nobilis nuncu-
patur, qui opibus, vel genere, vel virtutibus sit insigni-
tus. Et capitur pro præminencia quadam, quæ nos a
plebeis differere facit, *iuxta gloss. in verba, species ad fi-
in s. plebscirum. Insit. de iure naturali, s. in crim. ibi: vni-
uersi nobiliores. & in s. si ibi: conuenire enim vnumquic-
que nobilium in Auchen. de defensorib. ciuit. collat. 3. tex. in
l. quaris. ibi: sanctissimus & nobilis Imperat. ff. de nata. re-
fuit. per quem tex. in c. venerabilis ibi: non generis, sed vir-
tutum nobilitas. extr. de praben. & in l. nobiliores natalib.
C. de commer. & mercat. quæ quidem præminencia
causatur ex multis vltra genus, opes, & virtutes, & in
plerisque locis in seq. dicitur.*

Tertia consideratio. Cum nobiles dicantur genti-
les, & in vulgari nostro proprie, *gensils-hommes*,
& magis se existimant vocari, *gensils-hommes*, quam
nobiles: Ideo dicit Budæus *in suis annotat. in Pandect.
in l. fin. in fin. ff. de orig. iur.* quod non temere lingua
vernacula gentiles homines pro nobilibus appelleret:
vnde videndum est de gentilitate, & quid apud anti-
quos fuerit gentilitas.

Gentiles igitur sunt (vt inquit Cicero in Topicis)
qui inter se eodem nomine sunt, qui ab ingenuis ori-
iundi sunt, quorum maiorum nemo seruerit, qui cap-
te non sunt diminuti. Et, vt ait Budæus in loco præ-
dicto: nihil vidit Scæuolam Pontificem ad hanc diffi-
nitionem addidisse. Et, vt inquit Boëtius, gentiles sunt,
qui eodem nomine inter se sunt, vt Bruti, Scipiones,
vt apud nos Valesij, Borbonij, Vindocinij, Trimolij,
Viennenses, & similes: quod si serui sint, nulla gentili-
tas esse potest, quod si libertinorum nepotes eodem
nomine nuncupentur, gentilitas nulla est, quoniam
ab antiquitate ingenuorum gentilitas dicitur: quod si
rursus in familia gentis suæ non manserint, gentiles
iam esse non possunt.

Fuit autem ius gentilitatis, vt ius stirpis apud anti-
quos. Vnde Cicero lib. 1. de Oratore, quid qua de re
inter Marcellos & Claudios patritios centumviti iudicauerunt, cum Marcelli Auli liberti filij stirpe Clau-
dij Patritij eiusdem hominis hereditatem gente ad se
dicerent, reddidisse, nonne in ea causa fuit oratoribus de
toto stirpis ac gentilitatis iure dicendum? Tria fuerunt
iura apud antiquos, agnationis, gentilitatis, & stirpis:
sed nobiliorum videtur fuisse gentilitas, vt ex illa dif-
finitione Ciceronis apparet: Eorum scilicet quia imagi-
nes pro nobilitate generis accipi sepe solent, & erant
insignia Gentilium, quæ hodie arma dicuntur, de qui-
bus ibi per Budæum, & dixi amplius supra in 1. parte,
vbi potui de armis centum conclusiones.

Quartæ conclusio. Species nobilitatis plures sunt,
& multipliciter à diuersis diuiditur nobilitas.

Primo Bart. in *l. 1. column. 7. C. de dignit. li. 12.* dicit tri-
plicem esse nobilitatis speciem, quædam est theolo-
gica, seu supernaturalis, quædam naturalis, & quædam
politica.

De theologica, quam Bartol. dicit esse spiritualem,
est querendum in conspectu etiam iudicis, apud quæ
nulla est obumbratio, nec aliquid later. Nam apud
Deum est nobilis omnis, qui est in gratia faciēte gra-
tiam vel gratum. Et sic omnis, qui est virtuosus, & in
statu virtutis. Deus facit eum felicem & gratum sibi,
intellige Bart. de illa virtute, quæ facit, vt dictum est,
hominem felicem, scilicet, si est in charitate, vt habe-
tur per fratrem Bonauenturam de balneo, & S. Thom.
in *l. 1. 2. quæst. 110. & quæst. 50.* quos Bartol. alleg. & per
Magistrum sentent. *li. 2. dist.* quem Bonus de Curti. in
d. tracta. de nobilitate, in 2. part. etiam allegat: & hoc
est verum, vt dicit Bart. & probatur *1. Reg. 2. c.* vbi di-
citur: *Quicumque honorificauerit me, glorificabo
eum, qui autem contempserint me, erunt ignobiles.*
Hæc etiam refert Barb. in *c. 1. colum. 1. de don.* relatus
per Bonum de Curt. in *dito loco.* Et dicit Bart. quod istos
nobiles non possumus perfecte cognoscere, nisi
per reuelationem: dicitur enim *Ecc. 10.* Nescit homo,
verum amore, an odio dignus sit, & multi sunt præde-
stinati, qui apud nos reputantur ignobiles, vt patet ex
Apost. *ad Cor. 4. & 10. c.* Et de his nobilibus nobilitate
Theologica, ponit tex. in *can. noui. cum duobus seq.
de penitent. dist. 4.*

Secunda est nobilitas naturalis, quæ potest confi-
derari duobus modis, vt dicit Bart. Primo prout con-
gruit animalibus etiam irrationalibus: & aliis etiam
sensu carentibus. & isto modo dicuntur nobilia secū-
dum bonitatem operationum, vt in brutis patet. Vi-
demus enim quosdam aues eiusdem speciei nobiles,
& ignobiles: exemplum in falcone, aliquis dicitur
gentilis, alius peregrinus, dicit idem Bart. in *tract. de
falcone.* & Iacobin. de S. Georg. in *sua inuest. feud. in
verb. & cum venationibus. col. 2.* Idem dicit Bonus de
Curti, vbi supra de Leone, quem cunctis quadrupe-
dibus omnes vel facile testantur nobiliorem. de quo
meminit Ouid. *li. de Tristibus, Eleg. 4.*

Quo quisque est maior magis est placabilis ira,

Et faciles motus mens generosa capit.

Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni:

Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.

At lupus & turpes instant morientibus vrsi,

Et quæcumque minor nobilitate fera est.

Et dicit idem Bonus de Curt. quod exemplo iti-
dem sunt duo canes Laconis vnicuique ventre editi, quo-
rum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit,
vt testatur Erasmus in *Mor. & in Chisadib.* Et idem
nos docet experientia in arboribus, in fructibus, in
metallis. Et fere in omnibus, etiam inanimatis, nec a-
liqua animam etiam vegetatiuam habentibus: Et in
his consideratur maior nobilitas & excellentia, vel ab
effectu maiore, vel à materia, vel à causa, vt dicit Bo-
nus in *d. loco.* vt de pluribus in finali parte pate patet,
de excellentia, nobilitate & laude diuersarum rerum
vltra hominem.

Secundo modo considerari potest nobilitas, prout
cabit in homines ista nobilitas naturalis: & tunc de-
bet intelligi naturalis, id est, ratione naturali indistin-
cta, quod nos Iuriste appellamus de iure gentium pri-
mitiuo, apparet, quia solis hominibus congruit, & de
ista nobilitate loquitur Philosophus *1. Ethic. cap. 4.* v-
bi dicit, quod nil aliud, quam virtus & materia deter-
minant seruum & liberum, nobiles & ignobiles. Hoc
autem non est intelligendum de omni virtute, sed de
ea, quæ

ea, quæ competit aliquibus, prout sunt apti dominari, non de ea, prout apti sunt subiici, vt patet per Philol. 1. *Poln.* 9.

Ex quo etiam dicit Bonus, vbi supra post Bar. quod hæc modo sumpra naturalis Nobilitas, est quidam habitus electius in medio consistens circa ea, quæ pertinent ad præesse vel dominari. Et de hac nobilitate habetur *in c. nunquam de vitio. dist. 56.*

Tertia vero nobilitas dicitur politica, seu ciuili, prout differt nobilis à plebeio, secundum quod accipimus apud nos, & in foro nostro, & de qua principaliter hic est quæstio, quam magis discutere intendo, & de eius laude & excellentia declarare, & est proprie illa, de qua supra in prima consid. dixi illam diffiniendo, quod est qualitas illata per principatum tinentem, qua quis ultra honestos plebeios ostenditur.

Panor. vero *in c. venerabilis. col. 2. post prin. de præbendis.* aliter distinguendo nobilitatem, quam fecerit Bart. *in d. 1. c. de dignitatib.* dicit duplicem esse nobilitatem, generis, scil. & animi, de quibus cum aliis statim dicitur: sed in hoc Panor. fuit nimis diminutus; quoniam non omnes comprehendit.

Bald. vero *in l. nobiles. C. de con. re. & mercat.* quem refert & simpliciter sequitur Fel. *in c. super eo. 2. extra de testib.* dicit tres esse nobilitatis species. Prima est stirpis & sanguinis. Secunda virtutis, & hunc veram nobilitatem Philosophus amplectitur, præcedentem vulgus. Tertia mixta, de vtraque ex præcedentibus speciebus partem capit. Et hanc verissimam ceteris, & omnibus laudabilem demonstrabimus.

Plato vero diuidit nobilitatem, quam dicit esse quadrifariam. Vnam enim earum asserit, quibus clari, boni, iusti que parentes facere. Alteram parentes, qui potentes aut Principes extiterunt. Tertiam cum nostri maiores fama, & rebus bello gestis vel publicis certaminibus parva corona claruerunt. Quartam, eamque præstantissimam omnium scribit eorum, quibus non aliena, sed sua virtus & animi magnitudo nobilitatem donauit, quos solos vult esse dignos, vt nobiles appellentur; ita dicit & refert Pogius Flo. *in tract. de nobilitate.* & hanc vltimam laudat Luc. de Penn. *in l. mulieres. col. 4. C. de incol. lib. 10.*

Aristot. vero *in 4. Politic.* dicit etiam quatuor esse species nobilitatis: diuitiarum scil. generis, virtutis & disciplinæ. Nichil quoque prohibet, à patriæ solique natalis splendore nobilitatem interdum deduci. Nam amplitudo patriæ, antiquumque decus plurimum valet ad laudem, gloriamque comparandam: sed ea perquam exigua est modicæque momenti, vbi virtutis quoque præstantia accedat, quæ vel sola verè hominè nobilitat. Proinde Themistocles, cum esset patria Atheniensis, Seriphio cuidam in contentione obiectanti, quod non propria virtute, sed patriæ splendore gloriosus factus esset, recte respondiisse fertur: *Neque tu, si Atheniensis esses, clarus exiisses, neque ego si Seriphus essem ignobilis.* significans hinc verbis, se rerum gestarum magnitudine & gloria clarum factum, neque patriam solum ad id quicquam contulisse.

Sic Anacharsis Philosophus, exprobranti sibi Attico, quod Scythæ esset, auctore Laetio præclare respondit: *At nihil quidem mihi probro est patri, sed patria tu.* Verum prætermittis alia rebus, vnde nobilitas multifariam desumi posset, videndum est tantam de duabus eius speciebus, duabus partibus, ex quibus humana coalescit substantia: corpori, inquam, & animæ congruenter respondentibus, scilicet, nobilitate generis, & virtutis.

Generis enim nobilitas est à moribus & proavis

deducta generis excellentia, & præstabilitas: & hæc sane corporis conditionem naturamque respicit; quandoquidem id ipsum nascentes ex parentum propagatione traducimus.

Virtutis vero nobilitas est ob insignem animi virtutem, morumque probitatem comparata excellens gloria & dignitas: quam quidem ad animum pertinere nemo dubitet, cum vsu assiduo bonæ operationis exercitio excultus animus eam sibi peculiariter asciscat. De hac Chrylost. ait: *Ille clarus, ille sublimis, ille nobilis, ille tunc integram suam nobilitatem patet, si dignetur seruire virtuti, & ab eis superari.* Vtramque autem speciem complexus est Apuleius, cum de quodam dicit, quem non excellentia generis, sed mores virtutesque nobilitauerunt.

Porro ex hisce duabus coniunctis atque vna connectis tertia oritur nobilitatis species vtramque supradictarum complectens, scil. nobilitas generis atque virtutis, quæ est tum generis, tum virtutis, in vno eodemque homine præcellentia & eminentia: & ista mixta est qualitas quædam proueniens à conuolutione sanguinis à parentibus originem sumens, virtutibus inde probis ac commendatis moribus illustrata. Et hæc, vt prædixi, ceteris tanquam præstantior, excellentior, elegantiorque anteferenda est auctoritate notatorum *in auth. vtraque C. commun. de success. & in c. de vtriusque pace.* Et quomodo inter se differant, quandoque inter eas ad inuicem sit habitudo, vide per Iod. Clitho. *in suo tract. de nobilitate c. 1. & 2. in 3. c.* ponit etiam, quomodo hæc vltima est præstantior aliis, vt infra amplius dicetur, & per Bonum de Curt. *in suo tract. nobilitatis, in 2. part. vbi ample.* Aliam tamen diuisionem nobilitatis vide infra *ista parte. in vltima consid.*

Quinta consideratio. An laudabilis sit vera nobilitas, quæ dici possit de numero laudabilium. Videtur, quod nō: Quoniã ea, quæ sunt, aut sunt bona, aut mala, aut media: In malis nobilitatem nullus vnquam posuit. Absurdum esset rem à Deo laudatam atque appetitam malam censeri. Sin eam bonum quid dixeris, id vel in animi bonis, vel externis, aut corporis situm erit. Nam in fortune bonis minime consistit, quæ qui adipiscuntur, non nobiles, sed diuites appellatur. Sed ne corporis quidem bona, quæ sunt valetudo & forma egregia, illam largiuntur: Nam si qua in vllò horum bonorum inesset, deficientibus opibus forma & valetudine, nobilitas quoque cessaret; ita ex ignobili nobilis, rursus ex nobili ignobilis redderetur.

In bonis ergo animi, quæ virtutis dicuntur, eas autem in intellectualibus & moralibus distinguunt, an vlla sit inquirenda: sed prudentia prudentem, sapientia sapientem, iustitia iustum, temperantia temperantem, ita ex reliquis virtuosam non nobilem fieri certum est. Nulla quippe est vna virtus, quæ ex se nobilitatem producat, neque omnes illam generabunt, sed felicitatem, ita nec virtus ea, nec vitium. Nec videtur esse in his, quæ media dicuntur, cum nunc bona, nonnunquam mala ferantur pro varietate venturum; si nobilitas ita esset: ea & bona & mala haberetur. Ex quo sequeretur, vt boni malique pariter nobilitate potirentur: quod cum sit absurdissimum, videtur ex his nihil nobilitati comparari posse.

Hoc & alia ratione videtur esse probabile, vt dicit Pogius Flo. *in tract. de nobilitate.* Nam si quid ea est, aut in expetendis aut fugiendis rebus consistit. In his sitam dicere ridiculum sane videtur, cum nullus sanæ mentis fugienda appetat. In expetendis vero multo minus. Ea namque appetere debemus, quæ ratio præscribit & sapientia: hæc sunt honesta, & quæcunque

nos beatos ac felices præstat. Sed nobilitas cum neque virtutes aliquas, neque bonum quid afferat nobis, quo meliores, ditiores, aut beatiores efficiamur, cur appetenda sit, non intelligitur; ea nihil esse videtur.

Eodem modo neque in laudabilium, neque in vituperabilium numero adscribetur. Nō enim vituperatur quod laudatur atque expetitur etiam à bonis. Ergo in illis nulla inest nobilitas, aut multo minus in reliquis. Laudabile enim omne à virtute progreditur. Si quidem bene, hoc est, virtuosè agitur, laudabile est, & id secundum aliquam virtutem. Sed nulla est virtus, quæ vocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur. Neque etiam ex nobilitate laus aliqua cuiuspiam honesti operis descendit: ergo in laudabilium consortio non erit.

Præterea, si qua est nobilitas, ea aut in homine, aut in ipsa collocabitur. Si in homine aut natura, aut acquisitione comparatur. Si in natura venit nobilitas; tunc omnes similiter nascentur nobiles, quod nullus vel mediocriter doctus concedat.

Si acquiritur, id agendo vel operando continget. At ex actionibus operationibusque boni, mali, prudentes, docti, industrii, & similes redduntur, non nobiles. Neque est aliquod opus proprium, ex quo veluti ex officina aliqua, nobilitas excudatur.

In rebus vero si esset posita, hæc absque studio nostro in quemcunque incidet, nobilem veluti diuitiæ diuitem redderet, his absentibus ignobiles fieremus: quo pacto sæpius cum ipsis rebus a nobis migraret nobilitas, & iterum tanquam in antiquum hospitium sua sponte rediret.

Ex quibus (vt ait Poggius *in loco antedicto*) apparet, nihil esse hanc præter iacturam quandam, quæ nos delirus efficiat: Etiam absque illa effectione cogitans (vt inquit) non videt, cur hoc inanis fabella adeo exleuerit, aut quid boni vel utilitatis habeat hæc, quæ dicitur nobilitas, cur tanti ab hominibus pendere mereatur.

Sed tandem post multa hincinde argumenta, ex dictis Aristotelis & Platonis, laudat illam veram nobilitatem, quam dicit esse splendorem quandam ex virtute progredientem, qui suos possessores illustrat, ex quacunque conditione emergentes: laudando Stoicorum opinionem, qui nō ad vulgarem nobilitatem, quæ dicitur generis, attendunt, sed ad illam, quæ ex virtute procedit, hi, vt alia multa, ita & hoc verissime videntur dixisse, Nobilitatem ex sola nasci virtute. Et author huius fuit Plato, qui quadripartitam nobilitatem ponit, vt *in præceden. consideratio* e dixi: Et ex dictis Poggij videtur, quod nulla alia nobilitas sit de numero laudabilium, quam nobilitas virtutis, sed ex septima consideratione seq. facile cognosci poterit, quod quælibet nobilitas sit de numero laudabilium.

Sexta consideratio. Licet etiam nobilitas generis: sit de numero laudabilium, & commendabilium, vt in sequenti consideratione dicitur: tamen ob illam non est animo iaturascendum, nec est inaniter & vanè gloriandum de generis nobilitate: Quoniam, vt dicit Boetius *in 2. hb. de consolatione philosophæ*, alienum est bonum atque à parentibus derivatum etiam quoniam laus à parentibus emanans, ipsos quidem parentes claros reddit, filios vero nequaquam, nisi propriam habeant virtutis claritatem, qua sint insigniter splendidi: Quæ si ad claritudinem refertur, aliena est. Videtur namque esse nobilitas quædam de meritis veniens laus parentum: quod si claritudinem prædicatio facit, illi clari sint necesse est, qui prædicantur quare splendidum te (si tuam non habes) aliena prædicatio non efficit: Quod si quod est in nobilitate bonum, id

esse arbitror solum, vt imposita nobilibus necessitudo videatur, ne à maiorum virtute degenerent. Sarius autem est, me in eis rebus gestis florere, quam maiorum opinione niti, & ita viuere, vt sim posteris meis nobilitatis initium & virtutis exemplum; vt ait Tullius contra Salustium. Et de hoc Salustius *in Inguirithino in oratione Marci* allegat, per Lucam de Penna *in l. mulieres, col. 4. C. de incolis, hb. 10.*

Dicit tamen Baptista Mantuan. magnum virtutis adiumentum claris ortum esse parentibus. Solent enim iuvenes, qui aliquid indolis habent, ne degenerare videantur, maiorum suorum dignitatē æmulari, & ad paternarum laudum aspirare felicitatem. Sic Philippi nomen Alexandrum, sic maioris Africani gloria minorem Scipionem, sic Cæsaris Iulij fama Octavianum excitauit; sic denique Pyrrhus Achilleides erat animosus imagine patris; & hoc ample declarat ludocus Chetoueus *in nat. nobilitatis, ca. 5. v. 7.* vbi etiam ait: *Quia vero nullam maiorem hereditariè possunt filii parentes tradere, quàm eum bene gestarum gloriam, & integritatis antecessorū laudem:* quia teste Cicrone in officiis, optima hæreditas à patribus traditur liberis omnia, patrimonium præstantior, gloria virtutis rerum gestarum, cui dedecori esse nefas & vitium indicandum. Cui concordat illud Platonem: *Gloria in parentum natura est præclarior magis, & utiliorque beneficiis.* Ideo filij illam hereditariam traditionem liberenter amplecti debent, adentent sine mora & deliberatione suscipere, & ad suum vsum sedulo accommodare: atque ex adita huiusmodi hereditate id capere commodum, vt inuentario & contemplatione virtutis & gloria paternæ incitentur animosius ad præclaram ipsius æmulationem. Quisquis enim (nisi iners) cum maiorum suorum res præclare gestas animo diligenti contemplatur, nō parum ad dignam earum imitationem prouocatur. Cum auctore Salustio Publius Scipio, & Q. Fabius, cum maiorum & magnanimorum virorum imagines inspicere, quem maxime ad virtutem se influmari solitos esse dixerunt. Ita Iulius Cæsar inspecta Alexand. Magni imagine, magnarum rerum agenda gloria incensus est. Qui etiam (vt scribit) conqueri apud amicos solitus erat, se ea ætate nihil adhuc præclarum gessisse aut memorabile, qua ille totum fere orbem suæ ditioni subegerat; ita Alexandrum ipsum; Philippi patris triumphum, tanquam ad motus stimulis, ad decens & famam, denique ad nominis sui immortalitatem comparandam impulerunt. Sic Themistocles quoque post pugnam Marathoniam (in qua Milciades Dux Atheniensium vires Persarum magna virtute contriuit) insomnes agens noctes per urbem ferebatur vt amens: Interrogatus quid ita pernox diuagaretur per vicos: quia, inquit, trophæa Milciadis me excitant, nec placidam membris dat cura quietem. Enimuero prouocatus illustri Milciadis triumpho, secum animo agitabat, quoniam pacto tale quippiam pro patria præstaret: de quo supra *in 1. part. in 2. hb. sider. versi. hinc est.* vnde Faustus Poeta Regius accommodatè ait:

*Est aliquid, clarus magnorum splendor aurosum,
Illud post eritas amulæ calcas habet.
Scilicet vt nullus tantis sit degener actis,
Magnanimum pectus strenua facta mouent.
Ceu tenet instantem catulus cum viderit vrsum,
In patrias vires amula corda mouet.*

Et auctore Valerio *li. 2. c. de institutis*; Maiores namque in conuiujs antiquorum egregia opera carmine comprehensa ad tibias canere solebant, quo iuuenam animi ad imitanda alacriores redderentur: Et vterius ait:

ait: Quid hoc splendidius, quid etiam vtilius certamine? quas Athenas, quam scholam, quæ alienigena studia huic domesticæ disciplinæ prætulert? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricij, Marcelli, Fabij. Refert & Leonardus Aretinus in opusculo actorum sui temporis: se adhuc adolescentulum conspexisse in tabula depictam F. Patriarchiæ insignis poetæ imaginem, in cubiculo, quo detinebatur captiuus, repositam, eiusque contemplatione mirum in modum ad studia literarum, & humaniores disciplinas exarsisse. Quia si mutæ imagines cælatæ, aut pictura deformata, si externi & nullo nobis vinculo sanguinis coniuncti, suarum magnitudine virtutum, infigunt aculeos generoso animo ad virtutis amorem; quid proderit viua & spirans vox, pariter & facies atque acta parentum. Certè nullum efficacius poterit liberis ostendi exemplum, quo acius incitari debeant ad recte honesteque viuendum. Proinde Æneas Ascanium filium suum ad virtutem incitat verbis sequentibus, vt ait Virg.

*Disce puer virtutem ex me, verumque laborem,
Tu facio, mox cum matura adoleuerit aetas,
Su memor, & te animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Æneas, & auunculus excitet Hector.*

Verum etiam ad propositum faciunt sacre literæ. Nam habetur *Exod. 15.* quod iussit Dominus Moyse fabricaturo tabernaculum scæderis: *Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* Cuius verbi sensu allegorico præceptum est nobis, considerare, verum quempiam in monte sublimitateque perfectionis vitæ constitutum, in quo omnigeni virtutum exemplar eminentissime diluceat, & ad illius rectam imitationem nostram componere vitam. Proinde sapiens, vt scribitur *Eccles. 4.* nos hortatur sic: Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et subsequitur: Omnes isti in generationibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habent in laudibus. Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum: nõ vtique ad vanitatem aut inanem nominis ipsorum excellentiam, sed ad prouocationem auditorum in virtutum officia, ac præclaras vitæ actiones. Rursum Matthias inelytus legis Mosaicæ propugnator & vindex, Maccabæorumque pater, prope moriturus, filios suos ad fiduciam habendam, & fortiter pro Dei legibus certandum hortatur, exemplo maiorum, & antiquorum patrum, qui iustitiam sectari, diuinaque iussa complentes, exitum consecuti sunt laudem. Nunc ergo ait (vt habetur *1. Marcab. 2.*) filij æmulatores estote legis, & date animas vestras pro testamento patrum, & mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. Item, Dominus ipse virtutum, & cœlestium iubar, discipulis & nobis omnibus, qui eius discipulatum suscepimus, contestatur: scribitur *Iohan. 13.* Exemplum dedi vobis, vt, quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Et imitari Deum debemus, qui facit oriri solem super bonos & malos. *cap. vi. 28. distind.* Et imitatio Christi est nobis necessaria, ne ab eius corpore separemur. *cap. Dominus. 66. distind. c. e. propositi. 82. distind.* Nam, si filij Dei sumus, quæ ipse fecit, imitari debemus. *ca. Dominus. 86. distind.* Item, Christus dedit nobis exemplum imitationis, in patientia & humilitate. *c. Dominus. 93. distind.* Quinimo, nihil æque clarissimos nostræ religionis viros prouocauit ad arduum virtutis iter capellendum, quam vt audiat, aut conspecta sanctorum patrum antiquorum vita, ad quorum imitationem se totos dedere. Hæc

Iudocus, vbi supra.

Sed quid; Quibus vnus idemque pater est præcipuus & primus, ij nullum habent originis discrimen, atque diuersitatem. Omnibus autem hominibus idem est pater cœlestis, quem diuina institutione edocti, cum oramus, dicimus: *Pater noster, qui es in cælis.* Pater inquam, animarum nostrarum, quas omnes ad imaginem & similitudinem suam fecit: Ipse enim fecit nos, & non ipsi nos. Et hoc comprobatur Boetii in *3. Consolatione Philosophiæ*, quem etiam alleg. Luc. de Pen. in *1. mulieres. C. de incolis. lib. 10.* sed non omnia eius dicta, prout Iudo, in *d. tract. de nobilitate. c. 5.* & ita inquit;

*Omne hominum genus in terra, simile surgit ab ortu:
Vnus enim rerum pater est, vnus cunctis ministrans.
Ille dedit Phœbo radios, dedit & cornua lune.
Ille homines etiam terra dedit, & sidera cælo.
Hic clausi membris animos, celsa sede petitos,
Mortales igitur cunctos, edidit nobile germen.*

Subdit & Iudo, quod ignobiles animo sunt, qui degenerant à sua origine, quicumque à Deo omnium authore, per vitiorum abrupta discedunt, diuinam in se dedecorantes imaginem, inducentisque nebulam illi: Vnde recte degeneres dicuntur, & ingeneratosi, quemadmodum Boetius in loco prædicto succinit:

*Quid genus & proavos strepitus? si primordia vestra,
Authoremque Deum spectes, nullus deneger extat,
Ne vitis peiora fouens, proprium deserat ortum.*

Sicut etiam per scripturam loquitur nobis Dominus, *1. Reg. 2.* Qui contempnunt me, erunt ignobiles, & apud Deum peccatores efficiuntur infames. *c. Domino. factio. 50. dist.*

Quod si corporum originem consideremus; & illam comperimus in omnibus eandem, vt pote, terram & lutum, ex quo formatus est, homo, vnde *Gen. 2.* Fecit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & *Iob. 25.* Homo putredo; & filius hominis vermis. & iterum *Iob. 7.* Indura est caro mea putredine, & sordibus pulueris. Proinde sapiens dicit in contempnitiu superbiæ, quam egregij maiorum tituli, aut stemmata clara parentum, aut alia quæuis excellentiæ materia suggerit, inquit *Eccles. 10.* Quid superbis, terra & cinis? Et de vnoquoque nostrum nimirum dicitur, vt habetur *Gen. 3. cap.* quod puluis est, & in puluerem reuertetur. Hæc profecto sunt omnium nobilitatis insignia, cinis, inquam, puluis & terra, quæ nobiscum vel inuiti ferimus semper, & animo fixa assidue meditari contuerique debemus, more nobilium huius mundi; qui maiorum suorum insignia effigata gestant, aut vestibus rapetisque intexunt, splendidarum domorum parietibus insculpunt, vt supra in prima parte dictum est; vbi de armis fit mentio. Cumque ad extremos dies peruenerimus morte resoluti, communem omnium matrem, terram, repetemus, quæ nobilium huius seculi ab ignobilibus nullum facit discrimen: omnesque sine delectu suo sinu recepat in fauillamque redigit. Perit enim morte atque intercidit clara nobilitas, gloria neque suos post funera comitatur alumnos, sicut grauius & præclare *lib. 2.* dicit Boetius:

*Licet remotos fama per populos means,
Diffusas linguas explicet,
Et magna tituli suigent claris domus,
Mors spernit altam gloriam.
Inuoluit humile pariter & celsum caput,
Æquatque summis infima.
Vbi nunc fideli ossa Fabricij manent?
Quid Brutus, aut rigidus Caro?
Sgnat superstes, fam a tenuis pauculis*

Inare nomen literis.

Demum, ut subuectit idem Iudocus, primam no-
stram secundum carnem originem, reducimus omnes
in Adam, primum parentem nostrum. Nam, teste scri-
ptura, *Acto. 17.* Fecit Deus ex vno omne genus ho-
minum, inhabitare super vniuersam faciem terræ.
Cum itaque omnibus, secundum corpus, idem sit pri-
marius auctor & pater, quid effertur, insoleunt, &
turgidi inflantur, qui specimen & decus nobilitatis
habent, super ceteros ignobili domo prognatos, quid
intumescunt more vris vtro distenti? Salomon quo-
que singulari sapientia decantatissimus, & generis i-
tidem nobilitate insignis attestatur, idem mortalibus
omnibus esse natiuitatis exordium, de seipso ita ver-
ba faciens, *Sapient. 7.* Sum quidem & ego mortalis ho-
mo, similis omnibus, & ex genere terreno illius, qui
prior factus est, & in ventre matris figuratus sum ca-
ro: decem mensium tempore coagulatus sum in san-
guine, ex semine hominis, & delectamento somni cō-
ueniente. Et ego natus accepi communem aerem, &
in similiter factam decidi terram, & primam vocem
similem omnibus emisi plorans. In inuolumentis nu-
tritrus sum, & magnis curis. Nemo enim ex regibus al-
liud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus
est omnibus ad vitam, & similis exitus. Quod si hæc
communis omnibus origo, & nouissima vitæ meta,
altius animo infigatur atque inhaereat, salutaris erit
medicina ad elationem superbiæque (quæ ex carnis
nobilitate succrescit) è mente huiusmodi nobilium e-
uellendam: expurgandam non aliter, ac Pavo, cum de-
formes suos spectat pedes, caudam, pennis stellanti-
bus explicatam, illico demittit & inuoluit ad ima. Hæc
Clictoæus, in *dist. cap. 5.* Etiam vide de quæ dicit ibi in
cap. 12. quæ recensere volui, licet ad depressionem &
humilitatem, & non ad fastigium gloriæ & laudis ten-
dant, cum hodie nobiles sint satis superque prætumi-
di; & nihil est, in quo de se gloriæ & laudem non
querant & vendicent: quippe ait Luc. de Pen. in *L. mi-
litar. C. de del. li. 10.* Nobiles ut plurimum sunt su-
perbi, & licet habeant quatuor bonas condiciones:
quia sunt Magnanimi, Magnifici, Dociles & Industrij,
Politici & Affabiles: tamen sunt nimium honoris ap-
petitui, & progenitorum despectores, ut ait Luc. de
Pen. in *l. 2. C. ne ruffic. ad vlt. obseq. de iur. li. 11.*

SEPTIMA consideratio. Inter plures eiusdem qualita-
tis, scientiæ & dignitatis, præferuntur nobiles, vbi
nō est maior dignitas, quam nobilitas simplex, de quibus
supra dixi. Ideo est firma conclusio, quod nobiles
simplices præferuntur quibuscunque aliis simplicibus
plebeis, in quocunque actu, vbi comparent aut assi-
stunt cum eis. Probatur in *l. honor. ff. de honor. ibi. o-
rigo natalium. ff. de m. n. & honor. & in l. prouidendum,
in verbo, nobilissimos. C. postul. & in l. 1. & si. & quod ibi
not. Bart. ff. de a. b. scriber. facit l. si. ff. de fid. instr. & in
l. 1. C. de condit. in pub. horreis. in verb. nobilis. lib. 10.
& ibi Io. de Pla. qui dicit per illum text. quod in ele-
ctione officialis consideranda est nobilitas. Et apud
nos verbum, *Nobilis*, capitur pro quadam præeminen-
tia, quæ nos à plebeis differre facit. *lex. iuncta gl. ff. in
S. piebiscum. in ver. specus ad fin. Inst. de iure na. gen.
& ciuil. l. 1. S. iur. ibi: vniuersi nobiliores. & in S. si
qua vero. ibi: onue. ut enim vnumquemque nobilium. in
Auth. de defe. ciuil. col. 3. text. in l. quaris. ibi: sanctissimus
& nobilissimus Imperator. ff. de natal. resti. & in c.
venerabilis. ibi: non generis, sed virtutum nobilitas. extra.
de praben. & in l. nobiliores natalibus. C. de natal. b. re-
sti. & in cap. ex literis in princip. ibi: duo nobiles. extra
de sponsal.**

Et de hac præeminentia nobilitatis ad plebeios di-
xi in *commentariis nostris super consue. Ducat. Burg. lit.
des Dreits & apparten. à gens mariez. art. 19. in gl.
2. & tit. des enfans de plusieurs lieus. art. 4. in gl. 1.*

Aduerte; Quoniam, ut dicit Iudocus *Clicto. in suo
tracl. de nobilitate. c. 9.* generis nobilitas, semper apud
homines præstantiam quandam dignitatis habuit, & su-
per ceteros præeminentiam: testantur omnes Histo-
riæ. Qui ea virtute (ut debet) coniunctus semper esse
existimatur, & ob præstabilem virtutis excellentiam
singulari splendore præfulgens, potissimum vero sacre
Scripturæ testimonio, eius excellentia probatur, ut ha-
betur *Deut. 1.* vbi Moyses de tribubus populi Israeli-
tici viros sapientes & nobiles constituit iudices. & *1.
Reg. 9. c.* Samuel vocatur nobilis, ob prophetiæ digni-
tatem. & *2. Reg. 23.* vbi Abisai, sceler Ioab, inter tres no-
minatus dicitur nobilior. & *Prouer. 31.* vbi vir commē-
datur ex titulo nobilitatis. ibi: *Nobilis in portis vir e-
ius, quando sederit cum Senatoribus. erra. & Eccl. 10.* vbi
Rex laudatur eo, quia nobilis, cum dicat: *Beata terra,
cuius Rex nobilis est.* Commendatur etiam Ioseph ab
Arimathia, quod nobilis esset *Mat. 15.* etiam *Luc. 9.*
commendatur homo à nobilitate, ex quo ei datur ibi
titulus nobilitatis. Et non abs re dictum est *Act. 17.*
quod ad Pauli prædicationem conuersa est ad Domi-
num de gentilibus multitudo magna, & mulieres no-
biles non pauca. Etiam probatur commendatio nobi-
litas ex Arist. *3. Politico. c. 6.* post aliquam commen-
dationem, ait, quod nobilitas apud omnes in honore
habetur. Insuper quia consentaneum est ex mulieribus
ortos esse meliores. Est enim generis virtus nobi-
litas, vnde recte à Seneca dictum est: Habet hoc pro-
prium generosus animus, quod concitatur ad honesta.
Neminem excelsi ingenij virum humilia delectat,
& fordida. quod lepide a Fausto poeta Regio expres-
sum est hoc disticho:

Si te rusticitas vilem genuisset agrestis,

Nobilitas animi non foret ista tui.

Ex quibus concludendum, nobilitatem esse de nu-
mero laudabilium & commendabilium.

OCTAVA consideratio. Nobilitas causatur ex multis.
Primo, ut ante dictum est, ex nobilitate progeni-
torum, & de ista primo pertractabimus, deinde de ea,
quæ est virtutis in qua dico, quod nobilitas causatur
ex genere progenitorum: Quoniam, ut habetur *Sapient. 3.*
Gloria hominis ex honore patris sui, & contumelia
filij pater sine honore: vnde etiam susceptus ex parte
nobili sine alia dignitate efficitur nobilis. facit quod
habetur *Prouer. 18.* vbi dicitur, *Gloria filiorum parentes
eorum.* Et quod dicit Iob. de quo *Osee 9.* Gloria eorum
à partu, ac ab utero & conceptu honor illius. & ha-
betur *Deut. 1.* De utero vestro, sapientes & nobiles
constitui Principes. & satis facit *text. in g. 1. Inst. de
ingeniis.* Et tamen intellige hoc casu, quod non ex v-
tero simpliciter, sed ex nobilitate patris, non matris.
ita dicit Bald. in *l. fin. ad fin. C. de seru. f. qu. & Jacob.
de Alvaro. in c. 1. ut. quis dicatur Dux, Marchio, Co-
mes, in v. s. b. feud. ita quod Bart. & post eum Ioannes
de Plat. in *l. exemplo. per illum text. C. de decur. li. 10.* di-
cunt, quod non valeret statutum, quod quis censere-
tur nobilis vel ignobilis ex progenie materna, ad quod
facit *l. 1. ff. ad municip.* Quod est contra consuetudi-
nem Comitatus Campaniæ, qua cauetur, quod si ex
patre & matre vnus sit nobilis, etiam si sit mater, filius
sequitur conditionem illius. De qua consuetudine seu
statuto, aut simili, fecit mentionem Guil. Benedict. in
*sua repetitio. cap. Raynut. in pr. in ver. Raynut. num. 15.
extra de testam.**

Et quod

Et quod nobilitas consideretur ex parte patris, non matris, dicit Bartol. *in l. 1. col. 7. vers. videndum est verum. C. de dign. lib. 12.* pro quo facit dictum Cicetonis in suis officiis, ubi ait: *Optima autem hereditas à patris. traditur liberis, omnique patrimonio præstantior gloria virtutis, verumque gestarum.* Faciunt etiam ad propositum dicta per eundem Benedicti *in loco hic ante alleg.* ubi ponit ample materiam cum regula & limitationibus & an licitum sit alicui se denominari facere à matre relinquendo nomen patris, quæ vide ibi per eum, n. 15.

Sed dictam opinionem Bart. & Ioan. de Plat. *in d. l. exemplo.* impugnat Domin. Philip. Dec. *in reg. femina. ff. de reg. iur. in 6. col. & in cap. nouit. in 6. col. de iudic. & D. Rochus de Carte in cap. si. in 16. colum. extra de consuetud. & post eos Bonus de Curtili in suo tract. nobilitat. in 4. par. nu. 38.* dicentes: Quod si à Principe, Imperatore, vel populo, qui neminem in superiorem recognoscat, talis consuetudo introducatur, valet: Quoniam quod nobilitas sit à matre, hoc est, iure civili introductum, sicut ius civile agnationis, quod tolli & mutari potest. *S. si. Instum. de legi. agnat. iur.* Unde in totum nobilitas à statuto induci potest, ut notat Barto. *in d. l. 1. in charta su. ver. 3. ex prædictis, & in ver. 4. inferiur. Cod. de dign. lib. 12.* Paulus de Cast. *in cons. 126. in cap. dubitatur primo, in 4. dubio, in nouis.*

Et ideo Bonus de Curtili inducit contractales, qui factu superbia se denominari faciunt à matre, cessante prædicta consuetudine, de quibus etiam per eundem Guillelm. Benedicti *in loco supradict.* Et contractales, qui dicunt se nobiles ex utroque parente. Et contra quosdam, qui habent statutum, quod nemo in Ecclesia eorum sit canonicus, nisi sit nobilis ex utroque parente, de qua consuetudine per eundem de Curtili ibi, circa quam non insisto, cum sit ultra materiam nostram, & propria officina sit *in ea. pen. quod incipit, venerabilis. extra de præb.* ubi etiam text. innuit aliquem fore nobilem & illustrem ab utroque parente.

Et ut ad propositum redeam; Ista nobilitas generis est illa, quæ apud nos vltatur, & practicatur. de qua ample etiam per Luc. de Pen. *in l. mulieres. in 3. col. C. de dignitat. lib. 12.* & ista generis nobilitas est qualitas quædam, siue dignitas, proneniens à consuetudine clari sanguinis, à parentibus originem sumens, & in liberos legitimos per carnem continuata. Ita diffinitur per Landulphum & Cardinalem *in de. 2. in princ. de senten. excom.* Et vide de hac nobilitate generis Cæpollam *in suo tract. de Imperat. militum eligendo. in 3. & 23. opin.* ubi ample. Dicit tamen Iudocus Clitæonæus *in suo tract. de vera nobilitate. c. 10.* quod hæc nobilitas generis, ut vera sit & perfecta, virtutibus est adornanda.

Nona consideratio. Secundo, causatur nobilitas ex sapientia; Quoniam in sapientia vera nobilitas consistit. *Sap. 7.* Omnibus nobilibus nobilior est sapientia. Et ut habetur *Prou. 8.* Melior est enim sapientia cunctis opibus preciosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari: per eam Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. per eam Principes imperant, & potentes decernunt iustitiam, & ut habetur *Eccles. 9.* Melior est sapientia quam arma bellica, & ibi *10. cap.* Preciosior est sapientia paruaque gloria ad tempus, stultitia. & de hac sapientia cum pauci illam habent. vide *Eccles. 24. 25. & 29.* ut ample per Ioan. de Montelono *in suo promptuario iuris in verbo sapientia.* Et hanc habuit Salomon, quam petiit à Domino, iuxta ea, quæ habentur *Sap. 9.* ubi dicit, Deus patrum meorum, &

Domine misericordie, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constituisti hominem, ut dominaretur creaturæ, quæ à se facta est, ut disponat orbem terrarum in æquitate & iustitia, & in directione cordis iudicium iudicet, da mihi sedium tuarum assistentem sapientiam, &c. Et subiungit: Mitte illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, & mecum laboret, & sciam, quid acceptum sit à pud te.

Decima consideratio. Quo ad nos, ex scientia nostra qui consequitur nobilitatem. Unde & dicit textus *in l. prouidendum. C. de postul.* Meritum scientiæ civilis iuris, ipso iure reddit peritum nobilitatis. *Vi. de Vlp. dictus est nobilis. l. 2. §. si. in fine. de excusat. iur. & nobilis. l. diximus. in fin. ff. de excusat. iur.* Item, dictus fuit clarissimus. *l. consodius. ff. de publicis iudic.*

Hinc est, quod Princeps Iurisperitis reuerentiam habet. *l. quicquid. Cod. de aduoc. diuers. iud.* Ex hoc, dicuntur Iurisperiti à Principe præhonorari secundum Angelum *l. cum salutat. Cod. de sen. passis.*

Hinc etiam est, quod Doctores legum sunt ab omnibus honorandi, nec debent ab aliis, quantumcumque maximis, fratres appellari, sed domini. *l. 2. C. de off. diuers. iud.* faciunt ad prædicta, quæ dicit Fel. *in c. cum a Deo. in 3. colum. extra de rescriptis.* ubi dicit, quod sola literatura quem nobilem facit, pro hoc etiam facit textus *in l. 1. §. est quadam conclusio. ff. de variis & extraordin. cogn. 1.* Ita voluit Angel. *in l. sed & si suscepit. §. 1. ff. de iudic. Alex. in additio. ad Bart. in l. 1. Cod. de dign. lib. 12.* & faciunt, quæ dicit *in l. quisquis. Cod. de postulati.* Faciunt quæ dicit *Barb. in rub. de off. deleg. in 3. col. & in consil. 58. in 2. vol.* Imo ex tali scientia non solum quis consequitur nobilitatem, testante Caliod. *l. 9. epist. 8.* & Roderico *in speculo vitæ lib. 1. cap. 5.* sed etiam honor, & utilitas testante Imperatore Iustino. *in §. summa. in proem. l. instit. ibi. & vos mei ipsos sic eruditos ostend. ut spes vos pulcherrima foueat totoque opere legum perfectio, possit etiam nostram Rempublicam in partibus eius vobis credendam gubernari.* Sic dicit text. *in §. fin. in finalibus verbis. in Authen. de hered. §. Falcid. colum. 1.* neminem leges in anxietate, nec etiam in paupertate mori permittunt.

Bonus tamen de Curtili *in d. suo tractat. nobilitatis. in 3. parte. numer. 97.* dicit, quod Bartol. *in iudices. Cod. de dig. lib. 12.* videtur sentire, quod non solum scientia sufficit ad nihilandum aliquem, nisi etiam cum scientia concurrat dignitas doctoratus, vel officium, ut dicit apparere ex verbis ibi positis, qui tamen ex utriusque dignitate inter priuatos habentur. Idem videntur sentire Cyn. *in d. l. prouidendum.* & Alexand. *in consil. 94. colum. 2. vers. sed ita. in 1. volum. dum dicit, quod sola ratione dignitatis doctoratus, doctor dicitur nobilis. allegat text. in l. 1. §. si. ff. de excusat. iur.* Idem sequitur Romanus *in l. si vere. in 5. fallentia. ff. solut. man.* Licet ibi videatur quædam palliare pro concordia, dicendo; quod aut loquimur de nobilitate animi, quæ virtutibus causatur, atque scientia, secundum Philosophos; & tunc verum est, quod dicit *glo. in d. l. prouidendum.* scilicet scientiam nobilitate suam possessorem, nulla alia adiecta dignitate.

Aut vero nos loquimur de politica nobilitate, seu civili; & tunc procedit, quod dicit Bart. *in d. l. iudices.* & ibi supra allegati.

Rationem ibi diuersitatis assignat, ex quibus concludit, quod ratione scientiæ simplicis acquiritur vna nobilitas, & ratione doctoratus alia: eo, quia doctoratus est dignitas, quæ datur in remunerationem, & compeniam laborum exactorum, iuxta l. 1. Cod. de assessoribus. & l. fi. C. de status & magi. Et scientia confert vnã nobilitatem, quæ est animi. Aliam vero confert doctoratus, quæ est politica: aliam iudicaturæ: de quibus sequuntur considerationes.

Vndecima consideratio. Quod nobilitas causatur ex iudicaturâ: quoniam vt dicit Bart. in l. iudices. C. de dignitatibus libr. 12. Iudices sunt nobiles. dixi ample in commentarijs nostrarum consuetudinum, in titulo, Des enfans de plusieurs liels. §. 4. in ol. entre gens nobles. Imo, vt ibi dixi, videtur, quod officarij Principum saltem qui sunt in dignitate spectabilitatis, aut clarissimatus, cum habeant dignitatem, & dignitas, & nobilitas idem sunt, vt dicit Bart. in l. 1. C. de dignitat. libr. 12.

Dodecima consideratio. Quia cum doctoratus sit dignitas, & quædam de magistris. Bart. in l. 1. constit. C. 3. col. v. r. quarto circa. vbi communiter docto. Alex. in cons. 15. 16. & 24. in 1. vol. Fel. in rub. de usages & in c. quanto. Are. in c. super cod. col. 2. ver. 4. not. de testib. infinita per eundem Bonum de Curt. in d. 3. part. num. 99. Et dicit Jacob. Bonaudi in gloss. ad l. de Terrar. in verbo, officiu. art. 1. terry tractatus, quod magistrerium, & doctoratus sunt honor, & dignitas. Et dignitas & nobilitas idem sunt, vt dicit Bart. in d. l. 1. C. de dignitat. l. 12. Et ista est honorabilior inter plebeios, & coram populo, quam nobilitas præcedens, quæ sola dicitur animi nobilitas.

Sed ex prædictis infert idem de Curtili in d. suo tract. 3. par. num. 102. quod virtuosus, & doctor dicitur nobilis duplici nobilitate, animi scilicet & politica, seu ciuili. Secundum quod Bart. sumit nobilitatem politicam. in d. l. 1. C. de dignitat. Et bene dicitur politica, seu ciuili, eo, quia dicitur satis conferri per principem, seu Principatum tenentem: ex quo per collegium habens à principe privilegium confertur, argum. tex. in l. 1. ver. omnia facturum, de veter. i. c. n. u. c. l. vbi dicit se omnia facturum, quæ per iureconsultos facta sunt. Quia ab ipso omnis eius impartitur auctoritas. facit tex. in c. Apostolica. de preben. in 6. & quæ dicit Fel. per illa iura, & in c. cum accessissent. in rub. de consuet. dum loquitur de Principe, confirmante statuta sui inferioris. Et ista nobilitas apud nos tam in vim scientiæ legalis, quam doctoratus, satis practicatur in voce, & loquela, maxime apud Diuionenses: quia omnes aduocati & doctores Diuionenses dicunt se in titulis eorum nobiles & sapientes: non tamen per hoc exempti sunt a muneribus, prout nobiles origine, qui excusantur ab omnibus subsidijs, impositionibus, & fenagijs Principis. Dicam de hac scientia legali amplius, quando tractabo, quod cæteris quibuscunque est præferenda propter multa, quando ponam ordinem literatorum inter se.

Decimatertia consideratio. Nobilitas etiam ex alia virtute, quam ex supradictis causatur, & sic generaliter ex quacunque virtute, vt ait Salustius in Iugurthino: quamuis virtus, & sapientia conuertantur, vt quod de vna dicitur, de reliqua dictum intelligatur, Hieronym. ad Celantiam. Et summa apud Deum nobilitas est clarum esse virtutibus: Vnde

ille apud Deum maior est, qui iustior, non econtra. 40. distinct. c. multi in fin. Ioan. And. in cap. venerabilis. circa medium. de preben. in nouella. Et exteriora virtutum opera, viros eminentes in hac vita constituunt. 23. q. 4. c. si non ex fidei. ad hoc etiam c. ex studijs. extra de presum. Vnde vt dicit Luc. de Pen. in d. l. mulieres. Nobilitas nihil aliud est, quam habitus operatioque virtutis in homine, vt in hac specie illa etiam nobilitas, quæ ex bonis moribus procedit, includatur, iuxta illud:

*Degenerant homines vitijs, suntq; minores,
Exaltat virtus nobilitando genus.*

Vnde etiam Ouidius de Ponto lib. 1.

*Non census, nec opes, nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos, ingeniumq; facit.*

Et alibi:

*Nobilitas sola est, animum quæ moribus ornat,
Exaltare veluti quis, insignet honestas.
Quos sublimet apex morum, licet ampla facultas.
Et patria desit, & gloria sanguinis alti,
Virtus nobilitat animum, virtute remous
Migrat in exilium nobilitatis honor.*

Nobilitas animi sola est atque unica virtus.

Et vt dicit Bald. in l. 2. C. de commer. & mercat. Quicumque est virtute præditus, est nobilis, & vt dicit Host. in summa de iust. §. si quis instituit, circa prin. Non genus nobilitat hominem, sed virtutes, & videntur probari in l. 1. C. de cond. in hor. publi. ibi: nobilis prudens. & ibi Bart. & Ioan. de Platea lib. 10.

Et hæc est vera nobilitas, quæ plus est commendanda, quam illa, quæ habetur à parentibus, vt dicam infra: Imo hæc progreditur ad parentes. Vnde Tullius 3. de off. M. Cato sententiam dixit. Huius nostri Catonis pater, vt enim cæteri ex patribus, sic hic, qui illud meruit ex filio, est nominandus. Ita dicit Luc. de Pen. in l. mulieres. in 2. col. C. de dignitat. libr. 12. Et facit, quod supra dixi in parte precedente, vbi dixi, quod filius aduocati fisci est cæteris præferendus.

Decimaquarta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex quacunque dignitate: & de ista habetur plene in l. 2. C. de dignitat. libr. 11. Quoniam, vt ample dicit Bart. in d. l. 1. dignitas & nobilitas idem sunt. Quandoque maxime accipitur prout facit quem differre à plebeis, de qua loquitur in d. l. 1. & etiam hic est intentum nostrum, & illud probat sic: Sola dignitas est illa, quæ facit à plebeis differre. l. 1. in fin. & l. 3. §. iutores. ff. de suspectis iur. vbi Iacob. de Arena ponit, quod omnis carens dignitate, est plebeius, alias qui est in dignitate, desinit esse plebeius, probatur in leg. ne quis Cod. vt nemo priuatus. Illud ergo, quod secundum mores nostros appellatur nobilitas, illud idem est dignitas, quæ facit quem non esse plebeium. Propterea, vt dicit Bartol. hoc videtur esse expressum in §. plebiscitum, Instituit. de iure natur. gent. & ciuili. vbi dicit gloss. quod plebs continet omnes, exceptis nobilibus. Et in text. d. §. appellantur nobiles patricij, & senatores, quæ habent dignitatem facit l. plebs. in princip. ff. de verbor. signific. & ita concludit ibi Bart. Licet quodammodo videatur arguere intelligendo alio modo dictum plebiscitum, quem videas. Et vt dicit Lucas de Penna in d. l. mulieres. ista nobilitas extenditur etiam ad liberos: vnde susceptus ex patre clarissimo, ob dignitatem retinet nobilitatem, per d. l. 1. C. de dignitat. Et, vt dicit, hoc progreditur etiam in ascendentes, vnde pater nobilitatur ex nobilitate filij, in Auth. constitutio, qua de dignitat. §. generaliser.

neraliter. Et idem dicit esse de nobilitate, quæ prouenit ex virtute, & scientia, de qua hic ante dixi.

Decima quinta consideratio. Etiam nobilitas causatur ex Ducatu, Comitatu, Baronia, vel dominio huiusmodi: Et quanto maior est dignitas; tanto magis est nobilis, & de his maioribus dignitatibus dixi supra in part. præcedente, ubi posui de Ducibus, Comitibus, Marchionibus. Hic vero tantum loquar de Baroniis, & alia dignitate simili, vel inferiori.

Sed quia supra promisi hic loqui de Baronia, & Principatu, videndum est, quis Baro, & quis Princeps dicatur. Nam Franciscus de Curt. iunior in suo tractatu feud. in 2. part. col. 28. verb. sed quia gl. ff. & doct. dicit post Barbat. in rep. extraneæ. volentes, illum allegando, non reperire textum formalem in iure experimentem hoc nomen Baro, & subiicit, quod text. in capit. 1. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, videtur tacite exprimit hoc nomen, dum dicit: *Qui vero à Principe, vel à plebe aliqua, aut plebis parte, per feudum fuerit inuestitus, à capitaneis appellatur, qui proprie Valuasor magnus appellabatur.* Nam, ut dicit, si ille textus recte ponderetur, importat hominem inferiorem à Comite: & sic videtur intelligendus de Barone. Et ad hoc adducunt Bil. in cap. 1. in pr. qui feud. dare possunt. dum dicit: *Sunt, quos vulgo Barones appellamus.* & refert quendam magnum doctorem sic dixisse in sua summa.

Addit Franciscus ultra Barbatiam, quod illud probatur in illo tex. iuncta glo. & eo, quod voluit Dominicus de S. Gemi. in c. fundamenta circa si. de elect. in 6. Nam tex. ibi facit mentionem de Barone. Et glo. declarat, quis dicatur Dux, Marchio, Comes, non autem declarat, quis dicatur Baro, sed bene declarat quis dicatur Capitaneus: & tamen Dominicus de S. Gemi. ibi dicit, quod differentia sit inter Principem, & Baronem, ut in glo. ergo sentit expresse, quod capitaneus dicatur Baro: & istam eandem opinionem etiam tenet Aluar. in d. ca. 1. in 2. col. quis dicatur Dux, Marchio. Et ut dicit idem Franciscus ibi, Baro dicitur à Bares, Latine vero grauis. Et etiam dicit Alb. de Rosa. in suo dictiona. in verb. Baro, quod Barones dicuntur graues personæ, à Græco vocabulo baria, quod idem est, quod autoritas grauis. & Calepi. in suo dictiona. in verb. Baro, ponit, quod Baro est vir fortis, à quo fit diminutiuum Barunculus.

Et licet supra dixerim; quod ex ordine literæ ex superscriptione cap. grandi de supplen. neglig. prelati, Barones videntur debere præferri Comitibus; tamen est fortis tex. in contrarium, in d. cap. fundamenta. de elect. in 6. ubi præponuntur Comites Baronibus, & ibi arguetur ab ordine literæ; Et maior est autoritas scripturæ dispositionis; quam subscriptionis. Et de his vide supra in 5. part. in 47. confid. Mihi videretur, quicquid isti boni patres dixerint, quod hodie Baronia sit quædam dignitas, inter nobiles habens quandam præminentiam inter solos simplices nobiles, post principatus ex consuetudine introductam, & ex quodam modo vtendi diuersimode secundum diuersas patrias. Et apud nos proprie Barones dicuntur tales, qui habent præminentiam aliquam ultra simplices nobiles, & subsunt sub Ducibus aut Comitibus. Cum vt veraciter Dux dici possit, debeat habere decem Comites sub se; sicut Archiepisc. debet habere decem Duces sub se, & Rex debet habere decem Duces sub se, seu decem Ducatus dignitatem habentes, vt notatur in c. constitutus. el. 2. in 2. notab. extra de testib. & facit tex. in cap. scilote. 6. q. 3.

Dux vero Comites, & consequenter Comes Barones, in quantum habet maiores sub se, in tantum est maior: sic etiam Baro in quantum sub se plures vasallos, seu fundatarios habet, sic maior dicitur. Quanto enim quisque maioribus præest, tanto ipse maior, & honestior est in Aulhen. de defenso. ciuitat. §. nos quur. Vnde & illud, Gloria regis in lata gente, & in diminutione populi contritio Principis. l. q. 4. §. his ita. ver. item Dauid: & quanto maiora quis tractat, tanto ipse maior est, de conse. dist. 5. c. de his vero. Et Salust. in præm. Ca. ulm. Maximam gloriã in maximo imperio putauere.

Apud nos etiam est adhuc alius terminus vulgaris & consuetudinarius, qui dicitur Banneretus: hic dicitur Baron bannerets, qui videlicet tales dici debent; quod Banneriam, quo apud nos dicunt Vexillum ante eorum dominum portare possunt. Et tales Barones ex consuetudine nostra maiorem potestatem habent, quam simplices domini habentes solum iurisdictionem omnimodam: quoniam etiam in patibulis, seu fureis eorum, demonstratur diuersitas: quia eorum patibula possunt facere ædificari cum quatuor pilaribus, & summitate ascendente: simplices vero nobiles, hæc patibula faciunt duobus pilaribus, seu columnis, aut cum vna columna, seu potentia. Et tales Barones etiam apud nos habent sigillum proprium, & Balliuos, qui sunt iudices, ad quos ab eorum castellanis, seu præpositis appellatur, & de huiusmodi Balliuus, ad Balliuum Principis.

Apud Neapolitanos vero, omnes quasi nobiles habentes iurisdictionem in suis oppidis, & castellis dicuntur Barones, & de his me remitto ad totalem vrsantiam in suis locis obseruatam: & de ritibus Neapolitanorum nobilium latius infra dicitur.

In multis tamen locis Franciæ non dicitur Baronia; nisi habeat quatuor castellaneas sub se, hospitale fundatum, aut ecclesiam collegiatam, cum sigillo autentico: Et hoc modo cum tales inueniantur, credo eas esse dignitates præcipuas ante simplicem nobilitatem, & post Comitatum.

De dignitate vero principatus speciali, credo eam etiam introductam fuisse ex consuetudine, & esse maiorem Baronia: quia licet non habeat in totum imperialia & regalia, habet tamen aliqua, aut ex consuetudine, aut ex privilegio: vt est principatus Orengeiæ, Pedemonti, & Achaia, quæ habent iura regalia: vt videmus, & dixi supra in 5. part. in 5. p. confid. Cum habeant Parlamenta, & alia regalia, & apud nos, quicquid sit ex consuetudine nostra, excedunt dignitatem Baroniæ, & quasi adæquantur Comitibus. Ideo huic consuetudini standum erit; cum in talibus multum operetur, vt dicit Bald. in cap. 1. §. Marchio. in tit. de his qui feud. dare poss. & dixi supra in pluribus locis, quæ non repeto breuitatis causa.

Aduertatur tamen ad id, quod dicit Iacobinus de S. Georg. in tractat. de feudis. in verb. Princeps. ubi aliqua ponit, quæ hic non transporto. Et vide etiam quæ posui in consuetudinibus nostris Ducat. Burgund. in tit. des iustices et droits d'icelles, in §. 5. in gl. de prince. ubi ponitur definitio huius dictionis, Princeps.

Et redeundo ad propositum, vnde digressi sumus, ex Baronia, vel dominio huiusmodi, quod dominus habet in homines, & fideles suos, censetur habere dignitatem, etiam si castrum habeat dignitatem, ratione cuius dignitatis præfertur omnibus aliis nobilibus.

Hinc videmus, quod in hac diocesi Heduenf. in introitu Episcopi Heduenf. assistunt nobiles, præferuntur omnibus quatuor, qui dicuntur Barones;

videlicet Baro de Sullyaco, Baro de Luxiaco, Baro de Motha S. Ioan. & Baro de Monte Petroso. Qui tanquam primi huius diœcesis; eo, quia Barones præferuntur quibusdam nobilibus, & obtinent primum locum, tam in ambulando cum Episcopo, aut iuxta Episcopum; quam in portando cathedram, seu tangendo, aut pallium portando, ex quo denotatur, quod ista Baronia habet aliquid præminentie ultra alios nobiles.

Et ut dicit Luc. de Pen. Hæc nobilitas non quaeritur ex alio feudo, quam in quo sunt vasalli & fideles, secundum Andr. de Iler. *in ut. de capit. qui curiam vendidit. in c. 1. in fin. in vsib. feud.* Ita quidem, quod non sint modici numero, sed multi; ut not. ipse Andr. *in vsib. feud. in iii. quibus modis feudum amittatur.* Imo etiam numero copioso; eo, quia præmium dignitatis, seu nobilitatis est habere subditos. *in Auth. vi iudices sine quoquo suffragio. §. noluntus diuites & locupletes. eo. tit. §. 1.* Et quanto quisque maioribus præest, tanto maior est, ut dixi hic ante.

Et, ut dicit Luc. de Pen. *in d. l. mulieres.* non dicitur vera nobilitas ex infestatione, nisi sit à Principe, ut *in cap. 1. quis dicatur Dux, Marchio. & in l. 1. C. de domest. & protect. & quod ibi not. & l. 1. C. de prepos. labor. lib. 12. & in l. vniuersos. Cod. de decur. lib. 19. in medio gloss. illuc, ibi: cum enim tale officium sit à principibus.*

A Rege enim emanat origo dignitatum temporalium, ut sentit Oros. ad Augustinum, ad hoc *c. uia dominus. 10. dist. in Et.* tamen dicit etiam Bald. *in consil. 129. in 2. col. in 2. volum.* quod qui ex privilegio, vel alias iurisdictionem habet, dicitur nobilis: de quo dixi *in commentariis nostrarum consuetudinum Ducat. Burg. tit. Des droicts & appar. à gens mariez. §. 19. in gl. entre gens nobles. vers. 4.* vbi etiam quædam dixi de nobilitate.

Hinc est, quod feudum nobile nobilitat suum possessorem. Aluar. & Jacob. de Beluifo *in præludis feudorum. in princip. in 10. col. tit. qui feud. dare possunt.*

Et dicitur nobile feudum antiquum, quod est infestatum nobili à Principe: secus si alteri, quoniam nobilitas icu oculi non nascitur, secundum Bald. *in præludis feudor. in 10. diuisione alleg. stemmata. ff. de gradibus cognat. Sequitur Dec. in consil. 52. volum. 2. post medium. de quo ample per Bonum de Cur. in suo tract. nobilitatis in 3. part. un. 200. & 201.*

Aduertendum est tamen etiam ad id, quod dicit Luc. de Pen. *in l. cum neque. C. de incolis. lib. 10.* quod si rusticus emat feudum nobile, non ex hoc fit nobilis: res enim à persona sumit conditionem, & honorem, & non econtra *l. in suffime. ff. de edil. edict. l. 1. C. de imponen. lucrat. de scripto. lib. 10.*

Aduertendum est etiam ad huiusmodi Barones, quod ipsi præcedunt milites, *ca. venerabilis. de confirm. vtili vel inutili. in subscrip. & Barb. in consil. 57. col. 2. in fi. cum seq. in 2. col.*

Et Luc. de Pen. *in l. si. C. de man. & colon. parim. lib. 10.* vbi dicit, quod cum Reges haberent plures filios, nec omnes reges facere posset, eo, quod regnum sectionem non patitur: Innoc. & alij *in c. licet. de voto,* & vni administratio regni est committenda, *Arch. 2. §. 7. §. idem obicitur.* donabant eis ampla castra cū iurisdictione & imperio, inde vocabantur Barones, id est, Filij alijs excellentiores, secundum eum, & pro hoc est bonus tex. *in extrauag. volentes. ver. Comites, Barones, & Nobiles.* & ibi Andr. Barb. *in sua elegantia reper. & licet tex. in subscriptione c. grandis, supra alleg. præponat*

Barones Comitibus; tamen Comites sunt præferendi: ut dixi supra *in 5. part.* ut etiam tenet Franc. de Curt. *in tract. suo feudorum. in 2. part. princ. ver. principaliter videndum est,* nisi tamen tales Barones essent filij Principum, quia etiam præferri debent Comitibus sicut Comites filij Regum præferuntur aliis Ducibus, dixi supra *in 5. part.*

Decimafexta consideratio. Causatur interdum nobilitas ex communi opinione, puta si aliquis communiter pro nobili habeatur, *l. cum de lanion. §. asinum ff. de fundo instructo, instrumentoque leg. l. 1. §. 1. ff. de fluminibus. l. fin. ad fin. C. si seruus, aut liberi. ad decurio. aspira. et C. mandari. l. si pro ea.*

Et horum nobilium infinitus est numerus, & tales non sunt veri nobiles, sed asserti tales: ut dicit Luc. de Pen. *in d. l. mulieres. in 3. col. Cod. de dig. lib. 12.* Nihil enim stultius est, quam sentire opinione vulgi aliquem esse beatum, ut ait Tull. *de leg.* Sed huiusmodi assertiones quandoque sunt mendosæ, ut facit tex. *in l. si priuatus. in 2. respons. ff. qui et à quib. et ff. de off. prioris. l. Barbarus.* Sic etiam falsa erat assertio; quam de Iesu turbæ faciebant Nam alij dicebāt ipsum esse prophetam; alij Io. Baptistam, & dicitur Luc. 9. Dicit tamen Pel. in hoc *in c. super eo. de testib. col. 3.* quod inhærendo communi opinioni vulgari, secundum quam verba intelligi debent, cum de nobilitate sit mentio, intelligitur de nobilitate generis. notat Matthæus Mattheolanus *notabili suo 105. i. c. not. quod si capitulum.* Quod an sit verum, vide Bonum de Curt. *in d. suo tract. in 3. part. n. 179. & 180.* vbi arguit in contrarium; eo, quia verba sunt intelligenda, secundum modum loquendi peritorum, & videatur ibi, non insisto;

Et ideo hoc casu dicit Soci. *consil. suo 246. col. 2. vers. prima ratio,* quod non sufficit in tali casu dicere, quod talis est nobilis. Imo etiam dici debet, quod talis reputatur. Faciunt quæ dicit do. meus Iaf. post Bart. & alios *in l. 1. C. testa.* vbi dicit, quod non sufficit, quod dicatur quod testis est infamis, aut excommunicatus: sed etiam requiritur, quod dicatur, quod talis tenetur & reputatur. Idem tenet Bart. *in l. si arbuer. C. de sententiis. & in l. ad testibus. §. 1. & in leg. cum lege. ff. de testam.*

Et ad prædicta faciunt, quæ dicit Paul. de Castren. *consil. 107 col. 2. & 3. alleg. per Arch. in c. 1. de consuet. li. 6. Phil. Dec. in c. nonis. in 6. not. de iud. & in l. femine. in 9. col. ff. de regul. iur.* Rochus de Curte *in repet. cap. fin. col. 16. vers. 7. in sentur de consuetudin.* Alber. de Rosa *in 1. part. statutorum. quest. 137. facit tex. in l. 1. §. quotidiana. ff. de aqua quodid. & etna.* Facit quod dicit idem Dec. *in cap. ad aures. in princ. extra de rescript.* Faciunt, quæ dicant Hostiens. Ant. de Butt. & Abbas post alios *in cap. illud. de prescript. Bald. in l. si ne possideris. in 4. opposit. C. de probatin. cum similibus per Dom. Decium adductis in consil. 118. col. 1. ad fin.* Et Domin. Franciscum Balbum *in suo tractatu de prescript. in 3. part. in 17. col. in fin. vers. 3. præmissa.* vbi dicunt, quod si quis longo tempore fuit reputatus clericus, & in possessione beneficij etiam curati, habet intentionem fundatam, & clericus præsumitur, & rector beneficij.

Et ideo hæc nobilitas probari potest per famam, quod fama est, quod talis reputatur nobilis. Bald. *in leg. prouidendum. C. de postul. Alex. in addit. ad Bar. in l. de minore §. tormenta. col. penult. ff. de quest. sequitur idem D. Dec. in c. 1. in 4. col. in princ. vers. 2. casus extra de appel.*

De hac materia; quomodo ex communi opinione & repu-

& reputatione quis probatur nobilis, vide Bonum de Curt. in *tracl. s. 10 nobilitatis*, in 3. par. n. 160. 161. 162. Et alium modum nobilitatis probandæ ponit Card. Alex. in *u. per venerabilem. §. quod autem. col. 22. cum seq. xiv. qui filij sine legit.*

Faciunt & ultra, quæ dicit Batt. Cæp. in *suo tracl. de imperat. milit. elige do. in verb. nobilitatis, ver. 11. fuit opi.* vbi dicit, quod statuta & cõsuetudines loci, faciunt quæ esse nobilẽ, qui alias non esset; quia ibi ratione statuti, aut cõsuetudinis, reputatur talis, vt est apud Venetos, & Flor. apud quos ex eorũ statutis, & consuetudinib. reputantur nobiles tales, qui alias de iure non essent: & hoc dicit probari in *l. 1. §. pen. ff. de muer. & honor.* Et hoc sentit Batt. in *l. v. C. de mulierib. & in quo loco. li. 10. in 2. col. vers. sed quæ, que dicantur. ver. venio ad secundum.* vbi dicit, quod honor est ille, qui sic reputatur in loco, & sic officium in vno loco reputantur honor. alibi non. *all. g. l. inuenerum, circa præibi. calendarij quoque. ff. de mun. & honor.* vbi hoc optime probatur. Et faciunt, quæ dicit Io. de Imo. in *c. de multa, in si. ext. de præb.* quod ad discernendam dignitatem secularem attendenda est consuetudo, sicut attrõditur in beneficiis Ecclesiasticis per eas, quæ habentur in *c. cum olim. extra de consuet.*

Et ideo, vt dicit Cæpol. in *l. lico supra all. g.* Cũ apud exterarum gentes sint in hoc diuersæ consuetudines necesse est, vt diuersis modis nobiles cõsantur, & in casu prædicto, vt dicit ibi, nobiles sunt ex statuto, vel consuetudine, qui admittuntur ad consilia & officia, non comprehenduntur Bastardi & Spuriij, vt notat Baldus in *l. cum legitime. ff. de status & imaginib.* Aluarotus in *c. 1. in antep. col. in prin. qui dicatur Dux, Marchio, Comes, in vsib. feud. dixi in commentariis nostris super consuet. Ducatus Burg. tis. Des successions des bastards. §. 3. in gl. 1. in si.* vbi dixi, quod ex consuetudine Franciæ bastardi retinent nobilitatem, & possunt portare nomen, & arma domus, pro hoc etiam videatur Bonus de Curt. in *d. tracl. in 4. par. nu. 45. & 46.* vbi ample.

Vnde, vt dicit tex. in *l. generaliter. §. spurior. ff. de decur.* Spuriij ad honores, & decurionatus non admittuntur, nec etiam ad beneficia, *c. cum cunctis. de elect.* propter tamen sua merita, virtutes & commendatos mores, nedum ad beneficia simplicia: imo etiam ad maiores dignitates, & Pontificatus sedem, admittuntur. *c. 1. §. Sed & hoc intelligendum. 56. dist.* prout fuerunt Felix III. natione Romanus, qui ex Felice patre presbytero fuit, Gelasius natione Afer ex patre Episcopo Valerio natus est, Agapitus natione Romanus, ex patre Gorgia presbytero originem duxit. Quam plures etiam alij fuerunt qui ex sacerdotibus nati Apostolicæ sedi præfuerunt. De quibus in *c. Olyris. 56. dist.* Dicit tamen ibi Ioan. de Turrecrem. quod licet tales fuerint filij sacerdotum: non tamen erant spurij: quia fuerant suscepti in laicali statu parentum, & antequam ad sacros ordines fuissent promoti.

Hinc & vterius idem Cæpol. in *d. tracl. in verb. nobilitatis. in 18. opinio.* quod consuetudo, & statuta Venerorum faciunt aliquos nobiles: qui alias de iure nõ essent nobiles: quoniã, vt dicit, licet mercatura impediat nobilitatem; tamen apud eos si fuerint de senatu eorum, vel de certis familiis, & si exerceant mercaturam, non perdunt nobilitatem ex statutis, & consuetudine illorum, quod dicit esse verum, si exerceant mercaturam magnam, & copiosam; secus si est tenuis & vilis, vt sentire videtur M. Tullius Cicero in *lib. de officijs.* Tamen quicquid sit mercatura: est contraria nobilitati, cum eis sit interdicta, *l. nobilitores. C. de con-*

mercis & mercat. Et de hac nobilitate Venerorum nõ obstat eorum mercatura, etiam meminit Bonus de Curtili in *d. suo tracl. 3. par. num. 134. & 135.*

Decimaseptima consideratio. Nobilitas causatur, & inducitur ex Principis concessione, siue priuilegio, quod potest facere Princeps, secundum Bald. in *l. sacrilegij. C. de diuersis rescriptis.* facit tex. in *c. cum redemptor. 12. q. 2. & in l. 2. & fin. ff. de natal. restit.*

Et talis sic nobilitatus a Principe non perdit iura popularium. Batt. in *l. Alexandrinus. C. de decur. lib. 10.* facit *l. quod favore. C. de legib. cum vulgarib.* Nobilis effectus popularis non perdit nobilitatem. Alex. in *conf. 37. in 5. vol. Bal. in l. per adoptionem. ff. de adopt.*

Contrarium tamen in hoc videtur decisum in *tracl. statu intitulo, Speculum humane vite. l. 1. c. 8.* dicens. Non recte dici posse, Principem sua voluntate eos efficere posse nobiles, qui ex plebeis orti sunt parentib. Vnde requisitum quadam die, plurimumque læscitũ precibus Sigismundum Cæsarem a quodam plebeio sibi admodum dilecto: vt illum nobilem faceret, respondisse quidem non indocte, sed prudenter ac facete: Refert diuitem quidem, aut exemptum te facere nobilem vero minime.

Sequitur tamen opinionem Bald. in *d. l. §. c. 1. q. 1.* quã etiam opinionem secutus est Bonus de Curt. in *suo tracl. nobilit. in 3. par. num. 126. 127. 128. & 129.* vbi amplas ponit remissiones, quomodo intelligitur statutũ, quod nobiles æquiparentur popularibus. De quo per Alex. in *conf. 108. col. 4. in 3. vol. & per eundem in l. sub conditione. ff. de liber. & posthum.*

Et an statutum seu consuetudo faciens mentionem de nobilibus comprehendat tales, licet Feli. in *c. super eod. de testib. in 3. col.* dicat: quod inhærendo communi opinioni vulgariũ, secundum quam verba debent intelligi, cum de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis, prout notat etiam Matthesianus notabili suo 103. v. c. p. not. quod si capitulum. & Paulus de Cast. *conf. 228.* & dixi supra.

Cum autem consuetudines in Ducatu Burgundia habeamus dantes quædam priuilegia nobilibus tam in *§. 19. in tit. des droiẽts & appartenances à gens ma. 11. 7.* quã in *tit. Des enfans de plusieurs lieus. §. 4. in seq.* Eo, quia sunt facte à viris doctis & literatis, vt patet in *proemio illarum.* Ideo debent intelligi de quacũque nobilitate iuridica; eo, quia verba à doctis prolata sunt intelligenda secundum loquendi modũ p̄itorũ. *gl. vbi Bar. not. in l. quid si nepotes.* quam Batt. legit *cũ l. si quis filius. ff. de testa. ratel.* Alex. *conf. 82. in 1. vol.* & ita in simili casu arguit Barb. in *reper. extravaq. volentes. in verb. nobiles: in conf. 57. in 3. & 5. col. & conf. 135. 1. col. 2. vol.* De quo plene per Bonum de Curt. in *d. suo tracl. de nobilit. in 3. par. nu. 179. & nu. 180.* vbi ample de materia, quæ nobilitas comprehendatur in statuto mentionẽ faciẽte de nobilitate. In casu tamen nõstratũ cõsuetudinũ supra mentionato quædã dixi ibi.

Sed aduerte ad prædicta, quod si quis nobilitetur à Principe, gaudet priuilegio nobilitatis, si exerceat actus nobilitatis, & non alias. Ex quo dixi, in casu de quodã populari alicuius ciuitatis, qui licet fuisset nobilitatus a Principe; tamẽ quia actus nobiliũ nõ exercebat, imo semper cũ popularib. morabatur more popularis: & ipse & vxor eius vestib. popularib. semper vestiebatur, & debebat reputari populares, & nõ nobiles; eo, quia in hoc quo ad tales, est diuersitas habitus.

Nam mulieres nobilium solent portare in capite torera ex veluto; mulieres vero popularium, portare solent caputia ex panno laneo; & ista est notoria,

& manifesta differentia, quæ fit inter prædictas mulieres: Nam eo, quia habitus demonstrat qualitatem, & dignitatem personæ deferentis, ut ex multis colligitur in *l. murileguli. C. de murileg. lib. 11. facit tex. in casu iudex laicus. de sentent. excom. in 6. & mouchar argumento eorum, quæ dicit Antonius de Buttr. in c. cum desideres. extra de sent. excom. Bald. in l. 1. C. de iuris & facti ignor. & in l. militem. C. de procurat. Salyc. in l. non prohibentur. C. qui accus. non poss. Quod milites non exercentes militiam non gaudent privilegiis militum. facit tex. in l. 1. ubi: primum exercent. ff. de excus. iur. Faciunt, quæ dicit Card. Flor. in c. 1. in 9. q. extr. de celebr. miss. Dixi in prædictis nostris Commentariis in § 19. supra iam allegato.*

Faciunt & alia, quæ dicit Bonus de Cur. in præd. suo tra. 1. par. 3. in 87. ubi ad tit. 91. ubi dicit: Tales, qui gratia Principis nobilitatem acquirunt, licet sint descripti in matricula nobilium: si tamen non agant actus nobilium, non gaudent privilegiis nobilium, nec comprehenduntur in statuto faciente mentionem de nobilibus.

Decima octava consideratio. Nobilitas etiam cau-
diatur ex loco: Quoniam civis ex vire splendida oriundus nobilis est, facit c. nos qui. 40. dist. 8. c. illud. & c. Adam. facit l. non in iura. §. 1. ff. de excus. iur. facit l. seruos. C. ad l. Iuliam de vi publica. facit in l. urbe. ff. de statu homin. & ut dicit Bald. in l. 2. C. de Alexand. primat. lib. 11. quod melius est esse popularem nobilis civitatis, quam nobilem esse mediocri civitatis. Et ibi etiam Iacob. Rebuff. & Ioan. de Plat. & facit text. in Authen. de hered. & Fal. id. in prin. collat. 1. & sequitur Ludou. Rom. in l. si vero. ff. sol. matr. in 11. folio. prima pars. licet gl. in l. 1. C. de colonis P. lastinis dicat: quod natus in terra, in qua Christus est natus, non gaudet privilegio maiori, quam coloni aliarum provinciarum.

Et adverte: quia ut dicit dom. meus Iason. §. item Seruiana. in 4. colam. Insti. de actio. nobilis inhabitans villam siue rus, non censetur propterea rusticus: quia nobilis à rustico non loco, sed genere distinguitur: quamvis text. in l. 1. C. ne rustic. ad v. obseq. de uoc. lib. 11. dicat, quod omnes illi censentur rustici, qui habitant extra muros civitatis. quem textum ita refert Bar. in l. consueuntur. §. codicilli. ff. de iure codicill. & etiam Luc. de Penna in d. l. mulieres. in 3. col. de dignit. ubi etiam ad hoc allegat tex. in l. cum scimus. prope fin. C. de agric. et censu. l. 11.

Et quamvis Raphael Fulgos. in l. 1. Cod. de testa. dixerit illum censendum rusticum, qui per totam diem, vel pro maiori parte stat in rure, quamvis sit nobilis: Sed ut dicit Dom. meus Ias. in d. l. §. credi. quod loquatur quantum ad hoc, ut disposita in rusticis habeant locum, de quo etiam, ut dicit Cynus Rayn. Angel. & Saly. in d. l. fin. & in locis ibi per eum alleg. bene dixit quod leges pluris existimant, & faciunt nobilem habitantem in civitate, quam habitantem in villa. Ita probat text. in Auth. præfules. in verb. nobiliores civitatum habitantes. C. de Episc. aud. & text. unde sumitur in §. interim. in ver. nobiliores. & in Auth. de defen. civit. coll. 4.

Apud nos Gallos tamen Nobiles ut plurimum habitant in rure, & ibi reiecta omni mercatura cultui agrorum, (saltem non multum opulenti) & rusticant rei per familiam vacant: curam circa gregem atque armenta gerentes suam, redditus suos sibi annuos de-

bitos pecuniaria re, non mercimonia quæretes, quantumdoque venationibus intendunt. De quibus late & vere inferius dicitur ista parte, in 49. consid. Bonus de Curtili in suo tra. nobilit. 3. par. in 144. dicit: quod ubi quis prædicta obseruat, capax est, & si recenti compertus sit familia, hoc tamen viuendi modo luctrici genere eidem patet aditus. Et, ut dicit, ita vtuntur Romani, ac etiam Itali hæc habent, quod omnes suo redditu, aut etiam questu non vili se reputant nobiles, licet habitent in Ciuitatibus, quoniam adhuc tales se reputant magis nobiles.

Qui autem dicantur exercere vile officium, vel viles artes, dicam infra in 11. par. de plebeis, in 27. consid. Sed tamen vide in l. ne quis, in verbo, officio, & in verbo, honorarius. & ibi Bart. Iacob. Rebuffi, & Ioann. de Plat. C. de dignit. l. 12. Capolla in tra. de imperat. militum eligendo. verbo, obilitatis, col. 5. Et tales exercentes artes viles & mechanicas, non possunt esse nobiles, ut dicit Bald. in l. nobiliores. C. de commerc. & mercat.

Videmus tamen apud nos, quod cuiuscunque conditionis sint homines nostræ civitatis Hedui oriundi, habent iura nobilitatis: eo, quia habent facultatem, & privilegium acquirendi & tenendi feuda nobilia, ac si essent nobiles: & tale privilegium habent etiã Diuion. quod impetrauerunt à rege Ludouico XII. cuius anima requiescat in pace: quia erat zelator pacis, iustitiæ, & tranquillitatis suorum subditorum; nec credo fuisse à quingentis annis Regem in Francia, qui magis dilexerit iustitiam, & oderit iniquitatem: & in privilegiis eorum est appositum, quod possint uti tali privilegio, prout ciues Heduen. & Cabillon.

Et nunc non esset sine dubio, an illud privilegium seu facultas extendatur etiam ad vilissimas artes exercentes; cum dignitatem habere non possint. Et nobilitas & dignitas idem sunt, ut dixi supra in 76. consid. 1. part. ergo nec iura nobilitatis.

Decima nona consideratio. Adhærentes lateri Principis, & eidem in officio quocunque minimo seruietes; nobilitantur, & nobiles efficiuntur. Faciunt, quæ dicit Ang. Arce. in §. fin. in 1. col. Insti. de excepti. per tex. in l. 1. C. de mand. princ. & in l. laudabile. C. de adu. diuers. iud. quod secretarij Principis dicuntur in dignitate constituti. Sequitur Fel. in c. fraternitatis, in 2. col. extr. de heret. Facit quod dicit Ang. in l. 1. C. de præpos. sac. larg. per illum text. quæ refert, & sequitur Dom. meus Ias. in l. omnium. in 2. col. C. de test. Et quod dicit Bar. in l. 1. C. de mulieri. & in quo loco. l. 12. ubi dicit, cubicularios Principis esse dignitate & honore constitutos. Et quod dicit Barb. in tra. de probantia Card. 9. 1. col. 12. Et ubi dicit cognum Principis esse in dignitate, & habere dignitatem: imo ut dixi supra in 1. part. in 56. consid. & in 6. part. in 27. consid. Omnes famulantes Principi sunt in dignitate, & ideo nobiles: cum dignitas & nobilitas idem sint. Bar. in l. 1. C. de dignit. lib. 12. & dixi supra.

Vlgesima consideratio. Nobilitas etiam causatur ex usu tantum tēporis, cuius initij memoria non extat in contrarium; cū hoc tempus habeat vim tituli iustitiæ, privilegij, & veritatis Barb. conf. 9. in 1. col. in 1. vol. & operatur etiam circa ea, quæ sunt Regalia, ut per Canonistas in ea. supra quibusdam. §. præterea. de verb. sig. Et tantum potest quantum Imperator cum causa. And. de HERN. in 1. quæ sint Regalia. in ver. flumina navigabilia. col. 2. circa med.

Et multa de effectu huius temporis immemoralis dixi

dixi in consuetudinib. Ducat. Burg. titu. Des iustices. §. 2. in glo. & la preuue. & in multo alio loco. & adde plura cum lata per Alexand. in conf. 6. in 2. colum. in princ. in 1. volu. per dom. meum Iaf. in auth. si quis ab aliquo. C. de edendo. & in §. omnium. in 14. colum. Inst. de act. & in l. ex his verbis. C. de mil. restam. & in repe. l. admonendi in 90. colum. ff. de iureiurand. per D. Philipp. Dec. conf. 85. colum. 2. & consil. 4. 2. colum. 1. conf. 35. colum. 2. conf. 174. col. & in c. 1. char. 7. extra de fide instrument. De qua plene per Bonum de Curt. in suo tractat. nobilit. 3. part. numer. 132. vbi dicit, quod licet talis nobilitas non habuerit principium ab origine progenitorum: dicitur tamen generis nobilitas: quanto antiquior tanto nobilior: & magis relucet à parentibus relicta, quàm à Principe sine virtute donata.

Et ideo nobilitas in antiquitate laudatur: quoniam in eis antiqua fuit virtus, & de his multos habemus apud nos, qui hodie magni nobiles, & de nobilissima domo nati reputantur, & habentur: quia tamen descenderunt ab antiqua familia, quæ nobilitatem acquisiuit virtute & habuerunt antiquos prædecessores, qui suis virtutibus prudentia aut scientia, non origine nobilitatem acquisiuerunt, quorum nonnulla aut parua extat memoria: & ista est nobilitas, de qua Arist. 2. Rhet. dicens, Nobilitatem esse maiorum quandam claritatem honorabilem progenierum secundum virtutem generis, & dicit Boetius de consolat. Philosophia, prosa 6. Nobilitas est quædam laus proueniens de merito parentum.

Vigesima prima consideratio. Nobilitas dependet, & causatur matrimonio vxoris persona considerata. Vxores namque dignitatibus, nobilitatibus, ac virorum præ eminentiis fulgēt. Et ideo mulier plebeia copulata matrimonio nobili, efficitur nobilis. text. est in l. mulieres. Cod. de dign. lib. 12. & in l. fin. Cod. de incolis lib. 10. ibi: honore mulieres maritorum erigimus, genere nobilitamus. & in l. fin. C. de nupt. ibi: vxor marito concreuit, & sentit eius fulgorem. Dixi in Comment. nostris super consuetud. Ducat. Burgund. in titul. Des mains mortes. §. 7. & supra in 3. par. in 40. confid. & plura ample per Bonum de Curt. in suo tractat. nobilit. r. 184. & 185 vbi dicit, quod si nobilis, qui non tenetur ad tributa soluenda contraxit matrimonium cum plebeia, siue villana, quæ habebat bona patrimonialia, pro quib. solita erat contribuere cum aliis vicinis in collectam, cui nobili ipsa bona in dotem dedit, non tenetur ad munera patrimonialia, mixta, vel extraordinaria. alleg. not. per Iac. de Belu. in l. Lucius. §. idem respondet. ff. de muner. & honor. quæ reassumit Petr. Antiboliti in tractat. de muner. char. 72. & etiam dixi in 3. par.

Tamen in contrarium tenet Luc. de Pen. in d. l. mulieres, in 1. col. in 1. not. C. de dign. lib. 12. quod solū personæ decorantur honore virorum: non tamen res earum consequuntur priuilegia, quæ habent res maritorum, l. spadonem. §. liberi. ff. de excus. tut.

Ex quo arguit, quod si vir est immunis à collectis, ratione propriæ dignitatis, non trahitur immunitas ad bona vxoris. Cogita si casus eueniat: cum hic sint duæ opiniones contrariæ, non insisto, cum latius in tractat. de muner. insitam, vbi est materia: & in loco sup. alleg. ponitur, quomodo ista nobilitas tantum durat, quantum matrimonium, aut viduitas vxoris aut caste & pudice viuat; secus si luxuriose & quod non habet locum e contra, dixi supra & dicam infra.

Aduerte tamen ad prædictam decisionē, quod pro opinion. Luc. de Penn. adhuc magis faciat dictum commentatoris regularum Cancellariæ Iulij II. in 6. par. allegando in simili, quod dicit Bald. in l. nec filium.

C. de nupt. Quod si nobilis contrahat matrimonium cum plebeia, perdit nobilitatem, quia, vt dixi, dehonoraui nobilitatem. Sed non credo hoc esse verum: eo, quod mariti acquirant nobilitatem ex parte vxorum, & per consequens, nec perdere debent: diminuitur tamen quodammodo de honore illius apud probos, & graues viros.

Vigesima secunda consideratio. Nobilitas ex diuitiis causatur, maxime vetustis, quæ ab antiquis progenitoribus obuenerunt, l. ad subeund. C. de eccl. & de præd. curial. l. 2. in fin. l. 10. l. rescripto in pr. ff. de muner. l. 1. in pr. ff. de cust. recor. vbi æquiparantur honor & amplissimæ facultates Ad idem tex. in An. h. de def. in ciuit. in pr. ciues enim ob diuitias celeberrimi sunt, l. si res. ff. de admin. tut. dum tamen sint honestis rationibus & iustitia, & bonis operibus conquisitæ Et facit: quoniam personæ vilitas ob diuitias tegitur, l. os qui. in ff. de derur. vnde Cassiod. 3. v. r. Epist. 19. Tantum quis nobilior est, quantum & morib. probus, & luculenta facultate relaxerit. Ita dicit L. de Pen. in d. l. mulieres. in 3. col. C. de dign. libro An. l. c. i. vbi tenet quod hæc nobilitas non est vera nobilitas: quoniam ad pecuniam dignitas non mensuratur, vt habetur 9. Ethic. in homine enim, vt ait Senec. ad Lucul. id laudandum est, quod ipsius est, familiam formosam habere, & domum pulchram, multum fere, multum fœnerat, nihil horum in ipso est, sed circa ipsum laudo in ipso, quod nec eripi potest, nec dari, quod proprium est honoris. Quamquam hodie, vt ait Ambros. 2. de off. ita incubuerunt mores hominum admiratione diuitiarum, vt nemo, nisi diues, patetur dignus honore: Vnde solet dici:

In pretio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper ubique iacet,

Et vt dicit Bonus de Curtili, in d. suo tractat. nobilitatis, num. 119. Nobilitas sine diuitiis pene mortua est: hæc tamen nobilitas diuitiarum est fluxa & fragilis: Et quomodo hæc cum nobilitate generis denegerent superbiam, dicam infra in 28. consideratione, in hac parte, & in 11. part. in vigesima sexta consid. dicam ample de diuitiis, quomodo faciant quem inter plebeios præferri.

Vigesima tertia consideratio. Nobilitas causatur ex adoptione: quoniam, vt dicit Ioan. Raynaldus Gallus in suo comprehenso feudali, in tract. nobilitatis. Filius adoptiuus vel arrogatus per patrem nobilē efficitur nobilis, l. liberos. & l. senatoris filium. ff. de senator. vbi adoptatus à senatore, senatoris filius dicitur.

Bonus tamen Curt. in d. inq. tractat. in 4. part. tenet contrarium, & mouetur: Quia cui non conueniunt diffinitionis verba, non conuenit & diffinitum, l. quod constitutum. vbi Bart. in specie notat. ff. de testamen. milite. & in l. ita a item. in princ. & ibi Bart. etiam notat. ff. de adm. tut. & in l. 4. §. prætor. ver. toties. ff. de damn. infest. Faciunt quæ dicit Alexand. in conf. 18. in col. 1. in 1. vol. & Barba. in conf. 2. in 5. col. in 2. volum. Sed his filiis adoptiuis non conueniunt verba diffinitionis nobilitatis generis, quæ est qualitas quædam, siue dignitas, proueniens à consanguinitate clari sanguinis, à parentibus originem sumens, & in legitimos liberos per carnem continuata: ergo nec diffinitum. Quod autē non conueniant, patet: quia in illis nulla clari sanguinis per carnem continuatio fit, vt patet ad oculum. Dicit tamen, quod non negat, quin ex ipsa patris nobilitate & dignitate splendiores magis reddantur cæteris; & ita procedunt iura in contrarium allegata, quæ de

nobilitate verbum nullum faciunt.

Nam ex quo nobilitas generis procedat à genere, fateor, quod cum adoptiui nihil habeant de genere patrum adoptiuorum, vt plene notat. *in l. si arrogator. ff. de adopt. per G. Bened. in sua repet. c. Rayn. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. dec. 5. nu. 197.* quod nec habent nobilitatem generis: si tamen adoptio seu arrogatio fiat autoritate Principis, de qua ibi. Videtur, quod etiam illam dignitatem habere possint, vt hi, qui habent à Principe seu Principis concessione: non tamè principaliter vt illi, sed consecutiue & accessorie: de qua non est multum insitendum; cum pauci tales reperiantur apud nos. Etiam quia adoptio apud nos de modico aut nihilo seruiat: licet quandoque viderim plures acceptos fuisse in filios secundum, *l. quidam cum filium. ff. de ver. obli.* Imo quandoque tales voluerint se dicere saistos, secundum consuetudinem nostram & generalem in toto Regno, scil. quod mortuus saistit viuum, &c. Eo: quia erant alij ciuiles, & ciuilitas, seu actio ciuilis habet locum in statutis, vt dicit Bart. & dom. meus *lal. in l. si is qui pro emptore. ff. pro emptore.* Sed dixi, quod hæc erant somnia, & scripsi in casu emergenti. Sed non vltra circa hoc remotior, cum in Gallia tales non succedunt, prout nec naturales simplices, vt dicit idem Bened. *in loco supra alleg.*

Vigesimaquarta cõsideratio. Nobilitas etiam caufatur in filios nepotes, & descendentes in infinitum, quando causa nobilitatis existens in parentibus, transit in eos. Abbas *in c. licet, de censib.* Dicit tamè gl. *in l. 1. C. de dignit. l. 12.* quod nobilitas ciuilis durat & continuatur vsque ad nepotes inclusiue, nec vltra eos extenditur: quod est verum, quando causa nobilitatis non transit in posteros, vt dicit Bart. *in d. l. 1. C. de digni.* vbi sic distinguit. Aut enim illud, ex quo caufatur nobilitas, transit ad posteros, vt Regnũ, Ducatus, Comitatus, & similia: de quibus supra dixi *in 8. consid. huius 8. part.* Et tunc vsque in infinitum nobilis erit ille, ad quem transit ipsa nobilitatis causa nec ex parentũ quidem persona; quia ipse id habet, ex quo nobilis est, scil. feudum nobile, & ideo in promptu adest: Ex quo enim durat causa nobilitatis, sc. ipsum feudum nobile, durat etiam effectus illius, & sic nobilitas ipsa, arg. notatorum *in c. ad hoc. ver. sepelierunt de priuileg.*

Aut enim illud non transit, vt dicit Bar. Et tunc de iure communi, ex parentum persona non transit vltra pronepotelem nobilitas politica siue ciuilis, & ita procedit gl. *in d. l. 1. C. de dign.* In istis tamen, vt dicit Bar. consuetudo multum attendenda est, & apud nos extenditur in infinitum: cum inter nobiles originis, & inter eos, qui per tantum temporis, cuius initij memoria non extat in contrarium: tales fuerunt reputati, de quibus in ista parte iam supra dixi. Et de hac nobilitate transitoria ad successores, vide Bonum de Cur. *in d. suo tractat. in 4. part.* quæ cum non sit materia nostra principalis, sic transeo.

Vigesimaquinta cõsideratio. Nobilitas etiam caufatur ex militia, de qua dixi *in Commem. nostris super consuet. duc. Burgun. in tit. Des enfans de plusieurs lieus. §. 3.* & pro hoc videtur facere text. *in c. cum esset. ext. de simonia.* Hoc tamen, vt dicit Luc. de Pen. *in d. l. mulieres. C. de dign. l. 12.* non videtur esse tutum: quoniam simplex militia, vt dicit, dignitatem non habet, quod clarius alibi dicam, maxime infra *in 9. par. in 26. consid.*

Vigesimasexta cõsideratio. Nobilitas caufatur etiam ex clericatura: ex eo, quod quis est clericus,

efficitur nobilis. ita dicit Io. And. *in c. libentiu. de seruis non ordi.* Facit quod supra dixi *in 12. consid. huiusce partis*, quod adherentes Principi etiam in quocunque minimo officio dicuntur nobiles: Ergo multo fortius istud procedit in istis clericis seruientibus summo Principi, cui etiam Principes cæteri seruire debent. Si enim, de quo minus inesse videtur, inest: multo fortius & de quo magis, *Auib. multo magis. C. de sac. Eccl. faciunt & plura alia*, quæ ponit Bonus de Curt. *in suo tract. nobilitatis in 3. part. in 3. par. in fin.*

Et hæc nobilitas in multis casibus in hac patria nostra practicatur, & in pluribus locis huius patriæ, vbi clerici excusantur, seu sunt exempti à pluribus muneribus, à quibus alij ciues & incolæ non sunt immunes: vt in hac ciuitate Heduensis, à quodam iure quod dicitur ius Franchisæ; & in oppido Diuionen. & Belnensi à quodam iure, quod dicitur, lex Martza, à quibus sunt exempti & immunes clerici, etiam simplicis tonsuræ coniugati, & etiã in pluribus aliis locis & villagiis, vbi tonsurati excusantur à quibusdam corueis debitis dominis temporalibus dictorum locorũ. Et in casu emergenti alias consului, quod simplices clerici coniugati viuentes mechanicæ, prout alij rustici & rurales, non deberent tali iure gaudere, & ita fuit dictum & pronunciatum per Curiam pro domino de Beriono contra suos subditos dicti loci de Beriono: tamen quicquid dixerim & consulerim in causa Abbatis sancti Ioannis Reomenis contra suos subditos, fuit iudicatum contrarium in possessorio. Et de hac nobilitate ponit etiam Bonus de Curt. *in 3. part. sui tractat. nobilitatis in fi. & vlt. col.*

Vigesimaseptima cõsideratio. Intrãdo materiam præcedentiæ & prælationis habendo respectum ad septimam considerationem huius materiæ: quod nobiles præferantur plebeis: & quia sunt nobiles inter se, huiusmodi erit ordo prælationis. Et primi, qui sunt duplici vel triplici nobilitatis specie insigniti: cæteris singularibus speciebus, decoratis præferuntur quo ad honores: vnde doctor genere nobilis, alium inferioris status doctorem antecedere debet. Ita Bal. *in l. nemini. per alium tex. C. de aduo. diuer. ind. Abbas in c. venerab. col. 2. de prob. & in c. de donat. quos sequitur Fely. in c. cleric. col. si. in pr. de iudic. & in rubr. de maio. & obed. Barb. in consid. 57. in 8. col. & seq. in 2. volum. Dec. consil. suo 161.*

Quod tamen intelligendum est data paritate temporis, vt tenet Innocent. *in leg. statum. de maior. & obedient. & Decius in d. cap. clerici. & dicam latius infra.*

Hinc infert Sal. *in l. societas. ff. pro soc.* quod si in canonicatibus assumendis æquiparantur nobiles & literati, nobilis & literatus præferendus est literato tantum.

Hinc etiam Bald. *in l. sed & similitares. in prin. ff. de excus. iur.* quod Comes & Baro debet præferri Comiti simplici Comiti: & in his attenditur maior dignitas, dixi supra, & dicam infra, quando dicam, quod à digniori fit denominatio.

Faciunt ad prædicta, quod miles doctor præferendus est simplici militi, aut simplici doctori: vt dixit Alexand. *in l. centurio. in pr. in 3. col. ff. de vulgar. & pup. subst.*

Hinc etiam dicit Cyn. *in l. prouidendum. Cod. de possul.* quod nobilis moribus præferendus est nobili genere tantum, sed si quis sit nobilis moribus & genere, præferendus est ei, qui est nobilis moribus tantum: quia

quia duplex dignitas fulget in eo propria & suorum. Et illud dictum Cyn. sequitur Bal. in *l. cum plures. §. 1. ff. de adm. tutor.*

Faciunt, quæ dicit dominus meus Ias. in *l. cohæredi. §. qui discretas. ff. de vulg. & pup.* vbi per prædicta dicit duas rationes vincere vnam, & duas glossas auctoritatem vnus. Et facit regula geminatorum & actuum siue verborum, de qua in *l. Balista. ff. ad Treb. Bar. in l. cum scimus. C. de agr. & censu. Pau. de Castr. in l. 1. C. de legi. hered. Barb. in c. ex lueris. in 34. col. de reser. & in conf. 27. in 25. col. in 1. vol. & in conf. 1. in 26. & 30. col. in 1. vol. vbi de geminatione peccati. Et per Rochum in c. *san. pr. extr. de consuetud.* Fely in c. *si quando. de reser. do. meus Ias. in l. nec damnosa. Cod. de precib. imp. offer. plura alia allegat ad hoc Bonus de Curt. in suo tractat. nobilitatis in 3. par. no. 24. vbi alleg. dom. meum Ias. in pluribus locis, & Decium in multis consil. quæ iam cum laueram in *d. l. nec damnosa. ad Ias. meum*, & plura alia, quæ alibi dicturus sum.**

Vigesima octaua consideratio. Nobiles ex sapientia, virtutibus ac bonis moribus præhonorantur, eum præferendi sunt his, qui ex genere & diuitiis, seu loco aut priuilegio nobilitatis, decorantur. Ita tenet Luc. de Pen. in *l. mulieres. in 4. vol. in pr. C. de din. li. 12.* quod sic probat in 2. col. Cum hæ tres species nobilitatis ex sapientia, scientia & virtute sint in anima: spirituales, cœlestes pariter & ex Deo, sunt in omnibus præferendæ his, quæ sunt terrestres & ex homine, & sine dubio digniores. Nam sicut anima præfertur corpori. *l. sancimus. C. de suc. s. Eccl. & sol lunæ. c. soluta de maior. & obed.* sic & nobilitates, quæ sunt spirituales in anima pariter & ex Deo, cæteris præferuntur.

Quantum enim aurum est speciosius plumbo, 46. *dist. c. duo sunt.* tanto hæ species sunt cæteris inferioribus celsiores. Nam virtus & malitia determinant nobiles & ignobiles, vt dicitur *§. Polit. & 2. Rhet.* vbi dicit Aristot. quod ille est generosissimus, qui est optimus. Vnde & Tullius contra Salustium: Sanctius est, me meis fulgere moribus, quam maiorum opinione inniti, vt sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Et contra eundem: quod deficit, incipit in me: ego enim meis maioribus virtute mea præluxi, vt si prius noti non fuerint, à me sumant initium memoriæ suæ.

Ex quo inferebat, quod Salustius degenerabat, & nobilitatem maiorum perdebat, ipse vero propriis virtutibus suis nobilitatis initium præstabat.

Iphicrate s. cum Cerdonis esset filius, ad Hermodium, qui sibi ignobilitatem exprobrauit: meum (inquit) genus à meipso initium sumit, tuum autem in te finit. Vt refert Plut. in *Apophthegmat.* Melius est enim de contemptibili genere clarum fieri, quam de claro genere contemptibilem nasci. Hinc dicit Iuuenalis:

*Malo pater tibi sit Theristes, dummodo tu sis
Æacida similis, Vulcaniæque arma capessas:
Quam te Therista similem producat Achilles.*

Vt notat glo. in c. *undecunque. 56. dist.* & facit tex. & quod ibi not. gl. in c. *unquam. ead. distinct.* Qui enim de claro genere clarus nascitur, gloria claritatis non est eius solius, sed etiam generis. Vnde idem Iuuen.

Miserum enim est aliorum incumbere fama.

Et etiam ibi:

Tota licet veteres exornent undique cera

Attria, nobilitas sola est atque vnica virtus.

Et alibi:

*Stemmata quid faciunt, quid prodest Pontice longo
Sanguine censer.*

Vt not gloss. in *l. stemmata. in pr. ff. de gradibus cogn.* Vnde Cælius *lect. antiq. li. 11. c. 28.* refert Lycurgum prædicare solitum, qui ciuibus suis comprobare nitentur, nil profuturam illis nobilitatem, & quod ab Hercule non viderentur propagati, nisi ea facerent meditarenturque, quibus ille hominum summus euassisset. Catulorum etiam argumento, quos iisdem natos parentibus educationis dissimilitudine, moribus etiam longe diuersis ostentabat, cum lucernarius foret vnus: alter venaticus. Et ibi vide, cur Rom. qui nobilitate præstaret, lunulas in calceis gestare soliti essent: quia multum seruit ad propositum.

Et tales magis nobiles dicuntur, qui ex virtute, quæ si essent genere: & de his ample supr. in *sta 8. par. in 7. conf.* & per Cæpol. in suo tract. de imper. milit. *origen. in ver. pro imper. in 11. column.* vbi ample. à quo Bonus de Curti. excerptit quicquid boni in hoc dixerit.

Neque etiam nobilitas generis, sed virtutum quem Deo gratum facit c. *venerabilis. exi. de prob.* vbi Pan. & alij. Christus quidem non multos secundum carnem nobiles elegit, sed ignobiles & pauperes: quia non est personarum acceptio apud Deum, vt ibi per doctor. Et faciunt quæ dicit Bonus de Curti. in suo tractat. *nobilis. num. 52.* vbi dicit, quod apud Deum non gradus elegantior, sed viræ melioris actio comprobatur c. *sicut excellentiam 23. q. 4.* & quis iustior c. *non loca. & c. nulli 40. dist.*

Et facit quod no. in *l. 1. in fi. C. de consilib. lib. 12.* & dicit Bernar. ad Eugen. Genus Apostolorum est non aliunde nobile, quam morum ingenuitate & fidei fortitudine.

Mihi tamen videtur, & sic incidenter dictum, quod ex duodecim Apostolis, si bene inspiciatur eorum generatio, erant septem nobiles genere. Nam, vt est gl. & doct. in *d. c. venerabilis.* Paulus & Bart. erant nobiles, & habetur *Ioann. 17.* quod Maria Cleophe erat soror matris Mariæ, ex qua nati sunt Thadæus, Iacobus maior, & Maria, Zebedæi, ex qua nati sunt Iacobus minor, Ioan. & Simon: & sic erant consanguinei Mariæ, quæ erat nobilis genere, cum esset ex semine Abrahamæ, & ex progenie Regali, sacerdotali, & prophethali. Cum, vt canit Ecclesia, faceretur Natiuit. B. Mariæ, *or ta est à semine Abrahamæ, clara ex stirpe David: & etiam Regali ex progenie Maria exorta resurgat.* & c. vt ample demonstrat Anton Flo in *sua sum. par. vlt. li. 15. §. 3.* vbi ponit de eius conceptione: Imo etiam, vt ibi dicit Elizabeth, quæ erat cognata virgini, erat orta de tribu sacerdotali, ergo eius maritus erat de tribu Regali, cum tribus sacerdotalis & Regali tantum possent tunc inter se contrahere coniugia, & nullæ aliæ tribus, secundum legem. Et tamen ex his descendit diuus Ioan. Baptistæ, & sic nobilis & inter natos mulierum non surrexit maior. Ergo ex his patet, quod etiam nobiles genere fuerunt in magna æstimatione apud Deum, cum eos præ omnibus præposuerit: dicam latius infra, quando ponam nobilitatem generis.

Et redeundo vnde digressi fuera. Nobiles virtutum, quæ dicitur animi, præferunt omnibus aliis, etiam eo, quia nobilitas virtutum ex propria virtute acquiritur, & virtuosis actibus & moribus animi, ex quo nobilior iudicandus est eo, qui proauorū nobilitate subnititur. Hæc autem tantum præsumpra. *l. quod*

si nolit. s. *afidua. ff. de adil. edict. Cy. in l. providendum. C. de postulan. Iac. Aluar. in tit. l. quis dicatur Dux. Marchio, Comes in ultima charta, in v. sibus feud. & faciunt dicta Ouid.*

*Nam genus & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.*

Et idem Ouid. alibi:

*Si modo non census, nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumque facit.*

Et alia nobilitas est certitudinaria, & propria, ut dicit Bonus de Curtili in *prædicta parte, in 1. & 2. col. lum.*

De huiusmodi etiam nobilitate animi & virtutum vide ample Zod. Zamor. in *suo Spec. humana vite. lib. 5. c. 6.*

Vigesimanona consideratio. Illa nobilitas virtutum præfertur nobilitati acquisitæ ex dignitate, iuxta illud Boet. 2. *de consolati. Dignitatibus ex virtute, non virtuti ex dignitatibus honor accedit.* Ita dicit Lucas de Penna in *leg. mulieres. in 4. column. C. de dignit. li. 12. & in l. unca. C. de comitibus & arcariis, li. 12.* Imo quod plus est, cum minus idonei promouentur ad dignitatem, sit iniuria dignitati. *§ f. d. bec quidem, in Authent. de sanctis. epif.* Imo & ipsi eidem, cui tribuitur, cum illa indignus sit. Vnde *Prou. 26. Stulto gloria indecens est.* Nam est sicut nix in æstate, & pluuia in messe. & *Val. lib. 3. c. 7.* Ignominiz loco apud indignum est dignitas: & deformis est, quos dignitate præstat, ab his virtute superari. De hoc etiam Hier. ad Eliod. Episcopum. Alias est ad Pimmarium de dormitione Paulinæ. Clarus honor vilescit in turba, & apud bonos vitos indigna est ista dignitas, quam multi indigni possiderent: vnde egregie de Cæsare Tullius: Dum quosdam (ait) ornare voluit, non illos honestauit, sed illorum ornamenta turbauit: Et infra latent in multitudine laureæ & triumphus, & interdum triumphantes sordibus polluantur. Quod ante per manus patritiis tradebatur, & sola nobilitas possidebat: quo Marcus victor inuidia Teuthonum atque Cymbri, nobilitate familiæ putabatur indignus, quod Scipio ultra annos pro virtute meruit, nunc sola militia possidet, agrestia dudum corpora, nunc fulgens palma circumdat. Hæc dicit Luc. de Pen. in *rub. C. de p. in 2. col.* Et hæc omnia hodie videmus apud nos. Et officia & dignitates non dantur benemeritis, literatis, & virtuosis, sed quibuscunque, dummodo habeant pecunias, & emant pretio appropriato.

Ex quo videmus, multos indignos ad officia publica assumptos: Nimirum ergo, si Respublica periclitetur, cum periclitari dicatur, vbi dignitas indigno confertur. *ca. Cenomansensem. in fi. 61. dist.* Ita Luc. de Pen. in *loco hic ante alleg.* vbi dicit, quod dignitas facilius crescit, quam incipiat allegat Senecam *Epist. lib. 19. Epistola 100.*

Trigesima consideratio. Si quis animi solum nobilitate illustratus reperitur, idoneior ad susceptionem conferendi regiminis, ille est cæteris quantumcunque nobilioribus præferendus. arg. eorum, que voluit Bar. in *l. 2. §. prim. ff. de vulg. & pup. subst. Panor. Fely. & Dec. in cap. clerici. in 5. col. de iud. per text. in l. honores. in pr. ff. de decur. & in l. unicumque. C. de prox. sac. serin. li. 12. facit in §. ordinatione. in Auth. de monachis. facit text. in *col. sed. ergo. 8. quest. 1. & in c. constitutus. extra de appel. vbi in promotione dignitatis non antiquior, sed magis idoneus eligitur: Et faciunt infinita, quæ dicit Capol. in *suo tract. de Impe. mil. eli. in versic.***

pro Imperatore. in 9. col. & in huiusmodi idoneitate inspicitur qualitas personæ: vnde legitur Saul post asinas in Regem assumptum fuisse. 1. Reg. c. 9. & meminit Iosephus antiq. 1. lib. 6. c. 4. dicens Saulem virum moribus nobilem, & nomine laudabilem, quasi ipsum non genere, sed moribus tantum laudabilem fuisse: in Regem tamen Iudaici populi à Deo electum per os Samuelis Prophetæ: quod virtus in eo præluccens, non generis nobilitas egit. Idem de Dauid Rege habetur 1. Reg. 10. c. qui post fortantes in Regem Hebræorum est constitutus, & refert hoc Ioseph vbi supra.

Trigesimaprima consideratio. Nobiles nobilitate generis sunt anteponendi. arg. text. in *c. de multa, ibi: circa sublimes tamen & literatas personas. extra de præb. sumendo ibi sublimes pro nobilibus, secundum quod ibi communiter sumunt Canonistæ attento ordine literæ, qui attendendus est, præponuntur ibi nobiles genere nobilibus nobilitate animi, quales sunt plurimum literati viri, quorum doctrina mundus illuminatur, ut ait Imperator in *Auth. habita. Cod. ne filius pro patre. & Hiero. in Epist. ad Paul. & Fel. in c. nonnulli. in 91. col. in ver. & fauore publica. ext. de reser. vbi etiam inter cætera literatas personas stellas cæli appellam, dicam infra in 10. par. Et quod valeat argumentum à denominatione prima in litera, dixi supra in 1. part. in 17. cons. d.**

Et quod nobiles genere præferantur, facit text. in *§. interim, ibi: Vniuersi nobiliores ciuitatum. & in §. fin. post prin. ibi: conuenit enim unumquemque nobilitatem. in Authent. de defen. ciu. Et ita tenet Bonus de Cur. ex prædictis in *d. suo tract. in 3. par. ibi: secundo elicio. & Zodericus Zamoren. in suo speculo humana vite, li. 1. c. 7.**

Trigesimasecunda consideratio. Omnes pene virtutes nobilitati famulantur: ut dicit Zode. Zamoren. in *suo speculo humana vite, li. 1. c. 7. hic ante alleg.*

Primo quidem nobiles humiles & mansueti assistunt, elationem fugiunt, pro eo maxime: quia eorum progenitores potentia & diuitiis, recte & moderate vti fuerunt: quo fit, ut non facile superbia inflentur: quemadmodum qui nuper atque recenter ditati sunt, qui ut communiter sunt elati & superbi, de quibus ample per Luc. de Pen. in *l. militaribus. C. de decu. li. 10.*

Secundo, nobilitati deseruit magnanimitas, quæ res agit, ut contumeliosi minime existant. Hi enim cum ad magna suspirent, parua iniuria nunquam commouentur: parcunt, indulgent, sufferunt tanto facilius imbecillibus: quanto resistunt fortius superbis. Et maxime hoc est in magnis nobilibus, ut sunt Principes, quibus multum conueniunt magnanimitas & magnificentia, ut dicit Luc. de Pen. in *l. un. C. de iherosol. lib. 10. & in l. si. C. ut rustici ad nullum obsequium. quod nobiles habent quatuor laudabiles virtutes, inter quas ponit magnanimitatem, magnificentiam & affabilitatem, docilitatem, & industriam, de quibus infra dicitur.*

Tertio, ut dicit idem Zodor. vbi supra, nobilitatem conciliat temperantia: Sunt enim nobiles ut plurimum Reipublicæ occupati, ea de re affecti sunt temperate viuere: & hæc temperantia est multum necessaria in Principibus, ut tenet Luc. de Pen. in *l. nempe. C. de fabricensib. li. 11. vbi ample de ea.*

Quarto, ut dicit idem Zodor. Nobilitas est plurimum honoratiua, nec aliorum despectiua. Non enim reputant nobiles alia bona nisi animæ, quare virtuti de ditos non despiciunt. Dicit tamen idem Lucas in *d. l. 2. C. ut rustici ad nullum obseq. sunt nimiam honoris appetitiui, & progenitorum despectores.*

Quinto; Nobilitatem ipsam prudentia & industria comitantur. Subtiliter enim generosi inuestigat, quid eos gerere oportet, vnde dicit textus *in l. omnia. C. de conditio in publicis. lib. 10.* quod certa officia pro utilitate Reipublicæ committuntur nobili prudenti, quasi velit dicere, quod prudentia comitatur nobilitatem, vt ibi etiam Lucas de Penna multa de prudentia ponit, & quis sit prudens.

Sexto; Nobilitas affabilis est, & plurimum curialis; communiter enim versantur in Regum domibus & Principum Curias, & ideo moribus vestiuntur. Qui enim in domibus Regum sunt, moribus reguntur. Et, vt dicit idem Luc. *in d. l. 2. C. vtriusque ad nullum obseq.* Nobiles politici & affabiles, quod secus est in rusticis, qui sunt solitarij, rudes & siluestres, & in campis victitant, & ob eam rem (vt Philosopho placuit) nequaquam sunt bene conuersatiui, vnde solet dici:

Rustica progenies nescit habere modum

Septimo; quia nobiles sponte promittunt & exsoluunt, & in beneficiis crescunt. *cap. 1. de bona. §. si minus. in Authent. de non alien. v. §. sed neque. in Authent. de mandatis Princip. ibi: custodiens datum et verbum.* Vnde *Prou. 25. ventus, & nubes, & pluuia non venientes, dicitur vir gloriosus promissa non complens* Nam & interdum est, qui præ confusione promittit amico, & lucratur eum inimicum gratis, scilicet, non implendo promissa. Ita dicit Lucas *in l. mulieres. in §. col. C. de dignitatib. lib. 12.* vbi ponit 25. priuilegia nobilitatis. Plura etiam ponit Cæpol. *in tract. suo de Imper. militum eligendo. in verb. nobilitatis.* vbi ponit 47. priuilegia nobilitatis. Et in finalibus verbis dicit, quod tot laudes habet nobilitas, quot in æthere sidera fulgent. & Bonus de Curt. *in suo tract. nobil. in 6. part. vbi ponunt 56. priuilegia nobilitatis.*

Octavo; Ergo laudandi sunt nobiles in hoc, & priuilegiantur; quia nobili reuerentia debetur ab ignobili, sicut seni à iuvene. *Esaia 2. & Maccha. 2. c. 6. quasi in fin.* Ideo ex his infero, quod nobilitas, quæ virtutibus est adornata, & perfecta, est cunctis alijs preferenda, vt ait Iudocus Clictouæus *in tracta. de nobil. cap. 10.* Et isti nobiles genere lingua vernacula gentiles homines vocantur, quasi ingenui, ab origine gentis, & quorum maiores seruitutem nullam prorsus seruierunt: videlicet ab ascriptitijs, & conditione quadam obnoxiijs, distinguere eos volens, qui ob id eadem lingua villani dicuntur, vt dicit Budæus *in suis annotat. in leg. 2. ff. de origine iur. ibi: ex eadem leg. pauli post vindict. v. c. c. in fin. & ibi dicit, quod apud antiquos tria erant genera hominum: agnationis, gentilitatis, & stirpis: & ibi ponit quæ sit gentilitas, & qui sint homines terræ & cæli, de quibus abhi dicam.*

TRigesimatertia consideratio. Nobiles etiam in pœnis honorantur; quia mitius puniuntur, *c. ff. vbi gl. c. docto. extra de panis.* vbi dicitur: mitius punitor nobilis, quo ad pœnam corporalem, quam ignobilis: quod intelligendum est, vt per Felin. *in cap. pastoralis. in pr. de off. de leg.* Et ibi limitat hoc in sex, aut septem casibus, videlicet in proditore, in hæretico, in Papa, in Imperatore, in excessiua contumacia, in illo, qui delinquit in officio suo. Dixi in *Commentarijs nostris super consuetudinibus Duc. Burgun. in tit. Des droictz, & appar. à gens mariez. §. 20. incip. entre vous les autres gens. in versic. descendre.* Alias tres limitationes ad hoc ponit idem de Curt. *in sape d. tract. in 5. part. in 1. priu. vbi dicit, quod hoc fallit, quando ex illa dignitate nobilitatis augetur qualitas delicti, & Principis mandatum contemnitur, secundum Bald. in*

c. 1. §. si quis vero temerario. de pace iur. firm. Qui casus satis comprehenditur per Fel. quando dicit in proditore, & in officio delinquenti saltem. Et etiam, vt dicit, fallit in causa peccati, vt ibi per eum, & istud priuilegiū describit pro quarto Cæpolla *in supradicto loco.*

Hinc est; quod nobiles non torquentur in casibus, in quibus alias plebei torquerentur. Ita dicit Cyn. *in l. dno Marco. C. de quest. de quo plene etiam per eundem de Curt. vbi supra in 2. priuileg. Sed quia, vt dicit Ben. in sua ep. c. Rayn. in vers. mortuo itaque testatore. 1. in 8. fallent. n. 222. extra de testa.* Hæc non habent locum in Francia, cum quilibet torqueatur indistincte casu existente, cum reatus omnem honorem excludat *l. 1. C. vbi senator. vel clariss.* Ideo aliter non insisto, cum satis plene examinet idem de Curt. vbi supra.

Hinc etiam est; quod ex consuetudine nobiles non suspenduntur, sed decapitantur. *Bar. in l. capitalium. §. serui cast. ff. de pen. & in leg. desertorem. §. pœna militum. post gl. vbi. ff. de re milit. Bal. in c. 1. §. si rusticus. in fin. de pace tenen. in vsibus feud.* Et istud priuilegiū posuit Cæpol. *in loco supra alleg. in 6. priuileg.* Et Bonus de Curt. *in 1. priu. etiam supra alleg. vbi ponit, quod pœna suspensionis est ignominiosior, quam decapitationis* Secundum tamen locorum consuetudines distinguitur, vbi facit mentionem de consuetud. Franciæ, in qua pœna suspensionis non est ignominiosa, vt dicit G. Bened. & in loco supra alleg. & etiam Bonus, vbi supra dicit pœnam suspensionis esse grauiorem extensivæ pœna decapitationis, secundum quod comprobatur consulendo Decius *in cons. suo 65. incip. v. pro tenui mea facultate.*

Hinc etiam est; quod mulier nobilis non damnatur in metallum in perpetuum, vel ad tempus, licet alias si nobilis non esset, damnari posset, *tex. c. in l. aus damnatum. §. in ministerium. ff. de pen.* Et istud est 6. priuileg. Cæp. *in loco supra alleg. positum per Bon. in 27. in priuileg.*

Hinc etiam est; quod magis ignoscitur alicui propter nobilitatem, teste Cicer. *lib. 2. Rhetor.* vbi de deprecatione docens, ait: Hæc ignoscendi ratio quereretur ex his locis, si plura aut maiora officia, quam maleficia videbuntur constare, si qua virtus, aut nobilitas erit in eo, qui supplicabit. & facit *tex. in l. splendens diorvis, C. de diuer. off. lib. 12.* vbi habetur, quod crimina nobilium facilius occultantur. *Luc. de Pen. in l. mulieres. in 20. priu. C. de dign. lib. 12.* Et istud est septimum priuilegium Cæp. & Boni 29. *in locis. iam sape supra allegatis.*

Et istud priuilegium multum facit pro gratiis impetrandis; quoniam, etiam si possunt aufugere nobiles, non tenentur, vt tenent Bart. & alij *in l. vii. ff. de iur. & iur.* Et ideo eis facilius conceditur gratia, quam rustico & ignobili, qui aufugere debet, si potest. Et faciunt etiam ad prædicta quæ sup. dixi, quod intuitu nobilitatis delinquenti parciatur.

Hinc est etiam; quod si nobiles in adulterijs deprehendantur, non ita facilliter, vt plebeij deprehensi, occidantur, notatur in *l. Gracchus. C. de adul. & in l. marisio. ff. de iur. iur.* Et hoc pro priuilegio ponit idem Luc. *in d. l. mulieres. in 18. priu. & Bon. de Curt. vbi supra pro 1. priu.*

TRigesimaquarta consideratio In promissis nobiliū, maior fides adhibetur; quia promissa nobiliū pro factis habentur, arg. *tex. in l. emo. ff. de in iur. test. vesti.* Ita ad hoc illum text. alleg. *And. de Her. in c. 1. §. hoc intelligendum. in titu. qui success. tenean. in vsib. feudo.* plus dicit Corf. *in reper. capu. grandi. de supp. neglig. prat. col. 2. lib. 6.* per text. *in c. 1. de donat.* quod promissa nobilium sunt debita; cum dicat ille text. nobi-

litas legem ponit, vt debere se quod sponte tribuit, id est, tribuere promittit, existimet, & istud est 3. priuilegium, quod Bonus de Curt. in loco supra alleg. inseruit Ratio prædictorum est; quia in nobilibus maior creditur fides inesse, quam ignobilibus & in ipsis tutior propter decus nobilitatis, pro qua præsumitur secundum gloss. sing. in c. illud. 40. distin. quam dicit esse singularem Rom. sing. suo 722. incip. suis hinc.

Ex quibus inferunt doctores, quod excusatur quis nobilis confitendo, puta de eo, qui caltri custodiam habebat, & in locum sui subrogauit nobilem, fuit excusatus: quia verisimiliter credere potuit: ex quo nobilis, non facturum prodicionem. De quo per Ioan. Andr. in addu. Spec. in u. de locat. §. 1. quod posuerat Oldr. ante eos in con. 94. & Barb. in c. 3. incip. preclares. in 2. volu. & in ceteris uag. cupientes in sua repet. in verb. nobilis. Et de Potestate, qui nobilem incarcerationi tantum in palatio, de quo per do. meum Ias. in l. subem. u. 2. col. C. de iudic. in rep. Lad. nohendi. in l. 57. & 78. col. ff. de iur. iur. cum pluribus concord. allegatis per Bonum in d. suo tract. 5. priu.

Hinc est; quod nobiles vocantur ad nuptias, vt dicit Alberic. de Rolate in suo dictio. natio, in ver. nobiles: & Capol. in d. loco, in 12. priu. 2. Bonus in 1. priu.

Trigesima quinta consideratio. In multis casibus, in quibus non licet plebeio donare, tamen licitum est nobili donare, & ei permittitur, cum propriū nobilitatis sit donare. cap. 1. uel Pan. de don. facit, quod not. in d. c. grandi. in ver. liber. de supplen. nec prel. Facit l. filius. §. 1. ff. de dona. Et hoc; quia debent esse liberales, vt ample per multa deducit Bonus de Curti. in d. tract. in 4. priu. Et ibi ponit, quomodo in multis præsumitur donatio fauore nobilitatis, quæ alias non præsumeretur. Vt in marito nobili & potente, qui præsumitur donare bagas & localia, quæ transiuit uxori, secundum Bald. in cap. iurauit. de prob. quod alias non præsumeretur, secundum Barr. in l. si uero certo. §. interdum. ff. de com. mod. Et etiam si maritus si nobilis, præsumitur donare ea, quæ concessit uxori, vt uult gl. in l. uxori. ff. de legat. 3. & ibi Bar. notans ad hoc illam gl. & Bald. in l. 2. post prom. C. de iure dot. & in cap. 1. ad fin. qui feud. d. iure poss. Et facit quod dicit idem Bald. in l. si paterno aff. d. u. C. de nego. gest. quod si viticus faciens expensas primigno, sic nobilis, facilius præsumitur donare, quam ignobilis.

Faciunt & alia, quæ ponit idem de Curtili in d. loco. ubi per eam ample dicens, quod liberalitas in nobili est multum laudanda & necessaria; quæ cum sit extra propolium, non inuito Et etiam duos alios casus ponit in 7. & 8. priu. In quibus alias potius præsumeretur facultas seu stultitia, quam donatio. secundum Bal. in l. generaliter. C. de non num. pec. Tamen, in fauorem nobilitatis, præsumetur donatio, quæ sub hoc comprehendendi potest. & de hoc etiam uide per Ioan. Lupū. in repet. rub. de donat. inter uirum & uxorem. in §. 9.

Hinc est; quoniam, licet maritus dicitur iure communi confitendo plus recepisse ab uxore, quam receperit, non sibi præiudicat talis confessio, ad id, quod plus est confessus, quin ad illud agere possit. l. si uoluntate. C. de dot. is. promiss. Ita quod sibi competat exceptionem non numeratæ dotis. l. 1. C. de dot. cau. 1. §. 1. uel. Et etiam hoc habemus ex cōsuetudine nostra Ducat. Burg. in tit. Des droi. & apparten. à gens mariez. §. 7. le mari & la femm. & in pluribus locis Franc. Tamen, si plebeius uel alias non nobilis, in uxorem ducat nobilem mulierem, & se plura recepisse ab uxore confiteatur, quam in ueritate receperit, non poterit agere ad id, quod plus est: nec enim excipete de non nu-

merata pecunia fauore nobilitatis: præsumitur enim id ei donare uoluisse in recompensam, seu remunerationem honoris, sibi per ipsam impensi, cum desponsando, siue etiam in recompensam damni, quod patitur ipsa nobilis mulier, accipiendo eum in matrimonium, cum propter id sua nobilitate priuetur. l. 1. & l. mulieres. C. de dig. lib. 22. ita dicit Bar. in l. si uoluntate. Cod. de promiss. dicens esse suum nouum dictum, & de consuetudine seruari. & in l. si diuortio. quem sequuntur ibi Alex. do. meus Ias. & alij. ff. de verb. obl. cū pluribus alijs allegatis per dictum de Curti. in loco supra alleg. in 6. priu. ubi dicunt, quod Romanus in d. leg. si diuortio. & do. Socin. in l. 1. in 13. col. ff. solut. matr. dicunt, contrarium de iure esse uerius in purto iuris, quod allegat idem do. Ias. in d. l. si diuortio. ubi amplissime tractat, & idem do. Ias. in l. si in 3. col. C. de verb. signif. & in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iure. & in l. si non sortem. §. libertus. ff. de condit. indeb.

Quicquid sit de iure, ego seper tenai & teneo, quod hæc non habent locū apud nos cōstante matrimonio, per consuetudinem nostrā Duc. Burgund. in tit. Des droi. & apparten. à gens mariez. §. 7. incip. le mari & la femm. Et si hæc essent uera, esset magna limitatio ad consuetudinem nostram, quæ non limitatur: ideo cautius est, vt in contractu matrimonij fiat talis remuneratio, quam uoluerint: quia alias non esset ualida, ideo apud nos cassaretur & declararetur inualida.

Ego enim uidi in causa emergenti, inter quendam nobilem uirum dominum Claudium de Spiry, fratrem & hæredem quondam nobilis uiri Iohan. de Rabutin, domini de Boubilly: quod Iacquetta de la Riuiere eius relicta obtinuit in prouisione à curia super summa confessata per eundem dominum de Boubilly, quæ fuit etiam facta ipso existente in lecto mortis, ubi confessus fuit, se habuisse ab eius uxore bona immobilia, usque ad summam duorum mille Francorum: Et fuerunt super illa confessione facta per eum aduudicati mille Franci per modum prouisionis, quod uidebatur durum stante dicta cōsuetudine, cum etiam, quod plus est, utique esset nobilis in parigradu nobilitatis, & quod cessare debeat prædicta præsumptio, secundum Barr. in d. l. si uoluntate. & in d. l. si diuortio. ubi ita intelligit d. l. 1. C. de donat. ante nuptias. & ita ample etiam limitat Capolla in d. tract. de Imper. milit. eligendo. in uerbo, nobilitatis. in 34. priu. nobilitatis.

Hinc est; quoniam ex prædictis simul iunctis elici potest: Nam licet de iure communi duo sponsalitia circa unum concurrere non possunt. l. 1. Cod. de dotis promiss. de quo per do. meum Ias. in §. fuerat. 12. colum. Inst. de act. Tamen fallit in prædictis casibus nobilitatis remunerandæ causa, ubi concurrunt duo specialia, uidelicet præsumptionis & donationis, contra l. cum de u. debito. ff. de probante. & ualiditate donat. inter uir. & uxor. Et istud priuilegium ita colligit Bonus de Curtili in d. suo tract. in 9. priuilegio. sed quia hoc non haberet locum apud nos stante consuetudine nostra, non aliter inuito.

Trigesima sexta consideratio. In electionibus debent nobiles anteferriri in dubio enim præsumitur pro nobilitate ad officia regenda. tex. est in §. interim. in uers. uniuersi nobiles ciuitatum. & in §. audient. ibi. conuenit enim unumquemque nobilitatem. eo. Auth. & in Auth. de referendariis. §. si. col. 2. & satis etiam probatur 24. dist. c. quanto Episcopus. in uersic. genus. & notat Barr. in l. 1. in 3. colum. ibi: Nam plebeius. Cod. de dignit. & Ioan. de Plat. in l. 1. illum tex. C. de conditio in heredit. publicis. §. 12. dum dicit, quod in electione officialis, confide-

consideranda est nobilitas. Ample per Capol. in dict. tracta. in 1. privilegio nobilitatis. & per Bonum in suo tracta. in 10. privilegio, vbi dicit, quod interest Reipublicæ, gubernari per nobiles, & per plebeios. Non enim secundum numerum siue ordinem, sed secundum hominum qualitatem sunt honores conferendi: vt l. honores. in pr. §. is qui. ff. de decur. & ample dicitur in locis hic ante allegatis.

Et habet etiam istud locum in electionibus beneficiorum. cap. officij. ibi: *quendam virum nobilem, extra de elect. Cæpolla in loco supra allegat. in 15. priuil.*

Hinc est; quia si in electionibus & aliis actibus voces sunt æquales, & hinc inde numero pares nobiles præferuntur, argum. ff. de pallis. l. maiorem: ibi, qui dignitate inter eos præcili. & ibi dom. meus Ias. notat. & etiam Bart. in leg. 1. in 12. colum. C. de digni. libr. 12. argument. dist. leg. maiorem. & leg. 3. §. 1. ibi: cuius dignitatis. & ibi: alia dignitas. & l. ob carmen. §. fin. ff. de testibus.

Et facit, quod dicunt Innoc. & Abb. in c. dudum. de elect. vbi Abbas Panormitanus dicit, quod maioris auctoritatis est vox nobilis, quam plebeij.

Eriam facit, quod dicit Arch. in c. beo autem scripsimus. in fin. 30. dist. vbi dicit, quod in electionibus habenda est ratio. Et illud est secundum privilegium, quod posuit Cæpolla in d. suo tract. & 13. priuil. Bon. de Curt. in suo tractatu nobilitatis.

Hinc est; quod in eligendo marito pro puella, consensus nobilis est præferendus. c. 1. 23. §. 4. quem text. ad hoc allegat Luc. de Pen. in d. l. mulieres. in 6. colum. C. de digni. libr. 12. & 21. priuilegio.

TRigesima septima consideratio. Nobiles honorantur, quantum ad testimonium; quia in dubio, in testimonio ferendis nobiles præferuntur. in leg. 3. in priu. ff. de testib. l. ob carmen. §. fin. ff. eo. Spec. in tit. de teste. §. circa in prin. ibi: 4. fallit. vbi dicit, quod si queritur, an matrimonium sit, vel non, sponsa forte dicente contractum, sponso negante, si ipse sit nobilior, vel honorabilior, pater & mater sponse non admittuntur ad testificandum: si vero pater, vel inferior, sic, in fauorem matrimonij. super eo. extr. de test. b. & c. super luteris: ext. de sponsalib. ita dicit Cæpolla in d. tract. in 3. priuil. nobilitatis. Maior fides præsumitur in nobili, propter eius nobilitatem, firmat gl. in c. si testes. §. testimonium. in ver. quis decurio. 4. §. 3. Bald. in l. te. in m. in 3. col. C. de testib. & ibi Bar. dicit, quod magis creditur duobus testibus nobilibus, quam pluribus plebeis seu rusticis. Sequitur dom. meus Ias. in l. maiorem. in prin. ff. de pallis. Et Alex. in conf. 28. col. 3. in 1. vol. repet. in conf. 31. in 2. vol. & istud conf. Alex. allegat Bonus in loco supra alleg. in 14. priuil. Sed non facit ad propositum, cū solam dicatur ibi per Alex. quod dictum notabilis viri inducit iustissimam credulitatem; quod procedit etiam in multis aliis, qui sunt notabiles, licet non sint notabiles: de quo dicto plene per dom. meum Ias. in leg. proferendum. §. fin. autem alterutra. in 4. col. C. de iud. in repet. l. admonendi. in 74. col. ff. de iuris. per Fel. in c. cum contingat. in 234. col. ext. de re iud. & in c. 4. in 7. col. ver. 1. doctrina. ext. de prescr. & per eundem dom. meum Ias. in l. de pupillo. §. si quis ipsi pratoris. ff. de nou. op. mun. Vnde statuit interdū dicto vnus nobilitatis. §. 2. c. fi. Luc. de Pen. in l. mulieres. in 9. priuilegio.

Hinc est; quod testes vilis conditionis, contra vere nobiles, seu in dignitate positos, non admittuntur ad testimonium, vt dicit Luc. de Pen. in d. l. mulieres. in 25. priuil. in l. 1. C. de reo postul. lib. 10.

TRigesima octaua consideratio. Nobilitati deferatur, quo ad honores, quo ad salutationem, & se-

dis inter iudices assignationem, text. est in l. si. §. sedendi. C. vbi senatores, vel clariss. & in leg. 2. §. si. C. de offic. diuer. iud. Facit quod not. gl. in cap. necesse. in verb. quantumcunque in q. 10. & in §. aliam vero. Inst. de bor. poss. in ver. altiori. Et istud est vnum ex privilegiis Boni, n. 12. in d. suo tract. & in 45. priuil. eiusdem. & sic de vno facit duo.

Hinc est, quod si quis alicui nobili tenetur reddere salutationem, debet accedere ad eum, text. est iuncta gl. in verb. estimandum, in leg. pen. §. si. ff. de cond. & dem. si. & istud est 25. privilegium Cæpolla in loco supra alleg. & Boni de Curt. 16.

Hinc est etiam; quod circa Respublicas maior eorum est auctoritas l. 2. in fi. C. de prædictis curial. Luc. de Pen. in d. mulieres. in 5. priuilegio.

Hinc est; quia etiam circa legationes est maior eorum auctoritas, & præferuntur. l. pen. ff. de leg. ad lion. Et istud posuit idem Luc. in d. mulieres, in 6. priuilegio. & in rub. C. de leg. ad lion. lib. 10. vbi ponit, quæ requiruntur in legato, seu ambasiatore.

Hic etiam est; quoniam ad eos mittitur tanquam ad egregias personas. ita tenet Lud. Ro. singulari suo 170. vbi non. quæro. vbi dicit ita fuisse determinatum per domin. de Rota Romæ, dum casus contigisset de facto, & intellige de nobili paupere, qui propter verecundiam non potest venire ad iudicium, vt videtur tenere glo. in c. si quis testum. & ita videtur tenere Cæpolla in d. tract. de imperatore milu. elig. in verb. nobilitatis. in 32. & 34. priuil. & Bonus de Curt. vbi supra in 17. priuilegio.

Istud tamen non placet do. meo Ias. in l. ad egregias. in 2. col. ff. de iuris. Quia istud privilegium non conceditur egregiæ personæ propter paupertatem, aut propter verecundiam. Imo propter excellentiam personarum, & earum dignitatem. Et mihi videtur verior ista opinio do. mei in magnatibus, & magnis nobilibus ad quos etiam solet mitti, quando maxime sunt in ciuitate: & ita practicatur apud nos. De paupere autem nobili, licet illa gl. sit in d. c. si quis testum. Tamen, nihil quo ad nos practicatur, quoniam coguntur venire ad iudicium, quicquid dicat Bonus in prædicto loco. in 18. priuilegio.

Hinc etiam est; quia ad Imperatoris, Principum, dominorum, & potentum latus nobiles stare debent, nõ autem plebeij, seu populares, l. omnium. circa princ. ibi; *inter tot nobiles. C. de testam.* & ibi Bald. in princ. qui dicit, quod vbi Princeps, & ibi stant nobiles; quem sequitur do. meus Ias. post Ange. in 1. notab. vbi etiam plus infert, quod præsentia Principis nobilitat hominem; ita quod eo, quod quis adest Principi, seu ipsi comitatur, præsumitur esse nobilis, l. 1. C. de præpos. labo. lib. 12. Et istud est tertium privilegium Cæpolla in d. tract. de imper. milu. elig. in ver. nobilitatis. vbi dicit, quod hac ratione, quia nullos nobiles iuxta se habebat, sed illos à sua Curia expulerat, expulsus fuit à regimine ciuitatis Veron. Et etiam istud privilegium ponit Bonus de Curt. in 21. priu. in loco supra alleg.

Hinc etiam est; quia nobiles debent mitti obuiam Principi, cum veste pulcherrima, & decora, & barbatosa, l. 2. R. g. 19. de quo Vincentius Segault. in suo opere in 4. c. regali. & istud privilegium ponit Cæpolla in d. tract. in 30. priu. nihil tamen allegat.

TRigesima nona consideratio. Nobilitati in beneficiis magis est prouidendum. vt not. Goffe. in summa in tit. de tempo. ordinar. §. sed circa h. spiritualitatem. in si. ibi in 2. casu. 8. d. c. non ver. item consid. Faciunt regulæ Cancellariæ Inno. VIII. in regulis, l. 51. & 52. & 53. regulis Cancellariæ Iulij II. in 2. & 3. part. Et ibi con-

mentator Hispa. qui multa accumulauit de huiusmodi priuilegio. Et ibi fit mentio de triplici genere nobilitatis; scilicet in secunda de illustribus, ut sunt nobiles de Ducum, Comitum, & Marchionum genere: & in terra de aliis magnis nobilibus, de quibus in dictis regulis Inno. & postmodum de inferioribus nobilibus ex inferiori nobilitate genere procreatus.

Et etiam, ut dicit idem commentator allegando quendam suum tractatum. Nobilitas generis est sex-tuplex: magna, ut Baronum; maior, ut Ducum, Comitum & Marchionum; maxima, ut Regum, & Imparua, ut nobilitas, magnatum, non habentium dignitatem Baronie, seu aliam superiorem, ut sunt isti nobiles apud nos, qui habent castra magna cum castellaniis aut preposituris, & simplicibus iurisdictionibus absque sigillo, & Balliactu. Minor, ut inferiorum à magnatibus, ut sunt apud nos plures nobiles, qui ex redditibus eorum simpliciter viuunt, cum statu forte duorum aut trium equorum. Minima, ut sunt plures, qui habent aliqua bona, ex quibus viuunt, & contentantur vno equo, & in suis domibus faciunt colere, & laborare suas terras, & sunt forte illi, de quibus supra dixi in 18. *confid. istum part.* Et tales latius distinguit dictus commentator in *d. locis*; quia etiam in beneficiis obtinendis habentur in *confid.*

Aduertatur tamen ad vnum; quod etiam in beneficialibus ratione nobilitatis spectat genus minorum (quia mulieres etiam dicuntur nobiles, ut supra in *fi. confid. 2. part.*) & ita fuit iudicatum per Rotam, ut ibi refert dictus commentator pro quo facit *ca. noui. de iud.* quod ibi notat Hostien. Io. And. & Panor. & facit gl. iuncto text. in *Aurb. de incestis nuptis. §. 1. in verb. generali. col. 3.* & ibi Ange. in aliis tamen secus. *l. 1. ff. ad municip. Dyn. in reg. genera. de reg. iur. in 6.* Et prædicta faciunt pro concordatis nostris in *tit. de elect. in ver. quinquennium vero. ibi: in quibus & c.* vbi loquitur de nobilibus ex utroque parente, qui priuilegiantur, & dispensantur de minori tempore studij ultra alios. Et de ista materia, quantopere nobilitas ex parte patris aut matris atredatur, ponit ample G Ben. in *sua repect. c. Rayn. extr. de testa. in primo ver. scilicet Rayn. in prin.* dicam latius alibi, & aliquid tetigi supra *ista in 2. confid.*

Hinc est; quia solius nobilitatis fauor, est sufficiens ad causandum dispensationem super pluralitate beneficiorum secundum Inno. in *c. dudum. ad fin. de cl. et. ibi: Item si Papa vbi sentit, quod sola nobilitas est sufficiens ad causandam dispensationem super pluralitate beneficiorum, etiam sine litteratura.* Facit text. & quod ibi notat in *c. multa. extra de preb.* Facit text. *in extra. uag. Io. II.* quæ incipit: *execrabilis. ibi: qui propter ipsorum sublimitatem, & generis claritudinem.* Et vidi aliquas dispensationes impugnari, & illas non habere effectum; eo, quod impetrauit dispensationem de quarto, asserens se nobilem ex utroque parente; & tamen non erat nobilis, nisi ex vno parente. Nam in hoc, ex quo asserit quis se nobilem ex utroque parente, cum non sit nisi ex vno, committit mendacium, ex quo catere debet impetratis, *l. si legibus. C. de prec. Impe. offe. canonizata 25. q. 1. c. & si legibus.* & tales etiam incidunt in falsum, & tanquam falsarij sunt puniendi, nisi vulgo reputentur nobiles. text. in *l. eos. §. qui se promittit. ff. de falsis.* vbi ille, qui se pro milite gessit, qui non erat, puniendus est tanquam falsarius, quem Bartol. not. contra illos, qui se doctores appellant, cum non sint, idem Bartol. in *l. reddatur. C. de profess. & medicis. lib. 10.* Petrus de Anch. in *cap. ad Apostolica. de priuileg. in 6.* Ioan. de Ana. in *rub. de magistris, in 6. colum. &*

in rub. de crimine falsi, in 6. col. Felin. in prom. decretalium. in 12. col. vers. tertia conclusio. cum aliis allegatis per Bonum de Curt. in *suo tract. nobilitatis, in 2. part. nu. 165.* Ex quo sequitur, quod vnde puniri debent, priuilegium consequi non possunt: dolus enim & delictum alicui patrocinari non debent, *cap. pen. extra de concessi. prebend.*

Vterius; quod in beneficialibus genus maternum consideretur, patet: quia, ut dicit Ioan. And. in *c. fir. de filiis presbyter.* non valeret dispensatio facta per Papam cum nato ex coniugato nobili, & soluta nobili, nisi de nobilitate materna fuerit facta mentio, ut plene per Felyn. in *c. postulasti. col. 4. extra de rescript.* Nam nobilitas aggrauat delictum.

Quadragesima consideratio. Nobili defertur in bonis; quia propter nobilitatem viti maior & latior dos est ab vxore constituenda: quoniam iuxta viti nobilitatem dos constitui debet, secundum gl. iuncto text. in *c. nullum. 30. quest. 5.* Facit text. in *l. quaro, & in l. cum potest. §. gen. & §. seq. ff. de iur. dos. & in l. si filia pater. ibi. ex dignitate. ff. de legat. 3.* faciunt, quæ dicit Dec. in *confil. suo 180. in 3. col. in prin.* quod est etiam limitandum, nisi mulier esset pulchra; quia propter pulchritudinem mulier facilius maritator, not. in *l. si voluntate. Cod. de dor. promis. dixi in commentariis nostris super consuet. Ducat. Burg. in rub. Des droits & appar. à gens mariez. & ample supra in 2. part. huius operis, in 22. consider. Illud priuilegium enarrat Bonus de Curt. vbi supra in 29. *prin.* & per Capol. vbi supra in 35. *prin.* in quibus locis prædicta allegant per limitationem præcedentem.*

Quadragesima prima consideratio. Licet alias pater plebeius, dotans filiam habentem bona materna, siue aduentitium peculium, si constituat filie sue maiorem dotem attenda conditione sua, quod tenetur, seu quod compelli possit iudicis officio dotare iuxta *l. liberos. ff. de ritu nupt. in l. obligamur. §. lege. ff. de act. & oblig. ut quia plebeius attenda sua qualitate, non debuisset eidem ultra florenos mille constituere, verum quia diues & opulentus, constituit sibi duo mille in dotem, non propterea poterit allegare, se illa mille excedentia conditionem sui status constituisse de bonis filie suæ maternæ, seu aduentitiis; quinimo totam dotem constitutam de matrimonio sua soluet, non imputando in illa bona materna text. est in *l. si ad si. ver. si vero.* Et ita intelligit ibi illud text. in *gl. in si idoneam. C. de dot. prom. ff.* Si tamen fuerit aliquis nobilis, & de nobili prosapia ortus, habes filiam bona materna tenentem seu aduentitium peculium, illamque dotando simpliciter constituat sibi mille scuta solis, dotem quippe nimis excessiuam attetis facultatibus ipsius patris; cum sit satis pauper, & tenuis in bonis; sed attetio statu suæ conditionis, nobilitatis, & familiaris competetem, & concedetem, poterit impurari sibi id, quod plus constituit attetis facultatibus iuxta quas dos est commensuranda iuribus hic in præcedenti priuilegio allegatis: videlicet in bonis ipsius filie minis, & tunc partem de bonis. text. est in *d. l. si. ver. vbi autem. C. de dot. prom. ff.* Et hoc operatur status & conditionabilitatis. Et rationem diuersitatis assignat. idem de Curt. in *d. loco. in 20. prin.* Quia secundo casu, pater dicitur fecisse conditionem filie meliorem, & utiliter gessisse negotium suum, attento nobilitatis statu ipsius primo casu, non ita dicit declarasse domin. Carolum Ruinum, *l. 1. ff. solut. matrim.* Et, ut dicit, facit in argum. text. in *leg. alimentorum. ff. vbi pup. educ. debeat. & text. in l. cum plures §. nimum, ibi: respectu estimationis pupilli. & §. seq. ibi: pro dignitate natalium. & in leg. iuror.**

secundum dignitatem. ff. de admin. tut.

Ego volui de verbo ad verbum hic inferere huiusmodi privilegium, ad demonstrandum, quod ille *exc. in l. si. n. uil. facit ad propositum*, quod in hoc plus privilegietur nobilitas in secundo casu, quam in primo, nec quod hoc faciat status nobilitatis in secundo casu, plusquam in primo; quod ita dici potest, quod in primo casu erat nobilis prout in secundo, ut clare videri potest, & sic probatur. Nam, ut dicit ibi textus etiam in primo casu liberalitas paterna dotem, vel ante nuptias donationem dare suggestit, decidendo primum casum dicit: Liberalitas itaque talis remaneat vera, & irretocabilis, ut puro nomine liberalitas, & debet tam suam sequatur fortunam, quæ quidem liberalitas conuenit nobilibus. *text. in hoc amplius. l. si. de ver. sig. ff. de l. si. C. de consuet. u. lib. 12.* Ludouicus Romanus *singulari suo 66 in cap. nobilitas*, ergo in utroque casu est nobilis, sed in vno considerata est inopia, & in alio abundantia bonorum; & hoc ne pater deueniat ad inopiam, quæ est sola consideratio secundi casus, & diuersificationis à patrimonio, & non nobilitas in secundo, vltra quam in primo casu. Et ita mihi videtur contra opinionem Caroli Raini, & prædicti Boni, ex quo non debebat tale quid poni pro privilegio nobilitatis, prout etiam posuit Cæpol.

Hinc etiam est; quod nobili ad præsertatem redacto, debet dari gratis soldata, ut tenet Bart. Cæpol. *in d. suo tract. de imp. mil. eligend. in ver. nobilitatis. in 31. priu.*

Quadragesima secunda consideratio. In constitutione dotis, aut donationis propter nuptias furiosorum, in quibus non solum curatores, sed etiam hi, qui sunt ex eo genere nobiliores, adhibendi sunt, ut est casus *in l. tam de n. uis. C. de ep. ad. ideo dicit ibi Alb. quod nobiliores de genere puella sunt vocandi, cum agitur de dote sibi restituenda. & idem Raph. Fal. in si. qui dicit idem in filiis maritandis, ut nobiliores ex genere debeant adhiberi, & istud est 11. privilegium in loco sepe alleg. positum, & 33 quod posuit Bonus de Curt. in suo tract. de nobilitate. vbi affert rationem; ex eo, quia multum præiudicatur pro nobilibus; quæ est in illo generalis ad plures casus.*

Quadragesima tertia consideratio. Nobiles nomina sua apponi solent facere in instrumentis, aut inscribi. *text. est in l. si pupillis. §. sed si per in expostam personam. ff. de auto. tuto. & probatur in leg. optimam. in ver. optimas. C. de contrab. & commut. stip. & istud est 13. privilegium Cæpol. in loco supra sepe alleg.*

Quadragesima quarta consideratio. Nobilitati dertur in priuilegiis condendi testamenta, ut est casus *in leg. omnium in vno. C. de testam. ibi: tot nobles.* Sed non video, quod in hoc nobilitas sit causa istius privilegij, sed præsentia Principis, ut dicit Cæpol. *in d. loco. in 14. priuilegij.* Et quomodo defertur nobilitati, habes per G. Bened. in sua reper. c. R. in ver. inortuo: itaque testatore. l. num. 221. extra de testam.

Quadragesima quinta consideratio. Nobilitas in hoc honoratur, quod si aliquis sit incola duarum ciuitatum, & ab utraque parte simul vocetur ad munera, nobiliori & maiori ciuitati est deferendum. *arg. in Auth. & hered. & Falc. §. si quis ausem. col. 1. in Auth. de defen. ciuit. §. interim. col. 3. & in leg. fin. ff. de fin. str. c. l. si quis. C. de natur. lib. & hoc not. gl. l. 1. C. de ma. patr. in gl. magna, circa finem, lib. 10. & istud est 18. privilegium Cæpol. in loco supra alleg.*

Hoc dubium pluries euenit apud nos tempore fe-

nagiorum; sed semper fuit decisum, quod tenetur ad fenagia illius loci, in quo faciebat residentiam tempore concessionis, non habendo respectum ad utilitatem loci.

Quadragesima sexta consideratio. Nobilium appellacione Comites, & Marchiones comprehenduntur. *c. grandi. ibi: nobilem virum Comitem Bononiensem. de suppl. negli. prelat. c. 6. & cap. constitu. 2. ibi: Sororis nobilis viri Marchionis Mest. ens. exc. de testi. quod secundum Domini. de sancto Genin. in d. cap. grandi. in princ. in 3. notab.* Facit ad privilegia, quæ Comitibus Palatinis conceduntur, ut possint legitime illegitimos, exceptis filiis nobilium; quia comprehenduntur filij Comitum, & Marchionum in illa exceptione, & istud est 40. privilegium Cæpol. in loco supra relato, & Boni de Curt. 23. vbi dicit, quod idem in Ducibus, excepto tamen vno casu, videlicet, vbi ageretur de derogatione aliquorum suorum iurium, ut puta, in derogatione iuris patronatus laicorum etiam nobilium, facta à sede Apostolica: quia in hac derogatione non comprehenderetur iura patronatus Regum, Ducum, Comitum, & Marchionum, ut dicit Fel. in suo tract. quando iura Apostolica præiudicent patronis. in 5. sol. ver. amplius allego.

Quadragesima septima consideratio. Nobiles laudantur ex magnanimitate, magnificentia, docilitate, industria, politia, & affabilitate, ut de his supra in 5. par. dictum est in multis consuetudine dicit Luc. de Pen. in l. si qui col. 2. C. de rusticana ad v. absq. de uic. lib. 11. Et ibi addit, quod etiam comiticia fugiunt. Et in multis aliis laudantur nobiles, si euitauerint iniustam rapinam, & iniustitiam in omnes seruauerint, ut ample Ind. Clert. in suo tract. de vera nobilitate. cap. 13. Ex religione in Deum & diuini cultus reuerentia. *cod. tract. c. 11.* Si consortia virorum proborum colant, & luxurias euitent, *cod. tract. ca. 27.* Ex abstinentia à deieratione Dei, & Sanctorum. *Clert. ibi. c. 15.* Si à ludis inhonestis se contineant. *ibid. c. 16.* Si talia euitauerint, que recenset ibi. *Clert. c. 17. & 19.* Sed cum videam hoc quasi impossibile apud nobiles, qui in huiusmodi irretiti, & assuefacti sunt, ut plurimum saltem tempore belli ingruentis, non aliter insisto, cum etiam esset ultra intentum, si vitia eorum explicare vellem.

Quadragesima octaua consideratio. Nobilitas in hoc honoratur, quod nobiles excusantur à muneribus tam realibus quam personalibus sordidis, & à talliis, & collectis primo de iure, ut tenet Guid. Papæ in decis. Delphin. 384. Et post eum Io. de Month. ciuis, & contemporaneus noster in suo promptuario iuris. in verbo, tribut. in gl. reddere. ad fin. ibi: quarta collecta, &c. Et pro ista par. allegant l. 3. §. 1. ff. de mu. c. hon. & l. à muneribus. ff. de vac. mun. sic inducendo illos text. quo ad milites, qui actu militant, & veterani, qui à militia missi sunt; & sic militare deserunt, excusantur à collecta; ergo & nobiles, cum nobiles vel militent, vel militare deserunt, vel saltem apti nati sunt militare.

Facit secundo, & fortius; quia propter nobilitatem solet quandoque à principe tribui immunitas etiam à tutela: ut est text. quem omnes singularizant, in leg. non tamen. §. 1. in princ. ibi: et propter incipiam nobilitatem. ff. de excu. tut. & ibi hoc not. Bald. & Nicol. de Neapoli dicentes, quod nobilitas tribuit immunitatem, siue est causa immunitatis concedendæ.

Item, nobiles excusantur apud nos à collectis ex privilegio Principis Nam Rex Carolus sextus, anno domin. 1408. ordinauit nobiles ad contributionem Galliarum, non teneri pro bonis, etiam ab ignobilibus.

quoquo modo acquisitis, quam diu illa in suis tenebunt manibus. Imo cenferi debent nobilia, & sic exempta, quouis modo eis obuenerint, & istam ordinationem refert & sequitur G. Bened. in sua rep. c. Rayn. in ver. & uxorem nomine Ad. lasiam. in 4. deci. in sim. illius, de testamen. & Aufretius in ut. de iuris. & est posita in ordine 12. apud eundem.

Idem etiam ex præscriptione, cum immunitas præscribi potest, ut tenet Iacobinus de S. Georg. in tracta. suo de homag. in ver. & promiserunt, col. pen. ad medium.

Item, ex consuetudine generali, ut dicit Iac. Rebuffus, in l. 1. C. de iudicio. lib. 10. & Io. de Monthelo. ubi supra. & Guid. Papæ in d. dec. innuens, quod ex consuetudine, in confessione statuum patriæ Delphinatus, quæ fit pro subsidiis indicendis, excipiuntur nobiles nobiliter uiuentes. Luc. de Pen. in l. agros limitaneos. C. de fundis limitrophis. lib. 11. & dixi in commento nostro super consuet. Duc. Burg. tit. de iustices. §. 4. in glo. sur ses hommes. var. ad Lu. de Pen. nu. 6. & per Bonum de Curt. Brixien. in suo tract. nobil. in 5. par. nu. 44. ubi dicit, quod ita seruari solet in sua patria Brixia: & ibi ample per eum discutitur in ver. 22. nu. 43. an nobiles excusentur à muneribus personalibus & realibus: ubi tenet, quod non excusentur de iure. Sed quia ex rationibus ante deductis, hodie in Franc. & apud nos aliter obseruatur; ideo eius fundamenta recitare esset supernacaneum & præter propositum, & intentum huiusce operis: Dixi tamen supra in 5. par. in 24. consid. incip. Principes ultra alios in multis. ver. 119. incip. Principes honorantur, & c. ibi. Sed, quia, ut dicit Spec. quod nobiles tenentur pro redemptione Regis captiui, pro magna necessitate eommuni, & euidenti periculo. & vide Iac. Rebuff. in loco ante alleg.

Quadragesimanona consideratio. Diuersi reperiuntur ritus & mores nobilium, secundum diuersas patrias & provincias: quoniam qualibet patria in rita uiuendi quo ad nobiles suo sensu abundat. Et ita inter nobiles habetur & consideratur laus nobilitatis diuersa (cum multiplex, & varia sit obseruatio illius) secundum diuersos vsus, & mores patriarum, ut scribit Pogius in tract. suo de nobilitate, & quantum inter se differant; ut etiam ex sequentibus patefcit.

Neapolitani vero, qui præ cæteris nobilitatem præ se ferre videntur, eam in desidia ac ignauia constituere videntur. Nulli etenim præterquam inertis, & inexpecto ocio intenti, sedendo, atque osecitando ex suis possessionibus vitam degunt. Nefas est (ut opinantur) nobili, rei rusticæ, aut suis rationibus cognoscendis operam dare. Sedentes in arciis, in hemicyclis, aut in equitando, præcis domibus orti, se nobiles profiterentur. Mercaturam turpissimam vilissimamque exhorrent, adeo fastu nobilitatis tumentes, ut quantumuis egeus atque inops citius fame interiret, quam filiam vel opulentissimo mercatori matrimonio collocaret; mauult furtis & latrocinio, quam honesto quæstui vacare.

Venetorum consuetudo huic absurditati, inertia, ineptitudini, & obseruationi contraria est: inter quos nobilitatis, veluti facti quædam ab reliquo populo discretæ: mercaturam omnia exercet: ea quoque, quæ equestri ordini insigniis potitur, neque mercaturam à nobilium exercitio existimant alienam. Omnes enim, qui Reipublicæ muneribus funguntur, quique (ut dicunt) ex ordine sunt senatorio, nascuntur atque appellantur nobiles. Adeoque hac vulgari aura in-

stantur nonnulli, ut, etiam si quis parente absurdo, stulto, insulso, inope, ipse quoque haud dissimilis patri fuerit: tamen si in popularem virum inciderit quauis doctum & sapientem, eum præ se contemnat tumore, seu rumore nobilitatis. Sed, ut ait Pogius, mallet Apuleij se esse asinum, quam ut talis esset, aut ortus ex eo; cui minimus, quam asello sensus aut prudentia inest.

Romani; qui appellantur nobiles, mercaturam, ut rem vilem atque abiectam contemnunt, cultui agrorum, & rei rusticæ vacare, gregis atque armentorum curam gerere, re pecuaria opes quærere, quæstum honestum, & viro nobili dignum putant. Idque eis, qui possunt agere, etiam si recenti sint familia, hoc lucri genere patet aditus ad nobilitatem. Est apud eos (ut ait Pogius) honesta licet rusticana nobilitas, longe distans à Neapolitana.

Sed secundum eum rectius de nobilitate sentire videtur, dum ait. Habentur enim & apud omnes dicuntur, & esse nobiles affirmantur orti, seu originem trahentes ab antiqua familia & stirpe, quorum maiores opulenti facti honore, officis aut dignitate ciuitatis in Reipub. administratione versati sint: quorum pars se ad mercaturam confert, pars titulo nobiliam gaudens, nulli exercitio dedita, & venatu & aucupio oblectatur.

Ianensis ibidem, quod Venetis vsuuenit, navigationi deducatur omnes, præsertim maritimæ, nobiles atque ignobiles, qui nulla alia re nisi origine distinguuntur.

Sunt ex his quidam in castellis montanis dispersi Caci mores, itineribus infesti, qui nobiles habentur Lombardi.

Et idem tractus, seu distractus omnis Venetorum, qui dicuntur nobiles, viuunt ex prædiorum fructu, & paterna hæreditate, nullo præterquam venandi aucupandique studio ducti: his sola origo, & negotiorum vacatio nobilitatem largitur.

Germani, atque Alemanii, quibus census patrimonij ad victum appetit, & his, qui procul urbibus, aut qui castellis, & oppidulis dominantur, quorum magna pars latrocinio dedicatur, nobiles censentur: quibus humanius ingenium natura dedit, hærent Principibus, quorum in aula assuescunt cultiori vitæ; rudes tamen, & moribus asperi.

Galliæ omnis vna est nobilium norma. Nam rura & prædia sua (dicam potius castra) incolentes vrbes fugiunt, id quibus habitare nobilem turpe ducitur: qui in illis degunt, ignobiles habentur à nobilibus. Mercatores aspernantur, ut vile atque abiectum hominum genus. Prædiis suis (hoc est, censibus, reditibus, seu prouentibus) contentum ac prodigum esse (ut eis à natura inest) neque futura quicquam pensi habere: signum nobilitatis volunt. Ea quotidie augentur, vel pecunia, vel famulatu. Nam mercatorum, aut quorumuis opificum filij, qui dititiis præstant (quos burgentes vocamus honestiori vocabulo) aut empto prædio (hoc est seignoria) rus se conferunt, vrbe relicta, atque eius fructu contenti, seminobiles, seu nobilitati euadunt, suisque posteris nobilitatem præbent. Aut famulantes Principibus aliquo prædio collato pro nobilibus honorantur. Ita plus illis rura, & nemus conferunt, quam vrbes, atque ocij aut negotij ratio ad consequendam nobilitatem. Salua pace Pogij: quia non bene intellexit nobilitatem Gallorum; quippe illi apud nos habentur nobiles, & tales reputantur, qui origine antiqua, & immemoriali sunt nobiles, aut eorum prædecesores ex priuilegio Principis, & tales,

vt communiter morantur in ture, vt habent sua castra, hoc est, casus altas, amplas, sumptuosas, & luxuriosas, fortes, & munitas muris & vallis, atque etiam sua dominia habent, quibus victum percipiunt, cum censibus super rusticis sibi assignatis: super quibus habent iurisdictionem, & venationibus & aucupis continue aucupantur. Qui vero etiam nobiles forer, in villis, seu vicis ruralibus (vbi sunt aedificia sine muris vel vallo) habitent, à nobilibus reprobantur, & dedignantur. Et de ritibus Gallorum nobiliū tam dixi supra in 18. *confid. ver. apud nos Gallos.* Et quod nobiles Galli sint optimi venatores, multūque eis venatio conueniat, satis scribit G. Bene. in *suo repet. R. v. in ver. & uxorem nomine Adelsiam, in materia successio- nis ab i. test. 885.* Vbi inquit: Est enim Gallicæ nobilitatis vana consuetudo, ad feras venatu deprehendendas se conuertere. *in v. undam 34. dist. 1. vbi dicitur, quod Germani & Galli sunt venationi naturaliter dediti, quibus multum confert, quod canes, qui leporati vocantur, lenes & agiles habent, de quibus insigniter meminit Ouidius lib. 1. Metam.*

Ipsæ amor, dimisso (hoc est, veloci) sequitur vestigia passu.

Vt canis in vacuo leporem cum Gallicis arua vidit, hic prædam pedibus petiit ille saluum.

Præterea dulcis, & naturalis venatio, potius fit causa spatij & exercitij, quam commodi aut lucri, quia non tam gaudent nobiles de magna præda, quam de volatu, & cursu, quæ animos recreant, præsertim Gallorum.

Hos Britanni sequuntur, Angli hodie vocati, qui nobiles in ciuitatibus morari, ignominia loco putant rura syluis ac pascuis seclusa inhabitant, nobiliorem ex censu iudicant, rem rusticam curant vendentes lanam, & armentorum fœtus: neque turpe existimant admiscere quæstui rusticano, & vt refert Poggius: vidit hominem relicta mercandi cura, cum prædia preciosiora emisset, atque in ea cum familia, vrbe relicta, se contulisset, authorem nobilitatis illis extulisse, & ipsum non reiectum à nobilibus cœtu. Multos huiusmodi hodie videmus in Gallia, qui à plebeis orti, cum eorum prædecessores, vrbe posthabita, possessiones iurisdictionales sibi compararint, ex quibus vitam degunt, se nobilium consortio immiscere, & pro nobilibus reputari volunt, quod absurdum sit apud nos, sicut & in Anglia. Multos etiam, ait Poggius, in Anglia ignobilis generis, aliquod præstans in bello facinus, acceptis à Principe donis, nobilitauit.

Hispania duplici nobilitate vititur. Nam, & qui in suis ciuitatibus antiquo genere orti, cæteris præstant, diuitiis præditi, & qui in campis commorantes nutriuntur ex prædiorum censu: cum ornatiore quadam viuendi ritu, quæ cæteris præstant, nobilium nomen tenent. Inter omnes illos Equester ordo primum nobilitatis locum habet.

Apud Græcos quicumque ad Imp. aulâ vocati, seruitio eius insistant, quantumuis abiecti generis, ob Princ. consuetudinem ac famulatum, nobilitatis titulo potiuntur, appellanturque deinceps nobiles, & de ista nobilitate dixi supra in ista part. in 19. *confid.*

Hodie vero, apud Principes ist mos inoleuit nobilitati, vt quilibet Princeps priuilegio, & literis faciat nobiles, nulla habita virtutis ratione. Itaque (quod rite dignum est secundum Poggius) (vsu & obsequio scriptura, & cera, nobilitatem adipiscuntur: & de hac dixi supra in 17. *confid.* huius part.)

Barbaris quoque gentibus diuersi sunt nobilium mores.

Ægyptiis ac Syris nulla habetur nobilitas, nisi eorum, qui militiæ deduntur, qui soli excellunt ac dominantur, reliquis seruorum loco habitis. At illos omnes constat esse emptitios seruos, qui postmodū præfecturas equitum prouinciarumque sortiti, vsq; adeo fortunæ beneficio efferuntur, vt ex eis potentior regnum occupet viribus armorum fretus.

Teucros insuper, & superiores Sarmatas arma nobilitant. Nam, qui ordines ducunt, ditati prædiis, nobiles dicuntur, & ipsi quoque, ex seruitio maiori ex parte ad militiam asciti; pueri enim empti pretio militiam condiscunt, in qua excellere parit nobilitatem; & de ista nobilitate, quæ causatur ex militia, habetur supra ista parte in 25. *confid.*

Sed, quæ istarum sit certa, & vera nobilitas, disputat Poggius, in *opere de nobilitate.* & tandem concludit, quod sola animi nobilitas, & quæ virtute præcedit, sit vera nobilitas, & excellentior aliis, de quibus distulse ista parte dixi, præcipue in 5. *confid.* ideo non repero.

Quinquagesima consideratio Ex omnibus superioribus deductis bene pensatis inferitur illud vulgatum, (quod solent nobiles quandoque dicere) *le plus gen-til-homme comme le Roy*: & quod inferior nobilis dicitur *superiore le plus gentil-homme comme vous*: non esse verum; imo falsum, & per hoc fit iniuria superiori: Cum, vt hic ante scriptum est in 13. *confid.* etiam Rex Dux, Marchio, & Comes dicantur nobiles, & sint in alia dignitate, quam inferiores, & Rex sit in maiori dignitate quam Dux, & Dux quam Comes, & sic de singulis: cum dignitas, & nobilitas idem sint, vt dixi ante in 1. parte, in 66. *confid.* Sicut ergo dignitas capit augmentum, vel diminutionem secundum qualitatem eidem adiectam; Ita & nobilitas secundam dignitatem ei adiectam. Quia nobilitas non potest esse sine aliqua specie dignitatis, vt hic ante dixi in 7. *confid.* quod nobilitas dicitur eo, quod fecernitur & differtur à plebe, siue plebeis, qui sunt sine aliqua dignitate. Ideo concluditur; Omnes nobiles habentes annexam dignitatem Principatus, præsumuntur omnibus inferioribus. Et tales dici possunt esse in primo gradu mæ nobilitatis: Quoniam sicut iurisdictionis diuiditur in tres, in meram, mixtam, & infimam. Et mera iurisdictionis sunt sex gradus, vt dicit Bar. in *l. imperium. ff. de iurisd. om. iud.* aut tres, secundum Bal. aut quatuor, vt voluit do. meus Ias. in *d. l. imperium.* De quibus per Parpuat. ibi: 226 qui sequitur diuisionem Bart. Sed quia de his supra dixi in 5. parte non repero; cum in hac parte etiam discutatur de alia nobilitate, quæ non est in mero gradu, sed in mixto, scilicet post Principes. Et licet de hoc gradu mixto Imperij, & sic mixtæ nobilitatis possent fieri sex species; secundum quod Bart. facit sex gradus; tamen do. meus Ias. facit tantum tres; & sunt in maximi, medij, & minimi; & hic erit idem in nobilibus, quia erunt maximi, vt Barones: medij, vt castellani; & alij minimi, vt minimi, valuasores, seu alij domini habentes tantum omnimodam iurisdictionem, & nullos valallos sub se habentes. Et sic ex pluribus cognoscitur maioritas in istis ex antiquitate originis, ex maiortate præminentia, & iurisdictionis, & ex maiori reputatione, & quis ex his potest dici maior, & maiorem habere nobilitatem. In infimis; qui sunt tertij gradus, etiam sunt tres species, vt dicit dom. meus Ias. in *d. l. imperium. in pen. colum.* Et sunt isti parui nobiles, qui habent aliquam paruam iurisdictionem, & qui non possunt mulctare delinquentes, nisi vsque ad 60. solidos, alij vsque ad septem solidos tantum, quæ dicitur iurisdictionis seu iustitia sub

folato, hoc est, sub laicte. Alij, qui habent aliquod dominium nobile, & francum, non subiectum alicui, sine aliqua tamen iurisdictione. Et isti etiam dicunt se nobiles, sed in infimo genere nobilitatis, & in minimo gradu. Et ex his potest considerari, in vnaquaq; persona secundum eius qualitatem, cuius gradus sit nobilis, & an sit verum dicere, quod existens in ultimo gradu infimæ nobilitatis, possit dicere existenti in primo genere, & gradu nobilitatis, quod est ita nobilis, sicut & ille: quoniam ex prædictis constat quod non: & sic, quod sit iniuria superiori, qui potest ornare suam nobilitatem ex multis qualitatibus prædictis, ex quibus diuersificabitur ab alia. Ideo erit ve-

rum dicere, quod vnus est magis nobilis, quam alius. Vide hic ante in vigesima septima consid. Et tali, si dicatur per inferiorem, quod sit ita nobilis, sit iniuria, vt dixi. Sicut si fieret de armis, ita quod vsurpans arma nobiliora alterius, infert ei iniuriam, vt supra in 1. part. in 15. 20. 22. 23. & plerisque conclusionibus, 38. consid. Sic hoc casu, si inferior, & minus nobilis vsurpet nobilitatem maioris & superioris, & suam inferiorem adæquare voluerit maiori, & istud facile cognosci potest ex multis, quæ elici possunt ex ante dictis in hac parte, quæ si contingant in facto, considera qualitates partium, & leias diuersificare secundum maius & minus, & secundum maius dignum, & minus dignum.

Octaua partis Catalogi Glorie Mundi finis.

NONA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

Laudes & honores Militum declarat.

Quadraginta & octo Considerationes habet.

VM militiæ summa laus sit, vt habetur *1. in summa. in initio, & in fin. 23. q. 1.* & Seneca in *Hercule furente Tragedia 1.* Omnis (inquit) in ferro est salus. Ideo dicitur bellum omni iure diuino, naturali & gentium pro tuitione rerum suarum permissum esse, secundum Pau. de Cast. *consid. suo 33.* & dicit tex. in *cap. militare 33. quest. 1.* quod militare non est delictum. Quoniam plures fuerunt milites à Deo approbati, vt de David, de quo dicit Deus: Inueni hominem secundum cor meum. & de pluribus alijs, de quibus habetur *Reg. 1. 2. 3. & 4. & Machab. 1. & 2.* dicam infra in 3. & 12. *consid.*

ERit ex eo prima consideratio. Quia hic ponitur ordo militum ante ordinem literatorum, propter quod quæri posset, quis præcedere debeat, an Doctor, an miles?

Et imprimis reperio inter alios dom. Signorolum de Homodeis legum Doctorem, qui hanc questionem disputauit anno Dom. 1340. & quæsiuit; An doctor insignis honoris, & præcellentiæ militem præcedere debeat, vel econuerso. Et post eum Ludo. Bolognini, qui in huiusmodi disputatione introduxit nouum duellum inter illustrem ac excellentissimum in toto terrarum orbe Iuriconsult. dom. Franciscum de Acolitico dictum de Aretio, pro parte Doctorum tuenda loquentem. Et inuictissimum, ac iustissimum Principem armorumque Ducem & totius Italici benemeritum do. Federicum Vibinum pro parte militari defendenda loquentem. Et ultimo loco pro omnium concordia introduxit do. Alex. Tartagnium Imol. cuius sententiæ omnes acquiescisse attestatur. Cuius etiam sententiæ acquiescendo, dico prout Alexand. omisso tamen primo loco sedendi inter milites & doctores,

quem credo dandum esse militibus, quicquid dicant omnes doctores, vt satis probaui in 8. *consid. 7. part. huius operis.*

Facit pro hoc vna ratio vrgens inter alias, quod in omnibus fere locis iuris ciuilibus, vbi sit mentio de armis & legibus semper præferuntur arma, non solum in legibus Imper. vt in *l. 1. in pr. C. de Iustin. l. compo. & in l. 1. C. de ver. su. enuc. & l. 1. in pr. C. de pro. Inst. in pr.* verum etiam in legibus Iureconf. *l. his honorib. ff. de vacat. muner.* vt supra dixi in 8. *consid. 7. part.* etiam iure diuino, vbi sit mentio de officiarijs militaribus, & iustitiæ præponuntur militares in ordine literæ seu scripturæ: qui quidem ordo seruandus est. *l. qui soluendo. ff. de hered. inst. & dixi supra in 4. part. in 73. consid.* vbi ample. In alijs autem locis præter illum primum insequendo doctrinam Alex. in *l. centurio. ff. de vulg. & pup. subst.* dico in hunc, qui sequitur, modum.

Post prædictum primum locum, quæ dimitto suo loco, vt supra dictum est in actibus doctoreis, sine dubio doctor præfertur militi. *l. nemo clericus. vel militaris. C. de summa Trin.* Et econtra in actibus militaribus milites Doctoribus præferuntur. *l. ciuilib. C. de off. vic.* sed in actibus promiscuis, seu naturalibus primo præferuntur Dd. existentes ad latus Principis: & hi habent primum locum post supremum, quem omitto. Secundum vero locum tenent milites, qui militant ad latus Principis, vel qui sunt Equites Romani; Tertium vero locum habent Dd. excellentes, qui non sunt ad latus Principis. Quartum vero locum habent simplices milites. Quintum vero, & vltimum locum tenent doctorelli: & ita dicit se alias tenuisse in lectura in *l. centurio. in 2. col. ff. de vulg. & pup. subst. in verb. puto, quod in actibus militaribus.* Et quicquid dicant & dom. Alexand. & alij, ego sum huius opinionis, quod semper in actibus doctoreis præferuntur Doctores. In actibus militaribus mili-

militēs, sed in actu indifferenti, data paritate militum & doctōrum, videlicet, in Magistro militum primo qui dicitur apud nos Conneftabilis: & in praefecto praetore, seu quaestore qui etiam vulgo Cancellarius nuncupatur, quod semper miles praetetur doctōri, & sic de singulis de gradu in gradu; quia in ordine literarū praepōnuntur arma legibus, ex rationibus superius per me deductis, *n. d. 7. par. 11. 8. consid.* Ideo etiam tractando primo incipiam à militibus.

Secunda consideratio. Plura militum genera reperitur quo ad nos. Quidam enim sunt milites militiae Ecclesiasticae, qui etiam licet sequantur arma, tamen sunt milites Ecclesiae, seu militiae Ecclesiasticae, qui dicuntur Hierosolymitani, & participant de utraque: tamen quia plus attingunt dignitatem Ecclesiasticam, quam temporalem, ideo eos praepōnendos celsi ceteris militibus: quemadmodum Ecclesia seu spiritualitas temporalitati praefertur, cum à digniori fiat denominatio. dixi supra *in 4. parti.*

Alij sunt milites ordinis seu torquati apud nos, qui sunt milites existentes ad latus Principis: qui proprie & maxime habent vilius ordinis quandam dignitatem, seu praerogatiuam particularem vitra militiam simplicem de per se.

Alij sunt milites armatae militiae simpliciter, & de per se, de quibus principiter intendimus hic tractare, & de eorum laude, gloria, praereminentia & dignitate.

Tertia consideratio. Inter omnia exercitia mortaliū nihil excellentius, nihil praecelarius armata militia. Ea enim exercitatio utilitate, & honore caetera praestat. Per militiam enim armorum exercitium, Reip. quies, atque salus quaeritur & conseruatur, & ab omni hostili vastitate liberatur. Cuius exercitij laudes & utilitatem ipsa humana indigentia demonstrat & extollit. Vt enim antiqui voluerunt, militia recte manibus comparatur, quae naturae imperio paratae sunt ad corpus iuuandum. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institutae ad repellendum nocua, ad percutienda infestantia, ad attrahenda necessaria, & ad conseruanda alia membra corporum, illaque augenda: sic milites ad ista conficienda in Reipub. pernecessarij sunt. Quid enim profuit disciplina militaris Imperio Romano, ponit Valerius *in suo l. 2. in 11. de disciplina militari.* Et merito dicitur, quod summa militiae laus sit, vt habetur *in c. summa. 33. q. 1. in prin. & in fi.* Et Seneca *in Hercule furiente, Tragedia 1.* Omnis, inquit, in ferro est salus. Et ideo dicitur, quod bellum omni iure pro defensione rerum suarum permissum est, vt ample scribit Ioan. de Terrarub. *in opere de vincta Ecclesiae, art. 10. tertij tractatus, in gl. in ver. suffocant.*

Imo & nos de Regno Franciae dicere possumus illud, quod scriptum est *in l. 1. c. de Iustitia. C. complendo*: quod dicebat Iustinianus, summa Reipublicae Francorum tuitio, de stipe duarum rerum armorum atque legum veniens, vique suam exinde muniens. Felix Regum nostrorum Christianissimum genus omnibus anteponi nationibus, omnibus gentibus dominari, tam praeteritis effecit temporibus, quam Deo propitio in aeternum efficiet, vt de his infra diceretur, & primo de militia.

Inducta est enim pro pace tuenda. *l. mulierem. ff. de accus.* Hinc Plato de Republica; cum caeteros status in ciuitate instituisset, vnum necessarium genus hominum longe caeteris anteposuit, qui arma tenerent, ciuesque alios ab hostibus defenderent. Quibus iurifica

privilegia tribuit: honoreque & dignitate caeteros voluit antecellere, quodque si minime honorentur, pauci fortes reperirentur, iuxta Arist. sententiam. Apud illos inueniuntur fortes milites & tyrones, apud quod nos fortissimi quique honorantur, & secundum Ciceronem iacent semper & parum vigent, qui apud quosdam non decorantur. Ea ergo Respublica tyrannidem sapit, quae fortes, aut sapientes minime honorat. Quis enim clarissimos milites cunctis non antepōnit, quorum pietas in patriam studiosa est, & mors pro illius salute semper offertur? Hinc Bruti, Publicolae, Camilli, Scipiones celebrantur. Si enim milites in Republica decissent, virgines passim raperentur, matres familiae ad libidinem traherentur, sacra simul & profana polluerentur, tandemque cuncta caedibus & incendiis misera quadam conditione miscerentur. Et tandem quicquid praesens hominibus liberet, id innoxios atque innocentes pati oporteret. Et ideo Hippodamus scripsit tres partes esse necessarias in ciuitate: primam quidem agriculturalum, de quibus infra dicturus sum *in 11. par. secundam arti ficum: tertiam propulsatorum belli & arma tenentium.*

Quod videntes nostri Hedui, & huius nostrae ciuitatis incolae post habitas literas Regias in forma edicti generalis defugando, deiciendo, & inuadendo quosdam tribaldos dictos *auanturiers*, qui se absque licentia Principis insurrexerant, omnia deuastando, & quaedam societates inerant, qui infinita & innumerabilia nefanda & reatu horribilia in populum committebant: vt oppressionibus & denationibus illorum resisteretur. Secundum mandatum & edictum Dom. Regis nostri, in eorū ciuitate hoc anno Domini 1523. statum militiam ordinauerunt decernendo capitaneos, decennarios & centenarios. Ita quod per huiusmodi ordinationem militiam, populum & vicinos ex mandato Regis ab huiusmodi sceleratissimis viris liberarunt, quod nec auli fuere attentare aliae quocumque ciuitates Regni, nisi post infinitas mirabiles executiones factas per nostros ciues Heduen. in huiusmodi facinorosos homines, quos ita castigauit & dirupit haec nostra ciuitas, quod quoscumque potuit, interfecit, & laqueo suspendi fecit; quod fuit gratissimum Regi & toti Reipublicae plusquam fructuosum & necessarium, alias totam Galliam depradati fuissent, non habendo respectum ad nobiles, quos spernabant, virgines, quas violabant, & matronas, quas adulterabant, omneque alios, quos cruciabant, & bona eorum depradabantur.

Sed redeundo, vnde digressi fueramus: has vitae militaris utilitates Arist. conspiciens, *in 7. Polit.* ait, quod merito bellicis artibus vacantes proprie sunt partes ciuitatis, & eos veros ciues appellat: suadet enim, quod praedicti bellici homines, item consiliarij, iudicati, ac etiam sacerdotes sunt vere partes ciuitatis. Mercatores vero in quantum tales & agricolae, ac artifices mechanici & mercenarij (quantumcunque sunt diuites licet necessarij sint in ciuitate) non tamē sunt vere partes, nec ciues. Illius rationem ibi assignat, quam etiam posuit Zoder. Zamor. *in suo speculo humanae vitae. l. 1. c. 9.* vbi per eum vide de laude militaris exercitij.

Et haec exercitatio militaris fuit primo inuenta à Publico Atrilio, vt refert Valerius *l. 2. de instit.* Et ibi dicitur, quod Neuius centurio inuenit vsum velutum, id est, *des archiers.* Virgilius Polydorus *lib. 3. de inuentoriorum rerum. cap. 10.* dicit, quod primo fuit inuenta à Tubalcaym: & ibi postmodum ponit de plurib. alijs, qui inueniunt artem militarem: Dicit tamen in principibus, quod tanto literis praerenda vide-

tur, quanto facta dictis præstant.

Quarta consideratio. Ordo militum Hierosolymitanorum qui dicuntur milites Rhodij seu Rhodientes: eo, quia principalior locus eorum religionis constitutus in insula Rhodi. Cuius nonnunquam etiam habitatores & incolæ dicti sunt Colossenses tempore Pauli, ad quos scripsit Episto & à nomine vr̄bis, quæ dicta est Rhodos, insula nomen accepit. Quorum ordo est S. Iohannis Hierosolymitani, & incepit anno 1120 ab incarnatione, prout refert Vincentius *l. 27*. Hi degunt sub regula B. Augustini, habentes habitum nigrum modo laicali, sed cum cruce alba in pectore, & deputati sunt ad pugnandum corporaliter contra infideles. & de his vide supra in *5. par. in 64. consid.* Et licet firmissimum Christianæ religionis esset propugnaculum, per maledictum Turcam expulsifuerunt, & quasi profugi non habent certum locum religionis; sperandum tamē (Deo auspice) seditionibus Principum semotis, ipsam recuperari, ac ipsum Turcam affligi posse.

Prædicti ergo milites subsūt magno Magistro Rhod. quod nomen est impositum instar illius, qui habet regimen & administrationem plurimorum militum, de quo est rubr. *C. de officio Magistri militum*. Et ut denotetur eius autoritas, additum est istud adiectiuū, *Magnus*, ad denotandum maioritatem & superioritatem ultra illam, quam habet Magister militum, qui dicitur illustris, ut habetur prædicto tit. in *1. vlt. in subscriptione*, cum dicitur; *Imperator Iustinianus Zets, viro illustri Magistro militum*. Et Magister dicitur, quia maior est in statione, *heron. Græce, statio Latine dicitur*, secundam Papiam, vnde & Magister militum dicitur Princeps militum. *2. Reg. 10.* habetur per Hostiens. in *summa de Magistris. §. 1.* & Ioan. And. in *cle. de Magistris*, qui dicit, quod nemini debet huiusmodi nominatio esse molesta; cum Christus sic à discipulis vocaretur, *Ioan. 3.* quod etiam ipse acceptauit, *Ioan. 12.* Vos vocatis me Magistrum, &c. sum etenim. Et est proprie is, cui totius rei gubernatio est commissa. *l. 1. §. 1. ff. de exercit. alio.* & facit *litem. Magistri. ff. de pact. & l. a. flor. ff. rem ratam h. b.* vel dicuntur Magistri à monēdo. Nam quibus præcipua rerum omnium cura incumbit, & qui magis, quam cæteri, diligentiam & sollicitudinem habent in rebus, quibus præsuat, debent hi Magistri appellari: quinetiam ipsi Magistratus per derivationem à Magistris cognominantur. *l. quibus. ff. de verborum significatione*. Idcirco & indices & Magistri eodem ordine præcepti ponuntur, *Deuteron. 16.* Iudices Magistros constitues in omnibus portis tuis: ut iudicent populum iusto Dei iudicio. Imo Magistri sunt maiores: eo, quia dictio, *magis*, est augmentatiua. Dom. meus Ias. in *l. 2. in §. 5. de success. edict.* Et etiam quandoque dicitur Comes. *l. 3. C. de cursu publ. l. 12.* Vide ad prædicta Luc. de Penn. in *l. bi qui. Cod. de cast. l. 12.* vbi ponit de off. Magistri. dixi supra in *6. par. in 7. consid.*

Et quoniam, ut hic supra dixi, iste magnus Magister & milites Rhodij non amplius habent insulam, nec vr̄bem Rhodientem; habet tamen in Gallia & multis Christianitatis partibus pulchra templa & oratoria, quæ multa sunt & opulenta. Sed quia pauci eorum sunt clerici, licet sint religiosi, ut dictum est supra, & gaudeant priuilegio personali & reali clericorum; ideo communiter dieunt horas suas, seu officium ex oratione dominicali, id est, *Pater noster*.

Bernardus autem in suis sermonibus talem religionem militum commendans, docet, quales mores

habere, & à quibus abstinere debeant. Sic enim dicit ad milites templi scribens: Nouum militiæ genus ortum nuper auditur in terris, & inexpertum omnibus seculis; per quos gemino pariter conflictu atque infatigabiliter decertatur, tum aduersus carnem & sanguinem, tum contra spiritualia nequitiae in cœlestibus. Quid autem viuens vel moriens timeat, cui viuere Christus est, & mori lucrum? Gaude fortis athleta si viciis & vincis in Domino; sed magis exulta & gloriare, si moreris & iungeris Domino, si beati, qui in Domino moriuntur; multo magis qui pro Domino moriuntur. O vita secura, vbi pura conscientia. O vere sancta & tuta militia, atque ab illo duplici periculo præsertim libera, quo id hominum genus solent frequenter in militia seculi periclitari, ut Christus non est causa militandi. Quoties namque congregeris, qui militas militia seculi, timendum omnino ne aut occidas hostem quidem in corpore, te autem in anima: aut tu forte occidaris ab illo in corpore simul & anima. Ex cordis namque affectu, non belli euentu pensatur, vel periculum, vel victoria Christiani. Viuunt enim hi milites in communi sub vnus obedientia absque vxoribus & liberis, & absque omni proprio. Nullo autem tempore, aut ociose sedent, aut curiose alicubi vagantur: sed semper dum non procedunt, ne gratis panem comedant, armorum seu vestimentorum, vel scissa refasciunt, vel vetusta reliciunt, vel inordinata componunt, & quæcunque postremo facienda, Magistri eorum voluntas & communis indicit necessitas. Persona inter eos minime accipitur, meliori, non nobiliori defertur: verbum insolens, opus inutile, risus immoderatus, murmur vel tenue siue susurrus, nequaquam deprehenditur, inemendatus relinquitur. Scacos & aleas detestantur, abhorrent à venatione, nec ludicra illa auium rapina, ut assolet; delectantur. Mimos & magos & fabricatores scurrilesque cantilenas, atque ludorum spectacula, tanquam vanitates & infanias falsas respuunt & abominantur, capillos tondent scientes iuxta Apostolum ignominiam esse viro, si comam nutriat: nunquam compti, raro lori, magis autem neglecto crine hispidi, puluere fœdi, lorica & caumate tuelci Porro imminēte bello intus fides, fortis ferro, non auto se muniunt, quatenus armati & non ornati hostibus metum incutant, non auariciam prouocent, equos habere cupiunt fortes & veloces, non tamen coloratos & phaleratos, pugnam quippe, non pompam, victoriam, sed non vanam gloriam cogitantes, & studentes magis esse formidini, quam admirationi. At vbi ventum fuerit ad certamen, pristina leuitate deposita, (tanquam sibi dicerent: *Naque qui oderant te domine, oderam, &c.*) in aduersarios irruunt velut oues eorum reputantes; quia non de suis viribus præsumere norunt, sed de virtute Do. Sabaorth victoriam sperare, cui facile esse confidunt, iuxta Maccab. sententiam, concludere multos in manus paucorum. Quia non in multitudine exercitus victoria belli, sed de Cœlo fiducia est. Ita miro & singulari quodammodo cernuntur, & agnis initiotes, & leonibus ferocios. Quibus nec deest monachi mantuerudo, nec militis fortitudo: de qua re quid dicendum est, nisi quia à domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris: Tales enim elegit sibi Deus & collegit à finibus terræ ministros ex fortissimis Israel, qui viris lectulum Salomo. id est, sepulchrum, vigilanter fideliterque custodiant, omnes tenentes gladios in manibus & ad bella doctissimi. Hæc Bernard. vbi supra relatus per Anton. Flor. in *2. par. isto. tit. 15. cap. 20.* vbi etiam inuehitur contra prædictos milites in pompis eorum

eorum & cupiditatibus, dicens, *Quis hic, o milites, tam stupendus error & furor tantum sumptibus & laboribus militare: stipendiis vero nullis nisi aut mortis, aut criminis? Operitis equos sericis, & pendulos nescio quos panniculos loriceis superinduitis: depingitis hastas, clypeos & sellas, frenas & calcaria auro & argento circumornatis, & cum tanta pompa pudendo furore, & impudenti stupore ad mortem properatis: militaria sunt hæc insignia, an potius muliebria ornamenta? Nunquid forte hosti mucro reueretur aurum, gemmis parcat, sericis penetrare non poterit? denique ipsi sapius certiusque experimini, tria esse præcipue necessaria præstanti: Vt scilicet strenuus, industriusque & circumspectus sit miles ad se seruandum, & expeditus ad discurrendum, & promptus ad ferendum. Vos per contrarium in oculorum grauamen ritu fœmine comam nutritis, longis ac profusis camisis propria vobis vestimenta obuoluitis, delicatas ac reueras manus amplis & circumstantibus manicis sepeletis. nec aliud inter vos bella mouet, litæque suscitât, nisi aut irrationabilis iracundiæ moris, aut inanis gloriæ appetitus, aut terrena qualiscunque possessionis cupiditas. Talibus certe ex causis, neque occidere, neque occumbere tutum est. At vero milites Christi securi præstantur prælio domini sui, nequaquam metuentes de hostium cade peccatum, aut de sua nece periculum: quandoquidem mors pro Christo ferenda sit, vel inferenda. Hæc Bernardus, ubi supra, relatus per Ant. Flor. in loco præall. g.*

Nescio quid dicendum de talibus militibus hodiernis, nec solum inuectiua Bernardi potest eis applicari, imo & multo maiora: quoniam si tales fuissent, prout dicebat Bernardus, quod erat tempore suo, forte Deus non permitteret eos expelli à sedibus & finibus eorum, scilicet, ab vrbe & insula Rhodi, quæ etiam quandoque dicta fuit ebria: Sed cum iudicia Dei abyssus multa; Ideo tacere melius & utilius, quam male loqui: maximam tamen plagam in Christianitate fecerunt in perdendo Rhodum, quæ forte temporibus eorum, qui amiserunt, non recuperabitur: Et ut verisimile est, si pecunias, quas in suis negotiis particularibus & in pompis, & aliis, quæ satis notoria sunt (quæ iam non dico) in defensione & munitione loci Rhodi, & in præparandis his, quæ erant ad illius tuitionem necessaria, exposuissent, melius Christianitati celsisset.

Et cum videatur esse tantæ dignitatis, cuius est Patriarcha, quod post Imperator, & alios Principes habentes iura Imperij, ut sunt Reges Franciæ & Hispaniæ, præcederet omnes Principes recognoscentes superiorem, & non habentes iura imperij, pura Reges subditos Imperio, & quoscunque Duces.

Sub se habent multos milites, qui dicuntur priores, & habent alicui adiectionem huius verbi *magni* in qualibet prouincia: ut in Francia est vnus, qui dicitur magnus Franciæ, & habet ille magnus Prior multos alios commendatarios. Est etiam vnus magnus Prior Aluerniæ, alius magnus Prior Campaniæ, & sic de singulis, quos enumerare longum esset: & isti honorantur inter eos secundum eorum ordinem, & secundum antiquitatem promotionis.

De origine horum militum sic descripsit Polydorus. *Virg. de inuen. verum li. 7. c. 5.* Hierosolyma antequam à nostris postremo, circiter annum salutis 1099. recepta fuisset, à Saracenis obtinebatur, Christiani, Latini nominis, qui inibi degebant, ab illis impetrauerunt, ut sibi liceret iuxta Saluatoris sepulchrum habi-

tare, ubi Cœnobium diuæ genitrici cõstruxere, quod Latinorum appellabatur, cui Abbas præerat, huius erat in primis officium hospites excipere Latinos.

Eodem exemplo breui post tempore alterum virginum Cœnobium D. Magdalene iuxta dedicarunt, quod item fœminas exciperet. Confluentem postmodum peregrinorum cateruam, cum locorum non caperet angustia, hospiralem domum prope etiam constituerunt, quod do. Io. Baptistæ dedicarunt, admodum Zachariæ patris memoria, quod eo loci sæpe ad meditando conueniret. Sunt tamen, qui scribant Ioanni elemosynario illud dicatum fuisse, qui Phoca imperante Patriarcha fuit Alexandrinus: ita cognominatus ob frequentes, quas pauperibus dabat, elemosynas.

Huic etiam domui vnus præficiebatur: quate procedente tempore quidam præpositus loci nomine Gerardus cum sociis, crucem in nigro pallio candidâ affixit, & eum assumpsit ritum, quo nunc degunt Pari exemplo Agnes, quæ virginum Cœnobio præerat, professa est: Rex postea per Pontifices Romanos & Patriarchas probata deo breui coëlit, ut opes deinde maximas Principum liberalitate sint assecuti.

Raymundus autem primus creatus est Magister prædictæ militiæ, qui in vniuersum ordinem obtineret imperium: censetur D. Aug. ordinis: dominicam orationem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis.

Hi cum militiam Deo optimo maximo & Ioanni sacram insigniter exercerent, dignum Rhodum insulam (ut testatur Platina) a Turcarum imperio armis vindicarunt, quam Clemens V. illis attribuit: qui fuit annus humanæ salutis 308. Sunt, qui tradant eam insulam à Gothofredo Rege vrbs Hierosolymæ primo concessam: plures tamen, quibus assentior, cum Platinae testimonio concordant, post receptam ex hostibus insulam, illuc se receperunt, dictique inde sunt Rhodiæ militiæ milites. Ibi cum Turcis perpetuum bellum gerunt, atque ex proximo hostiliter infestant, sæpe & ipsi bello petiti oppugnati que acriter nostra præcipue, ut dixi supra, memoria & ætate, cum eam male defensitasse notum sit, ita quod nunc exulant.

Aduerte etiam; quia dicit Bald. tales esse incapaces feudi, ut in *constit. suo 170. incip. ad euidentiã præmissendum est in 2. part.*

Vltèrius aduerte ad dictum Oldr. *const. suo 127. incip. quoniam ad inuestigationem sapientiæ.* quod Conuentus prædictorum militum est superior Magistro, & maiorem potestatem habet: ut constat ex statutis & ordinationibus regulæ per eum ibi positæ, ex quibus in multis arguit maioritatem Conuentus, & ipsum Conuentum esse supra Magistrum seu superiorem Magistro Videas eum, quia ibi ample per eum de illius potestate differit.

Quinta consideratio. Fuerunt & alij milites, qui Templarij dicebatur, & circiter annum D. 1171. sub Pontifice Gelasio II. Hierosolymis initium susceperunt: ut refert idem Polydorus in loco supra alleg. & Philip Bergom in suo *supplemen. Chronic. lib. 12.* Hi; quia in parte Ædium templi habitabant, Templariorum nomen inde habuerunt. Hi primum deuotionis gratia nõ longe à sepulchro domini habitantes, Christianos peregrino hospitio cum charitate suscipiebant, atque eos per sacra loca & templa armati ducebant & comitabantur, ut omnem terram sanctam tuto inuiserent, & inde sine aduersariorum molestia reduces

bant. Fuerunt huius charitatis officij autores viri pietate insignes nouem numero, quorum Principes Hugonem, Paganum, & Gaufridum de S. Alexandro extitisse ferunt. Vtebantur atque incedebant mantellis albis cū cruce rubea. Durauit hæc religio ferme 200. annos, & maximas facultates & oppida quam plurima ubiq; gentium suo tempore possedit. Veruntamen conuicti demum impietatis, quod qui Hierosolymis agebant, ad Saracenos defecissent, essentque in fœda vitia propter rerum abundantiam à Christianis comprehensī, tanquam infideles & hæretici, pontificatu Clementis V. exterminati sunt. Et etiam, qui apud Gallos stabant, cum vbique ignominiose nimium vitam ducerent, à Philippo Francorum Rege Pōtifice Rom. concedente. Quibus omnibus deletis, eorum bona opulentissima, partim militibus Rhodianis, imo maior pars, partim nouis religionibus attributa & consignata sunt. Et istis Templariis Hierosolymitanis priuilegium concessum erat, vt excommunicati per suum Priorem, (qui sacerdos erat) absoluerentur: vt in *canonica de gent. excom. extra.*

Sexta consideratio. Alij reperiuntur milites Teutonici. & eorum religio ex vtraque priorum mixta est, cum hospitio suscipiunt peregre illuc profectos, & cum res exigit, pro Christianitate & fide, armis certant. Initium fecit vir natione Teutonicus, qui post Hierosolymam receptam à Christianis, vna cū pluribus suæ nationis ibi remanserat: Is uxorem & facultates habens motus suorum populariū (qui sepulchrū Domini quotidie visitabant) misericordia, qui neque linguam nouerant, neque diuersorium inuenerant, domum suam hospitalē illis communem fecit, ac inibi diuæ virginis sacellum adiunxit, cui postea turba magna fidelium, tam pro infirmis curandis & sollicitandis, quam pro tuenda fide dicauit: vnde Deiparæ Mariæ virginis milites sunt appellati. Tegantur pallio albo cum nigra cruce, subtus & tunica nigra. Ex statuto nullus nisi Teutonicus illius militiæ esse potest, atque idem claris ortus sit natalibus, & cui proponatur ante receptionem, vt contra fidei hostes, & sacratissimæ crucis Domini nostri paratus sit omni tempore dimicare. Item barbam vnusquisque nutriat, præter eos, qui sacris iutendunt, & demum dominicam orationem pro canonicis horis tantum vsurpet.

Hæc fuit Teutonicæ militiæ origo, & est multum laudanda, cum eam Rom. Pontifices postmodum approbatint.

Hi post Hierosolyma iterum amissa reuersi sunt in Germaniam, & terram Prusiam subegerunt, & occupauerunt. Et prius castellum ad Vitulam fluium construxerunt, & mox successu temporis oppidū frequens cultu apparet, Marienburg vocant, caput atque sedes eorum, qui vniuersi ordinis funguntur magisterio. Abundant diuitiis: nec minor, quam Regibus est illis potentia. Vnde nullus ambigere potest, quātus & qualis honor & reuerentia eisdem exhiberi soleat.

Septima consideratio. In Hispania sunt milites S. Iacobi sub regula D. Augustini instituti, & sub Alexandro III Pontifice Romano (qui ordinem eorum approbauit) initium cœperunt, quorum primus fuit Magister Petrus Ferdinandus.

Octaua consideratio. Alios esse milites, quos Catalrenenses (à loco sic dictos) ponit ipse Polydorus in *d. suo libro*. Istius militiæ fuit autor Rex Sanctius. In ann. 1160. nigrum amictum cum cruce rubra

portant. Sub ordine Cisterciensi profitentur. Et istiusmodi etiam sunt in Lusitania, quam Portugalam vocamus, milites Iesu Christi, quos (teste Platina) Ioann. XX. sub Dionysio Rege anno Domini 1315. instituit, vt essent, qui ex officio Saracenorum insultibus Bethicam id temporis tenentibus resisterent: cruceum rubram affigunt pallio seu mantello. Huius ordinis est gubernator Abbas Alcohastani monasterij Cisterciensis congregationis, Vlysbonenſis diœcesis, & conscribendi & exauctorandi milites habet potestatem.

Nona consideratio. Sunt etiam alteri apud Alcantariam oppidum in Regno Castellæ milites: de quorum initio parum recitant scribentes. Iacob. Rex Aragoniæ, duos etiam ordines militum circiter annū salutaris 1212 ordinauit: quorum alteros sanctæ Mariæ de redemptione captiuorum, siue de mercede vocari voluit, quibus captiuos redimere onus incuberet. Pallio vtuntur albo cum nigra cruce. Alteros Monteliæ milites, rubra cruce munitos nuncupauit. vtramque militiam Gregorius IX. sua autoritate approbauit. De his militibus etiam, & ordine eorum, ponit Volaterranus in *sua ambropolgia, lib. 21. cap. ordines militares*, quem videas.

Decima consideratio. Alij sunt milites particulares, qui habent certum ordinem regularem, intra eos vltra milites simplices: & isti in Francia dicuntur milites ordinis, quod apte & accommodate fit, eo, quia militia potest dici ordo, cum milites laudabiliter & virtuose viuere debeant, vt dicit Lucas de Penna. *in l. his quidem. in 2. col. C. qui milit. poss. lib. 12.* Et ideo merito dicuntur milites ordinis. Habent tamen inter eos aliquod signum particulare, propter quod dicuntur habere dignitatem militarem, particularem & specificam vltra alios, vt in Francia torquem auream, quod est signum militiae, vt dicit text. in *c. ius militare. distinct.* Vbi dicit text. quod ius militare est belli inferendi solennitas fœderis, faciendique nexu signo dato egressio in hostem, vel pugnae commissio. Item signo dato receptio: item flagitij militaris disciplina, si locus deseratur. Item stipendiorum modus, dignitatum gradus, primorum honor, veluti cum corona vel torques donatur: & vt dicit Ioan. de Turtecremata, ibi: Illo iure militare habent, in quo gradus distinguuntur, quia vnusquisque habet suum gradum, quod gradu Comitum Dux, Marchionum Comes, Ducem, & vt dicit, Princeps autem omnes excellit dignitate. Et qualiter distet vnus Comes ab alio Comite, & Dux à Duce, & Marchio à Marchione, & Princeps à Principe: dixi in 5. part. vbi etiam posui de illis militibus, & de ordine ipsorum, qui fuit institutus in Regno Franciæ per Ludouicum Regem XI. in honorem S. Michaelis Archang. certo militum numero decreto & ordinato. Inter quos Rex ipse est, primus & caput, & cuiuslibet certorum millium librarum annuatim pro status augmentatione assignata regia pensione. Et isti milites de ordine Regio vocantur, portantes auream torquem, & D. Michaelis Regium insigne aureum pendens: vt publice videri possit. Vnde secundū Bud. in *ſuis a. not. super l. vltiff. de Sen. ii.* torques aurea militib. ob rem strenue gestam donati ab Imperatorib. solebat. Vnde Torquati dicti. Torquati tamē hodie vocitari debent equites, qui vulgo Cochleari dicuntur, quos Rex noster gestamine suo regioque insigniuit. Nec potest aliquis vti hoc insigni ornamento, nisi cui Rex concesserit, instar Ionathæ, cui Antiochus dedit potestatem bibere in auro, & sibilā auream ferre. *Maeshab. ii.* & figurata est *Genes. 41.* Vbi Pharao

Pharao Rex Ægypti, in signum præmij, & fauendo Ioseph præposito suæ domus, in signum militiæ & dignitatis, dedit ei torquem auream. Et *Daniel. 5.* ubi etiam per Regem Balthasar circumdata est collo Danielis torques aurea, quod est signum præminentiæ militaris in domo Principis; cui adiunxit Christianissimus Rex imaginem diui Michaelis, cum nemo sit adiutor illius, nisi ipse Michael Princeps fidei Christianæ in locum synagogæ subrogatæ, vt dixi supra in 3. part. *huius tract.*

Et ideo cum S. Michael sit signum & tanquam patronus & protector huius ordinis excellentissimus, potest dicere Rex noster Christianissimus, illud *Daniel. 10.* Ecce Michael vnus de Principibus primus venit in adiutorium meum: & eod. c. in fi. Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael Princeps vester.

Quo autem ordine incedere & sedere debeant prædicti milites, quomodo alios præcedere debeant, dixi supra sed tamen inter eos habent ordinationem de modo & ordine præcedendi, quæ est talis:

Item, & pour oster toutes erreurs, doutes, scrupules, & difficultés qui pourroyent venir touchant à priorité & postérité des honneur, estatz & degrez d'entre lesdits Cheualiers, compaignons & freres de l'ordre. Attendu que vraye, & fraternelle amour ne doit point auoir esgard à telles choses. Nous voulons & ordonnons que tant aller, venir, seoir en l'eglise, ou chapure, à table, nommer, parler, & escrire, & en tous autres faits & choses quelconques despendans, regardans & touchans la situation en l'ordre present, les freres & compaignons d'iceluy ayent & riennent maniere, lieu & ordre selon que auant ou apres ils auront receu l'ordre de cheualerie. Et si plusieurs en y auoit, qui en vn mesme iour eussent esté faits cheualiers, Ordonnons que le plus ancien d'eux ait premier lieu en ce que dit est, & les autres ensuyuant. Et quand à ceux qui cy apres seront mis à l'ordre: par election du souuerain & desdits freres de l'ordre: ordonnons qu'ils auront le lieu selon le temps qu'ils seront entrez en l'ordre. Et si plusieurs y en auoit d'un mesme iour, ils l'auront selon leur eage, comme dit est. Excepté. Emperours, Roys, ou Ducs, lesquels pour la grandeur & hauteffe de leurs dignités auront lieu en cest ordre selon le temps qu'ils auront re. en l'ordre de cheualerie sans auoir autre regard à noblesse de lignage, grandeur, seigneuries, offices, estatz, richesses, ou puissances.

Philippus vero Dax Burgundiæ, in suo Ducatu Burgundiæ, & in vrbis Dionionensi hunc ordinem militarem ordinauit. Et pro huiusmodi ordine instituendo, accepit signum velleris aurei pendulum, cum torque aurea. Alii vero Principes habentes tales ordines, alia & alia habent signa, quæ eis relinquo. Sed an quilibet Princeps in suo dominio & principatu hunc ordinem creare possit, non inuito.

Sed quicquid sit: hi milites præferuntur cæteris militibus, qui sunt simplices, non existentes de huiusmodi ordine: & sic laudandi sunt ex pluribus præcæteris nobilibus, cum ultra nobilitatem, quo ad nos, habeant illam dignitatem à Principe, & sunt aggregati consortio seu societati Principis: ita, quod liberum ad eum habent accessum, in negotiisque Regni pertractandis adiutant, & sunt de consilio secreto ipsius Principis. Et vt dicit Lucas de Penna, in l. v. c. de equestri dignitate, lib. 12. plus laudandus est, qui militiam à Rege suscipit, quam is, qui recipit ab inferiori. Et istos videtur adaptare Purpuratus in l. i. colum. 2. ff. de offic. eius cui mand. est iurisd. Patricijs; Sed non video eius bonam adaptationem.

Vndecima consideratio. Alij sunt milites simplices & communes, de quibus in iure loquimur, & laudantur in pluribus dummodo habeant ea, de quibus in gl. in l. pen. ff. ex quibus causis maiores. cui addo, gl. in §. in verb. si quidem. in Auth. de mandai. Priuileg. Et ideo Cyn. & Sal. post eum, in l. i. C. de iur. & fa. Et ignor. & post eos Dom. meus las. dicunt, quod milites nostri temporis non gaudent priuilegiis militum; eos quia non habent virtutes necessarias ad militiam: idem tenet Bar. in l. filius familias. §. veteranus. ff. de procur. & in l. militib. Cod. de procurat. Quæ autem sint illa priuilegia militum, & verum extendantur ad doctores, & clericos, qui sunt milites cælestis militiæ, ponit Alexand. in leg. centurio. in prin. ff. de vul. & pupil. subst. & forte ea ponam supra, & etiam priuilegia docet in suo loc.

Militiæ huius summa laus est, communi vtilitati intendere, vt dicit text. in summa 23. 7. 1. Luc. de Pen. in l. vnic. in 2. col. C. V. armorum vsu. lib. 12. Instituta est enim propter duo, scilicet. propter iniuriam propulsandam, & vindictam referendam, 21. 9. 1. c. 1. Est autem exercenda ea intentione, vt mali coerceantur, & boni subliementur. 23. 7. 1. c. apud, & r. seq. Namque & plerique sancti patres ex militia laudem acquisierunt: vt Propheta Dauid, qui militasse legitur. R. g. 28. c. & Centurio, vt in c. 106. 23. 7. 1. & de pluribus alijs, vt infra dicam suis locis: Ipsa quidem militia non culpatur, sed ita militandum est, quod nil ultra stipendia queratur. c. militare, eadem causa & quest. & vide Luc. de Pen. in l. 1. in 2. col. C. qui milit. possunt, vel non. & in d. l. vnic. C. vt armis vsu. Miles enim procedens ad bellum, si occidat aliquem, non est reus homicidij, quia legitima superioris autoritate occidit, c. miles 23. 9. 1. Militaris quippe est disciplinæ tenacissimum vinculum, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillisque beatæ pacis status acquiescit, vt ait Valer. lib. 2. cap. 2. in prin. c. Disciplina si quidem militaris acriter retenta, principatum Italicæ Romano Imperio peperit, multarum vrbium, magnorum Regnorum, validissimarum gentium regimen largita est, fasces Ponticini sinus patefecit, Alpium Taurique montis conuulsa claustra tradidit, Orcusque & paruula Romuli casa totius terrarum orbis fecit columen. Hæc vbi supra Et refert. Luc. de Pen. in l. arm. collatores. in 3. col. C. de ro milit. lib. 12.

Vodecima consideratio; Duplex est militia secularis, scilicet. equestris & pedestris, l. à caligato milite. in gl. 1. C. de vrb. Et pedestres milites dicuntur, qui habent caligas de corio. Et equites, qui in equis vadunt. & notatur l. non omnes. §. qui in pace. ff. de re mil. Inde Magister militum dicitur equitum & peditum Magister, l. 1. & 2. C. de off. praef. priu. & l. 1. C. de off. Magistr. mili. Et vt dicit Titus Lilius de bello Maced. lib. 3. Equestres milites dicuntur equi milites. Ita dicit Lucas de Penn. in d. l. 1. in 2. col. C. qui milit. offunt, vel non. Et isti simplices milites equestres sunt in dignitate, id est, ordine post clarissimos, vt est text. & ibi idem Lucas in l. vnic. C. de equestri dignitate. lib. 12. & infra amplius diciturus. Ibi ponam eos post constitutos in dignitate, & ex quibus laudari possunt & debent.

Equestria vero loca in theatro quatuordecim gradibus concludebantur, qui & ipsi ordines dicuntur. Sæpe enim apud autores Suetonium, Iuuenalem, & cæteros de quatuordecim ordinibus mentionem fieri inuenies: per quos equestria loca 14. graduum nomine intelligi conueniet, vt dicit Vdald. Zasius in reper. l. 2. §. post hunc maxime. ff. de orig. iur. in verb. in equestri dignitate.

Et aduerte; quod secundum Budæum in suis annotationibus super l. si ff. de senator. Dignitas equestris, quæ hodie à Regibus & Regum legatis, aut exercituum præfectis donatur, decus est militiæ, & ius annulorum donare apud antiquos erat idem ferme, quod equitum facere dicimus. Et dicit idem Bud. in d. loco, quod insigne militis Equestris erat olim annulus aureus; hodie verò calcar aureum, & hoc accipiendi militem pro illo, qui habet illam dignitatem, quod tamen in iure non reperitur; sed pro milite simplici ram equestri, quam pedestri.

Decimatertia consideratio; Inter milites equestres sunt multæ dignitates. Quidam sunt in maiori dignitate, ut sunt Ducos seu Principes milicum: & isti sunt in primo gradu, & apud nos vulgo dicitur Connestabilis, de quo supra dixi in 6. parti. huius operis, in 7. fin. & in 8. consid. ubi posui de eius excellentia & dignitate, & quomodo habet primum locum post Principem, ita (ut ibi dixi) videtur, quod præcedere debet Cancellarium. Et tales Daces sunt, qui præfunt exercitui à ducendo dicti; licet forte melius dicerentur gubernatores argum. eius quod notatur in leg. quem admodum. §. si nautis. ff. ad leg. Aqu. ut dicit Luc. de Pen. in l. an collatores i. 2. co. C. de re milit. Et ibi dicit, quod tales Daces debent ordines instituere, tempora ostendere & tramites, per quos sit eundem, manifestare, ut in proem. ff. §. 2. ut nihil sit, quod militari arte relinquatur incognitum: his autem cessantibus & exercitus, & populi corrunt, l. item quaeritur. §. 2. ff. locati. & Proverb. 11. c. ubi non est gubernator, populus corrunt; salus autem, ubi multa consilia. Hi ergo Daces, ut dicit, verius & utilius pugnant. Vnde Ouid. 13. Metamorph.

*Quippe manu fortes, nec sunt tibi Marte secundi,
Concilium effere meus, tibi dextera bello
Vtilis ingenium est, quod eget moderamine nostra,
Tu vires sine mente geru, mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes; pugnandi tempora tecum
Eligit Atrides, tu tantum corpore prodes.
Nos animo, quantoque ratem qui temperat anteis
Remigis officium, quando dux milite maior:
Tantum ego te supero, nec non in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu, vigor omnis in illis.*

Et ibi dicit Luc. de Pen Pro his & eorum salute, etiam honesta mors à militibus est appetenda.

Sed aduertendum est; quod quando creatur talis tribunus, scilicet primus, qui dicitur Connestabilis, debet ei extensa manu dextra dari gladius aureus, & dicit; accipe sanctum gladium, in quo deiciet aduersarios populi mei: prout olim fiebat, ut habetur 2. Mach. 6. ubi. De officio huius multa reperiuntur scripta tam in sacra scriptura iure canonico, quam civili & in dictis Historiographorum & Poetarum: ex quibus multa ponit Luc. de Penn. in l. tribuni, C. de re milit. l. 6. 12. Quæ quidem ad simplicium Lucistarum notitiam (cum multum faciant ad laudem militiæ, & illius dignitatis) hic inferere volui. Nam, ut dicit secundum sacram scripturam, debent milites ad pugnam præparare, instruere, & præcepta dare, ut formidolosum, etiam corde pauidi, & plures alij ad pugnam inhabiles reuertantur ad domum: & ista habentur plene Deuteronom. 20. ubi instruuntur Daces exercitus, quid habeant agere ante conflictum belli. Adde tamen ultra Lucam, quod debent exploratores mittere ad inuestigandum de viribus aduersariorum, & de dispositione ciuitatis, & terræ expugnandæ, sicut fecit Moyles pro terra Chanaan, qui misit 12. exploratores, ut habetur Num. 12. Similiter fecit Iosue, ut ha-

betur Ios. 2. & habetur 1. Regum 26. cap. ubi Dauid misit exploratores contra Saul.

De iure vero civili plus in obseruanda disciplina, quam in præcipienda eius consistit officium, l. officium ff. de re mil. Debent autem parcissime comiteum dare, equum militarem extra prouinciam suam duci non permittere. Istud optime præctant Hispani, cum non permittunt, quod equi eorum, qui sunt multum agiles, nostris armigeris Gallicis vendantur. Ad opus priuatum, piscatum, venatum, militem non mittere (quod male obseruant Galli) cum sint plus dediti venationibus, quam exercitio rei militaris: sed milites in castris retinere, quo ad exercitationem producere, clauis portatum suscipere, vigilias interdum circuitre, frumentationibus commilitum interesse, frumentum probare, mensuram fraudem coercere, delicta huiusmodi secundum suam autoritatem castigare, principis frequenter interesse, querelas commilitonum audire, valetudinarios inspicere, ut ead. leg. officium. per 101. Et adde, quoniam etiam de iure civili officium eorum est exploratores mittere.

De iure vero Canonico debent Duces exercitus milites monere & instruere, ut parati sint ad laborem, in hostes etiam à dorso excurrere, & ut viros fortes concederent, laborare, quatenus eorum opinio ex laboris qualitate amplius in Republica, Deo auxiliante proficiat. Stultasque, id est, exploratores mittere, quæ quid hostes faciant, indagare. Ita quod in aliquo reprehendi nequeant, nec utilitas Reipublicæ intelligatur. Iuxta monita Gregorij 23. q. 8. c. ut pridein. Utque omni timore & terrore deposito, contra inimicos sanctæ fidei, seu Reipublicæ, omnium religionum aduersarios, viriliter agere studeant, adicietes: quod si quis eorum morietur pro fidei veritate, patriæ defensione, ac saluatione Christianorum, à Deo cœleste præmium consequetur. ead. quaest. c. omnium. Debent quippe Duces appetere bella non desiderio fundendi sanguinem, sed tantum causa dilatandæ Reipublicæ (in qua Deus colitur) affectare, ead. causa. q. 4. c. si non ex fidei. Ut sic nomen Christi per subditas gentes fidei prædicatione circumquaque discurrat: ibidem & forensibus bellis debent aduersariis Catholicæ Ecclesiæ, pro Christiano populo vehementer obistere, & Ecclesiastica prælia, sicut decet bellatores Domini, fortiter dimicare, ead. q. c. sicut excellentiam Domini, cupiditate aut crudelitate bellare, sed pacis studio, ut mali coerceantur & boni sublimentur, ead. cau. q. 1. cap. apud. & hæc est summæ militiæ laus. Inter alia bona merita, obedientiam Reipublicæ utilitatibus exhibere, quicquid sibi utiliter imperatum fuerit, obtemperare, ead. q. in sum. Hæc Lucas: ubi sup.

Secundum vero Poetas & Scriptores historicorum de hac materia plura inueniuntur. Nam secundum Sallustium in Iugurthino de Metello & Mario referentem, debet transuersis itineribus castra mouere, iuxta ac si hostes adessent, vallo fossaque munire, vigilias crebras ponere, & eas ipsi vel per alios circuire in agmine: interdum in primis, modo in postremis, sepe in medio adesse, ne quisquam ordinem egrediatur, sed cum ordinibus frequenter intercedere, quid hostes agant, diligenter explorare.

Sed adde, quod hanc explorationem multum commendauit Vegetius de re militari, lib. 3. tit. 26. dicens: *Difficile vincitur qui vere potest de sui aduersarij ceptis indicare.* Et Florinus lib. 1. tit. 2. laudat Scipionem Afric. qui misit exploratores in castra aduersariorum ad scrutandum de eorum viribus, & de situatione castrorum: redeundo ad eundem Lucam. Vbi cum opus est cum-

cta militiam secum habere: ac vt formido, & fuga hostium latius crescat, diuersa castra agitare simul ac si nullo proposito omnia prouidere, apud omnes adesse, laudare, & increpare merentes. Item praeliis interesse; nam ob pudorem suae praesentiae augetur audacia pugnatoribus, non tamen se certaminum facilliter ingerat. Nam in milite vnus fors est, in imperatore, id est, in Duce exercitus, periculum vnuerforum, dicit Egelippus de bello Iudaico, lib. 6. Secundum Quintilianum in milite *Marsino*: debet tribunus milites, continere, vt alij excubent armati, alij claustra portarum tueantur, alij vallo fossaque securis innixi cingant, exercitum cibumque stantes capiant. Et, prout ait Petr. Bles. in quadam epist. Nihil damnabilius est in milite, quam otium. per quod vsus armorum deducitur, nutritur pusillanimitas, vires fatiscunt, obrepat inertia, & ad immunditiae actus animus occupatur. Item; debet continere militiam castrensis disciplinae, percipere seueritatem, Imperatore vel Rege curis maioribus districto delicta militum coercere, & peccata corrigere: ad ipsos confugiendum, coram ipsis querendum est. Ideo his milites parere lex iubet, vt ff. de re militum, in p. trib. locis: quia non solum militibus, sed etiam centurionibus Praepositi partem quandam Imperatoriae obtinent potestatis, secundum Quintil. ibid. plenius in hoc Egelippus in bello Iudaico, lib. 3. Singuli commissa sibi munera non deserere, instruere milites, manum legere bellatoriam: ex quibus Iosephus Galilaeam descendens, munire castella, instaurare propugnacula, validissimos quoque & bello promptissimos adscire sibi impigre curabat, Regiones latrociniis defendere, quotidie in castris milites Romanae militiae more exercitare, diuidere ordines, distribuere quo facilius disciplina ab omnibus exigeretur ne quenquam lateret, quaecumque munera propria deseruisset. Instruebat etiam, vt agnoscerent excitationes tubarum, & reprehensiones, sequerentur ordines, aciem dirigerent, clypeos intexerent, vt murali vice, si forte vis hostium irrueret, sic se aduersum incurstantes defenderent, subuenirent laborantibus, fessis compati, pericula aliorum in se transfundere: nec solum belli artes instat Romanae militiae docere, sed etiam ante bellum, quae amplius ante bellantes iuuarent, denunciare, vt miles sibi cibum & arma portaret, vallo & fossa se muniret, castrisque ponendis praeuiret hostem, obtemperare praecipis, furcis & rapinis abstinerere assuesceret, lucrum proprium putaret, si nihil dispendij ruralibus cultoribus ingeratur. Quid enim distat ab hostibus, qui ipse hostium modo auerat, & tam socios, quam aduersarios spoliatur? plerumque in bello valere bonam conscientiam, eo, quod amplius de diuino auxilio praesumeret, qui se nulli affinem criminari recognosceret. Haec ille de Pen. in loco vbi supra, & de singulis omnibus infra dicam. Franciscus etiam Patritius in libro de institutione Reipubl. lib. 9. tit. 2. ponit huiusmodi officium Ducis exercitus, secundum quod de iure ciuili ponitur in d. l. officium. vbi etiam ponit, quomodo coercendi milites, scilicet per multam pecuniariam, munerum interdictionem, militiae mutationem, gradus deiectionem, ignominiosam missionem, l. desertorem. ff. de re militum. & per capitis truncationem, l. qui comueatus. §. arma. ff. de re militum. & l. omne delictum. ff. eod.

Missionum tamen triplex est causa, vt in l. milites. ff. de re militum. & duo sunt genera, l. 2. ff. de his qui not. infam. Dicit etenim F. Patritius vbi supra, quod nihil rariius, aut difficilius optimo Duce exercitus, sed Imperatore inueniri potest: ex quo Alexander Macedo

admirabatur, quod Athenienses singulis annis nouos Imperatores seu Duces exercitus eligerent, cum ipse in omni vita non nisi vnum Ducem bonum Parmenonem inuenisset. Et cum de Homeri verbis certamen esset, quisnam omnium elegantissimus haberetur, eum pretulit, qui de Agamemnone est: hic vtrumque fuit bonus, & Rex miles & acer: quasi manus & mens in Duce sunt necessaria, consilium & robur, quae duo in Parmenone praecipua extiterant. Nam manu strenuus, & prudentia praestantissimus habitus est, quinetiam 70. anno natus, iuuenis Ducis, & egregij militis munera saepe implebat, quem dicunt scriptores, multa sine Rege Alexandro prospere egisse. Et refert Ciceronem dicentem, in Imperatore, id est, Duce exercitus, existimari quatuor res inesse oportere: scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, & felicitatem, & deinde addit: virtutes Imperatoriae sunt labor in negotiis, fortitudo in periculis, & industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo; vbi multas virtutes Ducis exercitus, seu Imperatoris ponit, laudando eas. Et haec Duci, Imperatori, seu Gubernatori tenentur omnes obedire, quae obedientia consistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & quomodo sit tali obediendum, ponit ample Barr. Cap. in tract. suo de Imperatore militum elig. in verb. pro Imperatore, vbi amplissime.

De huiusmodi Duce, officio ipsius, & de dictis Ducum, vide Raphael. Volaterranum in suis Commentariis vrbani, lib. 30. c. 4. cum sequ. vbi multa praecleara ponit, quae hic non sunt omnittenda. Inter alia enim enarra, quod Ageilaus dicebat, oportere Ducem habere tria: erga quidem inimicos audaciam, erga subditos beneuolentiam, erga temporum opportunitates rationem. Epaminondas videns pulchrum exercitum sine Duce, video, inquit, pulchram bestiam sine capite. Philippus solebat dicere, se malle habere exercitum ceruorum, cui praesesset leo; quam leonum, cui praesesset ceruus. Alia vero egregia dicta Ducum videre poterit quisque ibi.

Decima quarta consideratio; Locum tenentes Regij in aliquo acta eis commissio habentes illius actus administrationem, vt in aliquo exercitu regendo praecedant omnes & quoscumque alios Principes in illo actu, eisdemque debetur per omnes alios quoscumque (etiamsi fuerint maiores) obedientia, quae consistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & dicta reuerentia etiam consistit, in hoc, vt assurgatur ei, & detur ei primus locus in sedendo, stando, & eundo, vt not. gloss. notabilis in summa 93. dist. 8. & notatur per Goffredum in summa, in tit. de maior. & obed. in §. reuerentia debet. per illam gl. quae vult, quod minori, cui maior administratio est commissio, debetur reuerentia & obedientia ab ipso maiore. Et de his videre poteris Capol. Veronenf. in tract. suo de Imper. militum eligend. in verb. pro Imperatore. in 8. col. & ibi probat hoc esse verum per plura, etiamsi alij sint maioris auctoritatis, dignitatis, nobilitatis, scientiae, virtutis; magis diuites, aut quomodocumque sint post Principem, qui eidem administrationem dedit: de quibus omnibus suis locis dicemus, & dixi supra in 7. part. in 10. consid.

Decima quinta consideratio; Si ista, de disputatione duorum capitaneorum Venetorum, qui contendebant super praesentia illius status ducis seu generalis gubernatoris exercitus, in qua materia Capol.

posuit 46. conclusiones in suo tractat. de Imperatore in librum eligendo, in fine. quas in prociectu suæ matricæ optime probat: & ne sim tædiosus, solum illas conclusiones referam.

Prima conclusio; In Imperatore, seu Duce belli, aut exercitus, quinque requisita sunt; fidelitas scilicet, scientia rei militaris, virtus, authoritas & felicitas. Hæc singula probat in d. tract. in princip. quando arguit pro illo, qui contendebat contra electum, & etiam pro Imperatore electo. ver. pro Imperatore ver. 20. & c.

Secunda conclusio; Fides præsumitur ex dignitate, & bonis moribus. Istam comprobat Caspol. in ver. f. pro Imperat. col. 6. b. 1: Hæc autem fides. collat. 6. illius ver. ubi plura ad hoc alleg.

Tertia conclusio; Infidelitas præsumitur ex inimicitia & auaritia. Ex quo sequitur correlatiuum, quod sine fide præsumitur inimicus, & auarus probatur in d. ver. pro Imperatore. colum. 6. 101: Item, ex auaritia. & ibi: Item, præsumitur infidelitas.

Quarta; Quod inimicus, vel auarus non eligatur in Principem, Ducem seu gubernatorem militiæ, probatur in loco præ alleg.

Quinta; Scientia rei militaris consistit in cognitione itinerum, locorum, personarum, ingenio, eloquentia, & in cognitione omnium rerum ad usum militariæ pertinentium, probatur ibi in verb. scie. 110.

Sexta; Rei militaris scientia acquiritur per solertiam, vigilantiam, assiduitatem locorum, per doctrinam, & lectionem librorum de re militari, & per omnes reliquas partes virtutis rei militaris. De quibus satis probatur ibidem in d. verb. scientia: & in verb. virtutis, & ample in pluribus considerationibus sequentibus.

Septima; In milite præsumi potest, & cognosci scientia rei militaris ex ætate, tempore, natione, loco, præceptore, & experientia. De singulis declarat Caspol. ibi in verb. scientia, & in verb. natione.

Octava; Partes virtutis rei militaris sunt sapientia in consulendo, consilium in providendo, industria in agitando, celeritas in conficiendo, siue exequendo, astutia siue sagacitas in stratagematibus, hoc est, astutia rei militaris, solertia & vigilantia cum assiduitate, & patientia laborum, & sic etiam bona valetudo, magnanimitas, rerum gerendarum fortitudo, & contemptus periculorum. Fides etiam adiungi potest, sed eam non partem virtutis; imo vt necessarium, & primum in Principe tenet Caspol. vt ait in 1. conclus. supra posita, & ibi dixi in dist. ver. pro Imperat. Nam quanto magis valeret miles in cæteris, quæ in Imperatore necessaria dicuntur; tanto magis de eo dubitandum esset, si in ipso fides non reperiretur.

Nonæ; Potius eligatur prudentior, quam formosior. Ex quo sequitur, quod in Duce exercitus, præhonoranda est prudentia fortitudine, & sic potius attendi debet prudentia, siue scientia, quam fortitudo, vt probatur clare in d. tract. in verb. virtutis.

Desima; Si quis est pulchrior & fortior, in dubio in Imperatorem exercitus eligendus est, probatur ex infra dicendis, & ibi per Caspollam.

Vndecima; In virtute rei militaris continentur humanitas, modestia, clementia, suauitas, facilitas, temperantia; cunctis in rebus innocentia, fides, liberalitas, atque iustitia.

Duodecima; Authoritas acquiritur propter virtutem, corporis formositatem, dignitatem, honorem, potentiam, diuitias, nobilitatem, felicitatem, humanitatem, clementiam, & per cæteras rei militaris virtu-

tes, præsertim ex rebus feliciter gestis. Istâ comprobantur ample in d. tract. in verb. authoritatis, & dixi supra in 1. & infra in 11. parti.

Tertiadecima; Quæ ex prædictis infertur in eligendo Duce, seu Imperatore exercitus, consideranda est in primis persona, quæ eligitur, si possit esse Dux, vel Imperator exercitus. Secundo, ætas illius. Tertio, natio, siue origo. Quarto, nobilitas. Quinto, dignitas. Sexto, facultates, siue diuitiæ. Septimo, fides. Octauo, scientia rei militaris. Nono, virtus. Decimo, authoritas. Vndecimo, felicitas, de quibus omnibus ex lib. ibi Caspol. & infra particulariter dicitur.

Quartadecima; In eligendo aliquem ad honorem, siue munus personale decem sunt consideranda, quæ ponit gloss. rubricaria. C. quemad. cuncta munera. in d. lib. 10. & ibi Ioan. de Plat. de quibus in 1. parti. in 44. co. siderat. dixi; ideo hic non repeto.

Quintadecima conclusio sumitur ex dictis Hieronymi, quæ habentur in lib. I. ent. de quo c. h. et 8. u. 11. scilicet, qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui denique in omni virtute eminentior, ille ad Ducatum siue gubernationem eligatur exercitus, & satis probatur ex his, quæ dicta sunt de virtute & scientia.

Sextadecima; Non debet, nec potest de iure eligi in Ducem exercitus, qui non sit miles, nec debet, si est iunior, & si diu non militauerit. Et hoc probatur ex dictis Caspol. in d. tract. in prin. ubi dicit, seniores & antiquiores esse præponendos.

Decimaseptima; Si exercitus Imperator, seu Dux electus, vel constitutus est alius fidelior, indistincte omnes militum Duces sub eodem iure militari tenentur, probat hanc conclusionem Caspolla ample, in dist. ver. incip. pro Imperatore, & c. & infra dicitur.

Decimaoctaua; Si electus est magis dignus, & sufficiens, quam alij, licet fidelitate pares censerentur: tunc dubio perfecta esset electio, & possent de iure cogi sub eius potestate militare, & manere, quamuis alij sint eo nobiliores & digniores, probatur hæc conclusio in d. ver. pro Imperatore, in dist. c. magna.

Decimanona; Item, si Imperator, seu Dux, & cæteri militum Duces, sunt pares fide, virtute, præstantia: & sic sunt æque sufficientes ad regendum exercitum, non possunt Duces armorum de iure denegare ei subesse, licet sint eo seniores, & alias nobiliores, & digniores. Quæ conclusio est verissima, & necessaria, & probatur in d. ver. pro Imperatore, in tertio casu princ. dist. magna.

Vigesima; Quando est dubium, quis sit melior, & præstantior, potest Princeps gratificari, cui vult, in proponendo vnum alteri, & alius cogitur ei subesse de iure: & illa probatur in d. ver. pro Imperatore, in 4. calu. distinctione præd. Etæ.

Vigesimalprima; Si exercitus Dux electus, est dignus, & sufficiens illi gubernationi, & Ducatui, & si alius esset eo dignior, & magis sufficiens, satis est; quia cogitur ei de iure subesse, etiam si alias dignior dici possit.

Vigesimalsecunda; Princeps non tenetur eligere de iure gentibus seu militibus suis Imperatorem, seu Ducem exercitus seniore, nobiliorem, digniorem, ditio, ac præstantiorem, modo dignum & sufficientem eligat, & probatur in dist. ver. in dist. distinctione.

Vigesimaltertia; In dubio potius eligi debet ille, qui est de ciuitate, vel prouincia, vel Regno Principis, quam

pis, quam alienigena: nisi aliter se haberet consuetudo, vel statutum loci Principis, probatur ista *in dict. tract. ver. propter nationem, in fine.*

Vigesimaquarta: Non debet Imperator eligi, nisi qui assidue militauerit, & præponendus est in electione, qui diutius militauerit, & maiora stipendia meruerit: vt ibid. *in ver. dignitatis ratione.* comprobatum est.

Vigesimaquinta: Etiam nati ex damnato coitu possunt eligi, & creati Duces, & Imperatores exercituum, dummodo sint virtute præstantes: probatur vbi supra *ver. pro Imperatore, col. 10. ibi: vnde dicitur.*

Vigesimasexta conclusio; Electus vel creatus Imperator, vel Dux exercitus in dubio præsumitur dignus & sufficiens, pro quo faciunt infra dicenda *in 43. conclusi.*

Vigesimasextima: Non detrahitur honori alterius, si ipse subiiciatur Imperatori siue gubernatori generali exercitus; digno inquam, & sufficienti, licet ipse alias esset senior, nobilior, dignior, atque præstantior.

Vigesima octaua; Si electus in Imperatorem seu Ducem exercitus per Principem, non est præstantior, & dignior alijs, detrimentum, & dedecus est Principis eligentis, seu constituentis; non autem alterius sub eo militantis, vt constat *in d. vers. pro Imperatore. in distinct. mag.*

Vigesimanona; A Principe, seu populo, vel senatu, non à militibus Imperator eligi, & ab ipso constitui solet, & debet, vt per dict. *Cap. in d. ver. pro Imperatore in princ.*

Trigesima; Imperatori seu Duci belli non bene, nec legitime constituto, non est obediendum, vt habetur vbi supra.

Trigesimaprima; Quando duo, vel plures Duces, seu Capitanei exercitus electi, sunt pares in vocibus, seu suffragijs, in dubio præferri debet, qui est fidelior. dictum est supra.

Trigesimasecunda; Si electi sunt pares fidelitate, præferri debet qui est alijs virtute præstantior. *ver. virtutes. & ver. pro Imperatore. in dict. tractat. Capol.*

Trigesimatertia; Si electi sunt pares virtute, præferri debet dignior honore: vt si est vnus Dux, Comes, vel Marchio, alter non. *argum. l. ille à quo tempus. ff. ad Treb. probatur in l. si ibi. amplioris honoris inferiori. ff. de fide instrum. probatur & supra in 5. part.*

Trigesimaquarta: Quando Imperatores sunt pares virtute ac dignitate, senior debet anteponi, licet alter sit nobilior: quia senior in dubio præferri debet, etiam si sit minus nobilis. *dict. l. fin. de fide instrum. vbi arguendo ab ordine literæ, quod fieri potest, videtur præferre seniore maiori in dignitate, seu honore. Faciunt ad hoc dicta Cap. in d. tract. in princ. vbi posui priuilegia antiquitatis, & ample per eundem in hac sua conclusione. & dixi infra in 11. part. vbi posui de antiquitate & senectute.*

Trigesimaquinta: Duobus electis Ducibus belli virtute ac nobilitate paribus præponi debet senior iuniori. *Capol. ibi, & in principio illius tractatus.*

Trigesimasexta: In præferendo vnus alteri in actu militari, primo inspiciatur fides, secundo scientia rei militaris, tertio virtus siue præstantia, quarto auctoritas, quinto fidelitas, sexto dignitas & honor, septimo ætas & tempus, octauo nobilitas, nono natio siue origo, decimo diuitiæ: adde multa, quæ infra dicam, ex quibus laudantur milites. & quæ dicta sunt

supra *in 3. & 13. conclusio. cum sequenti.*

Trigesimasextima: Si Imperator eligatur indignus, fit iniuria toti exercitui, nedum vni militum Duci, vt probat *Capol. in d. ver. pro Imperatore, in sexto casu principalis distinctionis magnæ in principio.*

Trigesima octaua: Si electus Dux belli non est sufficiens, neque dignus, licet alij reperiantur digni, & sufficientes: si tamen facta est electio per Principem ex certa scientia, alij non possunt obedientiam denegare ratione personæ indignæ vel insufficientis; quia reputatio dignus & sufficiens. vide supra *in 20. conclusi. in d. ver. pro Imperatore. & infra in 40. conclusi.*

Trigesimanona; Imperator belli creatus, præsumitur scire gubernare exercitum. facit quod dictum est supra *in 23. concl.*

Quadragesima; Si Princeps eligit vnum Ducem belli ignorans de sua sufficientia & dignitate, potest vnus Dux militiæ recusare venire, vel ei inesse, donec Principi hoc significauerit. Facit pro hoc *si quando, cum ibi notatis, de rescript. extra, & ibi per Zabarellam, vbi ponit de iudice delegato, vel executore, qui iubetur per Principem, quod exequatur. Nā si habet conscientiam læsam, debet supersedere, & rescribere Principi opinionem suam, & expectare prius secundum iustitiam, antequam aliud faciat: vt de hoc gl. in verb. nuncians in d. si tibi in Authen. de manda. Princip. in princ. col. 3. & plures alias remissiones ad hoc allegat *Capol. in d. tract. in hac concl.**

Quadragesimaprima: Si Princeps videt Ducem sui exercitus non esse sufficientem, neque militibus gratum, debet, si potest, caute mutare.

Quadragesimasecunda: Caueat Princeps, ne eligat indignum & insufficientem Ducem, & minus gratum militibus suis. Facit quod dicit ibi *Capol. in 11. art. de diuitijs.*

Quadragesimatertia: Si Princeps vult omnino aliqua ex causa (forte fidei) vnum Ducem constituere, qui non videatur dignus, neque gratus alijs: cum non eligat, nisi cum consensu, & voluntate aliorum: Sicut fecit (vt ait *Capol.*) excellentissimum Ducem dominum Venetorum, quando constituit magnificum Gentilem Leonisam totius exercitus sui gubernatorem generalem, de quo ibi erat questus. & pro quo *Capol.* fecit prædict. *tract.*

Quadragesimaquarta: Si data notitia Principi de maiori alicuius dignitate, aut præstantia, vult omnino, quod electus sit Dux exercitus, quilibet ei subesse tenetur, nisi iuste timeret pro se, & militibus suis. Istam conclusi. probat *Capol.* vbi supra, *versic. circa hanc. in 6. casu principalis distinctionis magnæ.*

Quadragesimaquinta: Aduertat quis, ne procuret incaute electum, vel creatum Ducem, non admitti, ne sub eo fortassis postea inimico clandestino militari cogatur, vt ait idem *Capol. in d. 6. casu princ. in fin.*

Quadragesimasexta & vltima conclusio: Cautus sit quilibet miles, vel Dux, siue Princeps armorum, vt quando concluditur cum gentibus suis, faciat sua capitula clara, ne incidat in prædictas dubitationes. Hæc sunt conclusiones, quas dict. *Capol.* ex prædicto suo tractatu, illum recapitulando extraxit, quæ sunt multum vtilis & singulares Principi, vel Duci exercitus.

Decimasexta consideratio: Post locum tenentem generalem, seu gubernatorem, aut Ducem belli apud nos Admiralus præferri videtur, qui habet, & dicitur habere maximam dignitatem post Conestabilem, præcipue in mari, cui præest. Et isti Admiralis antiquitus apud Romanos non leguntur fuisse

creati, sed solum tempore Constantini erecti sunt isti Admirali magistratus: ut inquit Petr. Cothecau in suo *schedularum magistratuum civilium, tit. de presidib. prouinciarum. &c.* Purpur. in *leg. l. colum. 30. in nono exemplo. ff. de officio eiusdem mandata, &c.* dicit, quod hic Admiralus comparari potest Comiti rei militaris qui mittitur extra mare, ex quo habet iurisdictionem, sibi mandatam in prouincia sibi decreta, quæ est in his, quæ eueniunt in mari, & talis dicitur illustris: cum ut ait tex. in *l. C. de comitib. rei milit. l. b. 12. ex reuerentia altissimarum dignitatum subiugantur, ut his locum præstent, qui proconsulatus insignibus adornantur. Et non comprehenditur in statuto prohibente ne rector prouinciæ, aut aliquis officialis quid capiat. Antiquius in Gallia erant tres: vnus in Aquitania, alius in Britannia, & alius generalis in Francia: sed hodie hæc tria officia habet illustris dominus Philippus Chabot dictus de Brion, gubernator & locum tenens Regis generalis in Burgundia, pro Christianissimo Rege nostro Francisco. Et iste Admiralus habet iurisdictionem apud nos, quæ exercetur in Palatio Parisiensi in mensa marmorea.*

Decima septima consideratio; Post hunc Ducem exercitus, & Admiralem, sunt alij quatuor sub eo, qui olim dicebantur magistri militum, loco quorum hodie apud nos sunt quatuor Marescalli in Francia, qui etiam tales sunt tribuni, & Duces Belli etiam diei possunt, ut dicit Luc. de Pen. in *l. tribuni. Cod. de re militari, l. b. 12.* Hi enim, ut dicit, præerant Equitibus, & secundum locum à Regibus obtinebant, *leg. 2. §. in initio. ff. de origine iuris.* Et isti quatuor fuerunt ordinati, & instituti instar quatuor magistrorum militum, qui erant Romæ, ut habetur in *l. 2. §. sancimus. C. de off. magistr. i. milit.*

Marescallus enim est nomen officij eius, qui parte aliqua bellicis rebus præest, ut dicit Guagui. in suis *Chron. lib. 7* de quorum origine, institutione, officio, & potestate est text. in *d. l. 2. §. post deinde ver. populo deinde aucto. ff. de ori. iur. & in l. iustitias. Cod. de off. magistr. milit.* Et sic, sicut olim in Romano Imperio fuerunt quatuor principales magistri militum. *d. l. 2. §. sancimus.* Sic etiam in Regno Franciæ sunt quatuor Marescalli, & fuerunt simul cum dictatoribus, quorum loco sunt hodie præfecti prætorio. *d. §. post deinde.* & in Francia præsidentes, & Magistri in Parlamento Nam præfecti prætorio, id est, Magistri in Parlamento, & Magistri militum, non modicum inter se habent connexitatem, quæ apparet ex *l. 1. loquens de præfectis prætorio. & l. 2. loquens de magistris militum, sub eo. tit. postis. Cod. de off. præfecti prætorio Africa.* Et Rex expresse eos iungit in *leg. 1. ff. eod. tit.* imo respectiue sunt æquales, & origine, & potestate in his, quæ eorum incumbunt officiis. & facit rubr. *Cod. de præfectis prætorio, sive urbis & magistris militum in dignitatibus. ex eouan.* & ibi Luc. de Pen. *lib. 12.* vbi ponit aliquam disparitatem.

Sed ex supra deductis in quarta parte, vbi posui de Cancellario, dixi esse differentiam inter præfectum prætorio simpliciter (qui dicitur Cancellarius: & pro certo est maior magistris militum, & est æqualis Connestabili, qui est supra magistris militum, id est, Marescallus) & præfectum prætorio cum adiectione loci; puta Parisiensis, Tholosæ, Burgedal. Diuionen. &c. Qui tales (ut credendum est) adæquantur magistris militum, & magistris militum illis. Et tales magistri militum non subiiciuntur talibus præfectis prætorio cum adiectione, scilicet præsidentibus Parliamentorum. Hinc videmus, quod in signum huius, & memoria

sub eodem recto præsidentes in Parlamento & Marescalli, qui sunt sub Connestabili in Palatio Parisiensi, Curias tenent diuersas, vicinas tamè & cõtiguas, scilicet præsidentes, & de Parlamento in magna Camera auditorij, & Marescalli in magna Aula eiusdem Palatii super tabula marmorea in alto capite dictæ Aulæ sita, solum de actionibus & quæstionibus bellicis cognoscetes, supra quos Dictatores nunquam fuerunt partes in potestate existentes. Nisi quis equitum magister pro necessitate temporis, aut gratiæ causa, voluntarie dictatori se subiecerit. *l. ff. receptum. ff. de iurisd. omn. iud.* ut Romæ semel contigit, quod Minurius, Equitum magister, seu Marescallus, Fabio dictatori pro subsidio ei impenso, gratificatus fuit, de quo Val. *lib. 5. tit. de gratitud.* Aliter. n. & alias Marescalli præsidentibus, & præfectis prætorio, loco æquales semper fuerunt.

Tales etiam Marescalli habent iudices, qui dicuntur præpositi Marescallorum vulgari eloquio, qui crimina belligerorum coequent, à quibus non appellatur ad curias Parlamentales: & si ab eis appellaretur, appellatio esset deuoluenda coram Marescallis in Palatio Parisiensi, super tabula marmorea, & non in curia Parliamentæa. Et dicit G. Benedictus *in f. rep. cap. R. 7. in verb. & videri nomine Adel. flamm. nu. 53. de testam.* quod tales Marescalli non subiiciuntur Quæstoris, seu Cancellarij iudicio, nec præfecto prætorio, secundum Cassiodorum, si pares Franciæ non essent præsentes: sed solum Regem habent ultorem. *l. ff. Cod. vbi senatio. vel clar. ff. vel eum. cui Rex ipse commiserit:* ut ibi text. in *l. 1. C. de off. magistr. milit.* Sed non credo, quod illud sit verum quo ad Cancellariam, per ea, quæ dicta sunt supra de Cancellario, & eius autoritate, dignitate, præminentia, & excellentia. Et etiam isti Marescalli secundum Budæum in suis annotationibus super *l. posteriore, de ori. iur. ff.* forte hodie dici possunt tribuni militum, aut certe præfecti militum.

Et aduerte, quod præfectus urbis, & præfectus prætorio, & magister equitum, & peditum, sunt in pari gradu dignitatis, & præcedit, qui primo facit dignitatem adeptus. *l. 1. §. 2. C. de præf. prætorio. sive urbis, & magistris militum ex æquandis.* ut dicit Ioan. de Plat. in *l. finibus. quia dignitas est. C. de decurio. lib. 10* & ut dicit contra Speculatorem, tales magistri militum sunt illaltes. *l. 1. & 2. C. de off. magistr. milit. & l. 2. C. de comitib. rei militaris. lib. 12.*

Decima octaua consideratio; Post istos Marescallos, seu Marescallos, sunt Capitanei, quod dicuntur quandoque Tribuni, quando scilicet præsunt mille hominibus: quandoque Centuriones, id est, centum militibus præfecti; sicut erat ille, de quo in Euangelio *Matth. 8. & Luc. 7.* Alij quinquagenarij, qui præsunt quinquaginta militibus. Alij Decani, qui decem. Et iste status habuit originem ex Moyse consilio Ietro nis cognati seu socerj, ut habetur *Exod. 18.* Cum dicit: Prouideas de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, constitue ex eis Tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Fuit etenim ordo castrensium (autore Linaio *lib. 8. ab urbe condita*) ut miles centurionis, centurio tribuni, tribunus legati, legatus consulis, magister equitum dictatoris, pareret imperio.

Hic etiam capitanei dicuntur Comites rei militaris. Lucas de Penna in *l. Cod. de comitib. rei militaris, lib. 12.* adornatur tamen insignibus proconsulis, id est, gubernatoris patriæ, *d. l. 1.* Imo Ducibus seu administratoribus prouinciarum adæquantur, quando illuc mittuntur pro defensione patriæ. *leg. 2. Cod. eod.*

& dicit Lucas de Pen. in d. l. i. cum venerint ad confistoriū, affurgendū est eis, & præstari eis debet locus, & dicit Io. de Plat. in d. l. i. quod tales capitanei guerrarū, qui mittuntur extra patriam, sunt pares proconsulibus in dignitate; Ino videtur, quod sint maiores, cum proconsoles sint tantum spectabiles. l. i. Cod. de comitibus confistor. notatur in rub. ff. de off. procons. Purp. in l. i. num. 252. vsque ad num. 256. ff. de eius cui mand. est in visid. videtur intelligere d. l. i. de illo capitaneo, qui mittitur ultra mare, & qui habet iurisdictionem, & sic videtur ille tantum, qui apud nos dicitur Admiralus, de quo ante dixi, eodem teste, & alij capitanei guerræ sunt tantum spectabiles, & ibi vide differentiam inter capitaneos guerræ & ciuitatum. Et istorum plures sunt ordines: quidam sunt in primo, quidam in secundo, quidam in tertio, & sic de singulis. Et sedent inter eos secundum eorum ordines, vt dicit Iacob. Rebuff. in d. l. i. C. de comitibus rei militaris.

Decimanona consideratio: Habemus & alios milites apud nos, qui dicuntur centum nobiles, & ducenti balistarij, seu velites sagittarij, aut rotarij, vulgo dicti *archiers*: sed sunt Equites, qui quidem sunt domestici, custodes, & protectores personæ Regis nostri, & isti sunt honorandi: ita quod postquam saluauerint vicarios Principis, possunt eos osculari. l. i. C. de domest. protecto. li. 12. Et habent primicerium, qui est eiusdem dignitatis, cuius sunt Duces, vt est tex. in leg. primicerius. C. eod. Et qui sub primicerio sunt, inter clarissimos collocantur. d. l. primicerius. vide ante in 6. in 11. cons. d.

Vigesima consideratio: Post hos suprascriptos Capitaneos sunt alij milites, habentes dignitatem, qui etiam ab alijs militib. sunt honorandi, qui dicuntur in vulgari nostro *les porteurs d'Enseignes, & des Guidons*: & isti in iure vocantur Primipilarij, & sunt hi, qui primum vexillum portant ante Regem, vt per Luc. de Pen. in rubr. C. de Primip. li. 12. Et etiā habebat pecuniam, & stipendiorum suorum militum administrationem, vt per eundem Luc. de Pen. in l. vtilitas. C. eod. Et isto officio fungitur proprie ille, qui portat vexillum in societate centum nobilium, seu militum Regis, (qui dicuntur apud nos *les cens Gents-hommes du Roy.*) Alij vero, qui sunt in alijs societatibus militiæ, dicuntur præpositi laborum, qui clarissimi sūt & sunt digni tali immunitate, quali gaudent, qui circa latus Principis committuntur. l. i. Cod. de præpos. labor. li. 12. Et vt dicit Luc. de Pen. in rubrica. quod legitur in l. i. tripart. historia. quod Constant. in somno signum crucis vidit in Cælo, & Angelos astantes, & dicentes Constantino: *in hoc signo vinces.* Et extunc signum crucis ante se præferri fecit in acie, & in signum, vel vexillum Crucis transformari fecit signum victoriatum, quod vocabatur *laborum*, quodque ante ipsum consueuerat in acie prius ferri: & vt dicit, tale forte est flamma Regis Francorum. Signum autem Imperij Romani, etiam ante Cæsarem est Aquila, vt patet ex Valerio, li. 6. capit. i. ibi: *libidinof. l. i. cap. de prodigiis. ibi, nō sunt nos.* & qua de re dixi sup. in 5. par.

Vigesima prima consideratio: Etiam in exercitu sunt alij habentes officij ultra militiam, vt sunt Marefcalli hospitiorum, qui in iure dicuntur Epidemeticab Epi, quod est supra, & metis, id est, metatis seu militibus in terminis castrorum existentibus. Quia si supra milites dimetiantur, id est, diuersis diuersa assignent hospitia, secundum gloss. in rubr. C. de metatis, & epid. li. 12. vbi & in l. i. ibid. Ioan. de Plat.

vocat eos Marefcallos. Et hi Epidemeticus secundum gloss. in l. 2. Cod. eod. i. 101. habent Menfores sub se, quos lingua nostra *Forrerios* appellamus, qui cum profectur Principis exercitus, vel cum Princeps hospitat in aliqua ciuitate, vrbe, vel oppido, mensurant hospitia militibus assignanda. De quibus habetur in rubr. C. de menforib. li. 12. Et hi Forrerij metati dicuntur à metatis, id est, hospitij, vt in l. omnes. Cod. eod. titul. & est proprie metari, id est, diuidere castra, vel metare, vel ponere secundum Hugutio. quia in certas metas castra constituebant, & fossis circundabant, l. omnia. C. de episc. & cler.

Metator autem est, qui locum præparat aduentu Potestatis, ita dictus, quia castra designat, à metiendo secundum Pap. vt dicit Luc. de Pen. in rubr. C. de metatis & epid. li. 12. vbi dicit, quod in Regio assignare hospitia singulis tempore exercitus pertinet ad Marefcallos, ad quos generaliter pertinet cura exercitus, ordinare castra, & facere explanare vias, pontes constructui, vt exercitus transeat salubriter, & habiliter, id est, apte constituere custodias: Primo pro Regis persona, secundo pro toto Regno. Plura etiam ad ipsum pertinent quæ olim tribunus agebat. Et ideo habet aliquam præminentiam, & excellentiam ultra simplices milites, ex quo inter milites est honorandus. Caute tamen debet, ne, postquam manu sua scripserit super hospitis domum, nomen illius militis, cui talis domus est pro hospicio assignata, illud nomen postea deleat, aut variet: quia alias inderet in falsum, & instar falsi teneretur. l. i. c. in sua gloss. Cod. eod. titul. Et etiam si alicui assignatum fuerit hospicium, & in illo posuerit aliquod lignum, forte scutum seu nomen, vt solent facere milites, & aliquis illud signum sustulerit, quod tanquam falsarius puniri debet. Ita ipse Luc. de Pen. in d. l. i. & Ioan. Surgetes in suo libello (qui *Enchiridion militaris disciplinæ dicitur*) in 1. part. & aliqua dixi in commentarijs nostris super consuetud. Ducatus Burgu. in tu. des Iudices. in 8. des Droits de indre. in glo. 1. Et de istis Marefcallis hospitiorum ponit etiam Benedict. in sua rep. cap. Raynet. in ver. & uxorem nomine Adelasium. nu. 54. de testam.

Vigesima secunda consideratio: Adhuc ultra simplices milites, habemus castrarij in iure, qui habent curam castrorum, id est, tentorium, quæ sunt in castris, dicuntur atrienles serui, qui custodiunt atrium. ff. de ver. sig. in lege Censoria. vel qui lauant atria, vt not. ff. de usufr. sed & si quid. §. i. vel castrensiarij, qui faciebant tentoria, in quibus Princeps morabatur in castris, gloss. rubrica. C. de castrensiariis. lib. 12. ita Lucas de Pen. in rubr. illius tit. Isti etiam apud nos dicuntur Capitanei, seu Castellani, & tales sunt tantum clarissimi, & non spectabiles, vt dicit Purpurac. in l. i. colum. 30. ff. de off. eius cui mand. est iurisd. de quibus in l. i. in archie. ff. de seru. fug. & ibi Budzus. & in l. i. C. de fundis limetrophis. & ibi Alexand. li. 11. & in l. munerum. ff. de muner. & honor. Et limitanci dicti, qui stabant, limites suos tantum tuentes. Et isti solum inuasionem, & ingressus hostium per loca eis disposita, impediabant. De quibus memoratur Pet. Cothereau in suo schedulari magistratum curiarum. tit. de Magistr. militum. Vbi etiam ponit de alijs militibus, qui dicuntur comitatenses, & præsentiales, qui inter milites simplices videntur habere aliquam præminentiam: ex quo habent administrationem.

Vigesima tertia consideratio sic de militibus præsentibus qui in comitatu facto militare depu-

tati erant, & præsentia Imperatoris obsequiosi erant, ut ad mādaturum Principis mitterentur, vade præsentem milites, vel præsentales seu præsentiales, erant Imperatoris diuinæ præsentia obsequentes: qui regulariter stabant in vrbe Constantinopolitana, vbi florentissimum Palatium, & Imperatoria sedes erat, & ibi hi milites morabantur nisi à Principe transmitterentur, vide text. in *l. nemo milites. C. de re mil. lib. 12.* De quibus præsentibus scribitur in *l. si ubi, sed de præsentibus & orientibus & aliis agminibus segregatos. C. de off. magistr. mil.* Vnde isti non tantum bellis erant dicati sed Imperatoris maiestati erant in armis obsequiosi. Vnde dicatissimi, hoc est, dedicatissimi, & sacri milites isti præsentales dicebantur, ut in *l. final. in princip. Cod. de re mil. lib. 12.* Isti præsentales milites spectabilibus ducibus committuntur: ut dixi supra in *l. confid. 6. par.* vbi de protectoribus & domesticis scripsi, quos adaptaui centum nobilibus, & ducibus balistarum Christianissimi Regis Francorum. Et si ad comitatum al cuius magistri cum aliquibus præsentibus militibus mandato principis transmissi essent, ipsi Duces eorum erant subditi præceptionibus & iussionibus magistri equitum, quantum ad dispositionem agendi belli, ut in *l. si in si. C. de re mil. lib. 12.* Sed quantum ad iurisdictionem, nec ipse, nec milites sui præsentales erant iustitiales magistri militum, sed milites præsentales suis Ducibus parebant: à quibus magister officiorum appellabatur, ut prædict. *l. si.* & de tali appellatione magister officiorum (qui dicitur apud nos magnus magister) vna cum quaestore iudicabat. *leg. si quando. Cod. de appellat.* Et isti milites videntur debere præferri aliis simplicibus militibus sub aliis capitaneis ordinariis militantibus, ut de eis satis ample Petrus Cothereau in suo *schedulari magistratuum christianorum. tr. de magistr. milit.*

Vigesimaquarta consideratio: Inter milites sunt aliqui, qui habent certa officia, seu certas administrationes, ex quibus alij præsent. Cum qui præsent aliquibus, dicitur talis habere dignitatem, ut dicit Bal. in *ca. 1. §. cater. in fin. uis dicitur Dux, Maribus, Comes.* & tales sunt præferendi ceteris, ut dixi, ut sunt circitores, qui in militia noctu castra circumibant, qui à capitaneis eligebantur. Et, ut dicit Pyrrhus in *tractatu de militarib. officiis*, factus est militiae gradus. Et in vrbe Romana erant qui circumibant: & ibant ad extingueda aut caueda incendia, ut secundæ quædam excubiæ, quos subuigiles appellamus. Et isti possent cõparari præfecto vigilum, vel, ut ait idem Pyrrhus in *Pandectis de institoria actione.* Circitores sunt, qui res venales proponentes vrbes circumeunt, ut de hoc est text. in *leg. quancumque. ff. de instit. actione.* vbi etiam dicit, quod sunt Medici, qui circumeunt ciuitates curando infirmos. *l. si duas. §. 1. de excusa. iur.* de pluribus aliis vide Pyrrhum ibi; licet non fiat multum in vsu apud nos nisi de his, de quibus hic ante dictum est, ut de metatis, & epidemeticis, & stratoribus. Si quis vero sit curiosus indagare plures species magistratuum, munerum, aut officiorum militarium, videat R. Volaterra. in suis *commentariis, lib. 19. in cap. de magistratibus Græcorum, & Romanorum.* ex pluribus tamen pauca referre huic rei faciendâ sufficiat. Magnus Dux classis imperatoris, hoc est, exercitus præerat, cui magnus drumgarius parebat, & Admiralus & protocomes, hoc est, qui largitionibus imperatoris præerat, ceterisque classis curatores. Magnus domesticus post Cæsarem erat. spatam ante Imperatorem ferebat, quo honore factus est Cacacumzenus apud Andronicum iuniore.

Magnus Conestallus caput erat rogatorum Francorum. Scuterius fert Scutum ante Imperatorem, quocumque proficiscatur, & præcedit. Acolytus vero sequitur Imperatorem quocumque ierit. Admiralus præest classi maritimæ vniuersæ; subest autem magno Duci Magnus stratopedarcha, est curator exercitus necessariorum & comæatuum. Domesticus murorum curam habebat castrotum, aut murorum reficiendorum, si quid his opus erat. Præfectus vestiarij imperij, curat vectigal datique & accepti rationes. Vestiarius Imperatorem per mare sequitur, curamque habet eius instrumenti ac vestium. Protocomensis, in mari præest omnibus curatoribus. Protostrator, qui in absentia magni Domestici ferebat spatam Imperatoris, & eo ad equitare volente tenebat equum viquequo sit tempus. Tunc comes equorum exceptum ab eo ducit ad quintum aula palatinæ gradum: inde rursus magnus Chartularius excipiens, ducit ad portam vbi ad equitatem idem quoque cum descendit, ordo seruatur. Comes præterea equitatum Pompæ Imperatoris in itinere disponit, ireque iubet ordine, quo sibi placet. Habet etiam dona Regia ephippia, habenas, omnemque equi imperatoris veterem ornatum singulis annis, quod eadem omnia in resurrectionis dominicæ celebritate iterentur. Protostrator etiam post exercitum ad equitatem, ac si quos videt inordinatos ire, corrigit, de quibus officialiis posui supra ample in *6. & 7. part.*

Vigesima quinta consideratio sit circa gloriam militum, quæ multum eis est exhortanda: quoniam, ut ait E. Patritius in *lib. de institutione & Republica, lib. 9. c. 1.* docendi sunt milites exemplo M. Catonis, ut feroces aduersus hostes sint, humani erga amicos & socios timidi ad iniurias inferendas, prompti ad vlciscendas, & tandem nihil magis capiant, quam laudem & gloriam adipisci, quæ quidem persuasio optima est. Cyrus ad milites ait, quod maximum omnium vobis persuasistis, laudem præ omnibus rebus esse expetendam: Laudis enim cupidi nullos labores fugiunt, nullum discrimen aut periculum detrectant, sed gloriæ cupiditate incensi, maxima quæque pericula obire non ambigunt. Dicam infra in *39. confid.* vbi dicitur, quomodo appetunt laudari milites. Et videndum est, in quibus laudari & extolli possunt, quod ex pluribus demonstrabitur.

Vigesima sexta consideratio; Miles etiam laudatur & honore consequitur ex cingulo. Cum in signum dignitatis à Principe cingi debet: hoc cingulum militare dicitur, quo cingitur. Et gladius quo cingitur miles, debet esse auratus, id est, deauratus, prout probatur 2. *Mac. ca. 11.* Ibi etiam probatur, quid debeat dici, quando cingitur miles: quoniam, ut ibi habetur, dici debet: *Accipe sanctum gladium, in quo deities aduersarios populi mei, &c.* Et si hoc cingulo spoliatur, omne perdit militiae priuilegiū, quemadmodum videmus in capitaneo, cuius si vexillum amittatur in bello, nūquam portabit vexillum, donec aliud recuperauerit.

Auerte; quoniam milites dicuntur habere characterem, quod debent portare in corpore eorum, ut dicit text. in *cap. quod quidam. versic. & si forte 1. quest. 1.* vel alias habere debent symbolum, ut cognoscantur ne aufugiant: de quo sit mentio per Calepinum in *l. uera S. ante Y. in verbo, symbolum.* Et proprie dicitur apud nos, *La liurée*, quæ datur eis, & aliquando dicitur tessera, ut idem Calepinus in *verbo tessera.* & laudantur, si non dimittant signum eorum: quoniam si dimittant, est præsumptio, quod habent voluntatem

rem fugiendi: & hoc faciunt, ne cognoscantur. Et adverte, quod cingulo militari prouida maiorum institutione gladius incertus est, & hoc vt collato honore cinguli, potestas quoque illius gladij aequaliter intelligatur esse collata: & recte cingulo decoratur, ad militiam quisquis accedit; quia eum expeditum esse ad munera Reipublicæ officij sui necessitas exigit. Accingi namque solet, cui gerenda imminet, & cui vacatio datur, licet esse disinctum. Vnde illud *in lib. Regum*. Non eque gloriabitur accinctus ac disinctus: quia sollicitudo laboris imminet, gloriam diligentia non amittit, vt ait Polycratus *lib. 6. c. 13*. Vbi habetur ample, de cingulo, quem ad leg. prædicta dicendo Luc. de Pen. in *l. his quidem. in 3. colum. Cod. de his qui mil. poss. vel non. lib. 12*. Et tales milites hodie apud nos habent quandam præminentiam vltra simplices milites, quia per consuetudines nostras si efficiantur milites, possunt indicere suos subditos: quod intellige, dummodo in exercitu & seruitio Principis hoc fiat. Et ista militia collata à Principe confert dignitatem, ita quod cæteris simplicibus nobilibus eiusdem qualitatis præferuntur propter illam militiam. Et præstant in huiusmodi cinguli collatione sacramentum, quod nunquam aufugiant, nec timebunt mortem, nec dimittant Capitaneum, sub quo militabunt, nunquam faciant concussiones (quod vulgo *pilarias* vocant) viuendo super & expensis populi. Si sciant aliquem machinari contra Principem & Regni commodum, reuelabunt. Nunquam induant arma contra illum Principem, qui eis cingulum dedit: pluraq; alia iurant & promittunt, quæ pro certo non obseruant: & de huiusmodi Sacramentis militiae meminit Vegetius, *lib. 2. de re militari cap. 5*. Simplex tamen militia de per se non est dignitas, vt dicunt Cyn. Bar. Bald. & Sal. in *lib. C. de iuris & facti. ignor. Bald. & Ang. in l. filiusfamilias. §. veterani. ff. de proc.* Ioan. de Imol. Pan. in *c. in nostra. de procur. & do. mens. Ias. in l. si. C. de testam. & in l. si quis in conscribende. col. 1. C. de pactis.* vbi plus dicit, quod militia nedum est dignitas, sed nec nobilitas, quod licet non sit tutum de iure, vt ante dixi in *8. par. in 25. consid.* tamen apud nos ex communi reputatione milites saltem equestres habentur pro nobilibus, & gaudent priuilegijs nobilium, ita quod non cottizantur in tallijs & collectis ordinarijs.

Vigesima septima consideratio: Milites sunt laudandi ex corpore bene disposito, proportionato, & complexionato, & ex duritia membrorum: cum militia duritia appelletur. Vnde ad pugnandum fortes sunt fabri & cæteri, qui laboribus continuis viuunt. Hi autem, qui debiles, parum valent ad corporalem pugnam: quoniam licet in studio sapientia & scientia molles carne, aptos mente dicamus, vt philof. dicit in *2. de Anima*: tamen in armis est oppositum secundum Vegetium *de re militari*. Non est (inquit) dubitandum aptiorem armis etiam rusticam plebem, quæ sub dio & in labore nutritur solis ardorem patiens, urbem negligens, balnearum nescia, deliciarum ignara, simplici animo, paruo contenta, duratis ad omnium malorum tolerantiam membris, cui gestare ferrum, fossam ducere, & quodcunque onus ferre consuetudo est: vt per exempla infra videri poterit. Piscatores autem, aucupes, & cæteri omnes, qui tractare videntur ad muliebria pertinencia, longe arbitror, pellendos à castris: sed fabros ferrarios, carpentarios, a prorumque venatores sociare conuenit militiae: quoniam, vt ad Lucullum dicit Seneca: *Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferunt.* Ex

quo sequi videtur, quod de essentia militiae non est nobilitas, nec requiritur miles de genere nobilium esse, secundum Io. de Platina *l. 1. C. negotiatores ne militent. li. 12*. Hæc dicit Guil. Bened. in *iu. rep. c. Rayn. in ver. test. l. n. 25. & 26. de testam.*

Mos tamen Gallorum est, quod omnes milites equestres sunt nobiles vtpurimum: quantum vero ad pedestres, pauci sunt nobiles, imo fere omnes rurales & plebeij, demptis Capitaneis. Ex quo, cum carent virtutibus, & sunt vicis dediti, tot & tam nefanda delicta committunt, quod vix posset enarrari: Imo miratur omnes, quomodo talia possint adinueniri, quæ perpetrantur & committuntur à certis annis citra in hoc regno, nec satis in eos possum excandescere, ob quod iam pluries Christianissimus Rex noster eos publicari & proclamari fecit in toto suo Regno intimicos, hostes, & diffidatos sui Regni & Reipublicæ, ordinando in illos populum & nobiles, & iustitianos insurgere, irruere, & illos inuadere, occidere, punire, & alias morti tradere, prout hostes Regni, vbi passim reperirentur. Et ex prædictis constat, quomodo Capitanei istorum pedestrium debent aduertere ad eligendum illos, quos corpore bene complexionatos & robustos viderint, vt supra dictum est.

Vigesima octaua consideratio: Etiam vt dicit Cæpol Veronen. in *suo tract. de Imper. multis. eligendo. in verb. pro Imperatore, in versic. potuit eisam esse terra ratio*. Laudandi sunt milites ex formositate & pulchritudine. Cum, vt dicit, in dubio formosior sit eligendus. Dicit enim Philof. *1. Politicorum*: vbi si tantum faciem differentes corpore, solumque Deorum imagines, seu defectuositates homines dicent dignos seruire alijs: quasi diceret, quod deformes debent alijs seruire. Item dicit Porphyrius, quod Priamus propter sui formositatem fuit dignus imperio. Vnde de eo dicitur:

Facies Priami digna est imperio.

Vnde Virgilius:

*Gratior & pulchro veniens in corpore virtus
Adiuuat.*

Et F. Barbarus in libello, quem de re vxoria scripsit, sic ait: *Formosos cunctis diligunt, dignos credunt imperi, eis facilius obsequuntur.* Imo quandoque dignitas capitur pro pulchritudine: cum ait Tullius *lib. 2. Officiorum*. Pulchritudinis duo sunt genera; vnum muliebre, quam venustatem appellamus, alterum virile, quam dignitatem dicimus. Et facit, quod præsumendum est pro formosiore, eo, quia, vt dicit Bal. in *prim. cons. Digestorum. in §. utroque, in fi. 2. col.* Si sint duo nati simul, nec iudicari possit, quis esse debeat, iudicandum est pro formosiore. Et de pulchritudine satis dictum est in *5. part. in 18. cons.* vbi laudantur Reges & Principes ex pulchritudine.

Et plures laudati fuerunt propter formositatem, vt de Adone filio Myrtæ, de quo Virgilius *Ecloga decima*.

Et formosus oues ad flumina parit Adonis,

Et Ouid. *lib. 10.*

*Laudaret faciem liuor quoque, qualia namque
Corpora nudorum tabula pingitur amorum,
Talus erat.*

Et Propertius *lib. 2.*

Testis qui niuum quondam percussit Adonem.

Venaxte Idalio vertice durus Aper.

Illus formosum fleuisse paludibus, illuc

Diceris effusa tu Venus esse coma.

Et de Auenti. De quo Virgilius:

Victoresque ostentat equos satius Hercule pulchro.

Pulcher Auentinus.

Adon.

Astur.

Arys.

Anthionus Bithynicus.

Achaneus.

Amaracus.

Augustus.

Amphimedon.

Bacchylus.

Pollux.

Cestus.

Diadumeus.

Demetrius.

Endymion.

Filius Maximini.

Ganymedes.

Artaxerxes.

Troilus.

Giges.

Hylas.

Hyppoclidus.

Iuuentius.

Ioseph Lausus.

Magnes.

Ligurinus.

Magnes Smyrnaus.

Nisus.

Nearchus.

Paris.

Phedrus.

Roscius.

Hymen.

Spurina.

Tarnus.

Alexis.

Auentinus.

Achilles.

Alcibiades.

Asterius.

Alfus.

Bellerophon.

Castor.

Cyllarus.

Daphnis.

Democles.

Euryalus.

Ephestro.

Galetes.

Pelops.

Cyrus.

Patroclus.

Hippolytus.

Hyas.

Iulus.

Iason.

Lygus.

Musaeus.

Marasus.

Narcissus.

Nireus.

Pyramus.

Phaon.

Parthenopeus.

Idas.

Scrranus.

Scipio cognomento.

Demetrius.

Tibullus Poeta elegiographus.

Xerxes, qui in exercitu habuit 68. myriades: quæ ratio habet bis & quinquages centum octoginta tria milia hominum. Herodotus tamen scribit, in tanto mortalium numero neminem fuisse pulchriorem Rege ipso, aut proceriore statura, vt refert Textor *in sua officina.* vbi etiam quæ fuerint mulieres publicæ, & supra dixi de illis in 2. part.

Fuerunt & temporibus nostris Principes formositate mira decorati: *Philbertus Sibandus. Philippus Austriacus. Henricus Anglus. Franciscus Francus, Rex noster,* qui fuit & est ingenti pulchritudine decoratus, antecedens omnes homines totius Regni tam pulchritudine, proceritate, eloquentia, clementia, quam placibilitate, & quod magis est, fortitudine, vt infra dicitur. Subtilissimus ille & acutissimus Papinianus iureconsultus laudandus fuit de pulchritudine, vt est text. *in proæ. ff. in §. & hos tres liberos, & c. ibi: vobis autem ipse pulcherrimus Papinianus, & ibi Albericus.*

Vigesimanona consideratio: Miles laudatur, si fuerit audax & terribilis: vt dicit Vegetius: nam vt plurimum si leonis aut vli (vt fuit Alexander Magnus in bello valentissimus, vt dicit G. Ben. *in sua repe. c. Raynerius. in verb. quæ ex eo situm suscipiens. de testam.*) effigiem habeat, ferox vt plurimum & audax erit in bello: quia, *Audaces (vt li. 1. Aeneid. Virgil. habetur) fortuna tuat, timidosque repellit.* Quoniam, vt dicitur *in lib. principiorum,* anima coniuncta corpori imitatur passiones corporis, sicut per experientiam videmus: quod masculi, habentes effigiem mulieris, sunt communiter quasi femina, molles, ocij & delictorum amatores, quæ multum contrariantur militiæ,

quæ omnia mala sustinere debent pro aliis & Republica, vsque ad mortem inclusiue, & ita iurant milites. *Inst. de testam. mil. super rub. & in l. fin. ff. de quib. causis m. ires in integ. rest.* Timere enim non debet miles hostes, quantumcunque superbos, nec eos fugere, vel ab eis occidi permittere, sed in faciem eorum accurre: & qui contrarium apud Romanos faciebant ignominiose puniebantur, vt de Lucio Minutio consule, *li. 2. tu. de disciplina militari,* refert Valerius. Decet ergo militem esse audacem & strenuum, promptum ad omnes labores absque timore mortis. Iuxta illud Senecæ ad Lucillum: *Generosus animos labor nutrit, nec est viri timere pudorem.* Quinimo dicit Philosophus 3. *Ethicorum.* Mollitiem esse fugere laboriosa. Ideo milites exercitio frequenti debent habitari, *tex. in l. milites. C. de re mil. l. 12. vt infra ample; vt laboribus non timeant, l. 1. ff. de mil. testa.* Cum ais tritos, vltus promptos, imitatio artifices aptos, tria concurrentia summos. Nec habet contrarium plusquam ocium, de quo Valerius vbi supra. Hæc G. Benedicti in *d. rep. c. Raynerius. in ver. testa. m. 27. de testam.*

Trigesima consideratio: Milites etiam laudantur ex latitudine pectoris, & ex longitudine brachiorum, & ex pluribus aliis, quæ dicit Veget. *de re mil. l. 1. cap. 6* vbi dicit: sit ergo adolescens Martio operi deputandus, vigilantibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humeris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modicus, exilior cruribus, iuris & pedibus non superflua carne, distentis, sed neruorum duritia collectis. Cum hæc in tyrone deprehenderit, proceritatem non magnopere desideres: vtilis est milites fortes esse, quam grandes, iuxta illud Catonis:

Corporis exigui vires contemnere noli.

Et illud Papinij:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Scribit Homerus, Tideum paruo fuisse corpore decoratum, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissima. vnde in Priapeis a poeta decenter scriptum est.

Vtilior Tideus, quid si qui credis Homero,

Ingenio pugna, corpore paruus erat.

Et Xantippes Lacedæmonius, qui breui statura erat, ita laudatur a Silio:

Exiguus vigor (admirabile) membris,

Vuidus & magnos in su qui vinceret artus.

Idem Vegetus a. d. scribit, corporaturam boni tyronis implere sex pedum longitudinem. Præterea in amplitudine & latitudine plusquam in longitudine sapientia consistit, secundum Petrum de Bellapertica, quod summe displicuit Cyno, qui ultra modum longus erat, vt dicit Bart. *in l. 1. ff. de iurisd. omni. iud. nec sunt communiter audaces, nec valentes, velut cor multum distans à cerebro habentes.* Hæc ipse Benedicti *in l. 6. supra alleg.*

Trigesimaprimum consideratio; Milites laudantur & in sobrietate; quoniam miles sobrius esse debet in cibo & potu, de quibus non multum curat, nec de lecto. Non enim assueti debet sensualibus delictis: quoniam, vt ait facetus Poeta:

Nil valet in bello, qui vniat delitiose:

Nec sine duritia bellica palma datur.

Eo etiam; quia miles dicitur a malo, quod sustinere debet pro Republica. *l. 1. §. miles autem. ff. de testam. mil. l. vbi miles dicitur à militia, id est, duritia, quam sustinet.* Ideo cum in expeditione degunt, tradicis debet panis buccellatus ad comedendum per biduum, id est,

est, panis bis coctus, qui siccitate sui grossos & ponderosos humores attrahit & bibit, quos cum superfluo digestionis expellit per secessum: quibus eiectis, sunt milites agiliores ad pugnandum, & præseruati à multis infirmitatibus, quas dicti mali humores ad putrefactionem facile gignunt. Et tertia die panis integer non bis coctus eis ministratur. Et vna die datur eis vinum, altera die acetum ad bibendum, & vna die lardum, alia die habent carnem veruecinam: vt de hoc est text. in *l. 1. C. de erog. milit. annon. lib. 12.* vbi hæc omnia ample declarat Lucas de Pen. quare ista fiant. Etiam G. Benedicti in *sua reper. c. Raynuc. in verb. testamentum. l. num. 30. exi. de test. m.*

TRigesima secunda consideratio: Miles laudatur ex paupertate. Nam olim milites solis stipendiis contendebantur, de quibus viuere debent, & non super ægros, vt habetur *Luc. 3.* Nec debent subditos Regis ad eis præbendum victualia cogere, nec illorum prædia inquietare, nec victualia, aut cætera bona tangere. Quibus contrarium facientibus, licitum est cui libet de plebe eos aut eorum ministros expellere, & propria authoritate resistere, amicis & vicinis in auxilium conuocatis ad expellendum, inuasores. Capitaneum, qui eos delegauit, tempotali exilio puniendo: quia militibus transeuntibus solum permittitur hospitari in domibus, & nihil pro victu aut eorum pabulo à prouincialibus etiam sponte offerentibus recipere, non solum valore, *l. canonicorum. C. de erog. milit. annon. l. 2. c. l. deuotum. C. de metaris & epidemeticis. l. 12.* vbi Ioan. de Platea dicit: æqualitatem debere esse in eo, qui gratis hospiratur, vt nihil petat ab hospite ultra hospitalitatem. facit text. in *l. vn. c. qua ibi dicit Ioan. de Plat. C. de salgamo hospitib. non præst. eod. l. 12.* Nec possunt milites tempore pacis faciendo monstrâ personarum suarum, equorum, armorum & cæterorum militibus stipendiariis necessariorum, viuere de bonis rusticorum & aliorum subditorum, nec conuocari in magna multitudine, *l. si. s. erit autem. C. de re mil. l. 12.* ne grauet subditos. O deos, cum videamus hodie modum eorum viuendi esse omnino in contrarium, ita, quod excruciant pauperes rusticolas quotidie, & tempore pacis, & alio modo viuendo super populo. quid fiet de anima eorum? vnde non debet dici, quo ibit anima mercatoris (vt dicit Bald. in *c. cum causam. extra de testib. & in Auth. ad hoc. coll. 8. C. de usuris.*) sed quo ibit anima armigeri seu militis? qui non contentatur de victu, sed etiam in domibus suorum hospitem rapiunt quicquid possunt, more prædatorum, & vt plurimum eos verberant, & cogunt soluere & dare certam summam, & à domibus eorum exeant: vnde deberent in simplicitate viuere, quæ magis cupit arma, quam leges, *l. si. in pr. C. de iur. delib.* vnde refert Valerius *l. 3. de fiducia sui.* Scipionem Aphricanum in concione publica dixisse, quod cum totam Africam Romanæ ditioni subiecisset: non tamen aliud ex ea, quod suum diceretur præter cognomen tulisse. Et Publius Scipio de se & Lucio Scipione eius fratre loquens: *Non (inquit) me Punica. non fratrem meum Asiatica gaze auarum reddiderunt, sed vterque nostrum inuidia magis, quam pecunia locupletior est.* Quam Scipionis acculati constantem defensionem, Romanus vniuersus tenatus comprobauit: vt ibi refert Valerius. Et idem *l. 4. de Valerio Publicola* post Tarquinium eiectum primo consule, dicit: quod post tres consulatus acceptissime peractos tantæ paupertatis fuit, quod patrimonium eius ad expensam exequiarum suarum defecit.

Ex quo patet, quod viuus possedit, cui mortuo lectus funebri & rogi defuit. Fabricius quoque pluries consul & Imperator Rom. (vt idem refert) filias proprias paupertate dotare nequiuit. Marcus etiam Curtius contra Samnites bellum gerens legatis eorum se in scamno assidentem & in catino ligneo cœnantem spectandum præbuit. Cuius magnum auri pondus ei post attulissent, risit, dicens: *referte, & dicite Samnitibus, Marcum Cursum malle locupleisbus imperare, quam ipsum locupletem fieri: & mementote me non acie vinci, nec pecunia posse corrumpi.* Attilius vero ab aratro ad Imperium Romanum vocatus, postquâ Reipublicam stabiluit, & ingentes hostium vires confregit, multosque triumphos consecutus, deposito Imperiali sceptro ad aratrum redire non erubuit. Textus tamen in *d. l. fin. in prin. C. de re mil.* vocat eos ditissimos. Et contra istos Imperatores seu Duces belli, de quibus hic ante, qui fuerunt pauperes, multum faciunt ea quæ dicit Cæpoll. in *sua tractat. de Imper. militum eligend. in verb. dicitis.* Vbi Imperator seu Dux exercitus & militum, plurimum commendatur in diuitiis, quod probat 12. rationibus. Et ibi scribit 31. privilegia diuitiarum, quæ sunt multum laudanda, quæ ibi videre poteris; & satis declarantur per Alberticum in *l. si quis ad dechnandum. C. de episc. & cler.* Phocion Atheniensis vir non minus virtute, quam rei militaris gloria clares, cognomento Bonus pauper. Fuit enim semper pauper, cum ditissimus esse potuisset ob frequentes ei delatos honores. Huic cum legati Philippî Macedonum regis ingentia munera offerrent, hortarenturque vt ea acciperet: quamuis enim facile iis careret, liberis tamen eius essent necessaria, quibus difficile foret in summa paupertate ad paternam gloriam peruenire. *Si mei (inquit) similes erunt, idem hic apellua alat illos, qui me ad hanc dignitatem perduxit: si dissimiles, nolo meis impensis illorum ali augerique luxuriam.*

TRigesima tertia consideratio; Laudantur milites in castitate: quoniam casti esse debent: inde stationes militum dicuntur castra, à castrando, quasi castrata, vel casta: quod ibi castrari debet libido, & caste ibi viuiebant milites antiqui, considerantes castitatem secum habere fortitudinem annexam, quam seruauerunt semper vt pupillam oculi, iuxta illud poeticum: *Gorgon:*

*Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quam Veneria & cæci stimulos auertere amoris.*

Luxuria enim vires eneruat. Vnde Quintilianus in *milite Mariano.* Ideo meretrices ab exercitu submoventur. Intrare castra fœminis non licet. *Deut. 23.* Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni te mala: si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra, & non reuertetur priusquam ad vesperam lauetur aqua. & infra. Dominus Deus tuus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te. Propterea Imperator amatorem castitatis se dicit in *Authentic. quibus modis naturales efficit. leg. collat. 6.* Vnde non sine causa eam tantum dilexerunt armigeri veteres & gentiles. Nam de Cornelio Scipione refert Valerius *lib. 2. tit. de mil. discipl.* Quod contra Numantinos Imperator missas momento: quo castra intrauit, duo mille scorta de ipsis expulit: qua peste vacuus factus exercitus (qui paulo ante metu mortis deformi se

fœderis ictu maculauerat) erecta ac recreata virtute aciem illam fortem & animosam Numantinam superauit, & incendiis exustam, ruinisque prostratam Numantinam solo æquauit. Scipio quoque Africanus summis etiam effertur laudibus, qui Carthaginem obsidens, oblatam sibi ex hostibus virginem eximie formæ, & nobilitatis intactam & dotatam restituit. Hæc Guillelmus Benedicti *in sua repet. c. Rayn. in verb. seftame. l. num. 37. de testam. ex. i. a.* De laude vero castitatis dictum est *in 2. parti. in 12. consid.* Idcirco non est mirandum hodie apud nos, si gentes armorum in bellis & exercitu non se bene habeant, cum in eis nulla sit castitas. Imo si fiat exercitus viginti mille hominū, tertia pars illius erit scortorum & meretricum, quæ exercitum sequuntur, & ducuntur per armigeros: maxime per pedites, quorum quisque frequentius suam sibi confociat, quod contingit culpa Capitaneorum, & Ducum exercituum: quia talia pati non deberent: idcirco facilius & frequentius Thaidis castra quam Hannibalis videmus euerti, vt ait Lucas de Penna *l. vnica. C. e castrensi omnium palatii pecul. col. 5. in prin. l. 12.*

TRigesimaquarta consideratio: Milites multum & summe laudantur ex obedientia: quoniam, vt ait textus *in summa 24. q. 1.* summa militiæ laus est obedientia, & quicquid sibi vtiliter imperatum est, obtemperare, ita dicit Bart. Capol. *in tractu de Imperatore eligendo. in verb. diuinit. vers. 10. diuinit. c. 1.* Imo præcepto Ducis omnino parendum, *c. quid culpatur. in fin. c. c. sequitur quod Caesar præceptum ferendum est, quod Imperator, coll. randum est. eadem causa & questio.* Ex tali enim obedientia victoria sequitur, & satis imperij gloria parta est, dicit Lucas de Penna *in l. tam col. 1. res. col. 3. C. de re milit. l. 12.* & iussionibus gubernatoris exercitus, quæ ad bellum vel pugnam spectant omnino parendum est: & si quis contemnat eas, etiam si rem prospere gesserit, capite puniendus est, *l. 3. y. in b. ell. ff. de re milit.* Historiæ sunt nobis in promptu ad hoc per Valerium *in libro de disciplina militari* descriptæ, vt de Manlio Torquato, qui filium proprium, licet victorem, occidi fecit ob violatam disciplinam militarem: & de Papyrio dictatore, qui Fabium Rutilium Magistrum equitum, qui aduersus edictum eius quam prospere pugauerat, virgis iussit cædi, secui percussurus, nec contemni, aut precibus militum concessit animaduersionem, eumque profugientem Romam profecutus est: nec ibi quidem remisso prius supplicij metu, quam ad genua eius, & Fabius cum patre prouolueretur, & pariter senatus & populus rogarent. Hæc tamen seueritas non intantum est exercenda, vt animus militum ab Imperatore exercitus auerrat: quia tempore belli rigor non debet omnino seruari. *c. fin. de transactor. & cap. sciendum. 29. dist. 11. l. 1.* secundum Ioann. Fabri *in proem. Institut. super verb. gubernari.* vbi etiam dicit, quod tempore belli iura non seruantur de facto, licet sanctius esset: quod iustitia illo tempore fieret, quam alio: quia, vt dicit Cicero *1. Offic.* Nullum est tempus, quo iustitia vacare debeat.

TRigesimaquinta consideratio: Milites etiam multum laudantur ex scientia militari, quam habere debent, vt habetur *in l. vnica. Cod. de castrensi omnium palatii peculio. lib. 12. vbi: qui præsto sunt super adlibu, quos intentos & eruditos studiis iuuenum prolixitas & expositionum difficultas exercet. & probatur in l. 1. ff. de decretis ab ordino faciendis. vbi: & peritia artis. & Ioan.*

de Plat. in l. 1. C. de conditis in horreis publicis. lib. 20. & hoc est: quoniam turpe est ignorare scientiam & artem, in qua quis versatur, *l. 1. §. Seruus autem Sulpitius. ff. de orig. iuris.* Vnde dicit Vegetius *lib. 1. cap. 1. de re milit.* Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit, quod se benedidisse confidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est: rudis & indocta multitudo exposita semper ad cædem: Idemque *l. 2. c. 24. libri scribit: Cuius manibus est seruanda Respublica, studiosius oportet scientiam dimicandi, vltimumque Reipublicæ iuris exercitiis custodire.* Et dicit idem Vegetius *c. 13. 2. lib.* In pugna vltimum prodelle amplius, quam vires. Nam si doctrina armorum cesset, nihil paganus distat à milite: quæ quidem scientia necessario requiritur in Duce exercitus, & in capitaneis ad guerram, aut aliis habentibus administrationem, seu autoritatem in exercitu, vt ample demonstrat Capolla *in tractatu de Imperatore eligendo, in verb. sciendum.* Vbi quod hæc scientia militaris per armorum exercitationem acquiritur: vt est casus *in l. in nomine Domini. ver. hec autem ibi, iubemus, vt semper milites ad exercitationem armorum teneant. C. de officio præfecti prætorio Africae.* & ibi Albericus, qui dicit per illum textum, quod milites armorum vsu quotidiano ad bella se præparare debent, alleg. *l. milites. C. lucani.* Et est casus *in l. milites. 2. lib. vt armorum quotidiano exercitio ad bella se præparent. C. de re milit. l. 12.* Vnde exercitus nomen ab opere exercitij & exercitatione trahit. text. *in l. 1. 22. fin. ff. de milit. testam.* Veget. *lib. 2. de re milit. c. 23.* Ideo dicit, quod omne artificium, seu scientia exercitio crescit, & per illud suscipit incrementum. text. *in l. legatis seruis. §. ornaturibus.* & ibi glossa *in verb. incrementum. ff. de leg. 1. 3. nota glossa in verb. possit. in ca. peruenit. § 4. dist. 11.* & dicit Polycrat. *in suo 6. libro.* quod tria fecerunt Romanos esse triumphantes & victores, scientia rei militaris, exercitatio & fides. Pro quo facit text. *in §. cumque. in proem. Institut. vbi, quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones, fide.* & text. *in 2. constitutio. in princip.* dicit, arma & leges Romanas omnibus anteponi gentibus & nationibus: scientia & dignitate etiam dominari præteritis efficit temporibus: quæ quidem scientia rei militaris optime cognoscitur ex experientia, vt per plura ostendit Capolla *in loco supra citato.* Ex quo infero, milites expertos plurimum esse laudandos: quoniam experientia est rerum magistra, *cap. qui sit. de elect. in 6. in princ. cum aliis per eundem Capollam allegatis.* & dicit Philolophilus; Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem, & *in 2. constitutione. C. sed cum sit iurisperiti, commendantur experientia rerum. & in l. cert. C. de iudic.* Vbi causarum experti iudices dari possunt. Et dicit Bern. ad fratres de monte Dei, rusticus habet duos neruos, fortes lacertos, exercitatio hoc facit, in ocio simul cum corpore mollescit voluntas, facit vsus vsus, exercitium vires in omni labore ministrat. Et de huiusmodi exercitatione quomodo à Ducibus & tribunis militum discenda est, facit text. *in l. officium. in prin. ff. de re milit. & in l. vnica. §. 1. C. de officio præf. Africae.* & quæ ample ponit Lucas de Pen. *in l. milites. 2. col. 2. c. de re milit. lib. 12.*

TRigesimasexta consideratio: Milites ex vigilantia laudantur, quoniam miles debet esse vigilans ad custodiam eorum, quibus præpositus existit, ne dormiens inuadatur ab hostibus. Et inde dicitur præfectus

ctus vigilam, quod tota nocte vigilare debet, armatusque discurrere, & inquilinos admoerere, ne culpa eorum, aut negligentia incendium oriatur, *text. in l. pen. §. p. ff. de officio praefecti v. q. l.* Vigilare etenim debent milites praecepto diuino excitati per Christum in Euangelio, vt habetur *Mat. 24. Marc. 13. & Luc. 12.* vigilate, inquit, & parati estote; quia nescitis, qua hora fur veniet. Nam hostes dicuntur rates, quos per dolum & insidias licet vinceres, si eis aliter fides promissa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginensis Dux contra Allyrios milias, quos vincere dubitans vino & mandragoris dolose inebriatos dormientes interemit. Nam, vt ait Hieron. *in lib. vii. hancum* Vigilando timor omnis excluditur, fiducia nascitur: quæ multum profunt in exercitu militari. Et de veritate vigilaram scribit Luc. de Penn. *in l. v. c. de p. d. m. lib. 2. v. 16 Rom. col. 11. l. b. 1.* Imo ita in eis laudatur, & est necessaria vigilantia, quod si exubias in ordinatas dimiserint, capite puniuntur. *text. in l. p. v. c. v. ubi g. l. ff. de rem. u. facit l. 4. §. si praedis. cod. in.*

Trigesima septima consideratio; Etiam milites laudandi sunt ex patientia in aduersitatibus & belli laboribus; quoniam patientes esse debent in aduersitatibus & belli laboribus sustinendis: fame, siti, aestu, frigore, & cæteris calamitatibus, quæ innumera-biles existunt, *l. o. m. c. 9. l. c. de cast. coll.* Et ad istud comprobandam. G. Benedicti *in sua repet. c. Roy. in verb. testamentum. l. 4. v. 39. v. c. d. m. l. c. de testam.* adducit plura dicta & historias aut quorum. Primo enim in testem adducit Senecam, *lib. 3. de ira.* scribentem historiam de Tinagine historiarum scriptore: qui, cum quædam contra Augustam Cælarum scripsisset, monuit eum Cæsar, vt sermone moderationi uteretur, quod facere reuicit, nec tamen Cæsar se vindicauit, sed solum ei domum suam interdixit. Adducit pariter Polycratum *lib. 3. c. 2. p. 14.* qui plura exempla ibi de patientia scribit, de ipso Octauiano Cæsare Augusto, quod miræ patientiæ fuit, & quædam alia de patientia aliquorum; quæ cum non multum faciant ad propositum, aliter non insisto.

De huiusmodi patientia, melius faciunt dicta *Æneæ, in l. 2. En. id.* cum dicat;

Durate, & vosmet rebus seruate secundum.

Et sequitur:

Spem vultu simulat, premit alium corde dolorem.

Et *lib. 3. de eo* dicitur:

Mens immota manet, lacryme voluntur inanes.

Et in primo:

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

Sed, vt dicit Luc. de Penn. *in l. m. l. c. 2. C. de re milit. allegando Tullium in 2. Tusculanis quæstio.* Nostri exercitus primum vnde nomen habeant, nisi ab exercitatione, vt facit *text. in l. 1. n. p. ff. de milit. cestam.* deinde quis labor, quantum agminis ferre, plusquam dimidia mensis cibaria ferre, si quid ad vtum velint ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerent, quam humeros, lacertos, manus. Arma enim membra militis esse dicunt: quæ quidem ita geruntur apte, vt si vltus foret abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare possent. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, concursus, clamor, quanti laboris est? Ex hoc ille animo in præliis paratus ad vulnera, adhuc pari animo inexercitatum militem, mulier videbitur. Cur tantum interest inter nouum & veterem exercitum quantum experti sumus, ætas tyronum plerumque melior est; sed ferre laborem, continere vulnus con-

suetudo docet. Quin etiam videmus ex acie efferris sepe saucios, & quidem rudes illos & inexercitatos, quamuis leui ictu ploratus turpissimos edant; vt vero ille exercitatus & vetus, ob eamque rem fortior medicum modo requiritens, a quo obligetur.

Trigesima octaua consideratio; Milites laudantur in fortitudine, & in pluribus locis Imperator vocat milites fortissimos, eis dando prædictum titulum, cum ex illo decorentur, & honorentur, vt de hoc est *text. in l. tam collatores. in prin. & duobus aliis locis. C. de re milit. & in l. fortissimum ac deuotissimum milites. Cod. de erogar. milie. ann. 1. lib. 22.* Et in milite fortitudo est virtus, qua cæteræ solidantur; & sine qua in bono non perseverat, & qua omnia roborantur & moderantur, de qua ait Philosophus 2. *Ethic.* Fortitudo tenet medium inter timores & audacias. & Cicero *Rhetoricor. 1.* Fortitudo est conceptio considerata paruulorum laborumque perpetio, & in *Tusculanis quæstio. lib. 4.* Fortitudo, inquit, est affectio animi lege summe perpetiendis rebus obtemperans, vel est cõseruatio stabilis iudicij in iis rebus, quæ formidolosa videntur, subeundi, vel repellendis, vel ex scientia rerum formidololarum, contrariatumque aut omnino negligendarum, cõseruans eam stabile iudicium.

Ex quibus inferitur Fortitudinem locum habere in arduis & in grandibus; probatur, cum sit illa, de qua dicitur; *Tendu ad v. d. a. v. r. u.* Hanc siquidem virtutem si miles habuerit, minas non timebit: imo nec mortem pauebit. Cum viro forti nequaquam turpis mors accidere possit. Fortitudo certe sui natura & effecta fortunam superat. Vnde Valerius; *Fortiter,* inquit, *se in aduersis vereri, quid aliud est, quam fortunam sauientem in aduersum sui pudore victam vertere?* vt dicit G. Benedicti *in loco allegato in precedentii consid.* Quia, vt ait, non sunt optata pericula, vt fortem quis se ostendat; sed sufficit, pericula, si contingant, valide tolerare. Non sum (vt ait Seneca ad Lucillum) tam demens, vt ægrotare cupiam; tamen si ægrotandum fuerit, sufficit vt nihil effeminare faciam. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter, nec debet vlla rei nouitas fortia vertere pectora. Cum non posset athleta magnos spiritus habere, donec suum viderit sanguinem. Iuxta illud: *Si qui f. su. h. u. m. vi. es. acc. s. r. ab. or. at. 1. n. 1.* Tunc enim proiectus animum non proicit, sed cum magna spe ad pugnam descendit: eaque virtute mala fortuna vincitur & bona ornatur. Oportet ergo milites esse fortissimos; nulla vi nulloque terrore a proposito recedentes, & considerare, vt ait Valerius, *de constantia in ip. u.* quod natura sic comparatum est, vt quilibet se aliquo ordine ac recta mente complexum confidit, vel iam gestum, si obrectetur, acriter tueatur, vel nondum editum, si interpelletur, sine vlla cõtatione ad effectum perducatur. Vnde refert Salustius bellum Catilinarium narrans, prope fin Cariliam Romanum potentia nimium obsessum die sui interitus milites suos sic obsecrasset: Nemo, inquit, nisi victor, pro pace bellum mutaret. Nam in fuga salutem sperare, cum arma, quibus corpus tegitur, ab hoste auerteris, ea vero dementia est semper in prælio, his est maximum periculum, qui maxime timent, audacia pro muro habentur. Cum vos considero, milites, & cum facta vestra aestimo, magna me spe victoria tenet animas, ætas, virtus vestra, me hortatur. Præterea, necessitudo, quæ etiam timidus fortes facit. Hæc ille. Nam eiusdem nationis homines fortiores sunt ad se mutuo auxilia-

dum. Historiographi profecto laudant, & ad cœlos vsque tollunt eos, qui fortes & constantes fuerunt in prælio. Multa & terribilia Pïso Rom. contempsit, dum speciosum mentis suæ flexi noluit rigorem.

Laudatur pariter ille Iudas Macch. 1. *Macc. 3.* ibi. *Et surrexit Iudas, qui vocabatur Machabæus, & induit lorica sicut gigas, & succinxit se arma sua bella in prælio, & protegebat castra gladio suo, similis factus est leoni in operibus suis, & sicut catulus leonu rugiens in venatione, & de prælio Iude narrabant omnes gentes.* De Catone Maiore refert etiam Valer. *lib. 3. tit. de fortitudine.* Felicitior, inquit, progenie sua superior Cato, à quo Portiæ familiæ principia manantur: qui cum ab hoste in acie vehementi periculo peteretur, vagina gladius eius clapsus decidit, quem subiectam præliantium globo, atque vndique hostilibus pedibus circumdatum postquam abesse sibi animaduerterit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, ut illum non periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur. Quo spectaculo attoniti hostes postero die ad eam supplices pacem petentes venerunt. Cneus Pompilius à Senatu Romano ad Syriæ Regem missus, sua fortitudine & audacia, ac si totus senatus adfuisset, Regem terruit de quo idem Valerius *lib. 6. tit. de grauior delictis aut factis.* Iulius quoque Cæsar, & idem Valerius *tit. de fortitudine* refert cum in Galliis innumerabili multitudine & feroci impetu Nervorum inclinari aciem suam videret, timidius pugnanti militi sententiâ detrahit: eoque tectus acerrime præliati cœpit. Quo factò fortitudinem & constantiam per totum exercitum diffudit, labètemque belli fortunam divino animi ardore restituit. Hæc sunt exempla & historiæ, quæ G. Benediçi in dicto loco pro huiusmodi fortitudine in militibus requisita adduxit. Si tamè velis videre ad futuritatem exempla bellicosorum virorū cum illustrib. victoriis, & fortissimorum fortitudine corporea, vide Textor. in sua officina, vbi amplissime. Addo etiam de Parmenio ne, Duce fortissimo, bellicoso & strenuo per F. Patritium *lib. 9. de institutione Reip. tit. 2.* Dicit etiam Luc. de Pen. in d. l. fortissimi. C. de erogatione militaris annonæ, *lib. 12.* quod ad militiam (quæ etiam à malo dicitur) non debent assumi debiles, sed fortissimi, bello idonei, præparati ad pericula; & præstantis animi: & ibi ample. Vbi etiam accumulatur quindecim, quæ fortitudinem & corporis & animi iuuant, vbi sunt pulchra dicta pro militibus: sed cum hoc opus iam sit satis oneratum, extra suam materiam, hic non repeto.

Trigesima nona consideratio; Milites appetunt laudari, & prodest laus à Duce eorū exercituum cū de stentuitate laudentur. Titus Liuius 2. *ab urbe condita.* Addebantur & laudes, quibus haud minus quàm premio, gaudent militum animi. Vnde ex laudibus etiam militia interdum augetur, *l. 1. §. ad verum. ff. de seruo corrupti. c. c. sunt nonnulli. 78. dist.* Vir quippe ad gloriam eruditus nullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret, ut ait Cic. 2. *de Tusculanis quæ.* ita dicit Luc. de Pen. in l. fortissimi. *col. ult. ibi; quarecum decimū. C. de erogatione militaris annonæ. lib. 12.* Hinc est, quod, ut videmus, milites attribuuntur gloriæ & honori, moti in bello, cum de talibus ibi mortuis, dicant eos esse mortuos in lecto honoris; pro quo tex. in §. 1. in fin. *ibi.* Hi enim qui pro Rep. ceciderunt in perpetuum per gloriā vivere intelliguntur. *l. ff. de excus. iur. facit tex. in aliqua actione. §. si quis in collatione. ff. ad leg. Aquil. & ut dixi ante in 25. consider. nihil timent propter laudem consequendam.*

Quadragesima consideratio; Milites laudantur ex deuotione; quoniam Imperator eos etiam vocat

deuotissimos, *Item collatores. C. de re mil. & l. fortissimi ac deuotiss. milites. C. de erog. mil. annonæ. lib. 12.* Et hoc est, quoniam deuota oratio multum valet ad fortitudinem, de cœlo enim est fortitudo, *1. Macc. c. 3. & c. 11.* Scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terram in capite suo, & orauit, & reuersus est ad eos in prælium, & conuertit illos in fugam, & pugnauerunt. Et *Exod. 17.* Cum leuaret manus Moyses, & oraret, vincebat Israel. Ita tenet Luc. de Penn. in d. l. fortissimi. *ibi: Oratum deuota oratio, &c.*

Quadragesima prima consideratio; Milites laudantur ex fide seu fidelitate, quæ licet in quocunque necessaria sit, maxime tamen militantibus congruit, ut sint fideles. In hoc militia fundata est, ut nulla fraude vituperetur; quæ ut Cic. ait *lib. 1. de Off. Fundamentum primum iustitiæ est fides.* & Seneca *ad Lucil. Fides* (inquit) est sanctissimum humani pectoris bonum, nulla necessitate ad fallendum cogitur: nullo præmio corumpitur. Imo, & hosti congruit tenere fidem. Nā qui fidem perdidit, nihil habet quod possit amplius perdere. Vnde nobiles dici non possunt, qui fraudibus & infidelitatibus sua prælia exequent, & quod promittunt, minime obseruant. Occultum profecto & infidiosum malum, est perfidia, cuius efficacissimæ vires sunt mentis, & fallere, quæ tantum incommodi affert humano generi, quantum salutis bona fides præstat. Omnes enim fideles esse honestam est, illos præcipue, quorum status militaris, quorumque vocatio est Rep. defendere. Militia autem dedecus patitur, nisi fideliter exerceatur. & in milite nil pulchrius quam fides, teste Vegetio *de re mil. lib. 1. c. 2.* vbi dicit, quod totius Reipublicæ salus in hoc consistit, ut tyrones, id est, milites non solum corpore, sed animo præstantissimi diligantur, atque iuramenta suis Principibus facta obseruent Cui assentit Polycr. *lib. 6. cap. 5.* dicens: Duo esse præcipua in milite, scilicet, electio seu delectus & sacramentum, ut scilicet fides promissam teneat. Et de hac fide seruata ponit G. Bened. in sua *repe. cap. Rayn. in ver. testi. 1. 42. ibi; decimo requiritur. de testa. & Textor in sua Off. c. 1. fidelissimi.* Scribit de Attilio Regulo, qui maluit ad supplicium ire, quam datam Carthaginensibus fidem violare. Pro quo facit *l. nihil interest. ff. de capti. conueni. ff. de pactis. & in can. not. ibi; Fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur, quanto magis amico, pro quo pugnatur 23. q. 1. & c. innocens. 22. q. 4.* Et armigeris, qui iuxta vulgare se reddunt ad fidem, illud obseruare debent: cum tantum sit ac si promitterent sub fide, vel iurarent per Deum, aut per sacra Euangelia, ut dicunt Ang. Ludou. & post eos do. meus Ial. in *l. 2. §. iurari. col. 2. ff. de iur. iur.* Et de commendatione fidei, & fidelitatis in milite, vide Capol. in tractat. de Imperatore eligendo. *ver. pro Imperatore.*

Quadragesima secunda consideratio; Milites etiam laudantur ex perseuerantia, nisi enim in prædictis virtutibus bellando perseuerauerit, nunquā reperit victoriæ triumphum; imo deficiens in vno, factus est omnium reus. *c. de statu pec. aror. de reg. iur.* Nec meretur dici Athleta, qui saltem non vicerit. *l. 1. C. de athletis. lib. 10.* Vnde Romani, quia contra Carthaginenses bello perseuerauerunt, funditus eos deleuerunt. Hæc est vnicuique virtus, perseuerantia, quæ milites coronat. Bene enim agere parum prodest, si mens labilis existat. Nec ex actibus generatur habitus, nisi fuerit operis perseuerantia; quia secundum Ciceronem *Rhet. 1.* Perseuerantia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaque permanens. Nā talia continuata vigent: Imo guerra aquæ mollis durissimum cauat lapidem, perseueranter cadens.

cadendo, secundum Alanum dicentem:

*Gusta cauat lapidem, non vi, sed saepe cadendo:
Sic tu proficias, non vi, sed saepe studendo.*

Tali certe medio extolluntur veteres Romani milites in orat. ad Casarem s. nem de Repub. Simile laude adhuc referuntur Cymbrorum antiqui milites, qui nisi morentur in bello, non reputabant se felices, ad finem vsque non perseverantes. de quibus Val. lib. 2. de institutis. Mortui enim morbo, vel senio, vere mortui sunt mundo, nec computantur in numero liberorum viventium, sed qui in acie Principis, pro Repub. ceciderunt, adhuc post, per gloriam vivere dicuntur, s. i. Inst. de execut. quia, vt Cicero ait, qui per virtutem perit, non omnino interit. Hinc est, quod milites nostri dicunt se mori in lecto honoris, cum in acie mortem obeunt, vt ante dixi. De Aenea legitur lib. 11. Aeneid. quod per medios ignes, tela, & hostes perseveranter se habuit, ex quo magnifica peregit. Qui licet multas in parte sensitua pateretur tribulationes; tamen vltim rationis in mente nunquam perdidit, imo suos consolando fortius perseveravit, vt pulchre habetur lib. 1. Aeneid. vbi ad suos milites:

*Renocato (inquit) animos, maestumque timorem
Mittite, forsan & hac olim meminisse iuuabit:
Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes ubi lata quietas
Ostendunt, illic fas regna resurgere Troia:
Durate, & vosmet rebus seruate secundu.*

Et sequitur:

Spem vultu simulat, prœmit altum corde dolorem.

Et lib. 4. de eo sic dicitur:

Mens innotescit: acrima voluntur in aures.

Et Val. lib. 3. c. 150. de fortitudine, ponit de perseverantia cuiusdam militis, & lib. 3. 1. de fiducia, scribit de perseverantia vtriusque Spartani.

Cæsar etiam ad cœlos vsque summos perseverantiam militarem, lib. 8. saorum commentariorum de bello Gallico, extollit. Et in tantum est laudanda in militibus, quod ex contrario defectio militiæ est grauiter etiam vsque ad mortem puniendâ, vt per plura satis comprobatur G. Bened. in rep. c. 12. in vrb. testam. 1. n. 43. de testam. quæ non tango, cum sit extra fines laudis, & propoliti nostri.

Quadragesimatercia cõsideratio; Milites etiã laudantur ex charitate inter se. Cum in militibus debeat esse charitas, & mutua dilectio, qua deficiente, ex sententia veritatis diuinæ, defolabuntur. Imo videtur, quod maior debet esse dilectio inter milites, quam inter parentes, cum, vt facit text. in 1. mul. C. de procur. miles admittitur ad comparandum tãquam procurator pro commilitone, & tamẽ non admittitur pro parẽtibus. Præterea, pactum de succedendo, velut mortis captandæ inductiuum, nõ valet. l. si. C. de pactis. Et tamẽ inter milites valet. l. licet inter priuatos. C. de pactis. eo, quia abudãtia mutue dilectionis, facit cessare presumptionem captandæ mortis, cum nõ sit verisimile vnum militem alteri insidiaturum: & sicut sunt socij passionum; ita esse debent & consolationum, iuxta dictum Apostoli ad Cor. 1. & cum socij sint, & vnus societatis, debent se adinuicem diligere, tãquam fratres. Cum, vt habetur Prouer. 18. Vir amicus est ad societatem, magis amicus erit, quam frater, facit text. in 1. verum. in pr. ff. pro socio. vbi societas dicitur ius, seu species fraternitatis. & ibi gl. in verb. frater: natus, vt dicit G. Bened. in loco in preced. cons. in si. ille. Si se nõ adiuuarent in prælio, essent peiores dæmonibus. Demones enim si se non diligant, tamen mutuo auxilio coadiuantur contra nos in prælio. Sic faciunt milites

& armigeri; quoniam si vni fit iniuria, omnibus etiam fit iniuria. Si obsequiam, & placitum, nec illi, nec cæteris. Et ista charitas consilium in duobus, scilicet vno modo adiutorium proximi habendo; alio modo veritatis adherendo, vt dicit Luc. de Pen. in l. fortissimi. col. 1. ibi: quartum. C. de erogatio. militaris annonæ. lib. 12.

Quadragesimaquarta consideratio; Etiam milites laudantur ex sapientia: quoniam, vt habetur Prou. 24. Vir sapiens fortis est, vt vir doctus robustus est. Et Gregorius in Moralibus. Valde fortitudo destituitur, nisi per consilium fulciatur. Et Titus Livius lib. 2. de Bello Punico: Malo te sapiens hostis metuat, quam stulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Hannibal, nil temere agentem metuet. Non enim tantum viribus corporis, & lacertis, & fortitudinis gloria est: sed magis in virtute animi, dicit Ambr. 1. de Officiis. & Cicet. 1. de off. parua sunt fortis arma, si non est consilium domi: quod citat Panor. in cap. ex multa col. 2. ver. 10. 1. 1. quod pollens, consilio. extra de voto. Et perierunt Gigantes, quos dominus non elegit; quia non habuerunt sapientiam, B. vrb. 3. Non sic dicitur de filio sentato, propter quem dominus deiecit potentiam inimicorum. Eccl. 47. Expedi enim interitum astutia, insidiusque pugnare, maxime in bello iusto, & contra eos, qui nequeunt aperte devinci, ca. nom. n. u. vlt. 23. 7. 2. & ibi plures concordantias. leg. 1. 9. non fuit. ff. de dolo. Vnde Greg. in registr. lib. 3. c. 2. vbi. Terrenus hostis, qui munita loca cupit inuadere, pugnandi arte sic vitur, latetere quidam ponit insidias, & ad vnus loci expagnationem totum ostendit: vt dum ad defensionem loci illius, vbi instat periculum, conuenitur, loca alia, de quibus nulla est suspicio, capiuntur, & euenit, vt qui cognitus resistentis virtute expulsi est, latens obtineat, quod certando non potuit obtinere Nam dum aliud attenditur, aliud non cauetur. Ita dicit Lucas de Penna in l. fortissimi. ibi: quintum sapientia. C. de erogatio. militaris annonæ, lib. 12. Et quod in militibus requiratur sapientia, probatur in l. postulationum. §. si. ff. de captiuis, et postulationum. reuer. not. Angelus in l. quod constitutum. ff. de milit. testam. & in l. unica. C. de conditis in publicis horreis. lib. 10. & ibi per Ioan. de Platea. Facit etiam quod notat Bald. in lex diu. C. de locato. in fin. per d. l. unicam. Et ad hæc vide Valerium titulo, de sapienter dictis, qui de Scipione scribendo, sic ait: Turpe est viro militari dicere, non purarum. Et explorato, & excusso consilio, quæcunque aguntur, administrari oportere arbitrabatur lamina ratione. Ireuocabilis est enim error, qui violentia Martis committitur. Vnde Cicero lib. 1. de senectute. Non viribus, aut velocitate corporis, res magnæ geruntur, sed consilio, autoritate, & scientia. Dantes enim consilia plus agunt aliis, & philosophi consilia plus valuerunt in bellis, quam Principis aliunde, vt idem ait lib. 1. officiorum. & salus est vbi consilia multa, Prouer. 11. Vnde Trogus Pompeius lib. 11. ait. Alexander victoriam obtinuit, qui consilio gubernauit exercitum. Ita Cæpol. in tractat. de Imperatore militum eligendi. verb. varius. vbi apprimè comprobatur, quomodo sapientia & industria etiam est militibus necessaria. Adduco dictum Horatij in ordis lib. 3. ode 4.

Vbi consili expers mole ruit sua:

Vim temperatam de quoque prouehunt

In manus, iidem odere vides,

Omne nefas animo mouentes.

Testis mearum centimanus Gigas

Sententiarum notus, & integra

Tentator Orias Diuina,

Virginea domus sagitta.

Item Valerius Flaccus *lib. 4. Argonauticon*, ita scribit: *Sape acri potior prudentia dextra*. Et habetur *Ecclesiasti. 9.* Dicebam meliorem esse sapientiam fortitudine. Et paulo post: *Melior est sapientia, quam arma bellica.* & *Sapient. 6.* Melior est sapientia quam vires, & vit prudens, quam fortis, & melior forti est sapiens vir. Et prudens vnum consilium multas manus vincit, Vnde apud Homerum *li. 2. Iliad.* Agamemnon asserit facile se Troia potiturum, si decem sibi adessent Nestori similes: tanquam plures faceret decem Nestorum consilium, quam magnam militum manum. testis est *Cælius libr. antiquarum lectionum 6. cap. 13.* Fuit optime poetica historia ab ipso Homero *Odysea 8.* descripta, dum ait: Vulcanus claudus cum suspectam haberet vxorem Venerem, quod furtim cum Marte concumberet, nec vires suppetent, quibus adulterantes deprehenderet, ad artes ingeniumque confugit: Lectum suum catenulis inuisibilibus circumiunxit, quod ubi fecisset, foras abire se simulat: deinde cum in arctissimis essent complexibus Mars, & Venus, vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis se circumagerent; vnde in adulterio manifesto deprehensi sunt. Vnde Homerus ibi dicit:

Nonnunquam assequitur tardus celeremque citumque,

Sic uti nunc Vulcanus, ut est vestigia tardus,

Mauortem cepit, qui percitissimus vnus

Cunctorum, quicumque tenent super astra Deorum:

Et quamquam est claudus pede, rem tamen arte pergit,

Prouide etiam debet poenas deprehensus adulter.

Cui sententiæ conformat illa Menedemi philosophi, teste Laertio: *Capitur ergo & ab infirmis cele; Aquilamque breui testudo vincit.*

Adhuc accedit alia, & vera historia, quam recenset Plutarchus *in vita Sertorij.* & Valerius Max. *lib. 7. c. 3.* & Sextus Iul. Frontinus *lib. stratagematum vii. cap. fin.* de qua etiam meminit Io. And. *in ca. 1. in ver. difficile, extra de treuz, & pace.* Quod cum Sertorius ipse Dux strenuus, suis copiis ex barbaraturba conflatis, rationibusque persuadere non posset, in re militari plus habere ponderis, & momenti, consilium, quam vires temerarias: postea quam illi interdum parum feliciter certassent, hoc commento vsus est: Conuocata totius exercitus turba, duos equos prope adduci iubet: alterum macie senioque confectum, alterum vegetum cauda pilositateque macilentum illi iuuenem adhibet prægrandi statura, & viribus admirandis. Contra, valenti, & forti pusillum, imbecillum, & debilem admouet hominem. Hic, ut illi præceptum erat, singulos pilos robusti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam: iuuenis è diuerso caudam omnem gracilis equi simul manibus vtriusque deprehensam, vi atque impetu conatur euellere. Qui cum incassum niteretur, risum circumspectantibus præbuit. Sub hæc assurgens Sertorius, cuius consilio præceptoque hæc acta fuerant: *Videris, inquit, commilitones, utro potius possit ingenium, quam vires.* Cui historię concordat dictum Horatii *lib. 2. epist. ad Agrippam*:

Vxor promisso, caudaque pilos ut equina

Paulatim vello, demo vnum, demo etiam vnum,

Dum cadat elusus ratione rueris acerui.

Qui redit ad fastos, & virtutem astim. ut annis.

Hæc recitat Tiraqueius *in suis legibus conubiali- bus, in l. i. legc.*

Quadragesima quinta consideratio; Etiam milites plus laudantur, & inter eos extolluntur felices,

quam alij. Vnde Vegetius *lib. 3. de re milit. in pr.* dicit: Rem militarem virtute sola, vel certe felicitate contineri. Et *Cæp. in tract. ane alleg. in ver. ob felicitatem.* ample commendat felicitatem in militia, maxime in Duce exercitus addacendo plura exempla de multis, qui laudem meruerunt ob felicitatem. Et felix dicitur prosperus; quia cuncta ad votum sibi succedunt, ut habetur *in proæ. Instit. in verbo, f. lux.* Textor vero *in sua officina in cap. fortunatis, & felices.* annumerat plures, qui fuerunt multum fortunati, & felices. Et istud interdum prouenit à virtute animi, vel propter multas diuitias, vel cognitionem rerum mundi, ut per glo. *in d. verb. felix. in proæ. ff.* vel ex custodia, & administratione bonorum angelorum cuiuslibet, qui iuuant personas, quibus sunt commissi. Ita quod vnus angelus deputatus vni, est fortior & maior altero, sicut supra dictum est *in 3. part. in 16. consid. in ep. 1. 1. 1. angelorum. vers. 3. pro text. cum sequen.* Quod quandoque vnus angelus vnus patriæ, seu gentis, resistit alteri, ut habetur *D. in. 10.* Sic etiam vnus angelus vnus hominis particularis, resistit alteri, prout in casu simili recitat Plutar. *lib. de Romanor. in fortuna,* allegatus per *Cælium libro antiquarum l. 1. in c. 31. in fin.* vbi dicit Marcum Antonium, & Augustum singulari amicitia, & benevolentia iunctos, cum suppeteret occisum, sæpe lusibus inter se diuersis transire solitos: verum in his cum semper victus abiret Antonius, quidam apud eum diuinandi peritia clarus audacter ita monuit, Antonium, quidnam tibi cum adulescente isto? refuge istum & vita: Tu quidem illustrior es natu, item grandior, sed plurium quoque Imperator, bella multa exantlasti, peritia rerum præstantior es. At nescis quo pacto huius ipsius dæmonem demon reformidat tuus? Quia tua quidem fortuna ex se ampla est, sed fortunæ adulescentis subblanditur. Quid ni abieris, procul ad illum defecturam apparet.

Quadragesimalexta consideratio; Quis in pugnando cõsequitur maiorem honorem in duello, pro impressa, id est molimine facto ex multis, ut dicit Paris de Puteo *de re milit. in, & duello, lib. 10. c. 1.* Primo: qui cum maiori utilitate ac strenuitate se gesserit in ipso prælio armaturis corporis vtendo: ut membris mouendo se in armis, ut inertem, & agiler pugnando cum prudentia, & cum temporis moderatione, & cum brachiorum, & pedum temperamento offensas, & defensas faciendo, vbi & quãdo opportunitas aderit, fines modestiæ non exeuendo, ac arte, & artificio belli gerendo, & non sola fortitudine, sed ingenio mixto profliendo, non offendendo incaute, nec defendendo indefensus, armaque cum mensura mouendo. Secundo: Etiam is maiorem honorem reportat, qui amplius de campi spacio reportat, & qui melius occupatum spacium, seu tendum conseruat & tenet. Tertio: Is etiam honoratur, qui propriam vultum nunquam conuertisset nec retro, nisi opportune cessisset: idemque & is qui melius insidias hostis, & offensas vitauit: & is, qui in faciem perensus, & repetens, vnus iunctus permansisset: & is, qui se non plicasset, nec manus, aut crura ad terram tetigisset: quia cadenti similis est, & is maxime, qui sanguinem inimico fecisset illafo. Is etiam, qui inimicum in capite percussit, vel in manu, aut in membris nobilioribus. Ideo dicit. Veget. de re militari, quod puginator pedestris debet scire artem dimicandi: & dicit Salomon, quod in bello requiritur prudentia. Idem etiam ait Veget. *lib. 1. c. 2. in fin.*

Quadragesimaseptima consideratio; Milites & armigeri, de consuetudine non habet soluere col- lectas,

lectas, vt dicit Iacob. de Rebuffi in *l. n. 4. C. de indiē. & in l. fin. C. de fundis limitrophis. lib. 11.* Vbi amplè tractat ipsam materiam. Et ibi dicit, quod milites in acie existentes ab extraordinariis muneribus excusantur. *l. in honor. §. a g. ararum. ff. de vacat. muner. vbi dicitur, quod ab angariarum præstatione, & recipiēdi hospitis necessitate excusantur, pro quo etiam facit l. ult. penult. §. ff. de muner. & honor.*

Aduerte etiam; quia milites in multis aliis priuilegiantur, seu honorantur. Primo, quia miles accusatus de crimine, non quæstionatur. *l. milites. C. de quæstion. Secundo, Quia miles furca non suspenditur. l. 3. §. 1. & ibi not. Bar. ff. de re mil. Tertio, miles in viginti casibus, in actu testandi priuilegiatur, quos scribit Guilelmus Benedict. in sua repet. c. *Rey. in ver. testam. in num. 22. extra de testam. qui alio modo illos ponit. & Bald. in l. milites. C. de test. in mil. Quarto, contra militantes in bello non currit præscriptio, vt ait Martin. de Laude in tract. de milite, art. 2. Quinto, Militibus datur restitutio. *l. fin. C. de restitut. in iur. & etiam eorum vxores, ut de vxor. militum. & etiam medici illorum. Inter eos. §. institum. medici. ff. ex quibus causis maiores. & Albericus in l. 1. C. de vxor. mil. Sexto; Præuentionio iurisdictionis, non tollit priuilegium militis volentis declinare iurisdictionem. gloss. in l. si quis p. steaquam. ff. de iud. Martinus de Laude in tract. de milite, art. 22. Septimo; Miles non potest cogi esse tutor, nisi filiorum commilitonis. *l. sed miles, in pri. c. & ibi Bald. ff. de excus. tutor. & idem Bar. in l. v. p. p. §. si in castris. ff. de excus. tut. Instit. eodem. §. idem & in milite. Octauo, Miles præfertur aliis creditoribus, etiam anterioribus, in re empta ex pecunia sua, gloss. in l. idē. que. ff. qui potiores in pignore hab. Nono; Licet miles teneatur soluere gabellam de rebus, quas portat, non tamen res, quas portat, cadunt in commissum. Bal. in l. omnibus. C. de veftiq. & commissis. Decimo; Miles non tenetur, nisi quatenus facere potest. *l. miles. ff. de re iud. Undecimo, Miles excusatur à vera contumacia, & do-*****

lo præsumpto. Ideo non obstante contumacia, appellat Alex. in *l. 2. ff. si quis in ius vocat. non uerit. & Ang. lib. 1. ff. de eder. Duodecimo; Assertioni militis ab hostibus remissi creditur suffragantibus meritis. Spec. in *iu. de teste. §. 11. ver. tamen fallu. Decimotertio; Miles corporaliter non est puniendus, cum insigniis militum, sed debet exauctorari, hoc est, nudari insigniis militum. l. 2. §. sed si cum. ff. de his qui not. in fam. Decimoquarto; Si procurator militis simpliciter contrahat, videtur contrahere nomine militis domini sui. Paul. de Castr. in *l. pecuniam. ff. si cert. petat. Alia priuilegia militum ponit Spec. ut. de procur. §. 1. ver. si nem quod est miles.***

Quadragesimo octaua consideratio; Miles habens cicatrices ex vulneribus sibi illatis in prælio, laudandus est. Vnde legitur in Histor. scholastica. Quod Antipater Idumæus, pater Magni Herodis, in quodam seruitio Imperatoris fuit multis vulneribus confossus. Qui tandem ab ænulis accusatus apud Imperatorem, reiectis vestibus, totus denudatus, dixit: *Ego Cæsar, nolo me verbis apud te excusare, sed ista vulnera, que suscepi pro te, loquantur pro me, si ego diligo te,* & ob id Cæsar illum in gratiam recepit, & inculpatus remansit. Exemplum est nobis cicatricum representatio in corpore Saluatoris nostri Iesu Christi, & stigmata perpetua, que sunt quoddam sigillum irrefragabile, & supra omnia alia sigilla authentica, ostendens veritatem suæ victoriæ, & gloriosæ resurrectionis. Imo etiam in corporibus martyrum. Nam, vt inquit August. in *vt. de ciuit. Dei.* In corporibus Martyrum remanebunt post resurrectionem cicatrices in signum victoriæ præteritæ. Et in eodem libro etiam dicit: videbimus in corporibus martyrum cicatrices, quas pro Christi nomine pertulerunt, nec erit in eis deformitas, sed dignitas: & in eorum corpore quædam singularis pulchritudo fulgebit. Ideo à simili alacres pugiles ob vulnerum cicatrices à suis Ducibus laudari debent.

Nona partis Catalogi Gloria Mundi finis.

DECIMA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

De præminetia Scientiarum enunciat.

Quinquaginta duas Considerationes habet.

VM, vt supra vidimus, multa sint, quæ faciunt quem dominari, vt ait diuinus Plato, cum dicat principatus quinariam esse distributionem, alium legitimum, naturalem alium, alium secundum consuetudinem, quartum secundum genus, quintum violentum. Et vt idem Plato ait *lib. 3. de Legibus*. Septem sunt rationes, quæ ad dignitatem imperandi facere videntur, quæ sunt paternitas, nobilitas, dominatio, potentia, senectus, prudentia, & fors. Et de singulis suis locis dicitur. Hic tantum ample de prudentia, quæ ex sapientia & scientia constat, cum cæteris omnibus anteponi debeat; in hac parte decima dicemus laudem, honorem, & excellentiam scientiarum, describendo, & depromendo, & de ordine præcedendi inter viros literatos, de quibus etiam in sequenti parte proxima dicitur.

Huius partis prima consideratio materiam introducit, ad demonstrandum, quod dictum Aristoteli *in 1. de Anima* sit verum, scilicet, Scientia est de numero bonorum honorabilium; & ideo literati, & habentes scientias, sunt multum laudandi. Cum scientia sit plusquam utilis & necessaria. Cum rationis vsus sine dirigente & illustrante scientia haberi non possit; Vbi enim non est scientia, non est bonum. *Proserp. 13.* Et cupiditas discendi est optima ratio viuendi. *l. apud Iulianum. ff. de fideicom. §. liberi.* Hæc enim charitate suffulta callem virtutum aperit, & viam virtutum præcludit. Sine hac enim, vt dixit August. *lib. 12. de Trinit. cap. 14.* Nec virtutes ipsæ, quibus recte viuunt, haberi possunt, per quas hæc vita misera sic gubernetur, vt ad illam, quæ vere beata est, perueniatur æternam. Rursus qui hac pollent, Deum hic saltem per speculum & ænygma, & alibi facie ad faciem limpidius cognoscunt. Hinc habetur *Dan. 12.* Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.

Secunda consideratio: Scientiam esse necessariam dicit Bernardinus de Bultis *2. parte sui Rosarij serm. 29. in litera D, E, & F.* quatuor rationibus. Prima, scilicet, ratione perfectionis: quoniam, vt ait Philosophus *2. Metaph.* Humana natura est multipliciter ancilla, & multis angustiis oppressa, & ideo inuenta est ars siue scientia, vt suppleat defectum naturæ, *6. Politicorum.* Quæ ars siue scientia, est habitus quidam cum ratione factiuus: Vt habetur *6. Ethicor.* Et ideo imitatur naturam in quantum potest. *Instit. de adopt.*

§. minorem natu. Propterea diffinitur natura à Philosopho *in 2. Physic.* quod est principium motus, & quietis eius, in quo est primo, & per se, & non per accidens: quasi dicat, vt perfecte quiescat natura, mouetur ad artem, seu scientiam. Et ideo Seneca dicit, ad Lucillum scribens: dociles nos natura edidit. Et Hieronymus *in Prologo Biblia* comparat naturale ingenium molli ceræ, quæ indiget artifice informante. Et Tull. *in Tuscul. quest. 1. 2.* Sicut ager quantumcumque fertilis, absque cultura fructuosus esse non potest, ita animus sine doctrina & disciplina. & Ouidius *in 5. de Tristib.* inquit:

*Fertilis assiduo. si non remouetur aratro,
Non nisi cum spinis germen habebit ager.*

Et quia anima cum corpus intrat, est tanquam tabula rasa, cui innata est omnium rerum ignorantia, per scientiam tamen perfectibilis, vt habetur *3. de Anima.* & intellectus est in potentia ad omnia, & non reducitur ad actum eorum, nisi per scientiam *2. de Anima.* Quæ quidem scientia, est perfectio animæ, vt ibi dicit Commentator Auerthois, & omne imperfectum naturaliter appetit suam perfectionem. *5. Metaph. & 2. Physic.* Ideo quilibet affectat scientiam. Nam vt multi Philosophi dixerunt: Anima est posita in corpore, vt scientiis perficiatur, ita etiam tenet Magist. sent. *in 2. dist. 1. c. 1.*

Tertia Consideratio: Scientia etiam dicitur necessaria, ratione illustrationis: ambulantis enim nobis in regione umbræ mortis necessaria est illustratio, seu illuminatio quædam, & hoc est propter pericula multa, & dæmonum insidias, & in figurâ huius Deus educens populum de Ægypto præcedebat eum in nocte in columna ignis. *Exod. 13.* Hæc autem illustratio est scientia contra tenebrositatem ignorantiam, quæ est mater cunctorum errorum *38. dist. 1. c. 1.* Sed facit pro hac ratione, & melius ad propositum, quod scientia illustrat, seu illustriorem reddit hominem, potius, quam militia: quoniam, vt ait Ouid. *9. Metamorph.* Vlysses contra Aiaceum militiæ gloriam obtinuit, cum sapiens esset. Vnde Apuleius *lib. de Deo Socratis:* Si laudas, inquit, virum, quia diues, hoc fortunæ debetur: si, quia fortis, ægitudine debilitabitur, seu fatigabitur: si, quia nobilis, non ipsum, sed parentes eius laudas, & si, quia pulcher, pulchritudo in senectute abibit: sed si laudas virum; quia sapiens, & quantumlibet bonis moribus ornatus: tunc ipsum virum laudas. Hæc dicit Iacob. Magnus *in suo sophologio Sapientia*

pionia lib. 1. c. 1. Adde quod per scientiam totus mundus illuminatur, ut est text. in *Auhen. habita. C. ne filius pro patre.* Imo sine illa mundus regi non potest. vnde Ecclesia vniuersalis indiget viris literatis. *c. cum ex eo, §. 1. de elect. in 6. cap. si. de magistris extra, & non alinis ferratis, secundum Ioan. Mona. in ca. super eo. de heret. in 6.*

Quarta consideratio: Sciētia dicitur necessaria ratione appetitionis. Deus enim non dedisset huiusmodi naturalem appetitum, nisi esset reducendus ad actum: quoniam ipse Dominus & natura nihil agunt frustra secundum Arist. 2. *de celo & mundo.* & 3. *de anima.* & 1. *Phys.* & ut ait Philosophus 1. *Metaph.* Omnes homines naturaliter scire desiderant. quod etiā dicit Tullius in *Tusc. 9.* & Lactan. in 1. *diuinarum instit.* Et ideo dicebat Iurifconsultus Iulian. in d. 1. apud Iulianum. ff. *de fidei. libert.* & est glo. in c. nisi cum pridem in verbo plerumque. extra *de renun. c. si habes. 23. q. 3.* & glo. in c. de *Constantinopolitana, 23. dist.* Si pedem in fovea haberem, adhuc addiscere quiddam vellem. Et ratio huius est; quia omnes res naturaliter habent inclinationem ad propriam operationem, in qua etiam delectantur, ut aues ad volandum; propria hominis operatio est intelligere, ut ait Arist. in 3. *de anima.* & 1. *Ethic.* Tullius in 1. *de officiis.* & Quintilianus in 1. *de Oratoria institutio.* Et in hoc differt ab alijs animalibus. Sine scientia enim homo appellatur animal brutū, dicente David *Psal. 48.* Homo cum in honore esset, non intellexit, id est, intelligere neglexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis, & idē *Psal. 31.* Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: & August. *ad Hæreticos* ait: quid enim homo sine literis reputatur? nunquid non bos vel asinus, non equus vel mulus, quibus non est intellectus? Vnde interrogatus Solon Atheniensis, quid esset Diues sine literis: respondit: Quis aureo vellere. Et Diogenes videns diuitem literarum ignarum, sedentem super lapidem, dixit: *Lapis super lapidem.* Quidam autem alius Philosophus dixisse fertur, quod tantum distant docti ab indoctis, quantum homines à bestiis. Et Diogenes, cum ascendisset in locum eminentem, & clamasset, *venite homines,* multis de turba irruentibus, dixit: *Non enim homines estis, qui o detis operam scientiæ.* Sicut enim anima informat corpus, ita scientia intellectum: & ideo intellectus hominis sine scientia dici potest sine forma. Hinc etiam dicit Cicero in *lib. Officior.* Quod multi sunt homines nomine, pauci re: ad denotandum, quod prorsus ignari non merentur appellari homines: sed potius imagines hominum, sicut in simili dicit text. in *capit. multi. 40. dist. in 1.* Panorm. in *cap. prudentiam. in princip. de offic. delegat.*

Hæc autem sententia studiose quærenda est, ut honoris nomen adipisci possit: quod obrinuerunt hi, qui sapientiam dilexerunt, ut fuerunt Theodo. Abraham, David, Salomon, Alexander, & plures alij enumerati in *Sophologia Sapientia, c. 1. & 2.* Qui omnes magnum appetitum sciendi habuerunt. De hoc appetitu sciendi loquitur Hieronym. in *prologo Bibliorum,* dicendo: *Legimus in Histor. veteribus, quosdam iustrasse prouincias, transisse montes, & novos adisse populos, ut eos, quos ex libris nouerant, palam, coramque viderent.* Et ibi loquitur de Pythagora & Platone, & de Apollonio Magno Philosopho, ac de alijs multis, qui prædicta fecerunt discendi causa, licet in patria sua essent aliorum præceptores & magistri. Quibus etiam adiungemus illum virum omnium literatorum in o-

mani scibili perfectissimum Iacobum Fabrum Stapulensem, qui causa discendi, fere totam Europam & Asiam transfretauit, & partem Africæ etiam transcurrit, ut viros doctos, & perfectissimos literis Græcis, Latinis, Hebraicis, & Chaldæis inueniret.

Non video prætereundum D. & Præceptorem meum doctissimum D. Iasonem Maynum, qui, ut perfectam scientiam haberet, & ne in cognitione & persequatione veritatis scientiæ impediretur à stimulis vxoris, nunquam vxorari voluit: memor doctrinæ Ciceronis, quod vxori & doctrinæ difficile vacare esset. De hoc etiam appetitu loquitur Lactantius in *principio 1. diuinarum institutionum,* dicens: *Magno & excellenti ingenio viri, cum se doctrina periturus dedissent, quicquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus publicis & priuatis actionibus, ad acquirenda veritatis stadium se contulerunt, existimantes multo esse præclarium, humanarum diuinarumque rerum inuestigare, ac scire ratio. enim, quam fruendis opibus, aut cumulandis honoribus herere.* Hæc Lactantius. vbi supra. Hinc etiam inter viros literarum, & literatorum amatores, enumerat multos Textor Niuernens. in *sua officina, c. alij, qui literarum, & literatorum fuerunt amantissimi.* quos multum laudat & honore maximo extollit, ut fuerunt Anaxagoras, Democritus, Cyprianus, Scipio, & plures alij *num. 45.* quos ibi enumerat Textor. & in *capit. precedenti* ponit viros doctos habitos in magno precio & honore usque ad *num. 67.* quos statim ponam. Non erant inter alios omittendi Nicol. Rolin. Cancellarius Burgundiæ tempore Philippi, Duc. Burgund. Guid. de Rupe forti Cancellarius Fran. Ioan. Anton. de S. Georg. qui fuit præpositus Mediolan. & propter eius eminentem scientiam effectus Card. Alexand. Adrianus de Traiecto, qui ob eius eminentem scientiam & virtutem (licet nunquam fuisset Romæ visus, nec cognitus) à Cardinalibus fuit tamen electus in summum Pontificem in ciuitate Romana, licet esset tunc in Hispania. Prætereundus ne sit ille vir doctissimus Dom. Claud. de Seyello, dictus de Aquis. Qui (licet nothus) propter eius laudatam scientiam, tam apud Reges Franciæ claruit, maxime apud Ludouicum XII. quod eius Consiliarius secretus habebatur: & tandem effectus Episcop. Marsiliens. & Archiepiscop. Taurin. Nonne Guilelm. Budæ. ille apud omnes Latinos notissimus & famatissimus ob eius præclaram scientiam ad maximam dignitatem referendariorum (qui dicti sunt hodie Magistri supplicationum seu requestarum ordinarij domus, aut Hospitij Regalis) elatus & promotus fuit? Quid de illustri viro D. Antonio de Prato, inter cunctos excellentiss. Qui etiam ob inenarrabilem eius scientiam, dignitatem præfecturæ prætorio, hoc est, Cancellarius regni Franciæ. cum omnimoda administratione & gubernatione Regni affectus est. De huiusmodi autem appetitu, de quo iam supra dictum est, ut compleri possit: oportet discere cupientem intento esse animo ad studium, ut inquit Tullius in *Tusc. 7. lib. 4.* & ideo *Eccles. 6.* dicitur: Si inclinaueris aurem tuam excipies doctrinam, & si dilexeris audire, sapiens eris. Imo etiam habetur *Proverb. 1. in princ.* quod audiens sapiens, sapientior erit.

Quinta consideratio, Scientia dicitur necessaria, ratione fructificationis. Quoniam ut dicit Bern. de Buis in *loco supra allegato.* Innumeræ enim sunt scientiæ utilitatis. Facit enim scientia hominem honestum & virtuosum: ex quo dicitur apud Tullium 1.

Offic. Primus honestatus locus, qui in veri cognitione consistit, maxime attingit naturam humanam. Item (ut dicit) est bonum, quod nobis auferri non potest, sed hominem sequitur quocumque perrexerit, dicente Boet. in 1. de consolatione:

*Has saltem nullus potuit pervincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.*

Vnde, ut refert Valerius Maxim. Tull. in *paradox. li. 1.* Bias Philosophus, qui fuit vnus ex septem sapientibus Græciæ, cum capta ab hostibus patria, alij compatriotæ eius fugientes, præciosa, quæ habebant, asportarent, & ipsum ad similiter faciendum inuitarent, ille respondit: *Omnia mea mecum porto.* Nihil enim suum reputabat, nisi scientias & virtutes. Et ideo Senec. ad Lucillum scribit: Lauda hominem in eo, quod ab eo nunquam eripi potest, & quod est proprium hominis in quantum homo: hoc autem est animus & ratio perfecta: & ut ait Macrobius *Saturatum lib. 7.* existima disciplinas multas multis esse pecuniis præstantiores; istæ quidem cito desinunt: ille vero per totum tempus permanent; scientia enim sola possessionum immortalis. Scientia quoque est illa, per quam Deo assimilamur. *Gen. 3.* Eritis sicut dii, scientes bonum & malum. Et Tullius in primo de *natura Deorum*, inquit: *Nihil est, per quod magis Di immortales simlemur, quam per ipsum scire.* Ideo Salomon optime præposuit illam Regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dicit in comparatione illius, nec comparauit illi lapidem preciosum, & aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu eius. Propter autem ipsam suam scientiam à Deo amatur. Vnde Philosophus 12. *Eth.* dicit, quod Deus valde curat de his, qui diligunt intellectum, tanquam de suis amicis, & ideo ibi dicit, quod per scire & intelligere homo coniungitur Deo, & substantiis separatis. Et ideo non est mirum, si omnes scire affectant, vnumquodque enim naturaliter desiderat coniungi suo principio, dicente Maximiano Poeta:

*Ortus cuncta suos repetunt.
Et Boet. lib. 4. de consol.
Repetuntque suos singula cursus,
Redituque suo singula gaudent.
Nec vlli manet stabilis ordo,
Nisi fini iunxerit ortum.*

Sexta consideratio; Scientia laudatur propter eius utilitatem, cum scientia sit utilissima. dixi supra in *prim.* Et ut dicit Aug. in *lib. Ench.* & Magister Sententiarum in 2. *dist.* Fecit Deus rationabilem creaturam, ut summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur. Et ideo, cum omnia desiderant ad finem suum pertingere. 2. & 8. *Phys.* non est mirandum si ab omnibus appetatur. Facit etiam & reddit scientia homines nobilissimos: *L. prouidendum. C. de postul.* Vnde Stoici dicebāt, omnes sapientes & doctos liberos esse, & Tullius in *paradox.* inquit: *Nullus vir doctus seruus aut ignobilis esse potest, nisi forte voluit abro vitiorum fuerit infectus.* & ut dixi supra, in *pr. Arist. li. 1. de Anima*, ponit scientiam esse de numero bonorum honorabilium, & in 1. *Polit.* idem Philosophus inquit, quod homines ratione & intellectu vigentes, sunt domini & rectores aliorum, & ideo in 1. de *officijs* inquit Tullius: *Omnes trahimur & ducimur cognitionis scientia cupiditate, in qua excellere plebrum putamus.* dixi alibi in pluribus locis. Refert etiam Aulus Gellius: quod dum Aristot. Alexandri Magni præceptor libros de physico auditu pu-

blicaret, recepit ab ipso Alexandro epistolam in hæc verba prorumpentem, *Ægre fero, quod ea, que à te hausi & didici, in publicum profitearū.* Ego enim non tam cupio & delector opibus & potentia alios excellere, quam literis & doctrina præstare. hæc ille. Propter quod paucos videmus, qui in literatio conflictu alius cedere velint, sed vnusquisque, & si non existentia, sed etiam in apparentia alius excellere satagit, atque alijs doctior apparere. vnde Martial. *ait. 8. epigr. 18.*

*Aurum & opes & rura frequens donabit amicus,
Qui velut ingenio cedere, rarus erit.*

Salomon autem *Sap. 7.* de sapientia inquit: *Proposui illam regnū & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius.* Nec comparauit illi lapidem preciosum: quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Et etiam *Prou. 1.* ait: *doctrinam magis, quam aurum eligit. Melior est enim sapientia cunctis opibus, que desiderantur, huic non valent comparari.* Propter quod inquit Tullius in 2. de *Off.* Optima hæreditas à parentibus liberis traditur, & omni patrum honore præstantior dignitas virtutis. Cum ergo omnia bonum appetunt, ut Philosoph. 1. *Eth. 1. Rhet. 3. Top. 4. Metaph. 1.* Ideo cum scientia sit tam bona & utilis, ab omnibus desideratur, cum secundum Philosoph. 1. *Metaph.* omnes homines naturaliter scire desiderent, & ut inquit B. Tho. 2. 2. q. 188. *art. 5.* Studia literarū dirigunt & coadiuant hominem ad contemplandum diuina, illuminando intellectum, & offerunt ea, quæ possunt nos impedire à statu salutis, fugando errores, & etiam conferunt ad euitandam carnis lasciuiam. Vnde Hier. ad *Rusticum*, ait: *Nunquam de manu tua & oculis tuis recedat liber, ama scientiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis: Profunt etiam ad auferendam cupiditatem diuitiarum atque auaritiam: quoniam, ut ait Salustius in *Catilinæ.* Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens concupiscit: Scientia enim, ut dicit Bernard. in *lib. meditationum*, parit cognitionem amoris, amor frequentiam, frequentia familiaritatem, familiaritas fiduciam, fiducia faciem Imperatorem. Et nullus animæ suauior est cibus, quam perfecta cognitio veritatis, dicit Lactant. Firmianus in 1. *de uitæ arum vlt.**

Habet enim mirabiles delectationes, ut ait Philosophus 1. *Eth. 2. Politicor.* dicit Franc. Petrarch. in suis triumphis, aliam delectationem, quam discere, non reperio. ut ample ponit Bern. de Buis. in *d. sermone, in litera F. in si.* Felices etiam homines reddit, quoniam, ut ait Arist. 10. *Eth.* Homo sapiens, maxime felix est. Et Seneca ad Lucill. *Beatam* (inquit) *vitam sapientia perfecta efficit.* & sequitur: *Scio neminem bene viuere sine sapientiæ studio.* Per ipsam enim Salomon obtinuit principatum & honorem ipso dicente de sapientia, *Proposuit, inquit, illam Regnū & sedibus.* & sequitur: *Infinitus est enim thesaurus hominibus.* & Prouerb. 2. *Melior est, inquit, acquisitio eius acquisitione Auri & Argentum: ipsa enim est pretiosior cunctis opibus.* dixi ante. Per ipsam enim Alexand. potius, quam vitibus sublimatus est: habuit enim Aristot. in doctorem, prout narrat Aul. Gellius *lib. nocturnum Atticarum. 9. cap. 3.* Vnde pater Alexandri, scilicet, Philippus Macedo, eo nato, Aristoteli misit epistolam, in qua gratulabatur filium sibi genitum, & diis gratias agere debere: non quia natus esset sibi: sed, quia suis temporibus ipsum nasci contigerat, sperans, quod sui eruditione fieret dignus regno, quam statim in *seq. consideratione* ponam. Et etiam narrat Iacobus Magnus in *d. suo Sophologia*

logio sapientia li. 1. Vbi ponit qualiter Alexander pro studio vitam exposuit, & ibi in *ca. 2.* ponit de Principibus, qui scientiam dilexerunt, dixi aliquid supra in *5. part. n. 10. col. sed.*

Septima consideratio; Scientia utilis est, quod exemplis probatur, cum multi ex scientia, & doctrina habiti sunt in magno honore & precio. Nam sancti viri commendantur ex peritia scientiarum secularium, ut arguit Ioan. de Turrecrem. in *c. legimus. verb. sed contra. in princip. 37. dist. 11.* quod probat exemplis. Nam legitur *Astor. 7.* quod Moyſes fuit peritus in omni sapientia Ægypti: & de Daniele, ut habetur *Dani. 1.* quod Dominus dedit sibi & sociis suis scientiam & disciplinam in omni libro, & in omni sapientia, & super omnes sapientes, qui erant in regno Chald. ideo vltra Principes ponit *Text. in sua Opuscula. c. viri docti. & c.* vbi enumerantur multi, ex quibus aliquos ponam infra, & quanti olim æstimatae sunt bonæ literæ, quantumque doctus sit concessum, nullo certius argumento, quam sequentibus patet exemplis, de quibus etiam infra in *30. c. 45. consid.* aliquid dicetur.

Scipio Africanus statua Emij poetæ (quem in suis expeditionibus comitem semper habuerat) sepulchro suo imponi iussit, cui videnti hortos suis proximos donauerat. *Ouid. lib. 3. de Arte ama.*

Emius emerit: Calabris in manibus hortus,

Contiguit ponit Scipio magne tibi.

Et Politianus in *Nursia*; Longè gratissimus olim Scipio magne tibi, & Calabris vicinus in hortis, Virtute emeritis, cuius gentile sepulchrum mox tenuit, eundem & Fulvius nobilior ciuitate donauit, de eo ponit *Philip. Berg. lib. 7.*

De Homero legitur quod Alexand. Magnus capto inter spolia Darij Persarum Regis vnguentorum serinio (quod erat auro gemmisque, ac margaritis preciosum) quos tanto dignos loculo existimabat, inclusit. De Pindaro vate ac poeta etiam loquitur, quod idem Alexander cum Thebas euerteret, & in omnes sine discrimine sæuaret, Pindari vatis penatibus parci iussit, & omni familiæ eiusdem. De Aristotele idem Alexander patriam nomine Aristotelis præceptoris sui, condidit, ei que multa hominum millia parere iussit, ad scribendos rerum naturalium libros. Archilochi Poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. De isto Archilochi ponit *Philipp. Berg. in suis Chronis li. 4.* De Sophocle tragico poeta defuncto legitur, quod ipsum sepeliri iussit Liber pater. Nam obtidentibus Lacedæmonis mœnia, & Lysandro eorum Rege in quiete sapius admonito, ut pateretur humari delicias suas, Lysander vbi intellexit Sophocle. mortuū, pacem funeri dedit. De Platone legitur, quod cum in Siciliam ipse venisset, Dionysius tyrannus quamuis ad superbiam, seuitiamque natus, vittatam nauem misit obuiam, & egredientem in littore, quadrigis albis excepit. Legitur etiā, quod Annicetus Cyrenæus eundem Platonem ab Ægyptis captum, & inter mancipia expositum, ne quid indignum pateretur, nummis aliquot mercatus est, & honesto comitatu Athenas ad suos remisit: quam pecuniā cum à Platone sibi remissam intellexisset, profecto, inquit, peccatū videri potest, quod maiore summa non iuuetim tantum virum. Platonem ipsum tanti fecit Aristoteles discipulus, ut nomini eius aram in templo construxerit, statuamque consecrarit, in qua scriptum erat, hunc esse illum, quē probi omnes merito debeant imitari & commendare. Vnde extant Criniti versus in Parthenicis:

*Hac illa est ara floribus redimta suaue olentibus,
Quam gradus benemerenti statuit discipulus seni.*

Tituloque hoc testatus animum suum atque officium Platonem probandum probe à probis. De Iſo crate legitur, quod viginti talentis vnam orationem vendidit. Æschines Demosthenis orationem (qua tamen in exilium pulsus fuerat) coram amicis laudauit in sua calamitate. Athenienses Thucydidem rerum suarum scriptorem ab exilio reuocauerunt, eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant. Menander Comædiographus ab Ægypti Regibus per legatos magnis præmiis inuitatus est. Cneus Pompeius Posidonij sapientiæ professoris domum intraturus, fores percussit de more a hictore vetuit, & fascēs hictorios ianuæ submisit is, cui se Oriens Occidentisque submisserat. Augustus carmina Virgilij cremati contra testamenti eius verecundiam vetuit. Eidem in theatro recitanti vniuersus populus Rom. perinde ac Imperatori assurrexit. Hactenus Plinius libro septimo. Eiusdem Virgilius diem natalem (qui fuit Octobr. Idib) quotannis celebrabat, & quibusdam velut ceremoniis venerabatur Sillinus. Vnde Mar. Maiz Mercurium creastis Idus, Augustis redit Idibus Diana Octobris Mato consecrauit Idus. Qui magni celebras Maron. Idus. Constantius Imperator Ablabium Ægyptium Philosophum Prætorij sui præfectum, & vna cum Constantio filio Imperij rectorem constituit. Frontoni Philosopho, M. Antonius Princeps statuam erigi fecit, authore Capitolino, quem Augustus quoque Consulari ornauit dignitate. Anaxenoni Cirhædo, e Tyana ciuitate M. Antonius tributa quatuor ciuitatum legēda præbuit. Augustus Alexandrinis (in quos bellum gerebat) tribus de causis fassus est se pepercisse, ob Alexandri memoriam, vrbis pulchritudinem, & amorem Arrij Philosophi. Arcadij & Honorij Imperatorum patrociniō statua Claudiani fuit erecta. Dionem Prætorij Sophistam, & philosophum, Traianus cura suo plerumque dignatus est, Romam etiam ingressus cum triumpho. Artaxerxes Rex Persarum Hiscani præfecto Helleſponti literis scripsit, ut Hippocr. medicum, quibuscumque fieri posset præmiis, in familiam suam inuitaret. Epistola ad hunc fere modum se habebat; Rex Regu magnus Artaxerxes Hiscani S. Hippocratis medici Æsculapio prognati ad me fama petuenit. Da igitur operam, ut aurū illi tribuas quantum cupit, aliqua idem quorum indiget, & ad me mitte. Erit enim par honore summis in Perside viris. Et si quis alius fuerit in Europa vit clarus, huc amicum domi nostræ redde, nec parce pecuniis. Eidem Hippocrati ab Illytiis redeanti eosdem honores (quos Herculi) decreuit Græcia ob prædictam pestilentiam. Iunio Rustico philosopho, M. Antonius Imperator, publica omnia priuataque consilia solebat credere, quem postea Consulari, & mortuam statuam decorauit. Ciceronem ab vrbe pulsam Pomp. Articus sestertijs ducentis & quadraginta millibus & iuuir, & profecutus est. Oppianus poeta cum Antonio Imperatoris Seueri principis filio, poema de piscibus nūcupasset, ab eo totidem aureis donatus est numis, quot illic erant versus. Daniel Propheta Cyro rege (quem Theologiæ mysteria perdocuit) familiarissime utebatur, author Theod. Cyrenensis. Theombrotum medicum Ptolemaus Rex centum donauit talentis, seruato Antiocho Rege parte suo: dicit tamen idem Textor, quod habet codicem Plinianum in alterutro mendosum. nam libro septimo, cap. 17. hoc de Theombroto scribit: lib. vero 19. cap. 1. de Erasistrato. Olim tantus erat artis oratoriæ quæstus, ut Gorgias Leonrinus auream statuam & solidam sibi posuerit Delphis. Demetrius Phalereus ab Atheniensibus trecentis

ris & sexaginta statuis ornatus fuit, vt refert Philippus Bergomen. *li. 7. qui suis supplementis Chron.* Zenonem Philosophum Athenienses tanto honore profecuti sunt, vt apud eum clauis vibis deponerent, ipsumque ornarent aurea corona; & imagine aëtea. Plinius Iunior referebat potuisse se (cum procuraret in Hispania) vendere suos commentarios Largio Licinio quadringentis millibus nummum. Quis nunc Regum (inquit Budæus) emere Bibliothecam consecrissimam decem aureorum millibus velit, quanti à Plinio ciuis vnus priuatus re gesta quædam extemporanea licitari ausus est. Hæc Textor, vbi supra.

Philippus Macedo Amyntæ filius, quamuis omni ferme tempore negotiis belli esset implicitus, nunquam tamen à liberali Musa, studiisque humanitatis recessit: propterea scribens ad Aristotelem gloriabatur natum sibi Alexandrum tanti Philosophi tempore, à quo doctrinam imbiberet cum virtute: Epistola autem in hunc modum sequentem se habebat, vt prodit Aulus Gellius libro nono, capite tertio. Philippus Aristoteli S. D. Filium mihi genitum scito, quod equidem Deus habeo gratiam, non perinde quia natus est, quam pro eo, quod eum nasci contigit temporibus vitæ tuæ. Spero enim fore, vt edoctus eruditusque abs te dignus existat, & nobis, & rerum successione. Hanc epistolam narrat etiam Iacobus in suo Sophologio sapientiæ, libro primo, capite primo. Alcibiades ambitione quadam munera in Socratem congererat, dignam viri doctrinam multo amplioribus existimans. Euripides tragediographus Archelao Macedonum Regi sola virtutis admiratione fuit familiaris, adeo vt frequentibus conuiuiis ab eo exceptus fuerit, & aureo donatus poculo. In eius quoque gratiam Syracusani plerisque Atheniensium (qui apud se seruebant) libertate donatos, domum incolumes remisere. Iulius Calpurnius Poeta, cum à Publio Volusio in proscriptorum numerum relatus esset, ab Attico propter ingenium & elegantem eruditionem absolutus est. Cornelius Gallus elegiographus, fauore Augusti, ad præfecturæ gradum conscendit, tribunusque cohortium effectus est: de quo Philippus Bergomensis libro septimo, anno ante Christi aduentum 8. Vespasianus tantum concessit Saleio Baso poetæ Lyrico, vt propter ingenium singularémque eruditionem aut plurimum eidem sit elargitus. Et refert idè Bergom. in loco supra allegato. quod C. Bassus ornatissimus orator, & copiarum Augusti præstantissimus Dux, fuit missus contra Parthos per Augustum Cæsarem, & constitutus Imperator strenuissimus. Statium Domitianus magnifico atque apparatusimo donauit conuiuiis, coronaque insigni, & alijs muneribus honestauit. Eiusdem Imperatoris beneficio Silius ad tertium Consulatum prouectus est. Vnde Martialis libro octauo Epigramm. 66.

*Augusto pia thura victimasque
Pro nostro date Sileo Camænae.
Bænos iubet en redire fasces,
Natio Consule nobilique virga.
Vatis Castulim domum sanare
Rerum prima salus, & vna Cæsar
Gaudenti superest adhuc quod optem,
Felix purpura, certiusque consul.*

Stereinius, vir clarissimus, tantum concessit Mar-

tialis ingenio & doctrinæ, vt ei adhuc viuenti imaginem, more veterum, in sua bibliotheca posuerit. Aufonius Cæsaris Gratiani (cuius filium Gratianum iuniorém erudierat) beneficio & honestissimis suffragiis dignitatem adeptus est Consularem. Aurelius Prudentius beneficio Theodosij Imperatoris ad præfecturam militiæ perductus est. Lampaco vrbi Helleponti, propter Themistoclem pepercit rex Persarum, de cuius gloria ample ponit Philippus Bergomensis *libro suo quinto Chronic. anno ante Christi aduentum 4720.* Phalaris Agrigentorum tyrannus, alias sæuissimus, templum Stefichoro poetæ ædificandum curauit, suafitque diuinis illi honores in vbe patria habendos, quæ tamen olim capitalem inimicum habuerat. Democedes medicus à Dario (quem sanitati restituerat) duobus aurearum compedum paribus, & ab vxoribus ipsius Darij aureis phialis donatus est. Author Herodotus in Thalia. de quo dicit Philippus Bergomensis *in suis Chronicis libro duodecimo.* lic, quod inter captiuos Darij existens, cum ob inuersum pedem Darius ipse acriter doleret, ita vt per septem dies dormire non posset, Darium sanitati restituit, ita quod in maximo honore apud Regem & Persas habitus est. Matthias, rex Pannoniæ, Ioannem Monteregium hominem Germanum, & Ephemeridum scriptorem multis auxit honoribus & diuitiis. Quum Hermolaus Barbarus Venetorum legationes obiret in Italia, & ad vibem Florentiam accederet, Laurentius Medicus tanto viro cum multis amicis obuiam processit, quamuis podagricus, cumque in Cayna villa honorificentissime exceptus, quam cum instructissima bibliotheca eidem obtulit. Robertus Siciliæ Rex Franciscum Petrarcham omnésque eruditos viros in precio habuit. Ptolemæus Philadelphus Senes septuaginta Bibliæ historię scientissimos ab Iudæa vsque in Ægyptum vocauit, quos Regia vbe acceptos hospitaliter & benigne aluit, magnisque muneribus donatos dimisit. Ioanni Campegio Bononiensi in Patavinum gymnasium (quo ad publicam literarum professionem fuerat inuitatus) proficiscenti, ab vrbe magistratibus gymnasiarchis que magna hominum frequentia obuiam itum est. Mincentina ciuitas Sabellicum argentea patera magni ponderis donauit. Quintilianus ex Hispania veniens à fisco stipendium accepit ab Eusebio sub Domitiano. Thadæus Florentinus Medicus, tanta fuit nominis celebritate, vt ad curam ægrotorum extra vibem euocatus, non vilis, quam quinquaginta aureorum mercede in singulos dies peregrinaretur, vocatusque ab Honorio quatuor centum sibi statui voluit, à quo curato decem millia reportauit. Marcus Popilius Andronicus opusculum quoddam Annalium sexdecim millibus nummorum vendidit. Arrianum historicum (qui historiam Alexandri Magni octo libris scripsit) Adrianus & Antonius propter literas ad honorem consularem euectunt. Asinius Pollio Varronis imaginem collocauit in bibliotheca. Cyrus Panopolita poeta beneficio Theodosij Iunioris & Eudoxiæ eius vxoris Præsul factus est. Democritus Diagoram Milesium Philosophum seruam mille drachmis emit, vt eundem erudiret. Prædictos recenset Textor in loco supra allegato. Vbi etiam quosdam alios pictores, & ludimagistros enumerat, quos alibi ponam, cum non multum hic faciant ad propositum. Multi alij Iureconsulti propter eorum scientiam eminentem fuerunt in maximo honore,

nore, vt fuit Seruius Sulpicius, cuius statuam Romanus populus pro rostris posuit, de quo & pluribus alij, qui fuerunt in maxima autoritate, habetur in *l. 2. §. iuris ciuili. v. §. ad fi. ff. de orig. iur.* Et plures alij reperiuntur, quos plus laboriosum esset recitare, quam subtile. Seneca, qui fuit Consul vrbis Romæ. *§. restituta, Inst. de fideicom. liber.* & familiaris ac præceptor Neronis, de cuius morte Boetius in *3. consol. Philosophia.*

Temporibus veto nouissimis visum fuit, in quanta autoritate fuerit ille vir præstantissimus & prudentissimus Nicolaus Rolin, cuius huius nostræ ciuitatis Heduen. apud Philip. Ducæ Burgund. cuius fuit Cancellarius, & cuius consilio omnia regebantur. Et in tanta veneratione apud eundem fuit, quod pater à dicto Duce appellabatur: Ita quod ex eius scientia acquisiuit 2500. libras Turonen. redituales singulis annis, quas suis hæredibus reliquit, de quo iam supra dictum est. Cui quidem adiungendi sunt duo circūpecti viri ex hac ciuitate Heduen. oriundi, qui ex eminenti scientia effecti sunt præsules & Episcopi, videlicet Reuerendiss. in Christo pater dom. Guil. de Clugny Episcopus Pictauiens. & Ludouici Vndecimi, Regis Christianissimi nostri Francorum Secretus Consiliarius & Cancellarius Franciæ. Et reuerendiss. in Christo pater dom. Ferricus de Clugny eius frater, Tornacens. Episcopus, qui primo fuit Heduen. Officialis, & Referendarius seu Magister requestarum in domo Philip. Ducis Burg. & de his ample dixi in *meis Comment. super consuet. Ducatus Burg. in proem. super verb. Messire Ferry.* Præter eundem non est quondam dom. Ioan. Rolin, decanus primo Ecclesiæ Heduen. & S. Martini Heduen. Abbas, qui ob eius eminentem scientiam à Ludouico Vndecimo, Francorum Rege in studijs fuit vocatus, & ipso adhuc existente in studio, & ne ad partes Flandr. vbi vocatus erat à Ducibus Burg. illuc accederet euocatus, & eadem habitus in magno honore, & effectus fuit Heduen. Episcopus. & his nostris temporibus prudentissimus vir. dom. Dionysius Poillot, noster ciuis & contemporaneus, vtriusq; iuris doctor peritissimus prætermittendus non est. Cū ob eius eminentem scientiam, ita in pretio habitus fuerit apud Christianissimum regem nostrum Franciscum Primum, tum quia fuerit effectus Consiliarius in suo magno consilio: tum post multas in Anglia, Scotia, & Alemania legationes, fuit Magister ordinarius requestarum domus Regiæ, & multis muneribus & donis ab eodem, donatus, & tandem præsidens in Parlamento Parisiensi: cuius memoria tanta est, vt quæ duabus horis aut tribus legerit, etiam id memoriter recitare solet. Claudius Seytellus, dictus de Aquis, Iurisconsultus acutiss. à Ludouico XII. Francorum Rege euocatus, & in magno pretio & honore habitus, cui Rex Ludouicus publica omnia, priuataq; consilia communicare, & ei in omnibus credere, in magistrum tū sui hospitij ordinarium requestarum receptus, tandē in Episcopū Masiliens. & deinde in Taurinens. Archiepiscopum fuit, ob eius eminentem scientiam, prouectus & ordinatus. Et etiam Reueren. pater Dom. Philip. Bondet Lingonens. Episcopus in Parlamento Parisiensi Consiliarius & Præsidens, fuit ob eius eminentem scientiam primo Decanus, deinde Episcopus Lingon. electus & confirmatus. Quid de Guidone de Ruperforri Burgundo, qui in tanta fuit veneratione apud Christianissimum Regem Ludouicū XII. cuius tēpore erat Cancellarius, quod de eo dixerit post eius mortem, quod voluisset donasse centum mille aureos, vt tantum vixisset in officina Cancellariatus Franciæ, quantum ipse Lud. Rex viueret. Nonne cum suprædi-

ctis annumerabitur reueren. pater & dominus & præceptor meus. d. Ioan. de Magdalena, iurium doctor, & nostras: quem in meis primis iudicij curabulis, in vniuersitate Dolana legentem audiui. Qui quidem ob eius eminentem scientiam cū maxima & mirabili perfectione persecutus est ab ordine Cluniacensi, vt in illo habitum & professionem faceret: in quo fulget & imple-descit, sicut Sol inter Planetas: & in illo ordine obtinet primatum, statutum, & dignitatem magni prioris habentis regimen, administrationem & gubernationem totius ordinis: in quo non legitur fuisse, a centum annis, talis nec in scientia, nec in peritia, nec in religione, sanctitate & deuotione. Habet sub dicto ordine Prioratum de charitate, in quo & Prioratu Cariloci, & pluribus alijs locis miranda, tam in reparationibus Ecclesiarum & monasteriorum, quæ etiam fundamentibus & donationibus fecit, vt vix dici aut scribi possit. Monasterium enim Abbatix S. Riguardi funditus & totaliter destructū à fundamentis restaurauit, & de nouo deuotissima cōpositione cōstrui & edificari fecit: dormitorij etiam Abbatix Cluniacens. ruinosa de nouo cōstrui & fabricari fecit, & cum mirabili deuotione factū apparere pluribus cellulis adornatū. Quid aliud de tanto viro dici potest, nisi quod omnia vere Monasteria & Prioratus prædicti ordinis ruinosā, aut destructa, aut suis sumptibus, pænis & laboribus, cōstrui, edificari seu reparari fecit, aut saltem procurauit: ita quod de eo dici potest, replendit sicut Sol in medio nebulæ meridionalis. Non omitterendum est, quod post mortem Abbatis Cluniacens. fuit electus vniuersimode in Abbatem illius loci, sed ad preces regis nostri Francisci cessit iuri suo in fauorē illorum de Boisly, qui tunc erant in maximo fauore apud ipsum regem, ita quod omnia negotia Regni eorum consilio expediebantur, ne quisquam illis resistere potuisset.

Octava consideratio; Scientia est honorabilis & gloriosa: quoniam ex illa consequimur gloriam. Vniuersis namque literatis debentur præmia & honores. *Sapient. 7.* Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius. & *Esdras c. fin. in fi.* Magnifice sunt exaltati verbis legis, quibus edocti sunt. Inde Iurisperitis etiam Princeps honorem exhibet, & multa priu legia concessit, *l. quicquid ibi, reuerentia studiorum, C. de aduoc. diuers. iud.* & talia studiorum labor isite meretur, qui ipse præmiorum & honorificentia digni sunt, non his, quæ sunt incongrua libertati, text. in *l. 3. C. de esse. foribus.* & bona danda sunt doctoribus, vt habetur in *c. infamos, in ver. non ad turpe, §. iust. 7.* quod scientia & doctrina tribuunt vitam suo possessori, infra dixi. *ista part. in 44. consid. n. si.* Nam, vt ait Cassiodorus *10. variar. Epistol.* Nec aliqua in mundo potest esse fortuna, quam non augeat literarum gloriosa notitia. Cum etiam per literaturam efficiamur nobiles, vt habetur *Sapient. 7.* Omnibus enim nobilibus nobilior sapiētia, vt tenet Lucas de Pen. in *l. proximus. Cod. de prox. facror. §. vlt. lib. 12.* & hic ante in *6. consider.* dictum est. Et amplissime de laude scientiarum scribit G. Bened. in *un. oratio. de te. reperi. c. R. qn. de testa. in antiquis.*

Nona consideratio; Ex quo solum in hac parte fit mentio de literatis & scientiis seu artes liberales habentibus: (quoniam de mechanicis in sequenti parte dicitur.) Ideo de ipsiis artibus liberalibus, & earum professoribus, seu in eis proficentibus, videndum est, quæ sint illæ, quibus partibus aliæ, quæ hic comprehenduntur, subiciantur.

Primo & in hoc conueniunt omnes, sunt tantum septem artes liberales, quæ sic denominantur, vt ait

F. Patritius libro quarto de institut. Reipublica, titulo sexto. quia liberos homines efficiunt ab omni turpi ac fordido quæstu, & ab omni voluptate ac turpitudine, & redigunt nos ad sapientiam: qua nihil præstantius mortalibus esse potest, quaque Deo Optimo Maximo coniuncti esse cernimur. Faciunt, quæ hic ante in sexta consideratione, ver. facis autem, &c. dicta sunt. Vel, ut dicit Ioannes de Turrecrem. in capitulo de quibusd. m. in sm. 37. distinctione. Dicuntur liberales tribus de causis. Primo: quia liberam mentem requirunt, ad differentiam seruilium & mechanicarum, in quibus artifices plus secundum corpora, quam secundum mentem occupantur. Secundo dicuntur liberales; quia licet & absque seruitute peccati, & superstitione addiscuntur. Tertio: quia ad ipsas addiscendas pueri liberorum & nobilium, debito tempore & competenti ponebantur & instruebantur. Et sunt (vt ibi inquit) septem, Grammatica, Logica, Rhetorica, Geometria, Musica, Arithmetica, & Astrologia, de quibus suis locis dicitur. Et quod sunt septem, asserit gloss. in verb. continetur. in l. 1. §. 1. ff. de variis & extraordin. cog. iii.

Primo tamen dicendum est de Theologia & Iuriprudencia, seu scientia iuris civilis, & Philosophia, quæ potius liberales artes dici possunt. Sed proprie non sunt artes, sed sunt veræ scientiæ: Tamen etiam scientia seu professio iuris dicitur ars liberalis, aut studium liberale. text. in lege prima. Cod. qui etate vel profess. se excusant. libro decimo. & ibi Ioannes de Platea contra gloss. pro quo allego text. in lege medicos. Cod. de profess. & medicis. eodem libro nouo, & in lege unica. C. de studiis liberalibus urbis Romæ, in fine lib. 11. vbi inter professores liberalium artium connumerat iuris ac legum doctores & interpretatores. facit lege unica. Cod. de profess. quæ in urbe Constantinopolitana docent. &c. libro 12. lege prima. §. nam vt eleganter. ff. de iustit. & iur. ibi: veram Philosophiam, non simulatam proficentes. Etiam moralis scientia lex dicitur, secundum gloss. in Auth. de nuptiis. in princip. in verb. dege. re. colunt. 4. Et in toto corpore iuris vera Theologia inuenitur & docetur; cum eius præcepta cum diuinis concordent. §. iurisprudencia. & ibi glossa in verb. nouissima. l. iustit. de iustit. & iur. & in lege iustitia. §. eodem. ff. de iustit. & iur. Ideo civilis scientia sanctissima dicitur, lege prima, §. est enim quidem. ff. de variis & extraordin. cog. iii. cum leges sint sacratissimæ, l. leges. 3. C. de legib. & consuet. Ideo iura reddentes & proficentes, merito sacerdotes appellantur, d. §. nam vt eleganter. Et de materia ample tractatur infra ista parti. in 18. considerat. Et aduertendum est; quod, vt habeamus cognitionem eorum, de quibus in hac parte & sequenti dicemus, Philosophia vniuersalis diuiditur in speculatiuam siue theoreticam aut practicam. Et theoretica siue speculatiua diuiditur in realem aut rationalem. Et realis iterum in Metaphysicam, quæ est aut diuinitus inspirata, vt est Theologia vera in veteri & nouo Testamento tradita; aut humanitus perquisita, de qua dicitur infra: aut vero in Mathematicam, & huius partes sunt quatuor: vna est Arithmetica, alia Geometria, alia Musica, & alia Astronomia. Aut vero in Physicam seu naturalem, sub qua dicuntur medicinam theoreticam comprehendere, quæ potest videri in libro Aristotelis Physicorum, de cælo & mundo, de generatione & corruptione, Meteororum, Mineralium, de elementis, de anima, & sic de singulis, de quibus suis locis dicitur. Quantum vero ad Philosophiam, practicam, aut est actiua aut effectiua: de actiua quo ad politicum, dicam sparsim in pluribus locis, de factiua

cuius partes sunt artes mechanicæ, dicitur in proxima parte sequente. Et de vnaquaque parte Philosophiæ etiam dicam secundum intentum nostrum, quo ad laudes & excellentias illarum inter se & alias, & non alias. Secundum aliquos aliter diuiditur Philosophia in tres partes, scilicet in moralem, naturalem, & rationalem, vt in capitulo legitur. iuncta glossa penultima. 27. distinctione. Quæ per tria munera domino oblata à magis, dantur intelligi secundum text. ibi: & ibi Ioannes de Turrecrem. sic exponit. Prima vero pars dignior, est metaphysica & naturalis, cum sit, quæ tractat de cælo & mundo, ac partibus eorum, quæ est realis, id est, rebus speculatiuis, quæ tanquam nobilior per aurum significatur. Secunda est sermo-cialis comprehendens Grammaticam, Dialecticam, & Rhetoricam, quæ ratione ornatus & facundiæ per thus intelligitur, quod orationum odorem designat. Tertia vero pars est moralis, quæ mores ornat, ac passionibus sensibiles mortificare, & rationi subicere docet, vt merito per myrrham, quæ veteres mortificat, intelligatur.

Decima consideratio; Inter omnes literatos mundi præferendi sunt habentes scientiam theologalem. Et sic Theologi omnibus sunt præferendi, & in primo loco ponendi, quod probatur multis rationibus. Nam scientia theologalis est nobilior & dignior omnibus aliis scientiis, ratione nobilioris subiecti: quoniam, vt dicit Philosophus & Commentator in 1. de Anima. & 1. Metaphysicæ. & Porphyrius in vniuersalibus. Vna scientia dicitur nobilior & dignior, ratione nobilioris subiecti. Quanto enim subiectum alicuius scientiæ est nobilium, & excellentius: tanto scientia illa est dignior. Cum ergo subiectum scientiæ Theologiæ sit dignius subiecto omnium aliarum scientiarum: Concludendum est, quod ipsa est excellentior omnibus aliis scientiis. Et quod subiectum Theologiæ sit nobilium & excellentius omnibus aliis subiectis cæterarum scientiarum, probatur hoc modo. Quia subiectum illud scientiæ est ipse Deus, vt dicunt Theologi in Prologo sententiarum. maxime Richardus questione sex. 4. & Tho. 1. par. sum. articulo 7. quest. 1. vbi probat Theologiam esse aliis scientiis digniorem: Vnde Theologi à deo, quod est Deus, & deo, sermo; quasi sermo de Deo. Raym. vero Lullius, in suo introductorio artis generalis in princip. vbi ponit subiecta scientiarum, dicit, quod Deus, est subiectum in Theologia. Et dicitur subiectum eo, quod omnia, quæ tractat ipsa Theologia, diriguntur ad dandum notitiam de Deo. Et ideo, vt dicit Io. de Turrecrem in proam. decret. quod subiectum Theologiæ est infinitum ipse Deus, qui nobilissimus est, & infinitæ nobilitatis. Et etiam ibi dicit, quod Theologia est sermo de Deo. Et quod Deus sit subiectum in ipsa scientia Theologiæ; probatur per Philosophum 1. posteriorum, vbi dicit, quod illud est subiectum in scientia, cuius per se proprietates considerat scientia; sed sacra Scriptura & Theologia considerat Dei proprietates & operationes; ergo Deus est subiectum in ea Nam Theologia tractat de Deo multipliciter, seu multis modis.

Primo enim tractat de Deo secundum rationem sue naturalis perfectionis. Eo, quia infra diuinam perfectionem comprehenduntur attributa diuinæ essentiæ, personarum emanationes, & diuinæ proprietates; ideo de illis tractatur in 1. sententiarum.

Secundo tractat de Deo, in quantum eius perfectio relucet in operibus conditionis, & sic tractat de creatione

ione rerum, de creaturarum distinctione, & distinctionum ordinatione: & hoc in 2. lib. *sententiarum*.

Tertio vero tractat de Deo, in quantum eius operatio relucet in operibus restaurationis, & multa opera comprehenduntur, facta à Christo, vt de natiuitate & passione, &c. Et de his tractatur in 3. lib. *sententiarum*.

Quarto tractat de perfectione ipsius, in quantum relucet in operibus sanctificationis, in quibus intelligendum est virtutum infusio & sacramentorum nouæ legis institutio: & de infusione virtutum tractatur in *sine ipsius* 3. lib. De Sacramentorum vero institutione in 4. lib. Item de operibus retributionis, *Ibidem*. Et sic patet, quod omnia, quæ considerantur in S. Scriptura, siue Theologia, aut spectant ad Dei intrinsecam perfectionem, aut ad refulgentiam suæ perfectionis, per multiplicem eius operationem: quia per quandam eius appropriationem eius potentia relucet in creatione.

Sapientia in administratione, gubernatione, & distinctione: misericordia in restauratione & sanctificatione, iustitia in reprobatorum damnatione, bonitatis affluëtia, in electorum glorificatione. Cum igitur omnia quæ considerantur in Theologia, attribuuntur ipsi Deo, sequitur quod subiectum est Deus: quod tenet Anton. Flor. in *sua Sum. in 4. part. titul. 11 §. 7. ex quo in §. 8. illius partis & tituli* dicit, eam esse nobiliorem cæteris aliis scientiis. quod etiam tenet, & multum late explicat S. Thom. 1. *qu. 17. qu. per totum*. dicit *ead. q. 3. cap. 1. Prolog. 4. ver tot.* quod ens diuinum rationale est subiectum Theologiæ. Hac igitur ratione Theologia omnes alias scientias excellit. Vnde 5. *Metaphys.* dicitur: quod scientia de Deo est nobilior, quia est de nobiliori subiecto. Et 8. *Ethicorum* dicitur, quod est scientia scientiarum, & habet rationem capituli inter omnes scientias: & in *Prologo Metaphysica* appellabatur Dea scientiarum. Ea propter August. *De Ciuit. Dei. lib. 11. cap. 1.* inquit: omnium gentilium literas, omnium sibi genera ingeniorum humanorum diuina Scriptura excellit, & autoritate subigit. Omnibus enim imperat quasi principalis, & vitur omnibus in obsequium sub, quasi vidualis. S. Thomas in *prologo 12. cap. 1. Dantes quoque in 2. cap. Inferni*, In commendationem Theologiæ introducit Virgilium loquentem Beattici, quæ Theologiæ comparatur, & dicentem: *O mulier virtus sola, per quam humana lex excedit omne contentum*. In quibus verbis ostendit, quod per Theologiam humanum genus transcendit omne, quod continetur intra orbem Lunæ, & ascendit vsque ad quintam essentiam. Omnibus enim sine delectu doctrinis præponi debet. Omnique scientiarum reginam esse restantur omnes diuina & humana ei tribuentes, & iam non vsque ad nubes, sed in æthera quoque. Quin & ad illas quondam Luciferi sedes eam collocantes, vt statim amplius dicam, ponendo alias causas eius excellentiæ & præminentæ ultra omnes alias scientias.

VNdecima consideratio, Excellentia Theologiæ probatur ratione certioris veritatis. Quoniam, vt ait Philosophus & Commentator 1. *commento de Anima*. Quanto vna scientia certiori demonstratione procedit, tanto est dignior. Et ista scientia, quæ procedit per demonstrationem, propter quid id est, à causa super effectum, dignior est illa, quæ procedit per demonstrationem, quia id est, ab effectu ad causam. Et ideo demonstrationes mathematicæ hac ratione sunt digniores, quia sunt in primo gradu certitudinis, & naturales sequuntur eas, vt dicit Linco-

nen. in 1. *posteriorum*. Auert. in 2. *Metaphys.* Procedunt enim ex principiis & dignitatibus notioribus nobis, abstrahentium enim mathematicorum non est mendacium 2. *Physicorum*. Sed Theologia hac ratione omnes alias scientias excellit seu excedit. Nam omnes aliæ scientiæ habent certitudinē ex naturali lumine rationis humanæ: ipsa vero ex superno lumine sapientiæ increatæ, quæ errare non potest, 1. *Per. 1.* Spiritu sancto illuminati locuti sunt Dei homines. Errare enim non potest circa principia, nec circa conclusiones, quia Deus veritas est, 1. *Ioan. 14. & c. si consuetudinem. & c. quæ contempta. 8. distinet.* Nihil autem verius esse potest, quam quod à veritate profertur. Ideo Propheta ait *P. alm. 118.* Principium verborum tuorum veritas: In æternum iudicia iustitiæ tuæ, id est, verba tua procedunt à veritate tua, quæ est veritas increata, & omnis veritatis creatæ regula, ac ideo sunt stabilia. *Matt. 5. & Marc. 14. ait* Saluator: *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Et tunc Theologi concludunt in 3. *distinctione. 24.* quod fidei nostræ nihil pot. st subesse falsum. Et aliquis dicit; quod etiam in 12. *Metaphysic.* tractatur de ipso Deo, & de intelligentiis separatis: propter quod Theologia non videtur nobilior Metaphysica, & in 8. *Physicorum* tractatur de Deo, in quantum est primus motor. Respondendum est, quod hoc est tantummodo quoad ea, quæ possunt inuestigari lumine naturali, & in quantum ipse Deus se habet secundam aliquam habitudinem ad Ens, quod analogice dicitur de Creatore, & creaturis. Metaphysica enim tractat de Deo, quia est de ente secundum quod Ens, & videtur velle Philosophus 4. *Metaphysic.* & Auicenn. *libro primo suæ Metaphysic. cap. 1.* Sed Theologia tractat de Deo sub ratione nobiliori, & mirabiliori. Quia ea quæ non sunt nata, cognosci de Deo à creatura per reuelationem, mirabiliora sunt quam ea, quæ possunt cognosci de Deo per inuestigationem naturali lumine factam. Nec etiam obstat prædictis, si dicatur, quod certitudo pertinet ad dignitatem scientiæ, sed aliæ scientiæ certiores sunt, vt Metaphysica; quia de earum principiis dubitari non potest; ergo sunt nobiliores Theologia: quoniam in Sacra Scriptura principia non sunt ita indubitabilia, vt sunt articuli fidei. Quia respondetur secundum Thom. 1. *parte Summe. quest. 1. artic. 5.* quod nihil prohibet illud, quod est certius secundum naturam esse quo ad nos minus certum. 1. *Physicor.* vbi dicitur: quæ sunt magis nota naturæ, sunt minus nota nobis. Et hoc propter debilitatem intellectus nostri, qui se habet ad manifestissima in natura: sicut oculos nostrorum ad radios Solis. 2. *Metaphysic.* Et tamen minimum, quod potest haberi de cognitione rerum altissimarum, desiderabilius est, quam certissima cognitio, quæ habetur de minimis rebus, vt dicitur 11. *de Anim.* prout dicit Florent. in *sua Summa, in 4. part. titul. 11. §. 8.* vel secundum Richard. in *prologo 1. question. 6.* Theologia est nobilior aliis scientiis simpliciter, id est, in natura sua, quamuis aliæ quæque scientiæ sint certiores secundum quid, scilicet per comparationem ad debilitatem intellectus nostri. Nam nihil prohibet aliquid esse notius simpliciter, minus tamen notum quo ad nos. 1. *Physic.* Certitudo autē, quæ est certitudo simpliciter, reddit scientiam nobiliorem, quam certitudo, quæ est secundum quid, h. c. quoad nos. Et vt dicit idem Anton. Floren. in *sua Sum. 4. part. titul. 11. §. 8.* Hæc scientia habet certitudinem ex lumine diuinæ scientiæ, quæ decipi non potest. Aliæ autem habent certitudinem ex lumine naturalis rationis humanæ,

quæ errare potest, vt etiam dicit Sanctus Thomas in *dict. prima parte, questione prima, articulo 5. supra alleg.* Et ita etiam tenet Ioan. Ludou. Viuald. de mōre regali in suo opere regali in tract. de persecutione Ecclesia, in decima persecution, Vbi dicit, quod vtitur in obsequium sui omnibus aliis, quod ibi ample probat, vt videri potest.

Decima consideratio; Etiam probatur excellentia scientiæ Theologalis ratione dignitatis materiæ, eo, quia, vt dicit Anton. Flor. in loco supra allegato. Ista scientia Theologiæ est de his principaliter, quæ sua altitudine rationem transcendunt: vnde alia scientiæ dicuntur ancillæ, hæc vero domina iuxta illud *Prouerb. 9.* Sapientia ædificauit sibi domum, &c. Misit ancillas suas vocare ad mœnia ciuitatis, & aliis scientiis vtitur tanquam inferioribus & ancillis, à quibus nulla accipit principia, sed à Deo per reuelationem. S. Thom. 1. 2. 1. 5.

Decimatertia consideratio, Probat excellentiam Theologiæ ratione nobilioris, potentioris & salubrioris finis. Quod sic probatur: quoniam secundum Philosophum 2. *Metaphy.* Scientiarum quædam sunt speculatiuæ, quædam practicæ. Finis speculatiuæ est veritas: finis practicæ est actio. Tanta autem est dignitas Theologiæ, quod nedum speculatiua scientia: sed etiam practica dici potest. Richardus vbi supra in 4. *quæst.* Et scientiarum speculatiuarum nobilitas, seu excellentia attenditur penes nobilitatem obiectum atque subiectum, & certioremodum procedendi. Et his duobus modis Theologia excedit alias scientias, vt dictum est ante: practicarum autem nobilitas, secundum Philosophum 1. *Ethicor. cap. 1.* attenditur penes nobiliorem, & potentioremodum finem, quæ tanto scientia practica est dignior, quanto eius finis est nobilior. Finis autem huius scientiæ practicæ est beatitudo æterna, ad quam, sicut ad vltimum finem ordinatum omnes fines aliarum scientiarum practicarum dicit Anton. Florian. in loco supra allegato, vel, vt dicit Bernardinus de Buis, in hoc statim allegando, est charitas, & æterna felicitas: quoniam ipsa Theologia inserit virtutes, docet faciendam, & omnia ad salutem pertinentia. 1. *ad Timoth.* Alia vero scientiæ tendunt vel ad corpus humanum, vel ad temporalem tranquillitatem, vt dicitur amplius infra in aliis scientiis & articulis suis locis. Hinc ex his sequitur, quod est dignior & nobilior omnibus aliis scientiis ratione finis.

Decimaquarta consideratio; Probat excellentiam Theologiæ, ratione vtilitatis, quæ apparet ex effectu, cum illuminet. Ad quod facit quod habetur *Psal. 118.* Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. & Petr. in *can. sua.* Habetis Propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso. Et licet scientiæ seculares etiam illuminent in multis, aliter tamen, & aliter ille quidem, vt luna lucent in nocte, & interpolatim. Hæc autem facta doctrina, vt radius à Sole iustitiæ procedens Domino meo, semper & in totum orbem. Illuminatio quidem illarum scientiarum defectibilis est; siue speculatiuæ sint, siue practicæ, vel morales, tamen ordinant hominem ad felicitatem, quæ in præsentem haberi potest, politicam, vel speculatiuam: non autem futuram: quam non nouerunt auctores illarum, vt habetur *distin. 37. paragrapho hinc etiam filius.* Vnde Hieronymus tractans illud *Ec-*

clesiast. 10. Labor stultorum perdit eos, quia nescierunt pergere in ciuitatem. Nominat ibi plures Philosophos, Platonem, Aristotelem, Parmenidem, & alios, quos stultos appellat; quia non habuerunt rectum iudicium de vltimo fine Deo. Nam & simul laborauerunt in speculando & inquirendo veritatem: In multis tamen ex suo labore non reportauerunt vitæ æternæ donum, sed perditionis, & hoc, quia nescierunt pergere in vrbem supernam. Non enim eorum doctrinæ habent tale lumen, sed hæc vera Theologia seu sacra Scriptura, quæ est vera sapientia, perducit ad claritatem æternam, ponens copiosissime de vltimo fine vero Deo, & modo perueniendi ad eum sequendum, qui est lux vera & indeficiens: hæc dicit Antonius Florianus in *sua Summa quarta parte, tit. 1. cap. secundo, §. vnde, in §. 5.* Dicit illam etiam esse etiam necessariam ex rationibus ibi per eum adductis, quæ tendit ad hunc finem.

Decimaquinta consideratio; Probat excellentiam illius scientiæ Theologiæ ratione excellentionis Doctōris. Ab excellentia enim & dignitate Doctōris dignificatur scientia: vnde Grammatica Prisciani est dignior. Et Rhetorica Ciceronis apud Latinos, & Demosthenis apud Græcos, & Pœsis Maroniana apud Latinos, Homeri apud Græcos, & Philosophia Aristotelis, & sic de aliis authoribus aliarum scientiarum. Hæc enim sacra Theologia, non Tullium, non Maronem, non Homerum, non Abraham, non Isaac, non Iacob, non Moysen, non Prophetas, non Petrum, non Paulum, non Ioannem, aut alios Apostolos, seu quoscumque alios homines, sed Filium Dei, qui est sapientia Patris, in quo sunt omnes thesauri Sapientiæ & scientiæ Dei absconditi, *ad Colossens. 2.* Cui omnia nota sunt, *ad Hebræos 4. &c. Deuter. 2. quæst. 1.* qui dicit Moyse. *Exod. 4.* Ego ero in ore tuo. Et *Ierem. 1.* Ecce dedi verba mea in ore tuo. Et *1. Ioh. 15.* Omnia quæcunque audiu à Patre meo, nota feci vobis. Et *Lucæ 21.* ait Apostolus: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui resistere non poterunt omnes aduersarij vestri. Hanc autem scientiam non solum tradidit vobis Deus per Patriarchas & Prophetas, & per ipsos Apostolos, à Spiritu Sancto instructos, quibus ait *Matth. 10.* Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Sed etiam voluit docere per seipsum. *Matth. 5.* Aperiens os suum docebat eos.

Vnde Claudianus Poeta ait illi:

*Impia tu nostra domuisti crimina vitæ,
Passus corporea mundum vestire figura,
Affariq; palam populo, legemq; fieri.*

Hinc dicit Anto. in *sua Sum. 4. part. tit. 31. c. 2. §. 1.* Quod authoritas Sacræ Scripturæ est magna, & maior esse non potest: quia à Deo est reuelata. Ideo dicitur *Psal. 118.* hic ante allegat. Declaratio sermonum tuorum, qui, scilicet, sunt à te, Deo profertente. Et vt ait Petrus in *sua canon.* Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Et de Paulo *ad Hebræos 1.* Multifarie, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, scilicet in veteri Testamento. Nonissimis diebus istis locutus est nobis in Filio, &c. vt ibi. Ex quibus patet dignitas Theologiæ à tam excellentissimo Doctore tradita, à quo processit. Ex quibus supradictis considerantur origo, effectus & finis huius scientiæ, ex quibus laudatur scientia.

Decimasexta consideratio; Etiam apparet eiusdem sciētiae excellētia ratione disciplinatus perfectio nis. Nullus enim Philosophorū, aut Poetarū, vel Oratorum, aut aliorū Magistrorū cæterarū scientiarum in magnis Gymnasiis habuit tales discipulos. Nā Socrates habuit Platonē, Plato Aristotē, Aristoteles Alexandrū Magnū, Plutarchus Traianū, Seneca Neronē, Mutius Publius Aquiliū Gallum, Cornelius Maximus Trebatium, Volusius Aulū Casseliū, & quam plures alij. de quibus in *l. 2. ff. de orig. iur.* quo ad sciētiam legalē. Sacræ autem scripturæ discipuli sub Deo præceptore & doctore fuerunt Moyses, Samuel, Dauid, Abraham, Aarō, Jeremias, Esaias, & alij Prophetæ. In nouo quoque Testamento fuerunt Ioann. Baptista, quo inter natos mulierum non fuit maior, *Mat. 11.* & Apostoli, cæterique discipuli ac fideles, quibus (vt dicit *ad Heb. 11.*) dignus non erat mundus. Alias tres rationes ponit Bernar. de Bust. ad demonstrandū eius excellētiā, in *2. part. sui Rosar. in serm. 29. in 2. part. in liera N. in fin.* post aliquas ex prædictis, sed cum non videantur mihi habere magnū saporē, ad illum te remitto: & in litera sequente, quæ est *N. N. Auplicata*, ponit, quomodo in se continent omnes alias sciētias, ex quibus cōcludit illam esse digniorem, nobiliorem, & excellētiorem omnibus aliis scientiis. Ex quibus concludendum est, quod doctores Theologi omnibus quibuscūque aliis doctoribus sunt præferendi. Ex quo, vt videmus tam per concordata, quam per regulas Cancellariæ Apostolicæ, vbi beneficia debentur graduatis nominatis, præferēdi sunt doctores in Theologia: licet prepositus dictus Cardinalis in *proæ. decreti*, in fine dicat, quod in beneficiis cōferēdis præferēdus est Canonista Theologo. Dicam amplius in glossis cōcordatorū, & infra.

Decimaseptima consideratio; Scientia iuris canonici cæteris post Theologiam dignior est; quod multipliciter ostenditur, & maxime quod sit dignior scientia iuris ciuilibus, in quo per consequens sit dignior omnibus aliis scientiis: cum scientia iuris Ciuilibus sit dignior omnibus aliis. Quod ostenditur ex multis. Primo, ex eius necessitate, cum scientia iuris Canonici seu eius utilitate: quæ necessitas ostenditur ex quinque.

Primo quidem, quantum ad fidei munitionē, & Ecclesiæ sanctæ Dei contra errores, & hæreses subortas. Licet enim in sacra scriptura quid credendum sit, contineatur plenissime; nihilominus multi errores & hæreses subortæ sunt in Ecclesia Dei occasione peruersorum hominum, qui aliter scripturam sanctam interpretati sunt, quam Spiritus sanctus efflagitat. Quocirca necessarium fuit ad habendum veram consonātiā scripturæ sacræ, vt sancti patres Spiritu Dei pleni simul conuenientes multa explicarent, exponerent & interpretarentur de scriptura sancta. Et ita illustrata veritate nubila propalarentur errorum, quod maxime factum est in quatuor vniuersalibus cōciliis, quorum Canones, & diffinitiones sanctæ, propugnacula, & lucernæ fidei nostræ sunt in Ecclesia sancta Dei. Vnde B. Greg. in *c. sicut 15. distin.* Quatuor concilia sunt quatuor libri Euangelij, quo se profiteri & venerari testatur, quare in *c. ignorantia. 38. dist.* dicitur, quod ignorantia mater vitiorum errorum, maxime in sacerdotibus Dei vitanda est, qui docendi officium in populis susceperunt. Sequitur ibi: *sciāt ergo sacerdotes scripturas (sanctas) & Canones.*

Secundo; prædicta scientia est necessaria ad morum informationem. Tradit enim hæc scientia Canonica plurima præcepta & documenta sanctæ matris Ecclesiæ, quæ ad religionem, pietatem, & sanctimoniam

omnes homines maxime componunt. Iuris namque præcepta sunt honeste viuere, alterum nō lædere, ius suum vnicuique tribuere. *l. iustitia. §. iuris. ff. de iust. & iur. in proæ. Gregoriano*; quare optime conueni, huic loco illud *Proverb.* Audi, fili, disciplinam patris tuis, ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia, id est corona capiti, & torques collo tuo gloss. *l. fulgor perfectæ operationis, de quo habetur i. d. c. ius mutare.*

Tertio; prædicta sciētia Canonica est necessaria ad discretionem graduum, & ordinum Ecclesiasticorum & litium, & iurgiorum terminationem. Crescēte enim Ecclesia ipsa Deo authore gradibus & ordinibus rite in ea dispositis; cum ad eos discernēdos, & lites, quas cupiditas effrenata, pacis æmula, quotidie generat, lex nō sufficeret Euāgelica, tam ab Apostolis quam eorum Vicariis per successiones temporum, statuta plurima sunt edita, quæ generali vocabulo Canones appellati sunt. Per quæ, & dispositionis in gradibus & ordinibus (quorum varietate ipsa Ecclesia tāquā Regina ornata est) distinctio haberetur, & noxio humano appetitu suo iuris regulis limitato, iurgia Ecclesiastica topirētur. Quare in *c. sacerdotib. dist. 38.* inter alia, quæ ipsis sacerdotibus sunt necessaria ad addiscendū, B. Hieron. ponit Canones: ergo sciētia Canonica est necessaria ad seruādā vnitatē Doctrinæ, & Religionis in Ecclesia Dei, cuius vna debet esse fides, & obseruantia pietatis: quod fieri nō potest, si non haberetur notitia regularum, sanctionum sanctorum patrum, quos Christus tanquam operis sui Vicarios Ecclesiæ suæ præesse voluit pastores, & doctores; quare in *c. nulli sacerdotum. 38. dist.* dicit Celestinus Papa, nulli sacerdotum liceat Canones ignorare, nec quicquam facere, quod possit patrum regulis obuiare.

Quarto; est necessaria ad multarū quæstionū solutionem, quæ in sacris Canonibus & sanctionibus sanctorū summorum Pōtificum sunt apertæ, & dilucidatæ, illis maxime sedis est fidei, & altissimarum causarum dubia plana facere. iuxta *c. quoties. & c. e. fides. 24. q. 1.*

Quinto; hæc sciētia Canonica est necessaria; quia in nulla alta sciētia traditur nobis perfecta doctrina ordinū & officiorum Ecclesiasticorū, sicut in canonica. Vnde, vt dicit vt prædictis Ioann. de Turrecr. in *proæmio decret. ver. ad præmiū.* manifesta est huius sciētiae necessitas, vbi respōdet ad argumēta, quæ fiunt in oppositū, quod videbatur, quod nō esset necessaria attēta Theologia, quæ satis videbatur sufficere ad determinationem eorum, quæ sunt in scientia iuris canonici.

Pro sexta ratione dicit Hostiens. in *summ. in proæm. ibi; quæ utilitas*, quod hæc scientia affert magnam utilitatem, vt inter iustum & iniustum, æquum & iniustum sciamus discernere. Vt honeste viuamus, alterum non lædamus, & ius suum vnicuique tribuamus, vt in *proæm. Gregoriano. §. ideoque lex.* Sed istud est propriū iuris ciuilibus, vt infra dicam in sequenti consid.

Secundo; excellentia illius computabitur ex eo; quoniam, vt dicit Host. in *proæm. Gregoriano. vers. cui parti Philosophia supponatur.* Non est quærēdum, cui parti Philosophiæ supponatur, sed cui scientiæ tota Philosophia supponatur, & potest responderi pro canonica, quæ omnia comprehendit. & dicit Ioan. de Turrecr. in *proæm. decret. in vers. ad tertium.* Quod saltē Theologiæ partim, & Philosophiæ partim supponitur. Sed in quātū Philosophiæ supponit, est ea ratio, qua dicitur de sciētia iuris ciuilibus, vt amplius dicā.

Tertio; eius excellētia probatur ratione finis, quæ est eadem cum Theologia, vt scilicet ædificetur, vt dicit Host. in *d. proæm. sua sum. ver. quā finis. ibi. secund. vt adificentur.* & ad hūc tendūt Theologi, & Canonistæ

Quarto: excellentia huius scientiæ iuris canonici probatur ex eius digniori subiecto ad alias scientias: quod quale tamen sit, sunt diuersæ diuersorum opinionones. Et inter alias Host. in loco præallegato dicit, quod subiectum huius scientiæ est fides catholica: cum, vt dicit, sit materia. Sed hoc non approbat Io. de Turrecrem. in loco ubi supra alle. ver. ad quintum. cum, vt dicit, illud est subiectum in scientia, de quo & eius proprietatibus est principalis & totalis consideratio talis scientiæ: sed fides catholica non est huiusmodi, de qua, & eius proprietatibus sit tota scientia iuris canonici. Et etiam quia subiectum scientiæ debet complecti omne, quod determinatur in illa scientia: hoc autem non facit fides catholica respectu omnium, quæ determinantur in iure: igitur, &c. Et etiam fides est virtus Theologica, cum Deum habeat pro obiecto & fine. Vnde si subiectum alicuius scientiæ esset dicendum: magis scientiæ Theologiæ esset dicendum subiectum, quam iuris canonici, quod tamen non dicitur. Et vt finaliter ponam subiectum Ioan. de Turrecrem. omittendo alia, quæ reprobat, ubi supra. Est bonum ciuilitatis Christianæ: secundum ordinem iusti & recti, secundum leges, siue constitutiones canonicas per os sanctorum patrum promulgatas diuinitus quod, vt dicit, si ostenditur: id subiectum in aliqua scientia, quod principaliter intenditur, & gratia eius omnia alia in eadem scientia considerantur. Sed omnia alia, quæ tractantur in scientia iuris canonici non alterius gratia tractari videntur, quæ communicatio ciuilitatis Christianæ recte, & sancte regatur ac honeste viuatur, vt dicit Gregor. in d. proæ. G. eoriano supra alleg. Vel, vt dicit, scientia subalternans & scientia subalternata debent aliquo modo conuenire in subiecto licet subalternata addat aliquid ad subiectum scientiæ subalternantis, vt dicit ibi: sed subiectum scientiæ moralis vt dicit Albertus, est bonum hominis, secundum quod homo: & subiectum scientiæ politicæ communicatio ciuilis secundum ordinem recti & iusti, vt idem Albertus testatur. Ergo subiectum scientiæ iuris canonici, quæ morali scientiæ subalternatur, vt dicit idem de Turrecrem. in dicto loco supra alleg. sic, ver. ad sextum, sit bonum ciuilitatis Christianæ secundum ordinem recti, & iusti, secundum leges, siue constitutiones canonicas per os sanctorum patrum diuinitus promulgatas. Et hæ partes ponuntur ad distinguendum subiectum huius scientiæ à subiecto aliarum scientiarum humanarum prædicarum. Quoniam scientia iuris ciuilis habet idem subiectum, quod ciuilitas Christiana magis tendit ad saluationem animæ, & actus concernentes animam, quam scientia iuris ciuilis. Et ideo, cum anima sit corpori præferenda, vt est text. in l. sanctus. Cod. de sacrosanct. E. cler. videtur, quod etiam scientia iuris canonici sit scientiæ iuris ciuilis præferenda, dicam infra.

Quinto: excellentia iuris canonici est cæteris omnibus scientiis præferenda propter vicinitatem, quam habet ad Theologiam, quod probatur sic: Scientia canonica est vicinior scientiæ diuinæ, quam sit scientia ciuilis, & quæcūque alia: ergo conclusio vera consequentia patet: quia sicut gradus nobilitatis, & dignitatis inter intellectuales naturas attenditur penes maiorem proximitatem ad intellectum diuinum: ita gradus nobilitatis inter scientias recipiendus est penes earum maiorem similitudinem cum scientia diuina. Assumptum probatur ex dictis per Ioan. de Turrecrem. in dicto loco, & ex his, quæ ante dixi.

Sexto probatur ex parte materiæ sic: Materia iuris canonici est nobilior materia scientiæ iuris ciuilis, & quarumcūque aliarum scientiarum: ergo scientia iuris canonici est dignior cæteris: consequentia patet per Aristotelem 1. de Anima. ubi vnam scientiam dicit nobiliorem alia: quia mirabiliorum, & honorabiliorum est. Assumptum patet & est manifestum: quia scientia iuris canonici tractat de articulis fidei, de diuinis officiis, & Ecclesiasticis Sacramentis, & documentis, quæ multa dignitate excellunt materiam, quæ tractatur in scientia scilicet ciuili, vt supra dictum est, & infra latius dicam: igitur, &c.

Septimo, ostenditur ex parte finis sic: Finis, quem intendit scientia iuris Canonici est superior & altior, quam sit finis scientiæ iuris ciuilis aut aliarum scientiarum: ergo sequitur, quod scientia iuris canonici sit cæteris nobilior. Consequentia est bona, per Aristotelem ubi secundum ordinem finium ponit ordinem dignitatum inter disciplinas. Assumptum est manifestum, quoniam finis scientiæ iuris ciuilis, vt procedit à fundamento fidei Catholice & doctrina Ecclesiæ, consistit tantum in habitu elicitio ex legibus gentilium, vt continetur in compilatione Digestorum: est felicitas humana nullo habito respectu ad beatitudinem alterius vitæ perpetuæ. Finis vero scientiæ iuris canonici non modo non est bonum hominis in perfectionem virtutum moralium: sed secundum perfectionem infusarum virtutum, quæ ad beatitudinem supernam præparant, & disponunt.

Octauo: probatur, & ostenditur ex parte ipsarum legum; quoniam lex & canonica regula est tanquam dirigens regulas, & corrigens leges iuris ciuilis. Ergo scientia iuris Canonici est dignior, & nobilior. Consequentia patet ex terminis; assumptum vero patet distinet. 4. per totum, ubi ostenditur, quod constitutiones principum Ecclesiasticis constitutionibus non præminent, sed obsequuntur. 2. quæst. 3. c. Fuphemium. Leges seculi sacros Canones sequi non dedignantur, & habetur in Authen. vt clericus. c. in Authen. de Ecclesiasticis. in princip. & est text. in cap. clericus. ubi doct. de iudic. de correctione vero habetur in can. constitutiones. dist. 4. ubi dicit text. Constitutiones Principum contra Canones, & decreta Romanorum præsalum vel bonos mores, nullius momenti.

Nono probatur eius excellentia ex parte conditoris. Conditor enim canonum est Papa verus Christi Vicarius, vniuersalis Ecclesiæ pastor. Conditor vero iuris ciuilis est Imperator, qui in protectionem Ecclesiæ, Papæ minister est, iurat illi fidelitatem, & defensionem ecclesiæ. c. tibi dominus. 62. dist. 8. Ergo videtur, quod ex hac parte etiam scientia iuris canonici sit dignior, quam scientia iuris ciuilis. consequentia patet, & assumptum. De conditore tamen iuris ciuilis aliter dicam infra, dum ponam eius excellentiam ultra alias quascūque scientias.

Ex quibus infertur, quod doctor iuris canonici præferendus est doctori iuris ciuilis. & ita tenet Ioann. And. & omnes alij in cap. clericus. de iudic. dicit Ioann. de Turrecrem. in proæ. decreti. Dicit tamen præpositus ibi, quod diceret bonum doctorem legistam præferendum doctorello ignaro Canonum, per text. in c. qua ipsi. 23. distinet. cum narratis pluribus, quæ oportet sacerdotes scire, subiicit, ex quibus omnibus si vnum defuerit, sacerdotis nomen in eo vix constabit. facit gloss. in verb. omnino. in §. ordinatione. in Authen. de monachis. Ludouic post Angelum, & post eos Alexand. & dom. meus Iulian. l. c. quid. ff. si cere. per. Arch.

in capit. de quibusdam. 31. distinct. lege prima, Codic. de acheris. lib. 11. lege prima, Cod. de annotationibus, eod. lib. dicam latius infra. Sed ibi dicit Præpositus, quod Ioan. And. in capitulo primo, de consang. & affinit. dicit, quod in beneficiis conferendis, præferendus est Canonista Theologo, nisi beneficium esset, vbi hæreses pullularent, secundum etiam Gem. in d. c. Episcopos 17. dist.

Decimo octava consideratio: Cum hi versantur inter scientias iuris canonici, & iuris civilis, videndum est, an scientiæ dici possint. Et videtur, quod non: Eo, quia Legistæ vel Canonistæ, vt inquirunt Logici, non habent modum arguendi, nec cognoscunt per causas, sed nituntur tantummodo autoritate legis vel canonis; quia dicunt: Ita Lex dicit, ita Canon loquitur. Sed qui per causam non cognoscit, non scit; quia scire est res per causas cognoscere. Et secundum Aristotelem 1. Posteriorum. & 2. Metaphis. & 23. question. 7. capit. occidit. de testib. cap. cum causam. & Rosied. in princip. suorum libellorum, per Ioann. And. in præm. sexto. in l. pupillus. vbi Bartol. & Bald. ff. de acquirend. heredit. per Angel. in leg. qui Roma. §. duo fratres. in decima quarta columna. ff. de verbor. obligatione. And. Bart. in capit. clerici. in 5. colum. ibi: uiam scire est rem per causam cognoscere. extra de iudic.

Secundo facit; quia leges dicuntur amare simplicitatem, non subtilitatem, vt l. si sit. circa fin. versicul. si debitori, ibi: hac autem subtilitas iudicibus non admittitur. ff. quibus mod. pignus vel hypoth. soluitur. lege prima, Cod. vt actio. ab hered. & contra hered. in cap. ibi: nec propter nimiam subtilitatem, & in cap. dilecti filij. ibi: prouidentius & attentius, ne ita subtiliter, sed simpliciter, & pure. extra de iudic. c. capellanus. extra de feriis. cum multis aliis quæ allegari possent.

Tertio facit; quia lex est voluntaria, vt per Aristot. in 1. de celo, & mundo not. gloss. Institut. de usucap. dum dicit, quod sufficit pro ratione voluntas. & probatur in l. prospexit. ibi: quia ita verba faciunt. ff. qui & a quibus. & ibi per quam durum est, sed ita lex scripta est, de intellectu cuius legis videatur Felin. in cap. si quando. in 8. colum. extra de rescript. & dom. meus Ias. in l. non dubium. 7. colum. Cod. de legib. Facit ad propositum. l. non aliter. ff. de leg. 3. lege prima. §. si quis qui. ff. de exercit. Hinc dicitur, quod Principi placuit, legis habet vigorem. dicit text. in §. sed quod Principi. Institut. de iur. natur. gent. & civil. & non omnium, quæ à maioribus nostris constituta sunt, ratio reddi potest. l. non omnium. ff. de legib. & subiungit lex sequens. Et ideo rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri non oportet, alioquin multa ex his, quæ certa sunt, subuertuntur. & facit l. benignius. ff. eodem. de legibus. vbi dicitur; benignius leges interpretandas esse, quo voluntas earum cognoscatur: & pro certo illa lex, non omnium, est singularis & multum prodest Legistis, vt dicit Alex. in Apost. ad Bald. in l. solam. Cod. de testib. allegando Ang. in d. l. omnium.

Quarto facit; quia est opinatiua, & formidine permixta, & sic non certa & determinata, vt videtur probari in §. responsa prudentium, in verb. opinio. Institut. de iur. nat. gent. & civil. & in l. si me & Titium. in verb. subsisto. ff. si certum petat. & in l. seruum quoque. in verb. subsistimus. ff. de procur. Ex quibus iuribus patet, quod non sunt reprehendendi multi doctores, qui in eorum dubiis possunt quædam rationes hincinde allegatas, dicunt finaliter, cogita, aut alia similia verba ad demonstrandum, quod tantum opinatiue loquuntur, & non decisue, prout possunt facere ex prædictis.

Quinto facit; quia lex seu ars civilis, aut scien-

tia non est passim necessaria, quoniam, vt habetur in capit. licet de regul. quæ spiritu Dei reguntur, non sunt sub lege. & quod Innoc. dicit in capit. pastorale. de offic. ordin. vbi habetur, possunt cum tanta ratione regi, quod non subicerentur exercitio legis, & not. dom. Abb. in cap. Rex pacificus, in præm. decretal. & bonus text. in Authent. de nupt. §. si vero. coll. 4. Imo etiam, quod plus est, est variabilis, caput primo, de constitut. lib. 6. leg. non est nouum. cum ibi notatis. ff. de legibus. caput. non debet. de consang. & affinit. qui text facit tamen, quod non debet dici per hoc quia sit scientia, cum dicit text. non debet in reprehensibile videri, si secundum varietatem temporum variantur & iura: cum Deus etiam ex his, quæ in Testamento veteri statuerit, etiam in Testamento Nouo mutauerit. Nam, si Deus quandoque variet sua statuta & ordinationes, ideo & nos mutare possumus exemplo Dei, cuius actio nostra est instructio.

Sexto facit; quia notitia legalis & canonica non est vtilis, sed localis, vt caput. super specula. ibi: quia tamen in Francia, & nonnullis in prouinciis Romanarum Imperatorum, nisi in quantum nituntur ratione, & non aliis. Et etiam Iudæi & Pagani non ligantur nec subiiciuntur Canonibus. caput. gaudemus. de diuor. Felin. in caput. 1. in 14. colum. extra de constitut. Et etiam videmus quod quasi omnes patriæ & prouinciæ, imo etiam ciuitates habent sua statuta, etiam legibus & iuribus communibus repugnantia & contraria, quibus viuunt, secundum quod notatur in l. de quibus. ff. de legib. & in §. ex non scripto. Institut. de iur. nat. gentium, & civil.

Septimo facit; quia non omnibus prouidit, cum non omnes casus possint sub lege comprehendi, vt dicit textus in l. neque. ff. de legib. Ergo talis cognitio vel notitia, non potest dici scientifica; quia scientia debet esse de immutabilibus æternis & determinatis, vt per Aristotelem 5. Ethic. & lex debet poni vniuersaliter & particulariter, vt per eundem Aristotelem in loco præallegato: quia particularia sunt infinita, quæ à nobis cognosci non possunt, sed cum sit de artibus humanis, impossibile est vniuersaliter verum dicere: quia est vtile in aliquo casu particulari oppositum legis obseruari, & de quo multa exempla possunt poni, vt patet ex notatis in l. omnes populi. ff. de iustit. & iur. per Bartol. in 6. questione. & per id quod notant Innoc. Panorm. & doct. in caput. 1. de constitut. dum dicunt, quod licet aliquando leges transgredi ex magna causa, de quo ibi plura per Felin. in 14. colum. ibi: fallit septimo. & per dom. meum Ias. in l. non solum. §. morte. in 17. & 8. col. ff. de noui oper. nunt. & Bart. in rub. Cod. qui admittit. & in caput. etiam si clerici. de iudic. & per eundem dom. meum Iasonem in l. 1. in 2. col. C. de preci. Imper. offer. vbi limitat dictum Innoc. duobus modis in 2. colum. & etiam dicit, quod hoc casu consulendus est superior, secundum doctrinam Lud. Rom. de qua ibi per dom. meum Ias. & in §. ex maleficiis, in 3. col. Institut. de action. dixi alibi in consuetud. nostræ Ducat. Burgund. in tit. des iustices. §. 5. in gl. pour la premiere fois.

Octauo; Nam nulla doctrina potest appellari scientia, quæ est verorum, & æternorum in veritate, & impossibile aliter se habere, cum, vt ait Philosophus in 1. posteriorum, quia nihil scitur, nisi verum, vt voluit Bal. in c. 2. de constitut. vbi dicit, quod scientia est entium, non eorum, quæ natura aut ars reuelat. Bal. in c. cum contingat de rescript. Pet. de Anch. in cl. 1. de concessio. præben. per gl. in l. si par. ff. de hered. institut. probatur in d.

cap. qui occidit. 23. q. 8. sed legalis scientia & canonica est circa contingentia in humanis actibus extrinsecus contingent. aliter se habere, & diuersimode se habere. ex quo dicit Barb. in d. c. si clerici. in 6. & 7. col. quod lex adaptatur tempori, & est mutabilis, vt dixi igitur, &c.

In contrarium tamen, quod ius ciuile, & canonicum sit scientia, probatur ex pluribus.

Primo per text. in proem. fforum. circaprin. in verb. professoris legitima scientia constitutos. & ibi: prima vestigia cuiusque scientia mediocriter iradentes. & in quarta col. ibi; & hi qui rudes adhuc legitima scientia capessenda aspirant. & in penult. col. ibi; nihil legitima scientia eis deerit. & ibi; hac sola scientia fidem habet mirabilem.

Secundo; probatur per text. in leg. 1. ff. de iustit. & iure. ibi; ius est ars boni, & equi. & ibi; equi & iniqui notitiam proficimur. & ibi; equum ab iniquo separantes, & licitum ab illicito discernentes. Nam si ius est ars, vt ibi, & in proemio Digestorum, in pen. col. ergo est cognitio; quoniam vt dicit Philosophus 1. posteriorum. Omnis ars & doctrina fit ex præexistentis cognitione, sicut contingit in iure; cum in eo distinguamus æquum ab iniquo, quæ distinctio fieri non potest sine cognitione, & non potest capi ars nisi pro habitu scientifico.

Tertio; probatur per textum cum gloss. in l. 1. C. de studiis liberalibus, libro 11. Dum ibi iurisperiti & medici dicuntur esse Philosophi veri profundioris scientiæ & doctrinæ.

Quarto; probatur; quia leges habent rationem & causam: ideo cam doctores, & præsertim legentes semper inuestigant quærentes de ratione dubitandi: Item de ratione decidendi. De ratione dubitandi: quia lex non fit nisi in casu dubio. l. Lebon. ff. de Carbon. edict. Ant. antiquæ. C. de furtis. In claris enim non opus est laborare. l. continuis. §. i. l. iud. ff. de verbo. obliquæ. Item quia de singulis dubitare non est inutile, vt in prædicamentis Aristotelis, & per gloss. in leg. 3. Cod. de Sum. trinit. & fid. Cathol. De ratione decidendi, vt intelligatur, quod est cum ratione facta, licuti esse debet. q. distinctio. cap. erit autem lex. Et sic multis aliis omiſſis, constat ex his ius ciuile esse veram scientiam.

Quinto; quia constat, quod non est solum scientia practica, sed etiam speculatiua. Quoniam oportet prudentem iuris soluere nodos, quæſtiones & controuersias, quæ nunquam etiam contigentur, quod non potest fieri nisi per subtiles indagaciones & per speculationem. Quo fit, vt quia subtiliter indagandum est, incedendum per augmenta, rationes & similia, & aliis variis modis secundum regulas iuris, quas decet habere nota, quod deſtandi sunt illi qui tantummodo (vt sunt multi) vtuntur temeritate pro scientia, contra textum in leg. quisquis. C. de postula. id. vel qui tantummodo vadunt per repertoria, & qui nihil volentes à se ipsis cogitare, timent consulere, vel pronũciare; quoniam id à doctoribus non reperitur tactum, & hoc licet adſit bona ratio vel bonum simile, sed male; quia etiam, vt inquit Paul. de Caſtr. in leg. Claudius. ff. de acquirend. hered. pernicioſus est talis timor, & miserrimus est talis intellectus. Miserrimi enim est ingenij vti inuentis, & non inueniendis, dicit Boetius de disciplina ſcholarum, & dicit Fel. in cap. cum ordinem in 4. col. ex r. de reſcrip. Quod expedire conſultaciones per regulas generales, est officium procuratorum, & eorum doctorum, quos vulgus politiciuos appellat, & propterea etiam rationibus inniten-

dum est, vt dicit text. in l. 2. §. sed quia. Cod. de vet. iur. enucl. & in proem. 6. Natura semper nouas deproperat edere formas. Et quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio, l. diuus. ff. de reſcrip. in ſueg. Et quia, cum plura ſint negotia, quam vocabula, non poſſunt omnes articuli ſigillarim decidi, ſed debet procedi per rationes, & ſimilia, vt l. non poſſunt. ff. de legib. Imo, quod plus eſt, eſt certiffima ſcientia; quia habet finem, quem non habent aliæ ſcientiæ, vt ſupra dixi, & habetur in proem. ff. col. per. habetque certiffimas rationes, cauſas, & demonſtraciones, vt peritis notum eſt, ſed vt dicit Philoſ. in 1. de anima, vnde ſcientia dicitur nobilior altera, vel à ſubiecto nobiliori, vel quia eſt certior, vel propter vtrunque ſimul. Et de ſubiecto nobiliori dicam ampliffime in duabus ſequentibus conſiderationibus.

Sexto; imo non ſolum eſt ſcientia ſimplex, ſed inter alias digniffima. Cum ſit diuinarum atque humanarum rerum notitia; iuſti atque iniuſti ſcientia, auctore Chryſippo, vt l. i. iura. ff. de iuſt. & iur. & Inſtit. eod. tit. in princ. quæ eſt illius diſtinctio, à qua non eſt recedendum; quia ſecundum Philoſophum 7. Metaph. diſtinctio eſt ſermo indicans quid ſit eſſe rei per eſſentialia, & ſecundum Bald. in rubr. C. qui admitt. allegatem Boetium. Diſtinctio eſſentiam rei claudit, & alluſio ſiue etymologia intelligentiam rei. Et propterea dicit Bald. in l. non ſine. C. de bonis que liber. quod illud dicitur in eſſe, quod conſtat ex ſui diſtinctio.

Septimo; quod plus eſt; non ſolum dicitur ſcientia; ſed etiam ſapientia, ſecundum Iuriſconſultum, in l. 1. §. proinde. ff. de variis & extraord. cogn. qui dicit, quod ſanctiffima res ciuilis ſapientia, & facit; quia ſecundum B. Thomam 2. 2. q. 1. ar. 2. de dono ſe. entis, cognitio legalis eſt huiusmodi, per iura allegata, & bonus text. in l. 1. C. de vet. iur. enucl. vbi dicit text. Nihil tam ſtudioſum in omnibus rebus inuenitur, quam legum auctoritas, quæ & diuinas & humanas res bene diſponit, & omnem expellit errorem, & ſic ſapientia. Quoniam, vt dicit gloſſa in d. §. proinde. Ciuilis ſcientia eſt ſanctiffima quo ad animam, & firmiffima quo ad mundum. Et dicit Philoſophus ad Alexandrum: ſcientia eſt conſeruatiua animæ, ſicut ſanitas corporis. Sed hæc ſcientia eſt huiusmodi: quia fecit homines virtuoſos, dirigens eos in Deum, tollens lites, rixas, controuerſias, & alia, ex quibus ſequi ſolent homicidia & omnia alia mala: ergo eſt conſeruatiua animæ & corporis, & ſic ſanctiffima quo ad animam, & firmiffima quo ad corpus.

Oſtauo; cum, vt clarum ſit, doceat, quid ſit iuſtitia & eius effectus & quomodo iuſtitia ſit adminiſtranda, vt habetur ff. de iuſt. & iur. & Inſtit. eod. & quaſi per totum. Ergo eſt diuinarum rerum notitia cum iuſtitia de cælo proſpexit, & eſt eſſentia trinitatis, cum iuſtitia à iure deſcendat, & ius ſit ars boni, & æqui, l. 1. de iuſt. & iur. & dixi in rub. de iuſſices, in princ. in commento conſuetudinum Ducat. Burg. vbi etiam poſui, quomodo ſit vtilis.

Nono; quia ſeipſum regere, eſt ſumma ſapientia, vt per Philoſophum de regimine Principum: ſed hæc ſcientia nedom docet ſeipſum regere, ſed etiam ciuitates, & prouincias, & totam Rempub. & omnem orbem terrarum: quanto fortius dicitur ſapientia, probantur prædicta per text. in Auth. vt omnes obediunt iudic. princip. Sine ea factum eſt nihil, & eſt præcipua omnium aliarum, cum per eam reguntur omnia: quia docet, Iuriſconſultum habere docendi peritiam, dicendi ſecundiam, & diſcernendi copiam, interpretandi

tandī subtilitatem solertiam, fidem, honores, mores, & laudabilem viram. Notitiam iusti & iniusti, boni & æqui; & sic notitiam ipsius Dei, cum bonitas & æquitas sint essentia Trinitatis & ipsius Dei.

Quid enim plus operatur Theologia, dicam infra latius. Faciunt ad prædicta. *l. magistrōs. Cod. de professoribus & Medicis, libro decimo, lege prima, Codice de professoribus, qui in urbe Constantinopolitana, libro decimo, lege prima, ff. de iustitia & iure. & Instuut. eodem.* Vbi dicitur, quod ius est ars boni & æqui.

Decimo facit, quia ius civile est dogma omnium sapientum, ut dicit textus in *lege secunda, ff. de legibus. & vera philosophia, & non simulata, l. prima, D. de iustitia & iure.* Ergo est sapientia & scientia. Et si dicatur, quod sunt Legistæ, qui ita dicunt & asserunt, & non alij. Ad hoc est responsio, quod illis est credendum, cum sint periti in arte: peritis in arte credendum est. *capite fructu uis. de fruid. malefic. capite significasti. lege secunda, de homicid. lege prima, circa princip. Digestū de ventre inspicendo. l. semel. Codice de re militari, libro duodecimo. Alexander in consilio primo, & centesimo septimo, in secundo volumine. post Petrum de Ancharano, in questio. incip. in antiq.*

Vndecimo facit; quia professio iuris dicitur ars liberalis, ut est textus ad litteram in *lege primi. Codice qui atate. vel professio. libro decimo.* pro quo etiam facit rubric. *inunct. textus in lege unica, circa finem, Codice de studiis liberalibus urbis Romæ, libro undecimo. & dixi supra ista parte in nona consideratio. versic. tamen.*

Non obstant adducta in contrarium.

Et primo non obstat illud, quod dictum est in primo fundamento contrariæ partis, videlicet, quod Legistæ, vel Canonistæ non habent modum arguendi, nec cognoscunt per causas; quia utrumque falsum est, ut supra satis declaravi. Et etiam, quia primo licet non habeant eundem modum, quem habent Dialectici, vel habent aliarum scientiarum professores, non propterea sequitur; ergo non est scientia: eo, quia habent alium modum scientificum & concludentem, secundum eorum rationes & causas, quod sufficit: cum quælibet scientia habeat diuersa genera loquendi intantum, quod proprius modus loquendi est absurdus in alia, ut dicit Speculator in titulo de *aduocat. paragrapho nunc de exordiis. versic. quod si aliter.* Et sunt verba Augustini in *capite locutione. trigesima octava distinctione.* & dicit Philosophus in posterio. Vnaquæque scientia habet suas proprias imaginationes, rationes, & disputationes. Et bene; quia locutiones habent esse, secundum subiectam materiam, *lege si uno. Codice locati.* & secundum Philosophum primo Ethicorum. Tunc perfectum enunciamus, cum subiectam materiam loquimur. De quo etiam per Baldum in *lege data opera. circa med. Codice qui accusat. non poss.* Imo si bene inspiciamus, reperiemus, quod omnibus legibus obseruantur primo Regula Grammaticales, ut habetur per Lucam de Penna in *l. Grammaticales. Codice de professoribus & medicis, libro decimo.* Vbi ponit diuisiones Grammaticales, quæ obseruantur in Legibus, & etiam figuræ Grammaticales, ut habetur per Lucam de Penna in *lege prima, Codicis de Consilio, libro duodecimo.* Vbi ponit omnes figuras Grammaticales, & quod Legistæ eas obseruant. Et de vnaquaque dat textum, quem ibi videre poteris: & ne transcendam materiam, non

transporto. Et etiam, si bene videamus iura nostra & argumentationes iurium, in his sunt obseruandæ regulæ logicales ad argumentandum. Primo, quo ad propositiones logicales, quomodo obseruentur, videatur Bartol. in *lege si is qui ducentum. paragrapho vtrum, Digestis de rebus dubiis.* Vbi ample declarat primam figuram logices. Et etiam Baldus in *lege testum, Codice de testibus.* Deducit decem prædicamenta Logices, quæ etiam sunt obseruanda in administratione iustitiæ, & in deductione iuris civilis ad effectum, prout etiam in argumentationibus sunt fere omnia media argumentandi Logices obseruanda, licet possit dici, quod ultra illa sint & alia. Et ideo inepte & male dicitur, Legistam vel Canonistam non habere modos arguendi: & omnes modos arguendi & argumentandi Logiceorum habent Legistæ, & multos alios videre poteris per Albericum in suo Dictionario. in verbo, *Argumentum.* Quæ hic non transporto, cum sint impressa. Nec sunt redarguendi in hoc, quod non omnes modos argumentationum logicalium obseruant, aut quod ultra eos alios obseruant. Quoniam, ut inquit textus in *capite indignum, & in capite Eccles. 18. distict.* Canones non sunt restringendi sub regulis Donati, nec etiam otiosis philosophorum scholis. Et facit; quia Legistæ sunt reales locutores, rebus & non verbis intendentes Quia non verbis, sed rebus leges imponuntur, textus in *lege secunda in fine, Codice commun. de legatis. in capite commissi. §. porro. de electio. in 6.* Et ideo Baldus in *lege veteri. Codice de contrahend. & committend. stipulation.* dicit, quod leges sunt veræ Philosophiæ legalis, & non Dialecticæ, & ponderat ad hoc illum textum, & concordat verba Ioannis Andree in *regul. in famibus. de regulis iuris in sexto.* qui dicit: *Abst. quod per sophisticantes verborum, naturam immutemus.* & ideo secundum eum, *capite primo. de confessio. in sexto.* ex mente Didymi ad Alexandrum: Non artem bene loquendi discimus, nec faciendi Oratorum Rhetorumque operam damus, cuius officium est, falsatis sermonibus figmentare mendacia, & innocentia fidem conferre criminibus, ac partidij reos accusare piissimos. Qui dum purant se alienæ laudis fructum per iniquam victoriæ se rapuisse, nesciunt munimentum suæ conscientia perdidisse: pro quo facit textus in *capite sedulo, decima octava distictione:* qui præclarissime ad propositum loquendo, dicit: *Cordi casto linguam exercitatum conferre non audeant, & putant proponendas esse verba sententias, sicut proponitur animus corpori. debetque vtriores, quam disertiores audire sermones, sicut prudentiores, quam formosiores amicos habere.*

Item & secundo, quia, ut ex supra deductis clare demonstratum est, Legistæ & Canonistæ cognoscunt per causas & rationes. Cum ratio legis dicatur ipsa anima legis, *ff. de pactis.* Et strictius est obseruanda, quam ipsa lex, secundum Baldum in *lege quicumque. Codice de seruus fugitiuis. & in l. non dubium. Codice de legibus in 5. column. in leg. si quis sermo. Codice de furtis.* Vbi dicit, quod ratio est sicut anima, & verba sunt superficies. & in *di. 9. lege non dubium, dicit, quod est spiritus viuificans legem, & dicit Panormitanus in consilio primo, in tertia columna, in primo volumine.* quod ratio est sicut spiritus & anima. Et idē dicit Bal. in *l. nemo. in princ. Cod. de sentent. & interloc. omn. iudic.* quod ideo Francigenæ tantummodo allegant legem, nisi pro ratione in ea contenta. Et dicunt, *sic est ratio legis, non autem sic dicunt, sic est lex, vel, sic lex di-*

ci : Sed concessio etiam , quod simpliciter lex allegetur , vel dicatur , sic lex dicit , prout fit , quid ad rem ? cum talis allegatio non est sine ratione , cum lex contineat rationem : & sic ratione facta , quod fit , quod allegata lege , etiam ratio legis habetur pro allegata . Nam & idem fit de dictis Philosophi ; quia eius dictis simpliciter adductis philosophantes acquiescunt ; quod non est , nisi quod contingit rationem vel causam . Sicut etiam de dictis Pythagoræ . Refert Boetius in princip. sua *Ambrosiana* , quod sufficiebat dicit : sic Pythagoras dicit , & ad propositum etiam dicit Bald. in cap. ad hec . column. 6. de pace iurament. firmand. quod leges non allegantur in Curiis Regum , pro autoritate , sed pro ratione , & hoc fit breuitatis causa ; quoniam gaudent breuitate moderni , ut inquit glossa in l. 1. ff. quod metus causa . facit text. in l. ampliore . §. in refutatoris . ca. de appell.

Non obstat ulterius , quod dictum est in secundo fundamento , quod leges dicuntur amare simplicitatem , & non subtilitatem ; quoniam non est verum : in quantum tractatur de interpretatione iurium , vel in enucleatione questionum , & ad veritatem eliciendam : sed ne subtilitatibus fiant deceptiones , peruertantur vera & recta iudicia : iniquitates aequitati præferantur sub genere boni & æqui , ut inquit textus in leg. si seruum . §. de iho . ff. de verbor. obligat. plerunque sub autoritate iuris scientiæ perniciosè erratur , alias secus . Et hoc est , de quo proprie loquuntur iura contraria : & id , quod dicunt leges subtilitates non amare : quia est verum , eas non amare : in quantum tendunt ad decipiendum , ut etiam declarat Panorm. in cap. de lecti si u. in 2. column. de iudic. extra . vbi latius per eam , quæ subtilitates sint attendendæ , & quæ non , & ad quid per Romanum consid. 301. incip. Omnipotentis Dei postulato suffragio , in proposita consultatione . & in cap. si cupis . 16. q. 1. quæ dicit , habeas simplicitatem columbæ , ne cuiquam machineris dolos ; & serpentis astutiam , ne aliorum supplanteris insidiis .

Ad tertium vero , fundamentum , quod factum est , quod lex est voluntaria . Respondetur , quod falsum est , ut ex deductis in parte contraria . Quoniam etiam sola voluntas Principis non facit legem . Quia imo debet esse regulata ratione . Nam & voluntas eius subiaceret regulæ rationis . Est enim animal politicum , mortale & rationale , secundum Baldum in leg. 2. Codic. de seruitus . & aqua . & ideo non potest iniquum statuere , ut inquit Panorm. & scriben. in cap. 1. de constitut. & per beatum Thomam 2. 2. question. 9. art. 6. & secundum Ang. in consid. incip. sanctissima in 4. col.

Opinioni eius non est standum , si contraria sententia est melioribus rationibus comprobata , alleg. text. in l. Amilius . ff. de minoribus . Et multa dicit Paris de Puteo in tract. suo syndacatus , in cap. 1. & 2. Quod non licet Principibus , nec Regibus in aliquo excedere , nec quicquam facere , quod non conueniat probatissimo ac sapientissimo viro . Et si aliter faciunt , non sunt Principes , nec Reges , nec eis obediendum est , ut ibi latissime per eum , & per Ioannem Andr. in cap. 1. de constit. in 6. post Hostien. ibidem . vbi dicunt , quod proprium Principis , est iustitiam exercere . Et si deficit , in hoc aufertur ei nomen boni & religiosi Principis , & si carebit nomine , carebit , & re. l. a nullo . C. de seruis . l. imperialis . §. l. C. de nupt. & cap. nam

& ego . extra de verbo . signifi. Et concordat ; quia Rex dicitur à regendo ; unde debet regere & non regi , ff. de legib. l. fin. alias non est Rex secundum Bald. in l. non ambigere . post Cyn. ff. de legib. & in l. post susceptum . ff. de excus. iur. Imo expresse attestatur Princeps se velle legibus viuere , l. digna vox . Cod. de legib. l. ex imperfecto . C. de testam. & §. fin. Instit. quibus mod. testam. infir. Ita , quod si ordinauit eius voluntatem vel rescriptum cum iniuria alterius , non esset exequendum , imo esset nullum & irritum , leg. quous . & l. damnosa . Codic. de precibus Imper. offer. l. autoritate . Cod. unde vi . l. prima . §. merito . ff. ne quid in loco publico . l. nec auus . C. de emancipa. lib. Facit etiam . pastoralis . de re iudic. Facit quod dicit Paulus de Castr. consi. septuagesimo . in impressione noua incip. l. C. h. si nomen , quia frustra peritur . & hoc etiam ; quia alias non esset lex , nisi esset rationalis , communis & honesta , ut in c. erit auerem lex . 4. dist. & 23. q. 3. si Eccles. in fin. Et concordat text. in Authent. de instrument. cautela & si . collat. 6. Et faciunt text. in Authent. & non luxur. contra natur. in pre. cap. col. 6. & in Auth. de priuileg. dotis , in princ. coll. 6.

Ex quibus patet ; quod leges sunt per ora Principum diuinitus promulgatæ , ut patet in c. nemo 16. q. 3. unde non possunt fieri , nisi cum vera & iusta ratione . Et si tollatur lex , semper remanet ratio legis , cui subiicimur . l. cum g. ff. de coniug. cum emancipat. liberis . glo. in c. feruunt . 7. dist. Barb. in c. clericus . in 9. col. ibi : 21. de iudic. x. va.

Nec etiam obstat l. proffex . 1. in dicto 3. fundamento alleg. Quia , ut aperit ibi Bald. illa lex habet rationem , & ibidem Bald. in l. 1. C. ne sit longa consuetud. & Feli. in c. si quando . col. 8. extra de rescriptis . & potest adduci Bald. in c. 1. de constitut. vbi dicit , quod lex dicitur satis rationalis , ex quo non est prohibita , licet non possit demonstrari ratio eius , secundum gloss. singularem in l. 1. §. pueritiam in verb. va us . ff. de postul. & per ea , quæ notat . Arch. in c. frustra . 8. dist. & per Bal. in c. cum venissent . de eo qui . in poss. cau. rei seruanda . extra .

Ad quartum fundamentum ; in quo dicitur ; quod lex est formidine permixta & opinatiua , non certa . Respondetur ; quod imo est certa , cum sit ratione facta : quæ , ut dictum est , facit omne ratum & firmum , ut per Bal. in l. non dubium . C. de leg. & probatur in l. solum . C. de test. cum ibi not. & in Authent. de hered. & Falc. §. his igitur . cum concord. coll. 1.

Præterea philosophicum est respondere per verbum dubitatum , ut per verbum forte , ut gloss. legem res . §. sed si Strich u. ff. de leg. 1. Et sub dubio forte , respondent sæpe periti , gloss. in verb. forte . in Aut. quomodo oporteat episcopos . §. semel autem . collat. 1. Præterea , leges , quibus vtimur , sunt approbatæ : quoniam quæ vitæ sunt non rationabiles , vel bonæ , quæ fuerunt reprobatæ : ergo verborum qualitas non habet vitare seu nocere .

Ad quintum vero fundamentum , quod fit ; Quod leges non sint passim necessariæ , & quod vbiq. non feruentur . Non sequitur ; ergo non sunt scientificæ . Quoniam , & alia scientiæ , licet non feruantur vbiq. , tamen ex hoc non sunt minus veræ aut bonæ scientiæ , ut de Medicina , quæ in pluribus non feruatur , ut in Scotia nulli sunt medici , & etiam valentibus non est opus medico , ut infra dicam . Et etiam Theologia apud Paganos & infideles non est in obseruantia , nec attenditur . Non enim tantum attenditur id , quod fit , sed

fit, sed & quod fieri debet. *sed & sicut. in ff. de off. presid. sed leges deberent ubique seruari. l. leges sacra- uiffime. C. de legib.* Et omnis quantūcunque iustus, sub- est legis, sed non exercitio eius, not. Pan. *in c. omnes a- nima. de cens. & in c. Rex pacificus.* Et sentit Philoso- phus 10. *Eih.* quod non tantum propter iuuenes, sed etiam propter senes facta est lex.

Ad sextum vero fundamentum, in quo dicitur, quod doctrina legalis & canonica, est variabilis & mutabi- lis. Respondetur, quod illud dictum ita simpliciter di- ctum, est falsum. Nam, quantum ad ius naturale, vel gentium attinet, probatur, ut *in §. sed naturalis. Inst. de iure nat. gent. & civil.* ubi dicit, quod talia sunt immu- tabilia. Et idem dicit de iure diuino, ut ibidem nota- tur, & *in l. ex hoc iure. de iust. iur. ff.*

Quantum vero ad ius civile, quia ius nostrum est tripartito collectum, ut *in §. 1. Inst. de iur. dicitur*, quod, licet immutetur aliqua constitutio: non tamen scien- tia iuris immutatur: cum talis immutatio fiat secun- dum regulas iuris, quæ volūt sic fieri necessitate vel utilitate sic exigente, *cap. non debet. de consang. & affin.* Lex enim debet deferre temporis, *cap. fraternitatis. 24. dist. & c. erit autem lex. q. 1. l.* Et quæ de nouo e- mergunt, nouo indigent auxilio, *l. de iure. §. ex cau- sa. ubi est text. ff. de interrog. et l.* Et ideo etiam Deus Omnipotens, ex his, quæ in testamento veteri statu- rat, nonnulla in nouo mutauit, ut *in cap. non debet. in prin. extra de consang. & affi.* Ob quod Panorm. *in d. c. non debet.* dicit, quod licet scientia sit de incorrupti- bilibus & impossibilibus aliter se habere, ut habetur *1. Posteriorum.* non tamen expedit, ut detrahatur scien- tiæ iuris, quasi non sit scientia, ex eo, quod immute- mur in aliquo: quia omnino est scientia, ut ibi dicit. Pro quo etiam faciunt, quæ notantur per eundem Panorm. *in cap. 2. in penult. colum. ver. sed reducendo ad concordiam. extra de probat.* & per eundem *in c. fili- ty, solum. §. de consuetud.* ubi secundum eum, potest ex causa induci consuetudo antiqua damnata, & etiam fieri statutum contra consuetudinem: quia hoc fit ex mente legis, quæ est ipsa lex: & facit; quoniam se- cundum varietatem temporum & locorum, etiam remedia & canones medicorum expedit immutari: & tamen immutatio eorum: quia sit canonibus medici- næ, sic dictantibus, non arguit defectum, sed potius bonitatem & scientiam: ergo idem in iure nostro di- cendum est: quia quod medicamenta morbis, hoc ex- hibent iura negotiis, ut est textus *in Auth. hec consti- tutio innovat. in prin. coll. 8.* & dicit Bald. *in l. unum. in prin. C. de caducis toll. in 2. col.* Quod sicut medicus ob- seruat tempora & loca; sic etiam Iurisperitus. De quo dicto dixi *in commentariis nostris super consuetud. Di- car. Burg. in §. 2. in gloss. fin. et. de confiscationib.* Et quo- modo ratione loci varientur iura & consuetudines: vide Aluarot. *in c. 1. §. uem si fidelis. quib. feud. amitt. in v- sibi. feud.* & Dom. meum Ias. *in l. iustitia. in fi. de iust. & iur. ff.* ubi allegat prædictam verbum Bald. *in loco supra allegato.*

Ad septimum fundamentum, in quo dicitur: Quod non omnibus prouidet professio legalis; ergo non est scientia: quoniam hoc est falsum; Quia imo lege vel ratione legis, vel simili, possunt omnia decidi, ut dictum est ante, & facit text. *in l. siue oportet. §. sufficit. ff. de excusat. iuror.* & *in cap. secundo requirit. in fin. de appell. extra.* & ubi sub autoritate legis, potest etiam allegari ratio naturalis, ratione legis vel simili defi- ciente, & notat glo. *in c. consuetudo. 1. dist.* Facit etiam text. *in c. de quibus. 20. dist.* ubi ponit, ad quos sit re-

curtendum, cum sacrosanctæ Scripturæ autoritas non occurrat: dicit etiam ad exempla esse recurrendum. Et quia ita fit, seu fieri potest: igitur constat scientiam istam esse speculatiuam scientiam, & habere suos mo- dos arguendi & rationes decidendi. Et sic constat nõ esse verum, quod sit impossibile, quod lex vniuersali- ter verum dicat, cum sit vtile oppositum legis in ali- quo casu obseruari. Quoniam imo in tali casu oppo- siti lex, quantumcunque generalis, recipit restrictio- nem, vel iure utilitatis, vel necessitatis, vel congruentiæ, vel verisimilitudinis, vel honestatis, vel etiam aliis de causis, prout expedit. Et hoc omnino ex præcepto legum, quæ mandauit sic fieri restrictionem, ut *l. 1. - ctos populos. cum ibi plene notat. C. de sum. iur. & fide ca- thol. in l. omnes populi. ff. de iust. & iur. l. ut gradatim. ff. de muner. & honor. in l. §. in comparatione. C. de iure delib. in l. serui nostri. C. de noxal. l. nec auus. ff. de emancip. lib. l. 2. §. merito. ne quid in loco pub.*

Ad octauum fundamentum satis responsum est su- pra, respondendo ad sextum & quantum fundamen- tum, & ultra dicitur: quod notitia iuris sic scientia ve- rorum & æternorum in veritate, & impossibile se ha- bere aliter: cum sit certa & determinata, habens cer- tum finem & terminum.

Decimasona consideratio; Posito ergo pro firmo, quod ius civile sit scientia, excellere debet & ex- cellit omnes alias scientias, & debet inter omnes scientias dici nobilior & dignior quoniam multa sunt, ex quibus scientiæ sublimitas commendari potest, vi- delicet, origo, effectus, & finis, in quibus comprehendimus subiectam vtilitatem, conditorem & necessita- tem.

Et quia primo ab institutione seu origine vniuf- cuiusque scientiæ, origo, seu exordium capiendum est *in proximo ff. de iur. §. sed cum vos. l. 1. ubi. in l. iustitians & auque. ff. de iust. & iur.* quos textus Bal. ponderat ad hoc, *in l. argere iura. §. ca. ff. de edna.* Ideo de origine iuris primo videamus. Et licet dici possit, generatim omnem scientiam fuisse a Deo ortam, cum omnis ratio supernæ scientiæ, vel terrenæ creaturæ in eo sit, qui est caput earum & autor. text. est *in c. p. legimus. de besto Hieronym. §. §. vers. omnia iura. 37. dist. cap. 1. de summa iur. l. 2. ff. de leg. b. cap. reuertimini. 16. qua- stion.* Et ideo dicitur *Eccl. 24.* Ego ex ore Altis- simi prodij. Et *B. 1. arb. 3.* Hic, scilicet Christus, adiuuauit omnem viam disciplinæ, & dedit puero suo Iacob: tamen magis particulariter conside- rando.

Origo iuris est à Deo immortali, quem alij dixe- runt Ionem, alij Apollinem, alij Mercurium: sed ~~non~~ melius dicendum est, non insequendo fabulas antiquo- rum, sed Archidiaconum, & Præpositum, in *proem. decreti*, Leges à Deo Optimo processisse. Cum enim Adam citatus fuisset, & data eidem fuisset lex, ne de fructu arboris vesceretur, legem accepit, quam statim violauit, & iuris ordine seruato, penam iustinuit: quia exclusus fuit e loco, in quo positus fuerat sub lege, ne de fructu illius vesceretur. Qui cum de inobedientia argueretur à Domino, quasi autori exceptionem ob- ticiens: causam criminis in coniugem: imo in coniugis autorem conuertit, dicens: Serpens me decepit: mulier, quam dedisti mihi sociam, ipsa me decepit, & comedi *de pan. dist. 1. c. serpens.* Sicque litigandi, & ut vulgariter dicimus, placitandi forma in Paradiso vi- detur exorta. Hec non ignorauit Propheta *Psal. 88.* Veritas de terra orta est, & iustitia de celo prospexit.

Nono, etiam ipsa lex seu iustitia gloriatur, quod semper fuerit cum Deo: cum, ut habetur *Proverb. 8. c.* Dominus possedit me ab initio viarum suarum. & *ibid.* dicitur: Cum eo eram cuncta componens. Nonne etiam habetur *Eccl. 33.* Dominus iudex noster, Dominus legifer noster? & *Ioan. 36.* Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus est similis in legislatoribus: Et est donum Dei, *1. nam & Demosthenes. in prin. ff. de legibus.* Ille fuit, qui dedit leges Moysi, ut traderet Hebraeis, ut habetur *Exod. 21. c. & Deu. 10. & Exod. 25.* Et post hoc constituit indices & alios pro iustitiae administratione, ex consilio Ietronis eius soceri, ut habetur *Exod. 28. cap.* à quo omnes alij, qui scripserunt, modum sumpserunt, qui sunt post eum, videlicet Foroneus, qui primo Græcis leges constituit. Mercurius, qui primo leges Ægyptiis tradidit. Solon vel Draco, qui leges Atheniensibus primus dedit. Lycurgus, qui Lacedæmonibus iura composuit ex autoritate Apollinis. Numa Pompilius, secundum aliquos, vel secundum alios, Romulus primus Romanis leges dedit. ut habetur *c. 1. 7. d.*

Reperio plures alios legislatores diuersarum gentium. Nam Ceres, mortalibus leges tulit, teste Pomponio Læto, *de legibus.* Minos Cretensibus, authore Valer. *de simu. 1. 1.* Philolaus, Thebanis, secundum Volater. *fo. 306.* Magi Persis, secundum eund. *eod. loco.* Apollo Arcadibus, ut ait Cic. *de nat. Deor.* Dauidæ Gallicis. Zalencus, vel ut alij, Sytencus Locrensibus Hippodamus Milesiis. Gymnosophistæ Indis. Zoroastes Braetianis, secund. *Cæli. lib. 10. cap. 19.* Plato Magnesiis, idem *ubi supra* Phaleas Carthagenensibus. Volater. *ubi supra.* Chaldæi Babylonis, idem *ibidem.* Phido Corinthiis, idem. Zomolxis Scythis. *Cæli. ubi supra.* Charondas Turiis, teste Læto, *ubi supra.* Aduerte tamen, Legislatores eo fuisse animo, ut cognoscerent homines suis legibus nil fidei habituros, nisi alicuius numinis autoritate falcitentur: hinc suarum legum originem, commentitio facto, ad Deos retulisse, quod exemplis patet. Nam Zoroastes ad Oromayim, Trismegistus ad Mercurium, Charondas ad Saturnum, Draco & Solon ad Mineruam, Zomolxis ad Vestam, Plato ad Iouem & Apollinem, Minos ad Iouem, Numa ad Egeriam Nympham retulerunt: & ita apud nos fit. Nam cum Cancellarius pro suo tempore facit statuta, constitutiones, seu ordinationes in regno Franciæ sub nomine Regis, tunc existentis, aduntur & intitulantur.

Sed quicquid posterius post Moysen, id totum, tanquam Simiæ, ut Ficinus ait, à Moysen, pro Eusebij sententia, mutuati sunt, & Moyses à Deo. Nonne etiam Plato *in lib. de legibus.* à Deo legum conditore exorditus, asserendo, leges sine Deo constitui non posse? Et idem Plato *in Prutagora* dicit; Cæteras humanas disciplinas à Prometheo, id est, humana prouidentia, illam legem à Ioue per Mercurium, id est, à Deo per angelum processisse. Nonne etiam hoc attestantur Imperatores, cum dicant ipsas esse diuinitus per ora eorum promulgatas? *1. si. C. de prescrip. lon. temp. l. 1. §. sed neque. C. de veteri iure enucl. in Auth. ubi qui prohibent oblig. se habere res minor. in prin. collat. 6.* iuxta illud *Proverb. 8.* Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Marsilius Ficinus habuit mirabilem intellectum ad huiusmodi originem legum, considerando, cur potissimum in tria numina Iouem, Apollineam, & Mineruam legum inuenta veteres contulerunt, quod non caret mysterio. Dicit enim legem rationalem quan-

dam esse regulam, quæ certo ordine mortales ad bonum producit, atque à Deo regulæ ratione sapientia inuestigatur, potentia seruator, bonitas temperatur.

Ex quibus colligitur, quod per sapientes origo iuris in his tribus colligitur & ponitur; videlicet per Apollinem potentia, quandoquidem Sol Planetarum dominus est, per Iouem clementia, & per Mineruam sapientia intelligatur: hoc est, quod à Ioue Minos, ab Apolline Lycurgus, & Solon à Pallade leges accepisse dicuntur, ut tres illas legum dotes à tribus his numinibus tres illi famatissimi & primi legumlatores mutuati credantur. Sed apud nos Christianos, si verum admiserimus, eius rei ratio constabit, quando & legem diuinam Deus Moysi dedit, cuius trinitatem tribus his rationibus hodie explicamus: Patri videlicet potentiam, Filio sapientiam, & Spiritui sancto clementiam attribuimus: ut pulchre reluceat, quod nos trinitati diuinæ assignamus, id gentiles Theologi tribus his numinibus attribuebant. Hæc tria iuriconsultus *in l. 1. ff. de iust. & iur.* eleganter significasse videtur, cum dicat; Boni nos & æqui notitiam profiteri: ecce in hoc denotatur sapientia: deinde subiungit æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito descernentes: ecce potentia: & tandem bonos non tantum metu pœnarum, verum & præmiorum coarctatione fieri cupientes, in quo denotatur clementia. Quid porro, quod hæc tres legum dotes trino in super viū construuntur: potentia enim tum in ipsa lege, tum in iudicio magistratus; tum denique in ministris esse debet: & sic de clementia & sapientia censemus. Cum autem ter repetita nouem faciant, nõ ociose apud Platonem Minos nouem annos in antro ius legale didicisse dicitur: vel ut Marsilius Ficinus voluit; hoc numero nouem angelicarum mentium ordines intelligi possunt, quod per angelos tanquam interpretes legis sancientiæ ratio ad nos vsque transferatur. Et Imperator quoque noster ad hunc tam ternarium, quam etiam nouenarium aliquod respexisse videtur, cum tria volumina, videlicet Codicem, Instituta, & Collationes, & Codicem in duo volumina: quorum vnum continens ius priuatorum, continet nouem libros, & aliud continens ius publicum, complectitur tres libros. Collationes vero continent nouem libros. Et denique ex omni Digestorum volumine, lex tantum & triginta libros, quæ quadruplicatum nouenarium faciunt, publice legendos tradidit.

Vlgesima cõsideratio; Si scientiam iuris ciuiliis ex origine & institutione laudauerimus, non est prætermittendum, quod etiam ex effectu illius est cæteris præponenda & omnes alias excellere debet. Cum effectus illius sit maior, & nobilior, & maioris utilitatis, quam effectus omnium aliarum scientiarum. Nam & maiores nostri ciuitatum animam legem dixerunt, quod sicut sine anima corpus; ita sine lege nulla ciuitas persistere; imo nec exiguus hominum cœtus sine iustitia esse potest; ut ait Macrobius *in lib. 1. de somn. Scipionis.* Quis enim furentem in arma populum frenabit, & nullo implicitas sedabit ligamine gētes, nisi iura quæ prohibēt vim? *1. ut vim. ff. de iust. & iure,* & nemini insidiari permittūt? Quis virtuosos homines faciat inuitas eos ad bonum, & prohibēs eis malum, nisi iura? *1. ff. de iust. & iure.* Quis alta dabit cõfilia, publica suadebit, statuet commoda? Quis terras, maria, loca cõseruet? Quis pauperi, inopi, depresso, peregrino, incolæ, cui suum cuique ius reddet, si legem aut ius ciuile, per quod iustitia administratur, sustuleris? Ex rapto sine lege viueretur, nõ esset hospes ab ho-

hospite tutus, fugeret pudor; fugeret honestas, vtrumque fides (vt verbis Ouidianis vtar) in quorum locum fraudes, doli, vis, tyrannis, substituerentur. Vnde, quid enim sunt Regna nisi latrocinia, rem ita iustitiæ dicit diuus August. *l. 4. de ciuit. Diu. c. 4.* Et dixi ample *in rub. Des iustices, in presuere conser. ducar. Burg.* vbi etiam vide iustitiam ortam esse à Deo, & eius utilitates. per quas demonstrari, quod effectus illius demonstratur in hoc, quod est utilis sibi ipsi, omnibus & Republice, quæ hic non transporto. Vnde etiam Plato amorem legis & iustitiæ mortalibus infundendum esse cõsulebat, quod sine lege non vlla Respubl. sed nec exiguus hominum cõctus, nec parua quidem domus perduraret, vt dixi *supra*. Et lex (vt inquit Tullius) vinculum est ciuitatis, fundamentum libertatis, æquitatis, fons, mens, animus, consiliu, sententia ciuitatis: vt corpora nostra sine mæte; sic ciuitas sine lege suis partibus & neruis, sanguine ac membris vti non potest. Facit *Luana & Demosthenes. ibi ciuitatis comp. s. 10. c. 10. munitis* secundum quam omnes decet viuere, qui in ciuitate sunt.

Quod enim stamus, quod incedimus, quod viuimus tuti, quod dominia rerum asseruamus, quod tandem diuina & humana non violantur, id iuritorum legibusque debemus: hæc eleganter, vt omnia, Cicero significasse mihi videtur, qui ait: nihil in ciuitate diligentius retinendum, quam ius ciuile, quo sublato, exploratam esse nemini posse quid suum, quid alienum, quid à patre accepturus, quid liberis porro relicturus foret; nihil denique inter mortales æquabile, nil concors remaneret: proinde eum, qui ius ciuile contemnat, non iudiciorum modo, sed & publicæ utilitatis vitæque communis vincula resellere: cui & Imperator noster *in Anth. titis* scribit, dicens: lege fieri, quod patria habetur caute, propriæ facultates secure retineantur, iudiciorumque processus iustitia ornentur. Leges enim imperio, vt decreta patrum sentiunt, humana coercetur audacia, tuta redditur inter improbos innocentia infesta inimicorum iacula proteruntur, potentæque frenis, manicisque (vt cum Cassiodoro & Propheta loquat) ferreis constringuntur. Vt merito dixerim, sicut à cæteris humanis disciplinis salubritatem; ita à lege ipsam neti, ipsam obtineci salutem, quod legis custodia pro Philosophi sententiâ certa sit incorruptionis consummatio. Ex qua vna pender quicquid vitæ, quicquid cõcordiæ, quicquid ciuilitatis, morum, honestatis, æquitatis, boni, & quicquid vsque vniuerso rei existat, quo non succurrere omnia mudi Regna (teste Cassiodoro) pessundarentur. & pro Platonicoꝝ assertionem, ipsa vitæ humanæ compago dissolueretur, & iuxta dictum Augustini supra allegatum; Regna nõ essent nisi latrocinia. O igitur pulcherrimam omnium Regnorum decus! O ungualem vniuersorum præsidium, fiducia, priuilegium, prærogatiua securitatis perfecte! O saluberrima nostrorum medicina torborum! O vera non ciuitatis solû, sed totius Republicæ anima, vita beata, vita fœlix, aurei sæculi mater & Regina! Quæ pulchre florere facit quodcunque aspexerit, & quæ regalibus suis sceptris omnia complectitur, fouet, tuetur, moderatur. O pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, nutrimentum gentis, gaudium hominum, cura languorum, temperies aeris serenitas maris, terræ fœcunditas! Hinc dicit Aristot. *l. 2. Topic.* Iustitia Regentis est utilior subditis, quam fertilitas temporis, solatium pauperum, hæreditas filiorum, & sibi metipsum spes futuræ beatitudinis, vt ait Cyprian. *lib. de 12. abusib.*

Et effectus huius extendit se ad nobilitatem, & utilitatem, quæ ex iure seu iuris ciuilibus dispositione, & sic ex iustitiâ, à qua ius descendit, sequitur: quoniam ex ipsa huiusmodi scientia nobilissima homines fiunt nobiles, vt habetur *in l. 2. §. si. ff. de excus. tut. l. prouidendum. C. de postul. vt per Bar. Bal. & Doct. in proam. ff. per Bar. in l. cons. C. per Alex. in cons. 15. col. pen. & cõs. 18. in fi. in 1. vol. & cons. 94. col. 2. ver. sed ita eod. vol. & per Felan. c. quanto. demog. stru. cum vulg. & dixi *in consuet. nostris ducar. Burg. in 11. Des droits & appartenances à gens mariez. §. 19. in gl. entre gens. in priu.**

Et etiam: quia huiusmodi scientia ciuilibus facit professores eius in orbem terrarum solenniter principari, & sedere in aula Imperiali, vt dicit Azo. *in proam. Instu.* & propterea dicit Angel. de Perul. *in locum salutaris. C. de sen. passis* Quod licet Papa non recipiat ad osculum pacis tamen Urbanus Papa recepit eum ad osculum pacis.

Et etiam Doctores iuris ciuilibus aliam effectum consequuntur ex huiusmodi scientia: quia sunt immunes ab hospitibus militum, vt dicit rex. *in l. 3. vbi eam gl. ff. C. de m. ier. parva. lib. 10.* Imo versantes circa huiusmodi scientiam vocat Philosophus magnificos, vt habetur *4. Ethic.* & ita etiam eos appellat rex. *in l. cons. C. in dro. Instu. in 11.*

Et habent multa priuilegia, de quibus per Alex. *in l. Centurio. in 5. col. ff. de vul. & pup. sub.* & per Lud. Bolognium *in Auth. h. l. in 11. in primis quatuor foliis. C. ne filius pro patre.* qui dicit, quod Doctores iuris ciuilibus habent centum triginta priuilegia, vt ibi videre potes, & de aliquibus infra suis locis dicam.

Vltimaprimum consideratio: Sicut videmus scientiam iuris ciuilibus laudandam respectu effectus: sic & finis ex effectu resultantis, qui alius esse nõ potest, nisi quod ad eam omnia referuntur, ad quæ cognitio pertinet, teste Cicero. Ad hæc enim tendit iuris ciuilibus cognitio, vt nõ solum nos ipsi erectitudine quadam instituamur, sed & proximo bene velimus, pro paceque & securitate hominum propaganda laboremus: quoniam ea est præcipua legis ratio, vt omnis pellatur improbitas, & virtus ipsa vigeat & florescat. Nam quis nesciat nisi iners iniuriarum motu temeritate, sæuitia, iniquitate humana omnia premi & profligari, & non esse Regna, nisi latrocinia, vt sæpe antedictum est *in præc. cõs. fid.*

Et hoc est quod dicit Cic. *li. 2. de legib.* vbi ad ciuium salutem, ciuitatû incolumitatem, hominumque vitam beatam & quietam leges esse adiuuentas attestatur, & satis iuribus demonstratur, per rex. *in l. 2. §. posthac de iude. ff. de orig. iur.* vbi Bal. colligit, quod ciuitas nõ potest stare sine iurisperito: eam leges tendant ad cõseruandam Rempublicam, ciuitatis & hominû congregationem. Quapropter legalis sapientiæ finis, quæ item ad humani generis cõseruationem & concordiam tendit, esse nobiliorem nemo inficiatur, quod hominæ nihil sub cælo sit nobilius. Cui (teste Cicero) quædã sit cû Deo cognatio: seminaq; in nobis à diuina origine profusa esse dicantur, quibus & consequens erit, etiam hac nostra scientia nihil esse præstantius, quando nobilissimo ipsa sine decoretur. Atq; ita ex Ciceronis scientia Lege in optimis rebus esse habendam merito concludendû est. At sine cognitio, quo pacto ad eam perueniatur, nouisse non erit inutile. Et sane iuris nostri Principes quidem illa cæterû prægnantissima, iuris præcepta tradiderunt, vt porro honeste viuamus: nemini damno, omnibus utilitati, ius suum vnicuique

tribuamus, ex quibus iustitiam consecretur. Cum iuris præcepta sint hæc. *Instit. ff. de iust. & iur.* Quæ præcepta, quamuis numero tria, sub vna tamē vitæ honestate duo alia comprehendī poterūt: nisi Iurisprudentes hoc velut genere posito aliarū, quæ vel alioquin comprehenderentur, speciesum enarratione omnem ambiguitatis nubem detegere voluissent. Vitæ igitur honestatem latiori patere præcepto nemini potest esse incognitum. Ad hanc honestatem iuris studiosus quā commodissime accedet, si ante omnia Deum colat & timeat. Hoc in breuiusculis quibusdam præceptis Pythagoras iussit, quod in libris *de legibus* Cicero usurpauit. Cuius lex prima, quam posuit, ad diuinum cultum pertinet, ad Diuos, inquit, caste adeunto, pietatem colunto, Hoc Plato in *lib. 4. suarum legum* iussit. Qui licet vniuersum populum exhortetur, vt pro se quisque in eorum numero collocetur, vt Deum veneretur; præcipuis tamen legum obseruationibus expedire. Finis enim legum tendit ad notitiam boni & æqui, hoc est, ad notitiam ipsius Dei, in quo sunt bonitas & æquitas essentialiter. Cum nomen domini, quod est Christus, est ipsa iustitia. *c. alliant. 11. qu. 3.* ad separationem æqui ab iniquo, liciti ab illicito, discretionem & exhortationem honorum ad premium, quod est diuinum & æternum. Quoniam qui custodit legem beatus est. *Prover. 29.* & vt habetur *Sap. 1.* Iustitia immortalis est; quia fecit homines dignos immortalitate æternæ gloriæ. Et teste Cicerone in *libro de somn. Scipionis*, Omnibus, qui patriam auxerint, adiuuerint atque seruarint, certum esse in cælo diffinitum locum, vbi sempiterno quo fruuntur, vt dicit *Barb. in c. clerici. in 7. col. ver. 3. facit. de iudic.* Cuius etiam finis tendit ad vtilitatem tam sibi ipsi, cum per eam honeste viuere doceatur. *Instit. ff. de iust. & iure. hic ante alleg. 9. iuris præcepta. Inst. de iur. nat. gent. & civil.* Et habetur *Ecol. 4.* Pro iustitia agonizare, pro anima tua & vsque ad mortem certa pro iustitia, Deus expugnabit pro te inimicos tuos. Et etiam habetur *Psal. 44.* Dilixisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vixit te Deus tuus oleo latitæ præ consortibus tuis. Et in tantum profuit Traiano infideli: quoniam precibus Gregorij fuit à pœnis inferni eductus, vt refert Lucas de Penna in *l. 2. in 3. col. C. de exactoribus. lib. 10.* Ioan. Fab. in *proæ. Inst. §. 16.* Benedicti in sua *reper. c. Reyn. in verb. Et uxorem nomine Adolastam. nu. 602. de testam.* vbi etiam refert, quod ait Cicero *lib. 3. de Off.* Quod qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officij: quæ etiam omnibus & Reipublicæ utilis est, prout dixi amplius in *rub. Des iustices. in pr. in consuet. d. verbis nostris ducat. Burg.* Alias quasdam vtilitates posui in considerationib. quæ tendunt ad demonstrandum effectū & finem huius scientiæ, tam particulariter, quam omnibus & in genere.

Nonne etiam fuit utilis in cælo? cum vt habetur de Lucifero, qui voluit fieri similis Altissimo, propter quod prælium factū est in cælo, & pugnavit Michael cum Dracone: ita quod per iustitiam fuit pugna intellectualis. per quam deiectus fuit Lucifer, vbi habetur *Esai. 14.* Quomodo cecidisti Lucifer, qui mane oriebaris? Et *Apoc. 12.* Et factum est prælium magnum in cælo: Michael & angeli eius præliabantur cum Dracone, & Draco pugnavit & angeli eius, & non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius, in cælo & proiectus est Draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur Diabolus & Sarranas, qui seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt: & sequitur: nūc facta est salus, &c.

propter verbum testimonij sui, quod fuit tale, scilicet, iustitia mediante, quod ex quo maiore locum sibi non debitum vsurpare volebat, poneretur in remotiori, secundum quod iura dicunt, *In neminem, C. de offic. magistri milit. & c. precipimus. 93. dist.* quæ tunc ita erat apud Deum, sicut nunc est apud mundum: quoniam, vt supra dixi, dicitur *Prover.* Dominus ab initio possedit me, & cum eo etiam semper cuncta componēs, & sint postmodum per ora Principum iura promulgata.

Vlgesimasecunda consideratio: Alio etiam modo laudandam & magnificandam dicemus esse hanc nostri iuris scientiam: quoniam si quid in honore & excellētia sacre Theologiæ dicitur aut reperitur, multum esse extollendam censeremus, si ad legis scripturæ honorem quam maxime pertinere comprobamus: diuinam sane Theologiam, quibus immensis laudibus eius professores extollant, neminem præterire potest, vt qui omnibus sine delectu doctrinis & scientiis omnes præponendam esse dicant, omniumque scientiarū Reginam esse testentur diuina & humana ei tribuētes, & iam non vsque, sed in æthera quoque: quin & illas quondam Luciferi sedes eam collocantes. Quod si verum est, sicut id ipsum & nos quoque verum esse fateamur, vt supra diximus & probauimus, quis negabit legalem scientiam esse nobilissimam? Euidētia siquidem veritatis, compertum est Theologiam tanto iuris scripti patrociniō nitenti, tanta eius suffragatione adiuuari, vt si legitima illi sustuleris, si legum ab ea fulcimenta separaueris, velut sterilis, arida & manca, modicique in humana ditione momenti sit apparitura. Cum Theologia ad duo insignia sese extendere dicatur speculationem & actionem, certe si aliquam ipsa sui vtilitatem præstare velit, in solis speculatiuis finibus non remanebit, sed & ad vitæ actiones, ad humanos actus moderandos sese accomodet necesse erit. At hoc posterius totum nostrum est. Cum enim series vitæ actiue in tribus consistat, vt viuatur honeste, nemo lædatur, & suum ius integrū testumve persistat & constet: quod tria ista nullius alterius, quā legali traditione cognoscantur; consequens erit totum illud quicquid ad virtutes, ad vitia aliasque humanæ vitæ actiones pertineat, à nostro potissimū iure Theologus mutuetur. Si igitur diuina mater Theologia quoniam secundum vnā ex diffinitionibus, quas in secundo sententiarum Petrus Lombardus tradidit, peccatum nihil aliud est, quam voluntas consequendi retinendique, quod iustitia vetat. Si de peccato illi negotium sit, si de eo, quod sancta prohibet iustitia sit discretiua, interque lepram & non lepram iudicatiua, quo id præsidio faciet? An sola & nuda rerum diuinarum illi suffecerit speculatio? non est arbitrandū. Augusta igitur legum scita sacrosanctaque nostrorum patrum decreta adibit: utpote quod propria subiectaque iuris scripti sit hæc materia: quoniam nec peccatum esset, si lex non esset. Sed quid in re aperta tam anxie laborandum est? tolle ex quatuor sententiarum libris iuris positiua documenta, non solum illos explumabis, sed & tota distinctionum capita in fine tertij: vbi de mendacio, de periurio, de consiliis patrum discribitur: quin & quartus ipse totus, qui de baptismo, de coniugio, de pœnitentiā, de clauibus Ecclesiæ tractat, coincident & interibunt. Paria de magnis illis iuris elegantium summam in scriptoribus sentite veritas cogit. Ex quibus si legum, tum diuinarum, tum humanarum iussa demantur, vniuersus ille tam insignis tantorum patrum labor exarmabitur. Adeo in seipsa parum Theologia in humanis actibus operabi-

operabitur, nisi legum suffulcro velut tibicine sustineatur: nec id iniuria fieri, quod illa ambæ processiones affinitate cognoscantur. Ex eisdem enim autoribus Moyse & Prophetis processerunt, qui non solum rerum diuinarum, sed & legis cognoscendæ campum aperuerunt: imo vtraque ab ipso optimo maximoque Deo originem assumpsit, vt supra ample demonstratum est. Et ideo dicit Lucas de Penna in rubric. de profess. a medicis, lib. 10. *Co. d.* Quod scientia legalis est pars Theologiæ: imo effectualiter vtraque habet idem subiectum, quicquid dicant multi, qui non intellexerunt, neque originem, neque effectum, neque finem illius, qui dicere voluerunt non habere in subiectum. Cum verum subiectum ipsius scientiæ sit Ius, cuius definitio est, quod est ars boni & æqui: quæ quidem bonitas & æquitas sunt essentiæ ipsius Dei, cum dicatur Luc. 18. Nemo bonus nisi Deus, & etiam *M. q. 10.* & habetur *1. sb. 34. cap.* Absit à Deo impietas & ab omnipotente iniquitas, & orbem terræ in æquitate iudicabit. *Psalm. 9 & 66.* Et illius scutum est æquitas, quod est iustitia, vt habetur *S. 2. 5.* & vt dicit Aug. in *lib. de pœnitentiâ.* Tanta est æquitas ipsius Dei, quod quicquid homo fecerit, laudabilem in suis factis Deum inuenit. Si recte egit, laudabilem inuenit per iustitiam præmiorum: si peccauerit, laudabilem inuenit per iustitiam suppliciorum: si peccata confessus ad recte viuendum redierit, laudabilem inuenit iustitiam indulgentiarum. Semper enim rectus & iustus est Dominus; & fidelis absque iniquitate. *Esaie 1.* & ipsa æquitas est pars iustitiæ, vt dicit sanctus Thom. 2. 2. *q. 80.* imo inest ei, vt dicit idem sanctus Thom. 2. 2. *q. 120. c. 1.* Cum ergo finis effectus iuris non sint aliud, nisi bonum & æquum, quæ sunt essentiæ Dei, non est dubium, quod ita Deus potest dici subiectum in scientia iuris, sicut in scientia Theologica. Cum etiam vtraque tendat ad notitiam diuinarum rerum, vt supra dictum est. Vade ergo, si immortalibus titulis, eminentissimis præconiis, laudatissimis prædicationibus Theologia digna iudicari debet (vt debet & quidem meritissime) quæ per lapideum Ionem celeberrima, quæ excellentissima nostræ legalis scientia erit & maiestas, & amplitudo, qua sine ea ipsa Theologia quantum circa hominum vitam, & actiones versatur, consistere nequeat, vel quæ sanctissimi iuris nostri præstantior, quæ prærogatiua vel colligi, vel æstimari dignitas poterit, vt quoties magna illa Theologia celebrationum decoramentis extollitur; toties & legalis scientiæ candor eiusdem laudis, vel præcipuam partem communionis participationisque iura sibi vindicet. Hæc Zasius in suis orati. post rep. 1. 2. *ff. de orig. iur.* vbi satis ample ponit laudes iuris ciuilib.

Vigesima tertia consideratio; Visum est hic, quomodo Theologia participat cum scientia iuris Canonici & ciuilib, & quod etiam est quædam similitudo inter ius Canonicum & ciuile, ita quod illæ tres scientiæ præcedere debent, & excellunt omnes alias scientias, & de aliis inferioribus, infra amplius dicetur. Sed quia quandoque deficiunt constitutiones Papales & in defectum eorum allegantur dicta Hieronymi, Augustini, Ambrosij, & Gregorij, aliorumque sanctorum Doctorum, quorum dicta sancta mater Dei Ecclesia veneratur, si in decisionibus causarum inducatur lex ciuilib, quæ omnino disponit cõtrarium, quod eorum seruabitur in foro Ecclesiastico. Videtur primo, quod dictum sanctorum lege repulsa. *cap. 1. 20. d. 1.* vbi post constitutiones Romanorum Pontificum seruanda iubet ipsorum dicta sanctorum magnani-

miter retinenda, & promulganda. Et enim de legibus nihil dixerit, ideo id omisit videtur. *Quicquid. ff. de verb. obi. l. 1. §. si autem ad deficientis. C. de cadu. toll. c. aslectum. de tempore ordinand. c. is qui in prin. de sen. ex. com. lib. 6.*

Secundo facit; quoniam si Canones præferantur legibus, vt supra dictum est, multo fortius dicta sanctorum, cum etiam Canonibus præferantur. *c. constituti. n. 20. dist. 11.* quod probatur eo; quia videntur representare personas sanctorum, quæ videntur autoritate diuina potius, quam alia loqui: quoniam ex quo loquuntur diuina inspiratione, videntur accusare Christum, qui eos acculat. *1. c. sacerdotis. 6. 2. 1. l. 2. C. de flag. 1. 5. & 1. 2. q. 1. c. qui.* Si enim Ecclesia sanctorum patrum dicta approbet, quomodo ea recusare poterit, cum eandem potestatem ex approbatione habeant, quam ex constitutione. *l. 2. §. ne autem. & §. sed neque. C. de veteri iure enuclean.*

Tertio; imo quod fortius est, videtur; quod leges Principum in causis Ecclesiasticis sint repellendæ, ne diuinis rebus præfidentes videantur secularibus negotiis implicari. *96. dist. cap. cum ad verum. in si. illicitum,* namque est, cum, qui modo se in ordine sanctissimorum Episcoporum Ecclesiasticis immiscere tractat. *ead. dist. c. p. se. ad sacerdotes enim Deus voluit,* quæ in Ecclesia dispensanda sunt, pertinere ad seculi potestates. *ead. dist. c. si Imperator,* quæ dist. 1. c. 10 in totum facit pro hac parte. Et quoniam sancti Doctores Ecclesiæ sunt ampliori gratia Spiritus sancti; ita amplior scientia aliis nedum Regibus præcellentes rationi magis probantur adhaerere. Vnde hoc exemplo Natha propheta Dauid Regem increpauit, & Daniel nulla alia potestate sanctus, nisi quia ex reuelatione diuina præsumpsit iudices à populo constitutos condemnauit. *2. 9. 7. ca. vbi si competenter. §. sed notandum. ver. item Daniel.*

In cõtrarium tamen; quoniam etiam videtur, quod ex sententia Rom. Pontificis leges sint diuinitus per ora Roman. Principum diuinitus promulgatæ. *c. 2. ino. 16. 7. 3.* Nam & beatus Petrus Princeps Apostolorum secundum leges seculi, causas Ecclesiasticas iudicabat. *6. 7. 1. c. vbi in si.* & Greg. in causis Ecclesiasticis ex Romanis legibus sumpsit argumenta. *2. 2. 1. c. leg. in fin. & August. ca. 1. que. 2. ap. 1. inueni.* sentatus est enim qui credit legi Dei, & lex illi fidelis, *Eccl. 1. 1. 33.*

Secundo facit; Quoniam si fames sunt ex Ecclesiæ statuto, qui Christianæ legis normam abiciunt, sicut qui Ecclesiastica statuta cõtemnunt. *6. 2. 1. c. si quis. in prin.* Item nullæ accusationes Iudicibus Ecclesiasticis admittuntur, quæ per leges seculi prohibentur. Hæc enim sunt sanctorum patrum vestigia. *ead. 9. ca. nos sequentes.*

Item & tertio Papa iubet sacræ scripturæ legibus se subiectum. *28. 2. 1. c. satagendum.* Ergo & causæ Ecclesiasticæ, in defectum Canonum, maioribus debent ratione subesse, vt iuxta ipsarum distinctiones terminentur, ad idem *50. dist. ca. si ille. 10. dist. c. si adiutorium. & c. seq. & que ad si. 16. 7. 6. c. inter memoratos.*

Quarto; nam ex quo leges per Rom. Pontifices sunt receptæ, ita habendæ sunt, ac si essent per Rom. Pontificem promulgatæ. Omnia enim nostra facimus, quib. à nobis autoritas impertitur. *l. 1. §. sed neque. C. de veteri iure enuclean.*

Quinto; Quoniam leges sunt præferendæ, ex quo in ordine literæ præferuntur regulis patrum, *c. qui. aut leg. 54. dist. 11.* quoniam si in ordine; ergo in obseruatione. *l. heredes. ff. id. rebel.* Ordo namq; verbo

tum ordinem observationis ostendit. *cap. in Christo patre. de cond. dist. 2.* Faciunt notata per Fel & alios in *c. cum de h. de. de. ref. &* per doct. in *c. mandato. de pr. ben. in 6. dixi supra in 1. part.*

Sexto facit; quia text. in *cap. summopere. in 9. 3. dicit*, quod divina, & humana lege resoluantur dubia nihil de d. etit sanctorum patrum dicendo.

Septimo; facit textus in *c. si inter 6. qu. est. or. 4. vbi* Papa leges humanas, & Principum suas leges vocat.

Octavo; quia etiam habetur *3. in 2. ca. v. quaque. Item qua.* Quod, quæ legibus distincta sunt, mutare non licet. Hinc Ambrosius in *c. in dices 3. 9. 7. dicit*: Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges, & iura pronuntiat, si quis sententis suis obtemperat, non indulget propriae voluntati, nihil paratum & cogitatum de domo defert; & infra; obsequitur legibus, non aduertatur, scilicet, naturæ & infra, qui iudicat non suæ voluntati obtemperare debet; sed tenere, quod legum est, nec immerito; quoniam per Imperatores leges humano generi Deum distribuisse notum est; dicit Augustinus *8. in 1. ca. p. in iure. & sancti*, quoniam dicta Ecclesia recipit, nihil debent contrariam legibus ex arbitrio suo dicere: sed iuxta leges, pronuntiare. Postquam enim sunt factæ leges non de eis, sed secundam eas iudicandum est. *ca. in 1. ca. 4. distinctione*, & hoc iuste: quia lex est lux, & via vitæ. *Proverb. 6.*

Nono facit; quia etiam similitudo legis recipitur in argum. ad decisionem cause Ecclesiasticæ. *c. in anno n. de sen. e. in com. ex ra. ca. si dicit de sentent. ex com. in 6. fortius præualebit ipsa lex ad idem facit 15. qu. 3. ca. 10. §. cum autem.*

Decimo facit; quoniam etiam causa Ecclesiastica per leges expresse decidit. *c. in fulum. in fin. 16. 3. vbi: irrationalis lex concludit.* quia, & filiorum nostrorum Principum manant auctoritas. *3. in nos sequentes. 6. qu. 2. §. 99. dist. 1. p. pronuntia.*

Vndecimo facit, quia sicut leges non dedignantur factos Canones unitari, in *A. vbi. de Eccl. in. in princ. col. 9. ita, & facti Canones Principum constitutionibus adiuvantur. c. 1. cum concur. de oper. non. n. in c. extra.*

Duodecimo; quia custodia legum consummatio est incorruptionis. *S. in 6. vade dicitur 25. qu. 1. can. generali.* Quicumque Regum censuram in quocumque crediderit, vel permiserit violandam, ut execrandum anathema quidem fiat, & velat præuicator fidei catholice apud Deum Deus existat, & *ca. 7. in c. deo. in princ. vbi dicitur*; quod in mundanis affixum est legibus, excedere minime nos debemus, contra eorum quippe saluberrima agimus instituta si, quod ipsi diuino statuerunt consilio, intactam non conseruamus. Dicta vero sanctorum credenda non sunt, nisi scripta in lege Domini inueniantur: & ipsorum præcepta prius veniant discutienda, quam implenda. *50. dist. Et. c. si quis propestra.* vnde Ioannis *1. cap. 3. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint, & ex his, & pluribus aliis moribus, & rationibus; ita tenet Lucas de Penna *2. in medicis. in 2. 3. col. C. de prof. §. medicis. lib. 10.* Et ad hanc vide Christophorum Longolium in suo Panegyrico, in ciuili sapientia laudem, quo comparatis adinuicem cuiuslibet facultatis excellentioribus facile aperit, nullam earum nedum excellere, sed nec sibi coæquari: talemque inter eas omnes, & istam esse delectum; qualis inter continentia, & contenta solet adhiberi. Et hac velut vicaria Dei opera fungente omnes in hoc seculo egerent necessario. Reliquis vero contingenter.*

Vigesimaquarta consideratio; Ex prædictis ergo inferendum est, quod doctores iuris ciuilibus sunt multum honorandi, nec immerito; quia sunt ad aliorum eruditionem. *cap. super specula. de Magistris. &* dicit text. in *cap. gloriosus Deus in sanctis suis. de relig. et veneratio. sancti.* Quod sunt luminosæ candelæ, ardentibus super candelabrum positæ, quæ in vniuersum corpus orbis terrarum tenebris profugatis veluti Sydus irradiat matutinum. & text. in *c. super specula. dicit*, quod fulget veluti splendor firmamenti, & veluti stelle sunt in æternitates perpetuas permanituræ. & *cap. multi de pe. ut. dist. 2. dicit*, quod sicut rad. j. solis, & text. in *l. si arborem. §. si tamen. in verb. locum opacit. in manu sole caput esse. p. e. in ff. de seruitut. urba. præd.* cum ibi notatis per Angelam, qui multum extollit illum textum ad hoc & antecessores appellatur, *in proemio. ff. orum. §. 1. e. §. discipuli. i. & domini vocantur. An. h. habitus. ad. ne suus pro patre. & patres iuris, ut in leg. 1. Cod. de ex. cu. ar. p. in. 10.* Imo Prophetæ dicuntur, ut in *ca. si. et. or. 43. in. in. v. l. r. h. p. 12. quippe.* Vocatur etiam nobilissimi, ut *leg. 2. in. ff. de. ex. cutator. & amici Principis. leg. di. 1. §. e. iure patris. & parentes, ut in leg. ex. am. Cod. de. locuti. ut per Barbatiam *consilio suo incip. præclare sit b. ut. appa. lob. colun. 9. in 2. volum.* Imo & patres Principis, & non fratres *leg. 2. Cod. de officio. d. in. §. iudic.* Et professores dicuntur. *C. ne filius pro patre. A. vbi. habitus. & doctores. ut in proemio Grego. in. p. proemio 6. in. in. c. 2. de Magistris. & Magistri O. h. v. in. proem. Digestorum. §. his igitur.* Et his nominibus, scilicet Magister, & dominus vocabatur Dominus Iesus Christus, ut habetur *1. h. annis 13. Vos vocatis me, Magister & domine, & bene dicitis* Item vocantur præceptores, *si in ed. b. ff. de damn. inf. et. &* etiam dicuntur sacerdotes. *leg. 1. ff. de iur. §. iur.* Imo sanctissimi. Cum sanctissima lex seu iuris ciuilibus scientia dicatur, ut in *l. 1. ff. de variis & extraor. cogni.* Et etiam iurisperiti dicuntur. *leg. 1. Cod. de prof. §. qui in v. o. c. Conf. in. in. op. lib. 12. &* etiam celsiores, ut in *leg. 2. Cod. de officio. d. in. §. iudic.* Magnifici etiam viri appellari debent; quia & sic versantes magnificos viros appellat Philoophus *4. Ethicorum. &* ita etiam eos appellat textus in *1. constitutione. Cod. §. 1. & in proemio Institut. §. cumque.* Sunt enim doctores iuris optimi; iustitiæ & Reipublicæ ministri, inquit textus, in *leg. aduocati. C. de aduoc. d. in. §. iudic.* Hi, qui dirimunt ambigua facta causarum, suæque defensionis viribus sæpe publicis in rebus ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus provident humano generi, quam si præliis ac vulneribus patriam parentelque saluarent: & aliqua ex nominibus prædictis ponit Cardinalis Florentinus dictus Zabarella *in c. 2. de Magistris. in 3. §. & in 4. ponit*, quæ sunt privilegia illorum, forte ea sum descripturus, ad denotandum, quod ex quo ultra doctores aliarum scientiarum sunt privilegiati, quod etiam sunt honorandi. Illorum etiam privilegia ponit Alexand. in *l. Centurio. ff. de vulg. & pup. substituit.**

Vigesimaquinta consideratio; Antequam ponam, quomodo vnus doctor, etiam eiusdem scientiæ, sit alteri preferendus, ponam illam antiquam, & Carolinam disputationem, quæ tamen est sine rationibus validis ex parte Medicorum. An Legistæ sint digniores Medicis, & sic an debeant præcedere Medicos. An vero Medici Legistæ; & in hoc Legistæ, Medici, & Theologi insuaderunt. Legistæ vero suas partes tuentur, Medici suas. Theologi vero arguunt ad partes

ad partes pro excellentia vtriusque scientiæ, sed nihil decidunt. Ideo adhuc sub iudice lis est.

Et in primis, capiam fundamenta pro Medicis tuendo eorum partes, ponendo multa ultra posita per doctores nostros Iuristas, quæ primo referam; deinde fundamenta Medicorum, tandem aliqua addam. Inter cæteros Iuristas reperio, quod Barba. in cap. clericis. de iudic. melius ceteris hanc materiam disputauit. Et primo dicit, quod in hoc vult stare tanquam agnus coram condente, nec vult alicui molestus esse, & adducit in medium illud, quod scribitur apud Philosophum in 3. alias in 1. Ethicorum. opus morale, ut dicit, sumptis, non ut sciamus, sed ut boni efficiamur; & sic philosophia moralis non est introducta, ut per eam sciamus, ex quo datur intelligentia quædam ad Iurisconsultum nostrum in princ. ff. de iust. & iur. dum dicit veram, nisi fallor, philosophiam, non simulatam affectantes: ut non sit philosophia ad sciendum, ut boni homines fiant, ut probatur in l. iustitia. §. iuris præcepta. ff. de iust. & iur. Ergo non est scientia, ut dicit dominus Abb. Panor. in d. cap. clericis. Nam scire, est rem per causam cognoscere, ut in 1. Posteriorum, & in 1. Philosophicorum, dicitur. Tunc etiam opinamur vnum quodque cognoscere, cum causas cognoscimus primas, & principia prima usque ad elementa, cap. qui occidit 3. §. 8. Ergo sequitur, quod non est scientia facultas civilis, aut canonica, sed est quædam philosophia moralis, per quam homines inducuntur ad bonum faciendum, & ad evitandum malum, & se habet ut Imperatrix. faciat illud Horatij;

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœna.

Et l. in princ. & ibi glossa in ver. metu. ff. de iustis. & iur. Ergo eo respectu excellentior est naturalis Philosophia, Metaphysica, aut Medicina; ut dicit Barb. in d. loco pro suo primo fundamento. Sed istud fundamentum est plus, quam debile, cum præsupponatur falsum. cum satis supra in 4. consi. huius parti. probauerim, legalem facultatem esse scientiam habentem suas causas & modos arguendi. Imo magis dicitur scientia, quam physica & medicina, ut statim probabo.

Secundo Barb. adducit text. in c. non sane. 14. §. 5. vbi Gratianus ponit verba August. ad Maced. in quibus præmisit Medicos legum aut canonum doctoribus; & clarum est, quod ex ordine literæ valde lumen est in iure argumentum, ut in leg. generaliter. §. quibus. 10. ver. ordinem scriptura. ff. de fideic. lib. notatur plene in cap. eum delicta. extra de resc. vbi per Felyn. & dicit ipse Barba. quod dicit in c. decernitur. extra de iudic. Ergo præferuntur Medici Legistis. Ad istud fundamentum dabitur responsum clarum, tenendo partem contrariam, vbi simili modo arguetur pro parte contraria.

Tertio idem Barb. adducit text. quem dicit esse singularem, coniuncto dicto Bar. in leg. 1. C. de Commissariis & archiatris. lib. 12. vbi dicit, quod Medicus Principis aut Papæ æquiparatur Ducibus & Vicariis Principis; & obtinet locum Comitis primi ordinis, quem gradum non habet legum doctor. Consiliarius Principis, ut notatur in l. iuris peritos. ff. de excus. tutor. Ad istud est facilis responsio; quod ex quo tenet primum locum inter Medicos, quod ratio est, quod aliqua dignitate decoretur: sed non dicit, quod ille, qui inter Consiliarios Principis tenet primum locum, ut est Cancellarius, qui dicitur quæstor vel præfectus prætorio, sit minor eo, cum etiã sit supra Duces, Comites, & Vicarios, ut supra ample dictum est in 6. parte. in 1. & 2. confid. vbi ample de Cancell. & eius præminentia seu excellentia: & etiam in d. part. posui de primo

Medico Principis, qui stat longe post Cancellarium.

Quarto; pro suo fundamento dicit, quod illa scientia est nobilior, cuius subiectum est nobilius, ut dicit Philosophus in 1. de anima; sed subiectum philosophiæ naturalis, ut dicit, est nobilius subiecto legum: est enim subiectum corpus physicum, ut mundus, &c. quæ in eo sunt, ut stellæ cæli, planetæ, elementa mixta, homo, animalia irrationabilia: de quibus philosophus proprietates & passiones considerat, & hæc subiecta sunt nobiliora subiecto legum, quod est iustitia in politica conuersatione.

Quod autem cælum, intelligentiæ, & planetæ sunt nobiliores ipsa iustitia civili, apparet: quoniam, ut dicit, sunt corruptibiles in simplices, & perpetua causæ sunt eorum, quæ in mundo sunt, à quibus ratio & natura rerum dependet, & omnes eius operationes inferiores. Et ut dicit: Legalis potentia est quædam operatio variabilis. Ipsa etiam anima humana nobilior est, sine comparatione, potentia legali, & ipsa iustitiæ communicatione; cum sit subiecta, simplex & perpetua, & eodem modo est dicendum de intelligentiis superioribus, ut habetur in lib. de anima.

Similiter; & ipse homo videtur nobilior ipsa iustitia legali; quia causa efficiens & finalis sunt nobiliores ipso causato, ut cap. cum cessante. extra de appell. leg. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro. & habetur in lib. de causis. & facit l. e. in quam. C. de fideicom. sed iustitia est effectus causatus ab homine, & etiam ad finem inuentus; ergo non est nobilior ipso homine, & per consequens scientia illorum est nobilior scientia legali.

Et eodem modo proba; quod subiectum medicinæ est nobilius subiecto legis. Nam subiectum medicinæ est corpus humanum animatum; sed subiectum legis est iustitia communicatiua; ergo subiectum medicinæ est nobilius subiecto legali; eo, quia homo est dignior; quoniam est nobilissima creaturarum. Nam causa efficiens alicuius operationis est nobilior effectu à se producto, iuxta illud: Manus tua, Domine, fecerunt me. & probatur in lib. de causis. Ergo homo est nobilior iustitia politica, & communicatiua, & sic nobilior est subiectum medicinæ, quam legis, & per consequens est nobilior scientia.

Pro responsione præcedentium persuasionum, seu talium, qualium inductionum necesse est demonstrare errorem ita arguentium, qui in omnibus errant extrauagando terminos, & aliter sumendo, quam sumi debeant. Nam, non est verum, quod homo sit subiectum in Metaphysica, Philosophia, & Medicina, quæ omnes res supra declaratae, sunt subiectum in illis scientiis. Sed in philosophia naturali subiectum est cognitio rerum naturalium, & effectus illarum, quæ sunt factæ causa hominis; cum omnia hominis causa facta sint, non solum medicina: sed etiam planetæ, cælum, terra, aer, aqua, omnia elementa, iustitia, ius, & omnes aliæ res quæcunque sint. Ita, quod homo in qualibet scientia est ita subiectum in vna, sicut in alia: & vnaquæque scientia est ita subiectum hominis, sicut alia; cum, ut dictum est, hominis causa facta sint omnia, ut dictum est ample supra in 2. part. in 1. conf. ad quam recurre, ad demonstrandum, quod omnia sunt sub homine, & non quod homo vni rei subiiciatur, & non plus vni, quam alteri: imo omnes quæcunque res, quæ sunt in mundo; & à Deo creatæ subiiciuntur homini, ut ibi ample dixi, præter rationem, cui subiicitur homo, & non ratio homini; vnde, ut ait Seneca ad Lucill. Si vis omnia tibi subiicere, subiice te rationi,

vt dicit gloss. *in ver. rationis. in c. ex eo: de elect. in 6. de qua do. meus las. l. dedi. la. premiere. §. si liber. ff. de cond. ob causam. & in l. quous in 6. & 7. col. Cod. de reuendic. q. in l. l. im. C. de collat. Sed nihil aliud est lex, nisi quod ratione consistit, *1. dist. cap. consuetudo.* Imo ratio est anima legis, *l. cum pater. §. du. c. s. ff. de leg. 1.* Quoniam per rationem restringitur, ampliat, & ducitur, vt tenet Fel. *in cap. ex part. in fin. extra de const. Pan. in c. fin. in 2. col. extra de rescript. Petr. de Anch. in const. 254. in 2. col.* Item & magis errant, qui tali fundamento vtuntur, dicendo, quod subiectum in scientia legali sit iustitia politica, & communicatiua, cum verum subiectum sit ius, quod ars boni & æqui, quæ sunt essentia Deitatis, vt supra dictum est. Ex quo subiectum ipsius scientiæ legalis potest dici Deus. Sicut in Theologia vno respectu; tamen licet alio quam ad Theologia n. Cum licet Deus sit subiectum in Theologia eodem respectu, licet, quia considerat Dei proprietates, & operationes, ex quo est eius verum subiectum secundum Philosophiam. *P. f. stertorum.* & dixi supra *in 2. c. n. s. l.* si etiam scientia legalis: quia considerat bonitatem & æquitatem, quæ sunt partes iuris; & ideo cum sine essentia & proprietates, & operationes Dei, qui circa bonitatem & æquitatem operatur; ideo subiectum in illa scientia legali est ipse Deus, vt ample supra dixi, & scientia medicinalis solum habet respectum ad sanitatem corporis, & non animæ, nec morum; quod tamen facit scientia legalis: quoniam ea ratione qua homo potest dici subiectum in medicina, quia medicina habet respectum ad sanandum corpus; eadem ratione, & digniori posset dici subiectum in scientia legali; cum medicina habeat respectum ad illum sanandum, & scientia legalis ad illum bene regendum & gubernandum. Et non solum hominem in specie prout medicina, sed totum hominem in genere, & in Republica, quæ homini priuato præferenda est: circa quam versatur scientia legalis, non autem medicina: & sicut secundum communem opinionem, & illorum, quia non vltra voluerant dicere, quod subiectum iuris civilis est homo politicus, & rationalis dirigibilis constitutionibus legalibus in bonum & in notitiam diuinarum atque humanarum rerum, vt supra dictum est. Ita homo non simpliciter, sed ægrotus dirigibilis ad sanitatem ex constitutionibus & ordinationibus medicinalibus est subiectum in medicina: sed non potest dici, quod homo sit simpliciter subiectum in medicina; cū homo sanus non subiiciatur medicinæ: quoniam, vt habetur *Matth. 9. Marc. 2. & Luc. 5.* Non est opus medico valentibus, dicit Iesus Phariseis. Cui Christo credendum est; cum, quæ dicit, vera sint, & verum est testimonium eius: & ideo non potest esse verum, quod hoc simpliciter sit subiectum in medicina: quod adhuc, quod plus est, potest semper dici in scientia legali; quoniam licet dici possit, quod quæ spiritu Dei reguntur, non sint sub lege; verum est, quantum ad exercitium; sed quantum ad rationem legis semper homo subiectus est. Panor. *in cap. omnis anima. de censib.* dixi supra *in 4. consid.* Nec est etiam verum, quod iustitia sit magis corruptibilis, & quod cælum & intelligentiæ, seu planetæ cæli sunt magis incorruptibiles, quam iustitia. Cum sit constans & perpetua voluntas, vt habetur *Instr. de iustit. q. iur. in princip. & in l. iustitia. ff. eodem.* & dixi supra, vbi satis probaui, quod non est variabilis, nec commutabilis.*

Et si dicatur; quod causa efficiens sit maior causato: ergo etiam sequitur, & in hoc non est dubium, quod omnes aliæ scientiæ; imo inter alias plus medicina mi-

noratur; cum homo sit causa efficiens illarum; & homo non est factus propter medicinam, sed medicina propter hominem; quia homo est dignior quacunque scientia; imo quacunque re mundi; cum omnia eius gratia facta sint, dixi supra ample *in 2. part. in 1. consid.* ex quo sequitur, quod prædicta fundamenta Barbariæ non militant.

Quinto; Barbaria pro medicis adduxit aliud fundamentum, & dicit, quod illa scientia est nobilior altera, cuius finis est dignior, quia omnis laus in fine canitur, & omne agens agit propter finem, & finis est, qui mouet agentem, & est causa causatum, vt dicit Philosophus, & probatur *in leg. eam quam. Cod. de fideiuram.* sed finis Philosophiæ naturalis est dignior, quam finis legalis censuræ, quod demonstrat, vt dicitur: quia finis intentus à natura in Philosophia est felicitas actuum humanorum; sed finis legalis censuræ non est felicitas actuum humanorum; ergo finis naturalis Philosophiæ est dignior sine legalis censuræ. Quod, vt dicit apparet, finis legalis censuræ est felicitas quædam circa quoddam communicari secundum ciuilem conuersationem; talis autem non est vera felicitas actuum humanorum, vt probatur *in lib. Ethic. & eodem modo est dicendum de medicina, vt finis medicinæ sit dignior sine legalis censuræ. Nam finis medicinæ est conseruatio substantiæ & essentiæ hominis; finis autem legis est conseruatio qualitatis & accidentis; quia bona & honesta conuersatio; in aliis autem substantialis, & conseruatio substantiæ & formæ est dignior finis, & magis necessarius sine qualificatione & conseruatio qualitatis, & vt dicit, hoc est clarissimum; quia substantia est dignior accidente; quia accidens est in esse, vt voluit Philosophus *5. Ethicorum. & in l. e. ff. si cert. petat.* Parcat mihi autoritas domini And. Barb. quia non bene considerauit finem legalis scientiæ. Quoniam, si vidisset Ciceronem, aut de eo recordatus fuisset, & seq. allegandis, non dixisset finem legalis scientiæ esse talem, quem dicit. Nam Cicero *lib. 2. de legib.* ad ciuim salutem, ad ciuitatum incolumitatem hominumque vitam beatam & quietem leges esse adiuuentas attestatur, & satis iuribus demonstratur per tex. *in l. 2. §. post hæc deinde. ff. de oritur. iuris.* vbi Bald. dicit, quod ciuitas non potest stare sine iurisperito; cum leges ad conseruandam Remp. ciuitatis, & etiam finis legis est conseruatio pacis inter homines vt dicit Alber. *in rub. ff. de leuib.* Et sic finis legalis scientiæ non solum tendit ad conseruationem vniuersalis status hominis. Cuius medicina sit tantum pro ægrotis; quoniam, vt dictum est, non est opus medico bene valentibus, *Matth. 9.* Nec est in potestate medici facere hominem quatumcumque specialem immortalem; iuxta illud *Psalm. 87.* nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabant? quod non est medicorum suscitare: sed solius Dei. Vnde dicit: Confitebuntur tibi; quia si aliquos mortuos suscitari contigerit, non à medicis, sed à Deo solo rediuinos faterentur, prout ita declarat illum textum Archid. *in cap. conuersionum. §. hinc etiam medici. de pan. dist. 1.* Item & sic. Ex quo finis legalis scientiæ tendit ad conseruationem Reipublicæ; finis vero medicinæ conseruetudinem priuatorum hominum est præferenda scientiæ legalis. Cum utilitas publica præferenda sit priuata, *leg. vtilitas publica. C. de princip. lib. 12.* & ibi Luc. de Penn. Nam bonum gentis diuinius est, quam bonum vnius hominis, vt dicit Philosophus. *1. Ethic.* Et apud Platonem iustit-*

in illius illa ciuitas traditur instituta, in qua proprios quilibet; nescit affectus. 8. de 9. in princ. hinc Tullius de offic. 1. 3. Natura quidem consequimur, ut communem utilitatem nostram anteponamus: ut enim leges omnium salutem, salutem singulorum anteponunt, dicit Luc. de Penna in l. 1. Cod. de collat. fund. parum. li. 11.

Item medicina tendit solum ad conseruationem corporis: sed legalis censura ad conseruationem hominum Reipublicæ, & animæ, quoniam ad rerum diuinarum atque humanarum notitiam tendit, ut dicit gl. in l. 1. §. proinde. ff. de var. & extr. cogn. in ver. sanctissimi. vbi dicit, quod scientia legalis est sanctissima, quoad animam: quia eius præcepta concordant cum diuinis Docet enim honeste viuere, alterum non lædere, & ius suum unicuique tribuere, ex quibus non solum corpus conseruatur, ciuitas & Respublica: sed anima seruetur; quoniam in his tribus pendunt leges & prophetæ, sed anima præferenda est corpori & quibuscunque rebus, l. sanctimus. C. de sic. or. in l. Eccl. & satis supra demonstraui, qualis sit finis legalis scientiæ, ratione cuius etiam videtur legalis esse æquiparanda scientiæ Theologiæ, quæ cum supra scripserim, nolo hic transportare. Ex quibus constare potest, quod nulla est comparatio finis legalis scientiæ ad finem medicinæ aut philosophiæ naturalis, cum in centuplo sit dignior finis legalis scientiæ fine medicinæ & philosophiæ.

Sexto, Barbaria adducit aliud fundamentum, & dicit, quod nulla doctrina possit appellari scientia; nisi quæ est verorum & æternorum in veritate, & impossibilium aliter se habere; quoniam, ut dicit, scientia est verorum, secundum Philosophum 1. roster. & Commentatorem in 3. de Anima. & facit text. in c. quis ois. di. 23. qu. 5. & quod voluit Bart. in l. 2. §. quod obseruari. C. de iuram. calum. quoniam nihil scitur nisi verum: ut voluit Bald. in ca. 2. de consti. vbi dicit, quod scientia est Entium non eorum, quæ natura, aut ars reuelauit. Bald. in c. cum contingat, de rescind. Petrus de Anch. in clem. 1. de concess. prob. & per gloss. in l. si pater. ff. de hered. instit. probatur in d. c. qui occidit. Sed philosophia est huiusmodi, & legalis censura est circa contingentiam in humanis actibus extrinsecus continentibus aliter se habere, & diuersimode se habere, ideo dicit, quod lex adaptatur tempori, & est mutabilis ex veritate temporum. 3. dist. canon. erit autem lex. c. non debet. de consang. & affin. c. pen. de cler. non residen. cap. suggestum. de decim. l. ex facto. ff. de vulgar. & pup. Et per consequens videtur, quod Doctor philosophiæ, aut medicinæ sit præferendus Doctori Legum, seu Canonum.

Ad istud fundamentum est amplissime responsum supra in hac parte, in 4. consider. ibi; Ad quartum. & ibi ad sextum. vbi satis probaui, quod scientia legalis sit immutabilis, licet quandoque mutetur ex illa aliqua constitutio: non tamen per hoc dicitur mutabilis aut variabilis; cum omnia semper fiant cum ratione, quæ est anima legis; & sicut quandoque Medicus mutat medicinam ratione loci aut temporis etiam in vno & eodem tempore, & per hoc non dicitur facere contra scientiam suam, sic etiam dicendum est de Iurisperito, aut alio habente potestatem mutandi aliquas leges: sed cum scientia legalis non sit in totum mutabilis, prout nec scientia medicinalis. Ideo est certa, & vera in genere, sicut ipsa medicinalis scientia.

Septimo; pro parte Medicorum adduco alia fundamenta, videlicet, quod sunt honorandi. Quoniam

ut habetur Eccles. 38. Honora Medicum propter necessitatem: etenim illum creauit Altissimus; à Deo enim est omnis medela, & à Rege accipiet donationem, disciplina Medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatum collaudabitur Altissimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. Vbi ample constat, quod Medici sunt honorandi, & quod medicina est à Deo. Sed ad hoc dico, quod ex originae ipsius non est tam honoranda, quam scientia legalis; cum medicina sit de terra, & iustitia de Cælo prospexit, ut supra dictam est; & ideo à digniori loco dignior dicitur argumento eorum, quæ dicuntur de matrimonio, quod est dignius Sacramentum: eo, quia in Paradiso fuit celebratum, & ordinatum. Genes. 2. Erunt duo in carne vna, prout ample dixi in consuet. nostræ Ducatus Burgund. in rubr. des droiis & apparition. à gens mariez. in princip.

Octauo: facit text. in l. 1. §. medicorum. ff. de var. & extr. ord. cogn. & ibi dicit textus, quod Medicorum eadem causa est, quæ & professorum, nisi quod iustior quo ad petitionem salarii: ex quo in hoc diminuitur de eorum honore. Cum ex quo mercenariam operam non spernunt, non amplius inter Philosophorum professores numerantur, ut dicit text. ibi: An Philosophi. & ideo ex quo Legistæ non petunt salarium, sed eis datur honorarium, sic dictum: quia honor est donati & cui datur. ut dicit gloss. in verb. honor. in d. l. 1. §. est e. in Quædam enim rameri honeste accipiuntur inhoneste tamen petuntur, ut dicit text. Ex quo text. clare constat, quod status Aduocatorum est honorabilior, quam Medicorum, eadem causa.

Nono: per illum tex. hic ante allegatam dicitur, quod Medici præstant corporibus humanis: Legistæ vero rebus: sed corpus præferendum est rebus: cum sit dignius, quam res: & digniora sunt, quæ dignioribus præferuntur, ut in Aub. de defenso. cust. §. nos iur. colum. 3. igitur Medici sunt præferendi Legistis. Ad hoc est supra responsum, quod licet Legistæ præstent rebus, & habeant eas subiectas: habeant etiam non solum corpus ad instruendum ipsum, quomodo alterum lædere non debet, honeste viuere, & ius suum unicuique tradere debet, l. 1. ff. de iust. & iur. & dixi ante: sed etiam præstent animæ, quam instruit, & docet (ut etiam prædixi) quæ preciosior est corpore. Igitur.

Decimo facit; quia leges impediunt cognitionem veritatis. Medicina autem facit ad eam deuenire, quod sic probatur per dictum Auer. in fin. 2. Phys. vbi dicit: Ille, in quo congregatur consuetudo & comprehensibilitas veritatis, non habet impedimentum à veritate, sed impedimentum semper est à falsitate, vel saltem ab eo, in quo non est veritas, neque falsitas, ut in logie. & 2. Meta. Aristot. textu com. 14. quantam viam habeat consuetudo, leges ostendunt, in quibus iuuenes apologus plus animæ applicabiles, quam summæ veritatis: & tamen medicina, ex quo est sententia speculatiua, & per speculatiuas acquiritur cognitio veritatis, ut dictum est ante. Igitur cognitionem veritatis impediunt leges, quam medicina amplectitur: & per consequens Medici Legistis sunt laudabiliores. Sed ad prædicta est satis responsum, ex quo non solum scientia legalis est practica, sed etiam speculatiua; ut dixi. Igitur, &c.

Vndecimo facit: quia Iuristæ, ut Iuristæ non possunt esse prudentes. Igitur non possunt esse ciuiles. Consequentia patet ex d. Philosopho 2. Polit. qui di-

cit; Necessè est civilem hominem esse prudentem: & probatur antecedens; quia prudentia est habitus cum ratione vera. Iura autem sunt cum formidine; quoniam sunt opiniones: sed opinio non est habitus, in quo anima prospiciat verum affirmando vel negando, vt 6. *E. hic*, sed ea falli contingit. Igitur, &c. Ad hoc factis est responsum supra. Et dicit Laurent. Valla in *prooemio trij. libri suarum elegantiarum*, quod quinquaginta Digestorum libros, cum admiratione relegit. Primum quod nescias, vtum diligentane, an grauitas, prudentia, an æquitas, scientia rerum, an orationis dignitas præsentent: & maiori laudi danda esse videantur. Deinde, quod hæc ipsa ita in vnoquoque illorum omnia sunt egregia & perfecta, vt vehementer dubites, quem cui præferendum putes. Quæ enim disciplina (vt idem ait) scilicet, quæ publice legatur, tam ornata atque aurea, vt ius civile? Tantum igitur deberi putat eius facultatis libris, quantum illis omnibus, qui Capitolium ab armis Gallorum atque inuidijs defæderunt, per quos factum est, vt non modo tota vrbis non amitteretur, verum etiam, vt tota restitui possit, ita per quotidianam lectionem Digestorum, & semper aliqua ex parte iaculamis, atque in honore fuit lingua Rom. Hæc ille inter plura alia.

Deo decimo facit; quoniam quia Deo commendantur, sunt magis approbati, vt dicit Apost. 2. ad *Corinth.* 10. non enim qui seipsum commendat, ille approbatus est, sed quem Deus commendat: sed Medici à Deo commendantur, vt dictum est supra in *secundo argumento*. Iuristæ autem se ipsos commendant, vt habetur in *c. clericus*, per Doct. de *ind.* Sed Medici qui faciunt istud fundamentum, aut non omnia videntur, aut veritatem tacent: quoniam etiam Iuristæ & legislatores laudantur à Deo: quia, vt habetur *Pf. 83*. Benedictionem habuit Legislator, & ibant de virtute in virtutem; quoniam etiam iosephus Deus Legislator dicitur *Job. 36*. Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in Legislatoribus & *Isa. 9*. Vnus est Legislator & iudex, qui potest perdere & liberare, &c., vt dicit Bern. de *Bist. in 2. part. sui Rom. vii. sermo de 29. 2. part. in litera C.* hæc scientia est à Deo, vt habetur *Prouer. 8*. per me legum conditores multa discernunt, & habetur *Pf. 9*. Constitue, Domine, legislatorem super nos, vt sciant gentes; quoniam homines sunt. Imo dicitur *Athor. 5*. Doctores legum dicuntur honorabiles, cum dicunt; Quidam erat in concilio Pharisæorum nomine Gamaliel, legis Doctor honorabilis.

In contrarium tamen, & pro parte Legistarum, quæ est ipsa veritas, & prout ita se habet obseruantia, & ita etiam tenet sedes Apostolica, quod Legistæ præferuntur Medicis & magistris in artibus, teneo, quod indistincte Doctor legum & canonum, aut vnus illarum facultatum tantum, præferatur Doctori in medicina & magistro in artibus. Quod probatur multis fundamentis, ex quibus iam supra plura posui, sed ea quæ posui, non recitabo; sed tantum de eis mentionem faciam remissive ad loca supra dicta, & supra descripta.

Primum ergo fundamentum est Barbat. semper tenendo eius ordinem, & aliqua addendo; ex eo, quia anima est preciosior corpore, & semper est præferenda, *l. laicus. Cod. de sacros. Eccles. c. cum infirmitas. de pen. & remiss.* sed legalis censura est medicina animæ; & curat animam text. est valde sing. iuncta sua gloss. in *verb. nouis. de sur. cal. extra.* & maxime in Canonico ius, quod tendit ab bonum animæ simpliciter, & ad dirigendum animas ad ipsum Deum, vt in *cap. vt animarum peric. de const. in 6.* & in gl. mag. cit-

ca med. quæ ad hoc reputatur singularis in *c. cum conting. de iure. extr.* sed idem etiam dicendum est de scientia legali; cum sit sanctissima etiam quo ad animam, vt est text. in *l. 1. §. est enim. gl. 1. ver. sa. Flusina. ff. de varijs & extraord. cogn. vt dixi supra respondendo ad fundamenta pro contraria parte. Sed medicina curat quandoque corpus ægrorum, non semper: quia *Nisi est in medico semper reuenietur vt ager*: eo etiam, quia constituti sunt vnique termini, qui præteriti non poterunt, vt habetur *Job. 14*. Et cū corporalia nihil sint ad comparationem animæ & spiritualium, vt *ca. inter corporalia. de translat. prelat.* Quoniam etiam, vt inquit Hieron. temporalis vita vitæ æternæ comparata, potius est dicenda mors, quam vita. & apud Cicet. *de somno Scipionis*. Vestra, quæ dicitur vita, mors est. Et etiam militat hoc argumentum, quo ad Philosophiam: quia, licet philosophia naturalis tendat ad cognitionem rerum, & ad quandam felicitatem cognoscendi, iuxta illud, quod dicitur in Georg. *Felix qui potuit rem cognoscere causam*. Non tamen tendit ad beatitudinem animæ, & per consequens scientia legalis est honorabilior philosophia & medicina.*

Secundo facit; quoniam illa scientia dicitur honorabilior altera, cuius subiectum est honorabilius. assumptum est Philosophi *in 1. de 2. im. &* pluries supra relatum est. sed subiectum legis (vt dicit Barb.) est iustitiam; & iustitia maior est omnium aliarum virtutum. Vnde scribitur apud Cicet. *lib. de senectute*. Optimo, iustissimoque cuique iter in cælum patere, & expedirissimum esse, quod propter iustitiam quis acquirat beatitudinem. Et ideo dicebat Aristot. *5. Ethic.* quod iustitia sit virtus lucens, vt hesperus; ergo scientia legalis est nobilior artibus & medicina. Hæc sunt, quæ dicit Barb. Sed de huiusmodi nobilitate iustitiæ eiusque excellentia seu præcedentia, ad omnes alias, dixi in *rubricas iustices. in princ. in comment. nostris super consuet. Duc. Berg.* Et de subiecto digniori dixi in *hac part. in 6. consil.* vbi posui, quod ratione subiecti etiam equalis sit cū Theologia, & participet cum Theologia scientia nostra legalis; deo hic non repero: quæ quidem iustitia domina est & regina virtutum, vt dicit Berold. in *1. de felicitate*: imo etiam iustitiæ pars est religio, vbi dicit, cum Dei cultus iustitiæ adscribatur. Ex quo, vt dicit, est animæ conseruatiua.

Tertio facit: quia omnia denominantur à fine, & finis est, qui mouet agentem, vt voluit Philo. Sed finis legalis scientiæ est conseruare Remp. ciuitatem, & hominum congregationem, vt probatur in *l. 2. §. post de iud. ff. de orig. iur.* & ibi Bald. colligit, quod ciuitas non potest stare sine iurisperito: tendit enim ad bonum publicum, propter quod homines efficiuntur beati, teste Cicet. in *lib. de somno Scipionis. in verb. omnibus qui patriam auxerint, rexerint, adiuuerint, atque seruaerint, esse certum in cælo diffinitum locum, vbi sempiterno eandem fruuntur*. Sed ad hunc finem non tendunt artes & medicina: ergo ex fine legalis scientiæ excedit artes & medicinam. Et de huiusmodi fine scientiæ legalis, satis ample supra scripsi in *hac part. 7. consider.* que hic non refero: sed ex ibi deductis est ampliandum istud fundamentum.

Quarto facit: illa scientia est nobilior alia, per quam humana vita melius disponitur. Nam homo est nobilissima creaturarum, iuxta illud Porphy. Sumus enim rationales nos & dii, sed mortales additum nobis, separat nos ab illis. & in *6. consil.* scribitur:

Igneus est illis vigor, & cælestis origo.

Et in illo Ouid.

Pronaque cum spectens animalia cætera terrani,

*O, homini sublimē dedit, cœlumque videre
Iussit, & erectos ad sidera tollere vultus.*

Et dixi ample supra in 2. par. in 1. consid. Sed per cœsuram legalem melius disponitur humana vita. Nam per leges homo homini prohibetur insidiari, l. ut vni. ff. de iust. & iur. Imo non solum vna ciuitas, sed nec exiguus hominum cœtus potest esse sine iustitia. Nec etiam quidem parua domus, vt dicit Macrobius lib. 10. de somn. Scipionis. Ita quod non solum est utilis & necessaria cuiuslibet administrandi & exercendi, sed etiam omnib. & Reipublicæ, vt dixi in d. vrb. des iustices. in prin. supra alleg. in consuet. nostris Ducat. Burg.

Quinto; illa scientia est nobilior altera, per quam homo magis efficitur obediens Deo, & magis ipsi Deo coniungitur: sed per legem nos efficitur virtuosus, vt l. 1. in prin. ff. de iust. & iur. iungimur Deo, & sumus filij ipsius Dei: Quoniam dii & nos rationales sumus, vt dicit idem Barbatia in c. significasti. de furo. compet. n. 14. Imo, vt dicit Propheta (Isa. 8). Etenim benedictionem dabit Legislator, & ibunt de virtute in virtutem. Et habetur, D. ar. 12. Qui ad iustitiam erudit multos, fulgebunt quasi stellæ in perpetuas æternitates, ff. de magistris. & dixi ante in 7. ar. vbi dictum est, quod aduocati sunt laudandi & honorandi in sede magistratus: ita quod Legislar, etiam sacerdotes & sanctissimi vocantur. Dixi hic ante in 10. consid. Sed per medicinam in nihilo Deo attingimur; imo nihil habet, quod concernat conscientiam aut animam, nisi a Iureconsultis, vt in c. cum in iudicio. de pen. & remiss. imo per medicinam quandoque curamur ab infirmitate corporis tantum, nec Deo coniungimur. Igitur, &c.

Sexto facit; Quoniam, vt inquit, summæ sapientiæ Chrysippus, lex est rerum humanarum & diuinarum cognitio, l. nam Demosthenes. ff. de leg. & medicina est tantum cognitio rerum naturalium & humanarum; ergo excellentior est legalis scientia. Cum eius subiectum, scilicet iustitia aut ius, versetur circa diuina, vt dictum est supra ample in 18. consid. & voluit Philosophus in 1. de anima.

Septimo facit; Quoniam lex est donum Dei, d. l. nam & Demosthenes. ff. de legib. & fuit inuenta à Deo, & sic processit à Deo. Exo. 1. 31. cap. ibi: digito Dei scriptas. & Deut. 10. 1. & dicitur Exod. 25. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem & mandata, quæ scripsi, vt doceas filios Israel. & dicitur Prover. 6. quod est lex mundi & fons vitæ. 1. 6. c. Et procedit à sapientia. Eccl. 19. & fuit inuenta à Deo, ex quo est magnificanda; sicut matrimonium magnificatur ab aurore, c. 1. de vno. lib. 6. & dixi supra hic in 5. consid. quomodo leges inuenta sunt à Deo, & origine à Deo processerunt. vbi ample, & sunt per ora Principum diuinitus promulgatæ; l. fin. C. de prescript. long. temp. & iuxta illud iam ibi per me allegatum. Per me reges regnant. Medicina vero est inuenta ab homine, videlicet ab Apoll. Æsculapio, & Hip. doctiss. iuxta illud Ouid. Inuentum est medicina meum. Ex quo sequitur, quod magis est honorandus Legista, quam Artista, aut Medicus.

Octauo; dicit Barbat. hoc probari ex gl. in verb. nec medico. in c. non sane. quod est cap. fin. 14. q. 5. vbi dicit, quod Medici non sunt maioris valoris, quam obstetrices, vt videtur facere text. in l. si duobus. §. fin. autem. artifices. C. com. de legat.

Nono; dicit Barbatia, quod etiam ex modo acquirendi scientia legalis est dignior: cum faciliori modo acquiratur scientia legalis, quam artis, aut medicinæ: Quoniam, licet modus sciendi in Philosophia naturali sit demonstratiuus, & sit certior & verior, iuxta

illud. Certior aure arbiter est oculus, l. corruptione, §. fin. ff. fin. regund. l. 1. ver. atrox aspecti. ff. de feris. & eodem modo modus sciendi medicinam est demonstratiuus aut diffinitiuus: vt apparet in 1. Tech. pri. canon. in tertia Fen. primo. Item modus sciendi leges est positiuus & fallax. Ideo non est certus & demonstratiuus, sed modus sciendi leges, licet sit positiuus: tamen est finitus, & sic est certus: & adducit tex. quem dicit valde singularem in proximo Digestorum §. quibus. Imo est sub §. duabus. in impressionibus nouis, vide tamē textum alium ad hoc in proximo Inst. in §. cumque. in fin. ibi: vt & innotuit vobis & finis legum. Ex quibus textibus tria inferuntur. Primo, quod legalis scientia est scientia contra multa argumenta in contrarium, & supra ample probaui in 4. consid. huius par. 7. Secundo probatur, quod est scientia finita, & traditur per modos certos, determinatos & finitos. Hinc dicit etiam text. in Auth. de priuilegiis. in prin. col. 8. Vnam nobis esse in omni nostræ Reipublicæ & Imperij vita. In Deo spem credimus, scientes: quia hæc nobis & animæ & imperij dat salutem. Vnde & legislaciones nostras inde pendere competit, & in eam respicere, & hoc eis principium esse, & medium & terminum. Tertio probatur, quod finis finis est mirabilis, & facit illud; quod habetur in aph. rictus Hippocratis, cum dicitur: Vita breuis, ars vero longa: tempus acutum, experimentum vero fallax. & per consequens sequitur, quod ratione modi, per quem scitur scientia legalis, est excellentior, quam artis & medicinæ.

Decimo facit; prout dicit Barbatia, illa scientia est alia excellentior, cuius finis excellentiorem producit effectum: quia omnis effectus assimilatur causæ; quoniam natura est vis insita rebus ex similibus similia procreans, vt in 1. de generat. & corrup. cum naturale. 1. d. finit. l. quod si nolui. §. si mancipium. ff. de ed. edict. sed peritus in censura legali, efficitur parens Imperatoris, vt est tex in l. diuis. in vers. apud Vlpianum parentem nostrum. C. de locato. Et alios plures effectus habent Iuristæ, quos non habent Medici: vt supra dixi in 6. & 10. consid. huius par. Sed non inuenitur iure cautum, quod Medicus aut philosophus sint parentes Principis, aut alios effectus habeant, de quibus supra. Et licet dicatur, quod primus Medicus Principis æquiparetur Duci, vt supra dictum est: non tamen sequitur, quod propter hoc sit præponendus Iuriscōsul. Nā Iuriscōsultus est pater Imperatoris, quod bene notabis ad declarationem l. 1. C. de Comit. in Archiatris. l. 12. Quoniam si in curia Principis aut Papæ sint duo doctores, quorum vnus sit Medicus Principis, & alter Consiliarius: quod præferretur doctor Consiliarius: quia dicitur pater Imperatoris. Adde ultra Barbatiam, quod maxime istud debet habere locum in Cancellario Principis, qui non solum Medicos, sed etiam omnes alios, etiam Duces (quibus assimilatur & æquiparatur Medicus) præcedit, vt dixi supra in 6. par. vbi ample de eius excellentia, & potestate descripsi: & ita se habet consuetudo. de qua dicam in fin.

Vndecimo facit: illa scientia dicitur nobilior, cuius splendore illuminatur vniuersus orbis. Nam publica utilitas priuata præfertur. l. 1. §. pen. C. de caduc. tollend. c. bono. de postu. prelat. dixi supra Sed per scientiam legalem illuminatur mundus: vt probatur in Authent. habita. C. ne filius pro patre. dixi supra in 10. consider. & Respublica Legistis committitur gubernanda. §. fin. in proximo. §. Instur. §. duabus. in fine. & §. penultim. in proximo. ff. or. Sunt etiam Iuristæ omni tempore felices, vt dicit tex. in proximo. ff. r. d. §. Auth. in fin. Nec permittunt leges aliquem Iuriscōsultum in anxietate aut

paupertate vivere. Ita dicit tex. in *Aurb. de her. & Fal. §. si. col. 1.* Sed hoc non multum facit: quia etiam idem dicendum est de medicina: cum, ut dicit gl. in *verb. diuissimis. in d. proem. ff. de iur. §. nos vero.*

Dei Galeni opes, & sancto Iustiniana,

Ex illis paleas, ex istis collige grana.

Sed magis communiter & plures videmus Legistas ditissimos, quam Medicos.

Duodecimo facit: quia orbis maior est vite. *ca. legitimus. vers. si autem. 93. dist.* sed legalis scientia prodest vniuersis: quia bonos inuitat ad primum, & malos prohibet à malo, *l. 1. ff. de iust. & iur.* ut dicit Barbat. in *disto loco.* sed adde, quod etiam omnis homo subditus est legibus, *ca. de capitulis. cum quatuor sequen. 10. dist. inc.* etiam in foro conscientiae, ut not. gloss. Bald. & Doctor. in *cap. que in Ecclesiarum. extra de constitutione.* Abbas in principio decreti *itum.* Petr. de Anchara. leg. in *conf. 21. incip. videtur prima facie dicendum.* dixi in *commentariis nostris super consuetud. Ducarum. Burgund. in eu. Des droits & apparten. à gens mariez. §. 7. in gloss. des prochains parents. ver. contrarium tamen.* Et redeundo ad Barbat. Sed medicina non prodest, nisi ægrotis: cum ut dicit dominica veritas, *Matth. 9. & c. multi 2. q. 1.* non opus est Medico valentibus. dixi supra. ergo melior & honorabilior est scientia legalis.

Decimotertio: Sacerdotes præferuntur laicis: sunt enim *Dij, cap. cum in iuncto. §. licet autem. ibi, Deus non detrahet.* sacerdotes intelligens. *de heret. extra. c. sacerdotibus, in pr. 21. q. 1.* dixi supra in *4. par. in 1. 2. 3. 4. 5. & 6. consid.* Sed Doctores legum dicuntur sacerdotes. *l. 1. §. 2. ff. de iust. & iur.* dixi supra in *hac parte, in 10. consid.* Ergo Doctores legum præferuntur Doctoribus artium & medicis.

Decimoquarto, ut dicit idem Barb. Facit quod habetur in *can. co. quod incip. Gloriosus Deus in sanctis suis. §. 1. dereliquit. & ven. c. 6. et. 1. 6.* vbi dicit tex. quod Doctores quasi illuminosæ & ardentes lucernas super candelabrum positas vniuersum corpus (orbis errorum tenebris profugatis) velut sydus irradiat matutinum: & sic Doctores iuris stant sicut sydus in cælo: ergo præferuntur Medicis. & facit tex. *1. c. super specula. quod est c. si. de magistris. extra.* vbi dicitur, quod Doctores velut splendor fulgent firmamenti, & velut stellæ in perpetuas æternitates permansuri: cum plurimos ad iustitiam edocere valeant. Facit etiam text. in *can. multi. de pen. dist. 2.* vbi tex. appellat Doctores solis radios. & dicit Host. in *proem. sua Summa, in 6. ver. ciuit.* quod recti Iudices & Aduocati fideles, vtentes legibus, prout debent, meliorem vitam ducunt, quam fratres prædicatores, aut alij fratres: vide quæ scripsi supra in *hac parte, in dist. 10. consid.* Ergo ex prædictis inferitur, quod Doctores legum præferuntur Artistis & Medicis.

Decimoquinto: facit pro ista parte, ut dicit Barbat. tex. cui mundus respondere non posset, in *proem. ff. §. duabus. ver. quib.* vbi tex. dicit, & quod pene in nullo alia euenit arte, cum & vilissimæ sint. Vnde probat ibi text. quod omnes aliæ artes dicuntur vilissimæ habito respectu ad scientiam legalem. Ex quo sequitur, quod habito respectu ad Doctores iuris, Doctores artium & medicinæ succumbent. Et si dicatur, quod lex non est ars: dicit, quod ibi probatur contrarium, quod imo est ars, scientia, philosophia vera & non simulata, ut in *l. 1. §. nam ut. ff. de iust. & iur.* Additio tamen ibi posita ab Barbatia dicit, quod illud argumentum est ab auctoritate iuriconsulti, quod nullum est, secundum philosophum & veritatem: & ut dicit ibi, si valet, Ar-

tistæ habent auctoritatem magni Auertois, qui appellat sequentes leges inuoluentes & stultos, ut patet 8. *Phys. tex. com. 4. & in prologo eiusdem.* Sed ad talia dicta per eundem apostillatorem, vbi supra, satis est respondendum: ideo non insisto, cum constet de contrario.

Decimosexto facit secundum eundem Barbatiam: quoniam facultas legalis dicitur esse thesaurus: ita probatur in *d. proem. ff. §. nos vero.* Ergo excellentior est artibus. Hinc, ut ibi etiam dicitur, Doctor iuris civilis dicitur antecessor, & pluribus aliis nominibus excellentissimis & egregius supra positus in *10. consid.* quam vide ad hoc.

Decimoseptimo etiam facit vnum aliud: quod ægre & moleste ferre deberent omnes, qui Saluatorem Dominum nostrum Iesum Christum colunt, quod Iudæi assumuntur ad doctoratum in medicina, sed non possunt assumi ad doctoratum iuris, ut *l. f. C. de postul.* Ex quo sequitur, quod cum Iudæi non possunt assumi ad doctoratum iuris, ut per Bar. in *l. f. C. de Iudæis.* eo quia est dignitas, quam Iudæi habere non possunt. Si ergo assumuntur ad doctoratum medicinæ, sequitur, quod doctoratus in medicina non est dignitas, & per consequens preferendi sunt Legistæ Artistis & Medicis, nisi dicamus, ut dicit, quod de facto, & non de iure Iudæi usurpant doctoratum in medicina & in artibus.

Decimooctavo facit argumentum ab ordine literæ, quod est validum in iure. *l. generaliter. §. quid ergo. ff. de fideicom. liberi.* sed ex ordine literæ Notarius præferitur Medico, ut in *l. 3. in pr. C. commun. de legat.* Ergo multo fortius Iurista siue Doctor legis præferitur Medico. Et facit, ut dicit, quoniam seruus non potest esse Notarius, ut in *l. generaliter. C. de tabul. lib. 10.* & tamen seruus potest esse Medicus: ut ibi. Ergo inferioris gradus est Medicus, quam Notarius.

Decimonono facit rubr. *Cod. de profess. & med. lib. 10.* vbi professor iuris præferitur Medico. ut ibi dicit Luc. de Pen. Quod licet Medici in ordine præpositionis præferantur patronis causarum. *can. non sunt.* quod est *c. fr. 14. q. 5.* etiam præponuntur professoribus in iustitia petitionis, cum publice viuere proficiunt. *l. si duas. in fin. ff. de excus. tutor.* Et de salute hominum curam agant, in *l. 1. in princip. ff. de var. & extraord. cog.* Et in ordine literæ etiam præferantur. in *l. medicos. C. de profess. & medic.* vbi dicit literam esse præposteriora. Cui etiam Grammaticus in tali ordine etiam Medico præferatur. *l. 1. fin. Cod. eod.* Et professor medicinæ siue Romæ, siue in patria profiteatur, habet excusationem à muneribus, *l. eos qui. ff. de excusatio. munerum.* quod Doctores legum non habent. Et etiam Medicus habet excusationem à patrimonialibus. *dist. 1. medicos.* quod non inuenitur in Doctore legum secundum quosdam, imo etiam ibi de legum professoribus dicitur idem. Non tamen concluditur ex his honoribus, quod scientia medicinalis sit nobilior scientia legali, vel æque nobilissimo totum oppositum: vnde Arist. 1. *Ethic. propa fin.* Oportet politicum scire aliqua eorum, quæ circa animam: quemadmodum, & qui oculos curat, totum corpus, & tanto magis, quanto nobilior, & honorabilior est politica medicinali, quæ politica est tantæ nobilitatis, quod principatur Diis, ut habetur *§. Ethic.* Et dicit ibi Luc. de Pen. qui multum inuehit contra medicos æmulos scientiæ, & ut dicit, veritatis & iustitiæ inimicos.

Vigesimo, ut dicit idem Barbatia, facit, quoniam subrogatum sapit naturam illius, in cuius locum subrogatur. *l. cum qui. §. qui iniuriarum. ff. si quis caut.* quod an ille text. hoc probet, ponit ibi domin. meus Iason. Sed melius facit text. in *cap. Ecclesia. 1. extra ut sus penden.*

penden. Sed Dōctores legum subrogantur loco Dei; ergo præferuntur Medicis. minor probatur, vt dicit. Nam Deus à principio creauit cælum & terram, & omnia, quæ in eis sunt; & angelicam & humanam naturam, spiritualia & temporalia, quæ omnia per se ipsum rexit & gubernauit, sicut factor suam rem gubernare solet, & homini, quem fecit, præcepta dedit, & transgrediendi pœnam imposuit, vt habetur *Genes. 2. 3. & 4. cap.* Et rexit mundum vsque ad tempus Noe, quo tempore Deus incepit regere creaturas suas per ministros suos, quorum primus fuit Noe: postea per Patriarchas, per Iudices, per Reges vsque ad tempus Christi, qui fuit verus & naturalis Rex noster, iuxta illud Psalmistæ: *Deus iudicium tuum regi da.* Prout ita scribit pulchre Innocēt. *in cap. licet de foro comp.* Et sic apparet, quod indices, vt constat *in lib. Iudicum*, successerunt loco Dei ad regendum populum. Ergo Doctores iuris dari sunt, vt regant populum in locum ipsius Dei, quod regimen non fuit datum Artistis & Medicis. Ergo nobilior est scientia legalis, quam artium & medicinæ: quia Deus regit mundum lege & non medicina: qui etiam solus Deus sanat ab omni malo, & non Medici. *Sapient. 16.* & infra subiicit. Etenim neque herba, neque malagma sanauit illos, sed tuus, domine, sermo, qui sanat omnia, tu es, qui vitæ & mortis habes potestatem, &c. vt ibi: & ita dicit Lucas de Penna *in d. rub. Cod. de profess. & medic. in no.*

Vigesimalimo secundum Barbatiam facit: quoniam, vt scribit, si quis opponat, quod scientia legalis est reducibilis ad nihilum; ergo non est scientia: quia est de contingentibus, quæ possunt adesse & abesse, & scientia est Ens Entium, vt sæpe supra dictum est. Lex enim potest aboleri per non vsum ipsius, vt per gloss. *in verb. sacramentum. in l. rem non nouam. in prin. Cod. de iud.* & glo. *in verb. frangere. in fin. in cap. 1. de treuga & pac. extra. & per dispositionem Principis; quia illam tollere potest & corrigere; quoniam eius est tollere, cuius est condere. l. rem non nouam. c. de sacrosanct. Eccles. Facit c. erit autem lex. 4. dist. 7. vbi lex adaptatur tempori. c. non debet. de consang. & affin. cum siml. & dictum est supra: ergo peritia legalis non est scientia. Quia ad ista potest responderi, quod licet lex corrigatur; tamen ratio legis non corrigitur, sed semper remanet firma, l. ff. de coniu. cum eman. lib. in glo. & per gl. *in verba, quicumque. in c. noui. §. nos igitur de iud. extra. & in cap. fuerunt. 7. dist. 7. cum siml.* & per consequens remanet firma scientia legalis, posito quod lex non obseruetur: dixi ample supra *in 4. consid.* Ex quibus omnibus supradictis, vt dicit Barbatia *in loco supra alleg.* sequitur, & inferendum est, quod licet Artista & Medicus sint doctorati à Principe, vel in loco illustriori: & Iurista sit doctoratus etiam ab inferiori à Principe, vel in loco ita celebri; quo casu data paritate præferretur doctoratus à Principe: non tamen Artista vel Medicus præferendus est Iurista. Ista sunt fundamenta Barbatia, quibusdam per me additis pro corroboratione materiae. Ex quibus tamen noluit concludere in ipsa materia pro aliqua parte; Eo, quia, vt dicit, non adhiberetur ei fides.*

Omnes tamen alij Canonistæ tenent indistincte quod semper Iurista doctor, quicumque sit, præferatur Medico doctori, & sic de similibus; prout tenent & decidunt *in d. c. clerici. supra alleg.* Et istud etiam tenet & obseruat Ecclesia Romana, vt habetur tam in regulis nostris initis inrer summum Põtificem & Christianis. Regem nostrum Franciæ. *in tit. de collationib.* in quibus habetur & declaratur clarissime, quod Do-

ctor Theologus præferatur Doctori in iure, Doctor in iure Canonico, Doctori in iure ciuili, & Doctor in iure ciuili, Doctori in medicina, etiam in nominationibus. Ex quo, cum sit expressa decisio de prælatione inter eos, tam summi Pontificis, quam Regis, videtur, quod non sit vterius super huiusmodi controuersia hæsitandum.

Vniuersalis ergo & generalis erit conclusio; in qua non est dubium, quo ad Ecclesiam, & quo ad temporalitatem in Curia Romana & in Gallia, quod Doctores in iure canonico & ciuili, vel in altero ratum, præferuntur Doctoribus in medicina. Et idem in Licentiatis & Baccalaureis. Et de hæc sunt regulæ Cancellariæ, & apud nos cõcordata, & ante idem determinabatur per pragmaticam sanctionem, quæ dant istam prælationem Doctoribus in iure, etiam in nominationibus ad beneficia cõsequenda. Ex quo satis denotatur, quod sunt maiores; & in hoc nõ est dubium: respõsum; in c. argre ferre debet Medici, si eisdem ad oculum demoltratur prælatio Iuristarum quo ad eos, tam ex dec. hõne Sedis Apostolicæ, quam Regis nostri: & ista est, quæ confundit, quicquid voluit dicere Petrus de Bayro *in suo tractatu super hæc edus*, qui finaliter, licet voluerit ponere certas conclusiones, se ipsum tamen contundit & intecat in illis, cum omnia sua fundamenta, quæ pro sua parte assumuntur, ex superius deductis, satis confundantur, & ad ea satis sit respõsum; & cum ita sit decisum, non est amplius disputandum; quia videretur, quod per hoc vellent impugnare potestatem Principis, & de eius potestate disputare, esset incidere in crimen sacrilegij, vt dicit text. *in leg. 2. quæ incipit; disputare de principali in iudicio non oportet.* sacrilegij enim instar est dubitare, an is dignus sit, quem elegerit Imperator. *Cod. de crimine sacrileg.*

Vt tamen sit pax & concordia inter eos, iuxta dictum Apostoli, consulerem, quod vltra casum decisum seruetur opinio Theologorum, iuxta dictum Apostoli. *ad Roman. 12.* Honore enim inuicem præuenientes, quod sibi ad inuicem honorem præstent, secundum mores & virtutes illorum & secundum quod inferius dicitur, quod vnus Doctor in vna sciẽtia debeat præcedere alium quodque simul communicent inter eos, prout si essent vnus & eiusdem scientiæ Doctores, nec alter alterum contemnat, aut derideat.

Et pro conclusione dicerem seruandam esse consuetudinem in istis, quæ est, quod inter Doctores & Medicos Iurista antiquior præferatur, non habita differentia facultatis, & istam consuetudinem recitat & refert. Dec. *in d. c. l. rici. col. 6. de iud.* vbi dicit, quod debet obseruari: quia in istis prælationibus consuetudo attenditur, vt per Bald. *in l. obseruare. §. antequam. ff. de off. proconf. & in c. cum olim. per illum text. de consuet. extra. dixi supra in par. in 43. consid.*

Vigesimalixta consideratio; Inter tamen omnes Doctores, cuiuscunque facultatis sint, præferuntur qui actu legunt, etiam licet alij sint seniores, qui non legant: prout probat text. *in leg. 2. & Andr. de Barrolo, & Ioannes de Plat. Cod. ut digno. ordo seruetur li. 12.* Idem Andr. de Barrolo, & Nicolaus de Neapoli *in leg. 2. Cod. de consulib. lib. 12.* Alexand. *in leg. cum qu. d. ff. si cori. pet. & in l. 2. §. prin. ff. de vulg. & pup. subst.* Ita dicit dom. meus Iason *in d. l. cum quidam t. lectura. col. 4.* Et hoc maxime; quoniam tales si legerint per viginti annos, dicuntur comites, vt habetur per gloss. & docto. post text. *in leg. v. i. 2. Cod. de profess. qui in vrbe Constantinopol. docentes ex lege meruerunt. Comite. lib. 12.* & per Cardinalem *in cap. 1. quis dicitur Dux, Marchio, Comes, in vsu feud. & de Comite dixi*

supra in 5. part. in 53. consid. Doctor enim legens apud suos scholares dicitur quidam regulus, vt dicit Bald. in proem. Gregoriano. in 5. col.

Sed aduertendum est; quod tales habere debet multas conditiones, de quibus habetur in dict. leg. vn. C. de profess. qui in vrbe Constant. & inter ceteras, quod sint inter doctores ad legendum connumerati. Secundo, quod laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint. Tertio, quod docendi peritiam habuerint. Quarto, quod etiam facundiam dicendi habeant. Quinto, subtilitatem interpretandi. Sexto, quod copiam differendi se habere patefecerint. Septimo, quod cætu amplissimo iudicante digni fuerint æstimati. Ista omnia ponuntur necessario requisita ad hoc, vt sit Comes legens per viginti annos, per text. in dict. leg. vn. quæ omnia sigillatim & singulariter declarat ibi Lucas de Penna, de verbo ad verbum, & de vno ad aliud, dicens ibi in 2. colum. quod secundum Boetium de disciplina scholarium, debet alia sex habere, scilicet, quia debet esse eruditus, mansuetus, rigidus, antiquus, non negligens, non arrogans, quæ singula particulariter ibi declarat: ideo non transporto, cum omnes videre poterunt, & sic satis hæc pars onerata: & alibi forte de vnoquoque dicam, prout suo loco quadrabit.

Et his omnibus poteratis, & bene in quolibet discussis, pauci tales inueniuntur, qui possint se dicere Comites: sciui tamen & cognoui dominum & præceptorem meum dominum Iasonem habuisse peritiam docendi, facundiam dicendi, subtilitatem interpretandi, & quod seipsum patefecit publice, habuisse copiam differendi in cætu amplissimo, scilicet, Mediolani, & etiam totius Franciæ dignum fuisse æstimatum, & inter doctores ad legendum deputatum, & in diuersis vniuersitatibus famosis semper per viginti annos & ultra fuisse connumeratum, & semper tenui & reputati cum laudabilem in se probis moribus viuentem: ex quo merito inter Comites annumerari debet. Et de his doctoribus, qui sic actu legerunt per viginti annos, quod dicitur illustres, & de effectu illius ponit ample P. rpur. in l. i. ff. de officio cui mand. est iurisd. colum. 19. vers. octauum ponit in doctoribus. Et tales à raliis excusantur, Guid. Pap. quaest. 386. & quaest. 39.

Vigesima septima consideratio; Inter tales etiam doctores actu legentes, præferuntur qui maiora stipendia habent. Pan. in c. p. clericis. de iudic. extra. facit text. in leg. 1. in vers. ordine stipendiorum. Cod. de agentibus in rebus. lib. 12. l. 1. ubi; pro merito laborum stipendiorumque. Cod. de castrens. & in l. fin. ibi; stipendiorum prolixitas suffragatur. Cod. de Tyronibus. eodem libr. & do. meus Ias. in dict. leg. cum quid ff. si cert. pet. facit l. 1. & 2. Cod. de off. magistris off. ubi dicit text. In gradus ceteros antecedit, quem stipendia meliora vel labor prolixior fecerit anteire: cui concordat c. miramur. §. penul. & si. 61. distinction. notat gloss. final. capit. Vlterrana. question. 2. notatur in dict. leg. vn. Cod. de professoribus qui in vrbe Constantinop. per Andream de Barrulo. Faciunt & plura alia, quæ dicit Bart. Cæp. in tractu. de Imperatore eligendo. in verbo, virtutis. in prin. 2. col. & in verb. ratione dignitatis. in 3. col. ad quem in hoc recurras.

Et ideo tempore meo inter omnes doctores totius Italiæ & Galliæ præferendus erat dominus & præceptor meus dom. Ias. Maynus, cum propter eius eminentem scientiam; & eo, quia Comes, & legerat per viginti annos & ultra, vt dixi: & maiora stipendia habebat, quam vnquam habuerit doctor legens; eo, quia scio ipsum fuisse stipendiatum à Christianis. Rege no-

stro Ludou. XII. de mille ducatis aureis: & me existente Mediolani fuerunt augmentata eius stipendia de ducentis aliis ducatis, ita quod habebat duodecies centum ducatos aureos seu scuta aurea, quod nunquam habuerunt neque Bart. nec Bald. nec Alexand. neque Barba. nec quicumque alius Doctor qualiscunque fuerit: & pro certo non solum prædicta, sed multo maiora merebatur: & scio, quod recusauit & Cardinalatum, & multa beneficia, sed nunquam voluit neque vxorari, neque promoueri ad sacerdotium.

Quomodo autem istud salarium taxari debet tam Doctoribus, quam aduocatis in magistratu, & officio, vide per Guil. Ben. in sua repet. cap. R. ynu. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. in 5. dec. 589. per Specu. in rit. de salario. & Bart. in l. i. ff. de var. & extraor. cognit.

Vigesima octaua consideratio; Inter plures Doctores præferuntur, qui libros composuerunt, seu scripserunt; cum sint maximo honore digni. Cum sint velut stellæ in firmamento cæli. Daniel. 11. Et satis magni sunt, qui inueniunt sapientiam & scientiam. Eccles. 30. Non enim solum sibi laborant, sed omnibus exquirentibus veritatem. Eccles. 34. De his vere dicit potest illud sacræ scripturæ. Beati, qui seminant super aquas, id est supra populos. c. cum Marcha. §. est verum. de celebr. in 1. ff. Semen quippe satum in chartis perpetuo manet. Et quilibet lector inde metuens potest sumere incrementa, sed quod verbo diffunditur tanquam naturaliter fluidum, non sic de facili germinat; cum interdum supra petram, & secus viam, & inter spinas & alias in mala herba cadat, vt dicitur Luc. 8. Hi sunt, qui cum nihil videantur agere, maiora si quidem & humana tractantes secundum Senecam lib. 1. epist. 8. vt plene dicit Lucas de Pen. l. mulieres. in pen. col. C. de dignit. lib. 12. ubi dicit, quod si sunt, qui omnibus gentibus recentes semper edunt, & floridos sapientiæ fructus; e quibus: quia teneris ætatibus doctrinarum abundantia satiantur, optimos habent sapientiæ sensus, instituunt ciuilitatibus & humanitatibus mores, æqua iura, leges, quibus absentibus nulla ciuitas potest esse incolumis. Honorandi enim atque commedandi sunt hi, qui viam veritatis aperiuunt, teste Philosopho, dicente etiam ex falsis commendabor: quia veritatis inuestigandæ viam & materiam præbui, præparari, & iuuat, vt veritas sciatur. Hinc dicit idem Lucas in d. loc. cum ergo tanta munera scriptorum prudentia priuatiim publiceque omnibus fuerint præparata, non solum arbitror palmas & coronas his tribui oportere, sed etiam triumphos, & inter Deorum sedes eos dedicando indicari, & dicit hæc scripta in libro victoria archuecloria; & tales etiam multum commendat Hierony. super Eccles. 2. c. De laude vero scriptorum scripsit ample Ioan. Abbas sancti Martini Episcopi in Spanhem, & Ioan. Gerson. in lib. quem fecit de laude scriptorum, qui incipit Scruari scripturas.

Sed vtrum scriptores librorum debeant nomina sua in suis libris inscribere, Ioan. Andr. plenissime in Mercurialibus in data post regulas inris, ubi arguit ad vtramque partem, & pro vtraque parte multa bona argumenta adducit, & ibi etiam ponit, an liceat Doctori ex se dicere laudem suam, vide eundem & in c. nisi. §. fin. de renun. extra. & per Doctores in leg. 1. C. de nouo. C. compo. ubi dicit Alb. quod licet in ore proprio fordescat laus; tamē etiam & Deus, & Paulus, & Ang. quandoque se laudauerunt ore proprio, vt supra dixi. in 1. par. in consid. incip. consideratio erui, an homo gloriari debeat, &c.

Vigesimanona consideratio: Antiquior Doctor iu-
niori præferri debet secundum gloss. in *verf. no-
num. in leg. cum quid. ff. si cert. pet. facit text. in l. i. ff. de al-
bo scriben. & in cap. 1. extra de maior. & obed. notatur ex
presse in s. audient. in verb. iudice. in Authentic. de defenf.
ciuitat. coll. 3. & in leg. 1. Cod. de consul. lib. 12. & leg. final.
Cod. de decu. eod. libr. facit l. semper in ciuitate nostra. ff. de
iure immun. leg. fin. ff. de fide instrum. c. Episcopi. & ibi glo.
vnic. 24. distinct. l. prouidendum. in princ. ibi. aut. *uertustas.*
& ibi gloss. 2. Cod. de postul. vbi dicit, quod seniores
aduocati præferuntur iuuenibus: de quibus supra di-
ctum est in 7. part. Et facit: quia senes melius scire præ-
sumuntur. facit gloss. in *cap. sic vine. 16. quæst. 1.* vbi di-
cit, quod seniores Magistri potius sunt audiendi, quã
iuuenes. Etiam faciunt per me dicta in *commensur. no-
stris super consuetud. Ducatus Burgund. in proem. in gl.
de nostre conseil. & in gloss. ordonné.* vbi scripsi, quod
Consiliarij seniores & antiquiores præferendi sunt. Fa-
cit & ratio *c. nisi cum pridem. S. alia vero causa. de re-
nun. extra.* Quoniam qui est ætate maior, præsumitur
maturitate sensus præstantior: & facit *c. sciendum. ibi;
accessit etiam demonibus. & ibi gloss. magna. ibi: Item
quia per antiquitatem. 26. q. 1. & l. 4.* Nam præsumitur ex
rerum experientia Doctoris, quod sit sapientior. & *c.
porro Moysi. qui est ca. fin. 84. distinct. & Prouerb. 20.*
Præsumuntur enim senes probi, scientes, graues, vt di-
cit Lucas de Penna in *leg. 1. Cod. de consul. lib. 12.*
vbi ponit in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles,
& etiam vituperabiles: & vt dicit gloss. in *verb. ad se-
nitem. in cap. cum in iuuentute.* quod est *cap. penult. de
presump. extra.* meliores iuuenibus præsumuntur se-
niores, & consilium senum melius est, quam iuuenum.
cap. ex multa. §. secundo quæsiisti. in fin. extra. hinc di-
citur: Consilium iuuenum Roboam fecit egenum, vt
in *cap. Eccles. 16. quæst. 1.* & etiam his versibus ostendi-
tur:*

*Roma vetus veteres cum te rexere Quirites,
Nec bonus immunis, nec malus ullus erat.
Defuncti patribus successit praua iuuentus,
Consilio cuius præcipitata ruis.*

Dixi alibi. Et vt dicit text. in *cap. fin. 20. dist.* Seniores
sunt potius interrogandi & consulendi, quam iuue-
nes. Vnde & Iurisconsultus quandoque ex verbis se-
num rusticorum argumentari solet. vt in *l. si chorui. §.
1. ff. de legat. 3.* Et vt dicit Bald. in *cap. 1. per illum tex. de
renun. extra.* Plus valet umbra senis, quam eloquentia,
aut gladius iuuenis. idem Bald. in *l. cum in antiquiori-
bus. C. de iure deliber. Fel. in capitulo primo. de maior.
& obedientia.* Et ad prædicta videatis dominum meum
Iasonem in *leg. cum quid. in 2. lect. in penult. & ultim. col-
umn. ff. si certum petatur.* vbi ponit, in quibus actibus
iuuiores postponuntur senioribus, & seniores præfe-
runtur. Et de huiusmodi præcedentia respectu anti-
quitatis, dicam infra in 11. parte, quando antiqui & se-
niores ciues præferuntur cæteris. Decius tamen in *d.
cap. clerici. c. 1. in 4. & 6. fallentis,* dicit hoc esse
verum in honoribus delatis, sed in honoribus defere-
dis non antiquior, sed magis idoneus præferendus est,
vt per text. in *leg. honores. in princ. ff. de decurion.* ad i-
dem textus. *l. vnicuique. Cod. de proximis sacror. scrsn.
lib. 12.* facit text. in *§. ordinationem. in Authen. de mo-
nachis. coll. 1.*

Ex prædictis etiam dici potest, quod ista antiquitas
considerari debet etiam respectu ætatis, licet domi-
nus Philipp. Dec. in *dist. cap. clerici, in 2. colum. de iud.
extra.* dicat, quod antiquior in hoc intelligitur non æ-
tate, sed gradu & dignitate, & dicit gloss. notabilis in
verb. antiquiores. in c. status. de maior. & obed. c. 1.

Et ista consideratio ampliatur & procedit, etiam si
posterior sit ditior vel nobilior: quia ista qualitates
non tollunt prærogatiuam temporis à iure ordina-
tam, vt notabiliter voluit Innocentius in *dist. cap. sta-
tuimus.* sed considerantur data paritate in tempore, vt
notat Bartol. in *leg. 1. ff. de obseq. Bald. in leg. nemini.
Cod. de aduocatis diuersorum iudic. Dec. in d. cap. cle-
rici.*

Trigesima consideratio: Doctor in scientia excel-
lens etiam si sit iunior, antiquiori præfertur, per
gloss. in *verb. tempus in §. ordinatione. in Auth. de mo-
nachis.* & ibi Ang. collat. 1. facit *l. prouidendum. in pr.
ibi, aut meritum.* vbi Sali. notat. *[de postulan. imo for-
tius tenuit gloss. 1. in l. 1. C. de annonis ciuil. lib. 11.]* Quod
scholaris, si sit peritus & excellens doctrina, Docto-
rem præcedere debet in sufficientia: cum non pro ti-
tulo dignitatis, sed pro meritis stipendia assignari de-
beat illa gloss. vide Panorm. in *d. cap. clericis.* Facit tex.
pro huiusmodi eccellente in *l. sed & reprobari. §. val-
de disciplinatos. ff. de excus. tut. & ibi Bald. notat: & per
illum textum dicit Rom. quod alias fuit determina-
tum Bononia, vbi erat statutum, quod minor viginti-
quinque annis non posset habere lecturam ordina-
riam, fuit recessum à statuto propter excellentiam. Ita
notat Roman. in *l. si vero. §. de viro. ff. solut. matr. & se-
quuntur Alexand. & dominus meus Iason. in d. l. cum
quid. §. si certum petat. Felyn. in rubr. de maior. & obed.
& Decius in d. c. clericis.* Homini enim excellenti de-
ferendum est in multis, prout enim primo vobis e-
xemplo tradidit Athenarum excellens Curia in per-
sona Xenocratis Philosophi, cui testimonium red-
denti propter eius excellentiam iuramentum remi-
serunt, soli eius verbo credentes, quod sibi iudicibus-
que suis nunquam remiserant: de quo Valerius *lib. 2.
tit. de maiestate.* Pariter Senatus Romanus accusatio-
nem lege Iulia repetundarum contra Metellum con-
sulem Numidicum propositam, propter eius excellen-
tiam & sanctitatem repulerunt, vt refert idem Vale-
rius *lib. 2. in pr.* Similiter Alexand. Magnus, licet The-
bas igne & ferro militibus diripiendas concessisset, v-
nicam Pindari clarissimi illius Philosophi domum
propter ipsius excellentiam cremari vetuit, secundum
eundem Valerium *libro 8.* Et licet Dionysius tyran-
nus fuisset, Platonem sapientem propter eius excel-
lentiam honorifice suscepit, narrante Polycrat. *libro
8. cap. 38.* Platoni obuiam Dionysium tyrannum vn-
catam nauim misisse Plinius refert, ipsumque qua-
drigis albis egredientem in litore excepisse. Fertur &
Myrthidates Persarum rex imaginem in Academia
locasse, & ei inscriptum: *Myrthidates Rodobati filius
Platonis, hanc Musis imaginem dicat.* Cneus Pom-
peius Possidonij domum intraturus, lectorem, id est,
pedellum præcuntem vetuit de more pulsare fo-
res, sed consularis fœces ianæ Philosophi incli-
nari, submitteque iussit. Hippocrati quoque Pytha-
goræ discipulo, ob singularem eius doctrinam, auxi-
liaque medicinæ hominibus impensa: Honores,
quos Herculi consueuerat impendere, Græcia dica-
uit.*

Iura etiam relaxantur propter excellentiam homi-
nis. Eo, quia vir multum excellens in sua arte pro-
pter eius excellentiam & eminentiam non punitur
ad mortem, vbi deberet puniri. text. est in *l. ad bestias.
ff. de pœnis. dom. meus Ias. in l. 1. in 2. col. ff. de legib. Nã
inter artifices longa est differentia & ingenij & natu-*

ra, & doctrinae, & institutionis. verba sunt text. in *l. inter artifices. ff. de salu.* Multa alia de excellentia hominis, quae in pluribus relaxat ius, vide per G. Benedicti in *suar. pe. ca. Reyn. in verb. Adiecta. in sequendo maiorem in uenit excellentis, à rum. 18. usque ad finem. de testam. extra.* Nec in hoc fit iniuria maioris, si à minori melius dicitur, in iure. *l. potioris. §. 1. C. de off. Reclor. prom. cie.* & antiqui Doctores non sunt maiores nouis in soletia. gloss. in *ve. b. indice. in §. audient. in Aub. de def. ns. cur. collat. 3.* Et quandoque reuelatur minori, quod maior & antiquior ignorat. vt in *cap. ad audientiam. in glo. 1. de consuet. extra.* Et si malitia suppleat aetatem, vt in *cap. monach. & ibi notatur. in gl. in verbo, deuotio.* quae allegat ad hoc *l. 3. Cod. si minor maior. se dix. & cap. de illis. 2. extra de desponsat. impub.* Non est mirum etiam si scientia suppleat. *l. 1. C. qui & aduersus quos. & cap. fin. extra de desponsat. impub. & l. vnicuique. Cod. de proxim. sacrorum serui. lib. 12.* cum sit donum Dei, vt in *cap. qualiter. de election. & in cap. illo vos. de pigor. extra.* Ita quod sunt aliqui, qui plus addiscunt in vno anno, quam alij in tribus: quia tunc ingenium ipsorum utitur diplomate, vt in *l. continuus. §. cum in. ibi: quod si diplomate usus, ff. de verborum oblig. praesertim quando sunt iuuenes: quia ad addiscendum sunt natura aptiores. l. praecipium. ff. de ad. edict.* Nonne Bald. qui in 15. suae aetatis anno publice repetiit, *l. centum Capua. ff. de eo quod certo loco. dignus erat & excellens inter alios, & erat aliis praefendus? Barbati* etiam, qui secundo anno, quo leges audire cepit, publice sub domino Ioan. de Ana. de iure respondit in materia satis difficili. *l. 1. de cond. in del. ff. & anno tunc sequenti: & sic in triennio sui studij ad legendum publice conductus Bononiae exiit, vt ipsemet attestatur in cap. cum vigesimum. in 15. column. ff. de off. deleg. & in cap. fin. in princip. de solu.* Conciuius etiam & contemporaneus noster dominus Dionysius Pollor, olim Magister ordinarius requestarum Regis, nunc praesidens in Parlamento Parisiensi effectus, fuit Doctor in aetate 20. ann. in vniuersitate Ticinen. & similiter viri excellentes in iure nostro conciuces & contemporanei nostri dom. Franciscus, & Ioannes de Monchelono effecti sunt Doctores in aetate xxii. an. Ego vero in aetate viginti vnus assidebam Capitaneo Iustitiae Mediolani, & in aetate vigesimisecondi anni effectus sum Doctor in vtraque censura, licet immeritus. Et aduerte, quod dato concurrente de excellentia inter aliquos, ipsa est probanda per quindecim testes, & non minores, per tex. qui est singularis in *l. vnicuique. ibi: §. primatum eiusdem, & c. C. de prox. sac. scrip. l. 12.* prout tenet dom. meus Ias. in *l. cum quid. col. 4. ff. si cer. ver. & G. Bened. in loco supra alleg. nu. 20.* Aduerte etiam, quod non omnis excellentia est laudanda, & utilis, sed solum illa, quae procedit ex virtute, vt ait Arist. *l. 3. Politic. c. 9.*

TRigesima prima consideratio, Doctor creatus à summo Pontifice, vel Imperatore, praefendus est Doctori ab alio inferiore creato, etiam si talis ab inferiore creatus fuerit antiquior. Ita tenet Rom. in *l. si vero. §. de viro. in 49. col. ff. solu. in ur.* sequitur dom. Alex. *l. 2. §. si pruu. ff. de vul. & nup. subst. argum. c. per duas. xiv. de maior. & obed. vbi Fely. post alios, qui idē dicunt in militibus, de quo supra dixi. & Pan. in c. postulasti. ol. 2. de concess. oroben. & sicut dictum Francisci Tigrini in *l. 2. per illum. ff. de albo scrib. prout refert Barbati in c. quod clericus, in pen. col. extr. de foro comper. & facit glo. si. in restituenda. C. de aduoc. diuer. ix-**

*dic. & in c. dominus noster. quod est c. pen. in gl. in verb. elegit. 93. dist. & per gl. vnicam in c. fi. 97. dist. Istud tenet, & sequitur dom. meus Ias. in *l. 2. §. pruu. ff. de vulg. & pup. & in l. si quis maior. in fi. C. de tran. fact. & idem Fel. in d. rub. de maior. & obed.* quod dicit idem dom. meus in *d. §. pruu.* intelligendū esse in doctore ab Imperatore, vel Papa cū rigore examinis: secus si sit Doctor simplici verbo: puta esto Doctor, quod potest facere Imperator, vt notat Ang. in *l. cum saluatus. C. de senten. passis.* Et talis sic doctoratus non praecedit Doctorem cum rigore examinis, vt tenet Andreas Sicul. in *proam. cle. in 14. col. & Mar. Siculus in c. qualiter & quando. in 3. notab. extr. de accus. per tex. in l. nemo. C. de aduoc. diuer. ind. Dicit enim Bart. in *l. Magistros. C. de profess. & medicis. li. 10.* quod tales praesumuntur parue doctrinae. Sed tamen, vt dicit Philip. Dec. in *d. c. clerici. de iudic. in 3. colum.* istud videtur potius praecedere de reuerentia quadam, quam ex rigore iuris: quia tota vis in ipsa dignitate consistit, quae ab Imperatore etiā sine examine tribuitur: cum ipse solo verbo Doctorē creare possit: & quia talis praerogativa dignitati conceditur, quo casu exercitium non consideratur, vt notat Dominicus in *proa. sexu. in fi. Bald. n. l. qui sub praetextu. C. de sac. Ecol. Bart. in l. n. d. maximam. in fi. C. de excus. inuner. li. 10. & arg. in d. c. clerici.* vbi etiam concludit, quod Doctor ignarus gaudet privilegio Doctorum: & ibi vide. Quando quis est in matricula alicuius artis, si non exerceat artem, andebat gaudere privilegio illorum, vbi dicit, quod sic, donec fuerit remotus. Plus dicit idem Dec. in *d. c. clerici.* quod idem dicendum est de doctorato à Comite Palatino, qui auctoritatem doctorandi aliquem specialiter habet ab Imperatore vel Papa, quod dicit secus, & haberet potestatem doctorandi generaliter, non nominato personam, arg. tex. in *ca. hi qui. ibi: Vel alterius auctoritate Apostolica sibi specialiter in hac parte concessa. de prob. in 6. & facit tex. in c. si cui. de prob. co. li. & c. seq. & c. is cui. de off. de leg. d. lib. Et ad hoc facit: quia ille, qui simpliciter consequitur potestatem à Papa, vel Imperatore, non videtur habere illam praerogatiuam, quae in ipso Imperatore vel Papa consideratur, vt notat Immo. vbi loquitur in materia dispensationis. in *c. dudum. l. e secor. d. col. si. ver. uē si Papa n. adat alicui. de elect. & idē Bal. in l. si testamentum. in pr. C. de test. vers. uē potest. Fel. in c. postulasti. col. 15. vers. quatuor casus. de resc. Alex. conf. 94. incip. consideratis. col. pen. l. 1. & in conf. 60. col. 7. in c. visa legitimatione. li. 2. Quod tamē intellige verum, nisi nomina illorum exprimantur, cum quibus facultas dispensandi conceditur, vt not. Ioan. Milis in repertorio. in verb. dispensatio. quem allegat Fel. in *d. c. postulasti.* sed est dictum Spec. in 1. de dispensatio. §. videndum restat. char. 7. vers. quid si Papa dat Potestatem alicui. in fin.****

Et dicit Decius idem esse, si auctoritas doctorandi tribueretur expresse cum illa praerogatiua, quae esset in ipso Imperatore, vel Papa, vt in simili notat Bald. in *l. filius. C. de testam. milis. Alexand. in conf. 67. incipient. consideratis. vers. corroborentur praedicta in 1. volum. Paul. Cast. conf. 225. incip. super primo dubio. col. pen.*

Secundo: limitat Fel. in *c. per tuas. extra de maior. & obed.* dummodo Imperator creet eos in terris Imperij: quia si sint creati extra, non habent illam praerogatiuam: imo creati à Papa in terris Ecclesiae praeferuntur. Cum creati ab Imperatore non habeant praerogatiuam in terris Ecclesiae. allegat. Pet. de Anchara in *conf. suo 316. incip. primum dubium.* vbi dicit, quod Impe-

Imperator iurans non exercere iurisdictionem in terris Ecclesiæ, non potest etiam creare Doctorem.

Tertio; limitat non habere locum in Doctore creato ab Imperatore in iure Canonico, & in Sacra pagina; quia de istis non videtur ei data potestas. & verba intelliguntur, secundum quod petitur qualitas illius, in quem proferuntur, *l. plenum. §. equit. ff. de usu & habitat.* & notatur plene per Felin. *in c. causam. de resc.* & cum Imperator subistat istis scientiis, iuxta notata *in cap. Eccles. de con. titur. extra.* non videtur talis doctoratus posse emanare ab eo in tali materia. ita dicit Fel. *in d. cap. per tuas.* audiuisse alias fuisse attemptatum: sed, quia non reperit scriptum, non affirmat.

TRigesima secunda consideratio; Ex quo Doctor creatus ab ipso Papa vel Imperatore, præferendus est, ratione maioris dignitatis creatantis; ideo videtur dicendum, quod creatus in maiori, famosiori, & digniori vniuersitate sit aliis præferendus. Et ideo Doctores in Theologia & iure Canonico aut medicina in vniuersitate Parisiensi, præferri debent omnibus aliis Doctoribus in illis scientiis, creatis in aliis vniuersitatibus reddendo singula singulis, & data paritate in reliquis: cum illa vniuersitas sit maior, dignior, & antiquior omnium vniuersitatum, maxime Galliæ, & apud nos, & maxime in sacra Theologia, quæ semper floruit in dicta vniuersitate. Quæ quidem vniuersitas à Carolo Magno Rege Fræcorum fuit instituta; vt refert Guag. *in suis Chron. 4.* Nam delati nate ex Scotia Claudius & Io. Rabanus, & Alcohuinus ex venerabilis Bedæ discipulis in Galliam cum venissent, nec quicquam, præter bonas disciplinas patriæ exportassent, se sapientiam profiteri, eamque venalem proclamant. Quare ad Carolum perlata, illos ad se vocat; vocati libere profitentur, sapientiam illis esse, quam adipisci cupientes gratis edocerent, si vita locisque tantum eis præberetur. Intellexit Imperator ingenuam hominum mentem, eoque cum aliquot dies apud se tenuisset, videns, quod studia literarum iam erant vbiq; in obliuione, vt dicit Ant. Flor. *in sua historia. in 3. parte. tit. 14. cap. 4. §. 12.* Claudium conuersari Parisiis, & generosos adolescentes bonis disciplinis instruere iubet. Ioannem vero Papiam misit, & monasterium S. August. iuxta Ticinenses. quod est in Papiæ, eidem delegauit, vt refert idem Flor. vbi supra. Hoc initium habuit Parisiensis schola, celebre mox Philosophis ac Theologis Gymnasium. Dicit etiam Zabarella Cardinalis *in clem. 1. de Magistris. in 5. 9.* quod fundatores studij Parisiensis fuerunt Alcohuinus, Rabanus, Claudius, & Hestorus: & vt ibi dicit, legitur, quod caput autem statuit, de qua *Dan. 2.* per Carolum Magnum exercuit Deus in Scotis, qui cum Franci regnarent, & studia literarum non haberent, & essent in obliuione, & cultus Dei periret, contingit duos Scotos monachos de Hybernia cum mercatoribus Britannis venire ad litus Gallicum in sacris & secularibus literis eruditos; qui cum nihil venale ostenderent ad turbas venientes causa cantandi clamabant, Si quis esset audis sapientiæ, veniat ad nos, & accipiet eam: nam apud nos non est venalis. Et aliis putantibus sunt ad eum, & cum interrogarentur, an haberent sapientiam, dixerunt, quod sic, & se paratos eam dare petentibus in nomine Domini. Quo quærente, quid pro ea vellent? Responderunt tria; Bona loca; animas ingeniosas, & alimenta. Tunc Rex gaudens cum iret ad bellum, vnum nomine Clemen-

tem dimisit Parisias, & nobiles pueros ei commendauit, & victualia ei ministrari præcepit, & loca optima concessit. Alium secum in Italiam duxit, cui monasterium in Papiæ S. Aug. st. delegauit, vt qui vellent addiscere, ad eum accederent. Et hoc audito, quod Rex gratanter sapientes & religiosos admitteret, venit Alcohuinus ad eum in omnibus scripturis exercitatus, quem vsque ad finem secum retinuit, nisi cum ibat ad bella, & dedit ei Abbatiam S. Martini: vt ibi quando Rex esset absens, quiesceret, & ad se confluentes instrueret, & sic Franci æquari sunt Rom. & Atheniensibus, quo ad gloriam studiorum in liberalibus artibus. Hæc ille, *vbi supra.* Nolo prætermittere, quod hoc etiam tempore ex dictis Gaguin. Ant. Floren. *in sua historia.* & etiam Zabarella *in Licitis præallegatis,* schola, vniuersitas seu Gymnasium Papien. habuit saltem initium, ex quo contendere potest cum vniuersitate Parisiensi de institutione eodem tempore facta, & sic de paritate temporis; & hæc dico, eo; quia fui alumnus & scholaris Papiensis sub quondam recolendæ memoriæ dom. meo Iul. de Mayno præceptore meo excellentissimo, & ibi doctoratum, accepi sub eo, & dom. Franciscino de Cunte, nec non domino Philippo Decio, ac domino Rochio de Cutte, qui fuerunt ibidem præceptores mei eximij per quinquennium. Et ideo nolui tacere laudem illius vniuersitatis Papien. quæ me enurriuit, educauit, & aluit in iure Canonico & Ciuili: postquam tamen habuerim prima cunabula in vniuersitatibus Dolana & Pictauien. de quibus infra dicturus sum, prout sub loco quadrabit de vnaquaque.

De vniuersitate vero Paduana dicit Zabarella *in clem. dudum. ver. ab olim. de sepulch. & Iacob. de Aret. in proem. ff.* quod ciuitas Paduana ex consuetudine longissima habet studium. & *in cle. 1. de Magistris. in 5. 9. in fin.* dicit, quod non est memoria quando incipit: habuit tamen, vt dicit: postea priuilegia & Apostolica & Imperialia.

Sic ergo ex prædictis constat, quod hæc vniuersitates, scilicet, Parisiensis & Papiensis habuerant saltem initium tempore Caroli Magni Francorum Regis circa ann. Domini 740. & Anton. Floren. nunc canonizatus, *in sua 2. parte historia. lib. 1. c. 4. §. 12.* prædicta de studio Parisiensi narrat. *et in c. 5. in fine* dicit, quod ille Alcohuinus origine Anglus in Philoſophia excellentissimum studium ab vrbe Romana tranſtulit Parisias. Quod studium è Græcia ad urbem Romanam tranſtatum fuerit à Romanis. Et apud nos tenetur pro primo & principaliori totius Galliæ vniuersitate, quo ad Philoſophiam, Theologiam, Artes, Medicinam, & cæteras artes: sed non quo ad leges: quoniam in ea non leguntur leges nec iura ciuilia, vt est text. *in c. super Specul. extra de priuileg.* Rationem duplicem assignat ibi text. ne scilicet. iura ciuilia sint impedimento Theologiæ, vt etiam dicit Lucas de Penna *in l. unica. colum. 6. C. de studijs liber. vrbis Romæ. lib. 11.* Et quia ciuitas Parisiensis est maior, & principalis ciuitas Franciæ, vbi non vtuntur Franci legibus Romanorum Imperatorum, cum eas non receperint, vt ait gloss. *in cap. de acenariis. l. 3. §. 5.* dixi ample; eo, quia Franci non subiciuntur Imperatori in aliquibus, vt dixi ample supra *in 5. parte.* Imo etiam Hispani non vtuntur legibus Imperialibus. Et quod plus est, Hispani alias ordinauerunt in Regno, quod quicumque allegaret leges Imperatorum in iudicio, capite puniretur, vt dicit Oldia. *consul. 69.* & alias fuerunt expulsi leges Regno Hispaniæ, ita quod fuit prohibitum, ne quis retineret libros, vt refert Io. Lu-

pus in repe. vnh. de donatio. inter vir. & uxo. in princip. ver. idem mihi videtur dicendum in antiquis. refert tamen Ioan. le Maire, in illustrationibus Gallie. in 3. lib. in c. incip. *Semiramis*, quod Sarron filius Magi, III. Rex Gallorum primus instituit studia, vniuersitates, & collegia publica ad refrenandam ferocitatem & vitam hominum ferinam. A quo Celzarum Theologos & Philosophos vocauerunt Sarronidas: in maximo & præcipuo quondam honore habitos. Et hæc excerptit Ioann. le Maire à Beroso, libro 15. antiquitatum.

Sed redeundo ad propositum. vnde digressi fuimus, etiam in Gallia apud nos sunt aliz celebres, & famosæ vniuersitates, vt est vniuersitas Tholosana, quæ est de vniuersitatibus approbatis in Gallia, vt dicit Ioan. de Plat. in 5. item *Roma Grammatici. circa fin. Inst. de excus. tut. vel cur.* & vt ait Phil. Berg. in suo supplemento *Chronici. lib. 7. Io. XXII.* In ciuitate Tholosana bonarum literarum Gymnasium constituit, ex quo de approbatis dici debet.

Est etiam vniuersitas Aurelianensis, quæ similiter est approbata, saltem ex consuetudine tanti temporis, cuius initij memoria non extat in contrarium, & habet priuilegia tam Apostolica, quam Regalia. Cuius tamen institutionem primariam non memini legisse, nec parum admiror, cur Pyrrhus Doctor dictæ vniuersitatis, qui supra decennium fatetur se ibi legisse in Panegyrico Aureliæ, quem reperies post commentaria consuetudinum Aurelianarum, vbi laudat & ciuitatem & vniuersitatem prædictam. Eius tamen foundationem (vt ita loquar) & vnde & quando ortum habuerit, vel scienter vel ignorans præterminerit.

Est & alia vniuersitas, quæ Pictauiensis dicitur, quæ est excellentissima, & de antiquioribus huius Regni, in qua omnes scientiæ liberales leguntur, exercentur, profitentur, & in ea etiam extraordinariæ tex. iurium ciuili sc. & Canonici. In quo audiui omnes text. meos iuris ciuili & canonici, & studui per triennium cum dimidio: sed in fine legi Instituta cum certis aliis sociis meis, & maxime conseruatus sum cum excellentissimo viro Magistro Thoma Cufenier Vascone, propter eius excellentem doctrinam, vt viderim eius modum studendi, audiui postmodum quod fuit aduocatus fiscalis in Parlamento Burdegalensi, Deus eum conseruet, & longæuos eius vitæ protrahat in annos, si superstes fuerit, post obitum beatitudine fruatur. Quoniam, vt verum fatear, multum illi debeo, & ab eo multa didici, & multa singularia sub eo scripsi. Nec credo vnquam vidisse, aut audiuisse sibi similem in iure ciuili, nec tempore suo fuisse similem in Gallia, qui veros sensus legum, vt ipse, haberet, caperet, & intelligeret. Illa enim vniuersitas, tempore meo, abundabat Doctoribus excellentissimis, & legentibus & aliis lectoribus doctissimis in omni scibili, ita quod afflicta ibi multitudo scholarium diuersarum nationum, & Franciæ, Flandriæ, Scotiæ, Alemanniæ, & Britannæ, cum viderim in ea vltra 4000. scholarium studentium & residentium: & quoniam in ea leguntur omnes scientiæ liberales, Theologia, scil. Iura Canonica & ciuilia, medicina, artes, & cæteræ, prout in vnaquaque vidi doctorari plures, dicenda est de famosissimis vniuersitatibus huiusce regni; cum etiam multa priuilegia tam Apostolica, quam regalia habeat, vt ex eorundem conseruatoribus apparet. Multi viri solennes & literatissimi, antiquitus in prædicto Gymnasio floruerunt, vt Gulielmus de Monte Lauduno, Doctor in vtroque iure,

qui Commentarium egregium & vtile fecit super Clementinis, & restaurator dictæ vniuersitatis post longa bella fuisse dicitur. Item Nicol. Dorbellus doctor Theologus: cæteros omitto; quia est vltra propositum, nec intendo repetere egregios gemini iuris interpretes, qui in vnaquaque vniuersitate floruerunt, quique scribendi laborem non refugerunt: vt docta volumina ex eorum officina producta comprobant, & in eorum laudibus efferendis stylus, vox & vires deficerent, & tantus est numerus, vt nec singulis satisfacere possem, nec orationi colophonem, hoc est, finem imponerem.

Alias est vniuersitas, quæ dicitur Caturcene; quæ fuit instituta per Io. XXII. vt refert G. Bened. Doctor dictæ vniuersitatis in sua repetit. c. *Rayn. in verb. & uxorem nomine Adelaßiam in success. ab intest. num. 595. extra de testam. & idem Bened. in d. gloss. numer. 146.* dicit: quod in collegio S. Nicolai, quod est collegium Doctorum prædictæ vniuersitatis, non admittantur extranei, sed tantum oriundi ex prædicta vniuersitate. Sic etiam faciunt Doctores Papienses, Mediolan. & Parmenses & fere in omnibus collegiis Italiæ non admittuntur nec reperiuntur extranei, & non oriundi, & Doctores dictorum collegiorum habent multa priuilegia. Et licet Mediolani, vt dixi, extranei non admittantur ad prædicta collegia Doctorum, nec acquirere possint immobilia in eorum districtu. Ego tamen, cum assidebam Capitano iustitiæ Mediolani, & essem Magister requestarum. Illustrissimi Principis Domini Caroli Abassiaci tunc locum tenentis generalis pro Rege Francorum in Italia, sui admittus ad prædicta ex priuilegio Mediolanensium, qui mihi obtulerunt tale priuilegium, quod grater acceptum habui; sed eo nunquam vsus sum, nec volui. Etiam hac occasione vocatus fui de collegio Papiensi, sed non fui inscriptus: ex quo posthac non fuit mihi tempus ad me transferendum ad locum pro præstatione sacramenti. Parisienses etenim Doctores vltra prædicta adhuc magis grauat extraneos, cum nolint Doctores extra eorum vniuersitatem creatos, & sic extraneos ab eorum vniuersitate, Theoriam eorum ad Practicam deducere, & ibi praticare, vt voluerunt facere de Doctoribus in medicina extra eorum vniuersitatem creatos, quos nolunt pati ibi praticare. Quod non video multum æquum nec iudicium. Sed istud videtur quodammodo sentire naturam caninam; cum non solum quid capere non possunt, sed etiam aliis capere non permittant. Cum & pro eis, & pro aliis sit sufficiens vniuersitas Parisiensis, & si sint doctiores aliis, demonstret vnusquisque, quod sciat alter scire suum, cum alias nihil sit, testante Perso in suis *Satyris*.

Licet enim oriundi & originarij sint cæteris præferendi data paritate in reliquis, vt tenet Roc. de Cur. in tract. de iure patron. quem scripsi sub eo. in verb. *honorificum. in 21. col. & G. Benedict. in sua repet. c. Rayn. in d. verb. & uxorem nomine Adelaßiam. a num. 1048. vsque ad numer. 1057. & Barbat. consil. 24. in 1. volum. & dixi in seq. part. in 22. confid.* Tamen extranei & peregrini non sunt omnino reiiciendi, & in totum abiiciendi. Maxime in exercitio artis & scientiæ, & in officiis secularibus; cum præferantur originariis, leg. final. Codice de crimine sacrilegij. Nam Carolus Magnus non eiecit Claudium & Ioannem Scotos sapientes & sapientiam docere cupientes; sed vnum præposuit Parisiis, alterum Papiæ. In his arbitror meliorem & humaniorem esse naturam Iuristarum in Gallia. Cum non solum oriundos & origi-

originarios; imo etiam quoscunque extraneos, alienigenas & peregrinos admittunt, suscipiunt, & honorant, & collaudant; cum non habeant respectum ad loca, vnde sint orti: sed an sint scientes, sapientes & docti: & eos, si tales fuerint, amore scientiæ venerantur, amant, & benigne recipiunt, tractantque. De his originariis, & peregrinis, seu extraneis quomodo præferuntur, dicturus sum latius infra in *Undecima parti.*

Alia est vniuersitas in Gallia; quæ dicitur vniuersitas Montis Pessulani: & quoniam studium generale, seu vniuersitates, non soleant nec debeant fieri, nisi in ciuitatibus, vt est glossa in verbo: *Bononia.* & ibi Panorin. & alij in *proemio dec. etalium.* per text. gloss. & Doct. in *l. unica. Cod. de studijs liberal. vrbis Roma. lib. 11.* & per gloss. in verb. *hæc regia. in l. unica. Cod. de profess. qui in vrbe Constantinopol. lib. 12.* melior text. in *proemio Digestorum. §. hæc autem tria. & ibi gloss. in verb. Regis vrbibus.* Tamen ibi est vniuersitas approbata (licet sit castrum) vt est apostilla finalis pro hoc ad Dynum *super proem. de regul. iuris.* quæ est Nicolai Boerij, quæ dicit se ibi originem sumpsisse, & studuisse in vtroque iure, & fuit Placentinus glossator antiquus, qui primus dictam vniuersitatem erexit, & iacet ibi sepultus. Similiter Dom Azon in dicta vniuersitate legit, & composuit ibi suam *Summam super tribus libris C.* vt ipse refert in *princip. dicta Summa.* Dicit etiam Ioann. Fab. in *§. 1. Institut. de societ.* quod studuit in Monte Pessulano, & etiam Iac. Rebuffi, & multialij; ex quo potest & debet dici vniuersitas famosa, prout & alia vniuersitates, de quibus supra. Et isto termino, *famosa*, vtuntur concordata nostra facta inter summum Pontificem & Christianissimum Regem nostrum Franciscum, in *titul. de collationibus. §. præterea volumus.* vbi inter cætera cauetur, quod prælati debent providere de beneficiis in mensibus graduatis & nominatis assignatis, vacantibus illis graduatis simplicibus aut nominatis, qui in vniuersitate famosa per tempus competens studuerint. Et ideo prodest scire, quæ vniuersitas sit famosa. Quoniam ex quo requiritur, quod vniuersitas sit famosa; cum sit qualitas iuncta actui, nõ sufficit probare actum, scilicet, quod studuerint in vniuersitate, sed etiam qualitatem illi adiunctam, scilicet, quod sit famosa: quoniam, vbi requiritur actus cum qualitate, non sufficit probare actum, nisi probetur qualitas, & ecõtera. Bartol. in *l. Fulci. in §. cum hoc. ff. quibus ex causis in poss. eatur. do. meus Ias. in l. non solum §. sciendum. in 1. col. ff. quibus ex causis in poss. eatur. in l. 1. §. in eum. ff. ne quis eum, qui in ius vocatus est. & Pan. in c. 2. in 2. col. de resc. & ibi Fel. in 12. colum. Sed cum prædictæ vniuersitates sint notoriæ famosæ in Gallia, illa notorietas non est probanda; cum notorium releuet ab onere probandi. vbi dicit gloss. notabilis in verbo *alias. in cle. appellanti. de app.* Imo etiam videtur, quod non sit alleganda illa qualitas in prædictis vniuersitatibus; cum dato actu, & concessio, quod sit vniuersitas, satis est notorium, aut debet esse, & iudici, & partibus, quod est famosa. Cum tales supra nominatæ, sint satis superque famosæ in Francia, secundum doctrinam Bar. in *l. 1. ff. de iudic. de qua materia do. meus Ias. in lex quacunque causa. ff. si quis in ius vocatus. & dixi in consuet. Ducat. Burg. in proem. in 1. gl. & in alio loco ibi per me alleg.* Ex quibus videtur concludendum, quod prædictæ vniuersitates supra nominatæ, videlicet Parisiensis, Tholosana, Aurelianensis, Pictauiensis, & cæteræ, sunt ita famosæ, quod non est nec præponenda nec alleganda famosi-*

tas illarum. Consulere tamen, quod allegaretur. Ex quo non sunt omnes scriptæ in iure, sed de lais, quæ sunt in iure descriptæ, & approbatæ de iure, vt est vniuersitas Romana, vt in rubr. & *l. unica. C. de studijs liberal. vrb. Rom. lib. 11. & in ca. 3. de privileg. in 6. & vniuersitas Bononiens. vt in proem. Gregoriano. §. xii. & Clementinarum. & vniuersitas Paris. vt in cle. 1. §. hoc sacro. de Magistris. & cap. super specula de priu. extra. quod talis famositas non est alleganda nec probanda, cum, vt dicit Barb. in cons. 62. in cap. illud de medicina referam. in 3. col. in 1. vol. Notorium legis non est allegandum.*

Quid autem de vniuersitate Andegauensi, & Bituricensi, quæ etiam sunt in Francia, & Valentiniensi, quæ est in Delphinatu, an tales apud nos reputari debeant famosa: videtur, quod cum hæc vniuersitates fuerint à paucis annis erectæ (vt credo) ex privilegijs Apostolicis, & Principum, quod de his est iustificandum in his locis remotis, & extra sua loca. Sed quoniam in vniuersitate Bituric. Archiepiscopus loci, seu eius officarij sciunt & vident notorie ibi vigere vniuersitatem, non possunt ignorare privilegia dictæ vniuersitatis, ex quo tenentur illis graduatis in prædicta vniuersitate providere de beneficio, sicut & cæteris in alijs vniuersitatibus famosis graduatis. sed extra loca prædictæ vniuersitatis, crederem quod ibi graduati tenentur iustificare, & probare famositatem dictæ vniuersitatis. Et idem dicendum est de vniuersitate Andegauensi. Ex quo bene fuisset actum (saltem ad tollendam omnem dubietatem) per summum Pontificem, & Regem nostrum, si fuissent nominatim expressæ vniuersitates, quas ipsi reputant, & tenent famosas, quo ad effectum prædictorum concordatorum.

Quæretur quispiam, nunquid graduato in vniuersitate Dolana, quæ est in Comitatu Burgundiæ, quæ non vtitur dictis concordatis, vel etiam ibi nominato ad beneficia consequenda, debeat provideri de beneficio in Franciaposito, quod illa sit vniuersitas famosa: vel cum notorium sit, quod Roma, Bononia, Pavia, & Padua quæ sunt in Italia, sint vniuersitates famosæ, & etiam apud nos: an ibidem graduatis debeat apud nos in Gallia provideri de beneficijs vacantibus in Regno in vim gradus: & si ibi obtinere possint nominationes à prædictis vniuersitatibus dirigendas Episcopis & alijs collatoribus & patronis Galliæ & Franciæ ipsis concordatis subditis, cum non sint ipsæ vniuersitates subditæ dictis concordatis. Et ista non sunt sine dubio; eo, quia Papa, qui est supremus omnium, & iudex, & Princeps, cuncta per mundum. §. 3. fecit, & constituit prædicta concordata: & privilegiatus, seu habilitatus in vno loco est vbique privilegiatus: c. olim. de clericis conuig. extra. Et ideo in simili dicit Zabarella in cle. dudum. §. ab olim. in 16. §. de sepult. quod habens licentiam docendi ab illo, qui est Princeps omnium, potest vbique docere. Licet textus in dictis cõcordatis videatur facere id contrarium; cum loquatur de vniuersitatibus Regni Franciæ tantum, & in tit. de collat. §. inuenimus autem. dicam in glossis meis supradictis concordatis, vbi hæc quadrat ad propositum, nec sunt præsentis speculationis. Ad vnum tamè aduertendum est, quod studia talia possunt dici generalia, & sic famosa, etiam si privilegia specialia nõ habeat. Et de ipsis non docetur, dummodo talia reputentur à tali tempore, cuius initij memoria non extat in contrarium. Ita dicit, & tenet gloss. in verb. generalibus. in clem. dudum. §. nos autem. & ibi Zabarella in 15. quæst. de sepult. Quoniam tale tempus habet vim privilegij; cap. super quibusdam. §. præterea. & ibi

glo. in verb. non exiat memoria, qua allegat concordantias, de verb. sign. extra l. hoc iure. §. d. d. l. aqua. ff. de aqua quotidiana. et aestiua. Dixi ample in *C. mensuris nostris super consuetudinibus Ducatus Burgund. in titu. des iustices. §. 2. et in glo. et la preuene estre sic ne.* Princeps enim permittendo tanto tempore videtur concessisse & reuocasse prohibitionem, de qua in *prooemio. ff. §. hęc autem tria.* Aliqui etiam videntur tenere, quod, an studia sint generalia, relinquatur arbitrio iudicis; vt si vigeat ibi sacra pagina, iura, & artes ibi doceantur, vt notat Host. in *cap. tuę ne clericis non resid. quem sequitur Paul. & Pet. de Anchar. in clem. dudum de sepult.* Loca etiam vbi iura docentur debent esse insignia, & præclara. §. hęc autem tria. supra alleg. Et talia quibus hoc competat ex priuilegio speciali, vel de iure communi, vt in *cap. 2. de prim. in 6.* vbi dicit, quod studium generale, & priuilegiatum est Romę, vel etiã de antiqua consuetudine, in cuius contrarium memoria non existat. Quia talia æquiparantur iuribus allegatis; vt dicunt Zabarella, & Petrus de Ancha. in *locis prætabis.* Pro quo optima gloss. in *verb. priuilegia. in princ. in titu. de causis. §. statuti, et decreuit, super pragmat. uncl. o.* Sed nunc in quantum hæc tangunt materiam nostram, credo, quod sic præfertur Doctor creatus à maiori Principe, ita etiam præfertur à maiori & digniori vniuersitate, studio, seu gymnasio: data tamen paritate in reliquis. Hinc est, quod plus æstimantur apud nos creati Doctores in Theologia in vniuersitate Parisiensi, quam in aliis vniuersitatibus. Et in iure ciuili magis æstimantur Doctores iurium creati in Italia, maxime Papię, Bononię, Paduę, quam creati in Gallia: nisi sint creati in vniuersitate Aurelianens. vbi maiori rigore examinis examinantur, quam alibi. Ex quo cum propter magnum rigorem examinis præsumatur, quod sint Doctores: ideo magis honorantur, & sic videtur, quod alios præcedere debeant eiusdem temporis, & qualitatis: sed vbi esset prioritas promotionis temporis, aut alterius qualitatis, attendetur potius illa, quam præminentia, aut maioritas loci, in quo creati essent. Et istud fuit etiam quo ad beneficia consequenda: de mente Cosmę Guimier in *suo comment. pragmat. uncl. in titu. de collationib. §. sta. tamen. gloss. non tenet.* vbi dicit, quod quoad nominandum, omnes vniuersitates, sunt æqualiter priuilegiatę.

In iure nostro reperio multa fuisse studia, seu gymnasia. Primo studium Romanum, quod venit à Gręcis, vt refert Auton. Florent. in *2. historiarum parte titu. 14. cap. 4. §. 12. in princip. et ibidem in cap. 5. in fine.* & de isto fit mentio in *l. vnic. Cod. de studijs liberalibus vrbis Romę libro 11. et in cap. cum de diuersis. de priuileg. in 6.* Et quomodo Romani habuerunt leges à Gręcis, vide in *leg. 2. §. 1. et ibi gloss. ampla in verbo, consuetu. de origin. iur. ff. et in §. et non ineleganter. de iure natur. al. gent. et ciuili. in Institutio. vbi gloss. in verbo, institutio.* Sed quod dicit Accursius, quasi stulto interueniente, qui prætensa manu trinitatem significauerit, leges Romani obtinuerint, reprehenditur per Vdalricum Zasium in *suis scholis super dict. leg. 2. §. postea. in gloss. 1. post Budęum in suis annotationibus in Pandect. super dicit. l. 2.* vbi dicit, quod Accursius ibi fabulam narrat, tam ridiculam, quam falsam, & vltra dicit, quod veritas historię est. Quod tres tantummodo legati, & non decem ad Gręciam pro legibus ferendis missi sunt. Ideo cum ibi vide. Tota tamen, & communis schola Legistarum semper hucusque cum

Accursio nostro communi præceptore pertransiit. Et quomodo Roma origo legum saltem apud Latinos: imo patria legum dicitur, & fons sacerdotij, & pluribus aliis nominibus elegantibus sit insignita, vide textum in *Authentic. v. Ecclesia Roman. centum annorum et c. in princip. et ibi gloss. prima et secunda, columna secunda.*

Et de isto studio etiam meminit Robertus Gonletus in *suo tractat. de magnific. dignitate, et in excellentia vniuersitatis Parisiens. vbi dicit: quod in isto studio studuerunt Iulius Cęsar, vt patet in libro de vita Cęsar. Cato, vt narrat Solinus lib. 1. Virg. & Tull. & in eo Aurelius Augustinus docuit Rhetoricam; vt ipsemet fatetur lib. 5. confessi n. m.* Ad vnum tamen aduerte pro gloria Francorum, quod Plotinus Lugdunens. primus Romę Latinam Rhetoricam docuit, à quo Cicero se Romę puerum cum Quintum fratrem Latine primum doctum retulit & ita scribit Philipp. Bergonien. in *suo supplemento Chronoc. lib. 6.* Istud etiam studium Romanum est generale, & priuilegiatum de iure communi, vt est text. in *cap. secundo. d. priuileg. in 6.*

Aliud fuit studium vrbis Constantinopolitanę, de quo fit festum in *titu. de profess. qui in vrbis Constantinop. docent. ex lege meruerunt comit. libro 12. Cod. et in dict. titu. de studijs liberalibus vrbis Romę, et Constantinopolitana. lib. 12. et in tit. de priuileg. vrbis Constantinop. eo. tit. et in glo. in verb. regis vrbibus. in proæ. ff. §. hęc autem tria et in gloss. fina. in l. sed et reprobari. §. fin. ff. de excus. tutor.*

Aliud etiam fuit studium Beriti, seu B. ritensium (quę est ciuitas in prouincia Phœnicis secundum text. in *l. 1. C. quę etate vel profess. se excusant. lib. 10.*) De quo studio dicit gl. fin. in *d. l. sed et reprobari.* quod eiusdem præminentię, cuius est studium Romanum, pro quo est text. in *d. §. hęc autem tria.* vbi etiam legumatrix appellatur. & in *l. vnic. Cod. de metrop. Berito. lib. 11.*

Aliiter pariter floruit in Alexandrina ciuitate in Ægypto, & in Cęsariensi, de quibus habetur in *d. §. hęc autem tria.* Et etiam de Cęsariensi habetur in *d. l. sed et reprobari. §. amplius.* & vtrobique prædicti text. sonant, quod erant & fuerunt alia studia, de quibus tamen nullam expressam facit mentionem.

Aliud est studium Oxoniense, quod est in Anglia, de quo in *clem. 1. §. hoc sacro. de Magistris.* & ibi Zabarella *column. 5.* quod Alexander in *lib. de natura rerum* dicit, quod iuxta vaticinia Merlini vigeabant studia in Anglia tempore suo ad partes Ibernię transfutura.

De studio Salamantino, quod est in Hispania, etiam fit mentio in *d. clem. sed* quo tempore habuerit initium, non reperitur apud scribentes, vt dicit Zabarella in *præd. loco.* & ibi vltra esse incertum, quo tempore studia inceperint esse generalia in Italia, licet semper floruerint ibi: & maxime quamdiu Romę vixit imperium, & tempore Octauiani fuerunt studia in oratoria poetica. Et ista duo studia Oxoniens. scilicet, & Salamantinum sunt priuilegiata cum studiis Parisiens. Bononiens. & Romano, secundum quod in *d. cle. scribitur,* ita quod in illis quinque studiis legi debent, & interpretari literę Arabicę, Hebraicę, & Chaldeę, & debent esse duo periti in qualibet lingua. in quolibet illorum locorum docentes, quibus prouideri debet in stipendiis competentibus & sumptibus, per ibi nominatos in *fine d. Clementi.*

De studio Bononiensi etiam fit mentio in *d. cle. 1. de Magi-*

Magistris. & in d. gloss. in verb. regis urbibus. S. hec autem in proem. ff. de excusa. iur. Et etiam tex. in proem. Gregoriano, & ibi glo. in verbo, Bononia. Et fuit factum, seu incepit esse primo tempore Theodosij Imperatoris, vt per gloss. in dict. verb. regis urbibus. quam ad hoc dicunt Doctores esse notabilem, sed pro hoc vide clariorem in verbo, Bononiens. in dict. clem. 1. & tempore Accursij legalis studij obtinebat monarchiam secundum eundem in rubr. de studiis liberal. vrbis Romæ. lib. 11. Cod. & tempore Azonis ibi erant decem millia scholarium, vt refert Odof. in Athen. habitæ. Cod. ne filius pro patre, & secundum Beroaldum in suo opusculo de felicitate. licet Bononia inter omnes Italicos vrbes sit florens & famigerata; eam tamen florentissimam illustrissimamque nulla ferme res alia petæque facit, ac Diatribe, & Gymnasia literarum atque conciliabula scholasticorum, quæ haud dubie cum omnibus totius Italiæ celebratoribus Gymnasis claritudine contendunt, nulli cedunt, quæ Alexandrino, Attico, Tharnensi, Massiliotico memoratissimis apud Priscos Gymnasis proxime accedunt, & quanquam longo intervallo, tamen proxima.

Aliud fuit Athenis, & quidem solennissimum, & celebratissimum apud omnes autores. Vnde Hieronymus commendans ciuitatem Athenarum, dicit illam studio fuisse aptissimam, primoque leges tradidisse, aliisque ciuitatibus iura transtulisse. Et non solum leges, vt supra dixi, sed etiam quælibet scientia habuit ortum, & descendit à Græcis, vt dicit gloss. in verb. constitur. in fin. post Priscianum. in l. 2. §. 1. ff. de origin. Et in illo studio (vt refert Robertus Gonletus in dicto suo tracta. de præsentia vniuersitatis Parisiensis, circa princip.) tantum patientes admittebantur. Vnde ad portam ciuitatis sedebat senex ad obiurgandum volentes intrare, & si videbat signa impatientiæ, repellabantur: si autem patientiæ, admittebantur. Ex illo studio fuit diuus Dionysius Areopagita, Chriilianæ religionis Doctor eximius. Alia vero octo Gymnasia antiqua enumerat Textor in sua Officina; quæ sunt sequentia. Craneum, quod erat apud Corinthum secundum Cicer. Cillarauium, de quo Plutarchus in Cleomene. Lyceum, quod fuit Athenis Aristotelis schola, & etiam Ciceronis in Tusculano. Academia Platonis Gymnasium celebratissimum. Vnde Cicero:

*Inque Academia umbrifera, nitidæque lyceos,
Fuderunt claras fecundi pectoris artes.*

Et Horatius:

Atque inter sylvas Academi querere verum.

Vnde Academici philosophi vocati sunt.

Prytaneum, de quo Cicero lib. de oratore. Et vt ei victus quotidianus in Prytaneo publice præberetur. Canopum vero agnoscit Philostratus in Herodis Atzici vita. Pecile vero, porticus variis Latinis appellatur, nobilitate etiam propter picturam Marathonicæ pugnæ Zenonis philosophi Stoici conuentu, vnde à porticu Stoici philosophi dicti, & Stoica secta. Tempe etiam fuit Gymnasium Athenis, ista sunt studia nunc nobis antiquissima. Sed plura alia antedicta sunt nouissima, & quædam in iure descripta, & ideo satis nobis nota, & certa.

De studio vero Senensi, dicit Zabarella in dict. clem. dudum, ab olim de sepult. quod tempore Pauli de e-leazar. qui commentatus est in dictas clementinas, fuit nouiter reformatum, & ante fuerat destructum: sed tamen dicit illud esse generale, sed non multum durauit in bono statu: quia denuo fuit reformatum

tempore Petr. de Anch. qui conductus à Senensibus ad lecturam Decretalium ttiennio ibi legit, vt fatetur ipse Petr. de Anch. in d. clem. dudum. in §. col. circa fin. meo vol.

Refert etiam Philosophus Bergom. lib. 12. sui supplementi Chronic. quod in Vienna vrbe Austriæ magna est schola liberalium artium, & sacre Theologiæ, & iuris Pontificij, in qua magnus studentium confluens numerus. Non est tamen ciuitas, quæ habet Episcopum: sed est in diocesi Pictauiensi Austriæ provinciæ ciuitate, & maior est filia matre. Et vt fertur, ibi studentes pauci emergunt docti, cum voluptati nimium operam dent: & mulierum procacitas, & lasciuia eorum mentes à studio alienet. Et in hac sæpe dedecorosa perpetrantur, & enormia fiunt, quod diu nocturne rixæ ad modum belli fiunt. Nunc artifices aduersus studentes: nuncque Ciuales in artifices arma corripunt; ita, vt rara solemnitas sine homicidio peragi possit. Quod & fit in plerisque aliis vniuersitatibus; cum sint in vrbes excellentissimas, & populosis constitutæ. Sciunt quid alloquor, qui viderunt brigas (vt ita loquar) suo tempore factas propter graues & corporales iniurias sæpe à vilissimis hominibus sine causa sibi illatas, quas ferre non possunt: ideo vitam multis periculis exponunt: vt utat verbis Athen. habitæ. Cod. ne filius pro patre, & sic dici potest. Felix ille scholaris qui saluum se dicit ab vniuersitate; felicior ille tamen, qui bene studuerit, & doctus redierit. Cum frequentius accidat, plures esse commemoratos in studiis, quam studentes, licet sint ibi causa studij, vt dicit Gem. in proem. sexti. vol. in lib. 5. Nec est vlla vniuersitas, quæ non habeat sua impedimenta, cum apud nos in vulgari dicatur:

Les fleusfeux, & ioueux de paume de Poitiers.

Les danseurs d'Orleans.

Les braguars d'Angiers.

Les croetz de Paru.

Les brigueurs de Pauye.

Les amoureux de Turin:

De Tholosanis tamen dicitur:

Les bons estudians de l'houloze.

Dico sane in aliis supra de malis, & non de bonis, nec improbo multa exercitia: vt ocia tollas liberalibus viris necessaria, & honesta, quibus cum magno salutis corporeæ commodo, & studiorum augmento indulgere possumus, nec continuum literarum certamen approbo. Studentes enim debent habere recreationes: quia ex vehementi studio incurunt ægritudines mortales, vt ait Fel. in cap. lator. de homicid. dispensandæ sunt horæ pro cuiusque rei officio, dummodo ab illecebris, & ludis alearum atque taxillorum abstineamus. Et quia forte non erit alienum ab instituto nostro inferere, quomodo tempus sit distribuendum studentibus. Ideo epistolam Augustini Dathi descriptam in 1. lib. suarum epistolarum, & princip. quæ non fuit facta ad illud, & est multum elegans, & utilis hic referre arbitratus sum. Augustinus Datus Thomæ Rumbotto, S. Petis, quid te agere oporteat, vt facilius in literarum studiis proficere possis, paucis à me postulasti, & ipse quoque respondeo paucis. Tempus ante omnia statuo distribuendum esse, & ordinem vehementer probo. Medio noctis dies sumit initium; media nocte gallicinium. Cont. cinio quiescendum videtur, aut si vigilare contingat, quæ ante percepta sunt, cogitatione, & memoria reperentur, Diluculo est lectionibus danda opera, ac si quid proximo die agendum sit, id est, accuratius mente atque animo volutandum, præuia meditatio futuram actio-

nem tanto perfectiorem efficiet, quanto diligentius fuit preparata. Mane cum primum domo fueris egressus, templam pete, Deum venerate, Regnum Dei quære, saluta penates, facias peruolue lectiones. Hieronymi scripta libenter amplectere, ubi & orationis ornatum, & rectam vitæ institutionem abunde poteris adipisci. Quæ vero splendidiora delegeris, ea in optimo thesauro reconde memoria. Cum his versare, cum his colloquere, cum his confabulare, à quibus aut æmulationem eruditionem, aut salutaria præcepta haurire queas. De esca & potu nihil est, quod scribam, veterem serua frugalitatem, & tuum laudatissimum morem obtine. Meridie in tuis te latebris oblecta: pernegari noli. Quid est enim aliud frustra circumcursare, atque etiam templa, plateas angiporta, ac forum lustrare? quid puerorum more ludere, quam seipsum perdere? Censeo cum cibo, & quempiam ex leuioribus ac iocosis libris, quos nosti, legendum, ut corpus simul pascatur, & animus. Ac post modicam quietem, quæ aut legeris, aut audieris mente complectere, difficultiam locorum expositionem tracta: præcipuam quampiam capeffe sententiam, ut ea sit tibi iacundum pabulum, ac postmodum decumbenti salutare viticum. Quod si exire liberis, angusta, & religiosa (quo ad potes) perquire loca, bibliothecas ad, & quos optaueris, meliores percurrere codices. Inde excerpe semper præclarum aliquid atque fugiferum: hæc tibi recta fuerit inambulandi ratio. Domi te opprimat occiduum tempus, & vespera foris nunquam. Nam abnoctate inprimis perniciosum simul putatur ac turpe, domum reuersus fac, ut ad futuras lectiones animum applices tempestate suprema, & vespera ipsa ac prima face perfructe, ut nulla pars temporis effluat tibi prorsus inanis. Cum opportunum noueris, genio indulge. Ex sacris codicibus excerpta ne desere, & antequam ad cubitum accedas. Pythagoreorum more, quid egeris dixerisve, tecum ipse repere: ac si tempus suppetat, aliquid præclarior commendat memoriam. Deum comprecare. Inde enim sunt, quæ optantur nobis bona omnia, concubia & intempesta nocte, sile, quiesce, ut vitam tranquillam, & recte institutam degas. Vale.

De studio vero Perusino, nulli est dubium, quod sit generale, antiquissimum, & famosum. Nam Barr. legit ibi per multa tempora, & ex eo orti sunt Bald. Petrus, & Angelus de Vbaldis fratres germani, vtriusque iuris Doctores excellentissimi. In illo etenim studio est quædam fundatio facta anno Domini 1362. Die vero 27. Mensis Aprilis, per quendam Cardinalem Tusculanum nomine Nicolaum tunc Archidiaconum Heduen. pro duobus scholaribus Ecclesiæ Heduen. aut ciuitatis seu diocesis, qui possunt præsentari pro sex annis per Episcopum & Capitulum Heduen. & ibi habent victum tantum. Et istud constat ex tenore fundationis hic post insertæ, ut sit illius memoria in posteram, & illam vidi signatam debite, & sigillatam in archiuis dictæ Ecclesiæ Heduen. tanquam Balliuis, & Consiliarius, ipsius tenor ideo est talis: Reuerendo in Christo patri domino, Dei gratia, Episcopo: ac venerabilibus viris Decano, & Capitulo Hedueni, Nicolaus miseratione diuina Episcopus Tusculan. sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis salutem, & sinceram in Domino charitatem. Ordinata rationabiles homines natura constringit, eisdemque diuini & humani iuris scriptura demonstrat, quod in officiis charitatis primo loco eis tenemur obnoxij, à quibus nos cognoscimus beneficium recepisse, quod-

que ratione sanguinis proximioribus amplius obligamur. Attendentes autem Ecclesiarum nostrarum magis beneficia, & vitæ subsidia magna, quæ dudum recepimus, & de præsentis recipimus ab eisdem primo loco ipsarum Ecclesiarum promouendis honoribus & procurandis vtilitatibus obligamur, & eisdem Ecclesiis ratione spiritualis coniunctionis. Quæ nobis omnes coniunctos sanguine in charitatis coniunctione procedunt, plus ad benefaciendum adstringimur, cum scribatur in canone: *Nullus nobis heres videtur esse proximus, quam Ecclesia, qua nos Domino sociant.* Sane præmissa diligenti meditatione, in mente nostra sapius reuoluentes ac cernentes, quod modernis temporibus peccatis exigentibus à Deo in nonnullis patribus increuit ignorantia secularium clericorum, quod rarissime reperitur secularis Clericus, qui faciat proponere populo verbum Dei, intelligere canones, Ecclesias & populam regere, æquum ab iniquo discernere, & intelligentes iustitiam ministrare. Capientesque exhibere huic defectui pro nostræ possibilitatis modulo, in locis aliquibus supplementum, & aliis Christi fidelibus, præsertim Prælati, quibus ad hoc suppetant facultates præbere imitationis exemplum, ut resplendat domus Domini ex claris luminibus plarium lampadarum diuina, quam inuocamus nobis assistente clementia. Ad reuerentiam Dei, Beatæ Mariæ virginis, ac Beati Gregorij Papæ Doctoris egregij pro animæ nostræ remedio, & nonnullarum Ecclesiarum & locorum, è quibus grandia bona recepimus hæctenus, & in præsentiarum recipimus vtilitate spirituali, ac etiam temporali in ciuitate Perusina vti que pacifica, & quæta, in qua vignit ab antiquo, & adhuc viget vtriusque iuris & aliarum scientiarum studium generale: quandam domum scholarium, quorum alij studere debeant in sacra Theologia, & alij in iure canonico duximus ordinandam, & pro ipsorum victu duntaxat certos redditus perpetuos & possessiones emimus, & adhuc præstante Do. alios emere intendimus in futurum. Considerantesque quod ab Ecclesia nostra Heduen. ex Archidiaconatu, quæ ex concessione & dispensatione Apostolica obtinemus, in ea dudum bona recepimus & de præsentis recipimus, & quod propterea eidem Ecclesiæ, tam spiritualis coniunctionis, quam recepti beneficii seu subsidij temporalis vinculis obligamur, dignum arbitramur, nobisque reputamus ad debitum, ut huiusmodi ordinationes seu Eleemosynæ nostræ dictam vestram Ecclesiam participem faciamus. Igitur tenore præsentium vobis & vestris successoribus titulo donationis perpetuæ ac irrevocabilis, quæ dicitur inter viuos, damus, donamus, & concedimus, quod duos scholares pauperes de dicta Ecclesia si reperiantur in ea, alioquin de ciuitate vel diocesi vestra, quorum nullus habeat beneficium annui valoris ultra viginti quinque florenos auri portatos ad studium, de legitimo matrimonio natos in primitiuis vel saltem in grammatica sufficienter instructos, bonæ indolis, discretionem præditos, ac de honestate vitæ & moribus commendabiles: qui studere debeant in dicto iure canonico per sex annos ad standum dicto tempore in domo præfata per nos ordinanda: & habendum in ea victum duntaxat rectoribus dictæ domus præsentare possitis. Ita quod finito huiusmodi sexennio aut cedentibus vel decedentibus eisdem scholaribus per vos præsentatis, alios præsentare pro simili sexennio valeatis Volumusque, quod vos, domine Episcopo, Vestrique successores duas voces in assumptione huiusmodi scholarium habeatis. Hortamur autem vos omnes in domino Iesu

Christo, quod in assumptione prædicta nulla (quod absit) apud vos sit acceptio personarum, sed illos ad hoc eligatis & assumatis, quos secundum Deum credideritis meliores & magis præfata Ecclesiæ, ad cuius specialiter utilitatem & honorem intendimus, verisimiliter profuturos. Super quo vestras conscientias oneramus: volumus etiam, quod præfentes nostræ literæ in communi dictæ Ecclesiæ vestræ capsa, in qua reponuntur alia iura ipsius Ecclesiæ, perpetuo conferuentur: & nos similes literas ad cautelam in sacristia Ecclesiæ Perusinae faciemus nihilominus conferuari. Et ad maiorem claritatem & memoriam perpetuam omnium præmissorum, præfentes literas per Notariū infra scriptum publicare fecimus, & nostri sigilli appensione muniri. Datum & actum Auinion. Die 26. mensis Aprilis. Anno natiuitatis domini 1162. indictione 15. pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri, domini Innocentij diuina Prouidentia Papæ 6. ann. 10. præfentibus Venerabilibus viris domino Angelo præposito Ecclesiæ ciuitatis castelli, & Raymundo Bosco Canonico Terracon. ac Bertholino de Sagijs de Placentia macerio domini Papæ testibus ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego Franciscus quondam Marthæi Ieremiæ ciuis Pisanus publicus Imperiali autoritate Notarius prædictis donationi, dationi & concessioni, ac omnibus & singulis supradictis vna cum prænominatis testibus præfens fui, ipsaque de mandato supradicti Reuerendissimi patris & domini Nicolai Tusculan. Episcopi Cardinalis in hanc publicam formam redegi. Tamen aliis occupatus per alium scribi feci, neque vna cum appensione sigilli præfati domini Cardinalis subscripti, cum signo & nomine consuetis in testimonium omnium prætermissorum. Præmissam vltimam dictionem, quæ dicit trecentesimo, & vltimo additam, quæ propter inaduertentiam dimissa erat, veram esse approbando. Sūt & multa alia studia in diuersis patriis & prouincijs, quæ enumerare longum esset & forte tædiofum, & cum vnaquæque patria suo sensu abundet. rex est *c. certificar. extra de sepult.* Ideo relinquo illis discutiendas præminentias eorum.

Ex prædictis infero, quod cum maior honor debeat his, qui doctorantur seu graduati sunt in maiori vniuersitate, quod etiam magis honorari & præferri debent hi, qui doctorantur in vniuersitatibus famosissimis, vbi sunt Doctores legentes & scholares studentes; quam hi, qui doctorantur in locis, vbi non est vniuersitas, sed tantum habet priuilegium doctorandi, vt sunt plures ciuitates, & vrbes in Italia, prout sunt Placentia, Parma, & plures alie: & ideo dicit Zabarella *in loco supra sepe allegato*, quædam sunt studia generalia actu & priuilegiata: vt sunt illa de quibus supra, & *in clement. 1. de magistris.* & ista præcedunt omnia alia. Quædam priuilegiata, sed non actu generalia. Quædam generalia, sed non priuilegiata. Quædam particularia non priuilegiata. Et ibi dicit, quod actu generalia etiam non priuilegiata magis præferantur, quam priuilegiata, non actu generalia. Ex quo concluditur, quod Doctores in talibus vniuersitatibus actu generalibus, magis priuilegiantur & præferuntur, quam Doctores in vniuersitatibus, tantum priuilegiatis, & non actu generalibus, vt concludi potest ex deductis, per doctrinam Zabarelle, vbi supra. Quonia tales non videntur, nec præsumuntur examinari in vniuersitatibus priuilegiatis tantum, sicut in vniuersitatibus actu generalibus.

Et sic etiam inferitur, quod Doctores, qui gradum accipiunt in facultate eis cognita causa honoris tan-

tum; nõ ita honorantur, nec honorem assequi debent ratione illius gradus, vt dicit Petrus de Anchar. *in c. 1. de paroch. & Panorm. in c. clericis. de iudic.* Sicut de Doctoribus promotis, à Doctoribus corruptis, vt notat Archid. *in cap. de quibusdam. 37. distinct. arg. tex. in l. 1. c. de athletis. l. 10.* Quod non placet Philippo Decio, & Aretin. *in d. c. clericis.* Quia, vt dicunt, licet promotus sit ignarus, habet tamen dignitatem. Ex quo cum prærogatiua detur ratione dignitatis, debet habere locum. Bart. *in l. maximarum, in fi. C. de excusat. muner. lib. 10.* Bald. *in l. qui sub prætextu. C. de sacrosanct. Eccles.* Gemina. *in proemio Jexis in fi.* De commendatione vero studiorum & gymnasiorum, dixi supra in 5. part. in 21. consider. vt dixi gloriosum esse optimo principi habere rationem studiorum.

TRigesimatertia consideratio; Inter plures Doctores præferitur, qui plures habet gradus. Exemplum in Doctore vtriusque iuris. Quoniam duo vincula sunt fortiora vno, & magis ligant. *ca. 1. de iur. & pace. extra. Audent. si que. Coa. comm. de success. & si vero. Instit. de adopt.* ita tenent Abbas & alij *in d. cap. clericis.* & Ioan. de Anania *in rubrica de magistris,* videntur tenere, quod hoc sit verum cæteris paribus, hoc est, data in cæteris inter eos paritate. Ex quo videntur inferre, quod si Doctor in vno iure tantum esset prior tempore, quod præferretur: tamen hoc nõ videtur verum, eo, quia nunquam aut parum eueniret, quod semper nõ esset aliqua disparitas temporis, quæ etiam in vna hora attenditur, vt per gloss. *in l. si is ex pluribus. §. fin. ff. de solution.* Facit textus *in l. Titius. §. Lucius. ff. de iur. & positum.* Et intentio Doctorum in *d. c. clericis.* videtur esse, quod semper Doctor in vtroque præcedat Doctorem in vno tantum, etiam si habeat vnum gradum priorem tempore: quoniam illa qualitas illius alterius gradus tollit illam qualitatem temporis, quæ non multum consideratur, vbi est alia qualitas, & quoniam duplicatio gradus maiorem dignitatem inducit, & vbi est maior dignitas, prioritas temporis non attenditur, vt per gloss. *in verb. præponitur. in c. placuit. 16. distinct. notat in c. statumus. de maior. & obed.*

Ex quibus inferunt Doctores, quod Doctor Canonum, & Theologiæ simplici Theologo præferitur, vt dicunt Hostien. & Abb. post alios *in c. 1. de consang. & affin.* Sic etiam Doctor artium & medicinæ præcedit Doctorem artium tantum, vel medicinæ tantum, vt notat Dominicus *in d. c. placuit. in fine.* Ex his etiam inferunt Doctores, quod vbi est paritas inter aliquos, si vnus habeat duplicem dignitatem, præferatur ratione duplicitatis, etiam si illa secunda dignitas sit minor, vt de Comite & Barone, qui præcedit Comitem tantum, vt dicit Bald. *in l. sed miles. ff. de excusat. tutor.* dixi supra in 5. part. vbi de Marchione & Comite, qui præcedit Marchionem tantum, & ibi dixi etiam, quod ista duplicitas operatur inter principes, ex quo si vnus princeps habeat plura regna, præferendus est illi, qui non habet tot regna: intellige tamen prædicta, quando illa dignitas, quæ est augmentata & duplicata, esset talis, quod de ea posset fieri comparatio ad aliam simplicem, vtputa, si quis est Doctor in iure Canonico tantum, alius, qui est Doctor in eodem iure Canonico & ciuili simul, habet duplicationem talem, quod vna dignitas potest alteri æquiparari, & alia est superabundans, qui augmentat dignitatem; secus si ambæ sint inferiores, ita quod de nulla ad simplicem possit fieri comparatio. Vt si dicamus, quod quis sit Doctor in iure Canonico tantum, alius vero sit Doctor in iure ciuili & medicina, aut

Artium. Nam hoc casu semper præfertur Doctor in iure Canonico. Quoniam de nulla aliarum potest fieri comparatio ad illam, & ille gradus solus videtur esse potentior & efficacior, ideo præfertur. Ita tenet & concludit Roman. in *co. fil. 333. v. cip. quo ad primum*. Ita etiam tenet Philipp. Dec. in *d. c. clerici. in 5. colum. de iudic.* Et ideo Comes præcedit Marchionem & Baronem, Dux, Comitem, & Marchionem. Rex, Ducem, & Comitem. Et vnus Rex multum authenticus præcedit habentem plura parua Regna; sicut Imperator præcedit Regem habentem plura Regna Rex etiam Franciæ tanquam excellens inter omnes, præcedit etiam Regem habentem plura Regna, quæ sunt multo inferiora a Regno Franciæ. Cum Rex Franciæ omnes præcedat, non ratione suæ personæ, sed ratione excellentiæ dignitatis regalis, quæ prima in tota Christianitate post Imperatorem tenetur & reputatur. Quicquid tamen supra dictum sit, aduerte ad id, quod dicit Decius in *d. cap. clerici. in 6. col.* quod de consuetudine seruatur, quod Doctor in vno gradu prior, in tempore præcedit Doctorem in vtroque iure. Et in his prælationibus attenditur consuetudo, vt dicit Bald. in *l. obseruari. §. antequam. ff. de officio prouinc. & d. l. c. in vno. in vno. per illum text. de consuetudine. istud non est multum securum; quia Doctori de consuetudine attestanti non creditur, nisi aliter appareat. Ita tenet dom. meus Ias. post multos in *l. de quib. col. pen. ff. de legib.**

TRigesimaquarta consideratio; Inter plures Doctores præfertur, qui primo licentiatus, & postea Doctor, illi, qui secundo licentiatus, & primo Doctor effectus fuit, per text. in *l. 1. C. de Consul. l. 12.* quæ ad hoc adducit Angel. Areti. in *§. quedam. col. 5. l. 1. in d. c. a. P.* Cuius verba illum sequendo ponit Alex. in *l. 1. ff. de obseq. & sequitur Felin. in cap. de maiorit. & obed. in 2. col.* Tamen dominus meus Ias. in *l. cum quid ff. si cert. per. & Phil. ppus Decius in d. cap. clerici.* post eum dicunt, quod ille text. nihil facit; quia in illa verbaque erant dignitas & patritiatum & consulatus nimirum, si prima dignitas facit eum præferri illi, qui habuit secundam dignitatem. In casu vero nostro supradicto, ille, qui primo fuit licentiatus, nullam primo habuit dignitatem, sed solum licentiam doctorandi: & ex licentia simplici dignitas non tribuitur. Sed quicquid sit, moderni in *d. c. clerici. & in d. l. cum quid.* tenent opinionem Angeli duplici ratione. Prima, ponderando rationem, quæ ponitur in *d. l. in fin. dum ibi dicitur, quod ille præponitur, qui prius fuit Consul: quia prius meruit Patritiatum; quoniam ista ratio videtur habere locum in isto casu. Ex quo primo licentiatus videtur primo meruisse Doctoratum, vt per licentiam declaratur; ergo ex tali licentia præferri debet. Decius tamen in dicto loco quodammodo prædictam rationem impugnat, & dicit, quod hæc ratio euitari potest, ex quo meritum non tribuit dignitati, vt concludit Cardinalis in *Clem. 2. in 2. quest. de magistris.* In casu vero dictæ legis meritum declaratur per dignitatem Consulatus, vt ibi dicitur: vnde præfertur virtute dignitatis, & non propter meritum simpliciter. Præterea, vt dicit, illa verba, (qui prius meruit Patritiatum;) vt habetur, in *dist. 1. 1.* referuntur ad illum, qui fuit prius patritius: vt ibi patet. Vnde ille textus nihil facit, quia in effectu illa verba intelliguntur pro illo, qui fuit prius patritius, & meritum consideratur cum dignitate. Crederem, quod quo ad nos ille textus multum facit, eo, quia in Gallia Licentiatus dicitur habere dignitatem: cum sit*

gradus tentus, & reputatus pro gradu, eo, quia Licentiatus: imo, quod minus est, Baccalaureus in altero iurium, præfertur Doctori; seu magistro in Artibus, vt habetur in concordatis in initis inter papam & Regem nostrum, in *tit. de collationibus. §. quo vero.* Et prius erat decisum in pragmatica Sanctione, in *eodem titulo. §. in super. cum sequent.* Et ita admittantur licentiati ad consulendum, & ad dignitates, & officia, sicut Doctores in Gallia: & ideo cum sit dignitas, magis stabit opinio Angeli apud vos, quæ magis fortificabitur per rationem secundam per Modernos adductam, cū dicant, quod secundum Baldum in *l. qui indignus ff. de Senatoribus.* Licentiatus etiam dicitur habere dignitatem, sed, vt dicit, sine administratione, & per Doctoratum sola administratio acquiritur: vnde, vt dicunt, succedit, quod ille, qui prius habuit dignitatem, sine administratione, si postea administrationem consequatur, præfertur illi, qui medio tempore dignitatem cum administratione habuit, vt est textus in *l. 2. Cod. vt dignitas. ordo seruetur. l. 12.* Sed Decius adhuc impugnat hanc rationem, eo, quia non fateatur dictum Baldi esse verum. Sed cum apud nos sit verum, quod Licentiatus habet talem administrationem, qualem habet Doctor in consulendo, & in officis etiam in beneficalibus & in omnibus actibus vbi requiritur gradus: cum illa verba, (damus & concedimus licentiam docendi, legendi, interpretandi, &c.) apponantur in eorum literis apud nos. Ideo stante hoc pro firmo, stat illa doctrina Angeli multum roborata per illam rationem Modernorum. Aliam, & tertiam rationem adducit Decius in *dicto capite clerici:* vbi dicit, quod Doctoratus, qui postmodum consequitur licentiam, habet relationem ad licentiam. Exunen enim videtur principium, per ea, quæ habentur in *l. magis vos. C. d. de professoribus & medicis. libro decimo.* Sed quando finis habet relationem, & necessariam consequentiam ad principium, principium atteritur. *lege tertia, §. Seco, ff. de minoribus.* Vnde Doctoratus, qui sequitur virtualiter, trahitur ad tempus licentiæ, & sic prius Doctoratus videtur: ad quod bene facit, quod notat Baldus in *dist. 1. lege qui indignus. circa finem.* Vbi pluribus rationibus probat, quod licentiatus in vno loco non potest in alio loco Doctoratum accipere. Ex quo datur intelligi, quod Doctoratus refertur ad licentiam præcedentem. Ad istud etiam respondet, & dicit, quod ista translatio, vt videatur, Doctoratus, tempore licentiæ non fit, nec attenditur in præiudicium tertij, qui interim medio tempore Doctor efficitur, ex eo, quod in simili tradit Bartolus in *lege secund. ff. de decurion.* Vbi dicit, quod Doctor restitutus ad collegium, non recuperat priorem locum in præiudicium eorum, qui medio tempore doctorati sunt. Sed ad hoc est facilis responsio. Eo, quia interim pendente huiusmodi tempore, qui fuit positus, pro nihilo reputabatur, quod ad collegium: quod secus est in licentiato, qui medio tempore habet dignitatem, licet non habeat administrationem de iure, sed quo ad nos sic. Vel etiam idem Decius aliter respondet: & dicit quod dictum Bart. loquitur in restitutione quæ est contra ius commune, & de iure speciali. Ideo non est in consideratione, & tempore priuationis acquisitum fuit ius aliis in collegio ingredientibus; & non amplius expectabatur restitutio. Secus in hoc casu, quo habita licentia expectabatur Doctoratus secundum ordinem iuris, & præsens status tendebat ad hoc, vnde interim non videretur ius esse alteri quæsitum, ex quo est clarum, quod illa decisio Angeli esset vera, quo ad nos. Quam etiam tenet

Marianus in c. quanto de magistris. & quod ille tex. hoc probaret, si bene & recte ponderetur; quia ibi licet Consul prius haberet dignitatem, tamen illa dignitas non erat in consideratione respectu dignitatis Patriatus alterius: sed prior Consul ibi præponitur, propter Patriatum postea acquisitum, & illa coniunctio Patriatus posterioris cum anteriori Consulatu, facit illum præferri: & ut dicit, ista ratio videtur in casu isto procedere; quia licentia, quæ præcessit coniuncta cum doctoratu postea secuto, debet operari, quod iste præferatur; eo etiam, quia doctoratus habet necessariam consequentiam, & relationem ad licentiam, ut dixi supra. Ideo mihi videtur standum esse cum Angelo. Audiui, quod ita fit alias iudicatum inter duos Doctores Aurelianenses, qui aliquando inter eos disputauerunt de huiusmodi præcedentia.

Trigesima quinta consideratio; Data paritate temporis, & gradus inter Doctores, habetur consideratio diuitiarum, & nobilitatis: quia duo vincula magis stringunt: scilicet si non sit paritas temporis & gradus; quia tunc non habetur consideratio diuitiarum, & nobilitatis: quia tales qualitates non tollunt prærogatiuam temporis. c. statuum. extra de maior. & obed. Bar. in l. 1. ff. de obseq. & Bal. in l. nemini. C. de advocatis diuers. ind. ita dicit & tenet Dec. in d. clericus. 6. col. extra de iud. Aduerte, quod literati, & nobiles æquiparantur, etiam circa dispensationem beneficiorum, per tex. in c. de multa. extra de preben. facit gl. singularis in verbis, suppleat. in l. societas. ff. pro soci. quæ dicit, quod bene literati ita recipiantur in Canonicos, sicut nobiles; & merito; quia literati, & docti dicuntur nobilissimi. tex. in l. providen tam est. in princ. C. de postul. & dixi supra ista parte. in 24. consid. & dicit Bald. in l. nemini. C. de advocat. diuers. ind. quod si Doctor est valens, licet plebeius, præfertur tamen Doctori nobili minus literato. Sed si sunt æqualis scientiæ, præfertur ille, qui est de meliori sanguine, ut iam dixi. Sed contra dicta Bal. scripsit Barbaria in cons. suo inci. præcia. & scribitur ab Iob. pro certo patet. in l. 1. col. 8. in 2. part. vbi tenet, quod data æquali scientiâ præferatur ille, qui sit plebeius. Mouetur primo per gloss. quam dicit singularem in c. nunquam. 61. dist. 1. quæ dicit, quod natus à parentibus prorsus alienis à virtutibus, dum tamen ipse sit bonus & virtuosus, præferri debet illi, qui natus est ex bonis parentibus, licet etiam sit bonus & virtuosus. Secundo mouetur ad hoc, per id, quod voluit gloss. in simili (quam etiam dicit valde singularem) in c. fidelior. 50. dist. 1. quæ dicit, quod peccator correctus, & emendatus, est præferendus in promotionibus illi, qui nunquam deliquit, & semper fuit bonus & innocens, exemplo Petri Apostolorum primatis. Ita in proposito data scientiæ inæqualitate plebeius præferri videtur nobili. Et sic infert, quod regula Cancellariæ distans, ut illustis ex sanguine præferatur non nobili; intelligi non debet de literato, & Doctore & Licentiatum in iure aut Doctore, qui non solum est nobilis, sed nobilissimus, ut dictum est. Saltem non præferatur nobilis dictus ignobili Doctore, ut per Barbariam in cons. supra alleg. Et de his, quæ supra dicta sunt de Doctore, idem intelligendum est de Licentiatum, & Baccalaureis (cum sit gradus apud nos) referendo singula singulis.

Trigesima sexta consideratio; Doctores honorantur insigniis pluribus, quæ eis dantur in assumptione gradus. Nec ante debet se quis Doctorem nominare, priusquam sibi tradantur insignia Doctoratus, ut dicit Luc. de Penn. in l. unico. Cod. de athletis. lib. 10.

Quoniam, ut dicit Apuleius primo flor. non licet insignia honoris vestitu, & calceatu, temere usurpare: imo quod plus est, assumens insignia doctoratus, cum non sit, incidit in erimen falsi, notat Bar. in l. eos. §. fin. ff. de falsis. & ibi Alexand. de Imol. & per Angel. in l. unica. C. ad leg. Viscol. per Angel. de Clauatio in sua sum. in ver. insignia. secus autem si se Doctorem simpliciter verbo nominet aut dicat: quia tunc tantum extraordinarie punitur; notat Bald. in l. qui sub prætextu. C. de sacrosanct. Eccles. Roman. in l. qui in alena. §. interdum. ff. de acquiescend. heret. per Per. Rauennatem in suo alfabeto aureo, in verb. falsum. idem Bald. in l. data opera. C. qui accus. non possunt. vbi dicit, quod dicens se Comitem, & faciens actus Comitis, cum non sit, debet grauiter puniri circa mortem. idem Bald. in c. nonnulli. §. sunt & alij. de rescript. dicit, quod impetrans supplicationem, nomine alterius punitur arbitrio iudicis. facit tex. in cap. quanto. de his qua sunt à præl. & cap. per quem. dicit ibi Petr. de Anchar. quod scribens literas nomine alterius, eo ignorante, dicitur falsarius. Cyn. Bald. & Salyc. in l. si. C. de requir. reis. vbi dicunt, quod citans aliquem, fingens se nuncium publicum, cum non sit, punitur criminaliter, & ad interesse citati tenetur. tex. singularis in l. Titio, cum esset Romæ. ff. ad municip. per quem dicunt Bart. & Bald. in rubr. Cod. de fals. instrument. quod abradens ex literis nomen scribentis, & ponens suum, punitur ut falsarius. Faciunt notata per Dominicum. cap. 11. dist. 1. vbi inuenit contra Doctores, sibi appropriantes dicta aliorum. Et qui se etiam gerit pro Doctore, cum non sit examinatus & approbatus, non excusatur à muneribus, l. reddatur. Cod. de profess. & medicis. libro 10.

Hinc sumpta occasione panam, quæ sunt insignia doctoratus. Et reperio, quod sunt sex aut septem, quæ eidem dantur in examinatione, quæ debet esse, triplex, ut dicit Luc. de Penna in dist. l. unica. C. de athletis.

Primo videtur, quod sit liber, qui eidem assignatur in examinatione, quæ fit. Sed an sit de substantia doctoratus ista libri assignatio, videndum est; & videtur quod non, sicut in consecratione Episcopi: ut patet ex eo, quod legitur 23. dist. 1. c. Episcopus. & 75. dist. 1. c. 1. sed in contrarium facit; quoniam cum Rex coronatur, datur ei liber legis: vnde 2. Paralip. c. 23. Eduxerunt filium Regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum Regem. Fortius videtur hoc necessarium in docendo, cuius officium mere in librorum lectione consistit, ut patet Deut. 17. vbi præcipiuntur reges à sacerdotibus Leuiticæ tribus: & Iosue 1. c. Non recedat volumen regis de ore tuo, cunctis diebus vitæ tuæ, & hoc est verius, pro quo facit etiam satis aperte tex. in c. lector. 23. dist.

Secundo; datur Birretum, & est habitus Philosophiæ, qui datur Doctore, cum dignitate magisterij decoratur. Et dicit Lucas de Penna in l. murilegati. C. de murilegati. lib. 11. quod Admiralibus regni Siciliae honorantur tali insigni, & dicitur Birretum, quasi bis rectum; quia bis rectam decet esse Philosophum & Doctorem, scilicet, in docendo & operando, & se ad alios virtutibus regere & sordibus mundare debent. c. duo sunt. 23. §. 1. Et de isto Birreto habetur mentio in c. si quis uxorem. 30. quæ est. 1. Vel dicitur bis rectum ex multis aliis causis positum per eundem Luc. de Penna in prædicto loco, ad quem recurre. Sed solum aduerte, quod datur hoc modo: Accipite Birretum rotundum, ad modum coronæ, in signum sanctitatis & veritatis,

ac doctrinæ, vt tales sitis in mente, quales fuerit is in conuersatione, nec à docendo cessaueritis: quia non coronabitur in regno cælorum, nisi qui legitime certauerit. Corona nempe in regni susceptione poni consuevit in capite: quia signum est perfectionis, cum sit sphericæ figuræ angulo carens in signum, carentiæ fordium: quia ubi angulus, ibi sordes esse dicuntur, gloss. in clem. 2. de vita & honest. cler. super verb. & zonuram.

Tertio: datur annulus, ad denotandum, quod per eum factus est verus sponsus Philosophiæ & scientiæ, quam proficetur, docendamque suscepit, vt dicit Lucas de Penn. in l. unica. C. de profess. & med. lib. 12. Et dicitur, accipite annulum subarrhationis, Nam sicut per eum contrahitur matrimonium inter virum & uxorem: ita inter scientiam & Doctorem. Qui enim talem possidet sponsam, Sancti Spiritus donum possidet. Et licet Ioan. Andr. dixerit in c. ut Apostolica. de priuileg. in 6. quod clericus annulatus est factus, vel Episcopus. Fallit tamen vt dicit ibi in Doctore, qui in signum matrimonij inter ipsam & scientiam deferre potest annulum, vt dicit gloss. quæ ponit casum in d. c. ut Apostolica. Annulus vero in signum dilectionis mutux in coniugatis poni consuevit in quarto digito sinistræ manus, vbi secundum medicos est quædam vena sanguinis, quæ ad cor hominis vsque peruenit, vt dicit tex. in c. femina. in fi. 30. q. 5. Doctores tamen ponunt annulum homini in pollice, vt facilius testificari possint sub suo sigillo.

Quarto: cathedra, cum dicitur, edete virtuosus viri in cathedra, non pestilentiæ & vitiorum, sed scientiæ & virtutum. Et hæc cathedra esse debet quadrifrons. In interiori enim parte depingendi sunt duo iuvenes propter robur, per quos designantur amor & labor: hi namque foris peragent, labor agit, amor perficit. In posteriori duæ puellæ, per quas intelliguntur cura & vigilia, quæ intus in secreto consilium pariunt, cura prouidet, vigilia attendit. In alia vero à latere describitur iuuenis accinctus, modica secam ferens per quem intelligitur paupertas: quia non sectari superflua pertinet ad quærendum disciplinam, vt enim ait Hieron. in tractat. fides & credulitas. Fluxu rerum & vbertate copiarum animus soluitur, vigor mentis infligitur, virtus corporis eneruatur: at in paupertate non lasciuia conuiuia, non turpes potationes: omnia sobria, omnia rigida, omnia humilia, omnia abiecta, quoniam pura conscientia & virtute sunt plena, non facile ad diuitias animi, i. virtutes, accedit. In reliqua vero parte, vir, fugientis præsentans effigiem, quia philosophans & studens voluntarium exilium sibi debet indicere pro scientia perquirenda. Ita dicit Lucas de Pen. in d. l. unica. C. de profess. qui in v. be. Constantinop. in 10. & 11. col. lib. 12. vbi allegat & citat Hugonem in didascalicis hæc dixisse; quoniam, vt etiam dicit, Sapientiæ cupido patria est charior, vt ait Tullius de fine bonorum & malorum. l. 5. & quod gloriosus debet esse cathedra Doctores, habetur 3. Esdræ. c. vlt. Stetit Esdras sacerdos & lector legis super lignum tribunal. Et infra. Et assumpsit Esdras librum coram omni multitudine; præsidebat enim in gloria in conspectu omnium, & magister debet docere in alto. c. plerunque. in verb. altiora. 2. q. 7.

Doctorem tamen non facit cathedra; sed cathedrâ Doctor per virtutis & scientiæ rudimenta. Recitat autem Chrysof. Canonis conditor; Videre, quomodo sedetis, super cathedram, &c. Etiam habetur c. vlt. q. 40. dist. Ad locum cathedræ paulatim cum virtutibus & magno sudore aspirare debent benemeriti

Doctores, alias, si nimis festinant ad ipsam cathedram delectantes in ipsa cathedra, vt in loco gloriæ sunt alijs authores ruinæ. c. quoniam multi. q. 8. dist. non enim locus sanctificat homines, sed homo locum; qui autem bene sederit super cathedram, honorem accipiet cathedræ; sed qui male sederit, iniuriam faciet cathedræ c. fin. 40. dist.

Quinto; datur ei zona in hunc modum, accipe zonam auream, & lumbos tuos cingulo fidei præcinge, vt corpus tuum sit ornatum exterius, & apud Deum & homines se ostendat perfectius. Quæ zona deponi non debet, nisi completo doctoratus officio. Nam indecens omnino probatur, prius soluere militiæ cingulum, quam cedat victori aduersitas præliorum, c. 1. de renunt. iuncta l. 2. C. de his, qui non implent stipendij, &c. lib. 10.

Sexto; datur osculum pacis, vt habetur per Io. Aud. in clem. 2. de m. iuris. in verb. instrua. & ibi Cardinalis Flo. dictus Zabarella, in 1. q. principali. Et sic datur: Accipe pacis osculum, vt fædas pacis in facultatibus iurium serues perpetuum. Beati quidem pacifici; quoniam filij Dei vocabuntur. Et de hoc osculo habetur 12. capit. pacem. de consec. dist. 10. 2.

Septimum; est benedictio, licet dicat Zabarella in dicta clem. 2. in 1. q. principali quod osculum & benedictio potius sint de bene esse, seu ad bene esse reputantur, quam sint de insignijs.

Et prædicta insignia dat Doctor. Doctori tanquam pater filio, secundum Ioannem Fabri in l. 2. Cod. de veteri iure enucl. Et aduerte, quod Doctores possunt vti insignijs doctoratus, vbi est Princeps, sed non coguntur. l. unica. C. de honorat. vehiculis. lib. 11. & Anton. Corsetus in suis signat. vbi in verb. & vbi cumque. Etiam extra suam locum, in quo sicut Doctores, vt dicit Zabarella in clem. vlt. i. quæst. de foro compet. Eo; quia talia insignia tantum sunt ad honorem, vt dicit ibi; & ibi ponit de prælatis, an possint vti insignijs suis extra sua loca & distinguatur, quod aut in insignijs honoris tantum, & tunc licet iurisdictionis: & tunc non dicam alibi.

Trigesimaseptima consideratio; Doctor non tenetur semper vti doctoralibus insignijs, sed quando vult, tenent Iacobus Rebuff. in l. unica. C. de honorat. vehic. lib. 11. & Ant. Corset. in singularib. suis, in ver. Doctores, faciunt ea, quæ supra proxime dicta sunt, quæ ideo vide.

Trigesimaoctaua consideratio: Si quis vltus fuerit insignijs doctoralibus, antequam esset Doctor, pura, qui portauerit togam seu cappam, zonam & birretum si postea efficiatur Doctor, non debent ei dari talia insignia. Casus est in c. quod quidam. vers. si forte in lectura. gl. in verb. exhorruit. 1. q. 1. quam ibi sequuntur Archid. & Io. de Turrec. refert & sequitur Romanus singulari suo 721. incip. quidam vltur insignijs doctoratus. & etiam apostilla ad Iac. Rebuff. in d. l. unica. C. de honorat. vehic. lib. 12.

Trigesimanona consideratio: An insignia doctoratus possint præscribi per Licentiatum aut Baccalaureum, pura, quod portat zonam auream; cum nemini concedatur portare deauratam, nisi habentibus dignitatem, text. est in c. clericus, extra de vita & honeste. Lud. Rom. con. suo 291. dicit, quod talia possunt præscribi per tantum tempus, cuius initij memoria non extat in contrarium. Insequendo opinionem Host. in cap. cum contigat. de eta. & qualis. Si vero præscriptio sit minor, quia scitur eius initium: tunc insequendo opinionem Io. And. in c. Abbas. de priuileg.

leg. in 6 in nouella. non possunt præscribi.

Quadragesima consideratio; Doctores in hoc honorantur, quod iudex tenetur eos ad se venientes salutare & inuitare ad sedendum. textus in *leg. si. & ibi gl. in verb. honoratis. C. de offic. dixer. iud.* Nisi quando est hora propriæ causæ. text. in *l. i. C. de offic. iud. iudic.* Quod quomodo sit intelligendum, declarat Purpur. in *l. i. n. 166. 167. & 168 ff. de offic. eius cui man. est iuris.*

Quadragesima prima cōsideratio; Doctores in hoc etiam honorantur, quod consiliarij Principis vocantur, vt dicit Alex. *n. addit. ad Ber. in l. i. C. de dign. libr. 12.* pro quo allegat *l. fin. C. de off. dixer. iud.* quod tamen non est de mente Angeli in *l. quisquis. ad leg. Jul. mar. ff.* Ita quod Barr. non potuisset se dixisse Cōsiliarium Principis ex eo solum, quod esset Doctor: & ita sequitur Purpuratus in *l. i. col. 17. vers. septimum. & col. 22. in prin. ff. de off. eius cui man. est iuris.* Propterea nō abs re à dominis Cōsiliariis de Parlāmēto huius patriæ fuit inhibutum, ne amplius simplices aduocati dicerent & intulerent se Cōsiliarios, nisi cum effectus essent officarij regis.

Quadragesima secunda consideratio; Cum ex præcedentibus factis sit ostentum, & demonstratum de præcedentia scientiarum, & Doctōrum, tam Theologiæ, iuris Canonici, ciuiliis, quam medicinæ, & qualiter inter eos sint honorandi, & alii præferendi, & de insigniis Doctōrum, de dignitate, excellentia, & priuilegiis eorundem. Nunc deueniendum est ad alias scientias, quæ sunt inferiores & minores post prædictas. Et inter inferiores videndum est, quæ illarum præcedere debeat. Et inter alios, qui melius demonstrauerit præminentiam, auctoritatem, honorem, & gloriam illarum, fuit Philip. Beroaldus Bonon. qui supposuit testamentum cuiusdam patris habentis tres filios; Philosophum, Medicum, scilicet & Oratorem, & illum hæredem fecit & instituit, qui esset vtilissimus ciuitati. Post mortem cuius fuit contentio inter dictos fratres, cui hæreditas paterna cedere debeat. Et inter illos Philosophus primo causam coram iudicibus agit pro iure suo sustinendo, dicens; quod Philosophia est Regina cunctarum disciplinarum. Quam M. Tullius inuentum Deorum, Plato vero donū Deorum esse tradiderūt: quo bono (vt ipsius Platonis verbis vtar) nihil vnquam maius mortalibus datum est à Diis, nec vnquam dabitur Hæc est enim vitæ lex, virtutum indagatrix, vitiorum expultrix, lumen legum, magistra morum, rerum elementariarum exploratrix, cæli & mundi contemplatrix, quæ altitudinis studio etiam cælo ipso sublimiora quæpiam vestigat. Et, vt inquit Platonius Apuleius, in æstimo mundi, tergo dedit hac internuncia homines Deo cognati, & proximi (imo, vt verius loquat) Dei terreni efficiuntur. Quid per Deos immortales excellentius sacratissima illa Philosophia, quæ supra hanc caliginem, in qua volutamur, excedens; docet, quid agatur in cælo; meritoque Seneca Philosophorum sincerissimus scientissimusque, cui vti que credi conuenit, naturæ rerum gratias agit, cum secretiora eius ingressus discit. Quæ vniuersa materia sit, quid sit Deus, totus in se intenderit. An ad nos aliquādo respiciat, faciat quotidie aliquid. An semel fecerit, pars mūdi sit, an mūdus, an mūdi anima, an potius opifex, & factor, liceat ne illi ex lege factorum aliquid derogare. An maiestatis diminutio, & erroris confessio sit mutanda, fecisse. Ad hæc, nulla res magis discussit caliginē illam nebule crassissimam, quæ (vt duo Poetarum clarissimi prodiderunt) obrutus mortalium hebetat, mentesque obducit applauso

ignorationis velamento. Quid porro vtilius illa philosophiæ parte, quam partim Ethicæ, partim moralium appellant, quæ maxime ad homines spectant, quæ docet, quid in terris agendum sit? Et errores nostros discutit. Quæ vrbes peperit, dissipatos homines societatem conuocauit, Respublicas bene moratas instituit. facit in *l. unica. circa fin. ibi: igitur unum. C. de studis liberal. vrbis Romæ. lib. 10.* & vt dicit Cælius, *lib. antiquarum lectionum. 12. cap. 21.* post Socratem. Nisi Philosophi ciuitatibus dominantur, vel hi, qui nunc reges potentelque dicuntur legitime, satilque philosophentur, in idemque ciuiliis potentia, & philosophia concurrant, neque, quod nec fit, à diuersis hæc tractentur ingeniis, non erit ciuitati, hominum generi, vlla malorum requies, neque prius Respublica orietur pro viribus, & lumen solis spectabit, quod confirmat Cicero in *epist. ad Q. fratrem dicalicæ*, & hanc coniunctionem, inquit Plato, potestatis, & sapientiæ, saluti censuit ciuitatibus esse posse.

Vnde non immerito sectatores Philosophiæ vbi que Philosophos nominat, nomine sancto & religioso, quasi solos sapientiæ sit diuos. Qui ante Pythagoram, Sophis, id est, sapientes, & habebantur & vocabantur. Quid est enim per Deos immortales (vt ait Tull. *lib. 2. de offic. c. 1.*) optabilius, quid præstantius, quid melius, quid homine dignius sapientia, qua Philosophi nominantur. Non est, inquit, aliud Philosophia præter studium sapientiæ, & est res religiosa, vt est text. in *l. prima. §. an et Philosophi. ff. de variis & extraord. cognit.* Vnde Philosophus verus, teste Augustino, Dei amator esse creditur; quia Sapientia Deus est, per quem omnia facta sunt, *Ioan. 1.* Nomen enim philosophi sanctum, vt dicit idem Tullius *Tuscul. quest. lib. 2. cap. 3.* quoniam, vt inquit, philosophia medetur animas inanes, sollicitudines detrahit, a cupiditatibus liberat, pellit timores. Et, vt ait Seneca *ad Lucill. Epist. 16.* Philosophia quæta est, & contemni non potest; quinimo apud pessimos honori est & August. *de ciuit. Dei, lib. 2. c. 22.* Philosophia, inquit, vel sapientia, donum Dei est, & auxilium contra miseras huius vitæ. Et, vt dicit ipse Tull. in *dicin quest. lib. 5.* est vitæ dux, virtutum indagatrix, inuentrix legum, magistra morum & disciplinæ. Et, vt inquit Seneca *ad Lucill. Epist. 98.* est lex vitæ. Et in *Polyer. lib. 3. c. 9.* de philosophis sic dicitur; In ipsis fuit imago virtutis, & vti nam inueniunt in nobis, qui virtutis imaginem teneat. Quia vmbra virtutum inquit, quibus videmus floruisse Gentiles. Quis enim.

Themistoclis diligentiam,

Socratis continentiam,

Scipionis pudicitiam,

Caronis puritatem,

Frontonij grauitatem,

Fabricij fidem,

Vlyssis longanimitatem,

Titi pietatem imitatur?

Hi enim laudabiles viri, quasi quædam seculorum suorum sydera splenduerunt illustrantes tempora sua. Hæc ille ibi. vt etiam sequitur, & refert Iacobus Magni in *suo sophologio sapientia. lib. 1. cap. 13.* vbi ponit de dignitate Philosophiæ.

Et, vt semel finiam, philosophus, hoc est, sapiens, est omnia, & vt inquit ille, vno minor est Ioue, diues, liber, honoratus, pulcher, rex denique regum. Et in tanta apud præseos æstimatione ac reuerentia habiti philosophi fuere, vt Platoni sapientiæ antistiti Dionysius Tyrannus vittaram nauem obuam miserit: ipse quadrigis albis & curru regio egredientem in

littore exceperit, & triumphantium more ad urbem deduxerit. Vt Alexander Magnus Aristotelis Philosophorum doctissimi patriam restituerit in honorem præceptoris. Cui se non minus debere, quam Philippo patri profitebatur. & teste Gell. *lib. 9. cap. 3.* Philippus Macedonum Rex scripsit ad Aristotelem; Se diis gratias agere, quod filium illis temporibus sibi nati contigisset. Et auctore Plinio, *lib. 7. c. 30.* Cui Pompeius Mithridatico bello confecto, Possidonij Philosophi domum intraturus fores à lictore percuti vult; licet ex consuetudine com Consules domum aliquam ingressuri essent, clamore simul, & imperiose ianua pulsarentur. Et idem Plin. *lib. 24. c. 8.* inquit: Non arte captus, nec arte vnam Zenonis statuum in expeditione non vendidit Cato; quia Philosophi erat. Et veteres perfectionis loco existimabant: si vel Aristotelis, vel Pythaci, vel alterius magni Philosophi imaginem ad Bibliothecæ ornamentum habuissent. Vnde Iuuenalis *Satira 2.* Nam perfectissimus horum; Si quis Aristotelem, similem vel Pythacum erit. Vt Pythagoram Crotoniatæ, ac Metapontini pro Deo colerent, & ex eius domo templum facerent. Qui in tanta fuit admiratione, vt qui præsentia illius frui meruissent, id perferberent ad laos, tanquam magnam quiddam ac præclarum adepti forent, quod Pythagoram vidissent. Et Pythagorici discipuli, si quid affirmant disputando, cum ex his quaeretur, quare ita esset, respondere solebant: *ipse dixit*: Ipse autem erat Pythagoras, tantum opinio præiudicata potuit, vt sine ratione valeret autoritas, vt inquit Cicero *1. de natura Deorum.*

Ex quibus videtur dicendum, quod Philosophus sit præferendus & medico & oratori. Cum sit & medicus & orator, vt dicit Beroaldus *vbi supra.* Imo & quod plus est, videtur, quod Legista sit Philosophus: cum, vt dicit *text. in l. 1. ff. de iust. & iur. §. nam vt eleganter. in fi.* Legistæ veram philosophiam, non simulatam profiteantur & affectent. Nam ciuili sapientia vera philosophia dicitur, vt *in d. l. 1. §. est enim quædam res sanctissima cuius sapientia. ff. de variis & extr. iur. d. cognit.* Ideo etiam hac ratione Legistæ præferendi sunt cæteris. Veram ipsi Iurisperiti pro eorum sententiis adducunt Philosophos, vt Aristotelem *in l. si pater. §. fin. ff. de sol. & iud. i. propon. b. a. §. in ff. de iudic. vbi arguunt ex autoritatibus Philosophorum, & in plerisque aliis locis.*

Quomodo tamen aliquando, & in quibus reprobetur philosophia, videtur *37. dist. 1. quæst. per 10. um.* in quibus non insisto; cum hoc opus tantummodo assumpserim, ad declarandum ea, quæ sunt honoris, gloriæ, laudis & dignitatis. Plura in laudem Philosophiæ vide per Beroald. *in oratione per eum habita in enarratione quæstionum Tuscul.* & per Cælium *lib. ant. 1. lect. 1. 4. c. 30.* per Senec. *in Epistolis.* præcipue *in lib. 11. Epist. 74.*

Quadragesimatertia consideratio est pro tuitione honoris, gloriæ, & laudis medicorum contra philosophos & oratores. Nam contra Iuristas satis supra dictum est *in hoc parte, in 25. cor. sid.* & omnia fundamenta, & argumeta pro medicis ibi facta, multo magis hic prodesse poterunt, & possent adduci. Licet hic sit tantum quæstio, quis istorum fratrum sit utilior ciuitati. In cuius dubij elucidatione cognosceretur, & quis honorabilior. & tuendo iura medici, sic inquit Beroald. *in dicto loco.* Quis nescit, medicum ad omnes totius ciuitatis ordines, ad omnem sexum, ad omnem ætatem pertinere, cum summatis, in infirmis, iuris,

fœminis, senibus, pueris ægotate contingat: Cum omnes ex hoc utilitatem indiscriminatum petant meritoque dici potest: Medicum rem communem terrarum esse. Et profecto, si vera dispicimus, si curiose cuncta perpendimus, sola medicina solumque medico opus est omnibus. Medicina est, quæ vna contra facta depugnat, eaque identidem expugnat, quæ languentibus vitam prorogat, quæ iam deploratos, iam desectos, iam in familia orci numeratos lucis, autæque vitali per sæpe restituit. Multique medicinæ opera reuixisse creduntur.

Et ne fabulas percresem, quæ ab Æsculapio Hippolytum & Tindaridam ad vitam reuocatos ferunt: nonne Asclepiades: inter medicos fam gerabilis, argumentum huiusce rei vel potissimum est, qui homini iam conclamato depositoque dum effertur, fatum actualiter: cuius animam in corporis larbulis delitescetem euocauit, eumque ab inferis postliminio prope funeratam domum retulit. Etenim Iurisperiti sacri in libris eorum, sententias medicorum recitant, vt *in l. septimo me. c. 16. 3. propter auctoritatem doctissimi viri Hippocratis ff. de stat. homin.* Et de sententiis Hippocratis & Galeni, *c. de sales. de consec. dist. 5.*

Huc adde, quod huic arti tantum honoris tribuente maiores, vt Diis inuentores suos assignauerint, cæloque dicauerint Apollinem, Æsculapiumque prodædo, quem ob id Aetnatum seu Protomedicum, id est, medicorum principem dicit antiquitas. Hæc Beroaldus. Etiam de huiusmodi inuentoribus scribit Polydorus *in suo lib. de inuentoribus rerum. c. 19.* & Io. Mathæus Lunensis *c. 4. & c. 6.* Et poteris videre de ista arte medicinæ in dicto loco per Polydorum: & per Rodericum *in suo speculo humane vite. lib. 1. cap. 12.* vbi describit medicinam inter artes mechanicas, licet videatur, quod sit ponenda inter artes liberales, & ibi dicit eam multum vitæ humanæ necessariam; cum salutem hominum agant, *text. in l. 1. §. medicorum. ff. de var. & extr. iur. d. v. g.* Et si amplissime melius & singularius, quam per alium de laude medicinæ videre velis, videas Erasmo *in Encomio de laude medicinae.*

Aduerte autem ad vnum, quod Grammatici, Oratores, Medici, & Philosophi sunt exempti ab hospitiis militum, *text. est in l. medicos. C. de prof. ff. de medicis. lib. 10. & in l. si. ff. de mun. lib. & honor.* Sed ibi Oratores præferuntur in ordine literæ Medicis, & Medici Philosophis: sed tamen etiam si Grammatici videantur esse de minoribus scientiis, quandoque præferuntur in ordine literæ, & Oratoribus, & Medicis, & Philosophis. Sed hoc est, quia est fundamentum aliarum scientiarum & initium, vt inferius dicetur.

Quadragesimaquarta consideratio erit de Oratore, qui callet Rhetoricam, & eloquens dicitur, an sit cæteris præferendus. Et eius causam sustentado, videtur primo, quod sic ex eius diffinitione. Cum Orator sit vir bonus, dicendi peritus; rhetorice vero bene dicendi scientia, vt ait Isidorus *lib. 2. Etymologiae. cap. 1. & 2.* Ex quo necessario extollenda est, quæ bonitate constat, elegantia pollet, nitore splendet. Cuius ope & opere præclara omnia fiunt & magna. Equidem conditores urbium, non tam philosophica doctrina, quam elegantia oratoria & illicio facundia pellexerunt dispalatos seu disparatos homines ad ciuitatem, politicamque viuendi rationem. Et, vt multa omitam, nihil est ita incredibile, quod in dicendo non fiat probabile, nihil tam horridum atque incultum, quod non splendescat oratione, vt ait Cicero *in paradoxis.* Et eloquentes pro aliis loquuntur. Vnde habet-

habetur *Exod. 4.* Non sum eloquens, inpeditionis & rardioris linguæ sum. Et sequitur, Aaron eloquens est ipse loqueretur pro te ad populum. Et tales debent esse aduocati, *per hanc. C. de aduoc. diuers. iudi.* qui etiam Oratores dicuntur. *text. in orationem. Digestorum. §. nos vero. ibi. dirisimi. Regum oratores efficiantur. & in l. omnes. §. hac. ibi. & oratorum effluens in defensionibus copia larga przstatur. & ibi gloss. C. de Episc. & cler.*

Hinc videmus conditores legum, quibus nihil penne emunctius, limatius, & sententiosum magis, administratos futuris eloquentiæ, leges saluberrimas eloquentissimasque condidisse. Formatores quoque Reipublicarum Imperatores bellicorum exercituum regere consiliis, & moderari res magnas sine docta voce & oratoris vi nullatenus potuisse. Vnde, ut ait Franc. Patritius *li. 2. tit. 4. de Institut. Reipublica.* Animi medicina eloquentia est, quæ philosophiæ rationibus ad vitia nimiam elatos, comprimit, depressosque eleuat, & ignauos fortes efficit. Vera est enim illa Euripidis sententia, qua dicitur: Omnia conficit ratio, quæ etiam hostile ferrum neutiquam efficere valeat. Quæ enim alia vis, quam eloquentiæ, potest furentem populum refræquare, aut metu percussum excitare? Quod, ut exprimeret diuinus Poeta Maro, oratorem minime furentem, aut populum concitatum maritimæ tempestatum comparauit, his versibus:

*Ac veluti magno in populo cum saepe coorta est
Seditio, sauitq; animus ignobile vulgus:
Iamq; faces & saxa volant, furor arma ministrat.
Tum pietate grauem ac miris, si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus astant.
Ille regu dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, aquora postquam
Prosperius genitor, celoque inuictus apertis,
Flectit equos, curruq; volans dat lora secundo.*

Eloquentiam etiam veteres rerum domini esse dicebant. Et eam Ennius Flexanimam appellauit, quod animum in quamcumque partem vellent, raperet: & ea dulcedini mellis comparatur, per text. in *legum. 38. distim.* Nec in pace, & otio solum utilis habetur, sed in bello atque tumultu vires alias omnes antecellit. Quod quidem veram esse asserunt Pyrrhus Epirotarum Rex. Nam cum bellum in Italia gereret; Comitem quasi gerendorum, ac loci Cyneam Thessalum oratorem, Demosthenisque discipulum accepit. Eiusque opera impense admodum utebantur. Nam ad ciuitates, quas vi, & armis subigere non poterat, eum oratorem mittebat, quas magna ex parte in sententiam suam adducebat. Adeo ut sepe numero Pyrrhus diceret: plures à Cynea vires eloquentia in potestatem suam reductis, quam à se armis esse superatas. Et, ut inquit idem Patritius, si recte iudicare volumus ex omnibus disciplinis, nulla magis congruit ciuitari, quam oratoria: quæ, ut ait, in triplici causarum genere versatur, quæ ibi videri possunt: & plura alia, etiam qui primi scriptores huius artis fuerunt. Et ut ait Budæus vir eloquentissimus, *lib. 5. de asse.* Ut sine aqua & igni sacrificium, aut consecratio non rite peragitur; sic sine stylo eloquentiæ nullius aut Principis, aut populi gesta ad posterum incallescere possunt & æternæ memoriæ consecrari. Merito apud Romanos, qua Republica nulla vnquam maior, nulla sanctior, nulla bonis exemplis ditior extitit: summa semper oratoribus dignitas fuit. Et, ut author Cornel. Tacitus, nullus magnam potentiam sine eloquentia est consecutus. Quod, ut de aliis taceam, Nonne Marcus Tullius ille orandi regula, & dicendi lex, cuius ingenium Romano imperio par fuit, qui Latiniæ faciendæ pomærium promouit ad Consulatum vsque,

amplissimamque dignitatem ex humilitate natalium & loci euectus est? Quo, quid vtilius in Rom. Repub. excogitari potest? Quo luadente Legem Agrariam, hoc est, alimenta abdicarunt Romanæ tribus. Cuius linguæ fulmen Catilinæ infregit audaciam, & ipsum proscriptum Antonium. Cuius nomine supplicationes à Senatu decretæ sunt.

Per eam de magnis mire & sublimiter, de paruis proprie & subtiliter, de mediocribus iucunde & grauer, de omnibus sententiose, & luculenter dicere quis docetur. ut dicit Budæus *in suis annot. in l. 1. §. §. quo 1. ait Prætor. ff. de ser. corr. &* ut ait etiam ipse Beroald. *in orat. per eum habitata in enarratione. Epist. Ciceronis. & Luciani,* maximum Deorum munus est, & quo nullum maius excogitari potest eloquentia. Quæ vna vel maxime separauit hominem à cæteris multis animantibus Deus ille parens, & mundi fabricator. Quæ, quia sermone caret, irrationabilia merito vocantur. Eloquentia homines vagabundos in agris atque dispersos congregauit in populum, & exterris atque immanibus mites reddidit, & mansuetos, ut iam in princ. huius confid dixi. Eloquentia multas vires constituta sunt. plerima bella restituta, firmillimæ societates, sanctissimæ amicitie comparatæ. Eloquentia mortales immortales efficiuntur. Merito itaq; flexanima, & omnium Regina rerum oratio a doctissimis nuncupatur. Cuius tanta est dignitas tanta maiestas, ut Duce Eloquentia Deus simillimi esse videatur. Et homines eloquentes (qui Oratores nominantur) tantum vel quis hominibus præstare creduntur, quantum homines bestis antecellunt. Nihil mediis fidius eloquentia diuinius reperiri potest, nihil consummato Oratore præstantius. Et quanto olim fuerit in pretio, & ætimatione artes (maxime oratoria) scribit Budæus *in l. 2. de asse, & parib. eius. & G. Benedict. in proem. epeic. Raynaldi. de testam. in antiquis.* Sed in oratione hæc requiruntur: Acumen Dialecticorum; sententia Philosopherum, verba prope Poëtarum, memoria Iurisperitorum, vox Tragediarum, & gestus pene tumorum Artificum. Ex quibus omnibus aliis de per se est præferendus. ita inquit Budæus *in l. 1. ff. de imp. & in.* Siquidem & de ipsis Oratoribus sæpe fit mentio in libris Iurisperitorum, eorum etiam dicta & sententias approbando, ut *in l. aut facta. §. quæ iurate ff. de pænis.* vbi allegatur & dicitur Demosthenes apud Græcos maximus Orator. Et de Cicerone flore & tuba Romani eloquii fit mentio *in l. Cicerone. ff. de pan. & in l. Eulcanio. §. iud. sic autem. ff. quibus ex causis in poss. cessatur. & in l. in qua. ff. ad leg. Jul. maie. §.* Et, ut semel finiam, concludit Beroald. in sua Declamatione, quod Orator Philopho & Medico est anteposendus. Sic, quod credibile est, ut ait, post peroratam causam à tribus fratribus coram ipsis, iudices concordia contentu omnibus sententiis simul pronunciasse pro Oratore; illique adiudicasse paternam hæreditatem. Et hanc partem fouet ipse Beroald. cum esset orator exactissimus, & tota dignitas dicendi fuisse existimatur, præcipue in cathedra.

Textor in sua officina sub istis oratorum quorundam nominibus, scribit plures oratores fuisse: sed fere omnes per eum nominati erant pagani & infideles. Et cum nullos Christianos adnumeret, licet reperiantur plures, etiam ita excellentes, ut Pagani: ideo illos Oratores Christianos hic describere volui. Et sunt sequentes.

Dionysius Areopagita Parisiorum Episcopus.

Dionysius Episcopus Corinthi.

Quadratus Apostolorum discipulus & Athenarum Episcopus.

Aristides Philosophus.
Philocrates Ephesiorum Episcopus.
Ignatius Episcopus Antiochenſis poſt Beatum Petrum.
Polycarpus Ioann. Apoſtoli diſcipulus, Smyrna ciuitatis Episcopus.
Egeſippus hiſtoricus & Martyr.
Philippus Episcopus Cretenſis.
Baſilius Episcopus Caſarea Cappadocia.
Pantheus Philoſophus.
Gregorius Nazianzenus.
Athanaſius.
Painphilus Martyr.
Ioannes Chryſoſtomus, id eſt, os aureum.
Ioannes Damascenus.
Ioannes Caſſianus.
Damaſus Romanus Pontifex.
Hiſtarius Piſtauienſ. Episcopus.
Iuſtinus Rhetor & Martyr.
Apollonius Rhetor Romanus.
Ireneus Episcopus Lugdunenſis.
Cyprianus Episcopus Carthaginienſis.
Iſidorus Episcopus Hiſpalenſis.
Ambroſius Mediolani Praeſul.
Hieronimus Cardinalis.
Auguſtinus Hipponenſis Episcopus.
Gregorius ſummus Pontifex.
Fortunatus.
Leo Papa.
Fulgentius Episcopus Ruſpenſis.
Hilarius Arelatenſis Episcopus.
Sidonius Auernorum Episcopus.
Boetius.
Bernardus natione Burgundus.
Anſelmus.
Petrus Damianus.
Petrus Comeſtor.
Petrus Aphonſus.
Franciſcus Petrarcha.
Bocacius.
Pius Pontifex II.
Beſſarion Eccleſiae Romanae Cardinalis, & Conſtantinopolitanae Patriarche.
Paulus Gentium Apoſtolus.
Dauid Regius Propheta.
Salomon ſapientiſſimus Rex.
Ieremias Propheta ſanctus ab viro.
Iob in aduerſis patientiſſimus.
Prudentius h̄ minorum ſcriptor.

Hi etenim fuerunt oratores maximi, & Chriſtiani, quos nominat & refert Reuerendus quondam pater dominus Petrus Rolin Canonicus & Archidiaconus Heduenſis ſanctae ſedis Apoſtolicae protonotarius, & cuius noſter Heduenſis in ſuo excellentiſſimo libro, quae compoſuit in deſenſionem artis oratoriae, in 1. part.

Nam etiam (vt ait Caſſiod. in expoſitione *Psalterij*) omnis ſplendor rhetoricae eloquentiae, omnis modus Poeticae elocutionis, quaelibet varietas decorae pronuntiationis à diuinis Scripturis ſumpſit exordium. Recitatur in cap. legimus. ver. in *Leuitico. ibi. d. nique in expoſitione 37. diſt. in 1. I.* Ipa quoque Rhetorica pars eſt ciuiliſ ſcientiae, ait Cicero i. *Rhetoricorum*. Inde Aduocati dicuntur negotia perorare, hoc eſt, poſtulando ornatiſ loqui. tex. eſt in *l. nemini. in ſin. C. de aduoc. diuer. iud.* In hiſ enim non requiritur mobilitas linguae, non celeritas verborum, non denique ea, quae nobis non poſſumus fingere, facies, vultus, ſonus. In oratore autem acumen Dialecticorum, ſententia Philoſophorum, verba prudentium Poetarum, memoria Iuriſconſultorum, vox Tragædorum, geſtū pene ſummo citatiorem non ſane diſplicet adhibere. Educenda deinde dictio eſt ex hac domeſtica exerci-

tatione & umbratili, medium in agmen, & in puluerem, in clamorem, in caſtra, atque in aciem forenſem tubendum uſus omnium, & periclitandae vires ingenij. Et illa commentatio incluſa in veritatis lucem proferenda eſt. Legendi etiam Poetae, cognoscendae Hiſtoriae, omnium bonarum artium Doctores atque Scriptores legendi, & peruoluendi, & exercitationis cauſa laudandi, & interpretandi, corrigendi, uſuperandi, diſputandumque de omni re in contrarias partes. Et quicquid erit in quacua re, quod probabile videri poſſit, eligendum atque diſcendum, & perdiſcendum ius ciuile, cognoscendae leges, percipienda omnis antiquitas, Senatoria conſuetudo, diſciplina, Reipublicae iura, ſociorum foedera cognoscenda, eſt libandus ex omni vrbaniſ generis facietiarum quidam lepos, quo tanquam ſale conſpergatur omnis oratio, vt ait Cicero libro primo de Oratore. Neque enim ſolum acuenda nobis, neque procludenda lingua eſt, ſed inenarrandum complendumque pectus maxima rerum ſuauiſate, copia, & vberitate, vt idem ibi ait: in ſecundo, haec Luc. de Penna in rubr. *C. de legationibus. in pr. li. 10.* vbi etiam dicit, quod potiſſime legati debent habere virtutem oratoriam, ſeu eloquentiae, & ſacundiae, & quod ad huiſmodi legationis officium praecipue Iuriſperiti ſunt aſſumendi, & conſueuerunt aſſumi, qui maxime ſacundia polleant.

Reperiuntur etiam plures alij Chriſtiani oratores, qui non ſunt connumerati à praedicto domino Petro Rolin, vt ſunt Gregorius Turonenſis, Annonius monachus (licet alij Ammonius dicant) Benedictinus, & Gallus, &c. qui elici & extrahi poſſunt ab hiſtorio-graphis, praecipue à Colleſtanea de ſcriptoribus Eccleſ. quos hic inferere potiſſus eſſet ſaſtidioſum, quam vile, ideo recuratur ad illam.

Ex quibus cognosci poſſe, quod ſatis abſurde dicit Antoninus Florentinus omnes artes, & liberales, & mechanicas inuentas fuiſſe ab infidelibus & reprobis hominibus, cum, ſi bene conſideretur, omnes ſcientiae, maxime principales fuerint inuentae a viris honeſtiſſimis, & à Deo approbat. s. Primo, ipſe Deus capat, & autor eſt totius eloquentiae, ſcientiae & ſapientiae, vt plene in *d. c. legimus. circa fi. 37. diſt.* Secundo ab Adam omnes ſcientiae inuentae & demonſtratae fuerunt. Nam etiam Iosephus in 1. Antiq. tradit liberòs Seth, Adae filios, in duabus columnis diſciplinam rerum caeleſtium à ſe primo inuentam conſcripiſſe: & ſic conſtat ante diluuium Noë omnino uſum extiſſe literarum, & ſcientiarum. Poſt vniuerſale diluuiū (quo homines perierunt, etiam literarum monumenta deleta fuerunt) Noe literarum artiumque notionem reſtaurauit, atque Prophetas: vt Abraham, Moſen, Eldram ſcribam legiſque Doctorem illuſtraſſe, & introduxiſſe ſemper arbitratus. Et in teſtem pro parte ad Iuſco Polydorum *de Inuent. rerum. li. 1. cap. 6.* Et ſic Theologi à Prophetis, ars etiam oratoria à Dauid, Salomone, Ieremia, & plerisque aliis inuentae ſunt. Et nullus alius poſt Dauidem fuit elegantior eo, quicquid ſentiant Oratores, & Hiſtorio-graphi, de aliis vero ſuo loco dicemus.

Sciendū eſt etiam, quod intentio Principis eſt, vt Oratores maxime legum, diſtiſſimi efficiantur, text. in *proa. ſſor. §. nos vero. ibi, diſtiſſimi legum oratores efficiantur. iam ſupra alleg. u.* Ad quod etiam facit *l. per hanc. §. ſexcentia. Cod. de aduoc. diuerſor. iudic.* & leges neque in paupertate viuere, neque mori in anxietate permittunt. tex. in *Auſtentic. de hered. & Falc. collatio. l. vnde dicitur.*

*Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.
Pontificem Moyses, chalyamos medicina subintrat.
Et iterum, vt notatur in d. 5. nos vero.
Dat Galenus opes, & sanctio Iustiniana,
Ex alijs paleas, existu collige grana.*

Et *Prouerb. 18.* dicitur. De fructu oris viri replebitur venter eius, & genuina labiorum ipsius saturabunt eum, & *12. c. 1.* de fructu oris sui vnusquisque replebitur bonis. Et hoc habet eruditio, & sapientia, quod vitam tribuit possessori suo. *Ex cle. 7. & Prou. 8.* In vijs iustitiæ ambulo, vt ditem diligentes me, & thesauros eorum repleam. & *c. 11.* Anima, quæ benedicit, impinguabitur. Ipsa quoque iura nimis appetunt literatos honorari, & ditari, vt in *c. de multa. in fi. de praben. in antiquis, & Prou. cap. 8.* dicit Sapientia, *Meum sunt diuitia, gloria, opes supernæ, & iustitia.*

Quadragesima quinta consideratio: Ars Poetica laudabilis est, ipsique Poetæ laudandi sunt. Et licet in laudem illorum plures enauigauerint: tamen copiosius, & præclare de his differunt Beroal. *in oratione habita in exarratione Lucani,* vbi sic exorditur: Poetica in primis sacratissima est, quam antiqui primariam quandam Philosophiam esse tradiderunt: quæ à cunabulis viuendi formulam non doceret, quæ mores, quæ affectiones ostenderet. Quæ res gerendas cum iocunditate præciperet: vt vere dicit Horatius:

*Os pueri tenerum, balbumque. Poeta figurat.
Mox etiam pectus præceptis formæ amicitia.
Instruit exemplis, in spem solatur, & agrum.*

Quapropter ciuitates Græcorum eruditissimæ liberos in poesi in primis erudiebant, solum Poetam sapientem esse dicentes. Et, vt diuus August. attestatur, Poetæ Theologi dicti fuerunt, cum de Dijs immortalibus diuinitus multa scriberent. Quales Orpheus, Musæus, Linus fuisse commemorantur. Quippe artis Poeticæ studia, vt scribit Cicero, adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis solatium præstant: oblectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.

Huc accedat, quod decor Poeticus exercetur ab Oratore, vt testis est Corn. quod oratori lectionem Poetarum plurimum conferre Theophrastus affirmat, vt hic ante *in præc. c. 11.* aliquid dictum est, apud quos in reb. spiritus, in verbis sublimitas, in affectib. motus omnis, & in personis decor exprimitur: ideoque in hac lectione ipse Cicero existimat esse quiescendum, atque omnem loquendi elegantiam expoliri augetique. Est enim finitimus Oratori Poeta, suntque inter se cognatione quadam coniuncti.

Denique, vt Cicero ait, se à summis hominibus eruditissimisque accepisse. Cum cæterarum rerum studia præceptis consentiant atque doctrina: Poetæ soli ipsa natura valent, & mentis viribus excitantur, & quasi diuino quodam spiritu inflammantur. Vnde Plato ille diuinus scribit *lib. 3. de legib.* Poetarum genus esse diuinum. Et ab eodem dicitur in libello de furore poetico: Poetæ diuino instinctu concitatos eundem furorem interpretibus infundere, imitarique magnetis lapidis naturam, qui non solum ferreos annulos trahit, sed eandem trahendi vim ipsis annulis latenter insinuat. Origenes quoque in libris Ecclesiæ, quibus titulus est, *de præc. virtutem* quædam esse docet spirituales, quæ Poetam inspiret, cuius inspiratione Poetæ repleantur. Platonis, Origenisque sententiæ astipulatur Ouid. sic scribens:

*Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.
Et alibi:*

Est Deus in nobis, sunt & commercia celi.

Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Idcirco merito Poetas præci factos intulerunt. Vnde ab eodem scribitur:

At sacri vates, & Diuum cura vocamur.

Et Calphurnius in Bucolicis ait:

Ille fuit vates sacer.

Et Lucanus:

O sacer, & magnus vatium labor.

Ennius vero sanctos Poetas appellat, qui quasi Deorum aliquo dono, & munere præditi esse videantur.

Hinc est, quod Poetæ antiquitus in maxima veneratione, maximoque precio habebantur: quod à Principibus fouebantur, quod à Regibus ditabantur, quod ab omnibus certatim amabantur. Vnde ob id vere & pulchre canit Naiso:

*Cura Diuum fuerant olim Regumque Poetæ:
Præmiæque antiqui magna iulere chori.
Sanctæque maiestas, & erat venerabile nomen
Vatibus, & lætæ sæpe dabantur opes.*

Nam, vt hic ante *in 7. c. 11.* scriptum est. Charus fuit Scipioni Africano Ennius. Charus Archas merito atque Lucullus. Cherilum Poetam quamuis ignobilem in delicijs habuit Alexander. Virgilium tenuit Augustus, cuius verticillos eum in Theatro Pom. Rom. audisset, surrexit vnuerfus, præsentem spectantemque Virgilium, tanquam Augustum veneratus est. Horatium Mæcenas adamauit. Tibullum Mæcilla dilexit. Papinium Domitianus aureo Palladio coronauit. Ausonium Gratianus consulari decorauit. Neque solam viuentes Poetæ, qui honorificentius vates dici existimantur, sed etiam defuncti venerabiles extiterunt. Si quidem Alexander Magnus, cum inter spolia Darij Persarum Regis scriuolam cepisset, auro gemmisque, ac margaritis preciosum, in eo libros Homericos reposuit, vt preciosissimum humani ingenij opus opere ditissimo seruetur. Idem Homerum adeo diligebat, vt eius Iliada, quod diuinum poema edidicerat, quod vaticum rei militaris appellabat, noctu sub puluino, vna cum pugione subijceret, & ita cum Homero Poetarum Principe vigilabat, cum Homero dormiebat. Idem Pindaci inter Lyricos Poetas præstantissimi, familiæ ac penarum parci iussit, cum Thebas euerteret. Alter veto Alexander, qui Romano præfuit Imperio, Virgilium ad eum admirabat, vt cum Platonem Poetarum vocaret, eiusque imaginem in Latio consecraret. Quinertiam Ælius Verus Romanus Imperator Martialem Epigrammaticum, Poetam, suum Virgilium nuncupabat. Quod & de Faustis apud nos factum est, qui poeta Regius, sæpeque regineus dictus est temporibus Caroli VIII Ludouici XI & Francisci I. hodie moderantis Francorum Regnum, & ab eis optime stipendiatus semper extitit.

Huc adde, quod etiam Dijs amatores, vltorésque extiterunt Poetarum: siquidem Apollinis oraculum, vt inquit Eusebius Pamphilus, Euripidem laudibus in cælum tulit, & Archiam tanquam scelestam, ac profanum iussit exire de templo, quod Archilochum Poetam interfecisset. Sophoclem quoque tragici coturni Principem Liber pater, tanquam delicias suas sepeliri iussit.

Præterea Poetæ quadam suauis loquentia ad eum sunt dulces, vt non legantur modo, sed etiam ediscantur: quorum autoritas tanta est, vt illorum dicta pro certissimis testimonijs habeantur. Nam & Plato, & Aristoteles Principes Philosophorum, Homeri, aliorumque Poetarum carminibus suas sententias, & sua dicta sæpe corroborant.

Quia etiam Iurisconsulti illi sanctissimi in libris ff. frequenter allegant Poeticos versus: maxime in leg. 1. §. sed an. Vbi ter fit mentio de versibus Homeri. ff. de contrahend. empr. & vend. & in §. item precium. cum §. sequ. Inst. eod. titul. & in l. aut facta. §. fin. ff. de pœna. Vbi Homerus præcipuus Poëtarum dicitur. & in l. non facile. §. affin. ibi: utri soror. ff. de gradibus. & de Virgilio fit mentio in l. in tantum. in fin. ibi, testis in ea re est Virgil. ff. de rerum diuisio. Verum etiam in leg. qua extrinsecus. in princ. ff. de ver. oblig. apponuntur hæc verba Virgilij: *Arma virumque cano.* & in plerisque aliis locis citant testimonia Poëtarum.

In decretis quoque Virgilij carmina afferuntur, vt in c. nunquam. de conf. dist. 5. & ibi in c. legimus. Horatius allegatur. item Lucanus. in c. n. c. innum. §. magi. 11. qu. 6.

Et Apostolus Paulus vas electionis. Tuba Euangelij, & Sanctarum Scripturarum armarium Poetas studiose legisse videtur. Qui (vt habetur in sua Epistola ad Timotheum) illum versiculum Parmenidis Poëtae recitat: Crentes semper mendaces, malæ bestia, & ventres pigri. Et apud Athenienses in Arcopago, hoc est, Martis Curia disputans illud Arati Poëtae inducit: in quo viuimus, mouemur, & sumus, habetur Act. 17. Præterea scribitur Exodi 3. 2. 11. & recitatur in c. legimus. 37. dist. Dominus præcepit Israclitis, vt Aegyptios argento spoliarent, Tropologicè intelligens, vt argentum, id est, eloquentiam apud Poëtas inuentam colligerent, possiderent, in vsumque salutarè eruditionis applicarent, vt dicit text. in d. c. legimus.

Dauid quoque ille Psalmographus Psalterium numeris Poëticis concinnauit. Quod (vt inquit Hiero.) in morem Horatij, & Pindari, nunc iambo currit, nunc alcaico personat, nunc sapphico tumet, nunc semipede ingreditur.

Denique Esaiæ, & Iob, & Salomonis luculenta volumina hexametris versibus (vt Iosephus & Origenes scribunt) apud Hebræos composita decurrunt. Quinetiam, vt Cassiodorus attestatur, recitatus in d. c. legimus. Omnis poetica & locutio à diuinis Scripturis sumptis exordium, adeo musica, venustas, lepore poeticus existimatus est omni esse suauitate refertissimus, adeo Carmina modulique numerosi placuerunt, vt Deos existimarent esse placabiliores, si eos versibus adorarent, & carminibus precarentur. Vnde ab Horatio dicitur:

Carmine Dii superi placantur, carmine manes.

Et non minus vere, quam fecunde ait Lucret.

Cassiope requies hominum, Diuinique voluptas.

Igitur sanctum ac venerabile nomen poëtarum, qui principibus chari sunt, qui fouentur à bonis, quorum carmina ediscuntur à literatis. Quorum verus terribilissimi aures Deorum mulcent, eoque exorabiles mortalibus faciunt. Qui quibusdam figmentis adumbrati multa saluberrima præcipiunt, adhortantur: sententias à penetralibus philosophiæ depromptas sub velamento quodam interferunt, mentes nostras optimis consiliis frequenter instruunt, & vt testis est Manilius:

Omne genus rerum docti cecinere Poeta.

Item linguam ornant, facundiam augent, & supellectilem verborum faciunt copiosissimam.

Denique solis pene Poëtis datum est, vt ad laudandum & vituperandum pariter sint accommodati: & quemadmodum immortalis laude donantur illi, quos versibus extollunt, amant, ita indelebili illi notantur infamia, quos maledicis carminibus insectantur. Merito nos admonet Socrates Platonicus, vt diligenter

caueamus, ne poeticum hominem quempiam nobis infensum habeamus. Et Principes, quos versibus ornant, Diui seu immortales efficiuntur, quod Horatius sic exprimit;

*Dignum laude virum Musa vetat mori,
Cælo Musa beat.*

Hæc Beroald. vbi supra, vbi etiam excusat Poetas, qui ludicra atque amatoria carmina cantare, & depromere videntur.

Budæus vero in suis annotat. in l. 1. ff. de contrahend. empr. plura de laude poëtices explanat. Etiam F. Patrius in li. 2. de Inst. Reipub. 11. 6. ait, quod poëtae in ciuitatibus tenendi sunt, & honore ac laude decorandi, qui commendatissimi omnibus esse debent. Cum propter eorum raritatem: (nihil enim rarius in omni hominum æuo optimo poëta inueniri potest.) tum propter ingenij magnitudinem, diuinamque naturam vt supra dictum est. Igitur (vt post plura omissa persuadet ibi Patrius) Poëtae a b optima ciuitate recipiendi & alendi sunt, cum vtilis admodum esse certantur. Quid enim Grammatica sine poëtarum pertractatione eruditionis haberet? Verborum elegantia, linguæ proprietates, suauis translationes, verborum sententiarumque licentia, quæ orationes, quasi stellas qui busdam ornat, nonne à solis poëtis inuenta, & suis locis collocata ac distincta sunt? Qui vero scripserint in poëta, tam Græci, quam Latini, vide per Textorem in sua Officina, in tit. de Poëta, Græcis & Latinis. Vbi fere infinitos connumerat. Sed inter Græcos excellentior est Homerus, & inter Latinos Vergilius, pro quo text. in §. sed ius, in fi. de iure nar. gent. & cum. in Insti. & Beroald. de re rustica, hoc est, in oratione habita in enarratione Gorgici ca. in nis. Et de laude vniuscuiusque satis succincte ibi describit ipse Textor.

Sed de poëtarum Comicoꝝ Latinorum gradu, & ordine dignitatis autore Aul. Gellio Notum Atticarum li. 15. c. 24. Sedigitus in lib quem scripsit de pueris, & quem præstare ex omnibus cæteris patet, ac deinceps quo quæque in loco, & honore ponat his versibus suis demonstrat:

*Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam Poëtae comico cui deferant.*

*Eum iudice me) errorem dissoluam tibi,
Vt contra si quis sentiat, nihil sentiat.*

Cacilio palmam statuo de Comico.

Plautus secundus facile exuperat ceteros.

Dein Neuius qui feruet, precio in tertio est.

Si quid quarto detur, dabitur Lucino.

Post insequi Lacinium. facio Atillium.

In sexto consequitur huc Terentius.

Turpilius septimum, Trabea octauum obtinet.

Nono loco esse facile facio Lucium.

Addo decimum antiquitatis causa Ennium.

Quadragesimal sexta consideratio; Historici etiam in ciuitatibus recipiendi, & inter alios literatos laudandi sunt. Quoniam (inquit Beroaldus in Oratione per eum habita in enarratione Tit. L. 11, cuius verba transportare curau.) Cum omnium disciplinarum cognitio utilis atque iucunda mortalibus sit: Historiæ cognitionem, medius fidius, vtilissimam iucundissimamque esse censeo, ex quo cum multum omnibus scriptoribus debeamus, qui non sibi, sed etiam posteris vixisse creduntur, plurimum profecto historicis debere eos non possumus inficiari, quorum labore ac industria effectum est, vt omnium ætatum, omnium gentium, omnium populorum res gestæ, omnia præclara facinora scirentur à nobis, intelligerentur, & cognoscerentur.

fecerentur: vt cuncta illustriſſimorum virorum dicta factaue memoratu digna conuerti, edicere, & recordari liceret: qua quidem re nihil potestius, nihil iucundius, nihil magnificētius, excogitari posse cōrederim.

Item (vt à Cicero ſcriptū est) nihil earum rerū ſcire, quæ antequā nate ſent factæ ſier, hoc eſt, ſemper eſſe puerum. Cognoscere vero res geſtas, antiquitatū exemplorumque memorabiliū habere noticiam, vtile, decorum, laudabileque, ac prope diuinum eſt.

Senibus ideo maior autoritas & fides eſt, quoniam ob longam ætatem plurimas res noſſe, ac vidide creduntur, & in antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia. *Job. 12.* Ad hoc Iuuenibus cognitio hitoriarum valet, vt etiam anteaſtis ſeculis vixiſſe videantur, & illi profecto adoleſcentes, qui hitorias habeant ad manum, & exempla illuſtrium virorum in promptu; tanto ſenibus ſunt anteponend, qua ito plura negotia complectitur hitoria multatam ætatem, quam faciat hominis vita longiſſima.

Accedit, quod quibus orator eſt aſſeſſat, in primis abundare debet exemplorum copia, & legiſſe atque noſſe quam plurima. Nam cum hitoria teſtis ſit temporum, lux, & Euangeliæ veritatis, magiſtra vitæ, nuncia antiquitatis, nihil ambigitur, quin Orator optimus eſſe non poſſit, niſi ſeruo veterum exemplorumque cognitione inſtructiſſimus; nā hitorias perinde ac vagues ſtōs habere exploratiſſimas: quoniam, vt inquit *Quintilianus*, hitorias alere oratione in molli quodam ac iucundo ſucco.

Præterea operæ pretium eſt, iſt. *Limo lib. 1.* in voluminibus hitoriarum cuiuſque exempli documento, velut in monumento inſigni politica contemplari, intueri. Vnde quæ ſectanda ſunt deponere, ac nobis proponere ad imitandam, quæ fugienda cauere poſſimus: quia (vt vere inquit *Diodorus*) pulchrum eſt aliarum erroribus vitam noſtram in melius inſtituere, & quid appetendum, fugiendumve ſit, ex aliorum exemplis poſſe cognoscere, vnde merito *Demetrius Phalereus* *Ptolomæum* Regem ſubinde admonerat, vt libros de Imperio Regnoque compoſitos legeret ſepiſſime. Quoniam, quæ amici timent Principibus dicere aut demonſtrare, ea in libris ſcripta repertiuntur: hoc eſt, in cognitione rerum, ſalubre atque frugiferum ſcire, quibus artibus, qua diſciplina, quibus moribus maxima Imperia orta ſint, maximi Imperatores nomina ſibi immortalia comparauerint. Et è diuerſo quam vitiorum ſentina infecta ampliffima regna colapſa ſint.

In ſumma. Hitoria ad id, quod honeſtum & vtile eſt, capeſcendum inſuſcit, incitat, deteſtatur vitia, probos extollens, improbos deprimens, prout de legibus dicitur *in leg. l. circa princ. ff. de iuſt. & iur.* Hitoriarumque (vt ait *Vitruuius*) per ſe tenent lectores, cum habeant nouarum rerum varias expectationes.

Cæterum, cum omnes Hitorici ſint legendi, edicendi, ſcriptores poſſimum Latini, rerumque noſtratum enarratores ſunt colendi. & legendi, quod Hitorici Latini ſanctiores, varique Græcis ſcriptoribus fuiſſe exiſtimantur, teſte *Satyrico*, qui ait: quicquid Græcia mendax audet in hitoria. Annales ideo illorum legamus, qui monumenta rerum geſtarum recta, incorrupta, integra atque fideliter conſcripta reliquerunt, primam illam in primis obſeruantes legem hitoriarum, quæ præcipit, ne quid falſi dicatur. Etenim dempta ex hitoria veritate, ita narratio omnis inutilis, ac penitus manca efficitur, ſicut corpus animantis inutile ſit oculis effoſſis: vt ſcribit *Polyb.* hæcenus *Beroald.*

Ex quibus ſatis clare concludendum eſt, Hitoricos eſſe laudandos & honorandos, atque Latinos Græcis anteponendos. Et ibi *Beroaldus* inter cæteros multum laudat *Titum Liuium*. Sed in *Epistoſa* per eum habita in declaratione *Saluſtij* ait, quod *Saluſtius* ob elegantiam inimitabilemque in ſcribendo breuitatem, aſſequutus eſt primas inter hitoricos partes: teſte *epigrammatico Poeta*, qui ſic inquit:

*Hic erit, vt perhibent, doctorum corda virorum,
Cripus Romana primus in hitoria.*

Ex cuius oratione nihil demi ſine detrimento ſententiæ poteſt. Vnde non immerito dicit *Macrobius* *Saluſtium* in genere dicendi breuiſſimo dominari.

Sed attende, dicit inſuper *Auguſt. lib. 1. ſuarum orationum in oratione de laudib. hitoriarum, & oratorum*, quod magna ſemper apud præclaros Principes ac populos non modo Græciæ ac Latij, ſed etiam cæterarum totius orbis Nationum atque gentium laude & gloria digni habiti ſunt geſtarum rerum ſcriptores, qui vel Hitorias, vel Annales literis commendaauerunt, quod plurimum, tum ad antiquitatis memoriam, tum etiam ad iuuandam rerum publicarum administrationem ſcriptorum monumenta prodeſſe videntur.

In tantum etiam ſunt vtilitatis *Chronicæ*, quod probant in cauſis decidendis, ſecundum *Bartol. in l. 1. ff. ſi cer. per.* *Bal. Anton.* & alij *in ea. inter dilectos extra de fide iur. poſt gloſſ. ibi in verb. magis.* & etiam *gloſſ. in veru. in auſult. in ea. per venerabilem. extra de elect. & gloſſ. circa princ. cap. cum ex lue. is extra de reſtit. in me. gloſſ. & Doct. in cap. placui. 16. diſt. & gl. 2. in nomine domini. poſto in ſupraſcriptione cap. aſu. vbi que *Domina.* notat 50. diſt. & gl. in verb. v. quibus viris. in princ. ff. in 8. hæc autem tenet vt refert *Fel. in d. c. inter dilect. s. col. 7.* vbi etiam dicit idem eſſe in libris hitoriarum, quo ad facta antiqua, ſecundum *Dominicum in c. 7. quauis, ante finem. 21. diſt.* Et vide etiam de materia *domini. meum laſ. in d. leg. 1. ff. ſi cer. per.* Si vis videre nomina multorum ſcriptorum in hitoria, recurre ad *Textor. in ſua Officina in cap. hitoriarum plerique Græcis & Latij.**

Quadrageſimaſeptima conſideratio; *Ars Grammatica* etiam laudanda eſt, quæ in Republica eſt multum neceſſaria, cum ſit fundamentum omnium liberalium artium, vt dicit *Iſidorus lib. 1. Etymol. cap. 4.* Ideo *Grammatici* ponuntur, & deſcribuntur ante *Oratores*, vt habetur *in leg. Grammaticos, s. 1. & 2. Cod. de profeſſ. & med. lib. 10.* Nam *Orator* ſine *Grammatica* eſſe non poteſt; & tamen *Grammaticus* eſſe poteſt ſine oratoria.

Et vt dicit *F. Patritius lib. 2. de inſtitut. Reipublicæ. 1. in fin.* quod fundamentum omnium diſciplinarum eſt *Grammatica*; proinde (vt inquit) videndum eſt, vt ſolida ſit: ſi alias res edicere volueris; quandoquidem inconcinna, & rudes admodum reliquæ doctrinæ videntur, quæ infantes ſunt, & barbaro eloquio hærentes. *Grammatici* Romani tanti fecerunt, vt in triuuis eam ex ſenatusconſulto publica mercede doceri edixerint: quocirco triuialis ſcientia diutius nuncupata eſt. *Horaturoque* ibi *Patritius* *Reipublicæ præſides*, vt curent, & publica quidem mercede, vt ſingulæ queque doctrinæ præceptores habeant, & de ipſis mercedibus, vt conſtituantur & ſoluantur. De prædictis etiam aliorum ſtudioſorum liberalium præceptoribus cognoscit præſes prouinciæ. *text. in l. 1. & ſi gl. 1. fin. de variis & extraordin. cognit. optimus text. in l. medicos, in fin. Cod. de profeſſ. & medicis. lib. 10.* Et inter

alios sint egregij professores Grammaticæ: & non tantum literis, sed etiam moribus probatissimi. Cum etiam tales excellere alios oporteat moribus, primum deinde facundia, ut dicit text. in *l. Magistros studiorum. Cod. eod. usq. l. unica. Cod. de studiis liberal. Urb. Romæ. §. oratores. libr. 11.* Et sunt immunes ab omnibus muneribus publicis, & civilibus, & personalibus civitatis, ut dicit text. in *leg. medicos.* & maxime archiatros, vel ex archiatis Grammaticos, & professores alios literarum & Doctores. *Cod. eod. usq. de prof. ff. vbi patet,* quod Grammatici ponuntur in ordine literæ ante Legistas. Etiam sunt immunes à tutela & cura. *leg. si duos. §. Grammatici.* *¶ vbi gloss. ff. de excus. sut. concordat text. in §. item Roma. Inst. eod. tit.*

Huc adde etiam: quoniam, ut dicit text. in *ca. si quis versum Grammaticam, 38. distinct.* Grammaticorum doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliorem usum assumpta. Et in his artibus triuialibus gloriosa adolescentia edocenda & instruenda est, ut ad profundiores & meliores scientias & doctrinas ascendere valeant. facit text. in *§. oratores. supra alleg.* Et non sunt ferendi (teste Quintiliano in *lib. de arte oratoria.*) qui artem Grammaticam, ut tenuem ac ieiunam cauillantur: quæ nisi fundamenta fideliter iecerit, quicquid superstruxerit, finaliter corruet, necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorum comes. Et August. vere ait; quod Grammatica est scientia, qua aperta cæteræ aperiantur, & qua clausa cæteræ clauduntur. Ex quibus & multis aliis eam plurimum extollit Ioann. Ludouicus Viualdus de monte Regali in *suo opere Regali de persecutionibus Ecclesiæ, in persecutione 10.* & ut dicit. est prima; non tamen ordine dignitatis, sed necessitatis.

Qui autem fuerint Grammatici, & qui in Grammatica scripserint, vide per Textorem in *sua officina in c. Grammatici.*

Quadragesimo octaua consideratio; Dialectica etiam est laudanda & commendanda. Cum nonnulli philosophorum eam eloquentiæ comitem dicant. Aristoteles vero æquilancem. Hinc opinatur F. Patritius *lib. 2. in lib. de institut. Republicæ,* eam civili viro non negligendam; tum, quod iter ad alias quascunque disciplinas adolescentibus aperte videtur; tum quod ingenium acuit, & ad veritatem cernendam maximas vires habere cernitur.

Nam, cum duo sint orationis genera; alterum perpetuum, cui oratoria præest, alterum concisum, cui dialectice, vtrumque necessarium est, vnum probare, alterum persuadere volenti. Licet primum illud magis civile esse videatur, quando suadendo aut dissuadendo, molliori quadam via animos in voluntatem suam alliciat; hoc vero secundum magis extorquere videtur, quod probare nititur: & quibusdam concisis seu truncate orationibus nos in sententiam suam rapit, cogitque ea fateri verbis quæ nonnunquam animo nullo modo assentiri volumus: has tamen disciplinas Zeno aded coniunxit, ut hanc compressæ in pugnum manus, illam vero explicitæ, ac planæ similem esse diceret: utcunque tamen sit, Rhetoricam sine Dialectica imbellem; Dialecticam vero sine Rhetorica rudem omnino, & quasi elinguem esse arbitratur. Ex quo iuuenes adhortantur, ut illi indulgeant, quo melius diffinire ac diuidere valeant, & sua acrius probare, aliena vero fortius infringere possint: utique ad alias disciplinas parati magis accedant.

Et licet quodammodo, ut ait Hieronymus super epistolam ad Titium recitatus in *cap. si quis Ariem.*

37. *distinct.* Si recte loquendi rationem habeat, & inter vera & falsa diiudicet, non improbetur ab Ecclesiasticis; quia non multum placuit Deo Patri, Filio, & Spiritui sancto, ut in *c. omnem. ea. dist. 1.* & Dialecticorum sophismata sint tendicula, & phantasmata, & vimbæ quædam & imagines, quæ cito percunt, & resoluuntur, ut in *c. visco. ead. dist.* Ideo aliter circa laudem illius non insisto.

Probat tamen certis rationibus Io. Ludo. Viualdus in *suo opere Regali. in tracta. de persecutionibus Ecclesiæ Dei in decima persecutione.* quod Theologus tenetur scire Dialecticam, quam ibi probat esse necessariam Theologo, & eam laudat, ut videre poteris.

Sophistæ etiam, seu Dialectici, in ciuitatibus habendi & admittendi sunt, pro quo text. in *l. vis. c. de studiis liberalibus. vrbis Romæ. §. Oratores lib. 10.* Et sunt immunes, ut Grammatici & alij Professores, de quibus in præcedenti consideratione. per *l. medicos. c. de prof. ff. medi. lib. 10.* Eos tamen excellere oportet moribus, & facundia. *l. magistros. c. eod. usq. facit text. in l. unica. Cod. de profess. qui in vrbe Constantino. docent. libro 12.*

Quadragesimanona consideratio; De scientiis mathematicis, præcipue de Arithmetica tractat Cælius in *ob. suarum antiquarum lectionum. 4. c. 30.* ad rem sic ait Pythagoras Italicæ Philosophiæ Princeps, & cum eo multæ, ac eo duce amplissime alitruerunt, absque Mathematico quadriuo, non facile philosophiæ apicem contingit, nec verum posse percipi; propterea, qui illud neglexerit, philosophari recte non poterit: quoniam mathematicæ disciplinæ, ut ibi ait. *¶ l. 9. c. 4. in §. subfell. a quædam sint, ac elementa vel gradus, quibus ascendatur ad altiora.*

Eas vero sic nuncupatas existimat Anatolius, quod cum cæteræ disciplinæ deprehendi, vel non docente aliquo possint omnes: Mathematica sub nullius cognitionem veniant, nisi præeunte aliquo. cuius solertia & industria succedantur veperta, vel exurantur, & superciliosa complacentur. Vnde & Mathematicum in anima, sicut theoreticum, hoc est, speculatiuum in moralibus vocat Plutarchus. Equidem & M. Tullius Mathematicos in magna rerum obscuritate, recondita arte multiplicique ac subtili versari scribit. Sunt, qui ex demonstrationum formitate dici Mathematicos opinentur.

Cæterum; In initio Geometria præcipue, ut ibi ait Cælius, & Arithmetica in Mathematicarum album à Pythagora sunt aduocata, quod ad omnem scientiam, omnemque disciplinam capessendam, has inprimis commodas perspexisset. Hinc & illa iucunda vox Aristippi Socratici profluxisse opinatur Cælius: qui ex naufragio in Rhodiorum littus maris impetu, & ventis assidentibus, cum foret excullus, ac inibi mathematicas formulas conspexisset, gaudium gestiens profiliuit, & bene sperare comites iussit; quoniam vestigia hominum nosceret. Sed enim mathematica speculatio ad cogitationis acumen à Platone suscepta est: quia eleuat animum, & ad rerum diuinarum notionem aciem mentis exacuat. Quamobrem, inquit Alcinoüs, nisi finis istius gratia mathesin expetere perreximus, omnis nostra indagatio recasura in nihilum, est nudior Leberide, ac Cincelo pauperior.

Hinc F. Patritius *lib. 2. de institutione Republicæ. tit. 2.* quædæpartitam mathematicas scientiam civili viro necessariam esse autumat; quia, ut prædixi, Pythagoras opinatur frustra quenquam philosophari, qui eam non modo primoribus labris (ut dicitur) attingerit; verum omnino exhausterit. Censet etenim, sapientiam

earum rerum esse, quæ sunt, quæque substantiam immutabilem habent veram, ratamque cognitionem. Esse autem ea solum putat, quæ cum immutabilis substantiæ, essent, neque interione crescerent, neque detractioe minuerentur, neque accidentibus vllis variarentur, sed propria vi: propriaque natura semper niterentur: veluti sunt qualitates, formæ, magnitudines, paruitates, æqualitates, habitudines, æctus, dispositiones, cæteraque eiusmodi, quæ corpori coagentantur. Intelligibilia namque omnia esse dicimus. Videri autem corporea talia per sese spectacula, semper eodem modo inveniuntur: iuncta vero corpori variatur: quippe, quæ omnia suapte natura incorporea sunt, vigentque immutabilis substantiæ ratione, sed corporis contagione mutantur. Subsequenter duas esse substantias asserit: vnam continuam, alteram discretam: quarum declarationes ibi vide. Et tandem concludit necessariam esse ciuili viro (quem sapientem esse volumus) huius quadrupartitæ scientiæ cognitionem.

Et licet Cælius *in loco sancto* inferre videatur primam & præcipuam esse Geometriam: tamen Iudocus Clitovæus *in sua epist. ad introductionem, Arithmet. Iacobi Fabri*, præponit Arithmetica, vbi sic ait: inter eas disciplinas (quæ mathematica Græci vocant) duæ, Arithmetica & Geometria, præcipuum sibi vendicant locum, quod ad cæteras assequendas viam sternant. Ipsisque ignoratis, nequicquam reliquis ediscendis præstetur opera. Quis enim Arithmetica non edoctus Musæon sanè intellexerit? Quis item Geometriæ inexpertus, Inspecticam aut Astronomiam prope calluerit? Quandoquidem hæc duabus cæteræ Matheseos partes subiiciantur, ex ipsisque pendeant. Quarum prior Arithmetiæ numeros absolutos, eorumque affectiones determinat ad diuinorum contemplationem præcorum iudicio accommodatissima. Et grauißima Pythagoræ autoritate mirum in modum illustrata, qui primus quidem numerorum perferuator habitus est, eorumque indagatricem Arithmetica posteris reliquit commendatissimam. Is enim ad cælestia dispicienda illorum prælidio vsque adeo euectas fuisse creditur, vt de eo non absurde cecinisse videatur Ouid.

Istæ licet cæli regione remotus.

*Mente Deos adiit, & quæ natura negabat
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.*

His etiam stipulatur Plato, scribens in *Epimenide*: Inter omnes liberales artes & scientias contemplatrices, præcipuam, maximeque diuinam esse scientiam numerandi. Interrogatus item, cur homo animal elicit sapientissimum, respondisse fertur, quia numerare nouerit. Cuius quidem sententiæ & Aristoteles meminit in *problematis*. Et sane non abs re, nempe in numero, inquam, rerum discernicula discretionesque dignoscere, inter animalia duntaxat homini (vt qui solus omnium rationis sit particeps) concessum esse perquam exploratum. Hæc ille. Et, vt repetam à loco F. Patritij præallegato; Numerorum quidem cognitio singulis pene artibus necessaria est. Aut enim numerandum est digitis, aut scribendi numeri sunt, supputandæque rationes ad vsum ratiocinandi, qui quotidie pene singulis vsu venit, sine qua rudes omnino homines esse videntur & inciuiles.

Ex quibus etiam concludendo: Magistris, & in tali scientia expertos, esse in ciuitatibus admittendos & honorandos. Cum huiusmodi scientia non solum vtilis, sed etiam necessaria esse credatur.

Quinquagesima consideratio; Geometria ipsdem fere laudibus & præconijs (quibus laudata exti-

Arithmetica) laudanda est: quoniam etiam, vt ait F. Patritius *in lib. 2. de instr. resp. tit. 2*. Dimensiones disciplina artes singulas adiuuat: vix enim quippiam agere possumus sine mæsura: & turpe admodum videretur, in singulis quibusque dimensionibus, ancipitem fieri virum, qui in cætu hominum negotiationibusque versatur. Hebetis namque & obtusi ingenij est, vel manifestæ omnino negligentia, ea ignorare, quæ singulis quibusque horis necessaria sunt. Et, vt inquit Iudocus Clitovæus *in epistola præced. consid. alleg.* Ipsa Geometria circa magnitudines, earumque proprietates versatur, quæ à plurimis, maxime Archimede Syracusano suo ingenio celebratissima effecta est. Is enim, teste Plutarcho, in machinamentis geometrica ratione excogitatis, Marcelli Romanorum Ducis (cum Syraculas obsidione premeret) victoria multos dies remoratus est. Et hanc quoque disciplinam ad diuinam anagogem seu intelligentiam quamplurimum conducere putauit antiquitas: quæ per circulos, sphaeras, triquetra, pyramidesque & cætera id genus: imprimis ardua cognituque dignissima, peruestigari posse contendit.

Cæterum: Geometria (teste Cælio *lib. antiq. lect. 4. c. 30.*) initium est ac metropolis cæterarum scientiarum mathematicarum. Hæc enim sensibilibus inhaerentes agglutinatosque auellit assidue, seducitque ad intelligibilem, æternamque naturam, cuius contemplatio sit Philosophiæ finis.

Nam etiam Deus satis approbat hanc sententiam, cum ipse solus mensus est pugillo aquas, & cibos patina ponderauit, qui appendit tribus digitis molem terre, & liberauit pondere montes & colles in statera: vt habetur *Esai. 40. c.* & iterum *48. c.* ait: Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cælos. Ita ait Ioan. L. Viualdus *in suo opere Regali de persecutionib. Ecclesie in 10. persec.* vbi laudat Geometriam, dicens talem doctrinam videri necessariam Theologo, cum etiam dicatur *Sap. 11.* Omnia in mensura, numero, & pondere disposuit Deus vt ample *infra in 12. parte, in 56. consider.* dicitur: Et ars scientia liberalium artium diligenter edocenda est: quia per eam diuina manifestantur. *c. de quibusdam. 37. dist.* Et quemadmodum artes liberales ad virtutem non perdurant, sed preparant, vide Senecam *in epistolis ad Lucill. epist. 88.*

Hæc ars est licita, & approbata. *1. artem Geometriæ. C. de malefic. & mathem.* Imo discere atque exercere publice interest, vt ibi text. est formalis. Ex quo possunt cogi homines ad illam addiscendam, vt tenet Lucas de Penna *in l. 2. Cod. de excusat. artifice. lib. 10.* vbi ait text. quod tales habent excusationem à muneribus. Et Geometriæ dicuntur calculatores, secundum gloss. *in verb. calculatores in l. oratione. C. de profess. & medicis, lib. 10.* Sed potius mensores. *l. si irruptione. ff. finium regum. l. Geometria. & ibi gloss. de exc. su.* & habetur per totum titulum: *Si mensor falsum modum dixerit in libris sforum,* & ibi Budæus, qui nomina mensurarum describit, quæ singula præter duo & plura alia recitat Textor *in sua officina. in cap. mensura quadam.*

Quinquagesimaseptima consideratio ad artem Musices se conuertit, & an cantores, & periti in Musica sint laudandi. Etenim, vt inquit Beroal. *in oratione sua habita in enarratione Horatii Flacci.* Musica adeo delectabilis est: vt eius dulcedine cuncta viuientia capiantur, cuius origo cælestis memoratur, ipsiusque ratione mundum esse compositum Pythagorici scripserunt: Vnde Theologi nouem

Musas esse dixerunt, propter octo sphaerarum celestium musicos concentus, & vnam maximam continentiam, quæ constat ex omnibus, quam Harmoniam nominauerunt, Cælumque ipsum canere asseruerunt. Musicam antiquis illis temporibus in veneratione maxima fuisse memoriæ proditum est, ac maximos Duces fidibus tibijsq; cecinisse: quin etiam apud priscos tam Græcos, quam Romanos in conuiujs post cœnam lyra circumferebatur, qua laudes atque virtutes virorum fortium canebantur, quam cum olim Themistocles in epulis recusasset, habitus est indoctior, testis est Cicero in *Tuscul. qu.* contra laudatus Epaminondas Thebanus, quod citharizare, & cantare ad chordatum sonum esset eruditus Socrates quoque iam senio confectus, instrui lyra nõ erubuit: Et Plato, ciuili viro, quem politicum vocat, Musicam credit esse necessariam. Et Aristoteles in *politico* dicit, Musicam inter disciplinas illustres esse collocatam, quam vna cum literis, & gymnasiastica adolescentibus priscos temporibus discere consueuerunt.

Et hanc à teneris annis didici in gymnasijs: quia olim & tempore meo præceptores, & gymnasiarchæ bis in hebdomada post prandium, loco solatij, & recreationis Musicam docebant, quod hodie male obseruatur: sed hoc contingit, quia ignari sunt illius scientiæ. Ideo non est in honore, quemadmodum & esse deberet.

Denique Fr. Patritius in *praefatione de institutione Reipublicæ* dicit, quod libera sunt hominum ingenia, & quisque ad ea studia incenditur, quæ patria cõsuetudine laudatur, Musices laus in omni Græcia quam maxima habebatur. Nec quisquam satis egregius, satisque eruditus videri poterat, qui eiusmodi disciplinæ expertus esset: quocirca eam in senectute didicit, vt dixi. Quam quidem ipse Socrates apud Platonem tanti facit: vt ad eius numerum pleraque in Republica constituit, & mutationem quoque harmoniæ, seu Musices deterrimam periculosamque Reipublicæ arbitretur. Hæc etiam & plura recitat idem Patritius *lib. 2. tit. 2.* & Cælius *lib. antiquarum lectionum 5. cap. 20. in principio.* vbi etiam recitat: quod Lycurgus, quamuis durissimas Lacedæmonijs suis leges iniungeret: Musices tamen studium egregiæ videtur amplexatus quando ipsam hæc natura parens impertuisse animaduertitur, quo transmitti laborum onus molestissimum proclinius posset. Remigem, vt Fabius inquit, cantus hortatur, & singulorum fatigatio quamlibet se tedi modulatione solatur.

Musicæ antiquitus sacrificijs ac funeribus adhibebatur. Curas enim abigit, clementiam suadet, & ad mulcendos affectus plurimum valet, & vt inquit eleganter apud Philostratum Canius tibiçen, Musica mœrentibus adimit mœrorem, hilares efficit hilariores, amatorem calidiorum, religiosum ad Deos laudandos paratiorem, eademq; varijs moribus accommodata animos auditorum, quocunq; vult, sensim trahit, vt ait Beroaldus in *dist. epist.* Magnus equidem iuxta citharædum Theophilum, stabilisq; thesaurus Musica est: mores enim instituit, componitq; atque mollit irarum ardores, quod vel Homericus abunde Achilles denorat.

Pythagoras, & qui deinceps studia confectati sunt eadem, mundum ipsum non citra Musices rationes concinnatum composuimusque, argumentorum subtilitate vsi sunt. Cum & artium veluti præstantissima diuinis se inferuit rebus. Et quod testatur Ptolemæus, numinibus placandis adhibetur. Plato etiam

gentibus contributam putat Musicam, præclarius quoddam præstantiusque opus. Nam cum sit concinnitatis inter frequentamenta varia, præcipue artifex Musica, non ideo à Dijs data, vt ad delicias conuertamus, & aurium pruriturum: sed vt quod animæ consonantiam turbat, & harmoniam huiusce voluptatis delinimento sedari, ac ad ordinem redigi valeat, vt ait Cælius, vbi supra.

Pythagoricis etiam moris fuit animos ad lyram excitare vel lenire, neque solum perturbationibus animorum, sed etiam corporis morbis medetur musica modulatio. Cum ad febrem quoque ac vulnera cantiones quotidie adhibeantur. Nam legitur, quod à Pæone & nonnullis alijs Medicis ægroti pene desperatæ salutis Musicæ oblectamentis curati fuerunt.

Quapropter laudatus est Xenocrates, qui organiciis modulis lymphaticos liberabat.

Et Asclepiades, qui tubarum cantu sordidissimis medebatur. Theophrastus quoque ad affectiones animi moderandas, tibijs adhibuisse fertur. Quinetiam traditum est, Thaletem Cretensem, citharæ suauitate morbos ac pestilentiam fugauisse.

Ismeniam illum tibiçinem celeberrimum, Boetius & complures Iliiaco seu Sciatico morbo diuexatos, modulis suauioribus perlanasse tradunt. Et in testamento Veteri scriptum est, quemadmodum Dauid citharizante, Saul resocillabatur à furore dementiæ, quo identidem corripiebatur, vt habetur *1. Reg. 16. in fine.*

Quid, nonne bella musicis modulationibus accenduntur? Quid aliud in Romanis legionibus litui, tubæ, cornuque moliebantur? quorum concentus equos, militesque pariter acuebat & animabat. Lycurgus etenim tibijs in re militari constituit, quibus progressui recessuique cauerent, & animos militum adeo incitarent, vt ignauissimi etiam concentu concitati, fortissimi aliquando euaserint, patriæque victoriam pepererint, velut in bello contra Messenios, in quo iam succumbebant in acie Lacedæmonij, quod animaduertens Tyrreus tibiçen egregius, mutatis tibiæ modulis, adeo militum animos ad pugnam cõcitauit, acrioresque reddidit, vt Messenios iam pene victores Lacedæmonij subiecerint. Creteuses etiam impetum in hostes facturi, lyra seu citharæ modulis incitabantur. Argiui autem tibiæ, sicut Latini tubarum clangore. Et Galli olim cornuum strepitu, nunc vero tibijs ex ære fabricatis & sonorosis. Et de multis tibiatarum speciebus. scribit Cælius *lib. antiq. lectionum. 5. c. 26.* Sed ad rem redeo. Nonne Amazones ad calamos arma tractabant? Nonne Halysates Lydorum Rex (vt author est Herodotus) in exercitu habuit concinnantes fistulatores, atque fidicinas?

Timotheus quoque Musicus, vt testis est Dioprosensis, celebratur, quod Alexan. Magnum nihil tale per id tempus cogitantem musici cantus modulatione ad arma corripienda inflammaret: idem inflammatum mutato cõcentu cohiberet. Is enim decimam & vndecimam lyra chordam addidit, & antiquam Musicam in meliorem modum mutauit: & huius Timothei meminit Cicero *lib. 2. de legibus.* Profuit ergo Lacedæmonijs Musica, profuit Alex. & multis. Et quam utilis sit Musica, incidat nobis Arion Methymneus citharædus & Poeta Lyricus, dum Lesbõ patriam peteret, videretque infidias & coniurationem parari sibi à socijs, vel nautis, quibuscum nauigabat, propter opes, quas ferebat secum, rapta cithara non-

nihil prius modulans, in mare se coniecit. Cuius cantu illectus Delphin, dorso exceptum portauit ad litus, hoc est, in Laconiam, antequam nauæ illuc applicuissent: in cuius rei monumentum erecta est illi statua cum Græco epigrammate, quod Raphael Volaterranus Latinum fecit hoc modo:

*Cernis amatorem, qui vexit Ariona Delphin,
A Siculo subiens pondera grata mari.*

Quid. lib. 2. Fastorum de eo abunde meminit his verbis:

Quod mare non nouit? quæ nescit Ariona tellus?

Carmine currentes ille tenebat aquas:

Sape sequens agnam lupus est à voce retentus,

Sape auidum fugiens restitit agna lupum,

Sape canes leporesque vna sacere sub umbra,

Et stetit in saxo proxima cernua Lea.

Et sine lite loquax cum Pallada alite cornix

Sedit, & accipitri iuncta columba fuit.

Cynthia sape tuus fertur vocalis Arion,

Tanquam fraternis obstupuisse modis.

Nomen Arionium Sticulas impleuerat urbes,

Captaque erat lyricus Ausonus ora sonus:

Inde domum repetens puppim conscendit Arion,

Atque ita quasiras arte ferebas opes.

Forstian infelix ventos undasque timebas,

At tibi naue tua tutius æquor erat.

Namque gubernator districto constitit ense,

Cæteraque armata conscia turba manu,

Quid tibi cum gladio? dubiam rege nauita puppim,

Non sunt hæc dignis arma tenenda tuus.

Me metu pauidus mortem non deprecor, inquit,

Sed liceat sumpta pauca referre lyra.

Et subiungit:

Procinus in medias ornatus desilit undas.

Spargitur impulsa carula puppis aqua.

Inde (sæpe maius) tergo delphina recuruo.

Se memorant, oneri supposuisse nouo.

Ille sedes, citharamque tenet preciumque uolendi,

Cantat, & æquoræa carmine mulcet aquas.

De hoc etiam satis loquuntur Herodotus in *Clio*, & post eum Aulus Gellius in *suis commentariis nocturnis Atticarum*, lib. 16. c. 17. vbi fabulam esse asserit. Et ab Arione lyra vocatur Arionia Idem lib. 3. de arte.

Quamuis mutus erat, uocæ pauisse putatur

Piscis Arionia fabula nota lyra.

Quid pacis munia, nonne apud antiquos musicis cantibus lætis celebrata fuerit? quod & adhuc his temporibus obseruantissimis fit apud nos, dum nuntiantur publicæ lætitiæ, & ioci festiui, ob quid prosperi, vel pacem compositam, aut partam victoriam, natiuitatemque Delphini, seu primogeniti Regis, & huiusmodi.

Cæterum; huius magna vis ad animos in quemcumque affectum commouendos. Pythagoram enim accepimus concitatos iuuenes ad vim pudicæ domni afferendam, mutatis in spondæum tibiæ modulis, compressisse.

Eius quoque discipulus Empedocles Agrigentinus furibundum adolescentem (qui eius hospitem damnati patris accusatorem gladio adoriretur) cantu reuocauit, & placatum mansuetumque reddidit.

Et Caius Gracchus fere populum Rom. in voluntatem suam pellexit, cum concionanti sibi seruus assisteret, qui fistulæ modulis affectus orationis longe præcellentes redderet. Etenim plures Græcorum ciuitates, ut Martianus affirmat, ad lyram leges decretæque publica recitabant. Quid multa? Musicæ disciplina, non solum homines, verumetiam bruta &

nimalia demulcet. Cerui fistularum cantu capiuntur, Delphines, ut ante patet, musica arte mulcentur, aues fistulis alliciuntur, architectus quoque citra Musicen perfectus non erit, quæ in primis efficax est, ut inquit Vitruuius, ad balistarum, carapularum, scorpionumque temperaturas. Hidraulicas quoque machinas efficere nemo poterit sine Musicæ ratiocinationibus. Cum ergo inter homines reliquæ animantia, Musicæ tanta sit dominatio, eiusque dulcedine capiatur omne, quod uiuit, celeberrimi scriptores exstiterunt, qui ad lyram carmina componerent, & rhythmis musicis numerosisque modulationibus sua scripta contexterent. Quod non solum à Græcis Latinisque, verum etiam ab Hebræis factum est. Tanta quippe est suauitas, tantaque voluptas in musica modulatione. Quid enim Psalterio Dauidico modulatus? Quid canorum magis? Quod in morem Pindari, Horatiique decurrit? Quid Dæter. & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Salomone pulchrius? Quid perfectius Iob? Quæ omnia hexametris & pentametris versibus, ut eruditi restantur, & hic ante in 45. consider. dictum est apud Hebræos composita, circa salebrosam asperitatem progrediuntur.

Qui autem inuentores fuerunt huius scientiæ & multorum instrumentorum musicorum, & quomodo, scribit Textor in *sua officina*, cap. citharædis, tubicen, cantores, & musici. & F. Patric. in d. lib. 2. de instit. Reipub. 111. 2 Et ibi Textor dicit, quod Poetæ faciunt Orpheum principem musicæ lyre; Doreæus uero cantu citharæ apud Thraces, secundam post Orpheum meruit palmam. Marcianus tamen Capella ait: Nam Orpheus, Amphion, Arionque doctissimi, aurata omnes testudine consonantes flexanimum pariter reddiderunt concentum. Et de his tribus Citharædis omnium præstantissimis meminit Pacificus sic.

Orpheus Euridicen cithara reuocauit ab orco,

Eque suis mouit saxa nemusque iugis.

Pisce fuit petagus per longum uellus Arion,

Hæc etiam Amphion mænna struxit ope.

Anaxenori citharædo, M Anton. tributa quatuor ciuitatum legenda concessit, propter eius artis peritiam.

Eunomius citharædas Loctensis statuam, quæ insidentem citharæ cicadam habebat. Nam cum in certamine, quod cum Aristone regio Musico de cantu susceperat, chorda una fracta defecisset, cicada superuolans uocem fertur suppleuisse. Et de plerisque aliis: uide ibi per Textorem, qui enumerat 77. Et apud præcos tanta fuit copia ac tantus numerus, ut Cicero neget, si sibi duplicetur ætas, se habiturum tempus, quo lyricos poetas omnes perlegat. Quorum (teste Beroaldo in *epist. in princip. huius considerat. all. gat.*) apud Græcos, longe Pindarus princeps extirrit. apud Latinos Horatius, qui, ut ait Quintilianus, fere solus lyricorum poetarum legi dignus est.

Sed, ut semel finiam, de laude illius etiam satis constat ex dictis Isidori in 3. lib. *Etymol. cap. 14.* ubi dixit, tam turpe esse Musicam nescire, quam literas, ut refert Lud. Vival. in *suo opere regali. in tractat. de persecut. Eccles. in 10. vers. Eccl.* ubi etiam de inuentoribus eiusdem scribit. Et ait Christum fuisse summum Musicum; & quod plus est, quod fere totum corpus Sacre Scripturæ non solum versatur circa Musicam, sed etiam uniuersos ad cantandum in Musicis hortatur. Unde David, qui, teste Hieronymo, Christum lyra personat, & in decachordo Psalterio ab inferis excitat resurgentem: *in Psalmo trigesimo secundo ait: Con-*

fitemini Domino in cithara, in Psalterio decem chordarum psallite illi. Cantate ei canticum nouum: bene psallite ei in uociferatione. Et *Psalmo vigesimo quarto*, Confitebor tibi in cithara, Deus, Deus meus, quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Et adhuc nos hortatur sacra Scriptura, laudate Dominum in Musica, cum dicatur *Psalmo nonagesimo octavo*. Plalite Domino in cithara, & voce Psalmi, in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ. Et *Psalm. 150*. Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in Psalterio & cithara. Laudate eum in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo. Et laudate eum in cymbalis bene sonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis, omnis spiritus laudet Dominum. Et ideo dicitur *Ecles. 40*. Vinum & Musica lætificant cor, & super utraque dilectio Sapientiæ Quocirca, tam exemplo, quam ratione satis constat, Musicam in ciuitate admittendam, & ciuili viro vtilem esse: verum necessariam, & non modo animam oblectare, verum ingenium fouere & promptiores alacriusque viros reddere, non solum ad rem militarem, verum ad summa quæque negocia obcunda, diuinaque persoluenda & veneranda. Idcirco in eius commendatione fuimus prolixiores.

Quinquagesima secunda & postrema consideratio; iam iam ad aliam artis seu scientiæ Mathematicæ partem deuenire nos admonet, quæ Astronomia vel Astrologia vocatur; quæ tamen inter se discrepant, cum Astronomia cœli conuersionem, ortus, obitus, motusque syderum contineat, vel qua ex causa ita vocentur.

Astrologia vero partim naturalis, partim supersticiosa esse creditur.

Astrologia vero partim naturalis, partim supersticiosa esse creditur.

Superstitiosa vero est illa, quam Mathematici sequuntur, qui in illis augurantur, quique etiam duodecim cœli signa per singula animæ vel corporis membra disponunt: sydereoque cursu natiuitates hominum & mores prædicare conantur, vt dicit *Isidor. 3. Etymologiarum. c. 26*.

In primis; antequam vltimum progressum faciam, quoniam intentio huius operis solum ad laudem tendit, licet multa in reprobationem huius artis dici valeant, de quibus superledeo, vos remittendo ad illos, qui de huiusmodi reprobatione scripserunt, videlicet ad principalem inter alios post Doctores Ecclesiæ, Picum Mirandulam in *suis disputationibus contra Astrologos*. Dicit tamen Lud. Viual. in *suo opere regali de perfec. Eccl. Dei. in 10. perfec.* quod Theologus teneatur scire Astrologiam, eo; quia in Sacra Scriptura multis variisque modis de cœlis, de cursu solis, lunæ, & astorum tractatur: ideo conuenit, vt Theologus discat ipsam Astrologiam, de qua hic intendo tantum dicere, prout est permissa. Et secundum quod Ecclesiastici & Theologi Doctores illam approbauerunt, de cisionibus eorum me submittendo: & cum protestatione, quod nullo modo intendo deuiare à decisionibus Doctorum Ecclesiæ.

Astrologiam ideo dico esse laudandam, & maxime extollendam, cum, si vera sit & talis, vt à nonnullis, etiam Ecclesiasticis existimatur, est multum necessaria & utilis Reipublicæ, & sub protestationibus prædictis, videtur corroborari posse multis rationibus, autoritatibus & exemplis.

Primo, rationibus sequentibus, quoniam vna est vox Theologorum & Philosophorum, mundum inferiori

rem à Deo per cœlum gubernari: vnde corpora inferiora à superioribus reguntur: hoc Aristotelis vulgarissima illa scientia docet, necessario mundum hunc inferiorem superioribus motibus esse cõtiguum, vt eius omnis virtus inde gubernetur. Sic Aurelius quoque dixit Aug. per corpora subtiliora, grossiora hæc regi atque moueri. Quis igitur (inquiunt Philolophi & Theologi) dubitauerit, mutationes quascunque rerum terrenarum à motibus fieri corporum superiorum?

Secunda ratio erit experientia, quæ hoc demonstrat. Cum variatis anni temporibus ex accessu solis ad nos atque recessu: vnde videntium quoque habitus & conditio variatur, dum temperat aura cœlum, dum variat fugas, reditque, rapitque. Sed & in diurna reuolutione sol aeris qualitate immutat plus minus, tum meridie, mane, vespere, calefaciens, exsiccans, humoci, frigori que derelinquens.

Luna quantas habeat vires in omnia corpora, præsertim fluxiora, quis ignorat? Æstus hæc Oceani faciens, ascendens atque descendens: pontum mouet & terris immittit, & affert led & submersa, fretis concharum, & carcere clausa. Ad lunæ motum variant animalia corpus. Crismi seu critici vel decretorij dies à medicis obseruari, lunæ solisque motus sequuntur, luna plena nascente, diurnas persepe cieri tempestates, & in corporibus agitari videmus humores. Hinc pastoribus, nautis, agricultoribus obseruationes multæ de lunæ motibus acceptæ, multiplicique experientia multis retro seculis comprobata. Cur igitur, si luminarium manifestiores impressiones, & in perturbandis inferioribus autoritatem persentimus, cessare aliquas stellas, & inefficaces esse credimus? nec eorum vires ad nos, quanquam occultiores peruenire, quibus subdita illis corpora variis modis afficiantur. Quorum gnari atque prudentes, secretiora quædam de futuris euentis possint præcognoscere, quam quæ Medici, pastores, agricolæ, nautæ prædiuinant,

Tertia ratio etiam sumitur ex dictis Pici Mirandulæ in *suis disputationibus contra Astrologos, lib. 3. ca. 2.* vbi ait post præcedentia. Præterea nemo negabit, aeris habitum tempestatisque de syderum statu, posituraque variatum & calor, & frigus, & siccitas, & humiditas, & quæcumque in sublimi sunt impressiones à cœlitibus motibus & influxibus generentur. Quod si terræ visceribus inclusi, sicciores halitus terram mouent, si causationes in aere ex quatuor illarum qualitarum, vel exuberantia; vel defectu, si caritatem annonæ vel humiditas nimia facit, vel siccitas, cum aut fructus leguntur, aut feruntur inuicem, fertilitatem status aeris modicus oportunus. Quis negabit à stellis non modo tempestatum mutationes & terræ motus, sed pestilentias quoque & morborum varia genera in hominibus, in pecotibus, salubritatem regionum, & fertilitatem, sterilitatemque prouenire? Tum si constamus nos quoque ex iisdem qualitatibus & corporis temperatura, mores, ingeniaque variantur, integra tamen libertate, seu libero arbitrio, cur non fieri potest, vt propensiones in nobis ad iram, mansuetudinem, & affectus alios bonos, & malos, à syderibus habeant bilem, sanguinem, pituitam, atram bilem, vel lascitantibus, vel frænantibus, quod humores affectus illi plerunque comitantur? Cur non patitur sicæ calidæque cœlorum impressiones bilem in nobis ad litem, iurgia, contumelias, inimicitias excitare possunt? Vnde bella, cædes, vastationes, vnde imperia, regnaque mutantur. Post hæc, ita collegit Ptolemæus: Si faciunt stellæ diuersitatem

fiatem corporis & animi, deriuatur hæc deinceps ad ea, quæ sunt quidem extrinseca, sed habent cum illis adinitatem, qualem cum corpore vxor, & facultates, cum animo dignitas, & honores. Hæc est præcipua ratio Ptolemæi, nec omnium effectricem lyderum vim probat, alter villo loco, quam ex efficiencia primarum qualitatum, quas producendo cæteras quoque producant consequenter. Quare nec alias affert causas, quam hæc quidem Saturnus, hæc Iupiter, illa vero Mars operatur, quam quod Iupiter sit planera calidus & humidus. Saturnus siccus & frigidus. Mars siccus magis & feruidus: hoc de stellis erraticis, hoc de non erraticis pariter lentit, ex natura primarum qualitatum erraticas, ex erraticarum natura iudicans non erraticas: verumenimvero possent alij, relictiis primis qualitibus, ad occultas vires eminentioresque confugere, quas inesse cælestibus plurimas & efficacissimas ambigi non conueniat.

Quarta ratio assignata ab eodem Pico: Si quid in terrenis, quascunque singulares & excellentes dotes ditemur, eas cæli solemus munera existimare, quæ non elementares: de quibus illa corpora coalescunt, qualitates, sed insulam illis potius virtutem cælitus consequantur. Quarto igitur magis non carebunt huiusmodi viribus & proprietatibus nobilissima illa corpora luce tam clara, mole tam vasta, agitatione tam rapida; aut quoniam pacto, si cum motu lumine transfuntur ad terram, non erunt mirabilium apud nos effectrices.

Quinta ratio; vt ait Pico, cum cursus humanarum rerum, de quibus Astrologorum potissime diuinitio, cæli fatique potestatem vel nolentibus vndique persuadere videtur; in quo varietas ipsa familiaris & frequentissima: tum multa supra vires nostræ mortalitatis fieri videmus, multa præter rationem, & meritum, plurima præter ordinem & institutum conditionis humanæ, quæ causas alibi, quam in cælo nullas habere posse videntur: hic habilis ad philosophiam, ille nascitur ad poeticam, alius literas aspernatur, vel ciuile negocium, vel arma libentius felicitusque pertractat: vnde ista varietas ingeniorum? Est qui diuitias nihil faciat, est qui animam lucro vendat: hic sobrius, ille nequam: hic audax, ille meretriciosus: vnde tanta in moribus dissimilitudo? Alexander orientem tam cito vicit, quam vidit. Vnde impetus tantæ felicitatis? Quæ vis Aristoreli præceptoris illius? Quæ Platoni prius, Pythagoræ, Socrati, cæteris naturæ secretareuelauit? Hæc ratio maior, quam vt è terra pullulasse credatur. Illa rursus astrorum fortuitis cursibus qui non ascribat? Hominem innocentem condemnari, nocentem præmiis affici. Industriamque plurimorum, solertiam, ingenium, doctrinam indicare: aliorum ignauiam, nequitiamque locupletari. Piratam cædibus cruentatum, inter mille pericula maris & terræ, tandem domi inter suos, & senectute vita fungi: hominem mirissimum & paratissimum, vel à nolentibus imprudenter gladiis obtruncari? Tum portenta ingeniorum quædam, & monstra, vel fœtidis gaudentium: vel, vt semel dicitur, à legibus exorbitantium humanitatis: nonne illam sibi vim quandam, necessitatemque fatalis potentiz testari videntur? vt infra amplius dicitur in *si. par. in 16. consid.* Vbi de excellentia climatum: propter influentias maiores in vno climate, quam in alio dicitur. Et has quinque rationes scribit Pico in *suo loco supra allegato*: ad quas tandem respondet impugando easdem. Et de quibusdam rationibus supra

descriptis vide in *margarita philosophica lib. 7. tract. 2. cap. 8.*

Et sic videretur inferendum, quod Astrologia ad hoc valet potissimum, vt sciamus quibus auspiciis, quibus prætidis, dextrone, an amico Hercule, demum res nostras sic frugi, & optime instituamus: ne impingamus veluti de cura cuticulæ, de bellis & aciebus instituendis, & de itineribus, copiis, seruorum, vel amicorum fortuna. Quæque sua tempora & obseruationes habent. Herculi propterea feliciter non cessisse suos labores aiunt, quod non in tempore bono natus sit: & hoc Poetæ probant, vt infra patet.

Et quod Astrologia utilis sit in Republica, auctoritatibus comprobari potest. Poetarum dicta imprimis adducendo. Vnde Virgilius inquit:

*Ipsa dies alios alio dedit omine luna,
Felicis operum, quintam fuga.
Septima post decimam, & ponere vites.
Et pressos dominare boues, & licia tela
Addere.
Nona fuge melior contraria furis.*

Omnium vero elegantissime Hesiodus in *lib. cuius titulus, Opera & dies.*

Ab Ioue nate omnia.

*Prima dies sacra est, & quarta & septima.
Primo natus Apollo radiantia lumina fudit.
Luce demum quarta felix ducenda sit uxor:
Omine captato sunt omnia prospera rebus,
Et licet incuruam trahibus componere nauim.
Et quinta fuge, namque illarum pallidus orcus,
Tum dira Eumenidum facies toto orbe vagantes,
Castigant, si qua in terra periuria falsum affirmant.
Sexta dies tristem ostendit mulieribus ortum,
Leta viris, multisque etiam nascuntur in illa.
Hæc ouibus fœrum licitum castrare, vel hædos:
Scindimus octavo forti genitalia tauro,
Castramusque sues, felix est ponere plantas.
Nona viros gignit, vel amica sorte puellas,
Luce viris decima faustos quoque credimus ortus.
Vna post decimam felix incidere vites,
Et tempestiuam segeti supponere falcem.
Tertia post decimam plantaribus optima surgit,
Spargere semen humi.*

Quarta post decimam mulieribus prospera natu.

Et rursus de natura planetarum. Virgilius.

*Asque hæc, vt certis possimus discere signis,
Æstusque pluuiasque, & agentes frigora ventos:
Ipse pater statuit quid menstrua luna moueret:
Sol quoque & exorians, & cum se conderet in undas:
Signa dabit, solem certis: ma signa sequentur.*

Solem quis dicere falsum

*Audeat ille etiam cæcos instare tumultus,
Sæpe monet fraudemque, & aperta tumescere bella,
Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque motus omnes, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus.*

Nam etiam, vt inquit F. Patritius *lib. 2. de institut. Republicæ. 2.* Astrologia utilis est in omni Republica, propter agriculturam (quæ magnam rationem ab ea accipit) lyderibus suis vertendam esse terram docet Maro in *Georgicis*, vt supra patet. & Hesiodus arandi ferendique tempora, lyderum ratione significat, cum ait:

*Pleiasdos est subigenda sepes atlantidos ortus,
Hæc autem sese stella condente ferendum est.*

Columella vero singulos quosque dies astronomica ratione obseruari præcepit, tum propter rei rusticæ utilitatem, tum propter pericula quam plurima, quæ moniti à peritis eius disciplinæ, cauere possumus: vt infra dicitur, vbi de exemplis sit mætio.

Et, ut dicit Ptolemæus, Astrologiæ maximus indagator, in suo Centiloquio. Ex constellationibus & Planetarum influentiis, ea, quæ in mundo accidunt, causantur. Ideo videretur, quod nihil melius aut potentius habere valeat homo, quam sub bonæ influentiæ Planeta nasci. Fato enim omnia fiunt, inquit Tullius libro primo de Divinatione, circa finem.

Vnde Lucanus lib. 6.

Præceps agit omnia fatum.

Nec medij dirimunt morbi visamque necemque.

Et Seneca in lib. Tragœd. ait:

Quicquid patimur mortales, quicquid facimus venit ex alto.

Et iterum:

Regitur fati mortale genus.

Et Plinius *lib. 1. Naturalis historia*. Singulis sydera tributa sunt nobis: clara divitibus, minora pauperibus, obscura defectis, & pro sorte cuiusque lucentia ad munera mortalibus. Et Quintilianus *lib. Declamatorio*.

Fato vivimus, languemus, morimur, medicina quid præstas, nisi ut iuxta te nemo desperet? Et de potentia Fati Ovid. 3. de Tristibus.

Ratio fatum vincere nulla valet.

Et Iuvenalis lib. 3. Satyr. 1.

Distat enim qua sydera te excipiant modo primos Incipientem.

Edere vagitus, & adhuc à matre rubentem.

Ventidius quid enim, quid Tullius, an ne aliud, quam

Syds, & occulti miranda potentia fati?

Seruis regna dabunt, captivus fata triumphos.

Ut inquit Bernard. de Buis *in 2. part. sui Rosarij, 31. sub littera N.* Et iterum Iuven. lib. ult.

Plus etenim fati valet hora benigni,

Quam si nos Venera commendet epistola Marti.

Et Boetius de Consolatione.

Mutare fata non possumus,

Stant dura inexorabilia.

Et Damascenus lib. secundo ait: Corpora cælestia constituunt nobis habitus, complexiones, & dispositiones, & Ptolemæus Astronomus lib. 3. de quadripart. dixit. Sed interficiendi, & sanandi vim habent. & ibidem ait, Corpora cælestia cogunt hominem peccare & benefacere. Et, ut dixit Q. Curtius lib. 5. Eludant videlicet, quibus forte ac temere humana negotia volui, agique persuasum est. Equidem æterna constitutione crediderim, nexuque causarum latentium, & multo ante destinatarum suam quemque ordinem immutabili lege percurrere. & Aug. de Civit. Dei cap. 5. dixit, Fatum esse ordinem quendam, & dispositionem secundarum causarum ad effectus producendos in his corruptibilibus & generalibus præter Dei, & hominum voluntates. Propter quod dictum etiam videtur tenere aliqui, quod tales dispositiones fatales ex syderibus provenientes necessitant, quod non est verum, & istud reprobant Theologi, ut inferius in ult. part. in 16. consider. dictum est: & habetur plene & catholice per Bartholomæum Sibyllæ *in suo Speculo peregrinarum 9. c. 9. 1. dec.* in pluribus quæstiunculis, in quibus declarat, quid credendum sit de huiusmodi influentiis & constellationibus syderum, & fato, reprobando, aut confutando opiniones philosophorum, & Astrologorum, etiam eas interpretando, prout etiam fecit Picus Mirandula *in loco præ alleg.* & Ioan. Viuald. *in suo opere regali, in tract. de perfec. Eccl. in 3. persecutione.* Vbi ponit plures errores istius sententiæ existentes in pluribus, & ex quibus Ecclesia multum gravata, & probata extitit: & est tam à Lutheranis, quam plurib. divinatoribus & sortilegis: qui his temporibus pullu-

lant: sed cum hæc sint extita propositum, ad materiam redeo.

Exemplis etiam probatur, Astrologiam esse non negligendam. Nam, ut refert F. Patritius in loco supra alleg. Anaximander Milesius Lacedæmoniis prædixit, ut civitatem ac tecta custodirent; instare enim terræmotum. Hac disciplina prævidit, quod quidam factum est, & magna pars eius urbis montisque Taygeti concidit.

Sic Hippocrates venientem ab Illyricis pestilentiam prædixit, discipulosque circum urbes Græciæ dimisit, ut ægrotantibus adessent. Pro beneficio omnis Græcia honores illi, quos Herculi, decrevit.

Pericles Atheniensium Imperator, Exercitum suum solis defectione perterritum, iamiamque hosti veluti propitiore numine adiuto trophæum concedentem liberauit, reddita ratione, id syderis natura fieri, non ira Dei, aut prodigio aliquo accidere.

Qua disciplina nisi caruisset Nicias, nunquam pulcherrimum exercitum in Sicilia amisisset, simili motu confusum, quæ plaga Atheniensibus non mediocriter extitit, sed principium multorum malorum.

Atqui ne idem accideret exercitui Romano, cui Lucius Paulus imperabat, Sulpitius Gallus multo ante de Lunæ defectione disseruit, ne veluti prodigio divinitus facti militum animi deficerent.

Cicero de Natura Deorum adducit exemplum duorum fratrum, qui cum simul nati essent, etiam simul postea ægrotare cœperunt, & eorum motus pariformiter cœpit ingrauescere, & eodem medicamine sanati sunt. De quibus dicit Possidonius Astronomus, quod ideo hæc æqualiter & uniformiter illis acciderunt; quia eandem constitutionem astrorum in conceptione & natiuitate habuerunt.

In hac disciplina plurimum claruit apud Romanos Publius Nigidius, qui figuli cognomentum habuit, propter eius scientiæ commentum. Nam cum disputaretur, cur Gemini diversa haberent fata, cum & geniti & orti iisdem syderibus essent: & ipse artis suæ parte tueretur, negareturque id fieri propter celerem cælestium orbium motum, id hoc pacto ostendit. Figuli rotam magna vi concitavit, & eadem duas atramenti guttas liquavit, & desistente motu longo intervallo extremitatibus rotæ guttæ inuentæ sunt: quomodo igitur, inquit, opinantur, cum tam celeri vertigine cælum rapiatur posse & gigni, & oriri geminos eo sydere, cum figuli rota paruo concitata cursu, excussas guttas eodem momento tam diversis locis ostendat?

Aliud exemplum addo de filio Ioa. de Lignano, tēpore Papæ Martini, qui quidam Ioan. doctissimus IC. ac celeberrimus Astronomus, prævidens ex genitura, filium quendam suum cruci affigendum, volensque fatali generis dispositioni succurrete, cum sacris initiari, ac liberalibus disciplinis apprime fecit erudiri. Sed nec sic quidem evitare potuit vim fati. Nam cum eum patria Bononiens. pro pace componenda ad Martinum Pōtificem maximū legatum misisset, & ipse magis ad exitium, quam commodum patriam clanculo prodidisset Pontifici, idque post reditum ad domum innocuisset, cum nocte patibulo affixerunt. Quem illucescente die, cum pater pendentem vidisset, deplorans, inquit: *Heu, fili mi, tuum infelicissimum fatum nec humanis literarum adminiculis, nec divini ministerii superare potuisti.*

Item Æschylus Atheniens. tragicus primus in Sicilia mœnib. urbis (in qua morabatur) egressus, aprico in loco resedit, super quem Aquila testudinem ferens, elusa splendore capitis (quod erat capillis vacuum) eandem perinde ac lapidi illisit, ut fractæ testudinis.

(Nam

(Nam ingenium est ei testudines raptas frangere è sublimi iaciendo) carne vesceretur, quo ictu mortuus est. Sed illa fors (vt ait Plin. lib. Natural. hist. 10. cap. 3.) interemit illum Poetam Æschillum. prædictam fati eius diei ruinam secuta cœli fide cauentem.

Audiui etiam à pluribus me existente Mediolori (vbi assidebam Capiteo Iustitiæ Mediolori.) Cum semel quidam eximius Astrologus dixisset Duci Mediolori (qui vocabatur Galeatus Maria Vicecomes, quintus Mediolanensium Dux) se moriturum ex vulnere inferendo à quodam suo vasallo: interrogatus à Duce, qua morte ipse Astrologus moriturus esset: qui cum eidem dixisset in publico occidi, & interfici debere ex trabe igni cadente, mox ei Dux verba fecit, dicens, hodie secus fiet, scientiamque, quam prædicat, ex rei euentu non esse veram apparere faciam; quoniam morieris ex gladio, & tunc iussit eum decapitari ab executore iustitiæ in brolio publice, & cum interim pararetur locus, & campanæ solito more in talibus pulsarentur, vt populus interesset, ductus fuit ad palatium, & traditus executori. Et cum n. hora eum ducendi ad brolium aduenisset, executor ad eum ducens ad dictum locum, exeundo Palatium sub porta magna, quæ est ante Ecclesiam Cathedralē (quæ vulgo *le Dome* dicitur) tunc cecidit turris seu cooperura dictæ portæ, & prædictum Astrologum, & executorem Iustitiæ vna cum certis aliis. Biterriis interfecit: & illo anno Dux Mediolori in festo S. Stephani Protomart. & in Ecclesia ipsi Sancto dicata, Mediolori vniuerso astante populo, omnibusque Aulicis ipsius, ab vno ex suis vasallis multis vulncribus turpiter confossus est. Quod & verum est de cede ipsius Ducis, sed de Astrologo, & aliis non vidi, nec legi, sed à quibusdam (vt dixi) accepi: qui ita referebant: sed tunc non credidi, nec adhuc credo.

Plures Astrologos nominat Text. in sua officina, in cap. *Astrologi*, qui Astrologiam inuenerunt, & in eam scripserunt.

Ad hanc materiam, an Astrologia sit prohibita, etiam Legistæ & Canonistæ insudauerunt. Ita quod etiam Canonistæ disputauerunt, an eam exercentes peccent. Et in hoc varij varia dixerunt, sed non multum circa prædicta insistendo, nisi quodammodo remissive, videretur primo, quod non sit prohibita. Cum sit vna ex septem artibus liberalibus, vt supra dictum est. Ideo in se non est mala: vt inquit Ioan. Andr. in cap. 2. de fortaleq. Eo etiam, quia omnis scientia à diuinis scripturis sumpsit exordium, vt dicit gl.

in capit. qui sine Saluatore. 26. quæst. 3. Imo tales scientias exercentes præmiant iura. l. i. ff. de variis & extraordin. cogn. facit lex eorum. C. de mathem.

Sed quicquid sit, opus est, vt ad veritatem condescendens, dicam id, quod Canonistæ dicunt, quod in deluerudinem abiit: quia ex eius occasione homines quandoque incidebant in idololatriam. Ex quo, quod credebant homines necessitates corporibus cœlestibus: quod non est verum, vt dicit Bartholomæus Sybillæ, in suo speculo peregrinarum quæst. sed corpora ista inferiora reguntur ex vi superiorum, diuina potentia hoc operante, vt dicit Archidiaconus in c. non licet 26. qu. 5. Vel ideo abiit in desuetudinem: quia studentes in ea, dum nimia curiositate essent illi scientiæ intenti, minus vacabant his, quæ salutari animarum essent accommodata, vt dicit text. in cap. fors. 26. qu. 3. not Pan. in cap. ex iuarum. extra de fortisleg.

Et ad id, quod dicitur, & quæritur, An eam exercentes peccent? dicendum est, quod si velint prædicere ea, quæ causantur ex corporibus supercœlestibus, vt Eclipsin Lunæ, seu Solis, siccitatem, vel abundantiam frumenti, non peccant, dummodo non credant necessitatem inesse: quia Deus potest aliter facere, quam astra significant. seu demonstrent. Ideo dicit gloss. in cap. non licet. 26. quæst. 5. quod medici in dando medicinam, & rustici in seminando non peccant inspiciendo cursum Lunæ, vel stellarum, dummodo non credant necessitatem inesse: quia ista corpora supercœlestia sunt signa rerum, & non sunt causæ. De hoc per Archid. in cap. si clericus. 25. quæst. 5. & per Beatum Thom. 2. 2. quæst. 10. art. 10. vbi dicit hoc modo: aut volunt Astrologi prædicere casus fortuitos hominum, certitudinaliter hoc asserentes, & peccant. Quia licet corpora supercœlestia habeant inclinationem, non tamen necessitatem. Et licet homo inclinetur secundum dispositionem corporis ad aliquod vitium; tamen per rationem liberi arbitrij potest aliud facere. Anima enim non subicitur istis corporibus supercœlestibus, sed quia plerique homines sequuntur sensualitatem suam, & appetitus naturales, captiuantes liberum arbitrium, & rationem intellectus. Ideo Astrologi quandoque dicunt verum, dicendo, quod talis est dispositus ad tale vitium. Sed si Astrologi dicant, quod astra inclinent ad tale quod, & non imponant necessitatem (quia vir sapiens dominabitur astris) non peccant. Ita dicit Panormitanus in dist. cap. ex iuarum. extra de fortisleg. Et cum his hæc pars decima claudatur.

L I 4

Decima partis Catalogi Gloria Mundi Finis.

VNDECIMA CATALOGI GLORIÆ MVNDI PARS,

De plebeis, Artificibus, seu Opificibus, & de laudibus eorum tractat.

Secta in quinquaginta duas Considerationes.

NOTATV dignum venit, Primo, pro inductione huius partis: Qui Republicæ præsumunt, in primis operam suscipiant, ut iuuenes, vel studiis bonarum artium indulgeant. Cura enim disciplinarum præcipua omnibus esse debet in omni libera ciuitate. Plato enim ait beatas fieri Republicas, quæ a sapientibus, & doctis viris reguntur, vel si minus, quando non omnes doctissimi euadere possumus: mercatura, nautica, aliæve ciuili societate exerceantur. Pro se laborate quisque debet, ut usus sit sibi, familiarique, & aliis conciuibus. Hinc ocij magis, quam negotij rationem exigere debent, qui Republicæ præsumunt, & optimi etiam patres familias ab his, quibus imperant: quod quidem & doctissimi veteres censuerunt, & Gymnosophistæ nudi illi sapientes, qui in India degebant: nihil magis odio prosequendum arbitrabantur, quam segnicium, ac torporem animi. Quocirca, antequam epularentur, adolescentes ad mensam deuocabant, ab eisque rationem exigebant, quid officij, quidve negotij per diem peregerint: & illis solis esculentia apponebant, quorum industriam comprobabant. Illos autem ex cenaculo expellebant, qui per ignauiam & inertiam nihil egissent, & cibum officio, negotioque, ut lucrarentur, imperabant, ut scribit Franciscus Patritius *libro primo de Institut. Republica titulo octauo*. Vbi ait exemplum fornicarum, & apum, omnes sequi debere, & quasi in communi labore, ut omnia, quæ necessaria humano vsui suppeditentur. Licet enim (ut inquit) durior esse videretur, & ab humanitate aliena illa lex Draconis, ut ocij damnati capite punirentur; tamen ratione neutiquam carer. Cum etiam, ut scribit Diodorus, lex fuerit apud Ægyptios, qua singuli cogebantur nomina sua apud præsides profiteri, & qua arte, quouelucro viuerent, ostendere. Et si qui mentirentur, aut iniusto questu viuerent, capite damnabantur. Nec, ut dicit, medius fidius, iniuria ociosi, & ignaui iuuenes venenum ciuitatis sunt, proni ad libidinem fiunt, bonis inuidet, aliena appetunt, & denique feditiosi & turbulenti euadunt; adeo, ut pessime cum illis agatur (ut etiam plane in præfatione huius operis in initio scripsi) & infra ista parte in vigesimo nona considerat. Ideo neque admittendi ad munera publica sunt, sed ad frugalitatem redigendi: vel si hoc minus fieri potest, mulctandi sunt bonis, vel extortes, &, ut ait Paulus Iureconsultus *in l. 3. ff. de offic. Præsid. curate debet is, qui prouinciæ præest, ut malis hominibus prouincia purgetur: quia homines pestilentes dissipant ciuitatem. Prouerb. 29.* & ociosi, ignaui, & inuiles patriæ suæ magis oneri, quam honori sunt,

teste Valerio. *lib. de testamentis, quæ rescissa sunt. c. 2.* & idem *lib. 2. titu. de institutis antiquis*, dicit. Apud Athenienses inertes, id est, qui sine arte, seu exercitatione viuebant, tanquam obnoxij delicto, etiam in forum protrahebant, ut punirentur. eius sunt verba: *Apud Athenienses inuenta in latebris suis languore maruens, in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur, si que ut facinorosa, ita erubescenda re culpa.* & in cap. sequen. subdit. *A. epagita (qui officium simile Romanis censoribus gerebat) quod quisque Atheniensium ageret, aut quonam questu sustentaretur, diligentissime inquirere solebant: ut homines honesta vitæ rationem memores reddendam esse sequerentur.* Vnde in Euangelio dicitur: *Rede rationem ulli rationis tue*, hoc est, negotiationis, ut scribitur *Luc. 16* Et mirum in modum, & seuerè inceptum alias quidam Philosophus adolescentem Romanum ex Equestri familia stantem segnem apud se, & assidue exortantem: ut scribitur apud Gellium *in c. 2. octauo libri*, qui tamen hac ætate non reperitur.

Et idem Gellius *lib. 4. cap. ultim.* refert vnum exemplum castigatissimæ disciplinæ, & quid de eius nota deliberatum, qui steterat forte apud censes oscitabundus, dum ait: altera seueritas eiusdem sectæ, & disciplinæ est, deliberatum est de nota eius, qui apud Censes ab amico aduocatus est, & in iure stas, clare nimis ac sonore oscitauit. Atque inibi prope, ut plecteretur, fuit: tanquam illud iudicium vagi animi foret, & hallucinantis, & flexæ atque ineptæ securitatis. Sed quum ille deierasset inuictissimum sese, & repugnantem oscitatione victum, tenerique eo vitio quod oscedo appellatur, tum notæ iam destinatæ exemptus est. & ut ait Gel. P. Scipio Africanus Pauli filius hanc historiam posuit in oratione, quam dixit in censura, quum ad maiorum mores populum hortaretur. Ideo non immerito *Tex. in sua officina* laudat laboriosos quosdam ab eo recitatos, sub verbo *laboriosi*, ubi ait: quod Cleanthes Philosophus inopia mercenarium se fecit, ac noctu quidem in hauriendis aquis victum sibi comparauit; interdiu liberalibus studiis dedit operam: pinlebat quoque farinas sæpenumero, ut penuriam illam necessarium plerisque malum excuteret.

Item pugnabat Plautus in paupertatem dies & noctes. Scribebat enim fabulas suas interdiu, nocte vero operam locabat pistori, & in agendis molis (quas trusatiles vocant) qualemeunque faciebat questum. Sed quæ inter alias sit ratio, ut inertes, & ociosi extortes fiant, est: quoniam sæpenumero fit, ut eiectione patriæ cum peregrinantur, & a parentum delictis abundant, egendo discant querere; & parta non modo licite prodigere,

digere, verum omni parsimonia, & continentia conseruare. Idcirco, cum opifices parant ea, quæ vsui nobis sunt, & sine quibus minus commode viuatur, non modo tolerandi sunt, sed inter honestos ciues censendi, eo etiam tum vrbes diuersis ornamentis illustriores reddant: vt & ibi narrat Franciscus Patritius, quomodo aliqui Opifices, & Artifices vtilis fuerint ciuibus suis, vt de Demetrio Duce, expugnate, qui Rhodum, cum vellet, accedens ad eam partem muri, in qua notissima illa Prothogenis Sicauni tabula collocata erat. Cum iam incendium vrbi pararetur, certior ob oppidanis factus eius rei, ne præclari artificis incendio monumenta deleret, vrbi, & ciuibus pepercit: vt & attestatur Aulus Gellius *lib. 15. cap. vis.* Olympij, Iouis statua diutius Phidiæ nomen seruauit. Capitolini autem Mentoris. Tales Opifices ciuitates illæ, quæ protulerunt, inter suas laudes connumerare possunt. Solonis lex præcipue laudatur, qua quidem sancit, filium nequaquam parenti necessaria vitæ subsidia debere, à quo nullam artem suscepisset.

Et non solum Opifices, verum etiam Mercatores in ciuitatibus fouendi sunt, & extollendi, cum ciuitates longe magis abundantes reddant his rebus, quæ magis vsui esse possunt, vt inferius *eadem parti. 1. 45. consi.* latius describetur. Et ex pluribus concludit Patritius, Opifices honestioris quæstus, qui ciuitatum rebus necessarijs augent, vel speciem vrbis decorant, neutiquam excludendos. Sed aliter cum his agendum, vt cognoscant industriam suam non esse pœnitendam. Et si illis locus inter Primarios non sit, inter reliquos honeste esse possunt. Iustum namque esse videtur, & ad concordiam inter ciues seruandum maxime accommodatum, si hi, sine quibus ciuitas vix esse potest, quique participes onerum sint, honorum etiam participes, aliqua ex parte reddantur. Et sic post honestos, & virtuosos primo, secundo vero disciplinarum liberalium expertes: tertio nobis in suffragijs reddendis, habenda est ratio eorum, qui mercatura, artificio, & industria ciuibus profunt, & urbem opulentior, nitidiorumque reddunt.

An vero Opifices inter ciues connumerandi, & ad honores assumendi sint, vide Aristotelem *5. Polit. c. 3.*

Inter plebeios reperitur quatuor status, secundum Lucam de Penna *in l. in albo. C. de decur lib. 10.* Quidam enim sunt in primo honore, vt sunt, qui in Magistratu constituuntur. In secundo honore, qui sequentem honorem administrauerint, vt post Officiales Regios sunt Officiales ciuitatis. Et post eos tertio dignantur honore, vt sunt Decuriones, & alij inferiores, qui præsunt alicui cognitioni. Vltimo & quarto, qui nullo functi sunt honore, vt de singulis infra diceretur.

Secunda consideratio: Barth. *Cap. in tract. de v. m. Sitaris, & duello. lib. 7.* vbi de nobilitate scribit, *in 4. colum.* dicit, Quod triplex est hominum status scilicet, Maiorum, & hi sunt, qui ad dignitatem à fortuna prouecti sunt, & de his ante *in 4. 5. 6. 7. 8. 9. & 10. partibus.* Mediorum, & hi sunt nobiles sine alia dignitate, & de his *in 8. parti.* scriptum est: Minorum, & hi sunt ignobiles, seu plebeij. & horum modi sunt nouem, vt vult Iac. Faber *in sua introductione in polistica Aristotelis.*

Primus Agricolarum, qui circa alimenta versatur.

Secundus Opificum, qui versatur circa artes, aut necessarias, aut honestas, aut voluptarias.

Tertius Cauponum, vendentium, eumentiumque, mercatorum, & numulariorum.

Quartus Naualium bellatorum.

Quintus Piscatorum.

Sextus Portitorum.

Septimus Negotiatorum marmorum.

Octauus manu operantium paruas facultates habentium.

Nonus liberorum, non tamen ex utroque parente ciue ortum habentium. & de singulis suo loco dicendum est. & in hoc opere explicabitur, vt comprehendatur status Reipublicæ, in qua multæ sunt species hominum & rerum, de quibus satis scripsi, præter plebeios hic describendos: vt tres status hominum hic comprehendantur, qui sunt, scilicet eorum, qui sunt in dignitate nobilium & plebeiorum, vt dicit Luc. de Pen. *1. 1. colum. vltim. Cod. de deser. lib. 12.* & vt dicit Guil. Budæus *in lig. diuis. Marc. ff. de off. præsidis.* qui vulgo status dicitur, in iure ordo dicitur: Et, vt dicit, sunt tres ordines, inter quos sunt plebeij. Et ait Zalius *in rep. l. 2. 1. §. post hanc maxime auctoritatis fuerit. ff. de origine iuris.* quod Romæ fuerunt tres ordines, sed inter alios ordo plebeiorum erat infimus.

Aristotelis vero sententia est *Politicorum 1.* esse inter homines quosdam velut natura imperantes, seu Principes, & alios velut natura parentes, & seruituti mancipatos, seu rusticiores ferina quadam mente, & nimio plus ab humaniore vsu, ac urbaniore sequestratos. Quod fit propter conseruationem. Nam qui mente rem prospicere potest, natura imperare videtur ac dominari. Qui vero ita corpore affectus est, vt exequi ista possit, nihil ipse ex ratione dispiciens, natura pareretur, atque seruit. Nihil enim natura facit tale, qualem Chalcotypi, id est, ærarifabri Delphicum gladium diuersis accommodum ex inopia: teste Cælio *lib. antiq. lectio. 10. ca. 8.* de quo infra latius *ista par. in 8. consid.*

Tertia consideratio: Anton. Floren. *in sua summ. pa. 1. 1. 1. cap. 3. §.* dicit: Quod mechanica ars septem habet species, Lanificium, Armaturam, Navigationem, Agriculturam, Venationem, Medicinam, & Theatricam. Et dicitur Mechanica, scientia adulterina, siue non liberalis, secundum gloss. *in v. r. mechanicus in Athen. de non alienan. & 1. permut. reb. Ecclesi. c. 9. quod autem dictum est. coll. 2.* Et ad hanc artem mechanicam omnium rerum fabrica concurrere videtur, quæ humanis necessitatibus inuenitur grata, commoda, & necessaria. ita etiam dicit Luc. de Penn. *in l. 2. C. de exu. artific. lib. 10.*

Lanificium vero prima est eius species, ad quam pertinet omnis operatio agendi, retorqendi, confluendi, quicquid fit instrumento, colo, fuso, acu, pectine, calamistro, gergillo, alabro. In materia lini, lanæ, cannabis, & sub eis omnes vsus floccorum, filterum, sagorum, sagmarum, sportatum, &c.

Armatura ponitur pro secunda, quæ iterum habet duas species, Architectonicam, scilicet, & Fabrillem. Architectonica in cæmentariam & carpentariam. Cæmentarij sunt, qui ædificium ex lapidibus & cæmento faciunt, & construunt. Carpentarij, qui ædificia ex ligno componunt. Fabrilis in malleatoriam, & fusoriam, & hæc fabrilis, & ferraria duabus rebus constat, ventis, scilicet, & flamma.

Agriculturam ponit Antoninus pro tertia: ego vero eam primam constituo, insequendo modos plebeiorum, à Iacobo Fabro hic *in præcedenti consider.* designatos. Licet lanificium fuerit prius, quoniam antequam Adam laborasset terram, dominus Deus fecerat ei, & vxori eius vestes pelliceas, quibus induit eos, vt scribit *Genesis 3. in fine.* Quod quidem artificium

continetur sub arte lanifica. de qua hic ante, & infra in 41. *consideratione* dicitur.

Agricultura vero quatuor habet species, scilicet aruum seu agrum, qui sationibus deputatur. Confitum, qui nemoribus constat, vt sunt vineta, oliueta, pomerium. Pascuum, qui pascuis constat, vt prata. Floridum, vt hortus, & rosaria.

Venatio pro quarta specie ponitur ab eodem. & vt ait, tres habet species, scilicet ferinam, aucupium, & piscaturam: quæ quomodo fiant, vide ibi.

Nauigationem ponit post venationem, quæ continet omnem industriam emendi, & vendendi. Hæc vniuersa littora adit, pacem & familiaritatem cum exteris nationibus componit, & priuata bona communicat.

Medicinam deinde ponit Antoninus, sed Lucas de Penna ponit Chirurgiam, & credo, quod melius: quia medicina est ars, seu scientia liberalis: vt supra in *precedenti* parti dictum est in 24. *consist.* Medicina vero corporis, vel tuetur, vel restaurat salutem: hæc continet occasiones & operationes, vt latius infra in 48. *consist.* dicitur.

Septima species est Theatrica, quæ ludos diuersi generis continet, vt in *per. 101. fid.* huiusce partis videre poteris. Sed in præcedentia horum plebeiorum non sequat, nec ordinem Antonini Flor. nec Iac. Fabri, nec Zoderici Zamo. in *suo Spec. humana vita.*

Et aduerte ad vnum, quod scribit Budæus in *l. 1. tit. ff. si mentor fals. mod. dixerit.* quod in omni arte, tres homines sunt considerandi: Opifex, Architectonicus, & in arte institutus, & eruditus.

Quartam consideratio; Priusquam ad particulares plebeiorum modos, seu mechanicorum species condescendamus, præponere generalia decens est. Primo, in omni statu seu modo masculini præferendi sunt fœminis, & sunt plus honorandi, quam fœminæ: quia per masculos conseruatur agnatio, *l. pronus. citatio. §. pater. ibi: communi iure. in ff. de verbos. & ver. significat. l. 1. in Etia gl. ff. de probatio.* Et per masculos conseruatur memoria æterna ascendentium. *l. libero. rum. in fin. ff. de ve. & ver. significat.* Facit *l. & quia. ff. de interrogat. actio.* Facit etiam text. in *§. item vetustas. in princ. Instit. de here. que ab interst. deserunt. & de senatusconsult. Tertul. in pr. vbi masculini præferuntur fœminis.* Et naturaliter parentes plus diligunt masculos, quam fœminas: quia in matre, quibus sorte, & cõmuniter filia dulcior esset, & magis gratiosa, velut ei similis, in sexu semper concipere & parere mallent masculum: quia grauius fœminam in vtero gerunt, & patiunt, secundum Philosophum in *lib. a. animalium.* Quæ (inquit) fœminam ferunt, sunt pallidiores, & grauius degunt, & varia auidius appetunt, statimque fastidiunt, quam quæ mates: & plus motus magna ex parte mas in vtero infert, quam fœmina, & celerius prodit, & sic matrem non tantum torquet in partu. Et etiam masculi sunt longioris vitæ fœmellis, cum calidius animal sit masculus, quam fœmella, teste Aristoteli, *lib. de longitu. & breui. vita.* & eodem auctore in *lib. de animalib. in genere humano pauci gemini seruantur, si alter mas, & alter fœmina sit, quæ mari nocet in breuitate vitæ. inde dicitur Ecclesiast. 36. Omnem masculum excipiet mulier, id est, gratum accipiet in partu plus, quam si mulierem pareret, secundum Lyræ, *b. quia fœmina non est homo simpliciter, sed homo occasionatus, secundum Philosophum lib. de animalibus. quod denotat imperfectiorem ratione defectus materiæ, ex quo prouenit, quod fœmina generatur, & calor est causa matris, &**

frigiditas reddit fœmellam, & per membra dextra generantur masculi, & sinistra fœminæ. Et in vtero matris à dextris sunt masculi, & à sinistris fœminæ, vt scribit Arnal. de Villanoua in *sua irrelat. de coitu, in pr. circa fi. & in l. c. & Cælius lib. antiquarum lecl. 2. c. 54. & 55.*

Et ex his facile cognoscimus, & cognoscere debemus, nos summo Deo teneri, & obnoxios esse, quod nos homines creauit, & non mulieres. vnde refert Lactantius *lib. 3. non sine causa Platonem de quatuor gratias egisse Deo. Primo, quod homo natus esset, & non animal brutum, Secundo, quod Græcus potius, quam Barbarus. Tertio, quod Athenis tempore Socratis. Quarto, quod mas potius, quam fœmina: quia teste 1. homa in 1. quasi 99. tit. 2. Fœmina est quid occasionatum, & defectuosum, eo, quod virtus productiua, quæ est in femine maris producere intendit simile sibi perfectum, secundum masculinum sexum: sed quod fœmina generetur, est propter virtutis actiue debilitatem, vel aliquam materiæ indispositionem, aut transmutationem ab extrinseco, puta à ventis australibus, qui sunt humidi, secundum Aristot. in *d. 1. de animalib. vbi dicit, quod ventus septentrionalis coadiuuat generationem masculorum: australis vero ad generationem fœminarum.* Vnde si Adam non peccasset in Paradiso deliciarum residens, qui est supra omnes ventos, de quo in *seq. part. 4. consist. scripsi, homines tot fœminas, & non plus, quam viros generassent.**

Et nobilitas masculi & excellentia, illius ultra fœminam cognoscitur tam ex eo, quod creatio humanæ naturæ fuit producta in vno individuo solo, & sexu virilitatum: vt habetur *Genes. 1. c. 2. vt sic esset primus homo principium omnium individuorum naturæ humanæ, & consequenter totius speciei suo modo: sicut Deus est principium totius vniuersi, vt quoad esset in masculo quædam similitudo hominis ad Deum propter humanæ naturæ dignitatem, iuxta illud *Act. 17. Fecit Deus ex vno omne genus hominum, id est, ex Adam, quem solum (cum Eua tunc adhuc creata non esset) posuit in Paradisum voluptatis, eique soli adduxit omnia, quæ creauerat, quibus ipse nomina imposuit, & deinde Eua creauit, vt patet *Genes. 2. c. 1. ad Timoth. 2. dicitur; Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Nec obstat, quod in 1. c. Gen. dicitur, masculum & fœminam creauit eos: quia hoc ibi dicitur per anticipationem, vt dicit Nicolaus de Lyra ibi, vt recitat G. Benedict. in *sua repe. c. Rayn. in verb. duas habens filias. nu. 136. de resto. & nu. 137. dicit, quod maiorem habet dignitatem sexus virilis, quam fœmineus, per tex. in *leg. 1. ff. de senatorib. vbi sunt verba Vlpiani, quod maior dignitas est in sexu virili. Et ad corroborationem huius scribit ibi plura exempla G. Bened. in *gl. in verb. si ab op. liberis, de exemplari substitutione, num. 41. allegans Augustinum de ciuitate Dei li. 18. & ibi dicit, quod dignior est homo, quam fœmina; & quod licet ciuitas Athenarum fuerit nominata à nomine mulieris; tamen Neptunus iratus, & iniuria motus; quia mulieres ex vna obrinuerunt, aquas laxauit per totam regionem, in maximam eius destructionem & perditionem, pro quo placando fœminæ ea tunc fuerunt triplici pœna afflictæ.******

Primo: quod nunquam vocem in deliberatione consiliorum haberent. Ex quo etiam seruauerunt Romani, quod in legibus condendis soli viri, & non fœminæ vocarentur: vnde Papinianus in *l. 1. ff. de legib. Lex, inquit, est commune præceptum virosum prudentum consulum. Et hoc, quia mulieres sunt fragiles,*

& earum consilium inualidum. Et consilium proprie virorum est, non mulierum, *argum. l. quidam decedens. §. Papiannus. ff. de admu. i. tutor.*

Secundo; quod nunquam proles nomen matris gerat. de quo scribitur per eundem G. Benedict. *in eadem repet. in gl. pro quo text. expressus in §. 1. in fin. Inst. de leg. agn. r. uel.*

Tertio; quod nunquam fœmina hoc pulchro nomine Athenæ vocaretur, ut dicit Augustinus *ubi supra.*

De pluribus priuilegiis, prærogatiuis, & honoribus, quibus viri honorantur, & non mulieres, habetur *in l. fœmina. ff. de regul. iur.* & ibi amplissime per Philippum Decium, ubi est propria officina, & iam illud supra dixi in secunda parte huius operis; unde non iussit, & pro materia semper recurrit ad Decium, ubi scribit multos casus, in quibus fœminæ sunt deterioris conditionis, prout etiam habetur *in l. Papiannus*, quæ incipit: *In mulieris nostri articulis deterior est conditio fœminarum, quam masculorum. ff. de statu hominis.* & ibi gloss. enumerat 55. & idem Decius multos casus, in quibus fœminæ sunt melioris conditionis, & plures, in quibus pari passu ambulant, scripsi *in d. l. fœmina.*

Adde, quæ notat Dominicus *in c. statum. 3. colum. mibi 1. in fin. de here. in 6.* Quod quo ad honores, filij sequuntur lineam paternam & non maternam, quod facit (ut ait) quod filius non debet portare arma familiæ maternæ, sed paternæ.

Aduerte tamen, quod actus deambulationis in altiori loco, & sedendi in menta, denotant prærogatiuam, ut supra dixi *in 1. part. in 16. 30. & 38. consid.* Sed mulieribus debetur honor in deambulando, tam vicatim, quam oppidatim, & etiam in sedendo, & epulando: ut superius *in 2. part. in 37. consider.* scripsi. Ideo, videtur, quod fœminæ sunt honorabiliores, saltem in illis actibus.

Vlterius ad ante dicta facit, & comprobatur, masculos fœminis esse præferendos pluribus rationibus.

Primo; ratione naturali, ex eo, quod naturale est, illum dominari, & præsisse, qui viribus corporis præstantior est: quoniam, ut ait Iosephus apud Egesippum, *lib. 5. excidij Ierosolymitani, cap. 13.* & etiam *lib. 6. belli Iudæici, cap. 12.* Lex naturæ eadem omnibus hominibus, volatilibus, feris, bestiis infusa, ut vnusquisque cedat potentiori, Taurus Leoni, Ceruus Vrfo, Leopardo Cyprea, Aquilæ Accipiter, Accipitri Columba, seu Alauda, ipsi tauto iuueni inferiores: Aetiæ ouium greges, hirco caper, ne diuersi generis videatur aliqua distantia. Et refert Plato *lib. 3. & 4. de legibus.* iustum imperium ac secundum naturam esse, ut potèntiora imbecillioribus dominantur. Quod satis approbare videntur iura, cum velint victum & captum in bello victoris seruum fieri, ut habetur *toto tit. de captiuis & postlsm. reuerf. ff. de C.* & late per scribentes *in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur.* Quæ iura etiam apud extraneos à Romanis locum habere ex testimonio Xenophontis *lib. 7.* Lex est, inquit, inter omnes homines perpetua, quando belligerantium vrbs capta fuerit, cuncta eorum esse, qui ceperunt, & corpora eorū, qui in vrbe sunt, & pecunias. Et illam sententiam sequitur Arist. *lib. 4. Politic. 4.* quod locum habet veritatis, cum bellum fuerit iustum, ut *in c. fulgentium. dist. 1. & in c. dicit. 23. q. 5.* ubi Ambr. *lib. 1. de Patriarchis* scribit prædam Regis Sodomorum vtique fuisse in potestate victoris Abraham, & habetur per scriben. super 4. sententiarum *dul. 15.* & per Bald. *in cap. 1. ver. sed nunquid. de misse vasallo, qui consumax est.* & dom. meus

Inf. in l. 1. 3. q. in viraque lect. ff. de acc. poss.

Sed constat mares fœminis esse robustiores corpore, atque animi viribus multo præstantiores. Quod licet sit clarum; tamen sic probatur. Primo; quia vir ita nominatur: quoniam maior in eo vis est, quam in fœmina: & hinc virtus nomen accepit, ut voluit Lactant. *lib. de opificio Dei. c. 12.* Mulier vero, ut Varro interpretatur, & repetit ipse Lactantius, à mollitie dicta est, immutata & detracta litera, quasi mollior, ut etiam habetur *in cap. proposuisti 32. qu. 7.* licet ibi ad mollitiem mentis referatur. Ad corpus vero refert Lactant. *ubi supra.* quod & idem scribit *lib. 1. asuinar. institution. c. 26.* & Plato *in lib. 5. de Reipub.* unde Aristot. *lib. 9. de natur. animal. cap. 1.* & Plin. *lib. 9. naturalis histor. cap. 48.* scribunt, omnes mares in omni specie animalium fortiores esse, atque animosiores, præterquam in Pantheris, & Vrhis: & dixi *in seq. part. 78. consid.* Auicenna vero *lib. de animalib. 9. in princ.* in Leopardis, & Lupis. Albertus autem Magnus *lib. 8. de animalib. cap. 1.* in Vrhis & Leopardis excepit. Aristot. etiam *lib. 4. de gener. animal. c. 6.* scribit, fœminas suas natura debiliores esse, quam mares. & idem *orb. culturium quæst. lib. 39. cap. 11.* dixit, mulierem interfecisse iniuquius esse, quam virum (quainquam naturæ ratione mas sit præstantior fœmina) quia mulier infirmior est, minusque proinde iniuriam facere potest. Hinc idem *lib. 4. de natur. anim. c. vlt. & lib. 3. de partibus animal. c. 1.* autor est, & partes, quas velut arma natura animalibus dedit, ut dentes, cornua, aculeos, calcaria, & cætera huiusmodi, aut maribus tantum naturam ipsam concessisse, aut certe potiores atque robustiores, quam fœminis: quod & scribit Plin. *lib. 11. c. 32.* & Albertus *lib. de animalib. 12. c. vlt. ad fin. & lib. 18. traclat. 2. c. 5.* ubi ex hoc arguit mulieres citius crescere, compleri, & senescere, quam viros.

Ex hoc effici potest, si mas, & fœmella eodem casu simul moriantur, seu pereant, quod de iure præsumitur vir tanquam robustior diutius vixisse, & mulier præmori, tanquam debilior. Casus est *l. qui duos. §. si maritus. ff. de rebus dub. & in l. cum hic status. §. ambo. & ibi gl. in verb. simul. ff. de don. inter virum & uxorem. & in l. si possessor. §. si eodem.* ubi hoc norant gloss. vlt. & Bald. *ff. de relig. & sumptib. funer.* Felynus *in ca. Capitulum sancte crucis. sol. antepen. extra de rescript.* Hippolytus de Martiliis *in repet. rubr. C. de probatio. colum. 83.* de quo tamen vide Signotolum de Homodeis, *conf. 9. in c. hoc capisse quomodo præsupponitur. cõf. 155. in c. in processu facto. col. fin.* Facit; quia si gemini, puta masculus, & fœmina nascantur, & de natiuitatis ordine non appareat, præsumitur masculus prior editus, casus est *in l. si fuerit. §. si. ff. de reb. dub.* Et inter Theologos dixit Alexander de Halia *in 2. part. sua summ. q. 78. membro 5.* conuenisse mulierem fieri corpore debiliorem: virum autem validiorem ex quatuor rationibus ibi per eum descriptis.

Illud vero nec admiratione caret ex hoc, quod quæ mascula sunt, ea quoque sunt valentiora, & firmiora. Vnde & masculum pro forti, vehementi, & magnanimo vsurpauerunt antiqui, ut scribit Næuius. & contratio Hippocr. *lib. Aphor. 5. ca. 16.* carnium effœminationem in sua translatione scribit pro debilitate. ut sentit ibi Galeus interpret; quoniam fœmina masculo sit debilior. Hinc quoque mulier, ut scribit idem Hippocr. *Aphor. 7. c. 44.* retulit & Plin. *lib. 7. cap. ambi-dextra non efficitur: hoc est, quæ ambabus manibus pro dextra vtatur, ut nonnulli viri vtraque manu vtentes sæpenumero nobis apparent.* Cuiusmodi Ajoth fuisse testatur *lib. Iudicum cap. 3.* & Asteopeum Ho-

merus *lib. Iliad. 21.* Nempe ob naturæ muliebris debilitatem, vt prodit Galen. in eo loco Nam si ambabus (inquit) manibus ob neruorum robur ac musculorum quidam viri vtuntur, optima ratione, nulla mulier vtetur. sed satis abundeque habeat, si vna dextra modice vtatur. Amazonidas quidem solitas dextram amburere mammam, tradit historia, vt in proximam manum plus alimenti concurrens, & proueniens, maior vigor, & valentia ei adesset. Vt quæ etiam ei per naturam inualida habeatur, vt scribit Cælius *lib. antiquarum lect. 2. cap. 35. circa medium.* vbi etiam scribit, qua ratione phisici tradunt, ambi dextrum fieri hominem, aut sinistra vti aliquem pro dextra.

Accedat huc, quod scribunt, qui numerorum rationes scrutati sunt, numerum parem fœminam esse, impari vero marem; quia semper fortior sit ad omnia, vt copiose disseruit Macrobius *lib. 1. de somno Scipionis.* & Lucas de Pen. in *l. 3. post instum. Cod. qui morbo se excus. l. 10. vt in sequenti parte, in 37. consid. dixi.*

Pro hac ratione militat, quod rerum naturæ Scriptores. plantis, herbis, arboribus & virgultis, quibus maior vis inest, masculi nomen ac titulum assignant: quibus vero minor, fœminæ, licet non proprie, sed similitudinarie, quod quedam illis insint masculorum proprietates, & terminatum. Et quemadmodum masculus maioris est virtutis, vt plurimum, quam fœmina. Ideo planta, cui maior vis adest fructus promendi, masculi adepta est nomen: cui autem minor, fœminæ, vt scribit Plinius *naturalis historia l. 14. c. 4. circa initium.* Arboribus imo potius omnibus, quæ terra gignit, herbisque etiam vtrumque sexum esse diligentissimæ naturæ tradunt: vt etiam refert Cælius *li. antiquarum lect. 11. ca. 33. in fin. & de quibus in seq. part. in 40. consid. dictum est.*

Secunda ratio est; quoniam qui plus habet rationis, ingenij, prudentiæ, & consilij, aliorum rector, & dominus cõstitui debet; qui vero minus, seruiat; quia, vt ait Salomon *Proverb. 10.* Qui stultus est, seruiet sapienti, & *17. cap.* Seruus sapiens dominabitur stultis filiis. Et scribitur *Eccles. 10.* Seruo sensato liberi seruiet. Et infra *hac part. in 8. consid. late dicitur, scilicet, sapientes esse præferendos illis, qui inscitia, rerumque ignorantia tenentur. Sed cõsiliam mulierum est inualidum, vt inquit Aristot. l. 1. Polit. vit. cap. & refert Bald. in rub. C. de rerum permut. ver. uem. quare donatio. vbi dicit, hoc esse naturale & immutabile. & in ca. 1. in 2. lect. cul. pen. ver. ultra quero. ex. a de iudi. Cum plerumque fœminarum cõsiliium aduersus propria commoda laboreat, si par. in fin. C. de sponsalio. Et dicit glæs. in l. 1. C. de confirm. iur. quod cõsiliium mulierum est fragile. Et in §. 1. Inst. de iur. d. iur. dicit esse infirmum. Et etiam Cicero in oratione pro Lucio Murena, mulieres omnes (ait) propter infirmitatem consilij, maiores in tutorum potestate esse voluerunt. Et multo plura alia pro fragilitate huius consilij dici possent. Quæ cum sint extra propositum, relinquo ea Andree Tiraquello in suis *legibus connubialib. in princip.* vbi multa contra mulieres scripsit. Vnde aduersus eum Almericus Bõchardus Gallicus Apologiam fœminei sexus edidit Et ibi concludit Tiraquellus, quod cum mulieres sint viris longe inferiores, & animi & corporis viribus, vt ibi; & ante aliquid dictum, & comprobatum est, quibus viribus potestas proficitur, & dominatio: illud concludendum est, vt viri vxoribus præsent, dominantur, imperent, vt domini contra vxores. Quas rationes (vt ait) à diuo Augustino assumpit: cuius verba sunt huiusmodi in *l. questionum Ge-**

nes. vbi & gloss. ordinar. citat: est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant fœminæ viris; quia & illius hæc iustitia est, vt infirmior seruiat fortiori. Et hæc in dominationibus & seruitutibus clara iustitia est, vt qui excellunt ratione, excellent dominatione; quæ verba (corrupte tamen & diminute) repetuntur in ca. est ordo. 33. q. 5. Imo etiam vir inferioris dignitatis præferatur fœminæ maioris dignitatis. Cum vir præfectorius præferatur fœminæ consulari, l. 1. ff. de senatorib. vbi Vlpian. scribit: Consulari fœmina consularum virum præferendum esse nemo ambigit. Sed vir præfectorius an fœmina consulari præferatur, videndum est. Et puo præferri, quia maior dignitas est in sexu virili. In quam sententiam Euripides in Iphigenia inquit:

*Præstat vir vnicus, est que lucu huius munere
Dignior, quam multa sane fœminarum milia.*

Ideo firmabitur, quod nimis gloriolæ quædam Dominicellæ in pompis, supplicationibus, rogationibus seu processionibus dominicalibus, & festiuis incedunt statim post sacerdotes, & ante masculos; quoniam semper masculi in actibus publicis præferendi sunt.

Tertia ratio; pro excellentia sexus virilis ad muliebrem quantum ad dignitatem procedit, & est in principiando; Omnes tam viri, quam fœminæ ex vno viro fuerunt. In quo est expressa repræsentatio egressus rerum ab illo vnico principio primo & summo. Quæ ratio confirmatur ex dictis Pythagoræ dicentis: marem in omni genere animalium esse naturæ & virtutis principium, sicut scribit Albertus Magnus *lib. 18. de animalib. c. 2. ad finem.* Et de hoc infra eadem parte, in 16. consid. versi honor.

Quarta ratio est virtus in agendo; quia viri est agere, & mulieris est pati. Vnde plus habet sexus virilis de virtute actiua, propter quod robustior est & re, & nominatione. Et istud tenet Bald. in l. vlt. C. de seruic. f. vbi dicit marem esse fœmina nobiliore; quoniam agens nobiliter patiente. Sicut etiam dicit Bart. in l. 1. ff. de regul. Cato. & Ias. in princ. 5. col. ff. de verbor. obliq. qui & paulo post illud dictum allegat pro notabili. Et fortior est causa in agente, quam in patiente, l. 1. ff. de seruic. rustic. pr. ad. q. 1. si quis binus. ff. de usufr. & vtrumque tradit per ea iura Signorolis de Homodeis consil. 167. incip. Hoc caput in curia Barani. col. 3. vers. nunc perueniamus. vbi & illud quoque dicit sexum masculinum obtinere vicem agentis, per notata in l. 1. C. ad leg. Pomp. de parricid. Et Alber. de Rotato in l. veluti. num. 7 ff. de iust. & iur. dicit, quod pater magis est diligendus à filiis, quam mater, secundum Philosophum, in quantum sunt principium generationis: quia pater est agens in generatione, & mater patiens: tamen ibi dicit, mater, quæ multum excederet patrem in virtute, esset magis diligenda. Facit: quia boni domestici (vt ait Ambrosius) sunt magis filiis præponendi.

Quinta: quia vir præcellit fœminam, ex quo habet autoritatem in præsidendo. Nam secundum verum ordinem, non mulier viro, sed vir præferatur mulieri, tanquam caput corpori, sicut dicit Apostolus *ad Eph. 5. ad Corin. 11. ad Col. 3. & 1. Petr. 3.* & has tres rationes posuit Bonauentura in 3. sentent. distinction. 12. argument. 3. question. 1. vbi, & alij alias rationes, sexus virilis dignitatem comprobantes, adducunt super illa questione: An Deus humanam naturam potuit assumere secundum muliebrem sexum. In qua re concludunt diuus Thomas, Richardus, & alij, id indubitante:

bitanter potuisse, decentius tamen atque conuenientius, Christum, hominem in sexu virili induisse, qui dignior est, perfectior, atque honorabilior, vt tradit *Aug. lib. 83. qu. 11.* ante dictis tribus rationib. quas repetit *Tiraquell. in suis legib. conub. in commentario ante primam le. conubialem.*

Quinta consideratio fit in primis de defensoribus ciuitatum, qui inter plebeios numerantur, ex quo gerunt magistratum inter plebeios, omnibus plebeiis præferendi sunt, vt ex doctrina ante deducta in *7. par. in 24. consid.* comprobatur. Sed quia de his *ib.* & in *6. parte.* referaueram hoc loco scribere: ideo de potestate eorum & iurisdictione dicendum est. Nam ante Iustinianum Imperatorem iam id officium ferme defecerat, cuius officij autoritas ab ipso Iustiniano reparata est, vt habetur in *Athen. de defenso. ciuit. in m. 10. col. 3.* Et ratio fuit, vt scribitur *ib. in §. null.*, quia Præsidēs Prouinciarum ita depresterant id officium defensorum ciuitatum (qui erant magistratus seu iudices ciuitatum) in quibus sedes prædialis erat; vnde ex præsentia præsidum, autoritas defensorum obumbrabatur.

Isti defensores ciuitatum, apud nos in plerisque locis dicuntur maiores, habentes magnam autoritatem & iurisdictionem, vt est maior Burdegal. Rupellæ, de quo fit mentio in *supra. descriptione cap. ex parte, ex. de consuet. Pictauiens.* & multi alij: etiam maior Diuionensis dicitur Vicecomes, qui magnam habet potestatem in suos, & ab eis plurimum honoratur, & de multis cognoscit, quæ ad cognitionem & iurisdictionem præsidis videntur. In hac vero nostra ciuitate Heduen. defensor noster dicitur Vergobretus, & sic nomen antiquum retinens, quod habebat tempore Iulij Cæsaris, qui tunc summus magistratus erat, creabatur annuus, & vitæ necisque in suos potestatem habebat, teste Cæsare in *suis comment. lib. de bell. Gallicis, circa vnum.* Et licet tempore Iulij Cæsaris, duo scilicet, Diuicius & Liscus hanc magistratui præerant: nunc autem vnus presidet, qui vulgiter *le. V. reg.* appellatur, vt per se scribitur iuxta alius nom. vocabuli, nec tantam habet potestatem: quia non sicut regij sæpe conantur deprimere, & etiam alij magistratus municipales in hac ciuitate existentes, qui habent iurisdictionem in pluribus locis ciuitatis, vt Episcopus, & etiam venerabiles viri domini Decanus & Capitulum Ecclesiæ Heduen. qui habent iurisdictionem in eorum claustris; sed Vergobretus & Scabini ciuitatis pro vicibus iura ciuitatis nostra tuentur & conseruât. Verum à diuerticulo ad iter inceptum redeamus, vnde sciendum est, quod ciuitas sumitur generaliter pro quolibet municipio totius Prouinciæ, quæ caput est allicius Prouinciæ, vnde per singulas Prouincias vna erit ciuitas Prædialis. facit. *l. in defensoribus. ibi: ciuitatum vniuersarum prouinciarum. C. de defns. ciuit. & in Athen. præsidēs gentium. ibi: per vnamquamque ciuitatum. Cod. de Episcop. audien.* & vide hic infra in *14. consid.* Et quia in huiusmodi ciuitate erat sedes metropolis, cui omnia municipia prouinciæ suberant; ideo ibi quamplurimum nobiles affuebant, & sæpius habitabât. Vnde in ipsis ciuitatibus erat statutus magistratus, & non de decurionibus coartabilibus, seu de proprio corpore ordinis, sed de nobilioribus habitantibus ciuitatem, *l. 2. Cod. de defen. ciuit.* & hic magistratus defensor ciuitatis dicebatur, & elgebatur à decurionibus municipalibus vrbis. Idem sibi habitatoribus simul & ab Episcopo, vt in *l. defensoris sua præcipimus. Cod. eodem.* Postea tamen iure nouissimo, ista

immutata sunt. Quoniam nec prohibitum est de incorporatis municipalibus & decurionibus assumere in defensorem, nec etiam de reliquis habitatoribus ciuitatis, sed vltra Album seu matriculam Curialium erat Album quoddam seu matriculam in qua certus numerus constitutus erat nobiliorum ciuitatis, tam decurionum, quam cæterorum ciuitatis habitatorum, & secundum decursum illius Albi seu exemplaris obtinebatur dignitas, vt in *Athen. de defen. ciuit. §. interim.* Sed circa hæc plus immorari, incassum laboraremus: cum electiones horum defensorum, hodie diuerso modo fieri contingat, vt satis innuit *ibi gloss. in ver. circum.* Et apud nos raro iura obseruentur in talibus. Cum fere vnaqueque ciuitas sua insequendo priuilegia à Principibus eis concessa, certis anni diebus suos defensores eligit. Et nos Hedui hunc eligimus sæpius defensorem ciuitatis nostræ, qui nec decurio seu scabinus fuerit, & indiscriminatim omnes habitatores etiã coartales (quos Petrus Cothereau dixit esse Burgenses) eligebant: sed à paucis annis, vnus ex ciuibus nostris prospiciens, quod plurimum gratiæ valeret apud Burgen. & primarios ciues, sed non apud plebem literas à Rege impetravit: quibus cautum erat, vt Balliuus Heduorum ad electionem defensoris ciuitatis procedi faceret, cum num. 50. ciuium principalium, & maiorum ad hoc tantum collectorum, vna cum Officiariis Regiis, quod & actum extitit, plebeiis infimis non admittis: & merito, cum tales in præceptis ferantur, nec de commodo aut damno ciuitatis præuideant. Et rogati aut per machinationes, seu per brigas, vt ita dicam, tanquam coacti eligebant: quia obnoxij, aut ob pecunias creditas, aut propter lucrum, quod in artificio eorum lucrabantur, aut metum, ne, si forte contra vota eorum defensorem eligi contingeret, cum in officio esset, vindictam de eis lumeret: ex quo laudandus est mos antiquus & de iure obseruandus.

Et isti defensores ciuitatum taxatam habeant iurisdictionem vsq; ad summam 50. solidorum de iure Codicis, vt habetur in *l. 1. C. de defen. ciuit.* sed de iure nouissimo vsque ad 30. aureos, vt in *Athen. cod. §. 2. iudicare. 2. 3.* prout adhuc & taxatam habent iurisdictionem apud nos. Et ratio assignatur ibi: quia in ea ciuitate aderat ipse præses, qui forenses quæstiones digne, & pro magnitudine posset & deberet determinare. Sed in municipiis non erant præsidēs, ex quo iurisdictione magistratum municipalium non erat taxata, vt in *seq. consid.* dicetur. Sic ergo in simili idem erit dicendum de magistratibus municipalibus, quod ratione propinquitatis, si habeant præsidem prouinciæ propinquum, etiam municipales magistratus excusantur à necessitate officij rex. in *l. des cautionis. §. si tam vicinum. ff. de dam. infect.*

Item defensor ciuitatis est maioris autoritatis quam magistratus municipij: quia omnium prouincialium ibi repertorum iudex est; Imo omnium rusticorum ibi repertorum totius prouinciæ iudex est per præuentionem, vt omisso magistratu municipali, coram defensore in pecuniariis causis litigetur, vt *l. vili ratione. C. de defen. ciuit.* Et huius rei ratio est, quando ipse defensor est tanquam parens humilium & plebeiorum. Vnde nomen habet defensoris, ea ratione, & plebeiis parens dicitur in *l. in defensoribus. & l. defensor es nihil. C. 20.* Ideo à rusticis recusari non potest, vel à sede sua rustici reuocari non possunt. Cum eis sit tutor, pater, & defensor ab omni oppressione & molestia Officialium: quoniam si temerarie vexatus sit rusticus distractus à labore suo, erit defensoris coercere calumniam

aduersarij, & omnino in re prouidere, non tanquam simplex magistratus, sed tanquam capitaneus plebis decurionum & cæterorum nobilium: ita quod oppreffiones, & abusus in prouinciam fieri impedire facto suo debet. Vnde quorumcunque nobilium in hoc casu oppreffionis popularis ipse capturam habet, non tamen cognitionem causæ, sed referre debet causam cognitioni iudicis competentis, siue sint militares, siue ciuiles iudices, vt in *l. defensores ciuitatum. cum seq. C. de defen. ciuit. & in §. audient. Auth. eo.* Non enim multare possunt, nec multas infligere plebeiis, nec seueriores quæstiones exercere, ne nomen defensoris amittant, sed plebem, & decuriones ab omni improborum insolentia, & temeritate tueri debent, *l. defensores nihil. sup. alleg.* Ideo non recenset Petrus Cothereau in suo *schedulari magistratum ciuilium. tit. de magistratib. municip. lib.* Iurisdicção defensoris ciuitatum non est eis patrimonialis: quoniam plebeios ad emendas condemnare non possunt, & hoc est, quod vult dicere text. in *l. vnic. in prin. ibi: non tamen, & c. ff. si quis ius dicenti non obtemp.* Et ratio est: quia, cum ipsi defensores, vel municipes arcam communem habeant pro ære, & thesauro suæ communitatis, vel vniuersitatis, vt in *l. i. §. i. ff. quod cuiusque vniuersi. nom. n.* periculum erat, ne nimis suo ærario faueret, si emendas haberent. Iurisdicção vero Principis est patrimonialis. Vide Guid. Papæ *dec. sua 626.* vbi quærit, an castellani possint multare, & multas imponere: vnde præfides Principis iurisdicçãoem pænali iudicio, id est, à mendis emendare habent, *l. pen. & fin. C. de modo multar.* Hodie tamen aliter obseruatur fere in omnibus defensoribus ciuitatum Franciæ, cum habeant potestatem condemnandi plebeios ad emendas, & illas ærario ciuitatis applicent. Sed hoc sit ex concessione Principis communiter: vt plurimum in diuersis locis habent cognitionem causarum criminalium, etiam in forenses delinquentes in eorum ciuitate, & districtu repertos, vt maior Diuion, qui habet cognitionem in omnibus causis criminalibus: sed gentes Regiæ volunt excipere certos casus, vt in crimine læsæ maiestatis, falsæ monetæ, & aliis, vt de hoc pendent processus in Parlamento Diuionensi. Etiam iure nouissimo videtur habere locum: cum talibus leuiora crimina audire, & competenti castigatione tradere permittatur, vt est text. in *§. audient. in initio. Auth. de defen. ciuit.* Nec mirū est: quia simplex iurisdicção sine modica coercitione nulla est, text. in *l. vlt. ff. de officio eius cui mand. est iuris d.* quod videtur verum, nisi expresse prohibitum esset à principe.

Et concludam ex prædictis; Defensor ciuitatis tanquam totius prouinciæ gubernator habetur: vt colligi potest ex *l. in defensorib. cum quatuor legib. seq. Cod. de defen. ciuit.* Eo etiam: quia habet censuram, seu politiam morum, seu status non solum hominum, sed ipsius patriæ, vt *l. pen. C. eud.* Et scias, quod defensor ciuitatis (cum sit loco patris ciuibus, vt ante dictum est) non potest per aliquem ex ciuibus in ius vocari sine venia, ita tenet Ang. in *§. generaliter. ff. de in ius voc. quæ sequitur dominus meus Ias. in §. pænales. num. 69. l. vlt. de actio. allegat text. in §. eos autem. qui ita sine mercede. in Auth. vi iudices sine quoquo suffrag. coll. 2.* Sed hodie eorum potestas non ita extenditur: cum maiores ciuitatum hodie loco defensorum ciuitatum constituti, tantum in vrbe, seu intra circuitum & muros suæ vrbis, vel incolatum, aut balliuam defensionem suæ plebis habeant.

Item plebanatum habent in vrbe, qui ordini decu-

tionum coartales sunt, seu fide coartati, quos Franci Burgenses vocant.

Cæteris autem habitatoribus maiores nostri non sunt ius dicentes, seu in illis magistratus non est: sed solummodo tribunus eorum, id est, Capitaneus pro obseruatione & custodia loci, & habet respectum super obseruandis morib. seu statu & politia ipsius vrbis. Et hæc est autoritas maiorum vrbicariorum, qui per prouinciam extra vrbe nihil possunt, nec sunt iuridici inter rusticos prouinciæ; sicut iure scripto defensores ciuitatū. Defensores vero patriarum seu gubernatores maximi decori sunt, de quibus ante in *7. par. in 10. consid. & in 9. par. in 14. consid.* dixi. Nā sicut insigniis Regiis fruuntur, ita Regis personæ locum præsentant, sed munus, seu partes gubernatoris patrialis eadem sunt cum partibus defensorum ciuitatū, vt scribit Petr. Cothereau in *loco allego.*

SEXTA consideratio; Sunt & alij plebeiorum seu incolatum municipiorum, dicti magistratus municipales. Et in multis differunt à defensoribus ciuitatum, de quibus in præcedenti consideratione dictum est. Quoniam isti meliores partes in iure dicendo habent, quam ciuitatum defensores, licet in iure agendo minores sint. Quia ciuitatum capitanei, sunt defensores, & non magistratus, sed magistratus ius dicunt de iure supra 200. aureos, & non ipsi defensores. Et isti magistratus municipales nullum imperium exercēt merum, aut iurisdictioni mixtum: sed causas tantum expedire possunt. In quibus iudicis dandi licetia est, seu quæ delegari possunt, iuxta ea, quæ scribuntur in *l. imperium. ff. de iuris d. om. iud.* Et sic coram magistratibus municipalib. tantum expediti potest legis actio, hoc est, iuris actiones exerceri coram eis solum possunt. facit *l. 2. §. deinde ex hu. ff. de or. iur.* Edicere autē vel discernere non possunt hi magistratus municipales. Ita scribit Petr. Cothereau in suo *schedulari magistratum ciuilium. tit. de magistratib. municipalib. in initio.* vbi declarat, quid sit edicere, & de potestate Balliuorum, vassallorum, seu dominorum Franciæ, & quam iurisdictionem habeant, dicens ipsos habere maiorem iurisdictionem, quam magistratus municipales. Et scias, quod in Francia communiter Barones & magni domini in suis Baronis, & magnis feignoriis, quæ meliori feudi nomine decorantur, duos habent iudices, & apud eos ordo iuris dicendi obseruatur, nec habet locum præuentio. Nam primus, qui est inferior, & subalterius, sæpe in vulgari nostro Castellanus dicitur, & in prima instantia cognoscit de causis inter personas dictorum locorum, & aliqui habent iurisdictionē limitatam vsque ad certam summam & à sententiis eorum appellare licet ad secundum iudicem, qui dicitur Balliuus, & est superior, cum maiorem potestatem habeat. Iurisdictionem enim habent non taxatam pro quantitate summæ. Edicta, & decreta facere possunt, dummodo legibus Principis non refragentur. Merum & mixtum imperium, & iurisdictionem exercere possunt: & hoc vel ex speciali beneficio, & expresse privilegio Principis; quia præscriptis verbis inuestigare canetur de collatione iurisdictionis, vel moribus competit ex tali intitulatione Baronis, vel dignioris feud. iure communi fundatam esse iurisdictionem omnimodam, & ipsum modum imperium habere; vnde amplior est potestas dictorum Balliuorum. Aliquando etiam, qui habet ita feudum mobile cum iurisdictione à Principe cum illa potestate constituendi Balliuum, potest omnem iurisdictionem sub se cōcedere, nec tamen abdicare videtur iurisdictionē: quia ad suum

ad suum Balliuum appellabitur à iudice minorum vasallorum, qui pedanei vasalli dici possent, ad instar iudicum, vel minores valuafores dicantur, qui apud nos habent iurisdictionem taxatam, & solam iurisdictionem infimam exercere possunt. Et à sententiis huiusmodi Balliuorum licet secundario appellare ad curiam præsidis prouinciarum, qui etiam apud nos Balliui vel Senescalli vocantur: de quibus ante dixi in 7. part. in 19. consid. Sed, vnde egressi sumus, redeamus. Municipipes hodie dicuntur omnes ciues, seu inhabitantes municipium, vt in l. 1. ff. ad municip. Municipium autem est, quod proprium publicum, & ordinem habet. facit l. legatis. ff. ex quibus maiores. Et si ciuitas l. 1. ante alleg. Inde de locis, vbi est ciuitas habens suum defensorem, diximus in preced. consid. Ideo hic de municipiis fit mentio, quæ forte sunt oppida, seu vrbes non maximæ, hoc est, mediocres vel minores, vt proprie est locus Belnæ, qui tamen maiorem habet. Locus de Sine-muro, in quo est magistratus municipalis. Locus Auxonæ, Montis Barti: imo etiam ciuitas Cabilon. non habet defensorem ciuitatis, sed magistrum municipale, & Scabinos, qui nihil habent commune; quoniã ipse magistratus municipalis, non habet aliquid agere cum Scabinis, qui habent cognitionem de policia ciuitatis, & nullam habent iurisdictionem, seu subiiciuntur ipsi magistratui municipali.

Et ipsa vniuersitas municipij, seu ordo decurionum ad iurisdictionis expeditionem tenebatur sibi assumere magistratam. Non enim ipse ordo ius dicere poterat, sed per suos magistratus, qui quidem magistratus Duumviri dicebantur: quia duo in numero ordinabantur iudices eiusdem potestatis in iure dicendo, & per præuentionem vnicum magistratum, seu officium exercentes, & vnius solius hominis vicem agentes, vt l. magistratus municipales. ff. ad municip. ex qua lege in finalibus verbis constat, quod omnia municipia vniuersitatem seu ordinem decurionum habentia, habent ius habendi magistratum, vel expressa lege municipali, hoc est, ex singulari lege, & spiritali priuilegio Principis, vel ex moribus, & iure communi, dummodo eis municipibus id non sit expresse prohibitum.

Et non solum municipia debent habere magistratum municipale, si non habeant defensorem ciuitatis, vel eius vices gerentem: sed etiam quælibet Castellaniæ, & alij districtus iurisdictionales, qui alio feudi nomine & titulo decorantur, debent habere proprium magistratum, per quem iurisdictionem expedire in sua terra curabunt domini habentes tale feudum, ex quo omnem meri & mixti imperij iurisdictionem habent, vel vnam speciem iurisdictionis tantum, vel ex expressa concessione inuestituræ feudi, vel expresso priuilegio Principis, vel ex præscriptione tanti temporis, de cuius initio memoria non extat, seu alias qualitercunque, vt declarat Petr. Cothereau in loco hic ante allegato. Vnum ex ante dictis concludam, quod cum ipsi magistratus habeant iurisdictionem in suos municipes & subditos, debent eis præferri, ex ante deductis in 7. part. in 24. consid. vbi scripsi de gerentibus magistratum seu administrationem, qui alios præcedere & præhonorari debet.

Septima consideratio: Habentes dignitatem, præferuntur non habentibus dignitatem. vt ante in 1. part. in 66. consid. scripsi. Ex quo illi, qui præsunt cognitioni Villæ, seu villagij, vel castri, aut burgi, de quibus in preced. consid. dixi in fine: cum habere dignitatem dicuntur, vt dicit Bald. in c. 1. §. ceteri vero. quis dicatur

Dux, Marchio, Comes, in vrb. feud. præferuntur omnibus aliis plebeis: vt etiam in d. 67. consid. dictum est, & in 7. part. in 24. consid. vbi scripsi magistratus cæteris esse præponendos. Videtur tamen, quod dignitas temporalis non sit in consideratione quo ad præcedentiam, data paritate in aliis, vt dicit Franciscus Niconitius in rep. ca. quoniã contra falsam. vers. nota sexto loco Abbas. extr. de probat. Sed inter alios Officiarij Regij præferuntur: ex quo maxime sunt perpetui, & non temporales, nec reuocabiles ad nutum Principis, vt scribit G. Bened. in rep. cap. R. synus. in verb. & uxorem nomine Adelasiam. in 5. decis. num. 164. de testam. quod præferantur, facit c. vt debitus honor. extra de appell. & l. omnem honorem saluum iudicibus reseruantes. quæ est l. fin. Cod. quando prouoc. non est necesse. l. iudices. & ibi Lucas de Penna C. de dignit. lib. 12. & in l. pen. C. de veterans. eod. lib. Et postea Consules, quos in Gallia vocamus Scabinos. c. 1. de immunit. Eccles. lib. 6. & in l. 1. §. preestas. & ibi gl. in ver. Scabinus. de penis. cap. 2. cuius initium est, ex parte Scabinorum. extra de alienat. induij mut. cau. facta. & ita refert Ioannes Montaigne in suo tract. de auctoritate magni Consilij. Intellige tamen, dummodo existens in dignitate, dico & in dignitate, quia si eliceretur vilis; tunc iuniores eo & inferiores præponerentur. Ita dicit Franciscus Niconitius in d. sua reper. c. quoniã contra falsam ver. nota sexto loco Abbas. vbi plura alleg. extra de probat.

Et quilibet magistratus, etiam infimi; sunt in honore, l. hono. in prin. ff. de mune. & hono. c. §. 16. dist. Dec. in d. c. vt debitus honor iudicibus deferatur. extr. de ap. pel. Ideo tales honorandi sunt, vt dicit Purpur. in l. 1. num. 310. ff. de off. eius cui mand. est iurisdic. qui præferri debent Scabinis, hoc est, Decurionibus, seu Consulibus, cum habeant iurisdictionem ante Scabinos, vt hic ante in preced. consid. dictum est.

Octaua consideratio; Post nominatos in præcedentibus considerationibus, præferendi sunt aliis Sætrapæ ciuitatis, qui secundum gl. in verb. Sætrapæ. in c. fundamenta. de elect. pro sapientibus accipiuntur: vt sunt Aduocati, & Patroni causarum, qui debent per iudices honorari. l. nec quisquam. §. circa. ff. de offi. Proconf. & legat. Notat Boerius in Apostollis ad Dynum super reg. in iudicis. de reg. sur. in 6. & ante in 7. part. in 28. consid. deductum est, & comprobatur. & latius infra ead. par. in 18. consid. & aliquando sagacitas dicitur Prudentia. l. quæstum. ff. de cond. & dem.

Facit, quod scribitur Deut. 1. ibi: Date ex vobis viros sapientes & gnaros, quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis Principes. & ibi sequitur, quod Moyses elegit de tribubus Israel viros sapientes, & nobiles, quos constituit Principes, Tribunos & Centuriones, & Quinquagenarios, ac Decanos, qui docerent illos singula, atque recte iudicarent, Prover. 11. Qui stultus est, seruiet sapienti. & 17. c. seruus sapiens dominabitur stultis filiis. & Ecclesiast. 10. seruo sensato liberi seruiant. Idque est quod Aristot. li. 1. Polit. dixit, Eos esse seruos in Republica, qui inficitia rerumque ignoratione tenentur, qui vero ingenio præstant, naturaliter præstant. Dixi hic ante in 2. consider. in fin. & in 4. versi. 2. ratio. vbi scripsi masculos anteponi fœminis: quia plus habent prudentiæ, intellectus, consilij & rationis. Et Platonis est sententia in li. 3. de legib. Septem esse rationes, quæ ad dignitatem imperandi facere videntur: quæ sunt Paternitas, de quo hic infra in 16. consid. Nobilitas, vt dixi ante in 8. part. Dominatio & Potentia, de quibus etiam dixi in 3. 4. 5. 6. & 9. partibus. Senectus, vt hic infra in 17. considerat.

Prudentia, vt supr. in 10. par. Sors, vt ante in 1. part. in 43. consid. & in 45. consid. & infra in ult. in 52. consid. Sed prudentiam omnibus antepone, vt intelligantur, quæ humanorum saluti expediant, & satis scripti in d. 10. par. in pr. & merito: quia Princeps ille (inquit Euripides) quisquis præminet sapientia. Astronomi pariter istud confirmant, restantes Solem & Mercurium præ cæteris Planetis propinquos assidue in cælesti circuitu Comites inuicem esse: vt scilicet, quicumque Solem syderum dominum viderint, absque sapiente Mercurio in Cælo nusquam incedere plane intelligant, & in terris, potentiam atque dominationem nunquam absque sapientia, vel concedi debere, vel concessam diu posse regnare. Ideo Principes plurimum laudandi sunt, si sapientia præditi fuerint, vt ante dixi in 5. part. in 10. consid. Et in omni negotio, nedum in re militari absque consilio, prudentia & ratione (vt dixi ante in 9. par. in 44. consid.) nihil aut parum prospere geri potest. Cum prudentia nimium plus poteris & momenti habeat, quam robur corporis. vt Homerus li. 23. *Iliados*. vbi Nestor prudentissimus introducitur alloquens Antiochum filium, his versibus comprobatur:

Consilio sano multo, quam robore præstat.

Hirsusam quicumque parat succidere syluam.

Consilio rursus nauiclerum in aquore nigro,

Dirigit vndiuagam nauim, rapiantibus austris.

Consilio auriga aurigam, vincitque, præstique.

Accedat & illud Vitinnij apud Marcellum; Sapientia gubernator nauem torquet, non valentia. Et illud validissimum Ciceronis in *Lælio*: Non enim viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed consilio & autoritate, & scientia: Et quod idem scribit lib. *Officiorum*, Parum sunt arma foris, nisi sit consilium domi. quod citat Panor. in *e. ex multis*. §. 1. vers. nota quod pollens *cons. si. ex. de voto*. & ibi dicitur tex. quod non sunt inutiles ad pugnandum; qui etsi per se pugnare non possunt, maturitate tamen consilij adesse valent pugnantibus. Et non solum ius postliminij est his, qui pugnare possunt, sed omnibus, qui eius naturæ sunt, vt consilio, vel auxilio, seu aliis modis vsui bellico adesse possunt. *l. postliminium*. §. *ult. ff. de capti. & postl. reuer.* facit *l. 2. §. corporis*, ibi: *ceterum qua consilio prudentis viri. & c. non reuocatur. ff. de vacat. & excus. iur.* Nec cum antedictis discrepat illud Horatij in *Od. li. 3. Ode 4.*

Vis consilij expers mole ruit sua.

Vim temperatam dy quoque prouehunt in maius,
&c.

Et vide in d. 44. consid. Facit etiam: quia aduocati, & causarum Oratores non minus prouident humano generi (ex maturitate & salubritate consilij) quam si patriam armis defenderent, vt dicitur text. in *l. aduocati*. *C. de aduoc. diuer. iud.* vt ante in 7. par. in 28. consider. scriptum est.

Nona consideratio: Stulti & imbecilles, seu minus sapientes, interdum sunt admittendi, nec sunt omnino abiiciendi: quoniam, vt ait Gellius *li. 2. c. 6.* & Macrobius *li. Saturnal. 6.* Nemo quisquam tam efferis moribus, quin faciat aut dicat nunquam aliquid, quod laudari queat. in quam sententiam profertur Græcum prouerbiū: *Sape etiam est olitor verba opportuna locutus*. de quo Rochus Curtius in *e. si. col. 18. vers. 6. nota. ex. de consuet.* Sed Erasmus dicit, quod in illo prouerbio Græco debet esse stultus pro olitore, sed utrumque sit, utrumque huic proposito optime conuenit. Et

facit; quia, quemadmodum nemo est adeo malus, atque improbus, quin interdum boni quippiam faciat. *rex. in e. quid ergo turbamur. de pænu. dist. 3.* Ideo dicit Plinius in *Panegyrico ad Traianum*. Laudabilia multa etiam mali faciunt. Sic etiam nemo tam infimæ sortis & notæ, quin interdum dicat quippiam ad rem vehementer accommodatum, & neutiquam spernendum, etiam summis viris, & prudentia præditis. Non multum discrepat dictum Ciceronis *li. 3. Tuscul.* Sepe est etiam sub pallio sordido sapientia. Summa etiam sæpe ingenia in occulto latent, vt scribit Plautus in ea fabula, quæ intitulatur, *Captiui duo*. & ait Seneca: potest ingenium fortissimum, ac beatissimum sub qualibet cure latere. Sed melior est sententia pro hac consideratione, in *l. 1. §. e. d. neque. C. de veteri iure enucl. libi.* *Cum possit vnus forsitan & deterioris sententia, & multos & maiores in aliqua parte superare.* quem tex. dicit aureū Franc. Curtius *cons. 57. incip. super eo quod ab ord. col. 4.* & ante eum Barbat. *cons. 1. col. 19. 13.* & facit singul. Pan. in *e. i. col. vlt. ex. de cons. & ipse Barb. in l. si dari stipuler. col. 11. de verb. obl. & cons. 15. incip. Dum innocenti adiutorem. col. 7. §. 3. cons. 40. quod inc. à loue prin. col. 5. §. 1. §. 3. & cons. 63. inc. illud referam in med. col. 5. col. 1. & in repet. rub. Cod. qui admitt. col. 8. & in clem. ne Roman. col. 2. de elect. Et alibi dicit esse valde notabilem Pan. in *e. appellatus. col. 2. ex. de fer. us.* Et ponderauit ipse Pan. *cons. 1. in fin. l. 1.* vbi etiam dicit notabilem Et iterum *cons. 85. inc. in pr. sent. q. in pr. eo. lib. & Rom. in rep. l. si vero. §. de viro. in 54. fallen. ff. sol. mat. & Barb. cons. in e. clare prescrib. col. §. 1. 2. & cons. 34. incip. præclare optimus dicit Psalmista. col. 13. ro. li. 2. & alibi sæpe. vt curiosus lector in his indagare poterit.**

Quam sententiam clare comprobatur illud Dei optimi maximi, vt scribitur *Mat. 11. & Luc. 10.* Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ideo non abs re dicit gl. in *e. ad audientiam. ext. de consuet.* non esse inconueniens ab insipientibus minus sapientibus (vt ibi gl. declarat) petere consiliū. Quia quandoque reuelatur minori, quod maior nescit. *posterioris. C. de officio m. l. r. r. prouinc. c. c. esto sub. uic. in fi. 45. dist. & c. si h. d. 2. 4. 9. 3.* quam gl. ad hoc notant Doctores in *d. c. ad audientiam nostram*. Et ferre omnes ibi scribentes post Io. And. referunt historiā huic materiæ congruentem, de quodam fatuo Partien. qui inno modo determinauit controuersiam inter egenum quendam, & tabernarium. Nam cum tabernarius pecunias peteret ab egeno: quoniam panem veluti suauis comederat ad culinæ fatum & odorem, iudicauit fatuus tabernario soluendum ex sono denarij. Quam quidem questionem non potuisset Cato, aut Gratianus (vt dicunt Ioan. Andr. & Panor.) æquius decidere. Hanc etiam historiam post illos refert Barba. in *l. 1. col. 7. vers. pane quod furiosus. ff. de verb. obl. & cons. 58. incip. Clementissimi Dei patris. col. 2. lib. 1. & cons. 59. incip. illud in medium afferam. col. 3. li. 2.* & Rochus de Curte. in *e. vlt. col. 18. vers. 6. nota. extra de consuet.* Subiungit autem Panor. in *d. c. ad audientiam nostram*. audiuit se à suo ipsius præceptore (qui fuit Cardinalis) cum locum illum legeret, Bartolum sæpius in causis, in quibus ab eo petebatur consilium cum mercatoribus conferre solitum, & per notata in *d. c. isto subiecto*. monet Spec. in *ist. de aduocato. §. nunc tradimus. vers. facta autem intellecto. ante finem.* vt etiam minus peritos consulamus, cum quibus conferre aliquando profuit. Et ex dicto Specu. sæpe dixit nonnunquam fore bonum in consiliis, seu consultationibus, quæ fiunt super difficultatibus, seu iurium ali-

cuius partis litigantis, aut in decisione causarum, seu visitatione processuum aduocare aduocatos iuuenes, etiam non multum peritos, nec sunt despiciendi: quoniam, ut plurimum mouent aliqua dubia, quæ si decidi ab eis nequeunt: dant materiam cogitandi prudentia & scientia prouectis; facit text. in *leg. munerum. §. mixta. ibi;* ut *Herennius Modestinus* & *notando* & *disputando bene* & *optima ratione decreuit. ff. de muner. & honor.*

Accedat huc exemplum apud Gellium *li. 18. c. 3. ex Æschine*, in oratione, qua Timarchum accusauit. ubi cum populus Lacedæmonius de summa Reipublicæ quidnam esset utile, & honestum deliberaret, & vir quispiam improbissimus & turpitudine pristinæ vitæ diffamatissimus consilium vidisset probatissimū, turpi autore mutato consilium tamen secutus est. quod etiam recenset Plutarchus *de exiliis*. ubi hunc in honorem virum & diffamatissimum Demosthenem dicit fuisse vocatum.

Refert etiam Valerius *li. 7. de testamentis non rescissis. c. 1.* Tudicianus ciuis Romanus, vir notæ infamie, utpote qui populo nammos sparserat, rogatum, ne velat tragicam vestem in forum trahens maximo cum hominum risu visus fuerit, in illaque alia factoris testimonia dederit. Fecit tamen testamentum legibus tunc consentaneum, ut à Contrahentis comprobatum sit. licet T. Longus ei sanguine proximus, illud subuertere conatus fuerit: quoniam ex Romanorum legibus farioso & infano testari non licet. Magis enim (ut scribit Valer.) Centumviri, quod scriptum esset in tabulis, quam quis eas scripsisset, considerandum existimauerunt. Et forte rationem istam habuerunt, qui licet furiosus, utpote fatorem condere testamentum non possit. *in aduersa. ff. de testam. quæ est l. Pauli iure consul.* Tamen, si habuerit dilucida interualla, illo tempore testamenti factionem habet, *l. si quis. C. qui testam. fac. poss. & §. furiosi. Inst. eod.* De quo satis constabat ex ordinatione illius testamenti. Ideo ratum mansit. Istam historiam post Valerium etiam recitat Ioan. And. in *c. si in fin. de success. ab intest. Bald. in c. 1. col. 2. in verb. sed iust. titul. per quos fiat inue. Ro. na. Alexand. Corneus & Iason in d. l. farioso. Barb. in l. 1. col. 3. ff. de verbor. ob. & conf. 58. col. 2. l. 2. & l. 1. cui bonis. col. 2. eo. 10. Corneus conf. 59. incip. visis nonnullis actis. col. antep. vers. & quod ex qualitate l. 1. & conf. 73. incip. visis & diligenter inspectis. col. 1. vers. vis super dictis. col. 1. & conf. 217. incip. in causa vertenti. col. ult. l. 3. Angel. Arret. in §. prater ea testam. l. ff. quibus non est perm. f. uere testam. Et ex antedictis vna cum pluribus aliis rationib. concludit Tiraq. in suis legib. connubialib. in comment. ante 11. legem. Quod licet etiam consilium mulieris sit quodammodo debile & fragile, ut communiter; tamen interdum à maritis exquirendum est, & laudandum, ut dixi supra in 2. par. in 10. col. 1. id. Possent & multa adduci ad rem facientia. Et quomodo ab iniquis, & prauis sententiæ veræ, & certæ interdum proferuntur; ut Cayphas, qui licet non esset verax, tamen verum dicit, ut in *c. dominus. 1. q. 1.* Et Saul Rex malus prophetauit. *ca. prophetauis. eod. loco.* & ibi plura.*

Decima consideratio; Vxorati præferuntur non vxoratis, cum per matrimonium quis consequatur magnam dignitatem. Quia, ut dicit text. in *Arthen. de nupt. §. deincept.* Nuptiarum magna est dignitas. *coll. 4. dixi in comment. nostris super consuet. D. cas. B. arg. in rub. des droicts, & appartenances à gens mariex. ante finem. in addit.* & ibi plura scripsi pro laude matrimonij. Et perpulchre scribit Aul. Gel. *l. 2. c. 15. maritos ha-*

bentes vxores præferri debere non habentibus, etiam senioribus, maxime si habent liberos. Et eius verba elegantissima; quia etiam multas quæstiones in materia huius considerat. & 12. subsequentis decidunt, transportauit. Postquam soboles (ait) ciuitati necessaria visa est, & ad prolem populi frequentandam præmiis atq; inuitamentis vsus fuit, tum antelati quibusdam in rebus, qui vxores, quippe liberos haberent, senioribus, neque liberos neque vxores habentibus. Sic capite septimo legis Iulie, priori ex Consulibus fasces sumendi potestas sit, non, qui plures annos natus est, sed qui plures liberos, quam collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit. Sed si par numerus liberorum utriusque est maritus, aut qui in numero maritorum est, præfertur. Si vero ambo, & mariti & patres, totidem liberorum sūt, qui maior natus est, prior fasces sumit, & in omni specie honoris prior, potiorque habetur. Super his autē qui aut cælibes ambo sunt, aut parem numerum filiorū habent, aut mariti sunt, & liberos non habent; nihil scriptū in lege de ea ætate est, solitos tamen audio (ut ait Gellius) qui lege potiores essent, fasces priuini mens collegis concedere, aut longe ætate prioribus, aut nobilitatibus, multo, aut secundum consulatū inuentibus. & pro hoc est casus *l. 1. C. de consulib. lib. 12.* ubi deciditur, quod inter habentes eandem dignitatē ille debet antecedere, qui prius est adeptus dignitatē, etiam si posterior pluries eandem affectus fuerit. Faciunt quæ dicit Lucas de Penna in *l. mulieres. col. 5. C. de incolis. l. 10.* ubi scribit de laude matrimonij. Cælius *li. antiq. lect. 15. c. 19. & 23.*

Et prædicta apparent vera inter viros, sed inter mulieres, virgines in incessu, & alibi, præferuntur viduis, & maritatis, ut dicit Bald. & post eum Barbatia in *ca. causam. ext. de probat.* quod tamen non est absque dubio, in veris virginibus & castis cum, ut ait ibi Barbatia, dictum illius c. in muliere virgine, habeat locum in viro. De virginibus dixi ante in 2. part. in 11. consid. & 3. par. in 34. col. 1. id.

Filiis vero etenim pueris consulum Rom. ante patres eorum ambulandi ius erat: & hunc morem summa diligentia retinuerunt, ne quis ab his inter consules & proximos lictores, quamuis officij causa vna progrediretur, se interponeret, ut ait Vale. *lib. 2. in de institutis antiquis.*

Vndecima consideratio; Sicut inter plures plebeios præferuntur ciues habentibus incolatum. *l. libertus. §. præscriptio. ibi; potior est originis causa. ff. ad municip. & de incolis.* de quibus hic infra in 2. col. 1. Itā Burgenfes alius inhabitationem seu mansionem habentibus. Quoniam Burgenfes dicuntur habere quandam præminentiam inter alios ex generali consuetudine Franciæ, & de his fit mentio in *c. 2. extra de his, qua vi metusque causa fiunt. & in c. ex parte. in supra scriptione. de consuetud.* Et apud nos Burgenfes dici possunt, qui cum aliqua præminentia inter cæteros plebeios viuunt, absque tamen aliqua administratione, ut sunt originarij loci, maxime vrbis, aut oppidi, habueruntque prædecessores in loco à tempore longæuo. Item opulenti sunt, & amplas habent possessiones, & pingues redditus; raro exercent mercationes, nisi de his, quæ à suis percipiunt possessionibus, & post nobiles, & magistratus, tertium obtinent honoris & ordinis locum. Et scias, quod tales Burgenfes si emant Baroniam, ut plures faciunt, non tamen per hoc sunt Barones, nec inter Barones sedere debent, nisi habeant id à Principe. ita dicit Iac. Rebuffi in *l. in his vrb. 50. C. de predictis & aliis rebus nauiculari, lib. 11.*

Et de his infra *ista parte in 26. consid.* etiam aliquid dictum est.

Dodecima consideratio; Inter quoscunque similibus status etiam inter plebeios habens filios præfertur non habenti. *tex. sunt ad hoc expressi in l. Spuri. in ff. de decur. et in l. in albo. C. eo. ii. lib. 10.* Et, ut dicit gl. *fi. in d. l. in albo.* in ordine scripturæ antefertur debet, & eius vox in sententiis, & consiliis debet esse prima, etiam anteire deambulando & loquendo. *per iura in ipsa gl. alle. et per l. 1. C. de consub. lib. 12.* Ratio est ille fauor publicus, ut ciuitas liberis repleatur. *l. 1. ff. sol. matrim. l. liberorum. §. præter. ff. de verb. sig. et.* Et dicit Pyrrhus in *eodem l. in albo. in fi.* se auduisse doctos viros legentes illum locum, qui ex illo textu tenebant doctorem habentem liberos præferri non habenti, & ex multis concludit numerum liberorum in multis operari. Faciunt, quæ scripti hic ante in *10. consid.* & in *Commentariis nostris super eo fact. Dicit. Burg. §. 5. in gl. sur les hommes. vers. quid autem.* Et idem dicit Pyrrhus: Idem esse in habente filias, sicut si haberet solum filios: sed ex dictis in quarta consideratione huius partis, magis præferretur qui liberos masculos haberet: Et ista prælatio etiam consistit in ordine sedendi, ut dicit Petrus de Rauon. in *suo compendio in 16. in d. tit. notabil. fol. 99.* Et etiam in honoribus assequendis, ut inquit Ioan. Saxon. in *consuetud. patriæ Turonensis 11. des douch ires de femme noble. art. 1.* & ista videntur vera in actibus publicis, in quibus benemeritis & viris or est præferendus. Dixi ante in *7. parte, in 2. 4. consid.* Secus in actibus priuatis, ut in familia, in cuius ordine ordo naturæ tantum inspicitur debet. *can. est ordo. 33. q. 5.* Hinc cum in domo sedetur, ambulatur, in conuiuio quoque familiarum discumbitur, cessant honores inter patrem priuatum, & filium gerentem magistratum, alias non, ut hic infra in *16. consideratur.*

Et in rectore studij, qui præcedit Episcopum scholare in studio existentem, sed in alio loco non, ut dicit Pan. in *c. audiri. col. 3. de elect.* & Felyn. in *rub. de maior. et obed. et* plene dixi ante in *4. parte, in 44. consid. cum sequent. et in 7. par. in 37. consid.* Sic etiam filius Episcopus in domo tenetur facere reuerentiam patri, sed in Ecclesia præcedit patrem, ut dicit Host. in *c. in decorum. de etate et qual. Ex* quibus concludendum, quod quis potest haberi maior, & minor ex diuersis qualitatibus & sub diuersis respectibus, & ita omnia concordari & proportionari debent. & ita dicit glo. 2. in *c. queritur. 2. q. 7.* quæ alleg. *et. quanquam. eod. loco. et c. per lectis. 25. dist.*

Decimarettia consideratio; Inter duos æquales, qui est in suo territorio, est maior altero. *gloss. vlt. in l. apud eum. ff. de manum.* Imo etiam Archiepiscopus, vel Cardinalis in terra Episcopi debet honorare ipsum Episcopum, ut notant gl. *fi. et ibi Io. de Plat. per l. nihil. per illum tex. C. de Palatinis. lib. 12.* Dixi ante in *4. par. in 22. consid.* Et ratio: quia per eius aduentum & presentiam non perdit suam iurisdictionem, nec desinit eam exercere. *l. cunctos. quæ est l. 3. C. de metatis. eo. l. 12. c. 1. de off. deleg.*

Et dicit text. in *ead. l. nihil.* exemplificando in Palatino Comitum thesauri, qui forte in prouincia præsidis morabatur, quod honor & reuerentia non solum debetur, & defertur præsidibus prouinciarum ab inferioribus, sed etiam à maioribus. Et ex his subnotat ibi Lucas de Penna in *column. 1.* deberi reuerentiam & honorem à maiore minori, cum in domo maioris est minor, & è conuerso, cum in domo minoris est ma-

ior. allegat textus in *Authent. de defens. ciu. §. in surandum. in fin. coll. 3. et in Auth. ut iudices sine quoquo suffragio. §. illud videlicet. vers. non finimus. coll. 2. et d. l. 2. et ca. qui se scit. 2. q. 6. et c. quanquam. 23. dist. et vide ante in *1. par. in 20. et 21. consid.**

Ex quo etiam concludo, defensores & maiores ciuitatum & urbium debere honorare decuriones seu consules, hoc est, Scabinos in ordine & loco, ubi sunt Scabini. Ideo, quando sit congregatio trium statuum huius patriæ Diuione, non est dubium, quod maior Belnæ, & Vergobretus, Hedueni. præcedunt Scabinos Cabilonens. sed si fieret dicta congregatio Cabilone, esset dubium, an ibi essent præferendi, argumento supradictorum.

Decimaquarta consideratio: Ciuis alicuius ciuitatis supremæ, præfertur, seu antepositur primatio mediocri ciuitatis, ut tenet Decius in *c. cleric. col. 6. ex. de iud.* quod intellige verum in loco indifferenti, sed in loco eorum quilibet in suo territorio, seu districtu præfertur: ut dictum est in *consider. præced.* Ferrus tamen cum Iulius Cæsar in Alpibus oppidulum præteriret, amicis quærentibus, an etiam illic seditiones alique de principatu forent. Mallem, inquit, hic esse primus, quam Romæ secundus.

Et vnum scias, ciuitates sunt in multiplici differentia, ut dicit Bart. in *extravag. Quoniam in prin. in gloss. Lombardis, et c. et. Quædam enim sunt ciuitates minores, & pusillæ, ut communiter omnes habentes iurisdictionem absque mero vel mixto imperio. Aliquæ sunt mediocres, quæ habent mixtum imperium. Aliquæ vero sunt maximæ, quæ habent merum & mixtum, ut ciuitas metropolitana. Nec dico, ut ait Bart. propter Episcopatum, quia forum causarum est magnum, cui suberant multæ alie ciuitates allegat. *leg. si duas. §. est autem. cum §. seq. ff. de ex. fin. vide infra in 60. consid. et fi. et hic ante in 5. consid.**

Ex antedictis erat argumentum, quod Vergobretus Heduen. in congregatione trium statuum huius patriæ præcedere debebat, & maiorem Diuion. & Belnen. cum Hedua sit ciuitas ex vlt. nostro. Diuio vero & Belna sunt vrbes, seu oppida, nisi vrgeret ea ratio, de qua ante: quia dictæ congregationes communiter fiunt, & fuerunt vsque in presentem diem factæ Diuione & Belnæ, & cum Belna sit de Balliuatu Diuionens. & sic de territorio, dicunt Belnenses dum sunt in vrbe Diuionensi ea ratione, quod maior eorum præcedit Vergobretum Heduen.

Decimaquinta consideratio; Inter plebeios legitimi plebeij præferuntur etiam bastardis nobilibus, ut dicit Gemina. in *c. statutum, leg. 2. de heret. in 6.* asserens Angelum ita consuluisse. est in *consil. 30. incip. domina Francisc.* prout refert & sequitur Guil. Benz. dicit. in *sua repet. c. Rayn. in verb. Raynuitus de Clera. nu. 22. extra de testam.* Abominabiles enim sunt & exosi omni iure spurij, & incestuosi. Propterea scribitur in *c. si gens Anglorum. 56. dist.* quod diuulgatum est, tales incestuosos & adulterinos, nec bello seculari esse fortes, nec in fide stabiles, nec hominibus honorabiles, nec adeo amabiles, ut sunt Hispani & Burgundiones, qui sunt fortes, stabiles, honorabiles, & amabiles, ut dicit ibi text. Et proles naturalis deturpat familiam. Et si proles non fuerit legitima, sequitur, quod habetur *Sapient. 3.* Filij adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur, & si quidam longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur. Et tales spurij sunt infames, ut dicit Azo in *Summa C. ex quib. caus. infam. irrog. ut infra dicatur.*

Et aduerte, quod conditio liberorum tacita non comprehendit Bastardos, cum affectio legis non sit ad eos, qui proprie non dicuntur filij, quia non sunt ex matrimonio nati. *l. filium. ff. de his, qui sunt sui vel alieni. iur. per quam pulchre dicit Bald. in e. qua in Ecclesiarum. colum. pen. extra de constitut.* Quod filius nomen naturæ est, scilicet, genituræ: caro ex carne parentis decisa & ex lumbis eius transmissa: & sicut natura manifestum est. Et, ut dicit Gulielmus Benedicti in sua *reposit. cap. Ray. iustit. in versio. R. v. nutius de Clera. extra de testam.* post Baldum in eo loco supra allega. Ex nobili præsumptione intelligimus verba de iusto filio, qui honeste potest filius nominari. qualis est filius legitimus, *l. si. ff. de iure deliberan.* non de eo, in quem non decet, vel non potest dispo- nere virtus agendi in splendoribus illegitimi nec succedunt; quia sordidi sunt. Quibus non communicatur dignitas tanquam indignis, & ex peccato productis. Nec concubinæ viri dignitas communicatur, postquam deficit matrimonium, titulus nobilitatis, nec mutat domicilium ex persona viri, sicut mulier, quæ illegitime nupsit, secundum Bart. in *l. si. §. videri rescripserunt. l. sec. ff. ad municipia.* Vnde si statuto caueatur, quod de relictis factis filiis non solvatur gabella; tamen de legato factis & relicto filio Bastardo debetur & soluetur gabella, secundum Bart. *consi. 212. incip. statuto caueatur.* Bastardi enim non includuntur in dispositione legali, quantum ad commodum & honores, secundum gl. in *clen. unica. in verb. liberi. in fin. de baptismo.* & dixi alibi.

Nec includuntur in feudis,posito, quod essent simpliciter legitimati per rescriptum, *l. 1. §. naturales. si de feudo fuerit controversia. in vsu. feudor.* De quo Pannor. in *c. cum Vintonensis. col. 4. c. inno. de electo.* quia feudum est beneficium & honor; quoniam non intelligitur sentire de reprobatis. *l. Lucius. §. Lucius. ff. de legat. 2. Alex. in consi. 64. col. 4. in 1. vol.* vbi dicit, quod non est verisimile concedentem feudum de tali sensisse. Et idem Alex. in *consi. 128. od. vol. c. consi. 60. in 2. vol.* Pariter non comprehenduntur in dispositione emphyteutica secundum Specul. *in de locato. §. inc. aliqua. vers. 172.* de quo per Bald. in *dist. c. qua in Ecclesiarum. colum. mibi pen. c. fin. vers. dubitatur virum naturalis.* vbi etiam dicit, quod in privilegiis consequendis non continentur naturales, *per l. lege Julia. §. nec distinguatur. ff. de ritu nuptiar.* Et idem Alex. in *locis ante allegatis.* & per dominum meum Iasonem in *leg. generaliter. §. cum autem. colum. pen. Cod. de inst. & subst.* Ignominiosum est enim tales filios habere. *leg. pen. Cod. quemadmodum testim. ceter.* secundum Bald. in *d. l. generaliter.* Et non solum ignominiosum est, tales filios habere: sed etiam ignominiosum est filijs patrem habere talem, cuius vitio spurij vocantur. Ita, quod melius foret, & honestius, patrem habere legitimum, quamuis plebeium & pauperem, quam quod sit filius illegitimus, maxime spurius, seu adulterinus, aut incestuosus patris excellæ nobilitatis. Facit text. in *l. si qua illustris mulier. §. 1. C. ad Orficiam.* Quod facit contra aliquos nedum intellectu & verecundia; sed etiam sensu carentes, qui malunt se filios magnatum (quibus etiam filios habere non licet, ut Ecclesiastici, & non coniugati) vt illorum nomina & arma (eis tamen non debita) occupent, quam maritum propriæ matris eorum genitorem honorare, tanquam patrem legitimum, etiam si agricola, aut mercator, aut alterius negotiationis sit. Tales profecto se infames spurios fatentur, propriamque matrem impudicam demonstrant, scilicet si verum fatentur. Alias si fastu super-

bia fingant, non est eis honor, sed summum dedecus apud probos viros. Et talibus debet impropereari cum sint quomodocunque infames. vt dicit Azo in *Summa C. ex quib. causis infamia irro. supra alleg.* & per Alex. in *d. consi. 64.* vt apud nos sunt aliqui nati in matrimonio (saltem præsumptiue) habentes fratres, qui legitimi reputantur; tamen, vt bona consequi possint, se Bastardos & spurios dixerunt, & in hoc gloriam volunt, & etiam timorem ex hoc incutere putant ampliore (cum spurij citius, & feruentius ad vindictam domus aduolent) quam legitimi, vt dicit Angel. *consilio suo trigesimo, incip. Domina Francesca. & consi. 191. incip. super puncto videtur.* Sufficiat exemplum de Goliath spurio, vt habetur *1. R. g. 17.* in quo vituperari dabant, prout de Hercule legimus, cui impropereatum fuit, se filium Iouis ex Alcmena matre gentium dicentem de quo Ouid. *lib. 9. Metamor. in prim.* ita ait:

*Nam quod te iactas Alcmena matre creatum,
Iupiter aut falsus pater est, aut crimine verus,
Matri adulterio patrem petis, elige filium:
Esse Iouem male, an te per dedecus orium?*

Non sic fecit Moyles, qui grandis factus negauit se filium esse filia Pharaonis magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporarius peccati habere iucunditatem. vt dicit Apostolus *ad Hebræos vnde vno cap.*

Sic, nec etiam eximius prophetarum David, sui generis paupertatem manifestare vetuit clamans, de postulantibus, de prope fontes suscepit me domini, vt scribitur *Psalm. 78. in fine.*

Pariter legimus de Gordio patre Regis Mydæ opulentissimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura sumptus ad regnum peruenit, quo potius Gordium ciuitatem inter Aliam maiorem, & minorem condidit, & à se denominauit. In qua templum Ioui consecrauit, & non inuicem, nec veritus originaria condicione, nec eam celans, in eo aratrum, quo interdum vltus fuerat, destinauit, & ex fimbriis, quibus colla bouum subiugarat, nodum connexuit miro, & inextricabili artificio: vt neque principium, neque exitus deprehenderetur in eo: cumque Ioui consecrauit, donec qui eum soluat, occurreret.

Qua de re secundum omnes Alexander ille Magnus reprehensione fuit maxima dignus, quod potius se voluit Diaconis filium, scilicet, Dei Hammonis in specie Diaconis apparentis, & spurium nuncupari: quam Regis Philippi. de quo Valerius *lib. 9. in de superbis.* Et in hoc tunc suorum progenitorum despector, prout communiter sunt nobiles, & nimium honoris appetitui, vt dicit *Aegid. de regimini principum, parte 10. in 1.*

Accedat huc Olympiadis Alexandri matris super hoc eomis, ac prudens ad filium rescriptio, quam scribit Aulus Gellius *lib. 13. ca. 4.* in plerisque monumentis rerum ab Alexandro gestarum, & paulo ante in *lib. M. Varronis, qui inscriptus est Oristes, vel deo sancta.* Olympiadem Philippi vxorem festiuissime rescripsisse legimus Alexad. filio. Nam cum ipse ad matrem ita scripsisset, *Rex. Alexand. Iouis Hammonis filius, Olympiadis matris salutem dicit.* Olympias ei rescripsit ad hanc sententiam: *Amabo, inquit, mi fili, qui scis, neque deferas me, neque criminare aduersum Lunonein, Matrum mibi prorsum illa magnum dabit, cum me literis tuis pellicem illi esse confiteris.* Ea mulieris scitæ atque prudentis, erga ferocem filium comitas, sensim, benigne, non grauate admonuisse eum visa, deponendam esse opinionem vanâ, quæ nõ nisi ex magna gloriæ inanis

cupidine, & fatuitate nō mediocti oriebatur, & quam ille ingentibus victoriis: & adulantium blandimentis, & rebus supra fidem prosperis imbiberet, scilicet genitum esse sese de Ioue.

Videmus etiam Romanos, tanquam molles, effeminosos, & lasciuos, se ab Ænea adulterino coitu ex Venere Vulcani vxore, & Anchise concepito processisse, gloriosos esse Vnde Æneadē dicti sunt, vt est text. Iustiniani Imperat. in *Auth. vt proponatur nomen Imperatoris*. §. 1. c. 1. Imo tales, qui familiis alienis se immiscent, præsentium infimi, vt magnatum & potētum honore, & successione participant, acriter puniuntur. c. 1. C. de crimine falsi. Cum rem nedum priuatam, sed publicam perturbent: quod ferendum non est, vt dicit Valerius *libr. 9. titulo ultimo. qui est de his, qui infimo loco nati, mendacio se clarissimæ familie inserere conati sunt. in principio*. Hoc impudentiæ genus, & anceps non ferēda temeritas. Et ibi recēset de quodam, qui cum sanctissimæ & clarissimæ sororis Augusti vxore genitum fingere ausus fuerat, imperio Augusti remota publicæ trivernis (hoc est, nauis implenda triplici remotum ordine ad Republicam pertinentibus) fuit aditus. Nam vereris moris erat (vt & hodie vsus inoleuit de inertibus oculis, & in tenebris ciuitatum languore torpentibus) perniciosos & perditos ribaldos ad remigium damnare, vbi talis superbia domatur. Ideo tales spurij, & illegitimi nati etiam in matrimonio non volentes impudicitiam matris patefacere propter eorum superbiam, ne dicam temeritatem, & imprudentiam in Republica perniciosissimam, & cōtra bonos mores & politiam, ad remigium damnari seu deportari deberent, more antiquorum.

Illegitimi ergo dicuntur indecori, & ideo inhabiles ad ea, quæ in decore consistunt, vt ad dignitates *capit. cum indecorum. de fil. presbyteror.* Ex quo non potest Bastardus, & spurius, etiam magnatis dicere legitimo, etiam filio plebeij, quod sit magis æstimandus & honorandus: Sed potest impune filius plebeij legitimus dicere huiusmodi spurio, *quod est plus homine de bien que lui*: & in hoc non errat. Cum in his, quæ sunt honoris & dignitatis seu decoris, Bastardi tanquam infames nihil prætere posse: vt ante dictum est. Sed infamibus portæ non patent dignitatum, *in vrb. in vulgariis*. vt infra dicitur.

Imo etiam Consiliarij Principis esse non possunt, secundum Bal. in *l. cum legitima nuptia. ff. de statu hom.* Et non immerito; cum sint (vt dixi) infames, secundū Azon. in *loco ante alleg.* & Bald. in *l. 4. in prin. ff. de liber. et postb.* quem ibi sequitur Alex. & idem Bald. in *l. in bono fidei. C. de rebus cred.* & in *l. 1. C. de iure iur. anul.* Alex. in *confi. 94. ante alleg.* Sed etiam si spurius & bastardus fuerit legitimatus, remanet infamis de facto, inter bonos & graues notatus, *d. l. 4. in prin. ff. de libe. et postb.* cum quo transit Alex. in *l. ex facto. col. 3. ff. de vulg. et pup.* & in *d. l. 4. col. 2.* & dixi supra in *prin. huius confi.* Et sic tabellio ad bancham iudicis, hoc est, grapharius esse non potest, vt dicit Bartol. in *l. eadem. ff. ad leg. Iul. repetund.* quem sequitur Alex. *confi. 80. incip. examinato processu*, in 2. vol. Per quorum dicta dixi alias in contingentiā facti: quod condemnatus actione famosa, tanquam infamis, non poterat esse grapharius ad bancham præsidis seu Balliui, aut Curie seu sedis Cancellariæ: de quibus Curtiis ad longum supra in 7. part. in 19. & 20. *considerationib.* dictum est.

Nec sufficeret, quod communi opinione haberetur pro tabellione, nisi etiam pro homine legitimo reputaretur; quod est verum secundum aliquos, etiam si

esset legitimatus.

Nec etiam testis esse potest, vt plene not. in *l. 1. in verb. diuina. Cod. de sum. trinit.* & Pan. in *cap. testimonium post gl. ibi. in verb. emendatus. extra de testib.*

Nec etiam potest doctorari; quia doctoratus est dignitas, vt dicit Bart. in *proem. C.* & Zabarella in *proem. clem.* Et, vt scribit Bald. in *d. l. 1. C. de sum. trinit.* licet doctoratus infami & excommunicato conferri possit: tamen spurio doctoratus conferri non potest: vt dicit Zabarella in *clement. 2. de Magistris*. quod videtur esse verum, etiam si essent legitimated. Cum legitimatus sit similis Alchimix, quæ facit apparere, quod non est: vt dicit Bald. in *cap. 1. colum. 5. ext. do confi.* quem refert & sequitur do meus Ias. in *l. cum a cutissimæ C. de fideicom.* Et idem Bald. in *cap. fin. extra de transf. Episc.* dicit, legitimatum assimilari homini medicato à morbo, in quo semper aliquæ remanent cicatrices, Cuius dictum recenlet Curt. *confi. 78. col. 19. et seq.* Sed tamen Guil. Bened. in *d. sua repet. c. Raynut.* in *verb. 204. Rayn. nu. 29. extra de testam.* videtur tenere etiam legitimatos doctorari posse, licet legitimatio id non exprimat in verbis, quod sit legitimatus ad doctorandum: quoniam tales etiam simplices legitimaciones extenduntur ad dignitates alteri non præiudiciables, secundum Innoc. in *c. per venerabilem. qui filij sui legit.* Et plus dicit idem Zabar. in *clem. 2. de Magistris* valere consuetudinem, vt etiam non legitimatedi doctorentur: quem sequitur Felin. in *c. quarto de Magistris*.

Vnde non sine causa, præsertim inter illustres, Bastardi pro nihilo reputantur, quos magnatum ac nobilium consuetudo non nouit, propter bonos mores oblectandos & retinendos: vt notat Bartol. in *add. ad B. l. in c. 1. §. naturales. ut si de feu. fuerit controuer. inter do. et agnat. vasalli. in vrb. feu.* Et dicit Curt. in *confi. 26. incip. clarum vir. colum. 6.* quod totus mundus abhorret, & detestatur istos spurios, facit text. in *d. c. per venerabilem. et in §. fin. in Auth. quib. mod. natu. efficitur. col. 7.* hinc commune Proverbium de eis habetur, *que ce seroit contre nature s'ils faisoient bien.* Eo; quia sunt male nati, vt communiter male nutriti, male edocti; ideo dicit Bald. in *dict. §. naturales ante fin.* ipsos esse rudes & indoctos, & ab omnibus spretos, ex quo, non nisi mala facere possunt, & sic non nisi male agere, proat ad rei veritatem communiter videbimus. Non enim sunt de parentela nobilium, cum sordes nominari non mereantur inter præcipuos: vt dicit Bald. in *dict. l. cum legitima nuptia. ff. de statu hom.* & in *cap. per tuas. extra de maior. et obed.* quod Bastardus quantuncunque legitimatus, sedere non debet in eadem mensa cum fratre legitime nato, cui semper honorem & reuerentiam debet, *l. humilem. C. de nup. facit §. soror. Initi. de inoff. testam.* Nec etiam spurij habent ius retractus: vt per plura tenui in *comment. nostris super consuet. Duc. Burg. in. des retraites. §. 1. in gl. le plus prochain. vers. adde quando.* Ita etiam decidit Dec. *confi. suo 252. ibi per me alleg. in vers. plene de hac.* & vtdē etiam Guid. Bened. in *sua repet. cap. Raynut. in verb. et vxorem nomine Adelasiam. in secundo principali articulo circa fin. extra de testam.*

Nec potest portare Bastardus nobilium insignia, vt dicit Bald. in *d. l. cum legitime.* Et est de mente Angeli in *confi. 50. et 191. ante alleg.* nisi esset consuetudo in contrarium, vt apud Francos vbi Bastardi portant arma domus, cum quadam tamen barra per transuersum (quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram) vt dicit Guid. Papæ *quæst. 58. et dixi ante in 1. part. in 38. confi. in 24. et 77. conclusionibus*, secundum Nicolaum

de Vbaldis *in tracl. successio. in parte 1. colu. 19. & 20.* Quia, si Barra inciperet à dextris, & tenderet ad sinistram, non designaret genus illud infectum: sed esse de matrice domo legitime, forte collateraliter proceffum, vt sunt illi de Borbonio, vel alij, qui habent Barram originalem in suis armis, vt illi de Longo vico, qui habent Barram azuream in campo aureo. Et illi de Cabilone habent Barram auream in campo rubeo, *in d. 38. consid. in 37. conclus.*

Nam si Bastardi illarum familiarum portent arma sine Barra tendente ad dextram, & incipiente à sinistra, potius facerent agnationi & domui iniuriam, quam honorem; quoniam alias nõ est eis permiffum. Et possunt abradi & deleri ab illis de agnatione, & prohiberi Bastardis, ne aliter portent; quoniam expedit ita fieri, vt familiæ distinguantur & distincte recognoscantur; & præsertim hoc debet seruari in Bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne sordes per errorem computentur inter splendores. Facit *cap. nisi cum pridem. §. pro graui. in fin. ex parte de renun. maxime in participatione bonorum. cum portare arma sit honor, qui non competit Bastardis: vt tenet Bald. in d. l. generaliter. & in l. si sum. ff. de his, qui sunt sui vel alien. iur.* Nec dicuntur Bastardi esse de genere patris, cum appellatione eorum de genere solum veniant agnati, & non cognati, *l. i. in ult. glo. ibi. ff. de probat.* Et ipsi Bastardi agnati non sunt, nec habent agnatos; quoniam etiam, vt dicit Bald. in d. l. generaliter. Bastardi proprie, iure, aut consuetudine non sunt de domo, nec familia seu agnatione patris: quod tenet Bart. in l. si. ff. de ver. & ver. sig. Et Petr. de Anch. in *consil. 290 in initio. incipien. vltis diligenter.* Ex quo nimis superbe & præsumptuose loquuntur Bastardi aliquorum magnatum seu nobilium, qui se de domo & familia illorum, qui non habent iura sanguinis: vt in *§. vulgo. l. i. in tracl. de success. cognat. l. ex parte. & l. spurus. ff. unde cognat. leg. pronunciatio. §. familia. ff. de verb. sign. Vt dicit Barb. in addi. ad Bald. in d. §. naturalis. Imo plus dicit Pet. de Anch. in d. loco, quod filius legitime natus ex Bastardo non potest dici nobilis, cum nascatur ex radice corrupta, *l. fin. C. de naturalib. liber.* Et si mater eius esset nobilis. Cuius nobilitas vere obnubilatur, si nupserit Bastardo. Et sentit Bal. in *l. ex libera. C. de sua & legit. hered. per l. a. C. de dign. lib. 12.* quod mulier nobilis nubens plebeio, perdit nobilitatem. Et ideo, cum carent agnatis, non habent tutores legitimos, secundum Bald. per illum text. in *l. matres. Cod. quando mulier tutela officio fungatur.* Nec etiam tutores testamentarios, secundum gl. & Bar. in *l. i. ff. de testam. iur.**

Nec etiam Bastardus dicitur coniuncta persona secundum Innoc. in *cap. nonnulli. de rescriptis.* & Bal. in *l. cum acutissim. C. de fideic.* Et Ang. in *consil. 191. supra alleg.* Nec etiam eius filius. Ideo non agunt, vt coniuncta persona sine mandato, vt consuluit Paul. de Castr. *consil. 124.* & dicit G. Bened. in *loco supra alleg.*

Nec etiam Bastardo debetur legitima, nec aliquod remedium contra testamentum patris, secundum gl. in hoc singularem in *l. i. ff. de bon. poss. contra ab. quam sequitur Bal. in l. h. manumatis. C. de imp. & alij subff.* Nihil enim capit contra, vel præter voluntatem patris, vt ibi. Nec econtra pater naturalis, in bonis filij naturalis, secundum Azon. singulariter in *sua S. m. 1. de leg. hered.* quem sequitur Bar. in *l. h. vol. 2. ff. de his quib. vt in dig. & do. meus Iaf. in §. p. nales. nu. 61. vers. accedat distum. Inst. de adf.*

Nec possunt fieri successibiles ex statuto, vel con-

suetudine: vt dixi in *Commentariis nostris super consue. Ducatus Burgundia, in rubr. des successions des bastards.* vltra quæ ibi dicta sunt, adduco Bald. in *l. i. in 3. oppo. C. de his, qui p. n. nomine.* vbi dicit tale statutum esse contra ius diuinum. Vnde habetur *Gene. 13.* quod renouat Apostolus ad *Galat. 4. in fin.* quod filius ancillæ non erit hæres cum filio liberæ. Vnde p. n. in contrarium non teneret, neque iuramentum secundum Bald. in *l. i. & Bart. in leg. Seius & Augerius. ff. ad legem Falcid.* Et intantum legitimi præferuntur Bastardis, quod si statutum ciuitatis, quo ad honores & dignitates, præferat filios nobilium filios popularium; certe intelligendum est de legitimis: quia legitimi plebeij; præferuntur Bastardis nobilibus; vt dicit Ang. quem refert & sequitur Dominicus de sancto Gemignano in *cap. statutum. col. 2. in fin. de heret. in 6.* Alleg. enim Angel. in *consil. suo 33. & corrupte:* quia est in *consil. 30.* cuius initium est. *Dominus Franciscus. supra alleg.* Cum Bastardi sint duntaxat in defectum legitimorum assumendi. *leg. generaliter. §. si rios. ff. de decurionib.* Facit dictum Bald. in *d. l. filium, & in 2. lectura in pri.* Quod si alicui conceditur priuilegium in causam filiorum, Bastardi vti priuilegio non poterit. *l. si liberti. ff. de operis liber. & in l. 2. ff. de excus. tutor. & idem Bald. in d. c. qua in Eccles. col. vlt. extra de constitut.*

Similiter idem Bald. dicit in *l. parentes. circa fin. ff. de in ius vocando.* quod si Doctori fuerit concessa immunitas, & filiis: quia hoc casu non ponderatur ratio naturalis, sed accidentalitas qualitas ipsius patris, scilicet doctoratus, tunc naturales, vel spurij non continentur. Et generaliter vbicumque agitur de commodo, & honore filiorum & nepotum, non veniunt filij naturales tantum aut spurij. Circa ea videatis Bart. in *l. in tutela. ff. de capitis diminut. & in l. pronunciatio. ff. de verb. signifi. & in leg. 1. & 2. ff. de accusat.* Ioan. Andr. in *addi. ad Spec. in tit. qui filij sint legit.* Bal. in *cap. nonnulli. de rescriptis.* Panorm. in *cap. per tuas & ibi etiam Bald. de probatio.* Bart. Bald. Ang. & alij in *leg. fin. C. de verb. signifi. & plures remissiones ad hoc adducit dominus meus Iaf. in §. p. nales. nu. 58. in tracl. de actio. ubi u.*

Ex quibus omnibus concluditur effectus nostræ considerationis, quod legitimitas hominis est valde decorus titulus, quem parentes debent filiis procurare per legitimum matrimonium.

Ad vnum tamen est aduertendum; quod vbi ageretur de illegitimarum onere & incommodo, & sic in materia odiosa, veniunt appellatione filiorum, & comprehenduntur in dispositione liberorum: de quo plene per Ioan. de Plat. in *l. i. C. de impo. lucratua descri. leg. 10.* per Angel. in *dist. consil. 30.* & Dominicum de sancto Gemignano in *dist. cap. statutum. de heret. in 6.* Ita, quod sicut filius patrem naturalem & legitimum occidens; tenetur & punitur lege Pompeia de parricidio. Sic etiam tenebitur Bastardus & spurus per text. in *l. hos accusato. §. omnibus. ff. de accusat. Bald. in cap. per tuas. colum. 2. extra de probatio. & in dist. cap. qua in Ecclesiarum. colum. pen. ver. ex nobil. extra de const.* Et comprehenduntur in *l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest.* Quia tunc, cum de eorum agitur incommodo, dispositio legis ad naturam refertur, & non ad ciuitatem, nec ad fictionem iuris. Ideo dicit Bartol. in *leg. cum sumus. C. de agricolis & censuris. lib. 11.* quod spurij possunt agere actione iniuriarum, & pro iniuria facta alicui de genere, quod non credo verum, cum spurij sint infames, vt ante dictum est. Ideo videtur, quod

nulla bona fama tolli potest, cum non habeant: & sic spuritas non potest esse sine substantia vel subiecto. *leg. 2. & ibi Bartol. ad hoc not. ff. de usuff.* Nec potest esse accidens sine substantia vel subiecto: ita per illum textum dicit Bald. *in l. 2. C. de bon. poss. secundum rabu. & in l. hominum. C. de testam.* Cum enim non sit substantia bonæ famæ, quomodo restitui possit? & priuatio præsupponit habitum, & non Entis nullæ sunt qualitates: ut ait dom. meus Ias. *in l. eius. versic. quod si stipulatus. ibi: nota tertio. ff. si cert. petat. & quod non potest. l. quoties. ff. de nouatio.* Idem dominus meus Ias. *in l. singularia. col. 2. ff. eod. si cert. pet.* Faciunt quæ dicta sunt *in 1. part. in 42. confid.* quod prauis, hoc est, infames, & turpes personæ, non sunt digni honore, quoniam & infamibus portæ non patent dignitatum. *text. in l. 2. cuius initium est, neque famosis. C. de dignitatibus, lib. 12. & reg. iur. inf. vbi dicitur de reg. iur. lib. 6.* Et sic, cum honor debeatur tantum his, qui sunt capaces honoris; quia actus agentium operantur tantum in pariente bene disposito: secundum Philo. 2. *de anima.* probatur *in l. 2. ff. de stat. homin. & in c. venerabilem. vbi colligitur de electo.* Non est dicendum, quod homo infamis sit patiens bene dispositum ad recipiendum honorem. Nam qualia sunt subiecta, talia debet esse prædicata, & per consequens, quod infamis possit petere, quod sibi tanquam honorabili honor fiat: quia honor non cadit in eo, tanquam in suo penitus contrario. Cum honor & infamia, tanquam duo contraria, non possint esse in eodem subiecto. *l. 1. Cod. de furis.* Et sic etiam prædicatum, scilicet honor, non esset dispositum ad subiectum, scilicet ad hominem infamem, nec simul stare possunt in eodem subiecto, tanquam contraria. Nam homo, qui est subiectum, habet iam prædicatum infamæ, quomodo nunc possit habere contrarium subiectum, respiciens honorem; cum infamia, & honor omnino contrarietur: ut dictum est. Ideo bene dicit text. *in d. l. neque famosis & notatis:* *E: quos scelus aut vita turpudo inquinant, & quos infamia ab honestorum ceteris segregat, dignitatis portæ parebunt.* Faciunt, quæ dicit Luc. de Penn. *in l. unie. Cod. de profess. qui in vrbe, & c. column. 3. lib. duodecimo.* vbi dicit, quod infamis non potest fieri Doctor: quia Doctori est honor, ut hic etiam prædictum est.

Decimasexta consideratio; Inter plebeios maxime, vbi nulla est dignitas, Patres filiis sunt præferendi. Cum per filios honor debeatur patribus in tribus, scilicet in exhibitione reuerentiæ: ut habetur *Eccles. 7.* Honora patrem tuum, & gemitum matris tuæ ne obliuiscaris. quod in multis consistit, ut *Eccles. 3.* Secundo, eis obediendo, ut habetur *ad Colos. 3.* Filij obedite patribus vestris. Tertio, in necessitate subueniendo, ut habetur *1. ad Timot. 5.* Filij reddite vicem parentibus, ut scribit Anton. Floren. *in sua Summa. in 4. part. tit. 5. c. 9. §. 1. & in §. 2.* declarat emolumenta, quæ filij consequuntur ex huiusmodi honore & reuerentia erga parentes: quæ sunt tria: Primum, scilicet, prolongatio vitæ: vnde *Eccles. 3.* scribitur: Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore. Item, Honora patrem tuum, & matrem tuam ut sis longæuus super terram, ut scribitur *Exod. 20. Deut. 5. Mat. 15. Marc. 7. & ad Ephes. 6.* Secundum est exauditio orationis, & consolationis in filiis. *Eccles. 4.* Qui honorat patrem suum, iucundabitur in filiis, & in die orationis suæ exaudietur. Tertium est in multiplicatione temporalium, & spiritualium rerum. *Ecclesiast. item. 3.* Honora patrem tuum & matrem tuam, superueniet tibi

benedictio à Deo. Lege enim natura: patres sunt honorandi, & eis obedire tenentur filij, *l. 1. §. 1. iuncta. l. sequent. quæ incipit, Veluti erga Deum religio, ut parentibus & patriæ pareamus. ff. de iust. & iur.* Lege etiam humana, & ciuili præcipitur filiis, ut reuerentiam & honorem parentibus exhibeant. *l. parentibus. & l. generaliter. cum ibi notatis. ff. de in ius voc. & l. filia. Cod. de patria potestate. & l. 1. ff. de obsequ. à liberis, & liberis parentibus & patronis præst.* Facit *l. cum oportet. §. non autem. Cod. de bonis quæ liberis. & in Authent. de nuptis. §. sed quod sancitum est. ibi: erubescit enim lex castigatores filios genitoribus statuere. & sequitur: illos quidem erubescit. column. 4.* Et de hoc scribit Bernardinus de Batis *in 2. sua rosarij parte, sermone 25. in 3. part.*

Hinc parentes (hoc est, pater & mater) in ius vocari non possunt à filiis, venia non impetrata. *d. l. generaliter. ante alleg. & l. eodem titul. ff. de in ius vocan.* etiam si mater esset meretrix. *dict. l. quarta. in fin. cum l. seq. eo d. l. co.* Alias puniuntur filij, ut *in §. pœnalis. Institus. de adion.*

Etiam pater conuentus à filio venia impetrata habet beneficium, ut solum condemnatur, in quantum facere potest, hoc est, deducto ne egeat, & detracto tanto, quod possit inde viuere, ut est *text. in §. sed & si quis. Institus. de act. concordat. l. sunt qui in id. in fin. cum l. §. ff. de re iud.* Et hoc ob reuerentiam paternam, secundum Dyn. *in d. §. sed & si quis.* licet Nic. de Neap. ibi: quem sequitur do. meus Ias. Item ibi dicit, quod ratio est: quia tunc habet locum regula, *Dolofacis quod petis, quod statim restitutus es.* Cum filius patrem egentem teneatur alere, *l. si quis à liberis. §. si vel parens. ff. de liber. agnosc.* Et vniui etiam scias, quod metus reuerentialis, qui est in filio erga patrem, est sufficiens ad rescindendum contractum filij factum in præsentia patris, aut cum patre: *l. 1. §. que oneranda. ff. quarum verum actio non datur. do. meus Ias. in l. transactio. nem. Cod. de transact. & per eund. in §. quadrupli. num. 58. cum 8. num. seq. Institus. de actio. & per Felin. in cap. causam matrimonij. extra de offi. deleg.* Etiam frater maior, qui gubernat, causat metum reuerentialem. Idem do. meus Ias. *in l. pactum. in fin. Cod. de collat.* Et idem dicendum est in marito erga vxorem, ut ait dom. Ias. *in d. §. quadrupli. loco ante dicto.* Quia non minor debetur reuerentia per vxorem marito, quam per filium patri, secundum eundem do. meum Ias. *in d. l. transactionem.* vbi declarat idem esse in focero, cui etiam huiusmodi reuerentia debetur. Sed cum hæc non sint præsentis speculationis, ad alia deueniam.

Et non solum pater naturalis est honorandus, sed etiam pater spiritualis: ut per plura tenet G. Bened. *in repet. ca. Rynut. in verb. & vxorem nomine A telasiam. numer. 76. extra de testam.* vbi etiam ample de patris, hoc est, de illo, qui aliquem de sacro fonte leuauit, cui debetur honor & reuerentia; ita quod pœne inductæ contra vocantem in ius sine venia patrem naturalem, habent locum in patre spirituali, & per dominum meum Ias. *in dist. §. pœnales. nu. 63. l. Institus. de actio.*

Interdum tamen filius præferendus est patri, quando pater est irrationabilis, ut *in cap. quaritur. 2. quest. 6.* vbi est text. *seruamus honorificentiam patri, quæ debetur à filio, non a quamus filium patri in honore, sed præponimus patrem filij in veritate: & sic tribuimus honorem debitum, ut non perdat equitas meritum.* Et iuxta dictum Senecæ. *non quis, sed quid dicat attendit.* ut recenset Lucas de Pen. *in l. omnes iudices. col. 15. C. de decurio. lib. 10.* quia præualet veritas, & vincit,

c. consuetudo. 8. dist. Et dixi infra in seq. part. in 26. consid.

Item, quando filius est iudex, aut gerit magistratum, vt plene dixi ante in 7. part. in 24. *consider.* vbi citavi ad hoc Aulum Gellium *lib. 2. ca. 2.* vbi disertè scribit, quæ ratio obseruatioque officiorum esse debeat inter patres filiosque in discumbendo sedendoque, atque in id genus rebus, domi forisque, si filij magistratus sint, & patres priuati, cui addo Valerium in *l. 2. tit. de institutis antiquis.* dum ait: Quint. Fabius Maximus à Senatu legatus missus ad filium consulem Suesam, postquam animaduertit eum ad officium suum extra mœnia oppidi processisse, indignatus quoque, quod ex licitoribus nemo se equo descendere iussisset, plenus iræ sedere perseverauit: quod, cum filius sensisset, proximo licitori, vt sibi appareret, imperauit: cuius voci Fabius continuo oblectus; Non ego, inquit, filii, summum imperium tuum contempsi, sed experiri volui, an scires Consulem agere. Nec ignoro, quid patriæ venerationi debeat, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico.

Idem de filio Episcopo, aut sacerdote, qui debet præcedere patrem in Ecclesia, vt hic ante in 12. *consider.* scriptum est. Et ratio est, quia in illis filius est maior patre, & in maiori dignitate: vt *l. sed si vnus. §. in interdum. ff. de in iuris. 56. dist. c. nunquam. in fin.* habetur per Luc. de Penn. *col. pen. Cod. de priuileg. schol. libr. 12.* Nam alias videretur, & censeretur quædam infamia, si filius patrem, discipulus magistrum, aut superiorem inferior subiugare conetur, *cap. si quis dubitet. 96. distinction.* Non enim est seruus maior domino suo, nec Apostolus illo, qui misit illum. *Ioan. 13* & vide *2. q. 7. per totum.* & facit extra *de offic. deleg. c. vlt. 2. c. 3. vespasiano.*

Nulla quippe iustitia est, vt maior minori seruiat, *33. q. 5. c. 1. est ordo.* licet nonnunquam Vicarius sit melior Principali *l. iustissime, post prin. ff. de ad. l. edict. Lu. de Pen. in l. 1. ante alleg.*

Et hic notabimus, quod vna persona dicitur alijs præesse quinque modis, vt notat Archidiaconus in *c. quantum. vers. in his. 21. dist.* Scilicet officio, vt in *c. nono. ead. dist.* Secundo, vitæ merito, *ca. beatus. 2. qu. 7.* Tertio, ordine, vt in *ca. à subdiacono. 92. dist.* Quarto: administratione, vt archidiaconus, archipresbyter. *cap. 1. extra de offic. archipresb.* Quinto, consecratione, vt Episcopus omnibus, *ca. 1. dist. 21.* Et hæc prælatio consistit in tribus, in iudiciis, *c. inferior. ead. dist.* in præceptis, *c. nunc autem. eod. loco.* Et in Sacramentis. *cap. denique eadem uen. dist.* vt per singula ante in 4. part. dictum & comprobatum est, & ista diuisio etiam seruit potius pro illa 4. part.

Subditur, & merito; an parentes sint præponendi omnibus alijs in honore. Hanc quæstionem plene examinat Alber. de Rosate in *l. veluti. numer. 8. ff. de iust. q. iur.* vbi dicit, diuersos esse gradus honoris, qui debentur diuersis. Primus est commune principalis causæ, secundus est sapientiæ, & tertius bonitatis.

Honor siue præ eminentia Principij triplex est; Prima est, quantum ad esse naturale, quæ producit de nõ esse in esse, & hanc habet pater carnalis: & huius ratione honorandus est parens carnalis præ alijs, & ideo dicitur: *Honora patrem & matrem.* Et *Eccl. 6. Memento, quod nisi per eos, natus non fuisses.* Et dixi hic ante in 4. *consider. vers. tertia ratio.*

Alia præ eminentia principiandi, est, quantum ad esse spirituale; & ista ratione honorandus est Prælati præ alijs: vnde *Eccl. 3.* scribitur. tãquam dominis ser-

uite eis, qui genuerunt opere & sermone. Et de ista præ eminentia dixi ante in *d. 4. part.*

Alia est præ eminentia principiandi, quantum ad esse temporale, & secundum hanc honorandi sunt Principes seculares, vt Imperator & Rex: vnde scribitur *1. Pet. 2. c.* Deum timeate, & Regem honorificate. Et de huiusmodi præ eminentia vide supra in 5. part.

Secundus gradus principalis honoris, est, ratione sapientiæ, & secundum hoc honorandus est Doctor, iudex, literatus, & senex: vnde *Leuit. 19.* Coram cano capite confurge, & honora vultum potentis. De quibus singulis scripsi, scilicet de Doctis & Literatis, in *part. preced.* De iudicibus seu Magistratibus, supra in 7. part. & etiam de Senibus in *seq. consid.* & de Potentibus, infra *eadem part. in 26. consid.* & supra ample in 7. 8. & 9. part.

Tertius gradus principalis honoris est ratione bonitatis, & secundum hoc honorandus est vir sanctus: vnde Apost. *ad Phil. 2.* de Epaphrodito dicit: *Excipite illum.* Et sequitur: *Et in honore habete: quia propter opus Christi usque ad morsem accessit, tradens animam suam.*

Est etiam sciendum; quod honor paternus in duobus præcipue consistit, scilicet, in reuerentia, & in sustentatione corporali. De quibus ante ista consideratione aliquid dixi,

Reuerentia autem paterna consistit in tribus: in affectu; timendo offensam paternam ex amore. Vnde Hieronymus. Præbeatur patribus honori mixta formido. In affectu, & hoc obediendo, *ad E. hec. 5.* Filij, obedite parentibus vestris. Et in signo, assurgendo, inclinando, eos præponendo, & similia faciendo, quæ sunt signa honoris: vnde Apostolus *ad Rom. 13.* Cui honorem, cui tributum. Et de huiusmodi signis scripsi supra in 1. part. in 11. *consider. & pluribus alijs seq.*

Sustentatio etiam consistit in tribus, scilicet, in solatio verborum: vnde *Eccl. 3.* Dedecus filij pater sine honore; quia, vt dicit glo. Honore & solatio debent fouere parentes. Vnde Hieron. *De honorandis parentibus,* Nemo patrem alperis verbis lædat, affectum sonent, quicquid linguæ dixerint liberorum, hæc filiorum ora loquentur, quod parentes debeant audire. In seruitio, vnde *Eccl. 3.* Qui timet Deum, honorat parentes: & ibi alia ad hoc. Item in exhibitione necessariorum: vnde Hieronymus. Honora patrem tuum, non in verborum sono, qui potest inopia parentum causa adulatione frustrari: sed in victus necessarijs ministrandis. Et *Philos. 9. Eth.* dicit, quod in his, quæ pertinent ad sustentationem naturæ, quæ est per nutrimentum filij, maxime debent sufficientiam præbere parentibus; sunt enim in hoc eis debitores: & sic filij coguntur alere parentes, *l. si quis à liberis. in princ. & §. si vel parens. ff. de liber. agn.* & hic ante dictum est.

Concludit tandem Alber. in *ead. l. nu. 10.* quod non omnis honor debetur patri; quia non est largitor vniuersalis omnium bonorum, sed particularis, nec continet in se omnem præ eminentiam honoris. Et id dicit *Philos. 6. E. hic.* Non omnem honorem debent homines parentibus; quia, neque eundem honorem debent patri & matri, nec patri debent honorem, qui debetur sapienti, vel qui debetur duci exercitus: sed patri debetur honor paternus, & matri maternus, & cuilibet leni etiam suus debetur honor.

Et vterius, quærit ibi Alberi. an in omnibus obediendum sit parentibus? vbi sic resoluit. Licet videatur, quod sic, vt habetur *ad Gloss. 3.* Filij, obedite parentibus vestris in omnibus. Tamen *Philos. 9. Eth.*

declarat, quod non omnia parentibus debeantur, sed quædam etiam debentur consanguineis, amicis, benefactoribus, & virtuosis, & secundum Alex. de Hal. 3. vol. sum. Non solum obedientia debetur parentibus, sed & aliis: puta Pælati Ecclesiasticis, & secularibus, secundum gradus & distinctionem corporalium & spiritualium, ut Pælato Ecclesiastico in spiritualibus, seculari in temporalibus, patri in regimine familiæ. Et idem decidit Thom. in 2. 2. 2. 6. in 3. Apud Legistas vero illa quæstio facilius expeditur, sic, quod in atrocioribus filij non debent obedire parentibus, alias secus, moratur in *liber homo*, 2. in glo. magna, in ff. ad leg. A. in 1. Facit l. ad e. 7. non habent advocatam. ff. de reg. iur. & c. non semper in sum est obedire præcepto, in quest. 3.

Et arguitur de officio liberorum erga parentes, & an semper in omnibus patris iussis obsequendum sit & parendum, super ea re relatis Græcorum Latinorumque (qui de officiis scripserant) sententiis, Aulus Gellius l. 2. c. 7. ita concludit: Omnia, quæ in rebus humanis sic sunt, aut honesta sunt, aut turpia, aut media, quæ sua vi recta aut honesta sunt, ut fidem colere, ut patriam defendere, ut amicos diligere, ea fieri oportet, siue imperet pater, siue non imperet. Sed, quæ his contraria, quæque turpia, & omnino iniqua sunt, ea ne imperet quidem, ut si prodicionem patriæ, si matris necem, aut alia quædam perpetrari turpia aut iniqua. Sed ea tamen, in quibus obsequi non oportet, leuiter, & verecunde ac sine detestatione nimia, sine opprobriatione acerba reprehensionis declinanda sensim, & relinquenda potius esse dicunt, qui de officiis scripserunt, quam respuenda. Quæ vero in medio sunt, hoc est, indifferentia seu media dicuntur, ut in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, uxorem ducere, vii iussum, proficisci, ut accersitum venire; quoniam & hæc, & his similia, per se ipsa neque honesta sunt, neque turpia, sed perinde, ut à nobis agantur: ita ipsis actionibus aut probanda sunt, aut reprehendenda; propterea in huiusmodi omni rerum generibus patri parendum esse censent, veluti si uxorem ducere imperet, aut causas pro reis dicere: quid enim, si imperet uxorem ducere infamem, propudiosam, criminiosam? Aut pro Catilina aliquo, aut C. Bibulo, aut P. Clodio causam dicere? Non scilicet parendum; quoniam accedente aliquo turpitudinis numero, desinunt esse per se hæc media atque indifferentia.

Decima septima consideratio: Quia in antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia, *Iob. 12.* & ubi inter plebeios est quæstio de immunitate, hoc est, exemptione seu vacatione munerum & onerum: semper fuit veneranda senectus privilegio ætatis, *leg. semper in ciuitate ff. de iur. immunit.* ubi sunt verba hæc Calistrati moralia: Semper in ciuitate nostra senectus venerabilis fuit. Namque maiores nostri pene eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant, circa munera quoque municipalia subeunda idem honor senectuti tributus est, & semper honorandos dicit esse antiquos. Bart. in l. 1. ff. de albo scribendo. c. in l. 2. Cod. de secur. lib. 10. Canon. in c. statuimus. extra de matr. & obed. Imo absurdum est & iniquum, nouos & sic iuuenes antiquis præferre, text. in c. statumus. circa vitium, 6. d. ff. & ibi not. quod seniores semper præponendi sunt iunioribus in electione, in responsione & in subscriptione, *per plur. iura ibi alleg.* Quoniam, qui est ætate maior, præsumitur maturitate sensus præstantior, text. in c. nisi cum pridem.

S. alia vero causa. extra de renunt. & dixi in pluribus locis in 4. & 6. parti. Et utinam Hedui nostri (qui olim confederati Romanis, & ab eis fratres conscripti fuere) more ipsorum Romanorum suos antiquiores concorditer præhonorarent. Cum hodie iuuenes antiquioribus præferri velint, & senum consilia postponant, quod & præpostere fit; cum in consiliis senes sint anteposendi, ut plene scripti in *comment. nostris super consuet. Ducat. Burg. in proæm. super text. ordonne que fix de nos confessiers.* Et eorum proverbia sunt etiam attendenda, text. in l. si chorui. §. 1. ff. de leg. 3. & gl. in c. cum in iuuentute, in verb. seneslem. de præsumpt. & pro causis decidendis seniores sunt consulendi, *ca. de quibusdam, in fin. 20. dist.* Et antiquorum sententia in dubio est amplectenda, *ca. Domino sancto. in fi. 50. dist.* & ibi Arch. de privilegiis antiquorum: & Ludouicus Romanus in l. si vero. §. de viro, in 53. fallentia. ff. soluto matrim. Et iuuenes antiquis pro eorum etuditione tradendi sunt, *c. omnis ætas 12. quest. 1.* Et ipsi senes primam vocem habere debent in consilio, ut scribitur *Eccles. 32.* Loquere maior natu, decet enim te: & post alia, sequitur de adolescente: In medio magnatum loqui non præsumas, ut, ubi sunt senes, non multum loquaris. Etiam de iure in deliberando, senior debet primitus loqui secundum ordinem sessionis, *cap. 1. de cont. feud. pares termin.* & ibi Bald. Spec. tit. de advocat. §. iam nunc videndum. ver. porro. Tamen dom. de Rota vtuntur, quod iunior prius loquatur, quod prædicant aduocati Palatii Parisiensis in collationibus, ut dicit Cosmas Guymier in suis commentariis. Ita Bald. in l. obseruare. §. antequam vero. ff. de off. procons. Et pro isto dicto facit bonus text. cum glossa in cap. sciendum. 26. qu. 4. & text. in l. clarum. ff. de author. præst. & in l. si. §. filij. C. de bonis qua liber. ubi antiqui præsumuntur magis temperatiores iuuenibus, Et dixi ample in parte præcedente, in 29. consideranda. ubi scripsi, quomodo Doctores antiqui præferuntur iunioribus. Dixi etiam in 7. parti. in 46. consideranda. quod aduocati seniores iuuenibus anteferantur; quæ hic non repero. Intellige tamen, ut dixi in d. parte præced. in 39. consideranda. nisi iuuenes sint excellentiores scientia, quod quadrat ibi ad propositum de literatis; sed in non literatis etiam iuuenes excellentes ingenio naturali, præferuntur senioribus. Ita decidit Inol. in clem. 1. de ætate & qualis. & Ludouicus Roman. in repet. d. l. si vero. §. de viro, in 53. fallentia ff. soluto matrim. Alexand. in Apostol. ad Bar. in l. 1. ff. de albo scrib. Quoniam, habens ingenium naturale excellens, ita debet doctorari, sicut habens excellentem scientiam.

Et, ut reassumam de honore impensio senibus à iuuenibus, quodque antiquitas ætati senectæ potissimum habiti sint ampli honores: eleganter scribit Aulus Gellius l. 2. c. 15. in 1. in 1. Apud antiquissimos Romanorum neque generi, neque pecuniæ præstantior honos tribui, quam ætati, solitus. Maioresque natu à minoribus colebantur ad Deum prope, & parentum vicem. Atque omni in loco, inque omni specie honoris priores potioresque habiti. A conuiuio quoque (ut scriptum est in antiquitatibus) seniores à minoribus domum reducebantur: eumque morem accepisse Romanos à Lacedæmoniiis traditum est: apud quos Lycurgi legibus maior rerum omnium honos maiori ætati habebatur. Et graui stylo in hanc sententiam dicit Val. Max. l. 2. tit. de inst. antiq. ubi ait: Senectuti iuuentus ita cumulatam & circumspectam honorè reddebat, ræquam maiores natu adolescentium communes patres essent. Quocirca, iuuenes senatus die vici; aliquæ ex pa-

ex patribus conscriptis aut propinquum, aut patrum amicum ad curiam dacebant, alitque valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur: qua quidem voluntaria statione, & corpora, & animos ad publica officia sustinenda impigre corroborant, breuique processu rerum in lucem tuturarum virtutum suarum verecundia, laboris meditatione ipsi doctiores erant. Et sequitur: inuitati ad cenam diligenter quærebant, quinam ei conuiuio essent interfuturi, ne senioris aduentum discubitu præcurrerent, sublataque mensa priores conflurgere & abire patientur. Ex quibus apparet, cenæ quoque tempore quam modesto sermone his presentibus soliti sint vti. Et ibi sequitur, de maioribus dantibus exemplum virtutis iuuenibus, quod videre poteris.

Et non solum hæc antiquitas consideratur ex ætate, sed etiam ex tempore. Nam qui longiori tempore laboribus assiduis stipendia meruit, in dubio est præponendus, ut est textus in *l. providendum. in initio, ibi: aut meritum nobilissimum fecerit, aut vetustas. Cod. de postulando. & in leg. 2. ubi: ut u gradus ceteros antecedit, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit antecire. Cod. de offic. Magistr. offic. & in c. miramur, circa fin. in: nec potest de eius promotione dubitari, cui pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actionibus strenuis celsioris loci primum debetur, 61. dist. & l. 1. & 2. C. de præfectis prætorio. siue urbis, & Magistris. & in l. v. ca. C. de Coniudibus & Arbitris sacri Palatii, & in l. vniuersque. in initio, maxime ibi: ut nemini penitus liceat, cum sit posterior tempore locum præcedentis abire, C. de proximis sacror. scrip. & in l. fin. s. illud præcipue, C. de primis. lib. 12. cum pluribus aliis allegatis per Carpollam in suo tract. de imper. milit. elig. in princ. ibi: quod autem dictum est. & ante illum ver. enumerat 50. priuilegia antiquitatis, in quibus senex est magis honorandus, ad quem pro his te remitto Et declarat Ludou. Roman. in d. l. si uerosq. de viros, ff. solut. matrim. in 54. fallent. Antiquitati seu senectuti deferendum est in multis, scilicet in consiliis quærendis, & etiam sequendis, in onere excommunicationis, in onere quædam ad iudicem pro testimonio ferendo, in onere non comparandi, in onere assumendi officia autoritate vel utilitate publica, aut autoritate tantam, in seruitiorum exhibitione, in suspensionis remotione, in pœnæ relaxatione, in maiori probationis fide, in testificatione, in reuerentiæ exhibitione, in sessione, vocis redditione, & subscriptione, in consuetudinibus suscipiendis, in Prælati eligendis, in facienda reuocatione, in ordinis præpotatione, in libris corrigendis, in obseruatione instrumentorum. De quibus singulis ample per eundem Rom. in eo loco. Et de ultimo in obseruatione instrumentorum, & actorum inter duos Notarios, vide per F. Nicomitium in *repet. c. quoniam contra falsam. vers. nota sexto loci Abbatis, quod notari officium circa tria versatur. extra. de probat.* ubi etiam dicitur, quod clauis castri debent esse penes maiorem natu. Honestum est enim iuuenibus ministrare, & obedire senioribus, quod tamen limitat, nisi sit maioritas interesse in minori: quoniam tunc præfertur minor. Et ideo qui habet maiorem partem in re, dicitur habere maiorem potestatem, & ibi plura, ad quæ recurre. Et etiam, in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles & vituperabiles, scribit ample Lucas de Penna in l. 1. C. de consuet. lib. 12. ubi dicit, quod præsumitur pro senibus, quod sint probi, scientes & graues quem (ut sum breuior) videre poteris.*

Et quis dicatur senex, notatur in *l. si paterfamilias. §. in arrogationibus, in verb. 60. ff. de adopt. & l. anniti, in*

l. 1. ff. de testib. & per gloss. in d. l. semper in ciuitate. ff. de iur. iur. ubi notat senem esse, qui habet 60. annos. l. non tantum. §. 1. ff. de decur.

Decima octaua consideratio; Inter plebeios etiam præferendi sunt literati, & habentes aliquam scientiam, maxime legalem. Quoniam, ut scribitur in *proem. l. 1. §. si habentes illam scientiam erant patriarum suarum gubernatores*, & de hoc ante in *precedenti parte*, ubi laudauimus viros literatos, & in *9. parte, in 35. consid. de quo Carpolla in suo tract. de Imper. milit. eligendo, in verbo, scientia*, ubi probatur, quod miles callens scientiam rei militaris, præfertur aliis. Augusti. Datus, etiam in *suis orationibus. li. 2. in 14. epistola*, dicit inter homines ciuitatum literatos esse honorandos; & honore maximo extollendos, ultra quoscuque alios: cum, ut ait, omnia, quæ sunt in ciuitate, non sunt omnibus apta temporibus: quis enim bellica virtute præditus, toga vir vitur? Quid militaris disciplina in pace prodest? quapropter bella geruntur: cætera non sunt atatum omnium, quod testatur Cicero. Delirum namque senem appellauerimus, qui canes alac, pascat equos, studia venandi consecratur, feris plagas tendat, ac turpiter demum reperascatur: cætera non conuenient pluribus locis. Qui enim ciuitate pulsum, atque extorrem hominem decet Republicæ gubernatio? Mirto mercaturam, quæ nunquam apud præceos quequam habuit ponderis: apud Thebanos vero nullus mercator fungi poterat publicis muneribus, nisi 10. annos negotiis ac mercatura destitisset. Sola literarum ac rerum cognitio ætatem exigit. Nunquam intempestua est, & vbiq; gentium magno celebratur honore. Imo etiam scientiam supplet, ut scribit Gail. Benedicti in *sua repet. cap. Raym. in verb. adiecta unpueris, num. 37. de testam.* Qui enim adepti sunt illam, vere homines sunt, & maximis præmiis, muneribusque dignissimi. Quapropter non iniuncta plerique iureconsulti, quos nullius ferme rei scientia fugiebat, cum de scientiæ dignitate ac nobilitate differrent, doctos viros nobilissimos & vere & eleganter appellare soliti sunt, ut ante in *8. & 10. parte, in pluribus consid. & in d. epistola Augustini* deductum est.

Concludo igitur, quod inter plebeios aduocati cæteris præferendi sunt, atque multis honoribus decorari debent, ut & supra in *7. & 10. parte dixi in diuersis considerationibus*. Quomodo enim sunt honorandi etiam inter nobiles & literatos; ita multo fortius inter solos plebeios. Etiam; quia aduocati dicuntur habere officium, ut dicit Iacobinus de sancto Georg. in *l. 1. in prin. ff. de iurisdict. in iud. per cap. fin. extra de postul.* Et post eos etiam sunt honorandi medici, ut in *10. parte scripsi in 25. considerat.* Licet inter eos quandoque fuerit contentio de paritate, ut ibi: vtraque tamen scientia iuris & medicina à Deo est: Nam leges diuinitus per ora Principum sunt promulgatæ, & scriptum est de medicina *Ecol. 38.* Altissimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam. Et de iure, seu legibus. *Proverb. 8.* per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, in *l. inter claras. C. de sum. Trin.* & vtraque est necessaria hominibus; iura ad pacificationem hominum; medicina vero ad sanationem corporum, *c. f. l. 2. §. distin.* Et vtriusque peritus multum ab hominibus honoratur, *c. nouisimo, 4. 75.* & de iure, quo exercetur iustitia. *Sapient. 8.* Per hanc habebit claritatem ad turbas, & honore apud seniores. Et de medico dicitur, *Eccles. 38.* Disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatum collaudabitur:

Ideo debent seruire Iurisperiti, & Medici illud Apostoli ad Rom. 12. Honore inuicem preuenientes, vt ait Antonius in 3. par. sua sum. tit. 5. c. 2. §. 4.

Et ne absit dictum pulchrum Arnaldi de Villa noua, subiungo id, quod in cautelis Medicorum scribit, quod primus locus in mensa solet seruari sacerdoti & medico, quod intellige de sacerdote, qui est rector in sua parochia, vt supr. dixi in 4. par. in vlt. confid. Et etiã medico in domo infirmi.

Et de laude literarum scribit F. Patritius li. 2. de inst. Reip. tit. 1. vbi dicit, literas in primis ab omnibus, si fieri potest, ediscendas esse propter fructum illarum, vt vix arbitrari potest, vt ait, in libera ciuitate quenquã sine literis ingenui ciuis nomen mereri. Qui enim sine literis non solum liberales disciplinas, sed minimas quasque artes discere aut tueri possunt? Nec mercatura ipsa, nec agricultura sine eis satis tuta esset: cetera prosequere, vt in eo loco.

Decimanona consideratio, Notarij & tabelliones, etiam tanquam literati post aduocatos & medicos preferuntur aliis plebeijs. Tabelliones enim dicuntur iudices ordinarij voluntarij iurisdictionis, secundum Innoc. in c. cum à nobis, de testib. & tenet clarius Paulus de Castro in conf. 73. col. 4. Et esse Notarium aut tabellionem est honor, vt habetur Eccl. 10. super faciẽ scribæ imponet honorem. Et magis creditur tabellioni, aut Notario, quam alij, secundum gl. in verb. tabularijs, in §. si vero absunt, in Auth. de hered. & F. lc. coll. 1. Bald. in Auth. sed cum testator. C. ad l. F. ste. Fel. in c. in nostra. col. 3. circa med. ext. de test. Et hoc propter officium publicum, quod habet tabellio. text. in l. glo. in verbo, off. in Auth. de testib. §. sancimus, coll. 7. Imo officium notariatus & tabellionatus est dignitas, vt dicit Luc. de Pen. in l. v. in uersos, C. de dignit. lib. 12. Maxime, quando est Notarius aut tabellio à Principe, vt ibi dicit Luc. de Pen. Quis enim, ait, non diligit eum, & honestate magna compleri patet, qui decreto Principis ad tabellionatus officium peruenit? in Auth. vt iudic. sine quoquo suffragio. §. ideo licet, coll. 2.

Et etiam propter necessitatem, & utilitatem in Republica sunt honorandi, cum videantur esse necessarij: quoniam tabellionum siue Notariorum ars, & viuendi formula quam honesta, honorabilis, & laudanda sit ex plurimis, præsertim illius necessitate & utilitate facile cognoscitur: petiret siquidem omnis iudiciorum tela, nisi essent Notarij, qui acta conscriberet; periret ipsa veritas & fides in contractibus, & mercatoribus: periret omnis ordo in iudicio forensium causarum, nisi esset aliqua fidelis publicaque persona, cui iudex crederet de his, quæ ab vtraque litigantium parte aut offeruntur, aut dicuntur. Item sunt instituti Notarij ad confirmationem veritatis, sed ipsa veritas vbicunque sonuerit, ab illo est, qui dicit: ego sum via & veritas, Ioan. 14. vt scribit Zodericus Zamorelis in speculo humane vite, lib. 7. c. 19.

Faciunt dicta Corseti in tractat. de potestate reg. qu. 90. circa medium. vbi dicit, esse Notarium, est habere officium, vt in cap. vt officium, de heret. lib. 6. quod recta ratione est laudabile: quia in veritatis comprobatione, & conformatione radicem & fundamentum suscipit.

Etiã huius artis laudes patent: quia publicæ utilitati deseruiunt. Hi namque nedum apud pedaneos, minoresque magistratus creditum, & autoritatẽ obtinent: sed apud Reges & Principes, & cuncta eminē-

ria tribunalia acceptissimi & familiarissimi existunt, de quib. ante dixi in 11. par. in 9. confid. & in 7. par. in 16. & 50. confid. Hi enim eorum manibus admiranda fide instrumenta, priuilegia, & literas ad perpetuam rei memoriam conficiunt. Et post multa temporum seculorum horum sola Notariorum subscriptione indubitata probationem inducunt. Hi typum tenent Euangelistarum Christi, qui eius gesta & acta in Euangelio tam fideliter, quam utiliter descriperunt. Et inter ceteras huius artis commoditates, qui illam exercent, magna lucra, summos honores assequuntur. Et breui tempore, ac paruo labore, opulenta utilitatis compendia adipiscuntur, & tandem ab omnibus honorantur; quia omnes illis indigent: ita Zoderic. in loco ante allegato.

Notarij tamen Principis sunt digniores, vt dicit F. Niconitius in sua repet. c. quomã contra falsam, in verb. not. 4. n. 29. ext. de probat. Quoniam, vt dicit, esse Notarium est dignitas, vt est casus singularis secundum eum, in l. 1. C. de mandat. Princip. Bal. in l. Cassius. ff. de senator. & de his vide plene Lucam de Pen. in d. l. vniuersos. & per Iacob. Bonaudi in glossis ad Ioannem de Terra rub. in tract. qui Vinea Ecclesie dicitur, art. 10. 3. tract. in gl. officia. Vbi etiam scribit, an infames possint esse Notarij: & concludit, quod non, licet infamis possit esse procurator, nisi sit procurator Regis vel Episcopi: quia tales non possunt esse infames. Dicit tamen Cyn. in l. reum. C. de procur. quod ille, qui fuit condemnatus de crimine, & sic infamis per sententiam, nõ potest esse procurator, per d. l. reum, concordat text. in c. 1. in vlt. gl. l. 2. & 3. q. 7. Si enim pendente iudicio criminali, contra eum remoueat, ipse multo magis post condemnationem. Sed si esset infamis: quia condemnatus alia actione famosa, quam criminali: tunc potest esse procurator vilium personarum. Ita Ang. & Ioan. Fab. in §. si. Inst. de except. De quo late per eundem Iac. Bonaudi in loco antedicto. vbi dicit, officium simplicium procuratorum esse vilissimum officium, per l. si quis procuratorem. C. de decur. l. 10. cum tamen proueniat ex quadam literatura, præferendus est alijs mechanicis & plebeijs artificibus. Cum omnes tales plebeijs quodammodo dicantur feces vrbium, & sic viles, vt in principio huius partis dictum est. Et facit: quia officium procuratoris est ars, c. quia Episcopus, in si iuncta gl. ult. §. 9. 3.

Vigesima consideratio: Etiam inter plebeios & populares præferri debent Virtuosi: quoniam virtutis præmia tribui merentibus conuenit. l. si. que incipit vt virtutum. C. de statutis & in agrib. clem. cupientes. in pr. de pœ. n. & remiss. Facit c. non loc. 40. dist. & hoc est, vt dicit Philoso. 8. Eth. Honor est præmiũ virtutis. Dixi plene in 1. par. in 47. & 64. confid. in 4. par. in 48. confid. in 7. par. in 47. confid. & in 8. par. in 28. confid. & in sequenti proxima confid. Faciunt plura, quæ ad hoc accumulatur Cæpol. in suo tract. de Imper. mili. elig. in ver. virtutis. De quo dixi in 9. par. in 44. confid. vbi scripsi, milites etiã ex virtute esse honorandos, licet hodie pauci sint tales. Et ex hac consideratione etiã laudari possunt & aduocati & medici propter virtutes, quas ex sciẽtijs sibi acquirunt. De quib. hic ante in 18. confid. dixi. Imo, vt ait Arist. li. 3. Polit. c. 9. Excellẽtib. virtute in ciuitate parẽdũ est sponte, ita vt tales pro Regib. habeantur. Alios autẽ excellẽtes potẽtia, aut diuitijs, dicit esse à ciuitate expellẽdos. Et inter ceteros præferuntur, qui sunt probatæ vitæ, & bonæ fidei, aut magnæ legalitatis reputantur, text. in l. 3. in pr. ibi: & au honesta & inculpata vita

vita. ff. de testib. & ibi gl. quæ notat, quod præsumitur bene fieri, si à bono fiat, arg. l. si quis ex argentiarius, §. 1. ff. de edendo. & in Auth. de testib. §. sancimus. ibi: multorum bonorumque copia virorum. coll. 7. Cum tales in multis privilegiarentur, & honorentur vitra alios. Et decem casus scribit dom. meus Iaf. in l. iubemus. C. de iud. & vide eundem in rep. l. admonendi. in 67. col. ff. de iureiur. idem in l. sciendum. col. 8. ff. de ver. oblig. Barb. conf. 23. in 1. vol. Feli. plene in c. super his. in si. ext. de accus. idem Barb. in c. confirmante. col. 1. ext. de off. deleg.

Et quantum valeat virtus in vita beata perficienda scribit Gell. 1. 18. c. 1. & amplissime per Beroaldum in suo opere de felicitate. ubi querit, an virtus sit effectrix vitæ beatæ: & ibi plura ad laudem virtutis disertæ accumulatur: & in lib. quo septem sapientum sententiæ continentur, in sententiis Cleobuli.

Vigesima prima consideratio; Inter omnes honorandus est, & laudandus, qui ab omnibus & publico iudicio bonus & optimus iudicatur. Quod in persona Scipionis Nasicæ contingit, ut refert Valer. l. 8. c. quæcumque magnifica contigerunt. 5. dum ait, verum specimen honoris à Scipione quoque Nasicæ obortu: reus namque manibus & penatibus, nondum quaestoris senatus, Pythij Apollinis monitu Pefinunte accersitam Deam excipit voluit: quia eodem oraculo præceptum erat, ut hæc ministeria matri Deum a sanctissimo viro præstarentur: explicat totos fastos, constituit omnes curtus triumphales, nihil tamen motum principatu speciosius reperies. Et tunc unum esse dicit Plinius, qui à condito avo, vir optimus sic iudicatus. Dicit tamen Boer. in 2. de consolat. Philosoph. a. est meritis hominum veri bonique naturaliter inserta cupiditas, sed ad falsa denique error abducit. Et nihil est tam populare (ve dicit Cicero) quam bonitas, hoc est, nihil est tam charum & gratum populo, & quod magis favorem populi conciliet, quam esse bonum. Et idem: Deteriorum magna natio est: boni vero singulares, omne tempus Clodios, non omne Catores, inquit Seneca. Ad deteriora faciles sumus, & ab adolescentia viri proclivis ad malum sensualitas humana declinat, ut in proem. clem. Seneca est qui faciat bonum: non est usque ad unum, Psalm. 13. & *Catullam*, ut ait Satyroglyphus:

Quocunque in populo videas, quocunque sub axe,

Sed nec Brutus erit, Bruti nec auunculus usquam.

Rari quippe boni numero vix sunt totidem, quot Thebarum porta, vel diivitis ostia Nili.

Quoties igitur virum bonum videre contingit, illi assurgito, illi caput aperito, illum ut Deum colito: via vitiorum lata est, & declinis, & in eo cunctis petua: via virtutis angusta, cluosa, senticola, & ideo paucis patet. Fimbria olim iudex electus in causa Pythiæ, qui sponsonem fecerat, quod vir bonus esset, iudicatu illo superfeldit, dicens, non liquet: quoniam, ut vir bonus aliquis sit, ea res innumerabilibus officiis & laudibus continetur, & ut dicere solebat Pittacus, perdifficile est bonum esse. Hæc Beroaldus in lib. de septem sapientum sententiis, in sententiis Dianis. ubi concludit, quod quoquo modo mali dicantur, siue improbi, siue imperiti, siue viles, prout ibi interpretatur, elaborare debemus, ne inter malos enumeremur, imo enixe curemus, ut simus potius similes sacerdotibus Ægypti, quos Piromas vocant. Est autem Piromis in Græca

lingua idem, quod honestus & bonus, in nostro sermone.

Item, qui optimus habetur & iudicatur, non sine laude nominatur. Quod optimi cognomen Traianus (ut iste Beroal. ait lib. de optimo statu) veluti peculiare accepit ex senatus populique Romani appellatione. Quo nomine amplissima haud dubie bona continentur. Quod nomen sibi quisque mallet, (ut inquit Livius) quam honores imperiare, de quo Silius Italicus:

Optimum huius nomen melius manusque triumphis.

Et, ut author est Plinius Panegyrista, nomen Augusti, & Cæsaris, minus est, quam optimi. Iupiter apud Ethnicos optimi nomine colebatur. Dicebatur enim Iupiter optimus maximus; qua in re illud annotandum, quod optimus: quia, ut inquit vere Cicero, maius est, certeque gratius professe omnibus, quam opes magnas habere. Interrogatus Agesilaus ille magnus, quo pacto quis gloriam apud mortales consequatur, sic respondit, si optima dixerit, nec non pulcherrima factitaverit.

Prudenter enim Solon unus è septem sapientibus, & legum scriptor solus ex septem, Rempublicam duabus rebus contineri dixit, præmio scilicet & pœna, ut hinc boni ad virtutes invitentur, & honoribus exornentur, illinc mali à flagitio arceantur pœna, ut in officio omnes sint, concordat l. 1. §. nam ut ibi: bonos non solum metu pœnarum, verum præmiorum quoque exhortatione efficere cupio res. ff. de iust. & iur. & ibi gl. in verb. metu pœnarum, alleg. vers. Horat.

Oderunt peccare boni virtutis amore.

Oderunt peccare mali formidine pœna.

Et sicut bonos præmio prosequi decet, ita malos pœna affligi. Et si mali à malitia reuocari non possint per indulgentiam, pœna coerceri debent per severitatem. Sic secreti sint à bonis mali, ut à frumento lolium in cerniculo separatur. Fiat more medicorum, qui interdum vrunt, secant, abscindunt in corpore membrum, quod insanabile est, ne pars integra, contagione obrepente, pariter corrumpatur, iuxta illud:

--- *Immedicabile vulnus.*

Ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Consumiliter secari interdum & amputari debent de corpore civitatis membra putrida, hoc est, ciues malefici, scelerati, perfidiosi, turbatores publici commodi, & molitores rerum novarum, exterminari atque tolli de medio.

Superest, ut & propius ad rem redeamus, & de bene moratis dicamus, qui plurimum honorari debent; quoniam mores præferuntur scientiæ, argum. ca. sedulo, 38. Arist. & l. magister, C. de profes. & medicis. lib. 10 ubi dicit text. quod magistros studiorum, Doctoresque excellere oportet moribus primum, deinde facundia, concordat text. in l. unicus. ubi si laudabilem in se probis moribus vitam esse monstraverint, si docendi peruram, & c. C. de professor. qui in v. be Constantinop. docent. c. l. 12. & patet ex argumento literali. Psalm. 98. Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me. Ideo scholares bene morigerati, præferendi sunt Doctores bene it inter alia præcellere scholares moribus, iuribus ante allegatis, l. 1. §. 1. Cod. de annonis civil. l. 11. & vilissimus computandus est, (nisi præcellat scientia & sanctitate) qui est honore præstantior. text. in cap. vilissimus. 1. quest. 1. ad minus debet esse bonus, ut ibi gloss. Illaudabilis enim est scientia, quam vita maculat, cap. nisi cum pridem, §. pro defectu, extra de

venur. Ideo bene dicitur: mores ornant scientiam, qui omnes excedunt diuitias, *scilicet opes, §. pen. ibi. neque enim facultates, neque dignitas est ita sufficiens ad fidem, ut bona electio, & benigni mores.* Ex quo concluditur, bonos & optimos, etiam moratos, cæteris preferendos esse.

Vigesima secunda consideratio: Inter plebeios preteriti debent originarij cæteris, ut facit textus in *l. 2. C. de officio Prætoris.* Hinc dicit ibi Albericus, quod Syndicus potius eligendus est de vniuersitate, quam alius. Facit dictum Ciceronis in *lib. de amicitia.* Potiores, inquit, sunt ciues, quam peregrini. Vnde inquilinus probri, vel odij causa quis appellatur quasi domum propriam non habeat. Vnde Salustius, M. Tullius inquilinus, ciuis vrbs Romæ: ideo dicit text. in *d. l. 2.* potius eligendos esse Prætores, qui habent larem in vrbe, quam illi, qui sunt de prouincijs, ut facit etiam text. in *c. in nomine domini. 23. dist. 1.* ideo, ut dicit F. Patricius in *l. de institutione Reipublicæ. d. 3. l. 2.* quæri solet à nonnullis, an omnes magistratus inter ciues distribuendi sint, an aliqui peregrinis tradendi. Et, ut ait placet quibusdam, magistratus omnes, qui iuri dicendo præstant, quique ditionem aliquam in fontes exercent, peregrinos esse dicunt: namque similitudines, inimicitias atque odia inter ciues oriri, cum ciuis in ciuem suum animaduertit. Alia autem ex parte, longe faciliores esse, ad gratiam clementiamque proniores ciues inter se, quam si res peregrinis agatur. Quæ quidè ratione adductæ plerique Italix populi, eiusmodi magistratus aliunde accersere consueuerunt, & his assentit *l. si. C. de crimine sacril. §. l. 3.* quæ incipit, *nullus. C. de diuersis officijs, & apparito. iud. l. 12.* & de hoc alias fuerunt ordinationes Regiæ, scilicet, Phil. Pulchri, & Caroli V Regum Franciæ, de quibus per G. Bened. in *suæ repet. c. Raynus. in verb. & uxorem nomine Adelfiam. nu. 1050. usque ad nu. 1052. ext. de testam.* Vbi scribit rationem, quare beneficia originarijs sint conferenda, & non officia secularia. Quoniam, ut ait, officium seculare dari non debet illi, qui est de loco oriundus propter notitiam, & familiaritatē, quas habet seu habere presumitur cum illis de loco, & cōpatriotis suis, quibus forte nimis faueret, aut odio contra al. quos ex æquali, vel inæquali conuersatione concepto: inter partes sit aliquando, & sæpe inuidia, ac dignitatis cōtemptio, *l. obseruandum. circa i. iurium. ff. de officio præsidis.* Eam ledere contra iustitiam, quam fauores, & odia multum turbant, & interdum iudicia peruertit, & suffocant. *c. pe. ibi; de terra uxoris sue oriundis. ext. ut lue non contest.* Ideo ut dicit, fuit ordinatio Philipp. Pulchri, qui prohibuit quem præfici in Senescallum, Præpositum, Iudicem, Vicarium, aut Balthium in loco, vnde oriundus dicitur.

Veruntamen, idem Franciscus Patritius, inclinans ad contrariam opinionem dicit, quod longe melius ciues imperabunt, quàm peregrini, quod dicit esse manifestum, & notorium ex experientia, non solum apud Romanos, Carthagienses, Athenienses, Lacedæmonios, aliosque complures, qui magistratus omnes suis ciuibas tradiderunt: imo ex inclyta Venetorum Reipub. in qua, peregrinis nullus est locus, & tamen nec iustitia, nec severitas deest, & ex eiusmodi iudicijs, nullæ discordiæ, nullæ seditiones, nullæque inimicitix oriuntur. Et vnum de illa Republica refert, quod nūquam alibi se lectitasse aut vidisse meminerit, quod ordo ciuitatis, qui à primis conditoribus constitutus fuit, semper mansit, & nunquam mutatus est. Hi namque, qui eam vrbe ædificauerunt, inter se suosque

magistratus diuiserunt, quasi præmium laborum suorum, & hanc hereditatem posteris reliquerunt, ut aduenam, colonum, peregrinum, inquilinumque ad magistratus admitterent nullum, & ita antea obseruatum est, iam pene annis mille. Quocirca posteri illorum, qui vrbe ædificauerunt, semper Reipublicæ præfuerunt, & Senatores, Patritij, ac Nobiles appellati sunt: reliqui autem omnes plebeij. Plurimum tamen, ut ait, valet consuetudo, à qua difficile est recedere. Sed si ab initio constituitur, tutius ciues, quam peregrini imperabunt.

Nam etiam, ut habetur *3. Polit.* Noui incolæ, qui ciuitatem, & patriam incolere ceperunt, honoribus ciuitatis non participant: sed antiqui, qui mores patriæ nouerunt, sunt illis preferendi. Moderni vero, maxime penitus extranei postponendi, coram quib. non est agendum consilium: quia scribitur, *Ecol. 8.* Coram extraneo ne facias consilium. Nescis enim, quid pariet. Facit text. in *Auth. de collat. §. sed neque prouinciarum iudices. coll. 9.* vbi Imperator possessores exprimit, eoque repetit, non autem habitatores simplices: de quibus mentionem antea fecerat. Cum hominibus profecto communionis alienæ. nullum fas est inire certamen. *24. 9. 3. c. cum quib. in fin.*

Facit, quod dicit Zenzelinus in *extraneis. Ioann. 22. incip. execrabilis. ibi: in diuersorum Regnarum partibus.* quod contra promotionem, quæ fieret ad dignitatem vnius regni, de Regnicola alterius regni, admitteretur exceptio domini temporalis, si promouendum haberet suspectum de prodicione terre suæ, vel consiliorum, & secretorum suorum. argum. *l. si quis aliquis. §. trans fuga. ff. de pœnis. l. omne. §. exploratores. ff. de re milit. c. petusio. de iureiur.* Et notant Innocent. Host. Abbas, Aretin. & Fel. in *cap. super his. de accusat.* Idem Abbas post gloss. in *cap. ex parte. de testib. & in c. quod sicut. & in c. l. in c. cum inter vniuersos. & melius in c. cum terra. de elect.* Et est ratio: quia alicui non conuenit scrutari arcana Regni alieni, *l. mercatores. C. de commercijs & mercat.*

Peregrini enim & incolæ officium est, præter negotium suum agere nihil, de alio inquirere, minimeque esse in aliena Reipub. curiosum. *c. leges. 3. q. 6. & ait Cicer. l. 1. offic.* Vnde ut amicos quærat: laborare curat *Gen. 19.* & Luc de Penna in *l. quisquis. Cod. de omni agro deler. l. 11.* vbi tractat prædictam quæstio. Francisci Patritij. Et illam decidendo assentit opinioni illius, quod originarij sunt preferendi, Peregrini vero non se debent de Republica ciuitatis intromittere cum certum sit, oriundos à patria, potius mores Regionis scire, quam extraneos. *cap. quosdam. c. cap. quæsto. de presump.* Vnde Terentius in *Eunuch.* Sola (inquit) sum, habeo neminem hic, neque amicum, neque cognatam, quam obtem alios cupio parare amicos beneficio meo. Id amabo adiuua me, quod facilius fiat: propter quod à vero facilius in consilio deuiabit: quæ pericula in originarijs, & antiquis habitatoribus, non præsumuntur. Auspicijs enim patritijs, non alienigenis, Reipubl. administrare oportere, antiqui indicabant. Dicit Valerius *libro 1. tit. de auspicijs. in pr.* Cum originarij sint potius in bonis opulenti, & diuitiarum pleni. Pariter olim non præsumebantur in exteris, vbi officia temporalia erant: cum tunc breui tempore, quo officium duraturum erat, magna familiaritas contrahi non posset, imo nec appeti. Hactenus G. Benedicti in *loco ante allega.* quæ excerpta à Luca de Penna in *d. l. quisquis.* Qui post eum dicit attendendum esse, quod, donec ex antiquis bonus habetur, ex nouis non assumatur: quia maior bonitas noui, anti-

quis non debet præiudicium afferre. Vnde præceptum fuerat Moyli *Deut. 17.* Regem constituere de numero fratrum. Non (inquit) poteris alterius gentis hominem Regem facere, qui non sit frater tuus, hoc est, de tua patria, seu gente natus. Et ibi per eundem G. Benedicti pulchra alia vide de literis naturalitatis, quæ conceduntur à Rege nostro extraneis: quoniam alias non possent in Regno habere hæredes ex testato, vel ab intestato. Et ex his etiam videmus hodie in Regno esse consuetudinem: vt in officiis secularib. originarij, & patriæ potius admittantur, sublaris illis antiquis constitutionibus, & ordinationib. Regum, & in hoc operatur consuetudo, vt dicit Cæpolla in *tract. de Imperat. misit. elig. in verb. propter nationem.* vbi de istis in fit.

Etiam de iure Canonico beneficia sunt conferenda originariis indigenis, & oriundis de loco seu Regno, aut diocesi, vbi sunt sic. faciunt notata in *ca. si proponente. in gl. si. ex. de re. cr. & text. in l. in ecclesiis. C. de Episc. & cler.* Que vult, quod ad ecclesias eligantur potius illi, qui sunt ex Vico, in quo sunt possessiones Beneficij, quam alij, & dicit ibi Bald. quod vbi in Ecclesia reperiuntur idonei ad promouendum, illi debent promoueri de ipsa, & non aliunde, & idem dicit ipse Bald. & Alberic. in *l. diuis. ff. de iure. & curat. d. as ab bis.* Idem not. gl. vni. & Dd. in *l. plane. ff. quod cuiusque Vniuersi. nomie.* Et idem tenet glo. in *curat. ter Canonicos in verb. ad Ecclesiam alienam. extra de elect.* Et idem tenet Cæpoll. in *tract. de Imperatore militum eligendo. in d. verb. propter nationem. in fine. ibi. sed etiam si essent.* Idem etiam tenet Rochus de Curte in *suo tract. de iure patronatus. in verb. honorificum in 21. colum. dixi in proceden. par. in 32. confid. ver. licet enim oriundi.* Idem tenet Barb. in *d. c. si proponente, & consilio suo 23. incip. vbi scripsit Propheeta op. vni. in 1. vol. col. 7.* vbi dicit, quod si Imperator, beneficij in sua gratia non faciat mentionem de loco, vnde est oriundus, talis gratia est subreptitia: quia Papa non intendit providere extraneo, sed vnicuique in patria sua. Imo tenet ibi Barb. quod huiusmodi prouiso est nulla: contra Bal. quos videas, cum casus euenit: quia est casus quotidianus, qui euenit mihi consulendo in casu, in quo extraneus, seu alienigena, à Regno, impetrauit mandatum Apostolicum in vim concordatarum, non facta mentione, quod non erat de Regno, tenui ex dictis per Barba. in *coloco*, huiusmodi mandatum non habere locum in loco, vbi habent locum dicta concordata, cum ipsa & contenta in eis sint data Regi, & Regno in priuilegium pro incolis Regni, & non extraneis, qui non sunt de Regno, & scripsi ample in commentariis dictorum concordatarum. Et è nostris aliquid de materia tractant Colmas Gaynier in *suis comment. in verb. exterorum. fol. mibi 10* & post eum Io. de Selua in *suo tract. de Beneficio, in 3. par. in 26. q.* Et maxime; quia Rex Franciæ habet priuilegium, quod alienus clericus non Regnicola, sine eius permissione, & literis naturalitatis, non possit beneficiari in suo Regno, vt per eosdem in *loro ante alle.*

Vigesimatertia consideratio: Inter omnes cuiuscunque status laudabiliores sūt, qui pulchriora nomina habent: quoniã honor, & decus est, habere pulchrum nomen. Hinc dicit Ioan Andr. in *c. cum secundum Apostolum. de prob. & in c. 1. de deposito.* vxorem suam Milanciam dixisse, quod si pulchra nomina venderentur, caro esset precio emenda, vt dixi supra in *1. par. 10. confid.* & refert Pan. & alij Doctores in *proem. decretalium.* Et laudabile est habere pulchrum nomē. Pan. in *c. 2. col. pen. in instio. de iud.* Ideo pulchra no-

mina imponenda sunt filiis. Et bona præsumptio oritur ex bono nomine, & quandoque sinistra ex præiudicij, & turpi nomine oritur. Faciunt text. & notata in *l. a. Ela. 9. si danda. ff. ad Treb. in proæ. sexti. in verb. Bonifacius. & in proæ. decretalium. in verb. Ioannes.* & plura ad hæc scribit G. Bened. in *sua repe. c. Rayn. in verb. Reynuicus de Cler. nu. 52. & 53. de testam.* Quia à nomine & cognomine, multotiens sumitur argumentum De quo plene per Fely. in *proæ. decretalium.* Et sic vnusquisque curare debet, & laborare diligenter de bono nomine habendo. Cum multo melius sit nomen habere bonum, quàm diuitias multas. *Prou. 22.* Nobis enim necessaria vita nostra, aliis fama nostra in *c. non sunt audiendi. 11. q. 3.* & qui negligit famam crudelis est. *text. Augustini in c. nolo. vers. duares. 12. q. 1.* Bona autem fama impinguat ossa. *Ecc. 30.* hoc est, augmentat virtutes, in quibus robur hominis interioris consistit; sicut in ossibus consistit robur hominis exterioris. vt ibi declarat Nicol. de Lyra, de quo hic infra in *28. confid.*

Quo etiam clare ostendit P Scipio, vir ille insignis Romanus Consul. de quo refert Valerius *lib. 3. in d. fiducia sui, cap. 5.* Quod cum fratrem suum de beneficiis obtrectatum defenderet. dixit: Nam, cum Aphricam totam potestati vestræ subiecerim, nihil ex ea, quod meum diceretur, præter cognomen retuli.

Etiam de Paulo Emilio, post triumphum Macedonicum, *li. 4. in d. ab inuentia & continentia.* Penates (inquit) suos nulla ex parte locupletiores fecit, præclare secum actum existimans, quod ex illa victoria alij pecuniam; ipse gloriam & memoriam nominis sempiternam occupasset & reportasset. Et paulo post de Scipione Emiliano dicitur. Itaque cum per socios, & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius, sed victoriæ numerabantur, nec quantum auri & argenti: sed quantum amplitudinis, scilicet gloriæ, famæ, & nominis pondus secum ferret, æstimabatur.

Ex quibus constat, quod de bono nomine curandum est, adeo, quod Salicetus in *l. 1. in pr. Cod. de Sum. irim.* per illum text. parentes exhortatur, pulchra & honesta liberis imponere, & non turpia: quæ secundum eum quodammodo infamiam & dedecus important. Vna enim quæque res quemadmodum intelligi debeat, ex ipso nomine apparet. *l. diuis. in pr. ff. de bonis damnat.* & ibi fit argumentatio ex nomine: & pro glo. facit quod scribitur *Exod. 23.* cum Deus dixerit ad Moysen: Inuenisti gratiam coram me, & te ipsum noui ex nomine. Faciunt quæ dicit Fely. in *d. proæ. decret. col. 6.* Hippolytus de Marsiliis in *l. 1. in instio. col. pen. ff. de quæsi.* Petrus Giraldi in *causelis suis cautela 85. incip. magnum.* Caecialupus in *d. l. 1. col. 10. C. de Sum. irim.* Simphorianus in *chron. Sabellsci de hoc nomine Franciscus.*

Et bonum nomen facit, vt plus credatur illi, quam habenti malum. Notatur in *c. in nostra, ext. de testibus.* Franciscus Niconitus in *repet. ca. quoniam contra falsam. ibi. notat Abbas quinto num. 46.* & Ioannes Neuzan. in *sua Sylua nuptiali. fol. mibi 99.*

Vigesimaquarta consideratio; Inter exteros, & aduenas præferuntur, qui non sunt nationis infamatae, quoniam, vt dicit text. in *l. quod si nolit. s. qui mancipia vendunt, nationem cuiusque in venditione pronunciare debent.* Plerumque enim natio serui aut prouocata, aut deterrita emptorem. Idcirco interest nostra scire nationem, Præsumptum etenim est, quosdam seruos bonos esse: quia nationu non sunt infamata, quosdam

malos videri, quia es natione sunt, quae magis infamis est. ff. de adl. ed. l. Id etiam probatur ex sacra Scriptura, Ioh. 4. vbi mulier Samaritana dicebat, se non esse dignam dare aquam Christo; quia Iudaeus, & natio Samaritanorum erat probata apud Iudaeos. Ex quo etiam Iudaei exprobrauerunt Christo, quod esset Samaritanus, aut daemonium haberet, vt habetur in cap. no. ne bene dicimus. ext. de praesump.

Et licet vnique propria Patria videtur maior, & praestantior alia, .fin. & biglo. C. si seruum ex part. ven. Nam Patriae est dulcis amor. l. qui habebat. ff. de leg. 3. vnde Virg.

Nos patria finis, & dulcia lingua arua.

Et illud Nasonis ad R. finum:

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos

Duce, & immemores non sinit esse sui.

Et ideim:

Dulcis amor Patriae, quo non praestantius vllum.

Id efficit charitas Patriae, qua plerique omnes tenemur: vt sua cuique Patria charissima atque gratissima, dulcissimaque sit, vt patriam suam qualiscunque est, quisque laudet, & extollat, more Vlpiani in l. i. ff. de ce. sib. vt suam patriam miris laudibus commendat. Vnam tamen habet gratam, qua caret altera, opin. Et vnus laudat Rhodon, & alius Rhodopen. Alij autem alia pro mentis captu & arbitrio. Nobis sic satis ad rem, propria quarundam gentium Epitheta referre, vt scribit Tex. in sua officina, ex quibus aperta est diuersarum gentium differentia.

Apuleius, eruditos appellat Aegyptios, sicuti Iudaeos superstitiosos. Nabathaeos, mercatores. Flaxos vestibus Arfacidas. Frugum pauperes Scythas, odorum diuites, Arabas. Legimus Alexandrinos esse fallaces. Vopiscus scribit, Aegyptios esse ventosos, furibundos, iactantes, iniuriosos, auidosque nouarum rerum.

T. Liuius, perfidiam Pœnis, Cicero calliditatem, vt numerum Hispanis, robur Gallis, artes Graecis, Italici sensum; Romanis pietatem ascribunt.

Ioannes Picus Mirandula, ponebat in Hebraeorum doctrina, mysteria & prodigia; in Graecorum disciplinis, ingenium; in Romana Academia, politiam.

Horatius vocat Britannos hospitibus feroces, Persas infidos.

Iulius maternus ad Mauortium Lollianum scribens, quaedam, inquit, Gentes ita à caelo formatae sunt, vt propria sint morum vnitae perspicuae. Scythae immanis feritatis crudelitate grassantur. Itali fiunt regali super nobilitate praesulgenti. Galli stolidi, leues Graeci, auari Syri, Afri subdoli, acuti Siculi. Luxuriosi super Asiatici & voluntatibus occupati. Hispani clara iactantiae animositate prepositi.

Blondus vocat Afros fraudulentos; Ligures duros; Campanos superbos.

Ex nostris vero, Christophorus Longolius Parisiensis, in oratione de laudibus dñi Ludouici, & Francorum, vocat Britones duros, vastos Normanos, religiosos Francos, industrios Flandros, mites Lotharingos, faciles Andegauos, bellicosos Vascones, Burgundos feroces, Picardos alacres, frugi Santones, atq; Pictauos, Narbonenses fideles, fortes Auernos, Hanonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Cenomanos, milites Bituriges. Apostolus vero, ex testimonio Epimenidis Thebani sacerdotis refert ad Tiuum 2. quod Cretenses sint semper mendaces, malae bestiae, ventres pigri. Et scribitur in c. dominus. in l. 9. 2. Et de his & alijs in sequent. part. ip. 16. consideratione di-

ctum est. Et vnde ista procedant, inferius paulo post dicitur.

Aduerte tamen, quod extranei in multis priuilegiatur, & inter alia, quod in causis eorum est summarie procedendum: vt tenet Paris de Puteo in tract. de syndacatu in verb. negligentia chart. 72. Allegat Andr. de Iler. in proo. consuetudinum feudalium. qui dicit hoc esse verum, maxime vbi causa est modica. per Auth. nisi breues. C. de sent. ex per. uolo recit. vel si sit causa, in qua plus expenditur, qui sit valor rei, vt si sit quaestio de e-quo, qui interim in hospitio satis comederet, vt dicit Barr. in l. 2. ff. de re iud.

Et vt reassumam, quod paulo ante omissum fuerat, facit, quoniam ex prima mores accipimus, & ex varijs caeli locis aspectibusve, diuersae ingenerantur morum contemperaciones: vt dicit Hippocrates Caus in lib. de aeribus caeli. & Plato in Timaeo. & Arist. lib. 7. Polit. c. 7. & lib. Orb. calarium quaestionum. l. 14. c. 20. & ibi Perr. Aponensis, & Galenus in l. de substantia virtutum animalium. c. 9. & Auicenna. li. 10. Meta. & Cic. in orat. quam de lege agraria scripsit, contra Seruulum Rutilium. & Plin. l. 2. c. 80. & Lucanus l. 8. & Vegetius li. 1. de re mil. c. 2.

Huius etiam sententiae sunt omnes Astronomi istud astris ascribentes: vt Ptolemaeus 2. quadrip. Et ibi Hali- cius interpres, & Albumasar introduitorij lib. 3. & 5. & Firmi. Maternus ad Mauortium Lollianum lib. Astronom. 1. c. 1. cuius verba haec sunt: *Quaedam gentes à caelo ita formatae sunt, c. vide reliqua ante.*

In hanc sententiam scribunt; Herodotus in Calliope, & Plutarchus in apophtheg. quod cum montosa esset Persarum Regio & aspera, vellentque propterea, regnante Cyro, campestem ac mollem capere, id quidem non passus est Cyrus, inquiens, & plantarum semina, & hominum mores, & ingenia regionum quoque similitudinem trahere: vnde formatum est antiquum adagium: *Mores hominum, vt planta ad Regionis habitum respondent.*

Vnde inferri posset, quod cum terra Burgundiae meliora vina & subtiliora producat, quam reperiantur in tota Gallia, vt seq. par. in 84. confid. scripsi. Ita etiam indigenarum ingenia conformia habere debet.

Ex quo bene facit text. ante allegatus in §. mancipia. Ex quo not. gloss. in Authen. de reuerendarijs. in verb. ex patribus. coll. 2. quod ratione Patriae quis praesumitur bonus aut malus. facit text. in cap. quando. 24. dist. & in c. constitutus. extra de purgat. canon. vbi habetur consideratio ad Patriam alicuius ordinandi, & cuius nationis sit: vt inde sciatur, quibus moribus sit imbutus. Et sicut praesumitur pro aliqua ratione Patriae, & aliquando praesumitur contra aliquem ratione Patriae: vt est text. in c. Afros. 89. dist. & ibi gloss. 1. & Archi. (qui adducit dictum Firmici Materni, supra allegat. tacito autore) & Bald. in l. dat. column. 10. vers. 8. modo. C. qui accersa. non poss. facit etiam dictum Barr. in tract. de Guelphis, & Gibellinis. colum. 4. quod de iure quis praesumitur esse eius affectionis, qualis est eius Patria. Est enim praecipuum iurisdictionum, vt patriae pareamus, l. veluti. ff. de iust. & iur. quod dictum singularizat Barb. consi. 34. incip. praclare optimus dicit, col. 18. lib. 2. & alibi commendat in rep. c. Rayn. col. 3. & 83. de testa. & Fr. Cur. consi. 45. incip. statuto seu consuet. versic. quia quilibet. colum. 4.

Adduci possent multa, quae faciunt ad haec scripta, per Birch. Capol. in suo tractat. de impera. militum eligendo. versic. propter nationem. & in tractat. de simulac. contract. in 21. praesumptione & in suo libello de vita & modo

modo viuendi in studio. Et quod Albertus de Gandino in tractat. malefactorum. in titul. unde, aut quo loco possit fama procedere. in princip. quod fama vel infamia potest ex loco, maxime originis procedere: cum quis à natura, & origine propria præsumatur esse bonus, vel malus. per dict. §. mancipia.

Et huius rei aliæ quoque rationes vltra vim astrorum deduci possent: tum ex eo, quod quædam Nationes præ cæteris multa viciorum irritamenta subministrant. Nam quid aliud Campanos luxu ac libidine affluentibus reddidit, quam terra ipsa omnium, quæ libido luxurque excolit, feracissima, quæ & iuictu armis Hannibalem (vt ait Valerius) illecebris suis cõplexa, vincendum Romano militi tribuit? Illa enim vigilantissimum Ducem, illa exercitum accerrimum, dapibus largis abundanti vino, vaguentorum fragrantia, Veneris vsu lasciuiore ad somnum, & delicias euocauit, ac tum demum fracta & contusa Punica feritas. Nihil est profecto, quod magis homines molles reddat quam rerum copia. Hinc Arabes à Virg. in Georg. molles dicti sunt:

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Vt quæ omnium regionum sit fertilissima Arabia. Deinde sunt sui cuique patriæ peculiare mores: vnaquæque enim provincia seu Patria suo sensu abundat. vt ait Hieron. ad Lucinum, in c. vltimam. 76. dicit. et in c. certuica. extra de sepult. & dicit Quintil. Gentibus proprii mores sunt. Nec idem in Barbaro Romano Græco probabile est, & ciuitatum etiam leges instituta ac opiniones habent differentes, ob idque scribit argumenta à natione sumi. Et scribitur in can. omnes. 1. dist. aliæ aliis gentibus leges placent. Vnde ortum est vetus Græcorum prouerbium, *Lex & Regio.*

Vigesima quinta consideratio; Inter ciues & plebeios eiusdem qualitatis honorabiliores sunt, ac præferri debent, qui ex honestis, & probis parentibus orti sunt, & progeniti, vt supra dixi in 2. part. in 24. co. s. d. ubi scripsi, mulieres gratas ex bonis parentibus, esse laudandas potissimum si ex bona matre, proba, & pudica. Et idem de filiis dicendum Mouebat ratione sequenti. Nam licet sua cuique mens sit, tamen pleræque sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios, prout ample ibi deductum est. Et de filiis facit gloss. in verb. non infamata in l. quod si nolit. §. qui mancipia. ff. de ad. edict. & in l. quisquis. §. in verb. in quibus. Cod. ad leg. Iuliam inuestat. in quibus notatur. Sæpe solet similis filius esse patri, & etiam in cap. venerabilem. §. eos. in verb. progenitores. extra de electio. & ibi Panorm. column. 4. facit text. in Authent. de referendaris sacri Palatii. §. penult. & ibi gl. in verb. ex partibus. column. 2. et in cap. 1. 61. distinct. & ibi gloss. 1. quæ dicit hanc vnam esse causam, quare filij presbyterorum non promoueantur ad sacros ordines text. in c. si quis. ibi filij vero eius. c. 6. q. 1. & ibi gloss. in verbo, metuentur. quæ addit ad verticulum præcedentem. Et sequitur leuiter filia matris iter. & in cap. vlt. in fin. de consecr. dist. vlt. & in cap. 2. super ver. defect. de filiis presbyter. in 6. quæ & illud quoque dicit, hæc inter alias duas rationes spurios sacris non initiari. Et facit quod voluit gloss. in verb. domum. in l. cum vnus. §. 1. ff. de alimen. & ciba. legat. & Cyn. in l. 1. in bona fides. in 7. q. 2. C. de iur. iur. & Bal. in l. 1. ad fin. Cod. de locat. & in leg. si quis in fin. ibi Angel. C. de captiuis. & Fran. de Aret. in l. subemus. in fin. Cod. de aduoc. diuers. iud. Vnde scribitur Sapien. 3. de impiis, & iis, qui sapientiam abiiciunt. Nequissimi filij eorum, quasi nequissimi morum nequissimi sunt et-

iam filij. & facit dictum Eldr. lib. 4. cap. 9. Qualis ager, talis & semina, & quales flores, tales & tinctura; qualis operator, talis & creatio; & qualis agricola, talis & cultura atque Matib. 7. & Luc. 6. scribitur: Non potest arbor mala bonos fructus facere. Neque arbor bona malos fructus proferre. Cuius sententiæ initium refert gloss. in verb. non infamata. in d. §. qui mancipia. Et eleganti similitudine insinuat Theologus, dum ait in verbis transpositis:

Non etenim è squilla rosa nascitur, aut hyacinthus:

Sed neque ab ancilla filius ingenuus.

Et sub simili forma Horatius lib. carminum 4. Ode 4.

Fortes creantur fortibus & bonis.

Est in iuuenis, est in equo patrum

Virtus, neque imbellem feroces

Progenerant aquila columbam.

Et veridice huiusmodi sententiæ, tanquam pro uerbo celebrem, exculit Euripides, verbis tamen tranquillatis,

Heus, heus, ut illi disticant recte, probum

Patre ab improbo non posse nasci filium.

Et Aristot. Polit. 1. cap. 4. ex quorundam sententiâ ait: Sicut ex hominibus hominem, & ex bestia bestia: sic ex bonis bonum non generari & lib. 3. cap. 8. Consentaneum est (inquit) ex melioribus ortos esse meliores. Et iterum in præceptis Rhetorices, de causis ciuilibus: Nemiã est obscurum, qui ex bonis clarisque parentibus nati sunt, eos consentane fieri suis maioribus non dissimiles. Et Cicero pro Roscio Comodo. Nemo ex improbo patre probum filium nasci posse vitimaret. Et Quintil. lib. 5. de arg. scribit, argumenta sæpe à persona esse ducenda. Nam similes parentibus ac maioribus sui filij plerumque creduntur, & nonnunquam ad honeste turpiterque viuendam, inde causæ fluunt. Diogenes Cynicorum Princeps, cum ebrium in foro vidisset: illius (inquit) pater ebrius fuit. Auctor Laertias, in quam sententiã Martialis miratur, quod filia ebrioli poterat aquam: dum ait libro 6. Epigram. in Catalium, Miror, quod Bassi filia potat aquam.

Sunt & ad rem multa antiquis celebrata pro uerbia; quale istud est: *Mala corum malum ouum.* Cuius meminit Gellius lib. 5. cap. 10. Et istud Homericum lib. Odyssæa 19. & iterum Iliad. 22.

E quercu, e saxi prognatus.

Vnde & illud Vng. lib. 8. *Æneid.*

Gensque virum trunco, & duro robore nata.

Item illud Quintil. Generosioris arboris statim planta cum fructu, & plura alia id genus.

Ex quibus illud procedit, vt præsumatur filius esse eiusdem voluntatis & effectus cum patre, si operarum iudicio. ff. de ope. lib. Et ita dicit per illum text. Bald. in l. liberis. col. 1. ver. Op. 3. C. eod. in. per Dd. in d. l. quisquis. C. ad l. lul. inuest. Propterea Alber. de Gandino in tract. malefactorum. in de præsump. & iudiciis dubitatis. col. 4. vers. Præsumptio enim natura est. Monetque, vt parentum eius, qui accusatur, mores conspiciantur, vt proinde etiam sciamus, quibus sic accusatus moribus. Nam, qui bonos habuit parentes, bonus; qui malos, malus præsumitur, vt pluribus iuribus hic ante allegatis eo improbatum est. Et pulchre dicit Angel. in l. si fugiuus. C. de ieruis fugiu. quod ex eo quis præsumitur trañsiisse ad hostes, quod natus est ex proge- nie eo no mine infamata. Et sequitur Barbar. consil. 33. incip. præ clave opesit. column. 8. lib. 3. Et Ioan. Neuza- inter con filia Alberi Bruni. consil. 7. incip. patre, concef-

serunt. col. 10. Hæc Tiraquellus in suis legibus conu-
bialsibus, arte legem septimam.

Vigesimasexta consideratio; Inter populares siue plebeios ciuitatis præferri debent Primates: qui inter reliquos maioris potestatis vel dignitatis habentur: vt not. Luc. de Pen. in rub. de Alexandria primatib. lib. 11. C. & in l. quinque summates. C. de decurionib. lib. 10. Facit quod dicitur de Christo Matth. 7. in suo. Erat enim docens eos, sicut potestatem habens. Et de his, qui habent aliquam autoritatem inter alios, quod sint præferendi & honorandi: scribit ample Cæpoll. in tract. de Imperatore militum eligendo. vers. autoritatis. Et dixi in 1. part. in 31. consid. vt sunt Nobiles & Burgenfes, vt dicit Ioan. Montaigne in suo tract. de autoritate magni Concilij, allegat cap. 2. extra quod metus causa. & cap. proposuit. de clerico excom. ministrante & c. literas. de presump. Et Luc. de Penn. in l. qui curat. C. de fundis rei priuata. lib. 11 Et ibi declarat, vnde dicantur Burgenfes, scilicet, à Burgis. Sed aliter accipiuntur in Gallia, quia est quædam præminentia inter plebeios, quæ quibusdam acquiritur ex sua declaratione: cum se declarat Burgensem Regis. Et tales soluunt certum quid Regi, pro huiusmodi iure & præminentia. Et ex hoc etiam multa priuilegia consequuntur: sed cum non sint apud nos, non insisto. Aliqui vero fiunt ex antiquitate domus, cum antiquiores dicantur Burgenfes. Reliqui vero tantum ciues vel habitatores. Et huiusmodi Burgenfes cæteris ciuibus præponuntur. vt hic ante in 11. consid. dixi. Et an in potentia sit collocata felicitas, seu an potentia sit summum bonum, vide Beroaldum in suo opere de felicitate.

Vigesimaseptima consideratio; Diuites præferuntur cæteris in honoribus, vt habetur in l. honor. §. de honor. ff. de muner. & honor. Cum de honoribus siue muneribus gerendis, facultates quoque an sufficere oneri iniuncto possint, considerandum est text. in l. paupertas. & ibi gloss. ff. de excus. tut. & in l. ad subeunda. & ibi gloss. ad hoc clarior. ibi: vel potest dici. Cod. de decurio. lib. 10. & notat gloss. in rubr. Cod. quemadmodum ciuilia munera. ibi: quinto facultates. & ibi: facultas vs sit sufficiens. eod. lib. & dixi supra in 1. part. in 44. consid. ratio est; quia etiam diuites sunt fideliores. vnde Iuuenalis lib. 1. Sat. 3.

*Quantum quisque sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet & fidei.*

Et potius obseruant pacta quam pauperes: quonia, vt ait philosophus, pauperes & miseri cito flexibiles fiunt; & probat in l. 3. in princ. ibi: & an locuples vel egenus sit, vt lucri causa quid facile admittat. ff. de testib. Et propter paupertatem quandoque quis est suspectus. l. suspectus. & l. suspectum. ff. de suspectis tuto. vnde Lucas de Pen. notat in l. huius. colum. 2. C. de spectaculis. lib. 11. etiam per illum textum; quod quis ob timorem paupertatis de facili peccare præsumitur. vide eum ibi, quia plura ad hoc allegat Salustius in Catilinaria: Semper in ciuitate, quibus opes nullæ sunt, bonis inuidet, malos extollunt, vetera oderunt, noua exoptant, & odio suarum rerum omnia mutari student. Ergo diuites sunt præponendi; cum etiam magis credatur diuiti, quam pauperi, text. in Authent. de testib. §. sancimus. ibi: aus diuissarum. iuncta gloss. in eo-

dem verb. coll. 7. & probatur in leg. spadonem. §. final. ff. de excusat. tutor. vbi dicit text. Iam autem & qui modici patrimonij factus est tutor, affectasse videtur: & ideo suspectus efficitur, l. scire oportet. §. final. ff. de tutor. & cur. datis ab his. Ad quod optime facit, quod notat Speculat. titul. de testibus. §. 1. circa princ. ibi: quarto fallit. Et dicit Ioan. dei Plat. in l. no quis. Cod. de dignitat. libr. 12. Debent enim diuites, contra quos non est torpis suspicio lucri, & qui possunt debitum honorem dignitati impendere, eligi ad honores & dignitates, dist. leg. ad subeunda. Nam etiam cæteris paribus sunt diuites pauperibus digniores, dist. leg. 3. in princ. ff. de testibus. Et hæc per plura alia comprobantur per Cæpollam in suo tractatu de imperatore militum eligendo. in verb. diuissis. vbi ponuntur multa priuilegia diuitem, & quæ diuitibus conceduntur.

In hanc sententiam scribit plura Philipp. Beroaldus in suo opere de felicitate, vbi querit, an diuitiæ sint filie honorum. Et dixi in sequ. part. in 54. consid. & ante in 6. part. in 22. consid. vbi scripti, nobilitatem causari ex diuitiis saltem antiquis. Ex diuitem & potentum laudabilia & vituperabilia ponit Luc. de Pen. in l. 1. Cod. vs rusticans ad nullum obice. de uocatur. colum. 2. & 3. lib. 11. vbi refert post Philosophum 2. Rheto. ceterum. Quod quædam mulier interrogata, vtrum melius foret, hominem diuitem esse, quam sapientem: respondit, quod sapius videbat sapientes frequentare ianuas diuitem, quam diuites ianuas sapientum. Et in quibus casibus sit melior conditio paupertatis, & in quibus deterior, recenset idem Lucas in l. final. Codic. de his, qui numer. liber. excus. meruerunt. eod. lib. 10. vbi enumerat 44 priuilegia paupertatis, & 17. incommoda ipsius. Et de priuilegiis paupertatis vide remissiones per Cæpollam in loco ante citato. De quibus etiam per Bernardin. de Bult. in 2. part. sui Rosarij. serm. 30 post Ioan. de Indagine, qui librum vnum scripsit de laude paupertatis, qui incipit: *Boni pauperes.* Et recurre ad Bartol. in l. illis. §. final. ff. de off. præsidi. Et Ioan. de Turtecr. in cap. pauper. 11. quest. 3. vbi octo priuilegia paupertatis refert, & per Doctor. in l. si quis ad declinandam. Cod. de Episc. & cleo. Et dixi ante in 9. part. in 32. consid. quod milites laudantur ex paupertate. Et multa hic possent accumulari in laudem paupertatis contra diuites: sed quia parum faceret ad propositum, non amplius immorandum est.

Vigesimaoctaua consideratio; Honestus præferendus est inhonesto, & infami. Et habens bonam famam, anteponitur infami, argum. text. in leg. 1. in princ. ibi: *Et an honesta & inculpata vita, an vero quis notatus, & reprehensibilis.* & iterum ibi: *vel propter personam, à qua fertur, quod honesta sit.* ff. de testibus. & in Authent. eod. de testibus. §. sancimus. ibi: *bonæ opinionis esse oportet.* & iterum ibi: *quia inculpabilis atque moderata vita est, collat. 7. & cap. 1. ibi: absque ulla infam. extra de except. & cap. testes. 2. question. 7. & cap. super eod. §. 1. ibi: vbi vir superior est diuitiis, & nobilitate, potentia vel honore, extra de testibus. & Luc. de Pen. in leg. 2. Codic. de dignit. libro 12. & per eundem ibi in rubric. colum. & hoc est: *quia bona fama est multum extollenda.* Ideo dicit Bernard. de Bult. in serm. 31. in 2. part. sui Rosarij: in l. tera S. quod bona fama omnibus rebus est præponenda, quam omnes appetunt, maxime Poetæ, vnde Ouid. in 3. de arte auctoandi ait:*

*Quid petitur sacris, nisi tantum fama
Poetis?*

Hoc votum nostri summa laboris habes.

Et iterum idem ibi:

*Sed fame vigilare iuvat, quis nosset Homerum,
Illius aeternum si latuisset opus?*

Per bonam enim famam homo vivit in æternum, tex. & ibi notatur in §. filij autem ibi; *Hi enim, qui pro Republica. Inst. de excus. int. & l. qua actione. §. quis in colu. Etatione. ff. ad leg. Aquil. vnde scribitur Eccl. 30. Lux oculorum lætificat animam: Bona fama impinguat ossa. De quo dicto vide hic ante in 23. confid. Et idem sapiens Eccl. 41. Curam habet de bono nomine; bonum autem nomen permanebit in ævum, atque id ipsum magis permanebit tibi, quam mille thesauri magni & preciosi: & quod cura sit habenda de bona fama. text. in clem. exim. §. ceterum. in fin. & Cardi. de verb. signific. c. 1. §. ad exhibendum. extra de sacra vntione. Et ait Iaco. Beneventanus lib. 2. Ille beatus erit, cui bona fama viget. Et quæ quidem bona fama est nobis necessaria propter alios 1. ad Timo. 3. & ca. non sunt aut dicit. 11. 9. 3. c. nolo. 12. 7. 1. c. in bebemus. de consecrat. dist. 1. cum aliis allegatis per Luc. de Pen. in d. 1. 2. col. 4. C. de dignitatib. lib. 11. Et probatur hæc consideratio ex dictis per Luc. de Pen. ibi, isto modo. Honor nãque dignitatis honestat homines. Nam illa sunt honesta, in quib. sunt præmiũ & honor, vt dicit Aristoteles 1. Rhetoricorum. sed è conuerso maculatur dignitas, cum honor tribuitur inhoneste, 1. 2. C. si seruus ad decurionatum aspirauerit. lib. 10. vnde Aristoteles 4. Ethicor. inquit, quod solus bonus est honorandus Itaque honor non debet tribui vilibus & indignis, vt dicit Salustius in Catilina. Quintimo solum honesti ad administrationem sunt dirigendi, vt in Auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. eos autem. ver. ideoque licebit. coll. 2. Ergo ex his sequitur, quod si sint simul honesti & inhonesti, honesti veniunt præferendi. Et sic artifices honestioris artis præponi debent exercentibus artem vilem & inhonestam. Qui vero dicantur inhonesti, & qui sint exercentes artes viles, scribit Fr. Patritius lib. 11. de institut. Republicæ. tit. 8. Et Luc. de Pen. in l. maximarum. C. de excusatio. muner. vbi refert, quod omnes mercenarij, quorum opera venduntur, non quorum artes, sunt sordidi. Item etiam, qui mercantur à mercatoribus, quod statim vendant. Nihil enim proficiunt, nisi admodum mentiantur, vt scribit Cicero 1. Officiorum. cap. 57. Nam etiam, vt plurimum, mercatores sunt mendaces. 88. dist. c. euersionis. c. sequi. Luc. de Pen. in l. 2. C. de incolis. lib. 10. Item mercatura, si tenuis est, sordida est: vt infra ista partem 45. confid. Possunt enim viles censer, qui huiusmodi mercimonijs præsent, argum. l. humilem. C. de nupt. & l. 1. C. negotiatores ne militem. lib. 12. & l. ne quis. C. de dignitatib. eo. lib. 10. Potissime, si utensilia vendunt, hoc est, esculenta, & poculenta, vt l. eos. in prin. ff. de decur. Et hic tricoli Bononiæ dicuntur, vt in l. 2. gl. vlt. ff. de nundinijs. vbi Calistratus ait: Denique summæ prudentiæ, & autoritatis apud Græcos Plato, cum institueret, quem admodum ciuitas bene & beate habitari possit: imprimis illos negotiatores necessarios dixit. Apud nos vero regretarij. Negotiantur enim, & emunt insimul à rusticis, & reuendunt minutatim, seu ociose distribuunt ciuibus: ita Lucas in d. l. maximarum. vbi etiam ait, quod sæpe tales mulctantur, eo; quia precio statuto non vendunt, aut quia corrupta vendunt: ex quibus mulctari possunt, 1. 2. C. de conditijs in publicis horreis, li. 11. Et ultra, quæ sint artes viles: vide plures remissiones Cap. in tracl. de imperat. mil. eligendo. in verb. nobilitatis. in 18. opin. de quibus non intendo hic dicere,*

nec de sordidis, sed de honorandis: & de vtraque specie, vide infra ista partem 33. confid.

Vigesima nona consideratio; Diligens & utilis præferendus est inuiti & pigro, & de nihilo seruieti. Facit tex. in l. suspectum. ff. de suspectis tutor. vbi sunt verba Vlpiani. Enimvero tutor, quamuis pauper, fidelis tamen & diligens. remouendus non est. Et illa verba reassumuntur in §. fin. Inst. eod. tit. Cum turpe sit ciuibus ignorare statum seu artem, in quibus versantur. argum. l. 2. §. Seruus autem Salpium. ff. de orig. iuris. vnde inertes, id est, sine arte, cogendi sunt ad laborem & negotiationem, l. unica. & ibi Luc. de Pen. C. de mendic. validis. lib. 11. Et tales inuitiles non afferentes fructum, reprobantur: vt habetur Matth. 3. & 7. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mitteretur. Vel, quia etiam non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est, l. in illa stipulatione. 2. ff. de verb. obligat. in clem. cupientes. de penus. in cap. de forma. 22. question. 5. notat. gloss. in verb. cuique. in princip. in leg. iustitia. §. iuris præcepta. ff. de iustit. & iur. & Inst. eisdem locu. in gloss. in sum. in initio quæ allegat c. non satis. 87. dist. 1. Sicut enim piger vituperatur. Prover. 6. 21. & 6. Ab opposito laudanda est diligentia, quæ mater est omnium virtutum in suo quoque opere, c. nihil. 88. dist. 1. dixi in præfat. one huius operis circa initium. Et alia plura ad hoc refert Lucas de Pen. in d. l. v. c. Ideo dicit Cicero lib. 1. Offic. cap. 57. Quibus artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocri utilitas quæritur, vt medicina, architectura, vt doctrina rerum honestarum. Hæ sunt his, quorum ordini conueniant, honestæ: vbi in hoc laudat artes, quæ afferunt utilitatem. Inertes autem & ociosi multum sunt reprimendi, & à ciuitate expellendi: cum Athenienses ignauos homines, & languore marcescentes, qui vitam in ganeis & popinis, atque illecebrosis locis silentio transigebant, in forum protrahebant, eosque, vt facinorosos & flagitiosos, iupplicio plectebant: vt plene in 1. considerat. huius partem. scripsi. Et refert Guil Leporeus Heduenis in suo tracl. artis memoratiue. lib. 4. cap. 10. vbi de ocio disserit. Ocio ergo tollamus: cum pro omni verbo ocioso reddiduri simus rationem in die iudicij: vt ait Hieron. relatus in cap. quatuor. 22. quest. 5. & multam malitiam docuit ociositas. Eccle. 33. Et ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miseris animas captiuandas, c. nisi cum pridem. §. verum, extra de renuni. & ibi gl. in verb. ociositas. allegans illud:

Ocia si tollas, periere cupidinis arcus.

Et iterum:

*Queritur Registhus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desideriosus erat.*

Qui duo verius etiam scribuntur in can. nunquam. in gl. penult. de consecr. dist. 5. vbi Hieron. hortatur rusticum monachum, quod, cum in desideriis sit omnis ociosus, faciat aliquid operis, vt semper Diabolus inueniat eum occupatum.

Trigesima consideratio; Cum pulchritudo in homine sit dignitas, vt ait Cicero lib. 1. Officiorum. Ideo pulchriores cæteris præferri debent. Vnde Berroaldus in suo opere de felicitate ait: Sine bonis corporis (inter quæ enumerat pulchritudinem) non posse esse veram felicitatem. Et vt ait Aristoteles: Non satis idoneus est ad felicitatem homo penitus deformis. Est enim forma Dei munus, vt inquit Homerus. Deorum dona gloriosa nequaquam aspernanda. Ideo apud Platonem in Georgia. & 2. de legibus. cantio cõui-

ualis celebratur, quam cantores in conuiuio vsurpabant, ita concinentes: Optimum quidem esse bene valere. Secundo loco, formosum esse. Tertio, habere diuitias bono modo paratas. Et ibi Beroaldus infert, quod sine pulchritudine non potest esse absoluta felicitas, ex qua plures laudati fuerunt: vt apud Homerum, Agamemnon, Achilles, Menelaus, Polyxenes, Nireus, Patroclus, Deiphobus, Aeneas, Vlysses, Thelemachus, Euryalus, & alij, quos in membrorum formæque dignitate laudauit. Nec ipse Homerus non tam laudauit pulchritudinem in illis inuentam, aut non finxisset (vt aliqui opinantur) nisi duceret magnum illud bonum esse, & in oculis hominum collocandum. Virgilius quoque Apollinem formosum appellauit *Eclop. 4. ibi; formosus Apollo. Et in libris Aeneidum.* Lausum, Turnum, Auentinum, Iulum, Vibium, & plures alios in formositate & specie laudat, & in Euryalo de hac re ita sententiat:

Gratior est pulchro veniens e corpore virtus.

De quo meminit Alexan. *confi. 209. n. 17. nonderatis his. col. 6. vbi refert quod Cyn. in l. 1. n. 3. ff. de iuris. l. omn. iudic. dicit, quod in corpore pulchro residet anima virtuosa: quia quo quisque pulchrior est, eo magis virtus in illo resurgat necesse est: de quo Orpheus extollit Iasonem hoc pacto:*

*Clarius in cunctu diuis splendebat Iason:
Iuno etenim lictos oculo afflarat honores,
Et pulchrum dederat, magnumque & pectore for-
tem.*

Plato vero *lib. 1. de legib. & lib. 6. de Republi.* Bonam vitam diuidit, alia scilicet, esse diuinam & alia humanam: horum primum dicit esse sanitatem; deinde pulchritudinem; tertio, vires ad cursum, & ad alios corporis motus; quarto, diuitias. Imo multi formam & pulchritudinem bonæ valetudini præferri non dubitarunt, moti ex hoc, quod secum pariter forma sanitatem habere existimetur, de quo Cicero *lib. Officiorum. cap. 35.* quo loco de temperantia differit. Venustas & pulchritudo corporis discerni non potest a valetudine. Et Ambrosius *lib. 1. Officio.* Pulchritudo, inquit, supra salubritatem ac valetudinem videtur excellere: & tamen sine his esse non potest, neque vllò separari modo: quoniam, nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse ac venustas non potest. Et idem Cicero *lib. 4. Tusculanarum. quæst.* Inter præcipua corporis bona, pulchritudinem primo loco collocandam inquit. Sunt enim in corpore præcipua; pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas. Etenim apud Poetas forma hominis, & pulchritudo semper in honore & pretio fuit, vt hic ante patet, quod & elegantius Titus Lucretius docet versibus:

*Condere cæperunt eum vrbes arcemque locare,
Præsidium Reges ipsi sibi per furiarumque
Et pecudes, & agros diuisero, atque dedere
Pro facie cuiusque & viribus, ingenioque:
Nam facies multum valuit.*

Et non mirum, si Principes in distribuendis rebus formosos cæteris anteponant: cum & antiquo tempore Principes & Reges apud plerosque diligebantur, qui forma cæteris præstabant, vt dixi ante *in 5. part. in 18. confid.* vbi dixi, Reges & Principes inter cæteros laudari ex pulchritudine: & decor corporis confert ad felicitatem in hoc mundo. Verum non solum Principes, sed etiam plures alij laudandi sunt ex pulchritudine, vt plures annumerat Textor *in sua officina,* & vltra 60. sub verbo, *formosi,* vt etiam Iuriconsulti & Aduocati: vt supra *in 7. part. in 49. confid.* vbi dixi, Aduocatos ex pulchritudine esse commendabiles. De

pulchritudine vero mulierum dixi *in 2. part. in 22. confid.* & quomodo milites laudentur ex pulchritudine, *in 9. part. in 28. confid.* dictum est, & ista consideratio sit generalis ad illas.

TRigesima prima consideratio sit de Artificio. Quoniam mutat hominis conditionem, & potentius est officio, cum quadam namque perpetuitate discitur; & ex Artificio vberior & honestior quaestus etiam percipitur. Notatur in *l. Legatis. §. 1. in v. officium. circa ff. de leg. 3. Luc. de Penn. in l. 1. C. de excus. artif. lib. 10.* Ideo dicit Bart. *in l. seruus urbanus. §. si alii. ff. de leg. 3.* quod Artificium superat officium, nisi quis haberet plura Officia & Artificia, quia tunc attenditur id, in quo magis versatur. Et ratio, quare Artificium extinguit Officium, est; quia Officium, in quo quis prius erat, non potest dici Artificium, & sic nouum incipit habere: si autem prius erat in Artificio, & postea transiit ad Officium secus est, quia Artificium potest dici Officium. Hæc autem ratio cessare videtur, vbi ex Artificio transit ad aliud Artificium. Ideo Rogerius *in d. pl. Officium* reddit aliam rationem, quæ non cessat; quia Officium ideo non mutatur per Officium, quia Artificia potentiora sunt, & cum quadam animi perpetuitate discuntur: eo, quod inde vberior & honestior quaestus percipitur. Officia vero ad tempus propter necessitatem, vel inopias insurgentes subeuntur, vt dicit *ibid.*

Aduerte tamen, vt intelligamus id, de quo est quaestio, quod Artifex est ille, qui emit rem, & mutata forma vendit: vt est emens ferrum, & vendit enses ex ipso ferro fabricatos, & sic de singulis. Pro quo facit textus *de emens dominus. §. quicumque. 78. di. 9.* quod facit ad limitationem *cap. quanguam. de censibus. in 6.* Quis autem sit mercator, & negociator, scribit Alex. *in dict. l. legatis. & vide in d. §. quicumque. sed latius infra dicam ista part. in 45. confid.*

TRigesima secunda consideratio, Artificium est ita necessarium in Republica, quod non solum quis cogitur exercere Artem quam nouit: sed etiam ignorans compellitur ad discere. Ideo si in ciuitate aliquod Artificium fuerit necessarium, nec sit aliquis ibi, qui illud exerceat, vniuersitas ad hunc actum aliquem eligere potest, & debet & cogit facere; Artemque illam addicere, vt postea exerceat. argumento notatorum *in cap. super spe. ula. extra de Magistris. 23. quæstion. 1. in summa cap. quid ergo. in quæst. 3. leg. moris. §. sed damnare. ff. de pænis. l. semper. §. quibusdam. ff. de iure iur. ibi: ne uisariam operam, & l. 2. Cod. de ponderato. & auri illatione lib. 10. & in Authent. de defensoribus ciuit. §. & iudicare. versu. præcepta vero faciat. collatio. 3. & leg. 2. postea ne diutius. ff. de orig. iuris, & c. ex studiis. extra de præsumpt.*

In his enim, quæ ad vitæ communis vsum pertinent, peccatum est laicis, nisi sibi ipsi inuicem fideliter operam dederint. *c. te quidem. c. sicut enim. 11. q. 1. c. placuit. 90. d. c. clericus. cum seq. 91. d. 9. c. in scripturis. 8. q. 1.* Nec enim desidia blandiente quis respicere debet, quin obtemperet in his, quæ mater sua Reipub. desiderauit arg. *c. vos autem. 16. qu. 1.* Nam & ad militiam exercendam eliguntur tyrones. *eadem. §. lege. ff. ad leg. Jul. repetund. & l. qui cum vno. §. 1. c. 2. & §. cum quis. ff. de remilit. & l. quod euitandi. C. de cond. ob tur. cau. ita tenet Luc. de Pen. in l. 1. C. de excus. Artificium. lib. 10.* Et cum semel inceperint Artifices aliqui exercere officium, non possunt illud dimittere; verum ad hoc cogi possunt, vt recenset idem Luc. *in l. 1. col. 4. C. ut rustici ad nullum obseq. denoc. lib. 11.* Ex quibus plu-

bus pluries dixi in ciuitate nostra. Quod cum aliquando desint nec reperiantur, qui velint acceptare aliquod onus, ad faciendum aliquid, quod in Repub. sit necessarium, vt de commissariis ad distribuendum victualia pro equis armigerorum seu militum stationariorum, secundum ordinationes Regias, quod ad hoc exercendum possunt cogi aliqui de ciuitate. Et etiam cum interdum desint panes, aut carnes, aut alia id genus que fiunt, aut exercentur per aliquos mercatores, & per eos, qui de talibus soliti sunt se intromittere, quod possunt cogi ad exercendum, & ad ea, quæ sunt necessaria, inueniendum: prout ante faciebant, vbi ex desidia eorum (aut forte, quia carius velint vendere res mercales) mercari desistant, ex antedictis, & aliis per Lucam de Penna *in d. l. i. C. vtrufque ad nullum off.* Facit tamen dubium ibi, an possint cogi ad vendendum potius in vno loco quam in alio vide eum. Et quomodo Artifices sint necessarii in Reipublica, hic ante in 1. consideratione dictum est.

TRigesima tertia consideratio; Licet Budæus, vir bonarum literarum, dicat *in suo tractatu de arte, & partibus eius, folio mibi 139.* Artifices esse feces vrbium, vt & infra dicitur de aliquibus: tamen inter Artificialia est contentio de nobilitate, vt scribitur *in Volsu arimæ, in Dialogo l. c. 1.* & teste Bart. *in l. i. col. 7. C. de dignitatibus li. 12.* inter Artifices distinctio fit talis. Nam quidam sunt nobiles; quidam autem ignobiles. per tex. & notata per Doctores ibi *in l. 1. ante fin. C. de conditio in publicis horreis li. 10. & in l. prouidentum, in princ. C. de postulando.* Et isto modo seruus & ancilla potest esse nobilis. vt habetur *Leuitici 19. post medium. ibi, quæ sit ancilla etiam nobilis.* & de hac nobilitate loquitur Aristot. 2. *Eth. in princ.* vt refert Bonus de Curtili *in suo tractatu de nobilitate. in 2. part.*

Facit etiam dictum Sabellici *lib. 10. suorum exemplorum.* Pulchrum est (inquit) in omni artium genere excellere; & quia pulchrum, & optabile, idcirco natura homo desiderat cæteris omnibus in suo ordine præstare. Quo enim altiora sunt ingenia, eo magis laude efferuntur, acriusque nituntur in arduum, laudis cupiditate. Et ait Cassiodorus 1. *variarum Epistolarum 13.* Quod ars est decus vrbium, vt refert Luc. de Penn. *in rub. C. de excusat. Artificum. lib. 10.* Et æquiparantur à lege aliquem alii, & artificio eruditi. per tex. *in l. i. in fin. C. de infantibus expositis. ibi: vt si qua in alendo eo, vel forte ad descendendum Artificium iusta consumpta fuerint, restitues.* licet alias aliquo modo differant. *l. impensa. ff. de verb. & rer. signif.* Et interdum Ars laudatur: vt ab Augustin. 4. *de ciuit. Dei.* vbi dicit: Ars est virtus, bene recteque viuendi. Et pro hoc *Ecclesiast. 38.* vbi de multis Artificibus præmissio subiungitur. Omnes hi in manibus eorum sperauerunt, & vnusquisque in arte sua sapiens est, sine his omnibus non ædificabitur ciuitas. Item appellatione inopium non continentur Agricola, nec Artifices. *c. quod super. §. 1. extra de voto. facit l. filij. §. vlt. ff. ad municipales.* Et licet ab operariis seu Artificibus vectigal exigitur. *l. ad reparationem. C. de aqua ductu. lib. 11.* Veruntamen hi odiose grauandi non sunt; imo leuandi, si ipsorum Artificium vtile est in ciuitate. argumen. *leg. ad bestias. ff. de penis. c. queritur. ante finem. ibi: probatur hoc. 22. q. 2.* Honor enim aliarum artes, ait Tullius *lib. Tusculana. questionum.* Et propterea his Artificibus consueuerunt rustici immunitatem concedere. *l. vacuati. Cod. de decurio. libr. 10.* Nam & à pluribus oneribus Artifices sunt immunes *leg. 1. Cod. de excusat. Artificum. eod. libr. & agricolæ. l. i. C. de agricolis. & censu. lib. 11.* de quibus in-

fra *ista part. in sequen. & 37. consi. & l. si. ff. de nundinis.* Imo, & omnes artes peritiles, & ex hoc fouende sunt, vt enim ait Tullius 2. *de Officiis.* Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? Quis enim agris subueniret, quæ esset oblectatio valentium, quis victus aut cultus corporis, nisi tam multæ nobis artes ministrent: quibus rebus ex cultu hominum tantum destitit à victu, & cultu bestiarum? Et quomodo ars generaliter sumpta, multa comprehendat; vide Lucam de Penna *in rub. & l. i. in princ. Co. de excusat. artificum. lib. 10.* vbi dicit: quod magi dicuntur habere artem.

Verum Artifices à pluribus honoribus sunt arcendi: censentur enim quidam Artifices ignobiles. *text. in S. faciemus. & ibi notat gloss. in verb. 1. nobiles. in Auth. de testib. collat. 7.* vnde *Ecclesiast. 38.* iam ante allegat. præmissio de pluribus artificibus subiungitur. Et non inhabitabunt, nec inambulabunt, & in Ecclesiam non transibunt. Super sellam iudicis non sedebunt, & testamentum iudicij non intelligent, neque palam facient iudicium, & disciplinam, & in parabolis non inueniuntur: sed creaturam xpi confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis, a commodantes animas suas, & conquirentes in lege Altissimi, nec est grande lucrum ipsorum Artificum, iuxta istud:

Esurit ars, decreta iumentis, lex lucra misistrat.

TRigesima quarta consideratio; Multi Artifices descripti in *l. i. C. de excusat. Artificum. lib. 10.* in hoc priuilegiantur, & honorantur: quod à muneribus personalibus sunt immunes, qui scilicet sunt sequentes.

Architecti, hoc est, Artifices principales, qui ædificiis construendis, & rectoribus præstant, de quibus *infra ista part. in 42. consid. & de his fit mentio in leg. vlt. ff. de iure immunitatis.*

Medici; de quibus *in preced. par. in 25. consid. & infra ista part. in 48. consid.*

Statuarij, de quorum excellentia, & laude hic *infra in 43. consid.*

Marmorarij, de quibus *in d. 43. consider. & de excellentia marmorum dixi in sequ. par. in 91. consid. & sunt illi, qui marmora cædere, vel æquare sciunt, aut qui marmoratum opus faciunt.*

Lecticarij, vt ibi exponit gloss. & sequitur Luc. de Penn. sunt, qui faciunt breues lectos, de quibus habetur *in l. si ex 1010. §. si ita legatum sit. ff. de leg. 1. & in leg. legati. §. 1. & 2. ff. de legat. 3.* vbi glo. vtrouique exponit lecticarios pro illis, qui sciunt facere lecticas. Aliter tamen exponit Pyrius *in d. l. i.* scilicet pro illis, qui dominum in lectica portabant.

Actuarij, vt dicit gloss. sunt qui faciunt machinas instar lacus, vel torcularis. Alij dicunt veram esse lectionem Arctarij, hoc est, qui areas faciunt, quorum mentio est *in l. vlti. Cod. de iure immunitatis.* Tales etiam vocantur scriniolarij.

Actuarius vero habetur tanquam Notarius, & qui acta publica scribit: de quo hic ante *in 19. consider.*

Clauicarij, & tales possunt dici, qui clauos, seu clauos, aut clauas faciunt: & sic sunt fabri clauium, clauorum aut clauatum. Sicuti Luc. de Penn. *in d. leg. 1.* annumerat Secutios, hoc est, forte qui securim seu instrumenta ad secanda ligna, & id genus feramentorum fabricant. & Claustrarij etiam dicuntur, qui clauos, & cætera, quæ ad claudenda ostia pertinent, laborant.

Quadrigarij, qui faciunt quadrigas, vt declarat gloss. Sed etiam quadrigarius ductor quatuor equo-

rum in quadriga seu curru iunctorum dicitur, qui & plaustrarius vocatur: de quo *in l. si seruus seruum. §. si ex plaustro. ff. ad leg. A. qui.*

Quadratarij, qui faciunt lapides quadratos, vt fuerunt sancti quatuor coronati, vt ibi gl. exponit: sed Pyrrhus ibi ample exponit, & dici possunt latomi, qui operantur in lapidibus cædendis, & quadrandis; vel qui lapides incisos, & structuram constituere & componere solent, quos statuentes, seu collocatores vocant. Et loco vocabuli Græci pectas *in d. l. postu. dicit Luc. de Pen. ibi melius stare sepra, exponens sepra pro his, qui faciunt clausas ex quacunq; materia sit: vt in medio aluei libere fluat aqua. all. l. 1. §. sepra. ff. de riuis,* & hos fossiores dicere possumus.

Structores, id est, ædificatores murorum, & qui muros faciunt ex minutis lapidibus forte.

Sculptores ligni, id est, incisores, secundum gl. ex quib. postea statua, vel aliæ operationes fiunt. Et bene dicit *tigni*, quia ante de marmorariis, & statuariis dixerat lex, hoc est, de his, qui cædendo statuas aliquas in marmore, & aliis lapidibus, aut in ære seu ebore faciunt, & sculpunt.

Muscarij, quia multi in expositione huius vocabuli mussitant, & credo eos diuinare; ideo pro tuo arbitrio expone, licet Pyrrhus dicat, eos forte gypfarios esse: vel qui aurum aliquo colore obicurant (quod nos emalliare dicimus) quod illic, vel muscæ interdum, vel flores depingi soleant, vel quod muricare à murice legi debeat.

Deauratores, qui res auro cooperiunt, vel cælant: inquit Lucas.

Albini, quos Græci comatas dicunt: vt est text. *d. l. 1.* sed Pyrrh. post Alciatum dicit legendum esse, coniatas, vt per Albinos, Albario seu intelligimus eos, qui albario muros spargunt: & hoc magis quadrat, teste Pyrrho. Est autem albarium (secundum eum) calx ipsa liquefacta, qua muri exalbantur ac renouantur. Sed Lucas ibi legit comatas; de hoc remittens *ad l. pen. §. in A. 9710. ff. de extraor. d. criminib.* vbi vero text. est: in Ægypto, qui comata rumpit, vel dissoluit, præstitur extra ordinem. Hi sunt aggeres, qui quidem solent aquam Niloticam continere: sed de his qui aggeres & fossata sciunt facere, dictum est ante in verbo *Quadratarij.*

Argentarij, qui dicuntur campsores seu numularij, de quibus *in l. prator. ff. de eden.* vel, vt dicit gl. qui pingunt in argenteo colore, & de his Budæus *in l. hinc em. §. quoties. ff. de depof.* vbi dicit, quod argentarij Romæ tabernas in foro publico conductas habebant: de his hic infra *in 38. consi. l. dicitur.*

Barbacarij, gl. Accursij dicit eos esse, qui faciunt recepta, quæ alias dicuntur barbariana, sed melius putat ibi esse legendum Pyrrhus, post Alciat. Barbaricarios, qui barbaricas vestes intexunt, quas Barbaras & Babylonicas vocat Apuleius *in Floridis.* Hic quoque (vt ait) Phrygiones dicebantur, qui ex auro, & coloratis filis in vestibus hominum, animaliumque effigies exprimebant.

Diatrecarij, gl. dicit, quod sint illi, qui faciunt calices de vitro: pro quo allegat *l. si seruus seruum. §. calicem. ff. ad leg. Aquil.* eo forte sic dictos, quia de facili terantur siue rumpantur. Et quamuis (teste Alciat.) legi posset *Diabatrarij*, hoc est, coriarij, sutores, tamen melius stabit secundum Pyrrhum in sequendo Budæum, *Diatrecarij*, hoc est, tornatores; quamuis etiam secundum eisdem diatrocharij dici possint, & sunt, qui rotas pilasque ligneas faciunt, & caros.

Ætarij fusores, qui fundunt æs, gl. exemplificat, vt qui campanas faciunt, vel similia, vt vasa ænea: vel dic secundum illam gl. quod sunt duo vocabula separata, Ætarij scilicet, qui operantur in ære, & qui faciunt vasa ærea, & Fusores, qui fundunt æs, ex quo fit lamina, aut aurea, argentea, aurichalcea stannea, plumbea, ferrea, electrea, aut ærea, siue ex alio metallo: quia æs capitur pro omni metallo, pro quo facit tex. *in l. vlt. ff. de iur. immū.* vbi per se ponuntur Ætarij. Et, vt dicit Lucas, Fusores alias Fossiores legitur, de quib. tamē dictū est. Et aduerte, quod quidam Theodorus nomine, primus ferrū fundere docuit, & ex eo statuam fecit ferream.

Signarij, qui faciunt sigilla, cum signum pro sigillo capiarur, facit *l. 3. iuncta gl. §. hoc interdictum. ff. de tab. exhibend.*

Fabricarij, qui dicuntur Fabri, *in d. l. vlt. ff. de iur. immū.* Et dicuntur Fabri Magistri etiam de lignamine, vel mutorū, vt not. gl. *in verb. fabricarum, in §. certe. Inst. de rer. diuis.* facit *l. 1. §. item Iulianus. ff. de eo, quod certo loco.* Vel etiam magis proprie à ferro, & inde Faber Ferrarius in omni terra Israel, *vt habetur 1. Reg. 13.* Et Faber lignarius dicitur non solum is, qui ligna dola-ret, sed omnis qui ædificaret, *l. ferris, in fin. ff. de verb. ob. rer. si quis sit. de quo vide infra hac parte in 42. consi.*

Bracharij, à longis brachis Teutonicorum vel torcularium, quæ pro scemoralibus accipiuntur, quibus pudenda teguntur, sicut vulgariter accipi solent. Vnde Ambr. *lib. 1. ff. Sacerdotes* (inquit) veteri more brachas accipiebant, sicut ad Moylen dictum est à Domino: & facies illi brachas lineas, vt tegatur turpitudine pudoris, à lumbis vsque ad scemora erunt. Vocantur enim subligaria, seu subligacula campestria, succinctoria, sceminalia, lumbaria, & perizomata, vt habetur *Gen. 3.* Cumque cognouissent, Adam & Eva, se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Ex quibus elicitur, quod post transgressionem ipsi Adam & Eva primum factoris artificium, exercuerunt, faciendo sibi brachas. & sic illud indumentum fuit prius ab eis inuentum, quam aliud, vt vsum in tegendis verecundis præstaret. Hodie loco bracharum habemus & vnamur caligis, quæ à planta pedis ad umbilicum tibias & alias partes corporis obtegant.

Particarij, vt est tex. *in d. l. 1.* sed Pyrrhus voluit legere *Porticarij*, quos putat esse mensores seu mensuratores ad perticam, de quibus Budæus *in l. vlt. ff. si mensor falsum modium dixerit, & in tracta. suo de asse, in diuersis locis.* & Textor *in sua officina in cap. mensura quedam, fol. mibi 272.* Sed forte bene staret *Particarij*, & tunc dicuntur negotiatores particulatim, hoc est, minutatim vendentes, de quibus hic ante *in 28. consi. l. dicitur.*

Libratores à libra (vt ait Accursius) id est, Ponderatores à pondere: cum libra & pondus idem significant, vt scribit Budæus *in lib. de asse, in principio libri 1. & in 2. libr. non prope initium.*

Figuli, qui faciunt vasa ex terra in figuris, *vt l. vlt. ff. de seruit. vrb. præ. l. & isti Græce dicuntur Ceramei, & non Ceganci.*

Aurifices, qui faciunt vasa aurea, vel annulos, vel id huiusmodi, de quibus hic infra *in 38. consi. l. dicitur.*

Vitrarij, qui artificiose de ferro vel de materia trahunt vitrum, vel fundunt. Et isti apud nos pro nobilib. reputantur, ex quo aliis præterendi sunt: de quibus infra *ista parte in 43. consi. l. dicitur.*

Plumbarij, qui extrahunt plumbum. Specularij sunt, qui faciunt specularia, & vt dicit Budæus *in l. sylua cedua. ff. de usufructu.* & Blondus *in 9. libro,*

libro, de Roma triumphante. Specularia in domus ornamento fuerunt, quæ nunc per vrbes. Ecclesias, præsertim ad vmbonem siue pulpitem Lectionarijs paratum videmus, marmora diuersi coloris ita expedita: vt speculi vices reddant, quibus præcorum domus, & ipsi in fornicibus & porticibus ornabantur.

Eborarij, qui faciunt opera ex ebore, vt habetur de eboreis tabulis *in leo. 2. §. postea. ff. de orig. iur.* dicit tamen text. ibi, in tabulis eburneis.

Pelliones dicti sunt, qui vestes pelliceas aut alia quæcunque opera ex pellibus conficiunt, qui primo à Deo instituti fuerunt. Nam scribitur *Genes. 3.* Fecitque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & emisit eos de paradiso voluptatis. Lucas vero alias legit Polliones. Pollio vero flos tritici dicitur: inde Pollinarij, qui cribrum faciunt de lino, non de feris equorum ad pollinem purgandum. Nam cribra, quæ ad excutiendam farinam fiunt, excutoria dicuntur, vnde Plinius *lib. 18.* Cribrorum genera Galli è feris equorum inuenere: Hispani cliuo excutoria, ac pollinaria.

Fullones vero sunt, qui maculas è pannis detergunt, & eorum ars vocatur fullonica. vt *in l. æquissimum, §. fullonarius, versum si domus, ff. de usufr. & l. apud Trebatium, in prin. ff. de aqu. pluuiæ arcend.* & sunt illi, qui lauant pannos ac telas: & dicit text. *in §. fin. in si. de mandate.* quod Fulloni dantur vestimenta pollienda curandave, & dicitur, vt ait gl. pen. qui tingit & lauat pannos, & etiam pollit eleuando superflua: & ibi etiam addit, quis sit Sarcinator: & proprie is est, qui sarcit vestimentum, vel scissum confuit.

Carpentarij dicuntur proprie fabri lignarij, qui carpenta conficiunt. Et carpentum genus est currus seu vehiculi. Sed secundum *Idor. lib. Etym. vlt. c. 12.* est currus pompaticus, quia in pompis solebat haberi, & in quo matronæ & nobiles vehebantur. Vnde *Ouid. lib. 1. Fastorum.*

*Non prius Ausonias matres carpenta vehebant,
Hæc quoque ab Euandri dicta parente reor.*

Quasi carpentum à Carmenta Euandri matre dicitur.

Sculptores secundum aliquos text. *in d. l. 1.* sed Lucas ponit loco illorum Scutores.

Dealbatores (ait gl.) armorum, vbi debent fieri subtilissimæ picturæ de quocunque colore, & vulgo, *Forbisseurs.* Sed quia dicit de quocunque colore, videtur tunc non esse dealbatio: sed tamen prius fit dealbatio & nitor, quam pingantur arma. Ideo potius dici videntur illi qui dealbant muros & parietes ex calce alba, vulgo *Blanchisseurs.*

Et in hac ciuitate Heduens. sunt excellentes, qui conducuntur à multis Prælatiis & Nobilibus diuersarum regionum, ad dealbanda templa & palatia, & quod ante dictum est, Albini, iunge deauratores Albini.

Clusores, alias Clausatores secundum nonnullos: tamen nulli exponunt, qui importent hæc vocabula: & forte dicuntur, qui faciunt clausuras, hoc est, fabri lignarij, qui portas & fenestras ad claudendum domos faciunt, cum cludo olim pro claudio accipiebatur, & in vulgo *Ministers.*

Trigarij, qui faciunt vehicula ex tribus rotis: vnde trigagenus currus habens tres rotas, sicuti bigæ habent duas.

Signarij superfluit *in d. text. l. 1.* quia ante de eo dictum est. Ideo Lucas scribit *Tignarij*, hoc est, fabri nõ solum ij, qui tigna dolant: sed etiam qui solaria lignea, hoc est, qui trabes cæterasque ad tabulata domus vti-

lia, & omnes, qui ædificant, intelliguntur, vt inquit Caius Iuriconsultus *in l. ferr. §. fabros, ff. de verb. & rerum sig.* Quia tigni appellatione omne genus materiæ (ex qua ædificia cõstant) significatur, vt ipse Caius ait, *in l. in tigni, ff. eo. t.* vel, vt idem Lucas ait, pone Tignarij, hoc est, qui faciunt tinas, quæ erant vasa non ampla, apud antiquos vinis plena mensis adhibebantur, vnde omnibus licebat haurire, & sic inter epitrapezia numerantur: etiam sub hoc vocabulo apud nos habentur. His etiam è ligno fabricatis musta cum vineis ebulliant, & sic cupæ dicuntur, Pyrrhus vero in dicto loco Cistarij legit, qui cistum ducunt, quod vehiculi biroti genus est: pro quo est lex Vlpiani, *in l. uem queritur, si Cistarius, id est, carrucarius, dum cæteros transire contendit, cistum euertit, ff. locati & con-*

ducti. & ibi *Budæus in suis annot.*
Bractearij (vt dicit Accurs.) sunt, qui faciunt quædam rotunda, & volubilia in freno circa caput equi, & hi dicuntur Pentalgæ, à penta quod est quinque, & largæ, id est, late, quali quinque late, & volubiles rotule: quia tantum quinque debent esse, vt dicunt Frenarij, & sic ipsis Opificibus, & ipsis rotulis conuenit nomen Pentalgæ. *Badens vero in leg. apud Eabeonem, ff. de præscrip. verb. vbi fit mentio de vascularijs, dicit, quod inter Artifices sunt Vascularij, Cælatores, Inauratores, & Bractearij, id est, qui aurum malleis rufum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis inducunt: & ita tenuissimas laminas ex auro, argento, vel alio metallo faciunt. Et, vt ait Pyrr. non debet legi, Pentalgæ, sed Pentalgæ. Petalem enim bractea, seu folium de bracteis dicitur.*

TRigesima quinta consideratio: Inter plures Artifices eiusdem artificij præferuntur illi, qui sunt Artifices Principum, cum dicantur habere dignitatem, vt habetur de coquo Principis, qui dicitur Artifex, ita quod venit instituto faciente mentionem de Artificibus, vt dicit Franc. de Crema *in notabili suo 98. incip. statuto cænetur, per l. si quid venditor, §. fin. ff. de edil. ed. d. 1.* Martial.

*Non satis est ars sola coquo seruire palato,
Namque cocus domini debet habere gulam.*

Et dicitur habere dignitatem, vt tenet Ludou. Ro. *singul. suo 649.* Et etiam dicit eum habere artem, & officium, ratione, cuius officijs præferatur, gl. *in verbo, coquus, in l. legat. 3.* ita etiam tenet Fel. *in rubr. de offic. & potestate iudic. de leg. col. 2. vers. in rebus modis.* Imo dicit Ioan. Andr. *in c. 1. de sagura.* quod coquus delicatorum ciborum dicitur habere officium & artem, alleg. text. *in c. ne tales, de conse. di. 5.* & de coquo Principis, qui habet officium, vide Iacobin. de S. Georg. *in l. 1. in prin. ff. de iurisd. omn. iud.*

TRigesima sexta consideratio: Inter plebeios præferendi sunt, qui habent officium, & ideo, cum habere custodiam portarum, & pascuorum sit officium, vel tenere stationem ad vendendum sal & oleum, dicitur officium; ideo videtur præferendi alijs. Sed quia huiusmodi officia sunt vilia, vt dicit Iaco. de S. Georg. *in l. 1. ff. de iurisd. di. omn. iud.* ideo non præstant aliquam prælationem inter alios. Exemplifico aliter in habentibus officia in sua arte, & ministerio, vt in pluribus ciuitatibus regni, vbi sunt Magistri operum seu Architecti: in quo opere sunt Artifices, puta inter latomos in ciuitate Pictauiens. Est Magister operum in illa arte: & illud officium conceditur à Rege, & habet certa iura & priuilegia ultra alios eiusmodi Artifices; & de damnis, ruinis murorum, vel parietum, vel

quomodo de nouo constituendi, solet iudicare. Et dum studebam legibus in vniuersitate Pictauiens. Carolus Contant exercebat illud officium, cuius hospes eram, & compater fui leuando Bartholomzum vnum ex filijs suis ex sacro fonte; & pro certo probus vir erat, multum expertus in sua arte, atque laudandus; & cum id officium haberet à Rege, hac ratione quandam dignitatem & præstantiam in sua arte habere videbatur. Et huiusmodi Magistrum operum Rex creauit in vrbe Diuionensi.

TRigesima septima consideratio; Præmissis his generalibus, ad nouem particulares modos plebeiorum hic ante *in 2. consid.* expressos nostra se conuertit oratio. Et primo de primo modo, scilicet de Agricolis, laude & honore illorum, qualemcunq; honorem mereantur inter plebeios; & licet videatur, quod nullum merentur. per *tex. in l. 1. & 50. colum. 2. C. de agricolis & censibus, lib. 11. & l. 1. C. de agricolis & municip. dominicis, lib. eod.* vbi dicit Iacob. Rebuff. quod Agricultores, & Fossiores vinearum non debent eligi in Cōsules, vbi est copia aliorum sapientum. Quoniam indecorum esset consulari tales esse consules, nisi in defectum aliorum, vt ibi notatur, & per *Luc. de Pen. in l. 2. col. 3. C. de agricolis & censibus, eodem. lib. 11.* vbi scribit, ad quæ munera teneantur. Agricultura tamen est laudanda, quoniam (vt inquit Cicero *libro 1. Officiorum.*) omnium rerum, ex quibus aliquid exquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Ex libro vero de senectute sic ait: Venio ad voluptates Agricolarum, quibus ego incredibiliter delector, quæ nec vlla impediuntur senectute, & nihil ad sapientis vitam proxime videtur accedere: habet enim rationem cum terra: quæ nunquam recusat imperium, nec vnquam sine vrsura reddit, quod accepit. Agroque ornato & bene culto nihil potest esse nec vsu vberius, nec specie ornatius: quin etiam satis est accommoda ad fugiendum odia ciuitatum. Vnde Terentius *in Eunucho*: Ex meo propinquo rure hoc capio commodi: neque agri, neque vrbs odium me vnquam percipit. Optimus etiam populus est, qui terræ cultiuis est: vt scribitur *7. Politic.* & refert *Luc. de Pen. in rubr. Cod. de agricol. & cens. lib. 11.* Ample de laude rei rusticæ scribit Beroald. *in quadam oratione, quam fecit in enarratione Georgici carminis*, vbi ait post Varronem: vitæ hominum duæ sunt, rustica & urbana, quæ quemadmodum loco distinctæ sunt, ita temporis interuallo separata. Longe enim antiquior rustica est: cum rura diu ante vrbes inuentas homines coluerint, & immenso annorum numero Agricolæ urbanis antecellant, & merito. Cum diuina natura dederit agros, ars humana ædificauerit vrbes. Ipsam vero rusticam vitam eruditissimi diuiserunt in pastoriciam & agriculturam. Alia nempe scientia coloni est, & alia pastoris. Neq; idem sunt pastio & agricolatio. Quæ ab exiguis profecta primordijs ad id dignitatis processit, vt rustici urbanis præponerentur: vt apud veteres Romanos rusticæ laudatissime iudicarentur: urbanæ vero ignominiosæ. Et apud antiquos Græcos illustrissimus quisq; pastor erat, ex quo alios polyarnas, alios polymelas, alios polybutas vocarunt, à multitudine videlicet agnorum, ouium, ac bouum. Romani vero, cum virum bonum laudabant, eum bonum agricolam, bonumq; colonum appellabant. Amplissime enim laudari existimabatur, qui ita laudabatur. In tanto denique honore, tantaque æstimatione apud præcos fuit ipsa rusticatio, vt Imperatores Romanos non puderet manibus triumphalibus

colere agros, tractare semina, disponere arbuta, & eadem diligentia metiri arua, qua castra: & eadem cura exercere ligones & sarcula, qua gladios & pila. Ipsi proceres vrbs in agris morabantur, & vt inquit Elegiarum scriptor:

Centum illi in prato sapes senatus erat.

Et cum consilium publicum desiderabatur, à villis accerfebantur in senatum, ex quo viatoribus nomen est inditum. Senatores, Ducesque in vrbem accersebant, vt inquit Columella *in præfatione*. Aranti enim Cincinnato viator attulit dictaturam. Seranum inuenere serentem oblatis honores. Portius Cato ille Censorius, & omnium bonarum artium Magister, agricolandi studiofissimus fuit; & villaticis voluptatibus imprimis oblectabatur. Inter alios quoque Abdolomino agrum colenti regimen Tyriorum vltro traditum est, & vltro oblata sunt regie maiestatis insignia. Præterea nobilissimarum familiarum non aliunde cognomina accepta sunt, quam à rebus rusticis. Nam Fabij, Lentuli, Cicerones à leguminibus (quæ quisque optime sereret) cognominati sunt. Piloni à pinsendo nuncupati. Multa quoque nomina habemus veterum Romanorum, partim à maiore, partim à minore pecore deducta. Nam Iunios Bubulcos, Statilios Tauros, Pomponios vitulos cognominauerunt: & Portij Catores, & Annij Capræ inde dicuntur, & Romanum populum à pastoribus esse ortum omnes prædicant.

Item, ex agricolis milites gignuntur strenuissimi: & optimi tyrones, ex robusta rusticorum iuuentute deligebantur. Firmiora etenim salubrioraq; sunt corpora eorum, qui sub dio artus roborant, forsque versantur, quam qui in vrbs intra conseptra vmbrosa desides cunctantur. Et hinc est, quod Græci, Romanique templa Æsculapio, medicinæ Deo, extra vrbes ædificabant. Quia videlicet credebant fidelius constantiusque illos valituros, qui in agris, quam qui in ciuitatibus habitarent. Hinc illa veterum Romanorum mascula proles agrestibus operibus exercitata, & sub diabibus durata laboribus bellicos tumultus, martiasq; exercitationes facile sustinuit, & aduersus externos hostes victrix exitit. Enimvero tempora illi ita partiebantur, vt nonis tantum, & idibus res urbanas reuiscerent, reliquis septem diebus res rusticas exercerent. Vnde & nundinarum conuentus constituti. Præterea, cum mercatorum quæstus sit periculosus, & calamitosus: cum fœneratorum inhonestus & dedecorosus: cum opificum sordidus & illiberalis: sola est agricultura, ex qua quæstus stabilissimus honestissimisque consequitur, minimeque inuidiosus. Quam Aristoteles in Oeconomicis potissimam secundum naturam possessionum esse commemorat, in qua Catonis oraculum, vitam quæstuosissimam indicauit. Scrophæ vero pratis primatum bonitatis dedit, à quo antiqui prata parata nominauerunt. Hinc locupletes appellati loci, hoc est, agri pleni. Et ipsa pecunia ipsumque peculium à pecore nomen sortitur, quod in rusticatione quæstuosissimum est. Quod vnum diuitiarum genus apud veteres vsurpabatur. Nonnulli tamen voluit pecuniam à nota pecudis esse appellatam, qua signatus fuit ex ære nummus à Seruio Tullio Rege Romanorum. Thesem quoque apud Græcos memoriæ proditum est, signasse nummum bouis nota, vt ad agriculturem Articos prouocaret.

Quin etiam scriptores inclyti fortunatiorem, beatiorumque rusticorum vitam, quam urbicorum esse dixerunt. Et olim Delphicus Apollo Aglaum Pso-phidium dixit esse felicissimum, qui paruum quidem prædio-

prædiolum colebat; sed annuis victibus large sufficiens, ex quo nunquam egressus ferebatur. Et Diocletianus Imperator Imperio Imperatorique purpura depositis se contulit ad tranquillitatem rei rusticæ, illicque in quiete beatissima consenuit. Et Attalus Rex omnia regni administratione hortos fodere cepit, & gramina feminare. Vnde non minus vere quam eleganter scripsit Virg.

*O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolæ quibus ipsa præcua discordibus armis,
Fundi humo victum faciliem iustissima tellus.*

Et idem.

*Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amens, syluasque inglorius:*

Et ab Horatio dicitur:

*Beatus ille qui præcua negotiis,
Vt præcua gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore.* Hæc Beoraldus.

Blondus vero de Roma triumphante, li. 8. de dignitate agriculturæ scribit: & etiam diuidit eam in rusticam & urbanam, & inibi dicit. Proxime ad literas & doctrinam accessit præcuarum delectatio agriculturæ, quam tamen primam posuit Varro, tantum ei tribuendo, vt longitudinem vitæ hominum maiorem fuisse dicat: quo tempore ex solo agriculturæ fructu vivebatur: ea quam posteræ habuerunt ætates delictis vitæ Itaque & plura de dignitate idem Varro edocet, & origine agriculturæ, quæ recenset ibi Blondus, & fere omnino sub eisdem verbis, vt scripsit Beoraldus. Idem Blondus tres agriculturæ partes ostendit. Nempe agri seminarij, curæ, vna pecuariorum, & pastionis secunda, & tertia villarum. Et, vt dicit Franciscus Patricius *de inst. reipubl. lib. 3. titul. 2.* Nisi nos ipsos nimium amamus, nobisque ipsis eblandiri volumus, & mollitiem quandam muliebrem sequi, agricultura sola est, cui & ingenio excellentes viri manus adiuuere debeant: tum propter necessitatem; cum sine ea nequiquam vivere possimus: tum etiam quod quæstum nobis honestissimum, & sine fallacia ac mendacio præbet: ita quod opus agriculturæ est ad vitam humanam vtile & necessarium: vt enim dicitur *Proverbiorum 28.* Qui operatur terram suam, replebitur panibus. Et ibi scribitur: Egestatem operata est manus remissa, scilicet ad laborandum. Et *Eclesiast. 7.* inquit sapiens: non oderis laboriosa opera, & rusticitatem creatam ab Altissimo. Nam Deus eam instituit. Dicitur enim *Genes. 3.* Et misit Dominus Adam de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est: & post diluuium, vt habetur *Gen. 9.* Noe vir agricola cepit exercere terram, & plantauit vineam, vt vinum colligeret, quod prius ignorabatur, vt etiam scribit Anton. Florentinus *in tertia parte sue summe. tit. 8. c. 4. §. 11.* vbi etiam vide de fraudibus agricolarum, cum sit extra propositum.

Propterea, cum agricultura sit ad vitam humanam vtilis & necessaria, agricolæ multum sunt supportandi & confouenditara quod tempore agriculturæ nullo pacto debent molestari. *l. colonos nunquam. Cod. de agricolis & censibus, lib. 11.* & ab oneribus publicis eximendi, vt dicit Lucas de Pen. *in l. 1. C. end.* Cum peritiles sint Reipub. vnde Plutarchus ad Traianum Imperatorem, pedibus solo iugiter inhærentibus agricolæ captantur, quibus captis, prouidentia tanto magis necessaria est, quo plura inueniunt offendicula, dum in obsequio corporis in terra gradiuntur. Eisque iustius tegumentorum debetur suffragium, qui totius corporis erigunt, sustinent, promouentque molem:

pedum adminicula robustissimo corpore tolle, suis viribus non procedit: sed aut turpiter, inutiliter, inhonesteque manibus repet, aut brutorum animantium ope mouebitur. Ex his sequitur, quod nimium fouendi sunt rustici. Nam & ipsis propter culturam agrorum nonnulla specialia contra iuris rationem constituantur, vt *l. fin. C. de seruis. & l. fin. S. item Sabinus. ff. de aqu. plu. arc.* vt inquit Luc. de Pen. *in d. l. 1.* Sed maiora specialia, & priuilegia agricolis conceduntur. Non enim pro quocumque munere etiam tempore guerræ turbari deberent, vt dictum est & comprobatum, ne ab agricultura reuocentur aut diuertantur, facit *l. 1. ff. de igno inuui.* Quod si fiat, destruitur, aut saltem minuitur annonæ præbitio in detrimentum boni publici, pro quo conseruando singulari gaudent agricultores priuilegio, & immunitate. Quia licet videmus ante felicem ambolam, seu exercitum Regis nauem Ecclesiæ, & minus cuiuslibet alterius pro tranluendo exercitum non excusatis, *tubemus nullam. C. de sacrosanctis eccles. & leg. tubemus. Cod. de nauibus non excus. lib. 11.* Attamen instrumenta agriculturæ pro bello occupari non debent, & minus persona eorum ab agricultura diuertere, ne publica impediatur utilitas, quæ in præbitioe annonæ consistit, & sine qua mundus viuere non potest, sed irrationabiliter periret, vt text. & Doctor. *in l. 1. C. de agricolis & censibus. lib. 12.* Idcirco G Benedict. *in repet. c. Rayn. in verb. & uxorem nomine Adelasiam, num. 93. extra de testament.* exclamat contra Principes tyrannos, qui nedum tempore necessarii belli agricultores eorumque animalia occupant & agros tegetibus vastant, sed etiam belli occasionem querunt, vt omnia etiam subditorum suorum, quos protegere tenentur, penitus consumant & destruant, qui si iuri positio hoc prohibenti obedire nolint, quo talia prohibentur, imo menti humanæ ab initio naturaliter insitum, ipsos Agricolas etiam ob publicam belli gerendi utilitatem, non esse occupandos, nec molestandos: saltem veterum gentiliū annales reuoluant, qui Agricolas omnino in libertate agrorum colendorum turabantur, nedum in suo, sed etiam in suorum hostium regno, contra quos bellabant. Vnde Diodorus Siculus *lib. 3.* Indorum ante bellum Troianum gesta narrans vetera, confert, inquit, ad Indorum fertilitatem consuetudo, quæ in bellis seruatur. Nam apud cæteras gentes, scilicet, tyrannico more viuentes hostes bellorum tempore regiones spoliât vastantque, neque agros coli sinunt. Apud Indos vero belli tempestate in campis opus rusticum exercent, absque cura Agricolarum, præcua ab omni discrimine belli: hostes in præliis mutua cæde grassantur, Agricolis nulla in re nocent: sed intactos relinquunt, tanquam communis utilitatis ministros, neque vero hostium agros vrunt, nec cædunt arbores. Et idem septem tribus Indorum describens: Secunda, inquit, tribus est Agricolarum, qui multitudine superantes alios à bello reliquoque opere liberi solis agris colendis tempus impertiunt, nullus hostis laceffit, neque spoliât: sed existimans eos in communi utilitate versari, ab omni iniuria abstinet, ita soluti metu Agricolarum terram libere colentes, rerum afferunt vbertatem.

Pariter Nebuzardam Princeps militiæ Nabuchodonosor capto Rege Sedechia, eiusque filijs in patris conspectu trucidatis, ac eo excecato, victo & compeditato, quibuscumque occisis, ciuitate & templo demum spoliatis, & in terram prostratis, crudelis super omnem sæuitatem, de pauperibus terræ vinitores reliquit, & agricolas in pace pro futura communi

utilitate, vt habetur *Ierem. c. vlt.* Iusta igitur ratione oportunoque favore sunt agricolæ humaniter tractandi, & ab his publicis tumultuationibus eximendi propter bonum Reipublicæ.

Habent & alia priuilegia agricolæ ultra immunitates præactas.

Primo: quod non obest ei, si intra præfixum tempus non petat honorum possessionem pro consequenda hæreditate alicuius sui parentis, vel proximi, *l. pen. C. qui adinst. ad bon. possess. p. ff.*

Secundo: in corruptione albi Prætoris, vbi non ita puniuntur sicut alij, *l. si quis id, quod, §. in seruos. ibi, vel rusticitatem, ff. de iuris. om. iud.* quod quomodo intelligendum sit, & de pluribus limitationibus ad hoc, vide ibi per dom. meum Ias. in *7. col. & in l. fin. C. de iur. & fact. non. & in l. qui admitti.*

Tertio: si vocatus in ius non iuit, *l. 2. §. 1. ff. si quis in ius voc. iui non ierit.*

Quarto: in vsura bladi mutuati, vel pecunie mutuatæ agricolis, à quibus non potest recipi nisi octaua pro modio, & filia pro solido. Nec potest creditor retinere pignori terram, boues vel aratra eius, in *Auth. ad huc. in Corpore unde sumitur. C. de vsuris.* Et de hoc etiam est ordinatio regia Caroli VIII. de qua meminit G. Bened. in loco ante alleg. ita quod, vt ibi dicit, etiam illa ordinatio regia est intelligenda pro debito fiscali, ita quod huic priuilegio etiam rusticus & agricola renuntiare non potest.

Quinto: in testamentorum confectione, in quibus sufficiunt quinque testes, *l. si. C. de testa.* & ibi dom. meus Ias. de huiusmodi priuileg.

Sexto: in opponendo exceptionem peremptoriam post sententiam, sicut opponit miles, vt not. in *l. 1. C. de iur. & fact. non.* quod an sit verum, vide dom. meum Ias. ibi *2. col.*

Septimo: boues & aratra, & alia ad agriculturam pertinentia, capi non possunt pro executione, vel pignore, *l. executores. & l. seq. in Auth. ibi posita. in corpore unde sumitur. Cod. quis res pignori oblig. possunt, vel non.* imo dicit textus in *dist. Auth. quæ incip. agricultores circa rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sunt in quacunque parte terrarum; ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues, & agrorum instrumenta, sui si quid aliud sit, quod ad agrorum operam rusticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violenter auferre presumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare presumpserit, in quadruplum ablatum restituat, in infamia notam ipso iure incurrat, imperialis animaduersione nihilominus puniendus.*

Octauo: si rusticus seu agricola vendat rem in personam prohibitas, parcat rusticitati, ne perdat pretium, sed sibi restituatur, *l. unica. C. non licere habitat. metu com. l. 11.* & not. gloss. in *l. quem admodum. in verb. emptor. C. de agric. & cens. cod. lib.*

Nono: quia coloni & agricolæ dominorum tributariorum non possunt compelli soluere tributa pro dominis suis, *l. colonos. C. de agric. & cens. l. 11.* Et ita dicit Ioan. de Plat. in *l. 1. C. eo. tit.* vbi ait ipsos debere insistere agriculturæ, & vacare, vt opera rustica in opere expleantur, *l. si merces. §. conductores. ff. locati.* ita, quod non possunt compelli, vt vadant in exercitum: cū sint immunes ab ordinariis & extraordinariis: imo, vt dicit, ab officia publica etiam volentes vocari non debent, quod intellige tempore, quo vacant, scil. tempore seminum, messium & vindemiarum, vel etiam tempore, quo vacant in præparamentis: quoniam eadem priuilegia dantur se præparanti ad actum, sicut illi,

qui est in actu, *l. qui mittuntur. §. pen. ff. quibus ex cau. maior.* Eo etiam, quia fructus videntur colligi tempore, quo aratur, & terra præparatur ad futura semina, *l. diuortio, §. nõ solui. ff. sol. marr. & quomodo præparamenta ite iudicetur, sicut actus, dom. meus Ias. in *l. si pecuniam. ff. de cond. ob cau.* Et hæc nouem priuilegia ponit post Luc. & Ioan. de Plat. Ioan. de Montelono ciuis noster in *suo promptuario iuris, in ver. agricola, vbi & alia duo addidit.**

Decimo: quia rusticitas dicitur patiens & quieta, ex quo in dubio est præsumptio pro rusticis, quod non sunt auctores rixarum, sed innocentes & quieti, Et alibi dicit gl. in *verb. coloni. in §. item Serutana. In- str. de actionibus.* quod sancta rusticitas omnia palam habet. Etiam sancta rusticitas solum sibi prodest, vt ait text. in *c. sancta. 2. quest. 7.* & hoc cum simpliciter & pie viuit, vt ibi gloss. inquit, & ita refert Albericus in *l. uelatione. C. de defensor. ciui.* vbi scribitur inter alia priuilegium, quod semper causas eorum debet defensor ciuitatum cognoscere, & hic ante in *§. considerat.* dictum est, *versum defensor ciuitatis.* Et ibi Albericus quædam alia priuilegia ex supra positis describit.

Vndecimo, habet hoc priuilegium agricultura: quod si res fuerit sterilis, & ad culturam redacta, quod fieri non potuit sine labore & expensis: tunc dominus minus potest prætere de deceptionem, secundum quod videtur facere decisio Barto. in *l. 2. de omni agro deserto. l. 11.* ita quod si colonus rem sterilem ad culturam reducat, de temporalis facit perpetuam, etiam si alias esset prohibita alienari, *cap. ad aures, de reb. eccl. non alienan.* Nec eadem potest augeri pensio aut census, ita per plures optimas decisiones tenet Guil. Bened. in *d. sua repet. c. R. xii. in verb. uxorem nomine Adelasiam. num. 983. extra de testam.* Et plura alia in laudem & dignitatem agriculturæ Beroaldus, & Fr. Patritius in *lucis ante alleg. is,* accumulauerunt. Et vt ante ista par. in *3. consider.* dictum est. Hæc species artis mechanicæ, seu hic modus plebeiorum consistit in quatuor, scilicet in agrorum seu arborum seminatione: aut fatone, in nemorum seu arborum cõcisione, vt in vineis, oliuetis, & pomeriis, & in pascuis seu pratis parandis, & in hortis, & rosariis cultiuandis. Sed quod istorum sit vtilius, an cultiuare terram, an vites, an prata. Columella in *suo opere agricolationis lib. 4. cap. 3.* concludit, nihil magis rusticis conuenire, quam vitem colere, vt ibi ad partes arguit, de quo infra *seq. par. in 84. consid. dixi.*

Aduerte tamen; quod fodere herbam, vel lapides non est ars, gloss. in *lex que tuores. in verb. labore suo. C. de adm. str. tu. Ludou. Romanus singulari suo 649.* Sed cum ars huiusmodi, seu hic modus plebeiorum sit magis necessaria, seu magis necessarius ad vitæ humanæ necessitatem: ideo ceteris est præferendus, hac ratione, & etiam ea: quia inuentus ante alios modos, scilicet per Adam, vt ante dixi, & post diluuium cepit Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineam. *Gen. 9.* (Attamen quasi sordidus quæstus habetur agricultura, & ludibrio habetur: ideo licet sint in aliquibus priuilegiari; non tamè honorandi, nec ceteris hodie apud nos præferendi ex communi vsu, qui præfertur propriæ dispositioni & determinationi.) Imo, non solum ab Adam: quoniam, vt dicitur *Gen. 2.* Plantauerat autem Dominus Deus paradisi voluptatis à principio, in quo posuit hominem, quem formauerat, produxitq; Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauē. Ex quo patet illud, quod fuit primo necessarium pro vita

uita humana, fuit cultura, quod Deus nobis ostendit, cum à principio talia fecerit, quod plus est, Christus Patrem suum agricolam vocat, vt scribitur *Io. 15.* Ego sum (ait Christus) vitis vera, & Pater meus agricola est. Huc adde, quod pastores & custodes animalium fuerunt honorati apud antiquos, vt de caprariis legimus, qui apud Mendosios populos maximo afficiuntur honore, vt refert Textor *in sua officina. c. animalia diuersa, vers. capra.* Etiam pastoribus primo annunciatu s fuit aduentus Domini, vt scribitur *Luc. 2.* Et suarj seu porcarj ciuitatum sunt priuilegiati, vt habetur *in tit. de iuratis. lib. 11. C.*

Trigesima octaua consideratio; Qui circa maiora & digniora versantur, honestiores dici debet, & qui circa necessarias artes versantur, magis laudandi sunt & honorandi iis, qui circa voluptarias & inhonestas: cum multo magis propter necessitatem profint Reipublica, quam alij: ideo cum aurum sit excellentius omnibus rebus, quæ sunt in mundo, vt ample disputauit Matthæus Vegius *in suo tractat. de sole, terra, & aëre, & vt dixi in seq. part. in 95. consid.* Quapropter, qui circa aurum versantur digniores sunt, ac alijs præferri debent in ciuitate inter plebeios artifices, vbi solam sunt artifices auri, vt sunt hi, quos communiter vocamus argentarios seu aurifabros; & hic tantum loquor de artificibus non habentibus officium circa administrationem metallorum: quoniam de his alibi dixi. Et absque dubio (vt paucis absoluam) sicut aurum inter omnes res mundi excellit, saltem inter metalla; ita inter omnes plebeios metallarios Artifices Aurifabri præferendi sunt. Inter quos numerantur Vascularij, qui vasa conficiunt Aurea & Argentea; Cælatores, Inauratores, & Bractearij, qui aurum malleis cusum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis deducunt, vt dicit Budæus *in leg. apud Labeonem. ff. de præscript. ver.* vbi text. facit mentionem de Vasculariis, de quibus hic ante *in 34. consid. in verb. Aurifices, & in verb. Bracteari.*

Si vero inspicimus initium artificum metallorum; alij erunt artifices, qui illis præferuntur, vt sunt pelliones, seu pelliparij, qui lana vtuntur: de quibus *infra ista parte. in 41. consideratione.* qui primo fuerunt instituti, & à Deo; quia scribitur *Gen. 3.* Deus, cum eiecisset Adam & Eua ex paradiso terrestri, fecit eis vestes pelliceas. Tubalcayn vero fuit optimus malleator & faber in cuncta opera æris & ferri, vt habetur *Gen. 3.* Sic artificium ex lana fuit primo factum; & per ipsum Deum.

Post aurifabros non videtur esse ordo inter metallarios, nisi prout communis vltus inter eos assignat, aut quod aliqui faciunt dignius aut excellentius artificium, quoniam, vt habetur *in additione super gloss. in verb. ex mutis rerum argumentis, in §. cūque in proæm.* *Instit. ex communi proverbio, Opus laudat magistrum,* dicit text. & Jacob. Rebuff. per illum text. *in l. 1. C. de fabricensibus, lib. 11.* quod materia ferri dicitur nobilis. Aut quod vnus maiorem experientiam habet, quam alius. Aut quod sit felicior, vt de his qualitatibus ante *in nona parte* dixi, vbi scripti, milites esse laudandos ex maiori experientia, ex maiori felicitate & fortuna, & ex pluribus alijs, quæ etiam profunt artificibus, maxime quantum ad maiorem experientiam. Et hoc dico: quoniam inter eos artifices cuiusque artis magna seu lata est differentia, vt est text. *in linter omnes artifices longa est differentia. ff. de solutio.*

Et inter metallarios, qui sint præferendi, & qui sint digniores, an extrahentes materiam, an formam ei

dantes. De extrahentibus materiam sunt textus *in rubro & nigro, & metallariis, lib. 11. C.* & tales nullam habent dignitatem, sed fabricenses, de quibus est titulus *de fabricensibus. eod. lib. C.* in multis honoratur & priuilegiatur, vt *in liure prouisum est. & in l. eos, qui & in l. fin. C. eod. titul. de fabricens.* sed hoc est quantum ad illos; quia quantum ad particulares; quoniam forma est dignior materia, ideo fabricenses in omni specie metali sunt digniores metallariis simplicibus. Etiam inter istos præferuntur, qui dicuntur cælatores, seu scultores, & fuerunt plures, qui in argento cælando claruerunt, quos refert Textor *in sua officina, cap. sculptores, cælatores statuarij & marmorarij.* Et sunt proptie illi, qui argentarij apud nos dicuntur; & quanto magis sunt in eorum arte experti; tanto magis alijs præferuntur, & plures artifices & fabros enumerat & laudat Textor *in sua officina in c. fabri & alij artifices,* qui præ cæteris laudantur ab antiquis scriptoribus, propter excellentia opera ab eis facta: etiam Plinius *lib. 24. c. 8.* ponit nobilitates operum ex ære.

Trigesima nona consideratio; Inter artifices præferuntur Librarij, & Impressores, seu Chalcographi, aut Bibliothecarij; quoniam, vt ait Polydorus Virgili. *de vniuersis rebus, lib. 2. c. 7.* Cum indies magis magnique hominum ingenia sola librorum commoditate vigeant, & ad capeffendas disciplinarum liberalium artes, facilius omnes alliciantur, ipsaque literarum studia mirum in modum vbique floreat, piaculum hercle se fecisse duceret, si tale inuentum silentio præterret. Cum etiam, vt ait Hieron. ad Marcellam, huiusmodi scriptorum libri, ingeniorum effigies, & vera, & æterna monumenta sint. Vnde Agesilaus, teste Plutarcho, cum bene multi vellent sui corporis simulachrum gratis effingere, nunquam id fieri passus, est, animi tantum monumenta posteris relinquere studens. Illud enim sculptorum, hoc suum. Illud diuicum, hoc bonorum esse opus ducebat; & plene scribit Philip. Beroal. *de inuentorib. literarum.* Et inuentores literarum summopere laudat in oratione habita in enarratione Iuuenalis atque Salustij, & etiam scripsit *in d. c. 7.* ipse Polyd. de iis qui libros ediderunt, & cõposuerunt, & qui Bibliothecas habuerunt, & primo fecerunt, de quibus *in seq. part. in 73. consider.* dictum est, vbi posuit de excellentioribus Bibliothecis: Et tandem dicit, quod fuit hoc magnum mortalibus munus, quod plures libros scripserunt; sed nequaquam conferendum huic, quod à paucis tempore repertum est in nouo scribendi, seu potius imprimendi genere. Tantum enim vno die ab vno homine literarum imprimitur, quantum vix toto anno à pluribus scribi possit. Vnde adeo disciplinarum omnium magna librorum copia ad nos manauit, vt nullam amplius superfuturam sit opus, quod ab homine quamuis egeno desiderari possit. Illud super addit, quod auctores quoque plurimos, tam Græcos, quam Latinos, ab omni proflus interitus periculo vindicauit. Quare, inquit, tantæ rei author non est sua laude fraudandus, præsertim vt posterij sciant, cui diuinum beneficium acceptum referre debeant. Iraque Ioannes Guttembergius natione Teutonicus, equestri vir dignitate (vt ab eius contreraneis accepi) primus omnium in ciuitate Germaniæ (quam Moguntiam vocant) hanc imprimendarum literarum artem excogitauit, primumque ibi ea exerceri cœpit. Non minori industria reperto ab eodem, vt fertur, auctore, nouo atramenti genere, quo nunc impressores tantum vtuntur. Vnde Beroaldus in laudem Germaniæ inter plures versus hos lustr:

O Germania muneris reperitrix,
Quo nil utilius dedit vetustas,
Libros scribere qua doces premendo!

Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ 1458. quidam nomine Contradus, homo itidem Germanus Romam primo attulit, quam deinde Nicolaus Ienson Gallicus, primus mirum in modum illustravit, quæ passim hoc tempore per totum fere terrarum orbem floret. Cum ergo ex prædictis constet, eos esse viles Reipublicæ, propter vilitatem illius artis sunt laudandi artifices, qui etiam inter sculptores poni possunt, de quibus dictum est *in præced. consid.*

Quadragesima consideratio; An Alchymistæ sint connumerandi inter metallarios, sic quod inter Artifices laudari possint, & si aliquam laudem ex artificio eorum consequi valeant: & sic incidenter quaero, an alchymia sit prohibita, & sic an eam exercentes peccent.

Et videtur, quod sic; quia vna species transmutatur in aliam. Cum plumbum efficiatur argentum, vel æs aurum; sed citra Deum nemo potest vnâ speciem in aliam transmutare, c. *Episcopi, §. quisquis ergo. 26. quest. 5.* & etiam, quoniam, vt videtur communiter, nullus est, qui habeat veram huiusmodi artem, vt docet experientia, & de ipsis dicitur *2. ad Timoth. 3. & in c. nec mirum. §. aruspicina, 26. quest. 5* semper addiscentes, nunquam ad veritatis scientiam peruenientes. Et si aliqui aliquando quid fecerint, non tamen reperitur, quod sit verum aurum, vel verum argentum, sed sophisticatum, nec habet veritatem cum auro, vel argento, sed solum apparentiam. Et si contingat aliquando fieri apparenter verum (quod tamen raro fit) cum tam magnis expensis, quod est damnosum; & sic tale exercitium est contra vtilitatem publicam, vt dicit Angelus de Clauasio *in sua summa, in verb. Alchymia.*

Ioannes tamen Andreas *in addit. ad Specul. in tit. de crimine falsi.* commendat Alchymistas, qui ex magisterio suæ artis, siue magica, vt inquit, siue alia arte reprobata, de vili metallo faciunt pretiosum. Nec hoc faciendo dicuntur mutare vnâ speciem in aliam diuersam, sed vnâ metalli speciem faciunt meliorem, vt de stanno vel ære faciunt argentum vel aurum. Procedunt enim omnia metalla ex sulphure & argento viuo. Habet enim argentum venarum suarum principia, vt dicit gloss. *1. in c. ferrum. 50. dist. 1.* sed vbi est melior influentia astrorum, ibi producitur metallum pretiosius. Vnde per influentiam astrorum cum herbis & lapidibus, quibus insunt multæ virtutes, potest naturaliter vna species metalli conuerti in aliam speciem magis pretiosam, vt tenet Panorm. *in cap. 2. de foris leg.* Cum ergo ars imitetur naturam, in hoc in quantum potest, videntur bene agere Alchymistæ, si per virtutem herbarum, lapidum, vel aliorum elementorum, vnum vile metallum in pretiosius reducant; cum ambo fuerint eiusdem speciei & principij, scilicet ex ipsis sulphure & argento viuo. Insunt enim rebus corporeis per omnia elementa quædam seminatæ rationes occultæ, quibus cum data fuerit oportunitas temporalis atque casualis, prorumpunt in species debitas suis modis & finibus, vt dicit textus *in d. cap. nec mirum. §. aruspicina, circa fin.* Ex quibus etiam Oldr. *in consil. suo 69.* approbat & laudat Alchymistas, quos etiam laudarem, si semel intellexissem aliquos ad veritatem artis peruenisse, sed potius consulerem cum Ioan. de Plat. *in leg. unica. Cod. de argenti*

pretio, quod thesauris infertur. lib. 10. ab huiusmodi artificio abstinendum, eo; quia non est scientia pietatis, & in eo sunt multæ deceptiones. Et de isto videatur etiam Andr. de Ilern. *in c. qua sunt regalia, in v. sibi feudor.* & Surgetus *in suo compendio militaris discipline, vbi eos reprobat.* Et licet Arnaldus de Villanova se iactauerit, fecisse virgas aureas ex huiusmodi artificio, quas omni probationi & experimento submittebat: credo tamen hanc artem esse apud humanum genus deperditam cum arte fundendi lapides, & ter refundendi aurum, Ioan. XXII. *in extravaganti, quæ incip. spondens,* etiam hanc artem reprobat.

Quadragesima prima consideratio sit de artificibus lanificiorum, qui sunt necessarii in vita humana. Vnde dicitur *Proverb. 31.* Quæsiuit lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum. Et sequitur: Stragulatam vestem fecit sibi. Et ista ars lanificum continet operationes nendi, consuendi, retorquendi, & quæ fiunt manu, acu, fuso, pectine, subula, calamistro, girgillo, alabro. In super continet vsum floccorum, siltroium, sagorum, sagmarum, funium, matularum, & sportarum extraminibus vel viminibus. Et sunt in quadruplici differentia; quidam ex lana, quidam ex serico, quidam ex pellibus, quidam vero ex lino seu conope, vel ex pilo, & suberis. Et inter istos, qui digniore vtuntur materia, videntur præferendi aliis, vt sunt illi, qui vtuntur serico; cum sit dignius lino, conope, vel pellibus, vt *in sequenti parte, in 96. consid.* tactum est. Ideo artifices serici seu sericarij digniores videntur. Sed videtur inter istos (imo inter omnes artifices lanificiorum) pelliones seu pelliparios (qui faciunt vestes ex pellibus) esse præferendos cæteris; tum quia fuit primum artificio factum etiam à Deo ipso Optimo Maximo, cum scribitur *Gen. 3.* Deus fecit Adæ & Eux (eos extra paradysum terrestrem eiciendo) vestes seu tunicas pelliceas, vt ante *hæc part. in 38. consid.* dictum est, & recenset Bernard. de Bull. *in 2. parte sui Rosarij, sermon. 19. in 2. par. in litera S. serm. 32. in litera X.*

Contra tamen nituntur & instant architectores, dicentes, Deum prius exercuisse architecturam, creando cælum & terram in principio, *Gen. 1.* Et agricolæ dicunt Deum exercuisse agriculturam in horto deliciarum, scilicet in paradiso terrestri, ibi creando & plantando arbores & fructus pro homine, à quo Adam & Eua emisit propter eorum peccatum, & eos eiciendo, fecit eis vestes pelliceas. Ex quo & architecturam & agriculturam primo fecit, docuit & exercuit. Fuerat etiam statuarius; quia fecerat & formauerat hominem ad imaginem & similitudinem suam, antequam fecisset eis vestes pelliceas, vt scribitur *Gen. 1. & 2.*

Inter hos artifices lanificiorum sunt etiam tinctorum lanarum & pannorum, de quibus habetur per Bart. Anglic. *in suo lib. de proprietatibus rerum lib. 29. in tractatu de coloribus, in fine.* Sed an tales potius debeant cum artificibus picturæ, quam lanificij poni, dicam infra. Ex quo videtur, pictores lanificis esse præponendos, propter picturæ excellentiam & colorum, qui post metalla auri & argenti digniores res esse censentur, quæ ponantur in armis, vt ante *in 1. part. in 60. conclus. & pluribus aliis sequentibus. 38. consid.* dictum est, & *in seq. part. in 93. consid.*

Sed quicquid sit, si tinctorum lanarum inter lanificios computentur, credo illos non esse præferendos, illis,

illis, qui pannum faciunt cum lana, & pannus non accedat tincturæ, sed tinctura lanæ aut panno: & sic cū materia prima sit dignior & maior, quam illud, quod illi adiungitur per tincturam: ideo maior erit ille, qui pannum facit, quam qui intingit, seu inficit, ut est tex. *in l. sed si ex meis, & l. quicquid. in fin. ff. de acq. rer. do. & §. cum ex aliena. in gl. ab aliquo. Inst. de rer. diuis. & tex. magis ad literam, in §. si tamen alienam purpuram vestimento suo intexui; licet pretiosior sit purpura accessoris vice, cedit vestimento. Inst. eo. de rer. diuis.* Ideo tanquam accessorium non est maius principali, ex quo tinctores accessorij ad lanificos & pannificos nō sunt maiores illis: imo tanquam accessorij sunt illis præferendi lanifici & pannifici.

Contrarium tamen tenet Iacob. Rebuffi *in l. qui aliquid. C. de muris leg. lib. 11.* vbi dicit, quod tincturarij Montispefulani præferuntur in sedibus textoribus & canabasteriis: cum habeant dignius officium, *per §. si quis in aliena. Inst. de rerum diuis.* In artificijs vero, in quibus ferruminatio est maior materia, tunc materia artificij & ferruminationi accedit; & hoc casu nimis pretiosum cedit pretiosiori, sicut videmus in metallariis. Nam quod factum est ex ferro, non denominatur ab illo, qui primo ferrum fecit, sed ab illo, qui ferruminauit. Sic etiam in aurifabris, res aurifica facta per aurifabrum, non est illi, qui fecit aurum, sed illi, qui composuit & ab eo denominatur, & illius est, licet aurum sit alterius, quando forma est mutata, quod non possit reduci ad priorem statum, in quo erat, *dist. §. cum ex aliena. & ibi Doctores.* Et hoc etiam: quia maior & potentior est forma, quam materia: quia forma dat esse rei, & conseruat eam in esse, *l. Iulianus. §. quæsum. ff. ad exhibend.* Et esse & forma conuertuntur, *gloss. in cap. in ciuitate. extra de usuris. & dominus meus Iac. in l. 4. §. cath. ff. de verb. obl.* Ideo concluditur, quod omnes artifices dantes formam materiæ, & illam specificantes, tanquam digniores, præferuntur illis, qui faciunt materiam, notatur *in iuribus ante allegatis.*

Intellige tamen prædicta, etiam quando tales artifices faciunt, & specificant materias in opus necessarium & honestum: quoniam tales, & propter necessitatem vitæ humanæ (quæ præferenda est) & honestatem, quæ etiam summe commendanda est, ut *in sequent. part. in 36. consid. in princip.* præferendi sunt illis, qui faciunt opus voluptarium, seu res voluptati tantum hominis deseruietes. Vnde facientes pannos necessarios ad vitam hominis, utpote, ad vestiendum homines, qui necessario vestiri debent ad arcendum frigus, nuditatem tegendam; lasciuiam prouocantem, & decentem ornatum personæ, ut dicit Ant. Flor. *in 3. part. sue summ. tit. 8. cap. 4. §. 2.* sunt præponendi illis, qui faciunt sericum, qui serifici seu seraroli dicuntur. Et autore eodem *in d. loco. §. 5. & Bernar. de Bult. in d. 2. part. serm. 32. in litera X.* licet hæc ars sit honorabilis in humana ciuilitate, tamen de se est illicita, cum deseruiat vanitati in multis, cum sericis vtantur hodie, & velutis & carmesinis stipendiarij, & mulieres, non solum vxores Principum, Baronum, & militum; sed etiam mercatorum, artificum: quod est satis indecens, & magis secundum abusionem, quam consuetudinem locorum. Et in signum detestationis talis vanitatis, legitur *Luc. 16.* quod diues epulo, qui induebatur purpura & bysso, sepultus est in inferno. Et quod dicitur *in c. quisquis. 41. dist.* quod in iis debet quis se conformare moribus patriæ. Intelligitur tamen semper salua honestate & decencia. Ex quo ex dictis Florentini videretur, quod lanifici essent præferendi se-

rificis seu sericariis.

Sed videtur contrarium esse astruendum, cum *in sequent. part. in 96. consid.* dixi, quod vestes pretiosæ, quæ sunt ex serico & auro, sunt vestes solis Principibus decentes, & quibus principes ex honestate vestiri debent: & solis Principibus conueniunt, ut ibi dictum est, & habetur *in rubro & nigro de vestibus oloberis, li. 11. C.* Ideo huiusmodi artifices in maiori dignitate constituti sunt, cum videantur esse artifices Principis, dixi *hic in 35. consid.* Ex quo etiam coquus Principis, cum dicatur dignitatem habere: ut dicit Romanus *singulari suo 649.* præferri debet cuiusque plebeio & artificio. Ideo multo magis serifici, qui sunt artifices Principis, quibus Princeps permittit sericum facere in solis gynæciariis, hoc est, locis secretis, ut ait *text. in l. 1. Cod. de vestibus oloberis.* Et etiam dicit Bernard. de Bult. *in dict. sermon. 32.* quod ad serificos non spectat discernere, si velutum vel brocatum emat ad decentiam sui status, vel ad vanitatem, & excessum: dummodo iusto pretio vendant, & bona intentione, scilicet pro illis, pro quibus decenter est portandum, & sine fraude. Etiam, quoniam, ut communiter videmus, potius talia fiunt in honorem Dei pro ornamentis maiorum Ecclesiarum, quæ frequentius ex eis, quam ex lana, lino, aut conope fiunt. Ideo versantes circa hæc artem cæteris præferendi sunt.

Ex prædictis idem inferendum est ad artifices tapetorum, quæ videntur tamen fieri ad ornatum & voluptatem in palatiis & domibus, quod dic esse verum, quoad inferiores, sed quoad Principis ornatum & honestatem, videntur necessarij. Cum ea, quæ sunt & tendunt ad honorem Principis, sint ita necessaria, sicut, si ad commodum: imo, quod plus est, comprehendantur in suppellectili, ut habetur *in l. de capere. ff. de suppellect. legat.* Ideo de his dicendum est, prout de sericis, cum videantur esse artifices eorum, quæ spectant ad Principes & magnates. Ideo cum digniora tractent, & nobiliora, seu pretiosiora, cæteris eorum arte, paritate data artificij, præponendi sunt ex ante dictis.

Inter hos etiam lanificios sunt textotes, & lanarum & linorum, & conopis. Et ut maiorem experientiam & artem callent, sunt inter eos honorandi. Hi tamen, cum videantur dare formam & panno & telis, videntur præferri illis, qui præparant & lanas & linum, nec tales apud nos habentur in magna æstimatione. Imo etiam in pluribus, quando fit mentio de his in iure, reputantur & qualificantur pro seruis, ut scribitur *in l. Titus textores. ff. de legat. 1.* ideo pro adiectis habentur. Videntur tamen tales aliis sub hoc artificio lanificiorum comprehensis præferendi, scilicet chordariis seu scenofactoriis. Nam Scenofactorij dicuntur, qui funes seu chordas faciunt, in quibus comprehenduntur, qui faciunt funes ad venandum & piscandum. Et huius artis scenofactoriæ fuit Paul. Apostolus, ut refert Ant. Flor. *in suis historiis, par. 1. tit. 6. c. 5.* Et mirot, quomodo Paulus fuerit huius artis artifex, cum esset ciuis Romanus, ut scribitur *Act. 22. in fi.* Crederem forte, eum fecisse solum funes ad piscandum aut ad capiendum aues; non autem grossiora retia, quæ fiunt ad venandum.

Inter hos etiam sunt sutores, cum sutoris ars in vestimentis faciendis consistat, tam ex lana, quam panno serico aut lino. Et isti etiam dicuntur Sarcinatores, vel Cerdones, ut facit *text. in l. eob. si quacunque. §. si ff. ad leg. Aquil. & l. item queritur. §. si quis seruum. ff. locati.* Et sunt in multiplici differentia: sed omnes sub

vno nomine ſutoris (vulgo *couſturiens*) dicuntur. Et tales cum textoribus & pluribus aliis ante nominatis, habentur quaſi pro fecibus vrbium, vt dicit Budæus. Adam tamen & Eua prius officium ſutoris exercuerunt, vt hic ante *in 34. conſiderat. huius parti. dixi, in verſ. bracharij.* De pluribus, qui ſub huiusmodi artificio lanificiorum comprehendendi poſſunt: vide per Textorem in ſuis denominationibus à variis artium profeſſionibus poſitis *in ſua officina.*

Accedat huc, quod lanificiorum artifices debent celebrare feſtum S. Scueri, cum fuerit artifex lanificij, & in tali artificio exiſtens, fuit aſſumptus in Archiepiſcopum, vt eſt tex. *in c. ſtatuumus. §. his omnibus auctoritatib. 61. diſtinct.*

Quadrageſima ſecunda conſideratio ſit de artificioſis vacantibus circa ligna, quæ ſunt ſub arte architectoria, de qua ante *iſta parti. in 3. conſid.* Et hæc conſiſtit in cæmentaria, & carpentaria, & eſt ars neceſſaria vitæ humanæ, pro domibus & habitationibus fiendis, quæ nos defendunt à pluuiis, & ventis, frigoribus, & caumatibus, vt quietere valeat vnusquisque & ſecreta operari, quæ expedit, vt eſt testiſ Ant. Flo. *in 3. par. ſua ſumma. tit. 8. c. 4. §. 8.* Et Bern. de Buſt. *in 2. par. ſui Roſarij. ſerm. 32. in 2. par. in l. T.* vbi etiam dicitur, quod Cayn fuit primus, qui hanc artem inuenit, ex qua condidit ciuitatem & domos, *Gen. 4.* Et ante diluuium Noe fecit arcem de lignis læuigatis, & manſiunculas in ea bitumine liuens intrinſecus, & extrinſecus, vt ſcribitur *Gen. 6.* Et egreſſus arcem Noe ædificauit altare Domino, *Gen. 8.* Et poſt diluuium Nemroth; primus tyrannus ædificauit ciuitatem, vt ſcribitur *Gen. 10.*

Et ſicut metalla & lanificia ſunt nobiliora lignis, vt ex deductis *in 3. conſid. huius partis: & in ſeq. par. in 95. conſid.* comprobari poteſt: ita etiam artifices metallorum & lanarum, artificibus lignorum præferendi ſunt. Licet F. Patritius *lib. 1. de inſtit. Reip. tit. 9.* videatur præferre architecturam fabricæ, quam dicit non modo in pace ad vrbium ornamentum atque vtilitatem neceſſariam eſſe, verum in bello ad repugnandum oppugnandumque, prout eleganti ſtylo ibi deſcribit.

Sed crederem; quod ſicut forma dat eſſe rei, & eſt illa, quæ dat laudem artificio, cum opus laudet Magiſtrum, inter eos, qui in illa arte dant digniorem formam, & excellentiorem, ſunt digniores, & præferendi: vt ſunt, qui vulgo vocantur menſarij, cum digniorem, & elegantiorẽ dent formam lignis, eſſent digniores, & præferendi carpentariis, qui groſſiorem formam: pro carpentariis tamen faceret ratio ante adducta, quod ea per eos facta ad vitæ humanæ neceſſitatem ſunt; puta domus, & alia ædificia: quæ vero ſunt per menſarios, videntur fieri ad voluptatem ſaltem ac honeſtatem, quæ non eſt præferenda neceſſitati. Cum neceſſitas vitæ humanæ omnia vincat. Et omnes tales etiam dicuntur fabri lignorum. Vnde, vt dicit Ioann. Chryſoſt. *in ſer. de Epiphania*, S. Ioseph ſponſus glorioſæ Virginis, carpentarius lignorum fuit. Et faber pro omni ferri percuffore ponitur. *l. 2. §. 1. ff. ad leg. Rhod. de iactu.* Et alias pro lignario accipitur, *l. ferri. §. fuſſ. de verb. & rer. ſignifi.* Et etiam dicitur faber lignaminis. *l. 2. §. vlt. ff. de eo quod certo lo. gl. in §. certa. In ſibi. de rer. diuiſ. vt ſupra hac par. in 33. conſi. verſ. fabricarij,* dictum eſt.

Textor vero *in ſua Offi.* multos ſcribit architectos, quos dicit fuiſſe nobiles, vt fuit Damocrates, qui Alexandriam metatus eſt.

Spintharus Corinthius Delphicum templum conſtruxit.

Cteſiphon templum Dianæ Ephęſæ, vbi ſimulachrum ipſius Deæ vitigineum fuerat. Vnde Plinius: Operi (inquit) præfuit Cteſiphon architectus.

Meleagenes fanum Minerue Prieniensis.
Theodorus Phocensis fecit Tholum Delphicum.
Philo Atheniensis armamentarium Pyrei.
Hermogenes adem Doricam Iunonis Magnęſiæ.
Sugilas Mauſoleum Artemiſiæ.
Zenodotus nobile pavimentum Pergami.
Hermodorus nomen eſt Architecti, qui obeliſcum fecit.

Æmilius, Rhodus & Theodorus, architecti fecerunt Labyrinthum Lemnium.

Valerius Hoſtienſis architectus fuit, qui theatrum Romæ textit.

Meneſicles architectus Athenis arcem ædificauit.

Nicon pater fuit Galeni geometræ, & architecturæ peritiſſimus.

Apollodorus, Traiani forum, metodeum & gymnaſium Romæ fabrefecit; hunc interfecit Adrianus.

Et aliquos ex prædictis poſuit F. Patritius *in li. 1. de inſt. Reip. tit. 9. ante alleg.*

Quadrageſima tertia conſideratio; Horum Artificum, qui circa lapides, vel cæmenta operantur, multiplex reperitur differentia; quia aliquando dicuntur cæmentarij, aliquando vero latomi. Et etiam ſtatus huius artificioſi exaltandus eſt, & exiſtimandus ſecundum vtilitatem, quam aſſert in Republica, & ſecundum excellentiam artificioſum ex huiusmodi artificio proueniendum. Nam, vt dicit F. Patritius *lib. 7. de Inſtit. Reip. tit. 6.* Lapidicidæ commoditatem, vel maximam habent: ex quibus quadrata ſaxa, & cæmentorum copiæ comparantur. Et præcipue, ſi molles lapides ſunt aut mediocres. Nam duriores illi ſpeciem potius præ ſe ferunt, quam vtilitatem: labore enim plurimo indigent, & diligenti impenſa, vt *in ſeq. par. in 91. conſid.* dictum eſt.

Inter hos tamen primos autumo eſſe Vitrarios, qui vitra conſciunt ex lapidibus, & iſti fundunt lapides in fornace vi, & calore ignis, & eſt vnum mirabile. Ideo cæteris præponendi ſunt, cum apud nos ex communi opinione patriæ pro nobilibus habeantur. Et talis communis opinio eſt potens ad cauſandum nobilitatem. & ante dixi *in 8. part. in 6. conſider.* Etiam ſunt immunes à muneribus perſonalibus, vt hic ante *in 38. conſid.*

Sed cum ſit hic queſtio de excellentia, quæ procedit ex forma, quæ maior eſt quàm illa, quæ procedit ex materia: ideo infero, artifices marmoreos, & circa marmor artem exercentes, eſſe cæteris excellentiores, propter excellentias, & nobilitates edificioſum, operum, & artificioſum, quæ fuerunt, & ſunt ex marmore potius quam ex alijs lapidibus, & ex ijs Plin. *lib. 36. naturalis hiſtor. c. 5.* ponit 126. artifices in marmore, & ibi ait, hanc artem tanto veruſtiorẽ eſſe, quam picturam, aut ſtatuariam. Etiam Textor *in ſua Officina. in cap. ſculptores, calatores, ſtatuarũ, & marmorarij,* plus artifices marmorarios, quam alios laudat. Et etiam F. Patritius *lib. 1. de inſtit. Republica, tit. 9.* inter architectos multum extollit marmorarios, pro quibus ad illos recurre, & inter hos artifices ſculptores ma-

res maxime laudantur.

Dipenus vero, & Scyllis Cretenses, & Sicyonem se contulere, ubi fuit quondam præcipua omnium metallorum officina. Ibi que sculpendo marmore primi omnium claruerunt. testis est Plin. *in d. loco, c. 4.* Qui vero inter hos excellentior sit iudicandus, Plin. *eo lib. c. 5.* dicit Phidiam clarissimum artificem nunquam satis laudatum. Is fuit Atheniensis sculptor, & minoribus simulachris sculpendis claruit. Idem fecit statuam Mineræ ex auro, & ebore amplitudine 26. cubitorum. In cuius scuto calauit prælium Amazonum, & Gigantomachiam, in soleis Lapitharum pugnam, & Centaurosum. Fabius Phidias (inquit) Diis, quam hominibus efficiendis melior, in ebore vero longe citra æmulum, vel si nihil nisi Mineruam Athenis, aut Olympium in Ælide Iouem fecisset, Mart.

lib. 3.

Arts Phidiaca totum clarum,

Psæces aspiciis, adde aquam, uatibunt.

Idem *lib. 6.*

Qui se Phidiaco formatae Iulia celo,

Vel quis Palladia non puerit artis opus:

Statius *lib. 2. Sylu.*

Phidiaca vase e manus.

Lysippus Sicyonius adeo claruit sculptura, ut ab eo solo fingi uoluerit Alexander, quemadmodum pingi à solo Apelle. Horatius:

Edicto cauti, ne quis se præter Apellem

Pingeret, aut alium Lysippo duceret æra.

Stroza pater.

Cedit Lysippum Phidiasque labor.

Hunc Plinius ait fecisse ad 70. opera, quæ singula arti claritatem dari potuissent. Propertius:

Gloria Lysippo est animose fingere signa.

Sabellius vero *in 10. libro suorum exemplorum* dicit tres opifices fuisse summos. Et etiam dicit, Alexandrum suo edicto tribuisse tribus diuersarum artium principibus uiris præclarum laudis testimonium, suum cuique in suo genere. Et inter cæteros, quod nullus alius præter Pyrgotelem imaginem suam sculperet, & de his sculptoribus, & statuariis, & laude illorum etiam scripsit F. Patritius *lib. 1. de inst. Republica titu. 10.* Etiam plures statuarii laudantur à Textore in loco præallegato post Plinium, ex notabilitate operum, quæ fecerunt tam ex marmore, & lapidibus, quam alia materia.

Quadragesima quarta consideratio tractat de Artificibus, qui circa colores versantur, qui sunt in duplici differentia. Quidam sunt tinctores, de quibus ante *hæc p. vii. in 41. consid. versic. inter hos dictum est.* Alij uero sunt pictores, & de his hic scribitur: de excellentia uero colorum dicitur *in seq. part. in 94. consid. & supra in 1. part. in 64. conclus. 38. considerationis.* ubi de armis narratur, quæ laudantur, distinguuntur, aut deprimuntur ex coloribus. Nunc solum est quæstio de excellentia pictorum. Nam ars pictorum uersatur in omnibus tam lanis, quam linis, serico, argento, auro, & metallis, lignis, & lapidibus. In quibus solet causa uoluptatis, honestatis, aut etiam lasciuia, adiungi pictura, quæ olim fuit in multo, & maximo honore, mira que æstimatione. Et, ut ait F. Patritius *de institutione Republica lib. 1. tit. 10.* Pictura eruditionem maximam præ se fert, & commercium cum Poetica, & oratoribus habet. Hic dicit Laurentius Valla *in proem. suarum elegantiarum*, quod artes liberales proximæ sunt, ars pingendi, sculpendi, fingendi, architectandi. Sextus Empericus ex Symonidis Poetæ sen-

tentia, picturam dicit esse tacentem poësin. Poësin autem loquentem picturam. Et certe magni ingenij est, diuinam prope cognitionem attingit, varias animalium rerumque species sic mente concipere, ut penicillo, & variis coloribus ad eum exprimantur, quasi in illis nihil præter spiritus desit. Et certe cum optimam picturam cernimus, id dicere possumus, quod Valerius Martialis de catella picta cecinit. Ipsam denique pone cum catella, aut utramque putabis esse ueram, aut utramque putabis esse pictam. Legimus etiam bouem ad aspectum pictæ bovis mugille, & pictis uis nonnullos fuisse deceptos, auesque ad pictam speciem sui generis excitatas, ut refert Plinius *lib. 35. cap. 10.* Et ut disserit Budæus *in leg. Aethiæ, ff. de his, qui not. infama.* Huiusmodi artifices non modo iconicas imagines effingunt, id est, omnibus lineamentis ad exempla expressas: sed etiam ethicas, id est, sensibus expressit propemodum spirantes. Non modo enim gratiam habet pictura, & delectationem mirificam præbet, uerum præteritam rerum memoriam seruat, & historiam rerum gestarum ante oculos nostros perpetuo refert. Quin etiam legendo picturas, in quibus præclara facinora exprimuntur, excitamur ad studium laudis, & ad magna negotia obeunda, ueluti, si alicuius historia monumenta uoluerimus. Quanta autem auctoritas huiusmodi artibus olim fuerit, etiam ex eo conicere possumus, quod Plinius *lib. 35. cap. 10.* inquit de Pamphilo pictore loquens. Docuit neminem minoris talento annis decem; quam mercedem & Apelles, & Melanthius ei dedere, & huius auctoritate affectum est Sicyonem primum, deinde, & in tota Græcia, ut pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est, picturam in buxo docerentur. Recipereturque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honor ei fuit, ut ingenij causa exererentur, mox ut honesti perpetuo interdicto, ne seruitium docerentur.

Locum igitur habent (teste F. Patritio *de inst. rei. pub.*) Pictores, & honestam quidem: ut studio gloriæ incendantur: & ad parem laudem adolescentulos inuident. Non enim puduit Fabium Patritium illum Romanum optimo genere oriundum, qui maiorum suorum nobilitatem ab Hercule usque recensebat, pictura exerceri, & ab eo cognomentum accipere. Nec diu post pœnituit Marcum Antonium doctissimum ac sanctissimum Imperatorem operam picturæ dare sub Diogene præceptore, quanquam illustrioribus disciplinis indulgebat & magistris quibusque eruditissimis utebatur.

Legimus etiam, Platonem picturæ studiosissimum fuisse, & Cicero in ea eruditos oculos se habere asserit. Quocirca non erit uerendum, ne manus adolescentulorum coloribus inquinentur; cum proxime doctrinæ accedat pictura; hinc fundamentum præbet ars illa, quam signandi nuncupare possumus, unde & signa dicuntur, & per diminutionem sigilla. Hanc artem Aristor. summopere laudat, uultque ut pueri illam ediscant, quando aliis plerisque artibus necessaria sit, non modo sculpturæ & calaturæ, quæ sine ea nullo modo esse possunt, uerum compluribus, & præcipue architecturæ: de qua superius *hæc part. in 3. & 42. consid. diximus.*

Qui enim fuerint primi pictores, & quorum opera apud Veteres gratiam aliqua meruerint: scribit Plin. *cod. lib. 35. c. 8. 9. 10. & 11.* & primum Polignotus, & Aglaophon fuerunt, qui simplici dumtaxat colore usi sunt, & suos studiosos complures habuerunt propter simplicitatem illam; quæ fundamenta artis sola imi-

ratione naturæ iccit. Fuerunt tamen alij ante eos, & Canachus inprimis, cuius signa rigidiora extitisse, quæ ut imitarentur veritatem. Cicero ait, dura etiam Callamidis fuisse, sed tamen meliora, quam Canachi. Mironis propius ad veritatem accedebant. In Protogene, Actione, Nicomacho, & Apelle iam perfecta omnia videri idem adstipulator est. Nihil enim simul & inuentum & perfectum esse docet.

At vero Zeuxis, & circa eius tempora Parrhasius (qui vixit tempore Socratis) plurimum huic arti addiderunt. Nam Zeuxis luminum umbrarumque rationes inuenisse dicitur, & picturæ arte tantas opes sibi comparauit, ut in earum ostentatione Olympiæ nomen suum anteis intextum literis ostentaret: postea opera sua donare instituit, quod nullum precium putaret esse illis dignum, autor est Plin. *in loco ante alleg. c. 9.* Parrhasius autem lineas examinasse subtilius traditur, & geometricam quandam rationem picturæ addidisse, & de eo Plinius *in d. loco. c. 10.* ait: Parrhasius Ephesi natus primus symmetriam picturæ dedit, primus arguria vultus, elegantia capilli, venustate oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Inter alia eius opera quam plurima pinxit Archigallum, quam picturam armauit Tyberius Princeps, atque LX. tertius æstimatam cubiculo suo inclussit.

Suam quoque laudem meruit Aristides Thebanus, quem æqualem dicit Apelli Plin. *d. c. 10. column. 4.* primus omnium animam pinxit, & sensus omnes expressit. Vnam eius tabulam Attalus Rex centum talentis emisse traditur. Cæsar quoque dictator eiusdem pictoris tabulas duas 80. talentis emit.

Philipp. Macedo, & eius filius Alexander quandoquidem pictura delectati sunt, artem hanc summo opere extulerunt, quorum temporibus præcipue floruit, & diuersis virtutibus laudabatur.

Verum & omnes prius genitos (ut vtar verbis Plinii) futurosque postea superauit Apelles. Eo usque in pictura prouectus, ut plura solus prope, quam ceteri omnes contulerit, voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent. Nam decorum optime seruauit, & suæ cuique personæ modum dedit & venustatem, hoc est, suam Venerem, (quam Græci *chæritia* vocant) ne aut nimium offenderet, aut parum defraudaret, qua in re alios pictores peccare dicebant, qui non sentirent, quid esset satis. Eius prudentia maxime apparuit, cum Antigoni imaginem pinxit, quam latere tantum altero ostendit, ut amissi oculi deformitas lateret. Fuit enim & comitas illi, propter quam & gratior Alexandro Magno erat, frequenter in eius officinam ventitanti (vnde etiam edicto vetuit, ne ab alio pingeretur) sed & in officina imperite multa differenti silentium comiter suadebat, ridere eum dicens à pueris, qui colores tenerent: tantum autoritatis, & iuris erat, & in Regem alioqui iracundum. Pinxit & ipsum Alexandrum Magnum fulminigerum in templo Dianæ Ephesiæ talentis 20. Venerem Cois inceptam moriens reliquit imperfectam, nec inuentus est, qui tam egregio operi ad præscripta lineamenta succedere vellet.

Idem perfecta opera proponebat in pergula seu porticu transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia, quæ notarentur, auscultabat, vulgum diligentiorum indicem, quam se præferens: ipsumque à sutore reprehensum, quod in crepidis vnam, intus pauciores fecisset ansas: eodem postero die superbe emendationem pristinae admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse denuntiantem, ne supra cre-

pidam sutor iudicaret, quod & ipsum in prouerbum venit. Apelli autem fuit perpetua consuetudo, nullam diem quibuscunque negotiis occupatum præterire, quin lineam aliquam duceret: ducendo exerceret artem. Et de Apelle & Parrhasio fit mentio *in s. si quis in aliena Insti. de ver. diuis. vbi dicit text. Ridiculus est, picturam Apellis vel Parrhasii, in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.*

Nec minor prudentia Timanthis Cichicij in ea tabula, qua colorem vicit. Nam cum in immolanda Iphigenia tristem Chalcanta fecisset, tristiorum Vlysses, & inestum admodum Menelaum conceptis animo affectibus obuoluendum caput Agamemnonis eius patris esse dixit, ut videlicet cogitandum relinqueret summam illum luctum, quem penicillo non posset imitari.

Protogenem vero cura commendabat, de quo *in 1. consid. huius partis* dictum est. Ratio autem Pamphilum, sicut facilitas Melontium. Antiphilus per id ferme temporis concipiendis visionibus laudem meruit; ut diligentia & decore Polyclethus, cui plerunque palmam tribuerunt; vnum tantum defuisse voluit, quod pondere quodam careret in pingendis numinibus. Et ut humanæ formæ aliquid supra veritatem adderet. Ita aliquid de autoritate Deorum demeret. Atqui lenes dumtaxat genas pingere nitentur, grauiorem autem ætatem consilio fingeat. Hæc F. Patritius de laude pictorum, qui in multis laudati fuerunt: & de laudibus plurimum aliorum scripsit Text. *in sua Officina in c. pictores diuersi.* Sed ne laudem ab aliena opera consequatur, fatetur se omnia delibasse à Plinio, prout & re vera fecit, & Patritius & Budæus, & qui post Plinium de hac re scripserunt: ideo ad eum recurre *in d. c. 35.* Quæ tamen opera præcipuam laudem meruerint, scribit Text. *in d. loco de sculptores, calatores, statuarij, & marmorarij, in fine.*

Aduerte; quod pictores sunt ita de iure priuilegiati, quod exempti sunt ab hospitij militum. *text. in lege archiatros. Cod. de metarij. lib. 12.*

Et ex his antedictis, & multis alijs per Plinium, Patritium, & Text. *in suis locis supra alleg. enarr.* pictores plurimum laudari possunt & debent. Sed obstare videtur, quod illa ars sit quodammodo plus voluptaria, quam necessaria & utilis, ex quo non ita sit laudanda. ut comprobatur Ant. Flor. *in 3. part. sua summ. titul. 8. ca. 4. §. 11.* Tamen quia est honesta, & grata Principibus & magnatibus, ut ante scriptum est. Etiam quia tendit ad ornatum Ecclesiæ, ita quod à quocunque non obstante prohibitione fieri potest. dicit Bart. *in l. ff. ne quis in loco sacro fiat.* vbi habetur, quod pictura, quæ fit ad ornatum, potest fieri non obstante prohibitione. Ideo videtur, quod tales alijs artificebus sint præferendi, intellige tamen, prout supra dictum est.

Quadragesima quinta consideratio sit de mercatoribus, qui sunt honorandi, cum nobis necessarij esse videantur: cum quæ nobis supersunt, deuchant, & permutando & vendendo ea aduehant, quæ necessaria sunt. Et ut ait Cicero. *1. de officiis.* Mercatura si tenuis est, sordida putanda est; si magna & copiosa multa vndique apportans, multisque sine vanitate impertiens, non est admodum vituperanda, ac etiam si sariata questu vel contenta potius, ut sæpe ex alto in portum, ex ipso portu agros possessionesque contulerit, videtur iure optimo posse laudari: ut per plura tenet & comprobatur Bar. Cæpol. *in tracta. de Imperatore militum eligendo, in verbo, nobilitatis. in 18. opinio.* vbi dicit, quod apud Venetos mercatores etiam sunt nobiles, quod intellige tamen sapienter. Fortuna enim illa semper optan-

optanda, studentibus minus optanda est, vt glorianti mercatori, quod in omnes oras maritimas nauigia dimississet, dixisse fertur Lacon. Finis præscribendus est lucro propter varios fortunæ euentus. Ne paruo temporis momento id mercator amittat, quod in omni vita sua perlucrat, cogaturque decoquere: quod quidem sine ignominia ac probro nequaquam accidere potest, etiam si id sine culpa aliqua fieret: hæc Cicero in 2. Philippina Antonio obiicit his verbis: Tenetne memoria prætextatum te decoxisse? patris, inquit, ista culpa est, etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in 14. ordinibus. Cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus; quamuis, qui fortunæ vitio, non suo decoxissent: eiusmodi ignominia vt careant mercatores, auiditati finem imponant, ne pauperiem in senectute cum irrisione etiam pati cogantur. Plures vitæ perationes de mercatoribus dici possent: & quasdam refert Luc. de Penn. in rubr. C. negotiatores ne misliet. li. 12. Et in quibus committunt crimen stellionatus, scribit Vlpianus. in l. 3. ff. de crimine stellionatus. Sed quia tantum, quæ faciunt ad laudem intentionis nostræ est scribere: ideo dic secundum eandem Lucam, quod mercatores necessarij sunt in ciuitate, sicut agricolæ, extra de voto. cap. quod super. Et sine iis omnibus non ædificabitur ciuitas. Eccles. 38. Et Plato cum institueret, quemadmodum ciuitas bene ordinari debeat, imprimis negotiatores necessarios dicit: & vide plene ea, quæ dicta sunt ante hic parte, consideras.

Adde, quod locatores ratiociniotam dicuntur mercatores, vt vult Bart. & Alex. in Apostillis. in l. legatis. ff. de legat. 2. Et ibi ponit Alexander differentiam inter mercatorem seu negotiatorem & artificem. Nam vt dicit, negotiator seu mercator est ille, qui emit vnam rem, & non mutata forma illam vendit, vt lucretur, vt sunt, qui emunt candelas, & vendunt. Et tales an dicantur candelarij, an vero solum illi, qui eas faciunt, vide Iacobum Rebuffi in rubr. de nauiculariis seu naucl. li. 11.

Artifex vero est, qui emit rem, & mutata forma vendit, vt est, quando emit ferrum, & vendit enses, vt est tex. in c. paratum, 88. dist. Et remissive quis sit mercator, negotiator, & artifex: vide allegata per Felyn. in proæ. decretalium, incipit. Gregorius. in fine. & ibi, an ex vno actu, antequam sit inscriptus in matricula mercatorum, quis diei possit mercator. & de statu mercatorum, & diuersis negotiatoribus, vide Anton. in sua Sum. in 3. par. 11. 8. ca. 1. 3. & 4. Bernar. de Bult. 2. part. sui Rosar. ser. 32.

Aduerte tamen; quod nobiles se negotiationi & mercaturæ immiscentes perdunt nobilitatem: vt dicit Bal. in l. nobiliores. C. de commercis, v. mercat. Quod an sit verum, disputat Anton. de But. in rub. extra ne cler. vel monach. & Bartol. Cæpoll. in loco ante alleg. Et lex fuit apud Romanos, ne Senatores mercaturæ essent nimium intenti, autor Blondus li. 5. de Roma triumphante.

Plures laudauerunt mercaturam, & artificium, vt Aug. Dathus in suis Epistolis li. 3. ora. 9. & teste F. Patrio li. 1. de instit. Reip. tit. 8. fouendi sunt propter vtilitatem Reipublicæ mercatores, & dixi in dist. 1. confid. huius partis. Et refert Blondus eodem loco, mercatorum societates Reipublicæ vsui fuisse. Vnde Cicero pro Plancio orans, eum ex bono loco visus est laudare, cum patrem eius equitem Romanum dixit, maximum societatum autorem plurimarum fuisse magistrum, Et ad Crassipudem scribens idem de Bithy-

niis mercatoribus sic habet. Quanquam tibi presens commendavi, vt potui, diligentissime socios Bithyniæ, quæ societas ordine ipso in hominum genere pars est maxima ciuitatis. Iuuerunt autem difficillimis temporibus Reipublicam societates mercatorum. Liuius 23. Cum Scipiones in Hispania frumentum, vestimenta que exercitui supplenda postulassent, nec vnde darent, Senatus popululque haberent: Fuluius Prætor in concione exhortatus est eos, qui redemptitiis auxissent patrimonio, vt Reip. qua creuissent, tempus commodarent. Tres societates 19. hominum effecerunt, pacti vt quæ in naues imposuissent ab hostium tempestatisque vi publico periculo essent, exoluitque postea Senatus. Et 24. cum Censores ob inopiam ærarij se iam locationibus abstinere ædiu sacrarum tuendarum civiliumque equorum præbendorum ac similibus his rerum: conueniunt ad eos frequentes, qui hastæ huius generis asseruerant, hortanturque Censores, vt omnia perinde agerent, locarent, ac si pecunia in ærario esset, neminem nisi bello confecto pecuniam ab ærario petiturum esse.

Quadragesima sexta consideratio fit de laude hospitum, quos crederem inter alios mercatores multum esse laudandos, & extollendos. Et sub istis mercatoribus comprehenduntur etiam tabernarij, vt not. Bart. in l. cum pater. §. in se. ff. de legat. 2. Ideo etiam comprehenduntur Caupones & stabularij: cum quibus addendi sunt nautæ, vt hic titulus de tribus furibus, scilicet de nautis, cauponibus & stabularijs, qui est in ff. veteri, N. ius, caupones, stabularij, vt recepta restituant, quia, vt dicit tex. in l. nauta, & caupo, & stabularius, mercedem accipiunt. ff. eod. tit. Et licet isti sint de genere prædonum, cum ne nunc quidem abstinere ab huiusmodi fraudibus, vt dicit tex. in l. 1. §. 1. ff. eod. tit. Alex. in l. 1. in princ. C. de eden. & Fran. Niconicius in repe. c. quoniam contra. in princ. nu. 26. & 27. extra de probat. Tamen hodie apud nos alio & honorabiliore nomine vocantur hospites. Cum hospitalitas sit multum necessaria, & multum etiam commendatur ab Apostolo: vt scribitur ad Rom. duodecim no capite, ibi, hospitalitatem sectamur. Et ex causis laudanda, amplectenda & inquirenda est. vt dicit Ioan. de Turrect. in Sum. 42. dist.

Primo, quia est res valde decora & honesta. Sacra enim res est mensa hospitalis, vt ait Seneca li. 4. de offi. Tullius li. 2. de Offi. Recte, inquit, à Theophrasto laudata est hospitalitas. Est enim, vt mihi videtur, valde decorum, patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus, idque etiam Reipub. est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in vrbem non egere. Est etiam vehementer vtile his, qui honeste possidere multa volunt, per hospites, apud externos populos valere opibus & gratia.

Secundo; quia hospitalitas disponit ad susceptionem diuinæ gratiæ & præparat, vt ostensum est Luc. vlt. vbi discipuli cognouerunt Dominum coactum hospitari cum eis, etiam in fractione panis, vnde Gregor. in Homelia. Ipse quoque dominus non est cognitus in via à discipulis, dum loqueretur, & in domo cognosci dignus est, dum pasceret. Sic etiam ex hospitalitate Christi in domo Mathæ: ipsa, Lazarus eius frater, & Magdalena eius soror receperunt à Christo diuinam cognitionem. Sic etiam quandoque diuina cognitio infunditur hospiti gratia alicuius sancti viri in hospitio recepti.

Tertio; quia hospitalitas bona temporalia multiplicat, exemplo viduæ, quæ Eliam hospitio recepit:

cui toto tempore famis, farina & oleum non defuerunt 3. Reg. 17.

Quarto, quia à malo etiam temporali seruat, exemplo Raab, quæ, quia recepit nuncios filiorum Israel, ideo cum parentibus suis saluata est, & omnes alij ciues in Iericho occisi sunt. *1. Reg. 6.*

Quinto, quia meretur Angelos recipere, exemplo Abraham, & Loth, vt habetur *Gen. 18. & 19. & in Summa 42. dist. 5. in c. 6. §. At non Abraham 35. dist. 1.* vnde Apost. *ad Hebr. vlt.* Hospitalitatem nolite obliuisci. Per hanc enim quidam placuerunt, Angelis hospitio receptis. vnde Hiero. Abraham & Loth Angelos susceperunt, quia hospites dilexerunt.

Sexto, Hospitalitas est amanda, quia Deum meretur recipere. *Matth. 10.* Qui vos recipit, me recipit. & *Matth. 25.* Qui recipit vnum talem paruulum in nomine meo, me suscipit. Vnde Hiero. *ad Nepotianum:* Mensula tua pauperes & peregrinos suscipiat, & cum illis Christus conuiuia erit. Hoc autem non modo accipiendum est, cum in membris suscipitur Christus, sed etiam quandoque personaliter, vt narrat Gregor. de multis, tam in Dialogo, quam in Homilijs Euangeliorum.

Septimo, quia etiam per Christum commendatur hospitalitas, vt scribitur *in d. Summa 42. dist. 1.* Cum dicatur *Matth. 25.* Hospes fui, & non recepitis me. Et etiam per Paulum & Petrum Apostolos, vt de Paulo *ad Rom. 12. & ad Hebr. vltim. 1. & de Petro 1. Petri 4.* Cum dicit, Hospitalales inuicem sine murmuratione, &c.

Octauo, quia etiam apud Barbaras gentes commendatur, vt facit text. *in c. offeret. l. 32. quæst. 1.* vbi dicit, illam debere esse inuolabilem, ita quod hospes hospitium defendere tenetur, vt tenet ibi glo. & *l. 1. ff. nauæ, campo, stabul.* cum illius dicatur habere custodiam.

Nono; quia hospitalitatem sectantes exemplo Lothi, qui primo hospitalitatem fecit, habent multa priuilegia, de quibus habetur *in l. omnia priuilegia. Cod. de Episcop. & clericis.* Et licet text. videatur loqui de his, qui pauperes recipiunt gratis & sine mercede, crederem forte etiam prædicta priuilegia debere habere locum in alijs hospitibus etiam peregrinos recipientibus: cum, vt dicit Hieronymus *ad Nepotianum.* Mensula tua pauperes, & peregrinos suscipiat. Ecce quomodo non solum commendat pauperes, verum etiam peregrinos. Si enim nulli essent hospites ad recipiendam peregrinos, non pauperes, quomodo hospitari possent? ecce quomodo pauperibus subueniretur, & alijs non. Ideo putarem hospites esse ita priuilegiados, sicut hospitalarios, saltè in his, quæ possunt impedire hospitalitatem peregrinorum, vt est in recipiendis & hospitandis militibus, nisi tanquam hospitibus, in quo priuilegiantur hospitalaria, vt scribitur *in d. l. omnia priuilegia.* Ex quo pluries dixi, quãdo milites, seu armigeri, ponuntur in aliqua ciuitate, vel vrbe ad castrametationem seu potius stationem (quæ *in son* vulgo) & eis deputantur hospitia ab officarijs loci in domibus ciuũ, vt moris est fieri in Gallia: quod non debent poni in domibus hospitiũ, ne per eos impediatur peregrini ad hospitandum. Et licet alias contrarium viderim fieri in hac ciuitate, hoc tamen perperam contra meum iudicium fiebat. Nam hospites saltem principales ab huiusmodi militum eximi debebant.

Et facit vna alia ratio. Quoniam sicut videmus ergo steria mercatorum esse exempta; quia à mercimonijs occupata, *in qualibet. c. l. pe. Cod. de mercat. l. 12.* Eadem ratione domus hospitiũ, quæ omni hora

possunt, & sunt hospitibus occupatæ, ad quod etiam tenentur eos recipere. *l. 1. §. fin. & ibi Bar. ff. nauæ, campo, stabularij.* ex quo cum teneantur ex debito peregrinos recipere, & in hoc onerantur, debent in alio onere releuari; quia est onus patrimoniale, quod recusare non possunt. *l. 3. Cod. de muner. patrimon. l. 10.* Ideo in alio simili grauari non possunt. Et disserit Budæus *in l. solent. ff. de officio procons.* quod huiusmodi ius hospitandi erat necessitudinis. Cum secundũ morem antiquum dabatur tessera dimidiata, vt agnosci possent, & Deus hospitalis erat Iupiter. Et tale ius erat honorarium, vt ibi narrat, & etiam vt erat sanctissima hospitij necessitudo, ideo violari non poterat: Sed an hodie sit honorarium, & nomen amiserint ex fama eorum? videtur quod sic, cum vt plurimum sint rapaces, & plus exigere soleant à peregrinis, quam expenderunt.

Adde tamen vnum; quod ex quo quandoque sunt multum rapaces in exigendis debitis hospitij causa (quod *secutum* vulgo vocant) potest pro hoc taxari certum precium, vt tenet Alber. *in suis statutis in l. par. rubr. 79.*

Aduerte etiam ad vnum, quod ex quo dixi hospites debere esse immunes ab hospitio militum, ita etiam ab hospitio iudicum, qui debent hospitari prout milites in loco, vbi non est domus principis, & sic in loco, vbi non est Prætorium, possunt exercere eorũ iurisdictionem, nec potest ei denegari locus, ita videtur tenere Luc. de Pen. *in §. fin. C. de process. & medicis, lib. 10.* vbi text. ante finem parificat hospitium militum, & iudicum in h. s. verbis: *Nec eorum domus vbiunque posita militum, seu iudicum suscipiant hospitandum.* Ample vero de hospitibus militum, vide in tractatu, quem fecit Surgetus, qui dicitur *Enchiridion militaris disciplina.*

Quadragesimaseptima consideratio; Cum in præcedenti consideratione de hospitibus attingimus binas ordinis officiorum sententias vtramque grauẽ, afferre libet, scilicet, quo loco ponendus sit hospes, ex testimonio Auli Gellij *lib. 5. c. 13.* Vbi ait in hæc verba; Seniorum hominum, & Romæ nobilium, atque in morem disciplinarum veterum doctrina, memoriaq; præstantium disceptatio quedam fuit, præsentem atque audiente me, de gradu atque ordine officiorum: cumque quæreretur, quibus nos ea prioribus potioribusque facere oporteret, si necesse esset in opera danda, faciendoque officio, alios alij anteferre non constabat. Conueniebat autem facile, constabatque ex moribus pop. Rom. Primum iuxta parentes locum tenere pupillos debere, fidei, tutelæque nostræ creditos. Secundum eos proximum locum clientes habere, qui sese itidem in fidem, patrociniumque dederunt. Tum in tertio loco esse hospites: postea esse cognatos affinesque. Massurius autem Sabinus *lib. iuris ciuilijs 3.* antiquiorem locum hospiti tribuit, quam clienti, & post primum locum tutelæ, secundum hospiti tribuit. Verba ex eo lib. (teste Gellio. hæc sunt. *In officijs apud maiores ita obseruatum est, primum tutela, deinde clientium cognato, postea affini.* & post Aulum Gellium vtramque sententiam succincte enarrat Blondus *de Roma triumphante, libro quinto.*

Quadragesimoctaua consideratio; Hic scribi potest de medicina, cum inter artes mechanicas ponatur, author est Ant. Flor. *in 1. part. sue Summæ, tit. 1. cap. 3. §.* vbi ait, quod medicina corporis, vel tuetur vel restaurat salutem. Hæc continet occasiones, & operationes. Occasiones sunt sex: Act circumdans

nos, Cibus & Porus, Somnus & Vigilia, Motus & Quies Exinanitio & Repletio, & Accidentia animæ, id est, passiones insurgentes: Operationes sunt intus, & foris. Intus, vt ea, quæ intromittuntur per mares, per os, ad excitandas sternutationes, vomitiones, & purgationes. Foris, vt sunt emplastra, incisio & vstio. Et duplex est medicina, spiritualis, scilicet, & corporalis. *cap. ult. 29. distinct.* Corporalis, medicinæ præcepta diuinæ conditioni contraria sunt: quia nec ieiunare, nec flere, nec similia sinunt. *cap. contraria. de consec. dist. 5.* vt scribit Luc. de Pen. *in rub. de professorib. & medicis. lib. 10.* Sed quia de eis dixi *in præced. part. in 24. consid.* & hac parte interuæ & vigesima oct. sua consideratione ad ibi dicta de laude medicorum, & excellentia recurrendum est. & ad Erasimum *in suo Encomio de laude medicorum.* Sed quia sub his comprehendendi possunt Aromatarij, Chirurgi. *cap. sua nos. de homicid. & etiam dentarij: vt ait Francisc. de Rip. in tract. de peste. f. l. 75. vers. sed iam de salariis medicorum.* non tamen barbitonfores, secundum gloss. *in cap. 1. in verb. cum de statu regularium. in 6. de regul. dicam statim, & ideo de eis pauca dicenda sunt.* Etenim Aromatarij honorandi sunt: quia, quoad medicinalia, deseruiunt ad vitæ humanæ conseruationem: & est necessarium eorum ministerium ad esse seu conseruationem, & sanitatem humanam, & quoad alia ad bene esse: vt dicunt Anton Flor. *in 3. par. sue Summ. tit. 8. cap. 4. §. 6.* & Bernar. de Bast. *in 2. par. sue Rosarij. ser. 32. in 2. par. in luerat* Et isti Aromatopola, vulgo apud nos Apothecarij dicuntur, & proprie sunt Pharmacopola; seu Vnguentarij, qui vendunt medicinas, & vnguenta, aliasq; medicinas secundum recepta medicorum conficiunt. Vnde gloriantur in hoc, quod Deus dictus sit Vnguentarius, vt scribitur *Ecclesiast. 38. ad princip.* & per Ioannem de Turrecremat. *de consec. distinct. 1. in proæm. num. 3.* cum dicatur: Et approprians alligauit vulnera eius, oleum super infundens, & vinum, & habetur *Ecclesiast. 87.* Sicut Deus creauit medicinalia. & *Ecclesiastica eodem.* Altissimus de terra creauit medicinam. Ita & ipse primus author extitit artis, & scientiæ medicinalis, vt refert Antonius Florent *in 3. par. sue Summ. tit. 7. c. 1. in prin.* Et de sapientia habetur *Ecclesiast. 24.* Quasi cinamomum, & balsamum aromatizans odorem dedi. Et Myropola etiam dicitur venditor vnguentorum. Et medicamentarius est, qui medetur, seu qui morbis refert remedia.

Barbitonfores etiam sub medicina comprehenduntur, author Ant. Flor. *in d. loco. §. 7.* & Bernar. *loco sup. citato:* quia ad medicinalia pertinet minutio sanguinis sedandi feruoris gratia, quæ phlebotomia dicitur. Ideo propter utilitatem, quam afferunt Reipub. & etiam necessitatem, creauit Deus medicum. *Ecclesiast. 38. in prin.* Sed isti proprie sunt Chirurgi, qui sunt medici vulnerarij, multum necessarij & viles in Reipublica: maxime in exercitu militari: & apud nos sunt in magno honore & pretio. Inter hos etiam comprehenduntur Obstetrices, quæ medicinam exhibere videntur. *l. 1. §. 2. ff. de var. & extraord. in cognitio. & litem si obstetrix. ff. ad legem Aquiliam.* Plinius *lib. 28. cap. 7.* Sotyræ & Salpæ obstetrices facit, quarum etiam placita in quibusdam morborum remedijs citat. Idem *lib. 32. capit. 10.* de Salpe meminit. Et dicuntur esse artis probatæ & fidei. *text. in l. 1. circa princip. ff. de ventre in spec.* Et ibi Bartol. quomodo iurent. Quandoque tamen earum manus & oculus fallitur. *text. in cap. nec aliquæ. 27. quæst. 1. c. pen. ext. de probat. c. frater uiuis. ext. de frigid.* Et tales obstetrices debent scire

formam baptizandi, cum fere semper sint in partu foeminarum, vt ibi eminet periculum de vita infantis, & cum necessitas suadet, baptizare possint. *cap. mulier. de consec. dist. 4.*

Crederem, & forte non inconstulto omnes cuiuscunque ordinis sub hac arte comprehendendi posse. Cum fere nullus ignarus & expertus huiusmodi artis reperitur, saltem pro aliqua parte corporis. Cum etiam Medicus dicatur, qui alicui parti corporis medicinam præbet, vt dicit Bart. *in d. l. 1. §. 1. ff. de variis & extraord. cog.* Ex quo euenit, cum semel quidam Aulicus Ducis Mediolani, & quidem familiaris de suo fratre cõquereretur: quem medici non recte curauerant; vt ex eorū incuria (ne dicam forte inficitia) morbo interiisset, petiit ab eo Duce vnâ carlinum impositionis, super vnum quomque medicū sui dominiij, & Ducatus Mediolani. Quod & facile concessit Dux, putans deridere Aulicum, cum pauci essent medici: sed aliud in mente retinebat Aulicus. Quoniam tandem coram vno se finxit infirmum dolore dentium, coram alio dolore ventris, & sic de alijs. Et postremo omnes reperit esse medicos: & vnusquisque dedit ei aliquam medicinam pro specie morbi, quo detineri, & affligi asserebat, & ita plus exegit, quam cogitasset Princeps. Idcirco cum; sit ars omnibus communis, omnes illam laudare debent, ne seipos illam deprimendo vituperent. Maxime, qui passi interdum fuerint aliquam infirmitatem, si postmodo conualescant infinita consilia dant. Vnde Terentius:

Dum conualuimus, egrotis recta consilia damus.

Quid autem de magonibus seu Hippocomis (quos vulgo *marescallos* vocant) & alijs curantibus corpora brutorum, an dicantur medici? Vide gloss. *in l. 1. C. de excus. artific. l. 11. Ioan. de Plat. in l. cum te. C. de professor. & medicis. lib. 10.* vbi ait, eos habere excusationem à muneribus personalibus.

Et aduerte: quod nõ solum est licitum laudare medicos, verũ etiam ipsi se laudare possunt, vt dicit Cardinalis, *in c. ad aures. extra de etate rei qual. Et Franc. de Ripa in tract. de peste. fol. 75. ver. 1. advertant ad artis peritiam.* vbi scribit, quomodo licet alicui se laudare, de quo ante *in 1. par. in 59. consid.*

Quadragesimanona consideratio sit de venatorijs, seu de arte venatoria, quæ, vt autor est Ant. Flor. *in 1. part. sue Summ. tit. 1. c. 1. §. 10. num.* consistit in tribus speciebus, ferina scilicet aucupio & piscatura: sed proprie venatio ferina cõuenit nobilibus: plebeijs autem venatio aliorum animalium. Et isti proprie apud nos sunt Macellarij: tamen pro sordidis artificijs & mechanicis reputantur. Macellarij vero dicuntur, qui macellum exerceant, non solum carniũ, sed omnium obsoniorum: quineciam panis & frumenti venditor; quippe hæc omnia in macello venundabantur. Varro: Duo sunt Orinthonis genera, hoc est, auariorum: vnũ delectationis causa: alterum fructus gratia, quo genere macellarij, & in vrbe quidam habent loca clausa, & tute maxime conducta, & sunt loca, vbi mittunt proprie aues & gallinæ ad vendendum & distribuendũ: & magis extense, vbi nutriuntur animalia ad eadem distribuenda pro alimenta ciuium & popularium. Macellum vero est locus, quo venalia omnia, quæ ad victum humanum pertinebant, contrahebantur: dictum Macellum à Macello quodam viro, qui in vrbe latrocinium exercebat, quo damno cõsors Emilius & Fuluius statuerunt, vt in domo eius obsonia venderetur, redactis in fiscum eius bonis. Donatus à macchandis pecoribus deriuat. Alij à macerando, quod pecora, dũ

eo ducuntur, ibique tenentur, macerantur. Hinc dicti sunt macellarij, eo, quod macerent carnes, & vendunt in illo loco publico ad hoc destinato. Et de hoc scribitur *ad Cor. 10.* Omne, quod venit in macello, manducate. Et si qui artifices, aut negotiatores laudem & honorem consequi debeant ex communi utilitate & necessitate, quam afferunt Reip. isti nullo pacto sunt præmittendi absque honore, cum multum sint necessarii in Republica, maxime eorum, qui carnibus vescuntur, ut Alani, non autem ichthyophagi, qui piscibus viuunt, apud quos piscina & viuaria in pretio. Etiam, qui tales distribuunt carnes populo, vocantur viscerares, quoniam carnis crudæ distributio visceratio dicitur, quæ fieri solebat antiquitus, vel in solenni festiuitate, vel in funere alicuius excellentis personæ.

Quinquagesima consideratio; Cû in præfenti consideratione, de materia venationum tractatum sit, quæ est frequentata apud nos: hic quæro, primo, an sit licita venatio, & quibus personis. Et in hoc, ut breui absoluam, non insistendo in venatione, quæ dicitur hominum oppressiua. Nec in venatione arenaria, de quibus scripsit Ioan. de Turrecr. *in c. qui venatorib. 86. dist. 6.* Sed solum in venatione, quæ dicitur saltuosa, quæ est illa, quæ exercetur, & fit in syluis & saltibus, interficiendo feras vel aues: siue fiat propter necessitatē indigentiam, ut, cum quis ex tali artificio sustentatur, siue propter necessitatem violentie, ut, cû quis venatur feras vastantes fructus suos vel pecora: quo casu licitum est omnibus venari de iure lupos, apros, vrsos & leones *l. unic. C. de venat. ferarum. l. 1.* siue fiat propter utilitatem, ut carnes habeat in cibum, vel pelles ad vestimentum, siue propter recreationem. Et licet omnia ista genera venationum, de quibus ante dictum est, sint opera ad se indifferentia, & bene male fieri possint. Et dicit idem Io. de Turrecr. *in loco ante alleg.* quod in laicis est licite, & licite ab eis exerceri potest, dum tamen fiat sine damno & læsione proximi. Ex quo primo fac conclusio nem sequentem, quod venatio omnibus laicis est permissa, ita quod licitum est omnibus laicis venari ad feras bestias, & sunt occupantis, *§. fere igitur bestia, cum §. seq. Inst. de ver. diuis.* quæ tamen in multis non habet locum. De quibus scripsi *in comm. nostris super consuet. Duc. Burg. l. 11. Des Forests. §. 7.* ad quem recurre, & ad G. Bened. *in repet. c. Rayn. in verb. uxorem nomine Adelasiam. a num. 868. usque ad num. 922. extra de restum.* Et inter alia attende de ea, quæ dicit, quod consuetudo potest inducere, ut aliquibus sit prohibita venatio, ut autor est Ioan. Fabri *in §. 11. Inst. eod. de ver. diuis.* Ex quibus idem Guil. tenet ibi, quod in Francia ex generali consuetudine, & etiam ex prohibitione dominorum agricolis est prohibita, nec ab agricultura euocentur, aut diuertantur. Non enim turbati debent, nec interrumpi agricultura, *l. 1. in princ. ff. de signo in iunct.* Quod si fieret, destrueretur, vel saltem diminueretur annonæ præbitio, in detrimentum boni publici. Nec etiam ex sua venatione pecuniam lucraretur, ex qua fieret ab agricultura diuersio, quod fieri non debet, ut dicit Ioan. de Platea *in l. domus. C. de agricolis & censibus. lib. 11.* vbi etiam dicit, quod nec canes, nec aues ad venandum debent habere agricolæ. Et non solum in Gallia est eis prohibitum: sed etiam aliis non nobilibus, ut est testis idem Guilelmus *in loco ante alleg. num. 917.* Et cum huiusmodi sit prohibitum, non possunt etiam venari, ut venationem captâ domino, aut Principi darent, à quo manauit prohibitio, *l. prima, C. nemius licere in frenis equestri. l. 11.* Quia

omni casu caderent in pœnam prohibitionis, ac si pro eorum lucro proprio venati fuissent, secundum Ioan. de Plat. *ibi.* Maxime vbi venatio artificiosa prohibetur per superiorem: quia etiam intelligeretur inhibita in apris & aliis feris iure permissis, ut prohibitio aliquid addat, & operetur: In signum cuius Domitius prætor Romanus olim Siciliam regens: quia prætor quidam contra fecerat, & aprum captum ei obtulerat, ipsum crucifigi fecit, ut recitat Valerius *li. 6. tit. de severitate.* pro quo facit: quia ex hoc lex erat scripta, seruanda erat, *l. prospexit, ff. qui & à quibus manum. lib. non accip.*

Quomodo vero, & quando venatio sit clericis prohibita, scribit Io. de Turrecr. *12 d. c. qui venatorib. 86. dist. 6. & toto tit. de clerico venatore. in antiquis.* Et per G. Bened. *in loco sepe alleg. n. 875.*

Item etiam venatio non possit fieri per illos, (licet habeant potestatem venandi) in alienis garenis, nec in alienis forestis, aut iurisdictione alterius, ut per plura comprobat idem Guil. *in sepe dicto loco, num. 869. usque ad numer. 875.* Plures celebres venatores numer. 31. laudat Textor *in sua officina, c. venatores.* Et ibi ait, Mithridatem venandi studio adeo intentum fuisse, ut septem annis, neque vibis, neque ruris recto vteretur.

Quinquagesima prima consideratio de piscatura tractat, & an sit licita. De quibus dico, autore Io. de Turrecr. *in cap. qui venatorib. 68. dist.* quod piscatio, quæ fit propter necessitatem, ut sunt illi, qui de ea victum quærent, est licita. Et dixit istam esse conclusionem Gregotij *super Ioan. 21. cap.* vbi leguntur Apostoli post Christi resurrectionem rediisse ad opus piscationis: quod idem dixit, si propter solarium adhibitis debitis circumstantiis. Imo ius & facultas piscandi non potest prohiberi per Principes & Dominos, nisi in contrarium sit consuetudo, ut dicit Ioan. Fabri *in §. summa. Inst. de verum diuis.* Quæ quidem est in Francia in multis locis, ut de hoc etiam meminit Guido Papæ. *quest. 514.* & dixi *in commentariis nostris super consuet. Duc. Burg. l. 11. Des Forests. §. 7.* Et duo sunt genera piscandi, quæ consistunt in retiibus & hamo, ut ait Io. de Turrecr. *in c. est alud. 24. q. 1.*

Aduerte: quia, ut autor est Blondus *lib. 9. de Roma triumphante,* fuerunt olim venationes & piscationes in villis, prout hodie multis in villis & vicis apud nos adhuc reperiuntur venationes: ut sunt ad lupos venatores, qui vulgo Lupatij dicuntur, hoc est, qui capiunt lupos, & habent istud officium à Rege, & percipiunt pro lupo capto certum quid à singulis habitatoribus loci, vbi capitur, vsque ad certas metas & loca huiusmodi collectæ subiecta.

Qui vero olim habuerint piscinas celebres, scribit Textor *in sua officina, in cap. piscinarij.* Piscinarij vero dicuntur, qui piscinas habent refertas piscibus, easque magno studio curant. Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit, optimumque saporem Lucrinis adiudicauit.

Licinius Murena reliquorum piscium viuaria primus instituit. Lucullas ad piscium receptacula montem excidit iuxta Neapolim, maiore impendio, quam villam ædificauerat, admissio mari. Varro scribit M. Catonem Uticensem, cum hæres testamento Luculli seu Lucilij esset relictus, pisces de piscina eius 40. milibus vendidisse. Murenarum viuaria excogitauit C. Hirtius, qui cœnis triumphalibus Dictatoris Cæsaris sex millia murenarum mutua appendit, & dedit in pondus.

Vedius Pollio, cum piscinas magno studio coleret, solebat seruos occidere, eosque piscibus vorandos præbere; vt hominum cruore pasti, deliciares essent.

Curauit & piscinas Hortensius orator, qui murenam adeo dilexit, vt mortuam multos dies atratus Heuerit.

Antonia, Drusi murenae, quam diligebat, in autem, hoc est, ornamentum ex aere dependens addidit.

Cochlearum viuarum primas instituit Fuluius Hirpinus.

Aliquos recitat piscatores Textor in *sua officina*, c. piscatoris, quos laudat ibi. Et, vt auctor est Hieron. in *Psal. 82.* & recitatur in *c. Esau. 85. distinet.* Non inuenimus in Scripturis Sanctis, sanctum aliquem venatorem. Piscatores inuenimus sanctos. Nam Ecclesiastici dicunt Petrum Apostolum omnium Pontificum primum, fuisse piscatorem in professione. Item Andream eius fratrem. Item Iacobum Zebedæi & Ioannem fratres, vt scribitur *Matth. 4. Marc. 6. Luc. 5.* Et dicitur in Scripturis Sanctis, hoc est, in Veteri & Nouo Testamento, vt exponit Ioann. de Turres, in *d. c. Esau.* propter Eustachium & etiam Hubertum, qui fuerunt venatores.

Quinquagesima secunda consideratio; Exit de arte theatra, quæ consistit in ludis, & sic in artificibus huiusmodi ludos exercentibus, qui inter tales sunt extollendi & laudandi. Et ista ars theatra continet ludos diuersi generis, vt ait Antonius Floren. in *1. par sue summe. l. 1. c. 3. §. 3.* De quibus etiam per F. Patricium *lib. 2. de instr. Reipub. ur. 8.* vbi etiam originem ludorum & genera illorum scribit, quæ sunt quatuor, scilicet. Ludus Gymnicus, Circenses, Gladiatorij, & Scenici. Nam Ludus Gymnicus, est, quando fit luctatio nudo corpore, & exercetur in gymnasio, & illius quinque sunt genera, scilicet, saltus, cursus, virtus, atque luctatio. Dicitur autem hic virtus, immensitas virium in labore, & pondere corporis.

Aut vero ludus, teste eodem Ant. Flor. dicitur Agon, & fiebat in quodam loco Romæ, qui *circus Flaminius* dicebatur, & exercebatur per modum certaminis, aut belli. Et agonum genera fuerunt cursus, celeritas, sagittandi peritia, standi patientia, ad citharam quoque, & tibias incidendi gestus, decantandi modulatio, terrestris quoque & nautalis perpetiendorumque suppliciorum certamina.

Aut Circensis; & circenses ludi dicti sunt à circum-eundo, vt dicit Ant. Flor. in *loco ante alleg.* Textor vero in *sua officina. in c. Ludi, & Spectacula diuersa*, ait, ludos circenses factos fuisse in circo, vbi loca erant, & subsellia equitibus, patribusque designata. Primus circum designauit Tarquinius Priscus.

Aut vero ludus est Scenicus. Scena autem, eodem Anton. Flor. autore, locus est intra theatrum in modum domus instrata cum pulpito, vbi cantabant comici & tragædi, saltabant histriones & mimæ: hodie in Christianitate ad formam huius domus in conuëtu religiosorum, maxime in loco, qui dicitur refectorium, solent similia loca fieri, vbi cantatur aut legitur aliquid alta voce in laudem Dei, dum religiosi præsentent. Blondus *lib. 2. de Roma triumphante*, dixit ex Placido Grammatico, scenam esse cameram hinc inde compositam, quæ in vmbra locum in theatro erat, in quo ludi actabantur. Item scenam dici arborum in se incubantium quasi concameratam densationem, vt subterpositos tegere possit. Item scenam vocari

compositionem alicuius carminis, quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Vlpianus autem Iuriconsultus in *l. quod ait prætor. §. ignominie causa. vers. scena autem est, vt Labeo diffini: quæ ludorum faciendorum causa, quolibet loco, vbi quis consistat, moueaturque, spectaculum sui præbiturus, præsertim in publico, priuatoque, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittuntur. ff. de his, qui not. infamia.* Et, vt ibi declarat Accursius; Scena est odumbratio cortinarum vel pannorum, quæ posita sunt in publico, vel priuato loco. Et dicitur scena à scenon secundum Accursium, quod est chorda: quia ioculatores faciunt ire caballos per chordam: & teste Blondus *eodem loco, & lib. 3. de Roma rest. urata*, post Cassiodorum, theatrum, Græca appellatione, visorium interpretatur, quod turba conueniens eminens videatur, & videat. Et scenam theatri frontem binis, plurimisque contignationibus constratam, in quibus histriones recitabant, in similes & cæteri ludiones varios ludos gestulationesque edebant. In scena autem, cum hemicycli formam haberet, gradus sediliaque fuerunt, de quibus primarij magistratus honoratioreque spectarent, eorumque sedilium pars intima. Et ad hæc loca ostendenda debent esse officarij in ciuitate, qui dicuntur designatores, de quibus est textus in *1. habit. 2. in princip. ff. de his, qui not. infam.* Instituti fuerunt huiusmodi ludi ob pestilentiam, accitis ex Hetruria ludionibus ad tibicinis modos saltantibus. Qualiter tamen omnes ludi scenici fierent, difficile esset docere, vt vtar verbis Blondi in *d. l. 2.* quod singulis pene vicibus ex histrionum ingenio ac industria variarentur, vt satis constat, omnes fabulas à Plauto Terentioque & alijs comicis factas in scena & theatro, ab histrionibus eorumque ministris personarum Deorum cultui, spectante populo, fuisse actas. Ludi scenici fiebant in theatris, venationes gladiatorij in amphitheatre.

Aut vero (insequendo ordinem Ant. Flor. in hac re) est ludus gladiatorius: & vt ait, gladiatores pugnant in amphitheatro, & dixi ante *proximo loco.* Illic iuuenes vltim armorum diuerso modo discabant, & modo inter se pugnis aut gladijs, modo circa bestias intendebant. Hodie apud nos huiusmodi ludi per nobiles exercentur, & fuerunt primo instituti à Torianamine, vt auctor est Blondus *loco præallegato*, & instituti iuuenes in hoc exercitio armorum (quædo res postularer) assuescerent non expauescere congressum hostile, vulnera, ferrum, aut sanguinem. Et adhuc hodie in multis ciuitatibus sunt magistri huius artis, qui docent artem gladiatoriam. Et odo inter istos erat, quoniam primi erant equites equis albis signisq; militaribus in honorem Martis. Secundi in honorem Neptuni, quem in bello nautico inuocabant. Tertij sequentes dicebantur, quod retiarios insequerentur, & ad honorem Vulcani pugnant. Quarti erant laquearij: deinde pugiles & alij huiusmodi, de quibus per eundem Franciscum Patricium, *libro 2. de institutione Reipubl. ur. 8.* Gladiatorum spectaculū facti, auctore eodem Blond. *lib. 2. de Roma triumph.* non ex eo genere hominum, ex quo lanistas comparare mos est lenorum, qui sanguinem venalem habent. Voluntaria omnis, & gratuita opera pugnantium fuit. Nam alij iussi à regulis suis, ad specimen insitæ genti virtutis ostendendum. Alij professi se pugnuros in gratiam Ducis Alios æmulatio, & certamen, vt prouocarent prouocatiue, aut abnuerent, traxit. Quidam, qui disceptando controuersias finire nequuerant

aut noluerant, pacti inter se vt victorem res sequeretur: ferro decreuerunt, neque obscuro generis homines, sed clari illustresque; Er de gladiatoribus habemus *Lyncam. C. eo. in. li. ii.* vbi duella & torneamenta prohibentur, item pugna ferarum.

Sed nunquid huiusmodi lutores siue alij quicumque sint, laudandi veniant. Non est dubium, quod illi, qui sunt causa mercedis, ita quod fiant ludibria personarum, tales ludi sunt reprobati, & non solum sunt vituperandi, imo etiam infamia notantur, vt dicit text. in *Lathleto. ff. de his qui notant. infam.* Ludicros & Scenicos actores censura damnauit nota, vt improbos mente, & nihili homines. Propterea Labienus eques excusauit sese per epigrammata à Cæsare coactum, in histrionica inuitum descendisse. Nero eam ob causam infamis habitus est. Hodie apud nos sunt de huiusmodi lutoribus histriones. & mimi, & alij dicti scenobates, *abateleurs*, in vulgari. Hos tamen histriones non esse infames, sed eos laudandos dicit Blondus *eodem lib. & li. 3. de Roma restaurata.* Imo olim erant stipendiati de publico. Habebant enim mercedem diurnam mille denarios sine gregalibus. Et Episcopus ex histrionico quæsta ducentes sceleritium filiis reliquit. Et Roscius vir doctus, librum scripsit, quo eloquentiam cum histrionica comparauit. Qui vero amœnitatis causa predictos ludos faciunt, sunt laudandi & extollendi: quoniam, vt ait Blondus *dislo loco*, Ludi qua causa fuerint instituti, Cicero *legum* 1. etiam Platonis autoritate ostendit: Erat enim lex de ludis talis: *Ludi publici, quod sine curriculo, & sine corporum certatione fiant, popularem letitiam cantu, & fidsibus, & tibis moderant: eaque cum diuino honore iurgunt.* Assentiorque Platoni (vt ait Blondus.) Nil tam facile in animos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos: quorum vix dici posset, quanta sit vis in vtramque partem: namque & incitat languentes, & languem facit excitatos, & tum retrahit animos, tum contrahit. De ludorumque laudibus Cicero pro Murena hæc habet: Nunquid ego dicam populum ac vulgus imperitum ludis magnopere delectari? minus est mirandum. Quanquam huic satis est, sunt enim populi ac multitudinis comitia. Quare si populo ludorum magnificentia voluptati est non est mirandum, eum lege Murenæ apud populum profuisse. Quid tu admiraris de multitudine indocta? Lucius Ortho, vir fortis equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam voluptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quod honestissimo ordini cum splendore fructus quoque iucunditatis est restitutus. Et ideo de his habemus plures leges tam in *uulo de spectaculis & scenicis, li. ii. C.* Imo dicit text. in *eod. loco. in l. nemo.* quod festiuitates in cunctis oppidis non debent impediri, quam etiam in *tu. de expensis ludorum. ibi; & etiam de maiuma. & in ult. rub. trium librorum. C. in pluribus aliis locis. C.*

Nonne etiam ex veterum monumentis prodicit, summos viros, & multa laude præsignes, lusu non abstinuisse? Nam Herculeum illum portentorum dominorem, Iouis & Alcmeneæ filium ferunt, cum puerulis sapius colluisse, eoque modo curas animi remisisse.

Ab Alcibiade quandoque deprehensus est Socrates cum Lamprocle infantulo colludens.

Agésilauus, cum filio in arundine equitabat, qui puerilis mos est, alludente Horatio.

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Tarentinus Architas cum pueris de famulatio lusu agitabat, hisque oblectabatur plurimum, dum a-

gitaret conuiuia. Volaterranus ait, Cosmum Medicem iam senem, & patriæ principem nepotibus paruis colluisse, & ex his cuidam aueuam in medio foro aptasse, vt autor est Textor *in loco ante alleg.* vbi diuersos ludos & varia spectacula scribit, maxime omnium ludorum seu spectaculorum & certaminum. Apud Græcos præcipua & celebratissima quatuor fuerunt genera, Olympia, Pythia, Nemea, & Isthmia, quorum præmia & honores magni colliguntur erant victoribus, athletis oleaster seu corona oleagina, laurus, apium, & pinus fiebantque in honorem Pelopis, Apollinis, & Archemori Lycurgi filij, & Palæmonis: licet aliqui ad Iouem & Neptunum Olympia & Isthmia referant. Vnde Statius *in lib. 1. Thebaidum:*

*Non aliter, quam Pisao sua lustra tonantis
Quum redcunt.*

Nam quinto quoque anno in honorem Olympij Iouis celebrabantur, quos constituit Hercul apud Eliiden & Pisam Græciæ oppida.

Apud Romanos vero quatuor erant ludi, Megalenses, funebres, plebeij, & Apollinares, & de aliquibus scripserunt prædicti.

Augustus vero, vt scribit Sueton. spectaculorum assiduitate & magnificentia omnes antecessit. Et Domitianus spectacula edidit magnifica & sumptuosa. De his & pluribus aliis scripsit Textor *in loco prædicto*, & Blond. *lib. 3. de Roma instaurata, & li. 2. de Roma triumphante.*

Inter alia spectacula, quæ fuerunt in tota Gallia, & etiam Europa, à multis annis edita, non fuit excellentius eo, quod fuit factum in hac ciuitate Hedueli anno 1516. in honorem diuinæ Mariæ, nec non diui Lazari nostræ ciuitatis & diæceseos patroni. Cuius vita per spectacula & ludos theatrales ita ostensa fuit, vt nihil excellentius videri aut dici queat. Fuit enim constructum theatrum ligneum & rotundum, mira arte & sumptuositate, in quo erant ducentæ & quadraginta cameræ omnino distinctæ: vt qui in vna positi erant, ad aliam non potuissent accedere, & qui in superioribus sedebant, nec nocere his, qui in inferioribus cameris erant, potuissent, vt ample *in seq. part. 1. 1. 66. accid. dixi*, vbi de excellentia theatrorum videre poteris.

Quicquid sit, licet ludis gladiatorijs, & sic torneamenta de iure canonico videantur esse prohibita, vt scribitur *in tu. de torneamentis. extra.* etiam iure ciuili, vt ante dixi. Tamen cum ars militaris sit vnique populo & Republicæ multum necessaria, vt ante scripsi *in 9. parte, in principio.* quæ commode exerceri non potest sine arte gladiatoria. Ideo crederem, tales artifices, docentes in ciuitatibus huiusmodi artem seu ludos gladiatorios, esse recipiendos, & in oppidis instituendos, vt armis iuuenturem exerceant, & iis iuuenes assuefacti, minus hostes timeant, nec vulnera aut sanguineam abhorreant: quæ ratio nos docuit, temporibus elapsis, vtile fuisse, iuuenturem Heduetorum esse institutam atque exercitam in armis, ad incursiones & depredationes illorum furciferorum (quos vulgo *auantureros* vocant) euitandas & reprimendas, nec alias, nisi armis resistendum erat. Ex quo dico, vtile esse in ciuitate, imo quasi necessarium, vt sint tales, qui doceant artem gladiatoriam in omni genere armorum. Et fere in tota Gallia, tam in ciuitatibus, oppidis & aliis locis obseruatur, vt sint certæ societates sagittariorum & iaculatorum, qui se exercent circa artem sagittariam, & singulis annis in mense Maio sit certæ congregatio seu certamen inter

inter eos, vt qui vincat, deiciendo signum alicuius a-
uis ictu sagittæ, quod solet fieri & dici sub specie psit-
raci, dicitur rex sagittariorum pro illo anno, & privi-
legiatur, & in hoc honoratur, quia efficitur immunis
à subsidiis, collectis, & impositionibus ciuitatis, &
vocat rex sagittariorum ad illuciuendum iuuenes, vt
artem illam discant, ita, quod si Respublica indigeat
armis, sint exercitati hoc genere armorum, & isti sunt
laudandi & extollendi inter plebeios, prout milites
inter alios, cum in hoc magis appropinquent statui
militari, quam alij artifices.

Et inter istos etiam dicerem comprehendere potuis-
se eos, qui docent ludum gladiatorium, qui dicuntur
vulgo (*maistres à escrime*, quia sunt viles Reipublice
& quasi necessarii. Imo etiam officij ciuitatis debe-
rent cogere iuuenes diebus feriatis, vt hanc artem ad-
discerent, & habere penes se arma bellica, quod alias
in ista ciuitate Heduenfi fuit obseruatum. Et quan-
tum ad hanc artem theatricam (cum non sæpe apud
nos frequentetur) sufficiat pauca attigisse, prout ad
rem faciunt, & an tales inter artifices sint honorandi
& laudandi.

Ad eos vero, qui dicuntur athletæ, pugiles & palæ-
stricæ, aut gladiatores, aut hiltriones, & actores, seu
sagittarij, & iaculatores, vos remitto ad Textorem *in*
sua officina, in locis ante alleg. & ad capitula, *athleta,*
pugiles & palestris. Item *gladiatores.* Item *hiltriones,*
& *actores.* Item *sagittarij & iaculatores peritissimi,* &
de pluribus his ponit Blondus *in locis ante dictis.*

Non tamen est omittendum, quod hodie apud nos
etiam sunt quædam spectacula permilla, vt dicit Ioa.
de Platea *in leonica, C. de athletis, lib. 10.* vt sunt spe-
ctacula & ludi honesti, qui fiunt in scena, vbi ludunt
tragædi & comædi tragædias vel comedias recitan-
tes, & tales populo permittuntur. Et in talibus sena-
tores præbent officium suum, vt dicit tex. cum glo. *in l. 1.*
C. de spectaculis, l. 11. Sicut videmus, quod domini de
Parlamento Parisiensi, præstant autoritatem suam in
festo Regum, & alijs, quibus solent ludi theatrales,
tragædiæ, aut comædiæ exerceri & recitari, & per
eos approbantur: cum fiunt ad honorem & decorem
ciuitatis, & ad populi recreationem, & publicam læti-
tiam. Et quomodo in illam causam possit legari, &
qui ludi sint permilla, scribit Surgetus *in suo libello,*
qui *Enchiridion militaris discipline* dicitur. Et Ange-
lus de Cla. *in sua summa, in verb. ludus.* quorum dicta
non repeto, quia non est præsentis speculationis. Et
quod possit relinqui legatum pro ludis in ciuitate fa-
ciendis, tenet gl. *in verb. ludos, in l. ciuitatibus, ff. de le-
gat. 1.* quæ ponit casum, cum relinquitur recitantibus
versus vel comedias in scena, prout fecit quædam
domina Tholosana, vt dicit Guil. Bened. *in repet. cap.*
Regn. in verb. si absque liberis. 2. in fideicommissaria sub
situtione. n. 12. extra de testam.

Quinquagesimatercia cõsideratio; In arte theatri-
ca etiam sunt, qui dicuntur saltatores, qui an sint
laudandi, videamus. Et videtur quod sic, ex quo salta-
tio laudatur, & apud nos satis vsitata est, cum sæpe
iuuenes in ludis saltatorijs se exerceant, *en moresques,*
vulgo, & tripudijs, quæ in ciuitatibus permittuntur
fieri. Veteribus vero non fuit, nec etiam contemptibi-
lis esse debet ex multis, vt autor est Cælius *lib. anti-*

quarum lectronum 3. cap. 3. quoniam inprimis apud
antiquos nullæ cæremoniæ fiebant, quibus non adhi-
beretur saltatio: quæ res eo grauior videtur, quod à
magnis profecta autoribus videtur, Orpheo videlicet
ac Musæo, qui vt honestissimè quiddam sanxisse tradit-
tur, cum rhythmo initiari, & saltatione. Quo factum
est, vt qui mysteria prodidissent, eos dicerent plerique
desaltasse. In Delo sacrum nullum fiebat absque sal-
tatione ac musica, vt plene ibi declarat Cælius &
Protea. Item Apollinem & Iouem fuisse saltatores
est. Et legitur *2. Reg. 6.* quod David citharam, Psalte-
num, & organa percutiens, ante arcam Domini salta-
bat, qui irrisus à Michol filia Saul. Et recitatur *in cap.*
vt cognouerunt. vt si. quomodo charitatem non habebat.
de vœnit. distinct. 2. Propterea Socrates hanc esse per-
discendam voluit, veluti multum in se venustatis in a-
pro concinnoque motu, & corporis formatione com-
posita, nec erubuit iam ætate grandis inter discipli-
nas serias habere saltationem. Cæterum, inquit Plato
2. legum. Reliquæ animantes sensu ordinis, ordinatio-
nisque suorum motuum vocant, quibus bene com-
positis nomen inditum est numeri & concentus. Dij
autem sensum numerosum, concinnum, suauem, &
periuicundum nobis dederunt. Modulos, saltandique
genera docuere. Itaque primam erudiendi rationem
effici Musarum & Apollinis opera clarum est. Ineru-
ditumque hominem esse, qui choreæ Musarum expers
sit. Eruditum vero, qui compos eius sit. Totumque id
genus in choream saltationemque, & cantum distri-
bui declaratur. Vnde fit, vt qui bene eruditus est, bene
cantandi, saltandique peritiam habeat. Ex quibus de-
nique omnibus liquet, saltationem nullomodo faci-
lium, expolitorumque artificem videti, imo (vt graues
volunt autotes) qui disciplinarum excellentium api-
cem attingit, non musices modo, sed & rhythmicæ &
geometriæ: inprimis vero philosophiæ, tum physices,
tum ethices, sed nec theoreticæ cognoscitur ignarus:
quatenus mores indicat & affectus, quos rhetores
permouent: verum nec à graphica seponitur, aut pla-
stica, quoniam harum concinnitatem, eurhythmiamque
sibi vendicat, sed inprimis memoria præcellens in sal-
tatore exigitur. Imo vero iuxta Calchantem Homeri-
cum, scire saltatorem oportet:

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trabantur.

Vt nihil prorsus eum lateat. Caput autem summaque
saltationis est, imitationis scientia, eorum, quæ con-
ceperit, enuntiatrice, obscurorum latentiumque illu-
stratrice. Et quod de Pericle pronuntiauit Thucydides.
Excellentis est saltatoris laus, nosse quod deceat, & id-
ipsum posse explicare. Quoniam vero imitatrix est
saltatio, prima in ea virtus, perspicuitas, quæ in ora-
tore desideratur inprimis, vt eorum, quæ exprimuntur,
gesticulatione ac motu tanta sit claritas, vt nullis
prorsum sit opus interpretibus.

Apud Lacedæmonios (qui inter Græcos diu habitus
præstantissimi sunt) saltandi studium non erat incele-
bre, quando ephēbi non accuratius quicquam, quam
saltationem discabant. Ab Castore & Polluce acceperant
Chariatiffare, species ea saltationis erat, vocabulo à
Cartis ducto, quæ est in Laconia ciuitas. Hæctenus
Cælius: vbi & *in c. 4.* saltationum species, & par-
tes plures scribit: & cum pars 11. finem sortiatur.

DVODECIMA ET VLTIMA HVIVS LIBRI PARS CENTENARIA ERIT.

Centum enim considerationes continet, concernentes diuersarum rerum materias, & laudes illarum.

INCIPIENDO à dignioribus, erit prima consideratio de dignitate diuina, cuius tanta est excellentia, quod mens de Deo cogitans deficit. Cum sit ipse incomprehensibilis. Sensus enim non percipit, cum

fit inuisibilis. Lingua ipsum non explicat, cum sit ineffabilis. Locus eum non capit, cum sit incircumscripibilis. Scriptura eum non explicat, cum sit inestimabilis. Tempus eum non mensurat, cum sit immensurabilis. Virtus eum non attingit, cum sit inaccessibleis. Desideria & vota transgreditur, cum sit insuperabilis, vel incomparabilis. Et breuiter, omnis creatura ad Deum comparata defectum habet: quia finiti ad infinitum nulla est proportio.

Quomodo ergo illum laudare potero? Et in hoc primo dicam cum Augustino *in suis soliloquijs, ca. 10.* Vnde hoc mihi, domine, vnde mihi laudes ad laudandum te? Sicut fecisti me sine me, sicut complacuit ante te: ita laus tibi est sine me, sic vt placeat ante te. Ante te, Domine, laus tua, tu ipse es, laudent te opera tua secundum multitudinem magnitudinis tuæ. Laus tua, Domine, incomprehensibilis est. Corde non comprehenditur, ore non mensuratur, aure non percipitur: quia ista transeunt, & laus tua, Domine, manet in æternum. Cogitatio incipitur, & cogitatio finitur, vox sonat, & vox transit, auris audit, & auditus desinit. Laus vero tua in æternum stat. Quis ergo est, qui te laudet? Quis homo annūtiat laudem tuam? Laus tua perpetua est, transitoria non est. Hic te laudat, qui te ipsum & laudem tuam credit. Hic te laudat, qui te ipsum nescit in tua laude non posse pertingere. Laus perpetua, quæ nunquam transit. In te est laus nostra, in te laudabitur anima mea. Nos nō laudamus te, sed tu per te, & per te, & in te: nobis etiam est laus in te. Tunc veram habemus laudem, quando à te habemus laudē: quando lux approbat lucem, quia tu vera laus tribuis veram laudem. Quotiens ab alio, quam à te querimus laudem, totiens tuam amittimus laudem. Illa transitoria est, sed tua æterna. Si transitoriam querimus, æternam amittimus laudem. Si æternam volumus, transitoriam nō amittimus. Laus æterna Domine Deus meus, à quo omnis laus, sine quo nulla est laus, non valeo laudare te sine te, habeam te, & laudabo te. Quid enim ego sum Domine per me, vt laudem te? puluis & cinis ego sum, canis mortuus & fœtens ego sum, vermis & putredo ego sum. Quis ego

sum, vt laudem te Domine Deus fortissime? spiritus vniuersæ carnis, qui inhabitas æternitatem? Nunquid tenebræ laudabunt lucem, aut mors vitam? Tu lux, ego tenebræ: tu vita, ego mors. Nunquid vanitas veritatem laudabit? Tu es veritas, ego homo similis factus vanitati. Quid ergo Domine laudabo te? Nunquid miseria mea laudabit te? Nunquid fœtor laudabit odorem? Nunquid mortalitas hominis, quæ hodie est, & cras tollitur, laudabit te? Nunquid laudabit te homo, & filius hominis vermis? Nunquid laudabit te Domine, qui in peccatis conceptus es, & natus, & nutritus? Non est enim speciosa laus in ore peccatoris. Laudet te Domine Deus meus incomprehensibilis potentia tua, inconscriptibilis sapientia tua, & ineffabilis bonitas tua. Laudet te supereminens clementia tua superabundans misericordia tua, sempiterna quoque virtus & diuinitas tua. Laudet te omnipotentissima fortitudo tua, summa quoque benignitas tua, & charitas tua, propter quam creasti nos Domine Deus vita animæ meæ. Hæc Aurelius Augustinus loco supra allegato. Laudent te tamen Dominum Deum omnes Angeli, & virtutes tuæ, laudent te sol & omnes stellæ, & lumen, & omnis spiritus laudet te, & dicat laus, gloria & virtus sit in Domino Deo nostro: prout dicebat vox magna turbarum multarum audita per Ioannem, vt habetur *Apocalyp. 19. cap.* & habetur *1. ad Timoth. 1.* Regi seculorum immortalis, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Sibylla Erythræa etiam præcipit eum honorari, cum dicat omnium nutritorem, creatoremque, qui dulcem spiritum omnibus apposuit, ac principem omnium Deorum fecit, cum dedit Deus fidelibus viris honorare.

Et licet etiam de huiusmodi gloria, laude & honore Deo attribuendis, dictum sit *supra in tertia parte, in prima consideratione*: tamen ultra prædicta, quod adorandus, magnificandus, laudandus, & honorandus sit, ex pluribus sacra Scripturæ, autoritatibus comprobatur, vt ex sequentibus patet, propter eius sapientiam, bonitatem, iustitiam, & potentiam, & alia innumerabilia.

Ipse enim Deus creauit cælum & terram, cum omni ornatu eorum, vt habetur *Gen. 1.*

Ipse Dominus est omnipotens, *Gen. 17.*

Ipse est Dominus, cuius non possumus resistere voluntati, *Gen. 50.*

Ipse est Dominus Deus meus, qui facit magna & inuolu-

inscrutabilia & mirabilia absque numero.

Qui dat pluviam super faciem terræ, & irrigat aquis vniuersa.

Qui ponit humiles in sublime, & merentes erigit sospitate.

Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quæ cœperant.

Qui apprehendit sapientes in astutia eorum, & consilium pratorum dissipat, vt habetur Iob 5.

Qui sapiens corde est, & fortis robore.

Qui transtulit montes, & nescierunt hi, quos subuertit in furore suo.

Qui commouet terram de loco suo, & colonos eius conuertit.

Qui præcipit soli, & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo.

Qui extendit cœlos solus, & graditur super fluctus maris.

Qui fecit arcturum, oriona, & hyadas, & interiora aultri.

Qui facit magna & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus.

Ipse est Dominus Deus, apud quem est fortitudo, cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant vibem, vt describitur Iob 9.

Qui excelsior cœlo est, profundior inferno, longior terra mensura eius & latior mari.

Si subuertit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei, vel quis dicere ei potest, cur ita facis? Iob 10. Nam quis restitit ei, & pacem habuit? Iob 9.

Ipse est, in cuius manu est anima omnis viuientis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.

Apud ipsum est sapientia & fortitudo, & ipse habet consilium & intelligentiam.

Si destruxerit, nemo est, qui ædificet, si incluserit hominem, nullus est, qui aperiat.

Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emisericit eas, subuertent terram.

Ipse nouit & decipientem, & eum, qui decipitur.

Qui adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem.

Qui baltheum Regum dissoluit, & præcingit funes eorum.

Qui ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.

Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens.

Qui effundit despectionem super Principes, & eos, qui oppressi fuerant, releuans.

Qui releuat profunda de tenebris, & producit in lucem umbram mortis.

Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.

Qui immutat cor Principum populi terræ, & decipit eos, vt frustra incedant per inuiam.

Palpabunt quasi in tenebris & non in luce, & errate eos faciet quasi ebrios, vt scribit Iob 12.

Ipse est Deus, qui fecit spiramentum.

Ipse est, coram quo nudus est infernus, & nullum est operimentum perditioni.

Qui extendit aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.

Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.

Qui tenet vultum solij sui, & extendit super illud nebulam suam.

Qui terminum circumdedit aquis, vsque dum fiantur lux & tenebræ.

Ipse est, ad cuius nutum columnæ cœli contremiscent & pauent.

Ipse est, in cuius fortitudine repente maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.

Ipse est, cuius spiritus ornauit cœlos, & obsterricante manu eius eductus est coluber tortuosus, vt habetur Iob 26.

Ipse est Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legum latoribus.

Quis poterit scrutari vias suas, aut quis audet ei dicere: operatus es iniquitatem?

Ipse est Deus magnus, vincens scientiam nostram.

Ipse est, cuius numerus annorum inæstimabilis.

Qui auferit stiuas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper.

Qui si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet, vt scribitur Iob 36.

Qui facit magna & inscrutabilia.

Qui præcipit niui, vt descendat in terram, & hyemis pluuiis, & imbrī fortitudinis suæ.

Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint linguli opera sua.

Ipse magnus fortitudine, & iudicio, & iustitia, & enarrari non potest. Iob 37.

Qui posuit fundamenta terræ, & eius mensuras.

Qui terendit super eam lineam, & bases eius consolidauit.

Ipse est, quem laudant astra matutina, & ante quem iubilant filij Dei.

Qui conclusit ostiis mare, circumdans illud terminis suis, posuit vectem & ostia: & dixit, huc vsque venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Qui auroræ locum suum ostendit.

Qui concussit extrema terræ, & excussit impios ex ea.

Qui ingressus est profundum maris, & in nouissimis abyssi ambulauit.

Ipse est, cui apertæ sunt portæ mortis, & ostia tenebrosa vidit.

Ipse dominus considerauit latitudinem terræ, qui nouit, in qua via habitet lux, & tenebrarum quis locus sit: vt ducat vnumquodque ad terminos suos, & intellige semitas domus eius.

Qui scit: quando nascituri sint homines, & numeros dierum eorum nouit.

Qui ingressus est thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit, quæ præparauit in tempus hostis in diem pugnæ & belli.

Qui scit, per quam viam spargatur lux & diuidatur æstus super terram.

Ipse Dominus dedit vehementissimo imbrī cursum & viam sonantis tonitruī, vt plueret super terram absque homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur, vt impletet inuiam, & desolatam, produceretque herbas virentes.

Ipse est pluuiæ pater.

Qui genuit stillas roris, ab ipso egreditur glacies, & genuit gelu de cœlo.

Qui indurat aquas in similitudinem lapidis, & superficie abyssi constringit.

Ipse, qui coniungere potest micantes stellas pleia-

des, & gyrum arcturi dissipare potest.

Qui producit luciferum in tempore suo, & vesperum super fines terræ consurgere facit.

Ipsè nouit ordinem cœli, & ponit rationem eius in terra.

Qui mittit fulgura, & vadunt, & reuerentia dicunt ei, altissimus.

Qui posuit in visceribus hominis sapientiam, & qui dedit gallo intelligentiam. Et hæc supradicta ordine successiuo enarrantur de Deo, *Iob* 38. & ibi etiam scribitur quod ipse præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad eum vagientes, eo quod non habeant cibos.

Et concordat dictum Psalmi, *Psal.* 146. cum ait: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Non est sanctus, ut est Dominus, & non est fortis, sicut Deus noster: Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos, & reducit.

Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat.

Suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem, ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.

Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem, *1. Reg.* 2.

Ipsè est, quem cælum, & cœli cælorum capere non possunt, *3. Reg.* 8.

In fine *1. Paral.* ubi Dauid orat: Benedictus es Domine Deus Israel patris nostri ab æterno in æternum.

Tua est, Domine, magnificentia & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus.

Cuncta enim, quæ in cælo sunt & in terra, tua sunt.

Tuum, Domine, Regnum, & tu es super omnes Principes.

Tua diuitiæ, & tua est gloria, tu dominaris omnibus.

In manu tua virtus & potentia.

In manu tua magnitudo, & imperium omnium.

Et in fin. *2. Paral.* in oratione Manasse.

O Domine, immensa est, & inuestigabilis misericordia promissionis tuæ! Quoniam tu es Dominus altissimus super omnem terram, longanimis, & multum misericors, & pœnitentia super malitiam hominum.

Ipsè est Deus Deorum, & Dominus Dominorum, cuius misericordia in seculum, & in æternum.

Qui facit mirabilia magna solus.

Qui fecit cœlos in intellectu.

Qui firmavit terram super aquas.

Qui fecit luminaria magna.

Solem in potestatem dici.

Lunam & stellas in potestatem noctis.

Qui percussit Ægyptum cum primogenitis eorū.

Qui eduxit Israel de medio eorum.

In manu potenti & brachio excelso.

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.

Et eduxit Israel per medium eius.

Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.

Qui traduxit populum suum per desertum.

Qui percussit reges magnos.

Et occidit reges fortes.

Qui in humilitate nostra memor fuit nostri.

Et redemit nos ab inimicis nostris.

Qui dat escam omni carni, *Psal.* 135.

Qui fabricatus est auroram & solem.

Qui fecit omnes terminos terræ, ætatem, & versipalmauit ea, *Psal.* 73.

Qui ambulat super pennas ventorum, *Psal.* 103.

Ipsè est Dominus excelsus, terribilis, Rex magnus super omnem terram.

Non est similis illi in Diis, *Psal.* 85. Et etiam omnes gentes, qualcunque fecit, adorant & glorificant nomen eius: quoniam magnus est faciens mirabilia, & Deus solus est. *ead.* *Psal.* 85.

Ipsè est Dominus, qui vitæ & mortis habet potestatem, & deducit vsque ad portas mortis, & reducit. *Sap.* 16. Et ipse est, qui liberat ab omni malo. ubi supr.

Ipsè est, qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum, *Act.* 10.

Ipsè Dominus dinumerat arenam maris, & pluuie guttas, & dies seculi.

Ipsè dimensus est altitudinem cœli, latitudinem terræ, & profundum abyssi, *Fec.* 1.

Ipsè est omnipotens super omnia opera sua, terribilis Dominus, & magus uehementer, & mirabilis potentia ipsius.

Honora Deum ex tota anima tua. *Ecc.* 7.

Ipsè maior est omni laude. *Ecc.* 43. & ibi plenissime de laude Creatoris.

Qui omnia in mensura, numero & pondere disposuit, *Sap.* 11.

Ipsè est Deus noster, suauis, & verus, patiens & in misericordia disponens omnia, *Sap.* 15.

Ipsè est Dominus, qui mensus est pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit.

Qui appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in statera, *Esa.* 40. *cap.*

Ipsè est, cui millia millium ministrant, & decies centena millia assistunt ei. *Dan.* 7.

Ipsè est, qui bene omnia fecit, & surdos fecit audire, & mutos loqui, *Mar.* 7.

Ipsè est, apud quem omnia possibilia sunt, *Mar.* 10.

Ipsè est, ante cuius thronum turba magna, quam dinumerare nemo potest, gratias agit, *Apoc.* 7.

Ipsè est, ante cuius conspectum centum quadragintaquatuor millia sunt citharizantes in cytharis suis. *Apoc.* 14.

Ipsè est Dominus, quem laudat omnis militia cœlestis exercitus, & omnis creatura. *Luc.* 2.

Ipsè solus omne bonum.

Ipsè solus omnia sciens, *cap. fundamenta. 9. proinde. de elect.* *lib.* 6.

Ipsè solus nouit corda filiorum hominum

Ipsè solus cognoscit omnia præsentia, præterita & futura.

Ipsè solus seipsum comprehendit.

Ipsè solus est ubique præsens.

Ipsè solus creat res de nihilo.

Ipsè solus de instanti operatur.

Ipsè solus stabilis manens, dat cuncta moueri, inquit: Ego enim Dominus, & non mutor. *Malach.* 3.

Ipsè est secretorum cognitor, *c. crubescant.* 32. *dist.* apud quem omnia sunt cognita, *c. nouit. de appel. c. nouit. de offic. leg. & c. nouit. de iudic.* & Baib. plene in *d. locis.* Augustin. in *lib. de Trinitat.* Oportet Deum, cuius est & summe cuncta sentire atque intelligere, nec mori, nec corrumpi, nec mutari posse, nec corpus esse, sed

sed spiritum omnipotentissimum, mitissimum, optimum, beatissimum fateamur.

Ipsè est, cui omnia seruiunt.

Ipsè est iustus, & rectum iudicium eius. *Ps.* 118.

Ipsè solus ex autoritate miracula facit.

Ipsè solus de qualibet creatura facit, quod vult.

Ipsè solus voluntatem hominis cognoscere potest.

Ipsè solus in ista oculi mortuos suscitare potest.

Ipsè solus essentia animæ illabi potest.

Ipsè solus peccata dimittere potest.

Ipsè solus gratiam infundere potest.

Ipsè solus in igne perpetuo corpus seruare potest.

Ista soli diuinæ maiestati conueniant, & nulli alteri, in quibus excellentia suæ dignitatis apparet, vt describitur *in compendio sacræ Theolog. c. 22. in 1. lib.*

Ipsè vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. *1. Tim. 2.* Ipsè est, qui in rebus per tempus ortis summam gratiam fecit. Cum propter salutem humani generis, quod nimia charitate dilexit, misit filium suum vnigenitum, æternaliter generatum, in plenitudinis tempore in Maria virgine humanatum, quem verum Deum & hominem confitemur. Qui factus est obediens vsque ad mortem crucis, vt nos redimeret à peccato; propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine IESV omne genua flectantur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur; quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. *ad Phil. 2.* Hæc est fides nostra, hæc consolatio nostra, hæc vita nostra, hæc spes beatitudinis nostræ, firmior, quam cælum & terra, per eum, qui dixit, *Marc. 13.* Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Cui Deo nostro benedictio, claritas, sapientia, gratiarum actio, honor, virtus, & fortitudo in secula seculorum. *Apoc. 7.* Qui est splendor gloriæ, vt dicit Paulus *ad Heb. 1.* & gloria eius est super omnium creaturarum gloriam, claritas super claritatem, sublimitas super altitudinem, beatitudo super beatitudinem, thronus denique super thronum, vt pote cui iuxta sacra eloquia data est omnis potestas in cælo & in terra. & dixi supra *in 3. part. in 2. col. 1. d.*

Aduerte etiam; quod Deus fecit omnia propter honorem suum, vel hominis vtilitatem. Deus enim cum sit omnium bonorum, & pulchrorum ditissimus possessor, & copiosissime plenus seipso, ideo intra se credere non potest. Non ergo accipit à rebus aliquam vtilitatem, sed solum extrinsecum honorem. Homo vero, cum sit creatura de nihilo facta, semper indigens, & de se ad nihilum vergens: idcirco crescere potest interius in bonitate, in veritate, in omni perfectione: & ideo ei debetur vtilitas, seu commodum, sed honor nequaquam. Deus igitur, qui omnia operatur principaliter propter se ipsum, & quia intus crescere non potest, ideo omnia operatur extra se propter suum honorem. Et cum sit summe bonus, ideo omnia operatur propter creaturarum vtilitatem; multo tamen principalius suum intendit honorem, quam vtilitatem creaturæ. Quod quomodo hæc intelligantur, scribitur *in tract. intitulato, Vt sola anima, in 4. Dialogo c. 35.* vbi multipliciter comprobatur, quod Deus omnia operatur ad suum honorem. Et *ibidem in c. 37.* ponitur, quo modo homo tenetur Deum honorare, & ad hoc obligatur propter octo causas ibi relatas, quas videre poteris.

Et in ista diuinitate sunt tres personæ, Pater, Filius & Spiritus sanctus, æquales in Deitate, ita quod vna non videtur esse maior altera: quod quomo-

do intelligatur, vide Magistrum sententiarum, *in 1. lib. dist. 20.* Ordinem tamen illarum posui supra *in 3. part.* qui intelligendus est, secundum quod dicitur ibi. & quod ibi ponit S. Thomas, vbi quaerit: vt in diuinis personis sit ordo? vbi dicit aliquem esse ordinem, quem clare explicat, ponendo: quod ordo in ratione sua includit tria, scilicet rationem prioris & posterioris, distinctionem & rationem ordinis, de quibus dixi supra *in 1. part.*

Et de laudibus Dei ponit Dionysius Ryltel, qui fecit tractatum vnum. Et de honore Dei Ioann. de Teneramunda scripsit librum vnum. Ipsè enim magnus est Dominus super omnes Deos, vt habetur *Psalm. 94.* Sed olim apud homines idololatrias plures habituerunt pro Diis, de excellentia quorum non curo, cum in eis non possit dici excellentia quoad Deitatem; quoniam omnes Dij gentium dæmonia. *Psalm. 94.* & de pluribus Diis & Deabus vide Textorem *in sua officina in c. p. Diis.* vbi ponit de viris, qui fuerunt reputati Dij, & de mulieribus, quæ fuerunt reputatæ Deæ: quoniam loquendo etiam de mulieribus Deos dicimus, vnde Virg. de Venere:

*Descendo, ac ducente Deo flammam inter
hostes*

Expeditur. ---

Et etiam de stellis & Planetis, qui colebantur pro Diis, & etiam de animalibus, & omnes illos multi inuocabant in eorum necessitatibus, & putabant auxilium habere ab eis secundum diuersitates necessitarum, vt ibi declarat, & in maximo honore aliqui in vno loco, alij in alio habebantur. Hodie vero loco istorum Deorum, nos Christiani inuocamus sanctos, vt orent Deum pro nobis, nec Deos alienos adoramus, prout nec fecit Dauid.

Secunda consideratio; Paradisus cælestis est excellentior in omnibus paradiso terrestri, propter infinita, quæ non sunt in ipso paradiso terrestri. Quoniam in eo est inclufa felicitas, cum sit ciuitas cælestis, in qua scripti sumus, & ciues decreti: vnde dicit Propheta, *Psalm. 86.* O quam gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei! Sicut lætantium omnium habitatio est in te; fundaris enim exultatione vniuersæ terræ. Non est in te senectus, nec senectutis miseria: non est in te mancus, nec claudus, neque gibbosus, neque deformatus, dum omnes occurrunt in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Quid hæc vita beatius, vbi non est paupertatis metus, non ægritudinis imbecillitas? Nemo læditur, nemo itaescitur, nemo inuidet. Cupiditas nulla exardescit. Nullum cibi desiderium. Nulla honoris aut potestatis pulsar ambitio. Nullus ibi Diabolicus metus, insidiarum dæmonum nullæ, terror gehennæ procul. Mors neque corporis, neque animæ, sed immortalitatis munere iucunda vita. Nulla erunt tunc mala, nullquam discordia, sed cuncta consona, cuncta conuenientia, quia omnium Sanctorum vna erit concordia, pax cuncta, & lætitia continet: tranquilla sunt omnia & quæta iugis splendor. Non ille, qui nunc est; sic tanto clarior, quanto felicior: quia ciuitas illa, vt legitur, non egebit lumine Solis, sed Deo. Omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est Agnus, vbi Sancti fulgebunt vt stellæ in perpetuas æternitates, & sicut splendor firmamenti, qui erudiunt multos. Quapropter nox ibi nulla, nullæ tenebræ, cõcursus nubium nullus, nec frigoris ardor, vel asperitas vlla: sed talis erit temperies, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, nisi illorum, qui ea perfrui digni inueniantur, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Verum super

hæc omnia est confociari choris Angelorum & An-
 changelorum, atque omnium cœlestium virtutum,
 intueri Patriarchas, & Prophetas: videre Apostolos,
 atque omnes sanctos, videre etiam parentes nostros.
 Gloriosa sunt hæc, sed multo gloriosius est præsen-
 tem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen
 videre: superexcellens gloria erit, cum Deum videbi-
 mus, in se ipso, videbimus & habebimus in nobis,
 quem cernere finis non erit, hæc August. *in suo ma-
 nuali*, c. 17. ponit de gaudio paradisi, ubi sic dicit: *O vi-
 ta visualis, vita sempiterna sempiternæ beatæ, ubi gau-
 dium sine mœrore, requies sine labore, dignitas sine tre-
 more, opes sine amissione, sanitas sine languore, abundan-
 tia sine defensione, vita sine morte, perpetuas sine cor-
 ruptione, beatitudo sine calamitate. Ubi omnia bona in
 charitate perfecta, ubi spes, & visio facie ad faciem, ubi
 plena scientia in omnibus & per omnia, ubi summa Dei
 bonitas cernitur, & lumen illuminans à sanctis glorifi-
 catur, ubi presens maiestas Dei conspicitur, ubi hoc vita
 cibo sine defectu mens inuentionum saturatur, vident sem-
 per, & videre desiderant, sine anxietate desiderant, & si-
 ne fastidio satiantur: ubi verus sol iustitiae mira sua pu-
 chitudines visione omnes respicit: ubi ita uniuersos cœle-
 stis patriæ eius illuminat, ut luceant, ipsi lumen videne
 illuminatum per Deum, lumen illuminans ultra omnem
 solis nostris splendorem, atque cunctarum stellarum im-
 mortali adherentes Destati, ac per hoc immortales; &
 incorruptibiles facti iuxta promissionem Domini Salua-
 toris. Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi ego sum, & illi
 sint mecum, ut videant claritatem meam, & omnes vni
 sint, sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vni
 sint.* hæc ille. Et idem August. ample *in lib. soliloquio-
 rum*, cap. 36. ponit gloriam cœlestis patriæ. Forte dicā
 latius infra, quando ponam de excellentia patriarum.

De huiusmodi paradiso cœlesti scripsit Dantes in
 vna Comœdia, quæ appellatur *paradisus*, allegatus
 per Albertic. de Rotate *in suo dictionario*. Sanctus Tho-
 mas *in 3. sentent. dist. 22. q. 1. artic. 1. q. 3.* dicit, tripli-
 cem esse paradysum; cœlestem, terrestrem, & spiritua-
 lem, quæ dicitur visio Dei. Vide, quid dicant Philoso-
 phi & Catholici de beatitudine huius cœlestis patriæ
 seu paradisi, per Symphorianum, Campegius *in suo
 libro, de vita super cœlesti*, c. 1. 2. 3. 4. & 5.

Aduerte etiam, quod paradysus dicitur cœlum em-
 pyreum, ut dicit gloss. *in verb. quæ in paradiso*, in c. ec-
 cles. de consecra. dist. 1. ut habetur etiam *Ezech. 29.*
*In deliciis paradisi fuisti: de quo habetur de pœn. di-
 st. 3. c. 1.* Et etiam dicitur visio Dei, siue vita beata,
 iuxta illud dictum Ieronis: Hodie mecum eris in pa-
 radiso, *Luce. 23.* Et etiam habetur *2. Cor. 12.* Scio homi-
 nem in Christo ante annos quatuordecim, &c. &
 post. Quoniam raptus est in paradysum. Vel dicitur et-
 iam paradysus, quasi parans Dei visum, vel quasi para-
 tis dans visum, quia ibi facie ad faciem Deum videbi-
 mus, *1. Cor. 13.* ut dicit Io de Turrecre. *in d. c. Ecclesia.
 de consecra. dist. 4.*

Tertio consideratio est de Anima, eo; quia animæ
 beatorum collocantur in paradiso cœlesti, qui
 locus deputatus est pro illis gloss. 1. & ibi Io. de Tur-
 recrema. *in cap. tempus. 13.* quoniam dicitur *Psal. 44.*
*Astitit Regina, id est anima, à dextris Dei in ve-
 stitu deaurato, circumdata varietate, ut dicit Ant. Fl. in
 3. part. in proem. illius 3. partis.* & dixi supra *in 3. part.*, ubi
 dixi quod nedum Angeli sunt in paradiso; sed etiā
 sancti. Ideo etiam ante omnia laudanda est; quia cun-
 ctis rebus præserenda est: Primo corpori, ut est text. *in
 can. schedula, 38. dist. 1.* Secundo, quibuscūque rebus

inanimatis, text. est in *l. sancimus, 1. C. de sacrosan. ec-
 cles. dom. mens. las. in l. licet inter primarios, in 1. col. C. de
 pati. & in Auth. sacramenta puberum. in 16. col. C. si ad
 uers. vendit. Alex. 10. fil. suo 38. in 3. col. in 1. vol. facit tex.
 in c. cum infirmus. extra de pœn. & remiss. & in c. præ-
 cipimus, in princ. 12. q. 1. & cap. si habes. 24. q. 3. & cap.
 soluta. §. verum. vers. quod autem. extra de maior. obed.
 corpus tamen rebus, *in seruorum, in fin. ff. de pœn. A-
 lex. in cons. 14. in fin. in 3. vol.**

De excellentia animæ videatur Florent. *in sua summa
 part. 1. 2. 1. c. 1.* ubi ponit, quomodo est facta ad simili-
 tudinem Dei, & in §. 2. & 3. de nobilitate illius & pul-
 chritudinem habetur in c. 2. §. 1. & 2. Etiam de digni-
 tate & excellentia illius ponit Bernard. de Buss. in 2.
part. sui Rosarij, serm. 10. in littera T. usque ad finem. ubi
 dicit, quod nobilitas animæ ex tribus appareat, ex ordi-
 ne scilicet magnitudine, & pulchritudine.

Primo ordine: quia in supremo loco ordinata est:
 bonum enim vniuersi consistit in ordine, *11. Metamor.*
 Primo; Deus in intimo loco posuit terram, & terrena
 graua. Secundo loco superiori, & ascendendo posuit
 aquam. Tertio aerem. Quarto vero ignem, quem
 propter caliditatem à nobis elongauit. Post ignem
 posuit lunam in primo cœlo: deinde Mercurium in
 secundo cœlo: post Venerem in tertio, Solem in
 quarto, Martem in quinto, Iouem in sexto, Saturnum
 in septimo: Cœluta stellarum cum duodecim signis
 in octauo, & quasi septuaginta duabus constellatio-
 nibus, quod dicitur firmamentum Post firmamentum
 siue cœlum stellatum posuit cœlum crystallinum: &
 post cœlum empyreum, in quo iacent & collocantur
 animæ beatorum: dicam infra *in suis locis*. Cum igitur
 natura ordinet ignobiliora inferius: nobiliora vero
 superius: patet animam esse nobilissimam omnibus
 supra dictis ordine; quia collocatur in nobiliori
 loco.

Secundo vero dicitur nobilior magnitudine, quia
 magna est terra, ut infra dicemus. Vnde dixerunt
 Theodosius & Eucritheus Philo. quod longitudo est
 triginta & vnum milia miliarium. Licet autem ter-
 ra sit tantæ magnitudinis; tamen maior in decuplo est
 aqua, & similiter vni cœlum altero. Et ideo cœlum
 empyreum est indicibilis altitudinis & magnitudinis
 vnde dicunt quidam, quod si massa plumbea à cœlo
 empyreo descenderet, vix in quingentis annis vsque
 ad terram veniret. Nam, ut refert Rabbi Moyles
 magnus Philosophus, quodlibet cœlum cuiuslibet
 planetæ habet in ipsitudine viam 500. author. id est,
 tantum spatium, quantum quis posset ire de via plana
 in quingentis annis. Et idem Philosophus dicit, quod
 inter cœlum & cœlum similiter est distantia viæ 500.
 ann. vnde secundum eum à centro terræ vsque ad con-
 cauum cœli Saturni, est via 7700. annorum, id est, tan-
 tum spatium, quantum de via plana aliquis iret de se-
 prem millibus & septingentis annis, si tantum viue-
 ret, ita quod quilibet annus computatur ex 365. die-
 bus, & iter cuiuslibet diei sit quadraginta miliarium,
 & quodlibet miliarium sit duorum mille cubitorum. Si
 autem tanta est distantia à terra vsque ad cœlum Sa-
 turni, quod est septimum cœlum; quanta erit vsque
 ad decimum, scilicet empyreum? dicam latius infra
 de his cœlis: sed an sint hæc vera, Deus scit; qui om-
 nia fecit in pondere, numero, & mensura, *Sapient.
 11.* Indubitanter tamen est tenendum, quod cœlum
 ipsum empyreum est maximum & altissimum: in lo-
 co autem illo maximo collocabitur anima. Vnde ipsa
 dicere potest illud Etia: Cœlum sedes mea. & *Eccle.
 24.* Ego in altissimis habitavi. & *Baruch.* O Israël,
 quam

quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius, magnus, & non habens consummationem, excelsus & immensus! Ex quo apparet nobilitas animæ in tam excelso loco & nobili collocandæ.

Tertio; patet animæ nobilitas ex eius pulchritudine, & pretiositate, de qua August. in *Epistola ad Deodatum*, inquit, *Anima natura, nec terra, nec maria, nec sidera, nec luna, nec sol, nec quæquam omnino, quod tangi aut videri potest, non demique ipsum, quod à nobis videri non potest, cælum melius esse credendum est. Imo hæc omnia longe deteriora esse, quam est quælibet anima, ratio eerta conuenit.* Hæc ille, ut dicit Bernard de Bult. in *dist. serm. 10. in fin.* Ex quo dicit, quod nobilior est anima, quam omnes aliæ creaturæ, præter Angelicam, quod etiam probat sic: Nobilior est finis his, quæ sunt ad finem, 2. *Physic.* sed finis quodammodo omnium est homo, ut dicit Aristoteles 2. de *Anima*. Quodammodo dicitur: quoniam, ut habetur 1. *E hic.* Duplex est finis, scilicet principalis & secundarius, siue finis sub fine, ut ibi habetur. Si loquamur de fine principali; tunc secundum Bonauenturam in 2. *dist. 5. art. 2. quest. 1.* & Rich. in eodem libro *dist. 5. quest. 3. art. 2. quest. 1.* quod Deus est finis omnium creaturarum, quas ad sui gloriam creauit. *Proverbior. 16.* Si autem loquamur de fine secundario, sic homo est finis omnium. Vnde *Genes. 1.* dicit Dominus: Dominamini piscibus maris, volatilibus cæli, & bestiis vniuersæ terræ, omni que reptili, quod mouetur in terra: dixi supra in 2. *par. in 1. considera.* Si ergo homo est finis aliarum creaturarum; ergo est nobilior illis. Pars autem hominis dignior est anima, vnde Augustinus de *ciuitate Dei, lib. 8. cap. 15.* dicit: *Omni corpori præferuntur animæ.* Et idem *lib. soliloquiorum cap. 20.* ait: *Quicquid enim cæli ambitu continetur inferius; ab humana natura est, quæ facta est, ut summum superius possideret, cuius possessione beata fieret.* Et ait Ouidius 2. *Metamorph. Cæloque animus præstantior omni.* Et sic anima dignior est cælo empyreo, in quo est collocanda. Nam & plerunque contentum dignius est continente, sicut lapis preciosus suam capsellam valore transcendit. Ideo de anima loquens in *lib. de quantitate animæ*, August. ait: *quemadmodum fatendum est; animam humanam non esse quod Deus est, ita præsumendum est, nihil inter omnia, quæ creauit, ipsi Deo esse propinquius.* Et dicit Chrysippus in *libro de contemptu mundi*, Quanto cælum terra pulchrius; tanto animæ pulchritudo omnem formam, quamvis pulcherrimam superat. Et ibidem ait, si fieri posset, ut corporalibus oculis animæ pulchritudinem videremus, derideremus omnia hæc, quæ ex terrena substantia decora esse videntur. Ita dicit Bernard. in *loco supra alleg.* Et ibi etiam in principio ponit de animæ immortalitate, vbi probat ipsam esse immortalem autoritate, ratione, & exemplo. Ad quam beatitudinem peruenire possit anima, vide Symphorianam Campeium in *suo lib. de vita superælesti, cap. 5. & 7.* & ample in *Margarita Philos. lib. 11. c. 30. 32. & 33.* & totus ille liber vndecimus, est de anima, ad quem recurre.

Et aduerte, quod determinatio Parisiensis ita se habuit in concilio vniuersali Parisiensi celebrato, quod vna anima est perfectior alia, etiam in naturalibus, ita quod vna anima differat ab alia naturali præstantia: quod etiam tenuit Bonauentura, & plures alij contra Thom. & Alexand. de Halis, ut refert Symphorian. Campeg. in *lib. de vita cælesti comparanda, lib. 9.* dicam forte alibi, quando ponam, vnde hæc;

quod vnus est perfectior altero.

Aduerte etiam, quod anima iure humano in multis priuilegiatur. Primo enim dicit ius humanum, quod vnus animæ amissio maius damnum censetur, quam si innumerabilium corporum mors contingeret, *tex. in c. si habes. vers. quid dicam de conug. 24. q. 3.* Secundo; quod probatio, quæ animæ fauorem respicit, quæuis dubia, acceptari debet, ut in notabili casu ponit Fel. in *ca. presentia. in 2. notabili. col. 7. de probat.* Tertio; quia relictum pro anima dicitur relictum ad pias causas, gloss. est in *leg. si quis Titio. ff. de legat. 2.* Quarto; quia fauori animæ non potest renuntari, Bald. in *leg. in colum. C. de usu & vsu. ff. legat.* Quinto in his, quæ salutem animæ respiciunt ad vitandos graues conscientie remorsus, tutior pars est tenenda. Ita dicit *tex. in clem. exini de paradiso. §. nem quia. vers. nos itaque. de verbor. signif. not. in c. inuenes. in text. & glo. 1. extra de spons. & in c. 1. in gl. fi. de serutin. in ordine facien. & est text. in c. illud §. licet autem. & ibi ol. in verb. in dubiis, de cler. excom. ministr. facit etiam text. in c. fin. de sentent. & re iudic.* Sexto; licet vasallus feudum irrequisito domini consensu alienare non possit, etiam pro anima, ut est *tex. in cap. 1. §. donare quatuor olim poterat feudum alienari, in vsibus feudor.* Tamen vasallo poterit feudum pro anima sua relinquere, *tex. in cap. unico. 1. respons. de alodiis.* Ludouic. Romaper illum *tex. in repet. Auth. similiter. in 13. col. in tertio priuilegio pia causa inter vltimas voluntates. Cod. ad l. Falc.* Septimo; quamuis pater possit filium exheredare, & filius patrem, ex causis in *Auth. vi cum de appell. c. gnosceur, in §. causas, coll. 9.* Tamen propter fauorem animæ, si filius monasterium fuerit ingressus, non poterit à patre exheredari, *cap. non licet. in princ. 19. q. 3.* quem ponderat ad hoc singulare Lud. Rom. in *d. Auth. similiter. facit text. in Auth. de monachis, in princ. coll. 3.* Octauo; quia alias filiusfamil. qui non potest testari, *l. tam in §. si ff. de don. cau. inor. l. sensum, cum gl. fi. C. qui test. facere poss.* tamen pro anima testari potest, *licet. §. si. de sepulchris.* Romanus in *d. Auth. similiter. in 13. col.* Nono; verba fauore animæ debent interpretari & accipi in latiori significatione *Bart. in Auth. sacramenta puerum. Cod. si aduers. vendit.* Hæc prædicta dicit concilius & contemporaneus noster dom. Io. Monthel. in *suo Promptuario iuris, in verb. Anima.* Quam vim potestatemque & imperium habeat anima rationalis in corpus humanum, & quam procliuè ipsum corpus deprehendatur ad animæ obsequia: multum eleganter describit Cælius *lect. antiq. lib. 11. c. 13. cum seq. vbi philosophice & historice procedit.*

Quarta consideratio est de Paradiso terrestri, & secundum aliquos, sunt sex, quos enumerat Phil. Berg. in 1. *lib. sui supplementi Chronic.* ut infra patet. Et excellentior omnibus aliis est ille, qui est in Oriente, de quo *Gen. 2.* Platauic Dominus Deus Paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominē, quem formauerat, produxitque Dominus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suauē: lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignumque scientiæ boni & mali: & cetera huiusmodi, ut ibi habetur; & hic locus est in Orientis partibus, cuius vocabulum ex Græco in Latinum vertitur, hortus. Porro Hebraice *hau eden* dicitur: hau horrus, & eden, nostra lingua, delitie interpretatur, quod vtrumque iunctum, facit hortum deliciarum. Etenim omni genere ligni, & pomiferarumque arborum constitus, habens etiam lignum

vitzæ, non ibi frigus, sed perpetua aeris temperies, in cuius medio fons prorumpens totum nemus irrigat, diuiditurque in quatuor nascentia flumina: de quibus infra in decima octaua consi. dicam: de quo cecinit Poeta Quid,

*Ver erat æternum, placidique repentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores,
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
Nec renouatus ager grauidus carebat aristis.*

Vt refert Ioan. Laziardus in suis Epitom. historia vniuersalis. in cap. 5. de paradiso terrestri. Cuius loci aditus post peccatum primi hominis interclusus est: scriptus est enim vndique romphea flamma, id est, muro igneo accinctus, ita vt cum vertice eius cælo pene iungatur incendium. Cherubin quoque id est, Angelorum præsidium arcendis spiritibus malis super romphea flagrantia, ordinatum est, vt homines flammæ, angelos vero malos Cherubin submoueret, ne cui carni, vel spiritui transgressionis aditus pateat, vt dicit Ptolemæus in suo lib. de tribus orbis partibus, cap. 2. Ita etiam de hoc paradiso loquitur Arch. in c. omnibus. in prin. 24. quæst. 1. & Alb. de Ros. in suo diction. in verb. Paradisus. in 3. notabil. in fin. vbi dicit quod paradisi est amœnissimus ex mirificis infectionibus, & plantis & fragrantissimis aromatibus ex vernantibus floribus, & temperatissimis roribus & moderatissimis ventis ac placabilibus, ex amœnissimis auium cantibus, ex plurimis floribus, ex validissimis sepibus, & ex oculossimis custodibus. De eo etiam loquitur Bald. in c. 1. d. mutus. in princ. in tit. Episc. vel Abbatem, & cap. in visibus feudor. vbi dicit, allegando Albertum, quod de Paradiso terrestri propter eius altitudinem, aquæ cadentes faciunt tantum strepitum, quod omnes, qui ibi nascuntur, perdunt auditum: tamen non sunt surdi à natura: quia, si transportarentur ad alium locum, antequam surdescerent, audirent. Et de huiusmodi Paradiso terrestri dicit Damascen. lib. 2. c. 11. sic: Quia vero Deus ex visibili creatura plasmaturus erat hominem ad suam imaginem & similitudinem, tanquam quandam Regem, & Principem vniuersæ terre, & eorum, quæ in ea sunt: præstruxit ei quandam veluti Regiam, in qua diuersans beatam, & ex omni parte felicem deduceret vitam. & ipse est diuinus Paradisus, Dei manibus in Eden plantatus latitæ & voluptatis omnis promptuarium. Eden enim voluptas interpretatur: in Oriente vero omnis terra excelso collocaus est, optima temperie, & aere subtilissimo splendidus, plantis semper virentibus, insignis odoris suauitate refertus, plenusque lumine vniuersæ sensibilibus venustatis, & pulchritudinis super excellens intelligentiam diuinis profecto locus ac dignus eius, qui ad imaginem Dei creatus fuerat incolatu, in quo nullus irrationalium habitabat: sed solus homo diuinarum manuum factura. In medio vero eius lignum vitæ Deus plantauerat & lignum scientiæ, &c. Hæc ille. & ibi ample in Commentario: An sit verum, quod nullum ibi habitauerit irrationale? Sed non insisto, cum non sit præsentis speculationis, & solum intendo ad gloriam, & commendationem illius Paradisi terrestri, qui vltra commendari & laudari potest in multis.

Primo; propter antiquitatem plantationis: quoniam, vt habetur Genes. 3. & supra eadem consi. in princ. dixi: Plantauit Deus Paradisum voluptatis à principio, &c.

Secundo; nobilitate situationis siue foundationis: quia fundatus est locus ille in parte Orientis, vt dicit beatus Isidorus, vt quidam Doctores exponunt illud Genes. 2. Plantauit Dominus Paradisum in principio, non quidem solum temporis, sed etiam loci: cuiusmodi est pars Orientis, quæ nobilior est, sicut dextra

pars in homine. Et quod sit in Oriente ponitur in Margarita Philos. lib. 7. 47. vbi satis ample.

Tertio; propter nobilitatem hospitis: Habuit enim nobilem habitatorem, scil. hominem: etenim dicitur Genes. 2. Plantauit Deus Paradisum voluptatis, in quo posuit hominem, quem formauerat.

Quarto; excellentia denotatur ex affluentia voluptatis siue deliciarum: vnde Genes. ubi supra: Plantauit Deus Paradisum voluptatis.

Quinto; excellentia illius denotatur ex arborum & florum amœnitate: cum Gen. 2. dicatur: Produxitque Deus omne lignum pulchrum visu.

Sexto; ex preciositate fructuum, cum in loco præallegato dicatur: Erat enim in medio Paradisi lignum vitæ.

Septimo; & ex puritate & mundicia, quæ satis comprehendere potest ex flauio egrediente de illo, cum dicitur Genes. 2. Et flauis egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum. Ista dicit & refert Ioan. de Turrecremata in d. c. Eccles. de consecrat. dist. 4. vbi dicit, Ecclesiam conuenienter comparari debere Paradiso terrestri, propter illa septem commendabilia, quæ adaptat ibi Ecclesiæ militanti, vt ibidem videre poteris.

Et, vt ait Philip. Bergom. & supra dixi, sunt sex Paradisi terrestres. Vnus, vt dicit, est in Oriente versus Zephyrum. Alter, in æquinoctiali inter Eurum & Euronotum. Tertius, de quo Beda meminit, inter Cancrici tropicum, & circulum antarcticum. Quartus, ad Orientem versus Eurum vltra æquinoctialem, in quo solis calores sunt. Quintus Paradisus terrestris ad polum antarcticum esse dicitur, de quo Solinus meminit.

Inuenitur etiam in Occidente alius voluptatis & deliciarum Paradisus, de quo sic habemus, quod senatus popululque Rom. mandauit, summum sacrorum Pontificem: non nisi de Italiæ horro deliciarum eligi debere. Et de huiusmodi Paradiso terrestri multa à Theologis habetur in 2. sententia. v. m. dist. 19. Vide etiam Cælium in lib. suar. antiq. test. lib. 1. cap. 21. dicentem, apud Platouem esse regionem similem Paradiso terrestri, & in quo loco sit ipse Paradisus terrestris, secundum Arrianum, apud Græcos historicos tantæ in scribendo integritatis, vt veritatis conseruator, studiosusque vulgo sit cognominatus, atque ita etiam nunc honestetur in libris. Hic in parte postrema Indicis commentarij, ac si ipsi quoque Moyse succineret, ita scribit: Hanno Carthaginensis, profectus classe à columois Herculeis in Oceanum, relicta ad læuam Lybia, diebus triginta enauigauit, occidua petens: mox vbi in Meridicem diuertisset, plurima sese illi obiecere impedimenta. Nam præter ardores feruidi fideris, vt in perusta regione mundi, aqua potabili deficiebatur: audiebatur porro creber de cælo fragor, interim late promicantia in sublimi fulgura oculos perstringebant, videbanturque veluti flammæ riuus præcipitantes è cælo. Quanquam Cyrene ad extrema Lybiæ in tanta camporum vastitate herbis nuda non sit, neque item aquarum inops. Et ibi allegat de Paradiso dicta Damasceni, & S. Thomæ, & Conciliatoris, dicentium, Paradisum esse in Oriente, quæ portio mundi nobilior est; quia dextra, vt ibi Cælius, quem videas.

Quinta consideratio est de cælo, quod dicit Aug. esse Regnum felicissimum, carens morte, & vacans sine fine, cui multa tempora succedunt per æuum, vbi continuus sine nocte dies nescit habere tempus,

tempus, vbi victor miles post laborem donis ineffabilibus cumulatur: Nobile perpetua caput amplectente corona. Hæc dicit August. *in suo manuali*, c. 8. Sedes enim Domini est, & omnibus dominabitur, *Psal.* 102. & *Psal.* 10. Dominus, in cælo sedes eius. Et habetur *Esa.* 66. Cælum sedes mea. Et habetur *Marc.* 5. Nolite iurare per cælum: quia thronus Dei est, *cap. & s. Christus. extra de iureiur.* Altitudinem illius nemo dimensurare. *Eccles.* 2. Nec quæ in cælis sunt, quis inuestigare potest. *Sapient.* 9. Aliqui dicunt, quod sunt vnde cum cæli. In primo stat Luna, & nulla stella in eo stat præter Lunam, totum in superficie cæli secundi concaua continetur, & in orbem quatuor, & Epicyclum dicitur. Habet imprimis tres orbem, sicut Sol, in figuratone dispositos: vltra hoc, habet vnum orbem mundo concentricum, prædictos tres ambientem, qui deferens caput draconis dicitur insuper, & Epicyclum habet profunditatis medij primorum trium orbium immensum, in quo corpus Lunæ figuratur & mouetur.

In secundo vero stat Mercurius, & in superficie concaua cæli tertij continetur, & in orbem quinque & Epicyclum partitur: habet enim duos orbem inæqualis ipsitudinis, quorum superficies connexa supremi mundi concentricæ sunt: superficies vero concaua supremi, & connexa infimi mundo sunt eccentricæ, sibi ipsi tamen concentricæ, & harum centrum (quod etiam centrum parui circuli nominamus) à centro æquantis tantum, quantum centrum, quantis à centro mundi distat, & vocantur hi duo orbem augen æquantis deferentes. Quomodo autem mouentur, dicam infra in explanatione Planetarum.

Tertium est cælum, in quo solus Planeta, qui dicitur Venus, rotatur: & in superficie concaua cæli solaris continetur, insuper, & in orbem particulares, quemadmodum Saturni, Iouis aut Martis cælum partitur. Circumferretur autem hoc cælum totum in 24. horis, semel ab Oriente per Occidentem in Orientem redeundo per primi mobilis motum: sed orbem eius augen deferentes super axe, & polis Zodiaci ad motum octauæ sphaeræ circumducitur. Quo autem motu moueatur, vide in Margarita Phil. lib. 7. de principis *Astronomiæ*, cap. 32.

Quartum cælum est, in quo Sol est, & in quo mouetur, in superficie concaua cæli Martis continetur, & in tres orbem particulares diuiditur, duos scilicet augen deferentes, & ipsum deferentem solare corpus: æquantem autem, & Epicyclum non habet. Mouetur autem motu raptus ab Oriente per Occidentem redeundo in Orientem in 24. horis ad motum primi mobilis, orbem augen deferentes eisdem mouentur motibus, quibus & orbem auger Saturni, Iouis & Martis deferentes. Deferens autem Solis super polis, & axe proprijs secundum successionem signorum ab Occidente, scilicet versus Orientem quotidie 59. fere minutis, & octo secundis circumfertur. Et ita Sol totum Zodiacum in 375. diebus, & sex horis ferre peragrat, nobisque annum complet. Dicam latius infra, vbi fiet mentio de Planetis.

Quintum cælum est, in quo solus Mars rotatur cælo sexto contiguum, & sub eo locatur, quemadmodum sextum sub septimo. In totidemque orbem diuiditur, & mouetur, & eisdem motibus, quibus cælum Saturni, & Iouis, de quibus statim dicam.

Sextum cælum est, in quo stat sola stella Iouis, & est cælo Saturni contiguum, ita scilicet, superficies eius connexa concaua cæli Saturni contingat: de motu eius etiam infra dicitur.

Septimum cælum est, in quo continetur Saturnus in orbem tres ab inuicem diuisos, & contiguos partitur, de cuius motu infra vide.

Octauum cælum est, quod firmamentum dicitur, & stellis innumerabilibus ornatura est, quæ fixæ appellantur: quoniam omni tempore æqualiter à seipsis distant. Nec proprium motum à motu sui cæli habent. Et in hoc cælo sunt 10. circuli imaginarij sese interfecantes, ac imaginum in cælo situm, motum, & diuersitatem notificantes. Et mouetur triplici motu. Primus est ab Oriente versus Occidentem ad motum primi mobilis super polis mundi, & completur in spacio naturalis diei secundum hunc contrarius ab Occidente, scilicet, in Ortum secundum successionem ad motum nonæ sphaeræ in 20. annis, gradu vno, & 28. minutis fere, & sic in 49000. annis totus perficitur: & motus augium, & stellarum fixarum dicitur: quo scilicet motu, stellæ, quæ sunt in firmamento cæli, variantur de signo in signum respectu Zodiaci primi mobilis. Vnde pleiades stellæ fixæ, quæ iuxta figuratone sunt in capite Tauri in firmamento, respectu Zodiaci superioris sunt in vigesimo secundo gradu Tauri: & sic de alijs. Tertius motus trepidationis, quo scilicet octaua sphaera mouetur super duobus circulis paruis, quorum poli sunt capita libræ, & arietis nonæ sphaeræ, & semidiameter illorum circulorum est gradus 4. minuta 18. & secunda 43. & ille motus accessus & recessus nominatur, & in 7. millib. quoque annis completur: & solus octauæ sphaeræ proprius est: quia vnius corporis naturalis, tantum vnus est motus, secundum naturam, rati one illius motus stellæ fixæ, non semper æque distant: polis immobilibus, primæ sphaeræ. De his ample per Margaritam Philos. *vbi supra*, c. 6.

Nonum cælum stellis caret, similibus characteribus, quibus & decimum est insignitum, de quo statim dicam. Et duplici motu reuoluitur. Primo quidem ad motum primi mobilis. Secundo motu proprio ab Occidente versus Orientem super polis proprijs in 200. annis, gradu vno, & minutis 28. fere secundum successionem signorum respectu Zodiaci primi mobilis. Totam reuolutionem in 49000. annis complet, quæ reuolutio à quibusdam magnus annus Platonis dicitur. Aiuunt enim, Platonem scripsisse integra reuolutione ista completa omnia in eodem statu & dispositione consistere, quo initio reuolutionis fuerant. Hanc positionem diuus Augustin. *de ciuitate Dei*, lib. 12. c. 13. in fine, explodendam, & religioni nostræ contrariam ostendit, dicens: Absit, inquam, vt nos ista credamus; semel enim Christus mortuus est pro peccatis nostris: resurgens autem à mortuis iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur, & nos post resurrectionem semper cum Domino erimus, *ad Rom.* 6. Hoc cælum à quibusdam aqueum, ab alijs crystallinum appellatur: super firmamentum enim (quod octauum cælum dicimus) scriptura aquas esse multipliciter astruit, vnde *Gen.* 1. Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis; & dicunt Scripturæ, firmamentum esse constitutum in medio aquarum, & diuidere aquas illi superuenientes ab aquis subsidentibus.

Quod autem supra firmamentum sint aquæ, præter Geneleos sententiam, ostendit etiam David *Psal.* 102. Qui extendis cælum sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius. Et *Psal.* 48. Et aquæ, quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini. Dicam infra amplius, quando fiet mentio de clementis, sed nunc sufficit, quod etiam istud vocetur ab aliquibus crystallinum.

Decimum cælum omnium corporum, primum est mobile motu, scilicet diurno ab Oriente, versus Occidentem, iterum redeundo in Orientem in 24. horis, sine fatigatione & pœna regulariter, id est, non velocius vno tempore, quam alio : & illo motu secum rapit omnes sphaeras inferiores, sitque talis motus super polis mundi Et in hoc cælo nullæ sunt stellæ nec characteres, & lineationes, quæ percipi possint, sicut nec in nono cælo. Quidam tamen contendunt, visu acutissimo quædam percipi posse, sed alios fallunt : quia falluntur, ut habetur in *d. Margarita loco supra citato, ca. 9.* De his decem cælis scripsit Ioan. Laziardus in *Epi. histor. vniuers. c. 4.*

Vndecimum cælum primo de immobili creatum, & mox Angelis sanctis repletum, est corpus subtilissimum, primum mundi fundamentum, & quantitate maximum, qualitate lucidum, figuratiōe sphaericum, locali situ supremum, amplitudine spirituum, & corporum visibilibus, & inuisibilibus contentiuum, Dei, summum habitaculum, & diuersas ob causas varie denominatur : potissime tamen dicitur empyreum, hoc est, igneum : cum à superbenedicta Trinitate, in eodem residente, secundum nonnullos, illuminatum sit.

Rabanus tamen dicit, quod sint tantum septem cæli, scilicet empyreum, quod supremum, crystallinum seu aqueum, sidereum, igneum, olympicum, æthereum & æreum.

Inter hæc tamen, de quibus Bart. Angelici, in *suo libro de proprietatib. rerum, lib. 8.* Cælum empyreum est dignius, & excellentius omnibus alijs. Cum sit primum & summum : & talis est locus Angelorum regio, & habitaculum hominum beatorum. Illud enim est primum mundi firmamentum quantitate maximum, &c. Ut hic ante dictum est. Et in hoc cælo empyreo sunt Animæ sanctorum collocatæ, ut dicit N. de Lyra *Daniel. 7.* super illo verbo : *Regnum autem, & potestas, & magnitudo Regni, quæ est subter omne cælum, datur populo sanctorum altissimi.* Licet enim Deus sit vbique : tamen specialiter dicitur esse in cælo : quia ibi relucet potissime virtutis suæ operatio. Et ideo cælum dicitur specialiter sedes Dei. Quia in corpore mundi species cæli pulchrior est, ut dicit Ioan. Damasc. in *lib. 2. c. 6.* quem videas cum commentario illius, quorum dicta infra latius referentur. Ideo species cæli in visione gloriæ esse. *Eccle. 43.* dicitur. Et species cæli gloria stellarum mundum illuminans in excelsis dominus. De huiusmodi cælis videatur Aristot. in *lib. de cælo, & mundo.* & Anton. Flor. in *1. part. suæ Sum. titul. 14.* & Cælius *li. 1. antiquarum lectionum, cap. 13.* vbi ample, & in *3. consid. sequen.* Vide de nobilitate Cæli *circa principium. versicul. & quod corpora.* Sed mihi ad propositum sufficit, ut denotem, quod inter omnes cælos sit vnum excellentius, & nobilius alijs, scilicet, cælum empyreum, quod dicitur Regnum cælorum, de quo hic ante dixi. Habet enim circumfluentiam in omnibus inferioribus. Et de huiusmodi cæli dignitate multi admirantur, & comprobatur per Ludouicum Cælium ex multis historijs, ut habetur in *suis libris lectionum antiquarum. lib. 1. cap. 19.* vbi sic inquit : Cæli dignitatem eximiam, vel inenarrabilem potius contemplanti mihi subit quandoque, quod de Arabibus scriptum reliquit Arrianus, coli ab illis duos modo Deos, Cælum, & Liberum patrem. Ac Cælum quidem, quia cernatur, & siderum collucentibus oculis excellenter contextum, solem præferat vilitatis inmensæ authorem incomparabilem. Neque item excidit, quod de Anaxagora

Philosopho proditum scimus, qui interrogatus, Cur nam se natum arbitraretur ? Respondit cæli ac solis videndi causa. Quam quidem vocem, à Philosophis summa exceptam admiratione, risu prosequitur Lactantius, putans nescientem quid responderet, in hæc prorupisse : Ego vero, ni me quid secretus fallit) ait idem Cælius) facile contenderim, non temere id omnino effusum, sed ut ab sapientiæ studioso pensiculate admodum, & excusse. Nam qui exactius pensitarit re totam, comperiet liquido cælestem claritatem adeò præcellere naturæ quadam præsigni maiestate, ut in perenni ac vitali luce illa augustissimum diuinitatis mysterium sit facile deprehensurus. Siquidem vertiginosus ille motus ampliozem nobis indicat potestatem. Lux nitidissima sapientiam. Calor suauissimus amorem. Quibus à Principe rerum Deo mouentur, illustrantur, perficiuntur omnia, atque seruantur : primo inquam, inter separatas, atque spirituales formas, sicut inter corpora, longe, clarissimo cælo, principatu celsatur. Extra hæc, qui plura in clarissimo putat globo requirenda, is plane, quæ sit corporeæ naturæ perfectio, parum perspexisse deprehenditur. Quicquid alij partiaro, ac diuisim possident, in vnum id esse amplissime congestum. Sine hoc nec inferius generabitur quippiam, nec genitum suas exercebit operationes. Et quidem sicuti intimus & vitalis noster calor corpora confouet ac seruat, eiusque momento, quæ agunt in nos, non frustra agunt : ita si non adsit cælestis ille calor, corporum virtus omnis, præsertim ille ipse tam vitalis, tamque familiaris nobis calor profectus depereat, necesse est, cælum vtique naturale corpus est omnium corporum naturalium perfectissimum. Corpus naturale tam motus, quam sensibiles qualitates consequuntur : perfectissimo igitur corporum naturalium, perfectissimus quoque motus, & sensibilibus perfectissima congruunt. Nullus motus perfectior orbiculari, nulla qualitas sensu perceptibilis, luce perfectior : quare hæc cælestis corporis propria sunt necesse est. Quoniam vero perfectissimum corpus est, comparem quoque locum, id est, supremum habere, ex rerum dignitate consequens fuit. Ideo secundum Apuleium finis altitudinis dicitur. Scitum illud Aristotelis est, *ex libro 8. Ascensionis Physica,* motum primi cæli vitam esse omnibus : quandoquidem euidentissima est, & communis operatio vitæ intimus motus. Cessante autem cælo, nec cætera mouebuntur. Sicut in minore item mundo, si cesset motus cordis, omnes animalis motus perire necesse est. Nec lapis itaque deorsum moueretur, neque ascenderet ignis : quod mirum vtique est : sed verum rationibus ostenditur, si motus quiesceret primus. Est autem quod primum in vnoquoque genere, causa reliquorum, quæ sub ea continentur serie, licet non omnia eandem cause habeant rationem. Potro, quod de motu astruimus, patet in caloris ratione. Nam, si cælestis intereat calor, nec à frigore profluct frigiditas, nec à caliditate calor. Siquidem non est frigori contrarius calor ille sidereus, sicut calor igneus. Sed omnes continet elementares qualitates eminentia simplici, sicut lux omnes calores. Hæc ille Cælius, vbi supra pro quibus allegat Picum Mirandulam.

Hic non est superuacuum inuestigare, Cum Angeli sint in vndecimo cælo, ut hic ante dictum est. Et virgo Maria sit exaltata super choros Angelorum : & ut dicit gl. verbo, *Apostolice. in Iamnes dies. C. de ferijs.* exaltata est super Apostolos, Angelos, & Archangelos, aut concedenter ponatur in duodecimo cælo, quod est trinitatis, secundum nonnullos, de quo nunc dicam,

dicam, quod non videretur esse inconueniens. Cum etiam Deipara dicatur, vt dicit Ioan. Damasc. *lib. 3. c. 12.* vbi Deiparam, Dei genitricem, Dei que parentem, & proprie, & vere sanctam virginem celebramus. Nam, vt verus Deus est, qui ex ipsa natus est: ita vera Dei genitrix verum Deum ex ipsa incarnatum genuit. Si ergo Dei genitrix est, & mater, collocetur, seu collocari debet ad dextram filij, prout mater collocanda est, vt dixi supra in 5 part. in 40. confid. & non sub filio. Videtur ergo, quod virgo Maria condecenter poni possit in duodecimo cœlo, vbi est Deus. Et hæc dico solum pro quadam inuestigatione, non tamen istud assero, sed me remitto ad dominos Theologos. Quicquid sit, tamen ego teneo, quod in quocunq; loco sit, tamen ego teneo, quod in quocunq; loco sit, est super omnes choro Angelorum, super omnes beatos & sanctos cuiuscunq; autoritatis & præminentia fuerint. Dixi supra in 3. parte huius libri, in 4. confid.

Etiam ex prædictis constat, quod cœli enarrēt gloriam Dei, & opera manuum eius annūtiēt firmamentum, *Psal. 18.* quod sit triplici via, & modo mirabili. Primo; ex eorum creatione ab immanenti potentia. Secundo; ex eorum conseruatione & manutentia ab eadem infinita sapientia. Tertio; ex eorum virtuali operatione multiplici eis collocata à suprema & independenti clementia.

Circa primum; Cœlorum creatio pandit & enarrat gloriam Dei; quia tanta & talis operatio, quæ est de nihilo ad esse productio, non potuit fieri ab aliqua intelligentia: cum ad eorum creationem requiratur infinita potentia, quæ potentia repugnat intelligentiæ, & Angelo. Ideo suo modo cœli pandunt & enarrant gloriam Dei ex parte eorum creationis.

Circa secundum; Cœlorum manutentia, & eorum conseruatio, quæ immediatè à Deo pendet, etiā enarrat, declarat, & manifestat gloriam Dei; quia omnis creatura tam spiritualis, quam corporalis, quantum est de se, tendit ad non esse; & quanto perfectior, tanto maiori indiget manutentia Dei. Sicut equus minori indiget manutentia, quam Angelus: quia Angelus plures perfectiones habet equo; & omne esse præter primum esse, quantum est de se, intendit ad non esse. Ideo cœli in manutentia tali tam mirabili enarrant gloriam Dei.

Circa tertium; Cœli enarrant gloriam Dei, ex eorum operatione virtuali. Vnde tot variationes, & temporum mutationes, frigora, calores, pluuiæ, sterilitates, guerrarum abundantia, & pauca pax, & iusticia, & quandoque inter homines infirmitates, pestes, & inter animalia terre, volucres aëris, & viuientia in aquis, talia Dei concursu proueniunt, ex influentia cœlorū qui enarrant gloriam Dei: licet Deus posset aliter facere, & faciat quandoque, teste Beato August. in *lib. de Ciuitate Dei*. Sic Deus condidit res, vt suis motibus sinat eas peragere. Agunt causæ secundæ; virtute primæ causæ, & operationes earum, quando placet, suspendit prima causa, concurrens immediatè ad effectum cuiuslibet causæ secundæ, quam causa vniuersalis secunda. Ita dicit amicus medicorum, in declaratione illius, *Psal. 18. Cœli enarrant gloriam Dei, &c.*

Aliqui vero ponunt duodecimum cœlum, quod est cœlum Trinitatis, quod dicunt Deum esse, secundum rem, & differre ratione. Nihil tamen aliud est (vt inquit Albertus) quam virtutis eius excellentia, quæ continet, & ambit omnia creata. Et esse in tali Cœlo, est esse in æqualitate virtutis Dei omnia continentis atque saluantis, quod solum conuenit Patri, Filio, &

Spiritu sancto.

Nónnulli tamen dixerunt, tantum esse tres cœlos, ad quorum tertium se dicit raptum Apostolus 2. *Epist. ad Corinth. cap. 12.* cum ait: Scio hominem in Christo ante annos 14. siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi vsque ad tertium cœlum. Tres autem cœli, de quorū tertio meminit Apostolus, sunt, vt dicit Damascenus *lib. 2. cap. 6.* Cœlum aëreum, firmamentum, & cœlum firmamento supereminens, ad quorum supremum se mentis exstasi raptum Paulus asserit. Alij interpretantur alio modo, quod primum sit aëreum, secundum firmamentum, tertium spirituale; vbi Angeli, & Animæ sanctæ, Dei fruuntur contemplatione. Alij distinguunt secundum tres angelicas hierarchias, vt primū Cœlum dicatur postrema hierarchia, secundum Cœlum media, tertium vero suprema hierarchia, vt ample explicant Ioa. Damascenus, & Commentator ipsius in *loca supr. allegato.*

Sexta consideratio; In cœlo empyreo sunt tres hierarchiæ, vt dixi ample supra in *tertia parte huius libri*. Prima scilicet supercœlestis, quæ consistit in tribus personis. Secunda cœlestis, quæ consistit in Angelis. Tertia subcœlestis, quæ perficitur in prælatis, vt dicit Dionysius in *suo libro de cœlesti hierarchia*. Et hæc cœlestis hierarchia est triplex, quædam superior, quæ dicitur epiphania, & continet tres ordines, scilicet, ordinem Seraphin, Cherubin, & Thronorum, & ista est excellentior alijs, vt dictum est ibi. Ideo non aliter insisto, ne fiat repetitio eorum, quæ iam dixi. Et ibi etiam dictum est, quod inter nouem ordines, ordo Seraphin est dignior, & excellentior. Et ad ibi dicta me remitto circa huiusmodi excellentiam hierarchiarum, quæ sunt in vndecimo cœlo, vt etiam supra dictum est.

Sunt enim quidam, qui subtiliori succo de non dicendo, torporem operiunt. Dicunt enim cœlestem hierarchiam non in plenitudine scientiæ, sed charitatis culmine finiri; vnde Seraphin, qui denominatur à plenitudine charitatis, supremus est ordo, sub quo Cherubin, qui à plenitudine scientiæ nomen accepit. In Seraphin tamen minorem esse scientiam, quam in Cherubin, Catholici negant, patet ex 2. *lib. sent. dist. 9.* Tantum igitur Seraphin in scientia Cherubin excellit, quantum in charitate excedit. A charitate supremus ille ordo tanquam nobiliori Dei dono nominatur, ad quod profecto scientia ordinatur. Cherubin autem non à charitate, sed à sciētia nominari debuit, quia iā superior ordo à charitate nomen sibi vendicabat.

Sed aduerte ad vnum, quod tanta sit nobilitas, & excellentia Angelorum, quod, vt dicit Anselmus in quodam sermone, si vnus Angelus staret in cœlo stellato, & tot essent soles, quot sunt stellæ, claritas istius solius Angeli offuscaret omnes illos soles sua claritate, sicut modo claritas solis offuscet claritatem stellarum. Et ibidem dicit, quod ille Angelus tantum transcendere nosceretur pulchritudinem solis, quantum sol transcendit pulchritudinem terræ: imo magis incomparabiliter. Hæc dicit Bernar. de Buis. in 2. *part. sup. Resary. serm. 10. littera B.*

Septima consideratio S. Thom. in *scripta eius super scribis de Cælo & Mūdo. 2. lect. 25.* dicit, quod omnes stellæ præter Planetas sint in supremo Cœlo; quod intellige in firmamento, quod dicitur secundum aliquos supremum: sed in empyreo nullæ sunt stellæ, vt dictum est ante. Ex quo ergo prædictæ stellæ sunt supra Planetas, videntur esse digniores propter altitudinem, & superiorem locum, quem obtinēt, & quia ap-

proximant diuinitati. Et de potestate huiusmodi stellarum fixarum, an sit maior potestate Planetarum, vel econtra, ponit Cælius *li. 1. fixarum antiq. lect. c. 17.* ubi inquit, magnam altercationem esse inter studiosos, qui quandoque stellis non errantibus, quæ sunt fixæ, vim eminentiorem cæteris ascribunt: quandoque vero è diuerso, & vt plurimum, communem felicitatem pro nascentis modo, mensuræque à prosperiore Planetarum statu contitui faciunt: à fixis verò quandam incomparabilem, extra quam opinetur aliquis, fortunæ benignitate. Quam sententiam dicit comprobata esse à Ptolemæo. Alij omnino Planetas vi effectiue præpotentiores ostendere conantur, cū Procli sententia, tum rationibus id euidenter monstrantibus. Accidente item veterum testimonio, qui Planetas velut quosdam mundi Principes intelligerent. Quo autem discerniculo certiore ista teneant bonarum literarum studiosi. Altra (inquit 2. Cæli Aristoteles) nequeunt per se, & propriis moneri motibus aut locum mutare, sed orbi insiguntur, veluti in tabula nodus. Itaque orbis motu feruntur, cui inhaerent. Cæterum Planetas deprehensum est diuerso ferri incessu, at tū velocitate, tum tarditate plurimum discrepante, atque situ etiam: quosdam namque exortum petere, in occasum in alios remeare: porro in austrum deici hos, in Septentrionem protolli aliquos. Ideoque ex motus inæqualitate nomen quoque adeptos, & assequutos. Ex qua item certius coniectatum orbibus eos distinctis ferri. Fixas vero globi octauæ stellas dicimus, non quod non moueantur. Nam duplici saltem circumagi motu animaduersum iunioribus est, quibus & globus, in quo sunt, motibus rotatur. Altera ob ortum in occasum. Reliqua ab occasu in exortum super Zodiaci polis, tantæ tamen tarditatis, vix vt percipi vel annis centum queat. Nec item fixas dixeris, quod orbis modo circumferantur ambitu. Nam & hoc est illis commune cum Planetis, quod 2. Cæli, (vt dictum est) astruitur. Sed ita dicuntur, quia eandem perpetuo seruant figuram, situm, propinquitatem, distantiam. Diuersitas Planetarum in motu, dum vel propiores nobis sunt, vel remotiores, causa est (sicut philosopho placet) valida, vt varij producantur effectus. Vniuersalis autem, & constans motus mobilis primi, id agit, vt diuersitas hæc æterna sit, ac vniuersali pergat periodo. ita dicit Cælius *in prædicto loco.* qui etiam asserit, Chaldeos dixisse, Planetas interpretes, quoniam ex aliis astris, quæ tum minime errant, tum certum seruant, & statutum meatum, sola hæc, incessu proprio, suoque nitentia, res futuras insignitus ostendant, ac veluti Deorum mentem interpretentur. Esse autem hosce Saturnum, Martem, Venerem, Mercurium, Iouem: de his statim dicam. Sed quo ad stellas fixas, quæ sunt in octaua sphaera, cum sit aliis inferioribus nobilissima, vt dicit Aristoteles *in fine libri 2. de Cælo.* ex quo ergo, etiam stellæ ibi positæ sunt aliis nobilissimæ.

In hoc octauo cælo sunt quadraginta octo imagines stellarum, in quibus est concordia apud omnes antiquos, sicut dicebatur & sunt in eis 1922. stellæ, quæ dicuntur stellæ fixæ, & mouentur vno motu, scilicet ad motum octauæ sphaeræ in centum annis fere vno gradu, & antiqui posuerunt in sex ordinibus. Ita, quod illas, quæ sunt maiores, posuerunt in primo ordine, & sunt quindecim: & quæ sunt infra has, posuerunt in secundo ordine, & sunt 45. quæ sunt infra has, posuerunt in tertio ordine, & sunt 208. Quæ vero sunt infra has, posuerunt in quarto ordine, & sunt 474. Et quæ sunt infra has, posuerunt in quinto ordine, & sunt 217. Et quæ sunt infra has, posuerunt in sexto ordine, & sunt

63. Ex his 48. duodecim sunt in via Solis, & in Zodiaco, vt dicitur infra, & sunt in eis ex stellis 346. Nomina earum sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Vrna, Pisces, de quibus infra dicitur. Et remanent triginta sex imagines, quarum viginti vna declinant à via Solis ad Septentrionem, & quindecim ad meridiem: quæ declinant ad Septentrionem, habent ex stellis supradictis 360. & nomina imaginum sunt hæc: Prima est vrfa minor. Secunda est vrfa maior. Tertia draco. Quarta dominus flammæ, vel succellus. Quinta canis latrans, vel vlulans. Sexta corona septentrionalis. Septima incuruatus, vel genuflexus. Octaua, vultur cadens. Nona gallina. Decima sedens super sedem. Vndecima deferens caput algol, id est, diaboli. Duodecima tenens habenas. Decimatertia serpentarius. Decimaquarta serpens. Decimaquinta accusator. Decimasexta aquila volans. Alij habent, vultur volans. Decimasextima delphinus. Decima octaua equus primus. Alij habent caput equi, Decimanona equus secundus: alius liber habet equus alatus. Vigesima, mulier, quæ non nouit virum. Vigesima prima est triangulus.

Quæ vero declinant ad meridiem, habent ex stellis supradictis 316. quarum imaginum nomina sunt hæc. Prima earum est, Leo, quem quidam vrfum appellant. Secunda, algobor, id est, canis validus. Tertia, flumen. Quarta, lepus. Quinta, canis maior. Sexta, canis minor. Septima, arca Noe. Octaua, Serpens. Nona, vas. Decima, coruus. Vndecima, deferens leonem, & ipsius medietas est humana: figuræ, altera equi. Duodecima, Leopardus. Decimatertia, thuribulum. Decimaquarta, corona meridionalis. Decimaquinta, piscis meridians. Hæc nomina ponit, & ordines supradictos. Ioan. de Saxonia, *in Comment. super textum Alchabiz;* quæ hic recitantur solum pro ordine supradicto: & intentio mea pro complemento huius operis non tendat ad aliud.

Eadem tamen imagines ponit etiam amicus medicorum *in c. 2. secunda differentia.* ubi etiam ponit de ordine stellarum, & imaginum visibilium Cæli, tam in parte Septentrionali, quam meridionali, quem ideo vide, quia ibi amplissime.

Harum stellarum nomina ponit Ausonius Gallus his versibus:

*Ad Borea partes, Arcti iunguntur, & anguis.
Post has arctophylax, parietæque corona, genuq.,
Prolapsus, Lyra, aui, Cepheus, & Cassiopea,
Auriga, & Perseus, dolocron, & Andromeda astrum.
Pegasus, & delphinus, telum, aquila, anguicentis que.
Signifer inde subest, bis sex, & sidera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libra, & scorpius, arcitenens, capricornus, & urnam
Qui tenet, & pisces: hi sunt in partibus Austris,
Orion, procyon, lepus ardens firmus, Argo,
Hydrus, Chiron, thuribulum quoque piscis & ingens,
Hunc sequitur pistrinx, simul Erydanix, fluuenta.*

Octaua consideratio; In cælis septem sunt principales Planetæ: Luna scilicet, Mercurius, Venus, Sol, Mars, Iupiter, & Saturnus. Venerem autem dicunt quandoque Luciferum, quandoque vero Hesperum fieri. Cæterum Planetas, id est, erratiles hos vocant, quod ex aduerso Cæli suum motum peragunt. Nam Cælum, & reliquæ stellæ ab Oriente in Occidentem mouentur: at ipsi soli ab occasu in Orientem motum habent. Et hoc exploratum habemus ex Luna parumper singulo quoque vesperi ad Orientem remeante, vt dicit Ioan. Damascenus *in lib. 1. cap. 6.* Vbi enumerat illos septem Planetas, & posset considerari maioritas illorum

illorum ex altitudine loci, secundum scilicet quod sunt in altiori loco, ideo videntur esse digniores, ut dictum est in genere de existentibus in altiori loco supra in 1. parti. in 14. consid.

Et quod corpora superiora sint nobiliora, constat ex eleuatione eorum super omnia inferiora. Quanto enim corpus est nobilius, tanto debetur ei altior locus. Et nobilitas corporum superiorum patet ex figura, siue forma ipsorum, quæ est rotunditas, quæ est nobilior aliis figuris, sicut dicit Arist. in li. de Cælo & Mundo, quod patet ex eo, quod omnes aliæ figuræ habent terminos. Rotunda autem figura habet formam circulem. Et circulus non habet principium, neque finem, sed in se terminatus est. Et primo Cælum nobilior est inter omnia corpora. Est enim ingenerabile, & incorruptibile, ut etiam habet actiuam respectu inferiorum. Omne autem agens nobilior est patiente: sed corpori nobiliori debetur forma nobilior, & forma spherica siue rotunda nobilior est omnibus aliis formis, siue figuris corporalibus propter sui capacitatem, & interminabilitatem: quia non habet principium, neque finem, & est vna superficie cõtenta ergo spherica forma debetur cælo; ergo cælum est sphericum, siue rotundum, ut dicit Albertus Magnus in sua philosophia natura ali. de Cælo & Mundo. c. 3. & in cap. 5. Scribit etiam quomodo nobilitas corporum superiorum probatur ex impassibilitate eorum. Sunt enim impassibilia, & ingenerabilia, & incorruptibilia, virtutemque actiuam respectu inferiorum habentia. Et ideo, ex quo Saturnus est in altiori loco, ut dicit amicus medicorum, in 4. ca. de Urina quinta; videtur esse dignior Iupiter post, & supra Martem, & Mars post, & supra Solem, & Sol post, & supra Venerem, & Venus post, & supra Mercurium, & Luna post, quæ est in primo cælo ascendendo, & Saturnus in septimo, ut supra dixi in hac parte.

Vel etiam vnus potest dici dignior, & maior altero propter longitudinem, latitudinem, & magnitudinem, in eo quod continet plus altero. Ideo, cum Sol, & Luna plus contineant, quam alij Planetæ, eo, quia Sol continet terram centies sexagesies, ut habetur in Margarita Philosophica lib. 7. tract. 1. c. 3. Luna vniam de tribus partibus terræ. Alij vero minus continent, cum Mercurius sit vna pars de triginta duabus mille partibus terræ, Venus vna de triginta septem, Mars contineat tantum terram semel, & dimidiam. Iupiter terram nonaginta quinque vicibus, & Saturnus nonaginta vna vicibus, ut habetur in d. li. 7. tra. 1. & ibi ponitur de motu illorum, prout etiam supra hac eadem parte dixi. Nam Saturnus in triginta annis totum perficit Zodiacum. Iupiter in annis ferme duodecim percurrit Zodiacum. Sol vero inter centum sexaginta quinque diebus, & sex horis. Et, ut dicit Archid. in c. 1. de regu. li. 6. Sol omni anno cursum suum reperit, & Venus fere idem, & idem etiam de Mercurio, sed Luna fere perambulat totum Zodiacum in viginti octo diebus, ut habetur in d. loco c. 34. 33. 32. 31. & 36. Sed quicquid sit hac ratione, & ea etiam ratione; quia Sol est in medio stellarum, & Planetarum totum mundum vniuersaliter illuminans, tanquam sit luminare maius specialiter à Deo creatum, ut habetur Gen. 1. dicitur Rex stellarum, & Planetarum secundum Isidorum in li. de natura rerum, quem refert, & sequitur Guil. Benedicti in sua repet. c. Rayn. in ver. duas habes filias. extra de testam. Solis laudes præcipuè describuntur satis ad longam per Cælum li. suarum antiquarum lectionum 13. cap. 14. quas hic referte volui. Sic enim ait: Solem Plato ipsius boni conspicuum filium

nominauit, credidit quoque esse Solem perspicuam Dei statuam in hoc mûdo ab ipso Deo politam. Hunc veteres ut Deum venerabantur, denique quisquis non videt Solem in mundo imaginem esse vicariumque Dei, is certe noctem nunquam considerauit, nec solem suspexit exorientem, neque item illius animaduertit mœnera, nec Areopagitæ Dionysij monumenta vnquam adiit. Theologi veteres dicebant reginam omnium iustitiam e medio Solis throno per cuncta propagari, omnia dirigentem veluti Sol ipse omnium sit moderator: quicquid adest nobis boni, solari potestate adest, vel ab ipsa tantum, vel etiam ab aliis: id quidem, vel à Sole absoluitur, vel à Sole per alia. Est quoque Sol elementalium virtutum dominus Luna virtutis Solis dominaa generationis. Ideo Albamasar per Solem, inquit, & Lunam omnibus vim insinuari Moyses, cœlestium dominum in die Solem arbitrat, nocte Lunam, quasi nocturnum Solem. M. Tullius Solem veneratur ut ducem, & principem ac moderatorem luminum reliquorum, mandam mentem, & temperationem. Heraclicus frontem cœlestis lucis nuncupauit. Physici etiam cor cœli: id enim in æthere Sol est, quod in animali cor. Cuius id proprium, ne vnquam cesset à motu. Sūt, & qui ætheris oculum nuncupant Solem. Plerique ex Platonicoꝝ scholis in Sole mundi animam constituisse videntur. Quæ spheram Solis totam implens per globum illam quasi reu, tanquam cor effundat radios veluti spiritus inde per omnia, quibus vitam, sensum, motum vniuerso distribuat. Hinc Astronomi dicunt: sicut Deus solus intellectualem animam nobis tribuit, ita sub Solis modo influxum eam mittere, id est, quarto dantaxat mense post conceptum, ut etiam infra patebit. In Sole etiam emitecere imaginem diuinæ Trinitatis miram excogitatum est. Inibi liquidem tria quædam visitari distincta pariter & vnita. Primum quidem naturalis animaduertitur ipsa fecunditas sensibus nostris prorsus occulta. Deinde, lux eiusdem manifesta ex ipsa manans fecunditate, ipsique æqualis semper. Postrema est ab vtroque propagata calefactoria vis, penitus vtriusque par. Cæterum ex Platonicoꝝ doctrina non est negandum, Cælum solē esse esse calidum. Calefaciunt autem Solis radij salubriter pro ignea Solis viuificaque natura. Sed ex quo prorogatur talis calor, & lux Cœli, vide ibidem. De eo etiam habetur Ecclesiast. 1. Oritur sol & occidit & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & recedit ad Aquilonem. Ioan. Montaigne in suo tractatu de præminencia sacri Consistorij, in primo argumento pro magno concilio, dicit, quod Sol amplius illustrat Lunam sibi proximam, quam cæteros Planetas, & stellas eidem remotiores: sed non dicit verum: quoniam Luna non est illi proxima. Cum inter Solem, & Lunam, sint Venus, & Mercurius, ideo standum est in hac ratione, eo, quia est in medio Planetarum, dicit etiam Plinius lib. 2. cap. 6. quod Sol medius fertur amplissima magnitudine ac potestate, ac temporum modo terrarumque: sed siderum etiam ipsorum cœlique rector, hunc mundi esse totius animum ac plenus mentem, hunc principale nature regimen ac numen credere decet opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat aufertque tenebras. Hic reliqua sidera occultat. Hic vices temporum annumque semper renascentem ex vltu nature temperat. Hic cœli tristitiam discutit, atque etiam nubila humani animi serenat. Hic suum lumen cæteris quoque sideribus fœnerat præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens. Et Sol ex sententia Platonis secundum Cælum lib. 13. Antiquarum Lectionum ca. 12. sic

describitur: Sol cœlestis est ignis, qui solum ab ortu ad occasum ab eisdem aspici potest. Animal sempiternum, astum animatum, diurnum ac maximum, huius syderis maiestas veteribus credita est diuina. Proinde religiosius dum percutitur fœdus, ab Agamemnone advocatur apud Homerum, ut fœderum custos, & inspectrix omnium. Sunt qui tam amplæ potestatis sydas oculorum meriantur argumentis, & animi coniectura scrutentur, sed vanitas multis coarguitur indicis, immensum esse. Plinius inquit, quia arborum in limitibus portæstarum in quolibet passuum millia umbras paribus iaceat interuallis tanquam toto spacio medias. Epicuri scholæ sunt, quæ statuunt ea magnitudine esse Solem, qua videtur. Cæterum non peruidisse illos, quanta inde consequeretur absurditas. Si enim, inquit Cleomedes, in cœlestium orbium contemplatione tantus sit Sol, quantus apparet, profecto multæ simul in ipso magnitudines erunt; siquidem exorietur, & occidens maior videtur. Porro, nõ apud omnes eodem exoritur tempore. Nam cum sit globata specie terra, alius apud alios oritur, & occidit, & medium cœli tenet. Quamobrem cum accidat eundem apud alios orti, & apud alios in medio Cœli existere, simul & maior, & minor fiet. Maior videlicet, quibus oritur, minor, quibus est in medio Cœli hora eadem, quod certe in eo absurdissimum cœsendum est. Horum namque effectuum ratio ea promittitur à scientissimis. Maior, inquit, nobis Sol Oriens, & Occidens videtur, & minor in cœli constitutus medietate, propterea quod in horizonte per aërem densiorem, & humectiorem ipsum videmus. Eiusmodi namque est vicinus terræ aër. In medio autem Cœli; quia in puriore cernimus, emissus ab oculis ad ipsam radius non reflectit, quod in alio contingit situ. Argumento sunt, quæ in aqua videntur grandiora, corpora lentioraque. Nam, & ex patetis altioribus Sol conspexitur, id ipsum patitur. Eisdem porro rationibus colligitur, cur in medio cœli Sol constitutus nobis videatur propior. Oriens vero, aut occidens remotior: hoc siquidem aëris efficit qualitas. In humectiore namque crassioréque conspectus longius abesse creditur. Per parum vero interuallo videtur propinquior. Proinde dicit Posidonius: si fieri posset, ut per parietes aliâve solida corpora Sol videretur, multo amplior se nobis ingereret, & ampliore distare interuallo crederet. Visum porro insigniter falli iudicio esse potest colorum subinde in Sole mutatio, quod aëris affectio facit. Hactenus ille. Isti tamen Planetæ diuersis causis alias altiores, alias inferiores videntur, ut plene declarat Plin. eod. l. 2. c. 16. quem videas, & altitudinem illorum etiam ponit communem Io. Damasc. l. 2. c. 7.

Si vis tamen scire distantiam à superficie terræ ad superficiem Planetarum, vide quæ dicuntur in d. Margurita in disto l. 7. tractatu 1. c. 36. vbi dicitur, quod distantia à superficie terræ ad superficiem concauam orbis Lunæ, (ut quidam scripserunt) est milliarium 207412. Distantia verò à terra ad superficiem conuexam orbis Lunæ, & concauam Mercurij, est milliarium 20818250. Ad conuexam Mercurij, & concauam Veneris 542750. Ad conuexam Veneris, & concauam Solis 3640000. Ad conuexam Solis, & concauam Martis 3965000. Ad conuexam Martis, & concauam Iouis 28845000. Ad conuexam Iouis, & concauam Saturni 46818250. Ad conuexam Saturni, & concauam firmamenti 63557500. Et est quantitatis dimidij diametri, singulorum diameter tota est 230715000. Circumferentia est 410818571. Continet autem cubitos

3000. Ex his orbium spissitudo facile cognoscitur, & ibi dicitur, quod id, quod de quantitate stellarum in superioribus dictum est, credibilis redditur. Continet enim Sol terram centies sexagesies sexies, & tres eius octauas. Terra autem continet Lunam trigesies nouies, & insuper fere quartam eius. Sol autem maior est Luna sexies millies sexcenties quadragesies ter: & insuper eius continet medietatem, uti videre est in quinto Almagesti Ptolemæi. Distantia autem Planetarum à terra non semper est eadem propter eccentricitatem deferentis, & Epicyclorum quantitates propior est. Igitur Planeta terræ in inferiore parte Epicycli, circa oppositum augis, & remotior in superiori parte Epicycli, & augen deferentis. Et dicam in hoc cum aliis, quod nec ego iam dicta verificauis, sed ab aliis posita recitauis: cæteris de eadem te opinionibus prætermittis, & sint hæc iucunda & miranda.

Ulterius est aduertendum. Nam ut dicit glossa in verb. die Solis, in leg. omnes iudices. Cod. de feriis. Septem dies denominantur à septem Planetis, & Sol est in medio illorum, & descensus sunt in firmamento affixi. Hoc modo, scilicet Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, & Luna. Et isti septem Planetæ maximam habent potestatem atque operationem in hominis generatione; quoniam secundum Astrologos, & lenum, & ceteros medicos: cum mulier concepit in primo mense, dominabitur ibi Saturnus, qui semen in matrice mulieris receptum coagulat, & condensat frigiditate & siccitate sua, iuxta illud Job. 10. sicut caluum me coag. lasti. In secundo mense, Iupiter ibi membra, & sanguinem tribuit, & si sit masculus, anima rationalis à Deo infunditur, scilicet quadragesima die à die conceptionis computanda, ut notat in l. dimiss. de extr. aord. crim. In tertio mense, Mars subtiliat sanguinem, & humores condensat, & ordinat, & componit. Et à Deo anima rationalis infunditur embryoni, si est femina, die octuagesima pariter à die conceptionis computanda, ut not. in gl. in c. 1. 5. dist. In quarto mense, Sol ibi, viralem calorem, & spiritum capiti, & cordi tribuit. In quinto mense, Venus organa sensibilia, & officinalia membra, scilicet aures, & nares, & similia perficit, & disponit. In sexto mense, Mercurius omnia foramina corporis componit. In septimo mense Luna suis limitibus membra diuidit. Et in hoc septimo mense (quia non sunt nisi septem Planetæ conceptui principaliter operantes) nascitur partus perfectus, vitalis, & salubris. Text. est de auctoritate Hippocratis in l. septimo mē. e. ff. de stat. ho. Et sufficit intrasse in septimo mense per duos dies, text. est in l. miss. de. s. in. ff. de suis. leg. hered. & notatur in d. l. septimo mense. Ideo si nascatur puer in septimo mense, post nuptias iustas præsumitur legitimus. Bald. in l. iura consilios oportet. cum l. seq. ff. de legib. Sed pro hoc text. est clarus in d. l. septimo mense. in fi. Si autem in hoc septimo mense partus nasci distulerit, & nascatur in octauo mense, tunc partus moritur; quia Saturnus redit super eo, qui frigiditate, & siccitate sua partum mortificat. Alias rationes refert Cælius l. 11. c. 1. quas vide. Anima certe (quædo spiritus est in sicco) habitare non potest. text. in cap. Moyses, 3. quæst. 2. quod valde facit pro Normannis, Anglicis, & Polonis, ut possit bibere fortiter, ne anima habitet in sicco, ut dicit ibi glo. in ver. in sicco. Si vero nasci distulerit in octauo mense, & nascatur in nono: hinc redit Iupiter, qui suo calore temperato partum refouet, & custodit, taliter, quod nascatur vitalis. Sed si partus distulerit nasci in nono mense, nasci poterit in decimo, in quo redit Mars, qui sui caloris, & siccitatis beneficio partum facit regredi

gredi iam robustum. facit text. in *l. Gallus in princip.* ubi, in decem mensibus proximi. ff. de lib. & posthum. in l. h. Cod. de posthum. heredu. institut. Salomon vero decem mensium tempore fuit nutritus in utero, ut habetur *Sapient. 7. in princip.* Et etiam capiendū mensem pro triginta diebus, Christus natus fuit in decimo mense post quinque dies, ut dicit G. Benedicti in *ua. reposit. cap. R. synodus, in verb. & sobolem, quam gesta- uerit in utero. numer. 28. extra de testamen.* ubi ponit quatuor miranda, quæ fuerunt in conceptione Virgini- nis. Ultra vero decem menses mulier conceptum non portat in ventre, ut *d. l. in testam. §. si. ff. de suis & legit. hered.* saltem ultra duos dies in mensem undecimum, ut in *Asthen. de resist. & ea, que parit in unse- cundo mense post mortem viri. §. vtrum siquidem. versic. quamobrem. ubi bona gloss. in verbis, per se lo. coll. 2. 4. in quo undecimo mense redit sol super partum, qui vitalitatem, calorem, & spiritum epati, & cordi refo- uet. Videatur de hac materia Plin. in *7. naturalis hi- storia c. 5. Aristoteles in lib. de animalib. dominus meus Iason in l. Gallus in princip. in 12. colum. in gloss. in ver- bo, in decem mensibus. ff. de liber. & posthum.* De huius- modi tempore partus quæsierunt, & Medici & Astro- logi. ut dicit Aulus Gellius in *noctibus Atticis, libr. 3. cap. 16.* qui ibi plura disserit. Tandem in fine illius cap. refert senatum ad iudicasse bonorum possessio- nem nato in undecimo mense. Quoniam nullum cer- tum tempus statutum ei videretur. & ibi etiam ponit de natis in octavo mense, qui non sunt vitales, quod reprehendit Picus Mirandula *libr. 3. suarum disputa- tionum. 18. capit. & in eodem lib. 15. capit.* dicit astra in his inferioribus nihil agere, nisi per modum causæ vniuersalis, sed non in particulari: quem allegat idem Benedicti loco præall. *capo. numer. 31.* quem videas. Et prædicta hic inserta sunt ad denotandum excellen- tiam dictorum Planetarum supra alias stellas Cæli fi- xas. Amicus medicorum ponit etiam quinque digni- tates essentielles horum septem Planetarum. *5. cap. dif- ferentia. 2. & cap. sequent.* ponit virtutes accidenta- les, per quas instantiæ eorum fortificantur. Altitudi- nes autem illorum siue exaltationes ponit commen- tator super Damascenum *lib. 2. cap. 7.* non in isto: cum non sit præsentis speculationis, nec sit materia ad propositum.*

Aduertendam tamen est ad vnum, quod dicit A- brahamus, ut Landinus ait, sunt septem angeli condu- ctōres horum Planetarum, scilicet, Caphiel, qui in- terpretatur, virtus Dei, & est conductor Saturni. Sa- liel, qui interpretatur, iustitia Dei, & est conductor Iouis. Samael auxilium Dei, & est conductor Martis. Annael populus Dei, & est conductor Veneris. Mi- chael domus Dei, & est conductor Mercurij, Raphael medicina Dei, & est conductor solis. Gaurici & Gau- riel, & est conductor Lunæ. Et dicit quemlibet illo- rum ducere mundum annos 354 & quatuor menses: fuit talis ordo, ut Saturnus duceret primo: quia hora Saturni creati sunt Sol, & Luna, & post Satur- num ducit Venus: inde Mercurius, inde Mars, inde Luna, inde Sol. Itaque ducatus omnium sep- tem Planetarum assumit ann. 2480. & quatuor menses. Et cum Saturnus habuerit initium à creatio- ne mundi, durauit vsque ad ann. 354. & quatuor mēses: quo tempore incepit Venus, & durauit vsque ad an- nos mundi 708. cum octo mensibus, quo tempore in- cepit Iupiter, & durauit vsque ad ann. mundi 1063. quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad ann. mundi 1417. cum quatuor mensibus. Quo tem- pore incepit habere cursum Mars, & durauit vsque

ad an. 1770. & mensibus octo. Quo tempore Luna in- cepit habere cursum sui regiminis, & durauit vsque ad ann. 2136. Quo tempore Sol incepit, & durauit vsque ad ann. 2480. & mensibus quatuor. Quo tempore ite- rum incepit Saturnus habere cursum, & durauit vsq; ad an. 2834. & octo mensibus. Et iterum Venus hoc tempore incepit, & durauit vsque ad ann. 3189. Quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsque ad an. 3543. & mensibus quatuor. Quo tempore incepit Mercuri- us, & durauit vsque ad ann. 3897. & mensibus octo. Quo tempore incepit Mars, & durauit vsque ad an. 4252. Quo tempore incepit Luna, & durauit vsque ad an. 4606. cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit Sol, & durauit vsque ad ann. 4960. cum octo mensibus. Quo tempore incepit iterum reg- nare Saturnus, & regnauit vsq; ad annum 5305. sub quo natus est Christus, ut restatur tatis Virgilius:

Iam redit & iterum redeunt Saturnia regna.

Quo tempore iterum incepit Venus, & durauit vsque ad ann. 5669. cum quatuor mensibus. Quo tem- pore incepit Iupiter, & durauit vsq; ad ann. 6023. cum octo mensibus. Quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad ann. 6378. Quo tempore incepit Mars, & durauit vsque ad an. 6732. cum quatuor mēsi- bus. Et sic hoc anno dom. 1525. sumus adhuc sub re- gno, & cursu Martis, & regnabit vsque ad annum Domini 1555. Quo tempore incepit Luna, & erit an- nus mundi 7066. de alijs futuris temporibus non cu- ro amplius determinare: cum sciam & certus sim me- talia non visurum: qui vero illis temporibus extite- rint, semper sic dinumerabunt, & videbunt, sub quo Planeta erunt, & quis tunc regnabit. Cum tamen de Martis Ducatu adhuc habeamus decem annos, dubi- tandum est, si illo tempore viguerit pax, & Martis fu- ror remissus fuerit, (quod spero Deo annuente) scire tamen melius possunt Astrologi, si eorum scientia ve- ra sit, sed quicquid sit, ipse solus Deus nouit, qui nihil ignorat. Non negabimus tamen, quod influentia Pla- netæ aliquando aliquid operatur, ita quod magis po- test aliquid euenire sub vno Planeta, quam sub alio, & diuersi modo, ut dicit amicus medicorum in *6. & 7. c. differentia secunda.*

Nona consideratio in octauo cælo (ex quo ma- gis excellit) sunt decem circuli, quorum sunt sex maiores, & quatuor minores. Maiores sunt Zodiacus æquinoctialis, colurus solstitiorum, colurus æquino- ctiorum, circulus meridianus, & horizon. Et inter istos Zodiacus est maior cum in eo contineantur duodecim signa, quorum aliqua versus austrum decli- nant, & dicuntur austrialia, ut Libra, Scorpio, Sagitta- rius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Alia vero decli- nant versus septentrionem, & dicuntur borealia à vento septentrionali, scil. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo. Et hæc duodecim signa habent maximam operationem in cælo, & maximam in- fluentiam circa corpora inferiora. Inter prædicta ta- men semper Aries præcedit, & dicitur dignius alijs. Vnde secundum philosophos, est primum signum: secundum Catholicos, Sol creatus est in Ariete, de quo signo & omnibus alijs vide Ant. Florent. in *3. part. sue sum. ma. tit. 31. cap. 2. & 4.* ubi ponit de om- nibus signis, & de naturis illorum, & quomodo Chri- stus transijt de vno in aliud. Et etiam est dignius: quia in primo loco ponitur. Et, ut dicit Calius *lib. 1. cap. 8.* ut principem inter Zodiaci signa locum Aries habere creditur: ex quo dicunt Astrologi mundum habuisse initium, tempore quo sol habuit introitum in Ariete, & vocant Astrologi istud

signum principem aliorum signorum, ut habetur in *Algorismo, in lib. 3. de signis, de ariete, & tauro.*

Et ad obiectum, quod fieri posset, quare sit principium, cum circulus non habeat principium, neque finem. Respondet Ptolemæus in 156. *propositione prima partis quadripartiti*, quod ideo est principium ab Ariete, eo; quia est masculinum signum, & agens est dignius passio, & æquinoctialis transit per ipsum, & abunde, id est, ab æquinoctiali incipit maior mutatio totius firmamenti.

Sed aliquis diceret, per istam rationem, videtur, quod initium debeat esse à Libra: quia est signum masculinum, & æquinoctialis transit per ipsum, & maior motus firmamenti est ibi: quare ergo inceperunt ab ariete potius, quam à libra? Ptolemæus in 140. *propof. quadripartiti*, soluit, & dicit: quod principium in firmamento est ille locus, in quo complexio corporis est humidior, sicut prima ætas animalium est, in qua complexio est humidior. Potest tamen aliter dici, quod ab ariete incipit generatio, à libra vero corruptio. Ita dicit Ioannes de Saxonia in *comment. super textum Alchabiti*.

Et licet dicatur ab Astrologis, quod prædicta signa habent magnam influentiam in corporibus inferioribus. Eo tamen: quia Augustinus in *libro 5. de ciuitate Dei*, ijs non assentit, nec etiam alij sancti patres, Doctores Ecclesiæ, & Theologi, ut habetur in *Margarita Philosophica, libr. 7. tract. 2. c. 12. 13. & 14.* Etiam Picus Mirandula in suis disputationibus multa scripsit contra eos. Ideo aliter non insisto, sed me remitto in reliquis ad Theologos: unde non liceat, Christianis obseruare, & colere elementa, aut lunæ, aut stellarum cursus, aut inanem signorum fallaciam pro domo faciendâ, vel propter segetes, vel arbores plantandas, vel coniugia socianda, vide text. ad hoc in *capit. non licet. 28. quæst. 5.* alias est idolatria, ut in *capit. illos planetarios. cum capit. seq. 26. quæst. 2.*

Aliquid tamen (sub protestatione, quod non intendo his assentire) ex doctrina aliquorum, dico de virtutibus & potentijs eorundem in specie, scilicet, quod homines, qui nascuntur sub his signis magnis, & ut plurimum participant de vna qualitate, quam de alia, hoc modo: Primo; nati sub ariete sunt capite malleati, densis crinibus instar velleris supra frontem eleuatis, quasi capite certarent vel pugnarent. Iulius Firmicus tradit, nasci gibbosos, qui in 7. par. arietis habuerunt horoscopum. Et idem refert sericarium textorem nasci, qui habuerit horoscopum in 28. par. arietis. Homines vero signi tauri, sunt oculis magnis, barba rotunda, collo grosso & breui, & magni comestores. Et inquit Iulius Firmicus, & quicumque habuerit horoscopum in 21. par. tauri, lanceati, hoc est, ictu lanceæ morientur. Sub signo Gemini nati, calidi, bifrontes, & duplicis animi natura sunt. Sub cancro nascuntur breues, sed lati pectoris, ut cancri, homines & sub hoc signo nati semper habent lites cum suis fratribus & sororibus. Homines vero lati cordis sunt sub Leone, ad magnos aspirantes honores, dignitates, & dominia procurantes. Sub Virgine homines nati, ephebi, & tenues, plerique tamen eorum subtili ingenio sunt. Libra, tam viros, quam mulieres, pulchra facie barbaque, & supercilij, & planis capillis, decenter ornat atque parat. Scorpionistæ facie sunt rubea, naso aquilino, oculisque ardentibus, fraudulentis, & deceptoribus, ut in pluribus euadunt. Sagittarius, bellicosus, venatores, sagittarios facit. Hæc Capræ constel-

latio, homines longa facie, scilicet mento acuto, capillis asperis, atque voce caprina apparentes. Huius Aquarij homines bonorum sunt profusores, damna inferentes. Paruæ sunt staturæ homines constellationis piscium.

Quoniam supra vidimus, quod Arietis est primus: sed quare positus sit Taurus post Arietem: deinde Gemini, postea Cancer dicit Albumasar, quod quatuor sunt qualitates simplices Elementorum, scilicet caliditas, siccitas, humiditas, & frigiditas. Et duæ ex istis sunt sicut agentia, scilicet caliditas, & frigiditas. Aliæ vero duæ, sicut patientia. Agentia autem digniora sunt patientibus, ideo inceperunt ab agentibus. Et agentium vnum est principium generationis, scilicet caliditas, & aliud principium corruptionis, scilicet frigiditas. Res autem prius generatur, quam corripitur: ideo posuerunt Arietem in principio, quod est signum calidum & siccum de natura ignis, qui est primo calidus. Et Cancerum in fine, quod signum frigidum & humidum, de natura aquæ, quæ est primo frigida. Et Taurum post Arietem, quod est signum frigidum & siccum, de natura terræ, quæ est primo sicca: quia siccitas terræ conueniens est calori ignis. Etiam posuerunt signum Geminorum ante Cancerum: quia est signum calidum & humidum de natura aeris, qui est primo humidus, & humiditas aeris est conueniens humiditati aquæ. Ita dicit Ioan. de Saxonia in *loco supra alleg.*

Decima consideratio est de mundo, & prius videndum est, quid sit Mundus. Nam Cleomedes in *lib. de orbium celestium contemplatione*, ita diffinit: Mundus est constitutio cæli & terræ, & naturæ rerum, quæ intracladuntur. Hic omnia continet corpora, nullo penitus extra relicto, non infinitus quidem, sed terminatus: argumento, quod à natura gubernatur. Nullius enim infiniti natura esse potest, cum id continere, & ei dominari naturam oporteat, cuius sit naturæ. Quod vero naturam habeat administrantem, liquet; Primo: ex ordine partium: deinde earum rerum quæ oriuntur: inde tertio, ex partium inter sese consensu, mox ex miro ordine, quod hinc profluit emolumento. Naturam esse, Aristoteles censet, principium motus & quietis, in quo primo est & non per accidens: at naturam efficientem, gubernantem, continentemque Plato opificem vocauit. Aristoteles vero in *lib. de mundo*, dicit, quod mundus sit vniuersitatis ordo, ac exornatio à Deo, & per Deum constituta: & quomodo mundus constet ex duobus, refert Cælius *lib. antiquarum lectionum* 1. c. 4. & ibi etiam tria principia mundi esse asserit post Platonicos, quæ cum non sint præsentis speculationis, non aliter insisto. Dicit etiam Pollidonius, quod mundus constet ex cælo, terra, & terrenis cælestibusque naturis, ex quo, licet in hoc meo libro mea etiam ponatur aliqua de cælestibus, & laudibus seu excellentijs eorundem, sententia; tamen omnia comprehendens, intitulauit, Catalogum gloriæ mundi, tam terreni, quam cælestis: qui quidem mundus laudandus est: ut ait Lucius Apuleius, in libro *de dogmate Platonis*; Quid mundo præstantius, lauda quam puras speciem, portio à te mundabitur. Pulchritudo etenim illius ex quatuor à nonnullis commendatur, & orbiculari figura, quæ omnium prima est, ac maxime capax; item ex colore, qui Cyaneus est, id est, caeruleus. Ex magnitudine, postremo ex tot tantorumque siderum varietate. Ita Cælius *libro prænominato*, c. 5. &

5. & ibi vide, cur pulchra fiant in mundo, & in sequ. determinatur, non esse dabile vacuum in mundo. Quid autem sit mundus, & vnde sit dictus, & quare homo microcosmus, id est, minor mundus appelletur, & quod caput eius, & facies orientalis regio, vltima pars occidentalis est: vide in tractatu de locorum admirabilium mundi descriptione, cap. 52. qui est impressus cum Geographia Ptolemai.

Orbis dimensionem hic addere forte non erit alienum, vt eam describit Philippus Bergomas in suo supplemento Chron. i. libro 7. ita dicens: Cæsar diuinis humanisque rebus singulariter instructus, cum consularius sui fasces ageret ex senatusconsulto (vt Priscianus in sua Cosinographia scribit) censuit omnem orbem per prudentes viros admetiri. Et ideo à suo consulatu vsque ad consulatum Saturni per triginta continuos annos missi sunt dimensores viri doctissimi Electi, & in Geometrica arte periti, per omnem terram ad Præsides, Duces, & iudices prouinciarum: vt describerent, mensurarentque terras, aquas, nemora, plana, concaua, montes, colles, itinerarium, maritimumque, etiam loca nauigaturi tangere debuerant: & si forte aliquid prodigium in his occurreret, illud senatui Reiq; publicæ scripto nuntiarent. Et si in eodẽ auctore referente, repertum est, quod omnis orbis habet famosa maria 30. insulas 27. montes famosos 40. prouincias 78. vires insignes 370. flumina magna 94. gentes 125. Cuius etiam orbis ambitus est trecenties, & quindecies cetera passuum millia. Longitudo vero terræ habitabilis est ab ortu Solis vsque ad occasum, & ab India vsque ad columnas Herculis in Gaditano freto octies quinquies centum septuaginta octo miliaria. Cuius quidem longitudinis dimensio comprehensior, id est, intelligibilior est per mare, quam per terras. Latitudo autem terræ ab australi litore Oceani, ab Æthiopia vsque ad ostium Thanais fluminis in Septentrione fere dimidio minor est, quam longitudo prædicta, & continet quinquages 462. miliaria. Repertum est etiam, quod profundissimum mare continet spacium 15. stadiorum in perpendiculari.

VNdecima consideratio determinet, quale seculorum sit dignius & excellentius alijs: sed prius scitu dignum est, quod Ioan. Damascenus lib. 1. cap. 1. varias enumerat seculi acceptiones. Quoniam, vt dicit, hoc nomine quæuis duratio, siue principium habens & finem, siue sortita principium sine fine, siue carens, vtroque exprimi & significari comperitur. Enimvero seculum pro vita præsentis, quæ principio & fine clauditur, frequenter in Sacris literis accipitur, vt habetur Luc. 20. c. Filij huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias, & Matth. 28. Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Inde tempora secularia dicta sunt, quæ altera dierum noctiumque reuolutione hac in vita succedunt. Vnde Paulus ad Titum. 1. cap. Quam promissit, qui non mentitur, Deus, ante tempora secularia. Seculum etiam sæpenumero pro huius vitæ desiderijs cupiditatibusque ponitur, quemadmodum etiam mundus. Paulus ad Rom. 12. Nolite conformari huic seculo, sed renouamini in nouitate sensus vestri. Deus etiam ante secula esse dicitur, quod ante mundi constitutionem ab æterno extiterit. Psalm. 74. Deus autem Rex noster ante secula operatus est salutem in medio: & creasse secula dicitur, quod hanc visibilem mundi machinam condiderit. Paulus ad Hebræos. cap. 11. Fide intelligimus

aptata esse secula verbo DEI, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. At vero seculum pro futura vita, quæ interminata est, & principium habens sine caret: inuenitur frequenter in Scriptura, siue ea beatitudinis cõsecutorum sortem fuerit, vt Marc. ca. 10. Et in futuro seculo vitam æternam, siue æterna felicitate perpetua priuandorum, vt Psalm. 80. Inimici Domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula: quia perpetuus eorum futurus est cruciatus & damnatio. Demum pro æternitate principij & finis, sæpe sumitur seculum, vt Psalm. 89. Priusquam montes fierent, aut formarentur terra & orbis, à seculo & in seculum es Deus, & in hoc significato sumptum, seculum seculorum omnium contentium est, quod æternitas omnia præambiat & superambiat secula. Hinc Deus ipse, Rex seculorum dicitur apud beatum Paulum, vbi ait 1. ad Timoth. 1. Regi seculorum soli inuisibili Deo, honor & gloria, vt dixi in 1. consideratione supra eadem parte. Et regnum eius, regnum omnium seculorum nuncupatur. Psalm. 144. Regnum tuum omnium seculorum, & dominatio in omni generatione & generationem. Et vt dicit, commentator Damasceni, dictio geminata, siue in singulari siue multitudinis numero, perpetuitatem designat sine carentem, vt habetur Psalm. 144. Et laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi. Et Apocal. 4. cap. adorabant viventem in secula seculorum. Idem Ioannes Damascenus accipit seculum pro ætate mundi, id est, temporali duratione inter duas insignes atque notabiles hominum mutationes intercepta.

Et hoc pacto, vt dicit commentator Damasceni, septem solent assignari ab authoribus secula. Primum fuit à mundi exordio vsque ad exordium Noe, quod durauit secundum Hebræos ann. 1556. secundum vero 50. interpretes, & Isidorum in 15. Ethicor. 2242. Diuus vero Hieronymus millia duo non plene dicit, Augustinus vero in 15. de ciuit. Dei. cap. 20. 2262. Philippus Bergomensis 1. lib. supplementi Chronicar. Secundum vero seculum à Noe vsque ad Abraham, cui primum mandata est circumcisio, & durauit secundum Hebræos 291. annis: secundum vero 50. interpretes, & Isidorum 942. Tertium ab Abraham vsque ad Moysem, & hoc durauit 25. annis, secundum eundem Philip. Bergomensis, computato numero suo ab vno tempore ad aliud. Quantum fuit à Moyse vsque ad Regem Dauid, quod durauit ab anno mundi 3686. vsque ad annum mundi 4124. & sic durauit annis 485. vt refert Philipp. Bergom. in princip. lib. 6. supplementi Chronicar. Quintum à Rege Dauid, qui fuit primus Regum, à quibus secundum carnem descendit Christus, vsque ad transmigrationem Babylonicam: quod durauit per annos 485. vt Isidorus ponit. Aduerte tamen, quod Philip. Bergom. de his duobus seculis non fecit nisi vnum. Sextum seculum fuit à prædicta transmigatione Babylonica ad Christi aduentum, & durauit annis 50. vel circa. Septimum, ab aduentu Christi in carnem ad finem mundi extenditur. Octauum verò consummatione seculi sempiternum durabit. Et id ipsum est, quod venturum futurumque seculum dicitur prorsus interminum. Est istud est posterius omnium, siue sit septimum secundum aliquos, cum ante consummationem seculi complures enumerat tantum sex, vt Philip. Bergom. & gl. in proem. sexti, in ver. profectu. & Alexand. in l. si infanti. C. de iure delib. Cardinalis & Moderni in c. 3. de spou. talib. & in rubric. de del. puerorum. Siue sit octauum, vt dicit

Commentator Damasceni, quod vtrunque est vero consonum, & non alienum à ratione, & excellentius & dignius: cum sit posterius omnium, & cætera claudat, sit sine fine futurum, & beatis diem perpetuæ claritatis sine noctis alternatione irradiaturum. Quoniam, ut habetur *Apocalyp.* 21. Nox ibi non erit: Improbis autem noctem perpetuam, ignem atque intransibilem: quia nunquam finiendam, neque in diem commutandum esse superuenturam, ita dicunt Damascen. & eius commentator *in loco prædicto*.

DVodecima consideratio est de quatuor elementis, quæ sunt in mundo, quod illorum sit dignius, nobilius, & excellentius. Et si credamus Aristotelis sententiæ, ex Auerrhois 1. *cæli* confirmatæ. Terra inter elementa ignobilior est. Iguis vero nobilitate præstat, quæ rerum series, ut dicit Cæli. *lib. antiquar. lectio. 1. cap. 3.* non modo in ijs visitatur inferioribus, sed in corporibus item cælestibus. Nam, ut Aristot. *in 1. lib. de animalibus*, dicit, Lunæ naturam persimilem videri terrestri naturæ. Cæterum, sicut ignis naturæ suæ nobilitate, raritate, luciditate in mundi ratione, qui ambitet, maxime contulit. Ita terra soliditate insita ad media mundi compingenda perutilis ac necessaria fuisse videtur. Eam vero Optimum Maximum Deum chorum aliquem diuini templi medium constituisse, amplius animaduertenti patet. Nam cum mundum (ut Platonici volunt) vbiq; construeret rationis plenissimum, quo clarius suum referret authorem: in sphaera qualibet viuentia pleraque collocauit; quæ non templum modo redderent exculitissimum: sed summi Pontificis laudes assidue concinerent. Quod ipsum humanas itidem mentes in meditullio positas facere voluit. Hæc vero est illa veteribus celebrata Musarum chorea, quæ ad Apollinis ipsius imperium recinit perpetuo saltatque. Ipse vero, ut ait Orpheus, Cælum vniuersum cythara temperat canora. Apollo vero hic non alius est, quam Deus, quem vniuersalem vocat Pythagoras, dictumque vult simplicem ac vnum, vel ab alijs sequestratum, & multitudinis, nescium. Et quoniam Pythagoræ incidit mentio, quem Plato eximie veneratur. Id quoque ingenium effulsisse diuinum grauissimi authores prodidère. Succurrit, quod ex doctrina promittitur eiusdem pertinetque ad nostri huius Elementi præconiium. Hic enim, sicut accepimus, & meminit in libris de cælo & mundo Aristoteles terra è stellis vnam esse prædicabat, & plerique alij dicentes terram, si vniuerso comparatur, esse veluti punctum, vel quasi stellam quandam minimam reliquarum. Propterea si mente reuoluas te esse in quodam sublimi mundi loco, vnde oculis subiiciatur terræ moles, aquis circumfusa, & solis syderumque radijs illustrata, non aliam profecto visum iri probabile est, quam qualis modo visatur lunaris globi species. Verum hoc quæso cuiusmodi putas, quod in spatij medio æquilibrata per ambitum tanta cælorum maiestate obuallatur, quorum rotata vertigo motu, ut Varro dicit, orbito, immensam illi confert salubritatem, dum noctis dieique custos ita attemperat annum, ut alimentorum omnis generis nec copia desit, nec bonitas? Illa vero cælestium radiorum in vnam eam coniectio, ac veluti disiectorum aggregatio, qualem non modo splendoris excitat micantissimam claritatem: sed comparat inde virtutem quandam, non me fallit, Plotinum scribere etiam radijs contemperatorem non posse obueneri, ut coa-

litu cumuloque nouam sibi conciliant virtutem, aut miserabilis aliqua inde forma disscidat. Quod vero ibi auferendum? Cum Plato terram vocat Deam antiquissimam Deorum omnium, qui cæli ambitu clauduntur: putat Plotinus hoc loco terræ à Platone animam esse contributam. Quæ cum animantia propaginet innumera, sitque animalis maximi, id est, mundi membrum, tum inprimis non absque necessitate, tum nec aspernabile censendum est, inquit, animal esse, sed intellectuale atque diuinum, & sensu pollens. Nam cum anima vim iudiciariam habeat, habet & facultatem, per quam, dum spectat in corpus, de passionibus illius valeat iudicare: sed hæc ille viderit. Nobis certe ex ijs, quæ hactenus deprompta sunt, iamiam minus videtur mirum, cælestem patrem rationales animas conditoris lumine obsignasse, ut late dominantur. Sed hic lubet concludere, rursusque præscripto ambitu peractò, canere receptui. Quod si quem peruiacius terræ nomen, ut vile, offendit: is mihi haud ita multa videtur lectitasse, cum & scientissimi Philosophi Lunam ætheream terram appellare non dubitarent. Nam & Mercurio aquam attribuerunt, aerem Veneri, ignem Soli. Sed amplius ordine mutato, ignem Marti ascripserunt, aerem Ioui, Saturno aquam, sphaeram vero: quæ procul ab errore constituta Aplanes dicitur, dixerunt esse terram, in qua celeberrimi apud Poetas Elysi cogitentur campi, quod nequis risu explodere pergat, non absimile est, quod in sanctis habetur literis, *Matth. 5.* Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. Et in thesauris eisdem, nonne terram legimus viuentium. Nonne Moyses & David aquas per cælestia fundunt? Et Nicolaus Theologus, Aquæ dicuntur (inquit) æquiocæ. Nam quæ sunt super firmamentum, cælestis sunt naturæ, quæ sub firmamento, elementaris. Augustinus in Geneseos explanatione, Saturni stellam esse frigidam contendit, ex aquarum supercælestium vicinia. Soliditatem vero quasi terram adesse cælo, ratione coniectari Plotinus putat. Nam terræ naturam opacam luci aduersam, & densitate immobilem, brutaque à cælo lucidissimo & admotum maxime pernici, longè abesse arbitratur. Rursus & aquam, quæ insita frigiditate inprimis cælo aduersetur, quod esse constat calidum primum. Latini firmamentum, à firmitate dictum autamant: quoniam, ut in Iob. legimus, Cæli quasi ære solidissimi fundati sunt. Ex ijs satis constare potest, terræ elementum non esse contemnendum. Sed audi Platonis Timæum: Diuini (inquit) decoris ratio postulabat, talem fieri mundum, qui & visum patretur & tactum. Constabat autem, neque videri posse aliquid absque ignis beneficio, neque tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. Vnde mundi omne corpus igni & terra instruere fabricator incipiens, vidit duo conuenire sine medio colligante non posse: idem aerem & aquam inter ignem terramque contexit. Qualem igitur hunc mundi cardinem esse existimemus, tanta prouidentia maiestate constitutum? nonne regium vere? nonne animalium principe dignum? Vtinam tam grate beneficam in nos, ac propensissimam conditori bonitatem recognoscamus omnes, quos non pigebit æqua modo lance expendentes. In sede media tam augusti, tam diuini templi, veluti sacerdotes locatos, qui iugiter tanti artificis laudibus personeimus. Iam eram finem huic materiæ impositurus, cum illa ipsa (veluti munificerrima parens) terra, lasciua sua retractum

commonuisse est visa, ac ornamenta sua ingerere perrexisse: Satis (inquit) me in mundi sese media constitutam solidam, & vndique in me, nubibus meis conglobatam, contemplatus es. Cæterum, quæ species rerum est, quæ varietatis maiestas, sic me inenarrabili herbarum, florum, fruticum, arborum, frugum copia conuestitam, & vt Apuleius inquit, cæliaritam cõspici? Quid Arabum odora menta recenscam? Quid nata Dei thura? Quid Orientis aromata, & medicamina numerosa, sine quibus, vt nunc est, vix vita constiterit? Quid tot tantorumque animalium, & mitium & ferorum, ac cicurum agmina subiiciam? Quid tantorum marium vastitatem? Quid gelidorum fluminum ac fontium perennem iucunditatem, lauacris abundantis & collucentibus mire gratam? Quid piscium portentosam molem, temperatam, modicam, pusillam, ac pene magnitudinem nullam, memorem, an non cernis hic me speluncis vsque ad delicias excavatam? illic accliuem, ac superba montium proceritatem surrectam, & quodanmodo scanabili supercilio cœlum affectantem, ac humano genere dictantem vitæ leges? Alibi sum depressa vallibus & campestri planitie speciosa inculaque, dulcissima vobis suggero alimenta in visceribus, nec homini sterilis. Ibi vero recondita seruantur auri, argenti, artis, ferri, aliorumque metalla. Nec satis marmora produco omniumque molibus fulciendis, constituendis, incrustandisque parietibus excidenda, & in statuas tantum non spiritantes confirmanda. Nec gemmarum defuerat supellex pretiosa, quibus velti nitent articuli.

Sed & maris conchylia margaritas fœminis suggerunt. Nec linificæ Serum sylvæ luxu veltro molissimam abnegarint vestem. Taceo auicularum musicos cantus. Quid substructiones magnifico impendio nobiles repetam? Quid urbium tantarum splendidissimam claritatem? Sed quod omnem excesserit admirationis captum: ego te animal prouidum, sagax, memor, plenum rationis & consilij, natum sustineo, vagientis stertum excipio prima, adultum educo etiam delitiose: opibus te contego meis, quicquid mihi est, summa hilaritate condonatur tibi; quia magni conditoris lumen in animo cum claritate signatum animaduerto, iam iam à reliquis naturæ partibus abdicatos in sinus vos admitto meos: plura quoque & largius impetratura, nisi Principem naturæ Deum, rebellis animo atque instabili nulla non hora concluderitis. Hæc sunt terræ præconia, & quæ pro excellentia & laude ipsius dicta sunt à Cœlio in *Inco supra allegato*. Plura etiam laudabilia, & multum singularia de ipsa terra, vide per *Plinium in suo seculo libro cap. 65*.

Ioannes Damascenus in *libr. 2. cap. 6*. ponit ordinem quatuor Elementorum, & proprias qualitates explicat, dicens inter cætera, quod aqua est leuior terra, vbi nomen *leuior* tantundem valet, atque *minus gravis*, cum aqua prorsus sit leuitatis expers; sicut & terra: verum, quia illa minus grauitatis quam hæc obrinet, minusque deorsum deprimitur, aqua grauitas ad terram collocata, quodammodo leuitas esse videtur. Et plane hac ratione motus maiorem, quam terra, sortitur nobilitatem; quod terra ad suum duntaxat locum, vbi extra illum fuerit, decumbit in suo vero loco ob densitatem & crassitudinem torpida manet, & immota. Aqua vero & ad suum præceps tuit, & in eo collocata vltro citroque agitata, vt aqua fluuiialis suo alueo manifestum præbeat indicium. Hinc cognoscitur & cognosci potest, quam

pulchro ordine rerum Opifex hunc mundum constituerit, & pro suæ naturæ conditione Elementum collocauerit. Terram quidem in imo, quod sit omnium imperfectissimum, ob torporem, maximam densitatem, grauitatem, opacitatem, & ad ima depressionem. Aquam vero terræ supereminentem, quod minus ea immobilitatis, densitatis, grauitatis & motus deorsum, & perspicuitatem, transluceniamque in se ostendat. Deinde aërem aquæ superpoluit, quod agitabilior sit, rarus, leuis, sursum tendens, magisque perspicuus. Demum ignem supremo constituit loco, vt qui Elementorum omnium maxime sit agitabilis, leuissimus, tenuissimus, in summum locum emicans, & ob suam tenuitatem ampliusque cætera diaphanus, reliquaque naturæ dignitate excellens est. Sed, vt dicit idem Cœlius, omnium bellariorum, iucundissimus ignis. Cœlius tamen *libro antiquarum lectionum decimoquarto, cap. 13. in quæstione octaua*, dicit: Quod aquæ utilitates longe videantur igni præstare, & sic magis laudanda est. Quoniam multa sunt animalia, quæ absque ignis vsu degunt: degit autem sine aqua nullum. Nam si fuerint sine humoris potestate & exanguinata, exutaque a principiorum liquore, interarescunt. Qui nec plantas ipsas, aut herbas florescere cernas citra aquæ humectationem. Quia ex causa Pindarum recte autumant dixisse, *optima quæ sit aqua: & Hesiodum in Theogonia*, Aquam statuisse rerum initium, & chaos nominasse, velut ab effusione. Si quidem facilis fluitabilisque, ac fluitans aqua est. Ad laudandam aquam afferunt, & illud, creditum veteribus Deos per Stygiam paludem iurandum concipere, vel quia à Diis & hominibus odio habentur, qui ad decursum procliuiores sunt, vel quia iuxta Hesiodum, omnibus Elementis antiquior est aqua. Porro cum aquarum infinitæ propemodum utilitates sint, gratissimæque. Qui sacerdotia gerunt moribus Ægyptiorum, ostendunt res omnes liquoris potestate consistere. Itaque cum hydræ ad templum ædemque casta religione deferretur, tunc in terram procumbentes, manibus ad cœlum sublatis diuinæ gratias agunt bonitati. Cum prædictis concordant dicta Francisci Patritij in *Institutione Republicæ lib. 7. titulo decimo*. Vbi primo dicit, quod aqua ciuitatis perquam necessaria est. Mortalium namque natura facilius cuiusque rei indigentiam, quam aquæ ferre potest: desinat frumenta, suppetent furcalorum, arborumque fruges, tutabimur vitam carne, aucupio, piscatu, oleribus, radicibus etiam herbarum: verum vbi aqua deest, nulla cibi virtus, aut seruari, aut parari potest. Infertem illam omnino patriam dicimus, quæ aqua careat, vel quæ eam noxiam habeat. Aqua itaque pro humana vita necessaria est, qui enim aqua priuatur, sine gladio interficitur, *Iudub cap. 7*. Et ex ariditate aquæ is, qui patitur, inter mortuos computatur, *ibidem cap. 11*. Ad idem aperte facit textus in *1. ff. de viu. & l. de pupillo. §. si quis viuos*. & ibi not. gloss. in verb. securitatis. ff. de oper. nou. nuntiatio. Et illud *1. eccles. 39*. Initium necessariæ rei vitæ hominum aqua, ignis, sal, panis, botrus, vna, & vestimentum, & *cap. 29*. Initium vitæ hominis aqua & panis vestimentum & domus. Coluntur aquarum calentium fontes, & stagna, quæ vel opacitas, vel imensa altitudo sacrauit. De aquarum præstantia, sicut apud Græcos comperitur, optimam ex aquis, quæ citra vilam sit qualitatem, vel saporis, vel odoris: sed quæ mox hypochondria transmittant. Illæ vero incomparabilis sunt excellentiæ. Nā quæ illis immorantur, ac inflant ventrē, grauantque, cealentur nõ bonæ.

& amplius de aquarum præstantia per eundem Cælium: *cap. seq. & infra ista part. in 18. consider.* Circa huiusmodi autem quatuor Elementa non aliter insisto, cū reliqua, quæ de ipsis possent dici, non sint præsentis speculationis: sed videatur supra allegatus. & in *Marg. v. ca. philoso. bica in lib. 7. tracl. 1. cap. 42. 43. & 44.* ad quam recurre pro summaria recognitione illorum, & ibi videre poteris multos Doctores allegatos. Aduerte tamen ad eas, quæ dicit in 43. *capit.* vbi asserit: Quod in terra est quadruplex infernus, de quibus ibi & amplissime in 12. *lib. c. 42. 43. 44. 45. & 46.* Etiam de huiusmodi locis inferni amplissime per August. Datum in suo libro in 1. *part. cap. 14.* Vbi de prædictis recenset, quid sentiant, & Philosophi, & Poætæ, & Oratores, & Theologi, in quo non insisto; cum nostræ tantum intentionis sit laudare ea, quæ sunt laudanda, & quæ tendunt ad excellentiam, gloriam & honorem, non ad pœnam. Et etiam de excellentia & præstantia terræ, videatur Matthæus Vegeus in *tracl. quem fecit de terra, sole, & auro.* Et sicut vltus aquæ necessarius, quoad potum, communis est omnibus brutis de iure naturæ, sic & hominibus: vide per Luc. de Penn. in *penult. C. de aquæ ductu libro duodecimo.* Et quam utilis & necessaria sit aqua fructibus terræ dicam infra in 76. *confid.*

Vnde illud Virgil.

Et cunctis terram vndamq; iacentem.

Decimatertia consideratio; Sunt quatuor partes Mundi, seu terræ, ex quibus tota terra diuiditur, Vna est, quæ dicitur Oriens, alia Occidens, tertia Septentrio, & quarta Meridies. Et, vt dicit Cælius *lib. 1. suarum a squarum lect. cap. 21.* Oriens est nobilior pars mundi; quia dextram partem attingit. Quod sentit Arist. in 2. *de Cælo.* Cleomedes tamen dicit, dextram Mundi esse in Septentrione, sinistram in Meridie, antica in Occidente, postica in Oriente. Secundū quod idem Cælius *eod. lib. cap. 9.* dicit in mundo esse antica, postica, dextra & sinistra, sursum & deorsum. M. Varto *sexto lingue Latinae fig. genti,* diuersimode orbis hæc constituit partes. Nam, inquit, cælum qua tuemur dictum templum, eius templi partes quatuor dicuntur: sinistra, ab Oriente, dextra, ab occalu; antica, ad meridiem, postica, ad Septentrionem. Eandem sententiam amplexatur & Plinius, cum ait: *Errantia sidera contra uin mundo agere cursu, id est, leuam seu à lauo in dextram præcipit.* Pythagoras vero, Plato, & Aristoteles mundi dextras ad ortum partes esse dixerunt, à quibus sit principium motus. Sinistras vero occiduas. Empedocles autem dextras quidem in æstiuum tropicum, sinistras in hybernium reiecit. Et T. Lilius ab vbe condita ex augurum scientia, dextras ad Meridiem partes statuit, ad Septentrionem sinistras. Et vide infra in 61. *confid.* Si vero dextra cæli pars oriens est, dicitur dignior & nobilior. Cum dextra pars sit dignior, vt supra dixi in 1. *par. in 11. confid.* Et, vt dicit Ant. Flor. in *sua Summa, in 3. part. lib. c. 2. §. in princip.* Oratio sit versus Orientem propter tria. Primo; propter diuinæ Maiestatis iudicium, quod nobis manifestatur in motu cæli, qui est ab Oriente. Secundo; propter Paradisum ad Orientem constitutum, quasi queramus ad Paradisum redire. Tertio, propter Christum, qui est lux: & Oriens nominatur, *Zach. 6.* Et ab Oriente ascendit, & ab Oriente aspectatur ad iudicium venturus, vt habetur *Matth. 29.* Sicut fulgur erit ab Oriente, & apparet vsque ad Occidentem: ita erit filius hominis. Ioan. de Turrecre. in 6. *Ecclesiasticarum. 11. dist.* citat alias rationes, vide-

licet eam, quod in Oriente natus sit nobis Saluator noster: & quia ibi habuit initium Evangelium, & per consequens salus nostra: Ex quibus concludit conuenientem esse consuetudinem orandi ad Orientem, tanquam ad dextram existetem, & sic in digniori loco. Et has tres rationes ponit etiam Ioan. de Selua. in suo *tracl. de benefic. in 1. part. 9. §.* Vbi dicit, quod caput Ecclesiæ Orientem respicere debeat. Et vide infra in *confid. qua fit de numeris. vers. & inter alios.* vide etiam Polydorum de *inuentorib. lib. 5. cap. 9.* vbi scribit: *Cur in Orientem versi adoremus.*

Licet ex præactis soluta videatur quæstio, an regio Orientalis, communiter infidelium, eligibilior, gratior, excellentior sit regionibus Occidentalibus, & communiter Christianorum; maxime propter ea circa quæ attendatur salubritas regionum. Tamen eam altius disputando, prout disputatur in *Seculo peredr. quæst. in c. 3. or. deced.* dicunt, Orientales, quod patria eorum sit gratior Occidentali, & ad habitandum eligibilior, & rationibus comprobabant Primo sic; nam est, de mente Philosophi 6. *Polu. septem esse,* circa quæ attenditur salubritas & nobilitas patriarum: quæ maxime ad plagam Orientalem dextram cæli, vt dictum est, reperiuntur. Primum, nobilitas vegetabilium, scilicet metallorum, aromatum, & gemmarum. Secundum, salubritas fontium, & fecunditas fluminum pro generatione piscium, & irrigatione terrarum. Tertium, situs congruentior ad Solem, & propitior influentia quoad influxum cælestem. Quartum, abundantia vtilium, & nobilium animalium vsibus hominum conuenientium. Quintum, amœnitas situs ex montibus, syluis, fluminibus, fontibus, & mari proueniens. Sextum, conueniens copia & salubris victualium. Septimum: temperies aëris ex regulari nascens dispositione horum. Et ex his septem orientales se iactant excellere Occidentalibus, reddentes causam suæ iactantiæ. Nam, teste Petro Comestore, sunt insulæ suauissimæ, & multum senescentes nutriti homines: ita quod nec in ipsis insulis mori possint, nisi ad alias insulas transferantur. Etiam in India sunt arbores (vt scripsit Alexander Magnus in Arist.) quarum fructibus Sacerdotes Solis & Lune, quibus dicatæ sunt, vescuntur: ex quorum vltu ad trecentos annos Sacerdotum vita protenditur.

Secundo sic probatur ex Scriptura sacra, per quam Deus obedientibus promisit terram promissionis in Egyptum, ad plagam Orientis, quæ abundat lacte, melle, aquis, vt patet *Esai. 1. Den. 6.* Ad hanc quæstionem duabus conclusionibus in dicto *Speculo* respondetur. Prima, quod in quibusdam aromatis, metallis, fructibus, gemmis preciosis Orientalis infidelium Regio excellit Occidentalium Christianorum Regiones, & è conuerso. Hoc patet ex supradictis. Quod fecit Deus propter duo. Primo, propter mutuam & amicabilem Regionem & hominū ad inuicem, communicationem, quæ nutrit dilectionem & amorem, ad quæ etiā disposuit, quod vnus homo vel patria altero homine vel alterius patriæ rebus indigeret, & è conuerso. Quoniam plerumque euenit, vt quod alteri superest, alteri desit. vnde ad hoc inuenta fuit permutatio, vt est text. in *l. 1. §. 1. prim. ff. de contrahend. empi.* Secundo illud factum est, vt nemo vel nulla Regio inspectis propriis excellentiis se extollat & superbiat, quasi omnibus perfectior sit & sibi ipsi sufficiens omnino, & nullius egeat. Sicut raro est aliquis homo, quin à quolibet alio in aliquo bono manifesto vel occulto excedatur, & ipse quemlibet alium in aliquo excedat: sic Deus sapientissimus moderatus est, & tem-

& temperavit Regionum conditiones, quod fere quælibet Regio abundat in aliquo, quo alia caret vel minus habet.

Secunda conclusio, Regiones Occidentales Christianorum simpliciter in his communibus, quæ sunt conuenientis, & optimi victus humani, pro conseruatione legalis & moralis vitæ longe eligibiles sunt, & intemporalibus ordinatiores, & in naturalibus honestiores, temperatiores, & salubriores Regionibus infidelium Orientalibus. Et Italia, Francia, Hispania, Regiones Occidentales Christianorum, omnem terram Euilath, Indiam, Iudæam, superant & excellunt in bonis spiritualibus, in conuenientissimis bonis corporalibus, & in ordinatissimis & honestissimis vñibus. Quod patet ratione, cum felicior sit illa patria, in qua conditiones omnes optimæ Regionis conueniunt mediocriter & moderate, quàm illa in qua vna aliqua ex his vel plures, non tamen omnes concurrunt. Sed ea sunt felicitate Italia & Francia, vt quæcumque bonam Regionem efficiunt, ipsæ sibi mediocriter, & temperate ministrent & suggerant: quod in aliis non contingit. Idcirco non iniuria videntur cæteris Regionibus Orientalibus præferendæ. Orbis dimensionem polui supra in 10 consider. qua de mundo tractat.

Decima quarta consideratio; Secundum Astrologos, Philosophos, & Cosmographos, sunt quatuor principales venti, à quatuor mundi plagis orientes: Subsolanus scilicet, ab Oriente, Auster à Meridie, Fæonius ab Occidente, Boreas à Septentrione. Et isti quatuor venti dicuntur cardinales, vt dicitur *in rubr. de Mundi descript. c. 49.* qui est additus Geographiæ Ptolemæi. Habent enim geminos hincinde spiritus, vt ibidem dicitur *c. 25.* Et ibi autor ponit Subsolanum pro primo, in d. vero *c. 42.* ponit Boream pro primo, quæ alio loco posuerat pro vltimo. Ideo non est multum insistendum in excellentia illorum ex prima denominatione, cū diuersificentur per eundem, sed ex alio excellentia illorū requirenda est. Et ita diffinit Albertus: Ventum esse vaporem terrenum, aeris superiora transcendentem, & Aërem ipsum fortius percutiendo impellentem. Sed *in d. c. 25.* vñtus dicitur, quod sit vehemens & violentus. Vis enim tanta est, vt non solū saxa & arbores euellat, sed etiam cælum, terramque conturbet, mare commoueat. Et ideo inter fortiora connumerari posset, de quibus infra. Seneca (autore Cælio lib. 11. *suarum antiq. leil. cap. 18.*) eleganter & iucunde de ventorum causis finem complectentibus, sic inquit: Ventos dedit summus ille rerum Artifex ad custodiendam cæli, terrarūque temperiem. Ad euocandas suppressendæque aquas. Ad alendos fatorum atque arborum fructus: quos ad maturitatem cum aliis causis adducit ista iactatio. In summa cibū attrahens, & ne torpeant, permouens. Dati quoque venti ad vltiora pernoscenda. Quippe fuisset imperitū animal, & sine magna experientia rerum Homo, si circumscriberetur natalis soli sine. Dedit enim ventos parens Deus, vt commoda cuiusque Regionis fierent communia, non vt Legiones Equitesque gestarent, nec vt perniciosā gentium arma transferebant. Habent etenim quatuor prædicti principales seu cardinales venti geminos hincinde ventorum spiritus. Nam Subsolanus, qui Græcè *Apelotes* dicitur, & est calidus & siccus, sic vocatus, eo quod sub ortu Solis nascatur, à latere dextro habet Vulturnum, qui & Caraciacas vocatur. Hic dissoluit cuncta, atque desiccet, & hic alte tonat, de quo Lucret.

Altitonans Vulturnus & Austex fulmine pollens.

A latere vero læuo habet Eurum, eo, quod ab eo

fiat, id est ab Oriente, & est calidus. Et videtur, quod, sicut Oriens est nobilior pars mundi ex quatuor, quod etiam hi venti prouenientes & flantes ex Oriente sint nobiliores & digniores.

Alius ventus cardinalis & principalis dicitur Auster, ab hauriendis aquis, & est validus & humidus, vnde & crassum seu nebulosum aërem facit & nutrit: hic Græcè Notus appellatur, eo, quod interdum Aërem corrūpat. Nam pestilentia (quæ ex corrupto aëre nascitur) Auster flans in reliquis Regionibus transmittit. Sed sicut Auster pestilentiam gignit, sic Aquilo repellit, & in hoc extollendus Aquilo plusquam Auster. Nec est alienū inferere, quod refert Cælius loco prædicto. Ventorum proprietatem miram in Lesbos fere apud Mitylenem obseruaram, vbi Austro flante egrotant homines, at Coro ruffiunt: à Septentrione in integrum facile restituntur. Scribit etiam Porphyrius, Atabulum ventum esse in Apulia feruentissimum, nocuum pestilentiamque inferentem. Nam Atabli flatus nimio calore Apuliæ pestifer est & grauis. Habet & hic auster ventus plane meridionalis à dextris. Euroaustum, sic dictum, quod ex vna parte habeat eurum, & altera austrum: & est calidus. A sinistris vero habet Euroaustum, & ex humili flantem, & est humidus, calidus atque fulminans, generans largas nubes, & pluuias latissimas, soluens etiam flores, temperate calidus, dicit Virgilius in Georg. quod melior est vitis, quæ respicit Austrum. Et hic ventus à Gallis Marinus dicitur.

Alius & tertius est ventus principalis seu cardinalis quem Ptolemæus esse primum autumat, & dicitur ab eo Septentrio, frigidus & niualis, flatur rectus ab axe: & facit arida frigora, & siccas nubes. Hic Aprætiæ dicitur. Circius, qui & Thracias: hic à dextris septentrionis intonans facit niuium & grandinum coagulationes. Hūc Hispani Gallicium vocant, propter quod eis à parte Galliciæ flatur. Aquilo, qui & Boreas, à sinistris ex alto flans gelidus atque siccus, & sine pluuiis: quia non discutit nubes, sed constringit. Hic enim sanus est corporibus humanis, cum pellem repellat, sed non fructibus terrenis, cum eos sua siccitate nimis constringat, & semina adurat. Vnde Virg.

Rapide potentia solis

Acrior, aut borea penetrabile frigus adurat.

Et vidi pluries, quod quando diu fiat ille ventus, inducitur fames. Hunc Galli biseam vulgari sermone vocant. de quo philosophice cecinit Ouidius lib. 6. Meram.

*Apta mihi vis est, qua tristia nubila pello;
Et freta concutio, nodosq; robora verro,
Induroq; niues, & terras grandine pulso,
Idem ego cum fratres cælo sum nactus aperto,
(Nam mihi campus is est) tanto molimine luctor,
Vt medius nostris concursibus insonet æther,
Exiliantq; cauis elisi nubibus ignes,
Idem ego cum subij conuexa foramina terra,
Supposuiq; ferox imis mea terga cauerna,
Sollicito manes totumq; tremoribus orbem.*

Et vt habetur *Ierem. 1.* ab Aquilone pādatur omne malum. Vnde vulgo dicitur: Anglos Gallorum, Gallos vero Italarum virgam & scuticam esse. Anglos quidem Galli, Gallos Itali ab Aquilone spectant. Aquilo igitur, quem repurgatoriam cæli scopam Philosophi vocant, hos in Italiam, illos in Galliam reflans expellit. Vnde Hier. appellat Aquilonem scopam viarum flando purget quicquid temere in viis obiacet, simulque conuertat puluerem. E diuerso Austrum ab eodem dici reperio, pinceram pluuiarum, quoniam esse notū pluuiæ conciliatorem, indicio nomen

est. De his Hippocrates dicit *Aphorism. 3.* Austros, heberare auditum, caliginem obducere, corpora diffundere ac pigriora facere: itemque caput aggrauare, quod si tempus Aquilonium fuerit, tulfes, fauces, aluos duras, difficultates vrinæ, dolores horribiles costarum & pectorum accidere. Hæc & plura refert Cælius *leſt. antiq. li. 8. c. 28.*

Quartus ventus cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius dicitur; quia fouet, quæ nascuntur. Ab Occidente inferiore flat, & est humidus, hyemis frigora grauissima, & niuem relaxat, floresque producit. Aphricus, qui dicitur Lybs, ex Zephyri dextro latere intonans generat tempestates, pluuias facit, & nubium collisiones, & sonitus tonitruorum, & crebrescentium fulgurum visus, & fulminum impulsus. Eurus, qui & agrestis ex sinistra parte Fauonij aspirans, eo flante in Oriente nubila sunt in die serena. De huiusmodi ventis vide Ioann. Damascen. & eius commentatorem *lib. 2. cap. 8.* & Plin. *li. 2. naturalis historia. c. 39.* vbi ponit, quomodo regnent secundum quatuor tempora anni, quod aliqui magis regnent in vno tempore, quæ alij, vt ibi plene. Accedat & huc, quod Cælius *li. antiq. leſt. II. c. 78.* in laudem venti Borealis, ait sic: Dionysius classem coegerat aduersum Turios, instructamque; ducebat. At vehementior coortus Boreas naues disiecit omnes, attriuitque, quo tanti permoti beneficio Thurijs, Boreæ, vt Deo, sacra peregere, insuperque in ciuitatis iura cooptarunt, domo itidem illi comparata, vt minus iam mirandum accidat, dici ab Atheniensibus ventum hunc affinem: à Pausania etiam Megalopolitem.

Decima quinta consideratio est de quinque partibus terræ (quas zonas vocant) quibus ipsa tota terra partitur, ex quibus duæ tantum sunt habitabiles. Vna est, quæ à tropico cancri versus Septentrionem vsque ad circulum arcticum protenditur. Altera, quæ à tropico Capricorni versus meridiem vsque ad circulum antarcticum porrigitur. Quod autem inter tropicos sub æquinoctiali terræ est, torridam zonam vocant, ob vicinitatem Solis nimio calore non habitabilem. Quod autem terræ inter circulos arcticum, & antarcticum comprehenditur, zonas frigidas nominant, nimio frigore non habitabiles, quia nullius hominis in his terræ partibus habitatio esse possit: sed si qua admodum parua est, ob caloris modicitatem; quo tamè humanum genus præcipue indiget. Et hæc quinque zone ponuntur in libro post Geographiam Ptolemæi addito, qui intulatur de Mundi descriptione cap. 53. & in Margarita philosophica *li. 7. arct. 1. c. 45.* Sed quæ illarum sit excellentior & dignior, licet Astrologi dicant, quod æquator seu zona torrida sit maior, aliæ vero minores, credo tamen, quod illa sit dignior, quæ est in circulo antarctico vsque ad tropicum Capricorni. Quoniam ille est magis habitabilis, quam alia, quæcunque sit zona, & ideo magis digna & excellentior. Cum digniora sint ea, quæ afferunt fructum, quam ea, quæ sunt sterilia & sine fructu, iuxta illud Euangelij dictum, vt habetur *Luc. 3.* Arbor non afferens fructum, scindatur, & in ignem mittatur. Et etiam propter frugalitatem illius, quæ multum est laudanda & extollenda, secundum quod eam extollit Polycrat. *de nugis Curialium li. 8. c.* de qua latius infra dicturus sum, vbi laudes Galliæ describentur ob fertilitatem illius. Et etiam: quia est maxime temperata, vbi aliæ sunt nimis, aut in frigore, aut calore excessiue, quæ temperies est causa fertilitatis, & multum laudatur: cum sit corpori non solum necessaria; imo etiam fructibus terræ, qui sunt necessarij ad vitam humanam. Nam, vt dicit Phil. Bergomen. *in suis*

supplementis Chronico. lib. 1. Media Solis torretur flammis: vltimas autem continuum infestat gelo. Duæ sunt habitabiles, quæ inter exustam, & rigentes sunt, altera à quibus incolatur, nullis vnquam licuit, aut licebit agnoscere. Interiecta autem torrida vtrique hominum generi commercium ad se comameandi omnino denegat. Sola ergo superior incolitur, videlicet inter Septentrionem & æquinoctialem circulum. Vel, vt alij voluerunt, inter tropicum æstiuum, & circulum arcticum, ab omni, quæ seire possumus, hominum genere semotum. Hæc ergo ab ortu porrecta ad occasum longior est, quam vbi latissima.

Ex his patet, quod tantum vna quinta pars terræ sit habitabilis, & quod aliæ sunt inhabitabiles. Vnde videtur dicendum, quod Cosmographi non bene noverint omnia climata, vt infra dicam. tamen vt dicit Bergomen. *ubi supra,* tantum terra habitabilis diuiditur in septem climata: de his Virgilius in *Georg.* ita inquit:

Quinque tenent cælum zona, quarum vna co-
ruſca

Semper Sole rubens, & torrida semper ab igni,
Quam circum extrema dextra leuaque irabur-
tur.

Carulea glacie concretis, atque imbribus at is:
Has inter medianque dua mortalibus æris
Munere concessa diuini, & via secta per ambas.
Obliquus qua se signorum veteret ordo.

Etiam Ouidius de his quinque zonis in libro
Metamorph.

Vique dua dextra cælum totidemque sinistra
Parte secant Zona, quinta ardentior illis.

Sic onus inclusum numero distinxit eodem:

Cura Dei, totidemque plaga tellure premuntur.

Quarum que media est, non est habitabilis æstu.

Nix regit alta duas, totidem inter vtramque loca-
uit.

Temperiemque dedit mixta cum frigore flamma.

Ratione huius temperie etiam hæc plaga seu zona super alias extollenda, vt iam hic ante dixi.

Decima sexta consideratio, in qua de climatibus fit mentio, quæ secundum aliquos sunt septem, maxime secundum Ptolemæum & alios Cosmographos antiquos: sed noui Cosmographi aliud clima addunt, quod dicunt nouiter fuisse inuentum, quod apud nos noua terra dicitur.

Et septem climata secundum quod describuntur in *li. de locorum ac mirabilium mundi descript. c. 55.* & per alios antiquos Cosmographos sunt sequentia. Videlicet primum, quod initium habet, vbi dies maximus est, & horarum quatuordecim & semis & quartæ vnus, & eleuatio poli arctici supra horizontem graduum similiter 12. & semis & quartæ vnus. Medium vero, vbi dies maximus est horarum 13. & eleuatio poli graduum 16. Finis huius climatis est, vbi dies maximus horarum 13. & quartæ vnus: & eleuatio poli graduum 20. & semis. Habitantes in hoc climate in temporum, & umbrarum variationes, cum habitatoribus æquinoctialis aliquid participant. Hi namque duo habent solstitia alta, cum Sol Arietem vel Libram subintrat, sic habent Æstates duas, vnam circa festum D. Gregorij. Altera circa Lamberti, quod est in mense Septembris. Habent etiam duo solstitia. Ima Sole initia Cancri & Capricorni lustrante, quibus temporibus etiam duas habent hyemes. Sed nostra ætate calidiores propter Solis vicinitatem. In æstate umbra eorum mane iacitur ad occidentem, vespere ad Orientem. In meridie vero nulla est, Sole

Sole super capite eorum currente. Cum autem Sol in Cancro est, umbra eorum versus Austrum iacitur, in Capricorno ad septentrionem protenditur. In hoc climate habitabiles sunt hæc prouinciæ Lybia maior, pars Æthiopiæ sub Ægypto, mare rubrum, pars Arabiæ felicis, pars vtriusque Indiæ intra Gangem fluiuium, Sinarum Regio.

Secundum clima initium sumit in fine primi climatis. Medium vero habet, vbi dies maximus est horarum 14. & dimidiæ, & eleuatio poli graduum 24. & quartæ vnius. Finis autem, vbi dies horarum 13. & semis & quartæ vnius, & eleuatio poli graduum 27. & semis. Hi æstatem & hyemem nobiscum habent, sed calidior est omni tempore. Umbra eorum sicut & nostra ad septentrionem iacitur, præterquam eo die, quo Sol tropicum Cancræ describitur: tunc enim in meridie umbra eorum nulla est: in ortu Solis umbra ad occasum vergit, occidente Sole umbra ad orientem proicitur. In hoc climate habitant Æthiopes: & horum mores sunt pessimi. Facies habent corruptas & atroces, & comedentes homines. Et in hoc secundo climate sunt istæ prouinciæ, pars vtriusque Mauritanæ, & Tiganicæ, & Casarien. Getulia, & deserta Libya, pars Africæ minoris, pars Numidiæ, Cyrenæ, & Marmaricæ, fere tota Ægyptus, & pars Libyæ inferioris, Arabiæ felicis & Carmanicæ, Gedrosia, maior pars vtriusque Indiæ & Regionis Sinarum.

Tertium clima incipit, vbi finis secundi est. Medium eius est, vbi dies est horarum 14. & eleuatio poli graduum 30. semis & quartæ vnius. Finis autem, vbi dies est etiam horarum 14. & quartæ vnius, & polus eleuatur gradib. 33. & duabus tertijs. Habitatores in illo tempora & umbras nobiscum habent, nonquam Sol à Zenith capitis eorum pertingit minus his, qui Ierosolymam incolunt. Fabula est ergo, quod à nonnullis dicitur, in terra sancta aliquando Solem perpendicularares radios in canaram rupem dimittere. Dicit tamen Campegius in suo *l. de vita calæus comparanda cap. 9.* quod Ierusalem & Ægyptus sunt in quarto climate. Inde dicit, quod Christus, Abraham, Iacob, Moyses, ex quarto climate venerunt, vt dicam statim. Et in hoc climate sunt maior pars vtriusque Mauritanæ, pars etiam Africæ minoris, & Numidiæ, & Cyrenæ, & Marmaricæ, aliqua etiam pars Ægypti, & Libyæ interioris, pars Cypri insulæ, & Syriæ, tota fere Indæa, Arabia petraea, Arabia deserta, pars Babylonæ, Sufianæ, Persidæ, Carmanicæ & Ariæ, Paropanis. tota Drangiana, Aracosia, & pars vtriusque Indiæ, & Regionis Sinarum.

Quartum clima initiatur in fine tertij, & medium habet, vbi dies est horarum 14. & semis, & polus eleuatur gradib. 36. & duabus quintis. Finitur autem, vbi dies est horarum 14. semis, & quartæ vnius: & polus attollitur gradib. 39. Habitatores in eo sunt Rhodiani, & vt quidam dicunt, Ægyptij & Iudæi. Et est terra multum temperata, in qua nati & effecti sunt plures Prophetæ, & Sapientes, vt *infra dicam.* propter temperantiam aeris, quæ multum in hoc operatur, vt dicunt Astrologi. Et in isto climate est fere totum mare mediterraneum, cum suis Insulis & Regionibus ei collateralibus, scilicet parte Hispaniæ, quæ dicitur Bethica, seu Granata: & alia, quæ dicitur Taraconens. & parte vtriusque Mauritanæ, Numidiæ, Africæ minoris, Marmaricæ, parte etiam Illyridis & Italiæ, cum fere tota Sardinia, Sicilia, Epiro, Achaia, Macedonia, Erobonia, cum parte Peloponnesi. & Creta insula, pars Asiæ minoris, Lyciæ, Galariæ, Cappadociæ, vtriusque Armeniæ, maioris, scil. & minoris, tota Pamphilia, & Ci-

licia, Rhodus, & Cyprus insulæ, pars Syriæ, Mesopotamiæ, & Arabiæ desertæ, Babylonæ, tota Assyria, pars Mediæ, Sufianæ, pars Persidis, tota Parthia, Aria, & Paropanis pars Hircaniæ, Margimiæ, Bactrianæ, & Scythiæ, quæ est extra Imaum montem, pars Sericæ Regionis, atque vtriusque Indiæ.

Quintum clima habet principium in fine quarti, medium vero, vbi dies est horarum 15. & altitudo poli graduum 41. & tertij vnius: terminatur autem, vbi dies maior est horarum 15. & quartæ vnius, & polus sustollitur gradus 43. & semis. Nomen illi Diaromes: quia parallelus ipsius Romanam ciuitatem summi sacerdotis sedem meretur. Ex quo dignius & excellentius alijs dici debet: cum summus sacerdos omnes quoscunq; homines huius mundi præcedit, vt dixi *supra in 4. part. in 7. consider.* Et eo etiam: quia ciuitas Romana est dignior & excellentior alijs, cum sit caput & domina orbis terrarum, vt plene *in pl. 2. in Auth. vt Ecclesiæ Romana centum annorum. in princ. colla. 2.* vbi appellatur splendidissima, æterna, regia, antiqua, inclyta, alma, sacratissima, felicissima, florentissima, maxima, prima sedes Ecclesiarum, origo legum, & fons sacerdotij. Licet posset argui de nobilitate, & excellentia illius climatis, quod procedit ab Oriente. Cum Oriens sit nobilior pars mundi, vt supra dixi *in hac. part. in 13. consil.* Habitabiles vero in eo sunt Prouinciæ sequentes, fere tota Hispania, Lusitania seu Portugallia, pars Galliæ Narbonensis, Pannoniæ, hoc est, Vngariæ, Illyrici, hoc est, Bosnensis. Dalmatia, id est, Sclauonia, magna pars Italiæ Daciæ, Mysiæ inferioris, tota Mysiæ superior, Thracia, Chersonesus, pars Macedoniæ, Peloponnesi, Cretæ, Pontus, Bithyniæ, pars Asiæ minoris, Galliciæ: Cappadociæ, Armeniæ, vtriusque Mediæ, Hyrcaniæ, tota fere Margiana, Bactrianæ pars Godiani, & vtriusque Scythiæ, Saccarum Regio, atque pars Sericæ.

Sextum clima exoritur, vbi quintum finitur, ad medium autem peruenit, vbi dies horarum 15. & semis; & altitudo poli graduum 45. & duarum quintarum. Finitur autem, vbi dies est horarum 15. & semis & vnius quartæ, & polus extollitur gradib. 47. & quarta vnius. Et in isto sexto climate sunt hæc Prouinciæ Pars Hispaniæ Taraconensis (quæ vulgo Catalonia, seu Galacia, hoc est, prouincia sancti Iacobi) Asturiæ, Nauarra, Vasconia, tota fere Gallia Narbonensis, & pars Aquitanicæ & Galliæ Lugdunensis, Germaniæ & Italiæ, Rhetiarchæ est patria Pedemontium, seu Austria, Vindelicia, Noricum, Pannonia superior, & pars inferioris Pannoniæ, Illyridis, vtraque Sarmatia, Taurica, Iasiges, Dacia, Mysia, inferior pars Asiæ minoris, Galatiæ, tota Colchis, Iberia, Albania, pars Armeniæ maioris, Mesopotamiæ, Bactrianæ, Godianæ, vtriusque Scythiæ & Sericæ.

Septimum clima exoritur in fine sexti, & ad medium peruenit, vbi dies maximus est horarum 16. & altitudo poli graduum 48 & duarum tertiarum. Et illud Diaripheos nominant, quod parallelus Ripheos montes, qui sunt in Scythia, contingat. Exquisitius tamen intuentes orbis partitione, clima sextum à Ponto, septimum à Borysthene nominant, & Ripheos montes octauo climati deputant. Huic climati antiquiores finem non statuerunt, nec residuam terram versus septentrionem in climata alia diuiserunt. In 7. climate Regiones sunt, tota fere Galliæ quadripartita, magna Germania, pars Cappadociæ, Sarmatiæ, Asiæ minoris, & vtriusque Scythiæ, atque Sericæ Regionis.

Octauum vero clima antiquis Cosmographis fuit incognitum, vt dixi hic proprie. Nam vltra hæc

septem climata sunt p'ures i sulæ, & hominum habitationes: omnes tamen ntemp ratae sunt, aut propter nimium calorem, aut ex effluua nfrigiditate, sub climate non merentur comparari: quapropter particulâ ista habitabilis & temperata definitioni climatis ab Astronomis datæ addi potest. Verumtamen, vt dicit Petrus de Aliaco & commentator sui interpres in 4. part. *Sphære mundi*. c. 4. Moderni Astrologi ex Germania, & Anglia octauum clima addiderunt, ne Regiones illæ extra climata remanerēt. Et, vt dicunt aliqui præter Regiones, & climata nominatæ sunt multæ aliæ habitationes hominum scil. ante primum clima & post septimū Ideo videtur insufficienter climata esse diuisa in septē. Regiones vero ante primum clima sūt istæ, pars Æthiopiæ, quæ est sub Ægypto, & Arabiæ Felicis & Libiæ interioris, & tota Æthiopia, interior pars vtriusque Indiæ, Aurea Chersonesus, pars Regionis Sinarum, & Taprobana insula. Regiones autem vltra septimum clima sunt hæ: Hibernia, seu Hirlandia insula, Albion insula, vbi & Anglia & Scoria, & plures aliæ prouinciæ sitæ sunt, magna pars Sarmatiæ Europæ, & Sarmatiæ Asiaticæ, Hyperborei montes, & pars Imai montis & Sericæ regionis: Dacia, Suetia, Lubecia, Daantiscum, Gillandia, Hollandia, Thile insula, Orchades, Gothia. Ex quibus facile perpendi potest, quod sint nouem climata, prout etiam dicit Petrus Apianus in sua *Cosmographia*, 1. part. cap. 6. de climatibus, Et octauum dicitur Diaripheon. Nonum vero dicitur Diadamas, vt ibi dicit Apianus.

Aduerte, quod terra vltra partiri potest: latitudo tamen semper magis magisque decreuerit, ad modicam quippe distantiam vtriusq; poli dies sensibilibiter augetur: quanto enim polus mundi amplius eleuatur, tanto Zodiacus horizonta obliquius intersecat, maiorisque arcus dierum supra hemisphærium nostrum relinquuntur, quam sint arcus noctium sub hemisphærio dimissi. Sole signa septentrionalia percurrente. Contrarium autem euenire solet Sole in opposita parte vagante. Vnde habitantes sub parallelo, transeunte per gradum 52. ab æquinoctiali, diem habent maiorem horarum 16. & semis. Sub parallelo, hoc est, circulo transeunte per gradum quinquagesimum quartum, dies horarum est 17. Sub parallelo ducto per gradum 56. dies est horarum 17. & semis. Sub parallelo ducto per gradum 56. dies maior habet horas 18. Sub parallelo vero autem contingente gradum 61. dies est horarum 19. Sub parallelo vero ducto per Thilem insulam in mari Oceano & gradum 63. dies est horarum 20. Nam in ea solstitio æstiuo nullas esse noctes Plinius tradit, è contrario, vt Solinus refert, Brumali solstitio, nullus pene dies: sub parallelo autem ducto per gradum 64. dies est horarum 21. & nondum completo gradu 65. dies efficitur horarum 22. In gradu 66. dies est horarum 23. Sub arctico autem circulo dies vna cum sole à fine geminorum initium cancri aggreditur est horarum 24. & in opposita parte Zodiaci dum sol fuerit, nox est eiusdem quantitatis: tunc enim tropicus horizontem vbi que sine interfectione contingit, & quasi circulariter supra horizontem sol vertitur in parte opposita totus sub horizontem circumrotatur. In parallelo autem transeunte gradum 78. vnus mensis est dies, cum Sol à medio geminorum ad cancri medium mouetur, & vnus mensis est nox, cum Sol in oppositis signis moratur. In parallelo vero qui gradum leptuagesimum attingit, duorum mensium dies est, sole currente à principio geminorum vsque ad finem Cancri. Et nox duorum mensium erit sole opposita signa lustrante. In parallelo, qui gradum 72.

transit dies vna erit trium mensium. Sole à medio tauri ad medium leonis vagante, notanda erit sole existente in parte opposita. Crescent dies paulatim, donec ad polum peruenias, sub ipso quidem medietas sphaeræ mundi semper supra horizontem relinquatur, altera iugiter occultatur, & æquinoctialis cum horizonte concordat. Cum igitur Sol est in medietate supra horizontem, continuatur dies est dimidij anni, cum autem in medietate mouetur, quæ sub horizonte relinquatur, nox continua est dimidij anni. Verumtamen, cum ibi Sol vltra signum vnum sub horizonte nunquam demergitur, radijs suis superiora semper aliquantulum illustrat, & sic quasi semper ibi dies est, nisi quantum aeris grossities, & nebulositas interturbat & offuscat. Prædicta scribuntur in *Margarita phil.* lib. 7. traet. 1. cap. 47. Sed de his vltimo dictis non meminit Ptolemæus, sed solum de climatibus, de quibus supra. Et quod illorum commendabilius & excellentius iudicatum sit, satis perspicui potest ex habitatoribus illorum, & alijs infra dicendis.

Et ne videantur prædicta fore superflua, dico, quod sint necessaria etiam Legistis ad iudicandum, & cognoscendum, quando sit ortus solis secundus, & quando incipit in pluribus acquiratur ius. Nam, vt statuto cauetur in Ecclesia Hedueni, Canonici illius Ecclesiæ, quæ sunt ebdomadarij in suo turno ad beneficia præsentanda, & ad præsentationem illorum existentium de iure patronatus illius Ecclesiæ, ebdomada eorum incipit qualibet die sabbati in ortu solis, qui quidem ortus est, & incipit diuersimode secundum diuersitatem temporum & locorum, & secundum quod sol ascendit, & descendit: ad cognitionem illius supradicta noscere oportet. Et de hoc alias fuit processus in casu emergenti, vt dixi in *comm. Duca. Burg. ist. des iustices*. §. 8. in gloss. & *Iour. ibi: Sed nunc manu est dubium*. Et an curetur de momento, vide Sozo. in l. si tibi decem milia. ff. de cer. per. & F. Curt. in suo traet. de feud. in vi. ex quibus causis fundum amittatur. in 4. par. ver. 7. quæro. Item etiam ad cognoscendum & videndum, vnde hoc, quod vnus est perfectior altero: ita quod multi querunt scire, vnde istud procedat, quod cur Deus hoc ita diuersimode distribuit, vt prophetiam David, Elaiæ, Jeremiæ, & simili Salomoni sapientiæ, Diuinarum legum peritiâ apud Hebræos Moyli, apud Ægyptios Mercurio Trismegisto, apud Bactrianos Zoroastro, apud Carthaginenses Corodæ, apud Cretenses Minoi, apud Lacedæmonios Lycurgo, qui astrictis ciuibus iuramento, quod tam diu eas intemerate obseruaret, donec ipse rediret, è patria numquam rediturus emigravit: apud Athenienses Soloni, apud Rom. Numæ Pompilio, apud Christianos vero Petro, Paulo, & reliquis Apostolis eorumq; zelatoribus. Ipsam Poësin Homero & Virgilio, Rhetoricam Demostheni & Ciceroni, Philosophiam naturalem Aristoteli, Moralem Socrati, Metaphysicâ & diuinâ Platoni, Medicinam Hippocrati, & Galeno, Astrologiam Ptolemæo, Iuris civilis prudentiam & scientiam Paulo Africano, Iuliano, Scauolæ, Iaboleno, & cæteris, de quibus in *leg. 2. ff. de origine iuris*. Accursio, Ioanni Placentino, Martino, Azoni, Petro de Bellaper. Ioann. Fabro, Bartolo, Bald. dom. meo Iaf. & cæteris. Iuris pôtificij scientiam Gregorio, Innocent. Hostiensis, Gratiano, Pannorm. Ioann. de Imola, Petr. de Anchar. Zabarellæ, Ioann. Andr. Anton. de But. Artē militarē Alexandro Magno, Iulio Cæsari, Hannibali. Consiliorum sagacitatem Caroni, Magiam Zoroastro, Arithmeticam Iordano, Geometriam Euclidi, Musicam Pythagoræ, & Boc-

& Boetio: Logicam Chryippo: Physicam Straboni Lapsanfeno tribuent.

2 Quænam ratio fuit ita dispensandi, casu ne ita, an influenza, an providentia vlla gubernentur? Hæc pro certo magne præsumptionis est indagatio. Cui Apostolus, vas electionis, vsque ad tertium cælum raptus *ad Rom. 9.* satis respõdere videtur: cū, vt habetur *Psal. 125.* Nonne habet potestatem figulis ex eadem massa, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam facere? vnde sufficeret hæc dixisse: cum, vt dixit idem Paulus *ad Rom. 11.* Iudicia Dei abyssus multa: & quæ incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, & occulta consilia! Nec tantum debet humana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit, quæ latere Deus voluit. Neque enim domino gratus erit seruus, qui penetralia cuncta, quæ in domo sunt, perlustrare tentauerit. Eaque temeritas magis videtur explorantis insidias, quam serui præ se ferre officium. Et sic licet responderi possit: tamen cum Symphorianus Campegius *in suo l. b. de vita cælii comparanda, c. 9.* dicam, quæ ipse dixit: cū protestatione tamen, quod conclusiue non intendo ab Ecclesia Rom. & præceptis illius discedere, & de omnibus me remitto determinationi dominorum Theologorum, ab opinionib. & determinationibus, quorum non intendo discedere: dixit enim Campegius *vbi supra.* quod omnis sapientia a Domino Deo est, *Eccel. 1.* Et omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Et etiam allegando Augustinū, dicit eundem sic dicere: sic Deus res quas cõdidit administrat: vt eas agere proprios motus sinat. Igitur, sicut anima in toto corpore: sic Deus semper operas in toto mundo, vires naturis pro mucrone addidit, & operari eas instituit: imo instrumenta sua fecit, quibus cum Deo patre, fabri filius vsq; modo operans vteretur. Has igitur vires, nec operari impedit, nec operantes deserit: sed sicut natura nauim, sic iuuat, & dirigit, ille in portum, iste in finem. Et quemadmodum ociãte anima membra sopiuntur: sic cessante Deo, vt in igne Babylonix monstratum est omnis naturæ conatus inanis est. Igitur omnia bona à Deo sunt.

Sed cur ergo hunc eligat, alium vero repellat, hæc nequeunt humanæ vires agnoscere. Nam Iacob sanctissimus & optimus. Esau frater eius pessimus. Petrus optimus, Iudas autem pessimus, cæterique Apostoli sanctissimi. Ideo dicit Christus: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* & Paul. ad Timoth. 3. c. *Non ex operibus iustitiæ qua fecimus vos, sed scilicet in misericordiam suam saluos nos fecit.* Et Aug. in lib. de præd. sancto. *Nõ quia futuros nos tales esse præsciuit, ideo elegit, sed vt essemus tales per istam electionem sua gratia, qua gratis eleuit nos in dilecto filio suo.* Idem Aug. in libr. de libero arbitrio: *Non propter fidem vel aliqua merita eleuit Deus aliquos ab æterno, vel apposuit gratiam iustificationis in tempore, sed gratuita bonitate sua elegit, vt boni fierent.* Hæc ibi Augustinus. Ad istud dubium soluendum, quamuis excedat vires ingenij, absque tamen discessione à Romana & Catholica Ecclesia, in quantum aliqui videntur discedere, quod in hoc operentur influentiæ siderum & naturæ climatum, recitabo tres opiniones: sed illi adhærete volo & intendo, cui, Ecclesia adhæret.

Prima opinio est philosophantium & medicorum, qui complexionem attribuunt excellentiam ingenij, de quo Phil. *part. 30. probl. 1.* ait: Propter quod homines, quicumque excellentes fuerunt viri, aut secundum philosophiam, aut philosophiam, aut artes, melancholici fuerunt: sed vt *in libro de vita sana* dicitur non intelli-

git Philol. quod omnis melancholia, vel omnis complexio melancholica hoc faciat: sed intelligit de illa solum, quæ est temperate calida, quæ facit excellentes viros. Et sic secundum Aristot. videtur, quod prima complexio, quæ facit homines ingenio excellentes, est complexio melancholica, quæ est calida temperate, de qua infra latius in alio loco dicam: ideo hic alia non referam, sed condescendo ad secundam opinionem, quæ est præsentis speculationis, secundum quod fit hic mentio de Astrologis.

Secunda ergo opinio est Astrologorum, dicentium, complexiones insequi climata & diuersitatem cæli: vt differre nonnulli specie & colore, & corporum quantitate, & animorum diuersitate videantur. Vnde Græci leues, Aphi versipelles, Germani fortes, robusti: Itali graues. Nam præ se ferunt quandam firmitatem, seueritatem, ac constantiam animi, ac in vultu, moribus, verbis, rebus quoque agendis. Hispani iactabundi, Galli in armis feroces, religione fideles, vt Christianissimi appellantur. Latini superciliosi ac elati dicantur. Vnde Iulius Maternus ait: Quædam gentes ita à cælo formatae sunt, vt propria sint morum vnitatem perspicue. Scythæ immanis feritatis crudelitate grassantur, Itali sunt regali semper nobilitate fulgidi, auari Syri, acuti Siculi, luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati. Hispani elata iactantia animositate præpositi, Galli stolidi. Quod tamen non sine liuoris acerbitate ab ipso Iulio in Gallos ructatum, aut, quia (teste Strabone) Galli sunt simplices, ac nulla morum malignitate: & ideo aliqui hoc referunt ad stoliditatem, vt dicit Cælius *lib. 10. cap. 21.* Non enim omnium æque nationum corpora sunt ad sapientiæ ac intelligentiæ perceptionem idonea. Vnde more Thaletis, siue, vt alij dicunt, Socratis, dicunt multi, se propter tria Deo gratias maxime habere, scilicet, quod mates sint, non sceminae, homines, non bestia: Galli, non Bohemi. Sunt enim Galli suapte natura ad philosophiam veram, & religionem magis apti, eo quod propter aeris & cæli temperiem, corpora sortiti sunt ab excellentijs contrarietatum, vt Philosophi aiunt, remotiora. His de causis Parisienses ingeniosiores, Delphinenses robustiores inter Gallos habiti sunt: quia videlicet, illi in puriores: isti in crassiore, ob montes altissimos, aere versentur. Notatu etiam dignum est, quod sibi vicina, imo & contigua prouincia, in hominibus & animalibus, multum differre videntur. Vnde Lugdunenses, (vt dicit idem Campegius tanquam Lugdunensis) ingeniosiores, Delphinenses vero fortiores, robustiores, moribus imbecilliores, animosiores, & in armis magis strenui inuenti sunt. Forenses, seu Forensiani vani, ingeniosiores, subtiliores, & eximij scribæ seu scriptores. Auernigenæ robustiores, moribusque inhumaniores. Lemouinenses astutiores, moribus tamen minus urbani, Gascones & Vascones ad verbera præptiores, Normanni corpulentiores & loquaciores, vt dicit Campegius *vbi supra.* Sed si vidisset glossam in *l. sequitur. 6. pupillis. in verbo animum. ff. de vsu cap.* quæ dicit, Normannos esse doli capaces, etiam à pueritia eam allegare non omisisset. Quod vnde procedat, vndeunque sit illa gl. non omnino caret veritate: imo etiam ipsi Normanni alias incendiarijs Ecclesiarum fuisse perhibentur, vt *in c. conce- dimus. de consecrat. dist. 1.* & nimis crudeles, seueri, & furiosi, vt notantur Parisiens. qui cum soleant orare, vt fertur, inter alia dicunt, A furore Normannorum libera nos, Domine: quod in malum sonat. Burgundiones vero sunt simplices, amicabiles, benenoli, & mansueti, generosi ingenij, bello seculari for-

res, fide stabiles, hominibus honorabiles, & Deo amabiles, ut dicit text. in *c. gens Anglorum. 6. dist.* inhabitantes enim regiones temperatas, sunt sapientiores & meliores: eo, quod super istas regiones siderū & planetarum influxus sunt optimi. Et regiones intemperantes incolentes, sunt sylvestres, & sylvarum mores habentes: ideo Philo. *par. 14. probl. 15.* dicit, quod habitantes loca temperate calida, sunt prudentiores & sapientiores, & in locis intemperatis, contratio modo se habent. Dicam etiam infra in *44. consi.* vbi de porētijs animarū, *vers. 1. de potentia. & in preced. par. in 44. confid.* Et in eod. loco dicit Arist. quod loca intemperata sunt, quæ aut nimium calida, aut nimium frigida existunt, in quibus locis habitantes ferinos mores & aspectus atroces habent. Haly enim *2. quadripar.* dicit, quod videl. illi, quorum latitudo est intra 34. gradum à linea æquatoris, vsque ad latitudinem 40. grad. exant sapientiores, quam habitantes regiones frigidas. Sicut sunt aliquæ regiones in 6. & 7. climate, maxime in locis sic extraneis, non possunt nasci homines bonæ complexionis nec boni sensus. Gal. vero *de viri. anima. cap. 9.* ita ait de Plat. sic dicens in *Tim.* quidem, in *prin. ser.* sic scribit: Hunc quidem vniuersum ornatum & ordinem Deus prius perornans, nos inhabitare fecit, eligens loca, in quibus generantur eucrasia: horum viri generantur prudentissimi. Et in *prin. leg.* dicit Plato, quod in regione temperata nascuntur homines meliores. Hoc idem sentit Auic. quem inducit Petr. de Ebano, Et dicit Haly, Arist. & Gal. fuisse de 5. climate, qui optimi fuerunt naturales & meraph. Platonem & Ptolem. de 3. climate, qui excellentes fuerunt in Mathem. Et Albumazar *3. introductorij.* dicit sapientissimos esse Babylonios & Ægyptios. Sol n. nō multum elongatur ab eorum capitibus, neque appropinquat. Est enim motus solis æqualis super eos, ideo aer eorum fit complexionis temperatæ, neque superflue calidus, neq; superflue frigidus. Calores eorum & natura & corpora sunt temperata. Et sensus & ratio, & animi qualitas sunt bona, abundatq; in eis sapientia, & intellectus, & rerum præstantia, & honesta qualitas animi. Et hæc est terra Prophetarum & Sapientum.

Sed qui sunt habitantes secundum clima, sicut sunt Æthiopes, horum mores pessimi, & facies habet corruptas & turpes, atroces, & comedentes homines, ut Haly restatur, se vidisse in fine Septentrionis & Meridiei. Et dicit, quod ibi sunt spiritus maligni & bestiarū comedentes homines, & ideo dicunt multi, quod diutius remāsit Regnum Romanorum: & sic auctum est: quia medio modo se habet Regio Rom. inter Septentrionales & Meridionales. De Noe autem dicunt sapientes, cum in Astrologia claruisse, & filius eius Sem inter Astrologos annumeratur, & pater & filius viri præstantissimi in Chaldæam venerunt post diluuium, regionem temperatam. Iste Sem, post diluuium biennio, genuit Araphaiat, qui fertur fuisse Melchisedech, qui primus post diluuium urbem Salem condidit, quæ est Ierusalem: quæ est in 4. climate, quod est medium inter 7. climata. Videtur tamen, quod secundum nonnullos alios, ponatur in 3. climate, ut supra dictū est.

Et quod ex diuersis & varijs cæli locis, aspectibusque, diuersi generentur mores, vide per Cælium *lect. antiq. lib. 10. c. 18.* Et cur vergentes ad Meridiem, sint timidi, ad Septentrionem vero audaces, per eund. in *d. lib. 6. c. 20.* Idcirco, si ad saturitatem quispiam velit scire diuersarum gentium mores diuersos, & varios ritus: scil. Persarum, Gallorum, Britānorum, Pannoniorum, Germanorum, Hispanorum, Mysorum, Thracum, aliorumque populorum. De Getis Scytharum, Athe-

niensium, Massagetarum, Tapyrorum, Bactrianorum, De Phigaleis, Caspiorumque, ac Dethicum, Medorum, & Armeniorum, Cappadocum, Heptacometarum Mosynocorum. De Tibarenis & Starmis, Indorum, Taxilitarum, Assyriorum, Syrorum, Phœnicum, Arabum, Nabatheorum, Ægyptiorum, Aphorum, nec non de Carthaginensibus, videat & legat ipsum Cælium in *predicō lib. cap. 18. & c. 20. cum 18. cap. seq. & in in globo, in cap. 66. in eod. lib.* vbi refert diuersos populorum mores.

In qua quidem samatissima ciuitate Ierusalem omnia grandia & admiratione digna, tam veteris, quam noui Testamenti, patrata leguntur facinora. Quod verum ostendere per humanas rationes, quæ non nunquam minus validæ inueniuntur, atque à pertinacibus disputationibus veritatibusq; æmulis reprobantur, præsens minime videtur exostulare negocium. Nec, ut dicit Andinus Poeta, *Hæc ipsa sibi tempus spectacula posci.* Sed quiuis pius lector veritatibusq; cultor, nedum ex diuinarum literarum, seu (si mauis) Sacræ Bibliæ contextu, cui nullus, nisi infidelis Christianæ fidei perpetuus hostis, aut hæreticus, à sanctæ matris Ecclesiæ gremio exclusus, refragari audeat: verum etiam, ex fide dignorum historiographorum, qui res gestas literarum monumentis fideliter mandauerunt, compluribus voluminibus facillime percognoscere poterit; vnde Dominus Iesus Christus, secundum humanitatem, item Abraham Chaldæus summus Astrologiæ magister, Isaac, Iacob, Ioseph filius eius, Moyses, Prophetarum summus, & totius Veteris Legis Cælius edoctus interpretes, cæterique Prophetæ diuino afflati spiritu, in quarto venerunt climate.

Albumazar, Chaldæos omnium peritissimos affirmat. Chaldæi n. sapientes interpretantur, & post ipsos Ægyptios Philosophi in *prologo Metaph.* dicit, scientias speculatiuas apud Ægyptios inuentas, & maxime Math. Ex diuinis Scripturis habemus, quod Abraham ex Chaldæa in Ægyptum Astrologiam, nunquam ibi cognitam, transtulerit. Et, ut Laert. *lib. 3. in vita Platonis,* scribit: Plato in Ægyptum ad Prophetas & sacerdotes se contulit. Et Diod. *lib. 2.* apud Ægyptios sacerdotes in eorum factis libris se contineri. Transiisse in Ægyptum Orpheum, Musæum, Melampidem, Dædalū, Homerū, & Lycurgum, Solonē, Platonem, & Pythagorā Samium, & complures insignes viros, qui in Ægypto perceperunt omnia, quæ illos apud Græcos mirabiles fecerūt. Quin etiam Lycurgus, Solon, & Plato, multas ab Ægyptijs sumptas leges, ad suam Remp. detulerunt. Et Pythagoras Geometriam, & Arithmeticam, & cursum Astrorum, & Zodiacum, ab Ægyptijs ad Græcos transtulit. Et Orpheus Theologiam didicit ab Ægyptijs. Quatuor profecto celeberrima, & bonarum literarum & scientiarum studia, in orbe extiterunt, scil. in Chaldæa, Ægypto, Græcia, & postremo in Italia, & nunc Gallia ipsa, siue Parisiensis Gymnasium, pace omnium dicatur, in Theologia principatum tenet. Et dixi *supra in 10. part. 23. confid.* Habuerunt nempe semper Galli facundiam suam, magistrōsque sapientiæ Dryidas, qui terræ mundique magnitudinem, & formam, motus cæli & siderum, ac quid velint, scire profrentur. Quemadmodum apud Indos Brachmani seu Gymnosophistæ erant: sic Dryidæ apud Gallos vocitabantur, qui vitæ erant integerrimæ. Sic magi apud Persas, Philosophi apud Græcos, Sapientes apud Latinos, Prophetæ siue sacerdotes apud Ægyptios, & Chaldæi apud Assyrios, Sic ergo volunt Astrologi, quod hæc omnia ex cælorum & siderum influxibus proueniunt.

scilicet Regio temperata, & viri probatissimi, & scientiæ, & artes, & omnia bonorum genera, ab ipsis cœlorum aspectibus: qui superficies cœli concaua, liber est primæ causæ; in quo omnia scribuntur, quæ in mundo sunt. Si quis ergo in illam inspicere sciret superficiem, omnia illa sciret præterita, præsentia, & futura. Volunt etiam Astrologi, quod non modo temperatæ regionis influxus faciat sapientes, & viros optimos, verum etiam, quod particularis requiratur influxus in conceptione & natiuitate illius, dum & cœcipitur & nascitur. Similiter dicunt, quod si quis in temperata nascatur, & educatur regione, in sua natiuitate malum habens influxum, hic pessimus erit. Et sic cœlestes valere volunt influxus, quod diuitias magistratus, militiam, bellum, victorias, & rerum omnium prosperitatem, cœli, & cœlorum influxibus attribuât. Et hæc sunt, quæ Astrologi sentiunt, secundum Campegius vbi supr. De hac materia, licet interdum somnient & deuiant à semita veritatis: ideo his non assentit, nec ego etiam, sed sto cum opinione, quæ sequitur. Ex dictis tamen Astrologorum supra positis, multum sunt laudanda, quartum & quintum climata, in quibus sunt Aegyptij, Iudæi, Rhodiani, Græci, & Itali, & sic Romani. De sexto vero climate, vbi est Gallia, etiam credo illud esse excellendum, ex his, quæ d. eturus sum infra de Gallia in consideratione sequenti.

Omissa ergo opinione Astrologorum, quæ somnia & phantasmata recitat, ad tertiam opinionem veram, quæ est Theologorum, maxime Parisiensium, qui determinauerunt vnam animam in naturalibus esse alia perfectiorem & excellentiorem, cui determinationi standum est. De hac autem perfectione animæ, secundum Theologos, dixi supra in hac part. in 4. consider. Licet, vt dicit idem Campegius, S. Thomas, Alexander de Hales, & multi alij Theologi, tenuerunt ante hanc determinationem Parisiensem, animas in naturalibus nequaquam differre, sed omnes in naturalibus esse æquales. Bonauentura tamen, & complures alij ex Theologorum schola, animas in naturalibus differre asseuerant: ita, quod vna sit nobilior alia, & ita tenent Theologi moderni, insequendo prædictam determinationem Parisiensem Theologorum, secundum eundem Campegius. Qui etiam dicit, quod licet prædicta aliquid operentur ad perfectionem artium & scientiarum: tamen hæc non sunt sine actibus frequentatis, quod probat quinque rationibus, ex quibus deueniri potest ad triplicem perfectionem. Sed cum ista non sint præsentis speculationis, ea referre omitto. Satis autem mihi est, ad præsens aliquid depromere de excellentiis climatum, & vt cognoscatur excellentia vnus climatis ad aliud: & istud est intentum huius considerationis; vnde etiam diuersitas ingeniorum sit. Sed de causa præstantis ingenij, vide Cælium *lib. antiquarum l. 6. c. 29.* vbi triplicem assignat causam, humanam scilicet, naturalem & diuinam, quæ cum supra dictis videntur concordare, licet breuiori & elegantiori stylo referant, ideo ad eum vos remitto.

Decima septima consideratio aliam orbis diuisionem complectitur: nam in tres partes generales diuiditur, seu partitur: In Europam scilicet, Africam & Asiam: sed quæ harum sit maior & excellentior, videndum est. Et imprimis, quoniam dignitas & excellentia potest imaginari ex latitudine & longitudine: ideo videretur dicendum, quod Asia sit dignior aliis: cum tantum ipsa contineat, quantum alie duæ, vt scribitur in *lib. de mundi descriptione. cap. 1.* licet *c. 3. dicat,* quod Asia sit tantum testia pars orbis, & eo etiam,

quia est in parte Orientali, quæ præferri debet, ex causis supra positis in hac part. in 13. conf. Et Africa tantum continet, quantum duæ continerent Europæ: ex quo Europa est tantum dimidia pars Africæ. Ideo videtur dicendum, quod Asia sit maior & excellentior Africa, & Africa sit excellentior Europa: licet dicat Ptolemæus, quod Europa est maior Africa.

2 Quæ autem regiones seu nationes in his partibus contineantur, & quomodo diuidantur, ponunt Cosmographi, maxime in *d. l. de mundi descript. c. 1. vsque ad c. 16.* & plures alij antiqui relati à modernis. Et compendiose ponit Pomponius Mela, in *principiis sua Cosmographia.* Et Strabo *lib. 3. de situ orbis, & in Margarita Philoſ. l. 7. traſ. 2. c. 49. l. 51. 52.* quas hic non transporto, sed solum, quantum facit ad materiã subiectam, dico, Europam esse digniorem & excellentiorem aliis partibus terræ habitabilis, pluribus causis.

3 Primo, Quoniam, vt dicit Strabo *lib. 3. de situ orbis,* imprimis multiformis est, & ad virorum virtutem ingenue disposita, cuiusque & domesticarum ad alios rerum transfusua: est enim tota habitabilis, in exigua tantummodo parte, propter frigoris vim inhabitabilis, quæ finitima Tanais & Mæotidis incolis, Borystenensibus in curribus degenibus.

4 Secundo, Quia digniores & nobiliores sub se continet regiones, quam alie duæ: & sub ea digniores populi existunt. Europa nempe ab Occidente clauditur mari Atlantico, à Septentrione Oceano Britannico, ab Oriente Tanai, Mæotide palude & Ponto, à Meridie mari Mediterraneo. Et in ea sunt regiones & populi, ob æris temperiem. Ab occasu, versus ortum Prouinciæ magis nominatæ sunt Hispania, quæ Iberia & Hesperia nonnunquam nominatur, cuius partes sunt, Bethica seu Tudertana, siue regnum Granatæ, quod Ferdinandus Rex Hispaniæ decenniali obsidione & bello Sarracenis abstulit, Christianitati que adiecit. Huius longitudinem & latitudinem ponit Plin. *lib. 3. c. 2.* Et dicitur Granata à grano, quod Græci, coccum, hoc est, gramen rubens vocant. Nam in ea fere tota, copiosum coccum in maxima laude gignitur. Lusitania seu Portugallia, in ea laudatissimum coccum nascitur circa Emeritam, Lusitanie insignem ciuitatem, vt docet Plin. *l. 9.* & in hac est regnum de per se, vbi est Rex. Lusitanum vero littus terauno gēma pollet, quod aduersus vim fulgurum opitulati creditur. Taraconia seu Taraconensis, quæ & Catalonia, hinc Taraconesia vna nobilitantur elegantia. Vnde Martialis: *Taraco Campano lansum cessura Lyao.* Habet hæc prouincia Taraconensis, Taraconen ciuitatē, quæ caput est Prouinciæ, quam Scipiones condiderunt. Hæ partes principales Hispaniæ, in qua & alia Regna sunt. Inter quæ Regnum Gallicie longe latè que vulgatum, propter vniuersalem peregrinationem ad S. Apostolum Iacobum Compostellanum. Compostellanum regnum, insuper Castellæ & Legionis, Astronomis memorabile reddidit Alphonſus Rex prudentiss. qui tabulas motuum corporum cœlestium miro ingenio compulſant.

5 Plinius vero diuidit Hispaniam in vltiorem & citeriorem. *cod. l. 3. c. 3. §. c. 1.* & ibi ponuntur plures & fere omnes particulares partes totius Hispaniæ; cuius principatum obtinet solus Carolus Austriacus, Rex Romanorum, & electus in Imperatorem, præter Portugalliam. Et in Hispania obtinet septem Regna, videlicet Regnum Granatæ, Regnum Castellæ, Regnum Legionis, Regnum Gallicie, Regnum Aragoniæ, Regnum Cordouæ, & Regnum Andelofæ. De laude

vero & excellentia Hispaniæ, vide ample per Philipp. Bergom. *in suo supplemento Chronic. lib. 2.* qui eam laudat ex pluribus. Primo, quia maxima est prouincia; quia felix & fertilis, quia plurima Regna continet, quia plures habuit viros doctissimos, sanctos & Romanos Pontif. & etiam habet mare vndique, & plures fluctus navigabiles. Vide etiam Cælium *lib. 10. ca. 22.* vbi dicit, quod puerperæ viris ipsarum decumbentibus administrant, & ibi plura alia scitu digna. Originem vero & eius antiquitatem ponit Ioan. Annius *lib. suo 12. ad Berosum, de temporibus præscis, ca. 1. 2. 3. & 4. vsque ad finem d. lib. describit seriatim 24.* Reges Hispaniæ, & sunt sequentes:

<i>Thabal V. Iapheth filius.</i>	<i>Athlas.</i>
<i>Iberus.</i>	<i>Sicorus.</i>
<i>Iubalda.</i>	<i>Sicarus.</i>
<i>Brigus.</i>	<i>Syceus.</i>
<i>Tagus.</i>	<i>Lusus.</i>
<i>Beus.</i>	<i>Siculus.</i>
<i>Geryon.</i>	<i>Tesla.</i>
<i>Trigeminus Gerio.</i>	<i>Romus.</i>
<i>Hispalus.</i>	<i>Palapius.</i>
<i>Hispanus.</i>	<i>Cæus.</i>
<i>Hercules Libyus.</i>	<i>Erybrus.</i>
<i>Hesperus.</i>	<i>Mellicola.</i>

6 Gallia sequitur Hispaniam medio monte Pyrenæo, alia pars Europæ, omnium Regionum excellentissima. Et huius partes sunt, Aquitania, Lugdunensis, Narbonensis seu Delphinatus, siue Prouincia, & Belgica, fere ad Rheni fluentia vsque protensa, & plures aliæ, quas enumerat Plin. *lib. 4. Naturalis Historia. c. 78.* Vbi tamen non fecit mentionem de Delphinatu seu Prouincia. Partiales Prouinciæ Galliæ sunt plures, quas alibi ponam: sed nunc capiendæ diuisionem antiquorum Cosmographorum, diuiditur in Narbonensem, Lugdunensem, & Aquitaniam, vel secundum Iulium Cæsarem in suis Commentariis. Et Philippus Bergom. *lib. 4. sui supplementi, in Belgicam, Celticam, & Aquitanicam.* Et alia etiam Gallia, quæ Cisalpina dicitur, respectu Transalpinae. Et hæc Galliarum partes, plures alias partiales continent. Belgica vero prima est, quæ & à Belga insigni ciuitate nomen accepit, & hæc nunc Treueris. Et dicta est Belgica, quasi bellorum genus: vbi vehicula quædam primū inuenta fuere, quæ Elleda dicuntur, *Esse Gallice.* Vnde versus:

Belgica vel molli melius foret sibi da collo.

Quo vehiculo potius vtuntur adhuc Flamingi & circumuicini populi. In hac quoque complures Ducatus sunt & Comitatus, Brabantia, Luguburgensis, Flandrensis, Picardia, Atrabatenensis, Barenensis, atque aliarum Regiones permultæ. Dicunt tamen aliqui, quod Flandria est Germaniæ Regio, vt dicit idem Bergom. *vbi supra, & in 12. lib. Chronic.* Celtica diuiditur in duas: quædam Lugdunen. dicitur, quædam vero Narbonens. Lugdunens. cuius Lugdunum ciuitas est caput, tripartita est: cum prima sit Lugdunensis, secunda Rothomagensis, quæ continet Normanniam, cum caput sit Normanniæ, tertia denique caput est Thurin metropolis ciuitas Andegaviæ & Bituricen. finitima, Oceanoque proxima, vt dicit Philippus Bergomensis *in suo loco supra allegato.* Sed hodie aliter sit diuisio; quia diuiditur in Ducatus & Comitatus, vt infra dicam. Tertia est Narbonensis Gallia, & ipsa in duas subdividitur partes, scilicet in Gothiam, cuius metropolis est Narbona, & Burgundiam, in qua plurimæ sunt vrbes, videlicet Arelatæ regionis olim caput, Aquis, Vienna, & Tarentasia. Hæc Regio longo tempore sub Regibus fuit, sed nunc regia dignitate amissa,

Ducatus titulo admòdum est insignis: cuius Duces cæterorum Christianorum Duces facile præcellunt. In hac duæ præcipuæ ciuitates, Augustudunum scilicet, quam Iulius Cæsar Heduum nominat (cuius sum ciuis) quæ tantæ fuit potentia, vt Romanorum auxilio, vniuersam pene sibi subiugauerit Galliam. Senonensis item altera fuit, quæ Romam obtinuit, & incendit ac spoliavit. Cuius populi & Mediolanum, Papiam, Bergomum, ac alias vrbes in Transalpina Gallia condiderunt. Garumnam vero, Sagonam, Matronam, & Sequanam, inter alios fluuios, hæc Gallia habet.

7 Alia est Gallia, quæ dicitur Aquitania, quæ secundum Ptolemæum libro secundo, ab occasu, mari Aquitanico, ab ortu & Septentrione, Lugdunensi regione terminatur, & à Meridie, Pyrenæis montibus. Habet insignem ciuitatem, Burdegalliam. Populi eius Aruerni, Pictones, Santones, Bituriges, & alij permulti.

8 Alia est Gallia Transalpina, quæ in sex diuiditur partes seu regiones, à Gallis Celtis nuncupata. Ipsi namque Galli Celtici, quia etiam terra eos, quos genuerat, capere non poterat præ multitudine, Duce Brenno Senonensi, trecenta eorum millia vna cum vxoribus & liberis, siue gloriæ cupiditate pellecti: siue, vt alij volunt, ad intestina bella vitanda ducti, ad nouas sedes accedere, & in Italiam se transtulerunt, (vt Iustinus in 34. epist. habet.) Quorum portio nobilior in Italiam confedit, vbi masculis omnibus incolarum interfectis, eorum fœminas duxerunt vxores, & quibus liberos suscipientes, & habitu, & lingua, ac moribus paternos mores imitantes, purissimi remansere Galli. Atque ita vniuersa Cisalpina prouincia, appellata est Gallia, quæ postea diuersis nominibus appellata fuit Gallia. Quia tamen illa hodie non est de Gallia, nec etiam tunc erat, sed de Italia: ideo illas relinquo in parte Italiae. Gallia concomitatur, & iungitur Germaniæ, ita quod Germania magna sequitur Galliam, quæ Germania magna extensa vsque ad Sarmatiam, inter Rhenum fluuium ab Occidente, mare à Septentrione, & Danubium à parte Meridionali. Et hæc Germania diuiditur in duas partes, in superiorem videlicet, & inferiorem. In superiore vero Saxones sunt ab Rheno diuisi, vbi Oceanum influit: deinde Bauarum, Austria, Suecia, Bohemia, & Alemaniam, ac fœcus Leni fluueta, est Curuania, & aliæ nationes multæ.

9 In inferiore autem Germania, ab Albio flumine ad Oceanum protensa, quæ circa Rhenum consistit, sunt Albia, Daunia, Rustia, Marcomandia, & aliæ multæ nationes: & vt fertur, quinquaginta quatuor gætes inhabitant vniuersam Germaniam, vt Ansimari, Quas Dumgeri & aliæ gentes ferocissimi & indomiti animi, quarum immanitas etiam in ipsis vocabulis horrorem significat, & de pluribus aliis vide per Philip. Bergo. *in lib. 12. sui supplementi Chronic.* Aliæ etiam partes Germaniæ nominantur in *Margarita Philosophica, lib. 7. tract. 1. cap. 47.* videlicet Franconia siue Francia Orientalis, VVestualia, Fuisia, Saxonia, Thuringia, Haffia, Marchia, Brædeburg, Myfia, Silesia, Bohemia, Morauia, Cimbrica Chersonesus, quæ nunc Dacia, vulgo *Dannmark,* ad Septentrionem, cum alia sit Dacia, quæ VValachia nunc dicitur, de qua infra. Post Cymbricam Chersonesum Noruegia, Suecia in mari. Inter Danubium, & Alpes Reticas, primam Reticam ponunt, quæ & Suecia, quamuis vltra Danubium protensa sit. Post hanc Vindelicia seu Bauarum, cuius pariter magna pars vltra Danubium extenditur. Noricia, cui nonnulli Stiriam, & Carinthiam ascri-

alecibunt. Pannonia superior, nunc Austria. Pannonia inferior, quæ & Vngaria à mari Adriatico, Histria, Illyria, Liburnia, quam dicunt Croatiam, Dalmatia, quæ Sclauonia: & ista videtur esse maior, quam aliæ tres Regiones.

11 Italia vero, altera pars Europæ sequitur Germaniam, & est ab Alpibus vsque ad mare mediterraneum. In ea sunt plures Regiones sequentes. Lombardia, Thulcia, Etruria, Campania, Marchia, Aprucia, Calabria, Apulia, & sic de aliis. Et hæc partiales politæ sunt in *Margarita Phil. vbi supra*. Philippus vero Bergomensis *lib. 4. sui supplementis*, dicit, hanc provinciam omnium totius orbis celeberrimam, & in forma crucis politam, inter Adriaticum & Thulcum mares, siue superum & inferum, & à iugis Alpium dorsoque Appennini montis porrectam, se paulatim attollentem, vsque ad Rheginum verticem, & littora Brutorum extenditur, in ultimoque sui in duo scinditur cornua. Eius autem latitudo ab Augusta prætoria, quæ in Alpium siue versus Occidentem est constituta, & per Romam Capuamque potrigitur, vsque ad oppidum Rhegium, Solino teste, decies centena, & viginti passuum millia colligit. Latitudo vero 410. vbi est maior latitudo: vbi vero minor 136. vniuersæ autem ambitum tricies centena 58. millia complectitur. Umbilicus eius in agro Reatino esse, autor est Varro: sequitur idem Bergo. ibidem: vbi ponit, quod subdividitur in 18. regionibus: sed *lib. 10.* dicit tantum 15. Regiones esse in Italia. Et in *d. lib. 4.* dicit, quod Igius, qui de Italiæ urbibus scripsit, refert, septingentas fuisse ciuitates. Blondus vero, facta per singulas regiones dinumeratione, dicit tantummodo 266. quatuor, quæ Episcopos habere dicuntur: & ibi multum laudat Italianam inter cæteras, dicendo, illum non vel mediocriter doctum, quem eius laudes aufugiant: quæ non solum humanarum rerum, sed etiam diuinarum mater habita est. Dicit etiam Beroald. in suis orationibus, quod Italia omnium rerum alumna ac parens nuncupatur. Eadem cunctarum gentium in toto orbe traditur, quæ omnes nationes sine controuersia antecellit, viris, fœminis, Ducibus, atque præstantia, ingeniorum claritatibus. De laude cuius, vide etiã Strabonem *lib. 6. sua Geographia*, vbi laudat eam ex multis, ad quem recurre, & ad Bartholomæum Sibyllam in *suo specule*, in *2. cap. 1. dec. 4. quest.* Inter has partes Europæ, post Vngariam, est adhuc Mylia, aut verius Mœsia superior: quæ Seruia, siue Rosciana, & partim Bosna dicitur: Mœsia inferior, quæ continet Bosnenses, & VValachos, Bassos, & nunc Bulgaria: Dacia, quæ VValachia Thracia, in qua Constantinopolis quondam ciuitas imperialis Græciæ. Chersonesus, Epirus, seu Romaniola, Dedania, Molossa, Chaonia, Peloponnesus, seu Morea, Achaia, ibi Corinthus, Arcadia, quæ & Sicyona à Sicyone Rege, à quo Regnum Sicyonorum, Macedonia, Thessalonica, Ellados, seu Attica, vbi Athenæ, Bœotia, vbi Thebæ ciuitates nominatissimæ.

13 Græcia, ecce, quam lata hodie, heu! à spurcissimo inimico crucis Christi Turco, ferme tota deuastata à Germia vsque ad Scythiam, Sarmia est Regio latissima: cuius partes, vt aiunt, Polonia, Massouia, Prussia, Lithunia, Samethia, Liuonia, Russia, &c. Scythia, & quæ nominatae sunt Sarmatiæ Regiones. Barbaria dicebatur à feritate gentium seu Tartaria. Hæc enim partes & regiones supra dictæ, sunt omnes de Europa, & fere omnes Christianam fidem agnoscunt: vt infra amplius dicetur. Ex quo magis laudanda Europa.

Has partes ampliori stylo declarat Io. Lazardi in *Epitomatib. histor. vniuersalis*, c. 42. quem videas.

14 Sed quæ istarum quinque Regionum Europæ sit dignior & excellentior, & quæ magis laudanda & extollenda, antequam ponam alias duas partes orbis: Asiam scilicet, & Aphricam, & cum sim Gallus, & quisque suum laudet, plus expedit laudare Galliam, eo etiam; quia vt plurimum & opera nostra videbuntur apud Gallos, quam alios, ne sim illis infestus, plurimum eos laudare cupio. Quoniam rerum nostratum cognitio, magis ad nos, quam externarum pertinere existimatur: & quantum quisque suæ patrie debeat, dici non potest, *l. velut. ff. de iustit. & iure*. De quo aliquid retuli in præfatione ad *commentaria nostra super consuet. Duc. Burgund.* etiam quoniam, vt dicit gloss. & Bald. summamdo *l. fin. C. si feruus expori. ven. patria sua* debet cuiuslibet esse maior, quam alia, cum pro ea pugnandum sit, vt ait Caro, *arg. m. l. fallaciter. C. de abolit. l. perult. & Cod. ad leg. lul. Murest.* Et pro patria multi se deuouerunt; quos vide per Iacob. Capelli in *suis fragmentis*. Id quod etiam efficit charitas quædam patriæ, qua plerique omnes tenemur. Et sua cuique patria charissima atque gratissima. Est & amor patriæ ratione valentior omni, vt ait Naso ad Rustinum, & qui paulo post subiungit:

*Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.*

Et idem:

Dulcis amor patriæ, quo non præstantius vllum.

Ita patriæ amor quidem ingens natura singulis innatus est. Ideo apud Scæuolam Iuriconsultum in *l. qui hibeat, ff. de leg. 3.* testator quispiam patriam suam dulcissimam vocat, & ibi Accurs. notat suam cuique patriam esse dulcissimam. Atque etiam Mar. Soz. *conf. 35. incip. circa prædictam. colum. 3. vers. 2. magis proxime.* & per illum text. etiam dicit Romanus *consil. 47.* quod incipit, *proposita quest. vers. 4. ad idem, quod sua cuique patria dulcis est & amabilior.* Itaque natura ita comparatum est, vt patriam suam, qualiscunque est, quisque laudet, extollat, prædicet, sicut etiam facit Vlpian. Iureconsult. in *l. 1. in princ. ff. de censib.* vbi suam ipsius patriam mirum in modum commendat, magnisque laudibus effert. Et *consil. Arist.* est relatum, per Polycr. *lib. 8. cap. 2. de nugis Curialium*, dicentis interesse plurimum, vbi quicquid lauderetur, vel vituperetur. Nam plurimum refert, qui sunt audientium aut legentium mores. Ideo de laudibus, & prius de origine gentis nostræ aliquid attingere decreui. Sed ne grauem materiam, omiſsa præfatiuncula, seu ne illotis, vt aiunt, manibus aggrediar, dicam cum nostro Textore Gallo in *suis Epithetis*, in verbo, *Galli*. Cum rerum clarissime gestarum celebritas diu nunquam lateat in obscuro: miror atque miror, quid fuerit caufæ, vt Gallorum (qui totius orbis, nedum Europæ: clarissimi fuerunt, & potentissimi) obscura, ac velut nescio quo obliuionis conopeo, seu velo, sepulta semper dormiuert origo, neque certum aliquid non modo prioris seculi scriptores posteris reliquerint: sed nec liberis quidem nobis, proauis nostri, verbum vnquam fecerint vllum. Nulla est ortus quantum peregrini & obscuro natio, quæ aliquam sui ac principum suorum memoriam posteritati non dimiserit. Qui de Scythis (exempli gratia) aggressi tamen & barbara gente non loquatur, quique de eorundem Regina Thomyri non multa garriat, inuenitur nemo. Ponticam gentem; solus Mithridates fecit memorabilem. Cokhos nulla re magis quam veneficio

infignes. Sola Medea suis claruit parricidiis. Sauro-
mata seu Sarmata tractilibus calulis volubilibusque
tuguriis (quia plaustris pro domibus vtuntur) famam
sibi compararunt. Troglodytas, Erembos, Atrata,
Homeritas, Brachodios, Blennyas, Æthiopia gentes,
& si remotissimas memorant Cosmographi. De Ge-
tulis, Numidis, Massylis, Mauris, & Matmaridis, A-
phricæ loquuntur omnes Gymnosophistæ, Bragma-
nes, Hermanes, Orithæ, Ichthyophagi, Cynamolgi.
Indorum remotissimi etiam prædicantur. Arabiæ, quæ
Petrea nuncupatur, Agrei, Gerræi, Ammanitæ populi,
& si ignoti, nomen tamen meruerunt, vt multa pau-
cis perstringam: Parthi, Medi, Babylonij, Assyrij, & a-
liæ cuiusque regionis gentes, suis illustratæ sunt titu-
lis, & amplissimis plerumque voluminibus decoratæ.
Si ab Asiaticis ad Europæos sit veniendum, Ethrusci,
Pisani, Insabres, Volsci, Hernici, Equi, Vmbri, Sabini,
Picentes. Præcutini, Vestini, Marfi, Samnites: omnes
Italiæ populi, scriptorum monumentis efferuntur.
Spartanis, Atheniensibus, Mycæncis, & Corinthiis,
quantum ampuletur, & superbiat Græcia, nemo non
nouit. Soli Galli, omnium tanto nobilissimi, quanto
rei bellicæ peritissimi, omittuntur, ac velut incognita
Demogorgonis spelunca inhumati, nihil omnino, aut
certe paruin in lacem adhuc emisertur: magisæ in-
iuria temporum an scriptorum negligentia contige-
rit, ignotum est. Audeam tamen dicere, virtutum
magnitudine, probitate morum, consilio, prudentia,
comitate, religione, pietate, bellandi peritia nullis vn-
quam terrarum populis fuisse inferiores: quod satis
ample, & veridice, styloque elegantissimo profequi-
tur Textor in dicto loco, & ita Galliam cæteris Eu-
ropæ partibus esse extollendam constat, tam ex præ-
dictis, quam origine, amœnitate, frugalitate, seu fer-
tilitate: ex fide Christiana semper obseruata litera-
rum traditione, & pluribus aliis, quæ etiam testimo-
nio autorum extraneorum, sigillatim declarabimus.
Nempe, vt ibidem disserit Textor, Gallorum prima o-
rigo incerta, & obscura est. Sunt enim, qui dicunt,
Gallos dici quoque Galatas à Galate filio Herculis:
qui, vt scribit Diodorus, deuicto Geryone in Gal-
liam veniens, ex virgine quadam eius loci indigena,
Galatam genuit, qui Regno præfectus, incolis dedit
nomen. Quod & Beroli verba confirmant, scriben-
tis, Celtas, qui sunt Galatæ veteres, constat à Re-
ge Galate filio Herculis nuncupatos, à quibus et-
iam Galatæ in Asia, & Gallogræci in Europa dicti
sunt. Appianus tamen Celtas à Celto Polyphemi fi-
lio appellatos putat. Sed hæc omnia ficta & com-
menta sunt eorum scilicet arbitrio, qui, vt aliquid sci-
re viderentur, aut saltem lectores non viderentur de-
stituisse, has pro animi sententia fabricati sunt origi-
nes. Verior videtur ratio, vnde Galli dicti sint, à ni-
uico lactis colore, quod gala dicitur, quod scilicet eo-
rum corpora ob frigoris vim modo lactis sint alba,
& candida. Quod etiam non discrepat à Virgiliano
versu:

*Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur.*

Vnde Baptista Mantuanus ex Dionysio, lib. 2.

*Ignea mens Gallis, & lactea corpora, nomen
A candore datum populis.*

Cuius sententiæ adstipulator est Laziardus in suis
Epitomatibus Historiæ vniuersalis, c. 17. in fin. licet Ioa-
le Maire in suis *illustrationibus Gallis* originem Gallo-
rum à Rege Galate filio Herculis, de quo supra, fuisse
asserat.

Extollenda est etiam ex amœnitate loci, & terræ
frugalitate seu fertilitate: cum terra prior sit homine,
prior laudanda est, & vt facile cognoscatur, nulla est
pars terrarum, quæ merito Galliæ conferri potest: si-
ue eius situm, siue perennem salubritatem: siue quic-
quid quo carere vita non debet, scrupulosissime re-
quiras. Itaque ad hanc exornandam omnes naturæ
vires incubuisse, cur sit incredibile dicam. Principio
cæli eius ea est clementia, ea felicitas, vt nec immo-
dicis æstuet caloribus, nec rursus arcticis frigoribus
torpeat. Tam moderata loci natura, tam blanda amœ-
nitas, vt innocentissimus vbique ac saluberrimus aer
durius nescias, an mollius trahatur. Id facit maxima
ex parte pestiferis obiecta Aastris, Alpium vastitas,
summuens ab arcto horridos aquilonis rigores: Bri-
tannia patens ab ortu Regio, quæ nos à Germanis
Rhenus discriminat: præterita occiduis flatibus Pyre-
næi iuga. Non hic, vt in Italia crebro fulmina sequuntur.
Nam Capitolium non semel, sed sæpius fulmine i-
ctum conflagrauit, ait Lactant. lib. 3. Nec anniver-
sariæ laes debacchantur, vrbesque totas exhauriunt.
Nulla hic infida grassantur maria, nulli terræ motus
vrbes absorbent, quod in Italia, Græcia, & Asia fre-
quentissimum. Non hic campi vastis arenarum soli-
tudinibus squalent: nec, vt in Aphrica innumera, tum
belluarum, tum serpentum pestes, homines & deuor-
rant, & lenta venena tabe conficiunt. Soli tanta est fe-
racitas, tanta fecunditas, vt Galliarum vbertari Sici-
lia inuidere possit: quæ tyrannicis crudelitatibus nū-
quam non exercita stupendæ fertilitatis pœnas etiā-
num luit: hic nullæ paludes latifundia occupant, nec
tenuissimo cespitem corio statim arena subest, pecu-
liare Germaniæ, & septentrionis malum. Dixeris
hic Palladem cum Baccho certasse, maiorne vini co-
pia an olei exundaret? Quibus Anglia, cum non tam
careat, quam indigeat: fateantur Britanni oportet, se
duos preciosissimos naturæ liquores Francis debere:
accepto referant, quod & Galliæ abundantia Britanni-
cam sterilitatem quotannis fere leuet. Etenim vnde
frumenti omnigeni copiam, atque ex Gallia expecta-
bunt? Non ab Hispania, quæ frequentissimis rupibus
aspera, torrido Solis vapore magna ex parte squalida,
& sticuli tractus iniuria, famem vel incolis suis in-
dicit. Profecto Lusitanæ, Galliciæ, Asturiæ, Canta-
briæ, Gallia horreum est. Non à Germania. Hac enim
quicquid frugis à cibo superest, id omne in potū co-
quit absumitque in ceruisiam. Quid bellatores Mori-
norum Treuerorumque & Burgundorum equos cō-
memorem? Quid optima Britonū armenta? Quid feli-
cia Lemouicum, Aruernouūque pascua? Quid perpetua
Cereris, & Pomonæ in Armoricis studia? Tot nobilia
Biturigū, & Alceri vellera? Tot generosa Leodiorum
saxa? Tot splendida Heluetiorū æra? quid tenuia?
quid candida? quid neruosa Attebatum, Rhemorum,
& Camoracensium lina: quid illa terris omnibus ex-
petita Neruorum aulæ? Allobrogum, Lotharingo-
rum, & Corisopitentium, quo recentiores sunt ar-
genti aurique fodinæ, hoc magis arguunt, Galliam
nondum effæram esse tot seclorum prouentu. Nam
apud Thectosagos, Tarbelios, & Aquitanici ma-
ris accolæ, aurum effodi ex Strabone, apud Met-
tellam ex Plinio nemo nescit. Et apud Iuriconsultum
Papinianum in *lege diuortio, paragrapho 17. ff. solut. matrimon.* Relatum est in Gallia lapides
renasci. Sed quis obryzum Baiionensibus fluere non
potius mirabitur? Quid tam profecto verum, quam
certum Guaronæ, Rhodani, & Dordonæ auriferas esse va-

ſe vendas: Druentia vero non ſolum aureis arenis beata, ſed & gemmeis lapillis pretioſa fluenta. Narbonenſis prouincia dotes, qui pro merito attigerunt: tam ſuaves horum odores? tam numerosos ſuccorum ſapores? tam varios infectricum herbarum colores? tot ſuaue rubentia coccigraſa? fragrantibus thymo ſaliunca libanotide campos? emicantes benigne calidorum fontium ſcatarigines? fertiliffimos croci Albigeſiorum agros? Ia plenum autem Gallia promiſcua, tot multiplicata opacorum nemorum genera? tam teneras luxuriantis ſoli glebas? Tot læta Apricorum collium vinea? Tam ſuperba frugiferarum arborum poma? Tam multiplices pecorum greges: Hæc Chriſtophorus Longolius in ſua oratione de laudibus diui Ludouici atque Francorum habita in vniuerſitate Pictaui-ca pro natione Francia. In qua multa dicta maiora, quæ ad amicitiam, temperantiam, & feracitatem eiuſdem breui loqui cauſa ſciens prætermiſit, vt ſunt vina Beluenſia ſeu Burgundia, quæ ſuper omnia ſina ſunt præcipua, & extollenda: & ſere per vniuerſam Galliam, Flandriam, Picardiam, Normanniam, & Britanniã vehantur, de quibus *roſſi in 84. conſideration.* huius partis. Quinetiam, vt ait Campogius *in libr. de trophæis G. Quineti. l. 1.* Terra Gallia eſt frumenti præcipue, & pabali ferax, hinc temperato calore, inde felicibus & tempeſtatis imbribus, in omnia frugum genera ſauenda eſt adeo, vt non iſtis tantam incois, verum etiam Hispania, Italia, & præſertim Genuentibus cunctarum rerum abundantiam ſufficiat & ſubſiſtret. Hinc etiam non frumenti tantum copia magna eſt, verum etiam vini, olei, mellisque. Noxio genere animalium minime frequens, fluminibus & fontibus irrigua, duobus magnis fluuijs Rheno, & Rhodano inſignis: omnia ad vſum animantium ſere beatiffima. Et de huiusmodi Gallia fertilitate, & bonis: meminit Budæus noſter *in libro de Aſſ. & partibus eius, lib. 4.* vbi ait: O beatam futuram Gallia, ſi tam ei contigiffet heros habere frugi, quam bonos habere ſolet! Nam maſcipia, vel quæ maxime vniquam prouincia dicto habet audientia. Iam primum in ea lumnum Liberi patris cum Cerere certamen, vt vini nobilitates non poſſit line nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cæli, & clementiam, & quod vtriuſque maris cinctu, & commercio comode comiterque habitat: ſoli vbertas tanta eſt in vniuerſum, etiam inter inopes frugum ſterileſque prouincias, vt quaſi annonæ præfecturâ ſub cardine noſtro genere exiſtitemur: proſus (abſit inuidia verbo) vt icinia indicere finitimis, victumque abſtemium cum libuit poſſimus, quum fumum (vt ita dicam) occidentis atare videamus, ſi in vniuerſum fiat æſtimatio. Adde animorum alacritatem ad res omnes inceptandas, & ad dexteritatẽ corporum impigra atque eximiam ad voces obeundas. Et idem Budæus *in dicto libro, & lib. 3.* Inter alios Principes mandidicit Regem Francia, qui tener ſere totam Galliam, habere magnas opes, & tot nummos redituales habere, quot olim Rom. Imperium habuit. Vnde dicitur tributa, quæ quotannis ex occasione gerendarum rerum vane inducuntur, ad ſtatam fixamque ſummam, & formulam redigerentur, poſſe hilati populi conditione quinque, & vicies centena milia peruenire. Venetigalia autem, & patrimonium regium, ac diadematum duodecies centum millium conficere. Reliqua omnia, quæ vices ſtatam non habent, qualia ſunt fortuita, & aduentitia, & omnia in ſiſcum cedentia, in paginam liberalitatis ſunt ſeponenda cum muneribus & magiſtratibus, & omnibus diſpenſationibus,

quæ codicillis conferuntur à Rege, ſed illa non taxat *in d. lib. 4. ſed lib. 3.* aliter æſtimat reditus Regni Francia, ideo cum vide.

Extollenda & magnificanda eſt etiam Gallia ex moribus antiquis Gallorum, qui erant multum viles, laudabiles, & virtuofi, de quibus multi atreſtantur. Nempe Gallorum prioris ſeculi mores noſtris longe diſſimiles fuerunt. Primo enim liberos ad conſpectum ſuum prius venire non patiebantur, quam per ætatem adoleuiſſent, ac ſubundis militaribus periculis eſſent idonei: quod etiam legitur obſeruatum fuiſſe à Spartanis ſeu Lacedæmoniis, qui optimis Lycurgi legibus ſeu iſtitutis regebantur. Vtinam atque vtinam ille mos apud nos obſeruetur, ne liberi ab utroque parente nimis delicate enutriti deperderentur. Item viucentes amicis mutuo concedebant, quæ apud inferos creditoribus exoluerent: hæc non approbo, nec approbat fides noſtra Chriſtiana, licet mutuum dare ex charitate prodar. Tertio: viri, quantas ab vxoribus pecunias nomine dotis accepiſſent, tantumdem domeſticarum fortunatum æqua æſtimatione cum dote conferbant: quicquid inde fructuum ſacereſcebat, aſſeruabatur, eratque eius, qui alteri fuiſſet ſuperſtes cum capite. Ita enim (teſte Bapt. Fulg. *in ſua colleſt. de diſt. factis que memorabil. l. 2. tit. de priſcis uſt.*) facta inter virum vxoremque par conditio, plus amoris retentura in matrimoniois putabatur. Et ibi ſcribit de Gallorum conſuet. circa matrimonia. Hand malus, ait, Gallorum iſ mos erat, quo in copulandis matrimonio puellis vtebantur. Nam ne propter ingratum matrimonium puellæ parentes incularent, parata magno inuitatorum numero cœna, virgini permittebant, vt ex inuitatis maritum ſibi deligeret. Eleſtionis autem illud ſignum erat, cui ipſa ante alios aquam manibus dediſſet. Quarto, viri in vxores ſicut in liberos, vitæ & necis poteſtatem habuere. Et pro hoc facit: quoniam non minor debetur reuerentiã per vxorem marito, quam per filium patri. Dominus meus Iaſ. *in l. traſact. C. de tranſact. dixi ſupra in u. part.* Quinto: ſi qua mulier veneficij fuiſſet conuicta, à mariti ſui propinquis incendio, alijsque cruciatibus cõſumebatur. Sexto: quæ viucentibus chara fuiſſent, cum eiſdem deſunctis in fanere cremari conſueuerant, vel ipſa etiam animalia, ac etiam alias ſerui, & clientes, quos ab his dilectos eſſe conſtabat. Septimo: de Republica, niſi in publicis conſilijs, non licebat loqui, & de prædictis vide *in commen. Caſaris, lib. 6. de bell. Gall.* Octauo: qui vltimus in conſilio venerat, morti dabatur, vt idem Cæſar ait *ibi lib. 5.* Nono; Ei, qui tumulatus eſſet, miniſter publicus veſtes reſcindebat, aded, vt reliquæ partes proſus eſſent inutiles. Decimo: Prolixas nutrebant comas: hodie vero breues deferunt ad modum Alamanorum. Vndecimo: Veſtes atro pictas geſtabant, & hirsutis utebantur ſagulis: propterea Iuue. *Satyra 9.* textorem appellat Gallum, vbi ait:

*Er male percuffus textoris peſtine Galli
Accepimus.*

Viliores enim veſtes texebant. de his Strabo *lib. 4.* ſic ait: Sagis veſtiuntur, comaſque nutriant. Promiſſis utebantur ſerualibus. Pro tunicis ſciſſos gerebant amictus, vix pudenda nateſque velantes, lana quidem aſpera, & oblongis villis, ad quod alluſit Martialis dicens:

---Me pinguis Gallia veſtit.

Et *lib. 4.*

Accipe Sequanica pinguem textricis alunnam.

Et *Virg. lib. 8.* de eiſdem ſic meminit.

*Aurea casaries illis atque aurea vestis;
Virgatis lucens sagula, cum lactea colla
Auro innectuntur, duo quisque Alpina coruscant.
Gesa manu, scutis protecti corpora longis.*

Et sicut diuersos colores picturæ Babylonij: plurimis vero licijs Alexandrini textere, quæ polymita appellant, ita Galli scutulæ vestes diuidere, quæ scutulata dixerunt, instituerunt. Hastas alij, alij arcus, plerique fundas, nonnulli fustes in bella ferebant, prælongisque utebantur gladijs.

Duodecimo; Galli humi corpora resupinabant ad quietem, Strabonis ætate, stramentis sedentes cœnabant, lacte, & suilla carne vescabantur, feroci omnes ingenio, ducebantur maiore belli quam agtorum studio: torques aureos pensiles collo portabant: Victoria efferebantur, victi autem stupebant, eorum (quos in bello cæcidissent) capita, equorum suorum ceruicibus appendebant.

Decimotertio; mos etiam fuit apud Gallos præcipue Belgas, vt in comm. *Cæf. lib. 1. in prim. & in 2. de bello Gall.* laudabilis, quod mercatores minime ad se venire patiebantur, qui ea importent, quæ ad effæminandos animos pertinent, quæ consuetudo approbatur à F. Patrio in suo lib. de inst. *Resp. li. 1. tit. 8.*

Decimoquarto; Mercurium præter cæteros Deos venerabantur, quem omnium artium prædicabant inuentorem, vt patet in comm. *Cæf. li. 6. de bello Gal.* Ituri in pugnam, quicquid manubiarum inde retulissent, vouebant Marti. Fraudantes aliquid ex præda graui supplicio puniebant.

Decimoquinto: vt scribit Diod. Sicu. *li. 5.* Fuit etiam apud eos moris, nullum absque Philosopho sacrificiũ facere. Existimabant enim per diuinæ naturæ cõscios sacra fieri oportere, tanquam Dijs propinquiores. Horum intercessione bona à Dijs censebant petenda, quorum consilio in bello, & pace uterentur, vnde Druydas (qui vetustissimi eorum sacerdotes prædicantur) sacrificia curare publica, & priuata solitos, Religiones item interpretari, adolescentes disciplinis instituire, rerum naturalium causas scrutari, de cæde, de snibus, cæterisque controuersijs cognoscere fama est, ita vt si quis, siue publicam, siue priuatam personam gerens decreto non stetitisset, eidem sacrificijs interdicerent. Hi omnem hominum congressum & sermonem declinabant, ne contagione polluerentur: vnus omnibus præerat, in cuius defuncti locum suffragio alius sufficiebatur. Animas credebant non interire: sed in alia transire corpora. Multa de syderibus disputabant, de mundi, & terrarum magnitudine, de rerum natura, & potestate, vt de ijs, & pluribus alijs Cæsar fecit mentionem in suis comm. *li. 6. de bell. Gall.* & infra dicitur in *59. consider.* vbi præcipue laus huius ciuitatis Heduz describetur.

Decimosexto: autore *Cæf. lib. antiq. lect. 12. cap. 42.* Galli sagittas helleboro consueuerant collinire, quod ijs in venatibus transfixæ feræ, multo viderentur & efficerentur tenuiores, & delicatiores ad cibum. Refcinebant tamen partes quæ ambibant vulnus, propter helleboti contagium.

Tanta denique, teste *Caluoli. antiq. lect. 7. c. 54.* fuit Gallicarum mulierum virtus, vt inter infestas ciuiliis furoris acies, quandoque sese immittere consueuerint, ac lacrymis interdum, quandoque etiam precibus, obliterata discordia pacem procurare. Vnde & apud veteres Gallos mos diutissime seruatus inoleuerat, vt cum de pace belloque consultaretur, mulieres adhiberentur. Si qua præterea, vt fit inter socios, incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitra, quod adhuc

de consuetudine approbata, (quæ pro lege seruatur) apud nos obseruatur. Cum in partibus Gallicanis feminae præcellentes, vt Regina, in subditos suos ordinariam iurisdictionem habere noscantur, vt dicit textus in *ca. dilecti. de arbutis. in antiquis.*

17 Præterea in fœdere (quod sanxerunt cum Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliquo iniuria affectu quereretur, eius rei iudex esset Carthag. magistratus. Sin Carthaginensium quisquam ab vilo Gallorum iniusti quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere: hæc Cælius, vt refert Textor in sua officin. in fine, vbi describit diuersos mores populorum, & in suis *Epihetis, in verbo, Gall.* & dixi supra in *2. par. in 19. consid.* vbi laudantur muleires ex sagacitate in fi.

18 Sed de Gallis vltius prosequamur cum Textore nostro: Si virtutes Gallorum inspexeris (ait ipse) maxime Regum, & Principum, per paucos reperies, omnibus Romanorum Imperatoribus non facile præferendos. Quis Regum nostrorum pronus fuit in stupra, & rapinas, vt Iulius? in adulteria, vt Augustus? Ebrietatem, & comestationes, vt Tyberius? vim sororibus inferendam, vt Caligula? ad crudelitatem, vt Claudius? Quis vnquam matrem interfecit, vt Nero? Auaritiæ studuit, vt Galba? sordidæ fuit gulæ, vt Vitellius? portentosa libidinis, vt Heliogabalus? senatorum interfector, vt Domitianus, vt Traianus, & Diocletianus? Christianorum homicida, vt Adrianus? pædolatres? Aleator, & popino, vt Antonius verus, vt Commodus, Neronis imitator: Parcus, vt Ælius Pertinax? Parricida, & incestuosus, vt Caracalla? Instar Maximini gulosus? Instar Gordiani junioris, mulierosus? Cæterorum denique instar omnium probrosus omne genus flagitij adortus? Sed nostra Gallia his portentis caruit. Felix Gallia Regibus, inquit Italus Politianus. Et de virtutibus illorum scripsit satis breui stylo Symphorianus Campegius in suo *tractatu de trophæis Gallorum in cap. de genealogia,* & Guaguinus ample, in suis *Chronicis, de gestis Francorum.* Et in hoc præ cæteris Principibus & Regibus mundi veniunt laudandi, quod à tempore fidei Christianæ susceptæ, continuo veri zelatores, & protectores eiusdem extiterunt, quod patet ex significatione vocabuli (cui est seruiendum, vt in *inst. de dona. §. est qd aliud.*) cum Christianissimi nuncupati sint, nullosque errores contra ipsam fidem receperunt, foueruntque: sed illos à Regno extirpauerunt, tanquam fortes hæreticorum malleatores: ita quod sola Gallia caruit monstris, vt infra proxime amplius dicetur. Inter alia etiam semper floruit Gallia in administranda iustitia, vt dixi in pluribus locis, propterea verificatum est dictum Psalm. in Gallis, vbi ait: *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea ea vnxit te Deus tuus oleo letitiae præ conforibus tuis.* Nec mirum, cum maxime Gallis innata sit iustitia, temperantia, concordia & vrbauitas, vt statim dicam.

19 Præconizanda est vltius Gallia, tã ex Religione antiqua, & cultu Deorum obseruato, prout tunc temporis mos talis, de quibus iam aliquid retuli supra proxime, quam ex fide Christi, semper seruata, quam nunquam à tempore, quo illam receperunt, quod fuit an. Domini 478. quo tempore Clodoueus Rex Frac. effectus est Christianus, horratu, & deprecatione Clotildis eius vxoris, filia Regis Burgun. quæ Christi documenta sequebatur, cum ante id tempus iam effecti essent Christiani Reges Burg. quæ pars est Gallia, dimiserunt, respuerunt, repudiauerunt, nec ab illa recesserunt: sed semper in fide Christiana firmi, & ve-

si permanferunt: Ita, quod Gallia femper monftris caruit, vt dicit Pet. Bleſim ſuis Epiſt. & etiam Hier. in *Vigilantijs*, & Pet. venerabilis Ab. Cluniac. *l. 4. Epiſtolarum Epiſt. 11.*

20 Et primo de Religione antiqua, & cultu Deorum, videas Iuſtinum de Maſſilia loquentem. Sed etiã ante Chriſtum, Galli iam de Chriſto prophetizaerunt factò & opere. Cum ſit pluſquam notiffimum Eccl. Carn. factam fuiſſe, & dedicatã in honorem virginis pariturã: prout Græci Athenis ædificauerunt tẽplũ, quod dedicatum fuit Deo ignoto. Sed poſt Chriſtum certum eſt, quod ex Gallorũ Regib. à Clodouei tempore (qui primus, vt dictum eſt, inter eos Chriſti fidem agnouit) aut infidelem effectum, aut de fide male ſentientem legimus neminem. Ex Romanis autem Imp. & poſtquam veritatis viam agnouerunt, complures retrorſum, ea deſerta, abierunt, ac de Chriſto male ſenſerunt. In primis Conſtans Conſtantini Magni filius. Adrianus, nonne perſecutus eſt Chriſtianos? Idem Conſt. eius frater ſimillimus fratri Arria. fuit. Iulianus Apoſtata perſidus contra fidem, vnde Apoſtata vocitatus eſt, qui poſt Cõſtant. à Chriſt. fide reſceſſit, & odio ſum. noperẽ habuit Chriſtianos, quibus officia, & ſcientiarum ſtudia interdixit. Valens Imp. in Oriente, tanquam Arrianus perſectus, Chriſti fideles perſecutus eſt. Vnde præcepit, vt monachi ſub temporalis domino militarent. Anaſtaſius Imperator, nonne factus eſt hæreticus pertinax? Iuſtinus minor, nepos Iuſtiniani, homo fuit auarus, rapax, impius, & hæreticus. Leo tertius, Imperator Romanus, vir vtique peſſimus fuit, qui beatã Mariã, atque alias ſanctorũ imagines in publico cõcremari fecit. Conſtantine quintus, Perſecutor fuit Eccleſiã, qui multos Catholicos, & monachos occidit, impie magicis vacans artibus. Valerianus octauam in Chriſtianos poſt Neronem exercuit perſecutionem. Aurelianus vero nonam in Chriſtianos mouit perſecutionem. Omitto alios, qui alias perſecutiones in Chriſtianos exercuerunt, vt Seuerus, qui quintã in Chriſtianos ſuſcitauit perſecutionem, Domitianus ſecũdam, Traianus tertiam, Maximinus ſextam, Decius ſeptimam. Nonne omnes iſti Imperatores iniqui, pertinaces, infideles, hæretici, & de Chriſto male ſentientes fuerunt? Ita, vt horum aũs, iuſto Dei iudicio, Imperium vix etiam nomine vigeret. Nam illud in Oriente Barbari continue occupant; & Romani ab armorum vſu bellandique conſuetudine abalienati inermes, inertes puſillanimesque effecti, atque ignauiã dediti. ad Gallos, tanquam ſtrenuos, & bellicofos milites, qui ſemper Romanã Eccleſiã promptiſſimi, & adiutores & protectores fuerat, qui nec mortem oppetere, neceſſitate id exigente, quandoque dubitarunt. Ideoque dicit Franciſcus Philadelphus *1. Epiſt. ad Carolum VII.* Si verum ſine cuiuſquam inuidia fateri licet, poſteaquam impia, & immanis illa ſceleratiſſima Mahumeti ſecta inualuit, nullũ eſt vſquam hominũ genus, cui plus debeat Chriſtiana Religio, quam inuictã Francorum nobiliſſimãque virtuti. Cum reliqui enim fere omnes, & Reges, & populi Chriſtiani, ignaui quodam animi torpore tanquam elanguiffent: ſoli Franci inuenti ſunt, qui ingenti animo & excelſo omnium Barbarorum, & infidelium imperum non modo ſuſtinuerunt, ſed repreſſerunt, fugarint, fuderint, oppreſſerint. vt dictum eſt ſup. *in 5. par. in conſi. de Rege Francia.* Quamobrem Carolus Magnus Pipini filium Imperatorem Romanum elegerunt. Gallorum Reges ferme omnes, aut in armis fortiter dimicantes, aut apud ſuos, rebus bene geſtis, Regnoque pace acquiſita, feliciter diem clau-

ſerunt extremum. At Romanorum Principum non modica pars, aut inſidioſe à ſuis, aut quouis alio infortunio periit. Et, vt à primo fiat narrandi exordium, Iulius Cæſar viginti tribus plagis acceptis, in ſenatu & Concilio occiditur. Octavianus Cæſar Auguſtus apud Campaniam intoxicatur. C. Calignia, poſtquam triennio & decem menſibus imperitauit, trucidatur à ſuis. Claudius anno Imperij decimoquarto venenatur. Nero, iuuenis adhuc, & in ætatis flore conſtitutus, (qui ardente Roma Troiã aleoſim decantarat) ſeipſum ſuo pugione confodit. Vitellius cum ſumma ignominia ex ædib. tractus ludo & ſtercore conſperſus mucrone gladij mento ſuppoſito ne præ pudore faciem inclinaret, ad ſcalas Gemonias ductus minutatim excarnificatur. Galba ſenex, Imperij menſe ſeptimo in vrbe ad lacum Curtij trucidatur, & eius caput, quod toti orbi legem dixerat, à gregario milite amputatum, ad calones & lixas eſt proiectum. Otho 95. imperij die ſe ipſum pugione confodit. Domitianus, ex optimo patre peſſimus filius, Chriſtianorum perſecutor ſæuiſſimus, anno Imperij ſui 15. necatur à ſuis: tanto infelicioꝝ, quanto eius potentia diuturnior. Prolongatio enim tam ſæuã tyrannidis quid fuit, quã coaceruatio diuinã indignationis: iuxta dictum Valerij Maximi: Lento etenim gradu ad vindictam ſui, diuina procedit ira, tarditate inq; pœnã ſuppl. cij grauitate compenſat. Antoninus Commodus, omnibus, vt dicitur, incommodus, duodecimo Imperij anno ſtrangulatur. Ælius, quod illiberalis eſſet, & ſordidus, imperij menſe ſexto palam occiditur. Antonius Caracalla 7. imperij ſui anno, dum leuandã veſicã gratiã deſcendiſſet ex equo, à Parthis opprimitur. Heliogabalus, homo flagitioſiſſimus, quarto imperij anno tumultu militum necatur. Decius, Chriſtianorum inimicus, Imperij anno ſecundo à Barbaris eſt occiſus, cadauere eius nuſquam reperto. Valerianus, qui cum Galieno regnauit, captus à Pacoro, Parthorum Rege, non occiſus ſtatim ſed occœcatus, & catenatus, atque ad diurnã mortẽ reſeruatus. Erat n. ei equũ aſcendẽti ſcabellũ pedũ, quod aliter dicitur ſuppeditaneũ. Nonne & Tyberius veneno periit, qui ex manuſueto Principe in ſæuiſſimam permutatus eſt beſtiam? Pertinax Imperator in domo ſua à militibus occiſus fuit. Iulianus Didianus in Palatio occiſus eſt. Maſſianus poſt Baſianum à ſuis occiſus fuit. Alexander Verus, Heliogabali filius, à militib. opera Maximini occiſus fuit. Maximinus apud Aquilegiã cũ filio ſuo à militib. occiſus eſt. Gordianus tertius interfectus eſt à ſuis militibus Philippus, & ſuus filius eiũdem nominis, ambo in tumultu militari fraude Decij interfecti ſũt, pater Veronẽ, & filius Romẽ. Quintilis frater Claudij occiſus eſt. Florianus occiſus eſt inſidijs militum. Probus de Pannonia occiſus eſt à militibus. Carus Romanus cũ exercitu fulminatus eſt. Carinus occiſus eſt à Diocletiano, fratre eius. Numerianus occiſus eſt prodicione Apri, ſoceri ſui. Diocletianus venenum bibit. Galerius, poſtquam multis moleſtijs affecterat Chriſtianos diurno morbo contabuit, & cum vermes ex eius corpore ſcaterent, cruciatus impatiens, manu propria ſe interfecit. Licinius occiſus eſt à ſuis. Maxentius in fluuiũ, cũ ſuorum magna parte ſubmergitur. Conſtã, Conſtantini magni filius, occiſus eſt. Iulianus Apoſtata tranſfixus telo in deſerto Parthiã ab vno ignoto milite, occubuit. Valens, vulneratus ſagitta, fugiens in vilem caſam, viuus crematus eſt igne. Valentinianus ſecundus ſtrangulatus eſt apud Viennã, fraude Arbogati, comitis ſui. Honorius occiſus eſt Romã. Valentinianus tertius occiſus eſt Romã, ab vno

suorum militum. Marianus occisus est coniuratione suorum militum apud Constantinopolim. Constantinus secundus occisus est à suis in Balneo. Iustinianus secundus, qui à Leone relegatus fuerat, vbi recuperauit Imperium, Leonem ipsum, & Tyberium, qui inuaserat Imperium, in publico iugulare facit: sed ipse ab vno militum suorum, quem relegauerat, vincitur, & occiditur. Sed quid pergo Tyrannorum cædes recensere, cum meæ tantum intentionis sit laudes, honores, & glorias recensere? Descendamus ergo ad laudes, & triumphos Gallorum Principum, qui non ita periire, vt de Clodoueo, & alijs Regibus, vsque ad Carolum Magnum videri potest, qui non minor in bello fuit Cæsare. Hic fuit optimus Princeps Christianorum, qui terram sanctam occupatam à Saracenis recuperauit in Oriente, & in Occidente totam Hispaniam liberauit de manib. eorum. Maximus pugil fidei Christianæ, & Ecclesiæ Romanæ protector. Hic fuit Princeps, qui occasus & septentrionis sprasa Regna sub Fræcorū congregauit imperio. Carolus is est, cui à rerum gestarum magnitudine, Magni cognomen fuit, qui patria æmulatus vestigia, Hadrianum, & Leonem Romanos Pontifices, illum oblessum, hunc exulantem in integrum restituit. Hic ille est, qui Longobardorum Tyrannidem euertit, Hunnorum Imperium excidit, Angliam recepit, Bauariam domuit, Hispaniam subiugauit, Italiam possedit. A Corsica Mauros, Sardinia Pœnos, Balearibus Saracenos exegit, expulit, exturbauit. Hic ille, qui Bohemos contudit, Danorum impietatem coercuit, Sclauorum ferociam fregit, Saxones Christo audientes reddidit. Huic ille, qui Fluentinorum urbem ruderibus obrutam instaurauit, denominauitque Florentiam, à liliorum floribus, Francorum insignibus. Hic ille, qui cum tantus foret, vixque ab armis (ingruentibus vndique hostibus) respiraret; Interea tamen Papiæ iuris vtriusque professores; Sed & Parisijs maius aliquanto dignitatis humanæque sapientiæ gymnasium instituit, ex quo quam multi, omnibus disciplinis conspicui, Christianum orbem, veluti micantia sidera, illustrauerint, tam mihi nimirum dictu reor difficile, quàm longum, vel summos hominum flores nobilitatis Franciæ delibare, vel nuda deuictarum Prouinciarum commemorare nomina. Hic ille, cuius felicitatem miratus Oriens, ab India vsq; legatos cum muneribus, amicitiam eius petentes, misit. Hic denique ille est Carolus, quæ Augusto parem fuisse, atque adeo maiorem, haud immerito contendimus, nisi quod nec vim patriæ intulit, nec imperium armis inuasit, neque Consules de se optime meritos extinxit, neque ciues suos truculentissime proseripsit, neque Collegas, & consanguineos ad mortem compulit. Vixit autem annis 71. & mortuus est, non vt Cæsar, per violentiam, sed feliciter apud suos, cū regnasset super Gallos annis quadraginta septem, & imperasset post bellorum suorum finem, nō tribus annis duntaxat, & mensibus septem, vt Cæsar, sed annis nouem cum magno omnium suorum planctu. De victoria eius, quam fecit pro fide, dixi supra, in 5. par. in 23. consid. vbi scripsi, qualiter de eo fuerit prophetizatum per Iohannem Euan. pro tuitione Ecclesiæ.

23 Multi ex Principibus Gallorum post Carolum in Imperio claruerunt, cuiusmodi fuerunt Ludouicus primus cognomento Pius, Caroli Magni filius, Lotharius, Ludouicus II. Carolus II dictus Caluus, filius Ludouici Pij, patruus Ludouici II. & frater Lotharij, Carolus Minor, seu tertius, nepos Caroli Calui, Arnulphus, qui ex Carolorum fuit progenie, qui Nor-

mannos mirabili cæde deleuit, & Romam cepit, Ludouicus III. Arnulphi filius. Isti fuerunt Gallorum Reges, qui non per tyrannidem, sed per electionem rite celebratam, Romanum feliciter obtinuerunt Imperium. Et de morte istorum vide Pyrrhum, in suo serm. de fortuna, in Plutarchum, & Campegium in genealogia Francorum Regum, vbi vitam illorum initium Regni, & annos describit: & ex computatione temporum, secundum Chronicas, Imperium annis centum & decem Caroli Magni progenies possedit, & cum M. Sabellico dicere possum, non minus Romanæ Ecclesiæ, quam reliquæ Italiæ calamitosum esse, quod à Francis ad Germanos translatum sit Imperium.

24 Quod amplius de Gallis dicendum venit: profecto nihil, nisi, quod vnus & verus est Deus, Regnum à gente in gentem transferens, propter iniustitias, iniurias, & contumelias, ac diuersos dolos, & dispensans tempora, peccata quoque puniens. *Ecc. 10. c.* Que enim infima sunt mundi, quandoque eligit, vt confundat superba. Nam postquam res Asiæ, Ilionque superbum cecidit, Troianis per vniuersum pene orbem profugis, ab eisdem tandem exordium Francorum sumpsit Regnum: quod per Duces, aliosque officiales diuini moderatū in sublimeque prouectum, paulatim Normanniæ, Picardiæ, Aquitaniæ, atque Lugduni, cæterisque circumadiacentibus Religionibus ampliatum fuit. Tandem Regem fortissimum, totam Galliam, & Cisalpinam, & non minimam Transalpinæ partem occupantem, & cunctas Regiones, à mari vsque ad mare, in ditione sua positas, in manu forti & brachio extento, & prouida ordinatione, maturaq; semper consilio eisdem regentē, huic Regno diuina imperitū dignata est clementia. Huic generi hominum, quod reliquæ omnes ferme nationes admittentur, & amore timoreq; permixtis, non immerito honorarent, Deus verus, qui superstitione sollicita ab ignorantib. colebatur, suæ intelligentiæ fontem adaperuit: promptiusque per hominem rectorum homines, Gallorum Regem, non modicas virtutes, & semper in exteris nationes mirabilia operantem, vt Ecclesiam suam non habentem rugam, aut maculam, ab infidelibus, qui Heracliti Imperatoris negligentia per orbem increuerant: atque in Christianos inualuerant, defensaret, & vt inter Gallos fidelium tuta esset libertas, in subsidium excitare voluit. Propter quod & cum etiam summos Pontifices, Roma pullos in suum locum restituerit: tum quia Francorum gens plus cæteris diuinæ dedita visa est Religioni. Hinc Francis, iusto titulo Christianissimi dicti sunt. Dixi amplius & latissime supra in 5. iuuus libri parti. in 24. consid. vbi ample dixi de Regibus Francorum. Et ex ibi dictis & his, constat illud verificatum, quod Gallia, quo ad fidem, caruit monstris, nec vnquam deuiavit à fide, prout cæteræ aliæ nationes, vt sunt Orientales, Asiæ & Africani, Afri, & Græci, vt ample scribit Ioan. Eccius in 3. lib. de primatu Petri. Vbi ponit, quomodo alias omnes prædictæ nationes fuerint sub Romano Pont. & deuiauerint seu recesserint à sede Apostolica, imo etiā quasi omnes à fide. Sūt tamen aliqui, qui tenent aliquid de fide Christiana: sed habent aliquos errores, vt dicam alibi. Imo etiam & Alemanni, Itali, & Hispani, non caruerunt monstris, prout Galli: quia semper fuerunt aliqui hæretici, qui omnes fere fuerunt Bohemi, Alemanni, Itali, aut Hispani, & pauci fuerunt Galli, de quibus in cap. quidam hæretici. 24. quest. 3. Et ibi ample Ioann. de Turrecremata, qui ibi omnes illos declarat. Adhuc temporibus nostris

stris infurtegit quidam hæreticus, Lutherus nomine, apud Germanos, qui multas opiniones hæreticas scripsit, quæ nec receptæ fuerunt, nec pullularunt in Gallia: & sic verificatur illud, quod Gallia semper caruit monstris. Itaque nulla alia natio Christianæ fidei cultu vnquam habita est religiosior. Romam sane, quæ, vt factos sancta, Itali gloriantur, prophanissimam dixerim, si tantum Christiani sanguinis sola pene hausit, quantum nec reliquus orbis, illa imperante, effudit, vt inquit Longolius *in dicta eius oratione de laudibus Francorum*. O piaua interpretatio! an quia per tot priorum greges, decem illis præscriptionibus plusquam ferina rabie desæuit, ideo pura, ideo religiosæ, ideo inuiolabilis cognomentum meruit? Sacerne Diocletianus, quod se Christianorum cædibus vsque contaminauerit? Pietatene insignis Romanus ille populus, quod suos in Pontifices pene semper grassatus est? Non Galliam æquius sacrosanctam appellaueris, quæ profugos Ecclesiæ Præsules suo semper asylo texit, fouit, venerata est: & à sede sua expulsos ter reduxit. Sacra nimirum Roma, cui si vel humillimum tuguriolum hoc nomine confetam, Christianæ Reipublicæ nedi Gallæ sugillatio esset. Quod si ideo locus quispiam sacer est, quod multis, nobilibusque beatorum reliquijs scateat, pulchre vicimus. Nam apud vnâ Francorum gentem omnes Christi exuias reperies: quippe præputium, inconsultem togam, spinem diadema, erucem, clauos, spongiam, lancie cuspidem, & cum qua sepultus est, sindonem. Adde, quorum, dum in humanis ageret, obsequio maxime vltus est, auæ Annæ, septemque Apostolorum, ac trium Magorum corpora. Neque non Lazari (cuius corpus in hac nostra ciuitate Heduen. iacet) Magdalenes (cuius etiam corpus habetur, & in capsâ nobili, & diuiti reponitur in monasterio Vezelien. huius diœcesis Heduen.) Marthæ, Martialis, ac trium Mariarum cineres. Ad hæc preciosum diui Ioannis Baptillæ caput, & digitum, quo agnus Dei immaculatus demonstratus est, Virginum insuper millia vndecim, cum deuota fidei Thebanorum illa legione. Præterea Dionysij, Martini, Colmæ, Damiani, Sebastiani, Antonij, aliorumque selectorum Heroum innumerabilium reliquias, perpetua Romanæ pietatis monumenta. Insuper Claudij, & Edmondi (quorum corpora, cum carne, & ossibus apud nos à peregrinis visitantur frequentissime. Leodegarij Episcopi Heduen. Hilarij, Radegundis, Reginæ Francorum, Nicolai, Barbaræ, Benigni, Andochij, Trium gemellorum, Genouefæ, & Germani. Non omitto & corpus Diui Quintini martyris, quod in vrbe à suo nomine dicta seruat: licet antea Samarobrina, ab origine Samonæ fluminis dicebatur. Postea vero ab Augusto Cæsare, qui Iulio successit, & muro auctam, & fortissimo munitam Castello, à suo nomine Augusta appellata est: quod nomen illi ad inuentionem vsque corporis S. Quintini mansit.

26 Et quia est meus, & Basilicæ, seu Parochiæ meæ patronus, & numen tutelare apud Heduos, ideo ad laudem eius quippiam referre arbitratus sum. Is enim Quintinus origine Romanus fuit, Zenonis Senatoris filius, baptizatus à Marcellino, Petri successore, à quo in Galliam cum vndenis condiscipulis missus, in Ambianorum urbem, Christi verbum prolaturus, concessit: comprehensus tandem à Rictiouero præfecto, perductusque Samarobrinam, quæ tunc Augusta vocabatur, ibidem post multa supplicia, sub Diocletiano & Maximiano Imperatoribus capite truncatus, sanctorum martyrum cœtui annu-

merari dignus habitus est. Corpus eius cum capite in Samonam fluium abiectum, 50. annis ibi delituit: donec matrona quædam Romana, nomine Eusebia, monita ab Angelo in Viromanduos, subleuandi ab aquis eius corporis gratia, peruenit: visum quem antea perdidit sperans se recepturam, quod & merito sanctissimi martyris impletum est. Nam inuento corpore, & capite, mox visum recipit. Corpus, & caput humo abscondidit, eo in loco, qua ingens Basilica nomini eius dicata hodie visitur. Corpus deinde, & caput post trecentos annos, à diuo Eligio. Nouiodunensi Antiste (qui sub Dagoberto Francorum Rege sanctitate claruit) subleuatum è terra aureo in loculo condita sunt. Templum quoque à Regibus exstructum perceleberrimum, præclarissimum & felicissimum. Exinde haberi cœpit Diui Quintini nomen, quod nunc seruat, tutatim, ob iudices facta sanitarum miracula, conuolarunt & conuolant peregrini, & denoti viri. Alorum vero martyrum, confessorum, ac virginum corpora apud Gallos beatificata, & mirifice venerata, sub silentio prætereo, cum innumera sint, & forte tædiolum foret.

28 Et, quod Galli pientissimi religiosissimique ab antiquo fuerint, attestatur exemplum memorabile, & vetustissimum, quod describit Valerius, *titul. de seruata Religione*. Licet summo labore nixus sit offuscate veritatem rei, ac nebulam, & tenebras obijcere, vti gens illa Italarum, nostræ gentis gloriæ temper inuida: sed conuicti, verum (quod celari non potest) fateantur oportet. Namque Gallis nostris Capitolium obsidentibus, vrbe iam capta, ne statutum Fabiæ gentis sacrificium interromperetur, G. Fabius dorso, Gabino ritu cinctus, manibus humerisque sacra gerens, cum de Capitolio descendisset, per medias Gallorum acies egressus in Quirinalem collem peruenit, ibique omnibus solenniter peractis, in Capitolium, post diuinam venerationem, ad suos sine offensa redijt, & hoc Gallis regione motis, cuius nequaquam negligens gens est, vt testatur Livius, & Cæsar *in suis commentarijs, libro sexto de bello Gallico*. ita enim ait: *Natio est omnium Gallorum admodum dedita religioni, &c.*

28 Laudanda est etiam, ac plurimi facienda Gallia, eo, quia nulla est alia terrarum pars, quæ sit vrbibus frequentior, atque sacratissimis ædibus sanctior. Et licet ambitiosis titulis Itali ciuitates, & cætera quoque eorū oppida insigniunt: Certe Veneto auro, non inuidebit Luteciæ seu Parisianæ vrbis opulentia, quam Architenius Chryseam metallis dixit; Ædiū apparatus ac turritorū mœnium pulchritudine; Metis æmulam reddet Florentiam, de magnitudine cum Mediolano contendet Gandauum, Neapolis elegantiam æquabit, vel Rothomagus, vel Auenio, vel Lugdunum, vel Colonia, vel Turo; vel Diuio, Sanctonum, seu Aurelianorum feracitati cedet Bononia; Heduorum vetustati Rauenna.

29 Insignienda est quoque Gallia, eo quod si de riguis annu fluxibus, & pitcolis lacuū vbertatibus litterem Galliæ mouerint? nū Thrasymenū lacū Lemano æquabimus? Verbanū Laternæ? Lariū Constantiensis lacu? Benacum Ruscinouensi? Sabinum Tholosano? Eupilim Massiliensi? Fucinum Burdegalo? Nam, quod ad fluiū meatus pertinet, vicimus: haud dubie Carantono Ticinum, Mosa Vulturum, Dordona Arnum & Athesim, Druentia, Truentum, Iara Lyrim, Mosella Tyberi concurret, Rhenus Pado: sed quem Rhodano conferent? quem Garūne opponent?

quem Ligeri committent? & quod turmatim recensuisse conueniat, quos Scaldi, Liciz, Sequanæ, Matronæ, Arari, seu Sagonæ, Sabi, Dordonæ, comparabunt? cum nullus ex ijs non quarumlibet magnarum nauium capax, multis passuum millibus nauigetur. Cæteri Italæ flauissimo torrentes, trabibus verius, quam ratibus meabiles, nisi qua mare iussuunt, nauigia patiantur.

30 Hæc deniq; illa est regio, quæ in orbis principatum nobiles, religiososque Francos extulit, quæ frequenti gentium incolatu duos educat Britones, vafros Normannos, industrios Flandros, mites Lotharingos, faciles Andegauos, bellicosos Vascones, animotos Burgundos, & feroces, Picardos alacres, frugi Santones, Aurelianos atq; Pictauos, Narbonenses fideles, fortes Aruernos, Hannonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Cenomanos, denique militares Bituriges, Cadurcos, Petragoricos, & merito omnes qui cis Rhenum habitant, Teutogallos.

31 Et si de sanctitate, & excellentia sacratissimarum ædium contendere voluerimus, nonne reperiemus, quod capita ordinum B. Benedicti, tam in eiusdem ordine, quam Cluniac. quam etiam Cisterciens. sunt in Burgun. Regia, Etiam in Gallia est caput ordinis Cathulienfium, & ordinis Præmonstratensis.

32 Si Roma se sanctam nominare voluerit, quid facient Lutetia, Pictauis, Aurelianum, & infinitæ aliæ ciuitates Galliz, quæ excellentiores incredibili, ac indicibili prope, tum impensa, tum que artis elegancia constructas habent Ecclesias cathedrales, quam Italia, quam Hispania, quam Germania, aut quæcunq; aliæ nationes. Quænam est in Italia, quæ nostræ dominæ Parisiensi æquari possit? quæ Ecclesiæ Bituricensi, Carnotens. Cluniacens. & infinitis alijs quas fastidiosum esset enumerare.

33 Extollenda & laudanda est etiam Gallia, ultra alias nationes, ex literarum traditione. Quoniam licet à multis inuidis, & detractoribus, artium ignari ac disciplinarum iudicati sint Galli: Certum est tamen, apud ipsos antiquius, quam apud Latinos, & Græcos literas floruisse. Nam, vt Berolus. *lib. 5. antiqui.* scribit, anno quarto Nini, literis, & legibus, Celtas formauit Sametis. Dis cognomento, & Celtiberos Thubal. A quibus deinum mille post annis Græci, nõ à Cadmo, vt docet Ioan. Annius, suas acceperunt. Nam quas primus aduexit, rudes quidem, paulo ante excidium Troianum Cadmus quintus, eas à Galatis traxerat. Quas Galatæ, & Meones prius à Gallis susceperant. Neque ergo, inquit idem Annius, Galli à Græcis, sed potius à Gallis Asia, & Græcia, cum colonijs, etiam literas, & disciplinas consecutæ sunt. Aliquot deinde annis post repertum literarum usum, regnauit apud Celtas Sarron, (quod fuit apud Heduos, cum Celtarum Hedui principatum tunc obtinerent, vt infra dicetur in considerat. vbi excellentiæ aliquarum ciuitatum describentur.) qui, vt hominum tum recentum ferociam contineret, publica primus instituit Gymnasia. A quo Celtarum Theologos, & Philosophos vocauerunt Sarronidas, & in maximo, & præcipuo quondam honore habitos. Quin etiam illa Dea dicendi præses, Pirho nomine, quam alij, Suadam, Suadelam, Lepotem, Flexanimam, Græci Pyschagagon, quasi ductricem animæ, & oblectatricem vocant, maximi numinis loco olim apud Gallos habitata est, vt optime ex Luciano docet noster Budæus in *lib. de affect. part. essu lib. 4.* Et per Textor. in *sua officina, in vltim. c.* Adde quod & scribit Iul. Cæsar in *lib.*

6. *comment. de bello Gall.* vbi de disciplinis Gallorum loquitur. Ita enim de eis: quod ipsi in rebus publicis, priuatique rationibus, Græcis literis vtantur. Et si quis arguat, cur ergo prisca illa Gallicæ gentis facinora ad posteros clarius, & notius multo non fluxerunt, cum tunc apud eisdem literas dicant floruisse. Respondet idem Textor in *suis Epithetis in verb. Gall.* Vel nulla omnino, tanquam posteritatis, negligentem, monumenta reliquisse, vel si qui reliquerunt, iniuria temporum euanuisse. Budæus vero in prædicto loco dicit, Gallos, & Hispanos prisca Historicis fuisse ignotissimos: & causa ignorantiz fuit, quod illi secum ipsi viuerent, commercia aliarum gentium auersantes, vt patet ex commentarijs Cæsar. Longolius vero, in sua oratione, de qua supr. laudando Galliam, ex literarum eruditione, dicit, eam eruditionis splendore Italæ præferendam: quippe Itali de vnius Eloquentiæ laudibus nobis contouersiam faciunt. Sed quæ tanta est oratoris in inueniendo subtilitas: in distribuendo diligentia, in eloquendo copias, in dicendo cum memoria pronüciatio, vt Phyl. certum indagationi, vt morum vitæque rationibus, vt d. Herendi subtilitati, vt Arithmetice supputationibus, Musicæ concentui, dimensionibus geometricis, deral. diuinitati, Medicæ vilitati, atque sacratissima Theologiz mysterijs collidi possit? Quib. disciplinis quæ topere, vel sola Parisiorum Academia reliquum orbem vicerit (vt Rom. Pontificum Architecturæque, haud minus crebra, quam illustria Elogia transcam) assiduus testis edocet Mantuanus, alter Poeta, alioquin Franco nomini infestus, apud quem Paulus, Arcopagitam Dionysium, Galliarum Apostolum ita compellat, Caroli præcinentis magnitudini:

*Neu desit Gallis ullum decus, illa per orbem
Clara, per Æthiopes nigros, audita per Indos.
Illa tua, quibus in Cæcum tolluntur Athenæ,
Tot sophiæ secunda bonis, tot lucida claris
Scriptorum ingenijs: que tanquam sydera lumen,
Æterno splendore serunt, gymnasmata primas
Transfere ad Gallos.*

Mox subdit:

*Et sua de gratis migrans Academia campis.
Ibit ad occasum, vacuusque relinquet Athenas.*

34 Ex his patet, Athenas in Francia concessisse, & tale super Francos Baptistæ Mantuani fuisse iudicium, quale Apollonij Mollonis de Cicrone. Et tamen, an Romani literarum gloria Atheniens. cesseret, in dubium qui reuocat, is dubio procul de omnibus dubitat. Ergo, & studiorum laudem Romanis abstulimus, & doctrinarum decus, vt Atheniensium heredes, nobis merito vindicemus. Hinc illa per vniuersam Galliam resperfa literarum Gymnasia, cum summorum Antistitum, Regum, Imperatorumque liberalitate opulentissima: tum omnium liberalium disciplinarum professoribus, necnon studiosæ iuuentutis multitudine, nobilissima. Nam præter Parisiensium scholam, & suas habent Diatribas, Colonia, Louanium, Moguntia, Treueris, Basilæa. Iam celebrantur Pictauium, Aurelia, Tholosa, Auenio, Burdegalia, Nauctum, Caturcum. Ad hæc Biturix, Andegauum, Valentia, Cadonium, Monspeffulanus, Dola: Hyssidorus, & Bilonius. Quotus quisque est in tam numerosa prisorum Romanorum turba, qui præter linguæ lenocinium, supersticiosam verborum festiuitatem, calamistratæ orationis cincinnos, aliquid ex naturæ sacrarijs depromptum, aut ex cæli Regia huc translatum, commode, sapienter, apte tractauerit?

Francia autem, quam omnis sermonis eliminato fuc-
co, quam omni relegato exotico ornatu sint in dis-
quirendo prudentes, in explorando circumspēcti,
graves in considerando, in differendo versuti, religio-
si in decernendo, ingenue omnes Europei fatentur:
in Galliam commeando sanctioris doctrinæ gratia:
ut quondam in Ægyptum Græci, ipsique Romani Ar-
thenas, & Massiliam. Cæterum, quia eloquentiam
veluti filiolam exosculantur suam, non dixerim,
quod ex ipsis quidam haud aliud oratoris esse quam
mentiri, decipere, circumscribere, præstigiari, fallax
verborum modulamen, non nisi ad circumagendam
imperitæ plebeculæ multitudinem, pollere, sapientem
à proposito linguæ tectorio auerti, nunquam
Francos patrij sermo nis suos habere oratores. Et in-
ter eos vnam Octavianum à S. Gelasio, quo Roma-
nos omnes Poetas, Rhetoresque fere prouocamus.
Sed illud dicam, Lu. Plotium Lugdunensem, Roma-
nos primum docuisse Rhetoricam. Tullius certe La-
tinæ facundia antistes, sese ab eo prima Romani e-
loquij rudimenta didicisse fatetur. Quid Satyricus A-
quinas, non peculiari appposito Gallos ornandos pu-
tauit?

Gallia caufidicos docuit facundia Britannos,

Et iterum:

Gallia, vel potius nutricula caufidicorum.

Quid Lucianus ille Samosatenus, in nullam alio-
qui gentem non debacchari solitus, an non lepido
apologo ex Herculis statua Gallicam eloquentiam
insinuauit? Audiamus D. Hieronymum in *Vigilan-
tium*: Sola, inquit, Gallia monstra non habuit; sed viris
semper fortibus & eloquentissimis abundauit. Quid
Crimam seu Christiam? Quid Charundam, Massi-
lienses, commemorem? Quorum ille, ob sideralem
Mathematumque peritiam, Romani populi facta, Ne-
rone Principe, rexit; hic damnatis Chryssippi, Erasistra-
ti, Herophili, Alepadiis, priscorumque medicorum
placitis, omnibus, tam Græcis, quam Latinis recla-
mantibus, medendi artem immutauit: adeo vel erudi-
tione, vel eloquentia vterque præstitit. Quis Pythia
Cosmographiam repræsentauit apertius? Quis Luc.
Floro historiam compendiosius elegantiusque texuit?
Quis Hilario diuina tractauit diuinius? Quis Irenæo
Lugdunensi hæreses proscidit acerbis? Quis Vi-
ctorino Aquitano paschalis diei cursum numerosius
stabiliauit? Quis animæ essentiam Claudiano subti-
lius aperuit? Quis Faustino diuinam gratiam cum libe-
ro arbitrio copulauit sanctius? Quis omnes dicendi
veneres Remigio excoluit blandius? Vincentij nitidū
apertamque in dicendo eloquium, eo certe magis su-
scipiendum existimo, quo modestius, se sua gloria, pe-
regrina inscriptione defraudare conatus est. Saluiani
quam sublimis fuerit doctrina, cognomen eius decla-
rat, qui vnus à condito æuo, Episcoporum magister
dictus est. Quid Paterium? Quid Gennadium? Quid
Musæum referam? Quid Euridemum, Statium, Surcu-
lum, Seuerum Sulpitium, Rheticium? Quid duos
Consentios, patrem & filium? Quid Herditium? Quid
Clodium Quiritinalem? Quid Eucherium, aliosque in-
numeros, diuinarum humanarumque rerum peritissi-
mos: in quibus eloquendi artificium, & eruditionis
altitudo de principatu certasse videri possunt?

Habuit Gallia, etiam alios quam plures multifariæ
eruditionis viros consummatos, inter quos merito
primarium sibi vendicat locum Robertus, regio ho-
nore dignissima. Multa quippe Responsorialia in Ec-
clesia composuit, ut sunt, *Sancti Spiritus ad se nos gra-*

ua: huc, Veni Sancte Spiritus, & mitte, &c. Responso-
rium de natiuitate Domini, scilicet, *Iudaa, & Ierusa-*
lem. Item illud Alleluia, *Eripe me de inimicis.* Item,
illud de sanctorum martyrum triumpho. *O constan-*
tia martyrum! Item, illud de S. Petro, *Cornelius ceniu-*
rio, &c. Quod Romæ, summo Pontifice missam cele-
brante, S. Petro in altari, offertorij tempore, cum ma-
gna deuotione obtulit. Scripserunt & Victorinus E-
piscopus Pictauiensis, Ausonius Gallus, Episcop. Bur-
degalen. Victorinus Massilien. Rhetor. Sabbasius E-
piscopus Prouinciæ Gallicanæ. Musæus & Saluianus,
presbyteri Ecclesiæ Massiliensis, Claudius Episco-
pus Viennen. Sydonius Episcopus Aruernorum. Gen-
nadius Massiliensis Ecclesiæ presbyter, Gregorius E-
piscopus Turonens. Audoenus Archiepiscopus Rho-
thomagensis, Stephanus Episcopus Heduen. Rigan-
dus Episcop. Metensis, Petrus Bertrandi Episcopus
Heduen. Freculphus Episcopus Lexouiens. Theo-
dolphus Episcopus Aurelianens. Hyldiuinus Abbas
Monasterij S. Dionysij apud Parisios. Antegisus Ab-
bas Lobientis, postea Archiepiscop. Senonens. Tur-
pinus Archiepiscopus Rheimensis. Christianus, qui
& Druchmanus, monachus Aquitanicus, Milo Mo-
nachus, Hughaldus Monachus, Otto primus, Abbas
Cluniacen. Bernardus, Monachus Cluniacen. Hilde-
bertus, Episcopus Cenomanensis. Remigius Alti-
siodorensis Episcopus, Sigbertus Monachus Gem-
blacens. Gilbertus Porreta, Episcopus Pictauiens.
Otto Episcopus Cameracens. Richardus, Monachus
S. Victoris Parisiens. Petrus Blesen. Mauritius Epi-
scopus Parisiens. Petr. Abbas Cluniacens. Petr. Can-
tor Parisiens. Hubert. ordinis Prædicatorum, Vincen-
tius natione Burgundus, Theologus eximius, & Hi-
storicus præcipuus, Galterus Episcop Pictauien. Ber-
nard. Burgundus, Abbas Clareuallens. ordinis Ci-
stertien. Philipp. Cancellarius Parisien. Simon de
Tornaco, Petr. ordinis prædic. Guil. Episcopus Pa-
risiens. Henricus de Gandauo Ioan. Parisien. ordinis
prædicatorum, Nicol. ord fratrum B. Mariæ de mon-
te Carmeli, Guil. Peraldi. Io. de Alerio, Carmelita, Ber-
nardi. de Parentinis Tholosanus, ordinis prædicat.
Io. de Regno, Carmelita. Petr. de Palude, ordinis frat.
prædic. Petrus de Casa, Lemouicens Carmelita, Prior
generalis illius ordinis, deinde Patriarcha Hieroso-
lymitanus. Petr. Raymundi, Carmelita. Robertus, Car-
melita, Petr. Rogerij, Petr. Berthorij, Pictauiens. Ioan.
Goleni Normannus, Ilardus, qui Martyrologium
composuit, Alquinus Caroli Magni præceptor, sum-
mus Theologus, & Philosophus, Honorius Augustu-
dun. seu Heduen. Eccles. presbyter. Petr. de Tarenta-
sia, Burgundus, Petr. de Bellapertica etiam Burgund.
Io. Fabri, Aquitanicus. Iacob. de Raigernis, Lotha-
ringus. Io. de Blauasco Burgundus, Luc. de Pen. Iodo-
cus Lauuerinus Flamingus, doctor Tholos. Iac. Dor-
bellus, Doctor Theologus in Gymnasio Pictauiensi.
Guil. de monte Lauduno, etiam Doctor Pictauiensis
Nicolaus Ritzicius, Tholosanus Carmelita, Philip-
pus Ferrariens. Tholosanus. Ioannes, cognomento
Grossus, Tholos. Blasius Andenarius Carmelita. Ioan.
Abbas monasterij S. Bauonis Gandau in Flandria,
Ioan. Capreolus Tholosanus, Carmelita, Petr. de A-
liaco Episcopus Cameracen. Io. Gerson, Cancellarius
Parisiens. Ioan. Noblet, Carmelita, Petr. Dorbelli. Io.
Foreth, Normannus, Henricus cognomento Pru-
dens, Flandrens. Laurentius Burellus, Diuionens. Car-
melita, ex Heduis ortus, Robertus Guaguinus, Arnol-
dus Bostius.

36 Hi supra nominati Galli, scripserunt in Theologia, Philolophia, Historia, & Rhetorica multum splendide & ample, vt per opera eorum constare potest, prout Campeius Lugdun. *in suo tractat. de Gallia vris illustribus* declarat. Et ibi etiam ponit multos ex illis, & alios, qui scripserunt in poesi, & in vtroque iure civili, & canonico, qui subtili ingenio præditi fuerunt, vt sunt prædicti, Pet. de Bellapertica, Ioannes Fabri Cancellarius Franciæ, Guill. de Gugnyo, & Iac. de Rauenas, ita quod ab Italis nomen subcilium vltimorum acquisierunt, Guillel. Durandi dictus Speculator, Guido Papæ, Io. Aufretij, Henricus Bohic, Brito, Cosmas Guymier, Nicolaus Boerius præsidens Burdegalen. Ioan. Saxon, Turonensis, Pyrrhus Igneus, & Stella, Doctores Aurelianensis, Ioan. de Montehono, conciuis & contemporaneus noster, nunc presbyter S. Victoris Parisiensis, Vincentius Cygault. Ioan. Raynauldi, Ioan. Brunellus, Doctor Aurelian. Ioann. de Garoais, Guillelmus Rouillus, Alenconensis, Ioan. le Citier, Parisiensis, Petrus de Brazio, Io. Montaigne, & plurimi alij, qui in iure scripserunt multum copiose & eleganter.

37 Plures etiam in Historia scripserunt, vt iam dictum est, vt Hilarius, Episcopus Pictauiens. Gregor. Turonens. Annonius monachus, Emardus, Cancellarius Caroli Magni, Otto primus, Abbas Cluniacens. Sigebertus monachus, Richardus monachus, Guillelmus monachus S. Dionysij apud Parisios, Vincentius, de quo supra, Guaguinus, & plures alij.

38 Longolius vero, prosequens laudem Gallorum in prædicta oratione, enumerat multos ex prænomminatis fuisse Poetas, & plures alios, qui ex gente nostra orti sunt. Sed inter modernos, excellenter scripserunt, Germanus Brixius, in quo inuenies & demiraberis facilitatem, in Varannio simplicitatem, in Burro sanctitatem, in Iacobæo elegantiam, in Delpho candorem, in Pio ingenium, in Contrado varietatem, in Briando acumen, in Castello eruditionem. Dicit Budæus diligenter, Briconeus leuiter, narrabit aperte Scifellus, eloquetur grauitate: Tifardus, apposite Badius, Guaguinus luculenter, Pinus scite, duo Fernandi splendide, Erasmus copiose, acute, nitide, Faber Stabulensis philosophice, cuius incude expolita iam pure loqui didicit Philolophia. Clictouci casto sermone Theologia melle dulcius concionabitur. Literatura Bouilli Mathefi iubiginem deterfit. Copo duce medicis, etiam cum eloquentia, morbos curabunt: præeunte Campegio, omnes Philolophiæ partes tentabunt. Quid de Text. Niuernens. qui tot singularia laboriose *in sua officina* in vnum coniecit? Quid de Petro Tulerro, Heduo, qui alter Ptolemaus in Cosmographia, alter Alcabitius in Astrologia, alter Cicero in arte dicendi, alter Bias in Philolophia, alter Liuius in Historia dici potest: & vnum dicere non pudebit, quod nec maiorem, imo nec parem recipit Gallia, nec similis inueniri potest. Non tamen singulis has solas inesse virtutes existimo, sed his insigniores, cum nemo ex eis, & profa, & versa oratione non polleat. Nemo item, quin sit aut medicinæ, aut philolophiæ, aut iuris, aut Theologiæ consultus, omnes fere articillantes. Plerique Hebraicè periti, & Chaldaicè, & omnes fere Græcam linguam, tanquam maternam, habentes. Ex quibus satis notum est, vnam Gallorum gentem plures in quocunque genere eximios, vel tulisse, vel extulisse, quam reliquæ terræ. Ex quibus verificari potest dictum Iulij Celsi, dicentis, Galliam disciplinatum parentem; hinc dico:

Gallia doctrinæ genitrix, tu prima probasti

Quæquid mendacij Græca voce refert.

39 Extollenda est etiam Gallia ex rebus bellicis, in quibus superauit omnes alias nationes mundi, si bene videantur opera eius bellica, quod clare apparet, maxime ex historicis extraneis. Nam Galli quinque ante aduentum Hannibalis Alpes traiecerunt: & vt dicit Textor *in suis Epithetis, in verb. Gallis*. Ipsi Galli habent incredibiles virtutum titulos, qui si Romanis contigissent, Dij boni, quantum laudum suarum pelagus effudissent: quantas verborum ampullas, quot inanes flauissent glorias, cum etiam Camillo vnico, duob. Deciis, paucis Fabiis, Scipionibus, Curiis, Colite, Attilio, & Curtio ira efferantur, vt Deos magis, quam mortales eos prædicent. Quanti ergo Galli fulminantes per Italiam, duce Brenno, Senonas æstimare possumus? quorum fulgurantem impetum non prius retulerunt, quam (vt in suo sterquilinio canes plurimum valent) Romam, omnia populabundi intrauerint, de quo meminit Laziardus *in Epitomatis historia vniuersalis, c. 57*. Quid concinemus, oppressam à Gothis Italiam, Merouei Gallorum Regis (cum iam res Italorum proxima ruinæ & ad triarios, hoc est, in dubium videretur redacta) subsidio fuisse liberatam: Et, vt idem subdit: Quo tempore rerum omnium summa, & potestas Romanis legibus paruit, nullam vnquam, scriptorum memoria, gentem constat vixisse, Romano populo magis formidolosam; nihil Carthaginensium furores, nihil orientalium motus obstabant, quo minus in vtramuis aurem dormitent ociosi: nihil denique æstimabantur omnium gentium vires, habita Gallicæ virtutis ratione & comparatione. Sciebant enim terribilem esse populum, avidum belli, & vtrique paratum fortunæ. Cum nulla vnquam gente Romanus ipse populus intra extraque Italiam, maiore hominum strage, maioribusque ducum, & exercituum periculis debellauit. Nam, licet ex eorum exercitu centum hominum millia quandoque desiderata sint; nihilominus tamen animosi pugnam ærius instaurabant, pudorem vlciscebantur, ad vnum interfici, aut interficere volentes; ex quo apparet indomita bello ingenia scire tantum vincere, vel mori. Certarunt Romani cum finitimis de Principatu; cum Carthaginensibus de Imperio: cum Gallis autem pro vxoribus, pro liberis, pro vita semper; cum cæteris nationibus non nisi pro gloria. Hoc eorum præconium fortasse videretur fictitium, nisi Strabo *libro quarto* etiam nobis testis esset fidelissimus; Vniuersa, inquit, natio (quam hæc ætas Gallicam, vel Galliticam nominat) Martis studio, & animorum ardet impetu, conferendæ pugni alacritate impigra, semperque spectantes in Boream, aut Oceano propiores, conferendis pugnis sunt audaciores. Florus item de Senonibus sic ait: Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita. Ad hæc, ipsa corporum mole, perinde ac armis ingentibus, adeo omni generi terribilis fuit, vt plane nata ad hominum interitum, & vrbium stragem videretur. Hi quondam ab vltimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, cum media vastassent, positus inter Alpes & Padum sedibus ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Romani quin etiam aggreffi, vniuersum populum in Capitolium se suaque omnia recipere compulerunt. Et, vt paucis multa dicantur, quaqua versum transirent, non fulminantes, sed fulmina plane videbantur, dolabantque ignaram cruoris victoriam sibi concedi, & sine ruina transitum patere. Et quod maximi

terroris indicium est, pacem vnicuique empturienti proponebant venalem. Neque potentem adeo gētem reperisses, quæ non habito Gallorum præsidio, & fauore, securam se credidisset, Merito propterea T. Linius auidas armorū Gallicas gentes semper fuisse scribit. Idem quoque habere inquit, accolæ Gallos, inter ferrum & arma natos, feroces, cum suo apte ingenio, tū aduersus Romanū populū, quem captum à se, auroque redemptum, non vana iactantes, memorant. Fuerunt etiam Galli tanta hominum frequentia, & multitudine, vt recentia & amplius armatorum milliagens vna Belgica olim ad bellum mitteret. Eorum virtus aptius cognosci non potest, quam lectioe Trogi apud Iustinum, *lib. 24.* scribentis: Galli abundantia multitudine (cum eos non caperent terræ, quæ genuerant) trecenta millia hominum, ad sedes nouas quærendas, velut peregrinatum miserunt. Et hæc portio in Italia con-sedit, quæ & urbem Romam captam incendit, & portio Illyricos finis, dulcibus auibus (nam augurandi studio Galli præter cæteros clarent) per strages Barbarorum penetrauit, & in Pannonia con-sedit, gens aspera, audax, bellicosa, quæ prima post Herculem (cui ea res virtutis admirationem, & immortalitatis fidē dedit) Alpiū inuicta iuga, & frigore intractabilia loca transcendit, ibi dominis Pannonis per multos annos cum finitimis, varia bella gessere; Hortante deinde successu, diuisis agminibus, alij Græciam, alij Macedoniā, omnia fetro proterentes, petiuerunt: tantusque terror Gallici nominis erat, vt etiam Reges non laceſſiti, vltro pacem ingenti pecunia mercarentur. Item *lib. 25.* ait: Ea tempeſtate Gallorum iuuentus tantæ fecunditatis fuit, vt Asiam omnem, velut examine aliquo, implerent. Denique neque Reges Orientis, sine mercenario Gallorum exercitu, vlla bella gesserunt, neque pulsi Regno, ad alios, quam ad Gallos confugerunt; tantus terror Gallici nominis, siue armorum inuicta felicitas erat; vt Regum nullus suam maiestatem tutam, neque amissam recuperare se posse sine Gallica virtute arbitraretur. Itaque in auxilium à Bithyniæ Rege inuocati, Regnum cum eo, parta victoria, diuiserunt; eamque regionem Gallogræciam cognominauerunt. Nec modo Gallorum (quos & Celtas Græci dixerūt) innumeras recensebo victorias, vt in Septentrionem profecti, Celtoſcytis nomen imposuerunt, vt Hispania longe lateque domita, Celtiberos, & Gallicos sua victoria testes reliquerunt. Omittam, quomodo à fertillissima Italiæ regione (quam Latini propterea Cisalpinam Galliam vocarunt) exactis Tyrrenis, Mediolanum, Laudam, Comum, Brixiam, Veronam, Bergonum, Vincentiam, Tridentum, Papiam, condiderint, & decimam Italiæ regionem, ab incolatu suo, Venetiam appellauerint. Non dicam, qua virtute Senam, fufis Etruscis, deuictis Vmbriis, Senogalliam, proſtigatis Lucanis, Galliopolim extruxerint. Qui Romanos ad Alliam fluuium strauerint, Romam ceperint, captam diriperint, direptam incenderint; qui perpetuo successu Tribalos, Getas, Pæones subegerint: Græciam implerent; vt iam dixi; Macedoniā occuparint, sedes in ea parte Asiæ posuerint: quam à se Galliam nuncupauerunt. Mitto, habuisse Romanos (etiam cum iam sibi viderentur rerum Domini) ad Gallicos tumultus aurum sanctius repositum. Pōrifices eorum (qui in reliquum militiæ vocatione honestabantur) Gallicis bellis, ab aris ad arma progredi solitos. Hic referam, quod solus Rex Macedoniæ, Ptolemæus, aduentum Gallorum intrepidus audiuit: isque cum paucis, & incompositis, quasi bella non difficiliora quam patricidia patrarentur, furis agitatus, occurrit; Dar-

danorumque legationem, viginti millia armatorum in auxilium offerentem, spreuit, addita insuper contumelia, actum de Macedonia dicens, si cum totum Orientem soli domuerint, nunc in vindictam finium, Dardanis egeant, milites se habere filios eorum, qui sub Alex. Rege stipendia toto orbe terrarum victores fecerint: quæ vbi Dardano Regi nunciata sunt, inclutum illud Macedonia Regnum breui immaturi iuuenis temeritate, casurum dixit. Igitur Galli, duce Beldio, ad tentandos Macedonum animos, legatos ad Ptolemæum mittunt, offerentes pacem, si emere velit. Sed Ptolemæus, inter suos, belli metu pacem Gallos petere, gloratus est. Nec minus ferociter se legatis quam inter amicos iactauit, aliter se pacem daturum negando, nisi principes suos obſides dederint, & arma tradiderint: non enim fidem se, nisi inermibus habiturum: renuciata legatione, risere Galli, vndique acclamantes, breui senturum, si sibi, an illi consulentes, pacem obtulerint. Interiectis diebus prælium cōſecit. Victi Macedones caduntur, Ptolemæus multis vulneribus saucius capitur, caput eius amputatur, & lancea fixum, tota acie ad terrorem hostium circumfertur, paucos ex Macedonibus fuga serauit, cæteri, aut capti, aut occisi. Hæc cum nunciata per omnem Macedoniam essent, portæ urbium clauduntur, luctu omnia replentur, nunc orbitatam amissorum filiorum dolent, nunc excidia urbium metuebant; nunc Alexandri, Philippique Regum suorum nomina securi, nomina in auxilium vocabant; sub illis se non tutos, verum etiam orbis victores extitisse, vt tuerentur patriam suam, quam gloria rerum gestarum cælo proximam reddidissent: vt opem afflictis ferrent, quos furor, & temeritas Ptolemæi Regis perdiderat, orabant, desperantibus omnibus non votis agendum. Sosthenes, vnus de Macedonum principibus, contracta iuuentute, Gallos exultantes, victoria compeſcuit, & Macedoniam ab hostili depopulatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia, multis nobilibus Regnum Macedonia affectantibus ignobilis ipse præponitur; Et cum Rex ab exercitu appellatus esset, ipse, non in Regis, sed in Ducis nomen iurare milites coegit. Interea Brenus; quo Duce portio Gallorum in Græciam se effuderat; audita suorum, qui, Belgio Duce, Macedones vicerant, indignatus, parta victoria, tam opimam prædam, & orientis spoliis onustam, tam facile relictam esse, ipse adunatis centum quinquaginta millibus pedum, & quindecim millibus equitum in Macedonia irrupit. Cum agros villaque popularentur, occurrit ei cum instructo exercitu Macedonum Sosthenes; sed trepidi à valentibus facile vincuntur. Itaque, cum victi se Macedones intra muros urbium condidissent, victor Brenus, nemine prohibente, totius Macedoniae agros deprædatur. Audi & eundem Tiogum, apud Iustinum *lib. 20. Epitomarum*, ita loquentem: Dionysium, gerentem bellum, legati Gallorum, qui ante menses aliquot Romam incenderant, societatem amicitiamque petentes, adueniunt, gentemque suam inter hostes eius positam esse, magnoque vsui ei futurum, vel in acie bellanti, vel de tergo intentanti prælium, hostibus, affirmant: grata legatio Dionysio fuit, ita peracta societate, & auxiliis Gallorum auctus, bellum, velut ex integro, instaurat. Sed quid in tantis seculis Galli valuerint, qui & Romanos varia sepe numero victoria fatigarunt: Nam, vt scribit Antias historicus anno ab vrbe condita. 642. Caius Manlius, & Quintus Cepio proconsules, aduersus Cymbros, & Teutones, Tigurinos, & Ambronas, Gallorum gētes, quæ tunc, vt Imperium Romanum extinguerent, con-

spirauerant, missi, prouincias sibi, Rhodano flumine medio diuiserunt; ibi dum inter se grauissima inuidia, & contentione disceptant, cum magno periculo Romani nominis Italici victi sunt: siquidem in ea pugna, Marcus Æmilius consularis captus atque interfectus est, duo filij Consulis cæsi, 80. millia Romanorum, sociorumque ea tempestate trucidata, septuaginta millia calonum, atque lixarum interfecta, ita, vt ex omni penitus exercitu, 10. tantummodo homines, qui miserum nuncium, ad augendas miseras, reportarent, superfuisse referantur Galli binis castris, atque ingenti præda potiti, noua quadam execratione cuncta, quæ ceperant, pessunderunt, vestis discissa, & proiecta est, aurum argentumque in flumen abiectum est, lorica vitorum concisa, phalera quoque equorum disperserunt, equi ipsi gurgitibus immeriti, homines, laqueis collo inditis, ex arboribus suspensi sunt; ita vt nihil prædæ victor, nihil misericordiae victus agnosceret. Maximus tunc Romæ, non solum luctus, verum etiam metus fuit. Hæc Antias, recitatus à Campogio, in suo *tractu. de trophæis Gallorum*. Et ultra inquit, quod circa annum ab vrbe condita 483. Galli Cisalpini noui existere Romanorum hostes, aduersum quos varia sorte bellatum est. Nam in primo conflictu, Valerio consule, 3500. cecidere Romanorum. Et, vt Fabius historicus attestatur, anno ab vrbe condita 645. Lucio Æmilio Catulo, Gaio, Attilio Regulo Consulibus magna formidine consternatus Senatus, defectione Cisalpinæ Galliarum. Cum etiam ex vltiore Gallia ingens aduentare exercitus nunciaretur, maxime Gestatorum, quod nomen non gentis, sed mercenarium Gallorum est; itaque permoti consules, totius Italiæ ad præsidium imperij, contraxere vires; quo facto, in vtriusque consulis exercitu 800. mill. armatorum fuisse referuntur; Ex quibus Roman. & Campanorum fuerunt peditum 368000 equitum vero 26600. cætera multitudo fuit: commisso prælio apud Aretiu, Attilius consul occisus est 8000. Rom. nec saltem tanta, quanta eius terrere debuit cæsis, sed multò maior multitudo, sui parte fugerunt: Nam 3000. millia eorum tantum interfecta historici tradunt: quod ideo ignominiosius turpiusque etiam, tam paucis amissis, tanta agmina diffugisse. Idem Iustin. *lib. 38. de Gallis & eorum virtutibus. contra Rom.* ait: Audiui populos Træsalpinæ Galliarum, Italiam ingressos, maximis eam, plurimisque viribus præsidere. Et latius aliquanto solum finitimum, quam in Asiam, quæ dicatur in bellis, eosdem Gallos occupasse: nec victam solum dici Romanam à Gallis, sed etiam captam, ita, vt vnus illis motus tantum cacumen relinqueretur: nec bello hostem, sed pretio remotum Gallorum autem nomen, quod semper Romanos terruit, in partem virium suarum ipse habeat. Nam hos, qui Asiam incolant, Gallos ab illis, qui Italiam occupauerant, sedibus tantum distare, originem quidem, ac virtutem, genusque pene idem habere. Quid enim Plutarch. de Gallis dicit? Nonne de Cæsare loquens, sic ait? Cæsar nouem annis militans, Galliam vniuersam, à Pyreneo saltu alpibusque, ad montem vsque Gebennam, & Rhenum, Rhodanumque pop. Rom. subegit, quod vt alius scribit Historicus, pacata Gallia à Cæsare, maior gloria illi fuit, quam si totum sibi subegisset orbem. Fatetur tamen Cæsar in comment. suis *lib. 1. se Rhenum transisse, non sua sponte; sed rogatum & accersitum à Gallis; non sine magna spe, magnisque præmiis prædicauit, se domum, & propinquos reliquisse, sedes habere in Gallia, ab his concessis, obsides ipsorum voluntate datos, stipendium capere iure belli, quod victores vi-*

ctis imponere consueverunt, non se Gallis, sed Gallos sibi bellum intulisse. Quid igitur de Gallis dicendum venit, si Cæsar ob Galliam, non tam deuictam, quam ab ipsis Gallis deditam, maiorem gloriam meruisse videatur, quam si reliquum sibi orbem pacasset? gloriosum Gallorum genus! ô genus fortissimum! ô gens bellicosa! vt Salust. in *bel. Catilinario*. Præterea, quod natura gens Gallica bellicosa sit, gens aspera, nec minus religiosa, gens fœcunda, gens animosa, ferox, diues, arripotens, eximia, egregia, fortis, alacris, armorum audax, & pluribus aliis Epithetis, testimonio tam poetarum, quam historicorum adornatur: Per ipsam enim Reges regnant, per ipsam Imperatores triumphant. Si Galliam Cæsar non cognouisset, non solum Imperium non vsurpasset, sed nec Dictatoris perpetui nomen obtinisset. Soli Franci, soli Francorum Principes, ac duces, ex omnium gentium numero, auti sunt Cæsareæ consulere vtilitati, & Pompeianam, bello Pharsalico, inuadere, ac debilitare audaciam; Sub Pompeio multo plures militabant, quam sub Cæsare: sed Cæsar, virtute Gallorum, qui sub ipso militabat, atque impetu magno hostes adoriebatur, ac multos cædendo vulnerandoque strauit, Cæsariani, more hostium ora ferientes, eos telis cuspedeque infestabat: quo ferendi genere hostes territi, oculatorum peticulo, terga dare coacti sunt: Cæsar autem 22. tantum millibus, quorum maior pars Gallorum erat, imperabat. Sub Pompeio vero, multo plures, quam bis totidem, militabant: Sed hæc victoria non Italicorum, sed Gallorum fuit; quod tanquam Persæ, sub vno Cyro contra Cræsum, & Assyrios, homines timidos, bella gesserunt. Item Iulius Cæsar, Gallorum tamen æmulum *lib. 5. de bellis Cæsaris*, de Gallis sic ait: Galli homines sunt aperti, minimeque insidiosi, qui per virtutem magis, quam per insidias dimicare consueverunt. Et Cæsar in *comment. suis*. Illud quoque prouidentiss. Ducis augebat curam, quod insidiosissimo cum Rege rem gerebat, assuetus dimicare cum Gallis, apertis hominibus insidiarum nesciis, nec fraudibus, sed virtute bellantibus. Et hæc Camp. in *d. lib. de trophæis Gallorum. tract. 3.* Dicit tamen F. Patr. in *lib. de inst. Rep. lib. 9. tit. 3.* Quod antiqua consuetudo Gallorum fuerit, vt sagaces alicui viri præficerentur, qui famam, ac rumorem hauriant, & viatores inuitos etiam, consistere cogant, vt quod quisque eorum de quaque re audierit, aut cognouerit; quærant, discantque, quibus è Regionibus veniant; quidque acturi sint; & quæcūque acceperint, molianturque, pronuntiare cogant: & ista consuetudo esset bona, si obseruaretur in Gallia; sed pro certo sciunt aliæ nationes istud optime deducere ad effectum: Galli autem omnibus confidunt, omnes etiam exteras gentes, & hostes suos ad se aduentare, & residere sinunt, vnde eorum consilia sunt omnibus etiam inimicis nota, & cito promulgata, quod non fit, neque apud Italos, Hispanos, Anglos, nec Alemanos, qui non sinunt extraneos patriam eorum aggredi sine saluo conducto. Et licet multi historici Itali & alij extranei æmuli sint, & Gallis infesti suis scriptis, attamen verum non nunquam profiteantur necesse est, mitto antiquos. Quid autem recentiores de eis sentiant, adduco Fr. Philadelphum Italum, in quadam epistola ad Carol. VII. Franciæ Reg. Ita enim ait: Si verum sine cuiusquæ inuidia fateri licet, posteaquam impia, & immanis illa sceleratissima Mahumoti secta inualuit, nullum est vsquam hominum genus, cui plus debeat Christiana religio, quam inuictæ Francorum nobilissimeque virtuti, vt supra iam dixi, vbi Galli laudantur ex fide Christiana.

46 Anton. Sabellicus *Ennead. lib. 3. de virtutibus & moribus Gallorum*, sic inquit: Ritus Gallorum omnino diuersus ab eo, qui olim fuit: Malorum quondam dæmonum cultores hi, & cæteræ gentes, nunc veræ pietatis obseruantissimi: vivebant tunc populi qui que sibi, vivebant & ciuitates: Pauci numero Reguli in tota gente, nunc Regis Imperium late omnia tenet, Matrimonium Italico ritu celebrant, Liberales artes multis curæ sunt, & in primis diuinarum artium studia: Gymnasium, quod Parisiis est, id declarat, omnium, quæ sunt in terris, celeberrimum Sunt & Romanarum literarum appetentissimi, nec Græcas aspernantur, penes magistratus iudicia sunt, Regum est hos legere, & instituere: in bellis cataphracto equite, pediteque leuiter armato vtuntur, & sagittariis, qui longiores intendunt arcus, nec corneos, vt Scythæ, & totus fetè Oriens: sed ex taxo, aliâve duriore materia, Sunt Franci è Troiana stirpe oriundi. De pluribus aliis historicis, æmulis Gallorum, per Campegiū, in *trophæis*, in verb. Gallor. tract. 3. per Textorem in suis *Epithetis*, in verb. Gall. per Longolium, in oratione de laudibus Francorum, vbi & ample de laudibus Caroli Magni, aliorumque Regum Franciæ, De Rolando, de Gothofredo Bollonio, & de Balduino, qui pro fide Christiana multa bella gesserant: de quibus supra in 5. part. in 31. confite. vbi fit mentio de Regum Franc. laudibus.

41 Baptista Mantuanus, (qui vt Italus, nobis fauere non conuenit) testimonium de Gallis, & Gallia tulit. in libro secundo de S. Dio. vbi terram ipsam, mores, & virtutes populi collaudat, in hunc modum:

*Gallia terreni pars est, non infima mundi:
Sed longe latèque patens, Hispanica tangit
Oppida ab occasu, sese coniungit ab ortu
Italia: nostro hinc pelago (qui respicit austrum)
Clauditur: Oceano, geminas quæ respicit vrsas.
Vnde venit Boreas, hybernaque frigora surgunt,
Et vada Tentonici tangit vastissima Rheni.
Terra hominum, frugumque ferax, armenta, gregesque
Vberius pascens, plebis non languida Cælo
Tabifico: non mortiferis infecta venenis,
Vt Libya, non perpetua ad opera prurius,
Sicut Hyperborei montes, non torrida ab aestu.
Qui faciat steriles (vt decolor India) campos.
Non etiam noctis pollens semestribus umbris:
Qale sub arcu posuit mare, & vltima Thule
Sed nec, vt Ægyptius, quia fusa palustribus undis.
Sed cælo, & tenera fecunda vlgine terra.
Instita Gallorum ingenti (quanquam modo circa
Numina, cum reliquis lusi mort alibus, errent)
Religio, postquam fuerint ad sancta reducti
Legu scita, non vlli constantia maior,
Nulli maior erit pietas in numina genti.
Defendunt mucrone fidem, bellòque domabunt,
Quoscumque audierint Christum se extollere contra:
Et certum munimen erunt, quod non sinat iram
Barbarica gentis nostros incurrere fines.*

Subiungit tandem:

*Gallia fert acres animos, & idonea bello
Corpora, non illis ausit componere sese
Thracia, quæ Martem genuit, non Parthia versis,
Quæ bellatur equi fugiens, licet incluta Crasso
Pacta sit extincto, signisque superba Latinus.
Quas gentes olim non contriuere per omnem
Inuicti Europam, quasi grando Aquilone, vel Austro;
Importat a graui passim sonuere tumultu:
Scit Romanus adhuc, & quam Tarpeia videtis
Arx, assollentem caput illo in monte superbum:*

*Pannonæ Aemathij norunt, scit Delphica rupes:
Quæ nisi terris, cui subito conuulsa ruinis
Oppressisset, eos non defendisset Apollo.
Conferta argento templi sacraria, & auro.
Intrauere Asia fines, prope littora Ponti.
In gentem creuere nouam quæ tenditur vsque
Ad iuga Pamphiliū, Garamant ca sidera contra.
Inter Cappadoces posita & Bithynica regna.*

Item in eodem libro.

*Igneæ mens Gallis, & lactea corpora, nomen
A candore datum populis, muliebria tingit
Ora color Tyrius, Paphium meditata decorem.
Ex geminis fecit natura coloribus vnum:
Lati, alacres lusu, choreis, & carmine gaudent:
In Venerem proni, proni in conuiuia, proni
Ante dapes ad sacra Deum seruire, iugumque,
Ferre negant, fugiunt figmenta, & hypocrisin, ore
Liberi, & ingenius mos est, terrosque, petusi.
Venatu, aucupio campos: montana, lactisque
Sollitant bellandi vsu lecaniur equorum.
Terga fatigantes, lorica, hastilia & arcus,
Delicia gentis, sub dio ad sidera somnum
Carpere, fuscari sole, & ferrugine pulchrum est,
Pulvere conspergi, & grauius sudare sub armis,
Pro patria, pro eo natus, pro regibus ire
In pugnam & gladios, & mori o. t. ambere dulce est.*

Ludouicus Bologninus, Iurisperitus, de felici Imperio, & statu Gallorum sic scripsit:

*Francorum Reges sacro sub nomine nati,
Consilio semper valuerunt semper & armis,
Sanctaque, fautores bonitatis iura tenentes
Appellat Romana suos Ecclesia agnatos,
Et primogenitos, tali sunt nomine digni.
Hu Deus imperium dedit, & sua iura tuetur.
Vnguntur, sancti fiunt quicumque creantur.
His subsunt centum generosi nominis vrbes.
His populi subsunt Gentes, & maxima Regna,
His fines sine fine patent, pater vnus, & oris.
Innumeri his suis sunt Dominus, Dominiq, tenentur,
His prestare fidem verbo, hos defendere & armis.
Omnes conueniunt, nemo est his arma recusans
Pro sacro imperio Francorum, & iure tenendo.
His medio est sextus Ludouicus nomine magnus,
Qui belli & pacis Dominus, bene cuncta gubernat,
Augeat & imperium propria virtute Deorum.
Hu prius indomitos superauit Marte Ligures
Auspice, Sforzados pariter captosque subegit.
Sed pius & clemens vitam donauit vtrisque,
Hæc generosa fuit maior victoria prima.*

De aliis vero duabus principalibus Orbis partibus Asia, scilicet, & Africæ, & earum partialibus prouinciis, seu regionibus, & de laudibus & commendatione ipsarum, nunc scribere superledeō, cum satis superque de ipsis per Historicos, Cosmographos, & alios, quisque studiosus videre & indagare poterit.

Decima octaua consideratio, Quoniam, ex quo aquæ sunt necessariæ ad victum omnium animalium, plus quam aliæ res mundi, ita quod ex siti homines morerentur, vt dicit textus in lege finali. ff. de iuris. Excellentias aquarum paucis perstringendo complectitur: quoniam aliquæ sunt aliis excellentiores. Et primo de aqua cælesti, seu pluuiali: quæ excellentior est aliis. Cum, vt dicit Aristoteles in libro octauo de natura animalium. Piscium, inquit, genus maxima ex parte amnis

fluuiis bene viuit: ita enim non modo plus cibi nasciscuntur, verum etiam pluuio humore inuatur, vt ea quę terra gignuntur: olera enim quamuis rigentur, tamen non tantum proficiunt, quantum imbre. Quod & ipsum, arundinibus lacu prognatis, euenit. Nihil enim fere accrescunt, nisi aquę pluuiz accedant. Adde Auerroem quoque *tractat. 2. 1. part. Canticer.* super eo Cantico. *Aqua pluuialis purior ceteras antecellit; Aqua pluuialis optima est, ac fontanis fluuiialibusve excellens longe.* Addit Auicenn. eam præcipue probari, quę æstiuā sit, & Ioue togante decussa, tenuitatis ratione, sicut interpretantur naturalium periti. Quę quidem attenuatio sit, tum virtute Cœli eleuantis, surgētisve, tum calidæ, siccæque exhalationis, intra nubem inflammata, vnde fiunt tonitrua perructa nube. Illud obseruatione dignum, quod ab eodem subnectitur Auicenn. nec præterit medicinæ primas Paulus Ægineta, esse quidem præcipuum aquę pluuiz humorem, verum citissime computescere, cum sit attenuatus nimium, proinde celerius in eum agere, contumpendo terrestrem aeremve colorem non naturalem, haustum vero, potu humoribus putredinem concinnare, pectus obædere, vocem hebetare. Putrescendi tamen causam inde eruunt nonnulli, & Paulus præcipue, quoniam aquę id genus à diuersis admodum humiditatibus protollantur, velut de cadaueribus paludibus, vt lacus, prætereo stagna, mare, quam rationem approbasse Galenus videtur: sed inquit Auicenn. si probari causa hæc posset, vituperari digna foret cœlestis aqua: igitur, attenuationem excellenter factam putrefactioni præceleri ansam præbere, vero sit similis. Vt enim attenuatissimum quodque est, ita etiam mutationi obnoxium maxime censetur. Statuendum tamen sic opinantur, qui disceptantes cupiunt sententias conciliare: nil prohibere, quin quandoque computrescat aqua pluuia: quia à tabidis corporibus aquarum, secernatur materia, quod euenit fere latius grassante pestilentiz vi. Verum subnotemus & diuersitatem alteram: Galenus idem *in libro de bonitate aquarum*, sic propemodum scriptum reliquit: aquas, inquit, pluuias fero leuissimas esse, subtiles esse, subtiles item ac puras, bonasq; & gustui prædulces: educit enim Sol & rapit tenuissimum quodque ex aquis: vernæ hyemaleque censeri debent præstantissimæ; sicciores quidem à terra tolluntur æstatè vapores, nec non autumno quoque: ac terrosus, vt sic dicam, aer est, quem deiecta perpurgat pluuia. Propter ea per id genus aquę duriores res euadant necesse est, inquit Hippocrates. Ex aquis leuissimæ sunt pluuiz & dulcissimæ, atque item clarissimæ, ac tenuissimæ: ratio autem, inquit idem, ex sole, tenuissima quæque prolificente, ac leuissima: Hæc Cælius *libro quarto lectionum antiquarum c. 35.* Et rationem bonitatis cœlestium aquarum ponit *eodem li. cap. 36.* quod videas. & *in c. 37.* ponit quibus nocumento sit cœlestis aqua: Sed circa talia non insisto, & de laude aquarum iam aliquid supra *ea par. 12. consid.* relatu est, in qua fit mētio de quatuor Elementis, & infra latius videbitur. Fertur & Athenis terræ fuisse simulachrum (vt Pausanias ait) suppliciter à Ioue pluuiam comprecantis: Cuius in monte Hymetto visebatur Ara, vt refert Cælius *li. 1. leſt. antiq. 14. c. 39.* Adde, Aquam benedictam multam laudandam, enim magis proficit ad salutem: nā sanctificat, & purgat nos, tollendo venialia peccata: bona multiplicat, insidias diaboli auertit, & à phantasmatis, versutiis homines defendit, vt dicit textus. *in cano. aquarum. de consecrat. dist. 3.* & ibi Archid. referens quod in Concilio Naneten. ita fuerit statutum;

omnibus diebus dominicis quisquis presbyter, in sua Ecclesia, ante Missarū solennia, aquam benedictam faciat in vase nitido, & de eadem populus aspergatur: & vnum mirandum est, & est grande experimentum fidei nostræ, quod Aqua benedicta, quæ fit in vigilia Paschæ, vel Pentecostes, nunquam putrescit, ideo præstantissima.

4 Hic etiam de aquis terrestribus est dicendū, quę quidem sunt diuersæ: Alię enim salis, alię nitri, alię aluminis, alię sulphuris, alię bituminis, alię curā morborū adhibentes. Nam, vt scribitur *in tract. de locorum ac mirabilium mundi descriptione, c. 26.* & est post Geographiam Ptolemæi. Iuxta Romam Albulę sunt quę vulneribus medentur. In Italia, Fons Ciceronis, oculorum vulnera, & langiores curat. In Æthiopia lacus est, quo perfusa corpora velut oleo nitescunt. Zaniæ fons in Aphrica canoras voces facit. Ex Clitorio, fonte Arcadię, qui biberint, vini tēdium habent, eosque abstemios reddit. In Chio insula fontem esse dicunt, quo hebetes fiunt. In Bœotia duo fontes, alter memoriam, alter obliuionem affert. Cocici fons, amorem Veneris tollit. Bœotię Lacus furialis est, de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit. In Campania sunt Aquę, quę sterilitatem fœminarum, & virorū insaniam abolere dicuntur. Et refert Cælius *li. antiq. leſtion. 9. c. 25. in si.* fuisse in Achaia ciuitatem, Argyram nomine, ac fontem quoque, & in propinquo fluuium Selemnium, ab adolescente dictum, qui Argyrę Nymphę illaqueatus amore, ac desiderio exardescens, sit à Venere in eum deformatus. Vnde Selemnii aquam id adeptam laudis ferunt, vt ablatos amore liberet, tam viros, quam fœminas. Quod si est (inquit Pausanias) omni auro preciosior est Selemnii aqua. In Æthiopia fonte rubro qui bibit, lymphaticus fit. Lechicis fons Archadię, abortus fieri non patitur. In Sicilia fontes duo sunt, quorum vnus sterilitatem sæcudat, alter fœcundam sterilem reddit. In Thessalia duo sunt flumina, ex vno bibentes ones nigras fieri ferunt, ex altero albas, ex vtraq; varias. Clitūnus lacus in Umbria, maximos Boues gignit. Reatini paludis aquis, iumentorū ungulas indurari dicunt. In Asphaltide lacu Indæ, nihil mergi potest, quicquid animam habet. Et eū aliqui mortuū mare vocant, & à fundo asphalten, seu picem euomit, quam etiam bitumen appellant, & pro picē in nauibus vtuntur. Quę res cū adhuc humida ab aqua educitur, aut alio remedio disinggi, atque à se ipsa separati non posse, nisi mulieris menstruo sanguine, aut vrina. In India Sydē vocatur stagnū, in quo nihil natat, sed omnia merguntur. E contra in Alce lacu per Porcidamū, omnia fluitant, nihil mergitur. Martyæ fons in Phrygia saxa generat. In Achaia aqua proficit e saxis, Styx appellata, quod illico potata interficit. Celonium stagnum Sicilia, tetra odore remouet approximantes. Fons est in Aphrica, circa templum Ammonis, qui humoris nexibus humum constringit. Fons Iob in Idumæa, quater in anno colorem mutat: dicitur, in puluerulentum sanguinem, viridem, & limpidi: tribus mensibus in anno retinens ex his vnum colorem. In Troglodytis lacus est, qui ter in die fit amarus, & deinde tories dulcis. Fons Silua ad radicem montis Sion, non continuis aquis, sed incertis horis diebusque ebullit. In Iudæa quondam riuus Sabbathis omnibus siccabatur, licet aliis diebus satis ingentibus aquis, præcepſque deflueret. Ab eo factō sabbathicus appellabatur, & inter Acharam Apameamq; labebatur, in ea Iudæe parte, in qua regnauit Agrippa. In Sardinia fontes calidi oculis medentur, fures arguūt. Nā cæcitate detegitur furtum eorum, si sacramentō dato,

oculos aquis eis retigerint. Et alij dicunt, esse Palici stagna in Sicilia iuxta Symnetū amnem. In Asia quoque iuxta Thianam fons Iouis appellatus, frigidus, vehementer ebullit, ac potantes ex eo petiturus, statim, graui vlcere manibus ac pedibus eorum percussis, magno dolore illic vera fateri cogebat: vera autem iurantes nihil omnino lædebat, vt Philostratus scribit, & recitat B. Fulgofius *lib. 1. de miraculis. c. de stagnis Palici, &c.* In Epiro fontem esse ferunt, in quo faces extinguuntur accensæ, & accenduntur extinctæ. Apud Garamantas fontem esse ita argentem dicunt, vt non bibatur, ita ardentem nocte, vt non rangatur. De pluribus aliis fontibus diuersarum virtutum, vide eleganter per Fr. Parritium in *Instit. Resp. lib. 7. tit. 10. & infra ista considerat. in fine.*

5 km vero in multis locis aquæ manant perpetim feruentes, tanta vi, vt balnea calefaciant, vt apud nos Heduos, in oppido Borbonij Anterici, apud Borbonios Larchenbaut, Et est Aquis, quæ est vrbs Capitalis prouinciæ, & in pluribus aliis locis Gallæ. In Germania, vt Aquilgrani, aquæ etiam calidæ scaturiunt. Item in Italia, apud Viterbium, quæ ciuitas dicta est, quasi vita inermiū veteranorū, quibus bene merentibus, & honesta militia missis, locus ille quietis, ac inter Balnea ad curandas ægrotudines, Romanæque proximus, vt ab his, si opus esset, consiliū haberetur, designabatur. Quod euenit. Nā quædā terræ sunt, quæ multū sulphuris & aluminis habent. Itaq; cū per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore cōtacta, excādescit, nec talis ab origine profuit, sed permutatur, dū scaturit, & venit. Sulphur enim & alumē, secū ferunt aquæ materiā, igne plenam, mitiq; morib. incalescentē. Sed de hoc plene *infra 77. cōsi.* dictū est. Et adde vnum scitu dignū: scribit Viç. lib. 4 Quod aquæ neruicos, & podagricos efficiūt. Sulphurosi fontes neruorum labores reficiunt. Hæc singularia, proprietates, seu naturæ de prædictis scribuntur *in loco supra alleg.* & plenissime Plin. *in lib. 2. naturalis historie c. 106.* vbi de multis fontibus mirandis, & vt dicit ibi, quod aquarū natura à miraculis non cesset. Nā plures sunt fluuij & fontes, qui non solum diuinis honorib. coluntur, verum etiam iconis, & simulachris etiam humanis dicari consuetum est, vt infra dicitur.

6 Naturā autē aquarū est multiplex, & habet multas proprietates aqua, vt dicit Anton. Florent. *in sua summa in 3. par. lib. 14. c. 2. §. 1.* vbi dicit: Quod est refrigeratiua, purgatiua, susceptiua luminis, fecundatiua animaliu, suffocatiua, & mollificatiua terræ. Aquarū item mirandam naturam vide per Cæliū *lib. 1. tit. 19. lib. 14. in fin.* Vbi inter alia dicit, fontem apud Trezenios fuisse, cuius perennes aquas præcipue sunt admirati, in nouem annorum siccitate, quibus nunquam pluit deficientibus cæteris omnibus.

7 Et inter plura maria est vnū, quod dicitur mare magnū, quod ab occasu ex Oceano fluit, in meridiem vergit, deinde ad Septentrionem, quod inde Magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione eius minora sunt. Istud est Mediterraneū, quia per mediā terram vsque ad Orientem, Europam, & Aphricam, Asiamque determinatur. Cuius primæ partis sinus, quæ in Hispanis perfunditur, Ibericus, & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonensem prouinciam alluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuam urbem est proximus. Post hæc Thyrrænus, qui Italiam attingit; quem Græci Ionicū, alij inferū vocant. Deinde Siculus, qui à Sicilia vsq; ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphylia & Ægyptū pertendit, & sic de singulis, vt in dicto libro de *Mundi descriptione.*

28. Vbi describuntur alia maria à diuersis rebus, locis, regionibusve denominata, vt ibi videre poteris: Ex quo non insisto, cum sufficiat quod in mare magnum sit aliis excellentius.

6 Sed tamen inter alias aquas terrestres, aqua maris est excellentior: cum mare sit mater aquarū. Et dicit Plinius, quod omni plenitudo maria purgantur: quædam etiam statuto tempore, circa Messanā, & Mylas simo similia, exspuuntur in litus purgameta: Vnde fabula, Solis boues ibi stabulari. His adde, vt dicit Plin. *lib. 2. Natur. historie, c. 101.* vt nihil quod nouerit prætereat Arist. nullum animal nisi æstu recedente, exspirare affirmat. Obseruatum id multū in Gallico Oceano, & dūtaxat in hominæ compertū. Altissimū est enim omnium aquarū, vt dicit Plin. *cod. 1. 2. c. 115.* vbi dicit, quod altissimū mare est quindecim stadiorū, prout tradit Fabian. Alij in Ponto, ex auderfo Coraxorū gentis, vocant Bathea pontis, trecentis ferè à continētis stadiis, immensam altitudinem maris tradunt vadis nunquam repertis. De diuersis nominibus, & quomodo Oceanus dicatur pater ac perpetuus hospes omnium aquarum, & quot sunt maria famosa, num. 53. vide *in supplemento Chronicorum lib. 1. circa princ.* Cur Mare vndabūdum incalescat, reliquis aquis agitato frigesctibus per Cæliū *lib. 1. tit. 14. c. 7. & cod. 1. c. 9.* Cur mare dulcibus aquis minus frigidum. Item cur perlucidum. & *ibid. c. 11.* Cur maris aqua hyeme sit amara minus, & dulces æstate fiant deteriores. & *c. 13.* Cur mare nauseabundos faciat, & mare cur salsum. *ibid. cap. 15. & seq.* An maris superficies sit salior.

9 Aduertendum est etiam, quod inter alias aquas terrestres mari sunt plures fluuij, seu flumina. Et inter fluuios quidam propriis ex causis nomina acceperunt. Ex quibus nonnulli notandi sunt, qui in Historiis celebres memorantur.

Geon enim fluuius est de Paradiso exiens, at que vniuersam Æthyopiam cingens, sic vocatus, quod incremento suæ inundationis terram Ægypti irriget. Ge enim Græce, Latine terram significat. Hic apud Ægyptios Nilus, dictus est, propter limum quem trahit, qui efficit fecunditatem, vnde & Nilus dicitur, licet antea Latine, Milio dicebatur. Apparet autem in Hylide lacu, de quo in meridiem versus, excipitur Ægypto, vbi Aquilonis flatibus repercussus, aquis retrolustrantibus intumescit, & inundationem Ægypti facit. Ægyptus aeris calore semper solem habet, nunquam nubes vel imbres percipit. Cuius loca Nilus fluuius æstatis tempore, Sole in Cancro existente inundat, quæ pro fluuiis vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrū & ortum. Etesiarum flatus ex Zephyri parte, id est, ab occiduo flant, & habent certū tempus. Nascuntur enim mense Maio. Quarū flatus initio languens est, sed per dies augetur: nam flant ab hora sexta, vsque in duodecimam. Hoc igitur flatu resistunt ei, vndis oppositis, quæ etiam ostiis eius, quibus in mare influit, arenarum cumulis Nili fluctus intumescunt, ac retroverti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in Austrum, quibus congestis, Nilus in Ægyptum erumpit, quiescentibus quoque Etesiarum flatibus, ruptisque arenarum tumulis, rursus in suam alueum redit fluuius. De cuius laudibus infra videbitur: & vide F. Parritium *de institut. Respub. lib. 7. tit. 12.*

Alius est fluuius ex paradiso terrestri exiens, qui dicitur Ganges, & pergit ad Indiarum regiones, quem Phison sacra scriptura nominat, id est, cateruam, quia decens fluminibus magnis sibi copulatis, repletur, & efficitur vnus: fertur autem Nili modo exaltari, & super

Orientis terram erumpete, ac secum arenas aureas trahere.

11 Alius, & tertius est fluuius ex ipso paradiso egrediens, & contra Assyrios fluens, & post multos circuitus in sinum Persicum influens, & est fluuius Mesopotamiæ, qui dicitur Tigris, propter velocitatem, instar bestiarum Tigridis, nimia pernecitate currentis.

12 Alius, & quartus est fluuius Mesopotamiæ, Euphrates nomine, de Paradiso exurgens, copiosissimus gemmis, qui contra Chaldæos vadit, & per mediam Babyloniam influit. Hic à frugibus vel ab ubertate nomen accepit. Nam Euphrata Hebraice interpretatur fertilitas: Mesopotamiam enim in quibusdam ita vno & eodem tempore irrigat, sicut Nilus Alexandriam. Hæc sunt, quæ dicuntur in ea mundi descriptione, *cap. 33.* vbi ex supra dictis satis perspicitur potest: Nilum esse excellentiorem omnibus aliis fluuiis, quod aperte asserit Philipp. Bergomens. *in suo supplemento Choroic. li. primo circa præcip.* Vbi ita inquit, quod sit fluuius totius orbi permaximus, qui totam circuitur Æthyopiam atque Ægyptum: de quo Lucanus in 10. dicit:

A cœlum natura caput non dedit ulli.

Excellentia enim illius consideratur ex multis: primo, propter eius longitudinem & amplitudinem, cum sit totius orbis permaximus, vt dixi. Secundo, quoniam in eo sunt septingentæ insulæ, inter quas est illa celeberrima Meroë, Sabbæ Regine sapientissimæ Regnum. De Niloticæ aquæ laude præcipua refert Cælius *leß. antiquit. li. 14. cap. 39.* Cum ait, quod ea cunctis virtutibus insignita creditur. Nam in medicinæ ratione fluuialis aqua, & palustris damnatur, præter Nilicam, est haustu suavis, mediocrem in alio moram ducens, sitim porro restinguit commode, nec frigida quidem vllum inferens nocumentum. Et Galenus Nilum ita laudat, vt bonitatis excellentia paucis admodum comparari fluminibus possit. Nam & mulierum fecunditatem, & partionem insigniter adiuuat. Ex eo præterea in Ægypto Sole omnium palustres aquæ redduntur comodiores, quando ætate nec computrescunt omnino. Seneca *in Natur. Questionibus*, Pleraque sunt (inquit) quorum ratio reddi non potest, vt cur aqua Nilotica fecundiores faciat fœminas: adeo vt quarundam viscera longè præclusa sterilitate, ad conceptum relaxauerit. Auicenna *1. canoni.* quatuor ex causis Nilo incomparabilem bonitatis vim scribit attributam. Quarum primam statuit à cursu longitudine; Secundam ascribit regionis nitenti ac præstantiæ, per quam fit aquarum delapsus; Tertiam putat, quod à Meridie in Septentrionem deferantur: sic enim attenuari amplius; Postremo, & immensam suffragari fluminis molem. Præterea, dicunt Iouis vice fuisse Ægyptiis Nilum: vnde apud Poëtam Parmenonem scribitur: *Iupiter Ægypti Nile.* Quoniam, vt dixi, certis anni temporibus superfluis ripsis, imbrium modo, miram campis fertilitatem inferat. Vnde Tibullus de eo:

*Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec pluuio supplicat herba Ioui.*

Dicitur inde & Chrysothoas, quasi auro fluens. Ex quo videmus, quod graues pœnæ sanciantur à iure contra eos, qui comata seu aggeres Nili ruperint, vel violauerint omnino, vel præter vetustatis morem, ita quod concremari debeant, vt est textus ad litteram *in Lonic. C. de Nili aggerib. non rumpend.* & ibi gloss. Cyn. Albericus, & Salicet. dicunt idem esse in aliis fluuiis, vbi possit esse magna damnatio, vt in Pado fluuiio Italiæ, quod non credo esse verum. Cum non pos-

sit esse talis & eadem ratio, sed alia pœna extraordinaria puniri deberent. Nam in Ægypto non pluit, vt dicit gloss. *in rubric. C. de cupressis.* Sed secus in Italia, aut aliis locis. Ideo ex ruptione aggerum Padi, vel alterius fluuii sterilitas, & tantum damnatio inferri non potest. Ideo, &c. Ad prædicta facit, quia etiam ementes & vendentes arbores cupressos, in certis locis Ægypti, quinque libris auri mulctandi sunt, vt *in L. C. de cupressis. li. II.* Et est ratio, quia dictæ arbores continent aggeres, tenentes aquam Nili, quæ opportunis temporibus spargitur per agros, vt dicit gloss. rubricaria, & iam supra tactum est.

13 Sed vltterius pergamus cum Cælio, qui altius de aquarum præstantia inuestigat. Reliquorum (inquit) aquarum fluminum difficiles censentur atefaciendo, ac sitim amplius accendendo, præsertim si regionum adsit malignitas, nec aer admodum accommodus, quod notauit Dioscorides. Auicenna eam aquam ita probat, quæ ortum præcipue æstiuum habet, semperque bonitate proficere, dum à fonte disclusa abit longius. Secundo probatur, quæ in Septentrionem profluit; licet Paulus Ægyneta satis eam non probet, quoniam sit incesse tarda, duraque aqua, rursus incalefcit tardius, ac frigescat, cui diuersum faciat ortum petens Improbantur omnino, in Occasum Meridie uel delabentes, præcipue Meridionali assistente afflatu.

14 Puteanas quoque, nec satis probas, præ fontanis, arbitratur Auicenna. quod terrore plurimum sunt: vt quæ in arcto continentur oclusæ. Porro inesse & putrescentis materiæ quippiam necesse est, illuc Solis radio minus pertingente, nec prorsum perflatu vltos vapores corruptioni obuios detergente: dicunt Galenus & Paulus, vnam esse bonarum & malarum aquarum cognitionem: si hyeme quidem caleant, frigeant vero ætate: deinde, si pura sint, nec colore obleso vitiatæ: & si mala nequaquam fuerit hypostasis, hoc est, subsistentia, sine substantia, item, si leues sint, quando tetraë permixtionem coarguit pondus. Consideratur præterea, incalefcantne statim, frigescantue, huiusmodi enim præstare. Niuis aqua potui pessima est, vt scribit Aristot. vt refert Aul. Gell. *Noctium Attic. lib. 9. cap. 5.* An autem aqua sit caloris expertis, Cælius *leß. antiq. lib. 14. cap. 9.* & eod. *li. cap. 16.* scribit rationem, cur aquæ fluentes sint dulces, & aquarum colores.

15 De balneis & medicis aquis eleganter scripsit Fr. Patritius *de institutione R. ipuli. 7.* vbi de sulphuratis, aluminosis, bituminosis, & nitrosis fontibus, & quomodo vrbes & castra iuxta optimas aquas ædificari debeant. Item de signis aquæ puræ, & de aquis insalubribus.

16 Sed continuando materiam, sunt & plures alij fluuii, qui & à Poëtis & Historicis celebres memorantur, vltra quatuor supra enumeratos, inter quos enumerantur, *in dicta descriptione locorum 22.* & sunt sequentes, Hydaspes, Arar seu Araris, qui fluuius est Galliarum Celticæ, per fines Heduorum & Sequanorum in Rhodanum fluens. Lucanus libro 6. *Rhodanum fluentem præcipitant Arar.* Oritur è finibus Germanorum, & labitur inter Ducatum & Comitatum Burgundiæ, à parte Orientis, & vulgo nos, *Sagon.*, dicitur, mira tranquillitate per ciuitatis Lugdunensis medium interlabens: & ita influit vbique incredibili leuitate, ita vt oculis, in vtram partem fluat, iudicari non possit. Ista sunt verba Cæsaris *in comment. de bello Gall. li. 1.* Ideo molendina nulla, aut rara habet, nec naufragium facit. Fluuius quippe piscibus diues &

laudatissimus, carpis crassissimis præcipue. Bactrus, Coaspis, Araxis, Orontes, Jordanis, Cydnus, Pactolus, Smyrnus, Meander, Thanais, Inachus, Padus, Italiae fluius, alio nomine Eridanus dictus, qui rex fluiorum à Virgilio in *Georgi.* describitur, Tyberis seu Albita, Danubius siue Ister, qui in Europa plus omnibus, secundum eundem Ptolemæum, famam habet, cum per magnus Germaniæ fluius, à niuium copia, quibus augetur (vt fertur) vocatur, de quo Ausonius Epigrammatista:

*Danubius penitus, caput occultat in oris,
Totus sub vestra iam ditione fluo.
Qua gelidum fontem medijs effundo Sueuis,
Imperijs grauidas quas seculo Pannonias.
Et qua diues aquis Scribio soluo ostia Pontis,
Omnia sub vestrum flumina mure iugum.
Augusto dabitur, sed proxima palma valenti,
Iuuenes fontes hic quoque Nitæ, tuos.*

De cuius laude & excellentia vide Franc. Irenicum in sua *dese ipsi. Germaniæ, lib. 8. cap. 17. cum pluribus sequ.* Et ibi scribit, an Nilus Danubio sit maior. Et ibi etiam de pluribus Germaniæ fluminibus.

Rhenus, fluius Gallie, inter tres Europeæ maximos fluios computatus, qui in go Rheticarum Alpium, vsque in Oceani profunda, cursus suos dirigit.

Rhodanus, Gallie fluius, qui adeo magni & velocis cursus est, vt vix (præcipue flante borea) aduersa possit nauigari aqua. Ferunt, & verum est, hunc fluium in Alpibus oriri, quæ Italia à Gallia diuidunt: non longe à fontibus Rheni & Danubij. Fertur per Lemannum lacum, Gebennæ vicinum, & versus Occidentem, per Galliam fluens motu præcipiti, ciuitatis Lugdunensis muros ab Orientali parte alluit, & in loco plano sub ipsa vrbe, & prope eam Arar Rhodano commiscetur, inde ad Meridiem conuersus, & Isaram Druentiamque suscipiens, in Tyrreni æquoris freta irrupit. Scribit Aul. Gell. post M. Varronem *noct. Attic. lib. 10. c. 6.* inter flumina, quæ ultra imperium Romanum fluunt, prima magnitudine esse Nilum, secunda Istrum, proxima Rhodanum.

Iberus, Minius, Tagus, qui cæteris fluijs Hispaniæ prælatus est: quia copiosus aureis arenis, Bæthis.

Sunt & plures alij fluij in Gallia per celebres & maximi, nauigabileque, de quibus non fit mentio in prædicta descriptione locorum, sed Ptolem. in suis *tabulis, libr. 2.* & de eis iam meminimus in *ista parte. supra, de laudib. Gallorum,* & sunt Carontonus, Mosæ, Mosella, Dordona, Athesis, Druetia, Isara, qui duo fluij Rhodano se iungunt, Scaldus, Lizia, Matrona, qui oritur apud Lingonas, Sabus, Garumna, dilabens ex Pirenzo in Oceanum excurrit. Est enim in Gallia Narbonensi, terminans Aquitanos, distans à Narbone stadijs octoginta tribus: deinde amplificatus amnibus, per Bituriges & Santones, Gallicam vtramque gentem, effluit.

Ligeris seu Liger, oritur in finibus Aruernorum, & determinat campos nostros à campis Borbonijs, à parte Meridici, & in Oceanum influit, maximi cursus est, & vtriusque, Liguris scilicet, & Gatumnæ, duobus stadiorum millibus nauigatio est.

Sequana, fluius est Gallie Celticæ: nam oritur in Ducatu Burgun. in finibus S. Sequani, non procul ab vrbe Diuionensi, & per medium ipsius Ducatus labitur, etiam ciuitatis Trecentis & Parisiensis, vnde flumen Parisiense dicitur, vt dicit gloss. in *verb. manu. m. in l. 1. ff. de offic. proconsulis.* Textor vero in sua of-

ficina ponit nomina fluiorum præcipua, vbi multa ponit, quæ videri poterunt, & est in fol. 257. Et in fol. 256. ponit fluios auriferos & gemmiferos. Et in fol. eod. ponit aquarum mirabilem naturam, allegans Ouidium, quos videas: quia idem dicunt, quod hic antedictum est.

Cælius libro *antiq. l. 9. cap. 57.* fluminum simulaehra varie, nunc humana, nunc bubula, seu bouilla specie exprimi consueuisse refert: cuius verba sunt: Quoniam Poetæ, multa fabulose illustres, in fluminum mentione, quascunque collibitum fuerit, illis imagines circumponunt, ac velut graphice deliniantes conformant visum ad præsens, quæ mihi suggerit historia ex superstitione veteri, studiosis communicare, quo in poeticis fiant, quasi Meandris adminiculatiores. Compertum igitur illud imprimis, non solum diuinis cultos honoribus fluios: sed & iconas illis, ac simulacra dicari frequenter contuuisse, verum non modi vnus, siquidem humana eos specie effingere nonnulli, quibus bouinam alij effigiem induxerunt: in ijs Erasmus est. Eurotas item apud Lacedæmonios, Ælopus apud Sicyonios, ac Phylasios, apud Argiuos Cephissus, hominis figuram præfert, Alpheus, Cephissum Athenienses hominem monstrant vti que. Sed ita, vti promant se nihilominus cornua. Syracusani & Anapum, in Sicilia forma insigniunt eadem. Cyanenses vero fontem fœminea circumuestiunt specie, Crimnillum quoque & Telmissum, humana honestari facie legimus. Pueri formosioris speciem adamarunt Agrigentini, in cognomine ciuitatis fluius, qui & apud Delphos statua ex ebore dicata fluminis allcripsere nomen: at pueri nihilominus simulachrum erat. Et ita Parisienses Sequanam eorum fluium, sub forma & effigie puellæ venustæ depingere solent, cui titulum addunt, videlicet, Sequana, mater Parisiorum. Sicut & Arar, seu Sagona, mater Lugdunensium dici potest.

17. De fontibus autem scitu dignum est, quis omnium fontium sit excellentior, & extollendus supra alios, & de quo historici meminerint, aut Poetæ: & videtur esse fons paradisi terrestris, totum nemus irrigans, diuisusque in quatuor nascentia flumina, de quibus hic ante de pluribus ponit Textor in *sua officinas fol. 340.*

Inter cæteros fontes sunt excellentiores in Europæ fontes salu in Comitatu Burgun. in oppido seu vrbe nomine Salinæ, quæ vulgo *Salin*, dicitur, ex quorum aquis, quæ igne comprimuntur, fit sal admodum album, quo tota Burgundia fere, Sabaudia, & Sueuia vitur: in quo sunt ædificia ampla miræ magnitudinis, & magnificentie operarij, & artifices infiniti ad vsum ipsius salis. Ex quibus fontibus ingens & vix credibilis prouenit reditus singulis annis, de summa tercentum mille librarum, & vltra. Qui quidem reditus obueniunt, & Principi patriæ, & multis alijs Dominis, & Ecclesijs. Et inter altos Domini de Cabilone, illustrissima, & à Troianis oriunda familia (qui nunc dicuntur Principes Otengie) habent viginti-quatuor mille libras redituales ex isto fonte. Percipiunt & ex eo multos reditus annuos Ecclesia collegiata nostræ dom. Hedui. & Abbatia S. Ioannis Magni, in Burgo Hedueni: & prope omnes Ecclesiæ, in Burgundia existentes.

18. Adde, quod etiã mirabilis fons apud Gratianopolim, vrbem Gallicam reperitur, qui quamuis calentes aquas non habeat, tamen simul cum ipsi aquis flammam persæpe emittit, duobus eodem loco temporeque simul manentibus inter se contrarijs ele-

mentis, vt refert Bapt. Ful. in suis *Collectaneis*, de *distis falsisque memorabilibus lib. 1. tit. de miraculis.*

19 Non carer etiam admiratione, vt ait, fons in Britannia, qui est diœcesi Lincolnensi, intra Lontham, & Noranthonam vrbes, quia experimento cognitum est, ligna in proximis cœsa syluis, si in fonte demergantur, intra annum lapides fieri. Et subiungit, in regione quoque, vbi Gothorum sedes in Septentrione erat, fons est, cuius experimentum à Federico primo factò Albertus Magnus scribit, missa manuum suarum theca, in qua, ne falleretur, signum suum in cera impresserat, cuius dimidia pars fonti immersa in lapidem induruit, reliqua parte sub corij, & ceræ specie, vt ante erat, remanente. In Gallia quoque, teste eodem, in paruo lacu, iuxta oppidum, qui, Lochis dicitur, deprehensum est, arbores, quæ in eum iam diu ceciderunt, in lapides conuersas.

20 Quædam etiam mira refert de fonte, existente mille passibus à Senisi, oppido Lucanæ, in Neapolitani regni parte (ea quam nunc Basilicatam vocant) qui falsis manat aquis. Ad eum si quis accesserit nihil locutus, neque retro conuersus, fontem puris clarisque fluentem aquis inuenit, quod si secus, dum proficiscitur, egerit, turbatum offendit fontem. Si vero seruari, quæ ad claram fontis aquam inueniendam fieri oportere dicta sunt, illuc profectus, loqui cœperit, loquendo turbati fontem perspicit. Et, vt ait Plinius *lib. 10. cap. 22.* Aquarum differentia magna riuus est. In Narbonensi prouincia nobilis fons, Orge, nomine est. In eo herbæ nascuntur, in tantum expetitæ bobus, vt meritis capitibus, totis eas quarant viribus. Et cur vt calentium aquarum lapides gignantur, vide infra in *77. consideratione.*

21 Scitu etiam dignum est vltra deducta, excellentiam aquarum consistere in multis alijs: Cum inter sit Reipublicæ, in ciuitate salubres & optimas esse aquas, (*dixi hic ante in 12. consideratione.*) Cuius rei gratia plures statuerunt conditores iurium, volentes, & cupientes, vt plurimum semper Reipublicæ pro vtilitate hominum prouidere, vt dicit Franciscus de Ripa, in *tractat. de pestes. fol. 32. vsque ad 36.*

1 Aquarum custodes (qui Hydrophylaces nominantur) fauore publicæ vtilitatis omnium munerum personalium immunitate perfruuntur, *l. decernimus, Codic. de aquaductu. libro 11.* per quam legem dicunt ibi Bartolus, & Iohannes de Platea, quod generale bannum Regis vocans quemlibet ad bellam, non comprehendat hos aquarios, & aquarum custodes, qui ab eorum officio non debent amoueri: quod intelligit Francisc. in aquarijs deputatis per principem, seu eius vicarium, pro habenda & custodienda aqua ad vsum publicum, secus (vt ait) in aquarijs huius temporis, qui operas locant ad tempus alicui Communitati, vt probatur, teste eodem in *dist. leg. decernimus.* Crederem tamen idem esse in quacunque ciuitate, vbi certatur de vtilitate publica ipsius ciuitatis: quoniam tales deputati à Ciuitatibus, debent esse immunnes ab omnibus muneribus, & per ciuitates debent eorum onera supportari erga Principem. Sicut in simili videmus de multis officarijs ciuitatum, qui sunt immunnes, quoad eos, sed alij ciues supportant eorum onera: quia in alijs deseruiunt ciuitati.

2 Prædicti aquarum custodes sunt ita priuilegiati, & ab omnibus honorandi, vt quo melius cognoscantur, signati debeant in manibus, per impressionem signi Principis, aut illius Domini, vbi sunt deputati, vt inquit text. in *l. decernimus.* Loco cuius impressionis

seu characteris hodie seruientes Principi, aut alteri in aliquo officio, debent ferre baculum depictum signo Domini: vel aliud signum ab ipsis seruientibus portari solitum, vt cognoscatur ab omnibus, quod seruientis sit curiæ talis Domini. Sic etiam legati Romanorum herbam quandam deferebant (quæ vocatur sagmina) vt cognosceretur, vt nullus eis inferret iniuriam, *l. sanctum. ff. de rerum diuis.* Ad quod accedat *l. 1. Cod. de lati. liberi. tollend. circa med.* vbi patet, seruos debere portare pileum: ita dicit Iacobus Rebuff. in *d. l. decernimus.* vbi etiam deducit, quod in simili, si ponatur, quis in saluaguardia, vt cognoscatur, debeant apponi penuncelli regij in domibus seu prædijs, vbi apponitur saluaguardia: & istud communiter fit apud nos, & in tota Gallia. Et isti penuncelli denotant, talia esse in saluaguardia Principis datiuæ: alij vero officarij, qui habent signa consueta, ex quibus cognoscuntur, vt sunt clientes Principis, ex huiusmodi signis semper sunt in eius saluaguardia, hoc est, protectione: ideo in locis, vbi aquarum custodes portant sua signa, tutantur saluaguardia Principis, nec impune offendi possunt.

3 In hoc priuilegiantur aquæ, quod prædia in quibus transeunt & aquæ ductus, consequantur immunitatem ab omnibus oneribus extraordinarijs, & superindictionibus, quæ pro illis prædijs imponuntur, *l. 1. C. de aqueduct. lib. 11.* Et istud rationi congruit, eo: quia possessores prædiorum, vt per quæ aqua publica defluit, tenentur suo sumptu aquæ ductum purgare, *dist. 1. 1.* Ideo ius & ratio suadet hoc casu, cum in hoc grauentur, vt in aliquo releuentur: ideo cessante causa, scilicet, si non teneantur aquæ ductum purgare suis expensis & sumptibus, sed vix plurimum cum purgent expensis publicis, ideo non habent illam immunitatem.

4 Quia pro vtilitate publica, & ad vsum publicum licet transducere aquam per agros priuatorum, etiam dominis inuitis, *l. si locus, §. cum via. ff. quemadmodum. serui. amitt. dist. 1. 1. Cod. de aqueduct. latif. factio* tamen damno Domini prædiorum, *l. g. si venditor. §. si constat. ff. communi. prædior.* Fel. in *c. qua in Ecclesiis. col. 10. Extra de constitut.* quod intellige ad vsum publicum, vt dictum est, & non ad vsum priuatum, *l. quemadmodum. §. si proietum. ff. ad leg. Aquil. Franc. de Ripa tamen in loco ante citato, dicit, cum esse ad vsum priuatum, ex decretis ducalibus Ducatus Mediolani.*

5 Quia in fauorem aquarum fuit interdictum Domini prædiorum, per quæ aqua publica comitat, ne plantent arbores prope aquæ ductus, nec natas vel renatas teneant per quidecim pedes. *d. l. 1.* Ratio ibi assignatur: ne arborum radices fabricam formæ corrumpant: & vt ait Franc. de Ripa *loco ante allegato.* Ex hoc cognoscitur illud solum procedere quando aqua ducitur per canales lapideos, ligneos, vel plumbeos (vt in hac nostra ciuitate Heduenfi, vbi aqua fontis, qua fere omnes vtuntur, ducitur per canales, olim plumbeos, nunc ligneos. Crederem tamen necessarium fore, vt reducerentur ad pristinam naturam, & ad canales plumbeos.) Secus vero, vt ait, si conducatur per patentes alueos: quia ripæ arborum radicibus magis muniuntur, quam corrumpuntur, *l. 1. §. oportet. ff. ne quid in loco publ. rip. eius fiat.*

6 Quod qui ex publico aquæ ductu ad suum fundum aquam diuerterit, absque licentia Principis, vel illius, ad quem spectat, fundum amittat, & fisco acquiratur, *l. 2. C. de aqueduct.* & vsurpatam aquam restituat, *d. l. decernimus.* etiam librorum decem multa ple-

Et placet, *l. fin. C. de aqueduct.* Et contra eos, qui in damnum accolentium quicquam in flumine publico ripæve eius faciunt, prodictum fuit remedium & interdictum, *Ne quis in flumine.*

7 Quia interest Reip. ne aqua publica minuatur, corrumpatur, deteriorve fiat, cuilibet de populo prodita est actio aduersus contrafacientes, *l. 1. §. hoc interdictum. ff. de re quid in flum. publ. rip. em. &c.*

8 Quia priuilegium extrahendi aquam ex publico aqueductu, fauore publico restringitur ad aquam superfluum & superabundantem, *l. si quis per diuinam liberalitatem, C. de aqueduct.* Quod facit ad permissiones, ne dicam licentias, mercatoribus (etiam alterius gentis, vt Anglis & Ianuentibus) concessas, ad extrahendum à patria certas quantitates frumenti; quoniam huiusmodi indulgentiæ debent intelligi, si talis quantitas superfit ab vsu habitantium, & sic recipit conditionem, si Respublica non indigeat; vt in simili de indulgentia concessa Ianuentibus, de qua per Bartolum & Ioan. de Platea in *d. si quis per diuinam.* Et merito; quia priuilegium alicui concessum, non extenderetur ad ea, per quæ læderetur publica utilitas, *l. fin. C. de officio magist. mil. l. humilioribus. C. de suscept.* & Archidia. *l. 2. C. de priuilegijs scholarum, lib. 12.* Priuilegia enim publicæ utilitati damnosa, non sunt recipienda, *l. nec dam. ofu. Cod. de prec. Imp. offer.* Etiam facit quod de superfluo erogari debeat, & largiri, iuxta illud, Siuicentibus agris nostris aquam nõ dabimus alienis, *l. præs. C. de seruitur.* Quilibet enim primo sibi eleemosynam facit, deinde proximo, *cap. sane deponitur. dist. 3. & vnusquisque regulam diligendi à proximo accipit, cap. si non licet. 23. quæst. 5.* Et dicitur *Tobiz 4.* Quomodo potueris, esto misericors, si tibi fuerit mulcum, abundanter tribue, si exiguum, etiam hoc libenter impertire. Et dicit textus in *Authentic. quomodo oporteat Episcopos. §. in omnibus.* Dandum est ex his, quæ Deus dedit; quod est possibile ministrare. Vnde *Ecclesiast. 33.* scribitur: Da Altissimo secundum donatum eius. Hæc dicit Luc. de Pen. in *d. l. si quis per diuinam.* vbi multum exhortatur magistratus, qui Rempubl. administrant, vt prouideant, vt primo sit copia rerum necessariorum in ciuitate, antequam aliquid extrahatur. Ita si viderint aliquod mercimonium vrbibus perniciosum, prohibere debent, ne ibi exerceatur, *l. nobiliores. C. de commerc. & mercat.* Quod notandum est pro nostris ciuibus, qui aliquando in fine anni volunt extrahere vina de ciuitate, & vendere Comitatenfibus: quoniam Officiales prouidere debent, ne tot vendantur & distribuuntur, vt ciuitas sit euacuata illis, sed tantum vendantur de iis, quæ superabundant, & pro necessitate.

9 Quia aquarum malignitas quandoque inficit ciuitates, debent, qui Reipubl. gerunt administrationem, aut curam, prohibere, ne in publico aqueductu, aut in aquis, quæ pro vsu publico sunt necessariae, quis res immundas proiciat, neque mulieres pannos, cæteraque sordida, ne seruitores mulas, equos & reliqua huiusmodi lauent, neque porcos immittant, iuxta illud: *Heu liquidis immisit fontibus aprum!* Neve in eo quis natet, vel se abluat, nisi forte in inferiori parte, & secreta, vt est textus in *leg. cum supra virentes, vbi Bartol. & Ioann. de Platea, C. de re militari, l. 12.* Et, qui contrauerit, & quodammodo aquas publicas spurcauerit, arbitrio iudicis grauiter est puniendus, *l. 1. §. 1. ff. de varijs & extraord. cognit.* Imo nõ licet haberi fontem, seu aquam priuatam, eam aliquo modo spurcam reddere, si eã eadem spurcitiã in aquã,

vel fundum defluat alienum. *l. apud Trebit. in princ. ff. de aqua plu. arcend. Aret. consil. 30. Cæpoll. in tract. de seruit. tit. de fonte.* Alias teneretur actione iniuriarum. Franc. de Ripa in *d. loco, vers. 7.*

10 Pro fontibus construendis, & aqua habenda ad vsu publicum, possunt decuriones collectam imponere, vt per plura deducit & comprobat idem Ripa in *præd. tract. fol. 33. vers. 8.* Et ita olim Romani faciebant, eodem authore.

11 Quoniam priuilegium immunitatis ab omni munere, non eximit priuilegiatum ab oneribus, quæ ponuntur pro aquis publicis habendis, vel pro aqueductibus purgandis, aut renciendis, *l. ad portus. C. de oper. publ.* Nam ad talia onera etiam Ecclesia tenetur, *l. ad instructionem. C. de sacrosanct. Eccl.* secundum Io. de Platea in *l. ad reparationem. C. de aqueduct.* Adducit etiam textum in *lib. C. de priuilegijs domus Auguste, lib. 11. & in l. 2. C. de immunit. venim. conced. lib. 10.* Per quæ iura videtur, quod etiam nemo possit se excusare à refectione pontium ciuitatis, per quodcunq; priuilegium immunitatis, quod habere possit.

12 Extrahens aquam de publico aqueductu, deriuando eam ad fundum suum, punitur amissione illius fundi, vt est text. ad literam in *l. si quis de cetero. C. de aqueduct. l. 11.*

Ad cognoscendam ergo aquæ bonitatem, quæ nobis necessaria est, ponenda est in vas æneum, vel Corinthium, & si maculam non fecerit, neque in fundo vasis arena, simulve inueniatur, vel si legumina in ea aqua coniecta, & ad ignem posita celeriter percocta fuerint, Cognoscitur denique, si limpida & perlucida fuerit, & quocumque profluxerit, locum ab omni inquinamento mundum reliquerit, neque muscum, neque iuncos produxerit. His signis, aqua tenuis, & in summa salubritate nobis ostenditur. Probatum autem aquæ bonitas ex aspectu incolarum, si sint corpore robusti, colore nitidi, non gibbosi, non strumosi, non vitiosi cruribus, non lippis oculis, non fatui. Et vt ait Francisc. de Ripa in *d. suo tractu. de peste. fol. 32. versic. dixi ex aqua.* Vt cognosceretur aquæ puritas salubritasque, maiores nostri inspiciebant iecora pecorum, quæ his locis pascebantur, & plures experti, si liuida, vel vitiosa reperiebant, ex aqua, & pabulo malignis id euenire arbitantes, iudicio, mutabant Regionis locum, dubitantes aquam illam humanis corporibus pestilentem futuram. Et ibi ample scribit, quomodo ex aqua fetida generetur vt plurimum pestis: Ideo consulendum est hominibus, vt habitationem loci sibi eligant, vbi sit aquarum salubritas & vberitas.

Decimanoa consideratio; Montes depromit: Nempe, vt dicitur, in *l. de locorum ac miv. b. lum mundi descriptione cap. 23. qui est ad litus Geographia Ptolemæi.* Quidam montes proprijs ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt, qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucasus, ab India vsque ad Taurum montem portectas, pro gentium & linguarum varietate quoquo versum vadit, diuersis nominibus nuncupatur. Vbi ad Orientem in excelso rem consurgit sublimitatem, propter mirij candorem, Caucasus nuncupatur. Nam Orientali lingua, Caucasum significat candidum, id est, niuibas densissimis candicantem. Hic fertur secundum nonnullos syderibus proximus, vnde astra maiora visuntur, & eorum ortus, occasusque diligenter perspiciuntur, & est asper, & inhospitabilis. Vnde Virgilius.

*Sed duris genuit se cauitibus horrens
Caucasus.*

Et à plerisque mons Taurus idem vocatur, qui & Caucasus, & Indiam à Scythia dirimit in finibus Afyriorum, de quo meminit Plinius *libro Natur. hist.* 5. c. 27.

Libanus mons Phœnicum altissimus, cuius meminerunt Prophetæ, dictus à thure, quia ibi colligitur. Alius est mons, qui dicitur Libanus in Iudæa, sed ut dicit Nicolaus de Lyra, super illud *Camisorum* 4 Non est ille mons, de quo ibi fit mentio: & sic sunt duo montes Libani, sed excelsior, seu altissimus est ille, qui est in Phœnicia, de isto monte meminit Plinius *lib. Naturalis historie* 5. cap. 20.

Arath mons Armeniæ, in quo Archam Noe post diluuium reledisse testantur historia: unde & usque hodie ibidem lignorum eius videntur vestigia. Altius de materia refert Philippus Bergomens. in *suo supplementi. Chroniconum lib. 1. in verb. Noe.* Et ita, inquit, quod stetit Archa ipsa (ut sacræ tradunt literæ) super altissimos montes quiddecim cubitis. ut patet *Genes.* 7. Exsiccatis vero aquis, Noe primum animalia ex Archa dimisit, quibus emissis, ipse cum sua generatione simul egressus confestim pro gratiarum actione Deo sacrificauit, atque cum suis comedendo carnes epulari cœpit. Eam autem locum ut Iosephus refert, Armeni postmodum, egressorium vocarunt, ubi & Archæ saluatae reliquias per multa tempora ipsi prouinciales ostenderunt. De huiusmodi Archa Berofus Babylonius Historicus in *suo 1. libro de temporibus, cuius est titulus, Berofi deploratio*, per pulchre tractat, dicens: *Ante aquarum cladem famosam, qua uniuersus perijt orbis, &c.* Ait enim in fine libri, quod Archa quieuit in vertice montis Gordiei, ubi aliqua ipsius pars suo tempore erat, & homines sui temporis ex bitumine illo colligebant, & ad expiationem peccatorum suorum utebantur.

Olympus, mons Macedoniæ, est nimium præcellus, ita ut super illo nubes esse dicantur.

Vnde Virgilius.

Nubes excessit Olympus.

Dictus Olympus, quasi hololampas, hoc est, totus lucens, quia Solem clarum habet, nullisque vnquam nubibus fuscatur. In eius cacumine aram Ioui dicatam commemorant Poetæ, ut dicit Nicolaus Perottus in *suo libro Cornuopis.* Hic mons Macedoniam à Thracia diuidit. Et de isto monte, & pluibus aliis meminit Isidorus *libro 14. cap. 8.* post ipsam Ptolemyum. Sunt autem quatuor montes hoc nomine: primus, mons altissimus inter Thessaliam & Macedoniam, qui tamen Thessaliæ ascribitur; alter in Gallogræcia, vel in Cypro; alius & tertius apud Mysos, ad cuius radices Prusa ab Hannibale condita est. Quartus ad mare rubrum in Æthiopia, non longe ab Heliopoli oppido, qui oriente Sole usque ad quintam diei horam flammam emittit, ut dicit Calepinus in *verb. Olympus.*

Alius est mons in Macedonia, dictus Athos, altior nubibus, adeoque sublimis, ut in Lemnum insulam umbra eius protendatur, quæ ab eo 76. miliaribus separatur. De multis aliis montibus, scilicet Parnasso, Ætna, Apennino, Pyrenæo, Calpa, Cerauneis, & Actocerauneis montibus, videatur in dicta descriptione, ubi supra. In Talaro monte Epiri, centam esse fontes docet Plinius *lib. 4. c. 1.* Talarus, inquit, mons centum fontibus circa radices Theopompo celebratus.

Vigesima consideratio, de tribus sectis mûdi declarat: quæ illarum sit excellentior, cum genus humanû in tres sectas principales diuidatur. In Gen-

tiles, scilicet Iudæos, & Christianos, hoc est, in præputia Circumcisionem, & Baptismum. Petrus Venerabilis Abbas Cluniacensis, *lib. 1. Epistol. 1.* quatuor sectas in mundo præcipuas scribit, scilicet Christianorum, Iudæorum, Saracenorum, & Paganorum.

2 Secta vero Gentilium siue Paganorum olim erat, quæ colebat multos pro Diis, videlicet Saturnum, Iouem, Mercurium, Herculem, Iunonem, Proserpinam, Palladem, Deam Vestam, Cererem, Vulcanum, Bacchum, siue Liberum, Ianum, Quirinum, seu Martem, Æsculapium, Æolum, Dianam, Venetem, Apollinem, Plutonem, Neptunum, ac multa alia idola manufacta. Et pro hac secta quidam allegant illud dictum Apostoli 1. ad *Corinth. 8.* Siquidem Diis sunt multi, & Domini multi. Sed Scotus 1. *sententi. dist. 2.* eis respondet, quod Apostolus ibi loquatur secundum opinionem idololatrarum. Vnde *eodem cap.* reprobat eorum sectam, dicens: Nam et si multi sunt, qui vocentur dii, siue in cælo, siue in terra, nobis tamen est vnus Deus: omnes autem Diis Gentium dæmonia, *Psal. 95.* Vel potest dici, quod Apostolus ibi loquatur de his, qui aliquid amant plus, quam Deum, & in eo ponunt fidem suam: hoc enim est eis pro Deo, iuxta illud Augustini in *quodam sermone*, dicens: Hoc pro Deo ab homine colitur; quod ab eo præ ceteris diligitur. Vnde de gulois inquit Apostolus ad *Philipp. 2.* Quorum Deus venter est. Dicit tamen Bernardus de Buis in 1. *part. sui Risar. serm. 14. in 1. part. illius sermonis, in littera N.* quod prima expositio Scori sit melior contra Gentiles, & Paganos, adorantes statuas manufactas, pro Deo, qualis erat statua aurea Nabuchodonosor. *Daniel. 3.* Contra quos, inquit Dauid *Psal. 113.* Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: os habent, & non loquuntur, oculos habent, & non vident, &c. Et tandem: *Similes illis fiunt, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis.* Talia tamen simulachra, Gentiles sapientes deridebant; unde refert Ambrosius *lib. 2. de virginibus*, quod Dionysius Tyrannus, cum intrasset templum Iouis, amictum aureum, quo eius operiebatur simulachrum detrahi iussit, & in ipso lancum, & dixit: aurum hyeme est frigidum, æstate vero oerofum; Deum autem suum sic irritum, ut nec oras ferre posset, nec frigus portare. Item cum Æsculapij vidisset barbam auream, tolli eam imperauit, dicens: Incongruum esse ipsum barbam habere, quæ Apollo eius pater non haberet. Item, simulachris tenentibus pateras aureas, ademittit eas, allegans, se accipere debere quod Diis darent: & subdit Ambrosius: ita ludibrio habiti sunt, ut neque Iupiter vestem suam defendere potuerit, nec barbam Æsculapius, nec Apollo pubescere ad hoc cœperit: nec hi, qui dicuntur Diis, defendere potuerunt pateras, quas tenebant. Apparet autem stultitia Paganorum, qui, ut refert Salomon, *Sapient. 13.* Putauerunt esse rectores terrarum Deos. Solem, aut Lunam, aut Stellam, siue Aërem, aut Aquam, vel Igneum: nam nulla rationabili causa ad hoc moueri poterant, sed insipientia: Sicut Chaldaei, de quibus legitur in quadam historia Scholastica, quod cum ipsi adorarent ignem, quem ipsi appellabant Deum Deorum, ad hoc etiam cogebant alios, hoc modo: Offerebant enim quibuscumque negantibus ignem esse Deum, & alium Deum pugnantibus, pugnam; ita, ut si Deus eorum ab aliquo vinceretur, eius culturam admitterent; si vero ignis, eorum Deus, aliorum idola consumeret, illi ad ignem semper colendum se obligarent. Quapropter Canopei, qui idolum Beli adorabant, deposuerunt de capite idoli sui coronam auream, & super caput eius quoddam vas

testaceum posuerunt, & illud multis foraminibus perforauerunt, & cum cera obturauerunt, & illud aqua impleuerunt. Venerunt igitur Chaldaei ad illud idolum examinandum, & posuerunt in ignem, statimque in foraminibus cera liquefacta, descendit aqua, & ignem extinxit: & sic præualuisse creditum fuit idolum Canopi, cuiusdam ciuitatis Aegypti, Deo Chaldaeorum. Et ideo dicit Bernard. de Bultis in dicto sermone 14. in 1. parte sui Rosarii, quod hæc secta fuit reprobata, duplici de causa, & secundum comprobat ex pluribus aliis de causis, vt ibi per eum, vbi plures Theologos pro hoc allegat. Ideo hæc sufficiant, cum non sit intentionis meæ illam laudare: sed hæc retulisse sat sit, vt in tantum aliarum sectarum laus pateat. Dixit tamen Ioannes de Turrecremata in capitulo caue. 28. quæst. 1. quod hodie pauci sint gentiles; ex quo aliter in his non est immorandum.

3 Alia autem sunt sectæ, vt Mahumeti, Iudæorum, & Christiana. De secta autem Iudæorum, an sit aliquo modo laudanda, videtur quod sic; eo, quia videtur, quod Christus non fuerit missus, nisi pro natione Iudaica; cum ipse, vt habetur *Matth. 15.* dicat: non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Et in Iudæa natus est Christus, vt habetur *Matth. 2.* Et ex Virgine Maria, quæ erat Iudæa, & de fine David, vt habetur *Matth. 1.* qui non venit soluere legem, sed adimplere, vt dicitur *Matth. 5.* Et quibus Iudæis data sunt decem præcepta legis, scilicet, Moyse, conductori filiorum Israel, vt patet *Exod. 3.* Et illis dati fuerunt Prophetæ, plus quam cæteris nationibus. *Matth. 23.* Et salus ex Iudæis est. *Ioan. 7.* Et in quibus duodecim millia signatorum, stantium ante Thronum Dei, fuerunt visa a Ioanne Euangelista, vt scribitur *Apocal. 7.* Et quibus etiam dedit benedictionem, domino Iacobo, Aaron, Israel, & semini Dauid, & omni generationi eius, ita quod, vt breui absoluatur, non fecerit taliter omni nationi, & iudicia sua nõ manifestauerit eis, *Psal. 148.* Cum humanam carnem in Iudæa assumere voluit, & ex virgine Maria, Iudæa, quæ est nunc exaltata super omnes Choros Angelorum: qui omnes suos Apostolos, qui sunt tanquam Principes, sedentes super duodecim tribus Israel, indicantes, ex ipsa Iudæa, in consortium assumere voluit; qui illam in medio terræ posuit, cum Ierusalem ciuitas principalis Iudaicæ gentis sit in medio terræ: vt dictum est supra. Ratione cuius medijs consideratur maioritas, vt prætractum est supra in 1. parte in 12. consid.

4 Sed quicquid sit, sola secta Christianorum, seu sola fides Christiana est extollenda, & laudanda, cum alia reprobentur. De reprobatione vero sectæ Mahumeti, non aliter insisto, cum illam reprobet satis Bernard. de Bultis in 1. parte sui Rosarii sermonis. 14. in littera V. Secta Iudæorum etiam est satis reprobata per eundem, in dicto loco, in littera Z. usque ad finem illius sermonis, vbi ponit notabile consilium contra Iudæos blasphemantes Deum, & Sanctos, quo modo debeant puniri.

5 Cum ergo illæ omnes Sectæ reprobentur, sola secta Christianorum est extollenda, & illam dicit commendandam ex tribus Bernard. de Bultis in 2. parte sui Rosarii sermonis. 15. in littera E. usque ad litteram X. Dico autem illam esse extollendam pluribus aliis de causis.

Primo; quia fuit prophetizata à Prophetis, non solum Iudæis, sed etiam per vniuersum orbem ante natiuitatem Christi fuit cognita. Et quia principaliter in duodecim articulis fidei, contentis in Symbolo, facto ab Apostolis, qui quidem omnes articuli fuerunt ante Christum præcogniti, & qui figurati fuerunt in

duodecim lapidibus fundamenti muri ciuitatis Ierusalem, de quibus *Apocal. 21.* Et in duodecim stellis, quæ erant in corona mulieris, de quibus *Apocal. 21.* Et in duodecim lapidibus portæ per duodecim viros perfectos, de quibus *Iosu. 4.* ponit Alexander de Heles in 3. parte sua summam tractatum de fide informi. quæstio. 1. Et Bonauentura in 3. distincti. 25. articulo. 1. quæstio. 1. Et Richardus in ea distincti. articulo. 2. quæstio. 1. Et de fide & Articulis fidei nobilitate, vide infra in 27. consider. Et deueniendo ad primum articulum, particulariter demonstrando, quomodo iuncta scriptura dicti Articuli erant iam cogniti, cum dicatur per Petrum, *Credo*, de hoc habetur *Eccl. 2.* vbi dicitur: *Qui timet Dominum, credite illi.* Et cum dicitur, *In Deum*, habetur *Deuter. 6.* *Audi Israel, Dominus Deus noster Deus vnus est.* Et cum dicitur, *Patrem*, habetur *Ierem. 3.* *Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis.* Et cum dicit *Omnipotentem*, habetur *Genes. 7.* *Ego dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus.* Et cum dicit *Creatorem Cæli & terre*: habetur *Gen. 1.* *In principio creauit Deus Cælum & Terram.* Secundus Articulus fuit *Andreas*, qui dicit quinque videlicet, *Ecce in Iesum*, quod habetur *Abac. 3.* vbi dicit *Propheta*: *Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo.* Secundo: *Christum*, *Abac. vltim.* *Egressus es & in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo.* Tertio: *Filium eius*, vt habetur *Psal. 2.* *Dominus dixit ad me Filius meus es tu, ego hodie genui te, & Psal. 88.* *Iose inuocauit me, Pater meus es tu.* Quarto: *unicum*, dicit ibi, quia *Psal. 88.* habetur: *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terra.* Quinto: *Dominum nostrum*: quia habetur *Psal. 23.* *Domini est terra & plenitudo eius, Orus terrarum & vniuersi qui habitant in eo.* & *Psal. 2.* Dicit Deus Pater Filio, quem mittere volebat ad incarnandum: *Postula à me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ, reges eos in virga ferrea.* Tertium Articulum posuit Ioannes, dicens, *Qui conceptus est de Spiritu sancto*, & hoc habetur *Esa. 63.* vbi dicitur, *Spiritus sanctus ductor eius fuit.* Deinde dicit: *Natus ex Maria Virgine*, *Esa. 7.* *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus.* Quartus Articulus fuit *Iacobi maioris*, dicens: *Passus sub Pontio Pilato.* & hoc habetur *Esa. 50.* vbi inquit Christus per os *Ea.* *Corpus meum dedi percutientibus: & genas meas vellentibus, faciem meam non auerti ad increpantes & conspuentes in me.* (*Crucifixus*) inde dicit, quod habetur *Iob. 7.* *Suspendium elegit sibi anima mea, & Psal. 21.* *Foderunt manus meas & pedes meos, enumerauerunt omnia ossa mea.* Item, *in mortuus*, dicit, quod habetur *Esa. 53.* *Tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est.* Tertio dicit: *Et sepultus*, quod habetur *Esa. 11.* *Et erit sepulchrum eius ierosolymum,* dicit Propheta, videns in Spiritu Christum de sepulchro resurgentem in gloria. Quintum articulum posuit Iacobus minor dicens: *Descendit ad inferos.* Et hoc habetur *Zachar. 9.* vbi Propheta loquitur, dicens; *Futura velut præterita more Prophetico.* vnde ait: *Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti viuos de lacu, in quo non erat aqua:* Anima enim Christi descendens ad inferos, liberauit sanctos patres. Sextum articulum posuit Thomas, dicens, *Tertia die resurrexit à mortuis.* *Olea. 6.* Dicebant mortui, qui debebant resurgere cum Christo, postquam intellexerunt illum esse mortuum, forte per annunciationem Euangelicam; *Resuscabit nos post duos dies, tertia die suscitabit nos:* & sic se inuicem confortabant. Septimus articulus fuit *Philippis*, qui dicit, *Ascendit ad cælos.* & hoc habetur *Psal. 46.* *Ascendit Deus in sublo,* & *Dominus in voce tubæ.* & iterum; *Sedet ad dexteram*

Dei Patris omnipotentis. Ps. 109. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. Octauū articulum, posuit Bartholomæus (cuius nomē inditū est mihi in baptis-
mate) qui dixit, *Inde uenturus est iudicare uiuos & mor-
tuos.* De quibus habetur *Esa. 4. Dominus ad iudiciū ue-
niet cū senioribus populi sui, & Principibus eius.* & *Psal. 97. Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in
æquitate.* Nonus articulus fuit Matthæi, qui ait, *Credo
in Spiritū sanctū;* de quo habetur *1. Cor. 12. vbi dicit Deus
de Spiritu sancto, quem mittere debebat in die Pen-
tecostes: Effundam de Spiritu meo super omnem carnē,
& prophetizabunt filij uestri.* Decimū articulū posuit Si-
mon, dicens, *sanctā Ecclesiā Catholicam,* scilicet esse
unicam per totum mundū. *c. 1. §. una uero. de sum. tri.
& fide cathol.* & extra quā nemo potest saluari; de qua
*Sophonia vlt. dicit Spiritus sanctus: Reddam populis la-
bium electum, ut innocenti omnes in nomine domini, &
seruiant ei humero uno.* Omnes enim Christiani dicū-
tur esse vnū corpus Ecclesię, iuxta illud Pauli *ad Rom. 12. Multi unum corpus sumus in Christo* Et eadē sen-
tentia habetur *1. ad Cor. 12. licet per alia uerba.* Itē di-
cit, *Communio sanctorū.* De quo habetur *Sap. 7. Si-
ne inuidia comunio, dicit quislibet sanctus.* & *Ps. 118. dicit
Dauid Domino: Particeps ego sum omnium timen-
tium te, & custodientium mandata tua.* Undecimus ar-
ticulus, fuit Thadæi dicentis: *Remissionem peccatorum.*
& hoc habetur *1. Joh. 36. vbi dicit Deus de aqua bap-
tismali: Effundam super uos aquam mundam, et munda-
dabimini ab omnibus inquinamentis uestris.* Hinc sumpta
occasione Bernardus de Buis. explicans talia in *1. part.
sui Rosarij, serm. 15.* ponit materiam indulgentiarū, uide
ibi per 4. folia. Duodecimum articulum posuit Mat-
thias, dicens, *Carnis resurrectionē.* Et hoc habetur. *Ezec. 37. vbi dicitur à Domino mortuis resurrecturis: Ecce
ego aperiam tumulos uestris, & educam uos de sepul-
cris uestris, & dabo spiritum in uobis & uiuatis.* Deinde dicit: *Uitam æternam, Amen.* In quib. uerbis cōtinetur
virtualiter, ut prædictum est, etiam æterna damna-
tio peccatorum, per argumentum ab oppositis, ut di-
cunt Theologi in *3. dist. 25.* Et iste articulus habetur
*Dan. 12. vbi dicitur: Qui dormiunt in terra puluere eu-
gilabunt, alij in uitam æternam, alij uero in opprobrium
sempiternum.*

6 Ultra autē Symbolum Apostolicum, sunt alia duo,
sc. Symbolum sanctorum patrum 150. in concilio Nice-
no, secundū aliquos, sed melius, in concilio Constant.
congregatorū, ut in *c. ca. ones 15. dist.* & hoc factū fuit
contra Manichæum, & Macedoniū, negantes Spiritum
S. esse æquale Patri, & Filio, ac cantatur in missa. Aliud
uero, quod cantatur in prima, in dieb. dominicis, fuit
factū contra Arriū, negantē filium esse Patri æquale.
Cōpositum fuit ab Athanatio, excellentissimo Doctore,
& Episcopo Alexandrino: & utrunque istorū fuit
editum, ad declarationem primi, sc. Apostolici, contra
Hæreticos male exponētes. Primū tamen est dignius,
tum propter compositorū excellentiā, tum, quia om-
nes articulos fidei plenius cōtinet, & est magis senten-
tiosum quam alia, ut dicunt Theologi in *3. d. st. 25.*

Prosequendo materiam nostram, quod Secta Chri-
stianorum magis sit extollenda, ex eo, quod Articuli
fidei illius sunt approbati à veteri testamento, & cog-
niti à prophetis, etiam ante aduentum Christi, qui
est autor, & institutor illius fidei, in quem omnes fi-
deles Christiani, tenentes fidem, & Sectam illius, cre-
dūt, ipsum fuisse natum ex Virgine Maria, passum sub
Pontio Pilato, &c. Huiusmodi, quę sunt de articulis fi-
dei, & de uero Christo, qui in mundum uenit, & quod
uere fuit incarnatus. unde dicitur *Amos 3. ca. Non fa-*

ciet Dominus uerbum, scil. incarnari, quin prius lo-
quatur ad Prophetas suos: & ideo uidentum est, quæ
fuerint principales Prophetiæ de Christo loquentes:
ut cum patuerit eas esse uerificatas, credamus, eum
uere fuisse Messiam, per illam sententiam Nico. de
Lyra, in suo opusculo contra Iudæos, dicente; Quoties-
cunque aliqua scriptura denunciat aliquid esse futurū,
& determinat tempus, locum, & modū, si omnia præ-
dicta simul cōcurrant & ueniant, manifeste patet, quod
illud, quod prædictum fuerat, uerissimum sit: & ideo
ad oculum demonstrabitur ex plurib. Prophetis, quod
uerificatæ fuerint in Christo, qui habuit testimonium
pro se validissimum, itaque fides eius est tenenda, &
ultra alias extollenda.

Nonne primo de eo prophetizatum fuit *Gen. 49. V-
bi Abraham Patriarcha dicit: Non auferetur sceptrum
de Iuda, neque Dux de femore eius, donec ueniat, qui
mittendus est: & secundū translationem Chaldaicā ha-
betur, donec ueniat Messias: sequitur: Et ipse erit ex-
pectatio Gentium;* quia Gentiles eius fidem recepturi e-
rant. Et hoc quoque prophetatum erat *Dan. 9. vbi di-
citur: Cum uenerit Sanctus Sanctorū, cessabu uñctio ue-
stra. Quod patet esse impletum: eo primo, quia constat
Iudæos nunc non habere Regem: nam antiquitus eo-
rum Reges uñgebantur, ut habetur *1. Reg. 9. cap.* quod
hodie non fit. Sed hæc uñctio data à Deo Regibus, fuit
translata in Regem Franciæ, propter Christianitatem
in suo Regno inuolabiliter obseruaram, ut dixi supra
in 5. parte, in 23. consider. de Clodoueo leg. Rege Fran-
corum Christiano, cui diuinitus uñctio sancta in suo
baptismate demissa fuit, ex quo adhuc Reges Franciæ
inter alios Reges uñguntur: cum mirabili deuotione,
& solemnitate. Nam in natiuitate Christi, Iudæi ami-
serūt regnum: quia ablatum fuit eis ab Herode Asca-
lonita, qui fuit Idumæus, & auxilio Romanorum, de-
bellauit Antiochum Regem Iudæorum, qui descēde-
rat à Machabæis, & prolem Regiam occidit, & libros
de genealogia combussit, ne in posterum euereretur
ipse, uel filij eius, tanquam alienigenæ, & interfecit et-
iā legis Doctores, qui dicebant in populo illud *Deu-
teron. 15. De medio fratrum tuorum ponēs super te Re-
gem.* Tempore cuius Herodis, natus est Christus, & i-
deo audiens magos, dicentes; *Vbi est, qui natus est Rex
Iudæorum?* turbatus est. *Matth. 2.* Ipse enim usurpauit
Regnum Iudæorum, anno incarnationis, seu natiuitatis
CHRISTI, & ab illo tempore translatus fuit Re-
gnum Iudæorum in Romanos, ut habetur *Ioannis 19.
non habemus Regem, nisi Cæsarem, & quis se Regem fa-
cit contrad. cu Cæsari.* Ex quibus patet, quod uerificata
fuerit illa prophetia, quod uerus Messias, qui mittendus
erat (qui dicitur Christus) uenit in mundū, & fuit
ille, qui natus est de Virgine Maria, passus sub Pontio,
uerus Deus & Homo; Cuius est fides Christiana, quā
tenemus, & seruamus, quæ uera est, & infallibilis: & sic
inter alias, & supra alias extollenda. Per cuius Christi
natiuitatem, lux orta est nobiscum, ut habetur *Esa. 9.
Populus Gentium, qui ambulabat in tenebris, uidi lucem
magrā: habitantibus in Regione umbra mortis lux orta
est eis, & omnes Gentes, præter Gentes Iudæorū, erant
in regione umbræ mortis. Cum non haberent cogni-
tionem ueri Dei, nec præcepta legis, sed erāt gentiles,
sed tūc talibus lux orta est eo, quia Deus sciebat, illos
debere tenere fidem Christianam, & Gens Iudæorum
fuit maledicta, eo, quod nō cognouit dominum. Ideo
habetur *Esa. 1. Cognouit Bos possessorem suum, & Asinus
præsepe domini sui, Israel autem me non cognouit, uā
pē-
is peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, fi-
lius sceleratis.* Et ideo sequitur *Esa. 9. Quod ex quo fi-
de***

des Christi debebat recipi à Gentib. *populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam, &c.* Ex quo constat, hanc fidem Christi esse extollendam, cum per illam lux orta sit nobis.

Etiā fides nostra Christiana est multiplicata, iuxta dictum *Esa. 9. Multiplicabitur eius Imperium usque in sempiternum. & Dāsel. 2. cap. In diebus illis suscitabit Deus cæli Regnum aliud, quod non dissipabitur in æternum:* quod potest intelligi de Regno Franciæ, in quo Christianitas nunquam cessauit, nec cessabit: & sic est imperium diuinum, datum à Deo in hoc mundo Regi Franciæ, vel secundū Theologos, est imperiū Christi, quod est in locis, vbi fides sua seruetur & tenetur; quod erit semel in toto mundo, cum dictum sit: data est ei omnis potestas in Cælo, & in terra, *Matt. 28.* Et fiet vnum ouile, & vnus pastor.

8 Extollenda est etiā hęc secta; quoniam eam tenentes peruenient ad vitam: quia, vt dicit *Beruch. 4. cap.* Hic liber mandatorum Dei, scilicet, datur ab isto Deo incarnato, de quo *in cap. 3. ibi. Qui adiuuauit omnem vitam discipline, cui cum hominibus conuersatus est, & lex quæ in æternum, scilicet, Euangelica, omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam: qui autem dereliquerint eam, in mortem: Conuersere Iacob, & apprehende eam.* pro quo bonus est tex. *in h. 1. C. de summa trinit. & fid. cathol.* Ex illis enim prophetiis supra deductis, & allegatis, constat, quod fides Christi, si prior, & antiquior lege Mosaica, quod etiam aliis comprobatur medijs, *in for. alitio fidei lib. 1. in 2. confid. artic. 2.* Eo videlicet; primo, quoniam Abraham ante legem, & anto circumcissionem iustus fuit, & non fuit iustus, nisi merito fidei, vt patet *Gen. 19.* Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiā, & merito fidei fuit ei facta repromissio, & specialiter illa: *In semine tuo benedicentur omnes gentes,* vt patet *Genes. 22.* Sequitur ergo ex his, quod fides Christi fuerit ipsa lege Moylis tempore prior: & quamuis Apostolus hoc specialiter probet *ad Galat. 3.* exemplo Abrahæ, tamen hoc idem probat *ad Hebræos 10. & 11.* per plura exēpla, sicut patet de Abel, Enoch, Noe, Sara, Isaac Iacob, Ioseph, & Moyse. Iste enim, & multi alij iusti fuerūt ante legē iustificati, vt patet ibidem. Eo etiā secūdō, quia Deus promisit Abrahæ inter cætera quatuor. Primo; hæreditatis successorem; Secundo, hæreditatis adeptionem. Tertio seminis multiplicationem. Quarto, vniuersæ Gentis benedictionem: & licet ad hæræ ista quatuor ei promissa fuerint de aliquo temporalis; principaliter tamen Deus spiritualia intelligebat. Primo enim promisit ei Deus hæredem, scilicet, Isaac, *Genes. 25.* Sed in hoc principaliter promisit ei Christum, qui pro tanto, Hæres Abrahæ, dicitur: quia ex eo secundum carnem descendens, in eius regnauit regnat, regnabit hereditate: vnde Gabriel ait de Christo: *Regnabit in domo Iacob æternum. Luc. 1.* Secundo; promisit ei hereditatem temporalem, scilicet, hæreditatem Chanaan, à fluuio Ægypti vsque ad fluuium Euphratem, non vt dicto loco, *Genes. 15.* Non quod ipse vnquam illam possederit, nisi in semine suo: vnde & semini suo dicebatur: *Et dabo tibi terram hanc.* In hoc spiritualiter ei promittebatur vt spiritualis hæreditas, scilicet, vniuersa congregatio fidelium, tam Iudæorum, quam Gentilium, cuius ipse per fidem pater est. Promittebatur etiā ei hæreditas gloriæ, qui propter fidem eius, sinus Abrahæ, nuncupatur. Tertio; promisit ei seminis multiplicationem, sicut stellas Cæli & arenam maris. *Gen. 22.* Boni, qui ex ipso descendunt per Isaac, & Iacob, sunt sicut stellæ Cæli. Sed præcipue veri Christiani, qui

sunt eius semen spirituale, & semen Dei repromissum, in quantum eius fidem imitatur: sed mali, qui ex eo descendunt per Ismaelem, & filios Zethuræ, & per Elau, fuerunt sicca, & steriles, velut arena maris; sed præcipue mali Christiani, qui si habent fidem Abrahæ, nomine fidei, tamen eius operibus contradicunt. Quarto; promisit ei Deus omnium gentium benedictionem, gratiæ quidem in præsentis, & gloriæ in futuro: non quod per eum esset danda, vel fienda hæc benedictio: sed per semen, non per quodcunque semen, sed per vnicum, quod est Christus. Non enim in Isaac, Iacob, vel Ioseph, vel Moyse. David, Salomone, vel in aliquo alio homine potuit hoc verificari: *In semine tuo benedicentur omnes Gentes, Genes. 22.* quod declarat Apostolus *ad Galat. 3.* dicens: *Abrahæ deservit promissiones, & seruis eius: non dixit, in seminibus, quasi in multis; sed quasi in vno; & semine tuo, qui est Christus.* Nota, quod dicit, Abrahæ, cui Deus non falleret propter eius fidelitatem & amicitiam, dictæ sunt, supple, à Deo, merito suæ fidei, repromissiones: loquitur in plurali, propter promissiones supradictas, vel, quia, secundum gloss. frequenter idem est, æterna beatitudo est ei promissa, & semini eius; id est, Christo; non ad Christum fieret promissio, sed quod ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et, quod illud semen sit Christus, & non alius, notatur ex verbis scripturæ quæ est. *In semine tuo benedicentur omnes Gentes:* non solum Iudæi. Vnde ait: *non dicit, supple, serui tuarum seminibus, quasi in multis, quod faceret, si de multis vellet intelligi, sed dicit, quasi in vno: & semine tuo qui est Christus.* Vnde de vno solo vult intelligi, & istud vnum, est Christus. Si enim de multis vellet intelligi, dixisset, *In seminibus tuis benedicentur, &c.* Sed dicit *ibi, semini;* volens de vno intelligi, propter quod Apostolus; & *semine tuo:* Pater igitur, quod promissio facta fuerit Abrahæ, merito suæ fidei, vt Apostolus innuit *ad Hebræos 10. & 11.* & ista promissio, quia diu fuit facta ante legis dationem, satis demonstrat, quod fides Christi promissi, præcesserit legem Moylis: & sic ex prædicta scriptura Pauli, quali ex quadam aureola aromatum, collectus est etiam hic flos pulcherrimus; de quo *in dicto for. alitio fidei,* quod fides Christi sit lege Moylis antiquior Rom. cuius antiquitatis ratione, extollenda est ultra alias leges & sectas. Et non solum extollenda est ex prædictis: sed etiam, quia lege Moylis est stabilior. Ad probationem cuius articuli dicitur *in dicto for. alitio fides, artic. 3.* quod duo sint notanda.

9 Primū; quod sicut Apostolus dicit *vbi supra,* à tempore factæ promissionis Abrahæ, vsque ad tempus, quo lex Moylis fuit data, fluxerunt anni 420. quos sic computat Rabanus: sicut dicit Magister, in *Historiis Antiquum 7.* Dicit enim Rabanus, quod à tempore promissionis primo, factæ Abrahæ, fluxerunt vsque ad ingressum Ægypti, anni 215. quod verum est; quia à tempore futuræ promissionis erat Abraham 75. annorum: & ab illo tempore, vsque ad natiuitatem Isaac, fluxerunt 25. anni; Et ab illo tempore vsque ad natiuitatem Iacob, fluxerunt 40. anni; Et ab illo tempore vsque ad ingressum Iacob in Ægyptum, fluxerunt anni 75. Deinde ab ingressu Iacob, vsque ad mortem Ioseph, anni 71. Postea vsque ad exitum filiorum Israel de Ægypto anni 144. & quinquagesimo die egressionis data est lex. *Exod. 19. 20.* Et sic sunt 400. & 30. Anni. Et si dicatur contra Apostolum id, quod dicit Dominus Abraham, *Genes. 15.* quod semen eius esset futurum peregrinum in terra non sua, 400. annis.

Idque dicit Stephanus *Act. 7.* non faciendo mentionem de 30. annis. Dicit potest, quod Scriptura non computet inimicitias. Dicit etiam Augustinus, quod hæc computatio debet protendi vsque ad mortem Seon Regis Amorreorum, & Og Regis Basan.

10 Secundum vero; quod est notandum, est; Quod promissio facta Abraham, quæ fuit iuramento Dei confirmata, *Genes. 22.* Per memetipsum iuranti, dicit Dominus, &c. sequitur: *In semine tuo benedicentur omnes Gentes terræ, & Luc. 1.* Iusiuandum, quod iurauit Abraham, fuit dictum propter sui stabilitatem, & firmitatem testamenti: est enim testamentum scriptura authentica, & solida; & talis fuit illa promissio, quia fuit summæ autoritatis, & stabilitatis: unde tantæ fuit firmitatis, ut lex post data eam non euacuauerit, sed potius semen promissum euacuauit legem; sicut declaratur *in eod. lib. 1. artic. 6. de cessatione legis Mosæ.* Si enim lex euacuasset promissionem, tunc hæreditas gloriæ non esset ex promissione, sed ex lege: & si esset ex lege, cum Abraham, Isaac, & Iacob, cum fuerit ante legem, non habuissent istam hæreditatem: cum tamen dicat Christus, *Matth. 22.* adducens illud *Exod. 3.* *Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. Deus autem non est Deus mortuorum, sed uiuorum; uiuunt ergo illi, non uita natura, ergo uita gloria.* Quod plane dicit Christus, *Matth. 8.* *Dico autem uobis, quod multi ab oriente, & occidente ueniunt, & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob, in Regno Cælorum.* Ideo hæc hæreditas non est ex lege, sed ex promissione, quæ cum fuerit merito fidei Christi promissi: quia illam repromissionem habet iam Abraham, & non habet eam per legem: ergo cum promissio fuerit facta, & iurata, ut prædictum est, merito fidei; sequitur, quod fides Christi sit summæ stabilitatis, & stabilior lege Mosæica; cum illa sit euacuata per semen promissum. Et hæc omnia pulcherrime posuit Apostolus *ad Galatas 3.* *Hoc autem dico uobis, testamentum confirmatum à Deo: quæ post 400. & 30. annos facta est lex, non irritum facit, ad euacuandam promissionem: nam si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abraham autem per repromissionem donauit Deus: quod sic explicatur: hoc autem id est, promissionem Abraham factam, dico, id est, firmo, per testamentum, confirmatum à Deo, etiam per iuramenta, quod, scilicet, testamentum, post 430. annos, post quos, supple, facta est lex, non irritum facit, id est, non euacuat; quod quidem faceret, si per eam daretur benedictio; non ergo lex irritum facit prædictum testamentum, ad euacuandum, id est, ut euacuet promissionem, supple, Abraham factam: non igitur per legem benedictio; quia data est lex post multum tempus à promissione facta: quæ quidem non dicit, quod per legem esset promissio, sed per semen: si enim ex lege esset hæreditas, non esset ex promissione: & tunc Abraham non haberet eam: quod est falsum, ut supra dictum est; Propter quod dicit Apostolus: Lex non euacuat promissionem: nam si ex lege hæreditas, quod oporteret, si lex euacuaret promissionem; iam non esset, supple, hæreditas ex promissione: quod probat, dicens: Abraham autem donauit Deus, supple, istam hæreditatem, per repromissionem. Constat enim, quod Abraham iam habeat eam, & non habeat eam ex lege; quia diu ante legem fuit mortuus: ergo habet eam per promissionem. Cum ergo promissio fuerit facta merito fidei, sequitur, quod fides Christi promissi sit summæ stabilitatis, & stabilior lege Mosæica. Et ista ueritas colligitur ex prædictis uerbis Apostoli, ut dicitur *in præalleg. l. cco.**

11 Extollenda est etiam Fides seu Secta Christianorum; ex alia causa, eo, quia lege Moyſis est nobilior, & perfectior; ad cuius probationem, prius quatuor notanda ueniunt.

12 Primum; quod quamuis lex Moyſis non sit effectiua iustitiæ, nec meritoria benedictionis gloriæ, non tamen frustra fuit data. Fuit enim data propter quatuor causas, quas breuiter tangit: & de quo infra, *in 34. consid.* apertius dicitur. Prima propter peccati probationem, ut saltem timore pænæ homines cessarent transgredi, ut hoc tandem facerent uoluntate, iuxta illud Horatii:

Oderunt peccare mali, formidine pænæ.

Oderunt peccare boni, uirtutis amore.

Prout notat glossa in uerbo, *metu, in l. 2. de iustitia, & iure.* Et pænâ unius, est metus multorum, tex. est *in l. 1. in princip. Cod. ad leg. Jul. repetund.* Fugiant tex. *in l. aut facta. §. si. & l. capitalium. §. penult. ff. de pæn. & §. hodie autem. in fin. institut. de exceptio.* Secunda; propter populi eruditionem, dispositionem, ut scilicet, per legem morbum suum agnoscerent; de cuius ignorantia in lege naturæ conuictus erat, ut scilicet populum Dei erudiens, ipsum dignum faceret ad percipiendam promissionem, quæ est Christus. Tertia; propter remedij flagitationem, ut scilicet, homo superbe in suis uitiis fidens, præcepta acciperet, in quibus deficiens, factus præuicator, liberatorem, saluatoremque requireret: data est enim lex, ut dicit Augustinus: ut ceruix superbiorum, qui tantum sibi arrogabant, ut liberum arbitrium sibi putarent ad iustitiam sufficere, quos cum lex transgredi faceret; humiliaretur, & sic medicus optaretur. Quarta; propter futurorum significationem: legalia enim fuerunt quædam umbra, futura significans, quædamque figura, futuram ueritatem præsignans, ut statim diceretur.

13 Secundum; quod est notandum, est: quod lex fuit ordinata id est, ordinabiliter Angelorum ministerio data, & bene ordinabiliter: quia inter Abraham, & Christum; inter promissionem, & semen: interpositum tempus legis, & successit tempus gratiæ. Magno uero consilio factum est, ut non statim potest hominis casum uenire mediator, ut primo humanum genus conuinceretur de ignorantia, tempore legis, quæ nec morbi, nec medici claram notitiam dabat, nec ad ipsa homo ex suis naturalibus attingere uolebat: demum conuinceretur de impotentia legis scriptæ; quam homo uirtute propria seruare non potuit, nec ipsa dabat adiutricem gratiam, ad seruandum, ut propter ista duos, scilicet, ignorantiam, & impotentiam, cogeretur Saluatorem petere, ne Christi aduentum superfluum reputaret: multiplicatæ sunt infirmitates hominum, contra quas, nec per legem naturæ, nec per legem Moyſis se iuuare poterant: propter quod, accelerauerunt ad medicum; qui ueniens, tanquam alter Samaritanus, uulnera sanauit languidi, quem sacerdos & Leuita, id est, uetus lex, & sacerdotium immisericorditer petrauerant. *Luc. 10.* Qui etiam, tanquam alter Elias, coaptans se corporaliter puero mortuo, Sunamitis filio, suscitauit eum, quem tamen eius puer cum suo baculo, qui designabat legis duritiam, non potuit suscitare, *4. Regum. 4.* Qui, tanquam alter Angelus, descendens in piscinam nostræ immortalitatis, sanauit illum, quem inuenit sibi suæque Ecclesiæ unitum. *Ioan. 5.* Qui omnipotentis sermo Dei patris, uenit in mundum, dum omnia medium silentium tenerent. *Sapient. 18.* Primum silentium fuit ante legem scriptam, secundum

dum sub lege, tertium in gloria. Primum fuit ignorantia languoris, Secundum, desperatio creatoris, Tertium, adeptio sanitatis: ante legem enim Homo motuum suum non cognoscebat, ideo silebat, nec remedium quærebat: lex autem ostendit vulnera languidis: & ideo data lege, mox fuit ruptum silentium, & cœperunt ægri petere remedium. Sed quia lex grauis erat, nec auxilium conferebat per diurnos clamores, fatigati homines, & de salute desperantes, cessauerunt loqui, & sic subsecutum est silentium secundum. Et tunc omnipotens sermo patris venit in mundum. Samaritanus appropriauit ad vulneratum, Angelus magni consilij in piscinam descendit, & Elifæus ad suscitandum mortuum accessit, id est, Summi Regis Filius descendit de æqualitate Patris, ad patibulum crucis, & de sede patris, ad officinam peccati, de lumine cœli, ad tenebras mundi, & inferni, & veniens locus est pacem, dedit gratiam, proposuit misericordiam, promisit veniam, & ita rupto silentio, cœperunt ægri magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum, per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur. Recepta vero sanitate, & donata immortalitatis felicitate, nihil ultra restabit petendum, & tunc erit tertium beatum silentium ordinabiliter. Ergo, & magno Dei consilio datâ est lex, sc. inter Abraham, & Christum, inter promissionem, & semen promissum, inter tempus legis naturæ, & tempus legis gratiæ, inter primum silentium, & tertium. Quando enim data est lex, cœpit frangi primum silentium. Ipsa autem manente, fuit secundum silentium: & tunc veniente medico, ruptoque secundo silentio, tertium homines optauerunt.

14 Tertium: quod notandum est, quod quando lex fuit data, fuit posita in potestate eius, qui venturus erat verus mediator, vt statet quandiu ipse vellet, & quando vellet, cessaret. Ipse autem voluit, quod cessaret, quando ipse venit, & verus mediator fuit. Ex quo patent, quod contra mediatorem faciunt, qui legem cum Euangelio obseruare volunt. Ex quo vltius patet conclusio intenta, quod fides Euangelij, siue Christi, non solum sit lege Moylis antiquior & stabilior, sed etiam perfectior: quia ipsam euacuat, sicut illud quod perfectum est, euacuat id quod ex parte. *ad Corin. 13.* Cum enim venit mediator, & legem Euangelicam statuit, voluit, quod cessaret lex Mosaica, propter suam imperfectionem: & hoc ipse facere potuit, quia in eius potestate, tanquam vero domino, posita fuit.

15 Quartum vero: quod notandum est, quod hic mediator non sit vnus naturæ, sed duplicis. Est enim Gigas geminæ substantiæ, scilicet, diuinæ, & humanæ: ipse igitur cum sit Deus, & Homo, inter homines, & Deum mediat, dum homines, qui à Deo recesserant, Deo reconciliauit. Et ipse, in quantum Deus, est cum patre, & sancto Spiritu, vnus Deus, quia non sunt plures Dij, sed vnus Deus. Ex quo patet, quod hic mediator non sit fœderator vnus partis tantum; sed duarum partium, Dei, scilicet, & hominis: Et patet etiam, quod in quantum Deus, non sit proprie mediator inter Deum, & homines, sed in quantum homo. In quantum enim Deus, non est medius, sed æqualis Deo Patri. Item, iste mediator non est arbiter vnus populis, sed duorum, scilicet, Iudæorum, & Gentilium, quos tanquam duos parietes Ecclesiæ, in se angulari lapide copulauit, vtriusque populi euacuans ritum. *ad Ephes. 2. c. 1. Petr. 2.* Ergo, qui obseruant legalia, Christum mediatorem non recipiunt: quia ipsum videntur recipere mediatorem tantum Iudæorum, quod

esse non potest: quia mediator non est nisi duorum populorum. Ergo, qui ex circumcisione, vel præputio, ad fidem conuersi sunt, maneat sicut sunt, nec curent circumcisi de præputio, nec præputiati de circumcisione, quia, vt dicitur *ad Galat. vii.* In vero mediatore Iesu Christo, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura. Hæc quatuor nobilia supra posita, patent ex intentione Apostoli *ad Galat. vbi supra.* Ex quibus elicitur, quod lex Christi, & fides Catholica sit nobilior & perfectior lege Mosaica, secundum quod apte declaratur ibi per Apostolum, & commentatores illius, & etiam *in forma vna fidei. lib. 1. in 2. confid. in 4. art.* vbi etiam exponit illud dictum Apostoli, *ibidem: Quid igitur lex? propter transgressionem posita est.*

16 Extollenda etiam est fides Christiana, seu sc̄cta Christianorum: quia est omnibus alijs sc̄ctis vtilior, quod colligitur ex verbis Apostoli *ad Galat. eod. c. 3.* vbi consequenter dicitur sic: Lex ergo aduersus promissa Desiderij enim data esset lex, quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustificata: sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, *vt ibi ad Gal. 2.* Ex quibus duo notantur: Primum, quod per legem nunquam fuit vita animæ, cuius ratio sepe dicta est supra, quia eius sacramenta non asserbant gratiam, & sic non præstabant animæ vitam. Secundum: quod circumcisio non fuit ex lege, sed ex patribus, vt Saluator dicit *in Ioan. 17.* Dicendum est igitur, quod ex circumcisione nunquam fuit perfecta vita, quia nunquam potuit introducere homines, vbi est perfectio vitæ: vnde Iac. circumcisus dicit *Genes. 26. Descendamus in infernum, lupus filium matris.* Et Dauid circumcisus dicit: *Psal. 27. A peccatoribus descendimus in locum.* Item per legem Moylis nunquam fuit perfecta iustitia: sic enim dicit Apost. *ad Rom. 3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro:* & illud ex primo sequitur. Si enim per legem esset vera vita, per hanc etiam esset vera iustitia, quæ ducit ad regnum, in quo est perfectio vitæ. *ad Rom. 3. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi super omnes, qui credunt in eum.* Est ergo fides Iesu Christi lege vtilior, & propterea dicit Apostolus: *Lex igitur aduersus promissa Dei?* (quali dicat ex quo euacuata est, quando impleri cœpit promissio, nunquam aduersatur diuinæ promissioni) *Abfit* non enim est inimica, sed conleatanea diuinis promissis: verum est tamen, quod fides, cuius merito fuit promissio, est vtilior & efficacior lege. Quod probatur: quia lex nunquam potuit viuificare nec iustificare. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, id est, vitam spiritualem asserre, vere, supple, & non opinatiue, ex lege id est, ex operibus legis esset iustitia: quod tamen verum non est: sed conclusit Scriptura, id est, lex scripta conclusit, id est, clausa reliquit omnia, id est, omnes homines, tam Iudæos, quam Gentiles, sub peccato. Neminem enim à peccati carcere potuit expedire; vel conclusit, id est, clausa demonstrauit esse, per legem enim cogitatio peccati, *ad Rom. 3.* qua quidem providentia factum est, vt promissio vitæ, scil. & iustitiæ, & benedictionis æternæ, ex fide Iesu Christi, non ex lege, supple, Moylis, sed promissio dico, id est, res promissa, daretur credentibus supple, in Christum. Ex prædictis igitur patet clarissime, quod fides Iesu Christi sit antiquior, stabilior, nobilior, & multo vtilior lege Moylis, ex qua vltra illas, & omnes alias extollenda est, vt habetur *in dicto Jo. Iuliano fidei*

libro primo, in tertia consideratione, articulo 5. in princ.

17 Extollenda est etiam Religio Christiana, quia omni alia gente totius mundi est excellentior, ex pluribus; Primo videlicet, ex parte patris; Secundo, ex parte matris; Tertio, ex parte hereditatis; Quarto, ex testimonio Angelico; Quinto, ex comparatione morum, & institutionum aliarum gentium, & sectarum; Sexto, ex testimonio Prophetarum, & ex præfiguratione illius, in toto veteri Testamento; Septimo, ex testimonio etiam Gentilium.

18 Primo enim ex parte patris; quoniam Christiani filij Dei sunt: nam Christus aduenit Christianos in sua fide spiritualiter regenerare. Et ideo dicitur *Ioan. 1.* Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius, id est, in re nominis eius: sed quo ordine filij Dei fiant, & quomodo hæc generatio nobilissima distinguatur à carnali, subdit: *Qui non ex sanguinibus, scilicet semine, quasi materia, & viri, quasi formatiui; sed ex Deo nati sunt.* Ecce generatio, & natiuitas spiritualis. Ut autem securè credamus, hanc excellentiam, scilicet, hominem nasci ex Deo, subdit, Deum nasci ex homine. Ex hac enim susceptione infirmitatis, sanatur nostra infirmitas, ut possimus dici, vel fieri filij Dei, & hoc est; Et verbum caro factum est; quod superius erat, inferius descendit: & quomodo pater ex sua conditione intendit multiplicare & diligere filios, ponitur *in fortalio fidei loco prædicti articuli 5.* sed ea omitto breuitati standens.

19 Secundo vero, ex parte matris, quæ est (vt dicit Apostolus) illa, quæ sursum est, Ierusalem, mater nostra. Per Baptismum enim regenerati sumus ex ea: vnde habetur *Esa. 54.* de hac generatione secunda & *in prædicti arti.*

20 Tertio vero demonstratur excellentia seu dignitas illius sectæ, ex parte hereditatis; quia Christianis debetur suprema hereditas, cui nulla similis excogitari potest. *1. ad Corin. 1.* & *Esa. 64.* ex quo arguitur nobilitas & excellentia heredis. Hanc autem hereditatem nobis insinuat B. Paulus *ad Romanos 8.* Si filij & heredes: heredes quidem Dei, id est, visionis diuinæ, in qua consistit beatitudo, quæ est status omnium bonorum, aggregatione perfectus, secundum Boetium *lib. 3. Prosa 1.* cohæredes autem Christi *ad Roman. ubi supra,* id est, simul heredes cura Christo. Cuius hereditas sicut est, esse gloriosum in corpore & anima; ita & omnes filij sui erunt gloriosi cum eo in corpore & anima. Nec voluit pater noster Iesus Christus, quod sua electa habitatio vocaretur Synagoga; sed Ecclesia, dicens Petro: *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, Matth. 16.* quod duplici ratione factum est. Prima, vt fieret distinctio inter Iudæos & Christianos. Non enim videbatur rationabile, vt locus, siue habitatio Christi, vbi suos filios debet hereditare, nomine Iudaico nominaretur. Secunda ratio est, proprietates vocabulorum; quia, sicut Synagoga græcè, aggregatio latinè dicitur; sic Ecclesia græcè, conuocatio latinè dicitur. Et, quia Christiani conuocati sunt, ideo à conuocatione Ecclesia dicta est: congregatio enim est pecorum & bestiarum; Conuocatio vero hominum. Et secundum hoc, Iudæi, & quæcunque alia hominum congregatio, quales sunt Sacerdotes, bestiis comparantur: Christiani vero hominibus. Quanta ergo differentia est bestiarum ad homines, tanta est Iudæorum, & aliorum infidelium ad Christianos; quia illi congregantur, Christiani vero conuocantur, vt notat B. Hieronymus *11. Erymologiar.* Quæ quidem hereditas, quæ est gloria cælestis, debe-

tur Christianis ex promissione, & non aliis populis, vt ample demonstratur *in dict. lib. fortalio fidei, lib. 1. 3. conf. art. 5.* Non enim promisit Iudæis, etiam in mandatis eius ambulantes aliud, quam bona temporalia, vt habetur *Leuit. 26. & Deut. 18.* Non etiam Agarenis; quia solum ei promisit *12. Duces in generatione eorum. Genes. 18.* quod est impletum vt habetur *Gen. 27.* vbi nominantur illi *12. Duces* Sed Christianis non talia promisit, sed Regnum cælorum, vt habetur *Matth. 7. Quicumque fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis est, & ipse intrabit in regnum cælorum; & alibi in multis locis.*

21 Quarto, ostenditur excellentia sectæ, & religionis Christianæ ex testimonio Angelico: quia Angelus intelligens prædictam excellentiam, non sustinuit à Ioanne adorari. *Apoc. 19.* Aut enim Ioannes, *cecidit ad pedes angelis, vt adorarem eum, & dixit mihi; vide ne feceris, conseruus eius sum, & fratrum tuorum, habentium testimonium in Iesu, Deum adora.* Cecidit Ioannes ad pedes angeli, vt adoraret eum, non tamen sicut creatura creatorem; sed sicut seruus vehementer, ac cum serui subiectione honorat Dominum suum creatum: ne tamen angelus in veteri Testamento sustinebat sic se ab homine adorari, quod tamen non sustinuit hic: imo manifeste prohibere videtur; propterea sequitur: *Et dixit mihi, Vide ne feceris, sc. aliter reuerentiam mihi, cuius causam subdit, dicens: Conseruus tuus sum; id est, tecum. & sicut tu, sum seruus eiusdem Dei, & domini nostri Iesu Christi.* Et ne credantur, quod respectu solius Ioan. propter singularem præexcellentiâ eius, hoc diceret, & non de omnibus Christianis, qui Christi sunt serui, ideo subdit: *Et fratrum tuorum, habentium testimonium Iesu Christi, qui perfecto corde confitentur, ac testificantur, Iesum Christum esse verum Deum, & dominum vniuersorum, atque hominum redemptorem, & Saluatorem.* Et ideo merito fideles Christiani confitentur, Iesum Christum, verum filium Dei, cuius sunt filij, per gratiæ adoptionem: qui tam charam matrem dedit eis, & tam excellentem hereditatem promisit, & eorum Angelos fecit.

22 Quinto probatur Excellentia ex comparatione morum, & institutorum aliarum Gentium, & Sectarum, sine qua nihil non parum grate laudatur: vt dicit Polyd. Virg. *lib. 8. c.* qui ad demonstrandum præstantiam, & excellentiam Christianæ Reipublicæ ponit mores aliarum nationum, & Christianorum, ostendit mores Christianorum, & instituta esse vtiliora & excellentiora aliis: ex quibus demonstratur excellentia. Vide eum ibidem, ample ponentem præstantiam Christianæ Reip.

23 Sexto; probatur excellentia illius fidei, cum fuerit ab antiquis etiam Iudæis prophetizata. Et ponit triginta prophetias Bernar. de Bultis *in 2. part. sui Retiarum in serm. 14.* & quomodo omnes articuli fidei Christianæ fuerint præfigurati in veteri testamento, ponitur *in fortalio fidei, in 3. considerat. lib. 1. vbi vide ample, & iam supra aliqua dixi, ideo non aliter infisto.*

24 Septimo; probatur hæc excellentia sectæ Christianæ ex testimonio Gentilium, qui etiam illam præuiderunt, prophetizauerunt, & approbauerunt, & multis gentilibus facta fuit reuelatio incarnationis Iesu Christi, vt dicit B. Thom. *2. 2. question. 2. art. 6. & probat de Bult. in suo Mariali 7. part. serm. 1. & 5. in fine* vnde Iob, qui fuit de populo gentili, dixit *19. capit. sui libr.* Scio quod redemptor meus vituit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum saluatorem

rem meum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspiciuntur, & non alius, reposita est hæc spes mea in sinu meo. Et loquebatur more prophetico de futuris, tanquam de præteritis, maxime quia debebat in proximo fieri. Et ut dicit Campegius in *propugnaculo Religionis Christiana libro primo, capit. 5.* Non est omittendus Nabuchodonozor Rex, qui cum tres pueros vidisset in fornace, dicit: *Ecce ego video quatuor viros solutos, deambulantes in medio ignis, & corruptio nulla est in eis, & aspectus eorum similis est Filio Dei.* O alienigena, quis tibi annunciauit Filium Dei, nondum quidem mundo nascitur, & similitudo nascentis à te cognoscitur? Unde tibi hoc? quis tibi istud annunciauit? nisi quia te sic diuinus ignis intus illuminauit, ut cum illic apud te captiui tenerentur inimici Iudæi, diceres testimonium Filio Dei. Quod Sibylla etiam vaticinando de Christo dixerunt: vnde dicit Augustinus *libro decimo octauo, capite vigesimo tertio, de Ciuitate Dei*, quod Sibylla Erythrea, siue Cumana, vaticinata sit de Christo, his versibus, translatis ex Græco:

*Iudicij signum, tellus sudore madescet,
E cælo Rex adueniet, per secula futurus
Scilicet in carnem, præsens ut iudices orbem:
Vnde Deum cernent incredulus, atque fidelis
Celsum, cum sanctis, qui tam termino in ipso.
Sic anima cum carne aderunt, quas iudicet ipse,
Cum iacet in culis densis in vepris orbis.
Requiescent simulachra viri, cunctam quoque gazam.
Exuret terras ignis, pontum potumque,
Inquirens, terri portas effringet, Auerni
Sanctorum. Sed enim cuncta lux libera carni
Traditur, fontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus retexens, tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deus referabit pectora luci.
Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes,
Eripitur Solis iubar, & Chorus interit astru,
Soluetur cælum, lunari splendor obibit,
Deiciet colles, valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime, vel altum
Iam æquentur campis montes, & cæcula ponti.
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igni,
Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto
Orbe, gemens facinus miserum, varioque labores,
Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens,
Et coram hoc Domino Reges sistentur ad vnum,
Recidet è cælo, in ignis, & sulphuris amni.*

25 Et dicit August. ibi, in his Latinis versibus de Græco utcumque translatis, non potuit ille sensus occurrere, qui sit, cum litteræ, quæ sunt in eorum capitibus connectuntur, vbi y litera, in Græco posita est: quia non potuerunt Latina verba inueniri, quæ ab eadem litera inciperent, & sententiæ conuenirent. Hi autem sunt versus tres, quintus, octauus, decimus, & decimus nonus: deinde literas, quæ sunt in capitibus omnium versuum, connectentes, horum trium, quæ scriptæ sunt, non legamus: sed pro eis y literam, tanquam in eisdem locis ipsa sit posita, recordemur, & exprimeretur in quinque verbis, *Iesus Christus Dei Filius Saluator*: sed id cum Græcè dicitur, non Latine. Et sunt versus viginti & septem, qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Tria enim ter ducta, sunt nouem, & ipsa nouem, si ter ducantur, ut ex lato in altum figura consurgat, ad viginti & septem perueniunt.

26 Dicit etiam Bernard. de Bult. in 1. part. sui *Rosarij, in scrm. 14.* vbi ponit de secta Iudæorum in lita-

ra O. quod hæc Sibylla Erythraea, (quæ fuit orta in Babylonia) sic prædixerit de Christo: *In vltima ætate humiliabitur Deus, humiliabitur proles diuina, unietur humanitati diuinitas, iacebit in feno agnus, & puellari officio educabitur Deus & homo. Signa autem præcedent apud Iudæos, mulier vetustissima, scilicet Elizabeth, puerum concipiet, stella orbu mirabitur, & Ducatum præstabit scil. magis ad ortum, scil. Christi. Hic habens pedes, id est, annos triginta tres, eliget sibi de piscatoribus, deiectionis hominibus, numerum duodenarium, unumque diabolum, videlicet Iudam. Non in gladio belloræ Eneadam urbem Regesque subiciet, sed in hamo piscatoris, deiectione, & pauperie superabit diuitias, & superbiam conculcabit. Et hoc etiam prædictum fuit. Esa. 36. Ciuitas. sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis, & egressus egenorum. huic quatuor animalia, id est, Euangelista surgent in testimonium, huic contradicetur à bestia, scilicet Antichristo. Erit autem bestia horribilis, scilicet Machomet, ab Oriente veniens, cuius rugitus vsque ad gentes Punicas audietur. Et horum interpretationem & declarationem ponit ibi Bern. de Bult. vbi etiam recitat dicta aliarum Sibyllarum, quæ de Christo prophetizauerunt, & sic fidem nostram Christianam præuiderunt. Et primo ponit de Sibylla Persica, quæ sic dicit: *Ecce bestia, conculcaberis, & gignetur Dominus in orbe terrarum, & gremium virginis erit salus populorum, & pedes eius in valetudine hominum: inuisibile verbum palpabitur.* Secunda dicitur Sibylla Libyca, quæ sic vaticinata est: *Ecce veniet dies, & illuminabit Dominus condensa tenebrarum, & soluetur nexus Synagoga, & desinent labia Prophetarum, & videbunt Regem diuentium, & tenebit illum in gremio Virgo, domina gentium: & regnabit misericordia, & uterus matris eius erit statere cunctorum.* Tertia est Delphica, quæ ante Troiana bella sic prophetizauit: *Nascetur Prophecia absque matris coitu, ex virgine. Quarta fuit Erythraea, de qua ante dictam est. Quinta fuit Samia, à Samo insula sic dicta, quæ inquit: *Ecce, veniet dies, & nascetur de pauperula: & bestia terrarum adorabunt eum, & dicent: Laudate eum in atris cælorum.* Sexta fuit Sibylla Cumana Amalthæa nomine, quæ fuit tempore Tarquinij Prilci, quæ cecinit dictum Virg. in Bucol.**

*Vltima Cumæi venit iam carminis ætas,
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Iam redit & virgo redeunt Saturnia regna,
Iam noua progenies cælo demittitur alto.
Tum modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo.
Casta fæue Lucina, tuus iam regnat Apollo.*

Ex hoc videmus, quod Virgil. etiã gentilis, de Christo testimonium perhibet. Septima fuit Hellepontina in agro Troiano nata, dicens: *De exco. so cælorum habitaculo respexit Deus humiles suos, & nascetur in dieb. nouissimis de virgine Hebræa, in cunabulis terra.* Octaua fuit Phrygia, quæ ait: *Flagellabit Deus potentes terra, ex olympo excelsus veniet, & firmabitur consilium in cælo, & annuntiabitur virgo in vallis desertorum.* Nonna fuit Tyburtina, nomine Albunea, quæ sic inquit: *Nascetur Christus in Bethlehem, & annuntiabitur in Nazareth, regnante tauro pacifico, & fundatore quietis, id est, secundum glossam: Octauiano, qui habebat taurum pro insigni, & appellatus est pacificus: quia multis annis in magna pace mundum rexit, cuius tempore Christus natus: sequuntur verba Sibyllæ: *O felix illa mater, cuius ubera Christum lactauerunt: & concordauit in hoc cum B. Marcellina, pedisse qua S. Marthæ, quæ (ut dicitur) fuit illa mulier, quæ exclamauit, dicens Christo: *Beatus venter, qui te portauit, & ubera, qua suxisti, Luc. 11.* Decima dicitur Europæa,**

quæ sic ait de Christo: *Eccc, venies ille, & transibit montes & colles, & latites Olympi, ac regnabit in paupertate, & dominabitur in silentio: & egredietur de utero virginis.* Undecima Sibylla dicitur Agrippa, quæ sic dicit: *Inuisibile verbum palpabitur, germinabit ut radix, siccabitur ut foetum, non apparebit venustas eius, circumdabit eum alius materna, & flebit Deus lachrya sempiterna, & ab omnibus contalcabitur. Nascetur ex matre Deus, conuersabitur ut peccator.* Duodecima appellata est Cimæ, seu Cimica, in Italia nata, quæ fuit tempore Numæ Pomp. secundi Regis Romanorum, quæ sic ait: *In prima facie virginis ascendes puella, facie pulchra, capillis proluxa, sedens super sedem stratum, puerum nutriens, dans ei ad comedendum lac de celo missum.* Hæc illa, quæ etiam clarius dixit: *In diebus istis exsurgat mulier de stirpe Iudæorum, nomine Maria, & habeat sponsum nomine Ioseph, & procreabitur ab ea sine coniunctione viri, de Spiritu Sancto filius Dei, nomine Iesus, & ipsa erit virgo ante & post partum. Qui vero ex ea nascetur, erit verus Deus, & verus homo, sicut omnes Prophetæ prædixerunt.*

27 Dicit etiam S. Thomas 22. *quest. 1. artic. supra alleg.* Quod tempore Constantini Augusti, & Helenæ matris eius, inuentum fuerit quoddam sepulchrum Constantinopoli, in quo iacebat homo, laminam auream habens in pectore, in qua scriptum erat: *Christus nascetur de virgine, & creatus in eum. O Sol Helenæ, & Constantini temporibus iterum me videbis.*

28 In Chronicis quoque Regum Castellæ dicitur, quod apud Toletum sub quodam saxo inuentus sit liber vetustus, qui scriptus erat lingua Hebraica, Græca, vel Latina, & in illo dicebatur *Christus Filius Dei nascetur de Maria virgine, & pro salute hominum parietur.*

29 Nonne etiam cælum testimonium dixit de Christo, quando nouum sidus in noua hominum progenie, velut lingua & digito, quo potuit, natum Deum & hominem gentibus monstrauit? Nonne Plato diuinus appellatus, effatus est, suis præceptis acquiescendum, donec sacratum aliquis homo in terris appareat; qui fontem omnibus aperiret veritatis, quem denique sequentur omnes? Et eo mortuo, in eius tumba inuenta fuit lamina super pectus eius aurea, in qua scribebatur: *Credo in Christum nasciturum de virgine, passurum pro humano genere, & tertia die resurrecturum.* Et de eodem Platone refert Augustinus *libro septimo confessionum*, se legisse in quibusdam Platoniorum libris, principium Euangelij Ioannis: *In principio erat verbum.* Non quidem his verbis, sed hoc idem, multis & multiplicibus persuaderi rationibus, quod in principio erat verbum, &c. & quæ sequuntur, ad vsque: *& tenebra eam non comprehenderunt.* Hæc & quædam alia refert Guilielmus Benedictus in *suâ repet. cap. Raynultus. in verb. motuuo testatore. 261. 262. 263. & 264.*

30 Nonne etiam apud Francos notum est, quod Ecclesia beatissimæ Virginis Mariæ Camorensis fuit ante Christi aduentum ædificata in honorem Virginis paritura? Ex quo demonstratur quod si alij Gentiles de Christo Verbo prophetizauerunt, tamen Franci, facti in eum crediderunt, prout & Græci, qui plura Deo ignoto construxerunt, ut per gloss. *in verb. Magister. in cap. turba. 36. distinct.* Qui recitat quod, cum Paulus venisset Athenas, vidit aram ignoti Dei, in qua erat scriptum: *Hæc est ara ignoti Dei, in quo viuimus, morimur, & sumus.* Ex quo Apostolus cæpit prædicare: & Dionysius conuersus fuit per ipsius prædicationem.

31 Audiui alias à nostris, quod in hac nostra ci-

uitate Hedueni fuit repertum sepulchrum, in quo erant plures imagines seu repræsentationes, quas vulgo Melias vocant, in quarum altera vna erat vna figura seu repræsentatio natiuitatis Christi in præsepio, inter bouem & asinum, & ante eum erat quædam figura seu protractura hominis genibus flexis, & manibus iunctis, & erat scriptum in rotunditate: *Credo in Iesum, inter animalia ex virgine nasciturum, & multum curam inuenire, sed non potui.* Quomodo etiam Balaam Astrologus per parabolam locutus est: *Orietur stella ex Iacob, &c.* Et tamen erat Chaldæus: & vide Origenem in *Homilia decimaquarta super Numer.* Ambrosium *Epistola trigesima octaua ad Cramatium.* Et quomodo Magi Regem Iudæorum Christum prædicauerunt, & dixerunt. Augustinus *li. 3. de Symbolo ad Catechumenos, cap. quarto, & de interpretatione numerum eorum.* per Ambrosium *in libro de fide, capite secundo, & in cap. legimus, §. in Leuitico, 37. distinct.* & per Campegius *in suo propugnaculo fidei Christianæ, libro primo, capite quinto.* Vbi etiam dicit, quod Milesius Apollo, consultus de Christo, ita commendauit: *Mortalis erat corpore sapiens, prodigiorum effector, sed sub iudicibus Chaldæis armis comprehensus, clauis, fustibusque amaram mortem passus est.*

32 Porphyrius vero inter gentes nequissimus, *in libro de responsis*, inquit: Christum Dij maxime piæ pronuntiauerunt, immortalēque euasisse asseruerunt. Concedit ipse Porphyrius Christus, & sapientem, & piæ fuisse, quamuis Christianos partim indoctos, partim magos nominet tum veritati, tum sibi ipsi manifeste repugnans. Vespasianus, ac Titus Imperatores, auditis Christi operibus eius potentiam timuerunt. Alexander Severus templa Christo fieri statuit, & orabat in matutinis, in sacratio suo coram statua Christi, ut Capitolinus refert. Et Adrianus, ut idem narrat, statuit Christo templa facere, eumque inter Deos recipere, ideoque templa absque simulachris in omnibus ciuitatibus fieri iussit. Antoninus Pius, cum audisset Christianos hoc frequenter uti prouerbio: *Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris*, persecutus est Christi vitam, eique statuam tanquam Deo dicauit. Refert etiam Polydorus Virgilius *in libro octauo, capite septimo, & final. de inuentoribus rerum*, quod in primo fidei testimonio Tyberius Cæsar, Tertulliano teste *in Apologetico*, cum è Syria à Pontio Pilato Christi diuinitatem eiusque religionis sinceritatem accepisset, Senatui consuluit, censuitque Christum inter Deos referendum, colendumque templo: Senatus tamen, quia prius ad Tyberium de ea re, quam ad se Pilatus literas dedisset, eiusmodi relatione reiecta, Christianos persecutos decreuit, proposito delatoribus præmio: sed Cæsar in sententia mansit, & comminatus capitale supplicium accusatoribus Christianorum, id seculum inhibuit. Traianus quoque itidem sensit, qui certior factus à Plinio secundo, Bithyniæ procuratore, nihil mali in Christianis, quotidie ad supplicium tractis reperiri iussit, ut non inquirerentur: verum oblato punirentur, & ibi etiam Polydorus recitat hic ante dicta de Adriano. Constantinus denique, cum Christi miracula in rebus suis manifestius fuisset expertus, Deum magis quam populum timuit, solūque Christum, & palam adorauit, idolorum templa subuertit, Christo templa passim pretiosa ædificauit. Hæc sunt, quæ de Christo Gentiles senserunt, quæ ideo narrari possunt, propter auctoritatem Augustini, qui *libro secundo de doctrina Christiana*

na, inquit: Philosophi autem, qui vocantur, siqua forte vera, & fidei nostra accommodata dixerunt, maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam, tanquam iniustis possessoribus, in usum nostrum vendicanda. De qua materia in cap. legimus, cum seq. 37. distinet. Quomodo etiam multi Iudæi approbaerunt Christum, & de eo testimonium dixerunt, vide supra in 4. parti. in 9. consid.

Vigesima prima consideratio: Sectæ Christianæ sunt 13. nationes illam tenentes, & sunt quatuor, quæ comprehenduntur sub Latinis: quia Latini principaliter omnes sunt Christiani. Et in natione Latinorum sunt quatuor aliæ particulares nationes, scilicet, natio Gallicana, Germanica, Italica, & Hispanica: sed vna est, quæ illam tenuit, & tenet sine monstris, sine aliquo errore, & absque eo, quod vnquam ab eadem recesserit, aut in aliquo deuiaverit: quæ est dicta natio Gallicana, quæ (vt prædixi) semper caruit monstris, semper fidem catholicam defendit, iuuat, protegit, auxit, & pro illa totis viribus contra fere omnes nationes debellauit, vt dixi supra in hac parte, & in 5. parte, in 24. consider.

In hac prima natione Gallicana est Rex Franciæ principalis (qui dicitur Christianissimus) inter omnes Reges mundi, vt dixi in dict. 5. parti. sub quo multi sunt Duces, Comites, Marchiones, & Barones eidem obediens, de quibus supra in dict. 5. parti. Etiam Rex Nauarræ, & Rex Iueroni, licet aliqui dicant, regnum Nauarræ fuisse sub natione Hispanica: est tamen nunc sub natione Gallicana.

Secunda natio est natio Italica, in qua est principalis totius Christianitatis, qui est Papa, qui habet in tota Ecclesia, & secta Christiana, primatum & principatum, cui omnes obediunt, seu obedire tenentur. Et in illa natione sunt Rex Siciliæ, Rex Neapolitanus, Ducatus Venetiarum, Duces Mediolani, Ferrariæ, & Urbini, Marchiones Mantuæ, Montisferrati, & plures alij, Etiam plures comitatus, principatus, & dominationes, vt sunt Florentiæ, Senatum, & Genuæ.

Tertia natio est Hispanica, in qua sunt Reges Castellæ, Legionis, Granatæ, Aragoniæ, Portugalliæ, ac multi Duces: & Comites. Regnum principale dicitur Castellæ, cuius Rex nunc dicitur Catholicus.

Quarta natio est Germanica, in qua est Imperator, & sunt multi Reges, vt est Rex Angliæ, Scotiæ, Vngariæ, Bohemiæ, Poloniæ, Daciæ, Frisiæ, Suetiæ, Norguegiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, & multi Landgrauij, Duces, & Comites. Item in insula, Rex Cyprj. Omnes prædicti sunt obediens Ecclesiæ Romanæ. Plures tamen hæreses ex huiusmodi Germania emanarunt, quæ fuerunt damnatæ, & adhuc diebus nouissimis insurrexit illa maledicta secta Lutherana, quæ Christianitatem in multis maculauit: Deus velit illam extirpare ab huiusmodi secta Christiana. De laude vero Germaniæ vide ample per Franciscum Irenicum in descriptione Germaniæ.

Qui quinta natio est Græcorum, qui habent Patriarcham Constantinopol. Archiepiscopos, Episcopos, Abbates & cætera huiusmodi in spiritualibus. In temporalibus Imperatorem, etiam habent Duces, Comites, &c. Pauci tamen sunt nunc numero: quia Agareni, & Turci occuparunt, & detinent maiorem partem Græciæ. Et isti non obediunt Romanæ Ecclesiæ, licet quandoq; fuerint subiecti ipsi Rom. Pontifici: tamen sæpius inconsultilem Domini tunicam tentarunt, vnde duodecim diuisiones Græcorum solent nu-

merari, quæ ponuntur per Ioannem Eccium, in suo tract. de Primatu Petri, lib. 3. c. 16. Nunc vero habent multos errores, & fuerunt condemnati per Ecclesiam, quia dicunt, quod Spiritus Sanctus non procedat a filio, & quod non sit purgatorium.

Sexta natio est Indiæ, in qua est presbyter Ioannes, qui præest illi populo, tanquam Patriarcha, eique centum & viginti septem Archiepiscopatus subsunt. Quorum quilibet viginti Episcopos habere dicitur, Hi, Romano more, fonte Baptismatis, in nomine Patris, Filij, & Spiritus S. renascendos baptizant: eodemque ritu Sacramentum Eucharistiæ conficiunt, hoc solum excepto, quod, *Pater noster*, ante Sacramenti elevationem decantant, & post, Beatam virginem Mariam, Apostolos, Petrum & Paulum, atque beatum Ioannem Baptistam præcipue suscipiunt, & venerantur honore, alios quoque, & præcipue beatum Mattheum, eorum præcipuum Doctorem, maximo venerantur obsequio, beatos insuper Paulum primum, Eremitam, Anton. Abbatem, Macharium, atque alios duos Eremitas, summa deuotione prosequuntur. Eorum quippe Imperatorem ferunt Christianissimum cui & septuagintaquatuor reges, ac infiniti propemodum obtemperant principes, duodecim duarum regulis exceptis, qui Mahumetanæ obseruant leges, qui tamen Imperatoris mandatis in reliquis parent. Huc sane Imperatorem tempore Clementis V. anno, scilicet, salutis nostræ 1300. ad Hispaniarum Regem triginta legatos misit, illique contra fideles auxilium obtulisse, quidam presbyter Genuensis, sancti Marci præpositus in tractatu suo de mirabilibus huiusce gentis, *Mappa mundi*, intitulato, declarauit & scripsit. Qui & Auenionem ad prædictam Clementem Pontificem V. cum reuerentia accedentes de multis docti, cum multis muneribus & literis Apostolicis ad limina Apostolorum Petri & Pauli visenda venerunt: quibus visis, cum gaudio ad propria rediere. Verum cum Genuæ multis diebus nauigandi tempus expectantes, multa, vt fit, de eorum tribubus, moribusque ac religionibus rogati, scripta reliquerunt, quæ idem author referuauit. Hæc dicit Philippus Bergomas in suo *supplemento Chronicorum*, libro 8. Quando vero dictus presbyter Ioannes equitat, semper facit portare crucem ante se ligneam; sed cum vadit ad bellum, tunc facit portare duas cruces, vnâ de auro, alteram de lapidibus pretiosis, in illa tercia est corpus Sancti Thomæ Apostoli in maxima veneratione. Apud me credo, hos esse extollendos in fide nostra post Latinos, Gallis scilicet, Italis, Hispanis & Germanis, & cæteris omnibus alijs nationibus Christianis præferendos, cum non multum discrepent à fide nostra Christiana, nisi, quod non approbent Papam Romanum pro summo Pontifice totius Ecclesiæ, & non probent eius primatum: fuerunt tamen alias sub Romano Pontifice: cum, vt ample declarat ipse Ioan. Echius, in dict. suo tractat. de primatu Petri, lib. 3. Omnes Orientales & Afri fuerint subditi Romano Pontifici: forte alibi amplius dicetur.

Septima natio Christianitatis, est Iacobitarum, dictorum à Iacobo hæretico, discipulo Patriarchæ Alexandrini. Hi in partibus Orientis occupant magnam partem Asiæ, & terram Mambriæ, quæ est propinqua Ægypto, & terram Æthiopiæ, vsque ad Iudæam, plusquam quadraginta regna. Hi circumciduntur, & baptizantur, cum ferro igneo characterem crucis imprimunt frontibus, & in alijs partibus corporis, vt in pectore, vel in brachijs. Hi consentiunt soli Deo,

& non sacerdotibus Iudæorum & Agarenorum. Hi dicunt, in Christo tantum esse naturam diuinam. Alij eorum loquuntur lingua Chaldæa, alij Arabica, alij vero alijs linguis, secundum diuersitatem nationum: isti fuerunt condemnati in Concilio Chalcedonenfi.

Octaua natio Christianitatis, est eorum, qui dicuntur Nestoriani, ab Nestorio, hæretico, discipulo sic vocati, qui fuit Constantinopolitanus. Hi ponunt in Christo duas personas, vnâ diuinam, alteram vero humanam, & negât, beatam Mariam esse matrem Dei: sed bene hominis Iesu. Item, negant vnum Christum esse in verbo & in carne, sed separatum, alterum Dei, alterum filium hominis, vt dicit ample de his Ioannes de Turrectemata *in c. quidam hæretici, in verb. Nestoriani, 24. quæst. 3.* Hi vtuntur lingua Chaldæa in suis scripturis, & conficiunt corpus Christi in fermento. Hi inhabitant Tartariam, & maiorem Indiam, & sunt multi numero: terra eorum cõtinet tantum, quantum, sicut Alemania, & Italia: hi hæretici fuerunt condemnati in Synodo Ephesina, & fuerunt diuisi ab Ecclesia Romana, & permanserunt in eorum pertinacia. Et confutationes illorum errorum amplissime scribuntur per ipsum Ioan. de Turrectemata *in d. c. Philip. Bergom. lib. 9. sup. Chron. dicit, hos habere adhuc alium errorem, quem prædicabat Nestor hæresiarca, sc. nihil ad vitam prodesse, quod homines virtuose viuere, vt habetur in d. c. quidam hæretici, vers. quis aures, quia dicebat, quod prædestinatio importabat saluationem aut damnationem, quod falsissimum est. Posset hic adaptari materia prædestinationis (quæ ad Theologos spectat) sed tantum remissive ad Bernard. de Bux. *in serm. 37. in 2. par. litera N. & O. in 1. par. sui Rosar. vbi confundit hunc errorem, & ample per eundem in d. 2. par. serm. 33. vbi ample de materia prædestinationis.**

Nona natio est illorum, qui dicuntur Moroneta, à quodam hæretico Morone, qui vnum intellectum, & vnâ voluntatem in Christo tantum ponunt. Hi inhabitant Libyam in prouincia Phœnicis in magno numero, prælijs edocti & experti, specialiter vtuntur arcibus & sagittis, more Latinorum campanis, eorum Episcopi annulis, mitris, & baculis pastoralibus vtuntur: in scripturis diuinis litera Chaldæa, & in vulgari Arabica vtuntur: hi aliquando fuerunt sub obedientia Rom. Ecclesiæ. Nam eorum Patriarcha erat in Concilio generali Lateran. celebrato Romæ sub Innocentio III. sed postea recesserunt. Hi primo fuerunt condemnati in Synodo Constantinopolitana, postea redierunt ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ, & iterum reuersi sunt ad eorum opinionem falsam, in qua perseuerant.

Decima natio est illorum, qui dicuntur Armeni, qui habitant in regno Armeniæ prope Antiochiam. Hi proprium idioma, & linguam communem omnibus, & scripturas sanctas, & officium Ecclesiæ cantant, & dicunt in vulgari lingua, ita vt ab omnibus secularibus viris, & fœminis intelligantur. Habent sunt primatem, quem Catholicum vocant, cui obediunt, velut Papæ, cum magna deuotione, & reuerentia. Quadragessimam ieiunant, in qua non comedunt pisces, nec bibunt vinum: in dieb. tamen Veneris comedunt carnes. Hi temporibus Constantini Imperatoris, cum Scotis, seu Hybernis, fidem Christi susceperunt, eo, quod Hybernis seu Scotis prædictis in occidentali plaga viciniore essent. Et hi Armenij in Asia inter Taurum & Caucasum montes constituti sunt. Nam Hybernij, & Armenij, ac Colchides, sub vna prouincia siue re-

gione coniunguntur. Huius itaque gentis conuersionis Thyriades causa fuit, qui Rex quodam mirabili signo, domum suam diuinitus ostensio, Christi Baptismum suscepit, quia vna cum omnibus suæ ditioni subiectis, vna die, vna præceptione, Deo colla submisere: ex quo factum est, vt ad finitimas quoque Gentes Christianum dogma peruenerit, & multitudine dilatatum sit: quorum commercio etiam Persæ fidei rudimenta aliquantulum susceperunt.

Vndecima natio Christianorum est illorum, qui dicuntur Georgiani, à beato Georgio, quem habent in patrõnum prælij. Habitant in partibus orientalibus: est populus multum pulcher, fortis, & delitiosus: Medis, Persis, & Assyrijs (in quorum confinibus commorantur) valde formidolosus: vtuntur lingua Græca, vtuntur Sacramentis modo Græcorum. Clerici habent coronas rotundas in capitibus raras, seculares vero quadratas. Et quando veniunt ad sanctum sepulchrum, non soluunt Saracenis tributum, & ingrediuntur Ierusalẽ cum vexillis erectis, quia Saraceni eos timent. Eorum fœminæ vtuntur aramis, sicut viri, vtuntur pileis altis in capitibus, ad altitudinem cubiti, & cum scribunt Soldano, statim fit, quod petunt. Philip. Bergom. *in suo suppl. Chron. lib. 9. dicit, quod Scoti seu Hybernij hodie Georgiani populi appellantur, & vsq; in hodiernum diem Christum colant, quamuis procul ab Apostolica sede, veritatis magistrat: quia non omnem Euangelij veritatem seruant, eo quod Barbaris gentibus circumfusi sunt. Hi enim (vt dicit) sunt constituti in aquilonari parte, & anno Christi 338. tempore Constantini Imperatoris, fœdera verbi Dei, & Christi fidem miraculose susceperunt, & muliercula quædam Christiana ibidem captiua huius tanti boni causam præstitit: quæ cum vitâ pudicam, & sanctâ ea in regione duceret, ac dies noctesq; in oratione consumeret, Gentibus illis admirationi fuit: quibus sciscitantibus, cur se rãtopere affligeret, ita se suum Deum colere respondit, qui Christus est. Nihil ex hoc amplius mirati Barbari, quam nouitatem nominis: mulierculâ in honore habere cœperunt. Mos autem Gentis illius erat, paruulos, cum ægrotarent, per vicinas domos à matrib. circumferti, remedia exquirentib. Accidit autẽ, vt quædam mater, cû puerum aliquandiu circumtulisset, nec salutare quicquã inuenisset, captiuam, tanquam ebria doloris, adiret, eiusque opem expeteret, quæ nihil humani illa se scire respondit: sed Dominum, quem coleret, Iesum Christum, desperatam ab hominib. salutem conferre posse, paruumque cilicio suo superimponens, & orationem ad Iesum fundens, sanum matri confestim reddidit: mox facti rumor totam repleuit urbem, & ad Reginã etiam peruenerit, quæ dolore afflicta, captiuam ad se adduci curauit, cumque illa regiam domum ingredi recusaret, orationem ad Deum pro illa fundens, illico Regina ipsa est sanitati reddita, atque ex hoc admonita, vt in Christum crederet, & eum, qui salutem ei præbuisset, adoraret. Quibus beneficijs, & verbis commota Regina, rogauit virum, vt Christianus efficeretur: quod, quanquam ille promississet: segnis tamen erat, nec sæpius ab vxore commotus, baptizari curabat, non tam quod fidei hostis esset, quam dubius. Contigit autem, eum aliquando in syluas altissimas ire venatum, quo cum peruenisset, coorta subito tempestate, ita tenebrę cuncta operuere, vt nec omnia cernebat, nec ab vllis cœtetur. Ignatus autem quid factum opus esset, promissionis coniugi factæ recordatus est: & tunc Christum rogauit, vt si Deus esset, ex tantis eum periculis liberaret. Nec mora, dies clarissima mundo reddita est. Rex ad urbem productus, Reginz*

Reginæ quæ gesta erant, miraculi loco exposuit. Vocatur captiua, & eius consilium audit: illa statim reicienda idola, & Christum colendum dicit, eique supplicandum, & Basilicam construendam esse hortatur. Conuocato populo, Rex Euangelium prædicat, & nondum factis initiatus fit suæ gentis Apostolus: credunt viri per Regem, & fœminæ per Reginam. Constructur templum magni operis, & eleuato pertinaciter murorum ambitu, columnæ collocantur. Sed prima, ac secunda erecta, tertia nullis machinis, nullisque viribus erigi potest. Cumque ad noctem vsque laboratum esset, recedentibus omnibus, sola captiua mulier apud Ecclesiam in oratione perseuerat. Postera vero die, prima luce redeunte populo, columna reposita est supra basim in aere suspensa, quantum esset vnus pedis spatium: quo miraculo viso, omnes magnificauerunt Deum, veramque captiuae fidem recognouerunt. Et stupentibus omnibus, sensim supra basim, nullo contingente, deposita est. Moxque reliquæ columnæ magna felicitate erectæ sunt. At perfecta Ecclesia, & populi fide confirmata, suadente captiua, totius Gentis legatio ad Constantinum Imperatorem in Græciam mittitur: resque gesta opponitur, & sacerdotes petuntur, qui cœptum erga se munus expleant. Quibus & iucundissimo vultu Imperator satisfecit. Hæc Phil. Berg. *vbi supra.*

Duodecima natio Christianorum, est illorum, qui dicuntur Suriani, à ciuitate Sur, quæ est eminentior in Suria, vel Assuria. Hi vtuntur in sermone vulgari lingua Saracenicâ, in scripturis diuinis, & officio Missæ, lingua Græca. Habent Episcopos, & consuetudinē Græcorum seruant, & eis obediunt in omnib. Confi-ciunt Sacramentum Eucharistiæ in fermento, & habent opinionem Græcorum contra Latinos. Hos sequuntur aliqui Christiani, qui in terra sancta vocantur Samaritani, conuersi primo tempore Apostolorum, sed non bene sapiant in fide.

Decimatertia natio est illorum, qui dicuntur Mozarabes. Hi olim fuerunt multi in partibus Aphricæ & Hispaniæ: nunc vero sunt pauci. Sunt autem dicti Mozarabes, quia mores Christianorum de Arabia, in multis discrepant ab eis: quia in diuinis officiis lingua Latina, & obediunt Romanæ Ecclesiæ, & prælatis Latinorum, & conficiunt in azymo, vt Latini, sed in multis discrepant ab eis: quia in diuinis officiis habent horas valde prolixas: quia cum dies naturalis diuidatur in 24. horas diei & noctis, tot officia habent, siue horas, & Psalmos, ac hymnos, nec nō certas orationes habent, & nimis prolixas, quas non dicunt more Latinorum. Nam illud, quod Latini dicunt in principio, ipsi dicunt in fine, vel in medio. Sacramentum Eucharistiæ diuidunt aliqui in septem partes, alij in decem. Est natio valde deuota: in matrimonio non coniunguntur, nisi personis suæ Gentis, siue nationis, inter quas fœmina amisso primo marito, nunquam coniungitur alteri, sed permanet in castitate perpetua.

Inter has 13. nationes natio Italica est prima, eo quia habet vicarium Christi, qui omnibus Christianis præest, ita quod si fieret congregatio omnium, semper Italia, hoc est, Ecclesia Romana præcederet, cum omnes Christiani subiiciantur seu subiici debeant summo Pontifici, qui in tota Christianitate primatum obtinet, vt dixi sup. in 4. *par. in 7. consid.* vbi ample. Et de eius laudatione refert Plinius 37. *naturalis hist. c. vlt.* In toto orbe, inquit, & quocumque cœli conuexitas vergit, pulcherrima est omnib. rebus, meritoque principatum naturæ obrinens Italia rectrix, parensque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, serui-

tiis, artium præstantia, ingeniorum claritatibus. Iam sic ac salubritate cœli atque temperie, accessu cœtærum gentium facili, littoribus portuosis, benigno vectorum afflatu. Etenim contingit recurrentis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasusque, mediam, aquarum copia, nemorum salubritate, inortium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate pabuli vbertate. Quidquid est, quo carere vita non debeat, nusquã est prælatius. Fruges, vinum, olea, velletra, lina, vestes, iuueni. Ne equos quidem in trigariis præferri vllis vernaculis animaduerto: metallis auri, argenti, æris, quamdiu libuit exercere nullis cessit. Et iis nunc in se grauida pro omni dote varios succos, & frugum pomorumque; sapores fundit. Et *h. 3. c. 5. in prin. de orbe Roma, & Italia,* dicit: Roma omnium terrarum caput alumna eadem & parens, numine Deum electa, quæ cœlum ipsum clarius faceret: sparsa congregaret impetia, ritusque molliret, & tot populorum discordes, ferasque linguas sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterque vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Et dicit text. in 2. *const. C. in prin.* quod arma & leges Romanas omnib. anteponi nationibus, omnibusque gentibus dominari præteritis effecerunt temporibus.

Vigesima secunda consideratio: Quia predictæ sectæ seu nationes, de quibus *supra in duabus præcedentibus consid.* tribus linguis vtuntur, sc. Arabica, Græca, & Latina; vnde (vt habetur *Luc. 23. & Io. 29.* Græce, Hebraice, & Latine erat scriptus titulus seu super scriptio crucis Iesu Christi) videndum est, quæ illarum sit excellentior. Et videtur, quod Græca sit vtilior Latina, quod satis videtur probare text. *de non alien. aut permut. reb. Eccles. 9. nos igitur in sic. 1. 2.* vbi dicit text. non paterna voce, id est, Latina, legem cōscriptimus: sed hanc communi & Græca, vt omnibus sit nota, propter facilem interpretationem, & dicit *gl. in verbo, voce.* Ideo communior videtur lingua Græca, quam sit Latina: quia enim norunt nedum Græci, sed Latini, quos oportet Græcæ linguæ eruditione habere propter interpretationes, & translationes multarum legum & constitutionum, quæ Græca lingua fuerunt factæ, vt apparet in multis legibus Digestorum. Græci vero parum, aut nihil curant linguam Latinam. Præterea (vt legitur in diuinis) quando Hebraica lingua transferenda erat in Latinam, prius in Græcam transferabatur, vt facilius ex ea fieret translatio. Aduerte, quod text. gloss. & Doct. in *clem. 1. de Missis*, faciunt mentionem de tribus linguis, scil. Hebraica, Arabica, & Chaldaea, quæ sunt (vt dicit Card. *ibi*) vtilis ad sciendum fauorem fidei: & quare omisit de Græca, dicit gloss. *ibi* in verbo, *Hebraice*, quod illud verbum *Græce*, in originali erat cancellatum, aut forte propter litteram in text. quæ supra, *ibi*; quibus vtuntur fideles, etc. vt nihil esset superfluum: vel cancellata fuit, cum Græci fideles fuerint sub obedientia Ecclesiæ, *cap. licet. de Baptismo.* & facit quod notatur *c. 1. de sum. Trinit. lib. 6.* Tamen hodie schismatici sunt, nec recognoscunt caput Romanæ Ecclesiæ. Et, vt dicit ibidem gloss. forte esset expedientior suæ linguæ doctrina, quam aliarum. Iudei autem habent litteram Hebraicam, sed linguam specialem in vulgari non habent. Habemus enim, quod euauit ipsorum lingua vulgaris. Arabica litera est Saracenorum, Chaldaea Chaldaeorum, de qua in *c. legimus, §. sed e contra. cap. turbar. c. 1. qui de mensa. 37. dist. 1.* sed fertur, quod hæc litera hodie non habeatur, vt dicit dicta gloss. Et recitat *ibi* Cardinalis, quod linguæ sunt 72. vt videtur probare text. in *c. 70. 16. dist. 1.* Sed principales tres

sunt, scilicet Hebraica, Græca & Latina, quæ totum orbem diuidunt: & etiam dicit, quod olim fuit vna lingua omnium nationum, scilicet Hebraica, & quod creditur, & probabiliter, quod in patria cœlesti erit tantum vna lingua. In multis autem linguis varietas est, & vbi varietas & diuersitas, ibi dissensus. Linguarum etenim diuersitas, vt ait August. *lib. 19. de ciuit. Dei, c. 7.* hominem alienat ab homine; nam si duo sibi inuicem fiant obuiâ, neque præterire, sed simul esse aliqua necessitate cogantur, quorum neuter nouit linguam alterius, facilius sibi animalia muta, etiam diuersi generis, quam homines sociantur. Scribit Strabo trecentas nationes, quæ dissimilibus linguis vterentur, descendisse in Dioscuriadem urbem Colchorum clarissimam.

Sed redeundo ad propositum, sciendum est, quæ sit honorabilior & excellentior: nam, vt dictum est, Græca videtur magis utilis. Ideo magis laudanda ex effectu: & visus fuit hoc probare tex. *in d. 9. nos regitur. cum gl. de qua supra.* Sed videtur, quod illa ratio non concludit, cum certum sit paucissimos Latinorum Græcæ linguæ peritos esse: omnes vero propemodum Græcos latinam callere. Et si Græca lingua ab omnibus potuisset intelligi, essetq; cõmunior Latina, nihil necessum fuisset vti circuitu, transferendo scilicet Hebraicam in Græcam, & postea Græcam in Latinam, sed sufficisset Græca translatio: vnde pro vtilitate Græcæ linguæ, vt sic sit excellentior, videtur melior tex. *in c. veterum.* vbi est tex. August. *9. dist.* qui tex. sic ait: *Vt veterum librorum fides ac Hebraicis voluminibus examinanda est, ita novorum veritas Græcis sermonis normam desiderat,* quod intellige de Veteri & Nouo testamento. Et etiã dicit tex. *in c. fin. 20. dist.* de quibus causis nulla soluendi, ligandique autoritas in libris Veteris & Noui Testamenti, & quatuor Evangeliorum, cum totis scriptis Apostolorum nõ appareat, ad diuina recurrite scripta Græca, sed glossa magna *in d. c. vi veterum.* dicit: quod Hier. *in secundo prologo Biblior.* contrariũ tenet, dicens quod emendatiora sunt exemplaria Latinorum, quam Græca, & Hebræa: sed August. *in d. c. vi veterum.* ad primitiuam Ecclesiam respicit, quando exemplaria Græca & Hebræa non erant corrupta, sed procedente tempore, in populus Christianus esset multum auctus & hæreses multe inter Græcos pullulassent; inuidia Christianorum Iudæi & Græci sua exemplaria corruperunt, & sic factum est, quod exemplaria eorũ magis corrupta sunt, quam Latinorũ, ad quod tẽpus respicit Hieronymus, vel respicit ad Latina exemplaria à fidelibus interpretibus translata. Augustinus vero respicit ad exemplaria Latina à non fidelibus & falsatoribus translata, vel in hoc, vt dicit *d. gl.* magis credendũ est Hieronymo, quã Augustino. Quia inter istos tres, Augustinum, Hieronymum, & Gregorium magis credendum est Augustino in disputationibus, Hieronymo in historiis, & translationibus, Gregorius in moralibus præponitur: quia non omnes in omnibus, sed certa per certa, vt est tex. *in l. 1. §. omnibus autoribus. C. de veter. iur. enucl.* Nec omnia possumus omnes, & ita dicit *d. gl.* quam refert & sequitur Panorm. & post eum Fel. *in c. ne inuarias. in fi. de consuet.* & ibi Fel. dicit, illam gl. esse approbatam à Ludou. Roma. *in l. fi. vero. §. de viro. in 15. fallentia. ff. solut. matrim.* & *in l. 1. §. fin. column. 2. ff. de verb. obl.* & *in l. 1. col. 5. ff. si cert. petat.* Sed Arch. *in d. c. fi. 20. dist.* & post eum Præpositus & Gemina dicunt: quod quando scriptum reperitur contrariũ, vel dubiũ, ad Græcam linguam recurrendũ est, prout *in d. c. vi veterum.* & *d. c. fin.* intelligitur secundum illa tẽpora, quibus fidei Catholicæ integritas erat apud Græcos: sed cũ hodie sint acephali, & exẽplaria

eorum corrupta, & mendosa, non est ad eorum volumina recurrendum. Non est enim verisimile eos, qui Catholicæ fidei vnitatem non sincere tenent: integritatem suorum voluminum conseruasse: sed potius ea in odium Latinorum (qui vnitatis fidei inconculsi sunt obseruatores) corrupisse. Nam aduersarij & inimici facile mentiuntur, vt est tex. *in l. 1. §. præterea. & ibi plures concord. in gloss. ff. de quest.* Albericus de Rosat. *in 1. constituit. ff. in §. illud. & in suo Dictionario, in verbo, lingua.* dicit, quod inter omnes linguas tres sũt excellentissimæ, Hebraica scilicet Græca & Latina. Earum clarior & sonantior dicitur Græca: cuius varietas discernitur in quinque partibus: quarum prima dicitur mixta, siue communis, qua omnes Græci vtuntur; Secunda Atheniensis, qua vsi sunt authores Græci; Tertia Dorica, quam habent Ægyptij & Syrii; Quarta Ionica; Quinta Æolica, vel sic; vna dicitur Attica, alia Bœotica, 3. Æolica, 4. Dorica, & 5. Ionica. Quantum autem lingua Græca, præter Latinæ, scribit Budæus *in tract. de affectibus partibus eius lib. 1. fol. 7.*

Latinæ vero linguæ dicuntur esse quatuor, scilicet prisca, & condita, quam sub Iano, & Saturno, vetustissimi Italici habuerunt, & Latina, qua Italici vtuntur, & vsi sunt à Latino, & aliis Regibus Tusciæ, ex qua lex duodecim tabularum scripta fuit: & Romana, qua post exactos reges pop. Roman. est vsus; & mixta, quæ post imperium latius promotum, simul cum moribus, & hominibus, urbem arripuit, per solæcismos, & barbarissimos integritatem verbi corrumpens.

Omnes orientales in gutture verba collidunt, sicut Hebræi & Syri Mediterraneæ gentes sermones proferunt in palato, sicut Græci & Asiani. Occidentales vero verba in dentibus frangunt, sicut Italici & Hispani. Adde, quod Septentrionales, vt Germani, verba faciunt in pectore. Nos vero Galli in gutture, palato, & pectore. Hinc vulgo dicitur, *Itali caprisunt, Alemanni ululant, Galli cantant, & Angli iubilant.* Et dicit Albericus *in loco supra allegato,* qui dicit, se inuenisse in authenticis scripturis super Genesim, & in inuentario vniuersi orbis, *in rubric. de edific. turris, in qua sunt inuenta diuersitas linguarum.* Idem etiam dicit Ilidor. *in l. 1. c. 1. vbi dicit,* quod locutio Græcorum est comprior ceteris: & dixi *supra in 3. parte, in penult. consider. Guilhelms Durandi in suo Rationa i diuin. officiorum. cap. de parasceue, colum. 2.* dicit, quod lingua Hebraica propter legem est omnium linguarum mater. Lingua Græca doctrix est, & lingua Latina interpretatrix, propter dominium Romani imperij & patris. Et ideo dicitur, quod lingua Hebræa erat mater omnium linguarũ. Nam priusquam superbia turris Babylonice illas diuideret, vna omnium nationum lingua fuit, vt habetur *Genes. 11.* vbi dicitur: *Erant autem terra labij vniuersi, & sermonum eorũdem.* Et iterum dicit Dominus: *Ecce vnus est populus, & vnus est labium omnibus.* Et ob id delictum 70. linguæ omnino diuersæ superinductæ sunt, vt instr. *in 69. consideratione,* quæ de nonnullis celebribus turribus tractat: vnde dicit Remigius super illud *1. ad Corinth. 13. cap.* Siue linguæ cessabunt: sicut (inquit) ante turrim Babel vna erat lingua Hebræa, sic quidam Doctores expleto iudicio ipsa remanebit vna: & ideo, vt dixi supra, in multis linguis varietas est, & vbi varietas, ibi dissensio. Sed in regno sanctorũ nõ erit dissensio; igitur nec linguarũ varietas. Itẽ Bernardinus dicit: *Multis multa serui, vna erit omnium lingua, iubilatio indefessa, vnus affectus, amor æternus, & erit commune omnium omnipotentia, sapientia, pax, iustitia, intelligentia, nec erit in illa pœc diuersitas linguarum.* Donum tamen est, vt diuersis linguis: vnde Apo-

Apostolus 1. ad Cor. 14. dicit: Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor. Et Apostoli loquebantur variis linguis, *Act. 2.* De laude autē istius linguæ Hebraicæ vide ample in *Margarita Philos. in institutione Hebraica.* vbi laudat eam ex antiquitate, seu prioritate, cum fuerit prior in omnibus aliis, ex puritate, sanctitate, significationum affluentia ac utilitate: ex quibus omnibus alias antecellit, vt ibi elegantissime comprobatur. Et Isidorus 1. *Etymol.* dicit Græcas literas cum earundem denominationibus ab Hebræorum characteribus esse sumptas, vt ab Aleph, Alpha, & sic de nonnullis. E Græcorum vero fontibus Latinorum linguam scaturisse indubitarum habetur, & certum apud fere omnes: quod an sit omnino verum, vt dixi supra *ista par. in 17. considerat.* vbi laudatur Gallia ex literarum traditione.

Vigesimatertia consideratio sit de tribus modis cognoscendi vires & perficiendi, seu habendi notitiam rerum, ex quibus natura rerum apprehenditur, sc. experientia, ratiocinatione, & fide, & quis sit excellentior.

Nam primo de experientia dicitur, quod sit rerum magistra, vt est textus *in capit. quam sit. in princip. de election. in 6.* & dicit textus *in 1. legatis, §. ornaticibus. ff. de legat. 3.* quod præbeat nutrimentum cuiuslibet artificio. Faciunt textus *in 1. certis. ibi. qui cuiusdam res peritiam habent. C. de iudic. & in 2. constitutione. in §. sed cum. ibi. quam experientia rerum,* & ait Aristot. *Natura potentem, ars facilem, usus promptum reddit artificem.*

Quoad ratiocinationem, hoc est, argumentationem, videtur etiam, quod sit multum laudanda. Nam dicit Bald. *in 1. precibus. Cod. de impub. & in 1. si pecuniam. C. de cond. ob. caus.* quod viam ferro aperit, qua per contraria transit, & habetur per Aristot. *2. de celo & mundo.* Opposita iuxta se posita magis elucescunt, & *in 1. Elencharum.* Positis iuxta se contrariis, maiora à minoribus discernuntur. & *in 2. de anima,* etiam dicit, quod considerans vnum oppositorum habeat considerare & reliquum. Per cognitionem enim vnius cognoscitur & aliud. *l. 1. in princ. ibi. nam si cognouerimus. ff. de his qui sunt sui vel alieni. iur. §. Institut. eod. in princip. l. 1. ff. de tutel. & Institut. eod. in princip. & l. Pomponius. §. sed & sis qui. ff. de procurat. & §. nec manifesti. Inst. de obli. que ex delicto nascitur.* Idcirco idem Philosophus in prædicamento Relationis ait: dubitare in singulis non erit inutile, quod notatur per gl. *in verbo, requirens, in 1. 3. C. de summa Trin. & fide Cathol.* Sine dubitatione etenim non bene res clarescunt, vnde Arist. *in 3. Metaphys.* inquit, *Quærentes veritatem sine disputatione, similes sunt iura ignorantibus.* Hinc est, quod apud Iuriconsultos nostros dicitur, quod disputando melius veritas inuenitur, & difficilia aperiuntur, vt est *tex. in 1. munerum. §. mixta. ff. de muner. & honor. ibi. meliorem rationem disputando habuit.* & do. meus Iaf. *in l. cum quidam. ff. de lib. & posth. l. Officius. alias Offidius. ff. de lega. 3. l. 2. §. his legibus. ff. de orig. iur. l. dui fratres. ff. de iure patron.* Ideo dicitur, iudicantem cuncta rimari oportet. *c. iudicantem. 30. q. 5. c. cum causam. ext. de testib. l. iudices. C. de iudic. c. in primis, 2. q. 1. & t. c. e. d. 23. q. 8.* Vnde, vt refert Hiero. *in lib. contra Pelagianos:* Schola Socraticorum consueuerat adducere omnia, que dici possent ex vtraque parte, vt magis perspicua fieret veritas. Nam magis exagitata plus splendescit in lucem, *tex. in c. graue. 25. q. 9.* Vel etiã ratiocinatio Syllogismus dicitur, diffiniturque oratio, in qua quibuldã politis & concessis, necesse est per ea, quæ polita sunt,

& concessa, aliquid euenire. Et: *lis ratiocinati* derivatur à ratione, quæ debet esse in quodlibet. ita quod illud, quod ratione non roboratur, extirpandum est, *c. chorepiscopi. 67. dist. & ratione viuendum est. ca. vides. 73. q. 7.* Nec sunt recipienda, quæ vacua opinione iactantur, sed quæ ratione vel auctoritate inuantur, *c. demoue. 26. dist.*

Tertius vero modus cognoscendi naturam rerum seu perficiendi est fides. Quæ quidem fides secundum Theologos est certissimo certissima: imo humana conditione via certior. Et ideo Richardus de sancto Victore ponens istos tres modos cognoscendi naturas rerum, *in lib. 1. de Trinitate, c. 2.* dicit, quod nihil firmius, nihil certius, nihil constantius fideles tenent, quã quod fide apprehendunt. Et vt *1. c.* dicit: si ad sublimiũ scientiam mentis sagacitate ascendere volumus, opere pretium est primo nosse, quibus rerum modis notitiam apprehendere soleamus. Rerum itaque notitiam, vt dicit, modo triplici apprehendimus. Nam alia experiendo probamus, alia ratiocinando colligimus, aliorum certitudinem credendo tenemus. Et temporalium quidem notitiam per ipsam experientiam apprehendimus. Ad æternorum vero notitiam modo ratiocinando, modo credendo assurgimus. Nam quædam ex his, quæ credere iubemur, non modo supra rationem, verum etiam contra humanam rationem esse videntur, nisi profunda & subtilissima indagazione discutiantur, vel potius diuina relatione manifestantur. In horum itaque cognitione, vel assertione magis inniti solemus fide, quam ratiocinatione, auctoritate potius, quam argumentatione, iuxta illud Prophetæ, *Esue 7.* Nisi credideritis, non intelligetis. Sed & hoc in his verbis diligenter attendendum videtur: quia horum quidem intelligentia, hac nobis auctoritate non generaliter, sed conditionaliter neganda proponitur, cum dicitur: *Nisi credideritis, non intelligetis.* Non ergo debet exercitatos sensus habentes de talium intelligentia comparanda desperare, dum tamen se sentiant firmos in fide & per omnia probatæ constantiæ in fidei suæ assertione: Hæc Richard. Et ibi Faber Stapulensis *in expositione,* dicit, vires perfici tribus cognoscendi modis, sensu, imaginatione, intellectu: & tres esse earum cognoscendi modos, experientiam, ratiocinationem & fidem: perficiunturque hæc suo principio, medio, & fine: sic enim amant omnia trino consuminari vestigio, suum imitatio principium: immo locum sensus tenet, summum intellectus, medium imaginatio. Sic experientia cognitionum, initium est infimum, tenens cognitionis modum, vt sensus: fides summum, vt intellectus, ratiocinatio medium, vt imaginatio. Experientia sensibilium singulorum est, & vltimorum cognoscibilium. Fides intelligentium primorum & summorum. Nam obiectum eius prima veritas humana humana, diuina diuina, vt experientia vltimorum veritatis vestigiorum. Ratiocinatio mediorum ab vniuersalibus & cognoscibilibus. mentis humanæ suffragium quærens. Et fides maxime diuina, lumen est animorum, & prima veritatis insulgentia, quo fit, vt nullus sit fide superior cognoscendi modus, quam si qui non capiunt, non aliter fidei iniuria id obringit, quam diuinæ lucis iniuria, si ipsa non capitur ab oculo Nycteridis: & in illa, ratiocinatione quætere, est debili oculo vmbra culu obtrudere, ne perstringatur ab insigniori lumine. Ergo qui potest absque ratiocinatione illa, quæ sunt fidei intueri, longe insignius videt, & cognoscit, quam qui ratiocinationem efflagrat & quærit: vt is sincerius Solem agnoscit, quem tantus fulgor non hebetat ex aduerso contuentem, quam, qui, vt illum videat

manum visui opponit ac obumbrat. Ex quibus concluditur, & etiam ex his, quæ dicit idem Faber post Richardum *in 2. ca.* quod inter prædictos modos cognoscendi fides est superior.

Vigesimaquarta consideratio de bonis disputat, quod sit vtilius, seu maius, aut melius altero.

Et primo aduertendum est, quod bonum primo distinguatur in minimum, medium, & maximum. Minima enim bona sunt bona temporalia, vt diuitiæ, honor, fama, & huiusmodi. Media sunt potentia animæ, & alia naturalia, quibus possumus vti bene & male, vt intellectus, voluntas, sensus corporis, & huiusmodi. Maxima sunt gratia & virtutes necessariae ad salutem, & his bonis nemo male vitur: vnde, vt dicit Augustinus, quod virtus est bona qualitas mentis, qua nemo male vitur. Et inter ista tria bona, istud vltimum est maius, vt dicit Flor. *in 2. parte sue Sum. lib. 13. c. 2. §. 8. in prin. & in fin. illius §.* ponit aliam distinct. boni; quoniam (vt dicit) est adhuc quadruplex bonum, sc. bonum naturæ, quod conuenit generaliter omni Enti; & tale bonum est perfectio debita, & conueniens naturæ. Vnde *Ecc. 3.* Omnia fecit bona in tempore suo. Secundum est bonum virtutis politicæ, quod bonum habet principium inter nos, eo, quod virtus politica est virtus, quæ acquiritur voluntaria consuetudine. Tertium bonum est gratiæ, quod conuenit creaturæ rationali bene dispositæ, & istud bonum habet principium partim inter nos, & partim extra nos. Quartum est bonum gloriæ, & tale bonum est perfectum, quod conuenit animæ informatæ per gratiam, vt de his ample idem Flor. *in d. §. 8. & 9.* ponit aliam distinct. dicendo, quod aliud est bonum secundum Tullium, Ambrosium, & Thomam, scilicet vtile, delectabile, & honestum, vt ibi per eum.

Redeundo ad propositum nostri operis, ipse Antonius Flor. *in d. par. 111. & c. 2. §. 10.* ponit quinque rationes, ex quibus patet vnum bonum esse maius, seu melius altero: & dicit textus iuris ciuilibus *in l. vbi autem non appareat. in prin. ff. de verb. obli.* est dare melius bono, & optimum meliori: quod dictum refert glo. magna *in l. certum est. ff. si cert. per.*

Primo ergo vnum bonum est maius altero: quia diuturnius, quod probat ibi Anto. à contrario de malo: & etiam quia quanto bonum est diuturnius, tanto securius possidetur. Et ideo dicitur *Threnorum 3.* Bonum est vito, si portauerit iugum ab adolescentia sua. Cum igitur (vt dicit) bona spiritalia virtutum permanent, nec auferri, vel amitti possint contra voluntatem habentis, vt dicit Ambrosius *de pæn. dist. 2. ca. sapientis.* Bona autem temporalia auferri possunt in vita, vel amitti saltem in morte. Vnde Ambrosius *super Lucam.* Non sunt hominis bona, quæ secum afferre non potest. Ergo spiritalia sunt maiora, & digniora, quam temporalia.

Secundo dicitur bonum maius altero: quia impermixtius seu purius altero. Bonum enim, quod est sine malo, est maius, & magis eligendum, quam quod habet admixtionem mali, & gaudium sine tristitia aut metu, est maius gaudium, quod habet tristitiam annexam, seu metum. Ratio est: quia bonum quanto delectabilius: tanto melius, & magis eligendum. Sed bonum, quod est malo purius, & impermixtius, est delectabilius. Cum ergo bona spiritalia non habeant mali, aut tristitiæ admixtionem: vnde dicitur de sapientia vera: venerunt mihi omnia bona pariter eum illa, *Sapient. 7. & 8.* Non habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius, sed lætitiæ &

gaudium. Bona autem terrena, siue diuitiæ, siue voluptates habent multam tristitiam, & anxietatem admixtam: vnde Saluator eas comparat spinis, *Luc. 8.* quia pungunt, & mentem lacerant diuersis afflictionibus. Ideo spiritalia bona sunt meliora, maiora & cæteris præeligenda.

Tertio dicitur bonum maius altero: quia communius, secundum Philosophum & Apostolum *ad Gal. 6.* Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Hinc dicit *tex. in c. scias. 7. q. 1.* quod vtilitas communis præferenda est priuatæ. habetur per Arist. *1. Ethicor. in cap. bonæ. & ibi gloss. extra de postul. pralat. & in c. licet. extra de regularib. & in l. actiones. §. Labeo, & ibi glo. ff. pro socio. in l. unica. §. pen. C. de caduc. toll. & in Auth. de restitut. & ea que parit. §. sancimus. ibi: ca enim. & c. coll. 4.*

Quarto vnum bonum est maius altero: quia sufficientius: vnde iustitia est maius bonum, quam fortitudo: quia habita fortitudine, adhuc iustitia indigemus, scilicet ad recte conuiuendum, sed habita iustitia non indigemus fortitudine. Et illud est bonum sufficiens: quia per se sufficit sine alio; vel quia tale bonum est finis, quod potest esse sine eis, quæ sunt ad finem: sed non è conuerso. Nam habitis iis, quæ sunt ad finem, non habetur finis: sed habito fine non indigemus his, quæ sunt ad finem, vt patet de medicina, & sanitate, de diuitiis, & beatitudine. Vel quia tale bonum est principium omnium, quod potest esse sine bono, quod non est principium omnium. Ex his sequitur, Deum & gloriam eius, & gratiam, & virtutes alius bonis mundi esse maiora: sed bonum sufficientissimum est Deus: quia nullo indiget, vt per ipsum Antonium Florent. *in dist. §. 10.*

Quinto aliquod bonum est maius altero: quia eligibilius. Et ex parte eligibilis rei est aliquod bonum magis eligibile, vel ratione maioris desiderij. Quanto enim aliquod bonum magis desideratur, tanto est maius, vel ratione maioris pretij, *text. in l. pretia rerum. ff. ad legem Falciariam.* Pretium enim est quædam mensura Reip. appetitiæ, vel ratione maioris damni. Nam illa sunt meliora, quorum damna seu amissiones eorum sunt maiora, Quia maiori bono, maius damnum opponitur. Et quia beatitudo est bonum, quod omnes maxime desiderant, vt ait Aug. *de ciuitate Dei.* Et quia non est digna ponderatio animæ continentis, id est, æquale pretium ad bona temporalia: & idem de aliis virtutibus, & maximum damnum acquiritur ex illis bonis mundanis male vitentibus: quia priuatio beatitudinis veræ, secundum illud *Iob 21.* Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Ideo eligenda sunt potius spiritalia & æterna, quam alia. Hæc Anton. vbi supra. Et ante ponitur ista consideratio de bonis: quia dona videntur excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus, licet tamen posteriora virtutibus Theologicis, vt ait S. Thomas *2. 2. 7. 68. in fin.*

Vigesimaquinta consideratio de virtutibus, exponit, quæ illarum sint excellentiores, an Theologales, an Cardinales seu Morales, & quæ inter vtrisque. Pro quo sciendum, quod Theologales sunt excellentiores: quoniam respiciunt Deum pro primo obiecto & principali. Cardinales vero seu Morales non. Secundo, Theologales habent veritatem pro prima regula actuum suorum, ad quos inclinant, & non regulam aliquam acquisitam humanitus. Cardinales autem, seu morales innituntur regulæ humanæ, scilicet prudentiæ, siue rectæ rationi naturali: Theo-

Theologicæ vero veritati diuinæ. Ex quo dicunt Theologi, quod virtutes Theologicæ sunt digniores, excellentiores, & perfectiores virtutibus Cardinalibus seu moralibus, vt ponit Gabriel 26. *quæst. unica. art. unic. lib. 3.* & dicit S. Thomas 1. 2. *quæst. 68. 8. quæst. per totum. c. 2. 2. quæst. 9. 1. 7.* quod Theologicæ virtutes sunt cæteris nobiliores. De qualitate vero virtutum ponit Gabriel. 36. *quæst. art. 3. dubio 4. lib. 3.* & de ordine illarum ponit Anton. Florent. *in sua Summ. 4. part. tit. 1. cap. 9.* & S. Thomas *in distinct. 1. 2. quæst. 66.* ponit de æqualitate virtutum, & an virtus possit esse maior vel minor, & de comparatione virtutum moralium ad intellectuales, & de comparatione moralium, intellectualium & Theologicarum ad inuicem; Et sunt tres tantum Theologicæ, scilicet fides, spes & charitas, secundum Apostolum, vt habetur 1. *ad Corinth. 13.* vbi dicit Paulus: Si linguis hominum loquar & Angelorum, charitatem autem non habeam: factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si prophetiam habuero, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & omnem fidem, ita vt montes transferam: charitatem autem non habeam, nihil sum, &c. Charitas patiens est, charitas non emulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quaerit, quæ sua sunt, non irritatur, nec cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: charitas nunquam excidit. Tandem concludit: maior autem horum est charitas. Fides enim & spes sunt excellentiora cæteris donis euacuandis, quia sunt virtutes Theologicæ, vt dicit de Lyra super illis verbis Apostoli, *quæ dantur nobis ad consurgendum nos Deo.* Alia vero dona sunt quædam dispositiones nobis datæ, vt reddamur bene mobiles à Spiritu sancto: & sic ordinantur ad virtutes Theologicas, vt ad fines. Ex quo sequitur, quod eo; quia charitas est maior fide, & spe, quod etiam sit maior cæteris donis. Quod enim est maius maiore, est maius minore. Quod consonat cum regula nostra iuris; Si vinco vincentem, multo magis vinco te, de qua *in l. de accessionibus. ff. de diuers. l. c. tempor. præserp. in cap. penult. de concess. præb. per Fel. in cap. pastoralis. in princ. de offic. ordin. per Oldrad. consil. 198.* & Lud. Rom. *in consil. 436.* Et amplius de laude charitatis videatur Hugo Presbyter & Monachus Sancti Victoris Paris. *in vno lib. quem fecit, incipiente: Tam multos iam laude.* Et Guill. Rouillus *in suo compendio de iustitia, lib. 1. cap. 2.* Etiam inter Cardinales seu morales, quæ sunt quatuor, scilicet. Iustitia, Prudentia, Temperantia, & Fortitudo, dignior & perfectior est Iustitia, secundum Philosophum 5. *Ethic.* Et dixi in locis, maxime *in vrbic. Des iustices. in commentariis nostris super consuetudinibus Ducat. Burgund. & supra in 5. part. in 5. consid.*

De his vero virtutibus in genere & in specie: & de laude & excellentia earum, videri potest ad saturitatem Anton. Florent. *in sua Summ. 4. part. vsque ad decimum titulum.* Et vide Luc. de Penn. *in l. unic. C. de Metropoli Beryto. li. 11.* vbi ait; quod iustitia sit maior, licet prudentia sit prior; & ibi vide diuisiones iustitiæ, de quibus etiam habetur *in Polyancea, in verbo sustititæ.* Et idem Luc. de Penn. *in l. emissiones. colum. 3. C. de cursu publico, lib. 12.* vbi inter alias extollit iustitiam, sine qua aliæ esse non possunt; ipsa autem sine aliis. Inter omnes tamen virtutes virtus Heroica est excellens, & conuenit cum beatitudine, ad quam communis hominum vita non attingit. Et vult Aristoteles 7. *Ethic. tractat. 1.* Heroicam virtutem dici,

que est supra nos, Heroicam, inquam, quandam atque diuinam, vt Homerus de Hectore, propterea, quod eximia bonitate præstabat, dicentem Priamum introduxit:

*Nec iam hominis sane mortalis filius ille
Esse videbatur, sed diuo semine natus.*

Quare subiungit Aristot. Si ex hominibus ob virtutis exuperationem, & Dij fiunt, (vt aiunt) talis quidem is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Sic etiam Philosophi morales homines excellentissimæ virtutis, qui communem hominum statum excedunt, vt qui magis mortem corporis, quam vitiosam elegerint actionem, Heroicos siue diuinos vocitabant. De quo lege Gabrielem *sermo 1. de sanctis Petro & Paulo,* qui incipit; *Dy fortis terra, &c.* Huic concordat dictum Prophetæ *in Ps. 138. di.* Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. *Excessi,* dicit, vt non quicumque iustus, Deus vocetur, sed qui quadam virtutum excellentia cæteros antecellit, & præcipue Apostoli diuini, vel Dij appellati, præcipue Petrus & Paulus, vt apud Gabrielem *vbi sup. 4. & in introductione moralis Iacobi Fabri in Ethic. Aristotelis,* & ibi amplem commentario Iodoci Clitonæ.

Vigesima sexta consideratio de veritate demonstrat, ad ostendendam eius fortitudinem, cum sit potentissima, in expugnatissima & triumphantissima res totius mundi. Quod autem sit fortissima & potentissima res mundi, habetur 3. *E. d. 3. c. 4. c.* vbi dicitur, quod cum Darius Rex Persarum fecisset cœnam maguum Magistratibus suis centum viginti Prouinciarum, & post cœnam obdormisset, tres iuuenes, qui custodiebant corpus Regis, quorum vnus erat Zorobabel, Iudæus, dixerunt ad inuicem: Dicamus vnusquisque sermonem, quæ res præcellat; & qui viceat, dabit ei Rex dona magna, purpura vestiri, & in auro bibere, & torquem auream circa collum portare, & secundus post Regem sedebit, & cognatus Darij, propter sapientiam, vocabitur. Scripsit ergo vnus illorum, *Fortis est veritas.* Alius vero, *Fortior est Rex.* Sed Zorobabel scripsit: *Fortiores sunt mulieres, super omnia vniuersa veritas.* Et ibi explicatur de fortitudine vniuersiusque, secundum quod etiam recitat Bernardus de Bultis *in 2. parte sus R. sary, sermo 31. in liberis X. 7. Z.* vbi dicit, quod conclusum fuit, quod veritas sit fortior. Omnis enim terra inuocat veritatem, cœlum etiam ipsam benedicit, & omnia tremunt eam, & non est cum ea quicquam iniquum. Iniquus Rex, iniquæ mulieres, & iniqui omnes filij hominum, & iniqua omnia illorum opera, si non est in ipsis veritas. Veritas autem manet, & inualefcit in æternum, & viuunt & obtinet in secula seculorum. Nec est apud eam acceptio personarum; sed quæ iusta sunt, facit omnibus, & non est in iudicio eius quid iniquum. Ipsa est fortitudo Regum, & potestas & maiestas omnium; quorum benedictus Deus veritatis, & desit loquendo. Et omnes populi clamauerunt, & dixerunt: Magna est veritas, & præualet. Et surrexit Rex, & osculatus est eum, & ait: quia omnibus es sapientior, proximus mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis, dando eidem administrationem in Ierusalem & gubernamentum; quod etiam gubernatores patriarum, & habentes administrationem in prouincijs, vocantur cognati Regis, licet non sint de profapia & sanguine regio, vt vidimus de Domino de Tumulia, de Domino de Ienuille eius fratre, & de Domino de Birone, qui etiam nunc est Gubernator Burgundia, quem Rex vocat cognatum in suis literis. Et

subdit ipse Bernardinus *eodem sermone, part. 2. versic. Secunda conclusio*. Quod veritas sit omnium rerum inexpugnabilissima, & 3. *part. versic. tertiam questionem*, quod sit omnium rerum triumphantissima. Ipsa enim vincit omnia, ut dictum est, & facit *l. fin. ff. de probat.* De qua per Innocentium *in capit. cum pradem. de renunc. Facit l. illicitas. §. veritatis. ff. de officio præsidis*. Et de laude ipsius veritatis sit mentio *in can. consuetudo. 8. distict.* vbi dicitur, quod valet, vincit & vivit in æternum, & obtinet in secula seculorum. Et merito, cum veritas sit Deus, ut habetur *Ioann. 14.* Ego sum via, veritas, & vita. Et *in cap. si consuetudinem. eadem distict.* Hanc causam nesciunt multi prælati, qui volentes plus placere hominibus, quam Deo, infinita sine complemento promittunt: unde hanc ignorant, & ideo interrogant cum Pilato, Quid est veritas? *Ioh. in nis 18. cap. in fin. ut refert gloss. in verb. veritatem. in c. vnic. de off. delega. in extranag. in communibus*. Et peccatum est eam celare, *cap. 1. & cap. dilectorum. de testibus cogend. & per totum illum titulum*. Et melior textus *in cap. quisquis 11. question. 3. & cap. 1. extra de crimine falsi*. & proditor est veritatis, qui non libere veritatem enunciat, ut dicit textus *in c. nolite eadem questione*. Et veritas & ratio semper præponenda est, ut *in cap. veritate. cum sequen. 8. distict.* Et de eius laude vide Guil. de Rouille *in sua descriptione iustitie. lib. 1. cap. 11.* De eius vero dignitate & utilitate Anton. Florentin. *in sua summa, in 4. part. tit. 1. §. 1. 2. 3. & 4.* Dicit etiam Aristoteles *1. Ethicorum*, Duobus amicis contendentibus, sanctum est laudare veritatem. Et licet amicus Socrates, amicus etiam Plato; magis tamen amica veritas. Et *lib. 3. Ethicorum*: Verum bonum est laudabile, verus est laudandus. Et veritas, licet sit bona, parit tamen malum filium, scilicet, odium, ut ait Terentius. Ideo dicitur, quod tres sunt bonæ matres, quæ pariunt tres malos filios; veritas enim odium parit, pax ocium, seu vitium, & nimia familiaritas contemptum, de quo ultimo est textus *in leg. observandum. ff. de officio præsidis. & in leg. nec quicquam. §. circa. ff. de officio Proconsulis. & in cap. quando. & ibi gloss. formalis, in verb. frangatur. 86. distict.*

Vigesima septima consideratio de Præceptis diuinis adaperit, quod dignius & excellentius sit. Nam certum est, quod sunt decem Præcepta decalogi, quæ ponuntur ample per Bernardinum de Bustis, *in prima parte sui Rosarij, serm. 16.* & his versibus continentur:

*Vnum cole Deum, ne dicas vana per ipsum,
Sabbatha sanctifices: habeas in honore parentes,
Non sis occisor, fur, mæchus, testis iniquus.
Alterius nuptam, nec rem cupias alienam.*

Et hæc præcepta excedunt præcepta legalia, ut ibi dicit de Bustis. Sed inter omnia præcepta vnum est dignius & excellentius, & maximum, quod ponitur in quatuor locis, scilicet, *Deuteronom. 6.* vbi ponuntur tria contenta in vno præcepto, scilicet, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua*. Et *Matth. 22.* vbi etiam ponuntur prima duo: & in tertio, & *in tota mente tua*. Et *Marc. 12.* additur quartum, videlicet, *ex tota virtute tua*. Et *Luc. 10.* additur: *ex omnibus viribus tuis*. Et tale præceptum (ut dicit Nic. de Lyr. *Matth. 22.*) dicitur primum dupliciter, scilicet, origine & dignitate seu perfectione. Perfectione tali, scilicet, quod omnia alia comprehendit. Remitto me in reliquis ad dominos Theologos in pluribus allegatis per eundem Bernardin. vbi multos allegat, qui de huiusmodi præ-

ceptis ample ponunt. Et ultra vide Ant. Florent. *in 1. part. sua Sum. tit. 14. cap. 4. per totum*, vbi ample. De præceptis autem moralibus vide per eundem *ead. part. eod. tit. cap. 3.* & per S. Thomam *in prima secunda q. c. 101. 102. 103. 104. 105.*

Sunt & alia Præcepta diuina; quæ dicuntur articuli fidei, & inter hos, quis illorum sit dignior & excellentior: de his supra dixi *in hac part. in 20. consid.* vbi illos seriatim descripsi, ideo hic pauca repetenda sunt. Sed inter omnes primus est excellentior; quia ab ipso omnes alij dependent, scilicet, credere in Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem cæli & terræ. Et omnes huius mundi nationes credunt hunc articulum; scilicet, Christiani, & Pagani, & infideles. Et dicit Psalmista *Psal. 118.* Dilixi mandata tua super aurum & topazion. Nec hodie sunt aliqui idololatræ, imo omnes indistincte credunt in Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem cæli & terræ; quoniam, cum pater sit, maior est Filio. Et habetur *Ioannis 16.* quod Christus de Patre loquens, dixit: *Vado ad Patrem, qui maior me est.*

Et quia hic de fide, eius articulis, & nobilitate sit mentio: ideo quædam notatu digna, quæ ex sacris literis ortum habent, addere curavi. Est autem fides, ut habetur *ad Hebr. 11.* sperandarum substantia rerum, argumentum non appatentium. Quam definitionem sic explico: Fides est quædam inchoatio seu fundamentum futuræ beatitudinis, probatioque seu ostensio earum rerum, quæ nunc non videntur, ut sunt diuinæ personæ in spirituali ædificio; Fides fundamentum ponit, spes parietes erigit; sed charitas rectum consummat, quæ operit multitudinem peccatorum, ut habetur *Iac. 5.*

Duodenarius articulorum numerus secundum duodecim lapides preciosos *Apocal. 12.* positos, & etiam duodecim Apostolos primos, ex quibus structura murorum militantis Ecclesiæ compaginatur: hic seriatim sequitur.

Primus est de diuinitatis vnitatem, ibi; *Credo in vnum Deum*. In lapide non immerito designatus; quoniam sicut Iaspis oculum purgat, visum acuendo, sic primus de vnitatem Dei articulus, mentis aciem illuminat, profligatis erroribus. Secundus articulus, de personarum trinitate ponitur in symbolo locis tribus, videlicet; *Credo in Deum Patrem Omnipotentem: in Iesum Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum, & credo in Spiritum Sanctum*. Hic articulus Sapphyro notatur: quippe Sapphyrus lapis humanum corpus vegetum efficit, integra membra conseruans, simili modo hic articulus Ecclesiæ militantis corpus adunat. Tertius articulus est de mundi & omnium in eo contentorum creatione: ibi; *Creatorem cæli & terra*, qui Carchedonio lapide designatur: nempe hic lapis dæmonum illusiones fugat, virtutes conseruat, sic hic articulus. Quartus articulus est de opere iustificationis gratia Spiritus Sancti, ibi; *Credo*, videlicet, *sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, remissionem peccatorum*, quo septem Sacramentorum Ecclesiæ fides innuitur, qui bene Simaragdo designatur, qui est lapis valens contra caducum morbum: & hic articulus contra, omne peccatum originale, mortale, actuale, & veniale est præsens medicina. Quintus articulus est de vniuersali omnium bonorum resurrectione, ibi; *Carnis resurrexionem*, videlicet, *Credo*: quippe; quia Christus resurrexit, primitiæ dormientium, *1. ad Corin. 15.* & nos resurgere oportet & bonos & malos, sed sine dispari. Quippe procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ; qui

qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicij, scilicet æternæ damnationis. *Joan. 5.* Hic articulus recte per Sardonicum lapillum notatur; quoniam hic lapis hominem castum, & humilem reddit; sic huius articuli frequens memoria. Sextus articulus est de æterna vita & beatitudine bonorum, ibi; *Credo vitam æternam.* Qui sane Sardo lapide designatur. Ille lapis hominem ad bonum incendit, & timorem fugat. Huius articuli vna recordatio nos ad bene agendum incitat pro tanto bono consequendo, & timorem feruilem, videlicet, & humanum expellit; non tamen illum filiarum reuerentiæ timorem, qui manet in seculum seculi. Et prænuncupati sex articuli potissime diuinitatem concernunt. Septimus articulus de Christi humilitate, primus est de ipsius Christi conceptione in virginis utero, per Spiritus Sancti operationem facta, & eiusdem natiuitate, ibi; *Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria virgine.* Qui satis opportune per lapidem Chrysolithum designatur, qui lapillus intellectum humanum confortat, vt melius intelligat: sic hic articulus per eum conceptum, & natum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc modum *Joan. 1.* hominum intelligentiam fouet & confortat. Octauus articulus, est de Christi passione, & sepultura: ibi; *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus,* qui non improbe Berillo lapide notatur. valet quippe lapis ille contra hostium lites, vt iniectum hominem efficiat. Sic huius articuli pia meditatio nos contra diabolum, carnem, & mundum victores efficiet. Nonus articulus est de Christi anima ad inferna descendente: ibi; *Descendit ad inferna.* Qui satis decenter Topazio lapide denotatur, qui contra lunaticam passionem suapte natura prodest. Sic huius articuli recogitatio contra demonum lapsus proderit, qui tunc fuerunt spoliati. Decimus articulus, est de Christi resurrectione, ibi; *Tertia die resurrexerit à mortuis,* qui lapide Chrysolitho insinuat. Valet enim is lapis contra lepra, quæ est quedam corporis corruptio, sic: quia tunc noluit Deus sanctum suum videre corruptionem. Illius articuli memoria nostræ resurrectionis spem confortat. Vndecimus articulus est de Christi ascensione ad Cælos, ibi; *Ascendit ad cælos, sedet ad dextram Dei patris omnipotentis.* Qui Hyacintho optime denotatur, qui lapis valet ad membrorum vigorem, & saporem saluterum. Sic huius articuli reminiscencia facit, vt membris vegetis, quæ sursum sunt, sapiamus, non quæ super terram. *ad Colos. 3.* Duodecimus, est de humanitate Christi, sextus articulus est de futuro iudicio, ibi; *Inde venturus est iudicare vivos, & mortuos.* & recte per Amethystum denotatur. Ille lapis hominem vigilem facit ad bonum prætentum, & à malis conceptionibus liberat. Sic futuri memoria frequens nos vigiles reddit, extranea expellens, vt bonam de commissis talentis reddere possimus rationem.

Quidam nihilominus articulos altero modo in quatuordecim distribuunt, septem secundum diuinitatem ponentes, videlicet. Primum, de vnitatem Dei, Secundum, de persona Patris; Tertium, de persona Filij; Quartum, de persona Spiritus sancti; Quintum, de opere creationis; Sextum, de opere iustificationis; Septimum, de opere glorificationis. Et septem de humanitate: Primum de Christi conceptione; Secundum, de natiuitate ipsius; Tertium, de morte; Quartum de descensu animæ ad inferna; Quintum de eius resurrectione; Sextum, de ascensione, & septimum de postremo iudicio. Eadem manet vtrubi-

que sententia, quamuis partitio varietur. Vnde propositionum excellentia, seu nobilitas penes obiectum & maiorem iudicij nostri adhesionem, sumi solet. Et quo purius est de Deo iudicium sine creaturæ admixtura, eò est huiusmodi propositio nobilior, excellentiorque. Quo fit, vt omnes articuli de diuinitate sint longe nobiliores articulis illis, qui de humanitate partiantur, & articuli de Dei vnitatem, & personis sint nobiliores aliis de operibus Dei erga creaturas. Hinc factum credas, vt aliis quatuor secundum diuinitatem posteriorem præponatur *In præpositio*, vt dicamus *In Deum, in Patrem, in Filium, in Spiritum sanctum,* non autem aliis. Non dicimus: *Credo in Ecclesiam Catholicam,* sed *Ecclesiam,* sine *in* præpositione, & non *in* castum. Quippe Deo vni in essentia & trino in personis, sic adherendum fuerit, vt illi, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, non sic Ecclesie, nisi suo capiti adherendum erit. Ecclesie quidem sponsæ adheremas propter sponsum Christum. Demum ille articulus, qui est de vnitatem diuinæ essentia, omnium & primus, & nobilissimus habetur, licet pauci grandi malicia excæcati, dissentiant; plurimi ignorarint personarum trinitatem: sed ferme omnes maxime Iudæi, & Naturæ legem obseruantes, vnum esse Deum credentes, confessi sunt. Ideo notus in Iudæa Deus in Israel, magnum nomen eius. *Psal. 75.* Pauci, scilicet Patriarchæ, & Prophete personarum trinitatem deprehenderunt, vnum esse Deum oportuit omnes credere, secundum id Apostoli, *Hebr. 11.* Credere enim oportet accedentem ad Deum; quia est: secundo oportuit credere (vt ibidem habetur) quod inquirentibus se Deum remunerator sit; tertio credere oportuit, quod aliquo medio hominis lapsum repararet; secundum illud Petri *Act. 4.* Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, quod de Christo redemptore dictum est. Illud postremo alta mente recondas, quod vbi audies: Iustus ex sua fide viuet, (vt Propheta & Paul. *Abac. & ad Rom. 1.* scripserant) de ea fide intelligas, quæ per charitatem operatur, alias statim homo corrueret in Lutheranorum errorem; quandoquidem sicut corpus sine spiritu mortuum est; ita fides sine operibus mortua est. *Iac. 2.*

Aduerte tamen; quod multa sunt Præcepta: quedam sunt Dei, quæ omnibus anteponenda sunt, vt *in c. quæ contra. in fin. 8. dist. cap. si is. cum sequent. 11. quæstion. 1.* quæ decem sunt, vt dixi, sine quorum obseruatione salus esse non potest, quæ dicuntur decalogi, vt *in e. meretricis 32. quæst. 4. & in cap. quid in omnibus ea causa. quæst. 7.* Sunt etiam præcepta quedam moralia, quedam mystica, quedam sacramentalia, quedam ceremonialia, de quib. *in c. fin. dist. 6.* Item quedam sunt præcepta Apostolica, id est, sanctæ Romanæ Ecclesie, quibus nullus dura superbia resistere debet, *cap. præcepta. 12. dist. 11.* Item sunt præcepta superiorum, quæ si iniusta, implenda non sunt, *cap. si Episcopus. & c. si is. 11. quæst. 3.* Nam & præcepta sanctorum virorum, antequam impleantur, sunt discutienda, videlicet, si iusta, si licita, si non contra dominum sunt, vt dicit text. *in c. si quis postea. 50. dist. 11.* Sic & Papa non vult, quod impleatur, quod per subreptionem præcipit. *cap. si quando. extra. de rescriptis. & in e. nemo. C. de semen.* Verum de Præcepto Dei disputandum non est. Nam semper est licitum, vt *in c. parasur. 23. q. 1.*

Vigesima octaua consideratio erit de beatitudinibus, quæ sunt septem, secundum distinctione gra-

duum, quamuis sint octo secundum essentiam, quas Christus enumerat in sermone facto discipulis in monte, de quo habetur *Matth. 5*. Et quoniam vltima, quæ est octaua, ponitur per essentiam, quæ est quadam firmitas omnium præcedentium, debentur sibi omnium præcedentium præmia, & ideo redit ad caput, vt intelligantur sibi omnia præmia consequenter attribui. Vnde prima est paupertas spiritus, quæ ponitur pro abstinentia ab amore mundi, id est, ab amore carnalium voluptatum & diuitiarum, ac propriæ excellentiæ. Secunda est, mansuetudo, cum dixit: *Beati mites*. Et tales dicuntur, qui nullam amaritudinem sentiunt. Tertia est luctus, cum dixit: *Beati qui lugent*, scilicet pro peccato, & ipsum oderunt ita, quod insurgunt aduersus id, ad destruendum ipsum. Quarta est esuries iustitiæ, & vehemens desiderium iustitiæ, siue summi boni. Esuries autem iustitiæ potius est beatitudo, quam esuries aliarum virtutum Cardinalium; quia per iustitiam immediate coniungimur Deo; quod non fit per alias virtutes Cardinales. Iustitia enim, prout ibi capitur, cum dicitur, *Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam*: comprehendit fidem, spem & charitatem, de quibus supra dixi, quæ immediate nos coniungit Deo. Quinta est misericordia, per quam pro terrenis cælestia merentur, & illius sunt 13. opera, de quibus *in consid. sequ.* Sexta est munditia cordis, qua clarificatur cor, & mundatur ad videndum Deum, & ardentissime diligendum. Accipitur autem munditia cordis ibi non pro virtute, sed pro statu, qui est purgati animi. Septima est pax quæ est status virtutis, in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis mundi, & diaboli: vel si qua est, inefficax est. vnde patet, quod pax est status animi purgatissimi. Pacificis autem magis attribuitur esse filios Dei, quam alii; quia dixit: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur*. Et licet misericordia maxime assimilet hominem Deo, quantum ad opera exteriora; tamē quantum ad interiora, magis assimilat pax. Octaua beatitudo est, de qua dicitur: *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est Regnum cælorum*. Hæc virtus scilicet, sustinentia persecutionū propter iustitiam, annexa est paci. Cum enim pacificus sit absque contradictione carnis, mundi, & diaboli, vt dixi, patet, quod idem paratus est superare tentationem mortis pro Christo, in eodem gradu est cum pace. Propter hoc dicimus, quod octo sunt beatitudines, quantum ad essentiam, sed tantum septem, quantum ad distinctionem graduum; quoniam super pacem non est virtus alia. Dixit enim Augustinus: *Pax est finis cetero summorum omnium virtutum*. Et ista octaua dicitur redire ad caput duobus modis. Primo; quia idem præmium sibi promittitur, quod primæ. Secundo, quia omnes probant, quod à prima vsque ad vltimam veræ sint. vnde dicit Gregorius: *Qualis vnusquisque apud se lateat, illa ita continentia probat*. vel secundū Ambrosium. *Pauperibus promittitur Regnum, quantum ad gloriam Animæ. Passis autem in corpore persecutionem Regnum, quantum ad gloriam corporis*.

Et inter eas talis est excellentia, vt semper vna de gradu excellat aliam; quoniam ista præmia se habent per additionem ad inuicem. Nam plus est possidere hæreditatem Regni cælorum, quam habere simpliciter. Quoniam multa habemus, quæ non firmiter & pacificè possidemus. Plus est etiam cōsolari in regno, quā habere & possidere. multa enim cum dolore possidemus. Plus est etiam saturari, quam simpliciter consolari: nam saturitas abundantiam consolationi importat. Misericordia vero excedit saturitatem, vt plus

scilicet, accipiat, quam meruerit vel desiderare poterit. Adhuc magis est videre Deum: sicut maior est, qui in curia regis non solum prandet: sed etiam videt faciem Regis. Summam autem dignitatem habet in domo regis filius regis. ita dicit Anton. Florentin. *in sua Summa, 4. lib. 7. capit. 5. §. 3. & ibi in toto illo capit.* ponit ample materiam Beatitudinum: ad quem recurre in reliquis, cum mihi sufficiat habere excellentiam vnus ad aliam. Etiam aduerte, quod beatitudines excedunt virtutes Cardinales & dona. Quoniam habitus virtutum Cardinalium principaliter disponitur ad exercitium Animæ: Habitus vero donorum disponitur ad actus contemplatiuæ maxime: Habitus autē beatitudinum disponitur ad perfectionem vtriusque, vt habetur *in compendio Theologiae, lib. 5. cap. 55.* & dicitur *in cap. 47. in fine.* quod sicut in enumeratione donorum est ordo artificialis, quo primo ponuntur digniora: ita in beatitudinibus est ordo naturalis, vbi digniores ponuntur vltimo. Sanctus Thomas 1. 2. *quæst. 69.* ponit, an Beatitudines distinguantur à virtutibus & donis, & ibi plene per eum.

Vigesima nona consideratio est de operibus misericordiarum: quæ sunt 14. Quoniam sunt septem opera misericordiarum corporalia, septem vero spiritualia. Corporalia enim sunt de quibus habetur *Matth. 25.* Esuriui, & deditis mihi manducare. & sunt hæc Pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, recolligere hospitem, visitare infirmum, redimere captiuum, & sepelire mortuum. Et in hoc versu continentur:

Visit, poto, cibo, redimo, eroo, colligo, cando.

De primo, habetur *Eccl. 63.* Frange esurienti panem tuum. De secundo habetur *Prou. 25.* Si sitit inimicus tuus, potum da illi. De tertio habetur *Luc. 3.* Qui habet duas tunicas, id est, ad superfluitatem, det vnā non habenti. De quarto habetur per Apostolum *ad Rom. 12.* Hospitalitatem sectantes. De quinto, scilicet, redemptione captiuorum, habetur per Ambrosium. *in c. aurum. 12. quæst. 2.* vbi dixit, quod ornatus factorum est redemptio captiuorum. De sexto, scilicet, de visitatione infirmorum, habetur *Iob. 5.* Visitans speciem tuam, id est, hominem, in infirmitate, non peccabis. De septimo, quod non ponitur, *Matth. 25.* habetur *Act. 8.* vbi habetur de Stephano lapidato, quod sepelierunt eum viri timorati. & dicitur *Eccl. 7.* Mortuo non denegabis gratiam. De quo ample dixi *supra in 2. par. in 3. consid.* ideo hic non repeto.

Alia vero septem sunt opera spiritualia, quæ sunt, videlicet, docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem, cortigere peccantem, remittere offendentem, portare onerosos & graues, pro omnibus exorare, & continentur in hoc versu:

Consule, castiga, solare, remitte, ser, tra.

De primo habetur *ad Rom. 12.* Qui docet in doctrina legis subuenit proximo. De secundo habetur *Tobia 4.* Consilium semper à sapientibus inquire. & *12. quæst. 2. cap. pen.* vbi dicitur, bonæ rei dare consilium, & præsentis habere vitæ subsidium, & æternæ remunerationis expectare cernitur præmium. De tertio habetur per Apostolum *in Th. 4.* Itaque consolemini inuicem in verbis istis: & non contristemini de dormientibus, sicut gentes, quæ spem non habent. De quarto habetur *Matth. 18. in c. noui. de iudic.* Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Et Apost. *ad Timoth.* Peccantem corripit omnibus argue. De quinto habetur *Luc. 6.* Dimitte, & dimittetur tibi. Et *Matth. 18.* Serue nequam, omne debitū dimisi tibi: quoniam rogasti me: nonne

nonne oportuit & te misereri, conserui tui? De sexto habetur *ad Romanos*, 15. Debemus nos firmiores infirmitates aliorum portare, non solum secundum quod infirmi sunt graues, & inordinatis actibus, sed etiam vniuscuiusque onera sunt supportanda: secundum illud *ad Galatas* 6. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. De septimo habetur *Iac.* 5. Orate pro inuicem, vt saluemini. Et secundum Thom. *secunda secunda, quest. 32. art. 2.*

Ista sunt spiritualia opera, seu hæ septem elemosynæ spirituales, sunt potiores corporalibus, triplici ratione, prout refert Anton. Florenti. *in sua Sum. 4. part. iii. 5. cap. 18. §. 7.* Prima est, quia id, quod exhibetur in elemosyna spirituali, est nobilius, scilicet donum spirituale, quam præmium corporale, secundum illud, *Proverb. 4. Donum bonum tribuam vobis, legem meam non derelinquatis.* Secundo, ratione eius, cui subuenitur, quia spiritus nobilior est corpore. Vnde, sicut homo magis sibi debet providere, quantum ad spiritum quam quantum ad corpus: ita etiam proximo magis debet providere de elemosyna spirituali, quam corporali, quem ex charitate diligere debet. Tertio, quantum ad ipsos actus, quibus subuenitur: nam actus spirituales, quales sunt elemosynæ spirituales, sunt perfectiores actibus corporalibus, quibus exercentur in elemosynis corporalibus. Dicit tamen ipse Anton. Florent. *ubi supra*, quod secundum aliquem casum particularem, interdum aliqua elemosyna temporalis posset præferri alicui elemosynæ spirituali, sicut magis esset pascere fame morientem, quam docere, sicut dicit Philosophus, quod indigenti melius sit dare, quam philosophari, quamuis hoc sit melius simpliciter.

TRigesima consideratio est de donis Spiritus sancti, quæ sunt septem, scilicet timor, pietas, scientia, fortitudo, consilium, sapientia, & intellectus. Quæ enumerantur *Esaie 11. cap.* vbi ea alio ordine ponit; quoniam, primo, ponit donum sapientiæ: Secundo, intellectus; Tertio, consilij; Quarto, fortitudinis; Quinto, scientiæ; Sexto, pietatis; Septimo, timoris. Et ideo videtur, quod hoc ordine artificiali, de quo supra dixi, *in consider. immediate precedenti.* quod donum sapientiæ sit dignius, & sic de singulis vnum excedit aliud descendendo: & ideo dicit Ant. Florent. *in sua Summa, in 4. part. iii. 10. cap. 2. in princip. & §. 6.* quod comparando ipsa dona ad inuicem, dignitas eorum, qua vnum præfertur alteri, sit attendenda secundum enumerationem eorum, incipiendo à sapientiâ, vt ponitur *Esaie 11.* vt dictum est supra. De istis septem donis, & commendatione eorum, vide ample Guilielmum Paraldi *in sua Sum. virtutum & virtorum, li. 1. part. 3. c. 5. de donis.* Et ibi ponit, quod quædam pertineant ad diuina, & illa sunt digniora, quædam vero ad humana. Et etiam quædam pertinent ad vitam actiuam, & sunt quinque: & de his primo ponit, eo; quia vita actiua est ante contemplatiuam: quædam vero pertinent ad vitam contemplatiuam, vt sunt donum intellectus, & donum sapientiæ, & ista sunt digniora, vt ibi.

TRigesima prima consideratio de septem Sacramentis enunciat, quæ sunt baptismus, confirmatio, eucharistia, pœnitentia, vinctio postrema, ordo, & matrimonium, quod illorum sit dignius & excellentius.

De Sacramento matrimonij dixi *in Commentariis nostris super consuet. Ducat. Burgund. in rubric. Des*

droiſts, & appartenances à gens mariez. quod sit dignius & excellentius aliis, ex pluribus ibi descriptis ad laudem matrimonij, quam ibi posui, cum multum quadraret ad propositum. Cælius vero *li. 15. c. 19.* ait: quod matrimonium secundum August. quantum ad genus attinet mortalium, sit quoddam ciuitatis seminarium, & ibi asserit tria esse bona coniugij, sc. fidem, prolem, & sacramentum, quæ posui in dicto loco, cū pluribus aliis laudibus matrimonij. Et etiam de laude illius idem Cælius *eod. li. c. 13.* Dico tamen hic, quod Eucharistiæ Sacramentum sit venerabile, adorandum, venerandum, colendum, glorificandū, præcipuis magnificandum laudibus, dignis præconiis exaltandum, cunctis honorandum studiis, vt dicit text. *in clem. si dominam in Sanctis de reliquis, & vener. angelorum.* Imo etiam excellentissimum, & est maximum Sacramentum, ex themate posito per Anton. Floren. *in sua sum. in 3. par. li. 14. cap. 4. in prin.* vbi ponit tale thema. *Memoriam feci mirabilium suorum misericors & miserator Dominus, escam dedi timentibus se. Psalm. 110.* Excellentissimum enim illud dicit text. *in d. clem. si dominum.* & Floren. *in d. §. 1.* Eò, quia omnia alia ordinantur ad ipsum, vel perficiuntur per ipsum, nec quid preciosius habemus in hoc mūdo. Quid enim preciosius & melius corpore, & sanguine domini nostri? vt ait Hiero. *1. g. 1. c. multus:* quasi diceret. nihil. *de consecr. dist. 2. c. nihil.* Nihil enim in sacrificiis maius esse potest. Nec vlla oblatio maior reperitur, & ibi ponit, quam mirabilia sunt opera Christi. & dicit gl. *in vers. quod melius in d. c. multus. & in d. c. nihil.* quod Sacramentū Eucharistiæ inter Sacramēta sit maius, dignius, & melius, quo ad sanctitatem & reuerentiam. Et, vt dicit idem Flor. *ead. par. sue Summa, li. 12. in prin.* est maximum Sacramentum, quo ad essentiam, licet quædam alia dicantur maiora secundum alios respectus, quos infra referam. vide tamen Bonauenturam, qui plura dixit *in suo li. quem fecit de excellentia Eucharistiæ.*

Sed, quantum ad istud Sacramentum, volo demonstrare eius excellentiam ex pluribus causis & rationibus. Prima: quia fuit figuratum tam ante legem, quam in lege. Primo per oblationem factam per Melchisedech, vt habetur *Gen. 14.* Et sit mentio *in cap. accipere, de consecr. dist. 2.* In qua figura, habemus formam exteriorem sacramenti, vt primū effectum, sc. refectionem ibi, *ante præcessit figura spiritualis in pane & vino.* Item in Manna, vt habetur *c. corporeum, de conse. dist. 2.* Et in hoc figuratur effectus gloriæ: & in oblatione illius figuratur, in quo debet fieri oblatio, & super quæ. Sed lo de Turrec. *in d. c. corporeum.* ample disputat, an conuenienter fuerit figuratum in Manna, non insisto, quia non est præsentis speculationis. Item fuit figuratum in diuersis Sacrificiis, de quibus habetur in Leui, quibus figurabatur Passio Christi; Item in Ionathæ virga mellis, vbi figurabatur, quis offerre debeat: per fauum enim designatur deuotio offerentis: Figura sanguinis Christi fuit vinum, ad designandū refectionē. *Cantic. 1.* Introducit me in cellam vinariam. Secunda: quia à Prophetis prænunciatum, vt habetur *Pf. 77.* Panē Angelorū māducauit homo. Tertia: quia à Christo verbo & facto institutū, vt habetur *Io. 6. Ego sum panis viuus, qui de celo descendi: factus. vt Math. 9. & 26. Accipite, & comedite, hoc est corpus meū, quod pro vobis traditur. & in c. panis est in altari, de consec. dist. 2. & c. cum Marthe, de celebr. Mis.* Quarta: quia ab Apostolis seruatum, vt habetur *1. Cor. 11. Conuenientibus in vnum.* Sexta: quia à summis Pontificibus ordinatum, vt habetur *in d. clem. si dominum in sanctis, de reliq. & venerat. Sanctar.* Et hæ sex causæ ponuntur *in*

Compendio Theol. li. 6. c. 13. & in c. 14. Vbi ponuntur mirabilia, quæ sunt in ipso Sacramento, de quibus etiam aliquid statim dicitur. Septima, quia maiora, nobiliora & excellentiora continentur in isto Sacramento, quam in omnibus aliis. Continet enim in se nobiliora in omni genere Entis, & illud quod est nobilissimum in fine nobilitatis. Continet autem Christum; in quo tres substantiæ, concurrunt, scilicet Caro, Anima, rationalis, & Deitas. Corpus autem Christi de purissimis sacratissimæ Virginis sanguinibus Spiritus sancti manibus formatum, atque ipsi Deitati coniunctum: omni corpore nobilior est, atque perfectior. Anima vero Christi diuinis splendoribus candida, omni sapientia & virtute plenissima, ut puta cui non est datus in donis & virtutibus Spiritus ad mensuram, *Jo. 6.* Intellectualem creaturam nobilitate transcendit, & perfectione. Deitas vero fons & origo omni boni, quæ ex inseparabili vnione ad naturam assumpta, in hoc Sacramento veraciter ex concomitantia continetur. In infinitum nobilitate & perfectione rebus supereminet vniuersis, de quo Propheta *in Psal. 47.* Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Et hæc rationes ponuntur ad demonstrandam dignitatem huius Sacramenti, *in d. d. compend. Theol. li. 6. cap. 13.* Octaua colligi potest ex plenitudine sanctitatis, quæ est in hoc Sacramento. Continetur autem in hoc Sacramento realiter ipse Christus, Sanctus sanctorum, utpote in quo (iuxta Apostolum) abundat plenitudo diuinitatis corporaliter id est, veraciter, *ad Coloss. 2.* In aliis autem Sacramentis continetur quædam virtus sanctificatiua instrumentalis, deriuata à Christo. Cû autem semper, quod est per essentiam tale, potius sit eo, quod est tale per participationem, manifeste patet, hoc Sacramentum seu Sacrificium potissimum esse omnium Sacramentorum. Quoniam propter quod vnumquodque est tale, illud multo magis est tale. *Auhen. multo magis. C. de Sacros. Eccl. & potentior est causa, quam causatum.* Nona colligi potest ex ordine Sacramentorum ad inuicem: Nam omnia Sacramenta videntur ordinari ad hoc Sacramentum, tanquam ad finem, ut dicit S. Th. *in 3. part. quali. 55. art. 3.* Hinc Beatus Dionysius *in c. 3. Ecclesiastica Hierarchia,* dicit, quod nõ conuenit aliquem perfici perfectione Hierarchica, nisi per diuinissimam Eucharistiam. Decima colligi, & apparere potest nobilitas & excellentia istius Sacramenti ex ritu ipsorum Sacramentorum: nam fere omnia Sacramenta consummantur in ista Eucharistia, ut dicit Dionysius *in d. c. 3.* sicut patet, quod ordinati, & etiam omnes alij, & etiam baptizati, si sint adulti, assumunt illud Sacramentum. Vndecima colligi potest ex singularitate & sublimitate miraculorum, quibus splendet hoc Sacramentum præ cæteris. Tantis enim & tot hoc admirabile Sacramentum fulget miraculis, ut humana intelligentia omnino obtundatur, splendore tantæ maiestatis, deficient omnes sensus in eo, tactus in contactione, in contemplatione visus, in sapore gustus, olfactus in odore. Solus quidem auditus fide Christi instructus percipit veritatem. Vnde de huius Sacramenti miraculorum sublimitate, Sancta Ecclesia admiratione suspensa, in eiusdem Sacramenti solemnitatis officio, de quo etiam *in d. clem. si dominum. de reliquijs & venerat. Sancto,* inquit, Quid hoc Sacramento mirabilius esse potest? in ipso namque panis & vinum, in corpus, & sanguinem substantialiter conuertuntur, & Christus Deus & Homo sub modici panis specie continetur: manducatur utique à fidelibus, sed minime laceratur, quinimo diuiso Sacramento, integer sub qua-

libet diuisionis particula perseverat. Accidètia in eodem sine subiecto consistunt; O miraculò (inquit Basilus) O omnipotentia, O Dei circa nos misericordia, qui sursum sedet ad dextram, sacrificij tempore manibus hominum continetur! Alia miracula ponuntur in dicto compendio Theologiæ. *c. 14. lib. supra allegato.* Duodecima colligi potest ex conditione fontanæ gratiæ & virtutum, quas in se continet. Continetur quidem in hoc Sacramento omnium gratiarum fontalis origo, mare virtutum, & omniũ bonorum profluentis. Hic enim est fons copiarũ omnia per gratiã irrigans, de quo *Cantic. 3.* Fons hortorũ, puteus aquarũ viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Libanus candidus noster est Christus, ex quo impetu fluunt riuus gratiarũ. Quare beatus Ambrosius de hoc Sacramento loquens, ita ait: *Hoc Sacramentum præstantissimum est, in quo est diuinitatis presentia, mundi redemptio, peccatorum remissio, gratiarum diuisio, virtutum omniũ congregatio.* Decimatercia colligi potest ratione præminentie huius Sacramenti, seu excellentiæ, ex magnitudine utilitatis eius. Est enim vtile viuentibus in presenti seculo, existentibus in Purgatorio, quin & regnantibus in cælo, etiam profuit ad cumulum gaudiorũ. Et ista utilitas consistit ex multis effectibus, qui proueniunt ex isto Sacramento Eucharistiæ, & sumptione; ex quibus ponuntur per Anto. Florent. duodecim *in sua Summa, in 3. part. l. 14. c. 12. §. 6. & fin. & 23. aut 24. in compend. Theol. li. 6. c. 15.* quos ibi videre poteris, cum sufficiat nobis demonstrasse causas & rationes, quare sit excellentius alijs Sacramentis. Sex tamen utilitates seu fructus huius Sacramenti scripsit Bern. de Buis *in 2. parte sui Rosarij. ser. 14. & 4. part. qui comprehendere videtur omnes alios, & sunt magis clari, & autoritatibus probati, quem idcirco vide.*

Sed tamen aduertendum est, quod Ioan. de Turrecremata *in d. c. nihil. de consec. dist. 2.* dicit, quod quinque modis vnum Sacramentũ dicatur dignus alio: & illi quinque modi ponuntur *in d. c. nihil. & in gloss. in verbo, non debet. in c. ecce. 95. dist. 1.* Vno modo, quo ad rem Sacramenti, siue quo ad effectum eius: & sic Baptismus, qui delet omnem culpam, & auferit omnem penam, est maximum omnium Sacramentorum. Secundo quantum ad id, quod continetur in Sacramento, & sic Eucharistia est nobilissimum Sacramentũ, in quo continetur ipse Christus. Tertio modo quantum ad gradum dignitatis, in quo constituitur suscipiens Sacramentum, & sic ordo est dignissimum Sacramentum, cum Sacramentum ordinis dicatur Sacramentũ dignitatis, eo, quia promotus ad ordinem, consequitur dignitatem. *ex. in capit. deniq. in princip. 4. dist. 1.* Ita, ut nulla dignitas secularis similis sit Sacerdotio. *c. duo sunt. 96. dist. 1.* Notat Panor. *in c. veniens. de transact.* & de his in consideratione sequenti dicturus sum. Quarto, quantum ad ministrum, & sic Confirmatio, & etiam ordo, sunt dignissima: quia non nisi per Episcopum ministrantur. *ca. inter corporalia. in princ. Extra. de translatione Episcopi.* Quinto, quantum ad significatum, & non contentum, & sic Matrimonium est dignissimum, quia significat coniunctionem duarum naturarum ad inuicem in Christo. Sexto, potest dici, quantum ad instituentem, ut est de Sacramento Matrimonij, & Eucharistiæ, ut dictũ est quo ad matrimonium, *in commento nostrar. consuet. ducat. Burgund. in rubr. Des droiels, & appartenances à gens mariez.* Vbi dixi, quod matrimonium sit dignius Sacramentum, ratione authoris, quia institutum à Deo Patre, & quod plus est, in statu innocentie, & in Paradiso terrestri, sed idem dici potest de Sacramento Eucha-

Eucharistiæ, quod fuit institutum à Christo, sed non in statu innocentia, nec in Paradiso, sed inter peccatores, & in cœna.

Si tamen has dignitates ad inuicem comparemus, inuenietur illa dignitas potissima, quam Sacramentū habet ex contento, quia est essentialior: & ideo Sacramentum Eucharistiæ est simpliciter dignissimum, sicut dictum est. Et ideo ad argumenta, quæ facit Io. de Turrecrem. *in d. c. nihil.* pro contraria parte, contra Sacramentum Eucharistiæ, maxime ad primum, in quo dicitur, quod bonum commune potius sit, quam bonum vnius, vt habetur *1. Ethic.* Et ideo cum matrimonium ordinetur ad bonum commune, speciei humanæ per viam regenerationis, & Sacramentum Eucharistiæ tantum ad bonum proprium sumentis: ideo videtur, quod matrimonium sit potissimum Sacramentum, & non Sacramentum Eucharistiæ. Respondetur secundum Thomam *3. part.* quod Matrimonium ordinetur ad bonum commune corporaliter: sed bonum commune spirituale totius Ecclesiæ continetur substantialiter in ipso Eucharistiæ Sacramento, ex quo nobilius est, quam Sacramentum matrimonij.

Ad secundum, in quo dicitur, quod digniora Sacramenta esse videantur, quæ per maiorem ministrum conferuntur: sed Sacramenta confirmationis & ordinis non conferuntur nisi per Episcopum, qui est maior minister, quam simplex minister, qui est Sacerdos, per quem confertur Eucharistiæ Sacramentum. Ergo illa Sacramenta sunt potiora, & digniora. Et etiam quia maiorem virtutem habent quædam, quæ imprimunt characterem, vt Baptismus, Confirmatio, & ordo, quod non facit Eucharistiæ Sacramentum. Respondetur; quod primum Assumptum non sit verum simpliciter: quoniam, vt dictum est, dignitas magis accipienda est ex parte rei contentæ, quam ex parte ministri, vnde nihil prohibet aliqua Sacramenta secundum quid, vtputa ratione ministri, esse digniora Sacramento Eucharistiæ, vtputa confirmationis & ordinis Sacramenta, quibus tamen ipsum Eucharistiæ Sacramentum simpliciter dignius est: quia vero per ordinem & confirmationem, deputantur fideles Christi ad aliqua spiritualia officia: quia pertinent ad officium, ideo trahuntur huiusmodi Sacramenta ad solum Episcopum, qui est quasi Princeps in Ecclesia, per Sacramentum vero Eucharistiæ non deputatur homo ad aliquod officium, sed magis hoc Sacramentum, vt inquit S. Tho. *in 3. part.* est finis omnium Sacramentorum, dignus est igitur. Vel ad aliud tertium obiectum neganda est etiam consequentia, quod cum character Sacerdotalis sit quædam participatio sacerdotij Christi, & hoc Sacramentum contineat ipsum Christum, multo dignius est hoc Sacramentum, quam Sacramentum, imprimentia Christi characterem.

Ad quartum, in quo dicitur, quod vnum Sacramentum dicatur esse dignius, ex quo alia dependent, & nõ è conuerso: sed ex Baptismo dependet Eucharistia: non enim potest quis Eucharistiam accipere, nisi fuerit baptizatus Ergo Baptismus est potior Eucharistia. Respondetur sic, quod ratio illa procedat ex parte, siue ratione necessitatis, qua Baptismus est maius cæteris Sacramentis, cum sine eo nemo saluari possit, iuxta illud *Ioan. 3.* Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei, & c. *nulli. & c. firmissime. de consecr. dist. 4.* & ita ex hac parte Baptismus potissimum est Sacramentorum, sicut ordo, & confirmatio habent quandam eminentiam ex parte ministri, vt dictum est: & Matrimonium ra-

tione significationis: nihil enim prohibet aliquid esse secundum quid dignius, quod non est dignius simpliciter, vt dicit Io. de Turrecrem. *in d. c. nihil.* Aduerte etiã, quia secundum eundem. *de pœnit. dist. 1. in summa.* Ordo attendi debet intra Sacramenta diuersis modis, seu diuersis respectibus. Vno modo, & principaliter penes morbos, ad quos curandos, sicut ad finem, sunt instituta, inter quos talis est ordo, quem ponit Alber. Magnus *in 1. dist. 4. senten. Primus* (inquit) *oritur ex istos morbos est originalis culpa, & hanc tollit Baptismus. Concupiscentia est pronitas ad malum, quam non tollit Baptismus, sed dimittit, & contra hunc ordinatur confirmatio. Ex pugna autem praustatis, & quasi ex calore concupiscentie, oritur deperditio honoris in spiritualium: & ideo contra hunc morbum ordinatur tertio loco Eucharistia. Est autem prolapsus concupiscentie in actuale peccatum, & contra hanc ordinatur pœnitentia. Reliqua autem debilitates semper renascuntur, contra quas ordinatur extrema vntio. Ordo autem, & matrimonium ordinantur contra defectum communem, & ordo est ante matrimonium, quia est secundum digniorem regenerationem.* Hæc Albertus Magnus. Istum autem ordinem profecutus est Magister sententiarum, & alij Doctores Theologi, & melior videtur consideratio inter omnes, vt dicit Io. de Turrecrem. *in dicta summa.* Alio modo potest attendi Ordo inter Sacramenta, secundum aliquam rationem dignitatis, respectu omnium aliorum Sacramentorum, in quantum sunt in remedium defectus communis, siue in perfectionem multitudinis: alia vero Sacramenta sunt in remedium siue perfectionem vnius personæ: bonum autem commune, cum sit diuinitus, vt dicitur *1. Ethicor.* prius est: Vnde hoc ordine considerato, Gratianus primo determinauit de ordine, & matrimonio: tum, quia ordo habet prioritatem quandam respectu matrimonij, & aliorum Sacramentorum. Clarum est autem, quod agens naturaliter, prius est sua actione: vnde etiam in iure prius determinatur de officio, quam de actionibus. Tū etiam, quia, sicut dictum est, habet digniorem generationem quàm matrimonium. Pœnitentia etiam habet prioritatem quandam, respectu Baptismi, secundum illud *Act. 2.* Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrum, & c. *quis aliquando. de pœnit. dist. 1.* Item dicit Augu. *1. de pœnit.* & habetur *in c. nullus. de pœnit. dist. 1.* Nullus potest inchoare nouam vitam, nisi cum veteris vitæ pœnituerit. Item respectu Eucharistiæ etiam Pœnitentia videtur habere quandam prioritatem, quia omnibus accedentibus ad communionem, indicitur pœnitentia, sicut etiam colligitur *ex c. omni, vtriusque sexus. Extra de pœnit. & remiss.* vbi primo iniungitur preceptum de Confessione, secundo de Communionem; in cuius signum Agnus paschalis, qui figuram gessit Sacramenti Eucharistiæ, comedi precipiebatur cum lactucis agrestibus. *Exod. 12.* quod significat, communicandam esse cum amaritudine pœnitentiæ. Et ita secundum hunc ordinem aliqui tractauerunt de Sacramentis, vt Gratianus, prout refert Ioan. de Turrecrem. *in d. summa de pœnit. dist. 1.*

TRigesima secunda consideratio est consecutiuas, ad præcedentem, de vno Sacramento, scilicet, de ordine: & quia, sunt septem, secundum aliquos, & octo secundum alios, & secundum Canonistas, nonem; videndum est, inter octo ordines Ecclesiasticos quis sit dignior, & excellentior. Et sunt secundum Theologos septem, scilicet Ostiariatus, Lectoriatus, Exorcistatus, Accolitus, Subdiaconatus, Diaconatus, & Presbyteratus, quos ponit Magister sententiarum *in 4. dist. 24.* & est tantum vnum Sacramentum, ita quod quili-

bet ordo est de substantia Sacramenti ordinis, ut dicit Petrus de Palude *in 4. dist. 14.* & Florentinus *in sua summa. 3. part. tit. 14. c. 16. §. 1.* & *in 1010 illo c.* ponit materiam ordinum: sed secundum Canonistas, ut dixi, sunt nouem ordines: quia est ordo clericatus, qui dicitur ordo apud eos, ut est tex. & ibi Dominus Anto. Panor. & alij, *in c. cum contingat. Extr. de atate & qualitate.* & est Sacramentale signum tonsura, ut dicit glo. *in verb. P. alinista. in c. clericos. 21. dist.* quæ pro hoc allegat *ca. duo sunt. 12. q. 1.* Et iste ordo est aliorum ordinum initium, & ex eo primo ordine vinculum promouendi initiatur: imo si omitteretur, esset repetendus; secundum Panor. post Host. *in d. c. cum contingat.* Et etiam Episcopatus est ordo, ut dicit tex. *in c. clericos. & c. diaconos 93. dist.* facit tex. *in c. 1. de ordinatis ab Episcopo, & c.* De quibus nouem ordinibus, & de officiis eorum ponit Ant. Flor. *in d. loco in §. 9.* ad quem recurre, & ad text. *in c. clericos. & in c. perleclis. 25. dist. & c. Episcopus. & c. seq. 23. dist.* Et isto ordine non reperitur maior, vel par, ut est text. *in c. 1. de sacra vnctiōe, & in gl. in verbo, Episcopus, in proæ 6 in prin.* quæ pro hoc allegat *ci. 2. in c. nouo. 21. dist. & c. 1. 32. dist. dist.* De cuius dignitate vide Curtium seniore, *in cons. suo 79. incip. super articulo an Abbas, vel Prior. in 2. col. & dixi ample, supr. in 4. par. in 25. consed.*

TRigesimatertia consideratio: An vita actiua sit excellentior vita contemplatiua, manifestandum est. Philosophus enim *2. Ethic.* dicit, tres esse vitas hominum excellentes. Voluptuosam, scilicet, quæ ponit finem in delectationibus corporis. Civilem, quæ pertinet ad actiuam, & Contemplatiuam, de quibus Cælius *lib. antiquarum lectionum 2. c. 8.* ubi ait, actiuos, & voluptarios haberi tanquam exules, qui contemplantes iam sunt in patria. Et dicit beatus August. *in lib. de ciuitate Dei. cap. 9.* quod tria sint genera vitæ, scilicet, ociosum, quod pertinet ad vitam contemplatiuam: actiosum, quod pertinet ad actiuam: & ex utroque compositum, quæ dicitur vita mixta, & congruit Prælati & Prædicatoribus. Alij assignant vitam secundum inchoationem, profectiōem, & perfectionem: tamen diuisio vitæ humanæ magis propria est, quam ponit Gregorius *super Ezechielem. & in 6. moralium.* scilicet, quod duæ sunt vitæ, actiua, scilicet, & contemplatiua, in sacro eloquio per duas sorores figuratæ in veteri Testamento, per Lyam, & Rachelem: Lya figurat actiuam, exercens se in septem operibus misericordiarum corporalibus & spiritualibus, figuratis per septem filias Lyæ. Nam septima fuit diuina Rachel, venusto aspectu, quæ interpretatur, visum principium, significat vitam contemplatiuam, quæ ad principium rerum, scilicet, Deum speculatur. In nouo enim Testamento figuratur per Martham, & Mariam Magdalenam: Martha actiuam insinuans, quæ sollicita erat, turbata erga plurimum, Maria contemplatiuam, quæ sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius. *Luc. 10.* Et quod ista sit sufficiens diuisio, declarat B. Tho. *2. 2. quest. 179.* vnumquodque viuens ostenditur viuere ex operatione sibi maxime propria, ad quam maxime inclinatur: sicut plantarum vita dicitur in hoc consistere, quod nutriuntur & generantur: animalium vero in hoc, quod sentiunt & mouentur. Hominum autem in hoc, quod intelligunt, & secundum rationem agunt: vnde in hominibus vita vniuscuiusque videtur esse id, in quo maxime delectatur, & cui maxime intendit, & in hoc vult quilibet præcipue conuiuere amico suo. Quia quidam homines per maxime intendunt contemplationi veritatis, quidam vero prin-

cipaliter intendunt exterioribus actionibus, inde est, quod conuenienter vita hominis diuiditur in actiuam & contemplatiuam. Nam vita voluptuosa (quam Philosophus ponit tertiam) non conuenit homini, in quantum est rationale animal, agens secundum rationem. Etenim bestialis talis vita communis nobis est cum brutis. Vita autem mixta, quam ponit B. August. tertiam post prædictas duas, virtute continetur in eis, sicut media, in extremis, quibus conficitur, ut tepidum in calido, & frigidum. Vita vero incipientium, qui resistunt passionibus, spectat ad actiuam, & etiam communiter profectiuam, & perfectiorum ad contemplatiuam. Datur enim ista diuisio de vita hominis secundum intellectum, qui vtrique est aut practicus, aut opus intendens exterius per mechanica, & agibilia, vel interius mortificando passiones. Aut speculatiuus, intendens veritatem speculari præcipue circa diuina. Hæc ille Ant. Flor. *in loco statim allegando.*

Sed secundum intentum nostri operis, quæ illarum sit melior & excellentior, videndum est. Quantum ad vitam actiuam, satis eam laudauimus supra *in 4. part. in 50. consed.* ubi dictum est, quod videatur esse melior: & allegauimus ibi, & Theologos, & Iuristas: sed ut statim dicam, illud est secundum quid, id est, in aliquo casu melior actiua, sed simpliciter non: eo, quia simpliciter vita contemplatiua est melior & excellentior ex pluribus causis, inter quas S. Thom. *2. 2. q. 128. art. 1.* ponit octo, quas scribit Phil. *10. Ethic.*

Prima est: Quia vita contemplatiua conuenit homini secundum id, quod est optimum in eo, sc. secundum intellectum: & respectum propriorum obiectorum, sc. intelligibilium: vita autem actiua occupatur circa exteriora: vnde Rachel, per quam figuratur vita contemplatiua, ut dixi, interpretatur visum principium. Actiua autem significatur per Lyam, quæ erat lippis oculis:

Secunda ratio est: quia contemplatiua potest esse magis continua, licet non quantum ad summum contemplationis gradum. Vnde & Maria, per quam significatur contemplatiua, describitur secus pedes Domini sedens. Non enim potest homo ita continue exerceri in operibus misericordiarum corporalibus vel spiritualibus quod pertinet ad actiuam, quia non habet semper modum paratum ad exhibendum Eleemosynam vel ad docendum, sicut habet vitam paratam ad legendum, orandum, meditandum, & huiusmodi, quæ pertinet ad contemplatiuam. Tertia ratio est, quia maior est delectatio contemplatiuæ, quæ actiuæ: vnde B. Aug. dicit, quod Martha, quæ designat actiuam, turbabatur: Maria vero epulabatur: vnde de sapientia, quæ gustatur in contemplatione, dicitur *Sap. 8.* Non habet amaritudinem conuersatio illius, neque radium conuersus illius, sed gaudium. Et Greg. *super Ezech.* dicit, quod contemplatiua vita amabilis valde dulcedo fit: est enim delectabilis secundum B. Tho. *ubi supr. q. 180. art. 7.* ex tribus rationibus ibi per eum descriptis.

Quarta ratio est: quia in contemplatiua homo est magis sibi sufficiens: quia paucioribus ad eam indiget, quam in actiua, in qua eget adiutorio aliorum, ut possit eam exercere: vnde Christus *Luc. 10.* Martha sollicita es, & turbaris erga plurimum, sc. circa quæ versatur, & quibus indiget.

Quinta, quia contemplatiua magis propter se diligitur, sc. ut Deus cognoscatur, & veritas, quæ perficit intellectum, ut ametur, ibi figuratur: sed actiua ad aliud ordinatur, sc. ad subuenientem proximo, nec ibi figuratur, sed ut proximus inde in Deum proficiat. Vnde *in Ps. 26.* Vnam peti a Domino, hanc requiram: ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, Vt videam voluntatem

luntatem Domini. Et Christus *Luc. 10. Vnum est necessarium.* Vnumquodque autem perfectius est, quod est propter se, quam quod propter aliud, sicut finis magis quam ea quæ sunt ad finem, vt sanitas melior medicina, quæ ordinatur ad illam.

Sexta: quia contemplatiua consistit in quadam vacatione: & quiete, secundum illud *Pf. 45. Vacate, & videte, quoniam suavis est Dominus:* quali dicat, nõ potestis videre, & gustare quam suavis sit Deus, quod pertinet ad contemplationem, nisi vacando, & cessando ab operibus: sed actiua consistit in motu, sicut dicitur *Pre-lato cui libet, Prok. 6. Discurre, festinas, suscita amicum tuum ne des somnum oculis tuis:* perfectior autem est quies, quam motus ceteris partibus: vnde B. August. *in 19. l. de ciuit. Dei, Ocium sanctum,* sc. contemplatiue vitæ, quærit charitas veritatis, sc. diuinæ, cui maxime intendit contemplatiua. Et signatè dicit, *ocium sanctum,* ad excludendum ocium pigritiæ, quod est malum, & sentina omnium viriorum. Vnde B. Bern. ait: *Vacare Deo non est ocium,* sc. malum, sed *negotium negotiorum.* Est enim exercitium vitæ beatæ, secundum illud beati August. *in fi. de ci. in Dei,* ibi, *vacabimus, & videbimus, & amabimus, amabimus, & laudabimus sine fine.*

Septima ratio est: quia contemplatiua est secundum diuinam, actiua secundum humanam. Quis autem dubitat, diuinam humanis preferendam, sicut creator creaturæ: vnde B. August. *super Ioan. In principio erat verbum.* Ecce quod Maria audiebat, id est, contemplatiua cui vacat, sc. audiendo diuinam. *Et verbum caro factum est:* Ecce cui Martha ministrabat, id est, actiua, sc. humanitati egenti ministrando & subueniendo. Ipsa etiam consideratio mysteriorum Christi, sc. natiuitatis, vitæ, passionis, & huiusmodi, ad contemplationem pertinet, manuducentes nos ad contemplationem diuinitatis, secundum illud, quod cantatur in præfatione: *Dum visibiliter Deum cognoscimus,* id est, mysteria humanitatis, *per hanc inuisibilem amorem rapimur.*

Octaua ratio: quia contemplatiua est magis secundum id, quod est proprium hominis, id est, secundum intellectum. In operationibus autem vitæ actiue, communicant nobis etiam vires inferiores, quæ sunt communes nobis, & brutis; vnde in *Psal. postquam posuit id,* quod est commune nobis & brutis, dicit: *Homines & inuenta saluabis Domine,* subdidit post, quod est speciale homini, sc. *In lumine tuo videbimus lumen.* Vnde & ipsa contemplatiua vita transfert ad quandam mentis libertatem vires inferiores, quæ deseruiunt actiue in moderatione passionum, & in aliis habet quandam seruitutem: vnde & Boetius *de consol. philos.* ait: liberiores animas necesse est esse, cum se in mentis diuinæ speculatione conferunt, minus vero, cum dilabuntur ad corporalia. Et B. Greg. *super Ezech.* dicit, quod actiua vitæ seruitus, contemplatiua libertas vocetur.

Nonam causam, secundum Thomam, ponit Christus, sc. quia diuturnior, cum dicit: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea, vt scribitur *Luc. 10. in fi.* vbi Aug. dicit: non tamen malam elegit Maria, sed illa Maria meliorem. Audi vnde meliorem, quia non auferetur ab ea. Auferetur quandoque onus necessitatis, id est, opus, in quo exercetur actiua, sc. pascere esuriientem, docere ignorantem, & huiusmodi, quæ sunt hic necessaria: sed in vita beata ista indulgentia non habetur, sed æterna est dulcedo veritatis, quæ habetur ibi, quod pertinet ad contemplationem.

Has nouem causas seu rationes excellentiæ vitæ contemplatiue ad actiua ponit B. Tho. *in loco præall.* quas refert Ant. Flor. *in 4. part. sue summa, tit. 10. c. 4. §. 2. vbi addit decimam, quæ est: Contemplatiua vita est maio-*

ris meriti. Vnde beatus Greg. *6. moralium,* ait: Magna sunt vitæ merita actiue, sed contemplatiue potiora. Quod sic declarat Thom. *2. 2. q. 182. art. 2.* Radix metèdi est charitas. Hæc autem consistit in dilectione Dei; & proximi. Diligere autem Deum, secundum se est magis meritorium, quam diligere proximum: & ideo quod directius pertinet ad dilectionem Dei, est magis ex suo genere meritorium, quam illud, quod pertinet ad dilectionem proximi, quæ est propter Deum. Contemplatiua autem directe & immediate pertinet ad dilectionem Dei: actiua autem directe ad proximum ordinatur: quia satagit circa frequens ministerium: & ideo contemplatiua est maioris meriti, quàm actiua. Et hoc est quod inquit B. Gregorius *in 3. hom. super Ezech.* Contemplatiua maior est merito, quàm actiua, quia hæc in vsu præsentis operis laborat: in quo sc. necesse est ex proximis subuenire. Illa vero sapore intimo venturam iam requiem degustat, scilicet in contemplatione Dei. Hæc ipse Ant. Flor. *vbi supra.* Luc de Pen. *in l. 2. C. vt dignitatum ordo seruetur.* allegat illum dictum Greg.

Vndecima causa est, quia vita contemplatiua est tior, licet actiua sit fructuosior, *cussi cũ prudem. §. nec putes.* Ext. *de denuntiatio.* vt tenet Luc. de Pen. *in loco hic ante citate,* & Cardinalis Zabara. *in d. §. nec putes.*

Duodecima causa: quia vita contemplatiua est celsior, vt est tex. *in Auth. de monach. in prin. & ibi gloss. in verb. elsiorem. col. 1.*

Dicit tamen Zabarella *in d. §. nec putes.* quod vtriusque præferretur mixta ex vtraque, *vt in d. §. nec putes,* & vt ibi etiam dicit, se habent, vt excedentia & excessa, *g. l. in c. sancta quippe, 2. quæst. 7.* Quam vitam mixtam etiam multum commendat Ant. Flor. *in prædicto loco,* §. 3. & dicit eam fuisse seruatam à Propheta Dauid, vt habetur *Psal. 62. vbi ait: Labia mea laudabunt te.* Laudatur Deus labiis oris, admonendo, & prædicando, quod est præcipuum in vita actiua. Laudatur Deus labiis, ore, & corde, in oratione, cogitationibus, & affectibus deuotis, quod spectat ad contemplatiuam: vtramque Psalmistam non est dubium habuisse, actiuam in gubernatione regni, contemplatiuam in editione, & decantatione Psalmorum. Hanc vitam mixtam Christus, vt perfectissimam tenuit, & in se ostendit, sc. orando, & in deserto, & in monte, & morte, & aliquando erat pernoctans in oratione, vt referunt Euangelistæ: & aliquando prædicando, sanando infirmos, corrigendo homines, pascendo famelicos, vinum procurando in nuptiis, egentibus, consolando afflictos, vt Martham, Mariam, & alios. Hanc mixtam tenuerunt Apostoli perfectissimi prædicando; vnde ait Petrus, ad sedandum murmur exortum in Ecclesia primitiua: *Non est æquum nos dimittere verbum Dei, & ministrare mensis, eligite vobis, &c.* Nos vero orationi & præcationi vocabimur, *Act. 6.* Hæc mixta etiam figuratur in Lazaro resuscitato (cuius corpus, & caput, præter mandibulam inferiorem, iacet in hac ciuitate Heduensis) qui post vius resuscitationem fuit factus Episcopus Massiliens. & fuit frater Mariæ Magdalensæ, & Marthæ. Vnde dicitur *Ioan. 11.* Diligebar Iesus Martham, designantem actiuam, Mariam contemplatiuam, & Lazarum tenentem mixtam. Vtraque etiam tenebant & complexi sunt illi eximij Prophætæ, Elaias, Ieremias, & Moyses.

Alio stylo Cælius *lib.lectionum antiqua. 14. cap. 44.* distinguit & illustrat vitam cõtemplatiuam ab actiua, post B. Thom. Intellectu, inquit, Speculatiuam considerare vim possumus, cuius est finis veritatis cognitio: & practicam, cuius est finis operatio. Et ideo duplex assignatur hominis felicitas; Vna speculatiua, quæ

est operatio ex virtute perfecta, cōtemplatiuaque, quæ sapientiam dicimus: Altera vero practica, quæ hominis est perfectio ex virtute actiua, quæ vocatur prudentia. Est autem operatio quædam iuxta prudentiã, & speculatio ex sapientia hominis, quatenus id agit solus. Est & quædam prudentiæ operatio, & speculatio ciuitatis totius: quamobrem in propensionem venite actiua, & speculatiua hominis felicitas potest, iuxta seipsum, potest & ciuitatis vniuersi.

Fortitan vero hac parte aliquis quæreret, actiuane vita præcellat cōtemplatiuæ, an contra omnino sentiendū: Idem Doctor sanctus in *explic. 7. Polit. libri*. speculationē commouet longe anteire: & præterea ex iunioribus aliqui non neglexerūt: tamē M. Tullij sententia depromitur, *Mali, inquit, & sunt, & fuerūt, qui eam, quam dico, tranquillitatem expetentes, à negotiis publicis se remouerunt, ad eo umque profugerūt: In his, & nobilissimi Philosophi, longeque principes, & quidam homines seueri & graues, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt.* Et mox: *pauo facilius quidem & iunior, & minus alij, grauis aut molesta est ocioforum vita: Fructuosior autem hominum generi, & ad claritatem amplitudinemque aptior eorum, qui se ad Remp. & ad magnas res gerendas accommodauerunt. Quapropter & his forsitan concedendum sit, Rempubl. non capescensibus, qui excellenti ingenio doctrinæ sese dediderūt: Et is, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impeditus, à Republica recesserunt, quin eius administranda potestatem alijs, laudemque concederent. Quibus autem talis nulla sit causa, si despicere se dicant, quæ plerique admirentur, Imperia & Magistratus: his non modo non laudi, verum etiam vitio danandū puto.* Augustini quoque non negligenda sententia, quæ parte ista vicem implebit auctarij. Siquidē illud enarrans Prophetiç, *Deceperunt oculi mei in eloquium tuum. Duo, inquit, oculi sunt, mysticus acutor, moralis dulcior: non est ocio mancipatus, qui verbo Dei tantum studet: nec maior est, qui extra operatur, quā qui cognoscendæ veritatis studio incumbit. Ipsa item sapientia maximum est opus, & anteferatur Mariæ, quæ audiebatur, Mariæ operanti.*

Est alia vita, quæ dicitur communis, quæ etiam laudanda est. Nam primo in statu naturæ, ante peccatū erant omnia communia: vnde *Isid. In natura's communis omnium possessio, vt habetur 1. distincti. & in primordiis status gratiæ ista vita erat, vt habetur *Abel. 4. Erant illis omnia cōmunia. vt habetur *1. c. dilectissimis, 12. q. 1. & durauit vsq; ad tempora Constantini, vt colligitur in illa causa. Item in statu futuræ gloriæ erunt omnia communia: vnde Beda super illud *Abel. 4. Qui ita viuunt, vt fiat omnia communia in domo, Cœnobia vocantur: quia vita tanto felicius est, quantum futurum imitatur, in quo erūt omnia communia. Cum ergo, vt dicit Ioan. de Turrecr. in *d. ca. dilectissimis in 5. col. non sit reperire meliorem statum naturæ, quam ante peccatum, nec gratiæ, quam primitiuum, nec gloriæ, quam futurum: manifestum est, quod felix status est vitæ communis: quia talis status statū naturæ, gratiæ & gloriæ imitatur.*****

De vita Anachoritarum seu Eremitarum Hieronym. plura scripsit illam amplissime laudando, vt etiam ample refert Io. Ludo. *Visual. in suo opere regali, in tract. de puana partis serissima & intellectuæ. in c. Anachorita pro Christo asperas elegerant fortitudines. Luc. de Pen. in d. 1. 2. col. 3. Cod. de dign. li. 12. dicit, quæ sunt notanda, describendo vitam, quæ est proprie vigor animæ; quia vim tenet viuendi, nascendi, & credendi. Quandoque accipitur pro actu viuendi irreprehensibiliter & iusto, & recto, vt in d. 1. 2. ad hoc etiam l. cum filio. ff. de legat. 3. post princ. Vel vi-*

ta est bonorum lætitia, miserorum inæstitia, expectatio mortis: ita bona & recta vita cum fide eligenda est: nam si vita deest, fides meritum non habet, *1. 7. 1. c. fertur.* Et sanctius est in hac vita, sub inferiore habitu irreprehensibiliter Domino famulari: quam alta indelitate appetendo, damnabiliter in profundum demergi, *c. de his, 50. dist.* Et plura alia ibi singularia de vita scripsit, quæ ita hic essent extra propositum, sicut sunt ibi posita per eum. De huiusmodi vitæ cōtemplatiua Philo Iudæus, natione Alexandrinus, scripsit librum vnum, & Prosper Episcopus Reginensis tres.

TRigesimaquarta consideratio erit de legibus diuinis, quæ sunt duæ, scilicet Lex Veteris Testamenti, & Lex Noui Testamenti. Et ista lex primo de per se est excellentior omnibus alijs legibus humanis propter quatuor, secundum Thomam 2. 2. *quest. 12. articulo 4.*

Primo, propter prohibitionem omnis criminis: quoniam, vt ait Augustinus *de libero arbitr.* Lex humana non potest omnia mala, quæ fiunt: prohibere, vel punire: quia, dum auferret mala omnia, sequeretur, quod multa bona auferrentur, & impediretur utilitas communis, quod est necessarium ad humanam vitam. Vnde August. *Tolle meretrices de ciuitatibus, & implebis omnia libidinibus: quia accederent homines ad nuptias virgines, vel alias corruptelas, vnde scandala sequerentur.* Lex autem naturalis, vt in pluribus obsecra erat, & multa peccata ignorabantur esse mala, ideo vt nullum malum improhibitum & impunitum remaneret: fuit necessarium dari legem diuinam, quæ nullum permittit peccatum. Et ideo dicit Psalmista *Psal. 18. Lex Domini immaculata, id est, nullam permittens peccati turpitudinem.*

Secundo, ratione directionis mentis. De his etiam potest homo legem ferre, de quibus potest iudicare. Indicium autem hominis non potest esse de interioribus animi motibus, vel voluntatibus, quæ latent, sed solum de exterioribus: quæ apparent: quoniam vt dicit Urbanus Papa, *De manifestis loquimur: occultorum enim, alias secretorum cognitor & iudex, est Deus, 32. dist. cap. erubescans.* Et lex dicit: *Cogitationis pœnam nemo patiatur. de pœn. distincti. 1. cap. cognossonis: & tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quod in vtriusque actibus, scilicet interioribus & exterioribus, homo sit rectus.* Lex autem humana non potest sufficientes cohibere, & ordinare actus interiores mentis, & propter hoc necessarium fuit, quod superueniret lex diuina, quæ prohibet actus etiam interiores vitiorum, vt illud *Exod. 20. Non concupisces rem proximi tui. Et illud *Matth. 6. Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est in eam, in corde suo. Et ideo dicit Psalm. supra, Conuertens animas, quia exteriores & interiores actus dirigit.**

Tertio, ratione certitudinis veritatis. Homo enim debet scire absque omni dubitatione, quid debeat agere, & quid vitare: sed per legem naturalem, vel humanam non potest hoc scire, quod patet ex hoc: quia de rebus humanis ideo diuersa iudicia datur, propter incertitudinem humani iudicij: & præcipue de rebus contingentibus, & particularibus, ex quibus diuersæ leges & contrariæ feruntur. Vt ergo homo absque dubitatione aliqua scire posset, quid ei agendum, quid ei vitandum, necessarium fuit, vt in actibus proprijs dirigeretur per legem diuinam, de qua constat, quod errare non possit.

Quarto, ratione adeptionis felicitatis. Per legem enim

enim homo dirigit actus proprios ad vltimum finem. Si autem homo ordinaretur tantum ad finem, seu felicitatem naturalem, quæ non excederet proportionem facultatis naturalis hominis, sufficeret lex humana. Sed quia homo ordinatur ad finem supernaturalem, id est, ad finem æternæ beatitudinis, quæ excedit facultatem humanam vitæ: ideo fuit necessaria lex diuina, per quam homo ordinaretur ad finem beatitudinis æternæ. Lex enim diuina tradit ea, quæ sunt credenda fide; & Sacramenta, quibus homo iustificatur, & ad beatitudinem supernam tendit. Hæc autem non habentur lege naturali vel humana, & ideo bene dicitur *Pfal. 18. supra allegato*. Sapientiam præstans paruulis, id est, humilibus. Sapientia enim est notitia diuinorum, quæ perfecte habetur in superna beatitudine, non in vita præsentis. Et licet duplex sit lex diuina, vt dixi supra: tamen illa, quæ est Noui testamenti, & sic lex gratiæ, quæ est Euangelica, est dignior & excellentior, quàm illa, quæ est Veteris Testamenti, vt satis supra dictum est in hac parte. 20. *confid.* vbi de tribus sectis mundi fit mentio.

Sed vterius aduertendum est, quod hæc duæ differunt, non in specie, sed vt perfectum, & imperfectum, sicut puer & virilis ætas: vnde Apostolus *ad Galatas 3. & 4.* Statum veteris legis puero existenti sub pædagogico, & legem nouam statum viri, scilicet perfecti, comparauit. Attenditur autem ista perfectio, & imperfectio quantum ad tria. Primo, ex parte finis vltimi: quia lex vetus ordinabat homines ad bonum sensibile & terrenum. Lex vero noua ordinat ad bonum intelligibile, & cæleste. Vnde Christus in principio suæ prædicationis, statim inuitauit ad regnum cæleste, dicens *Matth. 4. Pœnitentiam agite; appropinquauit enim regnum celorum*. Secundo, ex parte officij, quia lex vetus cohibebat manum, non autem animum. Quamuis enim in veteri lege prohiberetur malus affectus vt patet in nouo & decimo præcepto Decalogi; non tamen puniebatur per legem talis transgressio. Tertio, ex parte motiui: quia lex vetus inducebat ad obseruantiam, metu pœnarum, quas taxauerat: Lex autem noua hoc facit amore, qui infunditur in cordibus fidelium per gratiam Christi. Hæc Thomas *1. 2. questio. 12. artic. 5. & 2. 2. questio. 108. artic. 1.* Et facit text. *in c. hæc autem. 9. ex his omnibus, 23. qua. 1. 4.* vbi dicit: In lege Veteris Testamenti corporalis pœna statuta est, in lege vero Euangel. omni peccanti per pœnitentiam venia promittitur. Vnde illa incepit à terrore, dicens, *Exod. 20.* Ego sum Dominus Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios vsque in tertiam & quartam generationem. Hæc vero à lenitate mansuetudinis & misericordiæ: ita inquit, Beati pauperes spiritu, beati mites, beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur, *Matth. 5.* In illa dicebatur, Qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur. In ista dicitur: Gaudeo super vno peccatore, pœnitentiam agente, magis quam super nonaginta nouem iustis, qui non indigent pœnitentia, *Luce 15.* & vt vtiliter dicatur: in lege populus ille rudis, seruili pœnarum timore cogebatur: vnde & legem in pædagogum accepit. In Euangelio autem populus gratiæ, liber, & adultus, filiali amore, & hæreditatis certitudine, ad cultum diuinæ seruitutis inuatur. Hæc *in dist. 9. ex his omnibus.* Et ibi Ioannes de Turrecrema, qui satis prædicta declarat. & de huiusmodi lege Euangelica, quæ est diuina, & Noui Testamenti, videatur ample Anto. Flor. *1. part. sua Sum. tit. 15. cap. vnic. in septem §§. quibus ponuntur.* vbi omnia prædicta latius explicantur, & multa

singularia. Et de lege Mosaica seu Veter. Testamento, habetur etiam *in d. 1. part. tit. 14. c. vsque ad fi. illius* *in. vbi ample.*

De legibus vero humanis, quæ inter eas sit excellentior aut dignior, videatur ipse Ant. Flo. *in d. var. tit. 13. c. 1. §. 2.* qui dicit, quod lex naturalis excedat alias leges humanas in tribus: in dignitate communitatis, in infirmitate immutabilitatis, & in prioritate temporalitatis, quæ ibi ample declarantur: & de hoc *infra in 2. confid. leg.* Sed inter alias leges humanas F. Patricius *lib. de iustit. Reg. tit. 5.* laudat leges 12. tab. ex dictis Ciceronis *in lib. de Oratore, ad Qu. Fratrem Crassum loquentis.*

TRigesima quinta consideratio: Quia ex autoribus legis diuinæ, scilicet, Veteris Testamenti fuerunt principales Prophetæ, ideo est videndum de quatuor gradibus prophetiæ, & quis illorum præcellat, ita quod inter Prophetas videamus, quos illorum sit excellentior. Ante discussionem istorum præsuppono eum Cassiod. *lib. aniq. lect. 14. c. 41.* Quod Prophetia, secundum Cassiod. est inspiratio diuina rerum euentus immobili veritate denuntians: vt vero plenius absolute in quæ dicitur Prophetia, cognitio exigitur intellectualis, sicut *Daniel. 10.* comprobatur, quod si intelligentia nõ cõtingat, non proprie dici prophetiam, sed tantum dici potest, videns, sicuti Pharaõ spicas vidit, *Gen. 41.* Et Balthasar manum scribentem in pariete, *Da. 5.* Ille dormiens, hic vigilans, neuter tamen eorum Prophetæ. Cæterum: nec in morte Saluatoris, Caiphæ, cum dixit Iudæis: *Expedi enim, vt vnus moriatur pro populo Ioan. 18.* Et quia ex ratione prophetiæ veritatis est cognitio: vnde sic, vt pro eius varietate profluant prophetici gradus. Is namque excellentissimus est, vbi partibus reliquis clarior est intelligentia, dũ tamen Prophetiæ limites non transcendit. Ergo gradus primus est, cum videt quis & intelligit, velut Ieremias ollam vidit succensam, & faciem eius ab Aquilone, vt habetur *Ieremie 1.* quo significari intellexit, Babylonici Regis exercitum ciuitatem Ierusalem exusturũ. Secundus gradus est, vbi videtur nihil, sed instruens vox auditur. Hic vero est priore excellentior: quoniam veritatem expressius præmonstrant voces, sicut habetur *1. R. 2. c. 4. Samuel induit vocẽ Domini sic loquentis.* Tertius gradus est eũ non vox tantũ auditur, quæ instat, sed videtur etiam qui loquitur, quæ res adhuc creditur augustior. Cæterum vel ista cõtingit in quiete, vocanturque à Theologis reuelationes per somnia, vel dum vigilamus, à iunioribus dicuntur visiones, qui est præclarissimus modus. Et quoniam mentis fit illustratio maior, quæ quavis sensuum exteriorũ vi distracta, intelligibile tamẽ supernaturaliũ veritate percipit, quod nõ fit in somno, sensib. quietis. Porro, propheticus ille motus, qui reuerti cõtingit, vel ecstasi, ad eum fere vocatur, qui est in quiete: quia tũc exteriori sensu nõ vtimur, sicut nec in somno. Adhuc gradũ statuunt quartũ, vbi apparitione nulla figure cuiuspiã, vel sensibilis signi, occultorũ intelligibilis veritas percipitur reuelatione diuina: Cuiusmodi cognitio summo Prophetæ David cõtigitur, quæ Spiritus Domini à die vnctionis direxit, vt habetur *1. Reg. 16.* vt & sic gratiã prophetadi haberet. Et iste gradus est excellentior cæteris. Ex quo dicitur, quod Prophetæ David sit excellentior, vt per plura demonstratur per Nicolaum de Lyra *in præm. lib. Psal. vbi amplissime ponit istos quatuor gradus prophetiæ, & dicit hunc vltimum excellentiorem aliis, tertium vero secundo, & secundum primo.* Et de hoc vltimo probat sic: sicut

enim ille diceretur melioris ingenij & clarioris, qui caperet veritatem conclusionum geometricalium, sine descriptione figurarum sensibilium, quam illa, quæ capere non posset absque tali descriptione, sic in cognitione prophetica, illa mens videtur excellentius diuinitus illustrata, quæ veritatem intelligibilem capit absque sensibilibus signis, cuiusmodi sunt figuræ & voces supradictæ, quam illa, quæ capit sub talibus signis sensibilibus. Ita de Lyra *in prædict. loco*, & sibi multis modis comprobatur, quod Dauid fuerit eximius Propheta & excellentior, licet multum de Moyse arguat: & idem de Dauid tenet Anto. Flor. *in 3. part. sue Summ. tit. 14. c. 14. §. 9. in medio*. De Psalmis Dauid, de laude vtriusque plene *in ca. cognouerunt. de pæn. dist. 2.* vbi dicitur, quod de Rege Dauid tulit testimonium Dominus, dicens, vt habetur *Act. 13. Inueni hominem secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates suas.*

TRigesima sexta consideratio erit de iuribus, quod, scilicet, ius sit excellentius. Nam clarum est, quod ius naturale sit immutabile per quodcumque aliud ius. Cum, vt dicit Iustianus *in §. sed naturalia. Instit. de iure natar. gent. & ciuil.* Sed naturalia quidem iura, quæ apud omnes gentes pleræque obseruantur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atque immutabilia permanent. Et ibi plene Doctores de huiusmodi immutabilitate huius iuris, & ideo dicemus, quod hoc ius sit dignius aliis, tribus de causis.

2 Primo, ratione communitatis, de qua communitate habetur ample per Doctores nostros Canon. *in c. dilecti. ff. 12. qu. 1.* vbi Ioan. de Turrecrem. & B. Thomas *1. q. 2. art. 4.* vbi dicit, quod ius naturale sit commune omnium nationum, & text. *in c. in naturali. §. dist.* Et declarant ample ibi gloss. & Dd. Et hoc etiam iure naturali, omnia sunt communia, *d. c. dilecti. ff.* & omnium est libertas, *d. c. ius naturale.* Quod non solum seruatum legitur à Christianis primitiue Ecclesie, de quibus legitur *Act. 4.* Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum, quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed etiam ab antiquis Philosophis traditum inuenitur: vnde & apud Platonem illa ciuitas ordinata traditur, in qua quisque proprios nescit effectus, id est, aliquid non habet proprium, *8. distin. cap. 1.* B. Thom. *in loco supra allegato, art. 5.* dicit ius naturale dupliciter considerari, prout etiam refert Anton. Flor. *in 1. part. sue Summ. tit. 14. c. 1. §. 2.* vbi videri potest. Sed Ioan. de Turrecrem. *in d. cap. in naturali.* dicit, communitatem considerari debere quadrupliciter: quæ consideratio soluit omnia dubia, quæ possunt fieri in hoc casu. Cum, vt dicit, communitas rerum possit iuri naturali attribui, non, quod ius naturale dicat omnia esse possidenda communiter, & nihil esse quasi proprium possidendum: sed quia secundum ius naturale, non est distinctio possessionum, sed magis secundum humanum conditum, quod pertinet ad ius positium, ad vitandam discordiam, quæ oriri solet ex communitate rerum, vt ait Aristot. *2. Politicor.* ita dicit sanctus Thomas *2. secundæ quest. 64. art. 2.* cui dicto Aristot. concordat expressus textus *in l. cum pater. §. dulcissimus. in fin. ff. de leg. 2.* Ideo nemo iniurus cogitur stare in communitate, text. ad literam *in l. si quis sortem. §. sicutum. ff. de cond. indeb. & l. fin. C. communi diuidund.* Et naturale vitium est negligi, quod communiter possidetur, text. *in l. meminimus. C. quando & quib. quarta pars debet. li. 10.* Nec valet pactum, ne perpetuo diuidatur res communis, ita quod nunquam fiat de illa diuisio, sed sem-

per remaneat communis, text. ad literam *in l. in hoc iudicium. §. si conueniat. ff. comm. diuid.*

3 Secundo modo pertinet ad ius naturale communitatis rerum, intelligendo pro tempore extreme necessitatis. Vnde S. Thom. *2. 2. q. 32. art. 7.* dicit, quod in calu extreme necessitatis omnia sint communia. Et ideo dicit gl. super illud Ambros. Proprium nemo dicat, quod commune est, id est, communicandum, quod plusquam sufficeret sumptum, etiam violenter obtentum est, *c. sicut hi. 47. dist.* vnde tunc licet ei, qui necessitatem patitur, accipere de alieno, ad sui sustentationem, si non inueniat, qui sibi dare velit. Et idem Tho. *q. 66. art. 7.* dicit, quod vtens re aliena in casu extreme necessitatis, non teneatur furti proprie loquendo: quia per talem necessitatem efficitur suum illud, quod quis accipit ad sustentandam propriam vitam. Dixi plene de hac materia *in comm. nostræ super consuet. Ducat. Burgund. in tit. Des iustices. §. 5. in gl. s'il n'a grace. vers. 1. ergo casus.*

4 Tertio modo communitas rerum ascribitur iuri naturali, quantum ad vsum, quemadmodum Aristoteles *2. Polit.* ad Socratem loquens, ponit: quod possessiones debeant priuatum, id est, vt propriae possideri: quia, cum vnusquisque natus sit plus curæ impendere proprie, quam communi, nunquam ita diligenter colerent possessiones communiter possessæ, sicut priuatæ, *d. l. meminimus. §. naturale: quippe cuius est negligi, quod communiter possidetur. C. quando & quibus quarta pars debet. lib. 10.* vsus tamen earum debet esse communis, secundum illud prouerbium, quod amicorum omnia sunt communia. De quo habetur *in ca. dilectissimi. 12. q. 1.* Amicorum enim in vsu nihil est habere diuisum. Vnde Boetius *lib. 2. de consolacione*, dicit: *Nulius boni non in commune deductus, est secunda possessio.* Et videtur hic vsus rerum fundari in amore naturali, qui est hominis ad hominem.

5 Quarto modo communitas rerum potest dici esse de iure naturali, scilicet pro statu innocentie. De isto modo S. Thom. *in 1. part. q. 98. art. 1.* dicit, quod in statu isto, scilicet naturæ corruptæ, multiplicatis dominis, necesse est fieri diuisionem possessionum: quia communitas possessionis est occasio discordiæ, vt dixi supra. Sed in statu innocentie fuissent voluntates hominum sic ordinatæ, vt absque periculo discordiæ communiter vsi fuissent, secundum quod vnusquisque competeret, de rebus, quæ eorum dominio subdebantur. Cum etiam hoc modo apud multos bonos viros conseruetur. Hæc Thomas. Ad idem est Albert. Magnus *in quest. de virtutibus.* vbi dicit, quod vtunque, scilicet, tam omnia esse communia, quam esse aliquid proprium, sit de iure naturali: quia, vt inquit, secundum diuersos status vtriusque sunt seminaria in iure naturali: in statu enim, in quo non est rapina, nec vsurpatio eius, quod communi vsui est concessum, dictauit ratio naturalis, nihil esse proprium, sed in communi esse dimitendum, sicut & in commune creatum est. Sed variato statu, & crescente malitia: & rapina, & rancore, vtitur natura alio principio, vendicanda esse propria, ad prouisionem suorum, & pauperum: & tunc non est contra ius naturæ habere proprium tempore necessitatis communicandum. In hoc Ioannes de Turrecremat. ponit aliam doctrinam Alexandri de Hales, quam videas *in loco supra allegato.*

6 Secundo, ius naturale habet firmitatem immutabilitatis. Nam cum alia iura humana frequenter mutantur: quia modo statuitur vnum, modo contrarium:

ius naturale, ab exordio creaturæ rationalis cœpit, nec variatur tempore: sed immutabile permanet, *cap. 1. §. 1. dist. 5.* & supra dixi in *princip. huius considerationis*. Et istam firmitatem multum ample declarat Florent. in *d. titul. 1. §. 2. cap. 1. §. 2.* ubi ponit, quomodo aliquando mutetur & varietur, imo etiam quandoque varietur ius diuinum: cum, vt habetur in *cap. non debet. de consanguinitate & affinitate*. non debeat irreprehensibile videri, si secundum varietatem, temporum variantur & iuræ: cum Deus ex his, quæ in Testamento Veteri statuerit, in Nouo Testamento quædam variauerit.

7 Tertio, ius naturale alia iura humana præcellit, propter prioritatem temporis. Est enim prius omni iure humano; quoniam, vt dicit Gratianus in *cap. fin. in fin. dist. 6.* Ius naturale cœpit ab exordio creaturæ rationalis, quod ius datum fuit Adæ per Deum, statim eo creato. Cum, vt ait Philippus Bergomas *lib. 1. sui supplementi Chronicorum*. Dedit Deus Adæ legem obseruandam inter homines, videlicet, vt ad omnem actum, & omne verbum, & etiam omnem cogitationem, talem in alterum haberet animum, qualem in se ab altero seruari cuperet, quia tunc æquitatis viam teneret, talemque erga se alterum esse, qualem in se neminem vellet. Ius vero consuetudinibus, post ius naturale, seu naturalem legem, exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum cœperunt simul habitare, quod ex eotempore factum esse creditur, ex quo Cain ciuitatem ædificasse legitur: quod in diluuium propter hominum raritatem, fere videbatur extinctum; postea à tempore Nembroth reparatum, siue potius immutatum existimatur, cum ipse simul cum aliis alios cœpit opprimere, & alij, sua imbecillitate, eorum ditioni cœperint esse subiecti. Ius autem constitutionis cœpit à iustificationibus, quas Dominus tradidit Moyse, dicens: *Si emeris seruare Hebræum, &c.* De quo *Exod. 21.* De ipso vero, & alijs, qui fuerunt inuentores legum humanarum apud diuersas nationes, exprimit Isidor. *§. Etymolog. cap. 1.* dicens; Moyses gentis Hebrææ primus omnium diuinas leges sacris literis explicauit. Phoroneus Rex, Græcis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trismegistus, primus leges Ægyptiis tradidit. Solon, primus leges Atheniensibus edidit. Lycurgus, primus Lacedæmoniis iura ex Apollinis auctoritate confinxit. Numa Pompilius, qui Romulo successit in regno, primus leges Romanis edidit. Deinde, decem viri electi sunt ex Romanis, qui leges Solonis, ex libris Græcis in Latinum sermonem transferas, duodecim tabulis exposuerunt. Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituerit voluit, sed non perseuerauit metu obtricatorum, deinde Cæsar id facere cœpit, sed ante interfectus est. Nouellæ à Constantino Cæsare cœperunt, & reliquis succedentibus, prioribus Imperatoribus. Codicem fecit Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani. Hæc omnia Isidorus *d. lib. 5. & transsumptiue dist. 7. per totum*. Hunc tamen Codicem Theodosianum postea immutauit Iustinianus Imperator, & fecit vnum Codicem ex tribus, vt in *ur. de nouo codice faciendo. in princ.* Lex Evangelica à Christo data fuit sub Tyberio Imperatore, & postea per Apostolos diuulgata vbiq; terrarum. Lex canonica, quantum ad canones generalium conciliorum (vt idem Isidorus ait in *libr. 6. Etymolog. cap. 18.*) à temporibus Constantini cœpit, & habetur *15. dist. in princ.* Decreta, & decretales epistolæ summorum Põ-

tificum, quasi à principio Ecclesiæ cœperunt, vt patet in actibus Apostolorum, de decisione circa obseruantiam legalium. Ex quibus patet, quod ius naturale sit prius tempore omnibus alijs iuribus, & in hoc inter omnia primatum obtineat, vt in *d. dist. 5. in princ.* & etiam in dignitate, vt *ibid.* & ample in *c. 2. in fin. d. 8. usque ad finem*. Et ad prædicta facit text. in *§. commodius. Inst. de rerum diuis.* qui dicit: Palam est, vetustius esse ius naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit: ciuilia autem iura tunc cœperunt esse, cum & ciuitates condi, & magistratus creati, & leges scribi cœperunt.

8 Aduerte etiam, quod ius Romanorum omnibus alijs iuribus sit excellentius, cum sit commune. Alia vero sunt specialia, videlicet ius Longobardorum, ius Francorum, & cætera huiusmodi. Ita per plura declarat Luc. de Pen. in *l. 1. col. 6. & 7. C. de cond. dist. & procur. lib. 11.* Vnaquæque tamen patria tenet suum ius speciale excellentius, cum si sit iuri Romanorum contrarium, seruandum sit. Imò etiam ius Romanorum in aliquibus patriis non approbatur, puta in Hispania, vt dicit Ioannes Lupus in *rubi. in princ. Extra de don. inter vir. & vxor.* Et in Gallia (cum Galli leges non receperint, vt notatur in *cap. de accusacionibus. 3. quest. n. 5.*) Nisi in quantum ratione innitur, & ratio sic vult: non quia lex hoc dicat, secundum Bald. in *l. nemo. in princ. C. de sens. & i. ser. i. c. omni. iudic.*

9 Aduerte, quod hic dicendum sit de tribus præceptis iuris, & quod illorum excellat: & sunt hæc: *honeste viuere. Alterum non ledere. Et ius suum viuere, que tribuere*, vt est text. in *§. iuris præcepta. Inst. de iust. & iur. & in l. iustitia. §. 1. ff. eod. tit. & in princ. Gregor. §. ideoque*. Et ibi Bald. in *fin. d. proxi. my* facit turrim iustitiæ, quam dicit esse triangularem id est, de tribus fortissimis angulis constructam. Quorum primus est, *honeste viuas*: & iste angulus est bonum dirigens ad honestum, quod proprie appellatur bonum: cum dicat Seneca; nullum bonum nisi honestum, & est secundum Bald. *ubi supra*. Bonum in se & ad se, & est tutela maiestatis Regum. Et non immerito pro angulo turris ponitur honestas: cum nihil honestum esse possit, quo iustitia vacet, prout dicit Tullius *officior. 1.* Hinc idem Tullius *offic. 3.* ait, quod ad honestatem nati sumus, eaque sola experenda sit, & ibi multa de honestate. Et vt dicit Ambrosius *1. officior.* Tantus est splendor honestatis, vt etiam beatam efficiat tranquillitas conscientie, & securitas innocentie.

10 Dicitur autem honestas secundum Isidor. *lib. 10. cap. 9.* & Archid. in *c. erit autem lex honesta. 4. dist. Et* quasi honoris status. Vnde honestum est, quod sua, vi trahit & allicit ad dignitatem. Plus enim in iure desideratur honestas, quam iustitia, vt dicit ibi gloss. *1.* quæ allegat pro hoc *cap. fin. 35. quest. 3.* & satis innuit textus, dum dicit; *Erit autem lex honesta, iust. & possibilis, secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ*. Requiritur ergo primo, quod sit honesta secundum naturam & consuetudinem patriæ, & iusta, secundum naturam & consuetudinem patriæ; & possibilis etiam, secundum naturam & consuetudinem patriæ: alias non dicitur lex, nec potest esse vera lex, nec iustitia; quia vtrumque illorum requiritur, vt dicit ibi textus: ideo non sufficit, quod sit iusta & possibilis, nisi sit honesta, & secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ. Facit text. in *dist. cap. fin. incip. porro*. Imò honestas detrahit legum rigori. Cum actiones furti non dentur patri contra

filium, nec marito contra uxorem: nec contratio; & hoc propter honestatem. De marito & uxore est text. *in l. fin. §. fin. C. de furi. & seruo corrupto. & in l. si quis uxori. in princ. ff. eod.* & quod non detur patri contra filium text. *in l. serui & filij. in princ. ff. eod. & l. qui seruo. S. item placuit. in d. ii.* De patre & filio est text. *in d. l. si quis uxori. §. 1.* Sic nec marito actio de dolo aduersus uxorem datur; *l. 1. in fin. C. de iure dot.* Item nec actio rerum amotarum; *2. vbi dicit text.* Constante matrimonio neutri eorum, neque pœnalis, neque famosa actio competit, *C. rer. amotar.* Item nec filio datur actio de dolo contra patrem, nec e contra, *l. non debet. ff. de dolo.* Item filio non permittitur, rem, quam vendidit, retractare propter honestatem & vetecundiam, *lib. 1. & 2. Cod. ne fiscus rem, quam vendidit, emiscas. lib. 10.*

11 Quæ quidem honestas in omnibus requiritur negotiis, maxime in lege condenda, *d. c. erit. 4. dist. in ca. precede. 2. qui est secundus in ordine.* Vbi dicit text. *Præterea in ista constitutione legum maxime qualis consuetudinum observanda est, ut contineat in se honestatem, iustitiam, possibilitatem, & convenientiam.* Vnde Cicero *3. offic. ait: Recta convenientia, & constantia natura desiderat, aspernaturque contraria. & si ad honestatem nati sumus, eaque aut sola expetenda est aut certe omni pondere grauior est habenda, quam reliqua omnia, & naturæ ratio est lex diuina & humana, & inter alia, quod pro amico solum faciendum, quantum religio & honesti ratio patitur, & quod in publicis consultationibus honestam præponendum, neque vllum consilium esse dandum, quod eum honesto repugnet.* Item in contractibus honesti ratio consideratur: clare ostendit Cicero *in præfatio lib. Et ibi vide exempla & regulam iuris, ff. semper in contractibus.*

12 Quomodo autem esse potest, quod inter illum & illam, qui se matrimonialiter coniungunt, sit honestas, si fiat inter patrem & matrem, & contratorum voluntatem: quomodo potest esse convenientia, si sit disconuenientia inter patrem & filiam propter contemptum patris & inobedientiam filiae erga patrem? Quid enim peius est erga patrem, quam id, quod sit contra civilem & naturalem rationem? Maxime; quia expresse honestas requiritur in matrimonio, ut est textus *in l. ad opus. §. 1. ibi; quoniam in contrahendis matrimoniis naturale ius & pudor inspicendus est. & in l. semper. ff. de ritu nuptiar.* vbi dicit text. *Semper in coniunctionibus non solum, quod licet considerandum est, sed & quod honestum sit: quam legem ad hoc allegat gloss. in verb. honeste viuat. in d. proem. Gregoriana. §. idcoque. post. gloss. iuris ciuicis. in verb. honeste. in dictis §. iuris præcepta supra alleg.* Et dicunt omnes Doctores, nec aliquis discrepat, in locis infra allegandis, quod consensus patris de honestate saltem requiratur in nuptiis contrahendis, quæ honestas non est ita vilipendenda, cum sit de substantialibus legis, ut ex voluntate solius Papæ non possit tolli: cum per hoc fieret præiudicium scandalosum vniuersali populo Christiano, saltem maiori parti: cum maior pars, imo maxima, sit conjugatorum, & filias habentium, quam aliorum. Et ideo videtur dicendum, quod si iuuenis per sollicitationes suas induxerit filiam familias cautelis, dolo, machinationibus, & persuasionibus, ad eadem promittendum per verba de præfenti sine voluntate patris, in cuius est potestate, eamque de impudicitia interpellauerit, aut se eam interpellasse iactet, maxime, quando habet patrem & matrem, & contra voluntatem eorum, quod cum

eo ipso inhoneste egerit: & in eo nulla sit honestas, sed potius iniuria facta patri & matri, quod non valeat promissio; quia est contra civilem & naturalem rationem, ut dicit text. *in §. 1. Insti. de nupt.* Cum quo videtur concordare textus iuris canonici *in cap. non omnis mulier. in fin. 32. quæst. 2.* Et fuit ordinatio Sotheris Papæ XIII. de qua habetur per Platina in *enim chronico, de vitis Pontificum: etiam per Philippum Bergomatensem in supplemento chronorum, lib. 8.* vbi inter alia fuit statutum & ordinatum per eum: Ne qua haberetur uxor legitima, nisi quam sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes sollempni pompa, Christiano more, marito collocassent: quam etiam Paranymphe de more custodiissent, præcauentes multa pericula, quæ in nouas nuptas euenite solent ex præstigijs, & magicis artibus quorundam improborum. Istud etiam fuit ex ordinatione Euaristi Papæ, ut probat text. *in c. 2. 30. q. 5.* ita ut si postmodum pater contradicat, & agat contra talem iuuenem de iniuria sibi illata, & de sollicitatione, & matrimonij interpellatione, secundum textum *in l. sollicitatores. ff. de extraord. criminibus, & de paru. dist. 1. c. sollicitatores.* Vbi volunt textus, quod sollicitatores nuptiarum alienarum, & matrimoniorum interpellatores extraordinarie puniantur, & quod etiam edictum de seruo corrupto locum habeat in filia sollicitata, *l. & tantum. ff. de seruo corrupto. & fallu. l. aduersus eum. Cod. de furi. & seruo. corrupto.* vbi dicitur, quod sollicitans tantum seruum, actione serui corrupti possit conueniri, & non tantum puniendum est factum, licet non sit perfectum; quia per eum non stetit quin corrumperet; quod potest trahi in malum exemplum, *l. si quis seruo. C. eod.* & ibi gloss. fin. extendit etiam ad filium sollicitatum; cum eadem sit æquitas. Etiam facit; quoniam sicut venditione serui, vel filij, committitur crimen legis Flauie de plagiarijs, contra vendentes; ita contra sollicitantes, ut est text. *in l. 1. & in l. abduci. C. ad leg. Flauiam. de plagiarijs.* & facit text. *in l. non statim. ff. eod.* In quibus venit de honestatio famæ & dignitatis, nec ipsa filia tenetur contrahere matrimonium cum tali iuvene, qui sic eam, in scilicet patre, sollicitauit, & persuasionibus induxit, eo; quia in totum deficit honestas; quæ est vna pars legis, & sine qua lex esse non potest, *d. c. erit autem lex honesta.* Imo, quod fortius est, illud est contra civilem & naturalem rationem, ut dixi, quæ non potest mutari, cum ius naturale sit immutabile: imo non solum contra honestatem: sed etiam generat scandalum contra patrem; qui ita spretus, habet iustam causam exheredandi filiam, ut est textus *in Authenti. sed si post. Cod. de inoffi. testam. & in §. alind quoque capitulum. in Auth. ut cum de appella. cognoscat.* vbi etiam textus multum formalis, & Paulus de Castr. *in d. Authenti. sed si post illum. ad hoc notat, & istud tenet Bald. in Authenti. res que. C. communis. de legat. & in l. fi. C. de dot. promissio.* & dicit idem Bald. *in l. omnem. ad fin. Cod. ad Tertullianum.* quod istud inducat odium capitale, ut refert Ioannes Lupus *in repet. cap. per tuas. fol. 86. n. 10. Extra de donat. inter vir. & uxor.* Vbi per multa tenet, quod hoc casu possit exheredari: & ibi multa singularia, & multa notanda allegat, quæ possunt videri. & dicit Paulus *in d. Authenti. sed si postquam legit, eum l. si familiam tuam. Codic. de inoffi. testam.* quod etiam habeat locum illa auth. de iure canonico, quod non placet domino meo Iasoni, *in l. 2. §. quod si in patris. colum. 6. ff. solus. in matrim.* Quod dicit intelligendum G. Bened. *in sua repet. cap. Rayn. in verbo dotem, num. 36. Extra de testam. si filia non*

non expectasset tempus consuetum nubendi, secundum morem patriæ, ut quia nupisset personæ indignæ, & forte, idem, ut dicit, si nupisset personæ dignæ, & condecanti, patre ignorante, aut inuito, non expectato dicto tempore consueto; quia tunc pater non teneretur ei dotem constituere, ex quo præcessit culpa filix, sic imprudenter, ac irreuerenter se habentis erga patrem. Non enim expectare debet quis auxilium, aut iuueniam ab eo, quem contempsit, dicit text. in *l. iugatores. ff. de arbit. Aut si filia infra 25. annos vitam elegerit inhonestam, meretricando, quo casu credit idem Gubelmus, quod p. si alicui. d. Auth. remaneat hodie incorrectus de iure canonico; quia ius canonicum solum se intromittit de matrimoniis in libertate relinquendis; & non de meretricibus suadendis. Ex quo efficax esse videtur consuetudo Auer-nia, de qua in *tit. de success. art. 36. consuet. dicta patriæ.* dicens: quod filia nubens viro indigno, seu indeceni absque consensu patris, non possit aliquid querelare in bonis eiusdem: quod an valeat tale statutum, vide Deci. in *l. nupt. ff. de reg. iur.**

13 Sed quicquid dicat, non credo, quod filia, quæ fecit promissiones matrimoniales, sub persuasionibus talis iuuenis, teneatur ad implendum matrimonium cum eo. Tum quia, ut clarum est, in hoc iniuriam fecit patri, cuius pœna etiam videtur extendi ad mortem, ex quo puellam interpellavit de impudicitia, imo se iactant illam interpellasse, ut est text. ad litteram in *d. l. & cap. sollicitatores. fere in sibi, sur mulierem puellamve interpellaverit, punitur capite.* Nam ex his orta est inimicitia capitalis inter patrem, & talem iuuenem: ita contra eundem iuuenem procedi potest ex prædictis persuasionibus, & interpellationibus etiam criminaliter: cum etiam de matrimonio interpellavit, quod dicit fuisse, eod, quia dicit eam esse suam uxorem per promissiones; ergo secutum & perfectum est flagitium de interpellatione matrimonij, ex quo capitaliter puniendus esset.

14 Ex quibus sequitur, quod cum sit inter tales inimicitia capitalis: cum ea ex verbalibus iniuriis etiam oriri possit, ut dicit dom. meus Iaf. in *l. procuratorib. C. de procur.* imo etiam potest, & debet esse inter omnes parentes ex utraque parte, arg. eorum quæ dicit Pan. in *causam cum quis. col. 1. Extra de re. spul.* Quod sicut inimicitia oritur inter spoliatum & spoliantem, ita inter amicos & cõsanguineos eorum propter dif-famationem filix, quam voluerunt facere, eo, quia in-uita nuptiæ frequenter difficiles fortiuntur exitus: ut est text. in *c. requisit. in fin. & c. cum locum. Extra de sponsal. & matr.* & princeps pati non debet, ut hostili more matrimonia fiant, ut in *l. unica. §. nec sit facultas. C. de rapt. virg.* Oportet etenim (ut ibi dicit text.) ut quicumque uxorem ducere voluerit, siue ingenuam, siue libertinam; secundum nostras leges & antiquam consuetudinem, parentes, vel alios, quos decet petat, & cum eorum voluntate fiat legitimum coniugium. Ideo videtur dicendum, quod sit iusta causa dandi tales promissiones, talis inimicitia capitalis, orta ex parte dictorum iuuenis, & suorum parentum, propter dictas sollicitationes matrimoniorum, & impudicitix interpellationes, & scandalosas ipsius diffamationes, contra veritatem tamen, prout confessi sunt, & confitentur. Imo, quod plus est si dictus iuuenis illam stuprasset, aut corrupisset etiam de voluntate illius, tanquam raptor puniri posset, ex quo id fecit ante matrimonij consummationem, prout est textus ad litteram in *d. l. unica. in princ. §. pœnas. ibi. siue volentibus, siue nolentibus virginibus. C. de raptu virgin.*

15 Et ideo talis inimicitia capitalis videtur esse causa sufficiens ad dirimendum tales promissiones, etiam factas per verba de præsentis, ut asseritur probaras per duos alios iuuenes, eiusdem status & conditionis, cuius est dictus iuuenis sollicitator; qui sponte se inge-rentes scripto, & sub eorum signatura, in modum attestationis, antequam rogati & vocati fuissent in ius ad hoc, & à tempore asserarum promissionum attestati fuerint, se fuisse presentes in dictis asseris promissionibus. Ex quo cum se ingesserint, non valet eorum dictum, tanquam dictam testium: cum testis qui se ingerit, suspectus sit de falso, *l. que oratio. §. 1. ubi text. form. alis,* & ibi Bart. *ff. de procurat.* Notat ample do. meus Iaf. in *l. aut prator. la premiere. col. 2. & in l. vnus. §. seruo qui vltro. ff. de questio. Barb. in tract. de prest. cardin. 2. tract. q. 2. col. 2. Fel. in c. 2. col. 8. de testib.* Cornel. *conf. 284. in ip. in presenti consultatione in 3. vol. plus dicit Pau. in c. cum P. de accus. quod ille, qui offert deponere contra me, dicatur inimicus meus, ex quibus etiam constat, tales probationes esse nullas, ut dicam alibi; eo, quia, ut constat, filia dicit se ne seise, nec intellexisse, quid velint verba de præsentis, potius quam alia verba; & dicit, se solum intellexisse, fecisse promissiones sub voluntate patris; ad effectum postmodum contrahendi matrimonium, si patri & matri placeret, non quod ex illis verbis intellexerit matrimonium contraxisse, prout nec intellexit; prout etiam (ut dicit) seit, quod ex communi vso apud nos fiunt matrimonia sine sponsalibus & promissionibus, in manibus sacerdotis in Ecclesia aut in porta, seu introitu Ecclesiæ, & aliter non intellexit. Et quod consuetudo in hoc operetur, facit text. in *callid. ibi, mulier de more illarum, qua par es vendunt, se annulos detulisse dicebat. Extra de presump. & in c. super eo. Extra de cognat. spirituab. ibi. ita quod sico suetudo euzudem Ecclesiæ habeat, & c.* Nam etiam de iure sponsalia præcedunt, & velut preparatoria præueniunt nuptias, ut dicunt glo. rubricatæ, de spons. ff. & C. ubi etiam patet, quod in *de spons. procedunt. in de nupt.* & etiam patet, in *tit. de sponsal. & matr. in aut. quis.**

16 Ex quo sequitur; quod etiam si talia verba dicta filia protulerit, non per hoc effectum sit matrimoniû: sed solum repromissio futurarum nuptiarum; Et cum errauit, non consentit; quia qui errat non consentit, *l. ubi l. consensus. §. non videntur consentire, qui errant. ff. de reg. iur.* Nihil enim est tam contrarium consensui, quam error, *l. si per errorem. in fin. ff. de iuris. i. in: iud. ubi dicit do. meus Iaf. procedere, etiam si sit error ex vna parte tantum. in his, quæ requirunt consensum vtriusque, ut est in matrimonio, ut est text. in cap. tuas nos. Extra de sponsal. & matrim.* Et etiam quod error non habeat consensum, est text. in *l. 2. in prin. ff. de iud. & in l. non idcirco. C. de iur. & fact. ignor.* In qua dicitur; quod nullus sit errantis consensus, & nulla errantis voluntas, *l. sed hoc ita. ff. de aqua plu. arc. & proprium erroris est approbare falsum pro vero, in c. quamuis. 38. di. 1. Et errare, est aliud pro alio putare, cap. in quib. 22. q. 2. & quod error impediat consensum, declarat idem dominus meus in *§. item si quis. 1. num. 55. Inst. de actio.* Ex quibus dicit Philip. Dec in *d. §. non videtur.* quod hæc regula nullam patiatur limitationem, & ut dicit dom. meus Iaf. in *d. l. si per errorem.* idem dicendum est de dubitante & ignorante; eo, quia primo errans & dubitans æquiparantur, Bart. in *l. 2. col. 3. ff. si quis in ius vocat. non versu.* Idem do. meus Iaf. in *l. error. in prin. Cod. de iur. & fact. ignor. in l. 3. §. gener. in 2. col. ff. de acqu. possess. in l. quamdiu. col. 2. C. qui admitti.* Sed dubitans & ignorans æquiparantur, *l. si. ubi Bart.**

& Doct. C. de condit. indeb. & l. manifestissimi. vbi Bar. C. de furt. & do. meus Iaf. in locis hic ante alleg.

17 Sed sic est; quod ignorantia probetur per iuramentum, gl. est notabilis, in verbo, accusari. in l. si cui. §. i. §. de accusat. gloss. in verbo, scienter. in cap. 2. de temp. ordin. in 6. do meus Iaf. in §. sed iste. nu. 89. Inst. de act. & in repet. l. admonendi. in 105. col. ff. de iureiur. Ergo etiam sequitur, quod de tali errore standum sit iuramento prædictæ filia, maxime ad euitandum scandala, quæ oriri possent ex tali matrimonio, propter inimicitias ortas inter patrem, & matrem dictæ filia: & ipsam filiam, contra dictum iuuenem, & suos parentes, occasione talium subornationum, & seductionum, in scio parte factarum: & etiam iniuriarum verbalium ex eis in eos prolatarum, vt dictum est. Et quod propter scandalum impediatur matrimonium, facit tex. in c. cum tua. ibi, vel de scandalo doceat. & vbi not. Extra de spons. & matr. Item: & talium verborum faciendæ est talis interpretatio, quod se. quoad prædictam filiam, prædicta verba non importent promissiones de præsentibus, sed vim sponsalium ex sua declaratione facta per eam sub iuramento: cui est in talibus standum, ex quo est præsumptio iuris pro ea; quia nescit, quid talia verba importent & præsumuntur potius esse per eam intellecta secundum communem usum quem dicit, & secundum quem intendebat promissiones facere, quam secundum talem subtilitatem iuris, quæ facit doctrinam inter verba, de præsentibus, & de futuro, vt euitetur etiam inhonestas, & sic delictum contra vtrumque. Nimia etenim subtilitas reprobatur, maxime in causis eccles. vt in c. dilect. & vbi not. per gl. in verbo, subtiliter: quæ allegat multas concord. de iud. in antiq. Perniciosa est in legibus, & simplicitas est amicitia veritatis. §. sed quia stipulationes. Inst. de fideic. her. vbi dicit tex. in legibus magis simplicitas, quam difficultas placet. & in c. veritatis amica simplicitas. c. verit. Extra de iureiur. Nec dolosis malitia sua debet esse lucrosa: nec simplicibus simplicitas damnosa, l. i. in prin. ff. dolo. Cum nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere possit, l. non fraudantur. §. nemo. ff. de reg. iur. & malitiis hominum est obuiandum. Item facit; quia iuramenta non extenduntur ad illa, de quibus est cogitatum, vt in c. quinta uallis. & in c. veniens. vt plene notatur. Extra de iureiur. Et iuramenta sunt interpretanda secundum intentionem iurantis, arg. d. c. veniens. Nec debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem, quia non debet intentio verbis deferuire, sed verba intentioni, vt dicit tex. in c. humana. 22. quest. 5. Mens potius quam verba attendi debet, c. intelligentia. de verb. signif. Extra. & plene in d. c. humana.

18 Et ad iura, quæ in contrarium allegantur, quæ dicunt, quod filia familias possit contrahere matrimonium sine consensu patris, vt dicunt esse glo. quæ est prima in ordine in c. fin. quod incipit, hoc factum. post text. ibi, 32. q. 2. dico, quod nec ille text. nec gl. dicant, quod promissiones factas per filiam familias, sine consensu & voluntate patris, teneatur filia adimplere, si nolit: bene dicit tex. quod viduæ propria voluntate maritos eligere possint: sed post dicit; quod similis conditio sit de virginibus, quæ nec extra voluntatem parentum, nec suam cogantur maritos accipere: tam ille textus facit totum contrarium, ad quod poterat eum glossa: quoniam vt constat, ad hoc; vt virginibus habeant maritos, requiritur, quod non sit extra eorum voluntatem, nec parentum, quod hoc casu fieret, si cogeretur habere talem in maritum, qui contra honestatem, & per suas fraudes, & cauillationes vult talem

filiam familias habere in uxorem, contra eius voluntatem, & suorum parentum; & sic non est verum, quod hoc casu, vbi non est honestas, nec ex parte parentum, nec filia: talis textus, vel iura canonica corrigant ius civile in hoc, & sic §. 1. Inst. de nupt. l. 2. l. si nepos. cum l. seq. ff. de rit. nupt. l. vidua. & in l. in coniunctione, in princ. C. de nupt. cum pluribus aliis ll. in dictis rubricis positis. Cum eo etiam, vt dictum est supra, videtur textus iuris canonici in d. cap. non omnis. in fin. 32. quest. 2. & in cano. seq. qui incipit, honorantur. concordare. cum dicat: Non est virginis pudoris querere maritum: sed cura paterna hoc relinquendum est: ita vt electionem mariti parentibus deferat, ne appetentia astimetur auctor. maxime, vt dicit Panor. in consil. 12. in 1. volum. Cum ergo per hoc consulatur ipsi mulieribus, quæ sæpe contra propria comoda laborant, propter sexus infirmitatem, vt dicit tex. in l. si pater. in fin. C. de sponsa. imo expresse dicit tex. in cap. nostrates. Fœdera nuptiarum, consensu eorum, qui hæc contrahunt, & horum, in quorum potestate sunt, celebrantur. 30. q. 5. & ibidem in can. 1. qui incipit, aliter etiam supra alleg. Aliter legitimum non sit coniugium, nisi ab his qui super ipsam rem dominacionem habere videntur, & à quibus custoditur uxor, petatur, & à parentibus, & propinquitibus sponsetur, quem text. allegat ad hoc gloss. in verbo, nullum, in c. videtur. Extra qui matrim. accusare poss. Adde gl. 1. in fin. in ca. sufficiat. 27. q. 2. & gl. in verb. parentum in d. ca. hoc sanctum, quæ allegant c. nostrates 20. q. 5. & c. ius. Extra de spons. impub. & gl. in verb. paterna. in cap. cum virum. de regularib. quæ allegat text. iuris pro hoc in c. 1. de spons. impub. vbi dicit tex. Potest autem filium nondum adultum, (voluntas cuius discerni non potest) pater cui vult matrimonio tradere; & postquam filius peruenerit ad perfectam ætatem, omnino debet hoc adimplere, & dicit G. Bened. in sua repet. c. Rayn. in ver. dotem, n. 34. in fin. Extra de testam. quod viri honesti, vix, aut nunquam cum puellis nubunt, sine consensu parentum suorum, cum omnia facere velint, secundum debitam honestatem; & dicat proverbia, quod in istis alloquendi sint parentes filia, & omnes Doctores etiam in d. §. 1. inst. de nupt. & Panor. in d. consil. non negant, quin de honestate requiratur consensus patris. Ex quo cum ista honestas sit de substantia legis, videtur quod Papa non possit illam tollere per aliam legem, quoniam sua constitutio, tanquam non honesta, non erit lex, vt statim dicam.

19 Ad text. in cap. fin. de iudic. in 6. qui dicit, quod in spiritualibus non curetur patria potestas: Bene dicit ille text. quod in his, quæ sunt spiritualia, filius potest comparere in iudicio, tam agendo, quam defendendo, sine consensu patris: sed non ultra dicit, quod promissiones factæ per verba de præsentibus per filiam familias sine consensu parentum, persuasionibus, & indebitis inductionibus aliorum, ligent ipsam ad contrahendum matrimonium, cum eo: quoniam ex hoc sequeretur, quod generalitas illius tolleretur effectum legis, in casu speciali, alias prohibito, quod non est dicendum: quoniam alia ratio in hoc casu reformat pactum scilicet, quia est contra ius civile, & naturale, vt dicit tex. in d. §. 1. inst. de nupt. quod non potuit tollere Bonifacius Papa per suam generalitatem. Bene facit tex. in l. 2. ff. de usufr. earum. ver. quæ usu consum. vbi dicitur: & ratio naturalis, auctoritate iurisconsulti mutari non potest; cum naturalis equitas ab æterno fuerit, vt not. §. d. in princ. Maxime sine consensu Principum secularium, in eorum locis, & etiam quia est contra honestatem, quæ est vna de substantialibus legis. d. c. erit autem lex honesta. dist. 4. & ideo, cum non esset lex sua, si esset in casu

in casu speciali, eò, quia est contra honestatem; multo minus potest extendere effectum suum ad casum prohibitum; quoniam, vbi habemus casum specialem, si fiat postmodum lex generalis, non derogat huic casui speciali, vt est gl. ordinaria, quæ est infra. & ibi do. meus Iaf. in l. sciendum. ff. qui sunt da. cogan. est doctrina Saliceti in l. in testam. C. de testam. Idem do. meus Iaf. in l. i. §. sed si mib. ff. de verb. obl. & in l. postquam ius. in fin. Cod. de pati. Et dixi in comment. nostris super consuet. ducat. Burg. in ut. des confiscations. §. i. i. gl. w appartenant. ibi, addison. Imita hanc nostram consuetudinem. Item ille tex. in fine, reddendo rationem, dicit: cum de his se intromittere non habeat, nequaquam requiri debet assensus. Ex quo restringit effectum illius cap. ad causas tantum, in quibus pater se intromittere non debet de negotiis filij. Cum ergo iste casus non sit de illis; imo expresse de iure civili, & canonico, teneatur se intromittere, & dotando filia; cum officium paternum sit filiam dotare. l. fin. §. v. tramque. C. de dotis promiss. l. qui liberos. ff. de resu. nuptiarum. & eidem maritum quætere, d. c. honorantur. Ideo requiritur eius assensus, nec comprehenditur iste casus sub illo textu.

20 Item, vt breuiter absoluaui; quoniam iura Canonica non ita aperte loquantur, vt dicant in terminis; filia familias si fecerit promissiones per verba de presententi, etiam sine consensu, & permissione patris, ex illis teneatur, vltra voluntatem parentum, & eis contradicentibus, contrahere matrimonium cum tali, cum quo tales promissiones fecerit, etiam ea inuita, post tales promissiones factas; an si Canon aut decretalis ita diceret in terminis, & esset sic facta à summis Pontificibus, tolleretur decisionem supradicti §. i. i. §. de nupt. ita vt filia hoc casu cogi posset; & an hoc casu pater cogere ad eam dotandam, prout si sua voluntate contraxisset matrimonium. Istud videtur multis sine dubio, & videtur de indubitabili esse quæstio, per ea quæ supra dicta sunt, & quæ dicit do. meus Iafon. in d. §. quod si in patris in l. 2. ff. sol. mat. & quæ not. Doct. in d. §. in sit. de nupt. & quæ dicit Panor. in c. si. 12. i. cap. & clare ma. thematic. Et videtur pro hoc facere text. in c. ex publico. Extra de conuers. conjugat. Vbi sponsalia de presenti non possunt dissolui, nisi per ingressum religionis vnus ex contrahentibus talia sponsalia, eò, quia habent talia sponsalia vim matrimonij, facit text. in c. conuinx. & in ca. conjugat. 17. §. 2. Vbi coniunx vocatur à prima dispensationis fide. quam concubitu non agnouerat Ioseph, nec fuerat cogniturus, nec mendax manserat coniugis appellatio, vbi nec fuerat, nec futura erat vlla carnalis commixtio: ista sunt verba text. in d. c. conuinx. & est text. ead. cau. & qui sit. in c. sp. sequen. qui incip. omne, ibi, si quis sponsam alterius in agro oppresserit, morte moriatur, quia uxorem alterius violauit. & ibidem in cano. si quis desponsauerit, vbi habetur, quod sponsa de presenti sit coniunx, & vxor, & tenent Panor. & Fel. in c. i. de sponsalib. & dixi ample, in commen. nostris super consuet. Ducat. Burg. in 7. art. in gloss. marie, in titul. des droits, & appartenances à gens mariez. Cum ergo sit vxor, & coniunx, ideo dicendum, quod non possit fieri separatio inter eos, nisi ob causam fornicationis, secundum dictum domini, in Euang. Luc. 16. & habetur in c. dixi dominu. 32. quæst. 1. & in cap. ex parte. extra de sponsal. & in d. c. ex publico. supra alleg. in fi. Item de hoc quod sit doctrina omnium, & legistarum, & canonistarum; quod Papa in his, quæ concernunt spiritualia, possit disponere, & statueri dispositioni summi Pontificis, vt not. in c. i. Extra. de noni

op. nunc. vbi ample per Panor. Item; & ad text. in c. de secundis nupt. & in c. Auth. §. pen. ibi; cum enim 2. §. 3. vbi Doct. dicunt, per illos text. corrigi omnia iura ciuilia, loquentia de matrimoniis, prout etiam videtur tenere G. Bened. in sua repet. c. Rayn. in verb. docem. num. 31. & 34. in fi. Extra de testa. & Deci. in regu. nupt. ff. de reg. iuris. Dico, quod illi textus nihil faciant ad propositum in hoc casu, cum tantum loquantur de iuribus ciuilibus loquentibus de mulieribus, transeuntibus ad secunda vota intra annum luctus, quæ puniebantur, secundum ius ciuile, nota infamia: sed, vt dicunt, propter dictum Apostoli; *Morsuo viro nubet mulier in dem no*; tolluntur illa iura ciuilia; & vt dicunt, in matrimoniis, præsertim, seculares leges, sacros canones imitari non dedignantur, & ibi glossæ, quæ multos textus allegant ad hoc; sed non est aliquis qui ponat hunc casum specialem, scilicet, quod matrimonium filia familias possit fieri sine consensu parentum, & quod eorum consensus non requiratur: nam talis consensus requiritur etiam de iure canonico, & ex ordinatione summorum Pontificum, vt supra dictum est, vt est text. in d. cap. aliter non fit legitimum matrimonium, si, c. 30. quæst. 5. qui est textus formalis, ponderando dictiones, *aliter, non, & nisi*, quæ important formam, & substantiam, vt dicit do. Felin. in c. cum dilecta. col. 9. vers. 7. Extra de rescriptis. Et in hoc non obstat somnium aliquorum, dicentium, illum textum tantum loqui de solennitatibus; quoniam esset violare textum, cum dicat, *aliter non fit legitimum matrimonium*, & in fine dicit: *Aliter vero presumpcia, non coniugia, sed adulteria, vel concubernas, vel supra, aut fornicationes potius, quam legitima coniugia esse non dubitatur, nisi voluntas propria suffragauerit, & vota succurrerint legitima.* Vnde quicquid sit, ex prædictis non videtur, quod text. in d. §. i. i. sit. de nupt. sit correctus, nec textus ei concordantes, & licet prædictæ rationes canonistarum videantur validæ, & auctoritates sint insignes, non tamen propter eas à textibus legum est recedendum. l. Labeo. ff. de supelleq. leg. Et quanquam dicant aliqui Doctores d. §. esse correctum, vt dictum est; hoc tamen aperte negari potest, cum nullum ius ad hoc ipsi inducant, nec inueniatur aliquis canon, per quem liqueat prædictum §. esse correctum, vt dixi. Imo videtur, quod expresse sit approbatus ille §. per summos Pontifices, puta per Sotherem, Agapitum & Euaristum, vt prædictum est, per textus iam supra allegatos. Et cum non inueniatur Canon aliquid tale dicens, nec nos dictum eorum admittere debemus, vt in Authent. de non elig. secundo nubent. §. si autem non valuerit, ibi: *nec qualibet est lex aliquid tale dicens, col. 1.* Erubescendum est enim, legem correctam dicere, & corrigentem non allegare, vt in Authent. de trien. & ferniss. §. consideremus. col. lat. 3. & l. si. in fine Cod. de consuleb. lib. 12. de quo per dominum meum Iasonem in l. illam. Cod. de collatio. Hoc enim est, sententiam propriam magis vacua quadam opinione iactare, quam debita auctoritate roborare, vt in canon. nunquid. in fin. 28. quæst. 11. Ad idem 37. distinet. cap. relatum. Cum ergo canon aliquis expresse legem corrigens, aut clare contrarium statuens, id non distinet; arguendi sunt Doctores huiusmodi, volentes id contra expressam legem (quam canones venerandam dicunt) vt in canon. fin. 19. quæst. 3. propriis sensibus distinet; vt in cap. fin. & ibi multos canones concordant per gloss. allegati. 31. quæst. 1. & facit can. ego solis. 9. dist. & cap. consului. l. 2. §. 5. ibi: & quod sanctorum patrum documenta sancitum non est, superflua ad inuentionem non est presumendum cum aliis at

legatis per Lucam de Pen. in l. i. in 3. col. C. de priuilegiis scholarum. lege 12. Vbi in simili arguit de tali casu. Et vt dicit, facit, quia lex non corrigitur nisi expresse dicatur, vt in *Authen. quib. mod. natural. eff. sui. §. scrib. ibi: oportet enim: coll. 7.* vel, quando posterior lex directe contrarium statuit. c. 1. *constit. lib. 6.* Et facit, quia antiquiori iuri standum est, vt in *c. domino antio. 50. distinet.* vbi dicit text. *Quotiescunque in gestis conciliorum, discors sententia inuenitur, illius concilij sententia magis teneatur, cuius antiquior, & potior extat auctoritas:* quæ verba formaliter scribuntur in *c. hoc ipsum. 33. quest. 2.* Maxime si ambo sint æqualis pietatis, vt *c. in canonicis. 19. distinet.* Nec inconuenit, nouas leges trahi ad antiquas. l. *sed & posteriores. ff. de legib.* Sed sic est, quod nullo iure canonico caueatur; quod filia subornata, & seducta, quæ per indebitas sollicitationes, & machinationes promittit sine consensu, & voluntate patris, etiam per verba de præsentis, teneatur adimplere promissiones, patre non consentiente. Nec etiam cauetur aliquo iure; quod consensus patris, de iure ciuili in talibus requisitus, per constitutiones canonum sit sublatus. Ideo videtur, quod d. §. 1. de nupt. in *Inst.* non sit sublatus. Quod ergo non mutatur, stare non prohibetur, l. *præcipimus. in fi. C. de appel. & l. facimus. §. 1. vbi rex. formalis. Co. de testam. 8.* Standum est ergo potius dispositioni d. §. in iure ciuili, quam rationibus, & auctoritatibus præmissorum Doctorum, & maxime etiam istud habet locum in dispositione, *Authen. sed si post. C. de inoffic. testam.* vt dicit ibi glos. quæ debet stare, cum non inueniatur expresse correctæ; & quia casus expressos determinat, ideo non est extollenda ex interpretatione magistrali seu professoria, quæ non tollit casus expressos legum, cum sit tantum probabilis. Cum etiam prædicta lex sit rationalis, cum sit fundata super honestate, & habeat etiam ordinationem expressam summorum Pontificum, vt supra clarissime ostensum est, quæ non est spernenda.

21 Ex quo etiam videtur, quod etiam si esset Lex, seu constitutio in contrarium, & expresse contra dictum §. 1. *Instit. de nupt.* quod adhuc standum esset dispositioni illius §. Quoniam, vt dictum est, non est dubium, quod etiam, secundum Canonistas, Lex Canonistarum debeat esse honesta, & est vna qualitas legis etiam Canonice, vt probat text. sæpius allegat. *in d. c. erit autem lex honesta.* & vt ibi dicit Cardinalis Alexand. & Io. de Turrec. in c. 1. §. *præterea. cum quo legit dictum canon. erit autem lex. dist. 4.* Lex tria continere debet, sc. quod religioni congruat: & hoc in quantum est proportionata legi diuinæ; & refertur ad hoc, quod religioni congruat, cum dicitur honesta. Secundo, Quod disciplinæ conueniat, in quantum est proportionata Legi naturæ; & ideo dicitur iusta, & possibilis, secundum naturam. Tertio; Quod salutis proficiat, in quantum est proportionata utilitati humanæ; & est secundum consuetudinem patriæ; & hæc tria posuit text. in *ca. consuetudo. 1. dist.*

22 Cum ergo ad primum, iure diuino & etiam iure ciuili & canonico, & ex honestate patriæ, requiratur consensus patris in matrimonio filiarum familias, vt dictum est ante, & dicit expresse text. in *d. §. 1. Instit. de nupt.* quia ciuilis & naturalis ratio hoc suadet. Ex quo ergo, cum ratio honestatis cōueniat Religionis; & sic legi diuinæ, quæ etiam videtur satis probari ex factis scripturis, quæ satis demonstrant consensum parentum interuenire debere in matrimoniis filiorum; Abraham enim præcepit, vt filius suus Isaac non acciperet uxorem de filiabus Cananæorum, sed de co-

gnatione sua *Genes. 24.* Nec præcepisset, nisi de iure præcipuere potuisset, & in matrimonio filij potestate habuisset. Item seruus Abraham pro cōiugio Rebecæ nõ requisit puellam, sed parètes eius, & *Genes. 24.* Et de multis aliis exemplis ponit Ioan. Lupus in *d. repet. cap. per tuas. §. numer. 17. de donat. inter vir. & uxor.* & vltra omnes est text. de hoc ad literam: quod etiam est præceptum Dei, quod filia nõ possit cōtrahere matrimonium ex eius promissione, & voto cum aliquo, patre eius cōtradictore. *Num. 30. cap. in princip.* Vbi dicit text. *Mulier si quippiam uouerit, & se constrinxerit iuramento, quæ est in domo patris sui, & in ætate adhuc puellari: si cognouerit pater votum, quod pollicita est, & iuramentum quo obligauit animam suam, & tacuerit, voti rea erit: quicquid pollicita est, & iurauit, opere complebit. Sin autem statim, vt audierit, contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsionis, nõ, quod contradixerit pater;* de quo textu, est text. 32. *quest. 2. cap. mulier. & in cap. seq. dicit,* quod Apostolus *1. ad Cor. 7.* de patre loquens, dicat: *Seruet uirginem suam, & det nuptus uirginem suam.* Et quod suadet ratio ciuilis & naturalis, quod posset fieri Lex in cōtrarium, quæ nõ tolleret & Religionem, sc. ratione honestatis, & sic legem diuinam, & rationem ciuilem, & naturalem. Et sic videtur, quod cum Papa nõ possit tollere, nec ius diuinum, nec rationem naturalem, cum naturalia sint immutabilia. §. *pen. Instit. de iur. nat. gent. & ciuil.* quod nec etiam possit facere decretalem cōtra dicta iura supra alleg. Imo etiam Pagani ante Christi aduentum dixerunt, nuptias patre nõ cōsentiente factas, nõ esse legitimas, imo filios ex eis natos, spurios esse. Quoniam, vt ait Apuleius, *de Asino aureo lib. 4.* *Impares enim nuptiæ, & præterea in uilla, sine testibus, & patre non cōsentiente factæ, legitimæ non possunt uideri, ac per hoc spurii iste nascentur:* & sic, & mūdus, & cælum, & tota mūdi machina literatorum cōtra cōtrahentes nuptias, sine cōsensu patris, cum filiarum familias, clamāt, quia sunt ad minus contra honestatem, vt dictum est ante.

23 Et si dicatur, quod talia iura possint modificari, declarari, & alterari, vt dicit Angelus, in *d. §. pen. tamē* illud est intelligendum, dummodo lex, quæ sit in contrarium, semper habeat suas qualitates, sc. quod sit honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, & cōsuetudinem patriæ, & loco, & tempori cōueniens. Cum ergo vnum ex his deficiat, non est amplius lex: ex quo cum in tali casu semper absit honestas, secundum naturam d. §. 1. *Instit. de nupt.* & secundum consuetudinem patriæ, quæ hoc reputat inhonestum: ideo videtur, quod talis cōsensu nõ possit expresse tolli, multo minus per prædicta iura generalia, ad minus in spōsalibus, quod non sit sufficiens causa ad dirimendum ea, si deficiat consensus patris, etiam si sint promissiones de præsentis, dummodo (vt dixi) sint factæ sine honestate, & per subornationes, seu seductiofas blanditias & diabolicas machinationes.

24 Et ad ea quæ dicuntur, quod sponsalia de præsentis habeantur pro uero matrimonio, ita vt sint indissolubilia, dic. quod hoc possit esse uerum in sponsalibus, debite, & secundum honestatem factis, & non contra honestatē: quoniam in his repugnat vna qualitas legis, quæ impedit, ne talia sponsalia comprehendantur sub lege, quæ est, scilicet. honestas. Et etiam non reperitur iura Canonica, quæ expresse tollat dispositionem d. §. 1. *Instit. de nupt.* Imo cōstitutiones summorum Pontificum, de quibus supra, videtur illam approbare. Etiam textus in *dist. cap. ex publico. de conuers. coniugati. dicit,* matrimonium non esse dissolubile, quando

quando est consummatum, sed ante consummationem esse dissolubile vno casu, scilicet, per incestum Religionis, vt ibi dicit text. Alio etiam casu per summum Pontificem dissolui potest, vt inquit glo. finalis, ibi: ergo erit etiam in alio casu, vbi est maior ratio, scilicet, cum nō adest qualitas legis, puta honestas, & conera ciuilem, & naturalem rationem. Et in iure non tantum consideratur iusticia, quantum honestas. *cap. porro. 35. q. 1. et 5.* Vnde leges, quæ dicunt, concubinas posse haberi, non sunt leges, quia sunt inhonestas, vt *l. unica. C. de concubinis, et l. si in sine. C. communia. de manum. ff.* Si ergo esset lex Papalis, quod promissio alicuius filiae familias, etiam per verba de presenti, per suasionibus, machinationibus, blanditiis, ne dicam fraudibus & deceptionibus alicuius iuuentis, sine consensu patris extorta, haberet vim matrimonij indissolubilem: ita, quod dicta filia, ea iniuta, teneretur, etiam vltia velle patris, consummare matrimonium, cum illo iuvene: tanquam iniqua non teneret, tanquam contra honestatem facta: multo ergo minus leges naturales, de quibus supra, sunt sufficientes ad inducendum ius expressum, pro solutione huius questionis, ita quod dicta filia teneatur in vim aliam assertarum promissionum consummare matrimonium, iunctis his quæ supra dicta sunt: ex quo etiã filia assertit, se nunquam veraciter consensum praestitisse, nec eidem promississe: ex quo, cum non sint probationes sufficientes, nec legitima, vt dictum est, non tenetur matrimonium adimplere, argum. *tex. in ca. consultationi. Extra de spons. et matrimon.* Ne tamen quid omittatur, quoad responsiones obiectionum canonistarum, allegantium etiam pro se textum, *in l. supras, non co. cubitus, sed consensus facit. ff. de reg. iur.* Dico quod clara sit responsio, ita, quod si non esset nisi concubitus, & non consensus, quod non esset matrimonium: & hoc est clarum, vt vult ibi Decius post gl. sed etiam quod text. ibi affirmet, quod solus consensus nō faciat perfectum matrimonium, & indissolubile, cum sit tex ad l. tertiam. *in d. ca. ex publico. Extra de conuers. coniug.* vbi nō dicitur perfectum, & indissolubile, nisi fuerit concubitus & copula carnalis. Et in casu praemissio talis textus nihil facit, quia non sumus in consensu vero & legitimo, sed erroneo, qui non habet effectum, cum, qui errat, non consentiat. Et iura Canonica, dicentia, quod consensus facit matrimonium, intelliguntur de vero, & legitimo consensu, & non de erroneo, deceptio, seu seductio, aut fraudulento, prout in propriis verbis de legitimo consensu sunt *tex. in cap. de sponsalibus. in ca. licet. et cap. si. Extra de sponsa. duor.* Non enim legitimus est, quando fit sine voluntate parentum, vt dicit *tex. in d. l. cap. aliter.* Aut quando est extortus per vim, metum, coactionem, violentiam, vt *c. cum locum, cum c. seq. et c. consultationi. Extr. de sponsal.* sed per fraudes, seductiones, sollicitationes, & subornationes, sed potius dici debet fraudulentus, seductiuus, deceptiuus, aut alias indebitus, nec verus, & sic non legitimus. Et notanter voluerunt illi tex loqui de legitimo consensu, ad tollendum fraudes & seductiones, ne iura dent occasionem delinquendi, & extorquendi consensus illegitimos contra iura prohibitos.

25 Idem etiam text. ibi & similes non tollunt alia requisita, nec dicunt, quod solus consensus filiae familias faciat matrimonium, ex quo non tollitur alia dispositio, requirens alium consensum, quam filiae: cum non solum sit de iure ciuili requisitus, sed etiã de iure canon. *d. c. aliter. 30. q. 5. et d. c. non oranis. et c. honoratur. 32. q. 2.* Ex quo praedicti text. non tollit illud quod

dictum est: quod ex quo nondum est perfectum matrimonium, quod patre contradicente, seu iniuto, & filia non persistente in primo consensu, quod non teneat, nec cogi possit ad perficiendum illud matrimonium, & iste est casus, qui saepe euenit.

26 Non tamen vellem dicere, quod si matrimonium esset perfectum per consensum, & consummatum per copulam carnalem sine consensu patris, quod pater posset illud dirimere, aut facere simpliciter dirimit sed multis videtur, quod tunc non possit cogi ad eam dotandam, nec quod debeat cogi, vide quæ hic ante dicta sunt.

27 Et vt semel finis imponatur huic materiae, quæ licet multum sit vulgata, tamen in dictis canonistatum, male intellectis datur occasio delinquendi, ita vt hodie pullulēt huiusmodi sollicitationes, seductiones, machinationes, & subornationes filiarum familias, quæ sunt faciles ad decipiendam, & vplurimum contra propria comoda laborant, cum de facili credant. Etiam non est praesumendum, quod ius canonicum intendat inducere occasionem delinquendi: credo indubie, quod necessarium esset facere statutum, aut edictum generale in Gallia: quod nemo cuiuscunque conditionis sit, audeat, seu praesumat deinceps sollicitate, aut deinceps sollicitati facere verbis, donis, promissionibus, aut alias quouis modo seducendo, seu subornando filias, cuiuscunque conditionis existant, ante 24. annum, ab eisdem per verba de presenti, aut alias promittendum, sine scitu & voluntate parentum, sub poena perpetui exilij & confiscationis bonorum: & quod filiae tales promissiones non faciant sine consensu parentum, sub poena priuationis dotis, & bonorum parentum. Et intrepide crederem istud statutum esse validum, per doctrinam Bald. *in l. omnem. Cod. ad Tertull.* vbi tenet, valere statutum, quod poenam imponit filiis, contrahentibus matrimonium sine consensu patris: quoniam hoc casu statutum non veniat substantiam matrimonij, sed punit malos mores. Et si statutum seu consuetudo possit imponere poenam rei licitæ, puta matrimonio, si ex eo sequatur illicitum, puta seductio, & subornatio filiarum, vt dicit Bald. *in rubric. Extra de consuet.* Ideo multo fortius rei illicitæ, puta sollicitationi, seductioni & subornationi, potest imponi poena. Alias sequeretur, quod ius canonicum (vnde tota æquitas, & fori anima oritur & descendit) vellet permittere in periculum animæ, fraudes, dolos, sollicitationes indebitas, & seductiones: & sic vnde iura nasci deberent, daretur occasio delinquendi, si huic statuto contradiceret ius canonicum. Ex quo negari non potest, quod quoad primum articulum valebit tale statutum, cum sit punitiuum maiorum & delictorum: ex quo est fauorabile, cum inter sit Reipublicæ, ne delicta remaneant impunita. Et de hoc articulo, per quem imponitur poena contra tales, est lex in Hispania. Et ita remanebit tale statutum validum, & rationale contra huiusmodi sollicitatores, seductores & subornatores, cum solum fiat ad euitandam occasionem delinquendi, cum sollicitationes ita paniantur, vt ipsa delicta, vt ante dictum est: & seductiones & subornationes sint prohibita omni iure, etiam diuino: cum seducere sit extra bonos mores trahere; & de iure ciuili sollicitationes perhibentur, *l. et si abduci. Cod. de pignar. l. et in iur. ff. de seruo corrupt. l. si quis filio persuaserit. Cod. eod.* Persuadere enim est plus, quam cogi, *l. 1. ff. persuadere. ff. de seruo corrupt.* Et dicit Salicetus *in l. unica. fere in fin. Cod. de raptorib. virg.* quod persuasio dolosa sit plusquam violenta coactio, & persuasio cum donis habetur pro

raptus, ut dicit Ang. in §. 1. per illum text. in *Authent. de Ionombus. coll. 1. 3.* Et sequitur Baptista de S. Seuerino in *repet. l. cunctos populos. in 9 char. C. de summ. trin. & fide cathol.* Et contra prædictos felicitatores, est textus multum not. in *l. felicitatores. ff. de var. & extr. ord. cogni. canonizatus. in c. felicitatores. de pœnitent. dist. 1. dixi in consuet. Ducat. Burg. in rubr. Des iustices. n. gl. des droictz. num. 56.*

28 De secundo articulo, quod filia nō possit aliquid petere, est iuridicum & rationabile, ut dicit Io. Lupus in *repet. cap. per vestras. de dor. inter virum & ux. fol. 87. & 88.* vbi disputat de tali lege, quæ etiam viget in regno Castellæ, vbi habetur lex, quod si filia contraxerit matrimonium sine consensu patris & matris, nihil ex bonis parentum possit habere, & ista est conuetudo in Ducatu Borbonij, ut scribitur in *libro consuetudinario illius patriæ. tit. Des successions. art. 312.* & in patria Auerniæ, in *cod. Des successions. art. 36. in lib. consuetudinum illius.* Et dicit Petr. de Anch. *conf. 20.* quod valet tale statutum, imponens pœnam amissionis dotis mulieri, nubenti viro indigno sine consensu patris. Nam, ut dicit, per hoc patrem offendit, & famam eius lædit. Et videtur hæc iusta causa exheredationis, *l. non tantum. §. emancipati. ff. de honor. possess. contra tab. Facit §. causas. in fin. iuncta gloss. in verb. bon. usque ad 25. in Auth. vi cum de appella. cognoscitur. col. 1. 8.* Ex hoc enim pater magna afficitur iniuria, ut dicit Salicet. in *l. 3. Cod. de adulteris.* Et prædicta lex fuit à multis Regibus Castellæ facta: quos Io. Lupus in *dist. loco. fol. 89.* recitat. Et, ut dicit, leges prædictas nemo sanæ mentis iniustus dicet, cum per eas, si obsetuentur, dissensionum & inimicitiarum tollatur materia, litiumque & iurgiorum adimatur occasio, parentibus ac filiabus optime consulatur. Et, ut ait, ne naturæ, & parentum votum frustretur, quando imbecillis ac fragilis filia, iniqui peruersique hominis dolis & suasionib. assensit, parentes cognatosque iniuria afficeret, iustum, æquum, & sanctum fuit, & est, has & similes condere leges, quibus hominum, & nonnunquam famulorum nequicia reprimatur, qui non verentur, sub coniugij velamine, innocentes decipere filias; qualis exinde dolor, qualisque animi commotio parentibus, euentura sit, iudicet qui filias habet. Vnde & idem Io. Lupus ait, contra tales facinorosos. Rex Alphonsus insurgens, grauissimis pœnis subdendos iussit, & ibi legem scribit verbis suis vulgaribus.

29 Redeundo ergo ad propositum, vnde digressi sumus, dico etiam, quod honestas requiratur in voto, *cap. magne. §. Et quidem tria præcipue duxim us in hoc negotio attendenda, quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid expediat secundum utilitatem. Extra de vo. & vo. redempti.* Item etiam in iureiurando *c. de forma. 22. quest. 5.* Et hoc in iuramento fidelitatis; prout etiam recitatur in *tit. de forma fidelitatis. in vsibus feudor. facit ca. unusquisque. 22. q. 4.* Et etiam in alio iuramento. *c. quemadmodum. Extra de iureiur.* Honestus enim modus in omnibus obseruandus est, non immoderata cuiusque luxuria subsequenda, ut dicit tex. in *l. ex damni in princip. ff. de dam. infect.* & grauis iniuria videtur, quæ inani honestatis colore velatur. Est enim honestas omni commodo pecuniario præferenda. *l. miles. §. ocer. ibi. quare non iniure. ff. ad leg. lal. de adult. text. notabilis in l. reprehendenda. Cod. de institut. & substitut.* Dixi ample supra in *1. parti. 2. cons. 1. ter.* vbi commendavi honorem & honestatem, quæ pari passu ambulant cum vita. Et cum, ut ante dictum est, non tantum consideretur iustitia, quantum honestas, *dist. cap. porro. 33. questio.*

2. Et dicit Io. de Turretem. in *cap. 1. §. præterea.* cum quo legit *dist. cap. esse autem lex honesta. 4. distinet.* Idco videtur, quod istud præceptum iuris honeste viuere, sit excellentius eo, quod dicitur, *in suum unicuique tribuere.*

30 Secundus angulus turris Bald. continet secundum præceptum iuris, quod est, alterum non lædere, & ideo quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris: ut in *prin. decreti* notatur. vbi text. dicit: *Hoc est enim lex Prophetæ, æquissimum exemplum visum est, creditorem ita agere rem debitoris, ut suam ageret.* Et ut dicit Hiero. ad Celantiam, & allegat Guil. Rouille in *suo compendio iustitiæ. li. 1. c. 13.* quod infinitæ sint partes iustitiæ, quas omnes vna breuis sententia comprehendit, videlicet: *Omnia quecumque vultis ut faciant vobis homines, & vos eadem facite illis.* Facit tex. in *c. ponderet. 50. dist.* Et habetur *Tobia 4. & in c. licet. 45. dist. & in c. dilecti. de maior. & obed.* ideo, ut ibi dicit ipse le Rouille, Beatus est, qui potest dicere cum beato Iob: Nulli nocui hominum, iuste vixi cum omnibus. Purissima enim conscientia cauit cum *Psal. 110. Perambulabam in virtute cordis mei, in medio domus mee.* Et, ut dicit Pyrrh. post sua commentaria consuetudinum Anretianens. Ex hoc præcepto pendunt leges & Prophetarum vaticinia: cum Origenis iudicio, Deus ipse nihil sit, nisi viuens iustitia. Hæc autem vera germanaque iustitia, quæ nunquam alterum lædit, nunquamque vult lædere, nec ipse per alium, nec palam, nec clam, neque quoquo pacto, ut ibi Pyrrhus Ex cuius dictis & supra positis, videtur, quod istud præceptum sit excellentius, cum omnes partes sub se comprehendat. Et ample probat Plato in *suo dialogo de Rhetorica*: Maximum malorum est inferre iniuriam; ergo ex contrario maximum bonum est alterum non lædere.

31 Tertius angulus turris Bald. continens tertium præceptum iuris, quod est, *in suum unicuique tribuere*; & istud debent habere Principes & Prælati in subditos & superiores in inferioribus suis, prout dicit idem Bald. in *d. proem. Gregoriano. in fin.* & est iustitia ad alterum. Num sibi ipsi proprie nemo est iniustus, sed dicitur ad alium. Et licet duo præcepta ante posita, videantur excellentiora, tamen videtur, quod non sufficiat honeste viuere, & alterum non lædere: sed etiam conueniat alios adiuuare, prout dicit gloss. in *verb. in suum. in §. iuris præcepta. Insti. de iustitia & iur. & in l. iustitia. §. 1. in verb. cuique. ff. eod.* Non enim solum nobis nati sumus, ortusque nostri partem patriæ vendicat, partem amicis; atque ut placet Stoicis, quæ in terris gignuntur, ad usum hominum omnia creati, homines autem hominum causa esse generatos, ut ipsi inter se alij alijs prodesse possint. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes utilitates in medium afferre permutatioe officiorum, dando, accipiēdoque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem, ut dicit Cicero *1. Officior.* Nec sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. *l. in ill. stipulatione. ff. de verb. obti. & c. non satis. 86. distin.* Et de ista parte iustitiæ dixi in *commen. nostrar. consuetud. in rubr. Des iustices. in gloss. 1.* Et ex dictis sequi videtur, quod istud præceptum, in quo comprehenditur iustitia, sit excellentius alijs, cum iustitia prosit sibi ipsi, omnibus & Reipublicæ; & videtur, quod prima duo præcepta tantum prosint sibi ipsis, ex qua, ratione maioris utilitatis, tertium dicitur esse excellentius.

TRigesima septima consideratio; cum ut habetur *Sapient. 11.* Omnia in mensura, & numero, & pon-

& pondere disposuit Deus, ideo videndum est primo, de numeris, & quia supra in 10. parti. in 49. *considerat.* vbi locuti sumus de Arithmetica, satis diximus de laude, & excellentia numeri, hic solum restat videre, quis numerorum sit excellentior, & perfectior: *Textus in proemio sexti decretalium* dicit, quod numerus senarius sit perfectus, & ibi gloss. quæ ad hoc allegat *cap. vnicum 35. quest. 4.* Et dicit dict. gloss. quod secundum Arithmeticos, sunt quatuor generationes numerorum. Prima, quæ incipit ab vno, & durat vsque ad decem, & dicitur ista numerorum monadicorum, à monos, quod vnum, vt dicit *text. in c. placuit. 2. 17. quest. 1.* quia incipit ab vno. Secunda dicitur decadicorum, à decade, quod est decem, & durat vsque ad centum. Tertia dicitur centadicorum, & incipit à centum, & durat vsque ad mille. Quarta vero millicorum, à mille incipiens, & durans vsque in infinitum.

Et ex his quatuor generibus numerorum est reperire alios perfectos, paucos tamen, alios imperfectos. Ex imperfectis est reperire alios diminutos, alios abundantes: Numerus perfectus est, qui constat, vel resultat præcise ex omnibus suis partibus aliquoties simul aggregatis. Et, vt dicit gl. est sciendum, quæ sint partes aliquotæ: & dicantur, quæ aliquoties sumptæ de per se, reddunt suum totum præcise, id est, non plus, nec minus, vt in numero senario, qui est primus numerus perfectorum, & solus inter monadicos perfectus. Nam sex vicibus vnum sumendo, & aggregando sex sunt, ter duo sex faciunt, bis tria sex sunt, & abinde non sunt partes aliquotæ: quia quatuor aliquoties sumptum, faceret octo, vel plus.

Ex his inferit quod omnes partes aliquotæ sint hæc, vnum, duo, tria. Sed vnum, duo, tria faciunt sex, ergo senarius numerus est perfectus, secundum diffinitionem numeri perfecti, quæ est Io. And. in *pra. 170 loco.* Exemplificat idem ibi, & in genere decadicorum, in quo, vt dicit, est alius numerus perfectus, & solus, scilicet 28. tolle partes, scilicet dimidiam, & circa *1. nomen. 5. parvius. ff. de verb. sig. ff.* quia vltra dimidiâ non esset reperire aliquotas. Nam 14. est pars aliquota, quia bis sumptum facit 28. 13. 12. 11. 10. 9. 8. non sunt partes aliquotæ de 28. quia aliquoties sumptæ, non inferunt præcise suum totum, sed plus, vel minus. Nâ 13. bis sumptum facit 26. ter sumptum, facit 39. & sic plus, vel minus, & sic de singulis; 7. vero est pars aliquota, quia quater sumpta inferit suum totum, scilicet 28. 6. & 5. non sunt partes aliquotæ. 4. vero est pars aliquota, quia septies sumptum, inferit suum totum. Tria non est pars aliquota, sed duo, & vnum sunt bene partes aliquotæ, quia 14. vicibus duo sumptum, facit 28. & 28. vicibus vnum, facit 28. Ex prædictis etiam inferit idem Ioann. Andr. quod omnes partes aliquotæ de 28. sunt 14. 7. 4. 2. 1. quia ex his aliquotis simul aggregatis resultat præcise totum, ergo secundum diffinitionem præcedentem 28. est numerus perfectus. Circa de alijs numeris perfectis dicendum est: Hæc in *2. bis supra.*

Pythagoras dicit in numeris maximam esse vim, in eosque referenda omnia, syderum ambitus, & animalium productiones, duo item fecisse principia, definitam vnitatem, alterum appellando, reliquum indefinitam dualitatem: sed illam bonorum, hanc malorum exordium, & causam esse dicebat. Vnitatis siquidem natura insita circumferentiæ, aeri temperiem, animis virtutem, sanitatem corporibus, domibus & Ciuitatibus pacem, & animorum gignit conspiratum, hoc est, vnanimitatem & tranquillitatem: At dualitas

diuersa omnia aeri hyemem contribuit, animis malitiam, ægritudines corporibus, ciuitatibus seditiones; & domibus insidias, inducit: hæc ait Cælius *lib. 12. an. 119. lib. cap. 7.* Vbi dicit, quod omne malum ex disparili oriatur voluntate. Adde de vnanimitate, quod dicit Cicero *lib. 2. Offic.* magnas utilitates adipiscimur conspiratione hominum, atque consensu. Hinc ex consequentibus numeris, parem quidem demonstrauit indignum, ac deficientem, atque imperfectum, impari vero plenum, ac perfectum. Etenim pari permixtus vim suam seruat perpetuo, conduplicatus vero eundem gignit: ita vt secundus sit, habeatque principij vim diuisionis ipse nescius, vnitatem semper in eodem redundante. Par vero impari nunquam producit, neque est indiuisibilis. Et ideo Homerus, vnitatis naturam in boni quidem portione constituit, in mali vero dualitatem: & superius impariam semper constituit, vulgari proverbio vtimur: quo etiam vsus est Poeta in *Bucolic.* vbi sic ait:

*Número Deus impari gaudet.
Inferis vero paria.*

Carolus Bouillus in *quadam Epist. ad Dam. Ioan. Gmarum* quærebat, qui fiat, quod Arithmetici parem numerum in fœminam, impari vero in masculum figurent: & adducit quatuor rationes, ex quibus dicit impari numerum præstantiorem esse. Prima, quia quod vicinius & similius est suo principio, id præclarus est: eo, quod suo fonti dissimilis, aut ab eodem semotius. Atqui impari numerus similior, viciniorque est monadi, omnium numerorum fonti quandoquidem à monade, imparium inchoari series dictitatur: Par vero numerus adiunctus est, discelsusque à monade, primatum habens in dyade. Est itaque impari parte præstantior, merito vt masculus, & forma, par vero, vt fœmina & materia. Secunda ratio, quod magis vnum est illi præstat, quod est minus vnum. Impar autem numerus est numero pari magis vnus: Nempe monas imparium princeps est, maxime vna, & ex toto indiuisibilis. Omnis vero alius impari, æquas partitiones respuit, quæ tamen, cunctis partibus accommodatur. Est itaque impari (vt pote magis vnum) parte præstantius. Alia & tertia ratio, omne medium extremis probatur nobilius. Impar autem paris est medium: Par vero imparis extremum: Ratio quippe mediæ, ratio est vnitatis, at extremi nomen qualitatis est nomen. In cunctis enim ordinibus deprehendimus vnicum esse medium, extrema vero duo, aut plura medium ipsum, vallantia, & circa illud collocata, præcedit: Igitur impari parem, sicut & monas dyadem, & medietas extremitatem superat. Quarta ratio, cum imparitatem voces monadem, paritatem vero dixerit esse dyadem, liquet imparitatem in tantum præstare paritati, quantum diu superatur à monade. Sicut enim præstat medium esse per se sine extremis, quam extrema per se sine medio, ita præstantior est simplex imparitas sine paritate, quam simplex paritas sine imparitate. Est autem monas per se, vt medium sine extremis, sine vt medietas, & imparitas sine extremitate atque paritate: dyas vero est, vt extremum sine medio, vtve paritas, & extremitas sine imparitate & medietate. Sicut constat præstare actum esse sine potentia, quam potentiam sine actu, vnum esse sine duobus, quam duo sine vno, formam sine materia, quam materiam sine forma: virum sine muliere, quam mulierem sine viro: intellectum sine sensu, quam sensum sine intellectu, perfectum sine imperfecto, quam imperfectum sine perfecto. Et ibi vide quomodo diffiniat monadem, dyadem,

& triadem : & dicit , quod trias sit primus perfectus numerus, hoc est, primus, in quo omnis natura reuocet, tam medij, quam extremi, tam paritatis, quam imparitatis : sed non est paritas , nec forma , nec materia, sed neutra, ut ibi comprobatur, sed est totus integer perfectus, tam medij, quam extremorum naturam vnice complectens. Ex his infert, quicquid in numeris est, trinum est : nam aut imparitas, aut paritas, aut neutrum est , ex ambabus totum , siue monas, dyas, trias : quicquid enim est post triadem priorum, est resumptio numerorum , quemadmodum nihil etiam Philosophi in rebus nouere, præter tria, actum, potentiam, totum ; formam, materiam , totum. Sed cum actus ante potentiam perseueret infœcundus, & potentia pariter, priusquam illi commisceatur actus, nulli par sterilisque esse dignoscatur : Liqueet primum partium oriri ex amborum copula, hoc est, ex triade, quæ monadis ad dyadis est vinculum. Cum itaque quaternitas sit primus post triadem numerus , manifestum est , his tribus , monade dyade, ac triade, solam substantialiæ dignitatem esse metiendam : quaternitate vero primum Dei partium, primamve creaturam, haud incongrue nobis patefcere. In monade primus actus in esse procedit, in dyade potentia in esse stabilitur. In triade vero sit amborum congressio. In tetrade porro , & omni deinceps numero cunctus eorum partus ac fetus liquido designantur.

At idem Bouillus in *Epistola sequenti*. instat pro numero pare. Primo sic: Is numerus potior est , qui & origine antiquior , sed numerus par est huiusmodi.

Secundo sic instat & obijcit contra prædicta : Æqualitas est inæqualitate præstantior , par autem numerus æqualitate, impar vero inæqualitate diffinitur. Igitur, &c.

Tertio, sic opponit : Socialitas præstantior est solitudine, paritas autem socialitas quædam est, & parium æqualiumque vnitarum mutua præstantia, quod accidit in dyade, imparitas vero quædam est solitudo, quam socialis amor à cunctis rebus expellit. Igitur, &c. Et ad prædictas tres instantias idem ibi luculentissime & philosophice respondet : & in fine concludit, quod impar numerus sit præstantior pare. Et facit: quia in *ca. nuptia. 32. quæst. 1.* dicit textus: quod impar numerus sit mundus, par vero immundus. Cælius *lib. 12. cap. 9. in princ.* ultra dicit, monadem numerorum esse patrem , dyada vero matrem, proinde inter numeros præstare, qui monadi præcipue assimilentur. Ex supra descriptis iam potest sciri , quomodo laudandus sit numerus ternarius , de quo amplius infra eodem.

De laude vero quaternarij numeri ponit idem Cælius *eodem lib. 12. cap. 9.* de quo in *c. non debet. Extra de consang. & affin.* vbi dicitur, quod prohibitio cõiugij corporalis, seu copulæ coniugalis, quarum consanguinitatis & affinitatis gradum non excedat, cui prohibitioni dictus numerus quaternarius bene congruit: quia quatuor sunt humores in corpore, qui constant ex quatuor elementis, ut ibi. & in *c. quadam. in fin. de celebrat. miss. & in cap. 1. distict. 15.* Et sicut annus per quatuor voluitur tempora , si & quaternum solemne agimus ieiunium per quatuor anni tempora, ut in *c. 2. distict. 72. Accurs. in gloss. 2. in l. hereditarium. ff. ad leg. Falcid.* Ponit tantum quatuor ætates hominis, scilicet pubertatem, adolescentiam, iuuentutem & senectutem, seu senium.

De laude vero quinarij, vide per eundem Cælium

vbi supra cap. 10.

De senario vero dixi hic ante aliquid , & in *gloss. in proæmio sexti. in verbo, perfectus.* cum extollit, ex eo, quia sex sunt hominis ætates, & sex mundi generationes , ut patet in *d. gloss. & de isto numero Cælius loquitur in d. lib. 17. c. 11.*

De septenario & eius potestate, quæ est multiplex, idem Cælius *lib. 12. cap. 12. & lib. 2. c. 56.* & gl. in *verb. senarium. in dist. proæmio sexti,* quæ dicit, eum esse perfectum, allegans ad hoc gloss. 1. in *fin. in summa, de pæn. distict. 1.* Sed quod intelligitur ibi perfectus: hoc est, multis similibus approbatus in quantitate numeri, prout ponit multa exempla ad hoc gloss. *fin. in c. de celeb. miss.* Primo, septem sunt horæ , quibus laudare debet Dominum Deum nostrum presbyter , vnde *Psal. 118.* Septies in die laudæ dixi tibi, & iste septenarius numerus ob hoc sacratu dicitur, ut in *c. presbyter. 91. dist.* Secundo, septem sunt dona Spiritus Sancti. Tertio, septem petitiones in oratione Dominica. Quarto septem Psalmi pœnitentiales. Quinto, septem diaconi, sicut septem candelabra : & sexto, ibi gloss. ponit, quod septem sunt dies seculi, & septem ætates, quibus completis, finietur mundus. De isto numero vide per Beroald. *lib. de septem Sapientum sententijs. in initio.* & G. Bened. in *sua repe. c. Rayn. in verb. & soboles, quam gestauerit. num. 25. de sessam.* Et ample de eius laude & excellentia scripsit Nicolaus Paruillas, Bellofancensis, in *suo septenario*, vbi sunt trecenti versus, & ultra, de materia, ideo videas illum. & idem Cælius *lib. 11. cap. 36.* post Senecam ait , quod septimus quisque annus ætati signum imprimat. Et iuxta istum numerum septenarij in istud opus continet 700. considerationes.

De octonario numero idem Cælius *libro duodecimo. cap. 13.*

De nonario vero habetur per eund. Cælium , *eod. libro, cap. octauo.* de quo dixi supra in 3. part. in 50. *confid.*

De numero denario seu decenario , & eius potestate habetur per eundem Cælium *eodem libro duodecimo, c. 4.*

De laude autem numeri duodenarij habetur per scribentes, super *Psal. 108.* qui incipit, *Deus laudem meam ne tacueris, in vers. Etiam dies eius pauci, & Episcopatum eius accipias alter,* id est, Apostolatam, qui erat in numero duodenario. Sunt etiam 12. articuli fidei, & duodecim tribus Israel, secundum filios Iacob. De isto numero vide quæ dixi supra in 3. part. in 29. *confid.* vbi posui in quibus figuratus fuerit numerus duodenarius Apostolorum, hic nõ repeto. Et de duodecim numeris vide in tractatu , quem fecit Carolus Bouillus de eisdem. De laude vero numeri ternarij (quoniam omne trinum perfectum) & numerus ternarius est perfectus, teste Aristotele 1. *de celo & mundo,* qui est supra alios laudandus ex 28. actib. quos discernit Ioan. Ludouic. Viualdus, per ternarium numerum, in *suo tracl. de laudib. trium Isidorum Francia, 9. 2.* quos hic non transporto, de aliquibus dixi supra in 5. part. in 32. *confid.* Sed ultra illos adde quod tres sũt gradus dæmonum, rationalis, naturalis, naturæ Deorum, sed Deorum est excellentior, ut ait Cælius *lib. 1. suar. antiquar. lect. cap. 14.* Tria sunt præcepta iuris quæ supra posui *hac eadem part. in 36. consider.* Tres sunt modi cognoscendi vires perfici , & ex quibus peruenitur ad notitiam rerum, de quibus etiam *hac part. in 23. confid.* Tres vitas esse dicimus: actiuam, contemplatiuam, & mediam *eodem part. in 33. confid.* Tres sunt sectæ mundi. *eod. part. confid. 20.* Tres sunt modi regendi, *has*

di, hac ead. part. consid. 55. Tres Psalmi & totidem lectiones dicuntur in hebdomada Paschæ & Pentecostes, c. in dno. de cons. orat. d. 5. Et inter alios Cælius eod. lib. 12. cap. 9. loquens de numero ternario, dicit, quod Philosophi Pythagorici voluerint inprimis, trinitatem mensuram rerum omnium esse, ea ratione, (vt credit) quoniam summus omnium rerum opifex ternario numero vniuersa dispensat, imo etiam res ipsæ numero eodem terminari dignoscuntur, ad quod respiciens Poëta iam supra alleg. *Numerus*, inquit, *Deus impare gaudet*, si quidem ineffabile illud agens, creat primo singula, rapit mox, ac denique perficit. Singula quoque inprimis ab illo perenni fonte effluunt, dum nascuntur: deinde in eundem refluunt, dum originem mox suam repetunt. Postremo perficiuntur, vbi in se redierint principium. Idipsum vaticinatus Orpheus, Iouem, principium, medium, & finem vocatit, vniuersi principium, vt producit; medium vt producta retrahit ad seipsum; finem, vt redeuntia perficit: sed in conuersione hac trinitas obseruatur mira; quando in ea Mercurius primum obtinet gradum, animos per rationem ad sublimia reuocans, secundum Venus, per visum ad superna proliciens, postremum Phæbus, idipsum efficiens per auditum, & Mercurius quidem ad ipsum præcipue prolecat bonum: ad intellectum Venus, in quo radians perhoscitur pulchritudo prima. Ad animam vero prouocat Apollo, cuius est harmonia peculiaris. Hinc Regem illum vniuersorum bonum, pulchrum, iustum, quod sapias à Platone significatur, possumus nuncupare, bonum, inquam, dum creationem obit, vbi allicet pulchrum. At iustum, quatenus pro cuiusque meritis perfectionem largitur. Pythagoricos item Plutarchus scribit, vnitatem solitos Apollinem nuncupare; Dryada vero litem & audaciam; Triada autem iustitiam. Cum enim iniuriæ illatio aut percussio per defectum obueniatur, aut incelsum, inferitur iis iustum ad æqualitatem retrahens. Sed illud multo grauius, Principem Deum tribus colligadoratione, thuris sacrificio, & hymnis, & id vtiq; ter, ex totidem hemispherij punctis, mane, vespere, meridie. Proinde legibus sanciti notum est, ortum ab adorantibus spectandum, quod est Pythagoricis obseruatum, nec spreuit Christiana religio, vt supra *1. 1. parte dixi in decima tertia consideratione*. In qua de quatuor partibus terræ fit mentio. Trismegistus ad Meridiem conuersus, ad ipsum obibat, Moyses, Iudæique ad occidua: ratio inde promi potest, quod ab Oriente motus est dignus: at Planetæ, quos doctrina Ptolemæi statuit esse velut cælestium signorum animas, ab occasu vertiginis sumunt initia: sed viuificum lumen à Meridie per circuli redit obliquitatem. Adoratio reuerentiæ cultum exhibet, thus suauissime cognitionis diuinæ distributionem complectitur, hymnorum suauitas cælorum refert, concentum, vt Pythagorici sentiunt. Nec tacuit Mercurius, vel substantiarum harmoniam separatarum in laude illeceuali, vt Peripatetici. Et inter hæc tria, de adorationis præstantia scribit idem Cælius libro quarti, capite 25. Vbi religiosissime eam commendat. Cū vero quepiam adnotata comperi de supplicum motibus, hic transponere curauit. Cælius enim libro antiquarum lection. 8. cap. 39. in fine, de iis ait: ad supplicantium ritum spectant, quæ in Græcorum commentariis obseruata nobis sunt: Veteribus, inquit, diu receptissimi fuit moris, vt supplicantes caput, dextram, genua eius, cui se ingererent supplices, contingerent, non tamen totum caput, sed mentum modo, vt statuere videtur Homerus, vel barbæ meditullium, quod probat Euri-

pides. Id vero; quia sit in nobis pars ea principalis, vt in qua rationis collocetur potentia, dextrâ vero, quoniam inibi maxima insit ad agendum facultas, genu, propter motus & progressionis necessitatem. Tria vero hæc, symbolice contentum, actionem, progressionem ad ea, quæ peterentur, præstanda, complecti videntur, & velut auguria sunt supplicandi apud Persas, quæ omitto.

Refert Aulus Gellius *noctium Atticarum*, lib. 13. ca. 11. quod numerus conuiuarum incipere debeat à gratiarum numero, hoc est, à tribus, & progredi ad Musarum, id est, ad nouem, vt cum paucissimi conuiuæ sunt, non pauciores sint, quam tres, cum plurimi, non plures, quam nouem.

TRigesimo octaua consideratio sit de tribus temporibus, præterito, scilicet, præsentis & futuro, quod sit excellentius. Nam, vt dicit gloss. in *pream. l. 1. institutionum* §. 1. in gloss. *providentia*, triplex est hominis status: Memoria præteritorum, scientia presentium, & providentia futurorum. Vnde Seneca *1. de formula bene vite*, ait: Si prudens est animus, tribus dispensari debet temporibus; præsentia ordinando, futura prouidendo, & præterita recordando. Nam qui nihil de præterito cogitat, perdet vitam; qui nihil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit. Ideo in animo nostro futura mala & bona proponi dicuntur, vt illa sustinere possimus, & ista moderare. A præterito vero, nulla est potentia, cum factum non possit non esse factum, *l. in bello*, §. *falla*. ff. *de capt. 4. post l. reuersis*. Et hoc solo priuatur Deus; quia non potest facere præterita non fuisse, gloss. in *verbo*, *restituit*. *l. v. nica. C. de rapin. virgin.* vbi refert dictum Augustini, ita dicentis: Sed corrupte allegat: quia est dictum Hieronymi, secundum text. quem allegat ad hoc *in cap. s. Paul. 32. qu. 5.* vbi dicit: *Audacter dicam, cum omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam*. Et ita dicit text. *in d. l. vnic.* quia virginitas vel castitas corrupta restitui non potest. De præsentis autem non habemus, Nisi *Nunc*, vt dicunt Philosophi. Ideo videtur, quod futurum sit excellentius, quod ad viuentes: sed cum nihil sit incertius eo, cum nihil sit incertius hora mortis, *l. 1. ff. de cond. & dem. ff.* Et etiam scribitur *Mat. 24. Marc. 13. & Luc. 12.* Dico igitur vobis, vigilate, quia nescitis diem neque horam. Imo futura sunt incerta apud hominem, *l. 1. sed & futurum a iur. §. si ff. de iudicis*. Faciunt, quæ scribuntur, *Eccles. 8. 9. & 10.* Ideo videtur non esse considerandum, nec ita extollendum, sicut præsens, vel præteritum, quod est certum, *l. quia presens. ff. si certum petatur*. Et dicit text. *in cap. si quis autem. de pæn. dist. 7. Tene certum, & dimittite incertum*. Et pro incertis, à certis recedendum non est *c. si 30. quæst. 5. l. continuum. §. si pater. in l. fin. ff. ad Trebellian. l. ad priu. §. com. 1. v. fin. ff. de ritu nupt.* Et in incertis locus est coniectoris *cap. ad audientiam. Erra de homicid. l. continuum. §. 1. ff. de verborum obligation.* Et inter omnia ea, quæ sunt de præcedenti, ideo excedere videtur omnes res huius mundi: sed illud tempus præsens labori impendendum est, & ad bonum; iuxta illud Pauli *ad Galatas 6.* Dum tempus habemus, operemur bonum. Dicit tamen Lucas de Penn. *in l. 1. Cod. de ag. col. & censu. lib. 6. v. dectas*, quod inter cetera memoria rerum gestarum perutilis sit, multitudinem enim scientiæ desiderat, qui scit præterita, *Sapient. 7.* Et in aliis negotiis, quæ ingenio exercentur, inprimis magno vsu est memoria gestarum rerum, vt ait Sallustius *in prologo belli Inguibui.* Nec dispar edificatio oritur ex memoria virtutum, vt ait

Gregor. 1. *Dialogor.* De his vide Senecam, in loco ante allegato, recitatum per eundem Lucam de Penna in 1.1. *C. de conditis in publicis horreis, li. 10.* Ad hæc enim tria potissimum vita sapientis est dirigenda: unde Bernardus:

Per tria tempora se dispense mens sapientis:

Præteritum, præsens, posteriusque sequens.

Præteriti recolens, quæ sunt ventura videto.

Quæ præsentia sunt, cum ratione gere.

Prodit enim vitam, qui negligit anteriora,

Spernens ventura, captus ubique ruit.

Nam tela præuisa minus lædunt. Si hic specialiter describere vellem omnes excellentias præteriti temporis, quæ antea factæ fuerunt; non fuissent decem volumina: sed, quoniam omnia tendunt ad finem æternæ beatitudinis, quæ est futuri temporis, cum omnia excellat, ut dicit Petrus Venerabilis in suis *Epistolis*, ideo nihil est laudabilius: cum tali tempore, ut habetur *Apocalypseos 21.* Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra; quia prima abierunt: ideo merito pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius, beatarum animarum dotes erunt pro fide, visio Dei clara; quoniam secundum Ioann. 1. *Epistol. 5.* videbimus eum, sicuti est. De qua excellentia gloriæ visionis Dei, dixi supra in hac parte, in secunda consideratione. Pro spe, recta tentio; quoniam, ut habetur *Sapient. 3.* Tunc spes illorum immortalitate plena est: pro imperfecta dilectione Dei & proximi, inerat feruentissima, de quo *Sapient. 5.* Ecce computati sunt inter filios Dei. Dotes vero beatorum corporum erunt quatuor, de quibus Apostolus 1. *ad Corinth. 15.* Quæ non poterunt esse de tempore præterito, nec possunt esse de præsentia, quoniam, ut habetur *Esaiæ 64.* & 1. *ad Cor. 2.* Nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Hinc Plato in Phædone, multa de excellentia beatitudinis futuræ, quæ erit in patria cælesti; & Aristoteles, quos recitat Campegius in tractatu de vita supercælesti, ubi ample vide, de beatorum & cælestis patriæ gloria & beatitudine.

TRigesimanona consideratio erit de annis, cum habeamus plures annos, ut dixi in *com. n. stris super consuet. Ducat. Burgund. in §. 8. in gloss. ad ans. l. an. 1. Des iustices.* de quibus ibi vide. quia non transpoto. Licet ibi fiat mentio de anno felice, de quo habetur in *Leuitico. C. de oblat. votor. li. 12.* Et dicitur annus fertilis, & abundans, quo anno debent fieri dona, & oblationes Principi. Alius est annus magnus, de quo habetur in *h. fl. s. hol. in c. cap. 1. N. e. in fi.* Alius est annus iubilæus, de quo habetur per Ant. Flor. in 1. *part. sua sum. tit. 10. c. 3. §. fin.* ubi de eo. Et iste videtur excellentior, propter eius utilitates, de quibus ibi, & per Io. de Turrecr. in *c. quis aliquando. §. item in Leuitico. de par. dist. 1.* Sed videtur, quod annus natiuitatis Christi sit excellentior, qui sit transactas vsque nunc ab initio mundi, cum dicatur annus gratiæ. Est & alius annus magnus & maximus, de quo Censorinus in *libello suo, de die Natali. c. 15.* Item & est annus vertes, ut per eundem ibi, *c. 16.* & in *c. seq.* fit mentio de annis Romanis. Sunt & alij anni, de quibus per Luc. de Pen. in 1. *sue ex prætoriano. in 2. col. C. de exec. & executorib. li. 12.* ubi dicit, quod sit annus naturalis, de quo dixi in *distis com. Viualis, qui est à Ianuario vsque ad sequentem Ianuariū, & hoc apud Latinos, eod. quia Ianuarius dicitur, à ianua anni, c. seini. i. m. 2. 77. dist. vt dicit idem Luc. de Pen. in 1. *placuit. C. de coll. fund. patri. lib. 11.* &*

dicam, in *confid. sequ.* Legitimus est, ab Aprili vsque ad alium Aprilem, secundum lunationes, & hoc apud Hebræos & Græcos, *d. c. seini. i. m.* Ceremonialis est de festo ad festum, & hoc apud omnes gentes, *de consecrat. dist. 3. cap. 1. & in d. l. ex prætoriano.* Idem Lucas ponit, quomodo annus à diuersis diuersam sumat inceptionem. & licet Christiani ab incarnatione Christi computent annos Christi, ut patet in *tex. cap. 1. in prin. 23. dist.* & ista computatio ita fit facienda, ut not. Archid. in *c. 1. in prin. de relig. domib. li. 6.* Tamen in aliquibus regionibus à natiuitate computantur, ut in Romana curia, ut in *decis. Rotæ, decis. 50. in nouis.* Sed nota perpetuo, quod secundum cultum Franciæ, Angliæ, annus incarnationis non incipiat post annum natiuitatis, sicut secundum Romanæ Curie: sed post annum resurrectionis Christi: & hoc voluit dicere decisio dominorum de Rota, *n. 11 8. in nouis.* Et de annorum calculatione, diuersitate, & diuisione, optime tractat Philipp. Bergomas, in *supple. Chro. li. 8.* & qui primi constituerint annum, & quod alij aliū habeant, & quis inuenierit hunc annum, quo veniunt, aut menses, de his vide Polydorum *de rerum inuentor. lib. 2. cap. 4.*

Quadragesima consideratio erit de quatuor temporibus anni, scilicet vere, æstate, autumno, & hyeme, & quod istorum præcellat. Primo *gl. 1. 1. §. estatem. in verb. autum. ff. de aqua quotid. & astudic. quod quatuor sint anni tempora.* Hyems, quæ incipit medio Nouembri, & durat tribus mensibus; Finita hyeme incipit ver, & durat tantundem, simili computatione habitis; Postea æstas, quæ similiter computatur; Postea autumnus. Et ultra dicta glo. (sed hoc generalius) dicit secundum textum ibi, quod quandoque annus dicatur habere duo tempora, scilicet hyemem, & ætatem; & durat quodlibet tempus senis mensibus. Et incipit æstas ab æquinoctio vernali, & finitur æquinoctio autumnali, & hyems aliis senis mensibus, & facit etiam *tex. in l. 1. §. estatem. ff. ne quis in flum. publ. ubi etiam glo. in verbo, refertur.* idem refert; sed ultra addit quod æquinoctium autumnale sit in nocte S. Matthæi, & sic decimo die, exeunte Septembri. Sed vernale, decimo die, exeunte Martio. Et, ut ibidem dicitur, æquinoctium vocatur, quia dies & noctes coæquantur, quod bis in anno contingit, scilicet in autumno & vere. Et quando incipiant hæc quatuor partes anni, ex verbis sequentibus videri potest.

Dat Clemens hyemem, dat Petrus, ver, cathedratus, Astuat Urbanus, autumnat Bartholomæus.

Cælius *lib. niq. lectio. 16. cap. 37.* dicit: ver esse temperatum & saluber rimum; sed autumnus acutissimos morbos & exitiosissimos, quia in ipsammet temporis vim & naturam agit, importat: si quidem ver maxime temperatum, modificatumque est; Per autumnum vero, primum quidem eadem die modo frigus, modo æstas, antepollet; tum autem insequitur æstatem, in qua plerumque succi torrentur, inter dum vires debiles extiterunt: Porro nõ ob id solum noxius autumnus censetur, verum etiam quod antea euocati ad cutem, restatique succi, per autumnum, ab aeris circūcurrentis frigiditate in profundū subintrant, cogunturque; sed hæc cunctis hominibus indifferenter eueniunt; at iis, qui non recte victitant, neque cupiditatum dulces insidias, reliquisque omnes exiunt passionibus, ceu corollarium obuenerit ex fructibus detrimentum, quorum proudio gustandorum pellecti, quibusque large ingestis, malis succis implentur. Cæterum cum eiusmodi fere cæleatur autumnus, tabidis tamē officit potissimum: hoc Hippocratis corroboratur sententia:

Autumnus, inquit, *tabidis iuuat est*. Quod ideo putatur dictum, quoniam hoc morbo affecti, imperfectū, nudumque; præsidijs naturalibus, id est, carniū inuolucro exutum, obtinentes corpus, assidua iniquitate aeris offenduntur: nam & tabidis spiritus vitalis, viresque naturales debiles fiunt. Veruntamen de hoc Hippocratis loco ambigunt peritiores, an tabescentes eos modò intellexerit, quos tabe prehensos pulmonis exulceratio infestat, an omnes vtrunque absumptos, seu languidos, ægros, & male se habentes.

Autūnum tamen dici putat Festus, quod tum maxime coactis fructibus, hominum opes auget. Vnde Claudius in Proserpinæ rapto.

*Hic tibi sacra datur, fortunatumq; tenebis
Autūnum, & fuluus semper ditabere pomis.*

Etiā excellentia illarum quatuor partium anq̄ considerari potest, ex æquiparatione, & convenientia, quæ fit de his ad quatuor elementa: de quibus in hac parte supra, in 12. *considera*. Quoniam ver est pars calida, & humida, & cōuenit cum elemento aeris, & cum humore seu complexione sanguinis, & sole ingrediente arietem, incipit ver. Æstas vero est calida, & sicca, & conuenit cum elemento ignis, & cum humore, seu complexione cholera, & sole ingrediente cancerum æstas incipit. Autumnus est frigidus, & siccus, & habet conuenientiam cum elemento terræ, & cum complexione Melancholice, & incipit, quando sol ingreditur libram. Hyems vero est frigida, & humida, & conuenit cum elemento aquæ, & cum complexione, seu humore phlegmatico: & est, sole ingrediente capricornum, vt de prædictis per Archid. Card. & Dominicum in *e. statumio*. 76. *ist*. Ideo ex prædictis, cum aer sit nobile elementum & excellens, etiam complexio sanguinis sit nobilior, vt dixi in hac parte. 65. *considera*. Ideo videtur etiā, quod ver sit nobilior pars anni, & est in se tempus: temperamento attinens, vt vult Galen. in *lib. de complex.* & de prædictis quatuor temporibus scribitur in *lib. de regimine sanitate, in ultimis versibus*. & ibi *comment.* magistri Arnaldi de Villanova.

Quadragesima prima cōsideratio erit de mētib, quis inter duodecim anni menses sit primus, seu principalis. Nam vt primus annus Alexandri M. dicitur primus annus regni Macedonum, licet ante eum fuerint plures reges in Macedonia: sed hoc fuit propter facta nobilia Alexandri: sic etiam primus mensis anni apud Hebræos Martius dici potest, propter exitum eorum de terra Ægypti, in illo mense: iuxta illud quod habetur *Exod.* 12. Dixit quoque Dominus ad Moysem: Mensis iste vocabitur principium mensium, primus erit in mensib. anni. Et ita dicit Nico. de Lyr. *Gen.* 7. *vers.* anno sexcentesimo vna nostra mense secundo. vbi etiam dicit, quod secundum Rabi Eliezer, & sequaces Hebræos, primus anni mensis dicebatur, September, ex quo in mense illo, sunt perfectæ arbores in fructibus, sicut etiam mandum fuisse creatum in illo mense dicebant: quia in eo principio, inceperunt anni, & menses: licet Rabi Iohannes, & sequaces aliter dicerent: & de hoc habetur in *e. huius obseruantia utilitas*. 76. *dist.* sed vt dicunt Bald. in *vsib. feudor.* in *tu. hic finitur lex*; deinde consuetudines Regni incipiunt. *S. h. & Andr.* Sic ulus in *rubr. de constitut.* in *1. col.* in mense Martio, Deus creauit hominem. & dicit Barb. quod pro hoc faciat text. *Gen.* 1. *cap.* ibi, & protulit herbam viuentem. & Latini, secundum antiquam computationem, incipiebant annum à Martio, vt dicit gloss. 1. in *cap. ordinationes*. 75. *dist.* & gloss. 1. in *vers. certum*

dium. in elem. vna. de reliq. & vener. sanctor. §. li. & igitur.

Vnde autem Menses nomina sumperint, scibit Io. Laziardus in *suo epist. histo. vniuersal. lib. 2. c. 39.* Cenfor. in *suo libell. de die natal. cap.* 18. vbi etiam ponit mensium duo esse generatim: alij sunt naturales, alij ciuiles: Naturalium autem partim Lunæ esse dicuntur; Secundum Solem fit mensis: dum Sol vtrumquodque in zodiaco orbe signum percurrit: Lunaris autem est temporis quoddam spaciū, à nona Luna. Ciuiles menses sunt numeri quidam dierum, quos vnaqueque ciuitas in instituto obseruat: vt nunc Roma à cal. in calen.

Naturales, & antiquiores, & omnium gentium communes sunt: Ciuiles verò posterus instituti, ad vnam quamq; pertinent ciuitatem: qui sunt cælestes, seu Solis, seu Lunæ, nec peræque inter se pares sunt, nec dies habent totos; quippe Sol in Aquario moratur dies circiter vnde 30. in pisce fere 30. in ariete 31. in geminis prope 32. & sic in cæteris inæqualiter, sed vsque adeo, non totos dies in singulis, vt annum lunæ, id est, 355. dies & portionem, nescio quam, adhuc Astrologis inexplorata in 12. suos diuidat menses; Luna autem singulos suos menses conuertit diebus vnde triginta circiter, & dimidiato. Sed & hos inter se dispariter, alios longiores, alios breuiores.

At ciuitatum menses, magis numero dierum inter se discrepant: sed dies vbique habebant totos. Apud Albanos, Martius est sex & triginta, Malus duodecim, Sextilis, hoc est, Augustus, duo de triginta, September 16. dierum, Quintilis, id est, Iulius, dies habet 36. October 32. idem October apud Aricinos 39. Minime videntur errasse, qui ad Lunæ cursum menses ciuiles accommodarunt, vt in Græcia peræque, apud quos alterni menses ad 30. dies sunt facti. Maiores quoque nostri idem sunt æmulati, cum annum dierum 360. habent; sed Iulius Cæsar, cum videret hæc ratione, nec ad Lunam menses, vt oportebat, neque annum ad Solem conuenire, maluit annum corrigere, & sic etiam menses, vel cum veris mensis solibus, & si non singulis, tamen vniuersis ad anni finem necessario concurrerent. Hæc Cenforinus, ibi supra.

Quadragesima secunda cōsideratio erit de diebus. Vnde de his vide, quæ dixi in *re. mens. nostri. super consue. Dacar. Ba. qu. in tit. dei. m. l. c. 5. d. in gl. si verb. à iam*. Sed, vt ait Cenforinus in *die natali*, 19. dierum quidam sunt naturales, & alij ciuiles. Naturalis nempe dies, est tempus ab exoriente sole, ad solis occasum, cuius contrarium tempus est nox, ab occasu solis ad ortum. Ciuilis autem dies vocatur tempus, quod fit vno cæli e reuoluto, quo dies verus, & nox continetur; Huiusmodi dies ab Astrologis & ciuitatibus quatuor modis diuisitur. Babylonij quidem à solis exortu ad exortum eiusdem, diem statuerunt; at in Vmbria plerique & Arabes, à meridie ad meridiem; Athenienses autem ab occasu solis ad occasum cæterum Romani (vt & in toto Francia obseruatur) à media nocte ad mediam noctem, diem esse existimauerunt, vt in *l. more Romano.* & ibi notat gloss. de *fer. e. in e. consulu. §. perult. §. de of. del. e. vbi dicit text.* quod secundum consuetudines & constitutiones legitimas, more Romano, dies à mediate nocte incipiat, & in medio noctis desinat subsequens. In horis 12. diuisum esse diem, noctemque in totidem, vulgo notum est. In his horis quatuor & viginti, qui nascuntur, eundem diem habent natalem. Sed hoc, scilicet, dictam diuisionem diei, credit Cenforinus Romæ post

reperta solaria obseruatum. Quorum antiquissimum, cuius fuerit inuentum, difficile est perquirere. Alij enim apud eundem, Quirini primum statutum dicunt; alij in Capitolio, nonnulli ad ædem Dianæ in Auentino. Illud ramen factis constat, nullum in foro prius fuisse, quam id, quod M. Valerius ex Sicilia aduectus, ad Rostrea in columna posuit. Quod cum à climate Siciliæ descriptum ad horas Romæ non conueniret, L. Philip. censor, aliud iuxta posuit, & constituit. Deinde aliquanto post P. Corn. Natica censor, ex aqua prout forte vidi ex minutissima arena) fecit horarium, quod & ipsum ex consuetudine noscendi à sole horas, horarium ceptum est vocari. Horarum tamen nomen, non minus ann. 300. Romæ ignoratum esse credibile est. Nam in legibus duodecim tabularum, nunquam nominatæ horæ inueniuntur; sed alias, & aliter partes diei & noctis nomina sortiebantur, vt ibi Censorius, & quomodo primitus diuidebantur dies, ac noctes, tractat Polyd. de iunentis. rer. lib. 2. cap. 6. sed de horologio vide infra c. conf. seq.

Sed de septem diebus, de quibus habetur Gen. 1. videatur Picus Mirandula. in suo Heptaple, de opere sex dierum. Et omnes fere Doctores Theologi, Genesis 1. qui declarant opera illorum sex dierum, & excellentiam vniuscuiusque.

Sed cum vltimus non intendam in sequentibus multum insistere, cum iam mihi generetur fastidium, ex prolixitate huius operis, & propter impedimenta, quæ mihi singulis diebus obueniunt. Ideo breuiter concludendo dico: quod dies Dominicus sit inter alios, & supra venerandus: tum, quia mundus eo die sumpsit exordium, Gen. 1. Et in hac, per resurrectionem Christi, & mors interitum, & vita accepit principium, vt dicit text. in c. quod die dominico. 75. ar. Et quicquid à Domino insignè constitutum est, in huius diei dignitate est gestum, vt ibi dicitur: & per Io. de Turrecr. qui etiam feriam quintam laudat: cum illa die Christus in cælum ascenderit, vt in c. i. cum. de consecr. dist. 3. & in corpus suum panem transsubstantiauit, & semetipsum comedendum discipulis dedit, & pedes discipulorum lauit, vt per o. in c. de pæn. de consecr. dist. 3. Sed quicquid sit, dies dominicus ultra alios venerandus.

Hinc est, quod propter resurrectionem Christi, (ex qua est dicta dies dominica) ab illo die, vsque ad Pentecosten, dicantur dies Lætitie: Io. de Turrecr. in c. igitur, 76. ar. Imo etiam illo die natus est Christus in mundo, vt dicit Ant. Flor. in 2. par. sua sum. in. 9. ca. 7. §. 4. Ex quo ibi dicit, quod illa dies sit multum priuilegiata. Illo enim die dominico nihil est agendum, nisi Deo vacandum: nulla operatio in illa die sancta agatur, nisi tantum hymnis, & psalmis, & canticis spiritualibus dies illa transigatur, vt dicit text. in c. i. cum. de consecr. dist. 3. Ideo die dominica iubemur ab omni illicito opere abstinere, vt mercatû in eo non fiat, neque placitum, neque iudicium, neque iuramentum præstetur, nisi pro pace, vel alia necessitate, cap. 2. Extra de fer. Nec alia tractari potest, nisi pietas hoc suadeat, cap. si. rod. in. secundum Luc. de Pen. l. unica. C. ne opera à coll. Et exigant. Et ibi ponit, an aliqua opera exerceri possint illo die, & quas. Et Episcopus illo die in ecclesia sua esse debet, c. episc. ea. dist. 3. Et ille dies semper pro festo est obseruandus, vt habetur in c. sabbato. de consecr. dist. 3. vbi dicitur, omnem diem dominicum ob reuerentiam resurrectionis Domini nostri Iesu Christi, esse celebrandum, prout & celebramus. Et cur dominicum diem loco sabbati celebremus, refert Cælius lib. an. sig. l. c. 7. cap. 64. & in cap. preced.

cut Hebræi obseruent diem sabbati.

Isti duo dies, scilicet resurrectionis Christi, & natiuitatis Domini multum extolluntur, venerantur, & solennizantur ab Ecclesia. Cum in eis cantetur, videlicet in die resurrectionis Domini: *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Et in die natiuitatis: *Hodie illuxit nobis dies redemptionis nouæ, reparationis antiquæ, electatis æternæ.* Et ob reuerentiam festi dictorum dierum, licet pœnitentiam publicam agentibus in talibus diebus, & non alijs diebus, carnes comedere, saltè in casu posito, in c. admonere. 2. q. 9. 2. vbi est casus de Astulpho, qui vxorem suam occiderat. Etiam dies sancta Veneris, in qua passus est Christus, vt dicit Bald. l. 1. circa fin. C. de nundinis. alleg. per dom. meum Iaf. in l. in illa stipulat. l. 1. col. 4. ff. de verb. oblig. vbi videtur innuere, quod occidens hominem tali die, grauius puniri debeat: quia propter magnam & feruentiorem deuotionem Christianitatis, talis dies est sollemnis: vnde quia Clotarius, Rex Franciæ, tali die Veneris sancta, occidit Gualterum Iuetoti dominum, ipsius hæredes ab omni Francorum Regum ditione liberati fuerunt, & eius Terræ, seu Signoriæ possessor, Regem se Iuetoti, sine controuersia nominauit. Hæc Guaguin. in Chron. Francor. Item dicit text. in l. dies festus §. 1. C. de fer. Quod dies dominicus semper honorabilis sit & venerandus. Et facit text. in d. c. 1. & vltim. extra de fer. vbi dicit text. quod talis dies cum omni veneratione sit obseruandus. Et sic patet, quod iure civili, & canonico, huius diei ampla veneratio sit inducta. Cælius lib. 8. suarum. uniu. l. c. 9. refert aliquos dies, secundum superstitiosos, esse felices, & alios infelices, aliquos esse obseruandos, alios vero minime idem etiam lib. 9. cap. 55. dicit, sextum Thargelionis diem fuisse Græcis auspiciatissimum. Bernardus Doctor mellissus, Burgundus, plura de gestis die annuntiationis beatæ Mariæ virginis, hoc est, feria 6. his sequentibus verbis exprimit:

*Salua festa dies, que vulnera nostra coerces:
Angelus est missus, & passus in cruce Christus.
Est Adam factus: & eodem tempore lapsus.
Ob meritum decime c. adu. Abel fratris ab ense.
Offert Melanisedech, Isaac supponitur aris,
Est deuotulus Christi Baptista Ioannes.
Est Petrus captus, Iacobus sub Herode peremptus:
Corpora sanctorum cum Christo multa resurgunt.
Latro dulce tamen per Christum suscipit, Amen.*

Et hos versus refert Philip. Berg. in l. 7. sui suppler. Chronic. in princ. Illa etiam die, vt dicunt, nonnulli innocentes mortui sunt, Dauid occidit Goliath, & Dauid mortuus est: etiam Moyles, & Helias cum 30. Prophetis occisus est, etiam virgo Maria in cælum assumpta est.

Quadragesimatertia consideratio de horis inuestigat, quæ illarum sit melior, & excellentior. In hoc primo aduerte, quod dies naturalis habet 24. horas: dies vero artificialis habet 12. vt ample dixi in comment. meo super consuet. Ducal. Burgund. titul. des instr. c. 1. art. 8. in gloss. & iour. & supra in preced. consider. in princ. ideo non repero. Sed pro materia dicit Paulus Iuriscons. in l. 2. ff. de reb. signifi. Cuiusque diei maior pars est horarum septem primarum diei, non supremarum: & vt dicit ibi gloss. magna: est ergo maior diei pars prima, licet sit minor: est ergo maior pars diei, non spacio, sed vsu, & vtilitate, & laboribus hominû competentiore, vt l. 2. in fin. ff. de annuis legat. Nam in ipsis primis horis diei, vel post somnum, negotium acutius est, & cum quis est recens, melius operatur: vt dicit

dicit glo. in *verbo, indefesso. §. sed cum sit, in 2. constitur.* Ced. & est ratio, secundum Martinum in *d. gloss. magna.* quia difficilius ascendit sol mane, quam descendat post meridiem, iuxta illud; *Ardua prima via est.* sed ignis facilius ascendit, cuius natura est ascendere in altum: sed illa ratio Martini non est bona, secundum Bart. ibi, quia sol non muratur suo circulo plus vna vice, quam alia, & ideo alia præcedens ratio est vera: quia competentior est laboribus hominum, & vsu vtilior: quia dum quis surgit mane, non est amplius fessus animo, nec corpore. Ideo mane maiorem laborem sufferre potest, nec cum reculare honeste valet. Vnde memoria matutina dici solet, quod firma constansque sit, ac eorum, quæ semel apprehenderit, retinentissima, siquidem syncerius coherentiusque adglutinantur, quæ proferente se die percipimus; quo iam auctiore, subsultat virtus ea, hebescitque: testis est Cælius *li. antiquar. lect. 11. c. 8. et in princ.* & ut ait Seneca *epistola ad Lucillum 122.* naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita, & ibi ample de his, qui officia lucis noctisque peruertunt. Quod autem sit, hora duodecima explicare, & de horarum ratione differit copiose idem Cælius *li. lect. antiq. 7. capite 9.*

Astrologi dicunt, quod horarum alia sint masculinæ, alia femininæ. Masculina, ut prima, feminina, ut secunda, masculina iterum tertia, & quarta feminina: & sic de singulis, sicque succedunt per ordinem vna, sc. masculina, alia feminina, vsque ad finem diei & noctis: & quia in omni genere masculus est dignior femina, ut dixi *supra in 4. consid. præced. partis.* ideo dic, quod masculinæ sint digniores.

Hic de horologiorum laude dicendum foret, quod nihil iucundius, aut admiratione dignius reperiri potuit, & quo nobis, & si occultato sole, & per tintinnabulum seu campanam, sua, ut videtur sponte sonans, horæ nobis nuntiantur: vnde quantum, vel ad vsum vitæ, vel ad animum excolendum vtile sit, probe iudicabit. Pauca ideo, aut nihil de eo dicenda sunt, cum apud Scriptores non fiat mentio, saltem de illo, quo vtimur, licet de solaris aliquid tetigerimus in præcedenti consideratione, quod sit locus, in quo horæ ad Solem conspiciuntur, & plurimum sit apud nos in tabulis lapideis aut ligneis, aduersus Soli per diametron, hoc est, per lineas dimetientes & tendentes ad numeros horarum, & in medio est virgula, quæ facit umbram, secundum ascensum, vel descensum Solis, & supputatur hora secundum quod sit umbra Solis supra lineam. Primus vero Romæ hoc statuisse dicitur, L. Papyrius Censor, ad ædem Quirini, ante 12. annos, quam cum Pyrho bellatum est. Nam prius tantum ortus, & occasus Solis nominabantur, post aliquot annos, adiecto meridie. Plenius tamen si velis scire, quis horas primum ordinauerit, aut horologia diuersi generis inuenerit vide Polydorum *de inuentorib. vers. li. 2. c. 5.* refert tamen Franc. Parritius *li. 2. de inst. Reip. 1. 9.* quod Anaximander Milesius, Thaletis discipulus, primus horologia inuenisse dicatur.

Quadragesima quarta consideratio erit de potentis animæ sensitiuæ, quæ sunt quinque exteriores: videlicet quinque sensus, puta, visus, auditus, olfactus, gustus, & tactus, quis illorum sit excellentior: & dicit Luc. de Pen. in *l. nemo carcerem. de exa. et. trib. li. 10.* Sensus est per corpus ad animam commeans mentis stimulatio; Item sensus est rei cuiusque inuentio. Et sensus ad naturam refertur, & intellectus ad artem.

Et inter istos quinque sensus, visus est excellentior:

de cuius excellentia ample August. *de Trinit. lib. 11. et Margarita Philosophica lib. 10. tractat. 2. c. 5. usque ad 15.* Et iste sensus visus est communior, ita quod possit adaptari in attestacionibus, ut tenet gl. in *verb. quæ nouerunt. in cap. testas. 3. g. 9.* & dicit Bald. post Cyn. & Bart. in *l. testium. in 3. col. C. de testibus.* quod nomen visus sit generale, pro omni sensu; & est ratio; quia nomine visus, continetur discretio, quæ inest cuilibet sensui, ut dicit eam Ant. de Butt. in *cap. cum causam. Extra de testibus.* Vnde potest dici, quod visus sit sicut genus, quod repræsentatur in qualibet specie sensuum; & ideo dicit Bald. in *d. l. testium. in 3. col. versic. 2. quæro. quid si testis.* quod istud nomen visus probet non solum in eo, quod videretur, sed etiam in eo, quod per aliam discretionem sentitur; quod tamen dicit esse verum, quando visus & alius sensus est coniunctus; secus si omnino discretus: quia de vno separatorum non inferitur ad aliud. De hac materia amplissime per Fel. in *c. cum causam. col. 6. in 2. conclus. Extra de testibus. Faciunt;* quæ dicit Alex. in *consil. 43. in 4. vbl.* Et oculi dicuntur, quod occultant lumen, vel occultant sensum. Inter omnes autem sensus corporis, viciniore sunt animæ: ex quo merito sub sensu visus omnes sensus corporis intelliguntur, atque continentur. Ita tenet Luc. de Pen. in *l. si ea cæcitate. C. qui morb. se excus. lib. 10. et in l. nemo. C. de remilit. lib. 12.* & Archid. in *c. nec folo. 32. g. 5* vel secundum Lucam de Pen. in *l. infamia. C. de decur. li. 10.* Oculi dicti sunt, quod eos ciliorum regmina occultent, ne incidētis iniuriæ offensione lædantur: vel oculi dicti sunt: quia occultū lumen habent, id est, secretum, vel intus positum. Vnde ait Polycr. *de nugis curialium, li. 5. cap. 3.* videndi nomen; ad appellationem vtriusque naturæ adaptabis. Et Hieron. *super Ierem. 43.* Per omnes sensus ad iudicium animi & intelligentiā peruenitur, sed magis mēte retinetur, quod oculis cernitur. Vnde Fulgentius: Visus reliquos quatuor inspicit sensus: qui etenim clamat, videt, & palpanda notat, & gustanda aspicit, & odoranda intendit. Et Isidor. *cap. 1. dicit,* quod visus dicatur, quia viuacior dicitur aliis sensibus, ac præstantior siue vberior, & amplius viget, inter cætera mentis officia: viciniore enim cerebro, vnde omnia emanāt. Est enim viciniore animæ, ut dictum est, secundum Luc. de Pen. in *d. l. infamia.* & per eundem in *d. l. ea cæcitate.* qui dicit, quod totius corporis humani debilitas sit, oculos perdidisse. Et idem in *d. l. infamia.* refert, ut prædixi, quod in oculis omne mentis iudicium sit, vnde animæ perturbatio in oculis apparet, vel hilaritas. Hinc est, quod proprie illud scire dicimus, quod sensu visus accipimus, *l. 2. §. item Labca. ff. de aqua plu. arc. & dicit idem Lucas in d. l. ea cæcitate.* & Archid. in *d. c. nec folo.* quod quintuplex sit oculus, sc. corporis, sensualitatis, rationis, diuinæ cōtemplationis, & administrationis; de quibus ibi. Et aduerte, quod propter nimiam senectutem quis perdat lumen oculorum, & cæcus efficiatur, ut legitur de Jacob. *Genes. 48.* & legitur idem de quodam Propheta, *3. Reg. c. 13.* & de Isaac, *Gen. 27:* & de Elia, *1. Reg. c. 4.*

De oculorum mira, & excellentissima constructione, Cælius ornatissime & copiosissime agit *lib. suarum antiquarum lect. 2. c. 28.* vbi inter alia dicit: quod oculi sint partes totius corporis preciosissimæ: hi oculi profecto lucis vsu, vitam à tenebris & morte mihi discernere videntur: nam quam miserum, quamque funestum est cæcitas malum? Cæcum postulare non posse, Iureconfulti statuunt, quod insignia magistratus videre, ac reueteri nequeat, Senatorium tamen ordinem retinere. Appij cæci exemplo: ad nouum vero magistratum

aspirare, omnino prohiberi, ut est text. in *l. i. §. casum. ff. de postul.* Quinetiam, hi arguti nimis, quemadmodum animo affecti sumus, subinde loquuntur: nam, ut imago animi vultus est, ita indices oculi, & propterea à prudentissimis dictum, animum in oculis habitare: quoniam quandoque ardere videntur, quandoque incendi, humescere, cohibere: Hosce daos tantum contribuit diuina ratio, quod numerus is speciosum quiddam complecti videatur. Oculum vocat Galenus nunc organum lucidum, nunc solarem animalis particulam, & diuinum quoque membrum: Et ibi, ex qua substantia sint oculi, & quod obiectum habeant, & ratio, cur splendore nimio facile corrumpatur videndi facultas: & an in oculis proprius insit color, & an in oculis insit naturalis lux: item, cur ita accensi non satis videant: Et, quomodo oculus dicatur naturæ speculum, sicut speculum artis nuncupatur oculus; Item, cur mens ex oculorum notionibus affectionibusve deprehendatur; Item, quomodo oculi sint causa peccati. Et in *cod. lib. cap. 26.* ipse Cælius ponit, cur interdum oculi aperti nequeant.

De sensu vero auditus pauca referre non tædet: cum in membro corporis nobili concipiatur, puta auribus, quarum iudicium (teste Cælio *lib. antiquarum l. i. cap. 29.*) post celebres auctores, superbissimum est, & excellens: quia sonum recipiunt, qui natura in sublime fertur: ideo summa providentia sunt in prominentibus seu superioribus corporum partibus constituta; In his rectus simplexque meatus primum euadit, mox tortuosus; Inde iuxta cerebrum, in multa & tenuia foramina diducitur, per quæ facultas audiendi est. Auerois *l. coll. et.* aurem in ossæ petroso locatam scribit. Item meatus ille aurium, anfractu est tortuoso secundum Auicem, ne subita aëris irruptione, frigiditate, vel caliditate cerebrum obledat, vel soni excessus nervuum, quo perficitur auditus, conuelleret: nam sonus omnis harmonia quædam est. Nunc vero ambagiosa obliquitas illa, in oramento manifesto temperamentum adicit. Et ibi, an auditus tantum perficiatur ex aëre intimo, se auribus infundente, seu insinuante. Item, cur in lateribus aures? Ratio, quippe cur aure duplici, simplex tamen hauriatur sonus, est: quod ut in videndi proprietate nervi optici coniunguntur, ne visibilis species delata, fiat duplex; ita & nervi, quibus audiendi facultas percipitur, in origine concurrant; & inde formatum audibilem confluat unio. Item, quod oscitantes, aut vehementius spirantes minus audiant, ratio est: quia sensorij auditus extremum, partem contingit spiritualem, ac proinde quatitur, moueturque cum eadem, cum agitur spiritus. Item, ut inquit Vlpianus Iureconsultus in *l. vulgaris est. in princ. ff. de furt.* quod, qui autem alicuius tetigit, totum eum tetigisse videtur. Nonnulli sentiunt per aures eici biliosas cerebri redundantias, & indicio esse colorem eius lateum. Sicuti excrementum melancholicum per oculos egeritur, pituitosum & sanguineum per os.

Sensus vero gustus etiam extolli debet, propter membrum, à quo procedit, quod est lingua humana, quæ duplici fungitur munere, conceptus animi annuntiando, & saporum vim præsentendo: proptereaque à cæteris disparatur, nec similis est: tum nullus locutionem præstaret articulatam sine lingua: ea namque conflatur ex literis, quarum enuntiatio plurimum obturbata, detruncata, nec intelligibilis præstaretur, ni ad hanc rationem linguam, ut & labra conformasset artificis infinita providentia. Hæc Cælius *prædicto lib. 2. cap. 31.* & in *cap. seq.* de linguæ laude præcipua

multa scripsit & recenset, pauca tamen referam. Nam humanæ linguæ incomparabile donum est, in quo bonitas infinita, inæstimabili munificencia nos, ut legitimos filios, est amplexata. Quid enim in tot tantisque corporis dotibus, æqua pensandum libra est? huius siquidem facultate post mentem, quæ nos ex æquo ferre cum cælitibus constituit, constat præcipue illa (ut dictum à Sophocle est) Regina rerum eloquentia. Sunt qui ingeniosè linguam plectri similem prodidere, chordatum vero dentes, nares cornibus, quibus carenti accinitur. Unde Ambrosius in *hexametro* ait: Plectrum loquentis, lingua est. Item, lingua ipsa carnem habet raram, fungosam, & mollem, ut dicit Auicem. Item, & nervorum multitudinem, prout etiam voluit Auerois: & hoc tam ad motum, quam ad sensum spectantium, necnon venarum arteriarumque: quando omnium horum magnitudo numerosa linguæ mensuram longè videtur excedere: imo arterias maiores in lingua existere, sicut & in cole, docuit Galenus in *libello qui est de motibus liquidis.* Item: hæc pars aliud habet munus, auctore Lactantio, quod contritos & commolitos dentibus cibos colligit, & conglobatos vi sua deprimit, ac transmittit ad ventrem. Bruta vero etiam lambendo in potu adiuuat. Item, idem Lactantius falli putat, si quis saporis sensum inesse palato arbitrat, quoniam lingua sit, qua sentiantur sapores, nec tamen tota: nam partes eius, quæ sunt ab utroque latere teneriores, saporem subtilissimis sensibus trahunt. Plinius tamen inquit: Saporem esse præcæteris animantibus in prima lingua homini, & in palato, sed & in gustatu, linguæ vice est aquatilibus palatus. Ad hunc vero usum oportet linguam esse potètia humectam, actu autem minime: iudicio esse potest, quod quibus nimio plus arefeat lingua, vel humeat non ita sapores valeant percipere. Et humectatio quidem infra interpellat manifestè, quia ipsa primò linguæ tactum præstat, quo occupante, nequit extrema aduertere: argumento est, quod qui acrius quippiam gustu apprehenderit, mox non valet aliud sentire. Scitum dignum est, quod gustus exactior est ad peruestigandum. Tactus vero cæteris sensibus hebetior ac materialior. Sicut visus subtilitate sensus excedit omnes, postea vero auditus. Denique placet Auicem, ad loquendum videri præstantissimam esse linguam, quæ suos tum longitudinis, tum latitudinis commensus habeat, quæque in apice tenuis & acutior, in radice latior. Tritum est, quod Græci dicunt, oportere esse otiosam linguam, manum vero operariam.

Sensus vero tactus etiam laudandus est. Cum ex manibus præcipue percipiat, & manuum laus præcipua in multis consistit, ut dicit Cælius *lib. antiquarum l. 2. cap. 2.* ubi sic orditur: quis verò eloquentia, vel ingenij claritate maiestatem, quæ ex manibus adest homini, dignè valeat exequi? quam apræ hæc? quamque ad omnem motum nullo labore faciles? mira est artium numerositas, quam membri huius adiumento condiscimus, & exercemus. Taceo pingendi, fingendi, sculpendi, nobile artificium. Quid illa musicorum cuiuscunque modi organorum concretatio scientissima, & maxime diuina? Quid illa substructionum subtilitas, quam elegans, quam scita? Quid vrbium structura in omnibus, vel præstantissima? Quid multiplex agrorum cultus, quo tot tantisque ad vitam necessariis instruimur? Quid illa indumentorum varietas? Quæ ornatus excellentia? His penetramus in viscera terræ. Metallorum inde vim longe preciosam eruentes. Imo vero, & rerum natura agitur in planum, solo etiam æquatis montibus. Admittuntur maria, repelluntur certis

certis quoque limitibus, & veluti extra præscriptum proferre pedem vetantur obiectis, molibus. Penetramus aquarum ima, naturæ supellestem vndique nobis vendicantes: totque modis rerum facies mutatur, camporum dominamur laxitati. Supercilia montium & verrucas, quantumvis senticosas nobis obnoxias reddimus; bestias item omnes terrestres, aquaticas, aereas. Quicquid ferre mundi vastitas complectitur, manuum solertia nostri sit iuris. Quid illa scribendi maiestas; quæ tantarum rerum scientiam nobis comparat, vetustatem propagat, nil finit interire: & quod omnia conterit tempus, nostris cogitur manibus succumbere; quid hoc magnificentius, quid æque mirandum? id esse homini datum, in quod ne mortis quidem rapacitas ius nullum habeat? Quid tot tantarumque legum contexta volumina, quam demum ciuilioris vitæ præferunt eminentiam? Quid dictorum conuentorumque publicis tabulis comprehensa fides, aduersus ingeniorum prauitatem? Ausim dicere (vt referam verba Gellij) sciunctis manibus, non incrimis modo nos futuros, sed vel brutis infeliciores. Quem enim vsum rationis habeat, lumen illud diuinum omni ope destitutum? Hi recte mihi fecisse videntur, qui rationis ac sapientiæ ministras esse manus pronuntiarunt. Anaxagoras vero id o sapientissimum videri hominem dixit; quia manibus totet instructus. Harum multiplex emolumentum, vel tritum Græcis inuuit prouerbium, dicens; *Quid enim non efficere valeant manuum?* Quid vero artificiosa illa digitorum structura, quodnam ingenium admirando non fatigat? necias an venustatis inde maius sit specimen, an emolumentorum amplitudo clarior, maximus est in numero decor, maximus & in gradibus, ac serie Manuum potest emolumentum duplex, alterum est sensus, alterum vero retentionis. Proinde excogitauit Optimus Maximusque rerum perceptor Deus mollissimam palmam, quo sensus fieret solertior exactiorque. Cutis palma, vt auctor est Auicenna, omni alia cute est temperatior, excepta ea, quæ in extremitatibus digitorum est, præsertimque indicis. Vnde Galenus *1. de complex.* ait: manum interiorum esse complexionis mediæ inter extremitates omnes, hoc est, inter calidam & frigidam, humidam & siccam, durum & molle: veluti ea sit sensibilibus corporum regula, & plane sensus instrumentum homini animalium sapientissimo. Indeque pars ea pilis caret, ne hirsuties tactus præstantiam læderet. Aul. Gellius *noel. Ant. lib. 19. cap. 2.* referens verba & sententiam Aristotelis, dicit: Ex quinque corporis sensibus duos esse cum belluis maxime communes, quodque turpis & improba est voluptas: quæ ex auditu, visu, odoratuque procedit: quæ vero ex gustu tactuque est rerum omnium fœdissima, cum hæc duæ bestiarum etiam sint, reliquæ hominum tantum.

Sensus vero olfactus, seu olfaciendi potestas videtur minus necessaria ab aliis, vt dicit Cælius *lib. 1. antiquarum lect. c. 49.* Sed de eius laude infra patebit, vbi de odoribus seu medicinis suffitionalibus dicam, in gloss. 60. r. r. & per plura idem Cælius *eod. lib. c. 68.* refert de sensuum commoditate & necessitate: quibus insit sensus de origine eiusdem: & *in c. 50.* ponit cur tantum sint quinque sensus: & *in c. 52.* quomodo homo tantum abutatur sensibus omnibus omnibus.

Sensus vero interiores sunt quinque, videlicet sensus communis, imaginatiua, æstimatiua, phantasia, quæ etiam imaginatiua dici solet, & memoratiua. Horum organa in substantia cerebri subtilissimis fecernuntur pelliculis, quæ primum totum cerebrum tribus

distinguit ventriculis: quorum anterior, & medius; quoniam maiores sunt, rursus bipartiuuntur. Prima portio ventriculi anterioris, organum est sensus communis, & iste sensus communis est nobilior proprio; quia nobiliori modo recipit & propius obiecto, vt dicit S. Thomas *in scripto super libro Aristotelis de anima.* Secunda vero imaginatiua, prima autem ventriculi mediij attribuitur æstimatiua, secunda phantasiæ, posterior vero ventriculus totus memoratiua deputatur. Et; quoniam istæ potentia sunt multum necessariae pro arte memoriæ, quam multum commendauit Guil. Leporeus Burgundus *in suo tractatu de arte memoriae*, quæ de illis dixit, hic aliqua inferere curabo, cum dictis aliorum circa excellentiam harum potentiarum.

Primo, de potentia memoratiua, quam dicit esse reseruatiuam specierum, siue intentionum, non solum à sensu communi receptarum, quæ excolendo, siue omnia, augetur, *inter artifices. in verbis, ingenij. ff. de solutio.* & vt dicit: Potentia memoratiua se habet ad æstimatiuam, sicut imaginatiua ad sensum communem. Auicenna, cerebrum esse principium sentiendi & mouendi, aleret, temperatumque causam memoriæ afferre. Nam ex cerebro crasso provenit, debilitaturque memoria. Vnde fit, vt Philosophus dicit, iuuenes & senes esse malæ memoriæ propter nimium in ipsius augmenti & decrementi motum. Sicut enim recordatio motus faciles exigit, sic memoria quietem expostulat, & quiescendo fit sciens. Et magni refert, quali in corpore animi locati sint, hoc proueniente ex qualitatum disproportionatione, & nimia frigiditate & humiditate: vnde calidi & humidi facile comprehendunt, sed non diutius seruant. Rursus autem sicci & frigidi tardius concipiunt, sed firmiore tes complectuntur memoria, vt etiam hoc habetur *in Margarita Philosophi c. 1. lib. 10. tractu. 2. c. 29.* Multa enim, vt dicit idem Guil. Leporeus, sunt, quæ mentem faciunt, multaque, quæ obtenebrant & confundunt. Nam membrorum compagibus, velut organis, ad operationes exercendas mens vitatur, vnde fit, vt corpore male sano animus hebescat & obrundatur. Ingenia nempe aeris qualitate sequuntur: dixi supra *in hac parte, in 16. c. in fide. atione*, in qua de climatibus, vnde refert Cicero Thebanos ingenio fuisse pinguiores, sed corpore robustiores. Athenienses vero perspicaciores & acutiores exitisse: ideo; quia crassus aer Thebis, rarior autem & subtilis Athenis erat. Istud aperte probatur *in c. quia diuersitatem corporum diuersitas sepe sequitur animorum.* quamuis in gloss. aliter exponat. *Extra de concess. præbend.* promptior contra, vegetior, & acutior redditur, cuius corpus bene compactum est. Quamobrem Thraces ob crassum regionis aerem, quem incolunt, obliuiosi, desides, tardi, torpescunt, nulliusque memoriæ censentur esse. Vnde Satyricus patriam veruecum appellat, cum inquit: *Veruecum in patria, crassoque sub aere nati.* Quid tamen discrimina habeat memoria à reminiscencia, ponit ibi, eo; quia memoria est continua obleruatio illius, quod semel apprehensum fuit. Reminiscencia vero est eius, quod, postquam apprehensum est, oblitum fuit, & iterum rememoratum. Cælius vero *lib. antiquarum lectio num 6. cap. 15.* dicit: Memoriam aliud esse, & aliud reminiscenciam. Nam est & in brutis memoria: vnde & prudentiam quoque habere in Philosophia prima colligit Aristoteles; Verum imperfectam, sicut & memoriā: in hominibus enim tantum est reminiscencia: ea vero est discursus rerum cum ratione, ab vniuersalibus ad particularia, &

à remotis à sensu, vel indicatio ac recensio eorum, quæ in se memoria seruauit, memoriæ pletunque vegetandæ gratia. Sexto naturalium Auicenna scribit, cognoscere aliquid sibi fuisse, quod iam sit abolitum, in homine tantum est, & in rationali virtute. Memoriæ virtus ex quorundam sententia duplex videtur, facile percipere, diu retinere, illud ex humectâ conringit natura, hoc ex sicca: vnde euenit, vt nonnulli facilius discant, quam percepta custodiant. Alij vero secus, vt ad humiditatem vergunt, vel ad siccitatem, propterea Aristoteles, non in eisdem memoria viget ac reminiscencia, sed plurimum ingenio tardi memoria valent: dociles autem reminiscencia, cuius ratio est, vt inquit Sanctus Thomas, & dictum est, quia diuersæ hominum habitudines ad animæ operationes diuersa proueniunt corporis dispositione. Videmus autem ea, quæ difficulter ac tarde impressionem recipiunt, valde perseveranterque eadem custodire, vt est lapis. Quæ vero nullo admittant negotio, non pertinaciter retinere, verum tota facilitate remittere, vt cera aut aqua. Et quia nil proflum aliud memoria est, quam perceptorum retentio constans, inde est, quod hebetium adminiculator firmiorque memoria est. Acutorum vero ac velocium imbecillior, ac magis lubrica. Cæterum; in iis reminiscencia longe præcellens, Galenus, post Hippocratem summus artis medicæ in microtechnie, cerebrum, tenuitatis contemperata esse memoriæ fomitem causamque præcipuam arbitratur; quoniam crassiore parte illa obrepat obliuio, qua humectiore item hebescent sensus, sicciore autem euadant liquidiores. Auicenna item sexto naturalium tradit, quod egregia illis suppetit memoria, quorum animæ multis non distrahant moribus, nec conuellitur cogitatio. Quæ ratio facit, vt pueri, quamuis humectioris sint naturæ, pertinaciter tamen retineant quæ imbiberint simul & propter motus vehementiam, vt voluit diuus Thomas. Nam & quæ miramur, amplius memoriæ adglutinantur, affigunturque, sicut quæ quadam speciali annotatione notantur, magis commendantur: admirantur autem fere omnia pueri, vt quibus nona sint ac insolita: & hoc est, quod significat Quintilianus, vbi natura esse nos tenaciores, ait, eorum, quæ à teneris annis imbibimus, iuxta dictum Horatii:

*Quo semel est imbuta recens seruabit odorem
Testa diu.*

Contra vero in senioribus, redundante humoris vi, contingit memoriæ esse nullam. Sed & timentibus excutitur memoria, propter frigiditatem humores congelantem, quibus cocumbibus concrecentibusque nulla recipi impressio potest, vnde philosophice ait Vitgilius:

*Obstupuit stereruntque coma, & vox faucibus
hæsit.*

Quod autem Aristoteles inquit, esse memoriæ præteritorum tantum; quoniam quæ adsint, vel sentite dicamus, vel scire adnectendum est, id ad perceptionem nostram referendum videri, quæ sensimus prius, vel percepimus, hæc præsens id sit, siue non. Etenim recordari possumus non modo eorum, quæ iam naturæ concesserint, sed superstitem quoque. Diuus August. scribit modo memoriæ esse animum, modo ventrem animi, cuius aula sit ingens & valde admirabilis: idem nunc memoriæ cauernas nuncupat, nunc antra vel etiam sinus. Hæc Cælius d. c. 15. & c. 21. eodem libro 6. ad memoriæ item actio est necessaria, cum, vt dicit ipse Guil Leporeus: Quicquid natura at-

best exercitatio, ibi aut naturalis, aut artificialis peritia cesset, necesse est, cum tota virtutis laus in ipsa actione consistat. Et huic sententiæ applaudet Archadius Iurisc. in l. mauerum. 2. §. l. mixta. ibi, (v) notando (v) disputando. ff. de mun. & honor. Et omne artificium per exercitium suscipit incrementum, vt dicit Iurisc. in l. legatus seruis. §. ornatrix. ff. de leg. 3. & facit text. in l. miles. C. de re milit. lib. 12. de quo exercitio ibi per Lucam de Penn. Verum de memoriæ excellentia finiamus cum Cælio in d. c. 15. in princip. & cap. seq. vbi ait: Memoria necessarium maxime vitæ bonum, & thesaurus eloquentiæ, ac tanquam lumen aliquod, res est ex omnibus partibus animi maxime delicata & fragilis, in quam primum senectus incurrit, vt ait Seneca in præm. suarum declamat. ac plurimum auctore Plin. deficere tentat & meditatatur, vel quieto corpore ac valido, somno quoque serpente computat, vt inanis mens quærat, vbi sit loci. Imò vero huic adagio occasio data est, vt cum, qui memoria sit nulla, sepulchra legisse dicamus: vnde Cato apud Ciceronem: Nec sepulchra legens vereor, quod aiunt, ne perdam memoriæ. His enim ipsis legendis redeo in memoriæ mortuorum. Est profecto (vt inquit Cælius) huius potentiæ natura miranda. Subito vetusta ex longiore intervallo reuocata ingerunt sese, atque exhibent interim sponte, interim idipsum agentibus nobis, ac meditantibus, sæpe & inter quietibus. Excidunt quandoque proxima, inhærent affixa, quæ vetusta sunt. Hesternorum obliui, acta pueritiæ in digitos mittimus. Quod requisieris, alius illatebrat se, atque recondere animaduertitur, mox aliud agenti reddit se, atque offert. Nec manet semper memoriæ, sed aliquando veluti postliminio reddit. In quibusdam animalibus prope nulla reperitur memoriæ. Cætuario quauis in fame mandenti si respexerit, obliuione cibi surrepere aiunt, digestamque aliud quærere. Inter homines vero quibusdam tanta, vt nihil non iisdem verbis reddatur auditum. Hanc de seipso catenus florenter excelluisse scribit Seneca, vt non ad vsum modo sufficeret, sed in miraculum vsque proderet. Nam duo millia nominum, inquit, recitata, quo ordine erant dicta, referebam: ducentos quoque versus ab vltimo incipiens recitabam, vt etiam refert Text. in sua officina. in l. memoria clari. vbi scribit 14. aut 15. qui memoriæ clauerunt: & duob. cc. seq. enumerat obliuolos, & qui memoriæ exciderunt, & alios, qui verba facturi memoriæ exciderunt: quos non recito, cum ibi videri possint. Quomodo Afranius poeta sapientiam filiam esse vsus & memoriæ dixerit, eleganter & veraciter scribit Aulus Gellius not. Attic. lib. 13. cap. 8.

Quæ vero dicta sunt, de memoriæ naturali intelligimus: verum de artificiali Alb. de Rol. in suo dictionario, in verbo, memoria, copiose disseruit. Quibus omissis, breuiter recitat quinque multum vtilia ad memoriæ, quæ expertus est in seipso, vt dixit. Primo, vt fiat diuisio materiæ, quam recitare quis voluerit in partes paucas, vel plures secundum materiæ prolixitatem, vel breuitatem. Diuisio etenim animum incitat, mentem intelligentis præparat, & memoriæ artificiosè reformat, vt præactum est in præfatione huius operis. Secundo, ad istam diuisionem ordinate procedat, vt vno memorato ad aliud subsequens procedatur: vnde Philosophus in lib. de memoria, ait, quod à locis facile est reminisci, cum velociter ab vno loco in alium deueniri possit. Tertio, vt sollicite adhibeat intentionem & affectum ad ea, quæ vult recordari; quia quanto aliquid in animo potius infigitur, tanto melius recordatur. Cauendum tamen præcipue

quod circa ea, quæ memorari vult seu agere, vel proferre, imaginationem seu phantasmam suam alijs rebus admoueat. Quantum est, sæpe legere, vel recordari eorum, quæ voluerimus memoriæ imprimi. Ideo Philosophus inquit *in d. lib.* quod meditationes memoriam solunt: quia, sicut dicit, cōsuetudo est altera natura, vnde quod sæpissime intelligimus, cito reminiscimur, quali naturali quodam ordine. Ideo ait Seneca *in l. de benefi.* Memoria nihil perdit, nisi id, quod non sæpe respexit. Quintum & vltimum est, quod de re, de qua volumus recordari seu memorari, faciamus in mente, vel libro aliquas similitudines convenientes materiæ, de qua agitur. Sicut faciebant antiqui in libris antiquis: nam vbi tractabatur de iurisdictione omnium iudicum, faciebant imaginem seu representationem vnus prætoris sedentis in tribunali. Vbi autem agebatur de minorum restitutione, pingebant imaginem vnus minoris decepti, qui conquerabatur coram iudice. Vbi vero agebatur de manumissionibus, ponebant imaginem domini & serui, qui manumittebatur coram prætore. Vbi autem agebatur de donationibus inter virum & vxorem, ponebant imagines viri & vxoris, qui inuicem sibi donabant. Et ita fiebat in libris decreti. De materia consecrationum erat imago Episcopi, cōsecrantis vasa sacra, & alia consecranda. In materia de pœnitentiâ, erat imago sacerdotis, & peccatoris confitentis: & sic de cæteris. Et ita hodie fit in libris historiarum, vbi sunt representationes summorum Pontificum, Imperatorum, Consulium, Regum, & aliorum, vbi de eorum vita tangitur. Sic etiam in lib. *Aeneidum Vro lijs*, qui fit cum historijs, secundum materiam subiectam. Sic de comædijs Terentij, & pluribus alijs, quos vidi. Et per talia recordatur & intelligitur, de qua materia ibi tractatur.

Secundo, de potentia sensus communis, qui in anteriori parte cerebri locatur: & est potentia sensitua omnium sensuum particularium obiecta apprehendens. Dicitur autem communis, Philosopho asserente, eo: quod omnes sensus exteriores ab eo velat à cōmuni centro scaturiant, suorumque obiectorum similitudines ad eum reducunt, quibus meditantibus de singulis iudicat & discernit. Huic autem potentia tres actus attribuuntur: quorum primus est cognoscere sensationes & sensibilia omnium sensuum exteriorum, etiam non præsentibus obductis, ideo communis dicitur. Secundus est conuenientias & differentias inter obiecta sensuum discernere. Primo enim obiectum vnus cognoscit. Secundo, obiectum alterius apprehendit. Tertio, actum format continentem virtualiter notitias amborum obiectorum, in quibus conuenientias & doctrinas ponit, vt album non est dulce, Tertius est absentias obiectorum diiudicare, vt quod visus non videt, auditus nō audit. Sic de silentio cæterisque obiectorum priuationibus iudicat. A centro huius organi nervi & organa exteriorum protenduntur, & per hosce nervos omnium visibilium species recipit, & facile quidem propter organi humiditatem & calorem, diutius autem retinere non potest. Quapropter facta sensatione eas per nervorum meatus imaginatiue transmittit, cuius operatio est receptas species & imagines referuare, vnde nomen sibi vendicat. Ne autem potentia, quæ sequitur, otiosæ permaneant, species ab imaginatiua ad æstimatoriam transeunt, ex quibus hæc potentia intentiones non sensatas, quemadmodum oues ex speciebus lupi colore & figura, & alijs inimicitiam non sensatam eliciens ipsam fugit, secundum Auicennam.

Et hoc vel ex naturali instinctu, si forte prius fraudem lupi experta non est: vel experimento, vt asinus foueæ, qua nuper periclitatus est appropinquans, casum timet & declinat, veluti canis popinam fugiens propter aquam calidam: & vt dixi *in pri. cip.* ista potentia videtur esse nobilior alijs: quamuis, vt dictum est, memoratiua sit multum admiranda & mirabilis. Et licet aliz tres potentia non sint ita digniores nec nobiliores, tamen, quod de eis sentiatur, secundum mentem Guilielmi Leporei, non præteribo.

Potentia phantastica, vt ait, est in secunda parte mediæ cellulæ cerebri, tanquam centrum inter imaginatiuam & memoratiuam: conuertit enim se supra imagines in vtraque earum referuatas, & tunc componit & diuidit eas: hæc imagines cum imaginibus, species cum speciebus format, eas componendo vel diuidendo: & ideo fingit monstra, chimæras, & operatur in somno sicut in vigilia. Ex speciebus præmemoratis, cum ad organum ipsius peruenerunt, diuersas imagines componit, quæ à sensu communi percipiuntur, dum iterum ad ipsum descenderunt. Quoniam vero hæc potentia in homine ratione naturali decoratur, de qua meminit textus *in l. qui natura. & l. nam hoc natura. ff. de condit. indeb.* ideo non necessario eodem modo operatur. Nonnunquam enim ex compositione specierum intentionum diuersarum monstra fingit, quorum nec interdum similia vidit: in brutis autem instinctu naturæ regitur, quæ in omnibus eiusdem speciei similis est. Ideo in tabulis phantasiæ opera non variantur. Simili nempe ingenio & artificio omnis hirundo nidum, & aranea telam texit: huius vero potentia opera, si vigilantibus non desint, raro tamen ab ipsis percipiuntur propter fortiores motus sensuum. Dormientes autem, quorum sensus exteriores vacant, somnia appellant, quia in somno apparent.

Potentia autem imaginatiua est referuatiua specierum à sensu communi receptorum, quæ in anteriori parte cerebri ponitur. Species enim rerum hic vocantur imagines ipsarum, vnde imaginatiua vocata est, & per hoc differt à sensu communi: quia non est potentia iudicatiua, sed solum referuatiua. Fatentur multi in natura nostra sensibilem compositionem inter se inesse, oportet ergo, vt in nobis sit hæc virtus, quæ hæc operatur, & hæc virtus, in quantum imperat ei intellectus, cogitatiua vocetur. In quantum vero imperat virtus animalis, imaginatiua nuncupetur. In quantum occupatur componendo & diuidendo, formatiua vocetur: hæc enim facit castra in sphæra. Chimæram fingit, & lupo cornua, vt faciunt scholares, qui mentes à studio literarum auerunt, & male intenti quandoque castra ædificant, vt ait glo. final. *in l. unica. Cod. de stud. liber. vrbis Roma. libro II.* Nam sensus communis virtuti formali, quæ est imaginatio quasi ad reponendum, impertitur, quod citradunt sensus exteriores: imaginatio vero reponit, & retinet: habet enim virtutem multiplicandi formas sensibiles, virtus vero cogitatiua, siue imaginatiua, siue formatiua conuertitur ad formas, quæ sunt in imaginatione, ad componendum vel resolouendum eas: quoniam eius potestatis iugo subiiciuntur.

Potentia æstimatoria, secundum Auicennam, est vis ordinata in summo concauitatis mediæ cerebri sensibilem intentiones apprehendens, vt puta lepus canem fugiens, vel ouis lupum, nunquam alias visum diiudicat, cum agno esse habitandum, & elicit speciem siue intentionem inimicitia, quæ non

poterat per sensum apprehendi. Est autem virtus transcendens: quia apprehensio sua non est formarum sensibilium aut materialium seu immaterialium: bonitas enim & malevolentia, conueniens & inconueniens, impendium & dispendium in se non sunt formæ materiales, nec in sensu cadentes exteriori, tamen sunt accidentia sensibilium. Quid tamen discriminis habet imaginatiua, quia illa retinet species per sensum communem receptas. Hæc vero elicit ex eis intentiones naturæ non sensatas, sicut amicitia vel inimicitia, quibus sequuntur actiones prosecutionis, vel fugæ. Auicenna etiam ait æstimationem vtilium & nociuorum triplici modo contingere. Primus modus est ex causa materiali, sicut accidit in puero, qui cum eleuatur, vt resideat, se casurum æstimat, statim alicui adhæret: præterea, certum est, cum oculi lippitudine prurientes sunt purgandi statim ille conuiuet, antequam cognoscat, quid sibi accidat: & sic inductu quodam naturæ ouis lupum formidat, & animalia leonem, & aues accipitrem. Secundus modus est per experientiam, sicut accidit, cum doloris rabies animal aliquod inuasit, vel melitis voluptatibus in re aliqua absorbetur, cuius forma descripta est in virtute formali sine imaginatione, & intentiones vtilitatis, & nocimenti descripta in memoria statim apparuerint, res in vtilitatis vel dispendij æstimationem obreptitiæ occurrerit. Hinc canis lapidem vel sustem tanquam nociua formidat, & vacuis sapiuscule ossibus allicitur. Tertius modus circa proprietatem coniunctam, & modum similitudinis versatur, veluti: si res aliquam formam vnitam cum intentione æstimationis in aliquo sensibilium haberet, sicut contingit in pomo coloris coccinei, quod est maturum & dulce. Ideo cum videremus, dulcorem inesse pomo, inductu quodam naturæ diiudicamus.

Quadragesima quinta consideratio erit de complexionibus mortalium, quæ sunt quatuor principales, sanguinea scilicet, cholericæ, phlegmaticæ, & melancholicæ, quarum nobilior & melior est sanguinea. De ijs tamen Guil. Leporeus Burgundus, vir eloquentissimus, scripta reliquit *in suo opere artis memoratiua, lib. 1. c. 4.*

Sanguineum ait, latum, dulcem sermone, vultu hilarem & amatum: rita facilem, liberalem, benignum, piuum, omnibus artibus aptum, secundum alios delicata cibaria, primæque bonitatis vinum, elementa per omnia indagantem, ad libidinem prouum. Vnde Alexander Magnus iudicillitatem humanam se sentire aiebat, duabus potissimum ex causis, somno videlicet, & coitu, vocem habet acutam, neque diu, neque multum irascitur. Habent & sanguinei alias bonas condiciones seu inclinationes, ex quibus non parum laudabiles. Hæc complexio enim est calida & humida, qui humores generant meliorem complexionem, & istorum quilibet de per se, & simplex, est melior alijs, licet compositi sint meliores, & sic complexionibus ex eis compactæ.

Cholericæ vero est calida & sicca, vt dicit Galen. *1. complexionum, c. 8.* vnde Cholericus est imperuosus in suis agendis, elati animi, vanos ultra modum appetens honores, bonorumque myrmecias, in iram facile prorumpit, eademque pacificatur, prodigus, & sine libra comedens, procliuus ad ebrietatem, fidelibus deditus vigilijs, luctum assidue venatur, ingeniosus, docilis, fidus, sincerus, amator iustitiæ, impingens in lingua vbi irascitur. Oblonga habet membra & gracilia, oculos profundos, nasum acutum, faciem

citrinam, eloquium velox, pectora ampla & hirsuta vmbilicotenus, est pronus ad coitum, vocem argutam, gressus habet celeres: oculos citrinos, linguam asperam.

Phlegmatica vero est frigida & humida, vnde Phlegmaticus naturaliter est somnolentus, in agendis suis tardus, verbis lapsantibus & humidis non defluens, bonorum contemptor, auræque popularis rumusculos pro nihilo habens ac spuriificans, paræ memoriæ, & modicæ comestionis. Ideo pauci aut nulli meritis eorum ad honores aspirant: ideo Messalam Corinum sui nominis immemorem phlegmaticum extitisse diiudicant. Ciuilis tamen ratio huic sententiæ aduersari videtur. Nam nemo est adeo supinus, imo magis stultus, vt nomen suum ignoret. text. est *in leg. cum in libris Vlpiani. §. neque enim. Cod. de hered. institut.* Item est facie præditus præpingui & alba, habet carnosum corpus, pectus debile, venas strictas, coitum non appetit nisi vino admodum madidus aut alium de calefactus.

Melancholia est frigida & sicca, secundum Galen. & est pessima ex compositis, vt idem dicit *de ingenio cap. 10.* Et ex simplicibus sicca est pessima. Et, vt medici dicunt: Melancholicus naturaliter tristem vultum gerit, sinistre semper suspicatur, alienisque delictis vulpina quadam sanctitate illatrat, mundanarum rerum nefando amore irretitur, implacabilis, & in propria opinione pertinax, timidus, inuidus, auarus, tenax, fraudulolus, prauus, tacitus, aptus tamen studio, non bene dormiens. Et sic ex supradictis constat, quod natura in vno sanguinem grauauit, & in alio restaurauit: & idem de cholericis, melancholicis, & phlegmaticis, cui sententiæ applaudet Paulus Iurecons. *in l. cum qui. in princip. de iure iur. ff.* cum qui in vno grauatur, in alio releuari debeat. Et si quidam sint, quos eo vique perduxit labor & assiduus conatus, vt multa huiusmodi dissimulare possint: non tamen potest lana tincta mutare colorem: atque id admodum perspicue deprehendi potest. Quicquid enim præter naturam accersitum est vel conquistum, dissimulari diu non potest, vt ait Ioan. Indago. *in lib. de quatuor. complex.* vbi miranda dicit de ijs, & de pernoscendis Planetis Horoscoporum & signorum ascendentiū ex ipsis quatuor complexionibus.

Et concludam, Complexio sanguinea (vt iam dictum est) optima & nobilior alijs iudicanda est propter conuenientiam cum nobiliori parte anni & elemento, vt supra in hac parte tetigi *in 40. consid.*

Quadragesima sexta consideratio: quod membrorum corporis humani sit excellentius, indagat Cæsar. *in lib. antiq. lect. 2. ca. 39.* Inter membra corporis quatuor principaliora esse asserit. Cerebrum, scilicet, cor, epar & testiculos: de quibus excellenter per eum.

Videtur tamen quod caput sit excellentius, & nobilius membrum corporis, ex tribus quæ in ipso capite, respectu aliorum membrorum singulariter inueniuntur. Primo enim excellit ea dignitate in tribus scilicet in altitudine situs, nobilitate propriæ virtutis, quia nobiliores virtutes, imaginatio, memoria, intellectus, sensus communis & huiusmodi, de quibus supra habent locum in capite, & in perfectione, quia in capita congregantur omnes sensus, cum in alijs membris sit solus tactus. Secundo à capite sunt omnes vires animales in alijs membris, & sic dicitur esse aliorum membrorum principium, datus illis sensum & motum.

motum. Tertio, quia dirigit alia membra in suis actibus propter imaginationem & sensus, qui in eo radicaliter abundant & insunt. Ratione etiam primæ proprietatis, scilicet perfectionis, omne quod est perfectissimum in quacunque natura, dicitur caput, sicut leo in animalibus. Ratione autem secundæ proprietatis omne principium dicitur caput, & certe cuiuscunque rei potentissima pars principium est, ut dicit Caius Iureconf. in l. 1. ff. de orig. iur. Sicut caput fluminum fons dicitur & sic caput viæ seu libri dicitur. Vnde ratio edi debet à capite, text. in l. argensarius. *Facit lex, si quis. §. si initium. ff. de edend.* Ratione vero tertiæ proprietatis dicitur omnis Rector caput, sicut Rex, Dux, vel Pontifex, ita Ioan. de Turrecrem. in c. 1. dist. 12. Ideo dicit Lucas de Penna in l. nemini. C. de consub. ¶ non spargendis. li. 12. quod Princeps in Republica, qui pro quodam corpore ponitur, obrinet vicem & officium capitis. Et Christus caput est Ecclesiæ, ad Coloss. 1. 1. ¶ ad Ephes. 5. Et ut dicit Paul. Iureconf. in l. cum in diuersis. ff. de relig. ¶ sump. funer. Caput est principale membrum hominis. Nam ille locus efficitur religiosus, ubi caput inhumatur humanum, etiam absque aliis corporis partibus, & non econuerso. Quia per caput cognoscimus cuius imago sit, ut ibi dicitur lex. & illud sequuntur omnia membra, ad Ephe 4. ¶ c. nol. 11. dist. Et indecens est membra perfectiora esse capite. c. miramur. 60. dist. & dicit Fel. in c. num liceat à capite membra recedere. in princ. ext. de prescrip. quod caput est honorabilius membrum cæteris. & dicit Bal. in c. 1. §. ad hoc. in 4. col. de pace iuramentis firmanda. quod excellentia hominis tribuitur capiti, in quo est fons rationis & intellectus. Et Aristoteles allegatus per Baldum ibi dicit, quod cerebrum sit membrum diuinum, in quo est sensus & intellectus, vnus locus ab autoritate hominis est in capite. Et ibi notat, quod in re animata caput subiaceret oculis corporis, in re inanimata caput est principium. Item idem est quod potissimum, vnde subiungit verbum istum:

Principium caput est pars corporis et dominantis.

Et Felin. in d. c. de facie hominis loquitur, quæ non est de honestanda seu fœdanda, cum sit ad similitudinem Dei formata, ut dicit tex. in leg. si quis in metallum. Cod. de pœn. per quem etiam ibi not. gloss. & post Angel. quod homo non est bullandus in fronte, dicit tamen ibi Felin. quod facies & caput ponuntur, ut diuersa. Item aduerte, quod ubi caput dolet, cætera membra dolent, ut dicit tex. in can. sunt plurimi. ¶ in cano. ex merito. 6. quest. 1. Spec. in iuu. de inquisitio. §. 3. ver. si autem. & ita caput est dignum, quod ab eo inchoandum est. Specul. in 11. de elect. §. 1. ver. publicatione. pro quo facit text. in l. unica. ff. de offic. prefec. augustalis. Vbi dicitur Præfectus Aegypti habet iurisdictionem, & officio suo non est priuatus, quousque eius successor Alexandriam sit ingressus. Cum sit Metropolitana & capitalis ciuitas. ad idem l. meminisse. ff. de offic. proconf. ¶ in l. si forte. ff. de off. p. ædilis. Ex quibus infero vnum obseruatum apud nos; quod non debeat haberi respectus, nec est in consideratione, aduentus, seu ingressus Regum, aut Principum in aliquod regnum, seu prouinciam: nisi aduenerint, vel ingressi fuerint principalem, aut, ut ita loquar, capitalem ciuitatem Regni, vel Prouinciæ, quod tu notabis, quia alibi non reperies.

Item caput, arx potentiarum animæ dicitur, teste Cælio, suarum antiquarum lectionum. 11. ca. 13. & idem li. 2. c. 23. sic ait: caput arcis quodammodo locum habet in humanis corporibus. Et Plato in Timæo, Ca-

put non principale solum, sed etiam totum in corpore nuncupatur. Est ergo caput præcipuum excelsumque in homine membrum, primo regiminis acutorum Galenus, & Platonici omnes rationalis animæ sedē nuncupant secundum aliquos, quoniam ibi cerebri est conceptaculum, ac membrorum animalium, quæ organa sunt, & principia virtutis animalis, tam apprehendentis, quam eligentis, seu voluntarie mouentis, quibus potissimum constat animalium inter se dissimilitudo. Licet non me fallat Bedæ sententia super Marcum. Animæ locus (inquit) principalis non iuxta Platonē in cerebro, sed iuxta Christum in corde. Portionem vero hanc communi similitudine quadā possidemus sublimem, sicut etiam interpretatur Aristoteles. Quin & vniuersa in hominis corpore situm præferunt vniuersi, cum cætera nullo eiusmodi sint constituta respectu, aut confuso admodum. Porro ut questionibus, idem caput eum obrinuisse locum scribit, quia sit diuinissimum membrum. Ab eo enim sternuta menta quoque proueniunt, quod esse factum auguriam constat. Inde quoque obrepisse nostris moribus opinatur Cælius, ut quibus exhibeatur reuerentiæ cultus, iis caput aperiamus. Galenus post Hippocratem scribit fuisse capitis substructionem, potissimum obvidendi excellentiam, qui sensus ad circumspæctum omnem velut in speculo collocari debuerit, sicut idem est apud Auicennam. A quo etiam illud proditur prima tertij. Exploratoris vice oculos fangi.

Aduerte etiam, quod manus dextra sit dignior læua, secundum Luc. de Pen. in l. aquarū p. ff. ff. col. 1. C. de aqueduct. li. 11. ad quod allegatur. 2. Macchab. 2. c. ibi porrellis dextris, ¶ iure iurando. Inde dicitur iuramentum dextra manu præstandum esse. Esa. 63. cap. iurauit Dominus in dextra sua. ¶ 1. Macchab. c. 6. ita dicit Iacob. Bonaud. in gl. ad Ioan. de Terra Rubea, in tractat. Vinea Ecclesiæ nuncupato. articulo. 2. primi tractatus in 4. conclu. in verb. à dextris. ubi etiam dicit, quod dextra arguat nobilitatem, & præminentiam honoris.

Quadragesimaseptima consideratio de excellentia sanitatis erit, quæ plurimum extollenda est: cum, ut dicit Philof. Eth. c. 4. desiderabilissimum est sanum esse, & in lib. eius de operis. c. 31. iterum dicit: Viro sanū esse optimum est, ut nobis videretur. Quid enim prodest homini habere omnia mundi imperia, si infirmitate afflictus in eis consolari, & gaudere non potest? Ideo inquit Ecclesiast. c. 3. Non est census super censum corporis. Quæ ex re ait Iuuenalis li. 1. Satyra 1.

Orandum est, ut sit mens sana in corpore sano.

Et Cato moralissimus sic nos hortatur:

Corporis auxilium medico committe sodali,

Sit tibi præcipue, quod primum est, cura salutis.

Hæc Bern. de Bust. ferm. suo 31. par. sui Rosarij in li. 1. Et ideo, ut refert Cælius, antiqua. le. li. 4. c. 14. fertur, Pyrrhum Epirotarum Regem post Alexandrū prudētissimum rei militaris adiudicatum, ubi immolaturus templum ianiseret, cum Regni amplio rem modum, non de hoste victoriam præsignem, neque item gloriam illustriorem, aut diuitias, & id genus alia, quibus mortalium plerique attoniti inhiant: sed sanitatē modo à Diis comprecari solitum, cui parte hac bene constituta, prosperius cessura viderentur omnia. Nam si toto sinu se effundant, absit autem valetudo recta, nullum illinc profluit emolumentum quod inuet. Propterea Antiochum cognomento Sotera prælia cum Galatis congressurum legimus in quiete arbitratum Alexandrum sibi assistere, monereque, ut prius quam

in aciem milites produceret, non aliud proponeret illis signum, quam bene valere. Quod cum is non neglexisset, nobilem de hostibus victoriā est assecutus. Scimus porro (inquit Cælius) mandatorum librum ab Imperatore dari solitum, in quo præceptum primum erat de sanitatis cura. Pythagoras quoque in Epist. nō alia est vsus consolatione, quam vt iuberet bene valere. Id institutum, & Pythagorici mox seruarunt veluti animæ corporiq; nil amplius congrueret, hocque vno hominis bona vniuersa comprehenderunt. Quin & Symbolum, quo inter compāres vterentur, dicebatur sanitas, & vt dicit Gall. in lib. *Heresi. id est, sectarum.* sanitatē nil vtilius est mortalibus Academicis, & Peripateticis, hoc est, Platonici, Aristotelici inter tria genera bonorum sanitatem annuerant. Tradunt enim tria esse genera bonorū, ex quibus felicitas perficitur. Prima animi bona, vt virtutes. Secunda corporis vt valetudinem & pulchritudinem. Tertia externa, quæ fortunæ ascribuntur, vt diuitias & honores. Carneades item Academicus nil bonum esse censebat, nisi præmia naturæ, hoc est, sanitatem, robur, pulchritudinem, & alia id genus. Quibus autem constet sanitas & seruari possit, vide Cælium, *tr. 11. c. 37.* & vberius *lib. 16. cap. 41. suar. antiq. lect.* Et quemadmodum animi lætitia est sanitati humanæ valde propria, ita tristitia contraria, vt per Luc. de Pen. in *l. de curion. C. de silentiariis, li. 12.*

Quadragesimo octava consideratio de laude laboris exprimit, de qua Heraclides Lycius, (vt scribit Philostratus in vita Sophistarum) librum vnū composuit, & illum laudibus laboris dicauit, sine quo dicebat, nihil in rebus humanis frugiferum geri posse, adeoque probari, vt casus etiam labor (modo non vitiosus) sit otio ac delitiis antefendus. Xenophon dicit nullam esse veram voluptatē citra laborem. Nam si somni, aut cibi, aut potus appetitum præuenias, nihil dulce sentiri. Labore autem exercitatis omnia dulcius suppeditari. Ex quo Socrates dum corpus ambulando, seu quiduis aliud agendo exercebat, obsonare famem dicebat, quod item nostris Religiosis ante tībū præceptū est. Idē opus cōferre dicebat ad hominum bonitatem, otium vero vitiiū. Bonos igitur in opere esse, quanquam ociosi viderentur. Improbos autem, qui aut alca, aut opere aliquo turpi, siue etiā plus æquo ambitione, seu quæstu occupati appareāt ociosos esse. Idem cū laboraret circa citharam, dicenti cuidam. *Iam senex discis?* Respondit, *Præstat tarde discere, quam nunquam.* Lassus Hermioneus interrogatus à quo Sapientiam didicisset? A labore, inquit, & experientia. Pythagorē quoque sententia fuit, legendam esse ab initio vitam optimam ac laborib. quam maxime exercitaram, quam cōluetudo paulatim ex aspera dulcem redderet, & homines robustos faceret; laborem namque voluptatem quoquo modo semper comitari: si bona sit voluptas, illa præcedit. Si autem mala, labor subsequitur. Mulonius ait, cum sæpe pro voluptate, & pecunia, aut alia re, nulla cum laude labores maximos subeamus, quid mirū si pro gloria, pro æquitate eisdē adeamus exemplo cornicū, & gallorū, qui quanquam rationis expertes, adeo pro gloria certant, vt vsque ad extremū spiritū inuicem pugnent? Vnde Euseb. *Corpus vitiū corrumpit: Animū vero earum rerum negligentia, que ad diuinam faciunt contemplationem.* Ultra præcedentes Philosophorū sententias, quæ de re sentiāt Poetæ adducuntur. Primo, Epicharmus ait: *Laboribus omnia nobis Dū venditant bona.* Euripides: *Fortunæ ex laboribus venari oportet.* Item labor, vt dicitur,

gloriæ pater. Idem, *Laborantes Deum adiuuat.* Labor vero solus circa fortunam sumptus mortales adhuc minimo affligit, labores audens boni, timidi nihil vnquam assequuntur. Ex laboribus gratia prouenit hominibus. Nullo modo quis citra laborem felix esse, neque gloriam assequi vllam nihil agendo potest. Ex qua Euripidis sententia Ciceronis est illud: *Omnia laus in actione consistit, & ociosus nullus, quanquam Deos habens in ore, victum sine labore parare possit.* Sophocles: *Laborem subire oportet eos, qui sibi feliciter esse volunt.* Menander: *Cuncta & labore, & diligentia deprehendi possunt.* Philemon: *Quam mihi dulcia sunt priora mala! Nisi enim tunc laborassem, nunc minime gauderem.* Aul. Gellius, verba ex Cætonis oratione ad milites refert: *Memento, si quid vnquam recte per laborem feceritis, labor ille cito à vobis abscedit: benefactum autem semper remanebit.* Si quid vero nequiter per voluptatem, voluptas repente abibit, nequiter illud factum apud vos semper extabit. Virgilius: *Labor omnia vincit.* Cicero pro Archia: *Nulla enim virtus mercedem laborem periculorumque præter hanc laudem & gloria desiderant, quæ quidem detracta, quid est, quod in hoc tam exigua vitæ curriculo tantis eos laboribus exerceamus? Certe si nil animus præsentiret in posterum, nec tantum se laboribus frangeret, nec tot curi vigilisque angereur. Nunc insidet quedam in oprimo quoque virtus, que noctes atque dies admonet, non cum vitæ tempore dimittendam commemorationem nostri nominis, sed cum omni aternitate adæquandam.* David: *Tu domine laborem & dolorem consideras.* Grego. in Moral. *Sicuti in malis præsens securitas parit dolorem, sic in bonis præsens labor perpetuam inducit securitatem.* Et alibi pulchre dicit: *Desidiosus sæpe ingenium accipit, vt iustus negligentia puniatur, quod si re contempseris, qua sine magno labore adsequi poterat bonitate natura, contra vero studiosus arduitate puniatur, vt eo maiora præmia ferat, quo magis laborauit.* Denique Sophocles, Plato, Hocrates, Hieronymus & alij complures, qui diu vixerunt vsque ad extremam senectam scribentes, labores subierunt, finemque discendi cum vita fecerunt. Ad quam rem multum faciet alienæ imitatio virtutis. Nam quisque bonus aliena gloria magis excrabitur. Thucydides puer, cum audisset Herodotum senem suam Historiam recitantem, collacrymasse dicitur. Demosthenem fabrorum antelucana diligentia excitare solebat. Themistoclem Milciadis tropæa somnum capere non sinebant. Alexander Achillis, Cæsar Alexandri conspectis rumulis laudis æmulatione ingemuisse feruntur. Hæc Volaterranus *lib. 31. Commen. in Philologia, c. 1.* Guil. vero Leporeus Heduen. in suo tract. *artis memoratiue lib. 4. ca. vlt.* dicit: quod ex labore memoria augetur, sensus interiores assiduitate firmantur, eo merces felicitatis diuinæ comparatur ieiunium *de consecr. dist. 5.* omnia, vt iam dictum est, vincuntur, de quo canit poeta:

*Labor omnia vincit
Improbis, & duris vrgens in rebus egestas.*

Non igitur immerito (vt dicit) Lycurgi leges iuuenturem erudiere, venando, currendo, algendo, æstuando. Iustus enim labor honoribus, præmiis, splendore decoratur. Vnde Diogenes cenlebat se scientiam, bonaque animi nancisci non valere, nisi labori se deuoueret. De quo Horat. *Sermonum primo.* Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.

Quadragesimanona consideratio quærit, an otium aliquo modo sit laudandum, cum illud multi exprobrent, & fere omnes semper otium vituperant? Sed cum duplex sit otium, primum laudatum,

datum, & alterum illaudatum, vt ample scribit Luc. de Pen. in l. i. column. 2. Cod. de excusat. artificum. libro decimo. Ideo laudes illius ocij laudati referam, (prætermisso illaudato, de quo, in precedenti part. in l. 29. considerat. dictum est) eo, quia est literatorum ac contemplantium veritatem, de quo Cato dicebat: Viro nobili, quemadmodum negotij, sic & otij rationem extare oportere. Hoc idem Seneca in Epistolis amplectendum suadet honesto ac prudenti viro, quo exactiorum tumultu, tanquam in portum se tandem recipiat, vbi sese primum, deinde humana pariter ac diuina dignoscat. Nam semper negotiosus (inquit) tempus furtim labitur, & hos esse qui in ambitione vel auaritia: iugiter occupati breuitatem temporis queruntur, & improvisos se ad mortem trahi nihil omnino vixisse putantes. Aristot. in libr. de Anima. inquit: Animam sedendo & quiescendo fieri prudentiorem. Plutarchus: Sapientem decet quietem & otium in scientia & prudentia exercitatione ponere. Non dico eam venalem, ac forensam, sed maximam, quæ nos Deo coniungat, vt ex te, non ex aliis voluptatem capere possis. Euripides; Qui aot plurima, plurimum peccat, quod ambitiosus & auarus maxime accidit. Et demum ratio, quod improbi, probis rerum experientia simul, & solertia præstant: quam enim quis diligit artem, in hac se libenter exercet, quam vero exercet, hanc & probe nouit. Denique & Augustini sententia in libr. de ciuitate Dei. Nemo bonus negotium querit, nemo improbus in otio fructuoso conuiescit. Otium, inquit, sanctum querit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis, quam si nullus imponit, percipiendæ vacandum veritati. Vnde Gregor. in Ezech. Contemplatiua vita, de qua dictum est ista part. in 33. considerat. est charitatem Dei ac proximi tota mente complecti, ab omni terrena actione quiescere, soli desiderio conditoris omnibus posthabitis curis inhære. Idem: Sicut enim grauioris est culpæ inter bonos improbum esse, sic maioris fuerit laudis inter improbos bonum se præstare. Idem in R. q. 18. r. Quanto quis in rebus mortalibus occupator, tanto à Deo remotior. Isidor. de summo bono. Quanto quisque curis maioribus occupatur, tanto magis vitiis premitur: mundi enim amatores non solum stulti ex eo, quod infima pro summis appetant, verum etiam miseri, quod ea cum ærumnis consequantur. August. vero (vt habetur in cap. qui Episcopatum. §. itaque octaua, questione prima.) dicit: itaque à studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium, vbi est tex. clarus, quod sit etiam otium laudabile. Et facit text. in cap. 1. circa medium, 23. questione quinta. vbi dicitur: mali ab inquietudine mala ad sanitatis otium, legum coercionem dirigantur. Et de hoc otio laudabili etiam meminit ciuis & contemporaneus noster Ioann. de Monthel. in suo promptuario iuris, in verb. otium. Et ait Bern. Otium est vacare Deo, imo negotium negotiorum, vbi nullum admittitur otium. Ideo dicit Apostolus, Nemo militans Deo implicet se negotiis secularibus. & Seneca in epistol. Crede mihi, plus agunt, qui nihil agere videntur. Sed vt dicit Volaterranus libro trigessimoprimo, Commentar. in Philologia. capit. secundo. Necessarium est huiuscemodi vitis Aristotelis sententia, rerum administratorem aliquem prope habere, qui res obeat ac curet, vt Socrates Critonem, Epicurus Metrodorum, Apollonius Damidem, ipse

quoque Dominus noster Iudam negotio præfecit. Apostoli item alios alij. Vt autem Monachos attingam, ait ibi Volaterranus, Origenes Ambrosium, Hieronymus Chromatium habuit, Bernardus fratrem Viterbij defunctum deslet: vt paternæ domus præsidium, curarumque suarum leuamen. Denique Franciscus Aelia suo quanquam flagitioso, ob rerum experientiam carere non poterat. Sed, vt ibidem, ipse Volaterranus in cap. sequent. inquit, ab hoc otio honesto multos præstanti ingenio retrahit metus amittendæ dignitatis & existimationis, quam negotium sine periculo, in præm. de Oratore exoptat duo quasi difficilia. Et ibi sequitur, quomodo ad id otium plerique diuersis ex causis inducti fuerint, & qualiter multi ex negotiis humanis se in otio posuerint, & solitudinem amauerint, de cuius laudibus etiam ibi videre poteris. Item, propter quietem siue otium, quoque fit, vt nullam molestiam corporis quisquam patiat, secundum August. libro decimonono, de ciuitate Dei, capit. 10. Ideo multi dudum in seculo militantes post longi temporis lassitudinem, ob reliquæ vitæ requiem, clericantur, vt Deo seruiant, & tutiori otio senescant, consilio optimo ducti, vt ait textus in l. quisquis emensis Cod. de episcopis & clericis. vtque possint in otio & tranquillitate reliquum tempus vitæ suæ peragere, vt sonant verba in l. peritorem, in fin. Cod. de advocat. diuersorum iudiciorum. Et hoc satis prudenter, cum meliorem partem eligant, & nullus beatus, nisi quietus, ait Tullius libro primo de natura Deorum. Et quietes saltem honesta nobis est necessaria, sicut vestes & victualia, vt patet in l. fin. §. nec in ipsis, Cod. de h. qui ad Eccles. consue. Etiam quies, scilicet contemplationis, quæ à iustis viris maxime prælati corde appetenda est, & pro multorum lucro, quandoque postponenda est, vt ait text. in cap. in scripturis, versic. quies octauo, questione prima. Sed in Monasteriis quies, oratio, & labor manuum debet esse, tex. est, in cap. de presensium, decimosexto, questione prima. Sic & in ciuitatibus quies in consiliis, oratio in curiis, iustitiæ administratio in iudiciis, & labor agricolarum, & artificum continue vigere, non iurgiis, otiiis, spectaculis, aut seditionibus, damnose vacare debent, hæc Luc. de Pen. in l. i. C. de gladiator. li. 11. Et quomodo aliqui felicitatem posuerunt in otio, vide per Beroald. in suo opere de felicitate.

Quinquagesima consideratio laudem & excellentiam naturæ perstringit. Et in hoc considera duplicem esse naturam, naturantem videlicet & naturatam. Natura enim naturans dicitur Deus. Inst. de sur. natur. in princ. iuncta gloss. in verb. hinc, & in verbo, matrimonium. Cum dicit, ius naturale est, quod natura, id est, Deus omnia animalia docuit. Et pro hoc est gloss. quæ est finalis in l. sed & se restituarur. §. fin. ff. de iud. Et est gloss. in verbo, rerum natura id est, Deus, in §. singulorum. Inst. de rerum diuis. de hac etiam Ouid. 1. Metamorph. cum ait:

Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Hic mens & causa à Platone appellatur. Vnde Seneca libr. 4. de benefic. Nihil aliud est natura, quam Deus, & diuina quedam ratio toti mundo, & partibus eius inserta. Cum de diuinitate & eius excellentia supra dixerim, in 1. consid. huius part. non aliter immotor. Sed de huiusmodi dist. est gloss. melior & clarior. in l. respiciendum. ff. si certum petat. quæ dicit: est ergo natura naturans, id est, Deus, & ille

omnia scit, *vt in ca. nouit ille qui nihil ignorat. extra de iudic.* Nam mille anni ante oculos eius tanquam hesterni dies quæ præterit. Alia est natura naturata, scilicet hominis, quæ præterita & præsentia tantum scit, quæ Deus indidit Creaturis. (Futura enim præscire solius Dei est; *vt in 27. q. 5. in prin.*) & de qua & eius excellentia seu laude dicendum est. Nam natura videtur omnium rerum fortissima, cum nullæ leges eam corrumpere possint, vt habetur *Instit. de legit. agnat. tutel. in fin. cum dicit text. Civilis ratio civilia iura corrumpere potest, naturalia vero non utique.* facit text. in *l. iura sanguinis nullo iure civili dirimi possunt. ff. de reg. iur.* Etiam pacto natura tolli non potest. *l. ius autem agnationis. ff. de pact. l. abdicatio. vbi gl. optima. C. de patria potestate. l. eas obligationes. ff. de cap. dimin.* Naturalia enim diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atque immutabilia sunt, vt dicit text. in *§. sed naturalia. Instit. de iure nat. gent. & civil.* de quo per Decium in *d. reg. iura sanguinis.* & per Bernard. de Buis in *2. par. sui Rosary. serm. 31. in littera L.* vbi ponit, quomodo natura sit omnium rerum fortissima. Ita quod illud, quod natura dedit, nemo tollere potest, nec per quamcunque artem natura tolli potest, prout refert de quodam Asculano Poeta, qui contra Dantem Poetam tenentem opinionem contrariam, quod volebat probare exemplo cuiusdam cati, qui arte instructus ante eum tenebat lumen, quando studebat, vel comedebat. Poeta Asculanus in quadam scutula portauit duos mures, quos ante murilegum dimisit. At ille projecto in terram candelabro, naturam sequens post mures cœpit currere, sicque natura artem superauit. Imo dicit Cicero *lib. 1. de natur. Deorum.* Itaque nulla ars imitari soletiam naturæ potest. Quoniam natura norma legis est, vnde dicit text. in *§. minorem. Instit. de adopt.* Quod ars imitatur naturam, in quantum potest; concordat textus, in *l. si paterfamilias. in si. ff. eodem.* per quem textum decidit Panormitan. in *capit. debuit. de Baptis.* quod non debet quis assumi ad leuandum aliquem de sacro fonte, vt sit pater eius spiritalis, nisi sit maior plena pubertate, scilicet, decimo octauo anno. Sicut in simili dicitur per doctos text. in adoptione legali, & est ratio secundum eum. Quia absurdum videtur, cum fieri patrem spiritualem qui non potest esse carnalis. Et illud satis innuit ibi text. in *d. §. minorem.* dicens: Contra naturam esse, vt filius sit maior, scilicet tempore, quam pater. Et impedimentum naturæ fortius est, quam accidentis, vt in *§. sed & illud. Instit. de adopt. & l. sed est questum. §. 1. & 2. ff. de liber. & posthum.* Et vt ait idem Cicero *lib. de Senect.* Omnia quæ secundum naturam fiunt, habenda sunt in bonis, & *lib. Rhetoricorum.* docet nos ipsa natura quid oporteat fieri, & vt dicit Menander, Omnibus doctrinis imperat, & omnia dat & colligit natura. Imo nunquam aliud natura, aliud sapientia dicit, vt dicit Iuuenalis, *Satyr. 14.* At naturam efficientem, gubernantem, continentemque Plato vocauit, hoc est, opificem, vt refert Cælius *lib. antiq. lect. 1. c. 4.* vbi plura de natura, vnde Plin. vbi que naturam parentem rerum, opificemque appellat, & teste Cælio, *vbi supra lib. 2. ca. 22.* Hippocrates naturam appellat iustam, vt Aristoteles eam esse ait, velut œconomum bonum, ac patremfamilias. Quando iustitiæ maiestas necessaria sapienter excogitauit, tribuitque vnicuique pro dignitate, redundantibus omnino relictis. Et vt ait Aristot. *lib. 1. de celo & mundo,* Mirabilia naturæ multa sunt. Semper enim, quod melius est, desiderat. Idem *lib. de generatio.* Nec ali-

quid frustra, & vnicuique quod sibi conueniens est, dat. *lib. 8. naturalium, & lib. 15.* quod infinita de natura, & *lib. 16.* Quod natura sit sicut rector & rector & 17. Quod omne, quod facit natura, faciat secundum ordinem: quod in multis comprobauit. Quomodo etiam in animalibus, sola natura ventibus, est ordo, ita vt natura ducere errari nullo pacto possit, vt ait Cic. *lib. 1. de legibus.* & dat similitudinem *l. quod si nolit. §. qui mancipia iuncta gl. in verb. non infamare. ff. de ad. eds.* Item naturali vitio parcitur. text. & gl. in *l. fluminum. §. vitium. ff. de damn. infect. & c. ad eius. §. que tantum mulier. §. dist.* Et naturalia sunt immutabilia, *vulgaro. §. sed naturalia. Instit. de iure nat. & c. §. dist. in prin.* & dixi supra ample, in *consideratione loquente de iuribus, quod illorum præcelat.*

Quinquagesima prima consideratio laudem, & præcellentiam cōsuetudinis complectitur in globo, cum altera natura dicatur, vt notatur per gl. in *ver. cōsuet. in l. si quis posthum. in prin. ff. de lib. & posthu. & in gl. cum per rerum. in l. a. ff. de probat.* Quoniam consuetudo bene agendi vertitur in naturam. *Salust. in Iugurth. Mibi quidem, qui omnem ætatem in bonis artibus egit, bene fecerit, tam ex consuetudine, in naturam vertitur;* & *Luc. de Pen. in l. missi opinatores. col. 3. C. de exa. l. 1. vbi dicitur. lib. 10.* vbi dicit: quod omne quod consuetum est, sit velut innatum. Similis enim est consuetudo naturæ. Vnde consuetudo est delectabilis appetitus, secundum Arist. *1. Ethic.* & ex consuetudine vnumquodque fit fortius. *Tullius 3. Philip.* Omne nascens facile opprimitur, inueteratum plerumque fit robustius. More etenim privilegij veneratur, & perpetuo celebratur, *c. mala. 8. dist. vincit interdum ingenium & artem;* & vt dicit Seneca *lib. de natura. 9.* & ex prouerbis sapientum; Granissimum est imperium consuetudinis, & eius auctoritas est magna. *cap. consuet. & c. in his. 11. dist. & Panor. in c. consuet. & ibi Apostol. per tres aut quatuor col. Extra de consuetud.* Et consuetudo vincit, quæ omnium rerum, maxime verborum est, ait *Aul. Gellius lib. 1. no. 1. dist. 12. c. 12.* Et sicut matri debet adhiberi reuerentia, ita & consuetudini, vt dixi in *comment. nost. super consuetud. ducat. Burg. in præm. in fine 1. gl. in addit. ibi postulat accipiente, & dicitur Bald.* sed in his non insisto, cum ibi videri possint, & vt narrat Bernard. de Buis. *in serm. 31. 2. part. sui Rosary. in littera P.* Naturam etiam alterare dicitur consuetudo, vt ostendit Auerrois commentator *super 3. Phys.* dicens inter alia: Quod aliqui ita sunt assuefacti comedere venenū, vt sit eis pro cibo, & in nutrimentum conuertatur, quod & refert *Aul. Gellius not. Astic. lib. 17. c. 16.* Anates Ponticas, edendis vulgo venenis victitare. Et Mithridatem, Ponti regem, medicæ rei & remediorum id genus soletem fuisse. Ipsa etiam consuetudo est illa, quæ leges & statuta vel confirmat, vel infirmat *c. in ista. 4. dist. 1. de quib. ff. de legib.* Ideo inquit *Tullius in Tuscul. 2. lib. 2.* & dixi supra, consuetudinis magna est vis. Vnde *Quid. in 2. de arte amandi,* demonstrans eius potentiam, dixit:

Fac tibi consuesci, nil consuetudine maius.

Et quod cōsuetudine magis quam scripto fiat adoptio ad Orientem, notatur in *cap. Ecclesiasticorum 11. d. de qua supra in pluribus locis.* Vnum non omitam, quod consuetudo illorum, cum quibus conuertimur, si non sit peruersa, ferenda est. vt dicit text. in *ca. illa. 12. dist.* Nam dicitur prouerbiū: *Oportet amare amicos cum suis complexionibus, seu consuetudinibus,* vt in *cap. 2. 41. dist.* Consuetudines & prærogatiua prouin-

provincialium sunt seruandæ, textus in *l. obseruare. c. ansequam, ibi, Magni enim faciunt, & c. ff. de offic. Proconf. & Legati. Facit l. si in aliquam. in princ. ibi, & ferias. secundum mores & consuetudinem, que reuero ob-
tinuit, dare. ff. eod. & textus in *l. vi prophan. C. de paga-
nis. Vbi dicit, quod conuentus ciuium, & eorum læ-
ritiz, & festa, & conuiuia consueta non debeant eis
interdici, pro quo etiam in §. ne autem, in proem. ff.
Item consuetudines Ecclesiarum sunt seruandæ, ut in
*c. contra morem. 100. dist. item & terrarum. ut in c. Io-
annes, de clericis coniugatis. Extra. & l. si fundus. ff. de e-
uict. & l. circa locationes. C. de locat. & l. si prius. ff. de a-
gua. plu. arcen. Consuetudo excusat à multis, ut est
rex. in *l. 1. C. de exat. & translat. mili. annonar. lib. 12. &
ibi gl. multas allegat concordant. A consuetudine tam-
en, licet diutius obseruata, propter utilitatem publi-
cam, licet discedere, text. in *l. v. ca. C. de expe. s. iudor.
libro II.*****

Quinquagesima secunda consideratio laudem, &
excellentiã fortunæ attingit. In qua aduertend-
um, quod summa felicitas, secundum Platonem,
& Aristotelem, consistat in tribus bonis. Primo,
in bonis animi, ut sunt seruitutes, de quibus supe-
rius in 4. par. Secundo in bonis corporis, ut sunt
valetudo, seu sanitas, & pulchritudo, de quibus et-
iam supra dixi. Tertio in bonis externis, quæ fortu-
næ ascribuntur, ut in diuitiis & honoribus. De diui-
tiis dictum est in parte præcedenti, & adhuc aliquid
infra. De honoribus vero etiam supra in 1. par. Sed
restat de bonis fortunæ; an hæc fortuna sit felicitas,
ita ut sit aliquo modo extollenda. Philip. Beroald. in
suo libello de optimo statu. dicit, quod hæc toto mun-
do, ut inquit Plin. lib. 2. c. 7. locis omnibus, omnibus-
que horis, omnium vocibus, sola innocetur, vna accu-
setur, vna agatur rea, vna cogitetur, sola laudetur, sola
arguatur, & cum conuiciis extollarur, volubilisque à
plerisque, & cæca etiam existimetur, vaga, inconstans,
incerta, varia, indignorumque faulrix. Huic omnia
expensa, huic omnia feruntur accepta, & tota ratione
mortalium, sola vtramque paginam facit. Hanc
fortunam Deam (qua renuente nihil secundum mor-
talibus contingere potest) vario ritus, diuersis nomi-
nibus, totus veneratur orbis. A fortuna, fortuna-
tos dicimus felices, quasi fortunæ alumnos, aut filios,
cui tantum tribuere veteres Romani, ut sexcentis
templis, totidemque cognomentis fortunam véné-
rarentur. Nam Romæ colebatur Fortuna, cognomen-
to Primigenia, Viscata, Pusilla, Fortis, Mascula,
Conuertens, Bene sperans, Virgo, Barbata: sicut
Plut. asserit in *problem. & in lib. de fortuna Romano-
rum*, vbi disputat de laude, & excellentia virtutis ad
fortunam. Hinc Theophrastus scripsit in *Calist.*
Vitam regit fortuna, non sapientia. Plautus in *Pseu-
dolo.* Centum doctorum hominum consilia hæc
deuincit Dea fortuna. Atque hoc verum est. nerin-
de ut quisque fortuna utitur, ita præcellit, at-
exinde sapere eum omnes dicimus. Magnam (inquit
M. Tullius) esse fortunæ vim in vtramque partem,
quis nesciat: Nam & cum prospero statu eius utimur,
ad exitus peruenimus optatos, & cum refluuerit, &
retrocefferit, affligimur; quod simulacrum fortunæ
cum copia & gubernaculo formarint, ut author est
Lact. lib. 3. diuinar. insitu, tanquam & hæc opes tribuat,
& humanarum rerum regimen obtineat. Cui ad stipu-
latur Horat. qui fortunam omnipotentem vocat,
cum dicit:

Fortuna omnipotens insipientibus.
Quantum atrox, quæ tibi vendicatur?
Euertensque bonos, erigit improbos.
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iustos illa viros pauperie grauat,
Indignos eadem diuiniis beat.

Et de fortuna scripsit Phil. Beroald. ad Minum
Roscium senatorem, sequentes versus elegantissi-
mos.

Nemo diu rebus confidat, Mine, secundis,
Nemo diu speret prosperiora dari.
Omnia vertuntur, nec Regnum regna, Ducumque
Stare queunt, celeri fors trahit ista rota.
Sicut terra vices mutat, rerumque colores,
Atque annus varia tempora lege rapit,
Ut neque pura dies omnis, neque lucidus aer
Semper, & æstatem nubila pellit hyems.
Sicut ludificus boreas fulgentis honorem
Despoliat floribus, adorumque decus:
Sic homines fortuna rotat, quod iunq; benigna
Largi manu dederat, mox inimica rapit.
Cæca, vaga, inconstans, incerta, volubilis, illex,
Comu, blanda, potens, trux, violenta, rapax.
Hæc Dea, non stabilis, varia est, & lubrica, & omni
Mobilior vento, mobiliorque Polo.
Hanc pedibus prisca vates finxere carentem,
Inque pila stantem, pennigeramque Deam.
Hos, ut mater alit: illos, ut saeva nouerca,
Exagitat, fouet hos, his inimica nocet.
Hunc amat, ex imoque ad celsa cacumina ducit.
In solioque locat, conspicuumque facit.
Ast alium rapit in præceps, qui diuite gaza,
Qui regno fuerat fulcrum, & imperio.
Improba quanta potes, proh quanta potentia regni
Est fortuna tui, quantaque mobilitas!
Quam sit Diua tuum numen venerabile, magni
Æneadæ ostendunt Romulidæque patres.
Qui te tam multis olim coluere sacellis,
Quam non multa suo templa dedere Ioui.
Maxima barbaram fortunam Roma colebat,
Quod dat barbaris gaudia, quodque fauet.
Tullius extruxit fortuna templum pusille,
Quam paruum magnum venit in Imperium.
Et viscata Dea est, homines quia prendit, & arctat.
Auiceps ut visco prendere tentat auis.
Est fortuna mala, & conuertens, est bene sperans,
Fortis habet nomen, mascula culta Dea est.
Ut tua multi iuga est, varia, & numerosa potestas,
Sic sunt multa tibi nomina facta Dea.
Tu fors, atque Tyche, modo tu fortuna vocaris,
Te modo Naturam, cœlicolamque vocant.
Quidam te Nemesis memorant, Rhæmnusia multo
Diceris: Ast alii Nortia dicta Dea es.
Omnibus ipsa locis cunctarum vocibus vna,
Carperis, & coleris, prout mala, vel bona das.
Ipsa gubernaculum gestas, quia cuncta gubernas.
Et quia tradis opes, copia iuncta tibi est.
Omnes connexi teum sumus, & tua vincula
Perpetimur cuncti, seruitiumque ferox.
Astricta nunc hos, nunc hos leuiore catena,
Sæua ligas, felix qui iuga laxa subis.
Felix fortuna quisquæ memoraris alumnus,
In cuius gremio mollia membra foues.
At tu cui paulum arrisit Dea cæca, caueto:
Ne det succosas subdola blanditias.
Piscator veluti blanditur piscibus hamo,
Effunditque cibos insidiusque parat.
Si fortuna tibi comu blanditur, in altum

Tolleris, ut lapsu mox grauiore ruas.
 Exemplo tibi sint Troiana, & Persica regna,
 Argolici reges, Romuleique duces.
 Rex Priamus Phrygia populis, sceproque superbus,
 Qui tenuit magnas luxuriosus opes,
 Occubat infelix: ferro obruncatur ad aras
 Numinis, Hercæi victima sitque Iouis.
 Darium Persas, & Persica regna tenentem,
 Qui fuerat Regum maximus, atque Ducum,
 Vincit Pelæus ductor, Bessusque trucidat,
 Fortuna ex alto præcipitat solio.
 Ponticus epoto rex claudere fasa veneno
 Conatur, nati Pharnacæ arma timent.
 Magna fuit quondam, diuesque opulencia Cræsi,
 At seruus Cyri mancipiumque fuit.
 Olim Romani Libycum timere Iugurtham,
 Captiuus decorat pulchra Tropæa Mari.
 Diripiuntur opes Numidæ, regnumque Syphacæ:
 Sceptraferasque manus arcta catena ligat.
 Quid gemini Atridæ quorum alter coniugu arma
 Sustinet infelix, alter adulterium.
 Quid Magnus quo nil Romana potentia maius
 Vidit, qui totus victor in orbe fuit.
 Vincitur à sacero, fugit ad Nilotica regna,
 Septimius Phario dirimit ense caput.
 Olim Cecropiis decorata est Hellas Athenis,
 Græcia nunc oninis, Cecropidæque iacent.
 Æthiopodiniæ tenuerunt culmina Thebæ:
 At nunc Thebarum gloria nulla viget.
 Troia fuit pollens Phrygiis celeberrima regnis.
 Nunc Troia in cineres versa sepulta latet.
 Alta Semiramio fabricata bitumine quondam,
 Mænia, subuersa nunc Babylone, iacent.
 Quid plura enumerem? quondam decus, & caput
 orbis
 Roma, peregrino est subdita Pontifici:
 Cuncta fluunt, res nulla diu durare maligna
 Sorte potest, celerem quo rotat usque rotam.
 Ac veluti luna facies modo conficit orbem,
 Et modo deficiens, nocte tacente, silet.
 Et modo clara micat pernox: modo nulla senescens
 Cernitur: & nunquam quo prius orbe nitet.
 Sic fortuna facit: nunc pura & lucida fulget,
 Nunc obscura latet, nec manet vna diu.

Salustius quoque Crispus ait: Profecto fortuna in omni re dominatur, & dicit Bald. in l. si duobus in 1. col. C. commu. de leg. quod à sententia fortunæ non appellatur: quia fortuna non habet superiorem in hoc mundo. Hæc Dea (ut inquit Horatius) pollens est, vel imo tollere de gradu mortale corpus, vel iuperbos vertere funeribus triumphos: ut ait Ouidius:

Nempe dat, & quodcumque libet fortuna, rapitque,
 Iruis & est subito qui modo Cræsus erat.

Et quanta sit eius potestas, satis indicant versus Iuuenal. cum ait:

Si fortuna volet, sis de Rhetore Consul,
 Si volet hæc eadem sis de Consule Rhetor.

Et etiam Iuuenaliscam dicit collocandam in cælo, cum ait:

Sed nos te facimus, Fortuna, Deam, cæloque locamus.
 Ideo dicit Bern. de Bust. in serm. 32. 2. part. sui Rosar. litera O. quod maior sit potentia fortunæ, quam stellarum, cum de duobus, sub eadem constellatione progenitis vnum in regno triumphare faciat: alterum vero in miserabili seruitute vsque ad mortem victitare contingat. Et, ut dicit Textor Niuernensis, in sua offic. c. loca, Dies sacra. Antium, maritima vrbs Latinorum, fortunam habuit in honore maximo, cui etiam sacra fecit, templumque erexit magnificum. vnde

Horatius libro carminum:

O Diua, oratum que regis Antium.

Et ipsam fortunam amplissime laudat, reprimic, & vituperat ipse Tex. in suis Epith. in verb. fortuna. In tantum etiam est laudanda fortuna, quod data paritate in reliquis, præferendi sint bene fortunati, ut dixi supra, in 9. part. 45. consid. Et quomodo homines in vno loco sint fortunaciores, quam in alio, scribit Cælius lib. antiq. l. 1. cap. 32. dixi etiam supra in hac par. in consid. de clem. que est in ordine 16.

Quinquagesimatercia consideratio laudem & excellentiam amoris continet, in quantum facit ad intentionem huius operis, dicam solum in quo consistat eius laus, me remittendo in reliquis ad Platonem, qui plura de amore scripsit, & ad Aristotelem, & Ciceronem, qui de Amicitia veraciter scripserunt. Inter alia autem dicit Bern. de Bust. sermo 31. 2. part. sui Rosar. in litera M. Quod amicitia sit omnium rerum fortissima, propter quam etiam inueniuntur aliqui mortem subiisse, sicut de discipulis Pythagoræ legitur; vnde Salomon Cantic. vlt. c. inquit: fortis est, ut mors, dilectio, & habetur Ecc. 6. c. amico fideli nulla est cõparatio, vnde dicit Arist. 2. Politicor. Amicitiam quidem putamus maximum esse bonum ciuitatibus, & Salustius in bello Iugurthino. Non exercitus, neque thesauri præsidia regni sunt, sed veri amici. Et Tullius lib. de amicitia, ait: Ego vos hortor, quantum possum, ut amicitiam omnibus humanis rebus anteponatis. Et idem in 1. libr. de fine bonorum & malor. dicit; Epicurus quidam ita inquit: Omnium rerum, quas ad beate viuendum sapientia comparauit: nihil est maius amicitia, nihil vberius, nihil iucundius. Et Quint. lib. 5. declamationum, inquit: Non reperio, quid in rebus humanis excogitauerit natura præstantius amicitia. Et idem Cassiodorus in lib. de amicitia, & ipse Tullius in lib. 1. Rhetor. veter. Maximum bonum est amicitia: plurimæ enim delectationes sunt in amicitia. Et dicit Valerius lib. 4. amicitia. quod deserta sit futura vita hominis, nullius amicitia cincta præsidio. Et author Astrolabij inquit: Omnia dona Dei transcendit verus amicus: Est enim is amicus, qui est tanquam alter idem, teste Cic. de amicitia. Et sic amicitia habet idem velle in licitis, & honestis, ut refert gloss. fin. in l. late culpe. ff. de verbor. & rerum signif. vbi refert, quod non sit amicitia inter latrones & fraudatores, sed fraus & dolus; ideo; quia rei turpis causa inita. Et dicitur amicus, secundum eandem gloss. quasi animi custos, & text. in d. l. dicit amicos appellari omnes debere non leui notitia coniunctos, sed quibus fuerint iura, hoc est, necessitudines familiaritatis honestis quaerita rationibus. Et ibi ait Cicero, quod nihil sit tam naturæ aptum, tamque conueniens ad res vel secundas vel aduersas, quam amicitia. Principio, quæ potest esse vita vitalis, quæ non in amicitia mutua, beneuolentiaque conquiescat? Quid dulcius, quam habere quocumque omnia audeas sic loqui, ut tecum? quis etiam tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æque ac tu ipse gauderet? aduersas vero res ferre difficile esset sine eo, qui illas grauius etiam, quam tu, ferret. Amicitia plurimas res continet, quoquo verteris, præsto adest, nullo loco excluditur, nunquam intempestiua, nunquam molesta est: Nam & secundas res splendidiore facit, & aduersas patiens communicansque, leuiore. Cumque plurimas & maximas commoditates amicitia contineat, tamen illa in eo præstat omnibus, quod bona spe præluceat in poste-

posterum, nec debilitari animos aut cadere patiatur. Verum etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur sui; quocirca, & absentes adstant, & egentes abundant, & imbecilli valent: & quod difficilius dictum est, mortui viuunt; tantus eos honos memoria desideriumque prosequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis, quod si eximeris ex natura rerum beneuolentiæ coniunctionem, nec domus vlla nec vrbs stare poterit. Nec agri quidem cultus permanebit: id si minus certe intelligitur, quanta vis amicitiae concordiaeque sit, ex dissensionibus atque ex discordiis percipi potest: quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma ciuitas est, quæ non odiis atque dissidiis funditus possit euertere? Ex quo quantum boni sit in amicitia iudicari potest. Sic natura iolitatium nihil amat, semperque ad aliquid, tanquam admniculum, annititur: quod in amicissimo quoque dulcissimum est. Solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt: quæ à Diis immortalibus nihil melius habemus, nihil iucundius, & conclusam; Vita inculta & deserta ab amicis, non potest esse iucunda. Nampe & hi, qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. Hæc non omittam inferere, quod & natura nos docuit de amicitia. Num Appion, doctus homo in *lib. Ægyptiacorum* 5. vidisse se Romæ scripsit, recognitionem inter sese mutuam ex vetere amicitia, hominis & leonis, teste Anl. Gell. *lib. noct. Attic. 5. cap. 14.* cuius verba transferri curauit: in circo maximo, inquit, venationis amplissimæ, pugna populo dabatur eius rei, Romæ cum forte essem, spectator fui; multæ ibi læuantes feræ, magnitudine bestiarum, omniumque inuisitata aut forma erat, aut ferocia, sed præter alia omnia, leonum, inquit, immanitas admirationi fuit: præterque omnes cæteros vnus; is vnus leo corporis impetu & vastitudine, terrinæque ceruicem hæmitu, & sonoro, toris, comisque cernicium fluctuantibus, animos oculoque omnium in sese conuerterat; introductus erat inter complures cæteros ad pugnam belliarum, Dæcus, ferus viri consularis, cetero, Androdus nomen fuit; hunc ille leo vbi vidit procul, repente, inquit, quasi admiratus sterit, & deinde sensim atque placide, tanquam noscitur abundus ad hominem accedit; tum caudam, more atque ritu adulantium canum, clementer & blande mouet, hominique se adiungit, cruraque & manus eius, semimortui timore, lingua leniter demulcet. Homo Androdus, inter illa tam atrocis bestiarum blandimenta, amissam animam restaurat, paululumque oculos ad contuendum leonem reuertit; tunc, quasi mutua recognitione facta, lætos, inquit, & gratulabundos videres hominem & leonem. Ea res proffus admirabilis maximos populi clamores excitat; accessitumque à Cæsare Androdum interrogatumque, dicit, cur illi atrocissimus leonum vni pepercisset? tunc Androdus rem miram narrat. Cum prouinciam, inquit, Aphricam, proconsulari imperio meus dominus obtineret, ego ibi duris eius & quotidianis verberibus, ad fugam sum coactus: & vt mihi à domino, terræ illius præside, tutiores latebræ forent, in camporum & arenarum solitudines concessi, ac si defuisset cibus, consilium fuit, mortem aliquo modo quaereretur Sole, inquit, medio, rapido & flagitanti, specum quandam nactus, remotam latebrosamque, in eam me penetro & recondo; neque multo post ad eandem specum venit hic leo, debili vno & cruento pede, gemitus edens &

murmura, dolorem cruciatumque vulneris commiserantia; atque ille primo quidem conspectu aduenientis leonis terrorem sibi incussum dicit, sed postquam introgressus, inquit, leo, vti res ipsa apparuit, in habitaculum illud suum videt me procul delitescentem, mitis & mansuetus accessit, & suspensum pedem ostendere mihi, & porrigere, quasi opis petendæ gratia, visus est, ibi, inquit ego stirpem ingentem, vestigio pedis eius hærentem, reuulsi, conceptamque sapientem, vulnere intimo expressi, accuratiusque sine magna iam formidine siccaui penitus, atque deterfui cruorem; ille tunc mea opera & medela leuatus, pede in manibus meis posito recubuit & quieuit. Atque ex eo die triennium totum ego & leo in eadem specu, eodemque victu viximus: nam, quas venabatur feras, membra opimiora ad specum mihi suggererat, quæ ego, ignis copiam non habens, sole meridiano torrens, edebam. Sed, vbi, inquit, vitæ illius ferinæ iam peractum est, leone in venatum profecto, reliqui specum, & viam ferre tridui permensus à militibus visus, apprehensusque sum, & ad dominum ex Aphrica Romam deductus, is me statim rei capitalis damnandum, dandumque ad bestias curauit; intelligo autem inquit, hunc quoque leonem, me tunc separato, captum, gratiam nunc mihi beneficii & medicinæ referre. Hæc Appion dixisse Androdum tradit: atque ideo cunctis petentibus dimissum Androdum, & pœna solutum, leonemque ei suffragiis populi donatum. Postea inquit, videbamus Androdum & leonem loro tenui reuinctum, vrbe toto circum tabernas ire, donari æte Androdum, floribus spargi leonem: omnesque fere vbi que obuios dicete: *Hic est leo hospes hominis, hic est homo medicus leonis.* Plura alia exempla de more animalium, maxime Delphinorum erga homines, & quod Delphinus sit hominis amicum animal, vide per Plinium *lib. naturalis historia* 9. cap. 8. & Gellium in *noctib. Attic. libr. 7. cap. 8.* Sed de amore dicamus, de quo in *Authent. quibus mod. natur. effici. legit. 9. nouimus. colia. 6.* dicitur, quod nihil sit amore vehementius. vbi gloss. in verb. *vehementissimus*, inquit:

*Non frater frater cum furor ille venit;
Ignes ille furor nescis habere modum.*

Hunc amorem commendat Cælius *libro antiq. lect. 9. cap. 24.* vbi ait, quod Platonius Phædrus magnum esse Deum amorem comprobet, apud Deos hominesque mirandum, propter multa, quæ ibi describuntur. Amor certe omnibus ad omnia est ingenitus; & quomodo Athenis fuerit simulachrum amoris, & ei hæbant sacra multis in locis. Et idem Cælius *lib. 12. cap. 36.* inquit, quod Phædrus, maximorum bonorum causam esse amorem pronunciet; nec se inuenite quid melius accidere possit adolescenti, quam optimus amator, aut amatori quam amatus optimus. Et esse quidem duo, quæ à pueritia per omnem vitam ducere illum debeant; in rebus turpibus verecundiam, in honestis studium. Hoc autem nobis neque diuitiæ, neque honores præstare citius possunt ac melius, quam amor, neque absque his duobus, aut ciuitas vnquam, aut priuatus, præclarum aliquid & magnificum perficere poterit: nec vllus adeo ignauus est, quem amor non inflamat ad virtutem, diuinumque reddat, vt viro fortissimo par euadat. Nam vim, tutoremque vt dixi, amor amanti inpirat: quine iam pro altero mori amantes solli eligunt. Nec viri tantum, sed mulieres quoque, vnde veri amoris veræque amicitiae testimonia

sunt locupletissima, ut est historia de Tito Ful. Rom. & Grifippo Atheniensi viris amicissimi, quæ est conuersa ex Boccaccio, à Philippo Beroaldo in linguam Latinam. Laudes amoris commemorat in oratione, quam fecit de amore ipse Beroaldus, ubi ait: Socratem Philosophorum fontem, quadam olim oratione amorem vituperaturum, ob verecundiam pallio caput operuisse. Idem mox eiusdem laudationes per palinodiam, hoc est, contrarium cantum celebraturus, id aperto atque reuelato capite factitauit: ideo ibi laudaturus amorem, alacri animo ita exorditur: Magnus Deus est amor, apud hominesque mirandus, ut Philosophi dixerunt, & ob originem antiquissimam, in primis honorandus. Siquidem Hesiodus in Theogonia cecinit, primordiale chaos, repente terram, & amorem simul exitisse. Puto autem esse hunc insitum unicuique eorum, quæ sunt, naturalem viam causamque, qua ex se expedit vnumquodque. Et, ut inquit Parmenides, *A te Deus omnes primu in generaust amorem*: vnde ab Orpheo (quem diuus Angustinus inter Theologos præsecos annuerat) cognominatus est Prænes, ab eo, quod ex Chao primus apparuit, licet plures amores, ut Venere: fabulose ficti sint, quos plures scriptores commendarunt. Illis omiſſis amorem illum celebremus (inquit Beroald.) qui à Platone diuinitus memoratur, qui virtutes amatoribus suis conciliat, qui nos Diis amicos facit, dicimusque eum esse cœlestem, beneficum, pacificum, pulcherrimum, qui mortalibus maximorum bonorum causa est, ut iam dixi; qui pacem largitur hominibus, qui ventis requiem, qui mari tranquillitatem, qui elementa societate conglutinat, qui cunctos familiaritate conciliat, benevolentia largitor, malevolentia exterminator. Et quemadmodum coniungi vna non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, sterilitas cum fecunditate, cum tranquillitate tempeſtas: ita cum amore, odium, ira, inuidia, liuor, malevolentia copulari non possunt. Et quemadmodum radius à sole, calor ab igne, rigor à glacie, candor à niue nequeunt separari; ita diuelli non possunt amor, benevolentia, societas, necessitudo, concordia: hic est enim amabilissimus amicitia nodus, princepsque ad benevolentiam, conglutinandum. Vnde ab amore amicitia traditur esse nuncupata. Quod est in nauigio gubernator, quod in ciuitate magistratus, quod in mundo sol, hoc inter mortales est amor, nauigium sine gubernatore labascit, ciuitas sine magistratu periclitatur, mundus sine sole tenebrosus efficitur, & mortalium vita, sine amore vitalis non est. Tolle ex hominibus amorem, solem è mundo sustulisse videberis, ut superius dixi. Huc adde, quod hic Deus à nobis omnem rusticitatem amolitur, omnis elegantia; omniumque munditiarum pater est. Vnde venuste Plautinus senex, amorem Deum appellat munditiam, eumque puris mitoribus ait antecellere: da mihi hominem effertum, atque truculentum: hunc amor è vestigio mollem reddet & mansuetum: da rudem & rusticum, statim ab amore fiet ingeniosus & urbanus: da incultum, ab amore cultissimus efficietur. Denique torpor omnis, segnities omnis, somnus lethargicus, marcor, squalor, incuria, ex amoris contubernio eliminantur, in quo industria, gnauitas, vigilantia, solertia, cultus, decor commorantur: ut de Galeſo Cymone, de quo vide historiam in Latinum è vernaculo sermone conuersam, per Philippum Beroaldum. Sed hic modus, hæc mensura, hoc

temperamentum, quod virtutibus adhibetur, in amore quoque adhibeatur; & procul erit omnis de amore conquestio. Nam, ut inquit veridice Plautinus feruus: Bonum est pauillum amare sane, infane non bonum est: nam virtus in medio consistit; & in nobis, teste Apostolo, ordinata debet esse charitas. Et cum nihil aliud sit amor, ex diffinitione Philosophorum, quam fruendæ pulchritudinis desiderium, illum nos amorem laudamus (inquit Beroaldus) celebramus, extollimus, qui pulcherrimus est, qui ex pulchrorum desiderio natus, pulcherrima plura mortalibus cunctis impertit. Nonne artes, ut ab hoc quasi quodam fonte emanarunt? Nonne hic omnium inuentionum author est & propagator? mendendi nempe & diuinandi, & sagittas ab actu excutiendi disciplinam, amore duce, inuenit Apollo, texendi artificium Minerua, fabricam ærariam Vulcanus, mensuras & pondera Phædon, literas Mercurius, leges Ceres, denique omnes, qui per artes inuentas vitam excoluerunt, amore, impulſore atque ductore commenti sunt nouas adinventiones: non enim talia fatagendo inuenissent, nisi talia adamassent. Omitto, ut ait, quod per amoris beneficium animalia cuncta progengerantur in terris: nonne ea; quæ inanimata dicuntur, amate quodammodo existimantur? Hinc magnæ ferrum trahit; succinum paleas, Cecias nubes; & ut inquit Empedocles; arida terra amat imbres. Et nemo non (ut ait Hieronymus) aliquid amat. Denique amore constant omnia, augetur, floret, propagantur. Igitur amorem colamus, amorem meritis præconiis extollamus.

Quinquagesima quarta consideratio de laude pecunia adstruit, quæ excellit omnes res mundi, cum omnia obediunt, ut habetur *E clesiast. 10.* ubi dicit Salomon: *Pecunia obediunt omnia. & in cap. 7. eodem loco dicitur: Sicut protegit sapientia, sic & protegit pecunia.*

Et in libro 3 de moribus medicorum dicitur:

*Rex regum nummus dominus manet, & dominatur,
Et cuncti reges subijciuntur ei.*

Vnde dicitur:

Nummus honoratur, sine nummis nullus amatur:

Nummus ubi loquitur, Nullus ipse tacet.

Et, ut dicit Cælius lib. antiquarum lectionum 12. cap. 68. pecunia Dea dicitur. Vnde Iuuenalis:

Et si funesta pecunia templo

Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Sed, ut dicit Ambrosius lib. 2. offic. cap. 21. hoc malum iam dudum influxit humanis mentibus, ut pecunia honori sit, & animi hominum diuitiarum admiratione digni, ut nemo nisi diues, honore dignus putetur. Nam diues à diuo fit, quod qui diues sit, quasi Deus nihil indigere videtur: vnde, teste Philippo Beroald. in suo opusculo de felicitate, omnes fere existimant summum bonum seu felicitatem esse diuitias, & solum diuitem esse beatum: primo in testem Horatium afferentes, qui ait.

O ciues, ciues, quarenda pecunia primum est.

Virtus post nummos.

Et in sermonibus, cum ait:

Omnis enim res,

Virtus, fama, decus, diuina, humanaque pulchra

Diuitis parent, quas qui construxerit, ille

Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam Rex:

Et quicquid volet.

Cuius sententia ad stipulatur Petronius Arbitrarius in suo Epigrammate, cum inquit:

*Quisquis habet nummos, secunda nauiget aura,
Fortunamq; suo temperet arbitrio.*

Et paulò post:

*Multa loquar quidiùs, nummis praesentibus, opta,
Eueniet: clausum possidet arca louem.*

Hinc Iuriconsult. Vlpian. in l. bonorum. 1. ff. de ver.

sign. refert, quod bona naturaliter dicatur ex eo, quod beent, hoc est, beatos faciant, vt sunt diuitiæ, pecuniæ: beate autem est prodesse. Et ait Tullius, diuitias esse effectrices rerum magnarum, & inprimis voluptatum. Pecuniæ nerui sunt bellorum, aurum persuasio est regum. Huic metallo (vt inquit veridice Apuleius) difficultates omnes sunt peruia, & auro adamantinae fores perfinguntur. Dicere solébat Verres, nihil esse tam sanctum, quod non violari, nihil tam inuitum, quod non expugnari pecunia possit. Aurum (vt inquit Horatius) per medios ire satellites, & perumpere amat (axa potentius est fulmi ideo. Philippus Macedonum Rex omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modo a sellis onustus auro ascendere posset. Qui vero pecunias bellorum neruos esse dixerunt, oraculo certiora dixisse videntur. Archidiacon sociis inquirerentibus, quantum satis foret pecuniæ ad belli administrationem? respondit, bellum ordinata non querit. Vnde in summo Imperatore hæ res inesse debent: Scientia rei militaris, virtus, auctoritas, felicitas, & auri copia, sine qua reliqua inanca, & mutila esse creduntur, sine qua præclara non facile geri possunt.

Pecunia magnum bonum generis humani existimatur, vt inquit Euripides. Pecunia in honore, paupertas probro haberi cœpit, vt volunt Salust. & Seneca, Cui enim diuitiæ affluunt, huic nihil deesse creditur: Nam, vt ait Horatius:

*Et genus, & formam regina pecunia donat,
Et bene nummatum decorat suadela venusque.*

Hinc in c. sicut hi. in princ. 47. distinet. traditur; quod mens mortalium semper aurum, semper argentum videt; & gratius intuetur aurum, quam solem: omnis nostra oratio & supplicatio ad Deum, aurum quaerit: vnde Persius:

*Prima fere vota, & cunctis notissima templis:
Diuitiæ crescant, vt opes, vt maxima toto
Nostra sit arca foro.*

Et capi debet hic pecunia pro omni re, quæ est, vel esse potest in patrimonio, iuxta text. & not. in l. pecunie. & in l. seq. & in l. pecun. 2. ff. de verbor. & rer. signific. & in cap. totum. 1. quaest. 3. & clarior est text. in l. pecun. 2. 3. ff. eod. qui ait: Pecuniæ nomine nõ modo numerata pecunia. hoc est, nummi, sed omnes res tam solæ, quam mobiles & tam corpora, quam iura continentur: & hoc largissime: sed strictè pro pecunia numerata, vt est text. in ca. 2. & 3. 14. quaest. 3. sed melior textus in l. 1. Cod. de prob. Pretium autem non consistit nisi in numero tantum, vt in §. item pretium. Insti. de emp. & vendit. Item large pro omni eo, quod consistit, pondere, numero vel mensura, vt in l. talis scriptura. ff. de legat. 1. & l. 2. §. item mutuum. ff. si cert. petat. & ibi notatur in l. 2. in gloss. penult. C. de constit. pecun. & in d. §. item mutuum. in gloss. in verb. pecunia. & in d. c. totum 1. quaest. 3. Aduerte tamen, quod strictè accipienda sit de his, quæ seruando seruari non possunt. Bart. in l. 1. §. fuit quaesitum. ff. ad Trebellian. & in l. interdum. ff. de condict. indebit. & Alexander in l. singularia. in 7. col. ff. si certum petat. & domin. meus Iason in 1. col. Vbi etiam declarat quomodo capiatur pecunia. Et idem dicendum de voce, *nummi*, vt dicit idem dominus meus Iason in l. nummi. in 3. col. ff. de in lit. sur. Et teste Cælio, li. antiquar. lectio. 12. cap. 49. num-

mus est, qui rebus mensuram infert ac æstimationem, estque medius quodammodo, cuncta meretur, ac rerum inæqualium pretia, ea mensura ad æqualitatem reuocantur: quia vero ex lege est, non natura: proinde nummi prorepsit appellatio, à nomo; id est, lege. Estque, vt Aristoteles inquit, tanquam fideiusor. Quapropter nummum monetam appellaue- re, quod signo nummismatis moneantur, cuius pretij esse. Et licet in aliquibus laudetur pecunia, vt dictu est, tamen in plerisque vituperatur, quod omitto, cum sit alienum ab hoc instituto: de quo Lucas de Penna in l. hi penes. col. 2. Cod. de agric. & censuris. li. 11. & per Philipp. Beroaldum in suo libello de optimo statu. Et, teste Blondo, de Roma triumphante, libro octauo. inter alias diuitias & pecunias laudat illas, quæ proueniunt ex agricultura.

Quinquagesima quinta consideratio erit de tribus modis regendi Rempublicam, seu tribus speciebus principandi in ipsa Republica, & quæ illatum sit petior, melior & excellentior.

Nam primus modus seu prima species regendi, seu principandi regni est, in quo vnus moderatur & gubernat secundum virtutem & istum principatum Monarchiam vocant, & est optimus inter omnes principandi modos, eoque multum antecellit, vt recitat Antoninus Flor. in sua Sum. 4. part. ut. 5. c. 4. §. 4. Repræsentat enim diuinum regimen, quo totus mundus ab vno creatore gubernatur & regitur, repræsentat etiam ordinationem naturæ, per quam omnis multitudo, & deformitas ad aliquid vnum gubernans reducitur, sicut omnia mobilia ad vnum primum mobile, scilicet cælum. Hæc Florianus vbi supra. Legistæ vero & Iuriconsulti alias rationes commendationum huius speciei principandi adducunt. Nam dicit textus in l. 2. §. deinde quia difficile. vers. ul. nouiss. sine. ff. de origine iur. quod per vnum rectius, quam per plures Reipublicæ consulatur. Facit textus in lege versa, §. quatuor autem. vers. apparet. ff. de administratione. 1. 107. vbi dicitur, quod facilius per vnum tutorem, quam per plures tutela administraretur: & ibi ratio assignatur in gloss. 11. verbo. factus, cum ait:

Segnius expediunt commissæ negotia plures:

Hoc & Philosoph. 5. 3. c. 11. allerit qui c. 11. & 12. decidit viro optimo potius, quam multis potestatem tribuendam, vide Boerium in tractat. de custodia clarum portarum ciuitatem. allegantem Ægidium de Roma. in tract. de Regimine Principum, & Bartol. in tract. de Regimine Ciuitatum. & Card. in cap. 7. qu. 1. Vnde Diuus Hieronymus in Psal. 146. Melius est, inquit, vnum timere vt plures non timeas: quam plures timere, vt ab vno sis tutus. Dicebat etiam Homerus, vt etiam recitat Amylus, non posse bene Rempublicam geri multorum imperiis. Sed & apud Herodotum Darius, cum de statu Persarum constituendo foret consultatio, pulchra oratione eueni vnus regimen prætare, ita vt ex eius consilio & sententia, scilicet quod melior sit status vnus, ipse Darius paulo post Rex Persarum factus declaratus. Siq; idem ex plurium etiam optimatum gubernatione odia inter ipsos priuatum excitantur, in publicum perniciofa, cum vnusquisque primus in Republica esse velit. Ex talibus autem odiis seditiones, ex seditionibus cædes existunt. Proinde opus est, vt vnus sit, veluti caput a quo nequaquam membra dissentiant, vt dicit Petrus de Ancharan. in consilio suo 339. incipit pro maiori intelligentia. Vbi plene ponit de exordio Regni

Et dixi supra in 5. parti. 1. considerat. quod sicut iura imitantur naturam, ut in 9. minore. 1. de adopti. Sicut regulariter in membrorum pluralitate est vnum caput, ita ut, si plura reperirentur capita, esset monstrum, non sunt liberi. ff. de st. & hom. & ubi pluralitas, ibi discordia, c. quando Adam de penit. distinet. 2. Sic vnus tantum debet esse Rex & dominus in societate. Ideo dicit Apostolus ad Ephes. 4. Vnum caput, vnus spiritus, vnus dominus: facit textus in c. in apibus. 7. 9. 1. Vbi dicitur: In apibus dux vnus est, & grues vnum sequuntur ordine literato, Imperator vnus, Iudex vnus prouinciæ. Neque etiam Roma condita, duos fratres simul Reges habere potuit. In Rebecca vero vtero, Esau & Iacob bella gesserunt. Ibidem præcipitur, ut singuli sint Ecclesiarum Episcopi, singuli Archiepiscopi, singuli Archidiaconi & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nitatur. Facit etiam text. in c. loquatur. 2. 4. 1. vbi dicitur, quod vnus sit Deus, vna fides, vna spes, vni baptisma. Hinc habetur Ezech. 37. Seruus meus Dauid Rex super eos erit, & pastor vnus erit omnium illorum. Facit quæ dicit Sozinus in consil. suo 165. in 2. vol. colum. 7. vbi, secundo hæc conclusio probatur. Vbi dicit, quod virtus vnita fortior sit dispersa, ut ait Philosophus. Vnde veritas inquit: Omne Regnum in se diuisum desolabitur. Et Aristoteles 12. Metaphis. Entia nolunt male disponi, nec bona est pluralitas Principum, vnus ergo Princeps. Etiam plura scribit Felinus in c. que in Ecclesiis 32. col. 2. ex. hanc declarationem limita. Et Aluarott. in cap. præterea ducatur. col. 2. de prohib. feud. alien. in vrbibus feudor. Et amplissime per Ægidium de regimine princip. in 2. 2. parti. 3. lib. cap. 3. & 4. vbi concludit, melius esse ciuitatem & Regnum regi per vnum, quam per plures, & iste modus nuncupatur Monocratia seu Monarchia, ut dixi, quæ cæteros modos excellit, scilicet Aristocratiam & Democratiam. De quibus per Franciscum Patritium lib. de Regno & Regni Institutione, lib. primo titulo tertio. Et huius Reipublicæ regiar modi sunt quinque, ut in Polit. Aristotelis lib. tertio, capite 10. & ibi Faber in suis Commentariis. Quos idem in introductione sua, quam facit in politica Aristotelis, sic deducit. Primus, cum vni, ob ingentia beneficia, & longè præcellentem virtutem, gubernationis summa creditur. Et hic proprius & maxime regius modus est. Secundus cum vnus non omnium, sed auctoritatem belli perpetuam habet. Tertius cum vnus secundum legem & patrium morem, volentibus quidem, & æquo animo seruile iugum ferentibus, dominorum ritu præest, atque dominatur. Quartus, cum vrgentibus rebus vnus eligitur, qui potestate durante, dominorum ritu exercet imperium. Quintus, cum vnus omnium habet potestatem & in ciuitate in iis, quæ publica sunt, & in iis quæ foris geruntur, & hi vltimi quatuor modi, secundo loco, & minus proprie regij sunt.

Alius vero est modus principandi, seu alius est principatus, qui est regimen Optimatum seu Principum, secundum virtutem, & vocatur Oligarchia seu Aristocratia, id est, potestas optimorum, in quo aliqui principantur. Hæc vero potestas est minor Monocratia, sed superat Democratiam, ut dicit Anto. Flor. in loco hic superius allegato. Hanc multum laudat Franciscus Patritius in suo tract. de Institutione Reipub. lib. 1. c. 1. Sed forte, quia Flor. & propter eorum communitatem: Hanc etiam laudat Fr. Patritius Florian. lib. 1. de Instit. Reipub. tit. 4. vbi dicit, quod in ea specie principandi, in qua optimates agunt soli, qui in ciuitate cū virtute degunt, quique optimi sunt tempubl. admini-

strant, nec multitudinis fauor, neque diuitiæ, aut nobilitatis gloria opitulatur: sed honestas illos ad magistratus aut dignitatem prouehit, & credibile est ex optimis optima existere consilia. Istam etiam administrationem, scilicet paucorum, valde probat Philipp. Beroald. in libello de optimo statu. Nam quod status optimatum, qui dicitur Aristocraticus, ut inquit, sit optimus, nomine ipso declaratur, & exemplis, tam recentibus, quam vetustis liquet, & auctoritate fulcitur. Sententia Plautina est, in Milite: Nemo solus satis sapit: vnde, Va homini soli, quia si cecideris, non habet subleuantem. Ex quo fit, ut consultationes plurium bonorum in vnum conspirantes sint salutare, & conducibiles rebus magnis administrandis. Arist. 3. Politic. Vno, inquit, duo meliores sunt. Et Homerus: Duos ad omnia esse præstantiores. Hinc Agamemnon Homericus decem optat Consiliarios, Nestori consimiles. Et ita hortabatur Megabyzus, ut gubernatio regni Persarum ad Olygarchiam, id est, statum paucorum traduceretur.

Et huius Reipublice optimatum quatuor sunt modi, de quibus Aristoteles 4. Politic. c. 7. & ibi in commentario Fabri Stapu. & per eundem in dista introduct. in sp. Politic. Primus, inquit, cum absolute & simpliciter ab optimis viris, secundum virtutem Reipubl. moderatur, & hanc proprie optimatum Reipublicam appellant. Secundus, cum in ciuitatis administratione, diuitiarum & virtutis habito respectu ad magistratus euehuntur. Tertius, cum ad tria, diuitias, virtutem, & populum, aut duo, virtutem & populum, respectus habetur. Quartus, cum ea, quæ Resp. peculiari nomine dicitur, ad paucorum gubernationem potentia inclinatur, & hi tres vltimi minus proprie optimates modi dicuntur.

Alius & tertius est modus principandi, seu alia est species Regiminis Reip. quæ vocatur Democratia, & est regimen seu gubernatio populi; & est, in quo res agitur ad imperium multitudinis, cuius nutu leges describuntur, & magistratus omnes eliguntur, & quod pluribus videtur, id commune omnino esse iudicatur, pro quo facit text. in l. 2. §. nouissime. & §. deinde cum esse. ff. de orig. iur. & l. 1. in princ. ff. de constitu. princ. & §. de quod principi. in princ. Instit. de iure natur. gent. & civil.

Et huius popularis gubernationis sunt quinque modi seu species: secundum Aristotel. l. 4. Polit. cap. 4. quos commentarius Iacobi Fabri breuiter recapitulat introductione superius allegata, modo sequenti. Primus, cum dominante lege, & pauperes & diuites æquam habent gubernandi facultatem. Secundus cum gubernatione secundum legem existente, magistratus, & honores, à censu, & quidem exiguo, dispensantur, lege posita, ut qui tantilla possidet, habilis sit ad magistratus obeundos, qui vero non, inhabilis esto. Tertius, cum omnes omnino ciues adipiscendorum magistratum habiles sunt, modo comprobantur idonei, ac lex dominetur. Quartus cum lege dominante, omnes omnino ciues habiles sunt. Quintus, cum omnes omnino ad magistratum functiones sunt indifferentes, verum non lex sed multitudo dominatur; & hæc deterrima & tyranni simillima popularium species, in qua decreta populi plus possunt, quam leges, & in qua maxime oriri solent populi ductores, qui assentantes, beneuolentia & fauore, populum, quo volunt, ducunt: quos Græci demagogos, Socrates, facos, appellat. Hac, ut dicit Franciscus Patritius, libro de Institutione Reipublicæ, primo, titulo 4. Herodotus laudat Othanem,

cum de instituenda Pesarum Repub. agitur, eamque nominari dicit Isonomiam, id est, quali iuris æqualitatem, quando in Republica, in qua multitudo dominatur, omnia æquo inter omnes iure, dirimenda sint, iubetq; vt qui in ea magistratus forte dicitur, gestorum omnium rationem reddat, vultque, vt omnia cõsilia in commune referantur, & in multitudine omnia sint. Huius finis est libertas, nihil enim magis cupit popularis multitudo, quam potestatem viuendi habere, vt velit, quam quidem libertatem Cicero esse affirmat. Et, vt idem Patritius: libertatem esse dicit naturalem facultatem eius, quod cuique facere libet, nisi quod vi aut iure prohibetur, & hanc definitionem ponit Iustinianus in §. primo. *Institut. de iure personarum.*

Et de istis tribus speciebus administrandarum Rempublicarum ornate copiosèque disseruit ipse Philippus Beroaldus in d. libr. de optimo statu, in princip. & tandem inclinatur in hanc partem, quod status vnus optimus præstantissimèque esse credatur: vt inclinatur animus, ratio suadet, & sententia eruditorum decernit: quorum authoritas nobis pro ratione sufficiat. Sed, vt ad incœpta reuocemur, subiungit idem Patritius paulo post, quod alia sint genera regendi Rempublicam, quoniam, vt dicit, nonnunquam accidit, vt in aliquibus ciuitatibus soli opifices, & agrorum cultores dominantur, qui; quoniam multitudine præstant, nobiliores pessundant, & virtute affectos bonisque artis eruditos, ludibrio contemptuque habent, fieri per fortunam potest, vt eiusmodi ciuitas tuto aliquandiu ac quiete se habeat. Sed inclinante fortuna, facile cernitur, quam difficile sit cum eiusmodi hominib. bene agere. Qui enim in agris aut officinis aluntur, omnium rerum experientia carenti submittoque animo regunt. Nec doctrina, aut genere, aut magnarum rerum experientia adiuuantur, & dum nobiliores formidant, temere omnia, aut crudeliter agunt: plebs namque omnis, aut humiliter seruit, aut cum magna crudelitate imperat. Vnde M. Tullius in Oratione pro Plancio, sic ait: Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia, &

Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

Et etiam contra, vt nonnullas ciuiles societates soli nobiliores regant: id quidem imperium neutiquam comprobandum censeo. Aduersantur enim plerumq; plebi, nec societatem inferiorem æquo animo perpeti possunt, vt de nobili Claudiorum familia legitur. Et eos pene omnes aduersus plebem adeo violentos, ac contumaces fuisse constat: vt nec capitis quisquã reus, ad populum, mutata veste, prouocare, aut gratiam veniamque deprecari voluerit. Atqui Appianus Claudius Regillianus, cum Decemuir esset, legibus scribundis, & virginem ingenuam per vim, libidinis gratia, in seruitutem conatur asserere, causam plebi dedit rursus à Patribus discedendi. Nec minorem violentiam in plebem ostendit Claudia, eiusdem gentis scæmina, quæ cum in conferta multitudine vix in carpento deuehi posset, palam exclamauit: vitiam reuiuisceret Claudius Pulcher, iterumque classem amitteret, quo minor turba mihi obuiam daretur! Et quanquam nobiles vitii animo excellentiores sint: tamen proniores ad bella esse cernuntur: quæ quamuis imperia aliquando augeant, plerumque tamen vrbes funditus euertunt. Lacedæmonij (vt Dionysius Halycarnassensis scribit) aduersa in Leuctris pugna, in qua 1700. ciues amiserunt, nunquã amplius ex calamitate ciuitatè cernere potuerunt. Thebani quo-

que & Athenienses, ex infelici euentu pugnae, apud Cheroneam, non modo principatu Græciæ à Macedonibus, sed patriæ etiam libertate priuati sunt. Iniquum præterea esse videtur, vt cum ciuitas ex solis nobilib. extare nequeat, sed longe maior sit reliqua multitudo, soli nobiles imperent, reliqui autem omnes famulentur. Alimenta namque naturalia agricultura nobis suppeditat, mercatura autem reliqua necessaria, quo fit, vt nec sine cultoribus agrorum, nec sine mercatoribus ciuilis societas esse possit: non igitur à publicis muneribus auocandi sunt, quorum vsus Republicæ necessarius esse cernitur. Sed his muneribus honestandi, quæ facile per se gerere possunt, vel collegiis adiuuandi, à quibus eorũ gressus adeo regantur, vt nihil incõmodi ciuitas capiat, & inferiores à maioribus non videantur omnino destituti. Mediocres certe, qui neque abiecti sunt, neque opulentia nobilitatis nimis exultant, longe modestius præfunt. Sed si alterutrum necessarium est, vel sola nobilitas, vel sola plebs imperet: longe tutius arbitror cum nobilitate, quam cum plebe agere: raro enim turpiter aut indecore agit, qui maiorum suorum laudem secum periclitari cernit: at ille, qui per sese ignotus est, & maiores suos longè obscuriores habet, paruam admodum iacturam sibi aliquando facere videtur, si deliquerit: sunt præterea ingenitæ nonnullæ virtutes nobilioribus, vel eas assequuntur persuasione maiorum. Hæc Patritius in prædicto loco: & ibi vide exempla, de virtutibus & gestis quorundam nobilium, & rusticorum. Tandem concludit, quod ipse sit de numero illorum, qui optimam Rempublicam esse dicunt, quæ ex omni genere hominum commixta sit, ex rationibus per eũ ibi deductis, & propterea laudat Rempublicam Lacedæmoniorum (sicut & Phil. Beroald. in d. libello, de optimo stat. in prin.) veluti ex Monarchia, Aristocratia, & Democratia consistentem. Rex enim apud illos erat pro vnus gubernatione. Senatus pro paucorum potentia: Ephori autem statum popularem repræsentabant. Dicit etiam (licet aliis verbis) Ant. Flor. in loco supra alleg. quod optima Politia esset, quæ ex tribus supra nominatis mixta constaret: sic enim vnusquisque audius Rempublicam amaret, & ardentius statuta seruaret. Si ergo aliqui in populo sapientiores, ab ipso, in Principes, vel præfectos eligantur, & hi vltèrius regem vnus præficiant, qui tam eis, quàm populo præsit, erit iste principatus optimus, quia sub ipso principe sunt aliqui principantes secundum virtutem, vnde in omnia regimina conueniunt. Constat enim ex Democratia, id est, ex potestate populi, in quantum ad ipsam pertinet, electio principum. Item ex Aristocratia, in qua aliqui optimates principantur, qui prædicto modo habent vim eligendi. Item ex Regno in quantum ex prædictis optimatibus electus, tam eis, quàm populo præficitur.

Hæc vtique Politia in lege diuina fuit instituta. Nam ex populis aliqui sapientiores eligebantur, vnde Deut. 1. dicit Moyses ad populum: Date ex vobis viros sapientes, & gnaros, & quorum conuersatio sit tributa in tribubus vestris, vt ponam eos vobis Principes. Et hæc erat quædam Politia popularis, in quantum hi maiores à populo eligebantur, in quantum verò hi Principes populũ gubernabant, inter eos causas iudicantes, erat quasi quædam species Politia optimatũ. In quantum verò vnus præfiebatur omnibus, quasi singulariter præsidendo, erat quædam species regni. Et hæc Politia obseruatur apud Venetos, qui habent Ducem, electum à primatibus, & optimatibus, seu consilio illorum, qui quidem optimates eliguntur à populo;

& illi optimates administrant iustitiam, & alia negotia communitatis, & dominij. Ille vero Dux præest, & præsidet omnibus, tanquam omnium, & optimatum, & populi superior.

Hæc etiam Politia seruatur in Regno Franciæ, si bene consideretur regimen ipsius regni: quoniam vnus est Rex solus in toto Regno, qui præsidet omnibus, & Ducibus, & optimatibus, & cæteris alijs, qui ei obediunt, & subiunguntur. Isti vero optimates, qui tamen ab eo ordinantur, & constituuntur, iustitiam populo administrant: exemplo Moysis, qui consilio, & prouidentia Ieronis, eius cognati, constituit ex plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus esset veritas, odientes auaritiam, qui iudicaret populum omni tempore, vt habetur *Exod. 18.* Sic Rex Nabuchodonosor constituit Danielem præfectum & magistrum, super cunctos sapientes Babylonis: vt est *Daniel. 2.* & pro Politia populi habet quælibet ciuitas suum defensorem, qui eligitur à populo: de quo in *Aurb. de defensorib. ciuit. collat. 3. & in part. preced. in 5. consider.* ex quo omnes Politia in Regno comprehenduntur.

Quinquagesimasexta consideratio; Cùm supra proxime tactum sit, dignius, nobilius, & excellentius, regimen esse regni; idcirco non immerito indagandum est de Regnis, quod ex iis excellentius iudicandum.

De Regno cælorum ante dictum est, hac parte, in secunda consideratione.

Narrat Aug. *lib. 17. cap. 17. de Ciuitat. Dei.* Tria olim fuisse regna eminentia, insignia, & excellentia, videlicet, Sicyoniorum, Ægyptiorum, & Assyriorum. Sed Assyriorum, vt inquit, multo erat potentius, ac sublimius. Nam Ninus Beli filius, illius Regni Rex (excepta India) vniuersæ Asiæ populos subiugauerat, quæ secundum aliquos dimidiã partem mundi, secundum vero alios, tertiam continet. Sed secundum Danielem, vt habetur *Daniel. 2.* Fuerunt quatuor regna antiquitus, per quatuor metalla figurata, & hæc dicta sunt, & fuerunt præcipua in orbis. Orientale, quod fuit Assyriorum, & significatum per aurum. Meridionale, quod fuit significatum per argentum, fuit regnum Persarum, & Medorum. Septentrionale, quod significatum fuit per æs, ed, quia fuit ancum, quartum, Occidentale, quod fuit regnum Romanorum. Et cum diu fuissent regna Orientis illustria, voluit Deus Occidentale ferreum, vt tempore esset posterius, sed Imperij latitudine & magnitudine illustrius: quod sicut ferrum comminuit & conterit omnia alia metalla, sic etiam illud vltimum Regnum comminuit omnia alia Regna, vt dicit text. *Daniel. 2.* Idque potissimè concessit Romanis ad domanda multarum gentium mala, qui tamen laudis, honoris, & gloriæ audi consuebant patriæ, in qua ipsam gloriam requirebant, salutemque eius saluti propriæ præponere non dubitabant, vt dicit Augustin. *5. de Ciuitate Dei. cap. 13.* Romanum imperium, quod ipsi virtutibus promeruerunt, cuncta in omnibus superauit, teste August. *in prædicto loco cap. 14.* Verum prout dicit glos. *Daniel. eod. cap. 2.* sicut in principio Romano imperio nihil fortius fuit, atque durius, ita in fine, nihil erit debilius, Licet dicat Methodius, quod Regnum Romanorum magnificabitur super omnia Regna Gentium, & nequaquam delebitur ab vilo eorum in æternum: habent enim arma inexpugnabilia, per quæ deiciuntur omnes aduersarij eius, quod verum dici posset de Imperio Romanæ Ecclesiæ, non Capitoli, vt dicit Luc. de Pen. *in l. conductores. colum.*

4. Cod. de conduct. procur. lib. 11.

Quicquid sit, hodie inter omnia Regna mundi regnum Franciæ est excellentius alijs, vt satis ample deduxi, supra in 5. part. in 30. consid. Nec potest tanè aliud fuisse præfiguratum, quam illud, de quo Daniel in d. c. 2. vbi dicit: *In diebus autem Regnorum suscitabit Deus cæli Regnum, quod in æternum non dissipabitur, & Regnum eius alteri populo non tradetur.* Non enim est Regnum Romanorum, quia Romani non tenent illud, sed Alemanni, gens à Romanis aliena; Istud est regnum Christianissimum, cum Rex noster Christianissimus dicatur. & de huius Regni laudibus & excellentia: & etiam Galliarum, vide *in prædicta 5. part. in 30. consid. & in hac part. in 17. consid.* Quod etiam satis ostenditur ex dictis Iacobi Bonaudi, *in suo pancgyr.* post additiones ad Io. de terra Rubra, *in suo li. quem intulauit: Vineæ Ecclesiæ. in d. 5. part. in 28. consid.* Vbi ait quod licet sint plura Regna in mundo: quoniam, vt ante dixi, sunt tres partes orbis, Europa, scilicet Asia, & Africa. Et in qualibet parte sunt plura Regna, vt in Europa sunt Regna sequentia, videlicet Francorum regnum, Romanorum, Hispanorum, Anglorum, Siculorum, Legionis, Portugaliæ, Aragonum, Nauaræ, Daciæ, Bohemiæ, Armeniæ, Cornubiæ, Cypri, Sardinia, Conachia, Muniauiæ, Vichonia, Rex Catholicus, Naruarchia, Colen, Mamia, Volocgamia, Minoricarum, Scotiæ, Poloniæ, de quibus dixi *in dict. 5. part. in 28. consid.* Et omnia veniunt per successionem, præter Regnum Romanorum, vt dicit Bald. *in l. ex hoc iure. ver. 4. queritur. ff. de iustitia & iure.*

In partibus vero Asiæ sunt hæc regna, scilicet regnum Catalharæ, Turnestæ, Corasina, Confamiæ, Indiæ, Persarum, Medorum, Porthiæ, Georgiæ, Syriæ, Cappadociæ, Eithyniæ.

In partibus vero Africæ hæc regna colliguntur, Æthiopia, Libya, Ægypti, Arabiæ, Iudææ, Ciliciæ. & teste eodem Iacobo, reperitur in Europa, Thessaliæ regnum, Macedoniæ, Thraciæ, Scythiæ, Mauritanie, & Numidiæ, & ibi multa ex illis laudat, maxime regna Ægyptiorum, Scytharum, Bithyniæ, Syriæ, Arabum, Cappadocum, Parthorum, Indorum, Hispanorum & Italicorum laudat, & de eis plures laudes depromit, cum quibus etiam addit vitia, quæ omitto recensere, cum sit extra aleam. Tamen inter cætera regna mundi extollit regnum Franciæ ex pluribus ibi descriptis: de quibus aliqua dixi in d. 5. part. & scribit Ioan. Ferrault. *in suo peculiari tractatu de præleg. & insignia Regni Franciæ.*

Quinquagesimaseptima consideratio de excellentiori Insula mundi percunctatur, quæ hic commode inferitur post excellentias Prouinciæ, cum Insulæ sint pars Prouinciæ *insula. & ibi gl. ff. de iudic.* Nempe, vt refert Phil. Berg. *lib. 1. in suppl.* plures reperiuntur insulæ, quas describit vsque ad numerum 88. & dicit celebriores & notas: & eas ponit secundum ordinem Alphabeticum laude aliquarum. De multis fit mentio *in lib. de locorum ac mir. bil. mundi descriptione, quæ est impressus cum Geographia Ptolemei c. 16. cum quatuor seq.*

Credo, quod Britannia, siue Anglia, quæ Britannia maior nuncupatur est excellentior, quæ sit in mari Oceano, & illam dicit per maximam ipse P. Bergomas *lib. 4. in suppl. Chron.* quæ quidem triangularis est, & ab omni continenti habetur diuisa. Vnde ait Virg. in Bucol.

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Hæc secundum Solinum porrigitur in longum octingentis passuum millibus, apud eisdem, teste Plinia

Plinio *libr. 2.* longissimus dies est 17. horarum. & in Italia est 15. & illorum nox septem resultat horis. Italicorum vero nouem. Vnde Iuuen. *Saty. 11.*

Et minima contentos nocte Britannos.

Huius autem Insule maxima pars plana & frugifera est, abundat pecore, auro, argento, ac ferro. In ea sunt fontes calidi, & salubres. Gagares item lapis ibi plurimus optimusque: qui in aqua ardet, oleo vero restingitur. Item Margaritas, scribit *libr. 9.* nasci in ea insula paruas & decolores. Hanc Gregorius Magnus beatissimus Pontifex, eo missis August Mileto, & Iohann. monachis, vitæ probatissimæ viris, primum ad Christi fidem conuertit. Ibidem Londinum ciuitas, nunc Londra Regum sedes, & copia negotiatorum, & lanificij arte celebris est. Narrat Scipio Phil. Bergomas *libr. 12.* prædicti supplementi, quod cum Ioanni Anglorum Regi Ludouicus Francorum Rex maximum indixisset bellum, Ioannes diuino auxilio vsurus, statim & Angliam totam atque Hyberniam prouinciam suam Romanæ Ecclesiæ vectigales fecit. Nam centum auri marchas quotannis se eidem soluturum compromisit, si ab eius impetu cum dominus liberare dignaretur. Atque ita victoria diuinitus parata, postea aliquandiu apud Anglorum Reges hoc votum seruatum est. Et idem *libr. 11.* narrat quomodo Alidulphus Anglorum Rex, inter cætera memoratu digna, ob singularem Religionem, vniuersam insulam Romanæ Ecclesiæ tributariam fecit. Namque vt singula domus quotannis singulos argenteos ipsi Ecclesiæ persolueret.

Hybernia, insula Britannicæ proxima, dimidio minor quam Anglia existimatur, spacioque terrarum est illa angustior, sed situ fecundior, Gentes habet ferocissimas, & bello aptissimas, quæ pulchro sunt corpore, & elato, membrisque robustissimis, ac colore candido. Equosque parit, qui à natura suauissimo incessu, & quadam modulatione, veluti more regio, deambulare videntur. Ibi nullus anguis, auis rara, ac apis nulla. Hanc insulam Cælestinus Papa, eius nominis primus, per Patrimum, beati Martini Episcopi ex sorore nepotem, ad Christi fidem conuertit, auctore Ph. Bergomate in *suppl. Chron. libr. 4.* Et in dicta insula (quæ secundum aliquos Hirlandia dicitur) teste Baptista Fulgoso *lib. de diuisi factisque memorabilibus. tit. de miraculis. c. de gemmis terram,* coriumque animalium in ea nascitur, venenosa bestia deuitant fugiuntque: experientia enim homines didicerunt, hæc animalia si loco ancipiti ponantur, vt vel ea, vel ignes contingant, in ignes potius se recipere. Hirlandiæ vero regio equos habet vectorios, præcipua bonitate, quos *vóinos* vocant, celeriores Anglicis, quos *gradarios* dicimus.

Scotia etiam Insula est (*eodem Phil. Bergo. ibidem teste.*) & est etiam Angliæ suprema portio (quamuis in dicta descriptione locorum dicatur, quod Scotia eadē sit & Hybernia) sed in Aquilonem versa, quæ & fluminibus non magnis, & monte quodam ab Anglia ipsa dirimitur. Ibidem brumali tempore vix Sol tribus horis super terram apparet. Scoti Hybernorum amicitia, societateque plurimum gaudent. In Scotia & Hybernia plures sunt metropolitanæ ciuitates, quam in Anglia. In hac quippe insula constat natam fuisse aliquando arborem miraculosam, seu prodigiosam super quandam fluminis ripam, quæ fructus producebat ad anatarum auium similitudinem, qui quidem cum maturitati proximi essent, sua sponte decidunt, & alij in terram, alijque in aquam, & qui in terra omnino putrescunt, in aquis vero demersi, mox animati enatare incipiunt, atque sub aquis, & in aera pennis volant, de quo infra ample in *80. caps. ver. referi etiam.*

In mari vero magno mediterraneo credo Cretam insulam esse excellentiorem. Vnde in descriptione locorum supra allegata, *c. 18.* dicit: quod pars est ingens Græciæ, & quondam fuit centum vrribus nobilitata, vnde & hæc Centropolis dicta est. Creta igitur auctore Ph. Bergomate in *suppl. Chron. libr. 3.* nobilissima insula, nunc Veneto subdita populo, (nam Bonifacius Montisferrati Marchio, illam, cum indigeret pecuniis, Venetis vendidit.) videtur ad principatum totius Græciæ fuisse nata, atque situata. Hæc quippe cuncto imminet mari, cum & Græci fere omnes circum idem mare sint positi; vnde & in medio mundi dicitur esse posita. Absert à Peloponneso modicum quid. Et illi à septentrione est Ægeum mare, & ab Oceano Ionium: ab ortu autem illi Icarium est mare. Et ab occiduo Afro absoluitur ponto. habet in longitudine 270. pass. millia. In latitudine 50000. Circuitus vero etiam 590. millia pass. complectitur. Prima (vt Ptolæmus & Solinus referunt) nauibus & sagittis claruit, primæque literis iura confinxit. Equestres ordines prima ordinauit, ex qua vel bellicæ conualuit disciplina, studium musicum idem perhibetur, & in ea inceptum. Et itaque in primis syluestrium caprarum admodum copiosa, ceruos non habet, lupos vulpesque ac alia quadrupedum noxa animalia nulla habet; serpens, ibi nullus, nec noctuæ aues. Larga est vitibus, & ideo optimi vini, quod Maluaticum vulgo appellatur, feracissima; eò, quod mira in ea sit solis indulgentia. In eadem aliquando Labyrinthus fuit, memorabile Dædali opus à Poetis decantatum. Maxime ab Ouidio, qui ita ait:

Dædali ingenio fabra celeberrimus artis

Ponit opus, turbatque notas, & limina flexu

Ducit in errorem variarum ambago vsarum.

Habet & hæc nunc insignem vrbe, scilicet Cretam, quæ olim Cortina dicebatur, penes quam est principatus; licet Gnorum vrbs olim Minois Regis Regia fuerit (qui primus leges Cretensibus dedit,) & Strabonis optimi Cosmagraphi patria.

Cyprum insulam inter alias formosam esse scribit idem Phi. Berg. *d. 1. libr. 1.* & etiam scribitur *d. c. 18.* & illa fuit famosa diuitiis, maxime æris. Ibi enim prima inuentio huius metalli fuit, & vtilitas. Et Cyprici Regni principium vide in *d. suppl. Chron. libr. 12.*

Rhodos est Cycladum insularum (quæ omnes sunt numero 53.) prima, & etiam vrbs in ea pulcherrima, & Metropolis Ph. Berg. in *d. suppl. li. 3.* dicit, quod hæc insula nongentorum ac viginti stadiorum ambitu continetur. In orientali promontorio constituta, inter Asiaticas insulas tertia. Nam Lesbos & Cyprus maiores habentur, quæ & portubus, & viis & mœnibus olim sicut nunc cætera Asiæ vrbes superauit, Romanis & Græcis semper amica, quæ cum libera esset, multis, & donis, & simulachris excellentissimis claruit. Præcipue vero Colossi fama extitit insignita. Statuam enim illam alij Solis, alij Iouis fuisse tradunt, quam Cares Lyndus statuarius decies septenum cubitorum altam ex ære ædificauit, vnde postea Rhodij Colossen. dicti, ad quos Apostolus Epistolam scripsit. Fertur autem quondam hæc Insula adeo magno terræmotu concussa, vt labentibus in illis tectis ingens quoque ille Colossus rueret, teste *Prol. vbi supra.* Nam, vt Solinus auctor est, nunquam ita cælum nubilum est, vt in Sole Rhodos non sit. Aurum Rhodi pluuisse ob felicitatem, dignitatem, & antiquitatem insulæ cecinit Pindarus vt studia artium liberalium, & in primis oratoricæ, & legalis facultatis floruerunt. Et naualis rei peritia adeo valuit, vt annis multis maris imperio

potiretur, & Piratarum latrocinia sustulerit. Cura illius insulæ diu fuit in manibus religiosorum militum, qui beato Ioanni dicati sunt, vt Iuperinus dictum est *in 4. part. in 64. consid.* Me tædet nunc de ea loqui. Cum autem propter ipsorum militum incuriam, malam custodiam, seu defensionem, aut quia forte ita Deus fieri disposuit propter eorum peccata, aut Principum Christianorum discordias inter eos tunc existentes, aut alias nescio: Deus enim scit, quod ab anno dom. 1522. sic in manibus spurcissimæ lectæ Turcanæ redacta per ipsum Turcam vi oppressa. Vnum hic referam, quod ipse Phil. Berg. *lib. 13. sui supplementi* scripsit ita enim ait: ferunt Rhodios quoddam Castellum S. Petri nominatum munitissimum habere (quod intellige, dum possideretur à Christianis) quoque magno sumptu custoditur, quod non paruo vsui ipsis militibus & cæteris Christianis, qui, scilicet, in manus Turcarum incidunt, sæpe eo, fugientes saluantur. In quo ingentes canes milites ipsi tenent & nutriunt, quos extra castra omni nocte emittunt. de quibus dicitur, quod Christianos odore solum cognoscant, eisque aduenientibus blandiantur, Turcas autem latratu prodant, & moribus infectentur.

Sicilia, Insula est Italiæ pulcherrima, & de hac Dio sic scribit: Sicilia optima Insularum omnium: antiquitate rerum cæteras antecellit. Patet in longitudine millia passuum 187. in latitudine 189. & omnis eius ambitus, vt habetur, *in dicta locorum ac mirabilium mundi descriptione*, 120. clauditur stadiorum trium millium, secundum Diodorum. *in sexto.* clauditur stadiorum quatuor millium trecentorum & sexaginta. Secundum vero Solinum tribus millibus tantum. Est autem Sicilia hæc insula terris frugifera, quam maxime frumenti fertilissima. Idcirco Romani eam suum horreum vocauerunt, quod omnibus in reb. cæteris Italiæ prouinciis superior haberetur. vnde Cic. *in Ver.* M. Cato sapiens cellam penuariam Reipublicæ nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit: ideo Ceres in ea sationis Magistra fuit, quod in ipsa primum semina terræ commiserit. Abundat præterea auro, etoco, melle, zuecharo, aliisque per multis, & nõ modo fructibus; sed & pecoribus pellibus, lana, & casto, cauernis tamen, & fistulis penetrabilis, ventisque & sulphure plena. Vnde & ibi Ænæ montis extant incendia. Principem vrbiū Syracusas habet, & Alpheum fluium, magnorum generatorem equorum. Achatem lapidem ipsa primum ex Achate flumine protulit. Parturit & mare eius corallium. In ea insula primum est inuenta comœdia.

Omitto Sardiniam insulam in aliquibus partibus felicem, præcipue tritico, pascuis atque pecoribus, ibi nullus Lupus gignitur, neque serpens reperitur vllus.

Item & Corsicam insulam, quæ abest à Sardinia no- uem mille passibus, & quæ tempore Plinij, (vt ipse attestatur in lib. tertio) tres & triginta habuit ciuitates, quæ insulæ feracitatem & dignitatem præ se ferre videntur. In ea nunc sex extant ciuitates non ignobiles sub Archiepiscopatib. Genuensium, & Pisanorum ab Honorio IV. Pontifice suppositæ. Hæc ipsa insula præter optimum vinum, etiã alios fructus gignit suauissimos, abundatque bobus, capris, ouibus, aliisque animalib. præter letissima pabula: & inter cætera canes ferocissimos producit, authore Phil. Bergomate *in dicto suo supplemento Chronicorum. libro. 4.* Et de plurib. aliis insulis à paucis dieb. repertis scripsit idem Philosophus *in dicto supplemento li. 1.* Alias autē plures insulas excellentes & famosas videre potest curio-

sus lector *in locis præallegatis*, & per Cosmographos & alios qui de hac re scripserunt.

Quinquagesimo octaua consideratio sit de dignitatibus Ducalibus & similibus, post regalem dignitatem, quæ dignior & excellentior sit inter omnes dignitates Ducales Christianorum. In hac re video multos obstrepere, qui suam patriam efferre conantur. Exaltatur à suis Ducatus Mediolani, cuius Dux habet iura regalia, cum legitimize possit, vt scripsit *in comm. nostr. super consuet. ducat. Burg. tit. Des successions des bastards. art. 3. in gl. ab intest. versi. quid autem de Ducibus.* Qui etiam in suo Ducatu æquiparatur Imperatori in vniuerso, vt dicit Paulus de Castro *conf. 225. super primo dubio allegato per Alexand. in consil. 2. in 1. vol. repetito in consil. 87. in 2. vol.* Franc. Curtius, præceptor meus, *in trad. Feudorum.* (quem sub eo audis) *in 2. part. in 2. q. principali.* vbi etiam dicit, quod Angelus *in consil. 194. incip. in causa accusationis*, dicit, quod Comes Virtutum Dux Mediolani censeatur supremus Princeps. Et etiam Dux Sabaudia, vt scribit Iacobus de sancto Georg. *in sua inuestura feudali. in gl. 1. ver. dubitatur.* & Laurentius Calcan. *in consil. 2. incip. quidam nobilis strenuus vir. Ant. in 10. col.* & arguendo pro ducatu Mediolanensi, in eo est vnus Archiepiscopus, scilicet Mediolanensis habens 18. Episcopos suffraganeos, scilicet Papien. Ferrarien. Pergame. Brixien. Cremonen. Nouarien. Vercellen. Iporien. Taurinen. (nunc vero est Archiepiscopatus) Asten. Aquen. Alben. Tertonen. Saonen. Albiganen. Vintimilien & Placentinum, quorum decem sunt in ipso ducatu. Etiam multi Comitatus, quos nunc tenet Dux Mediolani. Etiam maior est in reditu, quam alius Ducatus. Sed obest, cum plures alij Duces eum præcedere debeant ratione antiquitatis, cum tantum fuerit Ducatus effectus anno 1395. & Io. Galeatius, filius Galeatij Mariæ, fuit primus Dux, & antea sub titulo Comitatus annos 20. ibi rexerat. Purpuratus vero *in l. r. nu. 225. 239. & 633. ff. de offic. eius cui manda. est iurisd.* Laudat Ducem Sabaudia, qui pro certo laudandus est, cum sit Vicarius Imperij, licet à paucis annis sit Ducatus, cum esset Comitatus. vide per eundem *in rubr. ff. de iurisd. omn. iudic. nu. 20.* Ducatus vero Aquitanie, olim fuit Regnum, cum Regnum Franciæ fuit diuisum, & in tres partes, ideo in memoria pristina dignitatis, & ex quo multa alia excellentia habet (cum habeat sub se plures Comitatus, & etiam Ducatus. vt ante dictum est *in 4. part. in 46. consider.*) videretur esse dignior & laudabilior.

Ex multis etiam, de Ducatibus Britannia, & Normannia, qui sunt excellentissimæ patriæ, & magni prouentus, dici possent; cum etiam quasi in centuplo excedant reditu Ducat. Burg. ideo videretur, quod sint excellentiores.

Etiam est dignitas seu Terra, quæ dicitur Archiducatus Austria, qui in hoc videtur habere quandam præminentiam seu excellentiam, vt *in d. 5. par. in 44. consid.* scriptum est, ideo non repeto, quoniam vnusquisque suum laudabit, cum tempus adfuerit. Et cum hæc pars sit satis honorata, sufficit mihi laudare patriam nostram. Et quicquid de aliis dicatur, Ducatus Burgundia dignior & excellentior iudicatur. Testis est locuples Phil. Berg. *in suo suppl. Chron. lib. 18. & 12.* vbi ait, quod illa Regio longo tempore sub regib. fuit; sed hodie dignitate regia amissa, Ducatus titulum accepit. Cuius Duces cæterorū Christianorū Duces facile antecellunt. Etiam (vt clarum est) Dux Burgun. prætextu patriæ habet maiorem dignitatem, cum sit primus pars Franciæ. Hinc tenet primū locū inter pares Franciæ.

Hic

Hinc est, quod in conuocatione trium statuum Franciæ semper Burgundiones, & Hedui sint primi post Parisienses, qui repræsentant principalem ciuitatem totius Galliæ, vt scripsi ante in 5. par. in 46. consid. vbi etiam dixi Ducem Burgundiæ in consilio generali totius Christianitatis præcedere alios Duces. Imo etiam Electores Imperij pluribus de causis. Plus etenim fecerunt pro fide Christiana ipsi Duces Burgundiæ, quàm alij Duces Christiani, vt in Chronicis patet. Verùm etiam quia alias fuit dignitas Regalis, ideo in memoria & reliquias pristinæ dignitatis honor eidem debetur. Dixi ante in loco præall. & ample scribit Felia. in c. que in Eccl. col. 29. Extra de constitutio. & in c. super literis. extra de rescrip. & do. meus Iaf. in l. 3. col. 3. ff. de acquir. poss. Purp. in l. imperium. nu. 84. ff. de iuris d. omn. iud. Inter comites vero videtur ex ratione præcedenti eum Dux Burgund. alios Duces præcedat saltem Franciæ ratione paritatis seu pareritæ, cum sit primus Franciæ par inter Duces. Ita etiam Comes Flandriæ præcedere debeat alios comites, saltem in Francia, cum sit primus par ex Comitibus. Licet Comitatus Campaniæ potius meretur dici Ducatus, cum non solum habeat decem Barones vasallos sub se, verùm ultra decem Comitatus feudatarios, & feuda ab eo tenentes, tamen in Francia Comes Flandriæ alios præcederet ratione pareritæ, & sic tres Comites pares præcederent alios præter Comitum stabilem, de quo ante scripsi in 7. par. in 7. consid. & 9. par. in 13. consid. qui apud nos dicitur Constabularius, seu Connestabilis Franciæ. Sed quia videtur solum esse officium & non dignitas, ideo pares Franciæ illi præferendos arbitrarentur. vide supra in d. 5. par. in 43. consid. Et etiam quod comites de sanguine regio alios antecellunt. Inter Marchiones pauci excellentes apud nos reperiuntur. In Italia vero duo sunt excellentes & duo in regno Neapolitano, plures vero in Alemania. In Italia sunt Marchio Mantuæ, Marchio Montisferrati, & etiam Marchio Salutarum: sed inter illos crederem excellentiorem esse Marchionem Mantuæ propter eius antiquitatem, & quia maiores habet sub se ciuitates & subditos, etiam iura regalia in totum prout alij principes Italiæ, siue sint Duces siue Comites. ideo illustris dicitur, & eum appellat Illustræ Bald. in conf. 195. incip. laudare vos non expedit. lib. 2. & ibi vocat Marchionem Ferrariæ (qui hodie factus est Dux) Magnificum. Et Sozi. in conf. suo. 66. in c. pien. visa dominione. col. 6. lib. 3. appellat Marchionem Mantuæ Illustrissimum. Idem Bald. conf. 359. incip. quemadmodum. lib. 3. Illustræ appellat Marchionem Ferrariæ. Et idem vocat Marchionem Montisferrati Illustræ, in cap. cum Ecclesia Sancta Maria. col. 2. Extra vt lite pendet. ver. seu nunquid, quod illustris dominus, &c. Et ita etiam eum vocat F. Curtius Iuni. in confil. 2. inci. vasallus. Marchionem etiam de Trans nuncupat Illustræ Philip. Deci. confil. 269. inci. consultus ab illustri Marchione. Sed apud nos non sunt tantæ potestatis & authoritatis, vt in Italia, nec etiam Duces & Comites, cum non habeant in totum iura regalia. Si abunde quæras legere de Ducibus, Marchionibus, & Comitibus Germaniæ, vide Franciscum Trencicum in libr. exigeseos Germaniæ, vbi de laude & excellentia Germaniæ in toto illo volumine scribit. Et ibi libr. 3. capit. 62. scribit de Archiducatu Austriæ, qui temporibus Federici I. Barbarossæ fuit erectus in Ducatum ex Marchionatu. Temporibus vero Drusi & Traiani fuerat Regnum. Sed tempore Federici tertij, patris Maximiliani, primus se Archiducem nominari fecit, & gessit, de quo ante in 5. par. in 45. consid. scriptum est.

Inter principatus vero, quoniam etiam est dignitas specialis, puta Principatus Orenge, Telemont. Achaia, Pedemontium: Credo tamen, quod Principatus Pedemontium sit excellentior. Cum plures sint in eo vrbes insignes, vt est Taurinum, in quo hodie est Archiepiscopus & vniuersitas multum excellens, in qua studui, Vercellæ, Mons Caleti, Sufa, & est optimi redditus sub æstimatione 70. mille ducatorum & ultra. Habet sub se quatuor comites, de Valpurgis, Plosaschi, Lucernæ, & de sancto Georgio. Et de eo facit mentionem Iacobinus de Sancto Georgio in sua inuestitura feudorum, vbi ait Ducem Sabaudia esse Principem Pedemontium: sed parum de dicto principatu scribit.

QVinquagesimanona consideratio de Tribubus Iacob seu Israel, quæ fuerunt duodecim secundum filios eius. Apocal. 21. hic pauca conferet, videlicet, nomina, & quæ earum nobilissima erat. Prima enim fuit Tribus Ruben, à primogenito filio ipsius Iacob, non tamen creuit: quia maculosus fuit lecti patris sui: per incestum quippe dormiuit Ruben cum Bala, concubina patris sui, vt habetur Genesis 35. (vbi etiam enumerantur filij Iacob) quæ erat vera vxor Iacob, non tamen præcipua in honore. Secunda Tribus fuit Tribus Simeonis à qua ferme omnes Pharisei descendunt. Tertia vero Tribus fuit Tribus Leui, à qua Sacerdotes sumpti sunt. Et quia Sacerdotes & Pharisei futuri erant primarij autores, qui suis consiliis iniquis & falsis persuasionibus Christi mortem procurarunt, ideo Iacob eorum pater in eos sic propheterat, vt habetur Genes. 49. Simeon & Leui Fratres vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non veniat anima mea. Et sequitur: maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura. Quarta fuit Tribus Iuda, quippe Iacob pater dixit Iudæ: O Iuda, te laudabunt fratres tui, vt scribitur Genes. 49. Cuius nomen, consistens interpretatur. Quinta Tribus Zabulon fuit cuius mansio fuit prope mare mediterraneum. Hæc Tribus mixta fuit Leuitis idololatris, quod Iacob prædixerat. Zabulon in litore maris habitauit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sydonem. Sexta fuit Tribus Isaschar, quæ etiam prope mare mediterraneum morans, dedita fuit laboribus agriculturæ, non vacans ad bella frequenter: quia eorum terra erat fertilis, & Sacerdotibus decimas, & principibus tributa dabant. quam sic futuram prædixerat Iacob pater, inquitens: Isaschar alinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem quod esset bona, & terram quod optima, & supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis seruiens. Septima fuit Tribus Dan, de qua fuit Samson, qui iudicauit populum 20. annis, & eum à Philistæis liberauit, quibus tanquam coluber formidini fuit, quæ omnia Iacob prædixerat sic: Dan iudicabit populum suum, sicut & alia Tribus in Israel, fiat Dan coluber in via. Octaua fuit Tribus Gad, cuius possessio fuit cum possessione Ruben, & media in Tribus Manassæ possessionibus, vt patet Iosua 13. Quia tamen illa vtiliter transit Iordanem ante alias, quamuis ad suam possessionem redierit. Illud prædixit pater Iacob sic: Gad accinctus præliabitur ante eum, & ipse accingetur rectorum. Nonna fuit Tribus Aser, quæ fuit optimo solo constituta, in quo optima quæque nascebantur, & ideo de ea pater Iacob prædixit sic: Aser pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus. Decima fuit Tribus Nephthalim, cuius situs erat in loco valde calido. Ideo fructus illie primi erant, quasi præcones inter alios, ex quibus primitiæ offerebantur ad diuinas laudes,

Abis Jacob prænotatum sic fuerat: Neptalim enim: Illus, & dans eloquia pulchritudinis; quasi, velat ceruus cursu velocior, sic terra Neptalim ructibus, vnde diuinæ laudes celebrantur. Vn-
 cima Tribus fuit Ioseph, quæ in spiritualibus & emporalibus bonis plurimum laudatur, & hoc in ipso Ioseph, qui valde in illis creuit, quod Iacob benedicens insinuauit sic: Filius accrescens Ioseph, filius accrescens, & decorus aspecta. Duodecima fuit Tribus Benjamin, Tribus bellicosa nimis, vt videre est in *lib. Iudicum*. de illa Tribu fuit Paulus Apostolus, qui primo quasi lupus rapiens Christi oves ad tortutas, tandem conuersus, plurimum ampliavit gregem dominicum. De quo Augustinus vult prophetiam Iacob intelligi quæ est ista: Benjamin lupus rapax, mane comedet prælam, vt vespere diuidat spolia: vt habetur *Genesis 49*. sic & prædicta, quæ prophetarat & annunciat Iacob pater filiis suis, scribitur in *disco loco*.

Inter istas duodecim Tribus, tres Tribus Leui scilicet, Iuda & Ioseph, fuerunt eminentiores Leui scilicet, in legis interpretatione; cuius sententiæ, in actibus & difficultibus legis, Dei mandato, stabant aliæ Tribus iuxta scripta *Deuter. 17*. vbi habetur: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sang uinem & sanguinem, causam & causam, lepra n & lepra n, & iudicium intra partes tuas videris verba variare, surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, quas etque ab eis, qui indicabant tibi iudicij veritatem, & facies quodcumque dixerint, qui præsent loco, quem elegerit Dominus. Tribus vero Iuda Regia dignitate præcellabant, vt id expresse habetur 1. *Paralipomeno 5*. Porro Iudas, qui erat fortissimus inter fratres suos de stirpe eius Principes germinati sunt. Demum Tribus Ioseph in possessione sui patris Iacob primogenita tulit, etsi penultimus natiuitate fuerit, pater, quia Ioseph dono accepit à patre urbem Sichem, vel Sicar, cui dixit moriens pater, vt scribitur *Genesis 48*. Do tibi partem vnã extra fratres tuos, quam tuli de manu Ammorei in gladio & arcu meo. Ad idem facit quod dicitur 1. *Paralipomeno 5*. Primogenita autem reparata est Ioseph. Omissa autem Tribu Ioseph, cui primogenita in possessione concessa fuerunt, Tribus Iuda & Leui comparandæ veniunt in nobilitate. Et reuera, si conferatur Tribus ad Tribum duntaxat, sine sacerdotalis ordinis consideratione, quippe non omnes Leuitæ fuerunt Sacerdotes, sed Eruitæ tantum, Tribus Iuda præ cæteris clarior est, etiam Tribu Leui, quod probatur sic simpliciter.

Primo, in benedictionibus, quibus eandem Iacob ante Leui cumulat sic, in laude & honore qui virtuti debetur, vt habetur in loco sæpius allegato, scilicet *Genesis 49*. Iuda, te laudabunt fratres tui: deinde in fortitudinæ; vt eodem loco sic dicitur: Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum: quod potissime in Dauid impletam est, qui fuit de Tribu Iuda, & alij Reges in Ierusalem post eum: subinde in exhibenda reuerentia, præfertur Iuda Tribus sic, vt ibidem subiungitur: Adorabant te filij patris tui demum in successione; quoniam de Tribu Iuda Christus venturus erat. & venit, secundum illud ibidem prophetatum: Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dax de femore eius: donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentium, Et habetur *ad Hebræos 7*. Quæ promissio etiam Dauidi facta his verbis, vt in *Psal. 131*.

De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Accedit quod in Tribu Iuda fuit vibs sacerdotalis, vt pote Ierusalem. Et Tribus Iuda in fide perseueravit cum Tribu Leui. Tribus Iuda post Moysen per mare rubrum prima intrauit; & post mortem Iosue ipsa Tribus Iuda prima pro custodia terræ promissionis bellum gessit, secundum illud *Iudic. 1*. Dixitque Dominus: Iudas ascendet, ecce tradidi terram in manus eius. Postremo patet excellentia Tribus Iuda in ordine offerentium in tabernaculo; quia diuino decreto Tribus Iuda præcessit, iuxta illud *Numeror. 7*. Primo die obrulit oblationem suam Naafon filius Aminadab de Tribu Iuda.

Verum, si consideremus Tribum Leui, vt sacerdotalem Tribum: quia à Leui sacerdotes assumebantur, vt accipi videtur in libro Numerorum, *Nume. 1*. ibi, Tribum Leui nati numerare, neque ponas summam eorum cum filiis Israel, sed constituas eos super tabernaculum sepionum, & cum eis vasa eius, & auiscum ad ceteros, vt per illud. Vbi aliæ Tribus ad bella segregatæ sunt, Tribus Leui, id est, sacerdotalis, ad diuinum ministerium reservata fuit. Et sic ex his Tribus Leui, id est, sacerdotalis fuit omnium nobilissima & a Deo electa. Facit *causa de maior. & lib. cap. plurimos. 82. dist. 8*. Et hoc patet per illud, quod dixit Deus Moysi *Exod. 28*. Applica quoque ad te Aion fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, vt sacerdotio fungatur mihi. Et sequitur, Faciesque vestem sanctam Aion fratri tuo in gloriam & decorem: quod de Tribu Iuda antequam legitur. Præterea sacerdotes Tribus Leuiticæ erant sacris dati perpetuo, sacri popalorum Daces sacra dantes, id est, Sacramenta, & sacra docentes, id est, legem Dei, secundum id: *Exod. 29*. Sacerdotes mihi religione perpetua. *Exod. 29*. Et, quia Saul nec Sacerdos, nec de Leuitica Tribu, attentauit offerri Holocaustum, contra diuinum & Samuelis mandatum, audiuit: *Nequaquam redum tuum ultra consu g. 1. Reg. 13*. quod in pœnam factum fuit; quippe Saul infra sacerdotalem dignitatem erat, præsumpsit supra officium suum. Eo modo Rex Ozias, cum esset de Tribu Iuda: quia non erat Sacerdos, dum præsumpsisset adolere incensum in conspectu Domini Dei, continuo lepra est percussus, *Paralipomeno 26*. Et id ad dignitatem Tribus Leuiticæ, id est, sacerdotalis accedit. Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, *Malac. 2*. Demum, vt concludamur pro hac parte Leuitica Tribus ab aliis Tribubus etiam à Tribu Iuda decimas sumebat, & hoc diuina autoritate, iuxta illud *Numer. 18*. Filiis autem Leui dedi omnes decimas Israelis, in possessionem pro ministerio quo seruiūt mihi in tabernaculo Fœderis. Hac ratione probat Paulus *ad Hebr. 7*. quod Melchisedech fuit maior ipso Abraham, quia decimas assumpsit ab Abraham, & simili modo oblationes, *Genesis 14*. Et propterea non habuit Leui partem, neque possessionem cum fratribus suis, quia ipse Dominus possessio rei est, *Deuter. 10. & 18*. Hoc postremum clare ostendit sacerdotalem Tribum fuisse omni alia Tribu digniorem; quia aliis Tribubus benedictionem dabat, & à nulla benedicebatur: & ex Pauli sententia, vt *ad Hebr. 7*. sine vlla contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur, quod recitatur in *e. denique 21. dist.* Et sic constat, sacerdotalem Tribum omni alia nobilior, pro ut sacerdotalis est.

Sexagesima consideratio quarundam ciuitatum laudes & dignitates exponit, & quæ inter eas potius sit ex-

sit extollenda. De omnibus ne dicam pluribus, laboriorum & forte tædiosum foret recensere, cum in *tractatu de locis, ac mirabilibus mundi, qui est impressus cum Geographia Ptolemæi*, c. 14. de laude plurimarum, & de earundem origine videri potest, & per Philippum Bergomatem in *suo supplemento Chronicorum in suis locis opportunis*, qui plures nobis notas copiose & eleganter laudauit. Item Ausonius Poëta Gallicus suis versibus illustrauit Romam, Constantinopolim, Carthaginem, Antiochiam, Alexandriam, Treuerim, Mediolanum, Capuam, Aquilam, Viennam, Emeritam, Athenas, Catinam, Syracusam, Tholosam, Narbonam, & Burdegalam, ex qua natus fuit Philippus Beroald. in *oratione, quam habuit in enarratione Iuuenalis & Salustij*, aliquantisper laudat Romam. Ipsa enim intitulatur caput orbis terrarum, vt est text. in *Inemini*. §. quoniam. Cod. de consubitu. & non spergendis, & c. lib. 12. §. lib. 1. §. sed si qua. Cod. de veter. sur. enucleando. & caput omnium ciuitatum, vt in §. si iuncta gloss. institut. de suis d. tutorum. & omnium nationum, vt est text. in cap. beati. 2. question. 7. & quomodo alijs pluribus nominibus nuncupatur & illustratur; gloss. est expressa & notanda in verbo, *anterior. in Authent. vi. Eccl. Roma. centum annor. & c. in princip. col. 1. 2.* & de ea alibi Ioann. Lud. Viualdus de Monte Regali, in *suo opere Regali, in tract. de magnificentia Salomonis*, ample laudauit Hierosolymitanam ciuitatem, quæ dicta fuit Hierusalem, & ibi de eius constructione. Pyrrhus in *suis orationibus* laudauit Aureliam. De qua Iurisc. Marcellus bis fecit mentionem in *l. quidam. in testamento. ff. de legat. 2.* de ciuitate Parisiensi, & eius laude vide Textorem Niuerens. in *sua officina in Cornu copie. in litera P. in fin.* Et etiam nouissime Iacobus Capellus habuit orationem in vniuersitate Pictauiensi in laudem ciuitatis Parisianæ. Leonardus Aretinus librum vnum de laude Florentiæ composuit, & Sabellicus Panegyricum rerum Venetarum, & ita plures de alijs multis ciuitatibus. Adde quod dicitur communiter in Italia propter celebritatem, Roma sancta, Genua superba, Florentia pulchra, Mediolanum ciuitas populosa, Venetia diues, Bononia pinguis. Quomodo dicitur vnus Deus, vna Roma, vna Turris in Cremona, & vnus Portus in Ancona; quem Portum nunc mirum in modum auctam Adrianus Imperator extruxit. Omitto multa: quæ adduci possent, quomodo vna ciuitas est maior alia, vt ciuitas Metropolitana est maior altera, quoad dignitatem. vt dicit Bald. in *l. si duas in fin. ff. de excus. tut.* Et ciuitates proprie appellantur, quæ habent Episcopum. c. *Episcopi. 80. dist. 1. de priuileg.* de istis ample per Bart. in *extrauag. quoniam. col. 2. per Doct. in c. si ciuitas. de sent. ex com. in 6.* per Archid. in *c. statutum. de rescrip. eo. lib. 6.* vbi dicitur, quod causæ commissæ à sede Apostolica in ciuitatibus aut locis insignibus agitandæ sint. In Francia vero appellamus ciuitatem villam, rus vero villagium. Sed nullus vsque ad hæc tempora inuentus est, qui hanc nostram antiquissimam, strenuissimam, decantatissimam inclytamque ciuitatem Heduanam laudauerit. Vnde mecum sæpe sum miratus, veteriosam Celzarum incuriam, qui priscorum temporum maiestatem non tã obliui, quam eius aspernati, meminisse sua tantum secula curant, dignantur, obseruant. Habet tamen ad Eudoxam stimulos probata vetustas, & sollicitis nostri temporis hominibus calcaria priscorum ætas adhibet. Quot Babylon, quot Thebæ, quot Ilion, quot Spartæ, quot Roma, quot Athenæ præclara rerum facinora, non solum in priuatas, sed & barbaras ci-

uitates ediderunt: quas partim magnis deletas incendijs, & partim laceris resurgentes vestigijs antiquæ maiestatis suæ, literis ætate seruata, viuere cernimus. Troia corruit, cecidit Corinthus, flagrarunt Solymæ, periit Milefia, vellitur Saganthos, quæ suorum ciuium clades funestas, vlla mœnia, raptos honores, hæc vna tantum pensatione bearunt. Quot qui florentissimæ suæ ætatis amplitudines, magistratus, origines & imperia scripserunt, vel antequam ruerent, reliquerunt, vel paulo post instauratæ perierunt. Habet suum Iudæa Philonem, Solyma Iosephum, Trucydidem Athenæ, Phrygia Daretem, & Pindarum Thebæ. Sola hæc infelix Hedua, quæ sui nondum genuit commendatorem, neque quod ingenia, sed labor & studia desunt. Quæ prima fuit, quæ secunda, quæ tertia, tam inclytæ ac vetustæ ciuitatis ætas. Cuius arcem (Bibractem ferunt) omnium quæ mundus habet, longe maximum ac copiosissimum oppidum Cæsar edocuit. O Hedua prolis Mandubiæ decus, Persarum dogma, Plasm Insulbrium, Celzarum caput, & Bistoniz gentis fortissimum robur! Quis tuos canet Hedua triumphos? Quis tuam à Samoche genus? Quis stantes quondam tibi marmore Turres? tua vbi Maiestas? vbi pacta primum cum Pœnis mox cum Romanis fœdera? Hæc sopis numium, nimiumque sopit in te Cabillini seu Cabullini rebellio, Araris contentio, Sequanorum iræ, Auernorum factio, Rhenanientes, Biturigum amor, & Alletigenum cognata necessitudo. Indoleo; vt quæ totius Galliæ princeps inclytissima, Pancarpinam facultatum Thiarum quondam gesseris, orbata modo & ruinis, neminem adhuc alueris, qui te vidua vilo vel encomio, vel commiseratione soletur. Miserum hęcule! Magna tamen & nobilis impendio Gentis Heduanæ potentia, quæ quasi fax ardens in totum orbem successa, per freta, per amnes, per scopulos; per prærupta alpium discrimina Eurum, Aquilonem, Austrum, Zephyrumque brachio nunquam cedentem remensa, Vmbriam statuit, domuit Phrygiam, Scythiam auxit, Thraciam diffudit, terruit Macedoniam, Iberiam stravit, minuit Italiam, Holsatiam struxit, Lusitaniam pressit, occupat Asiam, & parentis Herculis metas transgressa, quod Socrates, quod Plato, quod Pythagoras, quod Empedocles à Chaldæis Ægyptijsque edidicerunt. Persas ante docuerit, quam scirent Athenæ: Nec si magiam, Poesin, Rhythmos, Mathematicam, Astrologiam, Musicam, & vtramque Philosophiam statim sibi Græci inuentam præcedens, diuinarum atque humanarum scientiarum Hedua parens, & protologia Græcis inuitis non desinet appellari. Tollat suos Ægyptus Prophetas, Persa Magos, India Gymnosophistas, Angures Roma. Ida Curetes, velut omnium quæ in humanarum mentium capto sūt vates antiloquos. Clarum tamen (quorum Hedua Princeps) si Samotheos Druydas, Magos, Sarronidas, Varies, Bardos, & Choribantas Heduarum sacros progenitores & cõsanguineos discussierimus, Literarum inde & Philosophiæ magnum quoddam mare solis primum Gallis nauigabile in totum orbem exundasse credamus: sine quibus (vt cum Moysse loquat) terra erat inanis & vacua. Et in quo solus domini spiritus ferebatur tunc super aquas, vt eleganter lucidar, & aperit Claudius Musard Heduus, vir bonarum literarum, in *sua Chronica Samotheorum*. Heduos autem Principes Celzarum extitisse satis autumat & asserit Cæsar in *suis Commentarijs*. Idcirco nullus sanæ mentis hæsitaret, quin Hedui fuerint illi Celtæ, qui prædicta omnia fecerunt, & etiam de quibus Symphorianus Campegius in *suo lib. de memorabil. mundi*, vbi de

origine Celtarum & eorum religione & literis, quos Celtas, authore Beroso, condidit Samothēs. Fuit enim Samothēs frater Gomeri atque Tubalis ex Iapeto patre. A quo primum Britones, inde Galli Samothēi dicti fuerunt, & præcipue Philosophi atque Theologi sectatores eius. Vnde Diogenes Laertius *in princip. de vita Philosophorum*: Philosophiam, inquit, à Barbaris (quod verbum non protulit citra inuidiam) initia sumplisse complures authores asserunt. Constat enim apud Persas claruisse Magos, ut dixi, apud Babylonios & Assyrios floruisse Chaldæos, apud Indos Gymnosophistas, apud Græcos Philosophos, apud Ægyptios Prophetas, apud Celtas & Gallos Druidas, & qui Samothēi dicuntur. Qui, teste Aristot. *in magico & Sezione in 22. lib. successionum*, Divini atque humani iuris fuere peritissimi, ob id religioni deditissimi, ac propterea Samothēi appellati sunt. Quare, ut complures authores tradunt, Philosophiæ initium & literarum simul, non à Græcia, sed antiquissimis Samothēis emanavit. Ergo quoniam Galli vtebantur literis, quibus & Græci, ut testatur Cæsar *libro sexto commentar. casque à Samothē patre Dite habuerunt*, ut ibi dicit: Necessario est fatendum, quod non à Cadmo: sed à Gallis tam Galathæ, quam Meones, & Gallogræci, totaque simul Græcia easdem habuerint: argumento sunt quæ authores produunt. Xenophon. *lib. de æquinoctio temporum*, & Archilochus, sic dicens, Græci Barbariam quaedam vetustam & non Phœnicæam ferebant, quia nihil Phœnicum habent, ut cernimus, sed Galatharum & Meonum figuras retinent, &c. Et Iosephus cum pluribus alijs. Berosus vero notat, quod anno 4. Nini, à quatuor Saturnis gestum sit. Tres enim Saturni, Tubal Hispanus, Samothēs Gallus, Thulcon Germanus regna sua legibus formant. Quartus vero Saturnus, Camefes, qui ab Ægypto colonias in Thusciam aduexerat, e contra Thulcos iam legibus & literis à Comaro formatis, corrumpere satagebat magica & vitijs. Vnde Diodorus ait *in quarto*. Hunc Saturnum filium cæli, qui regnavit in Italia, Sicilia, & Libya fuisse summa impietate & auaritia præditum. Quod vero his temporibus literæ & carmina apud Gallos essent, non solum ex Beroso Chaldæo, sed etiam ex alijs proditur. Samothēs quoque cognomine Dis, literas sagas dedit, quæ Phœnices erant, à quibus Græci suas formauerunt, quas principio Galathis & Meonibus tradiderunt, Galli à Dite disciplinas nacti, etiam vsque ad sua tempora eas retinuerunt, vsi literis, quibus Græci, Xenophon quoque *diel. lib. de æquinoctio*, ait, Cadmum intulisse Græciæ literas similes Galathis & Meonicis magis quam Phœnicibus. Igitur ante Cadmum fuerit literæ. Philosophia, Carmina, Theologia, & Leges Gallis maxime apud Celtas, & per multa secula & ætates. Nam, ut dicit ipse Archilochus *in lib. Epithetorum. de temporibus*. Græci à Cadmo literas habuerunt, quæ Homero, iudicio totius Græciæ eximio Poetatum habito, Olympiade 23. & à Troiæ excidio anno 50. & qui fuit ante Romam conditam annis circiter 160. soli ius tributum fuit emendandi characteres, & nomina; linguamque Græcam. Quæ ipse Cadmus Samothrax, fere barbaras, & plena ruditate attulit sub excidium Troianum, cum reuersus esset à fuga, quam inierat ob certamen. Hic ergo Homerus reformauit prædictos characteres, & Græmicæ præcepta Græcis primus dedit, cum antea quisque sermone scriberet & loqueretur vernaculo, quem etiam Italia, quæ & magna Græcia, suscepit.

Nomen autem (ut continuetur materia) arguit à Sarrone Duce Sarronidas dici Gallos doctos, de quibus *libro sexto*. Diod. scribit ample. Sane non est æstimandum, ante Sarronem non fuisse literas, & Theologiam atque Philosophiam apud Gallos, cum supra probatum fuerit ea existisse Samothēi tempore, sed, ut ipse Berosus ait, non erant Gymnasia publica, quæ sola mitigant humanam ferociam. Nam dicit ipse *libro quinto*, quod tempore Zanei Nyni filij quidam Semiramidis & etiam tempore, quo Osyris agriculturam docere mortalibus cæpit. Apud Celtas Sarron, qui, ut contineret ferociam hominum, publica literarum studia instituit, vnde apud eosdem Celtas à Samothēo sapientia, à Dryo Philosophia, Astrologia, & augurandi scientia. Carmen vero & Musica à Bardo rege primo inuenta fuit, & Celtis edocta.

7 Vnde redeundo ad ciuitatem nostram, certum est, quod cum ipsa fuerit præstantissima & præcipua in ea Gallia Celtica, quod rotius Celticæ Galliæ principatum obtinuerit: & sic literæ primo inuentæ & edoctæ fuerunt in hac ciuitate potius, quam in alijs. Nam ut communiter videmus in ciuitatibus primarijs & principalioribus seu capitalibus Doctores & literati inhabitant, & morantur, ut in ciuitate Parisiensi, quæ est caput totius regni Franciæ, vbi peritiores ut plurimum resident, ibique artes profitentur in omni scibili, dempto legali studio. Facit ad prædicta: quia de iure in ciuitatibus, & non in castris studia generalia debent esse, ut *in præmio. ff. §. hæc autem tria. & in l. unica. C. de studijs liberalibus vrbis Romæ, libro undecimo*. Et ibi gloss. & Ioann. de Platea post Bart. notant. & etiam gloss. in verb. *Bononia. Io. Andr. Pan. & Fel. in præm. decretal.* Cuius quidem ciuitatis Heduarum antiqua Topographia, partim in suburbijs, partim intra mœnia, ut in vicis & eiusdem ædificijs, in quibus olim templa ac diuersorum deorum oracula magnatumque palatia erecta fuerunt, quæ adhuc antiquum sibi retinent nomen sequitur.

8 Hac igitur ciuitas Celtarum caput, Mandubiorum honor, & gloria, non sine magna honoris præfatione Augustudunum nominanda, tantis strategematibus clara. Cuius incolæ à Romanis modo amici, modo fratres, verum & consanguinei vocabantur. Tanta, mehercle, eos ambiuit dignitas & excellentia, ut in Senatu quidem Romano primum sibi locum vsurpauerint, id antiquo fœderi datum. Huius murorum ambitus ad duo milliaria protenduntur. Terra eius satis fertilis & pabulosa riguaque cum fluminibus, tum fontium aquis, quæ frumenta, siliginem, hordeum, auenam, & omnis generis pecora vbertim gignit, nemora & glandes producit. Ab Oriente & Meridie montibus eleuatur nemorosis, à Septentrione vero & Occidente vallibus deprimitur: saltem circa eius medietatem, à qua planicies amœnissima ad Septentrionem in longitudinem duodecim millium passuum extenditur, & vndeque fontes, riulive circumfluunt. A Septentrione habet Arotum piscibus luxuriantem, Auturanamque sinu suo suscipientem, & plures alios fluuios, qui tandem in Ligerim defluit. A Meridie vero fluuium, ne dicam riuum, habet ex stagnis velleris progredientem: partim in circuitu vrbis circumfluentem, super quo sunt (opus memorabile & vile) multa molendina, in quibus ferme tota ciuitatis annona teritur & molitur. Itaque ab Oriente ex murorum vrbis fundamentis celebratissimus ac sacer fons lepidissimus, aquis scaturiens

existit, dictus fons sancti olei, ubi ducum vulnera (cum è bello victores fauciati redibant) hac aqua mundabantur: omni quoque ex parte hæc ciuitas aquis irrigua est, in hac parte erant theatra amplissima, quæ his diebus diruta conspiciuntur in loco vulgo vinea Boufferandi nuncupatæ. A plaga exinde orientali extra tamen mœnia: & non procul, excelsi montes & colles figurantur, qui per meridiem transeunt, & arboribus & fructibus, præcipue pyris, quæ apud vulgus dantur sine regula, omnique ferarum genere prædiuites, ad occidentem vsque protenduntur: & ibi antiquitus erant piscinæ vel claustra ferarum, in medio quorum mons est longitudine octingentorum passuum quodam paruo frutice præ cæteris excellens, quo solus abundat ille mons, ita quod plures qui totum pene peragrauerunt orbem, retulerint nullum similem fruticem alicubi vidisse. Nec Plinius nec Macer aliqualem de hoc exiguo frutice mentionem fecerunt. Fructus eius granum est, coloris, ubi ad maturefcit, fere nigri, & boni saporis & odoris, qui plures indigentes villicos in his partibus, vt esca pascit, dum artus cancri Phœbus suo cursu comprimit.

9 Est & alius mons tendens ad occasum, mons calidus dictus, ubi præcocia fructuum genera inveniuntur propter solis reuerberationem, qui tota die ibi lucere conspicitur in valle eius habens fluiuiolum, vernacula lingua vocatum *Mengues*: Muros vero manu potius Deorum ac supernaturali, quam humana cementationum compositione præualidos habuit & habet, quos centum exornabant turres ad Barbarorum incursiones comprimendas. Ingentes portæ, quibus singulis portallia, quæ de cælo pendere videbantur, applicata extiterant: & de quibus hoc æuo, quo fere integra permansere, & quæ adhuc paruula cunctis adsunt, porticulas habebat. Itaque tam hanc, quam eiusdem suburbia multorum Deorum gentiliū venustabant delubra, multisque & variis insignibus vicis (nomina eorundem antiquissima tanquam excellentiora adhuc retinentibus) dotata fuit. Excellentia enim potius immortalitatem sapiunt, quam vilia & minima; & insignia & illustria loca difficile ab hominum memoria euanescent. Enimvero in superiori huius ciuitatis parte Capitolium situabatur, ubi nunc vicus est, lingua nostra vocatus, *le chapiteau*. Licet forsitan taliter potuerit denominari, ubi, si quid violatum erat, aut facinus commissum, quod caput & vitam hominis peteret, capite violatoris expiabat. Cui adiacet etiam vicus fraxineus (in quo motor) eo vocabulo dictus, ubi Apollinis oraculum variis bellorum triumphis refertum fulgebat, cui inhærebat grandis fraxinorum copia ipsi Apollini sacratarum, eo, quod nunquam (vti laurus) iactantur fulmine & venenis (inquit Plinius *lib. 16. ca. 14. & lib. 24. c. 8.*) obsistant, vt nostra assolet ætate fieri, qui Ecclesiasticorum templorum cæmeteria grandibus vlnis cælum fere pertingentibus replent. Sic antiquitus istæ arbores eiusdem Apollinis templum venustabant. Et non sine magnæ cogitationis ministerio templum hoc Apollinis fuit in superiori vrbis partícula collocatum. Nam sicut Apollinem scientiarum & Philosophiæ inventorem esse perhibent, sic sua industria, sua inuentione, sua denique sagacitate, tanquam cæteris dignior, in vrbe præferebatur. Tum etiam; quia cum conditor nostræ ciuitatis fuisse perhibetur, vt inferius dicitur, non mirum, si superiorem vicum vrbis à fraxino arbore sibi dicata denominari. Tum & alia consimilia; quia ibi literati huic Philosophiæ dediti, sapientesque viri (prout

hac nostra tempestate Episcopi, sacerdotes, prætores, Doctores, canonum statuta, prætorum quoque, Iureconsultorum leges, decreta, ac rationes proficuentes, cæterique bonorum morum Archetypi ac exemplaria) existebant. Qui quidem tanquam digniores præferendi sunt. Est & alius, paulo versus Occidentem declinando, vicus caninus, in quo idolum Anubis, quodam phano ab eiusdem Anubis honorem, consecrato, venerabatur, quod caninum habebat caput, teste Herodoto *lib. 2.* sub cuius tutela incolæ huius ciuitatis, & à latronum incursionibus, depredationibus, furibusque præseruarentur, sese subiciebant. Nam sicuti canes pro hominum custodia nascuntur, suoque latratu arcent fures: sic hic Anubis, vt arbitrabantur, procul arcebat fures, & ubi capri erant, hoc in templo Anubi, tanquam pinguis victima mactabantur.

10 Fuerunt præterea in hac ciuitate Reges, seu Reguli (qui à regendo dicti sunt) quibus tota Heduarum regio, seu prouincia, singulis assignata particula, tanquam præfectis, regenda ac moderanda data fuerat, vt vnus limitibus Sequanorum præsesset: alter Rhemorum, alter Atuernorum, &c. fines vigilantia cura ac studio regeret. Et si quid contra Augustudunos hostes moliti fuissent, aut innouassent, ubi id scierit rex, cui commissa fuerat, hæc rebellis pars Virgobretæ, populoque Heduo, quam citius potuisset, renunciare tenebatur; vt legatis caduceatisque exploratoribus missis, aut bellum, aut pacem indicerent, aut componerent. Quorum quidem regulorum domicilia palatia ingentia, aut, diuersarumque specierum gemmis crustata, in vico, vsque in hodiernum diem vico dicto, Regum stabilita fuerunt: vel forsitan Regius vicus dictus fuit; quia regia via erat, hoc est, communis & publica, & quæ latior erat; Nam & in vrbe magistratus vnus, qui annuus (prout nunc, retinens adhuc nomen antiquum) creabatur, vitæ, & necis in suos potestatem habens, qui, vt vir à virtute, sic & ipse Virgobretus à virtute, quam debet habere, nomen sortitur: & iuxta allusionem vocabuli in vulgari nostro dicitur *Vierg*.

11 Adest & consequenter in medio vrbis campus Martius, nunc campus D. Lazari vocatus, ubi militum classis, ac peditum cohortes turmæque bellatorum hominum, quoties ad bellum opus fuisset progredi arma ex templo Martis confestim assumebant. In suburbii vero à plaga Orientali, est monticulus, Philofia nuncupatus, ubi templum Cupidini, Deo amoris, dedicatum habebatur, à philos, quod est amor, dictum, in quo iuuenulæ virgines sub tutela cupidinis aderant, amorum furta describentes, quæ postquam cucurbitauerant, hoc est, improbis moribus vsæ fuerant, inque fornicatione repertæ, & spurcissime Veneris illecebris irretitæ fuerant, in viciniorem alium monticulum paulo altiorem ducebantur, ubi Veneri adsunt consecratæ spelancæ, (sicut olim Romæ, in regione suburbana, meretricum diuersoria erant) eo; quod celet sita furta Venus: adsunt & dummi, arbores, & nemora alta, iuxta quæ templum Veneri & Priapo dicatum conspiciebatur, in quo cuculus Veneri & Priapo consecratus (eo, quod sit auis adultera & mæcha) venerabatur. Vnde dictus est hic locus vique nunc Cucubarrus, hoc est, è barro, siue ebore Cuculus, qui ob honorem supra dictorum, ibi colebatur. Nec istud incredibile videri debet, cum adhuc lupanaria tolerentur. Nam, vt dicit text. *in l. oncellarum. in ff. de per. here. in nonnullorum honestorum virorum prædiis lupanaria exercentur: &*

meretricium toleratur ab Ecclesia, vt maius malum euitetur, secundum Panor. in c. inser opera charitatis. *Extra de sponsalibus.*

12 Redeundo ergo, vnde digressi fueramus, non longe abhinc mons est Iouis. Samothēs enim nostræ prosperitatis autor, cum per montium cacumina deambulet, huc appulisse & ibi Ioui Olympico primum litasse perhibetur. Vnde dictus fuit & est hic locus mons Iouis: & ibi vnum suorum nobiliorem constituit, qui adhuc ibi tempore præsentis castellum habet, & vocatur dominus de monte Iouis, qui est ex vna antiquissima & nobilissima Heduarum familia. In parte vero occidentali mons est fere nubibus proximus, distans ab vrbe vno miliari, & est quercubus plenus, qui & hodie mons Druydum appellatur: eo, quod ibi Druydes, Gallorum Philosophi, & sapientes, ac vates Iouis, & Berecynthiæ matris Deorum ac Mercurij sacra celebrabant, dictique fuerunt Druydes à dryos, quod est quercus; quoniam ipsis Ioni & Berecynthiæ quercus est sacra, testante Claudiano, de raptu Proserpinæ.

13 Hi, quippe Druydes Ephemerides, siue singulorum temporum annales, & quicquid singulis diebus in vrbe, aut Heduarum regione efficiebatur, soli memoriæ mandabant, & sacra curabant, memoriterque dicebant, neque ea literis mandare fas erat, ne in vulgus disciplina efferretur, & vt memoriæ studerent: (nam, quæ literis mandamus, memoria tenere negligimus, cum ea vt pote scripta, vbi opus fuerit, facile reperire confidamus,) quod efficit, vt nihil de huius ciuitatis constructione ac ruina inueniatur, & quod semel in mente reposuerant, vt magis in pretio haberetur, difficile id prodebat. Vnde ipsis deletis, deleta iacuerunt singula egregia eiusdem ciuitatis prouinciarumque facinora. Cum id soli rescirent, & antiquiores id iunioribus eiusdem sectæ Philosophis docerent. Si vero quicumque scriptum foret, dum hostes ciuitatem obsiderunt, cum diis, sub quorum tutela omnis arbitratur esse ciuitas; exemplo Troianorum, qui semper suo iure æstimauerunt alienos, & præcipue hostium Deos deprædatis rapuerunt. Sapientes exinde hi Druydes omnium ore iudicabantur, vnde publica & priuata iudicia eorum fidei mandabantur, vt de sacerdotibus antiquæ legis Macchabeorum 1. & 2. *Dente. 4. 17.* legitur. Illi (teste Casare *lib. 6. de bello Gallico*) rebus diuinis intersunt, sacrificia publica ac priuata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurret, magnoque hi sunt apud Heduos honore, de publicis priuatisque controuersis cognoscunt: & si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate finibusque controuersia est, iidem discernunt, præmia pœnasque constituunt. Si quis autem priuatus, aut publicus eorum decreto non paruerit, sacrificiis interdicunt. Hæc pœna apud eos est grauissima, quibus ita est interdictum. Hi vero, qui interdicti fuerant, numero impiorum ac sceleratorum habebantur: hi omnes decedunt, aditum, sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant, neque his petentibus ius redditur, neque honores vllius communicatur. Et illi pœnæ hodie excommunicatio æquiparatur. Et cum prædicta ita cum nostra religione conueniant, vt non temere quis crederet, modum hunc, quo Pontifices solent contumaces, aut delictum aliquod delinquentes præuaricantesque anathematizare seu excommunicare, illisque simul saceris interdicere (quod hoc vnicum Ecclesiæ telum terrificumque fulmen existit) ab ipsis Druydibus ef-

se mutuatos. Qui quidem Druydes etiam apud Carnutum morabantur hac lege, vt sex mensibus hyemalibus Carnutum, rursus vero sex aliis æstualibus Augustudunos hand absurdè habitarent, vt de Apolline ex Seruio 4. *Aneid.* secerni potest, quod Virgilius hoc innuit disticho:

*Qualis ubi hybernain Lyciam Xantique fluenta
Deserit; ac Delum maternam inuisit Apollo.*

Qui sex mensibus apud Patharam Lyciæ urbem: sex vero aliis æstualibus mensibus apud Delon respõsa canebat. Quod & de Druydibus satis exprimit Cæsar loco *superius allegato*, dum dicit; Hi certo anni tempore, in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur, confidunt in loco consecrato, huc omnes vndique, qui controuersias habent, conueniunt, eorumque iudiciis, decretisque parent, plerique eo discendi causa proficiscuntur. Hi pariter Druydes hominem diuinationi destinatum, ferientes, ex ipso afflictandi impatientiaque modo, sua vaticinia assumebant, teste Strabon. *lib. 4.* volebant itaque inprimis non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios: atque hoc maxime excitare ad virtutem putant, metu mortis neglecto. Multa quoque de fideibus atque eorum moribus, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de Deorum immortalium vi atque potestate disputabant, & iuuentuti tradebant. Credebant insuper pro vita hominis tantum hominis vitam reddimi posse. Sed Senatusconsultum Gn. Cornelio Lentulo & P. L. Crasso consulibus factum est, ne homo immolaretur: vnde hoc sacrilegij genus sublatum est.

14 Præterea, hos Druydas Gallorum sustulit Tyberij Cæsaris Principatus, anno regni eius VII. vel eo circa, vt Plinius refert, etiã Aymarius Riuallus Allobrogus.

Sed de monte Druydum (qui, vt diximus, in suburbano Heduarum tumescit) & de Druydibus & eorum excellentia sufficiat. Restat, vt consequenter materiam consequamur. In arcto fere aspectu iuxta Aroti fluenta phanum Plutoni & Proserpinæ consecratum locabatur, vbi Arioli, Augures, & Genethliaci augurabantur. Cuius quidem Phani grandis portio, imo vetus maior admodum turris, quadrata altissima, hodiernis diebus apud nos conspicitur. Et locus ille prope portam vrbis est, & nuncupatur nostro idiomate à prædictis Genethliaciis genestoue.

15 Multa insuper de antiquitate huius Augustudunorum ciuitatis dici possent. Tamẽ, quia haud facile rationibus, & vestigiis comprobari possent, sicut quæ supra scripsimus, ac etiam cum nomen suum ipso ex numine quaesitum habeat, cætera Harpocrati mandamus, præter quod Apollinem huiusce vrbis fundatorem, & ab Auge, quæ & Chione dicebatur eiusdem Apollinis vxore Augustudunum anno 58. post diluuium, vel eo circa nominalle, ac Castrichion (quod Barbari castrum caninum vocitant) paulo post construxisse, qui bene legerint non negabunt. Quæ quidem, eo, quod de ipsa quid Apollo suspicabatur, dolore compressa ac extincta est, & sub Pyramide, quæ in monte Cucubarri hac nostra tempestate conspicitur, sepulta iacet. Ita nobilium tumuli illis temporibus ornabantur. Apollo vero Delphos petiit, & de his satis scriptum est in *comment. nostris super consuetud. Ducat. Burgund. in præm. super illo verb.* Dostum.

16 Cur vero Hedua dicta fuerit, satis ex commentariis Iulij Cæsaris conspici poterit. Sed iudicio quorundam doctissimorum, dicta fuit Hedua, ab augurio duorum Heduarum, inuicem in aere pugnantiam, & salientium, qui à coadunatis incolis, cum de nomine post primam eiusdem vrbis oppugnationem, certarent,

ret, nisi fuere (vt legitur de nominis impositione Romanæ ciuitatis, quæ à Romulo, Augurij victore, eo quod duodecim, Rhemus vero sex viderat vultures, Roma denominata fuit.) Sic Hedua ab hedis dicta fuit. Et hoc satis liquido comprobari poterit. Nam sicut hedi tunc temporis inter se pugnant, cū de nomine quæreretur, sic Heduis inuata est quædã factio & temeritas (vt verum fatear) ita vt sepe inter se pugnēt, & sæpissime bella ciuilia & intestina orientur, quæ in longum protelaretur, si eiusdem ciuitatis Retorum & aliorum superiorū prouidētia abesset, quæ dictis Cæsaris, in eius comment. lib. 6. de bello Gallico satis comprobantur, dum ait: Namque omnes ciuitates in partes diuisæ sunt duas, &c. & idem in 7. libro eorundem, inquit, Ciuitatem Heduorum omnem esse in armis, diuisum Senatum, diuisum populū, suas cuiusque clientelas, &c. Quæ quidem solita apud Heduos diuisio, principalis causa primæ & secundæ etiã eius ciuitatis destructionis fuit. Nam cum vnus nobilium eiusdem ciuitatis suum nõ poterat adimplere votum, armis experiebatur, totam gentem aduersus gentem concitabat, & inter se pugnant (quod adhuc his diebus efficitur) inimicos ac hostes subtili medio in urbem reponebant, quo tandem medio factum est, vt quod soli non potuissent hostes, cum aliis præualuerint. Et ita prius factionibus & seditionibus fuisse ab hostibus cum suis incolis destructam ciuitatē arbitror: sæpe enim fit, vt propriis urbibus ciues magis quam hostes noceat. Verū interea paulo altius & circumspēctius inquirere libet, vnde tanta Heduis inflicta strages & ruina, quæ nūc circumspicitur illis inesse, & quæ secūda fuerit & maior huiusce urbis oppugnatio. Romanos (scelus nefandum) hoc perpetrasse aiunt, teste ipso Cæsare loco supra alleg. ipso dicente in Heduos castra mouisse. Cum enim ad populū Romanū de eius Heduorū ciuitatis nobilitate, præminentia, & autoritate crebri rumores afferrentur: illa per vniuersum orbem celebrabatur, tum propter eius antiquitatem, tum propter opes, tum propter libertatem, tum denique propter suorum incolarum primæuam nobilitatem: quamuis tamen bellum aduersus Sequanos, Aruernos, & Rhemos gereret, qui nõ potuerunt quicquam contra Heduos, nisi aduocatis Germanis mercede, pluresque alios sui collimitaneos & solum tantopere de principatu, potentatu, & autoritate contendetur, dicente sic Cæsare libro primo. & idem libro sexto sic inquit: cum Cæsar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Hedui, alterius Sequani. hi, cum per se minus valeret, quod summa autoritas, & antiquitas erat in Heduis, magnæque eorum clientelæ. & nonnunquam de principatu armis contendunt, &c. Et sequitur: aduentu Cæsaris facta commutatione rerum, obsidibus Heduis redditis, veteribus clientelis restitutis, Sequani principatum, quem vsurpabant dimiserunt, in eorum locum Rhemi successerunt: hi enim Sequani, propter veteres inimicitias nullo modo cum Heduis coniungi poterant. Eo tunc statu res erat, vt longe principes haberentur Hedui, secundum locum dignitatis Rhemi obtinerent, &c. Totius ergo Galliæ Celticæ principales erant Hedua, & metropolis, inquit Raymundus Marlianus, in indice suo commentar. Cæsaris, dicens Celtarum clarissimi sunt Hedui. & 1. libro comment. Cæsaris: Senatus cons. quoque honorifica facta sunt in eos, quod omni tempore totius Galliæ principatum Hedui tenuissent: pluresque Cosmographi id attestantur. Vnde cum Romani hanc rescirent esse tam opulentam & potentissimam, hu-

ius laudis & honoris inuidi, Heduis legatos miserunt. significantes, totam Romanorum gentem, cum Heduis coniungi velle, æternumque fœdus, ac amicitias componere, & pacisci, cum viderint hanc Heduorum prouinciam diuersis variisque bellorum anfractibus, prædonum incursionibus ac tumultu infestari: Et turpe inesse huic tam antiquæ ciuitati, quæ in tranquilla suos deberet pace regere subditos, & quæ aliis longo tempore dominata esset, nunc hostibus comprimi & agitari, dicentisque, hanc inesse populo Romano consuetudinem, vt socios atque amicos non modo suo nihil deperdere, sed gratia, dignitate ac honore auctos velint. Multa præterea Heduis pollicentes, si cum Romanis coniungi, fidemque illis polliceri, & terrare vellent, eos totarum Galliarum Romanorum medio, principes futuros.

17 Mos itaque illorum erat, quoties aliquos videbant angustari, & ab aliis opprimi his scribere, vt cū ipsis iuncti, possent eorum imperio potiri, & hanc gentem suppeditare, occasionemque in eos inueniendi habere, licet tamen non eis inimica, neque odiosa foret. Sed solum, vt sub illo amicitia fœditio nomine, tandem possent, & hostes, & quondam amicos, subtili medio, in seruitutem redigere, & eos subiugare, vt prædominarentur: quod fecerunt Iudæis, quibus multa promiserant, vt patet lib. M. c. hab. 1. cap. 8. ¶ capit. 14. & tandem eos penitus destruxerunt. Quocirca, si Heduenes eorum præsidio, auxiliove, ad hostes debellandos egerent, id extemplo illis nunciarent, vt possent ex tempore ad bella milites aduocare, congregare iumentorum, & carrorum quam maximum numerum, sementes quam maximas facere, vt in itinere copia frumenti suppetere posset, galeas, enses, scutaque virorum parare. Adiurantes insuper, populū Romanū semper ipsis Heduis esse fidelem, eisque quam maximum honorem habere, ac fratres & consanguineos esse fidelissimos: tandem, vt breuibus absoluam, sub illa dissimulatione, quæ minime in amicitia decere videtur, aureos polliciti sunt montes. Qui quidem Hedui (quibus natura est facile, quæ noua iunt credere, decipique ac se potius in extraneorū & Barbarorum, quam vicinorū amicitiam semper cōiungere soliti) de responsione Romanis facienda, curauerunt. Conuocatis igitur totius Heduorum prouinciæ & ciuitatis Regibus senioribus à Senatu, Coniusto, Litaniōque, & Cotto, qui hoc tempore magistratū Heduorum præerant, aut præesse poterant (quem Virgobretum appellant Hedui, quamuis tamen nunc huic magistratū vnicus præsit) Romam, Diuitiacum, ad Senatum populūque Romanū mittunt, auxilij petendi causa: quia eo tempore à Sequanis infestabantur, in tantum, vt Germanos, & Ariouistum Sequani sibi adiunxerant, eosque ad se magis pollicitationibus iacturisque perduxerant. Heluetij itaque iam cum Sequanis, per angustias & fines Sequanorum, suas copias traduxerant, & in Heduorum fines peruenerant, eorumque agros depopulabantur. Hedui autem ab his se, suaque defendere non poterant. hi igitur Sequani, ne ignorantes procedamus, inquit Cæsar loco præ alleg. & Strab. in suo Geograph. libro quarto, trans Ararim habent domicilia, & Rom. & Heduis dudum aduersantes, Germanis sapius adhærebant, eorumque impetus in Italiam inuitabant, roburque non mediocriter ostentabant: adeo, vt illis communiter quidem immixti, eorum vires amplificarent, desistentes diminuerent aduersos Heduos, & hæc sane causæ, & fluminis contentio, inimicitias auxit, qui gentem vtranque dirimit, quæ sibi proprium

vendicat Ararim, sibi que vestigalia pertinere certat, &c. Hæc Cæsar. Dixit insuper Heduum Gentem omni tempore de senatu populoque Romano benemeritam: cuius quidem Diuitiæ oratione, à Senatu populoque Rom. audita, confestim Cæsarem cum innumerabili armigerorū bellatorumque virorū multitudine ad Heduos, præsidij causa mittunt, vt fratribus Heduis (quo quidē fratrum nomine iam Romani Heduos decorauerunt) subuenire possint; Assignātes in perpetuum Heduis, in signum eorum fœderis, amicitiae & fraternitatis, primum in Senatu (res pene incredibilis) locum, quod tamen durabile non fuit. Postquam enim Cæsar citra mōtes, copias suas, & innumerabiles peditum, bellatorumque virorum Legiones, quas secum habebat, traduxerat, ad Ariouistū Germanorum Regem, cum Heluētis, pro Sequanis, contra Heduos pugnantem, legatos mittit (ipso testate *li. suorum com. opi.*) qui dicerent, ne quā multitudine hominū amplius trans Rhenū in Galliam traderet; Deinde obsides, quos ab Heduis haberet, redderet, Sequanisque permitteret, vt quos illi haberent, voluntate eius, reddere illis liceret; Nene Heduos iniuria lacesseret, neque his, sociisque ipsorum inferret bellum: si ita id faceret, sibi populoque Ro. perpetuam gratiam, atque amicitiam cū eo futuram: si id nō impetraret sese (quoniam M. Messala, L. Pisonem consulibus, senatus censuisset, vti quicumque Galliam prouinciam obtineret, quod commodo Reip. facere posset, Heduos ceterosque amicos po. Romani defenderet) Heduum iniuriam non neglecturum. Qui quidem Ariouistus ad hoc respondit; Ius esse belli, vt qui vicissent, his, quos vicissent: quemadmodum vellent, imperarent. Hæc sunt verba ex dictis commentariis sumpta. Verum, vt breui absoluam, prætereundo plura bella & prælia: Romani Aruernos, Sequanos, Segustanos, Rhemos, Germanos, Bituriges, totasque Galliarum partes, & prouincias eisdem adiacentes, in horum ditionem, Heduum tamen industria, cura, & impensis, reposuerant, quanquam nulli dubium erat, quin arma contra Cæsarem in Italia à Cn. Pompeio pararentur. Ipse autem Cæsar suum exercitum distribuit per hyberna. C. Treboniū cum legionibus quatuor in Belgio collocauit. C. Fabium cum tot in Heduos deducit. Sic n. existimabat, tutissimā fore Galliam, si Belgæ, quorum maxima virtus, & Hedui, quorum auctoritas summa esset, exercitibus continerentur, ipse in Italiam profectus est. Deinde hic Fabius post decessum Cæsaris, ad se aduocat quatuor bellatorum hominū legiones, quos in Belgio collocauerat Cæsar, & Heduum ciuitatē intrare mandat, timens, ne gens huius antiquissimæ vrbis, quæ diu principatū totius Galliae & auctoritatem summam habuerat, & quæ opibus, & reb. ad omnia necessarijs, ac viris generosis, ac strenuis munita erat, in tantū, quod ipsa Roma maiorem in suos non haberet auctoritatē (propterea Hedui fratres Rom. dicti fuere) proditione aliqua aduersus ipsos Rom. vteretur: quod tamen esset contra eorum more, teste ipso Cæsare *lib. 5. belli Africi*, vbi inquit, Gallos esse homines apertos, & minime insidiosos, qui per virtutē, non dolū, dimicare consueuerūt, & id resciret; Heduos cum Rom. ab initio ita coniunctos, & societate promissile, vt quod Romani in Gallia acquirerēt, nomine Heduum adeptū foret, & in Heduum ditionē cederet, certa tamē illis constituta mercede: cum nullum ipsi Romani haberent in Galliam ius belli, quod tamen minime curauerunt, imo sibi ipsi vsurpauerunt, Subsequente vna die infausto, nigro signata lapillo, hic Fabius reuolvens, quæ in Roma-

nos, ab adolescentibus Heduis & Alexiensibus in ciuitate receptis, facta fuerant, post Alexiensium classem & subuersionem (quæ fuit ciuitas maximo nexu cum Heduis coniuncta) & quia ipsi Romani aliqua irritamenta ab Heduis senserant, inscijs tamen patribus & senioribus ciuitatis Heduarum, & forsitan hoc à Cæsare in mandatis habuerant, timentes ne quid sibi sinistra vltius contingeret, nocte clam (huius facinoris gente ciuitatis ignara) in ciues irruunt. Et huic nostro proposito quadrabit, quæ in 2. Æneidos Virgilius describit:

*Tempus erat, quo prima quies mortalibus agris
Incipit:*

Cum Romani inuadunt urbem somno, vinoque sepultam: Cæduntur vigiles. Plurima perque vias sternuntur inertia passim Corpora, perque domos, & religiosa deorum Limina. Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror. Tandem, Romani incensa dominantur in vrbe. Vrbs antiqua ruit multis dominata per annos, Augustodunum diuum domus, & tunc incluta bello Mænia. O fraudulosa illa fraternitas, quæ in sua viscera stauit, hanc destruxere, quæ ante aduentum ipsius Cæsaris, in Gallia principatum tenuit annis 4106. & caput totius Galliae Celticae fuerat, & metropolis! Quia Cæsar sub quo prostrata fuit, anno mundi 5158. regnabat: & Augustodunum erectum fuerat anno 63. post diluuium. Anno vero mundi 1714. Diluuium etiam fuisse perhibetur circa annum mundi 1656. quo colligitur, Heduos tenuisse Democratiam fere annis 4106. Et, vt verum fatear, tunc Lisci, Hedui, cum Cæsarem alloquerentur, adimpleta est propheta dicentis: neque dubitare debeant Hedui, quin si Helueticos superauerint Romani, vna cum reliqua Gallia Heduis libertatem sint erepturi. Quæ verba formalia scripta sunt in *1. li. Comment. Cæsaris, de bello Gallico*, quod de prædicta destructione dixi, tute perpende: quia pro certo ponere non ausim, ne diuinare potius, quam veritati inhærere dicar: sed in re parum nota coniectare licet. Cur tamen à tanta gloria in tantam deuenerit calamitatem, & ruinam ipsa Hedua, temporumne culpa, quæ omnia vorant, an incolarum discordia, aut proditione, non satis clarum habetur. De pluribus alijs destructoribus huiusce ciuitatis vide in *comment. nostris super consuet. Duc. Burgund.* vbi amplissime in præmio. Præterea, veteror Symphorianū Campegiū asserentem, Lugdunum tempore quo Augustodunum stabat, & ante eius destructionem, principatum totius Galliae Celticae obtinuisse, (Cum potius sit in Gallia Narbonensi, quam Celtica.) Et quod Bardi, hoc est, melodiarum Poëtae, habitabant in ciuitate Lugdunensi: cum fundatio Arae Lugdunense de qua loquitur ipse Campegius in *lib. suo de laudib. Lugduni*, & Iuuen. *Satyra* i. dicens, *Aut Lugdunensem vrbem disturus ad Aram.* nō præcesserit Natiuitatem Christi per vnum & 40 annos. Ignoro tamen vnde compertum habuerit, quod eo tempore, quo constructa fuit prædicta Ara, iam abolita erat Bardorum & Druidum religio: cū tempore Tyberij Cæsaris fuerit omnino sublata, vt ante dictū est, quodque Lugdunū conditum fuerit post hanc Heduarum ciuitatem, plus quàm 50. annis, satis constat. Quia Lugdus, qui Lugdunū construxit, fuit 12. Rex Galliae, regnauitque anno post exūdationem diluuii 680. post vero fundationē Galliae 60. anno ante fundationē Troiae 150. anno & ante incarnationem Christi 1637. Si vero genesim ciuitatis eorum voluerint scrupulosius scire & inuestigare, sic præmittant: Samothe filium Iaphet primum regē Galliae à quo Galli Samothei, & Philolophi Samothiam oppi-

oppidum habitantes dicti fuere, quod est in Alferorum patria (nibusque Heduarum, priscum adhuc retinens nomen) genuisse Magum secundum regem Gallorum, qui Rothomagum pluresque alias sui nominis ciuitates construxit. Hic Magus Sarrona tertium Galliarum regem (qui primus apud Celtas publica literarum studia instituit, ut inquit Berofus Babyonicus lib. 5.) Sarron vero Druydem à quo Druydes Gallorum Philosophi ac sapientes montem Druydum prope hanc ciuitatem Hedua, ut dixi, & Carantum habitantes, qui Eremitico more in syluis habitabant cum maxima omnium opinione. Quis enim dixerit montem Druydum à Druydib. dictum non fuisse, & à Bardis Bardorum montem adhuc in finibus Heduarum stantem? Druyd igitur Bardum, Bardus Longonem, Longo Bardum iuniorem, Bardus Lucam, Lucus Celtem, à quo Galli Celtici dicti, Celta vero Galatham, quæ ex Hercule Libyco genuit Galathem, Galathes vero (à quo Galli prima denominatio) Harbona, Harbon Lugdam genuit 12. Galliarum regem, à quo provincia & homines cognomena sumplerant, inquit Berofus *loca preallegato*. Licet Eusebius scribat Namacium Plancum Ciceronis discipulum oratoremque clarissimum, cum Octauiam Augusti temporibus Galliam comitam regeret, Lugdunum in colle quodam, ubi Atar Rhodano committeretur, condidisse, quod etiam Seneca in Epistolis, cum loquitur de incendio eiusdem ciuitatis, testatur, dicens; Huic urbi ab origine sua, centesimus annus est ætas, non quidem hominum extrema, à Planco deducta; Crederem potius hunc Plancum, Aram, de qua supra, construxisse, quam illam urbem de nouo construxisse, vel potius ampliassè, & restaurasse. Cui quidem genesi suprascriptæ concordat elegans querimonia sequens, Galliarum Celticarum (cuius illa antiquissima atque nobilis ciuitas Hedua, quam alij Augustudunum vocant, Metropolis est, & Augusta semper) querimonia:

Collocutores duo. Gallia Celtica
& consolator.

Gallia, quid lacrymas fundis? G. Flere necesse est,
Omni desertum funditis auxilio.
Sed quid strata iacet? G. Cælo deserta paterno,
In terris qua tu cæsitere parte queam?
Quis te deceat? G. Suboles Noruegica patre
Indiga, que diuum me genus esse negat.
An nescis primo quod sis habitata Samotho?
Olim dum Assyrias Belus habebat opes?
G. Nescio, sed primum quem suggeris illa Samothum,
Inuidia ad medios non sinat ire Deos.
Auregnasse Alagum nescis Sarronque D. ymque
Et Birdum, & fontem defuncto Longone Rhomum,
Nannorem, & Francum teque Lemanne potens?
Gallum Chaldeo fugitari memorata Beroso,
Gallus quos veteres incluta iactat auos.
Non credo, ista latent. C. Quid? G. Patribus inuident illa,
Quos tu si cognites, non feret esse Deos.
Sed qua causa Deos gentiles addidit atris,
Virtus, qua Cælos reddere sola potest.
Hi quoque virtutis limen subiere. G. Profecto
Sideribus dignos, quo minus esse putat.
Cuncta quidem ignotis patria nihil in scia credit:
Turba Panymphæo plus dabit illa Iouis.
Amplius hæc Diis quam primo turba Samotho,
Crederet hinc idem nunc tibi stabit honos.
Vera refers, Ditem mihi prodidit esse parentem,
Linera, Casarea restituta manu.

Que Druyda antiqui Gallis monumenta probarunt.
Iudicio inforis stirps male sana neget.
S. neget C. Ac saltem stabit tibi Gallia nomen:
Dum tenet in terris fabula prisca locum.
Incluta Mandubiis hoc monstrat Alexia campis,
Vrbs Libyis tunc, nunc diruta tota iacet.
Ergo agite o Galli Ditem iactate parentem,
Qui exhaustas purgat, teste Platone, inimias:
Per quem felicitas patet unica semita campis,
Æterna ad superos est quoque lucis iter.

Cætera quoque de hac ciuitate Berofus habet.
Qualis vero quantave fuerit, satis ore omnium sic dicentium fertur.

Hedua quanta fuit, magna ruina d. cet.

Pendent opera interrupta minæ murorum ingentes. Incredibilis etiam ædificiorum moles, palatia, strata, columnæ, statuae, pontes, aquæductus, verum omnes mirantur portas strataque viarum, & quæ quotidie effodiuntur marmora, complura monumenta, & Pyramides, quæ adhuc extant non vetustate consumptæ, videntur & cauernæ, fornices, fundamenta sub agris, sub ecclesiis, sub multorum ciuium domibus, ex quibus, quanta olim fuerint ædificia præclara, quanta insuper fuerit Heduarum potentia, quisque certe coniectare poterit: quæ facile testantur quanta alias fuerit. Item Numismata in ea inuenta, & alia quæ singula referre tediosum foret. Et cum infiniti sit operis, etiam hoc in loco adscribendum idoneum me non satis inuenio, & insequar dictum Horatii, qui ait:

Sumite materiam vestris, qui scribitis, equam
Viribus.

19 Vnum superest, ut ea, quæ nunc extant in hac ciuitate, quam loci virtus, & ciues quidam fortunati restaurando valde magnificauerant, non omittantur, quia etiam laudanda sunt, puta Basilicæ ingentia ædificia, præclara mœnia, ac magnifica tecta, religiosa delubra, sana augustissima, admirabilia templa omni nitore fulgentia & ornatissima. Et ex his Basilica maior & antiquior matris & Cathedralis in honorem Dei, ac beatorum Nazarij & Celsi Martyrum dicata firmiter fundata extitit. Post hanc vero diui Lazari etiam Martyris est templum magnificum. In quo inter plura pinnacula, est vnum lapideum miræ altitudinis & structuræ, de quibus infra. Sunt & ibi reliquæ sanctorum, præcipuè corpus S. Lazari, ad quæ recurrunt plures morbo grauari, & sanantur, facielque peregrinis deuotis ostenditur. Cuius Zoilogia (prout ab Heduis anno Domini 1516. in amplissimo teatro per varias personas lusa fuit in mense Augusto) carmine Saphico Adonioque edita à Petro Turello Hedueni: viro vndequaue literatissimo, sequitur:

Rhetores Gallum taceant ad aram,
Nuniget quo vult Ararim Sedunus,
Nec virens sacra Druydes celebrent
Illice uscum.

Sed num patrem recolet beatum
Cælicolis toto modulis in orbe
Lazarum, tristi pheretra leuatum
Hedua felix.

Qui Palestino genitus parente,
Celtium sacra vituit palestra
Militum, inter serrapasq; gentes
Sanctus athleta.

Ee per audaces brauium reportans.
Materi cunctas repulsi phalanges,

Vicit ac omnes agili coenos.
 Dexteritate.
 Moribus præstans meliorque prole,
 Nemini claris Solyinis secundus,
 Qui fugit sola Syria superbum
 Domo tyrannum,
 Sanctior vita totiens benignum
 Qui suum felix meruit satorem:
 Cæteros lauris dapibus fouere
 Inter apellas.
 At petit toruum motiens auernum,
 Manium visite tetricos labores,
 Quas luuat pœnas didicit perosa
 Anxietate.
 Tartarus hic dum stabulatur imis,
 Gorgonas diris colubru paratas
 Vix potest visu rabidam cruento
 Demona ferre.
 Attramen retro rediens ab orco,
 Quatuor dum illic fraguit dæbus:
 Anxius tales herebi ruinas
 Ordine pandit.
 Pendet humatis radiis rotarum,
 Glorians fastu tumido superbus,
 Turpis & parcos Phlegetontis unda
 Torquet aneros.
 Tabet illaureis puteis adulter,
 Tela blasphemos cruciant acuta:
 Impius pascit Stygius voraces
 Bufo gulosos.
 Vesicitur fibris volucer renatis,
 Luidi vultur ieciniisque rodit:
 Et tuos artus terebrant acerbi
 O piger angues.
 Dissipant fontes furie triformes
 Pluribus pœnis animas tremendis,
 Quam ferat totum bibulas marinum
 Littus arenas.
 Totque pressuras tolerant inanes,
 Tot pios fletus lacrymasque fundunt:
 Parua quot sicca generat per auras
 Corpora puluis.
 Sic ait moriens nimiumque plangit,
 Mæsta testantur queruli dolores.
 Corda, dum largo liquidoque fletu
 Ora rigaret.
 Tunc stupet cæcus pariterque luget,
 Et suo totis animo fateitur
 Viribus Christum venerans recuruo
 Poplite Iesum.
 Post ubi ascendit proprias ad ades
 Verus humani generis redemptor,
 Dic id Gallas repetit beatus
 Lazarus oras.
 Immolent spurcas octuuit iuuenas,
 Ut Deos templis abigant prophanos,
 Iussit antistes populi creatus
 Masilienses.
 Et vides Caesar timidum popellum
 Ad fidem Christi meritam reduci:
 Præsulem mandat iugulo carendum
 Cui caput auferet.
 Sic fera vitam nece candidatus
 Terminat, clarum repetens olympum,
 Hospitem tuta recipit proscruca
 Hospes Iouis.
 Phoece corpus sepelitur urbe,
 Cuius ad bustum valetudinarij
 Lassus ut gratus sitiens recurrit
 Cervus ad undas.
 Lucidum multos clarium per annos
 Scrupeo migrans Phaeton flagello
 Duxerat, quintumque gradum tenebat
 Eglocerotis.

Heduus quando proprium statistes
 Corpus, & sanctus tripodas Gerardus
 In sua sacra poliens triumpho
 Fæde locauit.

Iam mihi, queso, Dryades canenti:
 Vos enim nostris memores fauete,
 Martyres digno valeam cothurno
 Gesta referre.

Quo via quercu posito sub ampla
 Frondit ihyris spoliata quercus,
 Quas comas brumalis hyems negarat
 Florida præbet.

Inda coryna residens corusca
 Quoslibet morbis homines grauatos
 Liberat, nullasque preces repellit
 Pastor amœnus.

Sed suum pascit vigilans ouile
 Ferculi vastis epulis opimi,
 Ut nec insonnis meliore pastu
 Pauere Argus.

Vnde Rhomandus, Samothea Lugdus
 Atque Cantabri famulentur almo
 Lazaro, cuius veneramus alta
 Tempa patroni.

Templa qua quero venerande miles,
 Miles excellens, venerande Præsul,
 Præsul in cunctis precibus vocande,
 Suscipe vota.

Vota sunt, nostris miserere terris,
 Hostis ut nullus noceat precamur.
 Sed tuos sanctas famulos rogantes
 Coge sub alas.

Nam tuos præsens loculos patrone
 Querimus, sicut coemnis aucta
 Plumcos artus pauitans subintrat
 Gingrilis anser.

Tu Dei summum reparans amorem,
 Et precum nunquam pateris repulsam:
 Vincla damnati violans Sathanis
 Vitare votis.

Dum sibi tanta est igitur potestas,
 O tuos martyrum humilis clientes
 Post suam vitam reduces ad alta
 Sydera duces.

Amen.

Hinc sequuntur Lazaralia, quæ in prædicta Ecclesia celebrantur.

Hæc tibi sacra facit celebrandaque Sydonis heros,
 Augustuduna qui foues adis opes.

Resurrectio.

Diuus ab Elysijs reuocatur Lazarus oris,
 Aurea dum verno vellera sole tepent.

Passio.

Lazarus extrema truncatus morte quiescit,
 Cum sacer Erygonis sydera Phæbus agit.

Reuelatio.

Vult quoque Lazarus celebrandum Humbertus ad
 ades,
 Cum nocuam clarus lustrat Apollo Nepam.

Translatio.

Denique thuricremas iubet ire Gerardus ad aras,
 Frigida brumalis dum struit Egla niues.

20 Præterea templum diuæ Mariæ è regione supradictorum collocatur, in quo Ecclesia collegiata, & Parochialis, habens immense altitudinis pinnaculum igneum, coopertum tegulis auratis; à Rolinis, antiquissima, & nobilitati familia Heduarum constructum, de quo infra in consideratione 64. Omitto hic referre nomina aliorum diuorum Templorum, sub nomine Ecclesiarum Parochialium, tam in dicta ciuitate, quàm suburbii constructorum, & dicatorum nu.ii. Item Xenodochia seu Hospitalia duo. Capellas vero publicas decem. Leprosariam vnam. Conuentum vnum fratrum minorum sub regula Reformatiss. beati Francisci. Ab anno Domini 1480. per bonæ memoriæ nobilem virum dominum Guilielmum de Villiers dum viueret, Dominum temporalem loci & castri Digornay prope Heduum constructum, & fundatum propriis eius expensis. Monasteria item alia quatuor excellentissima & ditissima, duo horum moniales obtinent ord. diui Benedicti, vnum sub nomine Sancti Andochij: secundum vero sub nomine Sancti Ioannis Magni dicatum. Primum nempe à Carolo Magno Imperatore, & Rege Francorum conditum. Et vidi Bullam debite expeditam de dato Anno Domini 457. per quam Quatiacus fuit monialibus dicti monasterij donatus cum hominibus, terris, nemoribus, syluis, aquis, & aliis iuribus per Reuerendum in Christo patrem Ionatam Episcopum Heduenf. tempore prædicti Caroli Magni. Secundum vero à sancto Guilielmo de familia Orengiarum orto constructum fuit. Tertium vero monasterium est monachorum, etiam ord. S. Benedicti conditorum, religione, vetustate, & opibus illustre. Nam Anno Domini 614. regnante Brunehilde Francorum Regina, & Ecclesiam Romanam regente sanctiss. Gregorio Papa Orthodoxæ Ecclesie Doctore egregio constructum seu ædificatum fuit in honorem sanctissimæ Trinitatis, & beatissimi Martini Taronum præsul: qui (vt legitur) in pago, seu in suburbii Heduarum, dum templum euerteret, & vnus gentiliū, stricto gladio, eundem peteret, reiecto pallio, nudam cervicē percussori præbuit. Sed cum ille dextram altius extulisset, resupinus cecidit conseruatus: sed dominico metu veniam precaturus igitur, quia sua præsentia sua hunc locum visitauerat dictus almus præsul, in eodem loco, deuotione maxima, quam erga sanctissimum Martinum, præsulum germanum, gerebat, mora præfata Regina Brunehildis, venerabile Cœnobium fundauit, ac mirifice construxit columnis marmoreis, & trabibus abietinis formosis. Idem decenter ornauit, & vultu opere mirifice decorauit, hortata, & commota à domino sanctissimo Gregorio, qui hanc Ecclesiam largiendis priuilegijs & libertatib. decorauit, aunulo quoque proprio roborauit. Et voluit idem monasterium ab omni humana subiectione esse liberissimum, prout patet cuilibet registrum prædicti sancti Doctoris inuenti. Post cuius Basilicæ domorum, & cæterorum operum in monasterio prædicto requisitorum ædificationem, bidem institutus fuisse legitur ordo monasticus, qui postmodum dicebatur ordo Brunehildis Reginae, & merito appellari poterat tum ob copiosum cœterum monachorum ibi pridem ordinate, & regulariter viuentium secundum Deum: tum etiam ob reuerentiam virtutum, & morum in sacris vitis iam dudum in famulatus viuentium. Quorum primus fuit Lupus Abbas à dicto beatiss. Gregorio institutus. Et ne mendicitatem paterentur monachi in hoc loco Deo famulantes, dicta Regina amplissimis redditibus, munitiss. & terris in diuersis Regni Franciæ locis dif-

peris ditauit. Licet plura alia monasteria ædificauerit. In hoc tamen sacro Cœnobio sub magno altari, & in ingressu Capellæ gloriosissimæ Mariæ virginis glebam sui corporis reponi voluit in tumulo marmoreo, qui reliquijs beatorum Apostolorum Petri & Pauli hunc locum ornauit sibi à dicto beatiss. Gregorio datis.

21 Succedentibus igitur temporum curricula Vandalarum & quorundam gentiliū incurfu, ac rabie hoc monasterium dirutum extitit, & longis temporibus incurfu inhabitabile permanit. Successu temporis regnauit in Francia Carolus Augustus, cognominatus Caluus, in reparatione factorum locorum furore dictorum Vandalarum, & destructorum zelator feruentissimus, in cuius Palatio quidam Comes Badilo nomine deuotissimus residebat, qui seculari habitu indutus moribus correctis, ac virtutibus sacris vitis non erit dissimilis. Hic requisitit à dicto Cesare hunc locū sibi dari, vt reparationi eiusdem intederet. Qui Regis assensu obtento hoc monasterium reædificauit, & Basilica, claustrum, & cæteris ædificiis ornauit. Et anxie perquirere cœpit viros sanctæ religionis, doctrina imbuitos, qui in monasterio sancti Sauii Pictauiensis diocesis viros religiosos reperit, & ex his octo & decem assumpsit, inter quos excellentissimus meritis sanctus, & venerabilis Hugo floruit. Qui suo tempore locum Auziaci rexit, & eundem locum hodiernis temporibus sua sanctissima gleba decorat. Itē Ioan. admodum humillimus, & Odo, vir sagacissimus de quo legitur mirum dictu, & insigne miraculum: nā cum post matutinas more solito, ante signum salutatis crucis, pro suis & aliorum peccaminum nexibus soluendis, exoraret, visus est à multis, in mentis iubilio oculos rectos habens, in sublime aëris eleuatus, altitudine ferè trium vlnarum vnus horæ spatio immobilis persistere, & eidem videbatur affixa Domini nostri imago. Deinde hic Badilo amplissimas possessiones iam dudum à prædicta Brunehilde Regina huic loco donatas, inquirere cœpit, quas de nouo dictus Augustus huic Ecclesie donauit, & eas ampliauit. Et hæc reparatio huius venerabilis cœnobij confirmata extitit anno Domini 1358. à Synodo apud Heduum congregata præcepto & autoritate Ioannis Papæ. Et rogatu Ludouici Imperatoris, & Francorum Regis filij dicti Caroli Calui, qui olim à Brunehilde donata monachis huius loci, ratificando confirmauit. Quæ & Carolus Magnus suo annulo roborauit. Ex prædictis patet, monasterium prædictum fundatum fuisse à Brunehilde Regina, hortatu B. Gregorij Papæ, & secundo reædificatum à Carolo Augusto. Cuius imago sculpta supra illius Ecclesie pinnaculum reponitur in parte anteriori.

22 Insuper quattuor est monasterium sub nomine & titulo S. Symphoriani Martyris dicatum, & est Prioratus, in quo Canonici regulares ordinis S. Augustini degunt. Hic vero S. Symphor. natus in ciuitate Heduenf. & Comes Sedeloci oppidi, in quo Sedeloco primo fundata fuit Christiana Religio, saltē in Burgundia. Nam ibi constructa est Capella in honorem sanctorum Benigni, Andochij, Tyrus & Felicis, in loco, vbi prædicti sancti hospitati fuerunt, & conueniunt de fide Christiana publice prædicanda. Et primo redierunt ad fidem dictum S. Symphorianū, Heduen. filium sanctorum Fausti & Augustæ, patris & matris, adeo quod sub Imperatore Aureliano passus est martyrium, vt constat versibus sequentibus Gallica lingua descriptis in dicto Prioratu:

*L'An CC. soixante & dix, regnant Aurelian,
Fut à Aquun martyrise saint Symphorien.*

Et in templo dicti S. Symphoriani ad latus dextrum magni Altaris, sunt tres tumuli argentati eleuati in quibus reponuntur dicti SS. Faustus & Augusta, & in medio eorum Symphorianus, vt patet his versibus ibidem descriptis:

*Faustus & Augusta hicq; iacent inter duo busta,
Integer & sanus medio stat Symphorianus.*

23 In prædicta ciuitate etiam est Prioratus S. Rationis, Episcopi Heduenf. Et cœmeterium immensum, vbi Polyandrium visitur, hoc est, sepulchra innumera lapidea, eleganti modo constructa iacent, & fama est, ibi Christianos contra Gentiles dimicasse, & qui Christiani ceciderant, diuinitus in vna nocturno, talia sepulchra habuerunt. Identidem ferunt de tumulis in pago S. Amyliani prope Heduam existentibus. Et de his, quæ sunt in loco S. Petri de Quarez diœcesis Heduenf. prout legitur in historia S. Amiliani. Licet non sit incredibile, illa sepulchra ab incolis ciuitatis fuisse constructa. Cum ibi esset cœmeterium ciuitatis Augustudunenfis. De quo meminit Gregorius Turonens. in sua Historia, in li. quem fecit in gloriam Confessorum, cap. 73. vbi ait: Cœmeterium apud Augustudunenses urbem Gallica lingua vocitauit, eo, quod ibi fuerint multorum hominum cadauera funerata, inter quæ, quod sint quorundam fidelium dignarumque Deo animarum sepulchra, frequens occulti psallentis mysterium docet. Cum plerumque multis appareant in ipso vocum præconio reddentes Omnipotenti Deo gratiarum debitam actionem. Nam audiui (vt idem recitat) quod duo ex incolis loci, dum loca sancta orandi gratia circumire disponderent, audiunt in Basilica S. Stephani, quæ huic coniungitur cœmeterio psallentium sonum. Admirantisque dulcedinem modali, appropinquant ad ostium templi, autumantes à quibusdam religiosiis vigilias celebrari: ingredientes autem & orationi diutissime incumbentes consurgunt, psallentium chorum conspiciunt, nihilque lucere per templum, nisi propria claritate cuncta prospiciunt, ob splendorem vero de personis nullam prorsus agnoscunt. Denique cum essent attoniti & stupore percussi, vnus de psallentibus accedit ad eos, dicens: Execrabilem rem fecistis, vt nobis arcana orationum Deo reddentibus adesse præsumeretis: discedite ergo & ad domos vestras abscedite, alioquin ab hoc mundo migrabitis. Ex quibus vnus discedens abiit, alter vero, qui in loco remansit, post non multos dies è seculo migravit. Hæc ille. Et fama est adhuc in hac ciuitate, melodiarum cantus nonnullis diebus, præcipue festis & solemnibus in ipso cœmeterio audiisse. Et idem Gregorius loco ante citato, c. sequenti, dicit, in hoc cœmeterio vidisse B. Cassiani Sacerdotis magni & Episcopi Heduenfis ciuitatis sepulchrum à multis infirmis erasum, quod pene transformatum eo tempore putabatur. Abluunt enim ex hoc puluere ægroti, sed protinus virtutis magnitudinem sentiunt. Ibi, & Simplicius Episcopus nostræ ciuitatis, & alij Episcopi, sepulti sunt.

24 Vnum addere volui his, quæ supra annotaui de excellentia huiusce ciuitatis, quæ (vt certissimum est, clarissima fuit, & super omnes Gallie, saltem Celtice, vrbes principatum tenuerit) quod in vita S. Andochij Apostoli, Heduarum legitur de laude huius ciuitatis, in verbis: Erat præterea hæc prælibata ciuitas, & tellus tunc, id est, tempore S. Andochij opum commerciis referta, fecunditate ruris iucunda, nemo-

rum densitatibus viridans, diuersorum pecudum caulis ampla, ædium vel murorum arcibus altius circumcincta, & plurimis rituum & fanaticis characteribus opipara. Nihilominus & custodientium phalangis in procinctu sui viuide fulcita. Ita quod pro honesta sui habitus & cultus, secundo loco vti videtur post Romam.

Etiam, vt finem dictis imponam, dignum duxi hic inscribere quoddam Epigramma in laudem huiusce ciuitatis Heduarum editum:

*Hedua præfulgens totum celebrata per orbem,
Lazareum corpus continet illa sacrum.
Hedua Casaribus fuit hæc laudata triumphis,
Arripotens nullo fessa labore fuit.
Hedua nec terreis fuit hæc oppressa ministris,
Nam regitur felix Hedua consilio.
Hedua diuersis clarescit prouida bellis,
Celtarum partes incluta nunc moderans:
Cedat Alexander Magnus, quoque Troius Hector,
Argolicum cedat turba cruenta virum.
Hedua Burgundas superat virtutibus vrbes,
Criminibus nullis contaminata manet.
Hedua sinceræ religat candore puellas,
Hedua candenti est ebore candidior.
Candida sana iacent muers notata lapillis,
Flauorum nullo deperitura die.
Hedua diues opum, Cererem Bacchiq; liquores
Colligit, innumeris pullulat ecce bonis.
Hedua silicosis lustratur collibus ingens:
In quibus Aonios prendere licet apros.
Hic nemus aerias transcendit palmite nubes.
Ardua quo passim tecta superba facit.*

25 Sed hæc hactenus de laudibus Heduarum. Verum enimvero, dum hæc congererem, & laborarem, attulit ad nos literas vir eruditus & facundus Ioan. Morin ciuis noster, & Ecclesie Heduenfis Canonicus, in supremaque apud Rothomagum curia Consiliarius, & quidem meritissimus, quas mihi destinarat Clarissimus vir Baptista Candelarius, etiam Consiliarius Rothomageus. Quibus vnum (vt plura omitterem) significabatur, me in commentariis nostris consuetudinum Burgundionum originem Heduarum præscis à tenebris vendicasse, & ævo recentiore minime exortos, vt cæteros, memorasse, vt pote à Bello, Nino, Mago, aliisque vetustioribus huiusmodi viris, vt non facile constet, vllam orbis gentem Heduis censei antiquiorem. Ipsosque Heduos ab ipso Apolline tantum admatos fuisse, vt ipsis humaniter, cœlo Ioueque relicto permixtus, Augem puellam fuerit profecutus: in quo nec mihi omnino assentit, verum putat, vt charitas patriæ, & affectus meo calamo stimulum addiderit, animique beneuolentia in lares patrios me excuset, cum ingenta omnibus natura spectanda, quæ quoscumque ad illud impellit, neu se patriæ quantumuis obscuræ ac ignobilis, ingrati nomen famamque subiceant. Inter hæc mihi placuit commercium literarum cum tanto viro nactum esse, occasionemque mutuo scribendi adinuenisse, quod & libens egi, & vt rescitet hoc opus nostrum esse Calcographis tradendum scripti inter alia, si quid de præstantia ciuitatis Rothomageæ in suo studij armario recondideretur, ad nos transmitteret, ne illam sub silentio cum aliis præterirem. Etsi Beroso Babylonico fides adhibenda esset. Apollo noster, Magus vero Rothomagorum Genesarcha dicitur, cum Augustudunum, & Rothomagum sub eisdem fere temporibus à prædictis duobus

duobus condita feruntur, ideo nec commentitium esse, quod reiecerim in Historia Heduensî. Sed nec percipit calamo vir ille apprime doctus, & quæ rescripserit de suorum origine hic interferam, cum sint elegantissima. Prius tamen de eo referam (ne ei blandiri videar) quod recenset Text. Niuernensis literatissimus vir in sua officina de loco, quo laudes Poetarum scribis. Omittendi non sunt, ait, duo ætatis nostræ doctissimi viri, & linguæ Latinæ Principes vexillarij Bapt. Candelarius, Consul Rothomageus, & Elias Gemellus. Quod si stetit in poetica professione, ut inclinabat naturæ Genius, prospere cessisset ætati nostræ, nihil inuidissemus antiquitati, habuissemus qui palato nostro abunde satisfecissent; sed heu pietas! forenses illæ declamationes, & ciuiles caulæ, quibus appulerunt animum, prosperitatem hanc nobis sustulerunt; audiui utrunque loquentem, cum per iocum ex temporaneis carminibus inter se luxuriarent, at incredibili admiratione suspensum me retinebāt, partim, quod præcipitatis quantumlibet verbis, noua semper ad manum suppetent, tum etiam, quod, quæ ructabant per lusum, plena tamen essent grauitatis, ac doctrinæ. Quod, quoniam & vidi, & expertus sum, non possum non utriusque assurgere, & amborum sitire beneuolentiam. Hactenus Text. Reliqua prosequemur, & ipsius Baptistæ Candelarij Epistola de verbo ad verbum subsequatur:

Clarissimo Iuriconsulto, domino Barthol. Chassenetz,
Baptista Candelarius, senator Rothomageus.

Vrbis nostræ primaria fundamenta celerius ad te transmitti desideras, Bartholomæe doctissime, si quippiam ipsorum apud me tacitus reposuerim: cui tuæ affectioni ne quicquam me satisfacturum agnosceres, nisi tuæ ad me reddite literæ ad id ipsum me vrgerent, cum nulla in parte officij, quo ad vires suppetent, tibi vacare destinauerim. Quamobrem, quod super hac te exigui nostri laboris fuerit, tuis omnino votis impendendum arbitror. Ac dum tuo (vt ais) operi perinde imprimendo insulas, aliquid in manibus habeas, quo nostræ vrbis, si fas fuerit, splendorem scripto tuo illustres. Neque vero illud egi, vt mei nominis memor esses. Cæterum, quod tibi vilum fuerit, pro amicitia vinculo exequere. Itaque morem tibi gesturus tantillum præfabor, quia maximos historiæ vertices sæpius hæsitasse cognitum est. Plane cuiuscunque prouinciæ, ne dum vrbis famatissima auspicia, minus notoria olim fuisse, quam earum modo vrbium incrementa, quatum ne vlla forsitan origo in medium reiciatur, quod tum rerum vicissitudini, tum fortunæ imperio fragilitas ipsa humana debuit, cuius varij vltro citroque fluxus instabilitatem hanc maximam hominum monumenta afferunt. Ecquid, quæso, de triumphante illa Babylone actum est? de Ninive? de Memphi? Quid tum de celebribus Græciæ pagis? vbi nam Athenæ, Lacedæmon, Argos, ac pleræque huius farinae vrbes, quarum memoria fere adhuc interiit? Neque longius Romam aberrare patiar, totius Europæ Monarcham, cuius exordia iam pridem constat inter grauissimos authores incerta. Sed neque in meliori causa extiterit altera Gallorum ciuitas, quam Parisium vocant. Cuius origo eadem ignorantia nubecula obscurior est, saltem par utriusque conditio fuit, si ad tuum Berosum Chaldæum mentem aduerterimus.

26 Cæterum, mi Bartholomæe, his præfatis, ne ab humeris nostris onus hoc, historiæ difficultate, rei i-

ciamus rem ipsam compendio contingam. Parces autem historiæ, maiorum incuria oblitteratæ: parces itidem homini, latebras patriæ suæ deploranti. Sed commune hoc vniuersam pene Galliam facinus afflixit. Quicquid vero de multis fragmentis legere potuerim, accepto iam dudum animo obaudies.

Europam nostram (vt de multis orbis partibus vnam expediā) in confesso est, non omnino inhabitatam fuisse, quamquam plurimas ipsius plagas non adeo populis confertas acceperimus. Sed qua cælum forsitan clementius ingrueret, illic protinus ex studio hominum colluuiem attrahi. Quemadmodum ex Hispaniis fama retulit, partem fere dimidiam petrosis montibus desertam mansisse, ac parem apud Germanos camporum solitudinem iacuisse memorant. Cui forsitan locorum inhabitationi causam dederunt asperiora gelu ac frigoris incommoda, sicuti ab his regionibus auditum est, quæ rectissimo sidere arcton Septentrionalem incolunt. Qua cæli parte nonnulli super alio profecti, cæteras penitioris Europæ plagas adiuerunt. Hinc opus fuit, vt quæ ante hac terræ incultæ fuerat aduenarum colluione, tum primum habitari cœperunt. Contra quæ plerisque indigenis occupabantur poli (vt dictum est in clemetia) ab ipsis cœcte abeuntibus desertæ sunt. Quo fieri contingit, vt hinc mutatae toties vrbes, partim instauratae, partim veto deletæ, nihil de sua vetustate retinuerint.

27 Itaque de Normannia nostra illud indubitatum erit, ipsam, sua fertilitate inspecta, etiam ab orbis inter fratres Ianigenas, colliminio, incolis nequaquam caruisse: cuius vbertas exteris adeo Gentibus grata fuit, vt Dacia profugi aduenæ illam appulerint. Quibus tum affluentibus, antiqua patriæ facies penitus commutata est. Alij præterea mores importati. Tantæ diutius ignorantia alimentum dedit repentina huiusmodi colonorum accessio, cum nihil, aut parum ante crudelissimi Astigni, vel Rollonis iustissimi, aduentum ab historia vendicetur. Plane vulgo acceptum fertur, ipsam prioribus seculis Neustriam esse nuncupatam. Inde alio hæredum successu Normanniam, quod recentius etiam non patriæ nomen est, vulgata Daciæ linguæ allusione, qua Nort ventum Aquilonarem denotant. Porro Man sua lingua hominem dicunt, qua utriusque mixtione populum arcto venientem putant. Haud quoque absurdum fuerit commentum, quo pleræque vrbes similes ab allusione aduenarum sibi allusionem suscipiunt, & nonissime inter Germanos Aleman. eluuiem huiusmodi commenti simulachro nomen forsitan fuisse accepimus. Cum suo idiomate ab Ale & Man, hominem velut exulem demonstrarunt, quæ rerum obscuritas tuo satis animo facere saltem videbitur, vt hinc à me vetustiora non efflagitates.

28 At vero, vt paulisper ab inferis, quod aiunt, Terniones scrutemur, ac in dyptera Iouis membranam occupemus, proximus ego rem exequar. Partito igitur ab orbis initio in plurima regna terrarum ambitu, veluti ab ipso Beroso Chaldo, didicimus, Noa pater, qui & Ianus erat, tres filios late vbique dominaturos dimiserat. E quorum nouissimo Iapheto, plurimos exisse liberos literæ identidem cum Beroso sacre attestantur. Ne quam fidem ipsi Beroso, quem admodum Volaterran. ac Sabel. fecerunt, impudens derogem, cui tam in multis concordantem sacram Scripturam reperio. Horum igitur filiorum duo,

Comerus, Gallus, & Samothès Galliam nostram possederunt, ab hoc Galli dicti, ab altero Samothei. Quod non ineleganter Cæsar in comment. scriptum reliquit, teste Diodoro Siculo secum adiuncto: quoniam uterque inquit, Samothen primum Gallis Philosophiam ac literas ostendisset. Ab hoc autem Samothe filius, nomine Magus, Gallis imperauit, à quo plurima sui nominis oppida deducta feruntur, quæ, ut compendio studeam, Maga ab ipso dicta extiterunt, non autem Magus ipse ab ipsis. Quam rem cognitam ac veram plurimæ per vniuersam Galliam huius nominis finitæ conuentu vrbes efficiunt. Quas commentator Viterbiens. hoc in loco recenset, ut vero de multis nostram afferam. Hæc est vrbs Rothomagus, cuius originem scire speraueras, vrbs sane Magi nostri nomine splendido illustrata, ac quemadmodum cæteræ illius terminatione desinens. Quocirca hoc primum monumento apertum erit, quæcunque tunc temporis ædificia, palatia, restaque constructa fuerunt, ea Maga ab ipso, ut prædictum est, nuncupari.

28 Nunc historia admonet alterum suadere, quæ ratione Rothomagus composita appellatione dixerimus. Quod breui fecerim, si alterum obiter absoluerim: in quo tecum tuo Epistolio iocatus es. In quibus enim cum de tuis vrbis augustissimis exordis rem ageres, nostri Magi te meminisse, atque illius temporibus Apollinem coæquæuum fuisse, quem tuæ vrbis Augustudunum fundatorem, commentaris. Age, mi Bartholomæe, ne ad me solum pertinere Magum putaueris, quem omnibus Gallis nedum nobis imperasse Berofus scribit. Sed Magus fortitan ea lege dictus erat, quod Scythica lingua Magod ædificatorem vocant, à qua Scythia Gallos fluxisse cum Ogyge notum est. Itaque primus erat ille Magus, qui palantem Galliam atque incultam in pagos vrbesque ornauerit, diuiserit, coegerit. Quod credi verisimile est eo tempore ipsum Magum patriæ nostræ incubuisse, in qua vrbem nostram primariam suo nomine Magam dixerit. Quæ generali voce tandiu cum aliis eiusdem farinæ vrbibus persisteret, donec retrofluxis tempestatibus, & aliorum augmento instauratorum nomen alterum exceperit, quemadmodum, ut de aliis sileam, à nostra vrbe rem proxime sequemur.

29 Alterum igitur quod supererat expediamus, ab ipso Iano, uti diximus, nostræ Patriæ sedes indigenis fuit stabilita: cuius medio vrbem Augustam Magi successoris nominæ Magam dixerunt. A quo tempore, ut prope vrbis diluuium fuerunt vsque ad Troiæ primordia, tali nomine cognita persistit. Quo Troiæ duo Allobrox apud Gallos, ut idem Berofus memorat regnasse fertur: Sub quo Troiæ incremento, & Allobrogis Regno suam Berofus ipse finit historiam. Cæterum Manetho Ægyptius rem vterius prosequens post Allobrogem alterum Rhomum ponit, à quo Rhomo nihil aliud priscae historiæ colligimus præter illud ab ipso Manethone relictum. Cuius commentator idem fere asserit. Tametsi vnum verisimile addat, ad hoc, scilicet Rhomo, Rhomomum ad Rhodani ripas fundatum, & nostra Gallia Belgica sub Sequanæ littoribus Rhomaedissos populos denominatos. Quos non alios arbitramur à nostris Normannis, quanquam aliunde vox ipsa difficultatem fidei attulerit. Sed Ptolemæus in Geographia scrupulum animi ademit, inquiring illos altero nomine Rhomanduos appellari, in quo exigua pene literarum mutatio rem indubiam ad oculos ostendit.

Quocirca coniecturam facere oportuit Rhomi temporibus vrbem nostram Magam, addito eius nomine, fuisse Rhotomagum vocitatum, ac si ab ipso Rhomo fuisset instaurata, neque opinioni derogat remotum forsitan discrimen à Rhomo, in Rhotoma: Enimvero parum hoc erit, si ex vrbe Roma, Romulum auctorem fueris mentitus, cuius nomen vrbis suo nomine non penitus affert. Sed satis fortasse erit aliqualem ab antiquitate vocem in nominibus vrbiū vindicare, ex quibus prisca illarum conditores coniectura magis arguantur. Nulla enim fere vrbs in orbe comperietur, quæ ad vnguem sui authoris nomen repromittat. Cæterum linguarum fluxu aut annorum volubilitate prisca illa nomina interierunt. Cuius rei alicubi in libello meminisse, quem de veterum vrbiū appellatione illustratum edidimus. Talis igitur vrbi nostræ appellatio orta est, quam Parisio vetustiore esse ex Manethonis libello coniecere licet, cum sequentem à Rhomo, Galliarum Imperatore, Paridem asserit, qui vrbi Parisiæ incrementum dederit; Hæc tum vrbe Romana antiquior est, cuius initia constat trecentis post Æneam annis prodidisse. Sed obsoleta hæc adeo feruntur, ut iam dudum minus in fama memoriæ, quam in re fidei nanciscantur.

30 Sed vero vterius audendo, palam dicendum offertur, cur ab eo Rhomi nomine, quod Rhomanduos, vel Rhomandissos nuper effecerat, in alterius Neustræ primum, inde Normanniæ titulum patria nostra transierit. Quibus, ut spero, exantlatis, abunde per medium vetustatis pelagus natitasse videbor: Enimvero tanta est antiquæ rei longe reiecta cognitio, ut coniecturis tantum locus relinquatur. Sed communis ille patriæ ardor hæcenus inualuit, ut non solum ab humanis, sed diuinis originibus nostra exordia reputemus. Satis illud pro exemplo vnico præstabit, quæ de Troia, Roma, aliisque Græciæ vrbibus mendaces Græci effinxerunt, vtinam tam aliis exosis, quam apud me, fide penitus nulla possunt. Ne interim tuæ vrbis auspicia refricem, quæ ab ipso Apolline repetis, adeo te patriæ amor excitauit. Mihi vero, cui onus ingeris, etiam de improviso a nsam præbuiti, non nihil tuo exemplo lepide apud te comminisci. Equo id animo accipies, & si commentitium arbitraberis, solita aliis tecum indulgentia perages, qua te quoque non indignum apud emunctitæ naris homines sperabis. Plane ego audaciter effectus, ne tuo solum monumento, sed alia tum licentiore via causam mihi adscripsi; quia diutius inter tripodes residens Musas mihi aliquando humaniores conciliauerim, quo iure mihi id permissum reor magis.

31 Itaque, ut primum à Neustræ voce auspicemur deleto (quod aiunt) ab Argolicis Ilio, fama est, Francionem Hectoris filium, cum quatuor Comitibus Alanos bello adortum fuisse, ac tandem superasse. E quorum Comitibus vnus erat cum Bauone Phrygio, genere illustri Amynthoris filius, qui matris procella diutius iactato Francione, apud Cymmerios latebant. Cæterum vtroque ad Mæotidem cum Alanis belligerante, cum filius ipse Amynthorides à Sarmatibus Europeis suppetias petit, ut legatus ad hæc loca missus prope Hypanin constitit, quem fluuium Barbari gentili voce Nester vocant: ab hoc flumine, Diis volentibus, nomen sibi Amynthorides auguratus est, ac Neuster appellatus. Hic demum pace cum Alanis composita, atque vrbe Sycæbria condita, Neuster, ut cæteri Comites fatalem suis nepotibus terram nostram appulit, quam nouitio nomine Neusteriam

steriam nuncupavit. Quæ patriæ populo longissimo tempore inualuit. Cum ab ipso Troiæ excidio vltique ad Rollon. fere tempora in Asia Normanniæ, allusionem commutata est.

Vt vero omnia super hac re commenta referam, poterat aliunde Neustriæ nomen causam fortiri à Nestor, quod secundum Hieronymum, in interpretationibus Hebraicis, ærarium, vel metallarium significat. Neustria enim Britannia, ac Cassiteridibus Insulis proxima est, à quibus magnam stanni copiam defluere cognitissimum est. Quo fieri potuit, ut à metallorum proximitate Neustria sit nuncupata.

32 Porro, ut alterius vocabuli Normanniæ rationem afferamus, his fere seculis, cum apud Francos regnaret Carolus valida Danorum manus Sequanæ ripas secuta est. Hæc fuerat debita patriæ nostræ Rollonis militia, quæ nos nostraque potentissime inuasit. Tum actis cum Gallorum Rege pacis conditionibus de Pagano Christianus Dux Rollo efficitur. Huic patriæ antea incultæ facies noua, nouissimo Ducis congressu restauratur. Equidem non absque diuino numine harum aduenarum accessionem patriæ accidisse arbitrabor: quippe ex historico, nostrarum rerum antiquissimo (sed, qui plura ex præmissis ignorauerit, quamquam temporibus Guillelmi ac Richardi patriæ nostræ Ducibus rem exordiat) ipsum Rollonem apud Scandauiam insulam à Deo monitum accepimus, se urbem vltra mare iactatam aditurum, illic quoque regnum ingens suis stabiliturum. Atqui ea Rollonis tempestate, ut ab eodem historico didicimus, urbem nostram tunc Rothomum vocatam comperimus. Quæ mutata toties nominis appellatio vetustioribus hallucinationis causam, & fomentum præbuit, ut hinc audita Rothomi narratione, ex homine, alioqui Berosi Chaldaei, forsitan penitus ignaro rursus ad Rhomum antiquum Gallia principem historia recurreret, à quo magis originem habuisse credi par est. Vnde Rollone ipso res nostras occupante, de Neustriis, fastidito nomine, Normanni sunt appellati, ut huic nouo Duci in gratiam, nouum nomen, à suorum Danorum ex Aquilone comeatu succederet. Et si nouerim quam plurimos, qui non Normannos ab exteris dictos putent, quos verius, ut patriæ indigenas arbitrantur. Quæ in opinione Raph. Volater. extitit: causam ideo afferens, quod cæteri Normannos à Scythis originem duxisse memorant. Sed vero nullam inter Scythas huius appellationis Gentem reperisse, nec in Ptolemæo testatur. Quod mihi plane libere loquenti frigidum satis videtur. Nam neque ex altera Gentis nuncupatione dictos credimus; quia à Scythia proficiscentis rei euentu, vel verius dicam, sideris patrij allusione, Normanni nomen habuerint. At vero quicquid in causa pendeat nouissimam hanc Normannorum dictionem retinemus, ac tum commune nobiscum vulgus hoc historiæ exemplo labitur. Pium vero erit cuiuslibet super his profiteri ex voto. Porro ut nihil extra paginam oberret, suspicor te libenter seruaturum, quoniam pacto à Rothomi vocabulo, nostra ciuitas in Rothomagum descuerit. Quamuis priori ratione id ipsum absoluerim, dum corruptam, annorum fluxa urbium multarum nuncupationem dixi: nunc tamen pro historiæ coronide vnum addam.

33 Apud nostros longe ante fidei orthodoxæ tempora, sicuti plerisque aliis in locis, idola summo in pretio habebantur. Ac ut de pluribus pro exemplo, ea, quæ apud S. Germanum Parisiis ab omnibus, & à me quoque, cum illic in studiis agerem, visa sunt. Pari modo

apud nostros, aiunt: Rothom, idolum urbis auspiciis inuocatum fuisse: quinetiam inter nos locus adhuc sui fani conspicitur, à quo Rothi idoli nomine, vulgus habet, cum altera, Magi, dictione, urbem nuncupatam. Ea vero (Magi) vox, nedum apud nostros, sed omnes fere nationes, sapientem designat.

Neque diutius suspendendum est aliud, quod à vulgo didicimus. Quippe nonnulli Rothomagi etymologiam à rota Magorum profectam autumant. Neque forte vero alienum erit istud credere; cum rotam multi pro concessu & consilio acceperint. Ita apud Græcos Amphictiones legimus, apud Scythas dioscurias, apud alios rotam. Quo in loco Apostolicæ sedis rota à doctorum virorum consilio non erit omitenda. Sic tamen in patria nostra Rothomagum Gentis primariam ciuitatem sapientes Magi incoluerint, ut cætera Gallia Diuydes & Bardi. Quo effectum erit à rota illorum sapientiæ communem dictionem illam urbi inditam fore.

34 Hæc igitur, mi Bartholomæe, profus apud me habeo, quæ de nostra urbe, tuo iussu, collegi, in quibus me vetustatis nebulis plurimum vagatum conspicias; Adeo à primis aibus res fuerat suo iudicio metienda, cum ab orbis diluuiio, vsque in præsentem diem, calculatorum more, rem deflorauerim, ac breuitati studui, quam omnibus placere constat, ista licentiore stylo exarari potuissent. Age, quæso, & urbem nostram in tuo honorum Catalogo recense, cuius splendori ac gloriæ, præfata (si tuo animo sederit) non parum attulerint. Quodcumque vero erit, in quo tuam diligentiam adiuuare poterim, libentius, te interpellante, exequar. Par enim amicitia vinculum tuis literis & acceptissimum & gratissimum, non sine maxima animi hilaritate habeo. Præterea ex opere à me condito, quod requiras, non est modo quo te longius suspendam. Ingenue siquidem fatebor, in multis humanitatis partibus me aliquando versatum, ac de propria Minerua pleraque apud me in libellos reposuisse, non tamen ex legalibus studiis, quæ etiam cum cæteris aliqua sunt; sed tum liuentium turba deterruit, tum cordis simplicitas, quæ communem illam scribentium gloriam semper exosam habuit. Erunt autem posthac dies, quibus audacior me incedendo, tui ac multorum stimuli efficiant. Vale, mi Bartholomæe, & boni nostra consule. Ex ædibus tuis apud Rothomagum, die 12. Nouemb. 1527.

35 Conradus Celtes in descriptione seu libello urbis Norimbergæ eam summopere laudat, & illa descriptione procedit per capita. Primo de origine & situ & regione urbis in genere deseribit. Tum de imagine & descriptione eiusdem in specie. Tum de arce Imperiali, fontibus, ædificiisque, & foris urbis, hortis, & officinis metallariis. Tum de vestigialibus urbis, sideribus, & qualitate aeris, valetudine & habitu populi. Tum de ingenis & moratione virorum & mulierum. Tum de duobus augustioribus templis, & hospitalibus eorumque opibus, & reliquiis. Tum de nouem urbis Monasteriis, & eorum sanctis, & probatis moribus. Tum de domibus publicis, & frumentariis. Tum de domibus Ceronisariis, Armentariis, & Expositorum. Tum de Pietatibus & Eleemosynis urbis, & leprosis. Tum de magistratibus urbis & pænis fontium. Denique de vniuersali urbis Iustitia, legibus conuiuorum, & nuptiarum. Postremo de annona & victualibus urbis. Quæ omnia (lector candide, si contingat tuam ciuitatem laudare) tibi commodo esse poterunt. Ideo lege illam descriptionem elegantem & facilem, quam reperies impressam cum voluminibus

Exagefos Germaniæ à F. Irenico exaratis.

Sexagesima prima consideratio de oppidis seu vrbibus vulgo villæ dictis, quod sit excellentius subnectitur. Et licet Plin. multa in suo lib. naturalis historise, lib. 3. 4. 5. & 6. multa Regionum oppida insignia describat, & ideo de eis ad eum vos remitto. Attingam tamen tantum, quod in Gallia Narbonensi vrbis seu oppidum est valde excellens, quod olim dictum fuit Agathe, nunc vero Mons Pessulanus, quod excellit aliis pluribus de causis. Primo magnitudine, cum sit magnū, longum, & latum, plures domos, ædificia pulchra, & templa continens: ita, quod fere in tota patria Narbonensi non est similis ciuitas, saltem æquiparari potest magnis ciuitatibus: maxime etiam cum vniuersitates non debeant institui, nisi in ciuitatibus. *ut nos gloss. And. Pan. & Fely. in proem. de decretalium. gl. Bari. & Ioan. de Plat. in l. vnica. C. de studiis liberal. vrbis Romæ. lib. 11. ca. de Magistris, & c. tunc. de clericis non resid.* Tamen in dicto oppido propter eius nobilitatem est vniuersitas, *ut dicit Bald. in proem. decretal. col. 6.* & re vera est, & præstat aliis in medicina: & dixi supra in 10. par. in 32. consid. allegando Nicolaum Boerium in rub. de regul. ad Dynum in vlt. glo. De isto oppido doctissimus vir Petrus Allobouft Doctor in medicina meritissimus, & ciuis noster, ipso existente in dicto studio Montis Pessulani, versus sequentes lusit:

*Athe staret studio medendi,
Oppidum ponto gelido propinquum.
Cui nouum paruum titulum dedit mons
Lenus & amnis.*

Sicut Ior, & Dan duo fontes simul iuncti Iordanis nomen efficiunt.

Sine tamen factu Diuionem (oppidum olim in finibus, & sub ditione Heduarum, nunc vrbis capitalis est Burgundiæ, & dudum sedes Ducum) esse excellentius aliis autumo, secundum quod communiter, & vulgari sermone dicitur: *Quæ est ville de Diou.* Et quod communis fama famat non omnino deperditur, & quæ communiter dicuntur, non carent omnino veritate, *ux: a leg. si quis patre & familias. in princ. & ibi glo. 1. ff. ad M. sed. & leg. Barbarius Phil. ff. de offi. praetoris, & leg. 3. in fin. & ff. de sup. lega.*

Nam primo à Dite (quia diues) nomen assumpsit, & olim tantum castrum erat, vt vetustiori fundamento murorum adhuc ostentatur: nunc vero excellentissimum oppidum, ab ipso Samothe siue Dite primo conditum, quicquid voluerint austruere nonnulli, præcipue Ammonius monachus de gestis Francorum li. 2. cap. 24. qui dicit ab Aureliano Imperatore hoc castrum olim fuisse constructum, quod falsum est. Licet fatear eum augmentasse tam murorum ambitu quam populis, & diuitiis ornasse. Cuius quidem si velis ad saturitatem videre Topographiam, & Genesin, videas, quæ in commentariis nostris consuetudinum Ducatus Burgundiæ retuli in proæmio in verbo, *ville de Diou.* vbi de laude eiusdem. Quibus iungatur sequens Epigramma ab ipso Petro Turrello Hedueni viro literato Astrophilo, & Diuionei gymnasij Rectore:

*Quisquis Mandubios affectas noscere fines,
Diuis Sequanis, quos serdit almus agris.
Crimina, quæ solo, legas exilis scripta papyro,
Quis (quem plura putes) scrueris esse tibi.
Vrbis est hostifugo, qua Diuis condita muro.
Et triplici mulis amne rigata locis.
Quondam vt Troia fuit irino circumdata riuis,
Vel similis doctus flumine Parisius,*

*Quem & si nauipotens multo cum remige Triton,
At nos latifico munere Bacchus alit.*

*Vnus habet querulu de ramis triste foramen,
Cui fluit exigua per breuis alius aqua.*

*Alter est à succo, vel sicco, succio factus:
Nil nisi sordiduli pondera ventris agens.*

*O quam saepe suo vincitur carrus honori,
Girmaga & scaphij sordida rheda sui.*

*Tertius inter eos liquidissimus Ostara dicitur,
Quæ recipit tardus fluctibus vodus Arar.*

*Hic rapida rigidus versatur mole molaria,
Quo sua dat dulcis munera multa Ceres,*

*Affolet vt teneros cum pascit mater alumnos,
Quæ præbet natu iam semel esca suum.*

*Plus celeres pagri, plus carpio gobio, cancri,
Et plus hoc fluuio squamea turba natas.*

*Parua ferat fluitu quasi sicco corpora puluis,
Dum calidus flauos Syrius vrit agros.*

*Quo faciles tenebrant salices, atque altior alnus:
Et tenuis calamo frondea ripa virens.*

*Quale solet purres per glebas sectile porrum,
Aut inter nitidas brassicae lata niues.*

*Principis in nubes hic ardua recta minansur,
Sunt quoque magnifica structa theatra manu:*

*Sicque aliis structura ingenis Diuiso vrbis,
Anteit vt breuibus pinus acuta rubi.*

*Et fabricata semel sua sit palatia surgunt:
Hinc poteru longe quam addere ad oua minus.*

*Septimus hic parochus sancto vrbatur amictu,
Quæ facit hunc numerum pagina cuncta sacrum.*

*O felix nimum Du tanta conditor vrbis,
Ogygides Diti cui parer Iapetus,*

*Celica quem primum fecisti terra colonum,
Atque etiam nostros ante habitare locos.*

*Omnium & hinc primum fides & recta locauit,
Deque suo diues Diuisio nomen habet.*

*Nomine quo tanto hic diues celebratur asyrum,
Sancta que maioris prima figura sacre.*

Quod Deus omnipotens longum seruauit in æuum,

*Hostia vt hic esset dogmata longa sacre.
Voluit mira, precor, vigilanti pectore fata.*

*Atque quibus duranti legibus illa suis.
Inclita Mandubius nunc staret Alexia campis,*

illa sed haud tanto sidere digna fuit.

*O veneranda domus cunctis hilaranda diebus,
Quæ residet veri victima sacra Dei.*

*Hostia diuinum cuius ingens numen adoro,
Aspiciat famuli vota precesque sui.*

Sexagesima secunda consideratio de templis seu Ecclesiis, quod fuerit, aut sit excellentius, prædicabit. Imprimis, multiplici acceptione huius vocabuli ecclesia, de quo ad D. Theologos & Canonistas vos remitto, vt paucis reassumam, dico, quod Ecclesia triumphans militanti præfertur, & ordines vtriusque describit Dionysius in sua Hierarchia, de quibus supra in 3. & 4. parte. Ecclesia vero militans, cunctis aliis rebus præferenda est, vt etiam satis comprobatum est in d. 4. parte. Item, quod Ecclesia Christiana præfertur Synagogæ Iudæorum, vt superius in ista parte in 20. consideratione. Et de principio Ecclesiæ Christianæ, vide Polydorum, de inuentoribus rerum. li. 5. cap. 6.

Quid tamen de Ecclesiis particularibus, quæ illarum sit præferenda, sumendo etiam Ecclesiam spiritualiter? Et in hoc nemini est dubium, quod Ecclesia Romana est cunctis præferenda, & ab omnibus aliis honoranda, pluribus mediis. Primo, est caput & mater omnium aliarum Ecclesiarum, vt habetur per text. in can. 1. 12. d. & ibi ample lo. de Turrecrem. etiam comprobatur.

probat. *Idem in c. memoriam. 19. distinet.* Ideo est præ-
lata cæteris, vt dicit idem Ioan. de Turrecrem. & in *c.*
quamuis. 21. distinet. in 2. colum. Et est superior inter om-
nes Ecclesias. Idem Ioan. in *cap. cogamus. 24. q. 1.* li-
cet ibi dicatur, quod Antiochena olim prima erat. Et
domina aliarum Ecclesiarum dicitur. *Item in cap. oportet
zebat. dist. 76.* Imo habet prærogatiuam à Christo. *Idem
in c. arella. 24. q. 1.* & principaliter Christus eidem
primatum dedit, secundario vero conciliis. *vt in c. du-
dum. 3. q. 6.* Ideo inter omnes alias veneranda. *Idem in
cap. visis. 16. q. 2.* Et quoniam ista materia est amplif-
sime in locis hic ante allegatis ventilata, & per Ioan.
Eckium Alemanum in *suo tract. de primatu Petri*, vbi
tenet, & probat quod omnes ecclesie orientales etiã
obedierunt Ecclesie Rom. vt etiam dixi supra in *4. par.*
Et de eiusmodi præstantia, & de qua diu certant
eum ecclesia Hierosolymitana, scribit Polydorus de
inuentorib. rerum lib. 4. cap. 7. Et eius autoritas satis
probatur per Iodocum Clitovæum, in *eius Antisthe-
ro, & propugnaculo ecclesie contra Lutherum*, ideo
aliter non insisto. Sed descendendo particularius vidẽ-
dum est: an Ecclesia S. Petri sit maior quam Lateran.
Et videtur quod sic, quoniam in *c. sanctorum. 10. q. 1.*
nominatur. Ideo dignior & maior videtur ex priori
denominatione, de quo supra in *1. par.* Secundo, ex *c.*
dudum. 3. q. 6. vbi dicitur, quod Ecclesia Petri nomini
suo consecrata, & domino instituyente, prima sit, & ca-
put cæterarum. Tertio, ex *c. futuram. 12. q. 1.* vbi dicit
text. *Constantinus vir religiosissimus, Fabricam templi
primæ sedis beati Petri instituit.*

In oppositum tamen arguit Io. de Turrec. in *d. cap.*
sanctorum, & probat quatuor rationibus, quod Eccle-
sia beati Ioan. de Lateran. sit maior, & ibi soluit argu-
menta in contrarium, ideo ad illum recurre. Petrus
venerabilis abbas Cluniacensis in *suo tract. de miracu-
lis*, laudat, & extollit ecclesiam nostræ dominæ, quæ
dicitur maior extra multas & inter alia ex quodam
miraculo, quod dicit ibi fieri singulis annis in vigilia
assumptionis Beatæ Mariæ, vbi ceteri per 24. horas ac-
censi non diminuuntur.

De Ecclesia verò Constantinopolitana, primum
locum post Romanam obtinere videtur, vt in *c. Con-
stantinopolitana. 22. d. 2.* ibi Io. de Turrec. & de eius ex-
cellentia facit mentionem text. in *Auib. vt determi-
natus sit numerus clericorum. collat. 1.* & vocabatur Ecclesia
sanctæ Sophiæ, vt dicit ibi gloss. in *verb. ecclesia.* Excel-
lentia autem illius Ecclesie consistebat in multitudine
seu numero clericorum, qui erant non genti quin-
quaginta: vt referi ibi glo. in *verb. mensura, qua pro hoc
allegat. 1. non plures. C. de sacrosanct. Eccl.* quem nume-
rum Iustinia. reduxit in quadringentos viginti quin-
que, & super centum existentibus his, qui vocantur
Ostiatij. Nam sexaginta erant Presbyteri. Diaconi au-
tem masculi centum, & quadraginta fœminæ. Subdia-
coni vero nonaginta, lectores centum, & decem, Can-
tores viginti quinque. Et vt fertur, ob tantam multitu-
dinem clericorum, ipsi dimisi fuerunt, ita quod diurnum,
& nocturnum omni hora celebrabatur officium
diuinum in dicta ecclesia: ideo laus perpetua diceba-
tur.

Sed ad templa, seu ecclesias materiales transeamus,
quæ & à Poetis, & Historicis plura excellentissima
memorantur, vt templum Dianæ Ephesiæ, in quo fue-
runt centum viginti septem columnæ à singulis regi-
bus factæ, sexaginta pedum altitudine, inter quas 36.
cælata fuerunt miro artificio. Templi longitudo erat
425. pedum, latitudo vero 220. Et factum est à tota A-
sia ducentis, & viginti annis: vnde inter septem orbis

miracula propter operis magnitudinem, & sumptum
incredibilem annumeratum exitit.

Fuit templum Iouis Ammonis, quod fuit insigne, &
sumptuosum ab Iarba rege Getulorum factum, in quo
erant centum aræ. vnde Virg.

Iarbas rex Getulorum

Templa Ioui centum latera immania regibus,

*Centum aras posuit, vigilemque sacrauerat i-
gnem,*

Excubias diuum aternas.

De quo etiam meminit Martialis in *suo primo Epi-
grammat.* Item Virgilius scribit Didonem fecisse tem-
plum Iunoni donis opulentum.

Aerea cui gradibus surgebant limina, nexaque

Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis.

Refertque Baptista Fulgosius *lib. de diætiis factisque
memorabilibus. 11. de miraculis. c. de gemmis. &c.* quod ve-
nesica animalia, neque musce incunt triclinium eccle-
siæ Aniciensis in Auernia (quod vulgo *du Pays* dicitur)
& si aliunde inferantur, statim moriuntur, & in hoc
laudanda est Ecclesia, quod veteres scripserunt Romæ
in Herculis fanum, nec muscas, nec canes vnquam in-
gressos.

Sed ad magnificum illud templum Hierosolymitanum,
quod Deo omnipotenti Salomon anno regni sui quar-
to ædificari cœpit, & septem annorum spacio perfecit,
annis vero ab ortu Adæ primi hominis, tribus milli-
bus centum & duobus sermonem conuertamus, cu-
ius magnificentia, & dignitas ab omnibus in hodie-
rum diem vsque approbatur. Fuit autem sexaginta
cubitorum in longitudine, & viginti cubitorum in latitu-
dine, triginta cubitorum in altitudine. Et porticus erat
ante templum viginti cubitorum longitudinis iuxta
mẽsuram latitudinis templi, & habebat decem cubitos
latitudinis ante faciem templi, fecitque in templo fe-
nestras obliquas: plura etiam alia mirabilia fuerunt in
illo templo, vt scribitur *3. Reg. 6. & 7. c.* Nihilque erat
in templo, quod auro non tegetetur, vt ibi dicit, & in
c. gloria Episcopi. ibi: neque vero 12. q. 2. & ample de ex-
cellentia, & magnificentia illius ultra alios ponit fra-
ter Io. Ludou. Vival. de monte regali in *suo opere re-
gali. tract. de magnificentia Salomonis*, & ibi probat tem-
ptem rationib. quod illud templum fuerit nobilissimũ,
& quomodo fuerit formatum in modum pulcherrimæ
ac fortissimæ turris, & de illius pompa, & incredibili
pulchritudine. & in offic. Text. in *c. alia opera, & adifi-
cia sumptuosa. in fin.* vbi ultra alia laudat illud, dicens,
quod in primis à Salomone triginta hominum millia
cædendis arborib. Cedris, & Cupressis sunt destinata
ad illud ædificandum. Lapidarum vero extiterunt octu-
aginta millia. Inferioris structura materia erat ex
candenti saxo. Trabes erant Cedrinæ, Cedrina conca-
meratio auro illita, vt parietes omnes. Duo Cherubin
ex puro auro pavementum petalis aureis instructum.
Ianuæ vicenum cubitorum altitudine auro coruscan-
tes. Ante vestibulum erant duæ columnæ æneæ 18.
cubitorum altitudine, ambituque duodenum. Altare
fuit æreum denũ pedum altitudine, longitudine duplo
maiore. Item mensa vna aurea, phialæ, & pateræ auz-
reæ, decem millia, argenteæ quadruplo maiora nume-
ro, Candelabra 10. millia ex auro & argento fabrefac-
ta, & istud est de templo artificiali seu materiali non
spirituali, de quo habetur *1o. 2. & 1. ad Cor. 3.* quod est
Christus. Fuit & dictum templum sub Dario rege difi-
catum in omni gloria, vt patet *Esdra 3. cap. 7.* Et per
istud templum Salomonis, & Ezechielis templum ar-
duũ, & sublime, quod vidit Ezech. in spiritu construc-
tum, & admirabili exornandum decore, de quo *Ezech.*

41. & per illud tabernaculum, quod Moyſes conſtruxit iubente domino, de quo *Exod. 25.* imaginata, & figurata fuit Eccleſia Chriſtiana. Templi vero quatuor partes eſſe dicuntur: Antica ad ortum, Poſtica ad occaſum, Siniftra ad Septentrionē, Dextra ad meridiem. Ita dicit Arch. in *c. vniuerſas. & eſt verſ. ſub cā. placuit. 16. q. 3.* & iam dixi ſupra *iſta part. in conſid. quæ de 4. partib. mundi loquitur.* Ibi etiam dicit, quod Moyſes primus tabernaculum domino condidit. Salomon deinde templum quod refert Luc. de Pen. in *l. vniuerſi. C. de ſuſcipiendis reſ. priuata. lib. 11.* Et ibi notat, quod Chriſtus ingreſſus Ieruſalem primo templum adiit, *ut habetur Matth. 21.* Dans nobis formam religionis, ut quocūque imus, primo domum orationis ſi ibi eſt, ad eam & per orationes Deo nos commendemus, poſt ad agenda negotia ſecedamus, vtinam iſtam inſtructionem ſectaremur omnes.

Templum vero fuit Lugduni ab vniuerſis Gallis, teſte Strab. in *4.* communi impenſa designatum, & extructum, & Auguſto Cæſari dicatum: ante tamen hęc urbem conſtructum, vbi ſtaniorum, ſcil. Araris, & Rhodani eſt coitio, vbi nunc eſt Abbatia Attanacenſis. quod vna cum tota regione (Autore Seneca ad Lucillum) ſatari igne, quo & Colonia vrbis, videlicet tempore Senecæ, exuſtum eſt. Et de excellentia huius Eccleſiæ Lugdun. vide Campegium in ſuo *traſſ. de vniuerſis vrbibus Lugdunen. c. 2.* & in *cap. 3.* ponit de claris Lugdunen.

De pluribus aliis templis, vt Vulcani, Ceteris, Palladis, & Panos, ſcripſit Cælius *lib. antiq. lect. 12. cap. 61.* cum ſequi. Item de iſtis templis quæ olim fuerunt Romæ Blondus loquitur in *lib. 2. de Roma triumphante,* & in *lib. de Roma reſtaurata, lib. 3.* dicit, Nallum in tota vrbe ædificium facile reperiri maiori ſumptu, maioriq; reſu prætioſiſſimarū apparatus, quā templū Pacis extractū, de quo diuus Hieronymus in expoſitionib. Ioclis Prophete ſic ait: Veſpaſianus, & Titus Romæ templo Pacis ædificato, vaſa templi Ieroſolymitani, & vniuerſa donaria in delubrio illius conſtituerunt: Omitto, quod Galeatius Maria, vicecomes ſuperbiſſimum templum prope Papiam, ordini Carthuſienſium ingenti impenſa fabrefecit.

Crederem, & forte non temere, templum ſanctæ Sophiæ Conſtantinopoli, olim à Conſtantino Magno extructū fuiſſe excellentius poſt templum Salomonis Regis filij Dauidis. Nam dicitur maior Eccleſia, ſanctiſſima, & mater Eccleſiarum Imperij, *vt eſt text. in Auth. v. de determi. ſit. num. Cleric. S. i. col. 1.* Nec potuiſſent cōtineri tot & tanti viri Eccleſiaſtici, de quib. ſupra, niſi fuiſſet ampliſſimum & ſpatioſiſſimum. Et *l. 1. Chron. Regionis* dicitur. Extruxit quoque Iuſtinianus Conſtantinopoli templum, cuius opus intantum cuncta ædificia excellit, vt in totis terrarum ſpatiis, huic ſimile non poſſit inueniri. Apud nos Eccleſia diuę virginis Marię Pariſienſis eſt maior & excellentior aliis in ſua ſtructura, habet duas immaniſſimas turres, quas omnes admirantur. Quis tamen primus condiderit tabernacula, delubra, aut Deo vero templum fecerit, vide ample per Polyd. *de inuentor. verum lib. 3. c. 9. & li. 5. c. 6.* & eodem *li. 5. c. 1.* ſcribit, vnde conſuetudo ſit exornare templa, diebus feſtis, aulæis, variisq; arborum frondibus, floribusve, ac in illis offerre candelas cereas, cereoſque, ac cereas imagines. Item accendere lampades, tabellasque ponere, quibus miracula à diuis facta repræſentantur.

Sexageſimatertia conſideratio, quæ inter Sacellas ſicut Capellas ſit excellentior, inquit. Inter cætera iure cautum eſt, quod Capella Ducis Burgundiæ in

vrbe Diuionenſi extructa, ab antiquo eſt multū priuilegiata à ſummis Pontificibus. Quoniam non ſubiicitur neque Epifcopo Lingonen. (in cuius diœceſi eſt ſita) neque aliis epifcopis aut Archiep. ſed habet ſuū Decanū ſuperiorem, immediatē ſummo Pontifici ſubiectum, cum toto collegio. De quo ſcripſit Innoc. III. Epifcopo Lingon. *vt in c. cum Capella ducis Burgund de priu. extra.* Ideo videtur dicendum, quod Decanus illius propter talem exemptionem poſt Epifcopos in tota Gallia debeat ſedere in altiori loco, vbi congregarentur, etiam cum Abbatibus, quoniā exempti præferuntur cæteris. facit *c. per tuas. iuncta gl. in verb. ſub diſc. extra de maſo. & obed.* quæ dicit quod Epifcopi exempti, id eſt Papæ immediatē ſubditi, in concilio generali vel Synodo, ſedere debent in altiori & meliori loco, quā nō exēpti. Ad idem tex. in *c. vi. Apoſtolicæ, de priu. in 6.* vbi habetur, quod Abbates exempti in concilio provinciali, & ſynodali poſſint vti mytra aut ſiſtari, ſed non exempti, albā, & planam deferre debent. Facit etiam *c. diuonum de celebra. maſſ. in clem. vbi clerici commenſales & domeſtici Cardinalium & Epifcoporum ſic priuilegiantur, vt illas horas vel illud officium, quod idem Cardinales vel Epifcopi dicent, licite dicere poſſint.*

Ex quibus exceptionem ex priuilegio eidem capellæ conſeſſo videmus, quod Decanus dictæ Capellæ Diuionen. incedit in pompis ſeu rogationib. & generalibus proceſſionibus cum Abbatibus monaſt. ſanctorum Benigni ord. S. Benedicti, & Stephani ord. Canoniorum regul. S. Auguſt. ſitorum in dicta vrbe. Nam iſti tres ſimul incedunt: imo Decanus præſatus eſt in medio illorum Abbatum. Ex quo digniorem locum habere dicitur, per ea quæ ſupra ſcripſi in *1. par. in 13. conſider.* Imò etiam in conuocatione trium ſtatuum patriæ Burgundiæ vidi Decanum dictæ Capellæ præcedere Decanos Eccleſiarum Cathedralium. Item etiam dicta Capella eſt ſumptuoſa, excellenti & magnifico ædificio conſtructa, vt nulla ei æquiparari poſſit in longitudine, latitudine, & altitudine, & potius digna eſt dici Cathedralis. In ea nempe conſtituti ſunt Canonici 25. inter quos eſt principalis dignitas quæ eſt Decanatus, & tres aliæ inferiores, vt Cantoria, Præpoſitura, & Theſauraria. Etiam plures Capellani habituari, numero totidem optimè præbendati, ita vt habeat in redditibus annuis, ſaltem quiſque Canonici pro præbenda fere ſummam 200. libr. Muſici ibidem canoroſi plures, non ſine magna impenſa ſuſtentantur. In ea ſit diuinum & nocturnum officium ritè, vt decet: & quotidie celebrantur ordinariè octo Miſſæ ſolenn. & alta voce, demptis hiſ, quæ extraordinariè dici poſſunt. Celebrior tamen eſt miſſa ordinari. illius ordinis militaris, qui vocatur ordo velleris aurei (hoc eſt, *L'ordre de la thoison d'or*) à Phil. Duce Burgund. prius inſtitutus: quia concentu iucundo & muſico celebratur. Sunt & plures Capellani eadem capella ornatiffime & optime fundatæ, & in fundacione illius vnusquiſque pauper Sacerdos, qui ad hanc Capellam accedit, & vult ibi celebrare, habet duos ſolidos Turonen. promiſſa ex pecuniis collegij dictæ Capellæ. Et quia ſe offert materia, ideo non erit alienum Bullæ tenorem ſuper ædificatione dictæ ſanctæ capellæ Diuionen. cum priuilegiis eiuldem hic inferre, qui ſequitur. *Alexander Epifcopus ſeruus ſeruatorum Dei, dilecto filio Vgoni, Duci Burgundia ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Petitionibus nobilium & potentium virorum, quæ rationi & honeſtati noſcuntur inniſi, animo nos conuenit placido condeſcendere, & eas libenter, & efficaſiter exaudire, vt ad eccleſiam commodum*

dem feruentius accendantur, cum in eorum iustis petitionibus ab Apostolica sede facile se nouerint exauderi. Inde est, quod deuotionis feruore, & instantia tue petitionis inducti, fundum, quem apud Diuionem, pro Ecclesia, & officio eius adificandis, beato Petro, ac nobis liberaliter obulisti, in ius & proprietatem nostram, & Ecclesia Ro. accepimus. Et ibidem Ecclesiam construendi, quæ soli Romano Pontifici debeat respondere, ubi facultatem & licentiam indulgemus: auctoritate apostolica prohibentes, ne cui Episcopo, vel alij Ecclesiastica persone liceat quicquam iuris sibi in eadem Ecclesia, vel Clericis eidem Ecclesie seruentibus, vendicare. Datum Tuscul. 6. Idus Nouembris.

Anno vero dom. 1192. obiit Illustrissimus Princeps Hugo, Dux Burgun. fundator, & ædificator prædictæ sanctæ Capellæ Diuionen. anima eius in pace quietat. In ea etiam deuota Capella reposita est illa sacratissima Hostia, etiam non corrupta, quæ fuit à perfido Iudæo gladio perforata, ex qua tunc miraculose sanguis exiit: vt & nunc signa, & notæ in ea extant, quæ & miraculis præfulget, & ad quam causa deuotionis magna, & alacris concurret turba. Bullam autem super missione dictæ sacræ Hostiæ, ad illustrissimum Principem Philippum, Ducem Burgundiæ his addere volui, in testimoniam prædictorum, cuius tenor est talis. *Eugenius Papa quartus, dilecto filio salutem, & Apostolicam benedictionem. Singularis deuotionis zelus, quem ad fidem Catholicam, & Sacramentum passionis domini nostri Iesu Christi gerere te videmus, merito nos inducunt, ut ea tibi concedamus, quia deuotionem tuam, & aliorum Christi fidelium valeant augere. Tuus igitur, in hac parte deuotis supplicationibus annuens, tibi Hostiam quandam, sub imagine saluatoris, in trino sedentis, mirabile Sacramentum Domini corporis, multis in locis, à vesana cuiusdam feritate, gladij ictibus perforatam, & ex eo sanguine repperfam, in locis præfatis, quæ in sacario nostro erat recondita, tua præ deuotionem concedimus, & donamus. Volentes, & mandantes tibi, ut eam in aliqua eccl. situam, quas possides, ut in alio loco celeberrimam eam honore, & reuerentia recondas, futuris temporibus venerandam, vnde tanti sacramenti maiestas, & magnitudo requirit. Datum Roma, apud S. Laurentium in Damaso, sub annulo nostro secreto, die 27. mensis Septemb. Pontificatus nostri anno 3.*

Nolo te latere, quod in castro Diuionensi est sepulchrum cuiusdam Senatoris Diuionensis, nomine Hilarij, qui fuit ita callus, vt cum post eius mortem, vxor eius, amoto coopertorio, in eius sepulchro poneretur, visus est leuasse dextram, qua ceruicem vxoris amplexus est, vt refert Greg. Turon. in lib. suo, in gloria confessorum, c. 42.

SEXAGESIMA QUARTA consideratio de Pinnaculis templorum, quæ Campanilia dicta sunt, & de excellentia nonnullorum tractat. Et reuera multa loca iustrata in Gallia, & Italia, & plura campanilia vidi, & de pluribus plures interrogavi, tamen ex relatu non accepi excellentius fore in Europa campanili Ecclesiæ sancti Lazari Hedun. de qua supra satis prope 60. consid. dictam est. Quippe est valde sumptuosum, & vitra alia extollendum ex eius fundamentis, præcipue vero altitudine. Fundatur enim super quatuor columnis seu pilis, aut pilearibus lapideis, in medio chori, dictæ Ecclesiæ existentibus quæ grossitudinis sunt tantum in omni quadratura 8. pedum. Altitudinis vero 36. vel vitra, cubitorum formice distincta. In summitate vero dictarum quatuor pilarum, & super illis, constabilia est turris quadra, altitudinis 20. cubitorum,

habens deambulatio amplam miro artificio constructam, deinde in acutiem, & fastigium ducitur, habens formam Pyramidis quadratam octo quadraturis admirandæ structuræ, vitra omnem excellentiam, quæ manu fieri posset, & quæque quadratura compacta est lapidibus quadratis, artificio sumptuoso in modum cristarum factis, per quas posset ascendi ad summitatem vsque, & dicta Pyramis est fere altitudinis tercentum cubitorum. In eo sunt viginti campanæ, & vitra, quarum duæ sunt magnæ molis, vna ponderis est 18. millium, altera vero 16. Sonus autem dum pulsantur, est consonantiæ, & concordie tantæ, vt Mulicam ipsam retollere videatur.

Vnum præterea addo, quod & ad cultum ciuitatis nostræ facit, licet curiosius nostra, & non extera scrutari forte dicas, sed cū veritate enarrare possum, quod sentio. In nostra quippe ciuitate est etiam Ecclesia diuæ virg. Mariæ collegiata, de qua supra c. 40. consid. dixi, ab excellentiss. domino Nic. Rolin, olim cancellario Burgundiæ, eius castro constructa, & dotata ex tribus mille libris Turo. ex reddito annuo pro 12. canonicis, & 24. Capellanis, quorum superior Præpositus, vocatur, & sunt exempti à Iurisdictione Episcopi Hedun. In qua Ecclesia erigitur aliud campanile ligatum, sumptuosum, fundatum super turri lapidea quadrata, quæ eleuatur supra tectam dictæ ecclesiæ, & ibi sunt ambulacra ornatissima, plumbata, auro illita, & ibi est horologium, desuper attollitur dictum Pinnaculum in acutiem, in formam Pyramidis altitudine 300. cubitorum, & vitra, tegulas habens deauratas mirabili impensa, & ornata ordinata, & dicta duo Campanilia ita sunt sumptuosa, magnifica, & excellentia, vt bonæ memoriæ Rex Ludou. XII. hanc ciuitatem vocarit, *fant, aux beaux chibers.* & plures dixerit, non esse familia Campanilia in toto suo regno.

SEXAGESIMA QUINTA consideratio sit de castris, in quibus solent habitare apud nos Principes, & Nobiles, & sæpius fiunt in limitibus prouinciarum ad tuitionem, & protectionem illarum, vel vt habitantes in eis non euagentur, imo ibi sunt sub quadam custodia Principum. Ideo castra, a verbo castro dicta sunt, quia in ea voluntas, vel licentia inhabitantium castratur, ne passim vagare liceat, & pateant hostibus. Eadem ratione dicuntur castra in expeditione militari, tamen in plurali, vel, quia tanquam castri debent ibi viuere, vnde intrare castra feminis non licet. *Deut. 23.* Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra, & non reuertetur, priusquam ad vesperam lauetur aqua, & infra, Dominus Deus tuus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis sceditatis appareat, nec derelinquet te. In his enim castris castratur libido, vel licentia vagandi, ideo castri debent ibi viuere, cum luxuria vires enect. Vnde meretrices ab exercitu submouentur, quibus castra militum intrare non licet, vt dictum est, & *109. part. in 33. consid.* Hodie vero castra militum scortis repleta sunt contra disciplinam Metelli, & minoris Aphricani. Adeo, quod facilius, & frequentius Thaidis castra, quam Hannibalis videmus euertere, vt scribit *Guil. Bened. in sua reper. c. Rayn. in verb. Cuidam Petro tradiderunt. numer. 73. extra de testi.* Vel castrum dicitur, quia in loco alto situm est casa alta, vt dicit Lud. de Pen. in *licet fieri. Cod. de erogatione militaris annonæ. libr. 12.* vbi est text. quo modo annonæ militares sint in castris deferendæ pro exercitu principis, quod plures

videmus obseruari in castris Diuionen. & Belnési. Et talia castra possunt tantum possideri, & haberi à Principibus, vel ab his, quibus ascripta sūt, & data à Principibus, vel ex antiquitate. Ita, ut si priuatus, vel castellanus, nō miles, in his locis fuerit detentator inuentus, capitali sententia, cū publicatione bonorum, plectatur. *l. quicumque castellarum. C. de iudis limitat. h. s. l. b. 11.* & ibi Luc. scribit, quod talia, quæ sunt Regalia, & alia iura Regalia, peti possunt à possessoribus, qui habent ex privilegio, & quomodo docere debeant de eorum privilegio contra *l. cogit. C. de poss. hered. &*, ut ait, est magna presumpcio contra illos, qui habuerunt aliquam administrationem à Principe, ut sunt officarij, qui post eorum officia aboluta, reperiuntur habere aliqua iura principum, presumpcio, inquã, est cōtra eos, ita ut debeant docere de titulo, quoniã, ut cōmaniter fit, officarij in his sepius malignantur: sicut etiam esset presumpcio cōtra illos priuatos, qui possiderent aliquas decimas vnius beneficij curati, si eorum predecessores tenuissent illud beneficiū curatum: nam hoc casu tenerentur docere de titulo propter presumpcionem, existentem cōtra eos, & eorum incapacitatē, sicut est in priuato, qui tenet iura principum: quia quod non potest possidere nec prescribere, ideo semper teneretur docere de titulo: ut ibi ample scribit Lucas, ad quem recurre, & ibi in fin. querit, an concessio castro per principem, videatur concessam merum imperium, quod ibi habebant sed quia non quadrat, & dixi in *comm. v. stris super c. reser. D. deat. B. g. in rub. ad inuim. vers. sc. v. d. in fin.* ideo non in hito De forma vero, & dispositione Castrorum militarium apud Roma. lege Blondam *lib. 6. de Roma triumphante*, vbi etiam scribit, castra ut plurimum quatuor habuisse portas.

Aduerte, quod in legato Castris, veniunt arma, quæ ibi ponantur ad defensionem castris, ut tenet in terminis Olinad. *cap. 163.* & Martinus Laudan. in *tract. de castris lib. 1. & castris. art. 1.* vbi corrupte allegat Oldr. & ibi plura scribit de castris, quæ sunt singularia, sed nihil ad rem facit. Sed redeundo ad intencū, videamus, quod castrū sit excellentius. Certū est enim multa esse castra in Gallia, in Italia, in Hispania, & Alemania, & in tota Europa, & multi principes seipsos delectauerunt in contrahendis pluribus castris; Et inter alia duo reperiuntur excellentissima; quorum vnū ædificij sumptuositate, & constructionis forma, & mirabili impensa laudari debet, de quo Phil. Berg. *lib. 14. sup. suppl. Ch. on. ait*, quod Ioan. Galeatius, in Papien. sua vrbis, inter cetera castellū, sine regiã domū, incredibili pulchritudine, & impēia extruxit, in quo & Bibliothecam condidit, in qua tantam librorum copiã contraxit, quantã alibi se nunquã vidisse meminerit; & qui viderunt, testimonij perhibent de excellentia illius. In medio quippe illud est curias, in quadro disposita, cuius longitudo, & latitudo æqualis est ab vtraque parte pro curia, (ut dici solet) vnius lanceæ militaris, & quatuor partes quadratæ æquali ædificio sunt constructæ: patet vndique deambulata, hoc est galliarum, latitudinis 30. pedum singula camere, & aula, &, ut verius dicā, tota domus est depicta intus, & excellenti & singulari pictura, ex auro purissimo, & azureo eminenti, in qualibet parte est aula ampla, & superba, & hinc inde camere decenter distincte. Stat & castrum pro media parte meridionali in ciuitate, à parte septentrionali extra ciuitatem, est porta singularis, & eminēs, qua ingreditur in leporariū, viuariū, seu cōseptum principis, vulgo Parcū, vbi sunt tres domus excellentes, pro recreatione principum, & in eo includuntur omnis generalis animalia fera, & est longitudo 5. milliatio-

rum, & latitudinis duorum, & vltra, & ad vnum angulum illius septi conditum est excellentissimum cœnobium Carthusiensium Et ibi in multis locis sunt aquæ irrigue, nemora, prata, & agri feraces & fructiferi, quæ non sunt modici redditus. In eoxta castrum, sunt lauacra lapidea elegantissima, in quibus infunditur, & exhauritur aqua ad libitum, pro lauacro nobilium, & dominarum. Fossata illius castris ex lapidibus quadratis constructa sunt multum lata, & profunda, in quibus nunquam aut raro deficit aqua discurrens. Aliud est Castrum, nostræ ciuitatis Hedun. & est tertia pars bona ciuitatis, & est situm in parte superiori, in quo sunt tres magnificentissimæ ecclesiæ, seu templi, sc. sanctorum Nazarij, & Celsi, & est illa primaria, & originaria Cathedralis, & sub ea est Ecclesia parochialis, sancti Ioannis in Crotta. Alij est Ecclesia diui Lazari, quem Christus à morte suscitauit, quæ fuit Capella; seu hodie locum Cathedralis obtinet, & in vtraque celebratur officium diuinum singulis horis. Et numerus clericorum ibi deseruientium est, Episcopus cum octo dignitatibus, 52. Canonicis, & octoginta capellanis, & habitatis. Alia est Ecclesia collegiata, & parochialis diuæ virginis Mariæ, in qua sunt duodecim canonici, cum Pæposito, & octo Capellanis. Et & alia Ecclesia Parochialis, sub titulo sancti Quirini, cuius ego sum Parochianus, & de his Ecclesiis late hic ante dixi in *60. eo. s. 1.* In isto castro etiam est palatium Episcopale, excellens, amplum, & magnificentum. Est & domus, seu Palatium Rolinorum superbum, & vltra centum domos, tam canonicorum, quàm ciuium maiorum inhabitantium, optime constructas, & magno sumptu continens, non computatis alijs paruis domicilijs. Quibus consideratis, non reperies tam latam, neque tam opulentum castrum in tota Gallia. Ideo inter alia summe laudandum est.

Domini de Ambasia, temporibus quibus floruerunt in Gallia, plura castra excellentia construi, & ædificari fecerunt, ut reuerendissimus in Christo pater, Dominus Georgius de Ambasia, Archiepiscopus Rothomagensis Cardinalis, & Legatus de latere in Francia, Castrum de Gallione, in diocesi eius Rothomagensi. Alius frater Episcopus Pictauien. castrum de Diony prope ciuitatē. Alius frater Episcopus Lingonen. Dux, & Pat. Franciæ, Castrū de Mussy, in diocesi Lingonen. Alius, & quartus frater, Episcopus Albige. vnū castrum in sua diocesi. Quintus eorum frater, Episcopus Claromonren. & Abb. Cluuiacen. aliud Castrū in Auernia, & sua diocesi, quæ omnia sunt excellentissima, & superba, mirabiliq; pulchritudine, & impensa fabricata. Magnificus Dominus de Ambasia, gubernator Mediolani, & locum tenens regis, in Italia, nepos predictorum, cui assidebam pro magistro requestarij, castrum, de castro Milano sumptuosè constructa ædificari fecit Et forte, castram Ambasiacū, quod est excellentius castrum, & amplum, quàm sit in Gallia ab eorum antecessorib. constructū est (cum inde nomen sortiti sint) hodie tamen id castrū est regis Franciæ, qui & multa alia castra excellentissima in suo regno habet, ut est castrum in nemore Vicennæ, non procul à ciuit. Parisiensi. Item castrum S. Germani in layis, distans 7. leucis à dicta ciuitate. Et in ea ciuitate Parisiensi sunt etia, vnū vulgo, *Lupara*, dicitur, Aliud *Bastida*, & ut autor est *Gagu. lib. 9. de gest. Francor.* vbi de Rege Carolo V. meminit, & ait: Erat his dieb. Parisiis regis pæpositus, Hngo Aubriotus, qui propugnaculum (cui Bastida nomen est) ad D. Antonij portam extruxit, sumptu ex ea pecunia facto, quam Parisiorum Communicati Carolus donauerat. Et illud

illud castrum dicitur, Rex Castrorum, & est prope domum de Borbonio, & hoc forte, ideo quia omnia fere alia castra regni sunt de feudo illius castri: apud nos vero excellens est castrum dictum Dorgilly, non procul ab vrbe Belnenf. ad quod principes venandi causa sæpe se conferunt.

Sed inter fortissima castra, est castrum Mediolani, in porta Iouis, ideo Arx Iouis dicitur. Alia tria multum fortissima, & fere inexpugnabilia sunt, & in hac patria, scilicet castrum Auxone supra Ararim, Liuinen. & Belnen. etiam castrum de Vergy, & Salione Duois. Etiam castrum de Grancy, quod spectat ad dominos de Castro Villano Fertur & in comitatu de Rossillon esse castrum fortissimum, quod vulgo, *Saulse*, dicitur. Et hæc referte sufficiat, cum non sint magnæ utilitatis: sed pro complemento materiæ, quam assumpsi, in medium allata sunt, & diuersa inuant. Nec semper grauibus sententiis ingenium torquendum est, sed scribendum est, vt res exposulat.

SEXAGESIMASEXTA consideratio sit de laude, & excellentia quorundam Theatrorum, & Amphitheatrorum. Theatrum enim est ædificium in Hemicycli, id est, circuli medijs speciem factum, ad videnda spectacula Latine *visorium*, seu *spectaculatorium* dicitur. Amphitheatrum vero, locus etiam erat spectaculorum, id est, ludos spectandi gratia ædificatus, forma rotunda, veluti ex duobus constans theatris; vulgo apud nos *eschaffaut*, dicuntur. Consuetudo istorum à Græcis sumpta est. Nam cum agrorum cultores, feriatis diebus, diuersis numinibus per agros festa celebrarent, inumbrationis causa, tabernacula à rusticis composita sunt, vbi prius carmina incondita decantabant Athenienses, deinde Romani, hoc in urbanum spectaculum transtulerunt. Theatrum ita dispositum erat, vt à fronte, inter duo cornua, scena esset, in circumferentia hemicycli, erant gradus ita dispositi, vt altiores in ambitu semper exerescerent. In his plebs promiscue sedebat, quibus non erat sedendi locus, hi stantes in cauea sedebant. Cauea theatrorum fornicibus obductæ, vel s regi solebant. Primus omnium Q. Catulus teste Plinio lib. 19. linteis in teatro vmbra fecit. Primus etiam byssina vela in Theatrum duxit. Principio temporaria fiebant Theatra, primusque M. Æmylius Scaurus, Syllæ priuignus in ædilitate sua 50. tantummodo diebus scenarum ludorum Theatrum duraturum, extraxit opus (teste Plinio lib. 36. c. 15.) maximum omnium, quæ vnquam fuere, humana manu facta. Scena habuit columnas marmoreas 360. duodequadraginta pedum altitudine. Signa inter columnas æreas 3000. Summæ columnæ tabulis erant inauratis. Pars Scenæ inferior erat è marmore, media è vitro. Cauea ipsa 80. hominum millia capiebat. Caius vero Dutio Theatra duo fecit temporalia amplissima è ligno, quibus inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repente circumactis, ac cornibus inter se cœuntibus faciebat amphitheatrum, & Gladiatorum spectacula edebat.

Manfurum vero Theatrum ex quadrato lapide, quod 40. millia hominum capiebat, primus Romæ construxit Pompeius Magnus, propter quod Cornelius Tacitus inculatum eum fuisse à senioribus scribit, quod mansuram Theatri sedem posuisset. Cum ante subitariis gradibus, & scena in tempus structa foret, sed parsimoniam consultum, quod perpetua sedes Theatro locata esset potius, quam immenso sumptu singulos per annos confurgeret, ac strueretur. Cuius exemplar ex eo, quod Mitylenæ erat, post deuictum Mithridatem, sumpsisse, testis est Plutarchus. Nero

princeps, nobilibus Germanis populi Romani magnitudinem ostensurus, eos in hoc Theatrum populo plenum, introduxit. Idem etiam alias, infans sumptu inaurauit, vt in eo Mithridatem, Armeniorum Regem exciperet. Amphitheatrum vero moiem primus in campo Martio posuit C. Iulius Cæsar, quam paulo post Augustus, Mausolæum ædificaturus; destruxit, vt ait Blondus lib. de Roma instaurata, vbi multa de materia præsentis. Qui & ipse, authore Suetonio, amphitheatrum destinauit media vrbe, quod à Vespasiano conditum fuit, & à Tito consecratum. Id tamen Domitianus ad gloriam suam referebat, iactare in Senatu solitus, & patri se & fratri imperium dedisse, quapropter omnibus operibus, quæ post mortem illorum, vel perfecit, suum duxerat titulum addidit, sine vlla pristini authoris memoria. Hinc illi de hoc amphitheatro Martialis in principio sui operis, adulat, dicens:

*Omnis Cæsareo cedit labor amphitheatro,
Vnum pro cunctis fama loquatur opus.*

Quod tamen non puto esse laudandum, cum fuerit alienæ laudis occultator, & sic pati furi.

Nos autem Hedui, anno Domini 1516. excellens & magnificum amphitheatrum, in campo S. Lazari, qui est in medio ciuitatis nostræ construximus, & erat è ligno quadrato, artificio solemoni fabricatum; impensis Ecclesiæ & ciuium; nec in Gallia fuit simile. Ducentenarias enim cellulas cum quadraginta in superiori parte habuit: partibus è ligno intermedijs diuisas, & tabulatis cooperitas, quæ loca erant viris Ecclesiasticis, Nobilibus, Senatoribus, Equitibus, & Gentilibus, ciuium patricijs. In cauea vero, seu inferiori parte, erant gradus & sedilia ita disposita, vt altiora in ambitu semper exerescerent, vbi plebs promiscue sedebat, quæ habuit & velaria lintea, quibus substantes seu subsidentes adumbrabantur, ne à pluuia offenderentur. Etiam ludentes in medio Canæ, seu Theatralis Scenæ, iisdem tantum tegebantur, quos fossa aquis vallata, & alijs obstaculis, a plebeijs discriminabat. In eo amphitheatro octoginta millia hominum non grauate collocari poterant, & quia indicta fuerant spectacula suauitatis, spectatores prope infiniti affuerunt, quæ spectacula fuerunt excellentissima, causa diui Lazari, patrioni Heduorum, facta, vbi vita eiusdem dignis versibus non ad Pompam, sed ad diuinæ maiestatis laudem, & beati Lazari, vehementissimè, & gratis, quatuor diebus, recitata fuit. Vnde à Deo datum est, vt nulla exhibitio, nulla plebis contentio, aut derisorie quid gestum fuerit, & licet nocte plueret, tota die tamen, nulla aeris serenitas maior, iisdem diebus visa fuit, de quo aliquid iam supra tetigi in 60. consid. & in præced. par. in 52. consid.

De Theatris etiam vide F. Parritium, *de institut. Reip. lib. 8. tit. 14.* vbi dicit, quod locus præstantior in teatro sit Orchestra, in qua sedibus loca Senatorum, primariorumque, ac honorariorum magistratuum designabantur, vnde omnium agentium gestus spectari possent. Item liberarum, sociarumque gentium Legatis, quas postea vetuit Augustus in orchestra considerare, quod quosdam libertini generis mitti deprehendisset: nam nobiliores & honestiores personæ, officio legationis fungi debent, vt in *lasciendum. in prin. ff. de legationib.* Et Legati seu Ambasiatores debent esse homines magnæ auctoritatis, vt dicit Do. de S. Gemi. in *ca. ad Apostolic. de sent. & re iudic. in 6.* saltem quando pro arduo negotio destinantur, facit *c. estore. l. 9. l. Quod autem Senatus à populo dist-*

cretus, eius rei, ludos spectaret, teste Liius in 4. *de bello Macedonico*, & Pub. Scipio ille Aphricanus, & Valer. Sempronius Longus, Consules, primi authores fuerunt. Quod & vulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quassauit. Valerius autem Max. *lib. 2. tit. de institutis antiquis*. hoc ex sententia posterioris Aphricani actum esse narrat.

Sexagesima septima consideratio ad excellentias palatiorum stylum conuertit, quæ sunt proprie domus Principum, in quibus iurisdictiones eorum exercentur. Et dicuntur ædes consecratæ, quæ ab omni priuatorum vsu & communi habitatione excipiuntur. *l. vnica. Cod. de Palat. & domib. dominicis libr. 11.* Et est de Regalibus, habere Palatia in ciuitatibus, vt in *titul. qua sunt Regal. in vsib. feud. & l. fin. Cod. de offic. Rector. prouinc. & l. quicumque. Cod. de operib. public.* Ideo dicit Luc. de Pen. *dist. l. vnica*. Quod, existentibus in ciuitatibus Palatiis consuetis, seu publicis, non debeant Iudices priuatorum domos ad habitandum, veluti publicas, vendicare. & ibi dicit, quod Palatio regio non debeant adhærere ædificia priuatorum. *d. l. quicumque facit c. nulla. & ibi glof. 12. q. 1.* sed debeant distare spacio quindecim pedum. *l. si cui. Cod. de ædific. priuat.* Et vt dictum est, in magnis ciuitatib. debent & solent esse Palatia Principum, vt in ciuitate Romana sunt multa Palatia, tam summorum Pontificum, quam Cardinalium. Et inter alia Symmachus Papa primo fecit Palatium sancti Petri, vt dicit Blondus, *de Roma instaurata. l. 1. nu. 50.*

Nicolaus Quintus, in Vaticano, Pontificale Palatium sumptuosissime extruxit, & murorum ingentem molem ibidem inchoauit, quibus coerceri hostes possent, ne Pontificis ædes diripere possent. Eugenius quartus, Lateranen. Palatium instaurauit, teste eodem Blondo, eod. lib. num. 305. Est & aliud Palatium nobile sancti Laurentij, in Lucina, quod ob magnos fornice, & amplissima fundamenta super quibus ædificatum est, partem operum Domitiani arbitrantur, & id ad annum salutis trecentesium supra millesimum à Cardinale Anglico, in prædictis Domitiani operum ruinis, ædificatum. Ioannes Cardinalis Rothomag. multa impensa adauxit, quod nuper Ioannes ex Gallis Picardus Cardinalis Morinens. cum in eo habitaret, tanto ampliauit ornauitque impendio, vt nullam, præter pontificale Palatium, sancti Petri domum, vbi Roma nunc haberet pulchriorem, vt refert idem Blondus lib. 2. n. 15. Benedictus Papa XI. Tholosanus, in Auenione Palatium superbum, seu Pontificias & quidem celebres ædes cum turribus & pomeriis ædificauit.

Plura sunt excellentissima Palatia in Italia, vt Mediolani, vbi est palatium Principis, in quo exercetur Iurisdicctio Capitanei iustitiæ Mediolani, & plurimum aliorum officiorum, in quo mansi assidendo Capitaneo dictæ iustitiæ.

Bartholomæus de Saligniaco, in suo itinerario terræ sanctæ 2. cap. 1. Tomi, laudauit Palatium Venetorum quo Dux, Senatus, ac prætor ius dicunt, sumptu nedum Ducali & senatorio, sed regio & imperiali resplendet, admirationem, vt idem refert, fere excedit, quod medio Palatio fons patet, septus in modum cisternæ, è quo si haurire velis, gemina tibi situla opus est, altera solida, altera perforata, quarum hæc per tenuè foramen guttatim fontalem aquam imbibit, illa hausta largiore riuulo in fontis orificium euehit.

Sed inter alia Palatia, Galliarum Palatium Parisiense est excellentius, tam longitudine & latitudine, seu magno spacio terræ, quam in ædificiis sumptuosissi-

mis, & amplis, nec solum Palatium dicendum est, sed oppidum magnum, visu esse iudicares, propter multitudinem ædificiorum, vt ego ipse oculis vidi. Eius tamen excellentia potius in eo consistit, quod in eo exercentur variæ iurisdictiones pro administranda iustitia, & ibi conueniant singulis diebus non feriatis, duo aut tria milia hominum, tam pro iurisdictione exercenda, quam pro iustitia consequenda: præcipue in suprema Parlamenti curia, quæ distinctas & diuersas habet cameras, vt ante scripsi in 7. part. in 9. confid. & de quibus hic amplius referam. In illa etenim curia Parlamenti primo est magna camera, vbi patroni agunt causas. In qua assistunt triginta consiliarij cum duobus præsidibus, vt communiter primo & secundo. Secunda est, quæ vulgo dicitur, *La Tour-nelle*, vbi deciduntur causæ criminales, & in ea assistunt plures consiliarij, numero viginti cum aliis duobus Præsidentibus, tertio scilicet & quarto. Etiam habent cameras distinctas duo aduocati fiscales, & procurator generalis. Itæ tres Grapharij, ciuilibus, criminalibus, & præsentationum. Item duodecim admissionales seu ostiarij. Sunt etiam quatuor notarij signantes loco Grapharij in eius absentia; qui & consilio adesse valent. Et in ipsa curia sunt centum Consules ordinarij ab antiquo constituti. Et à paucis annis à Rege nostro Francisco I. creati sunt alij viginti. Alia est etiam camera Requestrarum dicta, vbi assistunt octo ex præfatis Consiliarij, inter quos vnus præsidet, qui Præsidentis Requestrarum vocatur, & non simpliciter Præsidentis, cum non maiorem habeat potestatem in aliis cameris, quam vnus ex consiliarijs illarum. Et in huiusmodi camera deciduntur causæ Curialium priuilegiatorum in actionibus personalibus, & possessorijs. Et est iurisdicctio istorum distincta à curia Parlamenti, cum ab eis ad Curiam appelleretur, & sic sunt inferiores. Est & alia camera, quæ dicitur camera Inquestrarum, & in hac etiam sunt duo Præsidentes, non tamen simpliciter, sed cum adiectione. In ea est certus numerus consiliariorum, scilicet viginti, qui tantum decidunt processus, & causas factas in scriptis, & vbi factæ sunt inquestæ, & quæ placitando, & publice declamando decidi non possunt absque visione processus. Et ista curia parlamentalis, licet videatur, quod camera Requestrarum non debeat dici de Parlamento, ex quo de illa ad Parlamentum appellatur. Alia est, & tertia iurisdicctio in ipso Palatio, & in magna illius aula iurisdicctio dominorum Generalium impositionum: dicta vulgo, *Les Generaux des Aydes*. Et est vna Curia suprema, cum de illis non licet appellare ad aliam supremam Curiam. Et in hac Iurisdictione præsent duo Præsidentes & octo consiliarij. Et ab electis & Grenaterijs Franciæ appellatur ad eos, & non ad aliam Curiam supremam. Quarta iurisdicctio dicti Palatii, est iurisdicctio dominorum Magistrorum Requestrarum domus Regis, qui habent cameram & iurisdictionem separatam, & hi tantum cognoscunt de priuilegijs, & donis datis, & concessis à Rege, & de officarijs Regis, si inter officarios de eorum officarijs oriatur quæstio. Quinta iurisdicctio est iurisdicctio Balliui Palatii, qui habet cameram separatam. Sexta iurisdicctio est in mensa marmorea, & est magni Magistri aquarum & Forestarum, habet cameram separatam, & officarios sub se deputatos. Septima Iurisdicctio est certorum magistrorum particularium aquarum & forestarum, qui etiam habent Iurisdictionem in mensa marmorea, in qua sunt Officiarij deputati. Octaua iurisdicctio est Admirallijs Franciæ, qui etiam habet iurisdictionem in mensa

marmorea, & ibi officiales, ad exercendam iustitiam sub se deputatos. Nona iurisdictionis est Admiralij. Aquitaniz, vulgo *de Guyenne*, quæ etiam exercetur in mensa marmorea, & habet sub se officarios ibi deputatos pro administranda iustitia. Et ex magna aula, quæ est in dicto Palatio est accessus & introitus ad loca destinata pro huiusmodi iurisdictionibus exercendis. Et illa aula est longissima & ampla, vbi statuar & imagines Regum in parietibus, & pilearibus lapideis sunt erectæ, non tamen sub eadem lance. Nam ea quæ ambas manus habent eleuatas, indicio sunt, eos Reges optime administrasse Regnum & Remp. absque exactione inconsuetæ & iniustitia: si vero bene administrauerint iustitiam, & in reliquo male versari fuerint, nec prospera res gesserint, vel è conuerso, habent vnicam manum depressam. Sin autem in vtroque male administrarint, ambas habent manus demissas. Quod præuidens Lud. X. ipso superstitite, suam statuam genibus flexam, manus iunctas & eleuatas, more deprecantis, habentem, coram imagine diuæ Mariæ virginis, in ipso Palatio construi fecit. Sed quomodo reuerit, & iustitiam administrauerit, legas Gaguinum in *suis Chronis Francis*, Dominum *d' Argentuil*, qui fuit eius domesticus officarius. Extra prædictam aulam, & in dicto Palatio est alia iurisdictionis & curia sumptuosa & magnifica, in qua præficitur præses cum pluribus magistris computorum, & clericis, & aliis officiariis, vsque ad numerum 30. Edificium vero illius curiæ est superbum & amplum, & sic est decima iurisdictionis in continentibus Palatii existens. Undecima iurisdictionis est, quæ dicitur *du vesbe*, vbi officarij cognoscunt de dominio seu patrimonio Principis, & est magna iurisdictionis. Duodecima est iurisdictionis electorum Franciæ. Tertiadecima est generalium monetarum, & officarij huiusmodi iurisdictionum, habent distinctas cameras in continentibus circa ipsam cameram computorum. Sunt & aliæ iurisdictiones, quæ in dicto Palatio exercentur, vt est iurisdictionis magistrorum seu præfectorum Latomorum, & certorum aliorum artificum (de quibus nunc non recordor) quæ in diuersis cameris suos habent iudices & officarios, stipendiarios, & salarios à Rege, vt & alij officarij antedictarum iurisdictionum. Salaria autem & stipendia officiariorum dicti Palatii, iurisdictiones in eo exercentium, ascendunt singulis annis vltra summam centum millium libr. Turonensium; in quo consideranda venit magna excellentia illius, & in multitudine litigantium, ob assiduam multarum causarum auditionem.

Sexagesimo octaua consideratio muros quarundam urbium seu oppidorum nobilitat. Imprimis murorum Babylonis vix credibilis relatu, firmitas, magnitudo conspicua extolli debet, quos Semiramis condidit, aut saltem ruinosos restaurauit. Nam primus post diluuium Nemroth Gigas eam fundauerat coctili latere atque bitumine interfuso, latitudine, vt ait Herodotus, quinquagenum cubitorum, altitudine ducentum. Ambitus eius 480. stadiis circumuenitur. Quos tam latos fuisse scribunt, vt quadrigas inter se occurrentes facile reciperent: vnde inter leprem spectacula seu miracula orbis annumerantur, turresque haberent 300. plures multo habituri, nisi aliqua ex parte paludes pro mœnibus fuissent. Per ambitum centum portæ stabant ætæ, omnes cum cardinibus. Fossa extrinsecus late patens vice amnis diffunditur; quia, vt scribit Strabo, Euphrates Babyloniam per mediam diuidit. Huic autem operi portentoso adhibita

sunt trecenta hominum millia. Vnde Martialis in *I. Epigrammat.* in eisdem mœnibus, quæ tanto labore ædificata fuerint, sic ait:

*Barbara pyramidum fideat miracula Memphis,
Assiduus iactet nec Babylona labor.*

Babylonicæ porro ciuitatis (teste Cælio *lib. antiq. lect. 5. cap. 12.*) vastitatem illo argumento maxime comprobatur Aristot. *3. Polit.* Quod capta quandoque ab hostibus vrbe, tertio demum die vix id persenserit pars vltima. Etiam Propertius *lib. 3.* de ea ita canit:

*Perfarum statuit Babylona Semiramis urbem,
Vt solidum costis tolleret aggere opus.*

*Et duo in aduersum immisi per mœnia currus.
Ne possent tacto stringere ab axe latius.*

*Duxit & Euphratem medium, quo condidit arces,
Iussit & Imperio surgere Bactra caput.*

Et Lucanus *lib. 6.*

Fragili circumdata testa,

Mœnia mireneur refugi Babylonia Fœditi,

Quintilianus:

*Nulla dies adimet Babylonia mœnia, longis
Inclita porticibus, variis elata columnis.*

Fuit itaque Babylonia hæc mœnibus ac aere valde admirabilis, quam Perfarum rex Cyrus postea cepit, euerit, & complanauit die festo, quo omnes Babylo-nij vniuersam noctem biberent, & lasciuis carminibus saltationibusque indulgerent: teste Cælio *antiq. lect. lib. 5. c. 11.*

Item Thebæ, Aegyptia vrbs insignes habuit muros à Bulyride Aegypti rege conditos, ambitu 140. stadiorum, vt refert Herodotus. in quibus erant centum portæ atfixæ, in quarum singulis memoratur 200. custodes excelluisse equis & carribus. Vnde Iuuenalis *Satyr. vlt.*

Atque vetus Thebæ centum iacet obruta portæ.

Item Pergama seu muri vrbs Troiæ feruntur habuisse in habitu 40. millia passuum. Credo, quod fuit Laomedon pater Priami, qui cinxit Troiam mœnibus: sed Apollini & Neptuno id negotij adscribitur, nec ob aliam causam, quam propter magnificentiam & altitudinem ingentem. Vnde de his Lucanus *lib. 6.*

*Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribatque dies.*

Item murus Byzantij vrbs Thraciæ olim fuit Mileti quadrato lapide, adeo indifferetia laterum structura, & vna prope muri compages spectantibus videri posset. Nam hæc ciuitas ab initio a Pausania Spartanorum rege condita fuit: sed cum parua admodum esset, ipsam postea Constantinus Magnus Imperator, qui regnabat anno Christi 318. Rom. Pontifici Syluestro relicta, diligens structis fortissimis mœnibus celsisque, ac crassissimis turribus à se Constantinopolim nominari voluit, & sic in maius aucta Imperij sedes est facta, totiusque columen, & caput Orientis, & vnicum Græciæ sapientiæ domicilium habita fuerit. Habuit præterea hæc ciuitas vndecim portas dignitatem ipsius, atque murorum præ se ferentes.

Muri vero Romæ (quæ Regina urbium, & totius orbis caput dicitur, vt supra ostendimus) à Romulo, primo Romanorum Rege constructi sunt, qui urbem à nomine suo, Romam vocauit. Licet hanc seu partem, vt plures alij ante, Euander condidisse dicatur. Vnde de his Lucanus:

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et Pomponius Iureconsultus, *l. si quis violauerit, qua est l. fin. ff. de rerum diuis.* sic inquit: Et frater

Romuli Remus occisus traditur ob id, quod muros transcendere voluerit, id est, voluntarie transcendere, secundum gloss. ibi. vnde Lilius *lib. 1.* Vulgarior fama est ludibrio fratris Remum novos transfiliisse muros Eius vero ambitum varium fuisse, credendum est, cum & Plinius *in 3. natural. hist.* à principio partem extitisse dicat, & suo tempore viginti millia passuum continuasse. Et Flavius Vopiscus historicus scribit, Aurelium Imperatorem seu Aurelianum, ambitum vrbs ad 30. passuum millia ampliasse. Hæc etiam ciuitas 30. habuit portas, quarum nomina infra, vbi *in considerat. qua de portis tractat*, describentur.

Muros in circuitu Ierusalem vrbs Iudææ, seu Palestinae, quam primus Melchisedech post diluuium condiderat, fecit Salomon Rex, vt legitur *3. Reg. 3. c. 1. in princ.*

Item Carolus Magnus Francorum Rex, Florentiam inclytam, ac primariam Hetruriae ciuitatem, quam omnium Italiae ciuitatum florem nuncupant, instantiauit, maioreque ambitu & mœnibus circumdedit.

Ambitus Memphis, vrbs Ægyptiæ, populosa, & secundæ post Alexandriam, ab Ogdoo rege ædificatus fuit 150. stadiorum. Et ipsa Alexandria, vrbs Ægyptiæ, ab Alexandro Magno condita, à Democrate Architecto commensurata est 15 millium passuum laxitate. Reliqua de vrbsium mœnibus, vide infra *in considerat. se q.*

Septuagesimanona consideratio quasdam insignes turres enumerat. Et inter alias excellentes memoratur primo turris Babylonica, primitus post diluuium à Nembroth ædificata, de qua *Genes. 11.* Etiam Iosephus *in an. i. iust. in princ.* de ea (teste Philippo Bergomate *in suo supplemento (hroniconum, lib. 2.)*) meminit: & de ipsa Sibylla sic dicens: *Cum omnes mortales una uerentur lingua, quidam ex his turrim edificauerunt excelsam, tanquam ascensuri per eam ad cælum: Diu vero turbines mittentes, euerterunt turrim, & uocem propriam unicuique partiti sunt. Vnde Deus adificantium superbiam hac animaduersione mulclauit, ut tot gentes, quæ eo conuenerant ex omni cælo, quæ & septuaginta erant, quibus, & quousque unum fuerat labium, eademque lingua, etiam totidem linguarum confusione superandis superauit, necessitate inducente, & ut alterius uocem non intelligerent, & super omnem terram faciem dispergerentur.* Et de linguarum excellentia dixi supra *ista part.*

Memoratur etiam illa ingens turris, quam Ptolemæus albo lapide fecit, in Pharo, insula Ægypti, quæ portum Alexandriae efficiebat, non ad alium usum, quam nocturnos ignes nauarum cursui ostendendos, ob salutem nauigantium. Hanc autem constituit talentis 800. Sostrato Gnido architecto, qui structuræ tantæ suum inscripsit nomen. Vnde scribit Solinus; ab hac Pharos turri, Pharo, vocari machinas in portibus, ad præluendi ministerium fabricatas, vt est Genuæ, in vrbe de Rupella, & pluribus aliis portibus matitimis, habentibus lucernam, vulgo Laternam portus. Vnde Iuuenalis:

Disposita pinguem nebulam uomere lucerna.

Nam lucernarum usum primi Ægyptij monstrare, author est Eusebius *lib. 10. preparationis.* Et, vt recitat Philippus Bergom. *lib. sui supplementi Chron. 7.* Illa turris erat toto orbe celeberrima, atque permaxima, tempore Ptolemæi, quod fuit anno mundi 270. & ante Christi aduentum 4929. quæ ab ipso Ptolemæo Philadelpho, super cancri vitricis, apud

Alexandriam condita fuit, vt nauigantibus in nocte lumen præbetet. Vnde Papi.

Quæ colis & Memphis, palmiferamque Pharon.

Et tam pulchra, tamque insignis habita fuit, vt inter septem mundi miracula connumeraretur vnum, & de ea meminit Plinius *lib. 36. naturalis historiae.* Et fuit altitudinis passuum viginti, & palmis aliquot superabundabat: vnde Ouidius *lib. 2. in Ibin,* ait:

Lumina noctiuaga tollis Pharus emula Luna.

Turris alia celsissima, & toto orbi admiranda (quam *Tornacum* appellant) in vrbe Cremona spectatur, quam ann. Christi 1284. (cum in Lombardia durissima bella exercebantur propter factiones Guelphorum & Gibellinorum) quædam Guelphorum factio, tum maxime ea in vrbe præualens, adiuuantibus aliis huiusce factionis ciuitatibus in medio vrbsi foro erexit, & maximo cum gaudio & ardore, atque incredibili prope impensa, cocto ex lapide duobus annis perfecit, & consummauit.

Sequitur, quod admiratione dignum est & laudandum. Nam, teste Baptista Fulgoso *lib. de diu. sagittis, & memorabilibus. ut. de miraculis. c. de geminis.* Prope vibem Gratianopolim in Delphinatu vetusta est turris, quæ araneas non gignit, neque aliam venenosam rem: quin potius si quid cuiusmodi in eam inferatur, vt experimento cognitum est, statim emoritur. Si vis scire, qui primus condiderint oppidum, muros, aut turres, vide Polydorum *de inuent. rerum lib. 3. cap. 9.* Scribit Vitruuius, turres probari rotundas & polygonias, hoc est, multorum angulorum. Quippe quadratas celerius disici machinis dissiparique, quod assultante ariete, anguli comminui facilitate soleant, vt refert Cælius *lib. antiq. lect. 14. cap. 32.*

Et quia hic de turrium structura facta est mentio, non esse alienum puto, de mœnium ratione attingere, cum in hac materia, disconuenire non debeant. Vnde recitat ibi Cælius, lapidem quadratum & vastissimum in muris fuisse probatum ab antiquis Hetruriae populis, vt in vetustis oppidis lapide prægrandi, inserto & vasto structis uisitur. & ita apud nos obseruatur in propugnaculis, quæ durissimis lapidibus, magnis & in fronte acutis fabricantur. Item structurarum vnâ reticulatam, id est, in modum retis factam, vel forte à materia rara & non densa, scribit. Alteram vero antiquam seu incertam, & istam magis approbat; quia reticulata, licet sit uetustior, rimis tamen concipiendis maxime obnoxia est. Præterea in parietibus lapides, quos frontatos uocamus, apponuntur, qui perpetua crassitudine vtraque parte reliquando parietum soliditatem confirmare debent. Illa etiam fabrica in mœnibus struendis placet, vt in crassitudine perpetua, taleæ & uertes, quam frequentes instruantur, vt muri frons vtraque huius taleis, uelut fibulata suffrenataque diuturnam seruet firmitatem. Sed ad rem, maiestatem affert non contemnendam, profundior fossa & latior ripis præruptis, obualatisque muro, cuiusmodi fuisse Babyloniæ ferunt latam cubitis regis, 500. uero profundam & amplius.

Et, quia murorum & turrium facta mentio est, ac in parerga liber interdum excurrere ea, quæ citat Cælius, in ciues & oppidanos (qui in tuto se putant vitæ agere, cum foris habeant mœnia robustissima, portatque solidas, intus autem sint molles, pigri & effeminati) adscribenda duxi: ita enim eleganter & moraliter ait, Pantheda Spartanum (vt referunt authores)

ses) cum legationem obiret in Asia, obstantibus nonnullis, præmunitum, latum ac sublimem murum respondisse: *Per Deos, pulchra, o hostes, est Gyncunietis, id est, mulierum domus, seu senatus.* In eandem ferme sententiam Lycurgus dixisse videtur: Nequaquam sine mœnibus ciuitatem dici, quæ viris non lateribus præincta. Nam & Agefilaus ciues ostendens armatos: *Hæc sunt, inquit, Sparta mœnia.* Idem monstranti cuidam murum egregie structum atque præaltum: indagantique, an pulchrum ei monumentum videretur: *Pulchrum, inquit, si mulieres non viri sunt inhabitaturi.* Et hæc certæ Lacedæmoniorum sententiæ erant. Cæterum: compertum est, veteres vrbium mœnia summa religione construere solitos fuisse, quando non contenti illa erexisse alius & latius, etiam potentæ alicuius numinis consecrata volebant. Propterea Iurisperiti sanctæ quoque res inquirunt, veluti muri & portæ ciuitatum, quodammodo diuini iuris sunt, vt in *leg. 1. in principio. & l. sanctum. ad finem. ff. de rerum diuision. & §. sancta. Institut. eodem.* quod nulla ratione humana mortalium res satis à quoquam gubernari dispensarique posse videantur, in tanta hominum perfidia, itrepente interdum & ciuibus neglectu aut finitimorum cooriente, crassaque inuidia, adeo vt opinari possimus, orbem esse veluti in alto constitutam nauem, insultibus hostium, & discrimini vario obiectam. Hinc aperta subit comectatio fabulosæ volentis obrepisse, vt Saturnum rebus humanis solertius consulentem effingeret. Olim Heroas semideosque vrbium præfecisse curæ, vt illorum obiectæ prouallatæque præsiidiis facilius humanos casus declinarent; quoniam non munimentis modo, sed magis multo Deorum indigemus auxilio; Argumento est, non tantum mœnia sacra veteri ritu credita, verum etiam libris commendatam tutelarium Deorum religiosam inuocationem, quam etiam facto cum carmine (vt fit in processionibus, vt ita loquar) peragi solitam accepimus, exercitu hostico prædæ vrbium iam imminentem. Hæc Cælius in loco præfacto, vbi ista excerptimus.

De muris tamen, licet de moribus etiam apprimè curandum est. Nam & ad publicam spectat utilitatem, quatenus & ad ornatum se habeant ciuitati decentem, & ad bellicas opportunitates. Cum firmissima munitio murorum bellicosissima esse existimatur, vt dicitur *Polit. 1.* Mœnia nempe ciuitatum securitatem, tutelam, custodiam, & defensionem habitantibus in eis conferunt, text. est ad hoc expressus in *l. unica. & ibi notatur per Lucam de Pen. C. de expensis ludor. lib. 11.* quod confirmat Cicer. *2. offic.* dicens: Si duce natura, in ciuitatibus congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum, vrbium præsidia quærebantur. Et Pomponius Iureconsultus in *l. pupillus. §. oppidum. ff. de verb. & rerum signif.* vbi ait: Oppida dicta esse ab ope, hoc est, auxilio, quod eius rei causa muri sint constituti. Vnde clerici (vt alij incolæ vrbis) ad constructionem & refectionem murorum illius tenentur, vt est text. in *l. omnes. & l. ad portus. C. de oper. public. & in l. fin. C. de quibus muner. vel præstat. nemini liceat se excusare. lib. 10. & in cap. non minus. &c. aduersus. extra de immunit. eccles.* Et hoc si necessitas exegerit, aliàs non, vt patet dictis iuris. Et si principis vel præsidis ad hoc autoritas interuenierit, text. in *l. sacra. §. fin. ff. de verum diuis.* Et an inconsulto principe refici possint, dixi in commento consue. Ducat. Burgun. in §. incip. *On ne peut. vers. seundo limita.*

Item, clerici tenentur ad custodiam murorum, & portarum, seu ad excubias ciuitatis, text. est in *l. 2. quod incipit, peruenit extra de immunit. eccles.* quod intellige etiam tempore necessitatis aut periculi imminetis: vt ibi dicit text. & Doct. & ad hoc allegat. text. ibi Panormit. in *l. nullus penitus. C. de curs. public. lib. 12.* vbi dicitur, quod etiam Ecclesia tempore expeditionis non exculetur ab angariis vel perangariis: ideo, &c. quia tunc nullus debet esse immunis à vigilia & defensione murorum: cum vnusquisque teneatur defendere patriam suam: vt notatur in *l. fin. in verb. redita. Cod. de abolit. & per Luc. de Penn. in l. in insulas. C. de decur. lib. 10.* Et relicta ad refectionem murorum, fossatorum ciuitatis, castrorum, & similium, censentur relicta ad pias causas. Specul. in tit. de *in. stru. edit. §. hunc vero. vers. & scias, quod inter.* Ex his infert Luc. de Pen. in *d. l. vnic.* quod pecunia legata, vel aliàs debita ciuitati ad alium vsum non necessarium, potest in his iusta ratione conuerti & commutari: vt probat *d. l. unica. & l. fin. ff. de opere publ.* Et plura de materia murorum, vide per Luc. de Penn. in *d. l. fin. C. de quibus muner. &c.* vbi notat signanter, quod in noua fundatione ciuitatis ante omnia a edificandus sit furnus: secundo, statuenda sunt mœnia, & tertio, Ecclesia siue templum prout talis ordo ponitur ad literam *3. Esdr. c. 2.*

Septuagesima consideratio de portarum excellentia, ordine decenti hic indagatur. Et licet ista vocabula, porta, ianua, fores, valuæ, confundantur, proprie tamen omnis ingressus, quo potest aliquid importari vel exportari, vel ab aratri portatione (vt inquit Donatus) quia in designatione vrbium coniunctis vacca & tauro (quod abundantiam & fortitudinem debere habere ciues denotabat) qui vrbem designabant, aratrum manu suspendebat, ne sulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erant relinquendi, à qua portatione dicta est *Porta*: & sic proprie olim portæ dicebantur ciuitatum, vt dicit Lucas de Penn. in *l. 2. colum. 3. C. d. de dignitat. lib. 12.* Ianua autem dicitur proprie primus domus ingressus, à Iano dicta, quod huic Deo bifronti, seu bicipiti consecratum erat omne principium. Vnde nos hodie super introitum domus solemus affigere in fenestralis ibi extructis imaginem alicuius sancti. Fores vero, quæ foris aperiuntur, de quo Plutarchus memorat primum Valerio Publicolæ fratri, cum de Sabinis triumphasset, domum publice positam, cuius fores extra aperirentur, cum antea cæteratum ædium intro referando impellerentur, vt ex hac concessione honoris appareret quotidie eam domum aliquid publice admitturam. Valuæ, quæ inter se reuoluuntur, & in se replicantur, & se velant. Ostium partium domus est, vt cubiculariorum.

Franciscus Patritius de *inst. Reipubl. lib. 8. tit. 8.* sic ait: Adhibenda est portarum ratio diligentissima: per eas enim aliquando accidit, vt prius irruptione oppida diripiantur, vel redeuntibus fugientibusve oppidanis commixti hostes inuadant: vnde ab earum custodia nullus excusatur, vt dixi supra in præced. consid. Et vt ait M. Vitruuius in *l. de architectura ad Octavianum* eiusmodi verba prorulit: *Curandum est, vt portarum itinera non sint directæ, sed scaua, hoc est, flexa & tortuosa.* Et de iure iuxta portas & mœnia ciuitatum nõ est habitandû propter fortuita, vt quia inhabitantium culpa forte combureretur tutris, aut ad euitandum suspicionem proditiõis, vt inquit Paul. in *l. neque muri, neque porta habitari sine permissu principis propter fortuita incendia possunt. ff. ne quid in loco sacro fiat. & Hermogenes in l. præced. ibi dicit: In muris isemque portis, & aliis sacris locis aliquid facere, quo*

damnum aut incommodum erogetur, non permittitur. Item quis non debet egredi civitatem aliunde, quam per portam consuetam, *l. ff. de rer. diuis.* Et quæ relinquuntur ad custodiam civitatis & locorum, censeantur relicta ad pias causas, *vt tenet Spec. in tit. de instr. edit. §. nunc vero. vers. & scias quod inter. allegans hoc c. 2. secundum extra de immun. eccl. l. pene. §. 2. C. de donat.*

De portis Babylonis, quæ erant centum ex ære, & Constantinopolis, quæ erant undecim, dixi supra in *confid.* quæ de muris tractat. etiam Thebe Ægyptia centum portas habuit: vnde Plinius. Et Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis. Pontanus:

Hinc ad centiforem Nilus subit ostia Thebem.

Blondus vero *de Roma illustrata, li. 1.* ponit nomina portarum: quæ erant tempore, quo triumphabat, & sunt ista: Flumentana, Collatina, Collina, Quirinalia, Exquilina, Viminalis, Nevia, Querculana, siue Querculana, Gabiufa, Lauernalis, Rudusculana, Rutumena, Saginalis, Latina, Appia, Cepena, Trigemina, Aurelia, Fontinalis, Carmentalis, quæ Scelerata, Pandana, vel Libera, Mugonia, quæ & Trigillia, Catularia, & Triumphalis. Et ibi ponit, vnde sic denominatæ fuerint, insequendo Festum Pompeium. Et ibi plures ex his laudat, reducendo ad eas, quæ repetitæ fuerunt suo tempore. Inter illas dicit portam Triumphalem esse omnium celeberrimam: & dicit Liuius, suo tempore 37. portas fuisse in vrbe. Plinius vero dicit 30. quamuis septem clausas fuisse confirmet. De his & quibus nominibus vocentur, tractat Franc. Albertin. in suo opusculo, *de mirabilibus vrbus Roma. ch. art. 5.*

Septuagesima prima consideratio ad laudem & excellentiam pontium fit, qui ad vitæ humanæ vsum non paruum commodum afferre, verum necessarii videntur. Summæ quippe (teste Fr. Patrio *de inst. Reipub. lib. 3. c. 4.*) Religionis est pontem fluminibus face-re. Et (vt ait) pons Sublicius, qui fuit ligneus magnis ceremoniis à Pontifice primum factus est, & sæpenu-mero restitutus, & autore Blondo in *1. lib. de Roma in-structurata.* Fuit primus pons in Tyberi factus ab Anco Marcio rege Romanorum structus (*vt attestatur Fran. Albertinus in suo opere de mirabilibus vrbus Roma. ch. art. 3.*) postea vero ab Horatio Coclite pro libertate patriæ intercessus, quem deinde Æmilius lapideum fecit; hinc Pontifex à Ponte faciendo dictus est, secundum Varronem. Hinc etiam Ecclesiæ, & domus Diuinæ seu Religiosæ, tenentur ad constructionem & refectionem Pontium, text. in *l. ad instructionem. Cod. de sacrosanct. eccl. les. & in l. absit. que est pen. C. de priuileg. domus Augustæ. libro secundo.* vbi dicit text. Ad instructiones reparationesque nullum genus hominum, nulliusque dignitatis ac venerationis meriti cessare oportet: domos etiam diuinas tam laudabili titulo libenter adscribimus, & facit text. in *§. ad hac. in Authen. de eccl. tit. collat. 9.* Et quæ relicta sunt ad refectionem pontium & viarum, censentur relicta ad pias causas. *Spec. tit. de instrum. edit. §. nunc vero. vers. & scias quod inter.* Vnde quanta cura de pontibus olim mortalibus fuerit, opera demonstrant, vt sunt pōtes supra Rhodanum, vt in ciuitate Gebennensi, Lugduni, Viennæ, in vrbe sancti Spiritus, & Auenione, etiam supra Sequanam vidi decem pontes in diuersis locis, præcipue fere mediam Parisiacam ciuitatem præterfluens, habet ibi quinque pontes, quorum tres sunt lapidei, & omnium excellentissimus est pons duæ virginis Mariæ, miræ latitudinis, cum su-

pra centum sint domus ædificatæ miræ & eiusdem structuræ partim ex lapidibus, partim ex lateribus coctis, vbi mercimonia exercentur. Etiam supra fluum Ararium seu Sagonam vidi quatuor pontes excellentes, qui non modica impensa structi sunt.

Legitur apud Herodotum & Curtium, quod Nitocris Assyriorum regina, quæ multis reginis post Semiramidem floruit, Euphratem fluum, qui Mediam, quique Babyloniam rectus præterfluebat, fecerit tortuosum, supraque pontem crexerit trium stadiorum, difficillimum factu, propter paludes, quæ vibem ambiunt. Fecit & ingentes cauernas, ad excipiendum fluminis impetum, eiecitque quicquid erat limi, ad iacienda fundamenta.

Traianus lapideum pontem fecit in Danubio, in quo viginti ex quadrato lapide erant pilæ, quarum altitudo centum quinquaginta pedum præter fundamenta extabat. Latitudo 60. pedes continebat, distabant inter se 170. pedib. fornicibus vero coniungebantur, quum tamen fluius ille sit concitatus ripa longius submoueat, & vbi angustior est, ibidem sit velox & verticosus. Hunc tamen postea, seu liuore maligno, seu alia causa dirupit Adrianus, vt dicit Dion Cassius. Adrianus vero pontem sui nominis adhuc extantem (vt pote qui pons sancti Angeli dicitur) super Tyberim Romæ in Vaticano fecit, & Athenis pōtem Cephessi fluminis alluione desolatam restituit. De pontibus vrbs Rome, quot olim fuerint, & quot extent, vide F. Albertinum in suo opere *de mirabil. Roma. ch. art. 7. & 36.* Blondus vero *li. 1. de Roma illustrata,* dicit, pontem fuisse Romæ, qui triumphalis, eo quod per illam triumphum agebantur, qui etiam pons nobilium dictus fuit, quod nunquam in illo rusticorū transiissent: & erat prope, vbi ecclesia, & hospitale sancti Spiritus in Saxia situatur. Cesar vno die pontem in Arari constituit, quod Heluetij diebus viginti ægerrime confecerant. Cesar in suis *comment. de bello Gallico li. 1. in prin.* Alium etiam supra Rhenum mira celeritate, quem decem diebus absoluit, vt ibid. habetur *li. 4.* Carolus Magnus pontem, opus egregium, quadragintorum pedum latitudinis apud Maguntiam extruxit.

Septuagesima secunda consideratio circa excellentias & laudes ædificiorum priuatorum, vt sunt domus, non importune versatur. Sciendum tamen est prius, quod domus Græcum esse dicunt. Nam Græci domata recta dicunt, inde dicitur domus, quod idem est: vnde diuus Hier. in Psalm. interpretatione ait: *In Palaestina & Ægypto non habent in rectis culmina, sed donata, quæ Romæ, vel solaris, vel maniana, hoc est, exterius porrecta, vocant plana recta, quæ transuersis trabibus sustentantur.* Et est domus vnus familiæ habitaculum, sicut vnus populi vrbs, secundum Archid. post Isidorum in *cap. omnibus. 24. quest. 1.* Ad quod facit *l. 1. §. illo videlicet. C. si quacunq. prædium potest. re, & c.* vbi appellatione domus continetur familia, genus, & tota vna consanguinitas, vt domus Iacob *l. cum vnus. §. 1. iuncta gl. super verb. domus. ff. de aliment. & cibariis legatis.* Proprie autem secundum leges domum nostram dicimus, vbi sedes & tabulas, constitutionemque rerum nostrarum habemus. text. est in *l. in l. censoria. §. 1. ff. de verb. & rer. sign.* de quibus plene per Bartolum in *leg. prima. ff. ad Silletianum. in princip. & secundum Lucam de Penna in leg. 2. Cod. de metatis & epidemiacis libro 12.* & modernos, in *l. cum acutissimi. Cod. de fideicommiss.* Et quando simpliciter fit mentio de domo, capitur pro loco habitationis, & est ædificium, quod ex recto, parietibus,

parieribus, & fundamento constat, secundum Bart. in *l. iustola. ff. de cap. dimen. & in d. l. i. ff. ad Silleian. & ibi Bald.* Et de illa domo hic intendimus loqui. Et vt materia vulgarior fiat, extendendo fimbrias ipsius, licet aliquantulum videantur deriuata extra propositum præter vltimum, in quo domus excellentiores recensentur, de quibus apud scribentes fit mentio, sequentia inferui.

2 Primum ergo erit, quod primus ædificator in orbe fuit Cayn, qui primam ciuitatem condidit, & à filio suo Enochiam appellauit, vt habetur *Gen. 4. & 6. dist. c. fin.* eamque bitumine & aggere aliquantisper cinxit. Illuc quoque sectatores suos malos omnes venire compulsi, & non aliis communicauit. Primi enim homines nullo subsidio fulsi, duram agebant vitam. Erant profecto nudi, nullo neque ædiu, neque ignis adiumento vsi, cibo in diem quæsitum, cum ignorarent agrestes fructus in vsum futurum condere, & seruare ad egestatem: quo fiebat, vt hyeme plures, aut fame, aut frigore interirent. Experimento deinde edoctos, speluncas aiunt quæsiisse ad euitandam frigoris vim, & fructus seruare cepisse, vt dicit *Diodor. lib. 1. de antiquorum gestis.* vnde etiam, vt dicit *Ph. Berg. l. 1. sui suppl. Chro. in pri. i. verb. Cayn.* Cum aliquo post tempore homines nudi essent & inermes, nec contra homines aut bestias tuti, nec vlla receptacula contra frigus, aut æstus haberent, naturali quadam solertia receptacula excogitauerunt: vnde & tuguria quædam, atque casas sibi fabricantes, ex virgulis, & arundinibus construxerunt, quibus eorum vita tutior haberetur. Et vt idem *Diod. ait lib. 2.* Prisci domos ex arundinibus conficiebant Cuius rei vestigia penes Ægypti pastores permansere & huc vsque, nulla alia, nisi ex calamis facta habitacula, probant. Nemo ambigit lahelem primo artem faciendi tentoria inuenisse, & tuguria, ex quo ipso fuit pater habitantium in tentoriis & pastorum. *Gen. 4.* Non certe curabant domos preciosas, aut excelsas sumptu aliquo facere, imo *Mathusalem, de quo Genes. 5.* quingentos annos habens, domino dicente: *Ætica domum si vis, quoniam adhuc 300. annis viues:* Respondit: *Propter tantillum temporis non ædificabo domum, & sub arboribus, & supra vepres dormiu, vt prius consueuerat.* Adeo, quod natio Ægyptiorum, eodem *Diodo. li. 2.* teste, domos nostras, diuersoria appellat, tanquam breui tempore à nobis inhabitandas, defæctorum vero sepulchra sempiternas domos, quoniam apud inferos iuuenitum sit tempus: vnde domus ædificandæ curam contemnant, circa sepulchrorum magnificentiam, vt infra patebit in *confid. de Pyramidib.* in quibus sunt longius mansuri, summum studium, operamque impendunt, vnde dicit *Ouid.*

Nondum precipites cingebant oppida fossæ.

Et *Boetius de consolat. lib. 1.*

Et somnos dabit tunc altissima pinus.

Quasi dicant, nulla tunc oppida erant. Ideo Abraham in domunculis habitabat, expectando Paradisi grandem ciuitatem, secundum *Apost. & Gre. lib. 8. moralium. c. fin.* Et *Didymus Bragmanarum didascalus 1. Philosophorum Indiæ præceptor, siue Rex, mores eorum quo ad hoc narrans, ad Alexandrum ita scripsit: In construendis domibus igne saxa non coquimus, nec admixtione pulueris cimenta componimus: sed in telluris speluncis, montiumque latebris habitamus: nullus sibi ventorum fremitus, nullius turbine tempestatem formidamus. Nam iuuus nos defendit ab imbre spelunca, quæ regula. Cuius spelunca geminus nobis est vltus, mansio dum viuimus, & sepultura dum morimur.* Et sic, vt vidi,

aliqui viles & abiecti viuunt in latibulis & cauernis montium & rupium Sabaudia habitantes. Plura & alia huiusmodi latibula iuxta urbem (quam Oreniam vocant) ab ea parte qua fit iter Auenionem superant. Etiam talia habitacula, licet ruinosa, non procul ab vrbe Caturcensi ostenduntur, vt refert *G. Bened. in sua reper. c. Rayn. in verb. domum. n. 6. de testam. Extra.* Et ibi ponit, qui primo ædificauerunt in Ægypto, in Græcia & in Gallia. Et *Polydorus, de inuicib. rer. lib. 3. c. 8.* scribit, qui primum luteas aut latericias domos ædificauerunt, vel earum estructuras & regulas, & lapidicinas inuenierunt. Domus vero si meridiem spectantes fiant, vtiliores sane. Nam per brumam solem hybernum excipiunt, & æstate inclinato Sole semper ex aliqua parte umbra opacantur. Itaque altissima fiant, vt totum diem hyberno Sole caleant. Si vero ad arctum vergunt humiliores esse oportet, ne à frigidis ventis apertius petantur. Hæc *Socrates apud Xenophontem comment. 3.* vt refert *Volater. li. 27. comment. in Philolog. c. de domo & eius partib.*

3 Secundum vero attenditur circa vanitatem ædificiorum, quæ hodie fit in domibus ædificandis nimis sumptuose, aut sine necessitate, de qua *Sanctus Bernardus in Epistola sua de Regimine domus, seu cura reifamiliaris, ad dominum Raymundum de castro sancti Ambrosii.* Si vis, inquit, ædificare domum, inducatur necessitas, non voluptas, cupiditas ædificandi ædificando non tollitur, sed augetur. Nimia & inordinata ædificandi auiditas, parit & expectat ædificiorum venditionem. Turris enim completa & arca euacuata faciat tarde hominem sapientem. Facit pro hoc dicto textus, in *c. pulchrasibi, hoc est decurum, non superfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere necessarias. 86. dist.* Sunt quippe nonnulli, qui in ætatis laborioſæ initio quæstu omisso & agricultura, in eorum vita deliciarum sumunt auspicia, decorem domus excogitant, eam tandem laboriose constructam vacuam habitare coguntur. Non aduertentes quod scribitur *Proverb. 24.* Præpara foris opus tuum, exerce diligenter agrum tuum, & postea ædifices domum tuam. Hæc *Luc. de Pen. in lege secunda, columna tersa, Cod. de prædis & omnibus rebus nâniculariorum. libro undecimo.*

4 Tertium; ex quo ædificia, & domus multis periculis sunt subiecta, puta incendio vel ruinæ, vt ait *tex. in l. cum h. 9. fin. ff. de tranſact.* verum non est aliquod tam firmum ædificium (quod sic dici putatur, quod prius edendum factum fuerit) vt fluminis vel maris, vel tempestatis, vel ruinæ, incendij, vel terræmotus vim sustinere possit, *l. si minimum. §. Seruius. ubi text. formalis. ff. de dam. r. fe.* vel sicut pluuiis ædificia collabuntur, vt est textus in *l. 2. Cod. de conditiis in publicis horreis. li. 10.* ita & si ab eis habitatio humana subtrahitur, vt enim ait *Calliod. 4. variarum epist. 30.* cito vetustatis decoctione resoluitur, quod hominû presentia non tenetur: & sic facilis est ædificiorum ruina, incolarum subtracta custodia, ob quod plures relinquunt domos reparandas, maxime, quando sunt impares sumptui. *l. sed an vltro. §. is autem. ff. de nego. gestis.* de quibus ædificiorum sumptibus habetur in *l. inter quos. §. fin. cum l. seq. ff. de dam. infesto.*

6 Quartum; ornanda est & dignitate domus, nec domo dominus honestandus: sed domus domino honestanda est; & vti in cunctis habenda ratio, non sua solum, sed etiam aliorum, inquit *Tullius 1. de Offic.* Hinc *Seneca in lib. de quatuor virtutibus.* Si contenti (inquit) studes, habita non amœne sed sa-

lubriter. Nec dominum velis esse notum à domo, sed donum à domino. Nam in domo clari hominis, in qua hospites multi recipiendi & admittenda hominum cuiuscunque generis multitudo, adhibenda cura sanitatis est. Aliter ampla domus sæpe domino de decori fit, si sc. in ea solitudo, maxime si ab alio domino solita est frequentari: vnde abstinendum est ab his.

6 Quintum est; expedit, & honestum est unicuique domum habere vnam, conuenienter pulchram, secundum statum suum: quia pulchritudo ædificiorum ad decorem & ornatum ciuitatis cedit, qui quantum res patitur, est conseruandus, vt in *l. in his. in fin. Cod. de prædiis & omnib. reb. nauicular. lib. II. & l. prator ait. §. hoc interdictum prohibitorum. ff. de noui oper. nuncia. & l. fin. ff. ne quis in loc. pub. fiat. & l. 2. & l. si quis. Cod. de ædific. priuat.* Nam tantus est ædificandi fauor, quod permittens vicino vel alteri domum facere, vel aliud ædificium construere, censetur seruitutem omnem quam in solo habebat remittere. *l. si stilicidij. C. quem admod. seruius amittit.* Et quod plus est, talis permissio precaria ad voluntatem permittentis reuocanda, sed perpetua iudicatur, si aliud expresse non fuerit cautum in ea. *l. si precario. §. siua. ff. communia prædiorum.* Ea ratione, ne destruendo ædificium vrbis deforme tur, & status publicus decoloretur: vt consulti Angelus consil. 1. Hinc est, quod non possit quis vendere columnas aut trabes domus suæ, vbi corrueret domus. *l. senatus. ff. de contrah. empt.* Nec valet legatum earum, sed debetur æstimatio. *l. cætera. §. & quid si quis. ff. de legat. 1.* Nec domus legari posset, vt destruat, vt dicit Marcianus in *l. filiusfamilias. §. ades. ff. de legat. 1.*

7 Sextum erit ad eliciendum ex prædictis duo singularia. Primum est; quod non potest quis de bonis & rebus suis disponere, quarum est dominus & possessor *d. l. senatus. & l. cætera. contra l. nemo. C. de Iudeis. & l. in re mandata. C. mandati.* Secundum vero est; quod quis pro sua re, seu materia alieno ædificio appositæ & iunctæ, licet dominus existat, agere non possit, seu eam vendicare, vt de ædificio tollatur & sibi restituatur; siue sint fustes, siue lapides, aut alia quæcunque materia ad ædificandum apta. *tex. est in §. cum in suo solo. Instit. de rer. diuis. & hoc, ne ædificia rescindi necesse sit, vt ibi dicit text. & sic ne vrbs deformetur ruinis.* Præterea, ne ruina damnificet vicinos, aut transeuntes per vicos, & cogi potest dominus ruinæ, sc. imminens vicinis, de damno infecto cauere, vt *ff. de dam. infect. per tot. & cæteris, de damno suæ personæ, ne ruina offendantur.* Et quod plus est, hoc fieri potest ad Syndici ciuitatis, seu villæ requestam, cuius etiam interest posse secure per vicos & itinera comeari. *l. 1. §. summa cum vilitate. ff. de his, qui desec. vel effud. & text. optimus in l. ad curatoris. ff. de damn. infect.* vbi dicit: *Ad curatoris Reipublicæ officium spectat, vt diruta domus à domino extruantur.* Imo dicit *tex. in lege singularium urbium. Cod. de ædific. priuat. & in l. præses provincie inspectis. ff. de off. præsid.* quod propter decorem ciuitatis, possit Receptor curiales cogere de nouo ædificare, non curiales vero, tantum ad reædificationem antiquarum, non taliter destructarum arctantur. Et quomodo possit cogere priuatos, vide *Luc. de Pen. in l. 2. col. 2. C. de metat. lib. 12. & anaple per Guid. Bened. in sua repet. c. Rayn. in verb. domum. n. 14 & 16. Extra de testa.*

8 Septimum; licet priuatus in ciuitate non possit cogi (vt supra dictum est) de nouo ædificare domum, tamen antiquas reparare cogi potest: verum quilibet

ad simplicem reparationem tenetur. *l. singularium urbium. supra alleg.* Adeo vt si domus sit duorum, possit condominus insolidum conueniri ratione periculi ruinæ, & solus condemnari. Et quomodo possit cogi socius ad reparandum, vide per dictos Doct. in *pra. alleg. loc.* vbi etiam ipse Guillelm. Bened. sicut laudat, & magnificat nouam editionem, & reparationem domorum, & ædificiorum, quam dicit esse pium opus, ita per plura reprehendit destructionem illorum, licet ibi ponat casus, in quibus possint confiscari aut destrui, de quo etiam aliquid per *Luc. de Pen. in l. vn. C. si cursalis, relicta ciuitate, &c. lib. 10.*

9 Octauum est, quod unicuique necessaria sit vna domus & honesta, in sui tutissimum refugium, atque receptaculum, verba sunt *l. plerisque. ff. de in ius voc. vn. de Eccl. 29.* Initium vitæ hominis aqua, & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem: & quam domum nemo intrare possit contra suam voluntatem, sub pœna iniuriarum. *§. sed & lex Cornelia. Instit. de in iur.* Cum non liceat pompam rei familiaris pandi, seu detegi *text. in l. 2. §. 1. in fin. C. quand. & quib. quart. pars deb. & c. lib. 10.* Adeo quod domum alienam nemini licitum sit autoritate propria ingredi, etiam causa perquirendi res suas, furto substractas, vt est *tex. in §. conceptum. vers. sed hæc actiones. Instit. de oblig. que ex dilect. nasc.* Nisi dominus domus esset persona suspecta de illo furto; secund. *Ioann. Fabri. ibi.* Vel esset talis res, quæ animo seipsam prodidisset, vt seruus ascriptitius, vxor, & filia. *l. requirendi.* vbi *Cynus & Baldus C. de ser. fugit.* Dummodo fiat autoritate Iudicis, ne sit causa maioris tumultus, si aliter fieret, vt est regula iuris, in *l. non est singularis. ff. de regul. iur.* Aut fieret inquisitio ad vtilitatem publicam. secund. *Bart. in d. l. plerisque.* Et sicut potest quis vnam domum habere, ita etiam duas, vel plures secundum facultatem familiæ, statum & conditionem: imo vrbicolis plures domos habere necesse est, alteram videlicet in rure, ob agriculturam vel pestem, cum in vrbe ingruit, alteram autem in vrbe, quia beati qui habitant vrbes, miseri castra sequuntur, maxime tempore belli, de quo *Virgilius in Bucolicis.*

Mantua va misera nimium vicina Cremona.

10 His præactis, vt proposito inseruiamus, scribitur *3. Reg. 7. c. Salomonem fecisse sibi Regiam candenti pauimento, triplici intus materia. Cedro, argento, & auro. Quod opus absoluit tredecim annorum spatium. Domus etiam Cyri Medorum Regis fuit excellentissima, quam fabricauit Mennon, illigatis auro lapidibus. Virgil. li. 7. scribit, Domum Latini Regis centum columnis fuisse sublimem, & Cædænis auorum simulachris ornatam. P. Clodius, quem Milo occidit, domum habuit sestertijis 147. millibus emptam. M. Lepido viro Consulari & Q. Catuli collegæ, fuit olim domus omnium in vrbe pulcherrima: quæ tamen intra annos 35. centesimum locum non obtinuit. Cicero non minoris, quinquaginta millibus aureis habitauit, quam pecuniam furto & rapina comparatam scripsit Salust. in sua contra eum inuectiua. In M. Scari villa incendio, bis millies sestertium absumptum legitur. Babylonis laudi datum est (teste Cælio *lib. antiq. lect. 5. cap. 12.*) quod in ædibus contignationum quatuor habitarent. Sicuri orator Aristides Romanos ex assertionem dixit, maximas domos maximis imposuisse domibus. Dionysius tamen in Panegyricorum ratione, testa apud Babylonem ab Herodoto memorari scribit, contignationum quinque, aut sex (vt est Lugduni.) Legi etiam quod Thebe Ægyptiacæ,*

gyptiaca, de qua supra: domos priuatas, vsque ad quartam & quintam contignationem, habuerit exstructas Matrial. in secundo sua Epigram. laudat Domitianum, quod ex vna Neronis domo plura ædificia publica, in solarium populi, construxerat, & ibi Nicolaus Perottus dicit, quod Nero incenderit urbem, vt vnam domum ædificaret: & istud distichon de ea factum fuit.

Roma domus fuit, veteres migrate Quirites:

Si non, & Vicos occupat ista domus.

Plinius quoque de ea scribit: vidimus urbem nostram claudi duabus domibus, Caij & Neronis Principum. Tradunt hanc domum Neronis à Palatio, ad Esquilias vsque protensam fuisse: in vestibulo eius colossus erat erectus, tanta erat latitudo eius, vt porticus miliaris haberet, & stagnum, maris instar, circumseptum ædificiis, ad visus similitudinem, præterea aruis, vineis, pascuis, siluis ornata, cum multitudine omnis generis pecudum & ferarum, reliqua pars auro ficta erat, gemmisque, & vnionum conchis distincta. Cœnationes, eburneis tabulis laqueatae, versatilibus vt flores, & vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda, die noctuque, instar mundi circumagebatur, balnea maribus, & albulis aquis fluctabant: verum illa domus tanto sumptu, tantoque rerum omnium apparatu constructa fuit, vt ad eam peragendam, octo quingentis sestertiis, id est, duodecies centena, & quinquaginta millia aureorum nostrorum attribuerit; cum tamen nihil deesset operi: Habebat aues argenteas, quæ in modum cœli mouebantur: in solariis lapidem quendam sphæram, quo perpetuus dies illucebat; cum eam perfecisset, dixit (vt refert Suetonius) se iam quasi hominem habitare cœpisse. Et hanc domum multum extollit Text. in sua offic. in tit. alia opera & ædificia sumptuosa & magn. & etiam Budæus in tract. de Ass. lib. 3. Hanc luxuriam notat Mart. in d. suo 2. Epigram. in laudem Domitiani: mos enim veterum fuit, in laudem viuentium Principum, defunctos iam Principes damnate, quo viui admonerentur, nullum locum, nullum esse tempus, quo defunctorum Principum manes (si mali fuissent) à posterorum execrationibus conuiescerent, sicque è vitis retraherentur. Merito præterea laudari videntur viuentes Principes, si pariter mortui reprehendantur. Nam cum de malo Principe posteri tacent, manifestum est, timeri præsentem, quod eadem faciat. Ad hæc damnate priores, nihil aliud est quam hortari præsentem, vt corruptos longa consuetudine, ac deprauatos mores reformet, & corrigat. Postremo (vt inquit Plinius) nihil non parum grate sine comparatione laudatur: hæc Perottus, vbi sup.

11 Bud. in tract. de Ass. lib. 3. ponit excellentiam & magnificentiam domorum, seu ædium Romanorum, vbi laudat domum Lepidi Crassi & Ciceronis: & ibi memorat, de inuectiua oratione Salustij in Ciceronem; vnde tanta bona acquisiisset, nisi ex rapina, propterea & his temporibus multi thesaurarij seu quæstores ærarij Franciæ taxati sunt. Nam habito respectu ad eorum facultates antiquas, & acquisitas, nec non ad eorum salaria, fuit æstimatum, quantum pecuniarum ex ærario Regio, ex rapina, seu potius mala inuersione, subtrahere potuerit, & super his tantum, aut plus, aut minus, ex æquo & bono commissariorum, in pœnam seu emendam aut verius, restitutionem ab iis exactum fuit. Et ex dictis Budæi in loco ante citato, constat, Ciceronem multa ex literatūra acquisiuisse, verum multo maiora acquisiuit quondam Nicol. Rolin, Cancell. Burg. ciuis noster, qui

multas domos excellentissimas construi fecit, tam in Burg. vt Diuionæ, Cabilonæ, Castilionæ, Belnæ, & Heduz; quam in Flandria. Et suis posteris 25. villas, in quibus erant castra amplissima & superba, cum 250. millib. li. Turonen. reditus annui reliquit, quæ omnia ex industria, literatūra, & scientia sibi comparauerat sub ducibus Burgundiæ, sub quibus Cancellarius extitit. Et (vt fertur) cum semel coram duce, ab æmulis taxaretur, de huiusmodi excessiuis acquisitionibus, & amplissimis possessionibus, rationem suæ villicationis maxima cum laude reddidit: ita vt nihil ex rapina, & furto acquisiuisse, se purgauerit, sed omnia sciente principe & ex eius voluntate, & mandato accepisse. Nec credo alium à Cicerone fuisse, qui tantum ex literatūra acquisiuerit.

12 Non omnino disconueniret hic inferere, excellentiam domorum aquaticarum, quæ naues dicuntur. Sed quia Budæus ample ponit in d. tract. de Ass. lib. 5. excellentiam, & magnitudinem aliquarum nauium, vbi laudat nauem Philadelphi, Ptolemæi, Philopatris, & naues duas, à Demetrio Antigoni factas, etiam nauem frumentariam Hieronis. Inter tamen omnes naues, quæ vnquam fuerunt, & erunt, laudanda est illa, quæ dicitur Arca Noe, cuius longitudo fuit 300. cubitorum, & 50. cubitorum latitudo. & 30. cubitorum altitudo, vt scribitur Genes. 6. & de eius excellentia etiam meminit Laziardus in suis Epitoma. vtilis histor. c. 11. vbi dicit, quomodo eam fabricatam fuisse tradant catholici Doctores. His diebus facta est mirabilis & excellens nauis, per Regem nostrum Franciscum I. quæ fuit facta in Normania, cuius constructione maior pars sylvarum illius patriæ excisa est.

13 Sunt & aliæ tres domus, scil. conscientiæ, familiaris, & sepulturæ, quas ponit Ant. Flor. in sua sum. in 3. par. 11. 10. c. 1. 3. & 3. de domo sepulturæ dixi supra in 2. par.

Idem etiam Ant. Flor. in d. c. in princ. ponit aliam domum, quæ est principalis & excellentior aliis, & est domus domini, de qua habetur Psal. 121. Lazarus sum in his quæ dicta sunt mihi; in domum Domini ibimus. Principalis enim, quia domini est, & quia ab ipso edificata, & preparata; & nostra, quia propter nos ordinata, vt in ea semper cum eo habitemus, est domus sempiternæ gloriæ, de qua ipse Psal. mista in alio Psal. sc. 25. ait: Domine deus, decorem domus tuæ, id est, locum habitationis gloriæ tuæ. De hac domo Iesus ait, Ioan. 14. In domo patris mei multæ mansiones sunt; quia etsi vnum premium beatitudinis, multæ tamen differentiæ præmiorum, sicut & hic meritorum. Quia, vt dicitur 1. ad Cor. 15. stella differt à stella in claritate cuius nobilitatis magnificentiam Baruch admitans, ait: O Israel, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius! magnus & non habens finem, excelsus, & immensus. Magna est domus gloriae supernæ, & locus possessionis eius: Magnus latitudine claritatis, quia complectitur omnia bona Psal. 35. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, sc. habitantes in ea. Magnus longitudine perpetuitatis, quia non habens consummationem, id est, finem. Psal. 83. Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt. Luc. 1. Regnabit, scil. Christus, in domo Iacob in æternum, sc. in ecclesia triumphante. Magnus secundum altitudinem dignitatis, quia excelsus. Apostol. 2. ad Corinth. 5. Si terrestris domus nostra dissoluitur, habemus domum non manufactam, æternam in cælis, in qua sunt omnes in maxima dignitate, & potestate. Hæc ille.

14. Plut. in *Septem Sapientum symposio* (teste Caëlio *lib. antiq. lect. 6. c. 25.*) hos scripsit sermones: Quænam maxime felix domus foret: in eo, velut in Symbolum, quisque quod sentiret, protulit. Ac princeps Solon optimam sibi domum videri pronunciauit, in qua pecuniæ forent bono comparatæ modo, nec earum custodes haberentur infidi, nec erogatis sublequeretur penitentia. Bias, eam censuit optimam, in qua per se dominus existat talis, cuiusmodi extra est, ex lege Tales vero vbi otio pingui domino perfrui licet Cleobulus, si plures multo sint, qui dominum ament, quam qui reformident. Pittacus eam prætulit, quæ tum necessariis, tum redundantibus superflueret. Chilon, administrationi regis domum oportere esse similem statuit: nam Lycuigam ferunt, cum submonuisset quispiam, ut Democratiam induceret, intulisse, ut prius in domo ipse eam constitueret.

Sæptuagesimatertia consideratio ad laudem & excellentiam quatuorundam Bibliothecarum fit. Imprimis Gordianus Imperator, cum eruditus vir esset, Bibliothecam maximam extruxit, in qua sexaginta duo millia voluminum collocauit. Tyrannion Grammaticus, qui floruit ætate Magni Pompeij, super tria librorum millia possedit. Plutarchus in Antonio scribit, Pergamenas Bibliothecas habuisse ducenta librorum millia. Fertur Ptolemæum secundum, Ægypti Regem, Bibliothecam omnium pulcherrimam congregasse, & in toto orbe terrarum nominatissimam construxisse, quæ vsque ad primum Alexandrinum cum Romanis bellum, perdurauit, teste Philippo Bergomate in *suo supplemento Chronic. lib. 7.* & idem *lib. 14.* extollit Bibliothecam Io. Galeatij Vicecomitis Ducis Mediolanensis, quam Papiæ condidit, & in qua ingentem librorum copiam contraxit. Budæus in *suo tract. de Ass. lib. 2.* multum laudat post Plutar. Bibliothecam Luculli.

Ludouicus XII. Rex Franciæ, Blesis, oppido suæ natiuitatis, pulcherrimam construxit, & ibi magnam librorum, præcipue in historiis, copiam coaceruauit.

Apud Aurelianos, alia fuit excellens & nominatissima: hodie Parisiis duæ extant, mirum in modum libris refertæ, præcipue in Theologia, quarum vna in Collegio Regio, quod dicunt Nauarræ, altera vero in Monasterio sancti Victoris collocatur.

Alphonus Aragonum & Siciliæ Rex laudatus est, quod bibliothecam in omni facultate, & omni lingua permaximam & ornatissimam sibi acquisuerit, & iam quinquagenarius præceptori se submisit, ne loquendi vsu careret. Adrianus Romanorum Imperator, Romanis, & etiam Atheniensibus bibliothecam permagnificam, atque insignem construxit. Bibliothecæ, teste Vietruuio, spectare debent ad orientem, tum quia visus matutinum postulat lumen, tum, quia in his libri ac tabulæ non putrescunt. Etenim quæcunque ad meridiem & occidentem spectant; teneis, & humore libros vitiant, atque membranas: quoniam veluti humidi, aduenientes procreant eas, & alunt, fundentesque humidos spiritus, pallore volumina corrumpunt.

Quomodo imagines virorum literatorum ad eorum memoriam & decorem in bibliothecis olim apposuerunt plures Reges Alexandriæ, & Pergami, & plures Romani, vide Plinium *lib. 35. cap. 2.* & Blondum *lib. 8. de Roma triumphante.* Et de laude Bibliothecarum etiam scripsit Fr. Patrius in *lib. de insu. Repub.*

lib. 8. tit. 15. eas commendans à comparatione. Sic enim ait: *Esi certaminum victores magnos honores meruerunt, ut in conuentu stantes palma & corona decorarentur, & redeuntes in propriam patriam, quasi victoria triumphantes, quadrigis inueherentur, & veste publica perpetuoque victu alerentur, quanto magis ferendi sunt viri doctissimi, qui disciplina & moribus Rempublicam adiuuant, & scriptis suis ea omnia memoria commendant: quæ posteris seculis profutura sint?* Porro ex antiquis bibliopolis vnicus fere Triphon celebrabatur. Hunc Martialis *lib. 4.* Non habeo, sed habet Bibliopola Triphon. Strabo *lib. 13. Geographia.* scribit Aristotelem omnium primum Bibliothecam instituisse. Et Plinius *lib. 35.* testatur Asinium Pollionem primam Romæ bibliothecam fecisse, ut refert Polydorus de *inuentorib. rerum, lib. 2. cap. 7.* vbi etiam ponit, qui primos libros ediderint, & quod olim in vrbe Roma fuerint bibliothecæ numero 18. Scribitur in *opusculo de mirabilib. urbis Romæ, in 2. libro, & in 3.* quæ nunc extant.

Quia hic incidit mentio de bibliotheca, in qua reponuntur volumina, idcirco definitionem libri addo, quæ est talis, secundum Luc. de Pen. in *rub. de nauiculari seu naucleris, li. 11.* qui dicit: *Liber est lumen cordis, & speculum corporis, virtutum reperiendum, vitiorum confusorium, corona prudentium, diadema sapientium, honorificentia Doctorum, clarificatio rectorum, comes itineris, domesticus fidelis, socius colloquentis, collega præcedentis, vas plenum sapientie, via recta eloquentie, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare sine fluctibus, principium intelligentie, fundamētum memoriæ, hostis obliuionis, amicus recordationis, vocatus properat, iussusque festinat, rogatus respondens, fideliter obediens, contra fortunas victor, atque verus sui ductor, hortus conclusus, & fons signatus, puteus aque viue, paradysus absque ruina, edificans te gnarum si reperit ignarum, nunquam patitur fastidium, & si graues eum nimium, arcana reuelans, & obscura clarificans.* Nec est inconueniens scire, quæ volumina sint excellentiora, an antiqua an noua: & licet nonnunquam nouitas male negligat, quod bene statuit vetustatis authoritas veneranda, 2. *quæst. 6. c. anteriorum. vers. illud. & in Authent. ut ordinaria prefectura urbana, & c. in princip. coll. 5.* Tamen dicit Speculator in *suo proæmio*, quod volumini suo nouo cedant volumina antiquorum, iuxta illud: *Recedant vetera de ore vestro, quia Deus scientiarum Dominus est, 1. R. g. cap. 2.* Vnde dicit Imperator: *Vetustatem renouamus. ut in Authent. de admnistratoib. circa princ. col. 7.* quibus licet reuerentia debeat, ut in *c. priscis. in prin. 55. dist. ff. de sur. immun. l. semper. & in c. quanto. Extra de transact. & 9. quæst. 3. c. conquestu. & 25. quæst. 1. c. contra.* tamen fides eis in pluribus non habetur. Nam secundum varietatem temporum, iura variantur humana, ut in *cap. non debet. de consan. & assu. ca. recurrat. vers. his ita. 32. qu. 3.* Sæpe enim pro necessitate, vel utilitate mutilantur & laxantur canonica præcepta, ut *c. esilla. 1. q. 7.* & quod paulatim labitur, conuenit renouari, ut in *Authent. de quæst. circa prin. coll. 6.* & nihil plene in semetipso manet, sed currit natura multa enoluens mutationes, quas neque præuidere facile est, neque prædicere, ut in *Auth. ut omnes obedi. iudicis. prouinciar. §. si vero. vers. si vero arripit. coll. 5.* Et nihil est, quod mutabilitatem non sentiat, ut in *Auth. de non alienant. permut. §. nosignit. alius in §. ubi autem lex. coll. 3. & 89. dist. c. ad hoc. de consecr. dist. 5. cap. de tales. prope finem.* Sed & semper opere vacante, consonæ causis leges ponuntur, cum semper inopinabiles emergant,

mergant, quas antiquitas non agnouit, vt in *Auth. vt defuncti, eu funera eor. non iniur. in princ. colla. 5.* Nec erubescat antiquitas, si quid melius horum, quæ ipsa tradidit, nouitas adinuenit, vt in *Auth. de nupt. §. maioris. coll. 4. argum. 96. distinet. c. esto. in fin.* Nam paulatim hæc per eruditionem ad melius accedunt, vt in *Auth. de monachis. §. fin. versi. oportet. collat. 1.* Et omne artificium per exercitium suscipit incrementum. *l. legat. seruic. §. ornatus. ff. de legat. 3. §. l. milites. 2. C. de re militari. lib. 12.* Sed & antiquorum quidam vino inebriati sunt, *capit. vino. 37. distinet.* quia non plenam notitiam Scripturarum habuerunt, vt *Extra de sacra vnctio. cap. 1. §. fin. ita dicit Spec. in d. suo proæm. col. 9. versic. huic ergo claritati speculo.* Antiquitas tamen in multis defertur & præfertur iuuentuti, de quibus supra in part. præced. consid. 17.

Septuagesima quarta consideratio de excellētia Pyramidum contexitur. Pyramides enim tam altæ in Ægypto traduntur fuisse, vt magna omnium admiratio fuerit, qua ratione in tantam altitudinem subuecta sint cœmentia. Vnam ex eis, quæ ab Arabicis lapideinis constabat à 360. hominum millibus annorum 20. spatio constructam prodiderunt, & in raphanos, allium & cæpas, quibus operarij vescerentur: mille octingenta talenta erogata. Neque aliam ædificandarum Pyramidum rationem fuisse, quam Regum Ægypti in erogandis pecunijs stultam ostentationem. Siue ne pecuniam successoribus relinquendo in sidiâdi sibi causam præberent: seu, ne plebs esset otiosa. Aut ad vsum sepulchri. Earum vna saxo naturali fuit elaborata, & rubrica, cuius ambitus per frontem centum duos pedes colligebat, longitudo erat 143. pedum, altitudo sexaginta duorum. Tres aliæ fuerunt 78. annis, & mensibus quatuor factæ. Omnium amplissima continebat octo soli iugera, quatuor angulorum paribus interuallis per 882. pedes. Singulorum laterum altitudo pedes 25. Secundæ singula interualla per 4. angulos pares 737. pedes comprehendebant. Tertia erat minor prædictis, sed multo spectatior, Æthiopicis consurgēs lapidibus trecentis sexaginta tribus pedibus inter angulos. Omnium minimam fecit Rhodope metreticula, Ælopi fabularoris conserua, diuitijs illis, quas metreticio quæstu sibi comparauerat. Scribit Herodorus in Euterpe, Cleopen Ægypti Regem fecisse pyramidem ex Arabicis lapidibus, cuius longitudo erat quinque stadiorum, latitudo decem passuum, altitudo octo passuum in qua decem annos fuisse consumptos memorat. Fecit & aliam viginti annis absolutam, in qua tantum profudit pecuniæ, vt nimio sumptu attritus, filiam, quam habebat formosissimam coactus sit prostituere. Ea est, in qua centum octuaginta talenta in cæpis & raphanis erogata prædiximus, quibus artifices utebantur in extruenda earum vna. Quo argumento coniectare est, quanta quæque prodigiosa fuerit aliarum rerum impensa, & ista magnificentissima omnium pyramidum fuit. Inter prædictas tres duæ inter septem orbis spectacula numerantur, de quibus miraculis meminit F. Patritius in suo lib. de institut. Resp. ur. 9. Et Cælius antiq. lect. lib. 12. c. 38. Pyramides autem sunt structuræ & moles lapideæ maximæ, ita constructæ, vt è lato in acutum tendant, qualis in hac ciuitate Hedua extat, altitudinis 30. cubitorum.

Subsequenti ordine de Obeliscis tractandum est, qui vocantur structuræ minorum pyramidibus, deorsum versum specie quadrata, in angustum verticem

desinentes, & paulatim gracilescentes. Ægypti Reges quatuor fecerunt Obeliscos 480. cubitorum longitudine. Ramises Rex Ægypti, cuius ætate caprum est Ilium, Obeliscum fecit quadraginta cubitorum & alium longitudine vndecenis pedibus, per latera cubitis quatuor, quem fecisse dicuntur viginti hominum millia. Cuius operis admiratione factum est, vt cum Syenem oppidum expugnaret Cambyfes Rex, ventumque esset incendio ad crepidines Obelisci, extingui ignem iuberet molis reuerentia. Obeliscum posuit Phius 48. cubitorum. Ptolemæus vnum Alexandriæ 80. cubitorum. Fuerunt plures alij, quos volens omitto. de quibus Plinius lib. 36. cap. 10. & 11. Et Blondus de Roma instaurata, lib. 1. vbi etiam scribit formam & figuram. Qui vero primum Obeliscos fecerint, vide Polydor. de inuentor. rer. lib. 3. c. 11.

De Labyrinthis etiam loquamur. Nam scribit Frac. Patritius in lib. 1. de institut. Resp. ur. 9. Dædalum architecturæ inuentorem secundum aliquos, qui in Creta regnante Minoe, Labyrinthum miro gyrorum ordine ædificauit, ad eius similitudinem, quem diu ante Miris, à nonnullis Miro appellatus, Ægyptiorum Rex pro sepulchro sibi opulentissimo construxit, quod etiam Labyrinthi nomine nuncupauit. Cuius quidem aditus ingredientibus facilis erat, exitus autem per difficilis viarum perplexitate, nisi beneficio ductis itineris peritissimi. Virg. ib. 6.

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Plinius lib. 36. cap. 13. dicit, quatuor fuisse Labyrinthos primum in Creta, secundum Ægyptium, tertium in Lemno, & quartum in Italia, de quibus Textor ample scribit in sua officina. c. inter alia opera, & c. De primis Labyrinthorum Pyramidumque authoribus & quæ esset eos construendi causa, scribit Polydorus de inuentor. rer. lib. 3. c. 10.

Septuagesima quinta consideratio de sepulchris subnectitur, quæ ad gloriam mortuorum orta sunt, vt qui iam defecerant, viuere viderentur. Nam legitur, quod Arthemisia Regina Caria, Mausolo marito mortuo, sepulchrum crexerit inter orbis miracula annumeratum, cuius altitudo atollebatur 25. cubitis. Cingebatur columnis 35 patebat ab Austro ad Septentrionem 63. pedes, toto circuitu continebat pedes 411. Ipsum ab Oriente celauit Scopas, à Septentrione Biyax, à meridie Timotheus, ab Occasu Leocares. Regina opere nondum absoluto concessit fati. Artifices tamen non recesserunt, nisi eo consummato. Ab hoc sepulchro omnia Regum & Imperatorum monumenta, quæ pretiosa sunt, vocantur Mausolea. De hoc Propertius lib. 3.

Nec Mausolei diues fortuna sepulchri.

Morsis ab extrema condicione vacas.

Martialis lib. 1.

Aere nec vacuo pendentia Mausolea,

Laudibus immodicis Careas ad astra ferant.

Semiramidem Orientis Reginam, & mulierum omnium longe celeberrimam quamque cum Cyro præcipue admiratus Alexander fertur, quod in illis & magnitudo animi, & rerum claritas plurima emicuisset, legimus, cum sibi iam magno conatu monumentum, in quo perfuncta humanis recondideretur, strueret, inscriptionem eiusmodi exsculpendam curasse. Quicumque ex Regibus pecuniæ inopiam senserit conditorio recluso, sumat inde, quicquid visum fuerit. Id cum perlegisset Darius, vt qui auri foret au-

dior, sepulchrum iussit recludi: sed in eo pecuniam quidem inuenit nullam, in ea autem incidit in literas: *Ni malus vir fores, & pecunia insatiabilis, non vique mortuorum loculos moueres.* hæc Cælius *lib. antiquarum lectionum. 12. cap. 37.* Et Philippus Burgomen. post Plutarch. *lib. 3. sui supplement. Chronic.* De sepulchro Augustorum, & alijs memorandis sepulchris, quæ Romæ visuntur, vide in *Opusculo de urbis Roma mirabilib. lib. 2. & 3.* Dicit tamen idem Cælius *lib. 9. suarum antiquarum lectionum, cap. 36.* Quod propter sepulchra, quæ in Ceramico visebantur, sancitum lege fuerit: ne quis sepulchrum faceret operosius, quam quod decem homines effecerint triduo, neue Hermas liceret imponere, nec mortui laudem in publicis sepulturis, nec per alium, quam per eum, qui publice ad eam rem constitutus foret, dici licebat. Sed post deuentum est ad magnificentiam sepulchrorum more Romanorum, vt ibi declarat de multis, quæ fuerunt multum excellentia.

Non est omitienda descriptio sancti sepulchri, cum prophetizatum fuerit illud esse gloriosum, vt habetur *Esaiæ 10. &* vt dicit Bartholomæus de Saligniaco in *suo itineralio terra sancta, in c. 6. tom. 7.* distat pedibus centum & nouem à loco crucis Christi: descenditur enim à loco crucis Christi ad superficiem pauimenti Ecclesiæ spacio pedum vnginti nouem, quod resultat ex decem & octo gradibus, & à principio pauimenti vsque ad sepulchrum, spacium est pedum octoginta. Et est dispositio loci dominicæ sepulturæ talis. In media templi area stant duæ domuncule, siue criptæ. Sunt enim è rupe cauata interius, exterius parietibus marmore incrustatis, tecto rudi iuxta naturam rupis exterius manentis. Hoc sepulchrum est septem pedibus longum, octo palmis altum, à pauimento ex marmore candido atque lucente. Huius sepulchri est templum gloriosissimum, quod sicut singulari gloria est à Deo clarificatum, ita sumptuosissime & pulcherrime à principibus Christianis constructum, ornatum atque ditatum, & plurimarum nationum fidei Christianæ officijs sanctis, die noctuque frequentatur. Est enim hoc templum miræ altitudinis & amplitudinis, plurima loca sancta includens, & ab vtrisque lateribus multis sacellis distinctum innititur columnis marmoreis septuaginta tribus, singulis supra basim triginta pedum altitudine eleuatis, in testudine artificiosæ picturæ miraculorum varietate visuntur. Porro in testudinis medio, super Domini Iesu gloriosum sepulchrum late patet apertura torunda, miri, vt dicitur effectus. Nam alij perhibent torido cælo per hanc aperturam dulcissimum Manna super Christi sepulchrum sæpe pluuisse. Alij affirmant ignem cælestem ministerio angelorum per hanc descendere solitum, à quo sancti sepulchri lampades fuerunt accensæ, iuxta propheticum: *Cadent de cælo super vos globus ignis, à quo illuminabimini.* Verum, hæc actis temporibus, ob scelera pseudochristianorum Pisanorum ad gloriosum sepulchrum perpetrata, cessauere, vt in antiquis gestis cœnobij montis Syon, vetustis libris repertum est, vt refert idem Bartholomæus *loco prædicto, cap. 7.* Aperturam hæc multi principes pio zelo ducti, sæpe clauserunt argenteis, vel aureis laminis, sed altero die solito mote patuit, remotis laminis angelico ministerio. Quoniam prophetatum erat, vt dictum est: & erit sepulchrum eius gloriosum. De pluribus alijs excellentijs huius sancti sepulchri vide ibidem. Verum in eodem *lib. cap. 1. tom. 9.* idem Bart. ponit de sepulchro Ioseph, sepulchro

Zachariæ Prophetæ, & de sepulchro virginis Mariæ, quod est instar, vt dicit, sepulchri Christi per omnia factum, nisi quod septa ipsius sepulchri duabus ianuis pateant vtrinque, & est marmoreum summe venerabile Anglis, Turcis perfidis, & Saracenis: & ibi prope est sepulchrum diuæ Annæ eius matris. Et in *c. seq. sit* mentio de sepulchro Iosaphat Regis Iuda, pulchra pyramide insignito. Et in *cap. 4. eiusdem tom.*, dicitur, quod sepulchrum Lazari, qui fuit à Christo sulcitus, est marmoreis lapidibus coopertum, & persimile sepulchro sancto, & virginis gloriolæ Et in hac ciuitate Hedua, in Ecclesia ipsius diui Lazari post altare maius, est etiam aliud sepulchrum sanctum Lazaro dicatum ex marmore conditum, & ita elegans, vt nullum simile in nostra Gallia reperiat: vbi reliquiæ ipsius à Gerardo Episcopo Heduense à Massilia allata diu repositæ fuerunt.

Omitto plura alia sepulchra magnificentissima, vt est sepulchrum diui August. ex candidissimo marmore mira celebritate structum Papiæ, in cœnobio fratrum Heremitarum, quod etiam aspectum quedam pulcherrimum præbet. Etiam sepulchra Regum Franciæ, quæ in cœnobio S. Dionysij Franciæ, prope Parisium (vbi est communis sepultura ipsorum Regum) sparsim mire condita sunt Sed excellentiora sunt in cœnobio Carthusiensium prope Diuionem, vbi Duces Burgundiæ olim inhumabantur. Ita in ciuitate Bituricensi, in capella Ducum Biturigum, vidi sepulchrum Ducis excellens & diues. Et in ciuitate Nanterensi, vbi Duces Britonum ornatissime sepeliuntur. Et in oppido Souigniaci, in prioratu ordinis Cluniacensis, non multum longe ab vrbe de Molinis, sepulchra Ducum Borboniorum laboriose structa cernuntur. De multis sepulchris Sanctorum ponit Gregor. Turonens. in suo libro in gloriam confessorum, vbi inter cætera ponit de sepulchro Hilarionis senatoris Diuionens. de quo alibi dixi.

Et qualiter olim bruta & alia animalia honorata fuerint sepulchris aut statuis, scribit Text. in *sua officina, in c. bruta, aliq. animalia, & c. & in c. preced.* vide de vario inhumandi ritu apud diuersas gentes, quod etiam vide in Polydoro de *inuentorib. re. um, lib. 3. cap. 10.* Aduerte tamen, quod, licet gloss. in *l. quicumque, in verb. libum, v. ff. de instit. & don.* dicat, quod feretrum sit sepulchrum plebeiorum & damnatorum, tamen etiam ponitur pro sepulchro potentum, vt habetur *2. Reg. 3.* quod Dauid sequebatur feretrum Abneri.

Septuagesimasexta consideratio erit, cum circa domos, vt communiter videmus, sunt horti adiacentes, vt facit textus in *l. prædictis. §. balnea. ff. de legat. 3.* circa excellentiam & laudem hortorum versatur. Pheacum enim regio (cuius rex fuit Alcino) hortos habuit tanta pomorum varietate nobiles, vt præmaturis primis noua statim renascerentur, quæ cum magno studio coleret Rex eius loci, Deus hortorum creditus est. Statius *lib. 1. pluarum.*

*Qui bifera Alcinoi laudem pomaria, vosque
Qui nunquam vacui prodisti in area rami?*

Mantuanus:

Alcinoi syluas canit. & Pheacia poma.

Ouidius *lib. 3.*

*Proxima Pheacum felicitibus absque pomis
Rura petunt.*

Iuuenal. *Saryr. 5.*

illa inbebis

*Poma dari quorum solo pascaris odore,
Qualia perpetuus Pheacum autumnus habebat.*

Propertius: